"Putnam näitab [illegible] ostuskrevust, mida [illegible]"
– Richard Flacks [illegible]

Varem mängisime keegliliigades, tavaliselt pärast tööd [illegible] enam mitte. See näiliselt tähtsusetu [illegible] tusi, mille on avastanud Robert Putnam oma [illegible] *Üksi keeglisaalis*, mida *The Economist* kiidab kut [illegible]

Tuginedes tohutule hulgale [illegible] muutunud käitumine, näitab Putnam, kuidas [illegible] eraldunud ja kuidas ühiskondlikud struktuurid [illegible] mate ja Õpetajate Assotsiatsioon, kirik [illegible] lagunema. Enne selle teedrajava teose [illegible] kult diagnoosinud kahju, mida [illegible] ja kodanikuteadvusele tekitanud, [illegible] nende sidemete fundamentaalset [illegible] ühiskonna loomisel.

Nagu mineviku tähtteosed [illegible] C. Wright Millsi ning Betty Friedani teosed, [illegible] avastanud meie ühiskonna [illegible] mida ette võtta.

"See on väga tähtis raamat [illegible] Ja te ei kuule minusugust [illegible]"
– Wendy Kahn, *The Washington Post*

"Võimas argumentatsioon... [illegible]"
– Alan Ehrenhalt, *The Wall Street Journal*

"Tark ja täpselt fokusseeritud [illegible] Ameerika [illegible]"

Robert D. Putnam on Harvardi ülikooli [illegible] professor, Ameerika Politoloogia Assotsiatsiooni president, Ameerika [illegible] Akadeemia liige, üheksa varasema raamatu autor. [illegible] gis Lexingtonis. Lisateavet teose *Üksi keeglisaalis* [illegible] ta taasluua meie rahva sotsiaalset kapitali, [illegible] www.bowlingalone.com ja www.bettertogether.org

Raamatu väljaandmist on toetanud Avatud Eesti Fond

Avatud Eesti Fond
Open Estonia Foundation

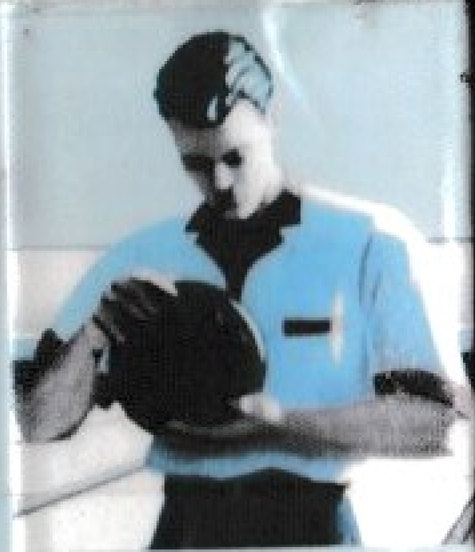

Robert D. Putnam

ÜKSI KEEGLISAALIS

HERMES

"Ambitsioonikas raamat… *Üksi keeglisaalis* on hiigelsaavutus. Hr Putnami õpetatus on laiahaardeline, intelligentsus valgustav, toon tagasihoidlik, sõnakasutus pretensioonitu ja sageli naljakas."

– *The Economist*

"Raamatu viissada lehekülge on täis statistikat ja analüüse, mis püüavad dokumenteerida kodanikuaktiivsuse langust Ameerika Ühendriikides… *Üksi keeglisaalis* on kiiduväärt selle poolest, et sunnib meid mõtlema kodanikuosalusele ja pakub rohkesti andmeid tänapäeva USA suundumuste kohta."

– Francis Fukuyama, *The Washington Post*

"Selles ärevust tekitavas ja tähtsas uurimuses kaardistab Putnam kahe viimase põlvkonna jooksul toimunud tõsise allakäigu inimeste omavahelises organiseeritud läbikäimises ja osavõtus Ühendriikide kodanikuelust… Rohkete faktide, jooniste, graafikute ja uurimistulemuste abil annab Putnam oma sõnumi edasi selgelt ja jõuliselt… [säilitades siiski] lootuse selles tema hinnangul äärmiselt tõsises olukorras."

– *Publishers Weekly*

"Putnami raamatu jõud ei seisne mitte teoreetilises või kontseptuaalses uudsuses, vaid andmete rohkuses ja analüüsituses… [Putnam] toob märkimisväärse täpsusega ja palju peenemalt, kui on seni mööndud, esile kodanikuosaluse ja sotsiaalse kapitali suundumused kõigis eluvaldkondades."

– James Davison Hunter, *The Weekly Standard*

"Võimas sotsioloogiline portree demokraatiast, mida ähvardab allakäigu oht – niisama teravapilguline, sügavalt läbi tunnetatud ja kindlalt andmetega toestatud kui klassikaline portree Ühendriikidest teoses… *Üksildane rahvas*… *Üksi keeglisaalis* on tänapäeva klassika: nõudliku, hoolika, enesekriitilise sotsiaalteaduse musternäide, andmeküllane, kuid mitte teooriavaenulik, akadeemiline, ja ometi salgamatult asjakohane."

– Benjamin Barber, *The Nation*

"*Üksi keeglisaalis* on lugemist väärt. Selle teema on tähtis ja kirglikkus nakkav. Putnam sunnib mõtlema ülesannetele, mis seisavad kogukonna ees, kus valitseb kõrgtehnoloogiline majandus."

– Christopher Farrell, *Business Week*

"See raamat väärib arvukat lugejaskonda. See käsitleb tõsiselt ja mitmekülgselt üht meie aja kõige pakilisemat probleemi."

– Sanford D. Horwitt, *The Industry Standard*

"Imetlusväärselt põhjalik ja hästi kirjutatud raamat... Putnam selgitab suurepäraselt meie sotsiaalse kapitali kadumist... [ja] on kirjutanud äärmiselt provokatiivse raamatu, mis heidab läbinägelikku valgust tänapäeva Ameerika vaimuilmale."

– Howard Upton, *Tulsa World*

"Selgelt argumenteeritud ja kaasakiskuvalt loetav... [*Üksi keeglisaalis*] on teedrajav teos, millest kujuneb järgnevate aastate väitluste ja arutelude lähtepunkt."

– Mark Chaves, *The Christian Century*

"*Üksi keeglisaalis* on tõeline jõudemonstratsioon. Robert Putnam on kokku kogunud muljet avaldava andmemassiivi, mis toetab tema algset ja mõjusat teesi sotsiaalse kapitali ja kodanikuosaluse vähenemisest mõne viimase aastakümne jooksul. See mõtlema provotseeriv teos vallandab tohutu akadeemilise arutelulaviini riigi avaliku poliitika ja Ameerika kogukonna kriisi üle."

– William Julius Wilson, Harvardi ülikool

"Robert Putnam arutleb oma raamatus *Üksi keeglisaalis* väga loetaval viisil selle üle, kuidas progressi hinnaks on traditsioonilise kogukonnavaimu ja küünarnukitunde kadumine."

– Iiri peaminister Bertie Ahern

ÜKSI KEEGLISAALIS

Ameerika kogukonnaelu kokkuvarisemine ja taassünd

KUSTUTATUD

23. 07. 2026

Viimsi Raamatukogu

HERMES

Putnami teoseid

Making Democracy Work: Civic Traditions on Modern Italy

Double-Edged Diplomacy: International Bargaining and Domestic Politics (*kaastoimetaja, teised toimetajad: Peter B. Evans ja Harold K. Jacobson*)

Hanging Together: The Seven-Power Summits

Bureaucrats and Politicians in Western Democracies

The Comparative Study of Political Elites

The Beliefs of Politicians: Ideology, Conflict, and Democracy in Britain and Italy

ÜKSI KEEGLISAALIS

AMEERIKA KOGUKONNAELU KOKKUVARISEMINE JA TAASSÜND

Robert D. Putnam

316
PUT

KUSTUTATUD

23. 07. 2026
Viimsi
Raamatukogu
Viimsi Raamatukogu

Tõlkinud Jürgen Innos, Marian Raamat ja Irja Toots
Toimetanud Kalle Hein

Kujundus: Edith Fowler
Makett ja teostus: Heiko Unt

Putnam, Robert D.
BOWLING ALONE:
the collapse and revival of American community
ISBN: 978-0-7432-0304-3

© 2000 by Robert Putnam
Simon&Shuster Paperbacks
Rockefeller Center
1230 Avenue of the Americas
New York, NY 10020

© Tõlge eesti keelde: Kirjastus Hermes 2008

ISBN: 978-9985-9817-9-5

Trükitud AS Greif trükikojas, Kastani 38, Tartu

Ruth Swank Putnamile.
Frank L. Putnami, Louis Werneri
ja Zelda Wolock Werberi – kodaniku-
põlvkonna tõeliste esindajate
mälestuseks.

SISUKORD

1. OSA: SISSEJUHATUS

1. PEATÜKK: Ühiskondlikest muutustest Ameerikas 13

2. OSA: KODANIKUAKTIIVSUSE JA SOTSIAALSE KAPITALI SUUNDUMUSED

2. PEATÜKK: Poliitiline osalus 31
3. PEATÜKK: Kodanikuosalus 49
4. PEATÜKK: Religioosne osalus 66
5. PEATÜKK: Sidemed töökohal 82
6. PEATÜKK: Mitteformaalsed sotsiaalsed sidemed 95
7. PEATÜKK: Altruism, vabatahtlikud ja heategevus 118
8. PEATÜKK: Vastastikune seotus, ausus ja usaldus 136
9. PEATÜKK: Vastuvoolu? Väikesed ühendused, ühiskondlikud liikumised ja Internet 151

3. OSA: MIKS?

10. PEATÜKK: Sissejuhatus 189
11. PEATÜKK: Aja- ja rahamured 195
12. PEATÜKK: Mobiilsus ja eeslinnastumine 210
13. PEATÜKK: Tehnoloogia ja massimeedia 222
14. PEATÜKK: Ühest põlvkonnast teise 253
15. PEATÜKK: Mis tappis kodanikuaktiivsuse? Kokkuvõte 284

4. OSA: MIS SIIS?

16. PEATÜKK: Sissejuhatus 295
17. PEATÜKK: Haridus ja laste heaolu 304
18. PEATÜKK: Turvalised ja produktiivsed naabruskonnad 315
19. PEATÜKK: Majanduslik õitseng 327
20. PEATÜKK: Tervis ja õnn 335
21. PEATÜKK: Demokraatia 345
22. PEATÜKK: Sotsiaalse kapitali varjukülg 360

5. OSA: MIDA ETTE VÕTTA?

23. PEATÜKK: Ajaloo õppetunnid: kuldajastu ja progressivismiperiood 377
24. PEATÜKK: Sotsiaalkapitalistide ülesannetest 412

LISA I: Sotsiaalsete muutuste mõõtmine 425
LISA II: Jooniste ja tabelite allikad 439
LISA III: Kodaniku- ja ametialaste ühenduste tõus ja langus 451

MÄRKUSED 459
SELLE RAAMATU LUGU 517
INDEKS 527

1. OSA

Sissejuhatus

1. peatükk

Ühiskondlikest muutustest Ameerikas

Pennsylvanias asuvas Grenn Valley bridžiklubis ei oska enam keegi täpselt öelda, miks nende rühm lagunes, kuigi koos oli käidud üle sajandi ja veel 1990. aastal oli klubis ligi 40 regulaarset mängijat. Arkansases Little Rockis asuvas Sertoma klubis ei ole aga tänini šokist üle saadud: 1980. aastate keskel kogunes iganädalasele einele, kus koostati tegevusplaane kuulmis- ja kõnepuudega inimeste abistamiseks, ligi 50 inimest, kuid 10 aastat hiljem oli järele jäänud vaid seitse regulaarset kooskäijat.

Roanoke – Värviliste Inimeste Eduühenduse (NAACP) Virginia haru oli 1918. aastast alates võidelnud aktiivselt inimõiguste eest, kuid 1990. aastatel kahanes ligi 2500pealine liikmeskond paarisajani. Isegi 1998. aasta novembris toimunud tuline presidendivalimine tõi kohale üksnes 57 hääleõiguslikku liiget. Mustanahaline linnavolikogu liige Carroll Swain märkis murelikult: "Mõned inimesed on muutunud tänapäeval liiga enesega rahulolevaks. Nad reageerivad vaid siis, kui keegi neid hammustab." Illinoisis Berwynis – Chicago sinikraeliste eeslinnas – paiknev VFW Post 2378 oli pikka aega kohalike veteranide "teiseks koduks" ja piirkonna töölisklassile klubiks või kultuurimajaks, kus korraldati pulmapidusid ja klassikokkutulekuid, kuid 1999. aastaks oli liikmeskond sedavõrd kokku kuivanud, et juba kollastest tellistest postihoones paiknevate ruumide eest üüri tasumine tekitas raskusi. Kuigi piirkonnas elas arvukalt Vietnami sõja veterane ja ka nooremaid endisi sõjaväelasi, pidi VFW laekur Tom Kissell nentima: "Tänapäeva noortest ei ole lihtsalt liitujaid."[1]

Dallase heategevusorganisatsioon *Charity League* oli viimased 57 aastat kogunenud igal reede hommikul õmblema, tikkima ja abivajajaid külastama, kuid 30. aprillil 1999 toimus viimane koosviibimine; rühma keskmine vanus oli tõusnud kaheksakümneni ning viimane uus liige oli liitunud kaks aastat tagasi. President Pat Dilbeck lausus kahetsevalt: "See on nagu uppuv laev." Täpselt kolm päeva hiljem sulgesid Vassari vilistlased Washingtonis oma 51. ja ühtlasi viimase iga-aastase raamatumüügi. Nad

lootsid müüa 1999. aastal kolledži stipendiumfondi rahastamiseks üle 100 000 raamatu, kuid plaan ebaõnnestus. Asepresident Alix Myersoni selgitusel on programmis osalevad vabatahtlikud "60., 70. ja 80. eluaastates. Nad surevad otsast ning asendajaid neile pole." Peaaegu samal ajal, 1999. aasta sügisel, avati Bostonist pisut põhja pool Tewksbury nimeline keskkool (TMHS), kuid kooli orkestri jaoks ostetud 40 uhiuut kuninglikku sinist ülikonda jäid lattu seisma, sest ainult neli õpilast tundsid orkestris mängimise vastu huvi. TMHSi orkestri dirigent Roger Whittlesey meenutas, et 20 aastat tagasi oli orkestris olnud üle 80 liikme, kuid sellest ajast alates oli liikmeskond pidevalt vähenenud.[2] Millegipärast hakkasid need ja kümned tuhanded teised kohalikud ühendused üle kogu Ameerika 20. sajandi paaril viimasel aastakümnel kokku kuivama.

Põhjuseks ei olnud vanade liikmete kõrvalejäämine, sest kõrgest vanusest ja õnnetustest tingitud liikmete vähenemine oli võrreldav varasemate aegade omaga. Pigem oli asi selles, et kohalikud organisatsioonid ei saanud enam värsket verd – uusi liikmeid ei lisandunud enam nii nagu varem. Ühenduste liidrid olid hämmingus: aastaid olid nad arvanud, et probleemi juured peituvad kohalikul tasandil või on just nende organisatsioonile omased. Seepärast korraldati kümneid uuringuid eesmärgiga reformide abil olukorda parandada.[3] Ridade hõrenemine tekitas nõutust, sest nii kaua, kui kõik mäletasid, olid liikmete read ja tegevuste hulk pidevalt kasvanud.

Tegelikult oli 1960ndatel isegi tundunud, et Ameerika kohalikud ühendused seisavad uue, plahvatusliku kasvu lävel. Kui Suure depressiooni põhjustatud kodanikualgatuse vähenemine kõrvale jätta, oli ühenduste aktiivsus tänu usinatele aktivistidele, majanduse edusammudele ja hariduse levikule aasta-aastalt üha kasvanud. Igal aastal näitasid aruanded liikmete arvu suurenemist. Rahvamassid ummistasid kirikuid ja sünagooge, sest jumalat kummardavate ameeriklaste arv oli paarikümne aastaga märgatavalt kasvanud ning neid oli ilmselt rohkem kui kunagi varem Ameerika ajaloos.

Liiatigi tundus, et ameeriklastel ei ole ajaga midagi peale hakata. Chicago ülikooli juurde 1958. aastal asutatud Vabaajauuringute Keskuse poolt samal aastal korraldatud uuringu kokkuvõte väljendas muret, et "vabast ajast tulenev oht on kujunemas Ameerika ühiskonna suurimaks riskiteguriks" – arvestades asjaolu, et Nõukogude Liit oli just samal kümnendil saanud endale tuumarelva, tundus säärane väide üpris jahmatav.[4] Kodanike vabast ajast tulenevatele uutele probleemidele pööras tähelepanu ka ajakiri *Life*, pannes 1964. aasta veebruaris esiküljeloo pealkirjaks "Ameeriklased seisavad silmitsi vaba aja üleküllusega. Uus ülesanne: kuidas võtta elu kergelt".

> Õigupoolest on inimkonnal esimest korda ajaloos olemas vahendid ja teadmised, et luua täpselt enda soovidele vastav maailm [---]. Meie protestantlikust eetikast hoolimata leidub palju märke selle kohta, et see sõnum hakkab paljudele inimestele pärale jõudma [---].

> Ameeriklased ei moodusta mitte ainult keegliliigasid ja aiandusklubisid, vaid rahuldavad oma karjainstinkti ka lugematutes kohalikes komiteedes, mis tegelevad kohalike teede olukorra parandamise ja jäätmekäitluse tõhustamisega ning utsitavad kohalikke ametiisikuid tegema just seda, mida nende ametinimetus nõuab.[5]

Nagu John F. Kennedy oma ametissepühitsemise kõnes märkis, tegeles Teise maailmasõja suure kodanikuaktiivsusega põlvkond juhtohjade haaramisega nii kõrgemates võimustruktuurides kui ka linnades ja asulates üle kogu riigi. Politoloog Robert E. Lane tegi 1959. aastal kümnete uuringute põhjal järelduse, et "poliitiliselt aktiivsete inimeste protsent ühiskonnas ja isegi meessoost aktivistide protsent meessoo hulgas on viimase 50 aasta jooksul üldiselt tõusnud". Sotsioloogid Daniel Bell ja Virginia Held väitsid äsja lõppenud 1960. aastatele tagasi vaadates, et "osalusaktiivsus on Ameerikas suurem kui kunagi varem [---] ning aktiivsetel ja huvitatud inimestel on oma isiklike ja poliitiliste mureküsimuste väljendamiseks palju rohkem võimalusi".[6] Isegi lihtsaim poliitiline akt – hääletamine – muutus üha populaarsemaks. 1920. aastast, mil naised said hääleõiguse, kuni 1960. aastani oli presidendivalimistest osavõtnute arv kasvanud iga nelja aastaga 1,6%. Nagu üks juhtiv politoloog hiljem märkis, võis lihtsa lineaarse ennustuse kohaselt oletada, et 1976. aastaks ehk riigi 200 aasta juubeliks tõuseb hääletusprotsent peaaegu 70ni ja jätkab tõusu.[7]

Aastaks 1965 oli Ameerikat läbi ajaloo iseloomustanud usaldamatus avaliku sektori vastu hakanud taanduma. Küsitlused näitasid, et vaid pisut rohkem kui kümne aastaga oli peaaegu kahekordistunud ameeriklaste arv, kellele oleks meeldinud, kui nende lapsed "oleksid hakanud elukutselisteks poliitikuteks". Kuigi see poliitika usaldusenäitaja ulatus kõigest 36%ni, oli see tol ajal – ja on tänini – kõigi aegade rekord. Veelgi rabavam oli see, et ameeriklased olid hakanud oma naabreid rohkem usaldama. Näiteks tõusis selliste inimeste osakaal, kelle arvates "saab enamikku inimesi usaldada", Teise maailmasõja aegselt ja järgselt 66%lt 1964. aastaks 77%ni.[8]

Viie- ja kuuekümnendad ei olnud kaugeltki mingi "kuldajastu", eriti nende ameeriklaste jaoks, kes kuulusid oma rassi, soo, sotsiaalse klassi või seksuaalsete eelistuste poolest vähemusrühma. Segregatsioon – seaduslikul tasandil rassi järgi ja ühiskondlikul tasandil soo järgi – oli normiks ning kuigi sallimatus ilmutas taandumise märke, oli see siiski häirivalt suur. Rachel Carson oli just paljastanud keskkonna allakäigu ja Betty Friedan ei olnud veel naiselikku müstikat dekonstrueerinud. Riiklik ajakirjandus ei olnud maapiirkondade karmi vaesuse teemat veel enda jaoks avastanud. Imikute suremus, mida peetakse rahvastiku tervise üheks põhinäitajaks, ulatus 1960. aastal 26 juhtumini 1000 sünni kohta – mustanahaliste imikute puhul koguni 44 juhtumini 1000 sünni kohta – ehk oli ligi neli korda suurem kui 20. sajandi lõpul. Ajakirjas *Life* kujutatud Ameerika oli valge, heteroseksuaalne, kristlik, rahulolev ja (vähemalt avalikus

sektoris) meessoost.[9] Ühiskondlike reformide elluviijate eest tegid töö ära teised. Samas oli osalus kohaliku kogukonna töös ning ühine tunnetatud identiteet ja vastastikune seotus Ameerika elus tugevam kui kunagi varem ning väljavaated luua rahvuslike valupunktide leevendamiseks laiapõhjaline kodanikerinne tundusid üpris head.

Kodanikuaktiivsuse tärkamise märke võis täheldada ka nooremas generatsioonis, sest esimesed beebibuumi põlvkonna lapsed hakkasid jõudma ülikooliikka. Kümned uuringud kinnitasid, et kõige paremini ennustab inimese kodanikuaktiivsust tema haridus, ning Ameerika ülikoolid laienesid enneolematu kiirusega. Haridus näis olevat nii suurema sallivuse kui ka suurema sotsiaalse kaasatuse võtmeks. Põhjaosariikide valgete ülikoolid tundsid lõunaosariikide noorte afroameeriklaste algatatud jõulise inimõigusliikumise pärast küll häbi, kuid said sellest samas ka inspiratsiooni ning hakkasid 1950. aastate unest ärkama. Sotsioloog Doug McAdam, kes kirjeldab uue põlvkonna kaasamist inimõigusliikumisse 1960. aastatel, rõhutab noorte enesekindlust:

> Meie motoks oli "Kõik on võimalik" ning me saavutasime kõik oma eesmärgid. Me olime maitsnud depressiooni, olnud kaalukeeleks Teises maailmasõjas ja ehitanud Euroopa sõja järel uuesti üles [---]. Vabaduse Suvi oli julge ettevõtmine, mis vastas igati Ameerika sõjajärgse põlvkonna privilegeeritud liikmete liialdatud tähtsustundele ja võimekusele.[10]

Beebibuum tähendas seda, et Ameerika elanikkond oli ebatavaliselt noor; kodanikuosalus puhkeb aga üldiselt õitsele alles keskeas. Seepärast võib öelda, et lühiajalises plaanis aitas nooruslik demograafiline olukord kodanikuühiskonna plahvatuslikku arengut pidurdada. Kõnealune kumerus riigi demograafilise püramiidi jalamil tõotas kogukondlikele organisatsioonidele helget tulevikku, sest 1980. aastatel, kui buumeritel pidid saabuma kõige magusamad "liitumisaastad" nende elus, pidi ka ühenduste liikmeskond jõudsalt kasvama hakkama. Üha suurenevat aktiivsust kogukonnaelus ennustasid ka seltskondlikud arutelud, kus nii "osalusdemokraatia" kui ka "kogu võim rahvale" olid kuumad teemad. Ameerika üks terasemaid ühiskonnavaatlejaid tegi 1968. aastal järgmise ennustuse: "Osalusdemokraatia, mis on olnud läbi aegade Ameerika kesk- ja kõrgklassi poliitiliseks stiiliks (kui mitte loosungiks), muutub üha levinumaks, sest nende klasside read saavad pidevalt täiendust."[11] Mitte kunagi meie ajaloos polnud kodanikuaktiivsuse tulevik helgem paistnud.

See, mis Ameerika kogukondades kodanikuaktiivsusega ja ühiskondliku eluga pärast seda juhtus, ongi käesoleva raamatu teema. Viimastel aastatel

* Mõeldud on 1930.-aastate majanduslangust ehk Suurt depressiooni. – Tlk.

on sotsiaalteadlased võtnud Ameerika ühiskonnas toimuvate muutuste lahtimõtestamiseks kasutusele mõiste "sotsiaalne kapital". Nagu füüsilise ja inimkapitali ehk individuaalset tootlikkust tõstvate tööriistade ja koolituse puhul, nii seisneb ka sotsiaalse kapitali teooria põhiidee selles, et sotsiaalsetel võrgustikel on oma väärtus. Täpselt nagu kruvikeeraja (füüsiline kapital) või ülikooliharidus (inimkapital) võivad (nii individuaalset kui kollektiivset) tootlikkust tõsta, nii mõjutavad üksikisikute ja rühmade tootlikkust ka sotsiaalsed kontaktid.

Kui füüsiline kapital viitab füüsilistele objektidele ja inimkapital inimeste omandile, siis sotsiaalne kapital osutab inimestevahelistele sidemetele – ühiskondlikele võrgustikele ja neist tulenevatele vastastikuse seotuse ja usaldusväärsuse normidele. Selles mõttes on sotsiaalne kapital tihedalt seotud säärase mõistega nagu "kodanikuvoorused" (*civic virtue*). Erinevus seisneb selles, et "sotsiaalne kapital" juhib tähelepanu asjaolule, et kodanikuvoorused on kõige tugevamad juhul, kui neid ümbritseb tihe vastastikuste sotsiaalsete suhete võrgustik. Vooruslike, kuid isoleeritud kodanike poolest rikas ühiskond ei ole ilmtingimata rikas oma sotsiaalse kapitali poolest.

Tuleb välja, et mõistet *sotsiaalne kapital* on 20. sajandi jooksul vähemalt kuus korda sõltumatult leiutatud, kusjuures iga kord on juhitud tähelepanu sellele, kuidas sotsiaalsed sidemed muudavad elu produktiivsemaks. Esimest korda ei rakendanud seda mõistet mitte mõni eraklik teoreetik, vaid progressivismiperiood (*Progressive Era*) praktik – Lõuna-Virginia maakoolide riiklik inspektor L. J. Hanifan. Oma 1916. aasta kirjatükis seletas ta sotsiaalse kapitali mõiste abil seda, kui oluliselt ja mispärast mõjutab kogukondlik aktiivsus koolide edukust. Hanifani sõnul viitab sotsiaalne kapital

> neile käegakatsutavatele kvaliteetidele, [millest] inimeste igapäevaelu oleneb, nimelt heatahtlikkusele, vendlusele, kaastundlikkusele ja sotsiaalsele läbikäimisele inimeste ja perekondade vahel, kes moodustavad sotsiaalse terviku [---]. Omapäi jäetuna on inimene sotsiaalses mõttes abitu [---]. Kui ta astub oma naabriga kontakti ja naaber omakorda teiste naabritega, siis toimub sotsiaalse kapitali akumulatsioon, mis võib silmapilkselt rahuldada nii inimese sotsiaalsed vajadused kui ka tekitada ühiskondliku potentsiaali, mille abil saab terve kogukonna elutingimusi märgatavalt parandada. Liikmete koostööst on kasu nii ühiskonnale tervikuna kui ka üksikindiviidile, kes saab naabritega läbi käies abi ning kogeb osavõtlikkust ja vendlust.[12]

Hanifani sotsiaalse kapitali käsitlus sisaldas peaaegu kõiki samu elemente, mida hilisemadki tõlgendused tähtsaks on pidanud, kuid nähtavasti ei äratanud tema avaldus ühegi teise ühiskonnavaatleja tähelepanu ning vajus seetõttu jälge jätmata unustusehõlma. Kuid nii nagu tõusud-mõõnad ja mereliiva liikumine toovad mõnikord nähtavale uppunud aardeid, nii

KUSTUTATUD
Viimsi Raamatukogu

taasavastati sama idee hiljem mitu korda sõltumatult: 1950. aastatel tegid seda Kanada sotsioloogid, kes iseloomustasid selle abil tõusiklike eeslinnade klubisid, 1960ndatel urbanist Jane Jacobs, kes ülistas oma kaasaja metropolides esinevat heanaaberlikkust, 1970ndatel majandusteadlane Glenn Loury, kes analüüsis orjanduse sotsiaalset pärandit, ning 1980ndatel prantsuse sotsiaalteoreetik Pierre Bourdieu ja saksa majandusteadlane Ekkehart Schlicht, kes rõhutasid sotsiaalsetes võrgustikes peituvaid ühiskondlikke ja majanduslikke ressursse. Sotsioloog James S. Coleman aitas kõnealusel mõistel 1980ndate lõpus intellektuaalsel maastikul lõplikult kanda kinnitada, toonitades selle abil hariduse sotsiaalset konteksti (nagu Hanifan seda algselt oli teinud).[13]

Nagu see sõltumatult leiutatud käsituste jada näitab, on sotsiaalsel kapitalil nii individuaalne kui kollektiivne aspekt – privaatne nägu ja avalik nägu. Esiteks, inimesed loovad oma huvide esindamiseks sidemeid. Auahnete tööotsijate üheks põhistrateegiaks on "võrgustikutöö" (*networking*), sest enamik inimesi leiab oma töökoha tänu neile, keda nad tunnevad, mitte tänu sellele, mida nad teavad – s.o tänu oma sotsiaalsele, mitte aga inimkapitalile. Majandussotsioloog Ronald Burt on näidanud, et juhid, kellel on mahukas kontaktide kartoteek, tõusevad ametiredelil kiiremini. Inimese sotsiaalne kapital toob talle muudki kasu peale majandusliku tulu. Sõpruse sotsioloogiat uurinud Claude S. Fischer on märkinud: "Sotsiaalsed võrgustikud on meie kõigi elus olulised, sageli aitavad nad leida tööd, veel sagedamini aga lihtsalt abi, seltsi või õlga, mille najal nutta."[14]

Kui sotsiaalne kapital pakuks ainult isiklikku kasu ja seltsi, siis võiks arvata, et tekivad ettenägelikud ja omakasupüüdlikud inimesed, kes investeerivad sotsiaalse kapitali loomisse ja saavutamisse täpselt vajaliku hulga aega ja energiat. Sotsiaalse kapitaliga võivad aga kaasneda ka "välismõjud", mis puudutavad kogukonda laiemalt, mistõttu sotsiaalsete sidemete loomisega seotud kulud ja tulud ei jää ainult kontakti looja kanda ja nautida, vaid jagunevad laiemalt.[15] Nagu raamatus hiljem näeme, ei ole arvukate sidemetega inimene kehva sidemete võrgustikuga ühiskonnas kaugeltki nii produktiivne kui arvukate sidemetega inimene hea sidemete võrgustikuga ühiskonnas. Ja isegi väheste sidemetega inimene võib hea sidemete võrgustikuga ühiskonnas elamisest kaudselt kasu lõigata. Kui minu naabruskonnas hoiavad inimesed üksteise majadel silma peal ja tänu sellele on kuritegevuse tase piirkonnas madal, siis saan ma sellest isiklikku kasu isegi juhul, kui ma suurema osa ajast kodust eemal viibin ja sama tänava teistele asukatele isegi tere ei ütle.

Sotsiaalne kapital võib olla seega samaaegselt nii "isiklik hüve" kui ka "avalik hüve". Osa sotsiaalsesse kapitali tehtud investeeringu kasust läheb kõrvalseisjatele, osa tuleb aga otse tagasi investeeringu tegijale. Näiteks Rotary, Lions ja teised nendetaolised heategevusklubid koondavad kohaliku tasandi energia stipendiumide suurendamiseks või haiguste vastu võitlemiseks, kuid pakuvad oma liikmetele ühtlasi isiklikus plaanis kasulikke sõprus- ja ärisidemeid.

Sotsiaalsed sidemed on tähtsad ka selle poolest, et nad toetavad teatavaid käitumisreegleid. Võrgustikud hõlmavad (juba definitsiooni järgi) vastastikusi kohustusi, nad ei kujuta endast lihtsalt huvitavaid "kontakte". Kogukondlikud võrgustikud toetavad tugevaid vastastikuse seotuse norme: ma teen sinu heaks seda, oodates, et sina (või vahest keegi teine) teeb mulle mõne vastuteene. "Sotsiaalne kapital on väga sarnane sellega, mida Tom Wolfe nimetab oma romaanis "Edevuse tuleriit" "teenete pangaks"," on märkinud majandusteadlane Robert Frank.[16] Kõige tabavamalt pole aga vastastikust seotust defineerinud mitte mõni kirjanik ega majandusteadlane, vaid hoopis Yogi Berra:* "Kui sa ei lähe teiste inimeste matustele, siis ei tule nad ka sinu omale."

Mõnikord, nagu eespool mainitud juhtudel, on vastastikune seotus *spetsiifiline*: ma teen sinu heaks seda, kui sina teed minu heaks toda. Veel väärtuslikum on aga *üldistunud* vastastikuse seotuse norm: ma teen sinu heaks seda, sinult midagi kindlat vastu ootamata, kuid ma olen kindel, et keegi teine teeb tulevikus midagi minu heaks. Ka nn kuldreegel** väljendab üldistunud vastastikust seotust. Sama õpetlik on ka T-särgi sõnum, mida Oregoni Gold Beachi vabatahtlike tuletõrjekomando kasutas oma iga-aastase rahakogumisürituse reklaamimiseks: "Tulge meie hommikusöögile, meie tuleme teie tule äärde." Tundub, nagu tugineksid tuletõrjujad spetsiifilise vastastikuse seotuse normile, kuid ometi toob nende hüüdlause nägemine suule naeratuse, sest sealt kumab äratuntavalt läbi üldistunud vastastikuse seotuse norm – tuletõrjujad tulevad ka siis, kui *sina* ei tule. Ka Blanche DuBois tugines ajal, mil ta käekäik sõltus võõraste lahkusest, üldistunud vastastikusele seotusele.

Ühiskond, mida iseloomustab üldistunud vastastikune seotus, on tõhusam kui umbusklik ühiskond ja seda samal põhjusel, miks raha on bartertehingutest tõhusam. Kui meil ei ole tarvis iga vahetuskauba eest kohe midagi võrdväärset vastu pakkuda, siis on võimalik palju enam korda saata. Usaldusväärsus õlitab ühiskondliku elu masinavärki. Sage läbikäimine inimeste vahel loob enamasti üldistunud vastastikuse seotuse norme. Kodanikuosalus ja sotsiaalne kapital toovad kaasa vastastikused kohustused ja vastutuse oma tegude eest. Nagu L. J. Hanifan ja tema järeltulijad märkasid, soodustavad sotsiaalsed võrgustikud ja vastastikuse seotuse normid mõlemapoolselt kasulikku koostööd. Kui majanduslikku ja poliitilist asjaajamist ümbritsevad tihedad sotsiaalse interaktsiooni võrgustikud, leidub vähem stiimuleid tegelda oportunismi või seadusevastase tegevusega. Just seepärast on teemandikaubandus, kus leidub tohutult võimalusi pettusteks, koondunud seesmiselt tihedalt läbipõimunud etniliste enklaavide kätte. Tihedad sotsiaalsed sidemed soodustavad kuulujutte ja teisi tõhusaid mainekujunduse strateegiaid – maine on aga ühiskonna keerukust arvestades ülimalt oluliseks usalduse vundamendiks.

---

* Kuulus pesapallur. – Tlk.

** "Ära tee teistele seda, mida sa ei taha, et sulle tehtaks." – Tlk.

Füüsiline kapital ei ole mingi konkreetne "asi" ja erinevad füüsilise kapitali vormid ei ole võrdväärsed. Nii munavispel kui lennukikandja on meie riigi raamatupidamises arvel füüsilise kapitalina, kuid munavisplist ei ole riigikaitse seisukohast mingit kasu ja lennukikandja abil ei saa hommikuomletti valmistada. Sotsiaalne kapital – s.o sotsiaalsed võrgustikud ja vastastikuse seotuse normid – võib samuti esineda väga mitmel kujul ning oma ulatuselt ja otstarbelt varieeruda. Sotsiaalseks kapitaliks on nii inimese laiendatud perekond kui ka tema pühapäevakooli klassikaaslased, linnalähirongi igapäevased pokkeripartnerid, ülikooliaegsed toakaaslased, kodanikuorganisatsioonid, kuhu inimene kuulub, Interneti vestlusgrupid ja aadressiraamatus leiduvate tuttavate erialainimeste kontaktandmed.

Mõnikord kasutatakse terminit "sotsiaalne kogukond" – nagu ka tema sugulasmõistet "kogukond" – soojalt ja hellitavalt. Linnasotsioloog Xavier de Souza Briggs hoiatab aga õigustatult, et sotsiaalse kapitali tõlgendus ei tohiks olla "siirupine" ega sarnaneda "Kumbaya"* sõnadega.[17] Võrgustikud ja neist tulenevad vastastikuse seotuse normid on üldiselt head neile, kes on võrgustiku sees, sotsiaalse kapitali välised mõjud ei ole aga kaugeltki alati positiivsed. Näiteks võimaldas just sotsiaalne kapital Timothy McVeigh'l Oklahoma Citys asuva Alfred P. Murray föderaalhoone ees pommi lõhata. McVeigh' sõprade võrgustik, mida sidus vastastikuse seotuse norm, võimaldas tal teha seda, mida ta üksi poleks suutnud. Samamoodi kasutavad ka suurlinnade noortejõugud, NIMBY ("mitte minu tagahoovis") ja teised säärased liikumised ning võimueliit sotsiaalset kapitali tihti sellistel eesmärkidel, mis on üldisemalt vaadates antisotsiaalsed. Retoorika mõttes on niisugustele gruppidele tõepoolest kasulik kogukondlike organisatsioonide prosotsiaalsete ja antisotsiaalsete järelmite erinevusi varjata. Florida elanike vastuseis Ku Klux Klani plaanile võtta üks kohalik maantee oma hoole alla kutsus esile KKK Kuninglike Rüütlite juhi (*Royal Knights grand wizard*) Jeff Colemani protesti: "Me oleme tegelikult täpselt nagu Lions või Elks. Me tahame kogukonna elus osaleda."[18]

Lühidalt, sotsiaalset kapitali, nagu üldse igasugust kapitali, saab kasutada ka pahatahtlikel ja antisotsiaalsetel eesmärkidel.[19] (McVeigh tugines oma eesmärgi saavutamiseks ka füüsilisele kapitalile, nagu lõhkeaineid täis veoauto, ja inimkapitalile, nagu pommi valmistamiseks vajalikud oskused.) Seepärast on oluline küsida, mismoodi saaks sotsiaalse kapitali positiivseid järelmeid – vastastikust toetust, koostööd, usaldust ja institutsioonide töö tõhustumist – suurendada ja negatiivseid ilminguid – sektantlust, etnotsentrismi ja korruptsiooni – vähendada. Selle eesmärgi saavutamiseks on teadlased hakanud eristama väga mitmesuguseid sotsiaalse kapitali vorme.

Mõned vormid hõlmavad korduvaid, intensiivseid ja mitmekihilisi võrgustikke – näiteks terasetehase töölised, kes kogunevad igal reedel pärast tööd kõrtsi ning näevad üksteist ka pühapäevahommikusel jumalateenistusel –, mõned on episoodilised, ühekihilised ja anonüümsed, nagu pooltuttav nägu, keda sa paar korda kuus kohaliku toidupoe kassajärjekorras kohtad. Mõned sotsiaalse kapitali tüübid, näiteks Lapsevanemate ja Õpetajate Assotsiatsioon (*Parent-Teacher Association, PTA*), on formaalse ülesehitusega – nad on ametlikult registreeritud, nad peavad regulaarselt koosolekuid, neil on olemas põhikiri ning nad kuuluvad riiklikku katusorganisatsiooni – teised, näiteks koos korvpalli mängiv seltskond, on mitteformaalsed. Mõnedel sotsiaalse kapitali vormidel, nagu vabatahtlik kiirabibrigaad, on selged, avaliku huvi seisukohast olulised eesmärgid; mõned, näiteks bridžiklubi, eksisteerivad selleks, et oma liikmeid lõbustada; mõned aga, nagu eelmainitud Rotary klubi, seisavad nii avalike kui erahuvide eest.

Sotsiaalse kapitali vormid erinevad väga paljude kriteeriumide poolest, kuid vahest kõige tähtsamaks mõõtmeks on erinevus *sildu ehitavate* (ehk endassehaaravate) ja *siduvate* (ehk muud välistavate) organisatsioonide vahel.[20] Mõned sotsiaalse kapitali vormid on kas vabatahtlikult või paratamatult sissepoole vaatavad ning kalduvad tugevdama muud välistavat identiteeti ja moodustama homogeenseid rühmi. Siduva sotsiaalse kapitali näideteks on etnilised vennaskondlikud organisatsioonid, naiste lugemisringid kirikute juures ja kõrgklassi maaklubid. Teised võrgustikud on väljapoole suunatud ja hõlmavad inimesi väga mitmesugustest ühiskonnakihtidest. Sellise sildava sotsiaalse kapitali näiteks võib tuua inimõigusliikumise, paljud noorteühendused ja oikumeenilised religioossed organisatsioonid.

Siduv sotsiaalne kapital sobib hästi spetsiifilise vastastikuse seotuse soodustamiseks ja solidaarsuse tugevdamiseks. Näiteks etniliste enklaavide tihedad võrgustikud pakuvad kogukonna väetimatele liikmetele elutähtsat sotsiaalset ja psühholoogilist tuge ning kohalikele ettevõtjatele startdikapitali, turgu ja uusi usaldusväärseid töötajaid. Sildavad võrgustikud sobivad seevastu paremini väliste ressursside ühendamiseks ja teabe levitamiseks. Majandussotsioloog Mark Granovetter on osutanud sellele, et tööd või poliitilisi liitlasi otsides on "nõrgad" sidemed, mis ühendavad inimest tema enda tegevusvaldkonnast erinevates sfäärides tegutsevate pooltuttavatega, väärtuslikumad kui "tugevad" sidemed, mis ühendavad teda sugulaste ja lähisõpradega, kelle sotsioloogiline nišš on tema omaga väga sarnane. Xavier de Souza Briggsi sõnul on siduv sotsiaalne kapital vajalik "toimetulekuks" (*getting by*), sildav sotsiaalne kapital aga "edasijõudmiseks" (*getting ahead*).[21]

Liiatigi võib sildav sotsiaalne kapital avardada identiteeti ja soodustada vastastikust seotust, siduv sotsiaalne kapital aga tugevdada kitsast minatunnet. Väga kenasti väljendas sedasama olulist arusaama Thomas Greene, avades 1829. aastal Massachusettsis New Bedfordis kohaliku elu sõlmpunktiks olevas vaalapüügisadamas uut koosolekusaali:

> Me esindame väga erinevaid hõimkondi, ameteid ja ühiskonnaklasse [---] me oleme üksteise suhtes nii õpetaja kui õpilase rollis.

* Populaarne skaudilaul. – Tlk.

> Üheskoos oma eesmärke taotledes õpime üksteist lähemalt tundma ning saame üle paljudest eelarvamustest, mis on siginenud kas teadmatusest või üksteise ebapiisavast tundmisest [---]. Parteides ja sektides, milleks me oleme jagunenud, õpime mõnikord armastama oma venda nende inimeste arvelt, keda me väga mitmeski mõttes oma vennaks ei pea [---]. Siit koosolekusaalist koju, oma kolde äärde tagasi pöördudes oleme üksteise suhtes lahkemad, sest oleme üksteist paremini tundma õppinud.[22]

Siduv sotsiaalne kapital kujutab endast otsekui sotsioloogilist superliimi, sildav sotsiaalne kapital on aga otsekui sotsioloogiline WD-40*. Siduv sotsiaalne kapital, mis toodab tugevat rühmasisest lojaalsust, võib, nagu Thomas Greene ja tema naabrid New Bedfordis hästi teadsid, tekitada välisgruppide suhtes tugevat vastuseisu ning just seetõttu kaasneb seda tüüpi sotsiaalse kapitaliga negatiivseid välismõjusid sagedamini. Väga paljudes situatsioonides võivad aga nii sildav kui ka siduv sotsiaalne kapital avaldada ülimalt positiivset ühiskondlikku mõju.

Paljud rühmad on sellised, kus olenevalt sotsiaalsest mõõtmest leidub nii sidemeid kui sildu. Näiteks mustade kirik ühendab samast rassist ja religioonist, kuid erinevatest klassidest inimesi. Kolumbuse Rüütlid (*Knights of Columbus*) loodi eesmärgiga ehitada sildu üle etniliste kogukondade vaheliste lõhede ning tugevdada sidemeid samast soost ja sama usku tunnistavate inimeste vahel. Interneti jututubade seltskond võib olla haridustaseme või ideoloogia poolest väga ühtlane, kuid samas luuakse seal sildu eri geograafiliste punktide, sugude, sugupõlvede ja religioonide vahel. Lühidalt, sidumine ja sillaehitus ei ole "jah või ei"-kategooriad sotsiaalsete võrgustike täpseks kategoriseerimiseks, vaid pigem "rohkem või vähem"-kategooriad, mille abil saab erinevaid sotsiaalse kapitali vorme kõrvutada.

Kindlasti oleks kasulik omada konkreetseid mõõdupuid nende erinevate sotsiaalse kapitali vormide arengu jälgimiseks ajas. Kuid nii nagu globaalse soojenemise uurijad peame ka meie püüdma poolikute tõenditega hakkama saada, mitte piirduma kurtmisega nende tõendite ebapiisavuse üle. Ameerika sotsiaalsete võrgustike ammendavat kirjeldust – isegi ühegi konkreetse ajahetke kohta – ei ole olemas. Ma ei ole leidnud ühtegi usaldusväärset, igakülgset ja üleriigilist sotsiaalse kapitali mõõdupuud, mis suudaks "sillaehitust" ja "sidumist" teineteisest korralikult eristada. Käesolevas raamatus esitatud empiirilises ülevaates viimase aja ühiskondlikest suundumustest on see erisus seetõttu tagasihoidlikumal kohal, kui ma soovinuksin. Teisest küljest peaksime lugemise ajal seda kontseptuaalset erinevust pidevalt meeles pidama, sest sildav ja siduv sotsiaalne kapital ei ole võrdväärsed.

---

* Õlimark. – Tlk.

"Sotsiaalne kapital" on mõnes mõttes lihtsalt uus väljend, mis läheneb Ameerika intellektuaalsete ringkondade igipõlisele aruteluteemale teise nurga alt. Poliitiliste pühakute edetabelites on läbi aegade omavahel konkureerinud kogukonnapoliitikud ja individualistid. Vabanemine "kivinenud" kogukondlikest sidemetest on meie kultuuris ikka ja jälle korduvaks ning tunnustatud teemaks, mida väljendab nii pilgrimite legendaarne võitlus 17. sajandi religioossete tavade vastu, 19. sajandi paiaanide lüürika, Emersoni ("Self-Reliance"), Thoreau' ("Civil Disobedience") ja Whitmani ("Song of Myself") individualism, Sherwood Andersoni 20. sajandi ülistuslaul Ohio Winesburgi linna tavakodanike konformismivastasele võitlusele kui ka Clint Eastwoodi viimane film. Isegi Ameerika kogukondluse kaitsepühak Alexis de Tocqueville tunnistas individualismile ainuomaseid demokraatlikke püüdlusi – "tüüne ja läbimõeldud tunne, mis kallutab iga kodanikku isoleerima ennast kaaskodanike massist ning tõmbuma pere ja sõprade ringi; kui see väike ühiskond vastab tema maitsele, laseb ta ühiskonnal tervikuna hea meelega ise hakkama saada."[23]

Meie rahvusmüüdid kõnelevad üksikkangelaste rollist sageli liialdatult ning samas pisendavad kollektiivsete jõupingutuste tähtsust. Näiteks ajaloolase David Hackett Fischeri Ameerika revolutsiooni avaõhtu haarav kirjeldus tuletab meile meelde, et Paul Revere'i üleskutse kujunes edukaks ainult tänu Middlesexi külade tihedale kodanikevõrgustikule. Ilma hästi organiseeritud kohaliku maakaitseväeta linnad ei suutnud Lexingtoni ja Concordi lahingus mingit omapoolset panust anda, ükskõik kui patriootlik nende elanikkond ka oli.[24] Sellele vaatamata tekitab jõulise individualismi müüt Ameerika hinges endiselt ülevaid tundeid.

Arutelud "kogukonna" kasvamise ja kahanemise teemal on kestnud Ameerikas juba vähemalt kaks sajandit. "Allakäigunarratiivil" – postmodernistlikel mandumise ja languse lugudel – on meie kirjanduses pikad traditsioonid. Näib, et kalduvus kõrvutada kassikullast tänapäeva kuldse minevikuga on meile igiomane. Nähtavasti iseloomustab samasugune nostalgia ka ülejäänud inimkonda. Sotsioloog Barry Wellman on märkinud:

> Tõenäoliselt on asjatundjad muretsenud sotsiaalsete muutuste mõju pärast kogukonnale alates ajast, mil inimesed koobastest välja kolisid [---]. [Viimasel] kahel sajandil on paljud juhtivad ühiskonnavaatlejad pakkunud mitmeid erinevaid võimalusi, kuidas tööstusrevolutsiooniga seotud ulatuslikud ühiskondlikud muutused võisid kogukondade ülesehitust ja tegevust mõjutada [---]. Üksmeele puudumine ulatuslike muutuste tagajärgede suhtes iseloomustab ka 20. sajandit. Analüütikud on pidevalt küsinud, kas tegemist on olnud kokkuvarisemisega.[25]

Seda kodanikuühiskonna haigust tajusid 20. sajandi lõpul ka tavaameeriklased. Me olime arusaadavalt rahul oma majanduslike väljavaadete-

ga, mis oli enneolematult kauakestnud ekspansiivset arengut arvestades igati loogiline, kuid meil puudus kindlustunne, kas me oleme ka eetika ja kultuuri vallas õigel kursil. 1987. aastal intervjueeritud beebibuumeritest arvas 53%, et nende vanemate põlvkond vastab paremini kirjeldusele "hoolas kodanik, kes aitab oma kogukonnas teisi inimesi", ning ainult 21% arvas, et nende enda põlvkond vastab sellele kirjeldusele paremini. Tervelt 77% ütles, et olukord riigis on halvenenud, sest "inimesed on kogukondlikesse tegevustesse vähem kaasatud". Aastal 1992 leidis kolmveerand USA töötajatest, et "kogukonna kokkuvarisemine" ja "isekus" on Ameerikas "tõsine" või "äärmiselt tõsine" probleem. Aastal 1996 leidis kõigest 8% kõigist ameeriklastest, et "keskmise ameeriklase ausus ja ausameelsus kasvavad", seevastu 50% leidis, et me muutume järjest ebausaldusväärsemaks. Inimesi, kes leidsid, et viimase 10 aasta jooksul on kodanikuaktiivsus vähenenud, oli mäekõrguselt rohkem kui neid, kes leidsid, et see on kasvanud – 80% *versus* 12%. Mitmes 1999. aastal korraldatud küsitluses ilmnes, et kahe kolmandiku ameeriklaste arvates on kogukondlik elu viimastel aastatel nõrgenenud, et ühiskondlikud ja kõlbelised väärtused olid nende lapsepõlves tugevamad ning et praegune ühiskond on keskendunud rohkem üksikisikule kui kogukonnale. Üle 80% leidis, et kogukonnale tuleks pöörata suuremat tähelepanu, isegi kui sellega kaasneksid suuremad nõudmised üksikisikutele.[26] Ameeriklaste mure kogukondlike sidemete nõrgenemise pärast võib olla kohatu või liialdatud, ent kui me soovime kaaskodanike arvamusega rohkem arvestada, tuleks seda teemat põhjalikumalt uurida.

Tahaksin rõhutada, et minu arvates ei ole kogukondlikud sidemed Ameerikas läbi ajaloo – ega isegi mitte viimase saja aasta jooksul – sugugi pidevalt nõrgenenud. Vastupidi, hoolikal vaatlusel leiab Ameerika kodanikuaktiivsuse ajaloost hulgaliselt nii tõuse kui langusi, *mitte ainult langusi* – see on kokkuvarisemiste *ja* taassündide ajalugu. Nagu ma raamatu avalehekülgedel juba vihjasin, on Ameerika kogukondlikud sidemed praegu elusolevate inimeste mälus pigem tugevnenud, mitte nõrgenenud, ja nagu ma raamatu kokkuvõtvas osas järeldan, on meie võimuses viimasel paarikümnel aastal toimunud allakäik tõusuks pöörata.

Ometi on minugi arutelul vähemalt pealtnäha "allakäigunarratiivile" omane alatoon, seepärast on oluline vältida primitiivset nostalgiat. Et raamatu teema võib viia peene enesepettuseni, peavad meie meetodid olema läbipaistvad. Kas 21. sajandi künnisel on meie kogukondlik elu 1950. ja 1960. aastate Ameerika kogukondade elust tõesti niivõrd erinev? Üheks võimaluseks nostalgiat kärpida on asju üle lugeda. Kas klubide koosolekud on praegu tõepoolest vähem rahvarohked kui minevikus või see ainult näib nii? Kas me tõepoolest tunneme oma naabreid kehvemini kui meie vanemad või on meie lapsepõlvemälestused naabruskonna grillipidudest kuldsetest soovunelmatest läbi imbunud? Kas sõbralikku pokkerit mängitaksegi tänapäeval vähem või oleme lihtsalt ise pokkerist välja kasvanud? Keegliliigad on küll minevik, aga pehme pesapall ja jalgpall? Kas võõrad on tänapäeval vähem usaldusväärsed? Kas buumerid ja X-põlvkond osalevad tõepoolest kogukonnaelus vähem? Lõppude lõpuks nimetati just eelmist põlvkonda kunagi põlastavalt "vaikivaks". Vahest ei olegi tänapäeva noorem põlvkond oma eelkäijatest vähem kogukonnaeluga seotud, vaid lihtsalt uuel viisil seotud. Järgnevates peatükkides vaatlemegi neid küsimusi parimate olemasolevate tõendite valguses.

Areneva sotsiaalse kliima uurimisega seotud ülesanded on mõnes mõttes sarnased meteoroloogide ülesannetega, kes mõõdavad globaalset soojenemist: me teame, mis sorti tõendusmaterjali me ideaaljuhul minevikust sooviksime hankida, kuid ajanoolest tingitult ei saa me minna tagasi minevikku neid hästi läbimõeldud uuringuid korraldama. Seega, kui me soovime uurida, mil moel meie ühiskond meie vanemate ühiskonnaga sarnaneb või sellest erineb, oleme sunnitud tegema kättesaadavate tõendite põhjal ebatäiuslikke järeldusi.

Globaalsete kliimamuutuste hindamisel on paleometeoroloogide kõige tõhusamaks strateegiaks eri allikatest pärit tõendusmaterjalide kõrvutamine. Kui õietolmunäidud polaarjääs, puude kagupoolsete aastaringide laius ja Briti Admiraliteedi temperatuuriuuringud viitavad kõik samas suunas, siis on tõendid globaalse soojenemise kohta veenvamad, kui need oleksid ainult ühe tõendi olemasolu korral. Samal põhjusel järgivad ettevaatlikud ajakirjanikud "kahe allika" reeglit: ära kirjuta millestki enne, kui vähemalt kaks sõltumatut allikat on seda kinnitanud.

Selles raamatus lähtun ma samast põhimõttest. Peaaegu kõik siin esitatud põhilised üldistused tuginevad rohkem kui ühele sõltumatule allikale, ning kui mitu usaldatavat allikat on esitanud vastukäivaid andmeid, juhin ma sellele lahknevusele ka tähelepanu. Mul on vaja langetada kohtuotsus, aga nagu kohtunike puhul, nii nõuab ka minu eriala, et ma esitaksin kõik tõendid, mis ma olen leidnud – nii õigeksmõistvad kui süüdimõistvad. Vältimaks teksti ülekoormamist liigse tõendusmaterjaliga, olen lisanud märkustesse arvukalt kinnitavaid andmeid, seega peaksid skeptilised "tõesta mulle"-lugejad tutvuma peale teksti ka märkustega.[27]

Ma olen otsinud Ameerika ühiskonnaelu järjepidevuse ja muutuste kohta võimalikult palju erisugust tõendusmaterjali. Kui muutus, mis mulle silma on hakanud, on nii lai ja sügav, nagu mulle tundub, siis peaks see ilmnema paljudes kohtades. Seetõttu olen valinud laiahaardelise lähenemisviisi. Loomulikult on ühiskondlikud muutused nagu kliimamuutusedki vältimatult ebaühtlased. Elul on rohkem kui üks mõõde. Ei saa eeldada, et kõik muutub samas suunas ja sama kiiresti, kuid just anomaaliad võivad anda tegeliku olukorra kohta olulisi vihjeid.

Ameerika ühiskond on nagu kontinentki, kus me elame, massiivne ja polümorfne ning ajaloost leiab kodanikuosaluse kohta väga erisuguseid näiteid. Mõned meist künnavad veel tänapäevalgi koos naabritega maad, palju suurem osa tegeleb aga klassiruumide internetiseerimisega. Mõned

meist kandideerivad Kongressi, teised liituvad eneseabirühmadega. Mõned veedavad aega kohalikus advokatuuris, mõned aga kohalikus baaris.* Mõned käivad iga päev jumalateenistusel, teistele valmistab aga isegi kord aastas pühadetervituse saatmine raskusi. Meie sotsiaalse kapitali vormid – viisid, kuidas me sõprade, naabrite ja võõrastega läbi käime – on väga erinevad.

Niisiis vaatleme ka meie oma sotsiaalse kapitali ja kodanikuosaluse suundumuste ülevaates mitmetahulise ühiskonna eri sektoreid. Järgnevates peatükkides käsitleme lähemalt ameeriklaste osalemist kõige avalikumas sektoris – poliitikas ja riigi valitsemises. Seejärel võtame vaatluse alla kogukondlikud institutsioonid – klubid ja kohalikud ühendused, religioossed asutused ning tööga seotud organisatsioonid, nagu ametiühingud ja kutseorganisatsioonid. Seejärel uurime sama hästi kui lõputut mitteformaalsete sidemete võrgustikku, mis ameeriklasi omavahel ühendab – kaardimänguklubisid ja keegliliigasid, baari- ja pallimängugruppe, pikniku- ja peoseltskondi. Pärast seda tutvume usalduse ja altruismi muutuvate joontega Ameerikas, heites pilgu heategevusele, vabatahtlikkusele, aususele ja vastastikusele seotusele. Ning viimaks käsitleme põhjalikumalt kolme nähtust – väikeseid gruppe, ühiskondlikke liikumisi ja Internetti –, mis kujutavad endast ilmselget vastukaalu sidemete kadumisele ühiskonnas.

Igast valdkonnast leiame nii hoovusi, risthoovusi kui ka keeriseid, kuid kindlasti ka universaalseid võimsaid tõusulaineid, mis on 20. sajandi Ameerika ühiskonda põhjalikult mõjutanud. Põhiteema on lihtne: 20. sajandi esimese kahe kolmandiku vältel sidus võimas tõusuhoovus ameeriklasi üha enam igasuguste kogukondliku elu väljendusvormidega, kuid mõnikümmend aastat tagasi pöördus tõus tasakesi, ilma hoiatamata, salakavalaks mõõnaks. Sajandi viimane kolmandik on meid märkamatult nii üksteisest kui ka oma kogukondadest lahti rebinud.

Raamatu ülejäänud osa käsitleb nende hoovuste mõju Ameerika ühiskonna eri aspektidele, hoovuste põhjusi ja tagajärgi ning seda, mida teha nende hoovuste suuna muutmiseks. Kolmas osa käsitleb väga mitmesuguseid seletusi – ületöötamisest valglinnastumiseni, heaoluriigist naiste revolutsioonini, rassismist televisioonini, mobiilsuse kasvust abielulahutuste sagenemiseni. Kuigi tuleb välja, et mõned mainitud tegurid ei ole mänginud sotsiaalse kapitali kadumisel mingit olulist rolli, õnnestub meil siiski tuvastada kolm või neli tähtsat faktorit, mis meie probleemi taga seisavad.

Kui kolmas osa küsib "Miks?", siis neljas osa küsib "Mis siis?". Ilmneb, et sotsiaalne kapital avaldab meie elu mitmesugustele aspektidele tugevat ja koguni mõõdetavat mõju. Kaalul ei ole mitte ainult soojad ja õrnad tunded või oma kogukonnaga seotud uhkusevärinad. Leidub veenvaid tõendeid selle kohta, et kogukondlike sidemete nõrgenedes ei toimi kohalikud koolid ja naabruskonnad enam endise tõhususega ning et meie majandus, demokraatia ning isegi tervis ja õnn sõltuvad piisava sotsiaalse kapitali olemasolust.

* Sõnamäng: advokatuur – *bar association*; baar – *bar*. – Tlk.

Viimases, viiendas jaos pöördume rõõmutu, kuid hädavajaliku diagnoosimise juurest optimistlikuma tegevuse juurde ning vaatleme võimalikke teraapiaid. Tuleb välja, et sajand tagasi seisid ameeriklased silmitsi ühiskondlike ja poliitiliste küsimustega, mis olid meie praeguste probleemidega hämmastavalt sarnased. Meil on oma eelkäijate sammudest palju õppida – muu hulgas ka seda, et praeguse kodanikuaktiivsuse allakäigu vastu saab mõndagi ära teha. Käesolev raamat ei paku tänapäeva hädade vastu lihtsat rohtu. Viimase osa eesmärgiks on panna alus rahvuslikule dialoogile ja eksperimentidele, mis puudutavad Ameerika kodanikuaktiivsuse ja sotsiaalse sidususe suurendamist 21. sajandil (ning anda võibolla oma panus lahenduste väljatöötamisse).

Enne 29. oktoobrit 1997 tundsid John Lambert ja Andy Boschma teineteist ainult kohaliku Ypsi-Arbor Lanesi (Ypsilanti, Michigan) keegliliiga kaudu. Lambert oli 64-aastane pensionär, kes oli varem töötanud Michigani ülikooli haiglas. Ta oli olnud neerusiirdamise järjekorras kolm aastat, kuni 33-aastane raamatupidaja Boschma Lamberti vajadusest juhuslikult teada sai ning ootamatult temaga ühendust võttis ja ühte oma neeru talle pakkus.

"Andy nägi minus midagi sellist, mida teised ei näinud," ütles Lambert. "Kui me olime haiglas, ütles Andy mulle: 'John, sa tõesti meeldid mulle ja ma austan sind sügavalt. Ma ei kõhkleks kõike seda veel kord tegemast.' Mul tõusis liigutusest klomp kurku." Boschma sõnad näitavad, et tunded olid kahepoolsed: "Ma tunnetan [Lambertiga] selget lähedust. Ma hoolisin temast juba varem, kuid nüüd olen ma temaga tugevalt seotud." See liigutav lugu kõneleb ise enda eest, kuid ajalehes *Ann Arbor News* ilmunud loo juures olev foto näitab, et lisaks erialade ja põlvkondade erinevusele oli Boschma valge ja Lambert afroameeriklane. See lugu juhtus just tänu ühisele keeglimängule.[28] Just säärastel väikestel – ja ka suurtel – viisidel tuleb meil, ameeriklastel, omavaheline side taastada. Just see lihtne sõnum on selle raamatu alus.

2. OSA

Kodanikuaktiivsuse ja sotsiaalse kapitali suundumused

2. peatükk

Poliitiline osalus

VIIS, KUIDAS AMEERIKLASED osalevad poliitikas ja valitsemises, on viimase kolme aastakümne jooksul muutunud, kuid kindlasti on meie suhted kogukondadega teinud läbi ka muud tüüpi muutusi. Kuigi see ei ole kõige drastilisem ja ühetähenduslikum näide muutustest, on selle üle kõige enam arutletud ja seega sobib see alustuseks hästi.

Kui hääletamine ainsa erandina kõrvale jätta, on Ameerika poliitilise osaluse määr muude demokraatiatega võrreldes väga kõrge. Meil on oma vaadete väljendamiseks ja õiguste maksmapanekuks arvukalt kanaleid – võime võtta ühendust kohalike ja riikliku tasandi ametnikega, töötada parteide ja teiste poliitiliste organisatsioonide heaks, arutada poliitikaküsimusi oma naabritega, osaleda avalikel koosolekutel, ühineda valimiskampaaniatega, kanda rinnamärke, kirjutada alla petitsioonidele, helistada raadiosaadetesse jne. Kaugeltki mitte kõik ei tee neid asju, kuid Ameerikas kasutab sääraseid võimalusi oma aktiivsust näidata rohkem inimesi kui paljudes teistes arenenud demokraatlikes riikides. Igal valimisaastal tuletatakse meile uuesti meelde, et Ameerikas käib hääletamas vähem inimesi kui teistes demokraatiates: punase laterna rollis olevat Šveitsi me küll napilt edestame, kuid ülejäänud kahekümne kahest tunnustatud demokraatiast jääme maha.[1] Sellele vaatamata on ameeriklased väljaspool hääletuskabiini poliitiliselt üpris aktiivsed. Meid ei huvita aga küsimus "Kuidas meil läheb teiste riikidega võrreldes?", vaid hoopis küsimus "Kuidas meil läheb praegu oma minevikuga võrreldes?". Vastus sellele küsimusele on vähem innustav.

Alustagem demokraatliku kodanikuühiskonna alustalast – hääletamisest. Aastal 1960 käis John F. Kennedy ja Richard M. Nixoni vahel valimas 62,8% hääleõiguslikest ameeriklastest. Kümneid aastaid kestnud languse järel tuli 1996. aastal Bill Clintoni, Bob Dole'i ja Ross Perot' vahel valima kõigest 48,9% hääleõiguslikust elanikkonnast, mis on peaaegu kõige kehvem tulemus 20. sajandil. Viimase 36 aasta jooksul on osavõtt presidendivalimistest langenud ligi veerandi võrra. Osavõtt vahevalimistest ja kohalikest valimistest on langenud umbes sama palju.[2]

See üldtuntud fakt alahindab mitmel põhjusel ameeriklaste tegelikku valimisaktiivsuse vähenemist. Suurema osa 20. sajandist takistasid ameeriklaste juurdepääsu valimiskastidele koormavad registreerimisnõuded. Tavaliselt tuuaksegi meie madala valimisaktiivsuse põhjusena välja teistest demokraatlikest riikidest rangemad registreerimisnõuded. Samas on registreerimisnõudeid Ameerikas viimase 40 aasta jooksul tunduvalt leevendatud. Üleriigilise, hääletajate arvu suurendamiseks mõeldud "motor voter"-süsteemi rakendamine, mis on osariikidele maksma läinud 100 miljonit dollarit, on selle trendi üheks silmatorkavamaks, kuid kaugeltki mitte ainsaks näiteks.* Hääletamisaktiivsus on vähenenud vaatamata sellele, et kõige sagedamini mainitud takistus on suurel määral kõrvaldatud.[3] Vaatamata sellele, et latt on allapoole lastud, otsustab üha vähem ameeriklasi hüpata.

Teine tegur on veelgi tähtsam. Suurema osa Ameerika ajaloost on paljud lõunaosariiklased, eriti mustanahalised, elanud ilma kodanikuõigusteta. Andmaks täpset pilti sellest, milline on praegune valimisaktiivsus varasemaga võrreldes, on joonisel 1 esitatud lõunaosariikide ja ülejäänud osariikide elanikkonna osavõtt presidendivalimistest graafikute kujul, mis hõlmavad suuremat osa Ameerika Vabariigi ajaloost.

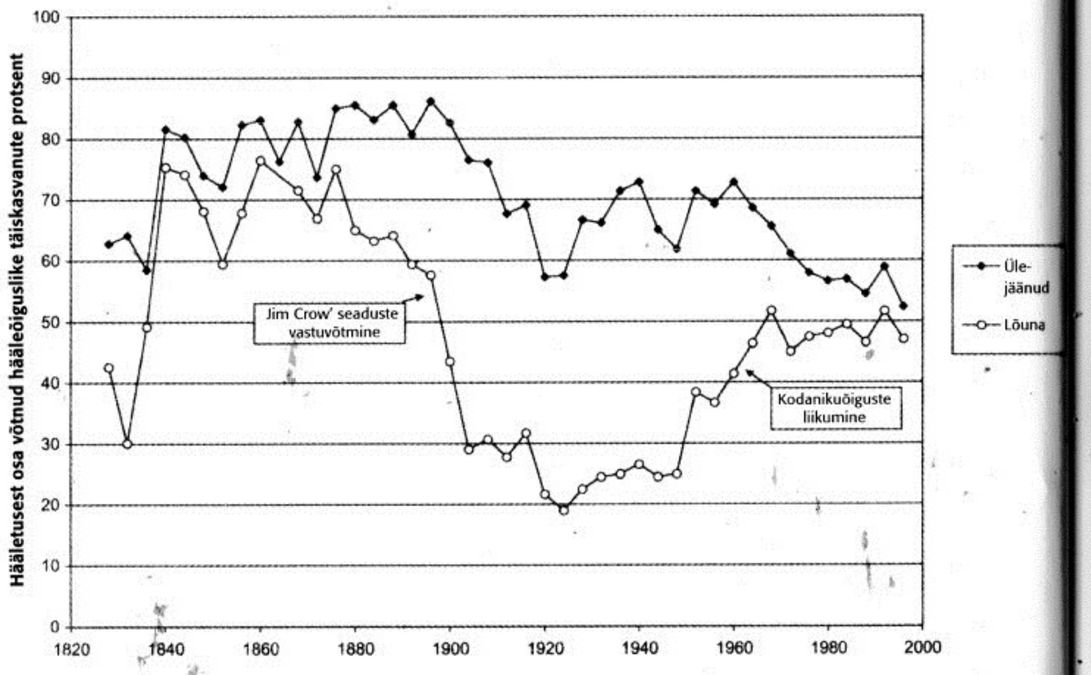

Joonis 1. *Presidendivalimistest osavõtt piirkondade kaupa (1828–1996)*

* 1993. aasta *National Voter Registration Act* ehk rahvasuus "motor voter"-seadus tegi osariikidele ülesandeks võimaldada hääletajatel registreerida ennast muu hulgas ka autoregistrikeskustes, koolides, puuetega inimeste keskustes, avalikes raamatukogudes ja posti teel. – Tlk.

Alates 19. sajandi lõpust kuni 20. sajandi keskpaigani oli peaaegu kõigi lõunaosariikide afroameeriklaste (ja mõnede vaeste valgete) osavõtt valimistest pearaha, kirjaoskustestide, pettuse ja vägivalla tõttu takistatud. Kui 1890. aastal Jim Crow' seadustega lõunaosariikide mustanahaliste kodanikuõigusi piirati, langes valimisaktiivsus lõunas märgatavalt ning ka kogu riigi keskmine suruti järgmiseks 70 aastaks kunstlikult alla. Et enamik standardseid hääletamisaktiivsuse mõõdupuid paneb need miljonid kodanikuõigusteta inimesed teiste mittehääletajatega ühte patta, siis on 20. sajandi esimese kahe kolmandiku jooksul hääleõigust omanud ameeriklaste omaaegne hääletamisaktiivsus tegelikult alahinnatud.[4]

Tänu 1960. aastate inimõigusliikumisele ja 1965. aasta hääletamisõiguse seadusele (*Voting Rights Act*) said miljonid lõunaosariikide inimesed kodanikuõigused ja võimaluse 20. sajandil esimest korda hääletada. Uute hääletajate juurdevool aitas ülejäänud Ameerika valijaskonna aktiivsuse langust osaliselt maskeerida.[5] Lõunaosariikide mustanahaliste lisandumine valijaskonda aitas Ameerika üleriigilisi näitajaid suurendada ning varjutada tõsiasja, et need kodanikud, kellel on hääleõigus alati olnud, kasutavad seda tänapäeval üha vähem.

Kui lõunapiirkonnad kõrvale jätta, siis on valimisaktiivsus olnud 1960. aastast alates Ameerika ajaloo pikimas languses ning 1996. aasta presidendivalimistest ja 1998. aasta vahevalimistest osavõtu aktiivsus oli kindlalt viimase ligi kahe sajandi madalaim.[6] Isegi lõunas oli osavõtt 1996. aasta valimistest peaaegu madalaim viimase 164 aasta jooksul (kui kodanikuõiguste piiramise periood 1896–1964 välja arvata). Lühidalt, juba peaaegu kaks sajandit ei ole oma häälest vabatahtlikult loobunud Ameerika kodanike protsent olnud nii kõrge kui viimasel paaril aastal.

Kes on need mittehääletajad ja miks nad oma võimalust ei kasuta? Pakutud on palju seletusi: kasvav umbusaldus valitsuse suhtes, liikmete nõrgem mobiliseerimine parteide poolt, ühiskondlike sidemete katkemine, poliitiline killustumine jm. Üksikute valimiste tõusude ja mõõnade taga võib aga näha valimisaktiivsuse pikaajalist langustrendi, mis tuleneb peaaegu täielikult sellest, et hääleõiguslikud kodanikud, kes said täisealiseks enne "uue kursi" (*New Deal*) poliitikat ja Teist maailmasõda või nende ajal, asenduvad järk-järgult hääletajatega, kes said täisealiseks hiljem.

Et põlvkondlikud muutused on meie loos olulised teemaks, peaksime siinkohal korraks vaatlema, kuidas ühiskondlikud muutused ja põlvkondlikud muutused omavahel suhestuvad. Puhtalt raamatupidamise aspektist tuleneb iga sotsiaalne muutus – räppmuusika tõusust ajalehtede languseni – kahe väga erineva protsessi kombinatsioonist. Esiteks, paljud inimesed muudavad üheaegselt oma maitset ja harjumusi samas suunas. Seda sorti sotsiaalne muutus võib toimuda kiiresti ning pöörduda sama kiiresti. Kui suur hulk nii noori kui vanu ameeriklasi avastab järsku enda jaoks linnamaasturid (SUV), nagu juhtus 1990ndatel, saab autoturg reageerida sellele kiirete ümberkorraldustega. Sama kiiresti saaks teha ka

muusuunalisi ümberkorraldusi. Sotsioloogid nimetavad seda tüüpi muutust "intrakohortseks", sest muutus on tuvastatav igas vanusegrupis.

Teine ühiskondlike muutuste tüüp on aeglasem, peenem ja raskemini pööratav. Kui eri põlvkondadel on erinevad maitsed või harjumused, siis muutub ühiskond ainuüksi füsioloogilistel põhjustel – sündide ja surmade tõttu –, *isegi kui üksikisiku tasemel muutusi üldse ei toimu*. Viimastel aastakümnetel aset leidnud muutused ühiskondlikes seksuaaltavades on suuresti seletatavad just sellega. Täiskasvanutest muudavad oma kõlblushoiakuid üpris vähesed ja needki üksikud muutuvad ajapikku pigem konservatiivsemaks. Kokkuvõttes on aga ameeriklaste suhtumine näiteks abielueelsesse seksi muutunud viimasel paaril aastakümnel palju vabamaks, sest rangete uskumuste vaimus kasvanud põlvkond on järk-järgult asendunud generatsiooniga, kellel on lõdvemad normid. Sotsioloogid nimetavad seda tüüpi muutust "interkohortseks", sest muutus on tuvastatav ainult üksikutes vanusegruppides. Et põlvkondade vahetumine toimub aeglases tempos, siis on see muutus sisuliselt pöördumatu.[7]

Enamik sotsiaalseid muutusi hõlmab nii individuaalseid kui põlvkondlikke protsesse. Sellise segunemise heaks näiteks on uus tehnoloogia, nagu telefon ja Internet. Kui uus toode – uus telefon või veebibrauser – turule tuleb, proovivad paljud inimesed selle kohe järele. Inimeste käitumise muutumist jälgides ilmneb, et kasutamisaktiivsuse kasv ei tulene põlvkondlikest muutustest. Noorematel on aga kergem muutuda, seetõttu kalduvad vanemate põlvkondade juurdunud harjumused kasvutempot pärssima. Paljudel keskealistel ameeriklastel on meeles, kui vastumeelselt võtsid nende vanemad kaugekõnesid – ja seda isegi hulk aega pärast kaugekõnetariifide langust. Põlvkondlikud muutused hakkavad selle sotsiaalse muutuse põhjuste seas järk-järgult domineerima. Isiklike kirjade kirjutamise vähenemine viimasel paaril aastakümnel ei tulene mitte inimeste harjumuste muutumisest, vaid sellest, et põlvkond, kellel oli kombeks suhelda kaugel elavate sõprade ja sugulastega kirja teel, on asendumas noorema põlvkonnaga, kes haarab parema meelega telefonitoru.[8]

Mõistmaks seda, mis on Ameerika valimisaktiivsusega viimase 30 aasta jooksul toimunud, tuleb ilmtingimata saada aru intrakohortse ja interkohortse muutuse erinevusest. Hääletamisaktiivsuse vähenemine on sisuliselt põlvkondlik nähtus; vaid väga väike osa sellest tuleneb individuaalsetest muutustest. Beebibuumerid ja nende lapsed on sõltumata oma eluetapist ja poliitilise aktiivsuse tasemest käinud alati vähem hääletamas kui nende vanemad ja vanavanemad. Et buumerid ja nende lapsed moodustavad ajapikku riigi valijaskonnast üha suurema osa, on keskmist valimisaktiivsust tabanud vältimatu langus.[9]

Nagu näeme, on see põlvkondadevaheline lõhe kodanikuosaluses tänapäeva Ameerika kogukondades üpris tavaline. See on üks põhjus, miks hääletamisaktiivsuse vähenemine on sedavõrd pidurdamatu, miks ükski jõupingutus (näiteks "motor voter"-registreerimissüsteem) ei paista aitavat ning miks see suundumus on nii üleüldine, hõlmates peale presidendivalimiste ka riiklikke ja kohalikke valimisi ning koguni hääletusi võlakirjaemissioonide küsimuses. Olenemata poliitiliste kandidaatide ja teemade tõusudest ja mõõnadest tuleb tänapäeval valimistel iga hääle pärast üha sügavamale rohujuuretasandile minna, sest igal aastal võtab viikatimees endaga kaasa järjekordse killu Ameerika valijaskonna poliitiliselt kõige aktiivsemast kihist.

Hääletamine on kindlalt kõige levinum poliitilise aktiivsuse vorm ning väljendab kõige põhilisemat demokraatlikku võrdsusprintsiipi. Hääletamata jätmine tähendab poliitilisest kogukonnast eemaletõmbumist. Peale selle aitab hääletamisaktiivsus – nagu kaevanduses peetav kanaarilind – kiirelt ja tõhusalt märku anda laiematest sotsiaalsetest muutustest. Demograafilistelt näitajatelt sarnaste mittehääletajatega võrreldes huvituvad hääletajad suurema tõenäosusega poliitikast, teevad annetusi, töötavad vabatahtlikena, osalevad vandekohtu töös, võtavad osa kohaliku kooli nõukogu koosolekutest, osalevad avalikel demonstratsioonidel ja teevad oma kaaskodanikega kohalikku kogukonnaelu puudutavates küsimustes koostööd. Mõnikord on raske kindlaks teha, kas hääletamine soodustab osalemist kogukonnaelus või vastupidi, kuid mõned viimased andmed viitavad sellele, et juba hääletamas käimine iseenesest innustab inimest töötama vabatahtlikuna ning väljendama oma kodanikualgatust ka muudel viisidel. Niisiis ei ole hääletamisaktiivsuse vähenemine veerandi või enama võrra Ameerika demokraatia seisukohast sugugi naljaasi.[10]

Teisest küljest ei ole mitmes olulises mõttes hääletamine sugugi tüüpiline poliitilise osaluse viis. Politoloogid Sidney Verba, Kay Schlozman ja Henry Brady, kes on Ameerika poliitika osalusvorme väga põhjalikult analüüsinud, leiavad, et "kodanike osaluse hindamine pelgalt hääletusprotsendi põhjal on puudulik ja eksitav [---]. Võrreldes nendega, kes osalevad mitmesugustes muudes poliitilistes tegevustes, on rahuldustpakkuvad lahendused ja mureküsimused hääletajate jaoks hoopis teist laadi [---]. Hääletamine on *sui generis*." Tegelik probleem on kogukonnaelust osavõtu vähenemine; kahanev osavõtt valimistest on lihtsalt selle nähtuse kõige silmatorkavam sümptom.[11] Nagu palavik, nii on ka valimistest kõrvalehoidmine poliitilise elu sügavamat haigust tähistava märgina isegi olulisem kui haigus ise. Valimiskabiinid on ainult üks koht, kust ameeriklased üha enam eemale hoiavad.

Aktiivsemate osalemisvormide elutähtsateks eeltingimusteks on teadmised poliitikast ja huvi avalike küsimuste vastu. Kui sa ei tea ei mängureegleid ega teisi mängijaid ning ei tunne huvi tulemuse vastu, siis ei võta sa tõenäoliselt mängust osa. Samas on julgustav tõdeda, et 20. sajandi lõpul teab keskmine ameeriklane sama hästi kui tema vanavanemad pool sajandit tagasi, millise partei valitseb Esindajatekoda ning kes on kohalikud senaatorid. Teisest küljest on meil palju põhjalikum haridus kui meie vanavanematel, ning kuna formaalne haridus soodustab kodanikutead-

misi, siis on üllatav tõdeda, et kodanikuteadmiste tase ei ole koos haridustasemega tõusnud. Keskmine ülikoolilõpetaja teab tänapäeval poliitikast vaid natuke rohkem kui keskmine 1940. aastate keskkoolilõpetaja.[12]

Aastatel 1974–1998 korraldas turu-uuringufirma Roper umbes iga kuu aja järel küsitluse, paludes valida ühe järgmistest vastusevariantidest: "Olen tundnud viimase aja sündmuste ja maailma hetkeseisu vastu: suurt huvi, mõningat huvi või vähe huvi." Avalikkuse huvi viimase aja sündmuste vastu tõusis ja langes loomulikult vastavalt sellele, mis oli uudistes, seega meenutas huvigraafik tõmbleva seismograafi joonistatud saehambaid. Nendest muutlikest lainetest hoolimata võib märgata, et üldise tendentsina on avalikkuse huvi viimase aja sündmuste vastu veerandsaja aasta jooksul ligikaudu 20% langenud. Teine pikaajaline iga-aastaste uuringute seeria andis samasuguse tulemuse: huvi poliitika vastu langes aastatel 1975–1999 viiendiku võrra.[13] Skandaalid ja sõda äratavad endiselt meie tähelepanu, kuid üldjoontes jälgib avaliku elu sündmusi vähem ameeriklasi kui veerand sajandit tagasi.

Veelgi murettekitavamad on põlvkondadevahelised erinevused poliitilistes teadmistes ja huvis. Aeglane huvi vähenemine poliitika ja viimase aja sündmuste vastu tuleneb nagu valimisaktiivsuse langusegi puhul (millega huvi vähenemine on seotud) sellest, et vanem põlvkond, kes oli avalikest asjadest üpris huvitatud, on asendumas noorema generatsiooniga, keda need teemad huvitavad üsna vähe. Mõistagi kõigub uudishimu avalike sündmuste vastu nii noorte kui vanade seas sõltuvalt sellest, mis on ajalehtede esiküljel, kuid huvi baastase järk-järgult langeb, sest uudiste- ja poliitikanarkomaanidest koosnev vanem põlvkond on areenilt lahkumas. Tõsiasi, et langus pole mitte üleriigiline, vaid põlvkonnaspetsiifiline, on vastuolus seisukohaga, et osa inimesi on avalikest küsimustest sõna otseses mõttes tüdinenud.

Beebibuumijärgsed põlvkonnad ehk üldjoontes need inimesed, kes sündisid pärast 1964. aastat ning said täisealiseks 1980ndatel ja 1990ndatel, on teabeallikate levikust hoolimata avaliku eluga märkimisväärselt halvemini kursis. Näiteks ilmnes 1980. ja 1990. aastatel, et isegi riikliku valimiskampaania haripunktis teadsid noored umbes kolmandiku võrra halvemini kui nende vanemad, milline poliitiline partei on Esindajatekojas võimul.[14]

Tänapäeval valitsev põlvkondadevaheline lõhe poliitilistes teadmistes ei tulene mitte sellest, nagu oleksid noored alati oma vanematest rumalamad, vaid tegemist on hiljutise arenguga. Varasemad, 1940. kuni 1970. aastatel korraldatud arvamusküsitlused näitasid, et noored olid vähemalt sama hästi informeeritud kui nende vanemad, kuid tänaseks on asjalood muutunud. Uudiste- ja infosulg ei puuduta mitte ainult poliitikat, vaid ka selliseid asju nagu lennuõnnetused, terrorism ja finantsuudised. See suundumus sai alguse 1970ndate buumeritest ning on seoses X-põlvkonna tulekuga märkimisväärselt intensiivistunud. Kui 1965. aastal luges alla 35-aastastest ameeriklastest iga päev lehte kaks kolmandikku, siis 1990. aastal tegi seda ainult üks kolmandik. Televiisorist uudiste vaatamise aktiivsus langes samas vanuserühmas samal perioodil 52%lt 41%le. Praegused alla kolmekümneaastased pööravad uudistele vähem tähelepanu ja teavad viimase aja sündmustest vähem kui nende vanemad praegu ja alla kolmekümneaastased kaks või kolm aastakümmet tagasi.[15]

NIISIIS ON VIIMASE kahe- või kolmekümne aastaga hääletamisaktiivsus vähenenud Ameerikas ligikaudu veerandi võrra ning huvi avalike teemade vastu umbes viiendiku võrra. Sugugi mitte kõik poliitilise huvi näitajad ei lange. Tundub, et ameeriklased võtavad riiklikest valimiskampaaniatest osa sama aktiivselt kui kolm-neli aastakümmet tagasi. Küsitlused näitasid, et 1990. aastatel oli üleriigiliste valimiste ajal selliseid inimesi, kes "räägisid poliitikast" või püüdsid veenda kedagi teatud kandidaadi poolt hääletama, sama palju kui 1950. ja 1960. aastatel. Selle pindmise stabiilsuse varjus põlvkondadevaheline lõhe tegelikult suureneb. Praegune vanem generatsioon on valimiskampaaniatest huvitatud pisut *rohkem* kui nende eelkäijad 40 aastat tagasi, kuid tänapäeva noored huvituvad nendest *vähem* kui noored 1950ndatel ja 1960ndatel.[16] Kui see suur põlvkondadevaheline erinevus kodanikuosaluses jääb püsima, langeb poliitilise osaluse määr tulevikus veelgi.

Hääletamine ja poliitika jälgimine on suhteliselt vähenõudlikud osalusvormid. Rangelt võttes ei ole nende näol tegelikult üldse tegemist sotsiaalse kapitaliga, sest neid saab teha ka täiesti üksi. Nagu nägime, annavad mõlemad näitajad tunnistust poliitikavaatlejate ridade hõrenemisest – eriti selles staadionisektoris, kus istub noorem põlvkond. Kuid enamik fänne istub endiselt oma kohal, jälgides mängu ja arutledes staaride veidruste üle. Heidame parem pilgu rohujuuretasandi gladiaatoritele, kes töötavad vabatahtlikult poliitiliste parteide heaks, kleebivad plakateid, aitavad valimiskampaaniaid läbi viia jne. Niisiis, millised suundumused valitsevad erakondade ridades?

Positiivse poole pealt võib esile tuua seda, et parteiorganisatsioonid on tänapäeval nii riiklikul kui kohalikul tasandil tugevamad kui kunagi varem. Viimase 30–40 aasta jooksul on need organisatsioonid muutunud suuremaks, rikkamaks ja professionaalsemaks. Alates 1950ndate lõpust kuni 1970ndate lõpuni kasvas pidevalt nende hääletajate arv, kellega presidendivalimiste kampaania ajal ühe või mõlema suurema partei esindaja isiklikult kontakti võttis. Pärast aastatel 1980–1992 toimunud langust on see parteide elujõulisuse näitaja taas reipalt tõusma hakanud, püstitades 1996. aastal seoses aktiivsete GOTV-kampaaniatega ("Pane oma hääl mängu") peaaegu kõigi aegade rekordi.[17]

Ka parteide finantsseis paranes 1970ndatel ja 1980ndatel tohutult. Näiteks aastatel 1976–1986 kasvas Demokraatliku Partei sissetulek rohkem kui kaks korda inflatsioonist kiiremini, vabariiklaste tulud aga koguni neli korda inflatsioonist kiiremini. Lisaraha tähendas lisatööjõudu, lisaküsitlusi, lisareklaami, tõhusamat kandidaatide värbamist ja ettevalmista-

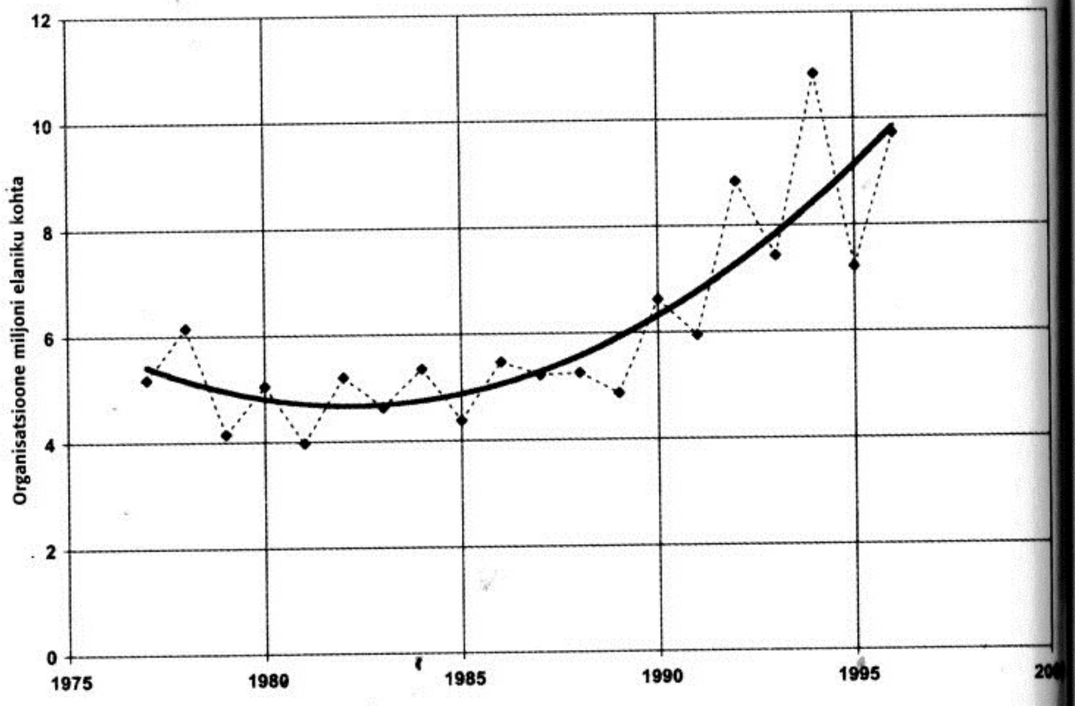

Joonis 2. *Palgaliste töötajatega poliitiliste organisatsioonide hulk 1977–1996*

mist ning laiemat poliitilist kandepinda. Palgaliste töötajatega poliitiliste organisatsioonide (nii erakondlike kui mitteerakondlike) arv on viimasel kahel aastakümnel plahvatuslikult suurenenud. Peaaegu igal valimisaastal alates 1980. aastast on see organisatsioonilise aktiivsuse näitaja teinud uue rekordi ning kasvutempo on pigem kiirenenud. Poliitilise "tööstuse" kasvukõver (vt joonis 2) on nii järsk, et meenutab pigem Silicon Valleyt. Poliitikaäri ei ole Ameerikas kunagi varem sedavõrd heal järjel olnud – vähemalt nii näib.[18]

Poliitilise turu "tarbijatele" meenutab see õitsengupilt aga pigem kummalist paroodiat. Enda samastamine teatava partei poolehoidjaga – teisisõnu, hääletaja tunnetatud pühendumine oma meeskonnale – langes 1960. aasta 75%lt 1990ndate lõpuks 65%ni. Vaatamata sellele, et 1980ndate lõpus tegi see näitaja läbi uue osalise tõusu, jäi "lojaalsus partei kaubamärgile" sajandi lõpus kõvasti alla 1950ndate ja 1960ndate alguse taset. Veelgi enam, see poliitilise osaluse vorm on nooremates vanuserühmades märkimisväärselt madalam, seega kaotab valijaskond pidevalt vanemaid erakondlikke hääletajaid ja saab juurde sõltumatuid noori. Seetõttu võib kogutoetus parteidele tulevikus veelgi langeda.[19] Jällegi teeb vikatimees vaikselt oma tööd, kahandades rahva poliitilist aktiivsust.

Partei poolehoidjaga samastumise vähenemise kõrval on viimase 30 aasta jooksul ka rohujuuretasand kokku kuivanud – parteide kampaaniakoosolekutel osalemine või partei heaks vabatahtlikuna töötamine on muutunud palju harvemaks. Mis puudutab 1950ndaid ja 1960ndaid, siis

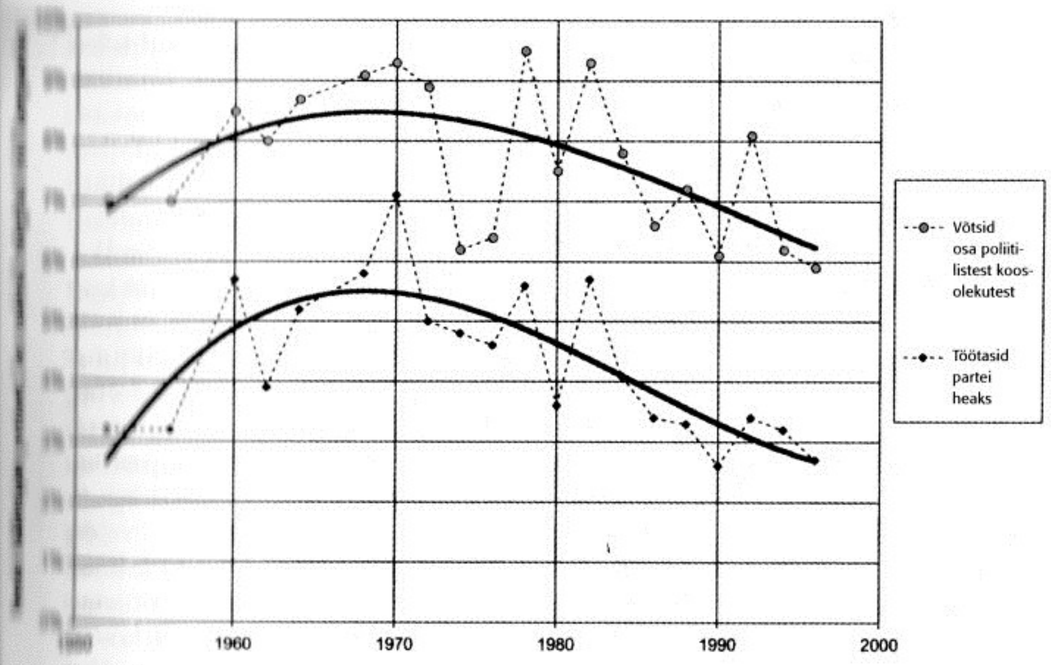

Joonis 3. *Kodanike osalemine valimiskampaaniates 1952–1996*

pidevalt kasvas selliste ameeriklaste arv, kes töötasid valimiskampaania ajal mõne partei heaks, käisid uste taga kella laskmas, täitsid ümbrikke jne. Alates 1968. aastast hakkas aga see poliitilise osaluse näitaja langema ning jõudis 1996. aasta presidendivalimisteks kõigi aegade madalseisu. Poliitilistel koosolekutel käimine ja valimiskampaaniatest osavõtt on järginud viimasel poolsajandil sama trajektoori – 1950ndate ja 1960ndate tõusule ning 1970ndate ebastabiilsusele järgnes 1980ndatel tänini kestev üldine langus.[20] (Neid suundumusi kujutab joonis 3.) Lühidalt, kuigi parteide eneste rahastamine on paranenud ja neil on rohkem professionaalseid palgatöötajaid kui varem, võtab erakondlikust poliitilisest tegevusest osa järjest vähem ameeriklasi. Kuidas meil õnnestuks neid kaht vastandlikku pilti – organisatsioonilist tugevust parteide vaatepunktist ja organisatsioonilist allakäiku hääletajate vaatepunktist – ühitada? Selle paradoksi üheks võtmeks on nende hääletajate suhe, kellega mõni partei viimase kampaania ajal *kontakteerus*, nendesse hääletajatesse, kes enda sõnul *töötasid* sama kampaania ajal mõne partei heaks. Kahekümnenda sajandi viimasel kolmekümnel aastal võeti hääletajatega järjest enam kontakti, kuid partei heaks töötajate hulk pidevalt kahanes. Aastal 1996 oli mainitud suhtarv 2,5 korda suurem kui 1968. aastal.[21]

Esimesel hetkel võiks selle õitsva tööstuse "tootlikkust" lausa imetleda. Näib, et iga "töötaja" sõlmib üha rohkem "kontakte". Tegelikkuses annab see suundumus aga tunnistust Ameerika poliitilise maastiku professionaliseerumisest ja kommertsialiseerumisest. "Kontaktid," mida hääletajad mainivad, on tegelikult üha väiksema tõenäosusega kohaliku

parteilase külaskäigud ja üha suurema tõenäosusega anonüümsed telefonikõned tasulisest kõnekeskusest. Parteiline tegevus tugineb üha vähem partei poolehoidjate vabatahtlikele jõupingutustele ning üha enam rakendatakse tõhusa massturunduse kavalaid (ja kalleid) tehnikaid. See suundumus käib käsikäes otsepostituse teel rahakogumise plahvatusliku kasvuga ning poliitilise tegevuse komiteede (PAC) tekkega, mis suunavad parteiorganisatsioonidele mõeldud rahalisi toetusi. Ajal, mil kodanike osalemine parteide tegevuses on enam kui poole võrra langenud, on kulutused presidendi- ja teistele valimiskampaaniatele tohutult kasvanud: kui 1964. aastal kulutati selleks 35 miljonit dollarit, siis 1996. aastal juba 700 miljonit, mis tähendab isegi dollari ostujõu vähenemist arvesse võttes peaaegu viiekordset kasvu. Poliitikatööstuse seisu võib kokku võtta järgmiselt: sotsiaalse kapitali – s.o rohujuuretasandi kodanikevõrgustike – asemel on kõnealuses valdkonnas võetud maksevahendina järk-järgult kasutusele finantskapital, sest massturunduse jaoks on vaja raha.[22]

Niisiis, kui järele mõelda, paistab kontrast parteiorganisatsioonide kasvava elujõulisuse ja hääletajate osaluse vähenemise vahel täiesti mõistetav. Et parteide "tarbijad" eemalduvad poliitikast, peavad parteid kõvemini tööd tegema ja rohkem kulutama ning võitlema ägedalt iga hääle, töötaja ja annetuse pärast. Kõigeks selleks läheb organisatsioonil vaja (palgalist) infrastruktuuri. Parteid kui organisatsioonid ja ka valitsusparteid on vaatamata sellele, et avalikkuse kiindumus parteidesse on vähenenud, tugevamaks muutunud.[23] Kui käsitada poliitikat tööstusena, siis võiks selle "tööjõudu säästva tõhususe" üle heameelt tunda, kuid kui käsitada poliitikat demokraatliku vaba tahte väljendusena, siis on inimeste kõrvalejäämine poliitika olemusega täiesti vastuolus.

Poliitikas osalemine tugineb üha enam tšekiraamatule – raha asendab aega. Kui poliitiliste klubide liikmeskond kahanes aastatel 1967–1987 poole võrra, siis nende inimeste arv, kes toetasid poliitilisi kampaaniaid rahaliselt, samal ajavahemikul peaaegu kahekordistus. "Üleriigistumine ja professionaliseerumine on viinud kodanikuaktivisti üha enam uude, tšekkide ja kirjade kirjutaja rolli," järeldab politoloog Verba koos oma kolleegidega. "Kuigi viimase paarikümne aasta kodanikuosaluse suundumuste graafikud on kohati segased, on üks asi selge: 1970ndate lõpust kuni 1980ndate lõpuni suurenes poliitikasse paigutatud raha hulk pidevalt."[24] Staadionil istuvate fännide arv võib olla jäänud ligikaudu samaks, kuid enam ei vaadata amatööride ega isegi mitte poolprofessionaalide matše. Iseküsimus on aga see, kas professionaalne ja õlitatud mäng, mida on tänapäeval harjutud vaatama, on ikka oma piletihinda väärt.

SENI OLEME KÄSITLENUD poliitilist osalust erakondlikest ja valimiskampaaniatega seotud tegevustest lähtudes. Selline lähenemine on küll tähtis, kuid mõnevõrra piiratud. Suurem osa ameeriklastest pühendab riiklikele valimiskampaaniatele ainult väikese osa oma ajast ja tähelepanust. Milli-

sed suundumused valitsevad poliitilises osaluses väljaspool üleriigiliste valimiste konteksti, eriti kohalikul tasandil? Kuni viimase ajani puudusid meil süstemaatilised pikaajalised andmed selle kohta, mil määral on ameeriklased kogukonnaellu kaasatud. Hiljuti taasleitud ülipõhjalik arhiiv võimaldab meil aga paljusid kodanikuaktiivsust puudutavaid aspekte lähemalt analüüsida.

Aastatel 1973–1994 jagas turu-uuringufirma Roper umbes iga kuu aja lagant tuhandetele ameeriklastele laiali lihtsa küsitluslehe, millele oli märgitud 12 kodanikualgatusega seotud tegevust, näiteks pöördumisele allkirja andmine, avalikust koosolekust osavõtt, töötamine poliitilise partei heaks ja poliitilisele ametikohale kandideerimine.[25] Lehel paluti vastata küsimusele: "Mida loetletust (kui üldse) olete viimase aasta jooksul teinud?" Mõned tegevused on suhteliselt tavalised: peaaegu igal aastal nende kahekümne aasta jooksul andis umbes üks inimene kolmest pöördumisele allkirja ja umbes üks kuuest osales kohalikku linna- või koolielu puudutaval koosolekul. Samas on mõned loetletud punktidest üsna harvad. Näiteks vähem kui üks ameeriklane sajast on viimase 12 kuu jooksul poliitilisele ametikohale kandideerinud. Kokkuvõttes pakuvad need enam kui 400 000 usutlust erakordselt rikkalikku ainest, võimaldades koostada ameeriklaste kodanikuaktiivsuse kohta enam kui kahekümneaastase perioodi jooksul väga üksikasjaliku statistika.

Kuidas kodaniku- ja poliitilise osaluse üldpilt sel perioodil muutus? Vastus on lihtne: *Roperi küsitluste järgi kahanes osalemine kõigis kogukondliku elu valdkondades märkimisväärselt – nii kõige levinumates, nagu pöördumisele allkirja andmine, kui ka kõige harvemates, nagu poliitilisele ametikohale kandideerimine.* Ameeriklased mängivad peaaegu kõiki kodanikumängu variante tänapäeval harvemini kui kaks aastakümmet tagasi.

Heitkem esmalt pilk uutele tõenditele erakondliku ja kampaaniaid puudutava tegevusaktiivsuse suundumuste kohta (millest annab piltliku ülevaate joonis 4).[26] Jämedalt võttes töötasid ameeriklased 1990ndatel ligi kaks korda väiksema tõenäosusega mõne poliitilise partei heaks või võtsid osa poliitilistest kogunemistest või kõnekoosolekutest kui 1970. aastatel. Kõigest 20 aastat tagasi olid valimiskampaaniad miljonite ameeriklaste jaoks võimaluseks osaleda aktiivselt riiklike otsuste suunamisel. Kampaaniad olid üritused, mida me korraldasime, mitte üritused, mida me üksnes jälgisime. Nüüdseks on valimiskampaaniast kujunenud enamiku ameeriklaste jaoks nähtus, mis neid ümbritseb – närvidelekäiv element igapäevaelu taustamüras, kiirelt mööduv kujund teleekraanil. Hämmastav on tõdeda, et kampaaniates osalemise aktiivsus on langenud koguni rohkem (ligikaudu 50%) kui valimisaktiivsus (25%).

Uute tõendite hulgast leiab andmeid ka sellise suuremat pühendumist nõudva poliitilise osaluse kohta nagu poliitilisele ametikohale kandideerimine või sellel töötamine. Nii kõrget poliitilist aktiivsust ilmutab väga väike arv inimesi, seega tuleb näitamaks, et isegi see intensiivne osalusvorm on alla käinud, kasutada lausa sotsiaalset "mikroskoopi" – nagu

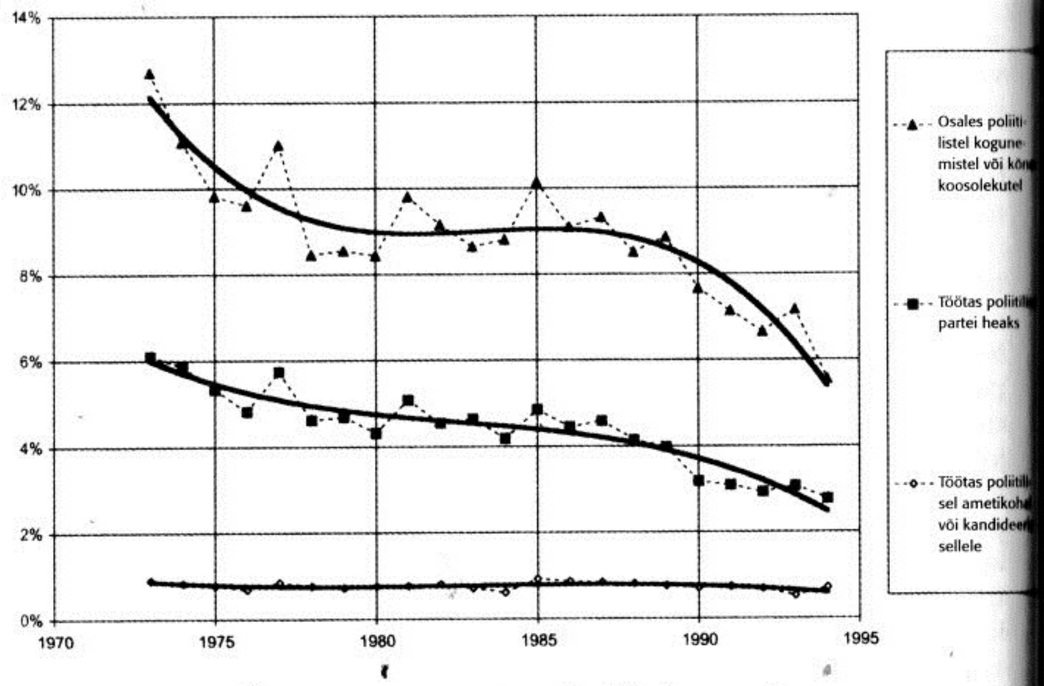

Joonis 4. *Kodanikuosaluse suundumused I: erakondlikud tegevused*

mainitud Roperi arhiiv. Viimase 20 aasta jooksul on poliitilise ametikoha otsijate arv Ameerika kõigil poliitilistel tasanditel – kooli hoolekogust linnavolikoguni – vähenenud ligikaudu 15%.[27] Selle languse tulemusel on ameeriklased kaotanud üle veerand miljoni kandidaadi, kelle hulgast valida. On võimatu teada saada, millist hinda me oleme pidanud kollektiivselt nende potentsiaalsete rohujuuretasandi liidrite kadumise eest maksma, kuid on raske uskuda, et see hind täielikult puuduks – nimelt ei seisne küsimus mitte ainult potentsiaalsete kandidaatide ande ja loomingulisuse kaotsiminekus, vaid ka konkurentsi vähenemises, mistõttu ametisolevatel inimestel ei ole vaja pingutada.

Et ameeriklased on viimastel aastatel parteipoliitika hüljanud, ei olegi vahest kuigi rabav uudis, sest parteidevastased mõtteavaldused olid üpris tavalised juba enne seda, kui Ross Perot 1992. aastal parteidevastase orkestrivankri riiklikul tasandil avalikkuse ette tõi. Kuidas on aga lood teiste ühistegevuse vormidega, nagu kohalikel koosolekutel osalemine, kohalike organisatsioonide heaks töötamine ja osavõtt "hea valitsemise" üritustest? Siin on tõendid jahmatavamad, sest osalemine nendes kogukondliku igapäevaelu tegemistes on langenud sama kiiresti kui erakondlik aktiivsus ja kampaaniatest osavõtt. (Vastavatest andmetest annab ülevaate joonis 5.) Üldpilt sarnaneb laias laastus kampaaniatest osavõtu graafikuga – langus 1970ndatel, paus varastel 1980ndatel ja seejärel uus intensiivne langus, mis algas 1980ndate lõpul ja jätkus 1990ndatel.

Aastatel 1973–1994 vähenes ameeriklaste arv, kes osalesid viimase aasta jooksul vähemalt ühel kohalikku linna- või koolielu puudutaval avalikul

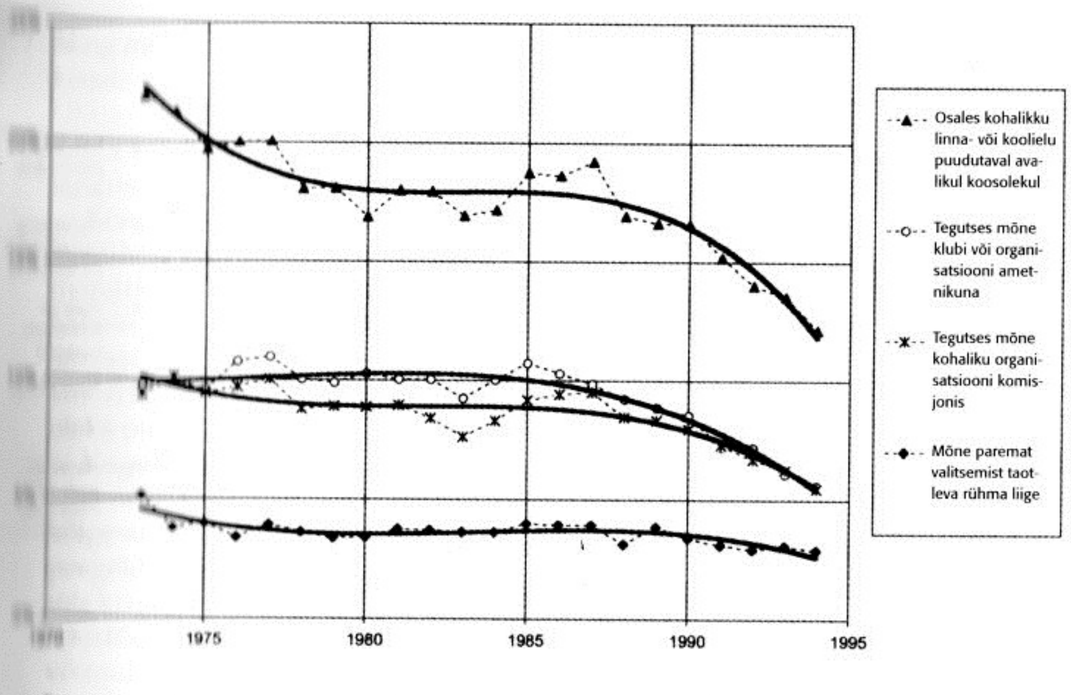

Joonis 5. *Kodanikuosaluse suundumused II: kogukondlik aktiivsus*

koosolekul, 40% võrra. Samal perioodil vähenes nende hulk, kes tegutsesid mõne kohaliku klubi või organisatsiooni – *suvalise* kohaliku klubi või organisatsiooni – ametniku või komisjoni liikmena, samuti 40%. Kolmandiku võrra langes mainitud 20 aasta jooksul nende hulk, kes osalesid mõne "paremat valitsemist taotleva rühma" tegevuses.[28]

Nii nagu kuivad arvud, mis edastatakse mõnelt võõralt kaugelt sõjatandrilt hukkunute kohta, ei suuda ka need ilustamata numbrid Ameerika kogukonnaelu tegelikku kokkukuivamist kaugeltki täielikult edasi anda. Jämedalt võttes tähendab langus ühe protsendipunkti võrra seda, et mõnest kogukonnaelu aspektist võtab osa kaks miljonit ameeriklast vähem kui varem. Arvud näitavad, et kui kogukonnaelus osalemise aktiivsus oleks jäänud 1970ndate keskpaiga tasemele, oleks meil praegu 16 miljonit kohalikku elu puudutavatest koosolekutest osavõtjat rohkem, kaheksa miljonit komisjoniliiget rohkem, samuti kaheksa miljonit kohaliku organisatsioonilise elu eestvedajat rohkem ning kolm miljonit parema valitsemise nimel tegutsevat inimest rohkem.

Pidage ühtlasi meeles, et nendes küsitlustes paluti inimestel mainida *suvalist* kohalikku organisatsiooni – mitte ainult "vanamoelisi" aiandusklubisid ja veidraid kaabusid kandvate vabamüürlaste loože, vaid ka selliseid moekaid ettevõtmisi nagu keskkonnakaitsekomisjonid ja abordivastase liikumise kohalikud harud. Inimestelt küsiti, kas nad on viimase aasta jooksul osalenud *suvalisel* linna- või koolielu puudutaval avalikul koosolekul – see ei puudutanud mitte ainult venivaid planeerimiskomisjoni istungeid, vaid ka vihaseid protestimeeleavaldusi kondoomide jaotamise

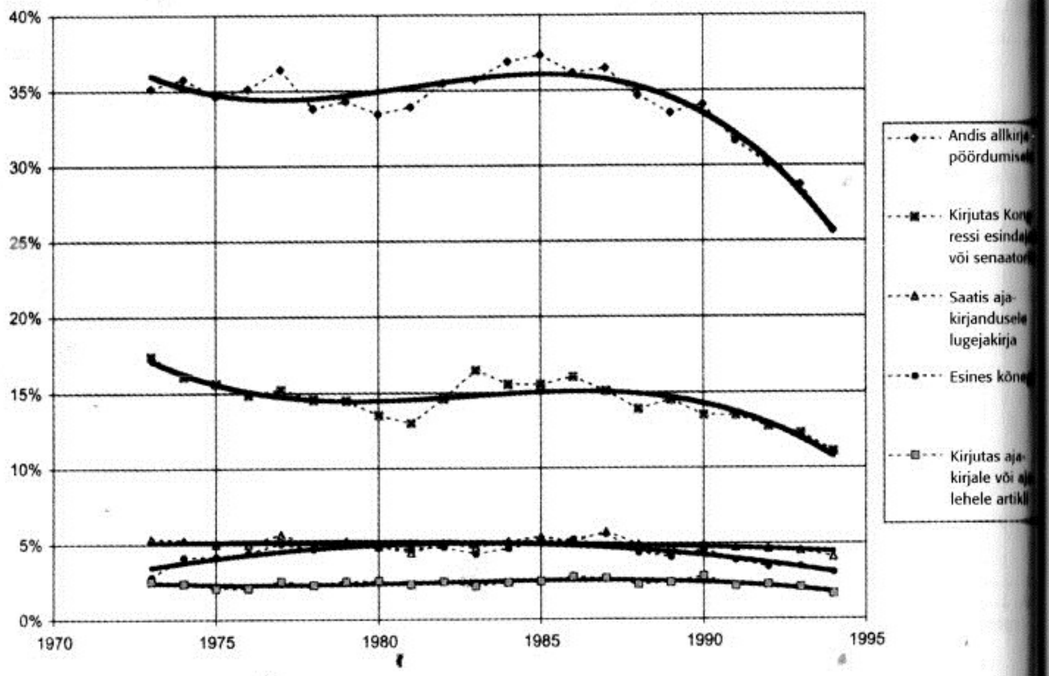

Joonis 6. *Kodanikuosaluse suundumused III: avalik eneseväljendus*

vastu keskkooliõpilastele ning arutelusid kohaliku tänava jäätmete taaskasutuskava üle. Me võtame aasta-aastalt üha vähem osa igapäevastest vabatahtlikest üritustest, mis väljendavad rohujuuretasandi demokraatiat. Ajavahemikul 1970ndate keskpaigast kuni 1990ndate keskpaigani haihtus üle kolmandiku Ameerika kodanike infrastruktuurist.

Ning viimaks, Roperi küsitlused heidavad valgust ka sellele, mis suunas liiguvad mitmesugused avaliku eneseväljenduse vormid – pöördumisele allkirja andmine, Kongressile kirja saatmine, arvamusartiklite või lugejakirjade kirjutamine ning kõnede pidamine. Jällegi, kõik seda sorti tegevused on jäänud viimase 20 aasta jooksul harvemaks. (Üksikasjad leiate jooniselt 6.) Kõige ilmsem on see pöördumisele allkirja andmise puhul – see on kõige levinum poliitilise aktiivsuse vorm, mida Roperi uuringutes mõõdeti –, kuid selget langustendentsi näitab ka Kongressile kirja saatmise sagedus. Mõlemal juhul on aga graafik perioodi esimesel poolel peaaegu horisontaalne ning hakkab teisel poolel püsivalt langema. Neid, kes on enda sõnul viimase aasta jooksul kõnega esinenud, saatnud ajakirjandusele lugejakirja või kirjutanud mõnda ajalehte või ajakirja artikli, on tunduvalt vähem ning seetõttu on suundumusi raskem tuvastada, kuid ometi valitseb siingi langustendents.[29]

Roperi arhiivi põhjal ilmnenud muutused Ameerika poliitilises osaluses ei ole kõigi osalusvormide puhul ühesugused. Mõnel juhul, näiteks avalikel koosolekutel või poliitilises kampaanias osalemine, on viimase 20 aasta jooksul toimunud enam-vähem pidev langus; teistel juhtudel, nagu pöördumisele allkirja andmine, on langus toimunud just perioodi teisel poolel.

Ning mõnel juhul, näiteks poliitilisele ametikohale kandideerimine või ajakirjale või ajalehele artikli kirjutamine, on langus olnud üsna tagasihoidlik. Üldises plaanis näib, et langus on pärast 1985. aastat kiirenenud. Kui vaadelda 12 tegevuse keskmist, siis ajavahemikus 1973–1974 kuni 1983–1984 oli langus 10%, ajavahemikus 1983–1984 kuni 1993–1994 aga 24%.

Kõnealuse kahe aastakümne jooksul kasvas selliste ameeriklaste hulk, kes ühegi mainitud kodanikuosaluse vormiga ei tegelnud, peaaegu kolmandiku võrra. Aastal 1973 tegeles suurem osa ameeriklastest igal aastal vähemalt ühe kodanikuosaluse vormiga. Aastal 1994 *ei tegelnud suurem osa ühegagi.* Kogukonnaelu küsimustega tegeles 1990ndate keskel 23 miljonit ameeriklast vähem, kui oleks tegelnud siis, kui 20 aasta tagune aktiivsus oleks püsima jäänud.

Kogukonnaelu hääbumise tagajärgedest saab parema pildi, kui reastada need tosin tegevust languse määra järgi (vt tabel 1). Torkab silma, et kõige märkimisväärsema languse on läbi teinud need osalusvormid, mis peegeldavad organiseeritud tegevust kogukondlikul tasandil. Verbid, mis kirjeldavad tabeli ülemises pooles märgitud osalusviise, peegeldavad koostööd teistega: "teenima", "töötama", "osa võtma". Need tegevused on võimalikud ainult siis, kui ka teised kogukonnaliikmed aktiivsust ilmutavad. Ning vastupidi, tegevused, mis on vähenenud kõige aeglasemalt (tabeli alumine pool), on enamalt jaolt sellised, mida saab ette võtta üksinda. Tõepoolest, suurem osa nendest tegevustest eeldab üksnes pliiatsi või arvutiklaviatuuri olemasolu, sest tabeli alumises osas on kõige levinumaks tegusõnaks "kirjutama".

Tabel 1: Poliitilise ja kogukondliku osaluse suundumused

	Suhteline muutus perioodil 1973/74 kuni 1993/94
"teenis" kogukonda mõne klubi või organisatsiooni ametnikuna	–42%
töötas poliitilise partei heaks	–42%
"teenis" kogukonda mõne kohaliku organisatsiooni komisjonis	–39%
võttis osa linna- või koolielu puudutavast avalikust koosolekust	–35%
võttis osa poliitilisest kogunemisest või kõnekoosolekust	–34%
osales vähemalt ühes mainitud kaheteistkümnest tegevusest	–25%
esines kõnega	–24%
kirjutas kongresmenile või senaatorile	–23%
andis allkirja pöördumisele	–22%
oli "paremat valitsemist" taotleva rühma liige	–19%
töötas poliitilisel ametikohal või kandideeris sellele	–16%
saatis ajalehele lugejakirja	–14%
kirjutas artikli mõnele ajakirjale või ajalehele	–10%

Allikas: Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste küsitlused 1973–1994

Teisisõnu, mida enam minu tegevused sõltuvad teiste tegevusest, seda rohkem on minu osalemine vähenenud.[30] Isegi kui keegi teine minu linnas kodanikuaktiivsust üles ei näita, on mul ikkagi võimalik oma kongresmenile kirjutada – või koguni ise Kongressi kandideerida. Teisest küljest, kui ma olen komisjoni ainus liige, siis ei ole tegemist "komisjoniga"; kui keegi võlakirjaemissiooni puudutavale koosolekule peale minu enda ei tule, siis ei ole see "koosolek". Seda teades võin ma ka ise tagasi tõmbuda. Teisisõnu, kõige järsema languse on teinud läbi just need kodanikuosaluse vormid, mille puhul koordinatsiooniprobleemid ja minnalaskmine mõjuvad kõige hävitavamalt – tegevused, mis toovad kodanikud *kokku*; tegevused, mis hõlmavad kõige selgemini sotsiaalset kapitali.[31]

Üheks poliitika seisukohast oluliseks tagajärjeks on see, et "koostööl" põhinevad käitumisviisid, näiteks kogukonna "teenimine" komisjoni liikmena, on teinud läbi suurema languse kui "eneseväljendusel" põhinevad käitumisvormid, nagu kirjade kirjutamine. Koostöö eeldab (vähemalt) kahte inimest, eneseväljendus aga ainult ühte. Sellised poliitilise osaluse vormid, mis põhinevad koostööl, hõlmavad laiemaid avalikke huvisid, eneseväljenduslikud vormid on aga individualistlikumad ja esindavad kitsamaid huve. Iga poliitiline süsteem peab saavutama tasakaalu kaebuste esitamise võimaluste ja erimeelsuste lahendamise võimaluste vahel.

Ameerika kogukondades viimasel kahel aastakümnel toimunud muutused kodanikuosaluse vormides on nihutanud paigast tasakaalu kaebuste esitamise ja nende kaebuste lahendamisele suunatud liitude vahel ühiskonnas tervikuna. Selles mõttes võib säärane valikuline allakäik – koostöö väheneb kiiremini kui eneseväljendus – olla ka üheks põhjuseks, miks tänapäeva poliitilises diskursuses on viisakus vähenenud ning üksikprobleemide suureks puhumine sagenenud.[32]

Kodanikuosaluse langus puudutab kogu spektrit, hüperaktivistidest laiskloomadeni. Nende osakaal, kes ei osalenud mainitud kaheteistkümnest kodanikuaktiivsust väljendavast tegevusest *mitte üheski*, kasvas vaatlusalusel perioodil enam kui kolmandiku võrra (1973. aastal oli neid 46%, 1994. aastal 64%), vähemalt kolmest tegevusest osa võtnud aktivistide read hõrenesid aga ligi poole võrra (20%lt 11%le). Ühtlasi näib, et need suundumused puudutavad ühtviisi kõiki elanikkonnakihte ja riigi kõiki piirkondi – mehi ja naisi, musti ja valgeid, kesklinnu, eeslinnu ja maapiirkondi, Kirde- ja Lõunaosariike, Kesk-Läänt ja Läänt, kõrgklassi ja alamklassi jne.

Absoluutväärtuses oli langus suurim kõige haritumate seas. Kõrgharidusega inimeste hulgas langes avalikel koosolekutel osalejate arv peaaegu poole võrra – 34%lt 18%le. Ent kuna vähem haritud inimesed olid ka algselt vähem kaasatud, siis oli nende langus suhtelist väärtust arvestades isegi veel rängem: keskharidusega inimeste seas langes avalikel koosolekutel osalemise määr 20%lt 8%le ja algharidusega isikute seas 7%lt 3%le. Viimasel paarikümnel aastal on osalemine kogukondlikus elus üle kogu Ameerika, ühiskondlikust seisundist olenemata, drastiliselt vähenenud.

Võtame lühidalt kokku, mida me oleme poliitilise osaluse suundumustest teada saanud. Positiivse poole pealt võib märkida, et kodanikuteadmiste testides saavutame meie, ameeriklased, tänapäeval umbes sama häid tulemusi kui meie vanemad ja vanavanemad omal ajal, kuid asjaolu, et meil on keskmiselt neli talve rohkem kooliharidust kui neil, kärbib paraku meie rõõmu.[33] Peale selle kõneleme valimisperioodil sama sageli poliitikast ja väljendame sama suurt huvi kampaania vastu kui meie vanemad ja vanavanemad. Teisalt näitavad aga andmed veenvalt, et haridustaseme järsust tõusust hoolimata väljendavad ameeriklased 10–15% väiksema tõenäosusega oma seisukohti avalikult, kandideerides poliitilisele ametikohale või kirjutades kongresmenile või kohalikku ajalehte, on poliitikast ja avalikest küsimustest 15–20% vähem huvitatud, käivad ligikaudu 25% harvem hääletamas, osalevad umbes 35% vähem avalikel (nii erakondlikel kui ka apoliitilistel) koosolekutel ja osalevad ligikaudu 40% vähem parteipoliitikas ning kõikvõimalike poliitiliste ja kodanikuühenduste töös. Lühidalt, mis puudutab avalikke küsimusi, siis oleme endiselt üpris hästi informeeritud pealtvaatajad, kuid mängust osavõtjate arv on tuntavalt vähenenud.

Kas seda kõike ei saaks käsitada loomuliku tagajärjena, mis tuleneb üha levivast poliitilisest võõrandumisest ning kindlustunde kahanemisest igasuguse poliitilise tegevuse suhtes? Vahest väljendavad meie vaadeldud suundumused lihtsalt asjaolu, et ameeriklased on suuremal määral kui kunagi varem poliitikast ära pööranud ega ole enam "poliitikalainel"? Kindlasti on igasugune rahulolematus poliitikaga viimase kolme aastakümne jooksul märgatavalt kasvanud. Ameeriklased olid 1960. aastatel oma poliitiliste institutsioonide heatahtlikkuses ja osavõtlikkuses hämmastavalt veendunud. Ainult neljast üks nõustus sääraste väidetega nagu "sellistel inimestel nagu mina ei ole poliitikas võimalik suurt kaasa rääkida" või "riigiametnikud ei hooli sellest, mida minusarnased inimesed mõtlevad". Neljast kolm *võisid* enda väitel "alati või suurema osa ajast kindlad olla, et Washingtoni valitsus ajab õiget asja". Oli see siis enesepettus või mitte, igatahes tundsid ameeriklased end 1960. aastatel poliitiliselt mõjukatena.

Niisugused seisukohad tunduvad tänapäeval iganenud või naiivsed. Peaaegu kõigil juhtudel on sääraste ideedega nõustujate ja mittenõustujate osakaal vahetunud. Umbes kolmveerand ameeriklastest *ei* uskunud 1990. aastatel enamiku küsimuste puhul, et valitsus ajab õiget asja. Muutuse nägemiseks piisab ühest näitest: 1966. aasta aprillis, kui Vietnamis möllas sõda ning Clevelandis, Chicagos ja Atlantas toimusid ulatuslikud rahvarahutused, *ei nõustunud* 66% ameeriklastest väitega, et "riigijuhid ei hooli sellest, mis toimub lihtinimesega". Detsembris 1997 – ajaloo pikimal rahu- ja majandusliku kasvu perioodil, mis oli kestnud juba kaks inimpõlve – *nõustus* sama väitega 57% ameeriklastest.[34] Tänapäeva küünilised vaated võivad (kuid ei pruugi) olla täpsemad kui varaste 1960ndate optimistlikud seisukohad, kuid kindlasti ei mõju nad hästi poliitilisele kindlustundele, mis on vajalik poliitilise aktiivsuse stimuleerimiseks ja säilitamiseks.

Seega oleme võib-olla tänapäeva poliitika eemaletõukava räpasuse ning suurte, veenvate ja kollektiivsete projektide vähesuse tõttu suunanud oma energia tavapoliitikast vähem formaalsetesse, vabatahtlikumatesse ja tõhusamatesse kanalitesse. Selgitamaks välja, kas kodanikuosaluse allakäigu lugu on tõesti nii ühesuunaline, võtame järgnevalt vaatluse alla ühiskondliku ja kodanikuaktiivsuse suundumused.

3. peatükk

Kodanikuosalus

> Ameeriklased moodustavad oma east, eluperioodist ja iseloomust sõltumata pidevalt ühendusi. Peale väga laiapõhjaliste äriliste ja tööstuslike ühenduste leidub veel tuhandeid teistsuguseid – religioosseid, kõlblusele pühendatud, tõsiseid, kasutuid, väga üldisi ja väga piiratud, tohutult suuri ja tibatillukesi [---]. Miski ei vääri minu arvates rohkem tähelepanu kui Ameerika intellektuaalsed ja kõlblusele pühendatud ühendused.[1]

Neid ridu Alexis de Tocqueville'ilt – tähelepanelikult prantsuse mõtlejalt, kes 19. sajandil alguses Ameerikat külastas – armastavad sotsiaalteadlased sageli tsiteerida, sest neis peituv tähtis tõetera iseloomustab meie riiki tänaselgi päeval. Nagu 170 aastat tagasi, nii moodustavad ameeriklased tänapäevalgi vabatahtlikke organisatsioone sagedamini kui enamiku teiste rahvaste esindajad; vaid Põhja-Euroopa väikerahvad on veel agaramad ühendustesse koondujad.[2]

Organisatsioonide loomisel ilmutavad ameeriklased lõputut leidlikkust. Sirvides *World Almanac*'is leiduvat nimekirja 2380 silmatorkavamast ühendusest, mis algab Aaron Burri Seltsiga ja lõpeb Ameerika Sionistide Ühendusega, jäävad silma sellised intrigeerivad organisatsioonid nagu Antiloopide Suur Ühendordu, Elvis Presley Põleva Armastuse Fänniklubi, Poola Sõjaveteranide Ühendus Ameerikas, Lõuna-Apalatšide Simbliühendus ning Lindpriide ja Seadusemeeste Ajaloo Rahvuslik Assotsiatsioon. Mõned mainitud seltsid võivad täita organisatsioonide seas samasugust rolli nagu kollased ajalehed ja ajakirjad ajakirjanduses, kuid sellest hoolimata on uuringud aastakümnete vältel näidanud, et Ameerika rohujuuretasandi organiseeritud kogukonnaelu on muljetavaldavalt elujõuline. Paljud ameeriklased on tänapäeval tegevad haridus- või koolinõukogudes, näiteks PTAdes, hobiseltsides, tööga seotud ühendustes, nagu ametiühingud ja kutseorganisatsioonid, religioossetes seltsides (rääkimata kirikutest), noorteorganisatsioonides, vennaskondades ja va-

batahtlike ühendustes, naabrivalveseltsides ja majaomanike klubides ning mitmesugustes heategevusorganisatsioonides. Üldjoontes samasugune organisatsiooniline mitmekesisus on ameeriklasi iseloomustanud juba vähemalt 1950. aastatest alates.[3]

Registreeritud organisatsioonide ametliku liikmeskonna suurus on ainult üks sotsiaalse kapitali tahkudest, kuid harilikult peetakse seda kasulikuks kogukondliku aktiivsuse "baromeetriks". Mida organisatsioonide dokumendid ja sotsiaalsed uuringud meile ameeriklaste osaluse kohta organiseeritud kogukonnaelus kõnelevad? Üldjoontes võib Ameerika vabatahtlikud ühendused jagada kolme kategooriasse: kogukonnapõhised, kirikupõhised ja tööpõhised. Alustagem kõige heterogeensemast rühmast ehk kõigist sellistest ühiskondlikest, kodaniku- ja vabaajaühendustest, mida võib nimetada kogukonnapõhisteks – alates *B'nai B'rith*'ist ja lõpetades PTAga.

Andmed näitavad, et viimase 30 aastaga on vabatahtlike ühenduste arv teinud läbi muljetavaldava tõusu. "Ühenduste entsüklopeedia" (*Encyclopedia of Associations*) andmetel rahvuslike vabatahtlike organisatsioonide arv aastatel 1968–1997 enam kui kahekordistus – kui perioodi algul oli neid 10 299, siis perioodi lõpul juba 22 901. Isegi kui arvestada selle perioodi elanike arvu kasvu, tuleb välja, et rahvuslike organisatsioonide hulk ühe elaniku kohta on viimase kolme aastakümne jooksul kasvanud peaaegu kaks kolmandikku (vt joonis 7). Sellest faktist innustatuna on mõned vaatlejad – vahest ennatlikult – hakanud rääkima Ameerika poliitikas ja ühiskonnas toimuvast "osaluse revolutsioonist". Muljet, et Ameerika organisatsiooniline elu kasvab kiiresti, aitavad tugevdada – ja ühtlasi täpsustada – arvukad viimase aja uuringud, mis käsitlevad Washingtonis esindatud huvigruppide plahvatuslikku paljunemist alates 1960. aastatest. Need uuringud näitavad, et üha rohkem gruppe räägib (või väidab end rääkivat) üha suurema hulga kodanikekategooriate nimel.[4]

Tegelikult on nende kümnete tuhandete mittetulunduslike ühenduste hulgas, mille rohkust joonisel 7 on kujutatud, massiorganisatsioone suhteliselt vähe. Paljudel organisatsioonidel, näiteks Loomade Toitmise Uuringute Nõukogul, Mundrikandjate Liiklusõnnetuste Statistika Rahvuslikul Konverentsil ning Rahvuslikul Räbuühingul ei ole üldse liikmeid. Ameerika ühendusi väga põhjalikult uurinud David Horton Smith avastas, et vaevalt pooltel 1988. aasta "Ühenduste entsüklopeedias" loetletud organisatsioonidel oli olemas liikmeskond ning et rahvuslike ühenduste liikmeskonna mediaan oli vaid 1000. Samasugune uuring, mis käsitles 1962. aasta "Ühenduste entsüklopeedias" loetletud organisatsioone, näitas, et tollal oli liikmeskonna arvukuse mediaannäitaja ligikaudu 10 000.[5] Teisisõnu, viimase veerandsajandi jooksul on vabatahtlike ühenduste arv umbes kolmekordistunud, kuid liikmeskonna keskmine suurus on ligi kümme korda vähenenud – ühesõnaga, meil on rohkem ühendusi, aga enamik neist on tublisti väiksemad kui vanasti. Niisiis ei kujutanud 1960.

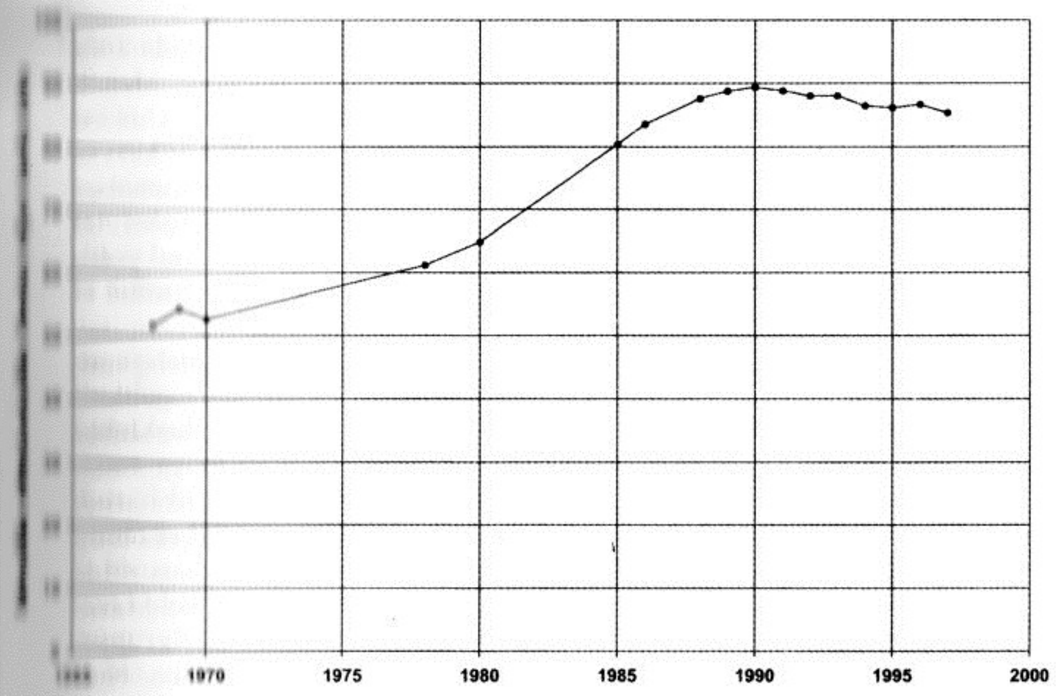

Joonis 7. *Rahvuslike mittetulunduslike ühenduste arvu kasv aastatel 1968–1997*

kuni 1990. aastatel aset leidnud organisatsioonide arvu plahvatuslik kasv endast mitte rohujuuretasandi aktiivsuse suurenemist, vaid erinevate päistega kirjablänkettide juurdetrükkimist.

Kõnekas on ka asjaolu, et organisatsioonide peakorterid on hakanud geograafiliselt koonduma. Tugevaid kohalikke harusid omavate ning märkimisväärsele rohujuuretasandi aktiivsusele tuginevate liikmeliste organisatsioonide peakorterid asuvad sellistes paikades nagu Irving, Texas (Boy Scouts); New Haven, Connecticut (Kolumbuse Rüütlid); Indianapolis, Indiana (Ameerika Leegion; Kiwanis); Birmingham, Alabama (Civitan); Tulsa, Oklahoma (Jaycees); Oak Brook, Illinois (Lions-klubi); St. Louis, Missouri (Optimistid); Baltimore, Maryland (NAACP); Kansas City, Missouri (Võõrsõdade Veteranid; Poiste ja Tüdrukute Lõkketuli); Atlanta, Georgia (Poiste ja Tüdrukute Klubi); või isegi New York City (*Hadassah*; Anonüümsed Alkohoolikud). Nende auväärsete organisatsioonide peakorter paikneb seal, kus liikmeid on kõige tihedamalt.

Riigi suurima ja ühe kõige kiiremini kasvava organisatsiooni – Ameerika Pensionäride Ühenduse (AARP) – peakorter ei asu aga mitte Floridas ega Californias ega Arizonas, kus potentsiaalseid liikmeid kõige tihedamalt elab, vaid Washingtonis, 6. ja E-tänava nurgal, Kapitooliumi mäest vaid paariminutilise jalutuskäigu kaugusel. Washingtonis, 14. ja K-tänava ristmikust kümne kvartali raadiuses paiknevad ka kõige silmatorkavamad uustulnukad rahvuslike assotsiatsioonide seas: Lastekaitsefond, *Common Cause*, Rahvuslik Naisteorganisatsioon, Rahvuslik Looduskaitse-

föderatsioon, Greenpeace, Maa Sõbrad, Rahvuslik Geide ja Lesbide Töörühm, Rahvuslik Ajaloomälestiste Säilitamise Trust, ühendus Metsik Loodus, rahvuslik komitee Õigus Elule ning ühendus Nulliive. "Uus assotsianism" on seega peaaegu täielikult koondunud Washingtoni "kasvuhoonesse".[6] Uued kiiresti paljunevad organisatsioonid on professionaalsete töötajatega propagandaorganisatsioonid, mitte arvukal liikmeskonnal põhinevad kohalikud ühendused.[7] Uuemad rühmad keskenduvad poliitiliste vaadete väljendamisele üleriigilises poliitilises väitluses, mitte ei soodusta *liikmetevaheliste* sidemete teket rohujuuretasandil.

Kuigi need uued rühmad sõltuvad sageli tavakodanike rahalistest annetustest ning võivad ausalt nende nimel kõnelda, ei koosne nad tegelikult kodanikest samas tähenduses nagu kirikukogudused, kirjandusklubid või vennaskondlikud organisatsioonid. Sotsiaalset kapitali loova ametliku organisatsiooni üheks eripäraseks tunnuseks on kohalikud harud, kus liikmed saavad üksteisega kohtuda. Varastel 1970. aastatel ei olnud 83 avalikust huvigrupist kahel kolmandikul üldse kohalikke harusid ja veel 12%l oli neid alla 25 ehk vähem kui üks iga kahe osariigi kohta (valim hõlmas peaaegu kõiki tähtsamaid rahvuslikke avalikke huvigruppe, nagu Põllumajandusettevõtete Raamatupidamise Projekt, ühendus "Nulliive", Ameerika Kodanikuvabaduste Liit, *Common Cause*, *Liberty Lobby* ja Noored Ameeriklased Vabaduse Eest). Kaheksakümne kolmest huvigrupist ainult üheksal oli üle riigi vähemalt 100 haru.[8] Võrdluseks, Rotaryl, mis kujutab endast tüüpilist "vanamoelist" kohalikel harudel põhinevat kodanikuorganisatsiooni, on üle riigi 7000 haru. Teiste sõnadega, *Rotary'l üksinda on peaaegu kaks korda rohkem kohalikke harusid kui 83 avalikul huvigrupil kokku.*

Teine uuring, mis korraldati 1985. aastal ja hõlmas 205 rahvuslikku "kodanikegruppi", näitas, et vähem kui kolmandikul neist olid olemas kohalikud harud koos liikmetega, kes maksid liikmemaksu. Lisaks selgus, et mida hiljem oli kodanikegrupp asutatud, seda *väiksema* tõenäosusega põhines see kohalikel harudel. Ilmnes, et pärast 1965. aastat asutatud kodanikegruppidest olid kohalikud liikmeskonnaga harud vaevalt neljandikul.[9] Uued ühendused on "postiloendi organisatsioonid", kus liikmelisus tähendab sisuliselt raha annetamist rahvuslikule peakontorile mingi eesmärgi toetuseks. Liikmelisus uues ühenduses tähendab pastaka liigutamist, mitte koosolekutel käimist.

Nende uute massiorganisatsioonide poliitiline tähtsus selgelt kasvab. Vahest kõige dramaatilisemaks näiteks on AARP, mille registreeritud liikmete arv kasvas 1960. aasta 400 000 liikmelt 1990. aastate keskpaigaks 33 miljonini. Liikmelisusnõuete täitmine võtab aga vaid paar sekundit aastas – paar sekundit tšeki allkirjastamiseks. AARP on poliitiliselt mõjukas, kuid nõuab oma liikmetelt vähe energiat ja pakub ka ise neile vähe sotsiaalset kapitali. Vähem kui 10% AARPi liikmetest kuulub kohalikesse harudesse ning AARPi juhtkonna sõnul kiratses rohujuuretasandi tegevus isegi liikmelisuse maksimaalse kasvu perioodil. Säärastel organisatsioonidel on mitmes mõttes rohkem sarnasusi kataloogikaubamajadega kui vanamoeliste ühendustega, kus liikmed omavahel näost näkku suhtlevad. Mõned uued organisatsioonid ongi ärilistest ettevõtmistest välja kasvanud. Näiteks AARP asutati algselt posti teel kindlustuspoliise pakkuva firmana.[10] Samamoodi on ka Ameerika Autoassotsiatsioon formaalselt liikmeline ühendus, kuid kujutab endast sisuliselt äriettevõtet, mis pakub tasu eest teenuseid.

Selliste organisatsioonide koordinaatorid on Washingtonis kõige kardetumad lobistid – suuresti tuleneb see nende käsutuses olevatest pikkadest postiloenditest. Saatuse irooniana on huvigruppide osalemine valitsemises plahvatuslikult kasvanud, samas kui kodanike osalemine nii valitsemises kui huvigruppide töös on vähenenud. Tõsi küll, poliitiline osindatus ei ole vabatahtlikele ühendustele uus roll. Kõige energilisemate vabatahtlike ühenduste näideteks Ameerika ajaloos on 19. sajandi alguse abolitsionistide liikumine ja karskusliikumine. Suur osa praegusest parimast (ja ühtlasi ka halvimast) rahvuslikust poliitikast tehakse just nende, 14. ja K-tänava lähistel paiknevate propagandaorganisatsioonide poolt.

Sotsiaalse seotuse aspektist on need uued organisatsioonid küllaltki erinevad klassikalistest "sekundaarsetest ühendustest"; sedavõrd erinevad, et meil tuleks leiutada neile uus nimi – võib-olla "tertsiaarsed ühendused".[11] Nende liikmete valdavale enamikule tähendab organisatsiooni kuulumine üksnes liikmemaksu maksmist ning aeg-ajalt ka ühenduse väljaande lugemist.[12] Väga vähesed liikmed käivad niisuguste organisatsioonide kogunemistel – paljudel ei toimugi üldse kogunemisi – ning suuremale osale liikmetest on (teadlik) kohtumine mõne teise liikmega üpris ebatõenäoline. Side kahe Rahvusliku Looduskaitseföderatsiooni (*National Wildlife Federation*) või Ameerika Tulirelvaassotsiatsiooni (*National Rifle Federation*) liikme vahel ei meenuta mitte niivõrd sidet kahe aiandusklubi liikme või koguduseliikme vahel, vaid pigem sidet kahe vastasrannikul elava pesapallimeeskonna *Yankees* pooldaja vahel (või vahest isegi kahe pühendunud *L. L. Bean*'i kataloogi kasutaja vahel): neil on mõningad ühised huvid, kuid nad ei ole teineteise olemasolust teadlikud. Nad on seotud ühiste sümbolite, ühiste liidrite ja võib-olla ka ühiste ideaalidega, kuid *mitte* teineteisega.

Niisiis, kuigi uued Washingtonis baseeruvad organisatsioonid on suured, õitsvad ja võimsad, ei pruugi nende elujõulisus tähendada seda, nagu oleks ka Ameerika kogukondade ühiskondlik sidusus ja kodanikuosalus heal järjel. Mõned näited aitavad seda seisukohta selgitada.

"Ühenduste entsüklopeedia" andmetel sõltumatute veteraniühenduste arv aastatel 1980–1997 peaaegu kolmekordistus. Ühegi teise sektori organisatsiooniline aktiivsus ei kasvanud sel perioodil nii palju, vähemalt organisatsioonide arvu aluseks võttes. Samal ajavahemikul korraldatud põhjalikud üleriigilised küsitlused näitasid aga, et nende ameeriklaste arv, kes olid mõne veteranide organisatsiooni liikmed, oli hoopis umbes

10% võrra *langenud*. See langus ei ole üllatav, sest mainitud 18 aasta jooksul langes ka elusolevate veteranide arv 9% võrra. Väidetavalt veteranide eest kõnelevate organisatsioonide arvu plahvatuslik kasv langes ajaliselt kokku veteranide osalusaktiivsuse langusega. Samamoodi kasvas "Ühenduste entsüklopeedia" andmetel aastatel 1980–1997 ka ametiühingute arv 4%, kuid ametiühingutesse kuuluvate töötajate arv kukkus üle 35%.[13] Rohkem organisatsioone ei tähenda rohkem liikmeid.

KESKKONNAORGANISATSIOONID on ühenduste maailmas viimastel aastakümnetel kasvajate hulka kuulunud. Mõningate kõige dünaamilisemate ühenduste paisumist jälgides torkasid meile silma mitmed kiire kasvu perioodid, mis peegeldavad tõenäoliselt keskkonnaküsimustega tegelemise aktiivsuses toimunud rohujuuretasandi muutusi. Põhjalikum analüüs näitab, et posti teel omandatud "liikmelisus" ei anna kodanikuosalusest kuigi head pilti. Näiteks Keskkonnakaitse Fondi (EDF) liikmeskond kasvas aastatel 1988–1995 kolm korda – 100 000 inimeselt 300 000 inimeseni –, kuid EDFi ametnikud kirjutavad selle muinasjutulise kasvu "tõhusamate turunduslike jõupingutuste arvele". Olulist rolli mängis seejuures üleminek "tagantjärele maksega meelitamiselt" (kingitus saadetakse pärast annetuse kättesaamist) "ettemaksega meelitamisele" (mitteliikmetele tehakse tasuta kingitus ja palutakse seejärel teha annetus). Greenpeace tõusis üliagressiivse otsepostituskampaania tulemusel Ameerika suurimaks keskkonnaorganisatsiooniks, hõlmates tipphetkel ehk 1990. aastal üle kolmandiku rahvuslike keskkonnaühenduste liikmeskonnast. Tol hetkel hakkas tekkiv kuvand – tonnide kaupa rämpsposti trükkiv keskkonnaorganisatsioon – Greenpeacei juhtidele muret valmistama ja otsepostituse hulka piirati. Peaaegu kohe hakkas liikmeskond kiratsema ning 1998. aastaks oli ühenduse liikmete arv kukkunud 85%.[14]

Riigis tegutsevate vabatahtlike ühenduste arvu suundumused ei anna sotsiaalse kapitali suundumustest usaldusväärset pilti ja eriti kehtib see ühenduste kohta, millel puuduvad kohalikud harud, mille kaudu liikmed saaksid tegelikult ühenduse tööst osa võtta. Kuid mida räägivad meile need organisatsioonid, mille liikmed *on* otseselt kogukondliku tegevusega seotud? Analüüsides selliste ühenduste liikmeskonna suurust 20. sajandil, joonistub ühenduse tüübist olenemata välja hämmastavalt ühesugune muster. Joonis 8 kujutab 20. sajandi jooksul toimunud muutusi liikmeskonnas 32 üleriigilises ning kohalikke harusid omavas organisatsioonis *B'nai B'rith*'ist ja Kolumbuse Rüütlitest Põtrade (Elks) ning Lapsevanemate ja Õpetajate Assotsiatsioonini.[15] Iga ühenduse puhul on mõõdetud tegeliku liikmeskonna suurust võrreldes potentsiaalsete liikmete arvuga ühiskonnas – 4-H liikmete osakaalu kõigi maanoorte hulgas, Hadassahi liikmete osakaalu kõigi juudi soost naiste hulgas jne. Tekkiv üldpilt viitab paljudele 20. sajandi Ameerika kogukondade organisatsioonilist elu iseloomustavatele olulistele tõikadele.

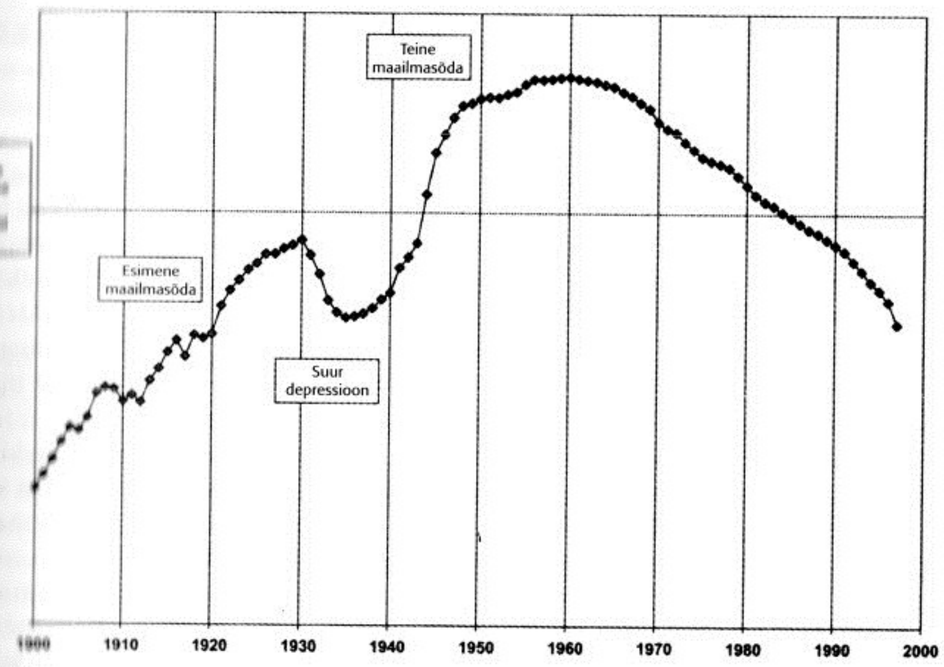

Joonis 8. *Keskmine liikmelisuse määr 32 üleriigilise, kohalikke harusid omava ühenduse põhjal, 1900–1997*

Suurema osa 20. sajandist ameeriklaste osalus sellistes harudel põhinevates ühendustes pidevalt kasvas.[16] Loomulikult kasvas samal ajal ka USA rahvaarv, kuid see "inflatsioonitegur" on käesolevast analüüsist kõrvaldatud, sest liikmelisuse määra vaadeldakse protsendina elanikkonnast. Graafiku pikk tõusujoon väljendab seega asjaolu, et üha enam naisi liitus naisteklubidega, üha enam maaelanikke ühenduse Grange ridadega, üha enam noori hakkas skautideks, üha enam juute liitus Hadassahi ja *B'nai B'rith*'iga ning üha enam mehi koondus heategevusklubidesse. Selle lakkamatu kasvu juures mängis olulist rolli pidevalt tõusev haridustase, kuid kokkuvõttes kasvas liikmelisus haridustasemest isegi kiiremini. Tundub, et mida aastakümme edasi, seda enam vastab Ameerika Tocqueville'i kirjeldusele.

Kodanikuosaluse üldise kasvutrendi järsk katkemine 1930. aastatel annab tunnistust traumast, mille tekitas Ameerika kogukondadele Suur depressioon. Liikmeskonna langus tabas sel perioodil peaaegu kõiki mainitud valimisse kuulunud täiskasvanute organisatsioone. Mõnel juhul väljendus see pulbitseva kasvu põgusa seiskumisena, mõnel juhul oli langus aga üpris drastiline. Näiteks langes Naisvalijate Liiga (*League of Women Voters*), mõlemate Põtrade (Elks ja Moose) ja ka Kolumbuse Rüütlite liikmeskond aastatel 1930–1935 kaks korda. See ajalooperiood näitab selgelt, millist mõju avaldab kodanikuosalusele terav majanduslik surutis. 11. peatükis pöördume selle teema juurde tagasi.

Kuid juba 1940. aastate alguseks oli suurem osa kaotustest tasa tehtud. Teise maailmasõjaga kaasnes tohutu patriotismi ja kollektiivse solidaarsuse puhang. Sõja lõpul suunati kogu see energia kogukonnaellu. Aastad 1945–1965 olid kogukondliku tasandi aktiivsuse seisukohast ühed kõige õitsvamad terves Ameerika ajaloos. Kõigi 32 organisatsiooni "turuosa" – liikmete osakaal potentsiaalsete liikmete seas – kasvas tohutult. Et rahvaarv suurenes, oli liikmeskonna kasv veelgi märgatavam. Sellest kodanikuaktiivsuse plahvatusest said osa peaaegu kõik nimekirjas olnud organisatsioonid – "vanamoelistest", nagu Grange ja Põdrad (Elks), mis olid 1960ndatel umbes 100 aastat vanad, uuemate heategevusklubideni, nagu Lions ja Naisvalijate Liiga, mis olid 1960ndatel ligikaudu 40-aastased.

Plahvatuslik kasvutempo hakkas 1950. aastate lõpupoole vaibuma, kuigi absoluutarvudes kasv veel mõnda aega jätkus. Hilistel 1960ndatel ja varastel 1970ndatel ei suutnud isegi rahvastiku kasvutempo enam liikmeskonna vähenemist kompenseerida. Ühenduste juhid, kes olid harjunud aastast aastasse tuimalt nentima uut liikmete arvu rekordit, ei pannud tähelegi, et nende organisatsioonid ei suuda enam rahvastiku kasvutempoga sammu pidada. Languse süvenedes hakkas aga ka absoluutne liikmete arv vähenema ja sööstis seejärel kuristikku. Sajandi lõpuks kahanes nende organisatsioonide liikmeskond sedavõrd, et langes sõjajärgsele tohutule buumile eelnenud aja tasemele.[17]

Nende organisatsioonide keskmist näitajat aluseks võttes hakkas liikmeskond 1957. aastal platoole jõudma, saavutas 1960ndate algul maksimumtaseme ning hakkas 1969. aastast alates järjekindlalt vähenema. Kui võrrelda aastaid 1940–1945 ja tippaega, siis keskmine liikmete arv sellel ajavahemikul enam kui kahekordistus. Kui võrrelda tippaega ja 1997. aastat, siis vähenes keskmine liikmete arv sel perioodil pisut vähem kui kaks korda. Keskmised väärtused varjavad olulisi lahknevusi eri organisatsioonide saatustes. Näiteks oli Suure depressiooni mõju ühendustele väga varieeruv – vabamüürlaste ja Hadassahi read hõrenesid tunduvalt, kuid noorteorganisatsioonid, nagu 4-H, skaudid ja gaidid, ilmutasid täiskasvanuid muserdavate majandusraskuste suhtes immuunsust. Sõjajärgne buum tugevdas kõiki organisatsioone, kuid ühendusele Grange ja ülemaalisele Naisühenduste Liidule (*General Federation of Women's Clubs*) lõppesid head ajad 1950ndate lõpul, mitmed organisatsioonid, nagu Rotary ja Optimistid, nautisid aga kõrget liikmelisuse taset veel 1980ndatelgi. NAACPi liikmete arv kasvas Teise maailmasõja ajal plahvatuslikult, langes 1950ndate alguses tublisti, saavutas 1960ndate alguseks taas oma haripunkti, jäi seejärel mõneks ajaks samale tasemele pidama ning hakkas 1970. aastatest alates jälle langema. Need organisatsioonilised eripärad tuletavad meile meelde, et iga liikmeskonna vähenemise graafiku taga võib näha nii juhtimise edulugusid kui ebaõnnestumisi, näiteid visadusest ja strateegilistest prohmakatest ning samuti seda, kuidas ühiskondlik ja poliitiline elu organisatsioone mõjutab.

Üheks kasulikuks illustratsiooniks on Lapsevanemate ja Õpetajate Assotsiatsioon (PTA). Kahekümnenda sajandi keskpaigas olid PTA kohalikud harud ühed kõige levinumad kogukondlikud organisatsioonid. Näiteks ilmnes ühest 1960ndate algul korraldatud rohujuuretasandi liikmelisuse uuringust, et PTAl oli rohkem liikmeid kui ühelgi teisel ilmalikul organisatsioonil. Nebraskas kuulus PTA kohalikku harusse rohkem kui üks täiskasvanu kuuest.[18] Et beebibuumi ajal oli PTA liikmeskond absoluutarvult suhteliselt suur, ei ole loomulikult mingi üllatus – mida rohkem lapsevanemaid, seda rohkem PTA liikmeid. Palju hämmastavam on aga asjaolu, et aastatel 1945–1960 kasvas PTAsse kuuluvate lapsevanemate *protsent* rohkem kui kaks korda, mis tähendab, et organisatsiooni asutamisest ehk 1910. aastast alates toimunud peadpööritav ja sisuliselt katkematu kasv jätkus. Veerandsajandil, mis eelnes aastale 1960, lisandus igal aastal PTA ridadesse 1,6% kõigist Ameerika lastega peredest ehk üle 400 000 perekonna aastas. Aasta aasta järel hakkas üha rohkem lapsevanemaid selle ühenduse kaudu oma lapse haridust puudutavate küsimustega tegelema.

Organisatsiooni kuus aastakümmet kestnud kasv, mis on joonisel 9 graafiliselt kujutatud, sai 1960. aastal ülijärsult otsa. Kui kaks aastakümmet hiljem langustendents lõpuks peatus, oli PTA liikmete osakaal ühiskonnas langenud 1943. aasta tasemele – kogu sõjajärgne kasv oli maha mängitud. Uuest põgusast liikmete arvu kasvust 1980ndatel ei olnud 1990ndate lõpuks enam jälgegi. Veerandsajandil, mis järgnes aastale 1960, kadus igal aastal PTA ridadest keskmiselt 1,2% Ameerika lastega perekondadest ehk üle 250 000 pere aastas. Viimaste aastate parim PTA kohta käiv uurimus kinnitab, et

> kui tipphetkel ehk 1960. aastate alguses kuulus sajast alla 18-aastaste lastega perest PTAsse peaaegu 50, siis 1980ndate algul kuulus ühendusse vähem kui 20 alla 18-aastaste lastega peret sajast. Kuigi 1980ndatel ja 1990ndate alguses toimus taas väike tõus, ei saavutanud organisatsiooni liikmeskond enam kordagi 1950ndate lõpu ja 1960ndate alguse tipptaset. [Viimastel aastatel on organisatsiooni liikmeskond taas vähenema hakanud.] Vaatamata sellele, et ajavahemikul 1990–1997 kasvas alla 18-aastaste lastega perede arv kahe miljoni võrra ja riiklikesse koolidesse minevate laste arv viie miljoni võrra, kaotas PTA nende aastate jooksul pool miljonit liiget.[19]

PTA plahvatuslik kasv oli Ameerika organisatsioonide ajaloo üks muljetavaldavamaid edulugusid – kuus aastakümmet kestnud lakkamatu, peaaegu eksponentsiaalne kasv katkes põgusalt üksnes kahel korral: Suure depressiooni ajal paariks aastaks ning Teise maailmasõja ajal aastaks. See edu – liikmeskond, mis hõlmas peaaegu poolt Ameerika perekondadest – tulenes kahtlemata asjaolust, et miljonitele lapsevanematele, kes soovisid oma laste haridusküsimustes mingil moel kaasa rääkida, tundus seda

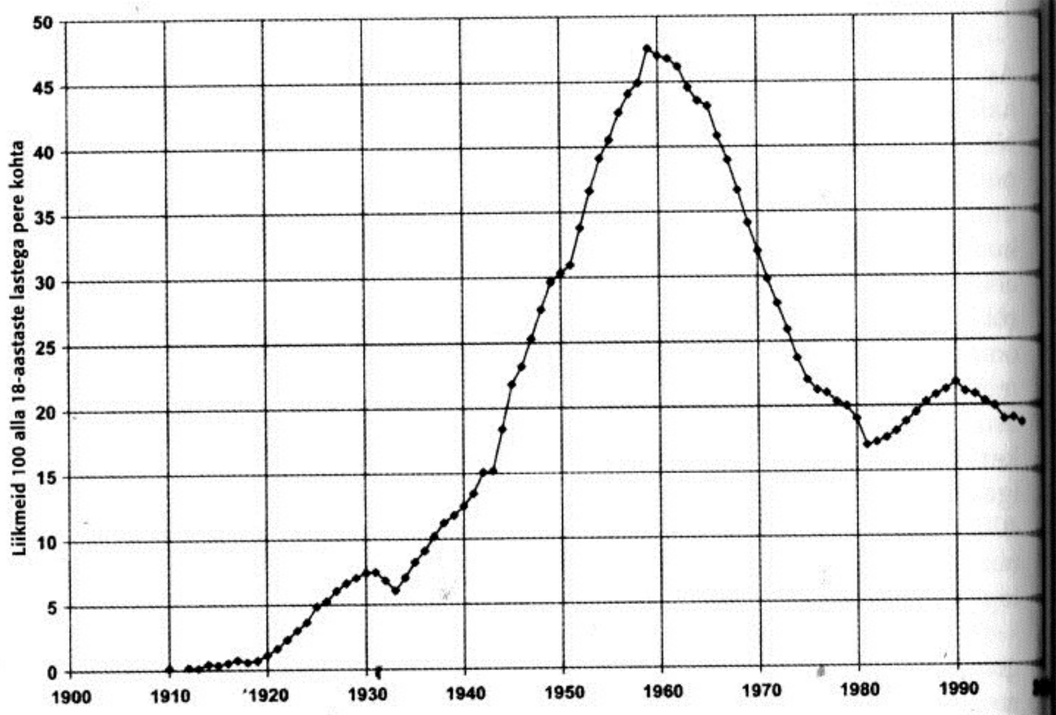

Joonis 9. *PTA tõus ja langus, 1910–1997*

tüüpi seotus väga ahvatlev. Praegusel küünilisel ajajärgul on kerge küpsiste, siidri ja klatši üle ironiseerida, kuid sellest hoolimata tähendas PTA liikmeks olek pühendumist praktilisele ja lapsekesksele kogukondlikule tegevusele.

Ometi on PTA häving sajandi viimasel kolmandikul sama sensatsiooniline kui varasem kasv. Mis sellise dramaatilise pöörde põhjustas? PTA liikmelisuse vähenemine on osalt optiline illusioon. Lapsevanemate osalemine kohalike koolide heategevusorganisatsioonides (millest käugeltki kõik ei olnud PTAga seotud) ei langenud sama kiiresti kui liikmete arv PTA harudes. Esiteks, 1970ndatel, kui koolipoliitika ja riiklike maksude suhtes tekkisid erimeelsused, lõid mõned kohalikud lapsevanemate-õpetajate organisatsioonid rahvuslikust PTAst lahku ning liitusid konkureerivate ühendustega või jäid sõltumatuks. Selle tagajärjel kujunesid paljud PTA "kadunud" harud ümber kohalikeks PTOdeks (lapsevanemate-õpetajate organisatsioonideks väljaspool üleriigilist PTAd), kuigi ka paljud neist sõltumatutest kohalikest ühendustest jäid kiratsema. Samuti toimusid 1960. aastatel ägedad võitlused koolide desegregatsiooni küsimuses, mis tõi mitmes lõunaosariigis kaasa PTA kohalike harude massilise lahkulöömise katusorganisatsioonist. Kuigi see oli PTAle tõsiseks hoobiks, ei seleta see siiski seda, miks nii paljud lõunaosariikide lapsevanemad kohalike koolide organisatsioonilisest elust tagasi tõmbusid. Ka siis, kui kõik need spetsiifilisemad tõusud ja mõõnad arvesse võtta, on üpris selge,

et lapsevanemate osalus kõikvõimalikes lapsevanemate-õpetajate ühendustes hakkas 1960. aastale järgnenud kümnenditel tõsiselt alla käima.[20] Mõistmaks, et ameeriklased on tänapäeval oma laste hariduskeskkonna suunamisega palju vähem seotud, pole vaja 1950. aastate PTA koosolekuid idealiseerida.

Kahtlemata aitaks usin detektiivitöö paljastada sama huvitavaid ja nüansirohkeid lugusid kõigi väheneva liikmeskonnaga organisatsioonide kohta, kuid ka ühised jooned, mis neid vägagi erinevaid organisatsioone ühendavad – kiire kasv 1960ndatel, mis katkes järsult ning pöördus allakäiguks –, räägivad Ameerika kogukondade muutumise kohta mõndagi olulist. Isegi pärast seda, kui me olime iga organisatsiooni tõusu ja langust väga üksikasjalikult uurinud, pidime tõdema, et kõik need ühendused – mis on üksteisest oma toetajaskonna, vanuselise koosseisu ja juhtimise poolest väga erinevad – sattusid raskustesse umbes samal ajal ehk 30. sajandi viimasel veerandil.

Konkreetsete organisatsioonide liikmeskonna muutused ei pruugi kahel põhjusel ameeriklaste valmidusest vabatahtlike ühendustega liituda täpset pilti anda. Esiteks, teatud ühenduste populaarsus võib tõusta ja langeda kogukondliku aktiivsuse üldisest tasemest üpris sõltumatult. Kuigi me oleme püüdnud oma ajaloolisse analüüsi kaasata võimalikult palju eri tüüpi organisatsioone, on kahtlemata võimalik, et uuemad ja dünaamilisemad organisatsioonid ei ole meie vaatevälja sattunud. Kui nii, siis võib meie leitud langus kehtida ainult "vanamoeliste", mitte aga kõigi kogukondlikul aktiivsusel põhinevate organisatsioonide kohta. Nagu on märkinud sotsioloog Tom Smith: "Lõppude lõpuks, kui me tahame teada, kuidas on ühenduste liikmelisus *üldiselt* suurenenud [või vähenenud], siis peame vaatlema ühenduste liikmelisust *üldiselt*."[21]

Teiseks, formaalne liikmekaartide arv ei pruugi kogukondliku tasandi tegelikku aktiivsust täpselt peegeldada. Inimene, kes "kuulub" viide-kuude kogukondlikusse ühendusse, ei pruugi üheski õieti tegev olla. Sotsiaalse kapitali ja kodanikuosaluse seisukohast on tõeliselt oluline aktiivne vahetu liikmelisus, mitte nominaalne liikmelisus. Nende kahe küsimusega tegelemiseks peame jätma organisatsioonide dokumentatsiooni ja pöörama pilgu ühiskondlikele küsitlustele, mis uurivad kõikvõimalikke organisatsioonilise seotuse viise ning suudavad eristada formaalset liikmelisust tegelikust liikmelisusest.

Mitmed ülevaated, milles on võetud kokku 1950ndate algusest 1970ndate alguseni korraldatud üleriigilised küsitlused, on esitanud tõendeid selle kohta, et kõikvõimalike organisatsioonide liikmeskond kasvas sel perioodil pidevalt ja jõudsalt; samas on paljud teadlased küsimuste sõnastuse muutumise tõttu selle järelduse kahtluse alla seadnud.[22] Teisisõnu, kuna me oleme oma "ajakaamera läätse teravust" tasakesi muutnud, on pilt sedavõrd uduseks muutunud, et me ei saa 1950ndatel ja 1960ndatel

toimunud muutuste kohta enam kindlaid järeldusi teha. Nii või teisiti, aastal 1957 korraldas rühm Michigani ülikooli teadlasi Riikliku Vaimse Tervise Instituudi (NIMH) tellimusel põhjaliku üleriigilise küsitluse ning 1976. aastal kordas rühm, mida juhtis üks 1957. aasta uuringuga seotud teadlane, 19 aasta tagust uuringut, tehes seda võimalikult algse uuringu sarnaselt.[23] Esimene küsitlusteseeria korraldati seega umbes 10 aastat enne hetke, mil kodanikuosalus saavutas organisatsioonide siseandmete kohaselt sõjajärgse tipptaseme, ning kordusuuring tehti ligi kümme aastat pärast tippaega.

Michigani/NIMHi uuringu tulemused näitasid, et nende kahe pulbitseva aastakümne jooksul jäid päris mitmed ameeriklaste eluaspektid vägagi stabiilseks. Hoolimata sellest oli üheks keskseks leiuks "Ameerika täiskasvanute vähenenud lõimumine ühiskondlikesse struktuuridesse".[24] Nende kahe kümnendi vältel vähenes seltskondlik läbikäimine sõprade ja sugulastega umbes 10%, organisatsioonide liikmete arv kukkus 16% ning kirikuskäimine (teema, mille juurde me kohe lähemalt pöördume) vähenes 20%. Lähemal vaatlusel selgus, et märkimisväärselt langes liikmete arv nii ametiühingutes, kogudustes, vennaskondlikes ja veteraniorganisatsioonides, kodanikualgatuslikes liitudes (PTA jmt), noorteühendustes, heategevusorganisatsioonides kui ka avaras kategoorias nimetusega "muud" organisatsioonid.[25] Seega on parima olemasoleva küsitluse tulemused kooskõlas organisatsioonide endi andmetega, mis kinnitavad, et perioodil 1950ndate keskpaigast 1970ndate keskpaigani vähenes tavaliste ameeriklaste osalus vabatahtlikes ühendustes mõõdukal määral.

Mis puudutab 1970. aastate keskpaigale järgnenud aastaid, siis muutuvad küsitlusandmed palju rikkalikumaks ning see võimaldab teha sajandi viimase veerandi suundumuste kohta täpsemaid ja kindlamaid järeldusi. Asjakohast informatsiooni leiab kolmest suurest arhiivist: üldine ühiskonnauuring (*General Social Survey*, GSS), Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste arhiiv ning DDB Needhami elustiili uuringute arhiiv.[26]

Kuidas on rühmakuuluvus viimase veerandsaja aasta jooksul üldiselt muutunud? Kõige põhjalikuma ülevaate annab ametliku liikmeskonna muutumissuundadest GSS, mis vaatleb paljusid ühenduste tüüpe. Lühivastus oleks, et ametliku liikmeskonna suurus ei ole palju muutunud (vähemalt juhul, kui jätta arvestamata tõusnud haridustase). Nende inimeste osakaal, kes väidavad, et kuuluvad formaalselt vähemalt ühte organisatsiooni, on pisut vähenenud, kuid langus on olnud üliaeglane: kui 1970ndate keskel oli selliseid inimesi 75%, siis 1990ndate algul natuke alla 70%.[27] Kirikuga seotud ühendustes, ametiühingutes, vennaskondlikes organisatsioonides ja veteraniühendustes on liikmete arv vähenenud, kuid liikmeskonna kasv ametialastes, etnilistes, heategevuslikes, hobi-, spordi- ja üliõpilasorganisatsioonides ning muudeski liitudes on selle languse suuresti kompenseerinud. Tõsi küll, oluline kasv on toimunud ainult ametialastes organisatsioonides, ja nagu me hiljem näeme, suutis seegi

kasvutempo vastavate ametite esindajate arvu suurenemisega vaevu sammu pidada. Kui võtta arvesse, et sel perioodil keskmine haridustase tõusis – ja eeldada, et tänapäeval on selliseid ameeriklasi rohkem, kellel on olemas kodanikuaktiivsuse ilmutamiseks vajalikud oskused ja huvid –, siis on üldine langus isegi järsem. Näiteks ülikooli lõpetanute hulgas on kuulumine organisatsoonidesse vähenenud ligikaudu 30% ning keskkoolist väljalangenute seas on see protsent umbes sama. Organisatsioonide ametlik liikmelisus üldiselt on sellest hoolimata kõigest mõõdukalt vähenenud.

See ebamäärane järeldus omandab aga märksa selgemad jooned, kui hoita pilk aktiivsematele osalusvormidele, kui seda on pelk liikmepileti taskus kandmine. Ameerika organisatsioonides on väga levinud, et aktiivsemad liikmed tegutsevad organisatsioonis ametnikuna või komitee liikmena. Aastal 1987 oli mingil ajal mõnda komiteesse kuulunud 61% kõigist organisatsioonide liikmetest ning 46% oli kunagi täitnud ametniku kohuseid.[28] Nende seas, kes nimetasid ennast "aktiivseks" liikmeks – neid oli umbes pool täiskasvanud elanikkonnast – oli 73% olnud mingil ajal komiteeliige, 58% oli tegutsenud kunagi ametnikuna ja ainult 21% oli selliseid, kes polnud kunagi olnud ei ametnik ega komiteeliige. Lühidalt, kõigis Ameerika vabatahtlikes organisatsioonides keelitatakse lõviosa aktiivsetest liikmetest varem või hiljem täitma mõnd juhtivat rolli.

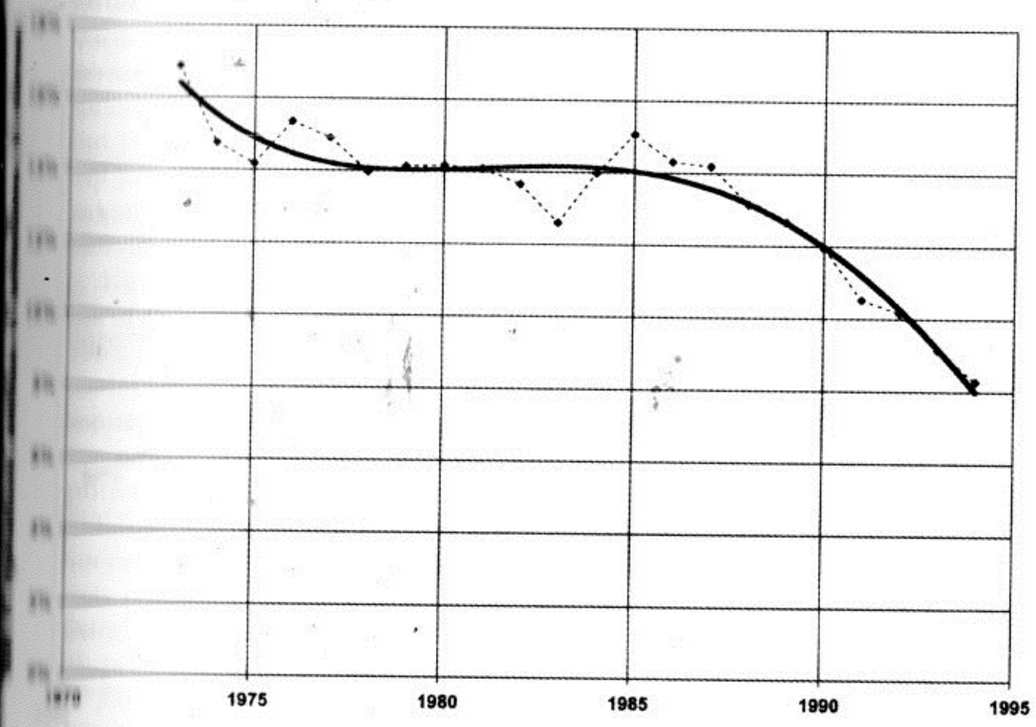

Joonis 10. *Aktiivne osalemine organisatsioonides, 1973–1994*

Kuidas on sellele kriteeriumile vastavate ameeriklaste osakaal viimastel aastakümnetel muutunud? Ajavahemikul 1973–1994 vähenes selliste meeste ja naiste arv, kes olid täitnud *suvalises* kohalikus organisatsioonis – "vanamoelistest" vennaskondlikest organisatsioonidest *New Age*-liikumiseni – *suvalist* liidrirolli, üle 50%.[29] (Need andmed on võetud kokku joonisel 10, mis kujutab selliste liikmete osakaalu, kes on kunagi tegutsenud aktiivselt mõnes organisatsioonis kohaliku ametniku või komiteeliikmena.) See jahmatav trend hakkas alates 1985. aastast kiirenema: vaid 10 aastaga, perioodil 1985–1994, langes aktiivne osalemine meie riigi kogukondlikes organisatsioonides 45%. Selle näitaja järgi haihtus kõigest ühe kümnendi jooksul peaaegu pool Ameerika kodanikuaktiivsusele tuginevast infrastruktuurist.

Woody Allen märkis kunagi teravmeelselt, et 80% elust seisneb lihtsalt kohaleilmumises.[30] Sama võib öelda ka kodanikuosaluse kohta; ühtlasi on "kohaleilmumine" kasulik standard, mis aitab hinnata meie kogukondades toimuva seltsielu suundumusi. Kahekümne viies aastatel 1975–1999 DDB Needhami poolt korraldatud elustiili uuringus esitati enam kui 87 000 ameeriklasele küsimus: "Mitu korda te olete viimase aasta jooksul mõne klubi koosviibimistel käinud?" Joonis 11 näitab, kuidas see kodanikuosaluse vorm on 20. sajandi viimase veerandi jooksul kahanenud. Aastatel 1975–1976 osalesid ameeriklased aastas keskmiselt 12 klubilisel koosviibimisel ehk sisuliselt üks kord kuus.[31] Aastaks 1999 oli see näitaja vähenenud tervelt 58% võrra, viie koosviibimiseni aastas. Aastatel 1975–

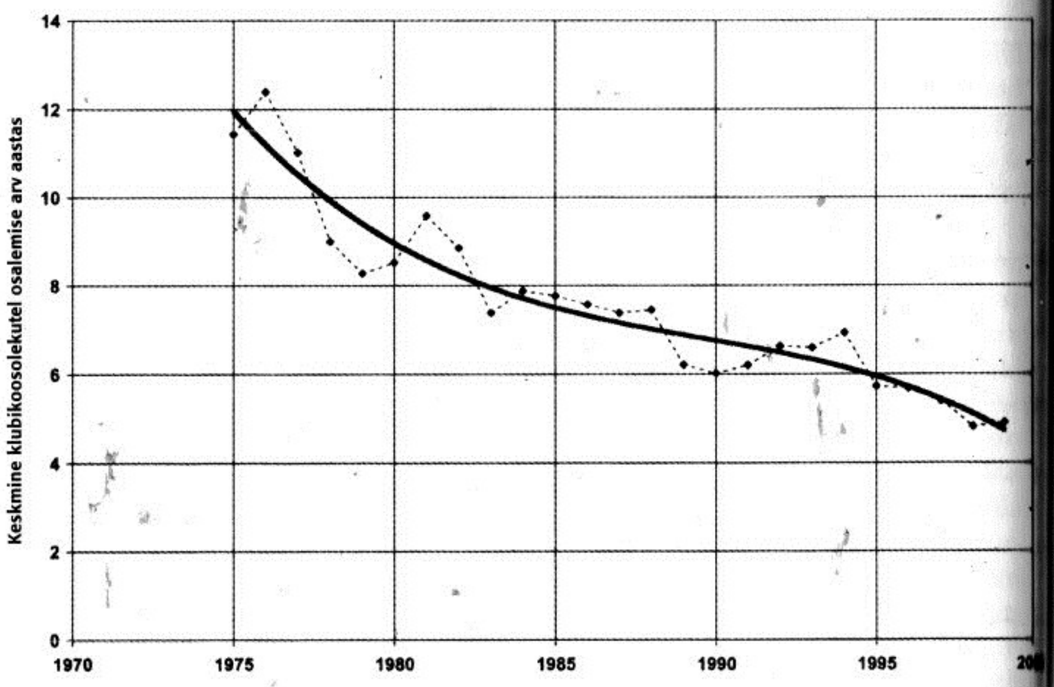

Joonis 11. *Klubikoosolekutel osalemine väheneb, 1975–1999*

1976 oli 64% ameeriklastest osalenud viimase aasta jooksul vähemalt *ühel* klubikoosolekul, kuid 1999. aastaks oli nende protsent langenud 38ni. Ühesõnaga, 1970. aastate keskel osales klubiüritustel peaaegu kaks kolmandikku ameeriklastest, kuid 1990ndate lõpul moodustasid kaks kolmandikku sellised ameeriklased, kes *kordagi* nendel üritustel ei osalenud. Teiste maadega võrreldes võib endiselt näida, et meie riik on ühinejate etalon, kuid enda minevikuga võrreldes me seda ei ole – vähemalt juhul, kui "ühinemine" tähendab midagi enamat nominaalsest liikmelisusest.

Seega näitavad koguni kaks küsitlustulemuste arhiivi, et aktiivne osalemine igasuguste kohalike klubide ja organisatsioonide tegevuses on 20. sajandi viimase paari aastakümnega rohkem kui poole võrra vähenenud. See hinnang on hämmastavalt täpselt kooskõlas ühe teise, vägagi ootamatu tõendusmaterjaliga. Ajavahemikul 1965–1995 korraldati iga kümne aasta järel uuring, kus ameeriklastel paluti pidada "ajapäevikut" ehk märkida minutipealt üles, kuidas nad üht juhuslikult valitud päeva veedavad. Nende päevikute põhjal saab rekonstrueerida keskmise ameeriklase päeva ning vaadelda, millised järkjärgulised muutused toimusid kolme aastakümne jooksul, aastatel 1965–1995.[32]

Päevikuprojekti eestvedaja John Robinson on näidanud, et üldiselt ei ole meie ajakasutuses selle perioodi jooksul dramaatilisi muutusi toimunud – näiteks oleme nende 30 aasta jooksul maganud kogu aeg öösiti keskmiselt peaaegu täpselt kaheksa tundi –, kuid leidub ka mõningaid olulisi erandeid. Televiisori vaatamine võtab tänapäeval rohkem aega kui varem, kuid vähem aega kulutame majapidamistöödele ja laste eest hoolitsemisele. Organisatsioonilisele tegevusele kulutatud aeg on olnud päeva lõikes alati võrdlemisi tagasihoidlik, sest isegi pühendunud lugemisklubid ja heategevuslikud ühendused käivad harilikult koos korra nädalas või korra kuus, mitte korra päevas. Sellest hoolimata näitavad päevikud selgelt, et kogukondlikele ühendustele pühendatud aeg on mainitud perioodil pidevalt vähenenud.[33]

Kui mõõta aktiivsust tundides kuus, siis keskmine ameeriklane kulutas organisatsioonilisele elule (v.a usurühmitused, mida käsitleme eraldi) 1965. aastal 3,7 tundi kuus, 1975. aastal 2,9 tundi kuus ning 1985. ja 1995. aastal ainult 2,3 tundi kuus. Kui aastal 1965 veetis suvaliselt valitud päeval mõnes ühenduses aega keskmiselt 7% ameeriklastest, siis 1995. aastaks oli see näitaja langenud 3%ni. Nendest arvudest järeldub, et kui 1960ndatel pühendasid ligi pooled ameeriklased iga nädal aega mõnele klubile või kohalikule ühendusele, siis 1990ndatel oli selliseid ameeriklasi järel alla veerandi.[34] Ajapäevikute põhjalikum analüüs näitab, et see langus tuleneb peaaegu täielikult põlvkondade vahetumisest: kõigi põlvkondade esindajad pühendavad praegu seltsielule sama palju aega kui varasematel eluperioodidel, kuid iga järgneva põlvkonnaga see aeg lüheneb.

Kui arvestada ka seda, et keskmine haridustase kasvas sel perioodil kõvasti, siis näib seltsielus osalemise (juhirolli täitmine, koosolekutel osalemine, ühendusele pühendatud aeg jne) vähenemine veelgi tähelepa-

nuväärsem. Kõrgharidusega inimeste seas, kelle arv üha kasvab, langes klubikoosolekute külastuskordade arv aasta kohta keskmiselt 55% (kolmeteistkümnelt koosviibimiselt aastas kuueni) ning keskharidusega inimeste seas 60% (kümnelt koosviibimiselt neljani). Keskhariduseta ameeriklaste hulgas – kelle protsent pidevalt väheneb – langes klubiürituste külastuskordade arv aasta kohta 73% (üheksalt ürituselt kaheni).

Absoluutarvudes oli organisatsioonilise aktiivsuse ja klubikoosolekutel osalemise sageduse vähenemine kõigil haridus- ja ühiskondlikel tasemetel enam-vähem võrdne. Et aga vähem haritud inimesed osalesid juba algul kogukondlike organisatsioonide elus keskmisest vähem, siis oli suhteline allakäik hierarhia alumistel redelipulkadel veelgi suurem. Samasugune pilt avaneb ka ajapäevikute uuringus – langus toimus kõigil haridustasemetel, kuid haritumate seas oli see pisut ulatuslikum. Teisisõnu, kogukonnaelus osalemise drastilist vähenemist on aidanud natuke maskeerida asjaolu, et üha suurem hulk ameeriklasi omandab oskused ja ühiskondlikud ressursid, mis on läbi aegade soodustanud osavõttu kogukonnaelu küsimuste lahendamisest.

Kogukonnaelus nagu ka aktsiaturul ei ole mineviku edu tuleviku edu tagatiseks, seega oleks ennatlik arvata, nagu jätkuksid eelnenud aastakümnete suundumused ka järgnevatel kümnenditel. Ometi on joonisel 11 kujutatud langustrend kestnud enam-vähem katkematult juba üle veerand sajandi. Kui samasugune allakäik jätkuks, kaoksid klubid Ameerikast vähem kui 20 aastaga sootuks. Arvestades seda, et kohalikud ühendused on mänginud Ameerika kogukonnaelus juba mitusada aastat keskset rolli, on nende muutumine ohustatud liigiks üpris tähelepanuväärne.

Siin käsitletud organisatsioonilise elu languseilmingud pärinevad neljast allikast, mis erinevad üksteisest nii valimi koostamise põhimõtete, küsitluse korraldanud organisatsiooni kui ka küsimuste endi poolest, kuid samas põhinevad kõik sõltumatu uuringu raames tehtud kümnetel tuhandetel intervjuudel ning hõlmavad üheskoos kõikvõimalikke organisatsioonilise aktiivsuse vorme. See, et nende kõigi hinnangud kohalike organisatsioonide liikmeskonna aktiivsuse langusele on väga sarnased – kõigi andmeil ulatub see 20. sajandi viimase paari kümnendi jooksul natuke üle 50% –, on sama hämmastav ja veenev, kui oleks avastus, et puude edelapoolsed aastarõngad, arktilised jäämassiivid ja Briti admiraliteedi kogutud andmed näitavad kõik sama kiiret globaalset kliimasoojenemist.

Teine "konkreetne" indikaator, mis näitab, kui prioriteetseks ameeriklased organisatsioonides osalemist peavad, ning mida USA kaubandusministeerium on jälginud juba viimased 70 aastat, on see, kui suur osa igast meelelahutusele kulutatud dollarist läheb liikmemaksuks. Aastal 1929 kulutasid tarbijad igast vabaajategevusele ja meelelahutusele läinud dollarist klubide ja vennaskondlike organisatsioonide liikmemaksuks kuus senti. Seoses televisiooni sünniga 1950. aastatel (ja televiisorite läbimüügi plahvatusliku kasvuga kogu riigis) langes see arv nelja sendini,

kuid tõusis kümnendi lõpuks tänu 1950ndatel ja 1960ndatel vallandunud kodanikuaktiivse puhangule – mille mitmeid ilminguid oleme korduvalt vaadelnud – taas viie sendini. Sajandi viimasel kolmel kümnendil langes see näitaja aga kolme sendini, nii et 1997. aastaks oli tähtsus, mida ameeriklased selle kriteeriumi järgi organisatsioonidele omistasid, langenud sõjajärgse tippaja ehk 1958. aastaga võrreldes 40% võrra.[35]

Kokkuvõtteks: organisatsioonide dokumentatsioonist ilmneb, et 20. sajandi esimese kahe kolmandiku jooksul – kui Suure depressiooni aegne ajutine tagasilöök kõrvale jätta – kasvas ameeriklaste osalemine igasugustes ühendustes pidevalt. Sajandi viimasel kolmandikul on kasvamist jätkanud ainult postiloendid ning ühtlasi on sündinud uut tüüpi nn tertsiaarsed ühendused, mille liikmed tegelikkuses kunagi ei kohtu. Samal ajal on aktiivne osalemine näost-näkku-suhtlusel põhinevates organisatsioonides nii organisatsioonide dokumentatsiooni, küsitlustulemuste, ajapäevikute uuringu kui ka tarbijate kulutuste profiili järgi drastiliselt vähenenud. Kindlasti võiks leida üksikuid erandeid – mõningaid organisatsioone, mis on ka vastutuult ja vastu hoovusi triivides edukaks jäänud –, kuid üldpilt näitab, et kogukondlike ühenduste liikmeskond on vähenenud. Ametlik liikmelisus on vähenenud 20. sajandi viimasel kolmandikul keskeltläbi 10–20%. Palju tähtsam on aga asjaolu, et aktiivne osalemine klubides ja teistes vabatahtlikes organisatsioonides on vähenenud hämmastava kiirusega – mitmed osalusaktiivsuse näitajad on kõigest paari kümnendiga langenud enam kui poole võrra.

Paljud ameeriklased väidavad endiselt, et me oleme mitmesuguste organisatsioonide "liikmed", kuid enamik ameeriklasi ei pühenda enam kogukondlikele ühendustele kuigi palju aega – me ei osale enam komiteedes, ei täida ametnikukohuseid ega käi enam koosolekutel. Kõik see on toimunud hoolimata kiirest haridustaseme tõusust, mis on andnud inimestele kõik oskused, ressursid ja huvid, millel kodanikuosalus on seni põhinenud. Lühidalt, suur hulk ameeriklasi on jäänud pealtvaatajaks ning seda mitte ainult poliitilises elus, vaid üldse igasuguses organiseeritud kogukonnaelus.

Enne kui me saame teha mingeid kindlaid järeldusi selle kohta, mis suunas ameeriklaste osalus registreeritud ühiskondlikes organisatsioonides liigub, peame heitma pilgu religiooni- ja töömaailmas toimunud muutustele. Nagu minevikus, nii mängib religioon tänapäevalgi Ameerika kodanikuühiskonnas äärmiselt tähtsat rolli, samuti on töö osatähtsus paljude ameeriklaste elus tublisti tõusnud, mistõttu mõlemas valdkonnas aset leidvad sündmused mõjutavad olulisel määral kogu sotsiaalset kapitali.

4. peatükk

Religioosne osalus

KIRIKUD JA TEISED usuorganisatsioonid on Ameerika kodanikuühiskonnas haruldaselt tähtsal kohal. USA on tänapäeva maailmas üks kõige religioossemaid riike. Jättes kõrvale "mõned agraarmaad, nagu Iirimaa ja Poola," märgib üks teadlane, "on Ameerika Ühendriigid olnud kõige jumalakartlikum, religiooni järgivam, fundamentalistlikum ja religioosseid traditsioone esindavam riik kogu kristlikus maailmas" ning ühtlasi "religioosses mõttes kõige viljakam riik", kus "on sündinud rohkem uusi religioone [---] kui üheski teises ühiskonnas".[1]

USA kirikud* on olnud ühiskondlike institutsioonidena läbi sajandite uskumatult jõulised. Juba Tocqueville kirjeldas ameeriklaste religioossust pikalt ja laialt. Religiooniajaloolane Phillip Hammond täheldab, et "alates riigi loomisest on üha kasvav hulk ameeriklasi pidevalt sidunud end mõne kiriku või sünagoogiga – nii kuni 1950. aastateni".[2] Kuigi me oleme sageli harjunud pidama esimesi koloniste sügavalt religioosseteks inimesteks, näitab üks süstemaatiline Ameerika religioossuse ajaloo uuring, et formaalselt religioossete inimeste arv on pidevalt *kasvanud* – kui 1776. aastal oli neid 17%, siis 1980. aastal juba 62%.[3] Teised vaatlejad, näiteks E. Brooks Holifield, väidavad, et kiriku "liikmeks oleku" kriteeriumid on aja jooksul lõdvenenud; Brooks Holifield teeb järelduse, et "17.–20. sajandil on osalemine koguduste töös püsinud arvatavasti enam-vähem samal tasemel. Suurema osa viimasest 300 aastast on nende isikute osakaal, kes on osalenud koguduste tegevuses teatava regulaarsusega, püsinud vahemikus 35–40%."[4] Igal juhul on selle vastupidavuse üheks põhjuseks asjaolu, et Ameerikas (erinevalt enamikust teistest arenenud lääneriikidest) on religioon olnud pluralistlik ja pidevalt areneV – üheainsa riigireligiooni asemel, mis võib kergesti "kivineda", on olukord meenutanud pigem kaleidoskoopi, kus sünnivad ja tärkavad taas üha uued kujundid.[5]

* *Lihtsuse mõttes nimetan ma kirikuteks kõiki religioosseid institutsioone – mošeesid, templeid ja sünagooge – olenemata nende usutunnistusest.*

Usukogukonnad, kus inimesed peavad ühiseid palvusi, on väidetavalt Ameerika kõige tähtsamaks sotsiaalse kapitali varasalveks. "Kirik on inimesed," ütleb Bostoni baptistliku kiriku Dorchesteri templi auväärne pastor ja aktivist Craig McMullen. "See ei ole hoone; see ei ole isegi mitte institutsioon. See on suhe ühe ja teise inimese vahel."[6] Meie andmete põhjal võib üldistatult öelda, et kirikuga seotud ühenduste liikmed hõlmavad kõigi ühenduste liikmete koguarvust peaaegu poole, et pool kogu isiklikust heategevusest on oma olemuselt religioosne ning et pool vabatahtlike tegevusest toimub religioosses kontekstis. Seega mängib meie side religiooniga Ameerika sotsiaalse kapitali seisukohast päris tähtsat rolli.

Religioossed institutsioonid toetavad tavapäraste palvuste pidamise kõrval veel väga mitmesuguseid ühiskondlikke tegevusi. Kui võtta näiteks lahti New York City ühe protestantliku koguduse, Riverside'i kiriku kalender 14. oktoobrist 1990, siis leiame, et mainitud päeval toimusid järgmised üritused: sotsiaalteenuste koolitusseminar, AIDSi-teadlikkuse seminar, ökoloogia töörühma istung, hiina kristlaste vennaskonna koosolek, anonüümsete narkosõltlaste koosolek, Riverside'i äri- ja karjäärinaiste klubi koosolek, seminar Pärsia lahe kriisi teemal, alkohoolikute täiskasvanud laste koosolek ning võitluskunstide treening täiskasvanutele ja noortele. Californias, Garden Grove'is asuva evangeelse kiriku Crystal Cathedral kalendrit sirvides leiame, et 1991. aasta jaanuaris toimusid koolitused turuplatsil töötavatele naistele, kompulsiivse käitumise ületamisele suunatud õppeseansid, karjääri planeerijate töötuba, naiste painutus- ja kõndimistreeningud, vähivõitjate koosolekud, positiivsete valitalist kristlaste koosolekud, anonüümsete kasiinosõltlaste koosolekud, seminarid "naistele, kes armastavad liiga palju", anonüümsete liigsööjate koosolekud ning noorematele keskkooliõpilastele mõeldud reedeõhtune pidu. Garden Grove'i Crystal Cathedrali kompleksis on mitu restorani ja ka perekeskus koos basseini, jõusaali ning leili- ja aurusaunadega. Vähemalt ühes uues hiigelkirikus on ühiskondlik aktiivsus nii suur, et loodud on oma seitsmekorruseline vabaajakeskus, kus on muu hulgas keeglisaal ning toimuvad atraktiivsuse suurendamise, modellinduse ja koogikaunistamise tunnid.[7]

Kirikud on tähtsaks inkubaatoriks, kus küpsevad kodanikuoskused, kodanikuelu normid ja kogukondlikud huvid ning kus toimub kodanike kaasamine ühisellu. Religioosselt aktiivsed mehed ja naised õpivad pidama kõnesid, juhatama koosolekuid, lahendama erimeelsusi ja kandma administratiivset vastutust. Samuti tekivad kirikuliikmel kontaktid teiste inimestega, mis suurendab tõenäosust, et need teda omakorda muudesse kogukondlikesse ettevõtmistesse kaasavad. Osalt just seetõttu kuuluvad kirikuskäijad keskmisest sagedamini ka ilmalikesse organisatsioonidesse, käivad sagedamini hääletamas, on poliitiliselt aktiivsemad ning omavad ulatuslikumat mitteametlikku sotsiaalset võrgustikku.[8]

Regulaarsed kirikuskäijad ja inimesed, kes ütlevad, et religioon on neile väga tähtis, külastavad keskmisest sagedamini sõpru ja kutsuvad neid

endale külla, osalevad sagedamini klubikoosolekutel ning kuuluvad keskmisest sagedamini spordiseltsidesse, kutseorganisatsioonidesse ja akadeemilistesse ühingutesse, koolide hoolekogudesse, heategevusühingutesse, hobi- ja aiandusklubidesse, kirjandus-, kunsti ja aruteluringidesse, korporatsioonidesse ja teistesse üliõpilasorganisatsioonidesse, farmerite ühendustesse, poliitikaklubidesse, rahvusseltsidesse ja mitmesugustesse teistesse liitudesse.[9] Ühes uuringus, milles vaadeldi 22 eri tüüpi vabatahtlikke ühendusi – hobiseltsidest kutseorganisatsioonide, veteraniühenduste, eneseabirühmade, spordiklubide ja heategevuslike ühendusteni –, ilmnes, et just kuulumine religioossetesse ühendustesse seostub kõige tugevamalt muude kodanikuosaluse vormidega, nagu hääletamine, osalemine vandekohtutes ja kogukondlikes projektides, naabritega vestlemine ja annetused heategevuseks.[10]

Religioossus on hariduse kõrval teine oluline tegur, mis ennustab kodanikuosaluse aktiivsust.[11] Tundub, et religiooniga seotud inimesed lihtsalt tunnevad rohkem inimesi. Ühes intrigeerivas uuringus, kus inimestel paluti loetleda kaaskodanikke, kellega nad olid päeva jooksul näost näkku vestelnud, leiti, et igapäevaste isiklike kontaktide arvu ennustas kõige paremini just religioosne aktiivsus.[12] Regulaarsetel kirikuskäijatel oli päeva jooksul 40% enam kontakte. Nendest uuringutest ei saa muidugi teha kindlat järeldust, nagu "põhjustaks" kirikuskäimine sotsiaalset sidusust – tõenäoliselt on põhjuslikkuse nool antud juhul mõlemapidine –, kuid selge on see, et religioossed inimesed on ebatavaliselt aktiivsed "sotsiaalkapitalistid".

Religioosne osalus ennustab eriti hästi vabatahtlikku tegevust ja filantroopiat. Ligikaudu 75–80% kirikuliikmetest annetab heategevuseks, mitteliikmetest teeb sama 55–60%. Kirikuliikmetest tegutseb vabatahtlikuna 50–60%, mitteliikmetest ainult 30–35%. Osalt tuleneb see mõistagi asjaolust, et paljud kiriku enda ettevõtmised nõuavad raha ja vabatahtlikke, kuid religioossed inimesed panustavad keskmisest enam aega ja raha ka oma kogudusest väljapoole jäävatesse tegevustesse. Isegi kui jätta religiooniga seotud annetused kõrvale, on aktiivne osalemine religioossetes organisatsioonides heategevusliku ja vabatahtliku aktiivsuse ennustamisel ikkagi üks kindlamaid tegureid.[13]

Side religiooni ja altruismi vahel väljendab osalt religioossete väärtushoiakute tugevust. Tuntud religiooniuurija Kenneth Wald on märkinud: "Religioossed ideaalid on võimsad pühendumise ja motivatsiooni allikad," seega, "kui inimesed usuvad, et neid juhib jumalik jõud, siis toovad nad tohutuid ohvreid."[14] Religioossetes kogukondades peituvad ühiskondlikud sidemed on aga vabatahtliku aktiivsuse ja heategevusliku panuse ennustamisel vähemalt sama olulised kui religioossed uskumused.[15] Kirikuskäijate heategevuslik aktiivsus ei tulene üksnes usust, vaid ka omavahelisest seotusest. Jällegi ei saa selle põhjal kindlalt väita, nagu tekitaks kirikuskäimine suuremeelsust, kuid religioosne aktiivsus on kindlasti seotud suurema tähelepanelikkusega oma vendade ja õdede vajaduste suhtes.

Kirikud on olnud ja on endiselt olulised sotsiaalteenuste pakkujad. USA religioossed kogukonnad kulutavad sotsiaalteenustele igal aastal umbkaudu 15–20 miljardit dollarit. Aastal 1998 pakkus sotsiaalteenuseid ning panustas kogukondlikesse ja naabruskonna projektidesse 60% kõigist kogudustest (suuremate koguduste hulgas oli see protsent isegi suurem). Toiduabiprogramme toetavate koguduste liikmete arv moodustab 33% ja eluasemeprogrammi "Eluase kogu inimkonnale" (*Habitat for Humanity*) toetavate koguduste liikmete arv 18% kõigist kirikuskäijatest. Ajalooliste pühapaikade kaitsega tegelev ühendus Pühapaikade Partnerid (*Partners for Sacred Places*) leidis, et valdav enamik (93%) vanematest linnakogudustest pakub sotsiaalteenuseid, nagu supiköögid, eneseabirühmad ja vabaajaprogrammid, ning et 80% inimestest, kes nendest ettevõtmistest kasu saavad, ei ole koguduste liikmed. Eriti aktiivseid jõupingutusi linnasiseste kogukondade taasülesehitamiseks on teinud viimasel ajal mustanahaliste kirikud; näiteks võib tuua Bostoni Kümne Punkti Koalitsiooni (*The Boston TenPoint Coalition*). Sageli Ameerika kõige edukamaks kogukondlikuks rohujuuretasandi organisatsiooniks peetav Tööstuspiirkondade Fond (*Industrial Areas Foundation*) tugineb just kohalikele valdadele ja kogustele.[16]

Kirikud on loonud organisatsioonilise ja filosoofilise aluse väga paljudele Ameerika ajaloos olulistele jõulistele ühiskondlikele liikumistele, alates 19. sajandi abolitsionistidest ja karskusliikumisest kuni 20. sajandi inimõigus- ja eluõigus-liikumiseni. Üks juhtivaid 1950. ja 1960. aastate kodanikuõiguste liikumise spetsialiste on väitnud:

> Mustanahaliste kirik oli sisuliselt tänapäevase kodanikuõiguste liikumise institutsionaalne keskpunkt [---]. Kirikud andsid liikumisele laiapõhjalise korrastatud aluse, kirikutegelastest juhtfiguurid, kes olid valgete ühiskonnast majanduslikult suuresti sõltumatud ning oskasid juhtida nii inimesi kui ressursse, institutsionaliseeritud finantsbaasi, millest rahastati protestiaktsioone, ning ka kohtumispaigad, kus suured rahvahulgad said taktika ja strateegia üle arutada ning kollektiivselt võitlusele pühenduda.[17]

Usuorganisatsioonid on sotsiaalse kapitali ja kodanikuosaluse seisukohast eriti olulised afroameerika kogukondades. Kirik on mustanahalistele Ameerikas vanim ja vastupidavaim sotsiaalne institutsioon; selle üheks oluliseks põhjuseks on asjaolu, et see on läbi ajaloo olnud rõhutud mustanahalistele ainus institutsioon, mis on olnud nende endi kontrolli all. Afroameeriklased on kõigi ühiskonnakihtide lõikes ülejäänud ameeriklastest religioossemad. Mustanahaliste religioosne traditsioon soodustab religiooni ja kogukondlike küsimuste segunemist ning hoogustab kodanikuaktiivsust. Nii enne kui pärast inimõigusliikumist on kuulumine mõnda kirikukogudusse olnud mustanahalistele tihedalt seotud nende

kodanikuosalusega – osalt seetõttu, et kirik pakub mustanahalistele ainulaadset võimalust oma kodanikuoskusi rakendada.[18] Religioonisotsioloog C. Eric Lincoln on öelnud:

> Peale puhtreligioosse funktsiooni – kui oluline see funktsioon ka oleks – on mustanahaliste kirik läbi aegade täitnud muu hulgas loengu- ja kontserdisaali, koosolekuruumi, sotsiaalteenuseid pakkuva asutuse, poliitikaklubi ja finantsinstitutsiooni rolli ning olnud Mustale Ameerikale nende kultuuri ema, vabaduse tähis ja tsivilisatsiooni proovitempel.[19]

Kokkuvõtteks, religioosne osalus on kodanikuosaluse ülitähtis aspekt. Kodanikuosaluse suundumused on seega tihedalt seotud religioosse osaluse jõujoonte muutumisega.

Ameeriklaste isiklike uskumuste mõõdupuud aluseks võttes võib öelda, et nende religioosne pühendumus on püsinud viimase poolsajandi vältel üpris stabiilne – kindlasti palju stabiilsem, kui mõnede Ameerika ilmalikustumise üle kurtvate kommentaatorite jutust võiks järeldada. Peaaegu kõik ameeriklased ütlevad, et nad usuvad jumalat, ning neljast kolm kinnitab, et usub surematusse. Ei leidu mingeid tõendeid selle kohta, nagu oleksid need uskumused viimase poole sajandi jooksul muutunud. Gallup ja teised avaliku arvamuse küsitlusi korraldavad organisatsioonid on aastakümnete jooksul ameeriklaste käest korduvalt küsinud, kui "tähtis on religioon [teie] elus", ning vastuste põhjal võib täheldada vaid tagasihoidlikku religioossuse langust.[20] Samas on Ameerika üks juhtivaid religiooniajaloolasi märkinud: "Kui religioossed impulsid ei leia kodu mujal kui ainult inimese südames või hinges, siis jäävad nende pikaajalised üldised järelmid tagasihoidlikuks."[21] Kuid mida ütlevad tõendid siis, kui vaadata religioossete uskumuste kõrval ka osalemist religioossetes institutsioonides?

Religioosse käitumise suundumuste üle on spetsialistid juba aastaid tuliselt vaielnud. Klassikaline sotsioloogiline ilmalikustumise teooria – ühiskond muutub moderniseerudes ka järjest ilmalikumaks – sobib küll üpris hästi kokku Lääne-Euroopa kogemusega, kuid juba 1950ndatel ja 1960ndatel väljendasid mitmed vaatlejad kahtlust, kas sama teooria kehtib ka USA kohta. Viimastel aastatel on mitmed uurijad Ameerika religiooni püsiva elujõulisuse "taasavastanud" ning nagu Ameerika üks juhtivaid religioonisotsiolooge ennustas, on sajandi lõpuks "teadlased ilmalikustumise jutuga lõpparve teinud. Edaspidi teenivad nad kannuseid kiriku heade külgede väljatoomisega."[22] Nende poolreligioossete, kiriku saatust puudutavate heitluste tõttu on oluline hoolikalt analüüsida, millised suundumused on religioossetes institutsioonides osalemises viimase ligikaudu poole sajandi jooksul aset leidnud.

"Ilmalikustumise" väitluse mõlemad pooled on nõus sellega, et kiriku liikmete arvukuse kõigi aegade tipp jäi tõenäoliselt 1950. aastatesse ning mõlemad leiavad, et 1960ndatel ja 1970ndate alguses toimunut võib nimetada – turundusgurude sõnu kasutades – mõõdukaks "turukorrektsiooniks" (s.o religioosse aktiivsuse mõõdukaks languseks). Viimase veerandsajandi suundumused tekitavad rohkem vaidlusi; osalt tuleneb see tõendusmaterjali kaheldavast usaldusväärsusest. Konfessioonide liikmeskonna arvud on vaieldavad, sest eri konfessioonid kasutavad liikmelisuse määratlemiseks erineva rangusega kriteeriume, andmeid liikmeskonna arvukuse kohta uuendatakse ebaregulaarselt, konfessioonide enese saadetud arvud võivad olla ülepaisutatud ning sugugi mitte kõik kirikud ei pea liikmete üle täpset arvestust. Küsitlusandmed on nendest puudustest osalt vabad, kuid näitavad liikmeskonda harilikult suuremana kui kirikud ise hindavad. Tõenäoliselt tuleneb see asjaolust, et paljud kirikust kõrvale jäänud liikmed peavad ennast endiselt presbüterlasteks, juutideks või katoliiklasteks.[23]

Nagu jooniselt 12 ilmneb, on küsitlustulemused ja konfessioonide enese andmed mainitud segasusest hoolimata üsna kattuvad. Mõlemad näitavad, et kirikute liikmeskond 1930. aastatest kuni umbes 1960. aastateni pidevalt kasvas ning saavutas platoo, millele järgnes pikk ja aeglane, ligikaudu 10protsendine langus, mis kestis 1960ndatest 1990. aastateni. Nende ameeriklaste osakaal, kes ütlesid, et ei esinda "ühtegi religiooni", on järsult tõusnud: 1967. aastal oli neid 2%, 1990. aastatel aga juba 11%.[24]

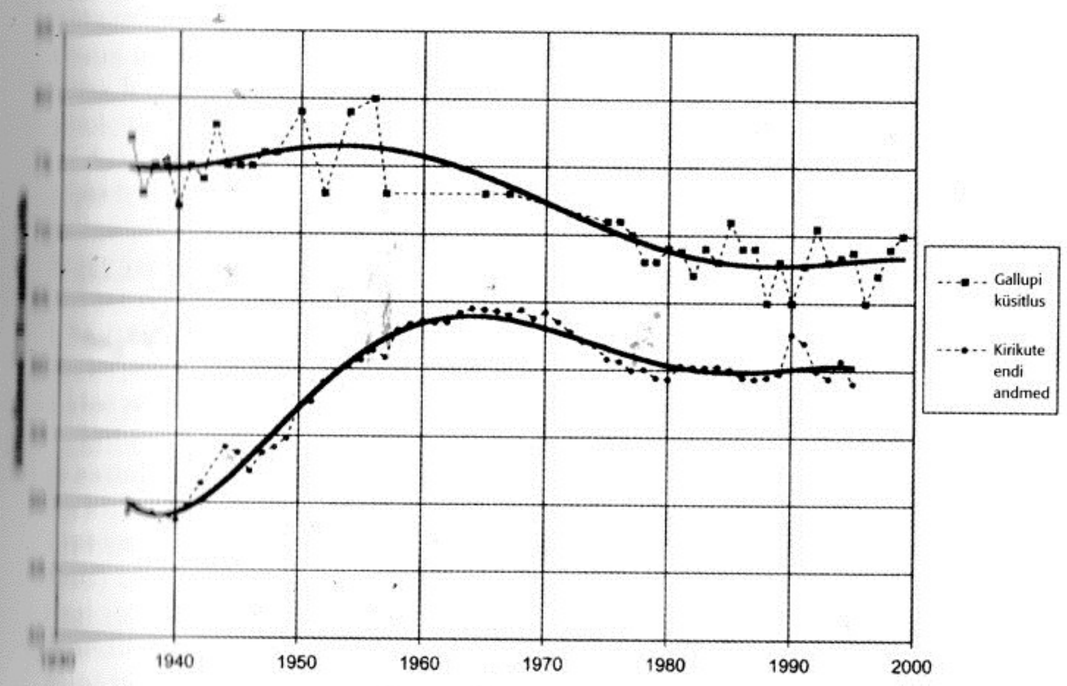

Joonis 12. *Kirikuliikmete protsent 1936–1999: kirikute endi andmed ja küsitlusandmed*

Täpselt nagu ilmalike organisatsioonide puhul, nii peame ka religioosse osaluse suundumusi hinnates vaatlema peale formaalse liikmelisuse ka tegelikku aktiivsust. Viis sõltumatut küsitlustulemuste arhiivi, mis katavad suurema osa viimasest poolsajandist, näitavad üldjoontes sama pilti: möödunud viie kümnendi vältel on viimase nädala jooksul vähemalt ühel jumalateenistusel osalenud ameeriklaste osakaal olnud umbes 40–45%.[25] Kõige varasemad küsitlused näitavad, et 1950ndatest kuni 1960. aastateni kasvas kirikuskäijate hulk järsult 15–20% ning et 1970ndate alguseks oli see langenud tõusueelsele tasemele.[26] Mis puutub pärast 1975. aastat aset leidnud suundumustesse, siis nende viie arhiivi andmed pisut lahknevad, kuid kõige mõistlikum järeldus näib olevat, et kirikuskäijaid on jäänud viimase veerandsajandi jooksul umbes 10–12% vähemaks – langus on mõõdukas, kuid ilmne.[27] Tundub, et langus oli järsem mainitud perioodi teisel poolel ehk 1980ndate keskpaigast 1990ndate keskpaigani.

Joonis 13, mis kujutab nende viie arhiivi koondandmeid 20. sajandi teise poole kohta, võimaldab vaadelda viimase aja suundumusi mõnevõrra pikemas ajalises perspektiivis.[28] Küsitlustulemused näitavad, et Teisele maailmasõjale järgnenud esimesel paaril aastakümnel kasvas kirikuskäijate arv järsult. Seejärel, alates 1950ndate lõpust kuni 1990ndate lõpuni, vähenes kirikuskäijate hulk umbkaudu kolmandiku võrra, kusjuures kogulangusest üle poole toimus 1960ndatel.

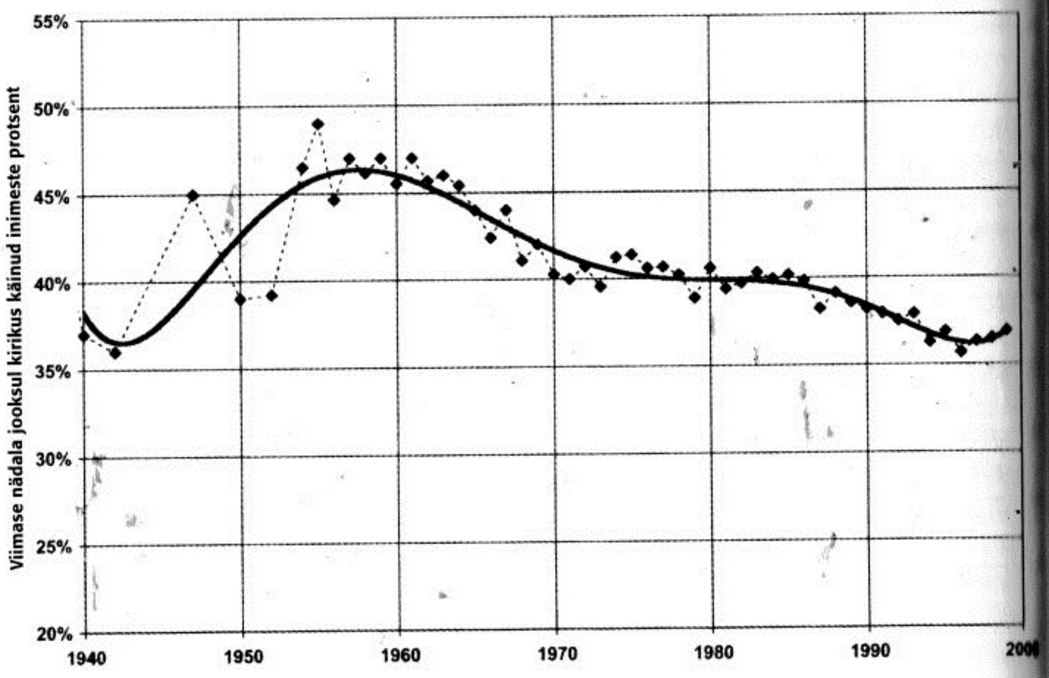

Joonis 13. *Suundumused kirikuskäijate arvus, 1940–1999*

Viimasel ajal on mõned skeptilised sotsioloogid hakanud kahtlema, kas ameeriklased on ikka nii religioossed kui küsitlustest paistab. Kui võrrelda küsitlustulemusi hoolikalt tegelikult kirikus jumalateenistustel loendatud inimeste arvuga, siis selgub, et paljudel meist on "valesti meeles", kas me ikka jõudsime eelmisel nädalal kirikusse või mitte. Eri hinnangutel võivad ameeriklased oma kirikuskäimise sagedust märkides liialdada kuni 50%.[29] Mõned teadlased usuvad, et tänapäeval liialdatakse rohkem kui põlvkond tagasi; kui nii, siis ei pruugi küsitlustulemused kirikuskäimise vähenemise tegelikust ulatusest õiget pilti anda. Lühidalt, tõenäoliselt on osalemine organiseeritud jumalateenistustel jäänud tänapäeval harvemaks kui 25 aastat tagasi ning kindlasti harvemaks kui 40 aastat tagasi.

Ameeriklaste osalemine muudes kirikuga seotud ühiskondlikes ettevõtmistes peale jumalateenistuste, nagu pühapäevakoolid, piiblitunnid, koguduse peoõhtud jms, on nähtavasti kahanenud vähemalt sama kiiresti kui kirikuliikmete arv ja jumalateenistustel käimine. Kui 1950ndatel kinnitas umbes iga neljas ameeriklane, et osaleb peale kiriku liikmeks olemise ka sääraste kirikuga seotud rühmade tegevuses, siis 1980ndate lõpul ja 1990ndatel tehtud uuringutes vastas samale küsimusele jaatavalt umbes iga kaheksas ameeriklane ehk ligi poole vähem.[30] Michigani ülikooli ja SUMMi korraldatud hoolikas uuring, milles vaadeldi muutusi inimeste käitumises ajavahemikul 1957–1976, näitas, et liikmete arv kirikuga seotud ühendustes langes sel perioodil 50%. Üldise ühiskonnauuringu andmetel vähenes kirikuga seotud ühenduste liikmeskond aastatel 1974–1996 vähemalt 20%.[31] Ameeriklaste osalemine religioossete organisatsioonide muus ühiskondlikus elus peale jumalateenistuste on vähenenud alates 1960. aastatest ilmselt kolmandiku võrra ja alates 1950ndatest vähemalt poole võrra.

Aastatel 1965, 1975, 1985 ja 1995 ajapäevikut täitnud ameeriklased said täpselt samasuguse tulemuse. Kui 1965. aastal pühendasid ameeriklased religioonile (nii palvustele kui muule religiooniga seotud ühiskondlikule tegevusele) nädalas ühe tunni ja 37 minutit, siis järgnenud 30 aasta jooksul see näitaja pidevalt langes, kukkudes 1995. aastaks kolmandiku võrra, ühe tunni ja seitsme minutini nädalas.[32] Mitte et jutlused oleksid lühemaks jäänud – pigem langes ligi poole võrra selliste inimeste osakaal, kes üldse religioonile aega pühendasid.

Lühidalt, ameeriklaste endi käest küsides selgub, et viimase kolme-nelja aastakümne jooksul on kiriku liikmete arv vähenenud 10% võrra; tegelik kirikuskäimine ja religioossetes tegevustes osalemine on aga langenud umbkaudu 25–50% võrra. Sõjajärgsest religioosse aktiivsuse (ja mitte ainult selle) buumist ei ole praeguseks enam peaaegu midagi järel. Religioosse osaluse üldine ajalooline muutumine – tõus alates sajandi esimesest kolmandikust kuni 1960. aastateni ning seejärel langus alates 1960ndatest kuni 1990ndateni – on üpris samasugune nagu varem vaadeldud ilmalike kogukondlike organisatsioonide ja poliitilise osaluse puhul.

Liiatigi selgub kõigil kolmel juhul, et mida vaevanõudvam on osalusvorm – näiteks tegelik kohalkäimine võrreldes formaalse liikmeksolekuga –, seda suurem on langus. Tegelikult on Ameerika kodanikuaktiivsuse klassikalised tugitalad – nii religioossed kui ilmalikud organisatsioonid – seest õõnsaks jäänud. Väljastpoolt paistab fassaad peaaegu endine – usutunnistuse näitajad on vaid väheke langenud, formaalne liikmete arv on ainult natuke vähenenud jne. Lähemal vaatlusel selgub aga, et tegelikult on meie kodanikuelu infrastruktuuri kandev konstruktsioon pehkinud.

Nagu paljud teisedki poliitilise osaluse ja kogukondliku aktiivsuse muutused, nii tuleneb ka religioosse osaluse vähenemine suuresti põlvkondade erinevusest.[33] Näib, et ühegi Ameerika vanuserühma esindajate religioossus ei ole aastate jooksul langenud, kuid iga noorem vanuserühm on oma vanematest vähem religioosne. Põlvkondade aeglane, kuid armutu vahetumine on religioosse tegevuse aktiivsust riigis tervikuna järk-järgult vältimatult vähendanud.

Religioosse käitumise suundumuste hindamine tekitab paratamatult vastakaid arvamusi, sest paljudel inimestel – ükskõik kumba poolt nad väitluses esindavad – on selle teemaga isiklik side, kuid üheks eriti keerukaks aspektiks on "elutsükli" muutused, mille seost religioossusega on veenvalt näidatud.[34] Üldjoontes võib öelda, et abielu ja lapsed innustavad inimesi kiriku tegevuses rohkem osalema. Peale selle näib, et religioon tõmbab kesk- ja vanemaealisi inimesi (ilmselt oma surelikkuse selgema teadvustamise tõttu) rohkem kui nooremaid inimesi. Märkimisväärsete pikaajaliste muutuste tabamiseks peame võrdlema religioosse osaluse määra samades vanuserühmades eri ajajärkudel. Kui tänapäeva noored hoolivad religioonist vähem kui samaealised noored vanasti, siis on väga tõenäoline, et isegi kui tänapäeva noored muutuvad vanemaks saades religioosses mõttes üha aktiivsemaks, ei pruugi nad sellele vaatamata saavutada oma esivanemate tempot ning ühiskonna religioosse osaluse määr tervikuna kipub aja jooksul vähenema. Ajavahemikul 1970ndatest 1990ndateni väheneb kirikuskäimine alla 60-aastaste seas umbes 10–20%, üle 60-aastaste vanuserühmas kasvas aga pisut.[35] Religioosse osaluse mõõdukas suurenemine ühiskonna vanimate – 1930ndatel või varem sündinud – elanike seas ei olnud piisav, et tasakaalustada nende laste ja lastelaste religioosse osaluse vähenemist.

See trend kehtib eriti beebibuumi põlvkonna religioossete harjumuste kohta. Kui buumerid olid 20. eluaastates (s.o 1960ndatel ja 1970ndatel), siis seisid nad religioossetest institutsioonidest kaugemal kui neile eelnev põlvkond *oma* 20. eluaastates. Kui buumerid abiellusid, perekonna lõid ja paikseks jäid, hakkas organiseeritud religioon neid nagu nende vanemaidki samal eluperioodil üha enam tõmbama, kuid et buumerid alustasid seda elutsüklit, mida iseloomustab religioosse aktiivsuse tõus, religioosses mõttes palju passiivsemalt tasemelt, siis ei ole nad suutnud vahet tasa teha. Isegi praegu, 40. ja 50. eluaastates, on buumerid küll (nagu arvata võiski) religioossemad kui enne, kuid nende religioosse osaluse määr on siiski madalam kui keskealistel inimestel põlvkond varem. Sotsioloog

Wade Clark Roofi hinnangul jättis kaks kolmandikku religioossete traditsioonide vaimus kasvatatud buumeritest nooruses religiooniga hüvasti ning vähem kui pool neist pöördus hiljem religiooni juurde tagasi.[36] Ei buumerite religioosseid vanemaid jääb niisiis üha vähemaks, kaldub üldine religioosse osaluse määr langema.

Wade Clark Roof ja William McKinney on iseloomustanud kõnealuse ajastu Ameerika religioosset käitumist järgmiselt:

> Suur hulk haritud keskklassi noori [---] jooksis 1960ndate lõpus ja 1970ndatel kirikutest minema [---]. Mõned ühinesid uute religioossete liikumistega ning mõned hakkasid mitmesuguste vaimsete teraapiate ja distsipliinide abil isikliku valgustatuse poole püüdlema, kuid suurem osa jäi lihtsalt organiseeritud religioonist kõrvale [---]. [Selle tagajärjel] pöördus suur hulk inimesi väga individualiseeritud religioosse psühholoogia poole, mis ei suutnud aga pakkuda usukogukondadele iseloomulikku tugevat vahetut tuge. Võimsa tõuke selles suunas andis 1970. aastatest alates populaarseks muutunud püüdlemine suurema eneseteostuse ja parema mina suunas [---]. Säärases ilmekas individualismi õhkkonnas kippus religioon muutuma "eraasjaks" ja seonduma pigem isikliku sfääriga.[37]

Eraasjaks muutunud religioon võib küll olla eetiliselt veenev ja füüsilises mõttes rahuldustpakkuv, kuid sotsiaalset kapitali on temas vähe. Üha enam inimesi "seilab" ühest kogudusest teise, jäädes seejuures küll "religioosseks", kuid tugevat sidet ühe kindla usukogukonnaga neil ei teki. Viimastel kümnenditel on tõusnud tähelepanu keskpunkti mitmed uued usulised rühmitused, transtsendentaalsest meditatsioonist Reverend Mooni Ühinemiskirikuni, kuid hoolikad uuringud on näidanud, et ükski nendest liikumistest ei ole suutnud Ameerikas üle paari tuhande püsiliikme hankida – seega moodustab nende liikmeskond USA 200-miljonilisest täiskasvanud elanikkonnast üksnes tillukese murdosa.[38] Isegi neile, kelle religioossed kalduvused on säilinud, "ei paku eraasjaks muutunud religioon kuigi suurt kogukondlikku tuge ning nende religioon seisab institutsionaliseeritud religioossetest vormidest suuresti lahus; säärane religioon võib olla uskujale tähendusrikas ja anda elule suuna, kuid see ei ole jagatud usk ega inspireeri seega tõenäoliselt tugevat rühmakuuluvust [---]. Nad võivad küll olla 'usklikud', aga mitte 'ühtekuulujad'."[39]

Ma ei taha siinkohal väita, nagu oleks eraasjaks muutunud religioon eetilisest või teoloogilisest aspektist tühine või nagu oleksid päranduslikud religioossed traditsioonid oma olemuselt väärtuslikumad. Vastupidi, nagu vabatahtlike religioossete gruppide "vabaturu" pooldaja Stephen Warner väidab: "Leidub märkimisväärseid tõendeid selle kohta, et usutunnistuse vahetajad on kõrge moraaliga."[40] Kuid ükskõik mis nurga alt asja vaadata, "veenvaks 'võitjaks' selles pooltevahetusmängus on ilmalik valijaskond, mis üha kasvab".[41]

Phillip Hammondi poolt Põhja-Carolina, Massachusettsi, Ohio ja California kirikuskäijate seas korraldatud uuring näitab, et "1960. ja 1970. aastate ühiskondlik revolutsioon kiirendas [kiriku kollektiivse ja individuaalse rolli] vahelise tasakaalu nihkumist, eskaleerides sellega tõhusalt nähtust, mida nimetatakse 'personaalseks autonoomiaks'. Personaalne autonoomia ei ole seega viinud mitte ainult kogukondliku osaluse vähenemiseni [---] vaid muutnud ka selle osaluse tähendust." Aktiivne osalemine kogukondliku elus sõltub suuresti sellest, mil määral on inimene laiema sotsiaalse kontekstiga seotud – kas tal on kohalikus vallas, lähikonnas või töö juures sõpru, kas tal on tihe isiklike tuttavate võrgustik. Nagu me kahes järgmises peatükis näeme, on ka need religioossel tegevusel põhineva kogukondliku osaluse alustalad viimastel aastakümnetel nõrgenenud. Kokkuvõtteks, kuigi paljude buumerite puhul väljendab eraasjaks muutunud religioon edukalt nende autonoomset kõlbelist otsustusvõimet, mängib institutsionaliseeritud religioon nende elus tähtsusetumat rolli kui nende isade ja emade elus.[42]

NIINIMETATUD X-PÕLVKONNA religioosne orientatsioon viitab sellele, et religioosse osaluse pikka aega kestnud langus ei ole kaugeltki lõppenud. Üle 30 aasta on vastsed tudengid üle kogu Ameerika täitnud standardküsimustiku, mis puudutab nende viimast aastat keskkoolis – hindeid, huvisid seoses karjääriga, elueesmärke, ühiskondlikku tegevust jne. Kui 1968. aastal ülikooli astunud buumerid seda küsimustikku täitsid, vastas neist 9%, et nad pole "kunagi" jumalateenistusel käinud. Kui buumerite lapsed 1990. aastate lõpul sama küsimustikku täitsid, oli selliseid täielikult organiseeritud religioonist võõrdunud noori juba kaks korda rohkem ehk 18%. Kaks korda oli kasvanud ka nende vastsete üliõpilaste osakaal, kes märkisid oma religioosseks eelistuseks "eelistus puudub" – 1966. aastal oli neid 7%, 1997. aastal 14%. Teine põhjalik iga-aastaste küsitluste seeria näitas, et igal nädalal jumalateenistusel osalevate keskkooliõpilaste osakaal langes 1970ndate lõpu 40%lt 1990ndate alguseks 32%ni.[43]

Olen seni vaadelnud Ameerika viimase kolme aastakümne religioosse osaluse suundumusi üpris üldistatult, kuid vähemalt kahes olulises aspektis on selline lähenemine liiga lihtsustatud. Esiteks ei ole seni kirjeldatud suundumused sugugi kõiki ameeriklasi ühevõrra mõjutanud. Kui üks osa ameeriklasi on aktiivsest osalemisest usupõhistes kogukondades tagasi tõmbunud, siis teine osa on sama aktiivne nagu varemgi. Organiseeritud religioonist täielikult eraldunud inimeste osakaal elanikkonnas on küll tõusnud, kuid intensiivselt religioosses elus osalevate kodanike protsent on püsinud üpris stabiilne. Teiste sõnadega, religioosse aktiivsuse üldine langus on tulnud traditsiooniliste tagasihoidlike osalejate arvelt. Selle tulemusel on riik üha selgemalt jagunemas kahte leeri – pühendunud usklikeks ja täiesti kirikuvõõrasteks.[44] (Mõned näevad siin kindlasti teatavaid paralleele poliitiliste suundumustega – rohkem tõsiusklikke, rohkem kõrvalejääjaid, vähem mõõdukaid.) Just see nähtus moodustab viimastel aastatel tulise arutelu objektiks olnud "kultuurisõdade" alusplaanse. Kuigi seda polariseerumist ei tohi üle tähtsustada, võib selle juures täheldada teatavaid piirkondlikke iseärasusi, sest religioosse osaluse langus on olnud kõige silmatorkavam põhjas (eriti kirdes) ja kõige tagasihoidlikum lõunapoolses niinimetatud piiblivööndis (*Bible Belt*).[45]

Teiseks on muutuse kiirus ja suund eri konfessioonides väga erinevad olnud. Protestantlikud ja juudi kogudused on liikmeid kaotanud, katoliiklased ja mitmed teised religioonid aga hoopis juurde võitnud. Teisest maailmasõjast alates on protestantide osakaal USA elanikkonnas iga 10 aasta kohta langenud umbes 3–4 protsendipunkti võrra ning vähenenud praeguseks kokku ligikaudu veerandi võrra. Juutide osakaal on samal perioodil langenud 10 aasta kohta umbes 0,5 protsendipunkti võrra ning neid on tänaseks ligikaudu poole vähem. Seevastu katoliiklaste osakaal elanikkonnas on tõusnud 1–1,5 protsendipunkti kümnendis ning kokku on nende arvukus kasvanud umbes kolmandiku võrra. Selliste inimeste hulk, kes ei ole enda kinnitusel seotud ühegi religiooniga, on kasvanud kümnendis ligikaudu kahe protsendipunkti võrra ning neid on praegu sõjajärgse ajaga võrreldes ligi neli korda rohkem. End protestandiks nimetavate inimeste osakaal langes 20. sajandi viimasel kolmandikul 12–15 protsendipunkti ehk ligi viiendiku võrra, mis on ilmselt USA religiooniajaloo kõige järsem langus.[46]

Osalt võib säärast muutuste erinevust seletada sisserändega – katoliiklaste puhul Ladina-Ameerika immigrantide vooga ning teiste religioonide puhul Aasia immigrantide lainega. Näiteks moodustavad hispaania keelt esimese keelena kõnelevad inimesed veerandi Ameerika katoliiklastest. Nende osalemine tähendab seda, et katoliku kirik on asunud immigrantide sidumisel Ameerika ühiskonna kui tervikuga taas kord olulist rolli mängima ning aitab selles mõttes endiselt sotsiaalset kapitali juurde toota. Samas suudab see värske juurdevool vaid osaliselt varjata asjaolu, et sinnijärgsed ameeriklased eemalduvad kirikust üha enam.

Protestantlike konfessioonide kirju perekonna siseselt torkavad suunamuutuste erinevused veelgi teravamalt silma. Viimase 40 aasta jooksul on suur osa peavoolu konfessioonidest (metodistid, presbüterlased, episkopaalid, luterlased, vabakogudused, ameerika baptistid jt) suure osa oma "turuosast" kaotanud, kuid evangeelsed ja fundamentalistlikud sektid (lõunapoolsed baptistid, nelipühilased, pühaduse liikumine (*Holiness*),[*] *Assemblies of God* ja *Church of God in Christ* ning ka jehoovatunnistajad, mormoonid ja mitmed sõltumatud kogudused) on endistviisi kasvanud, kuigi mõnel juhul aeglasemalt kui varem, suutes praegusel hetkel elanikkonna kasvutempoga vaevu sammu pidada. Kuigi peavoolu protestantlus mängib religioossel maastikul tänini olulist rolli, on nende kogudused kahanemas ja vananemas ega võta usulistest tegevustest

[*] Nelipühilaste organisatsioonid. – Tlk.

enam endise hooga osa. Evangeelsetesse kirikutesse kuuluvate kirikuskäijate osakaal on küll kasvanud – aastatel 1960–1985 vahest ligikaudu kolmandiku võrra –, kuid protestantidele tervikuna ei ole evangeelsete liikumiste edust peavoolu allakäigu kompenseerimiseks piisanud. Selle tulemusel on religioosse spektri mõlemad poolused – nii kõige ortodokssem kui ka kõige ilmalikum – küll kasvanud, kuid keskosa on kokku varisenud.[47]

Kirikuskäimise statistika kõneleb aga pisut teist keelt. Kuigi ennast katoliiklaseks pidavate inimeste arv on endiselt kasvanud, on katoliiklastele traditsiooniliselt iseloomulik suur missadest osavõtvate liikmete osakaal pidevalt vähenenud. Protestantide hõrenevates ridades on iganädalastest jumalateenistustest osavõtu näitajad üpris kõrgel püsinud – osalt seetõttu, et protestantlikes konfessioonides on üha enam tekkinud evangeelseid kogudusi –, kuid et ennast protestandina määratlevate inimeste hulk on vähenenud, on ka protestantlikest jumalateenistustest regulaarselt osa võtvate ameeriklaste osakaal viimase kolme-nelja aastakümne jooksul märkimisväärselt vähenenud. Teisisõnu, üha suurem osa katoliiklastest on muutumas pelgalt nominaalseteks kirikuliikmeteks ning suur ja pidevalt kasvav hulk protestante ja juute on oma religiooni täielikult hülgamas.[48]

Kuigi Ameerika mustanahalised on ikka veel valgetest religioossemad, puudutab religioosse osaluse allakäik neid vähemalt sama palju kui valgeid. Kirikuskäimise aktiivsus langes ajavahemikul 1970ndate keskpaigast 1990ndate keskpaigani mustanahaliste seas peaaegu sama palju kui valgete seas ning koguduste liikmete arv vähenes mustanahaliste seas isegi natuke rohkem. Nagu valgete puhul, nii paistab ka mustanahaliste kohta kehtivat väide, et peavoolu protestantlikud konfessioonid on liikmeid kaotanud, evangeelsed kogudused aga juurde võitnud.[49]

Evangeelse religiooni taastärkamine ongi ilmselt 20. sajandi teise poole Ameerika religioosse elu kõige tähelepanuväärsemaks tunnusjooneks. Nagu kirikuloolased Roger Finke ja Rodney Stark on väitnud, kujutab see areng endast üksnes uusimat vaatust Ameerika religiooniajaloost tuntud draamast, kus jõuliselt tärkav distsiplineeritum, sektisarnasem ja vähem "ilmalik" religioosne liikumine võtab ilmalikumate, võimuringkondadega seotud traditsiooniliste konfessioonide positsioonid üle. Nii nagu episkopaalid langesid 19. sajandi keskel metodistide ohvriks, nii on metodistid ise langenud praeguseks fundamentalistide ohvriks.

Ühest küljest annab selline areng religioonile uut elujõudu ning toodab uute evangeelsete kirikute rüpes rohkesti uut sotsiaalset kapitali. Kõik religioossed liidrid usutunnistusest olenemata imetlevad õigustatult evangelistide edu, mida need on viimasel paaril aastakümnel uusi energilisi religioosseid kogukondi rajades saavutanud. Paljud Ameerika ajaloo tähtsaimad sotsiaalse kapitali tekke episoodid on seotud just religioosse renessansiga ning võib juhtuda, et praegu on saabumas järjekordne selline periood.[50]

Kuid nagu Wade Clark Roof on märkinud: "Konservatiivset religioosset energiat rakendatakse selleks, et taastada usk religioosse traditsiooni *staatust* ning panna valitsevas kultuuris uuesti selgelt paika religioossed ja ilmalikud piirid [---]. Kasvavad kirikud ja sünagoogid on oma iseloomult enamasti kõike muud välistavad ning suudavad väga edukalt tõmmata nii sotsiaalseid kui religioosseid piirjooni."[51] Peavoolu protestantliku kiriku liikmed on mänginud kodanikuühiskonnas läbi ajaloo ebaproportsionaalselt suurt juhtrolli; evangeelsed ja katoliiklikud kirikud on seevastu pööranud rohkem tähelepanu kirikuasjadele. USA üks kõige teravama silma ja suurema südamega religiooniloolasi on Robert Wuthnow' Ameerika ajaloo käsitlust kokku võttes märkinud, et "kui peavoolu kirikud osalesid 20. sajandi esimesel poolel edumeelsetes ühiskonna parandamisele suunatud programmides, siis evangeelsed kirikud keskendusid tollal pigem siseliikule vagadusele".[52]

Evangelistid tegelevad nii individuaalsel kui koguduse tasandil suurema tõenäosusega oma religioosse kogukonna asjadega kui laiema kogukonna küsimustega.[53] Evangelistid käivad kirikus palju regulaarsemalt kui peavoolu protestandid ning on ka hulga heldemad annetajad (loovutades heategevuseks keskmiselt 2,8% perekonna sissetulekust peavoolu esindajate 1,6% vastu), külastavad sagedamini pühapäevakoole ja piiblituurimise tunde ning neil on koguduse liikmete hulgas rohkem lähedasi sõpru. George Marsden on öelnud: "Fundamentalistlikud kirikud pakuvad oma liikmetele palju tugevamat kogukonda kui nende mõõdukad-liberaalsed protestantlikud usuvennad [---]. [Nad] on üks sidusamaid mittesetnilisi kogukondi Ameerikas."[54]

Evangelistide sotsiaalne kapital on investeeritud pigem oma kodusse kui laiemasse kogukonda. Evangelistide kirikuskäimise sagedus *ei* korreleeru liikmelisusega kogukondlikes organisatsioonides. Kuigi evangelistid ei ole üldiselt väljapoole suunatud, leidub ka erandeid: näiteks Charles Colsoni Vanglahoolekande Ühendus (*Prison Fellowship Ministries*) on pälvinud palju kiidusõnu selle eest, et on suutnud 600 vanglas üle riigi usulisi ja rassilisi pingeid leevendada ning mitmeid vange uuesti kogukonda sulatada. Kuid evangelistide vabatahtliku töö sisuks on siiski peamiselt kogudusesisese religioosse elu edendamine – pühapäevakoolis õpetamine, kooris laulmine, kirikuõpetaja abistamine jumalateenistustel – ning sellel ei ole kogukonnale laiemas plaanis nii suurt mõju kui teiste usutunnistuste esindajate vabatahtlikul tööl.[55]

Tänapäeva peavoolu protestandid ja katoliiklased on altimad osalema vabatahtlikus töös ja tegevuses laiema kogukonna hüvanguks. Peavoolu protestantide ning vähemal määral ka katoliiklaste hulgas ei ole kirikuskäimine seotud mitte niivõrd religioosse, kui ilmaliku vabatahtliku tegevusega. Nende usutunnistuste puhul korreleerub kirikuskäimine nii liikmelisuse kui ka juhirolliga ilmalikes ühendustes. Nii evangeelsetes kui peavoolu kogudustes omandavad usklikud universaalseid kodanikuoskusi, nagu juhtimine ja avalik kõnepidamine, kuid peavoolu protestandid

kannavad need oskused suurema tõenäosusega üle laiemale kogukonnale. Robert Wuthnow järeldab: "Peavoolu protestantlikud kirikud innustavad kodanikke laiemas kogukonnas aktiivselt tegutsema, evangeelsed kirikud seda aga nähtavasti ei tee."[56]

Samasugune kontrast ilmneb ka koguduste tasandil: kogudused, kes nimetavad ennast konservatiivseks, pakuvad avalikkusele suunatud teenuseid ja sotsiaalprogramme harvemini kui liberaalsed või mõõdukad kogudused; selgeks erandiks on siinkohal eluõigusele suunatud tegevused. (Evangeelsete kristlaste poliitilist osalust vaatleme lähemalt 9. peatükis.) Samamoodi võis kodanikuõiguste ajajärgul näha, et mustanahaliste kodanikuaktiivsus oli positiivses korrelatsioonis osalemisega peavoolu mustanahaliste kirikute tegevuses ning negatiivses korrelatsioonis mustanahaliste fundamentalistlikest usuliikumistest osavõtuga. Tõik, et evangeelne kristlus on tõusuteel ja peavoolu kristlus languses, tähendab niisiis seda, et religiooni osatähtsus kodanikuosaluse nurgakivina ja sildava sotsiaalse kapitalina on langenud. Wuthnow väljendab seda mõtet väga selgelt:

> Religioonil, mis innustab oma liikmeid jumalat kummardama, oma pere seltsis aega veetma ja religioossetes traditsioonides peituvate kõlblusalaste õppetundidega tutvuma, võib olla kodanikuühiskonnale tervistav mõju, kuid kui see jääb religiooni ainsaks rolliks, siis jääb tema mõju ühiskonnale kahvatuks. Tocqueville'i tähelepanu köitis vabatahtlike organisatsioonide juures enim just [---] nende võime luua suurte rahvahulkade vahel kogukondi ja piirkondi ületavaid sidemeid ning tuua kokku erineva etnilise taustaga inimesi ja eri elukutsete esindajaid.[57]

Just seda laiemat, kodanikuaktiivsusega seotud rolli ei ole evangeelne religioon – kui mõned erandid kõrvale jätta – tänapäeva Ameerikas veel täita suutnud.

• • •

Võtame kokku, mida me Ameerika sotsiaalse kapitali arveraamatu rea "religioon" kohta teada saime. Esiteks, religioon on olnud läbi aegade ja on tänapäevalgi Ameerika kogukondade elu ja tervise nurgakivi. Usupõhised organisatsioonid teenivad kodanikuelu niihästi otseselt, pakkudes oma liikmetele sotsiaalset tuge ja laiemale kogukonnale sotsiaalteenuseid, kui ka kaudselt, arendades inimestes kodanikuoskusi, istutades neisse kõlbelisi väärtusi, õhutades altruismi ja innustades kirikuinimesi kodanikualgatusele.

Teiseks, 20. sajandil toimunud ulatuslikud võnked religioosses aktiivsuses on ilmaliku kodanikuelu suundumuste peegeldused: sajandi esimesel kuuel kümnendil ning eriti Teisele maailmasõjale järgnenud kahel aastakümnel kodanikuosalus õitses ning hakkas sajandi viimasel kolmeteljal kümnendil hääbuma. Nagu ilmalikus elus, nii kehtis ka religioonis sedaspärasus, et mida intensiivsem oli varasem areng, seda järsemaks kujunes hilisem langus. Tõsi küll, teatud väiksele osale elanikkonnast mõjuvad kõrgeid nõudmisi esitavad konfessioonid endiselt väga ahvatlevalt. Nagu poliitikas ja ühiskonnas laiemalt, nii näib ka religioosse osaluse kahanemine olevat seotud põlvkondade vahetumisega. Enamalt jaolt on nooremad põlvkonnad ("nooremad" hõlmab antud juhul ka buumereid) nii religioossetes kui ilmalikes ühiskondlikes tegevustes passiivsemad kui nende eelkäijad samas vanuses.

Ning lõpuks, mainitud perioodi Ameerika religioosne elu kujutab endast järjekordset vaatust tuttavlikust ajaloolisest draamast, kus esile tõusevad üha uued dünaamilisemad ja kõrgemaid nõudmisi esitavad usuvormid, mis tõrjuvad ilmalikumad vormid kõrvale. Siiski on uute konfessioonide kogukonnaelu edendamise jõupingutused olnud seniajani suunatud peamiselt sissepoole, mitte väljapoole; kuigi nad avaldavad niisiis Ameerika sotsiaalsele kapitalile tervistavat mõju, on see mõju jäänud piiratuks. Lühidalt, 21. sajandi künnisel käivad ameeriklased kirikus harvemini kui kolm või neli kümnendit tagasi ning kirikud, kus me käime, on laiema kogukonnaga vähem seotud. Religioosse elu suundumused pigem võimendavad kui tasakaalustavad sotsiaalse seotuse kurjakuulutavat allakäiku ilmalikus kogukonnas.

5. peatükk

Sidemed töökohal

Tööga seotud organisatsioone vaadeldakse harilikult kahe erineva nurga alt. Majanduslikust seisukohast pälvivad ametiühingud ja kutseorganisatsioonid mõnikord kriitikat, sest teatud mõttes võib neid pidada monopoolseteks kartellideks või tänapäevasteks gildideks, mille abil teatava tööstuse või elukutse esindajad suruvad ühiselt alla konkurentsi ja taotlevad suuremat sissetulekut. Seevastu sotsioloogilisest seisukohast esindavad need organisatsioonid olulist ühiskondlikku solidaarsust, olles vastastikuse abistamise ja oskusteabe jagamise mehhanismiks. Põhitasandil need kaks kujundit mõistagi täiendavad teineteist, sest solidaarsus on majandusliku koostöö tähtsaks eeltingimuseks. Isegi need, kes õpetajate ametiühingute ja advokatuuride majandusmõjude üle kaeblevad, võiksid märgata neis ühendustes sisalduvat sotsiaalset kapitali.

Tööga seotud organisatsioonid – nii ametiühingud kui äri- ja kutseorganisatsioonid – on olnud Ameerikas läbi aegade üheks suurimaks kodanike ühendajaks. Teisisõnu, nad on tähtsad sotsiaalse kapitali tugisambad. Joonisel 14 on kujutatud ametiühinguliikmete osakaalu muutusi USA elanikkonnas 20. sajandil. Selle graafiku elemendid on seotud Ameerika töölisklassi ajaloo konkreetsete sündmustega, näiteks kahe maailmasõja ja uue kursi (*New Deal*) positiivse mõjuga kollektiivsele õiguste eest võitlemisele.[1] Üldpilt meenutab aga vägagi seda, mida nägime kogukondlike ja religioossete organisatsioonide juures: mõõdukas kasv sajandi esimesel kolmandikul, kiire kasv Suure depressiooni ja Teise maailmasõja järel, ühtlane kõrge platoo 1950. ja 1960. aastatel ning järsk katkematu langus sajandi viimasel kolmandikul.

Tööliste ametiühingud olid paljude aastate vältel põhilisteks Ameerika töötavaid mehi (ja vähem ka naisi) ühendavateks organisatsioonideks ning on seda teatud määral olnud ka viimastel aastakümnetel.[2] Ametiühinguliikmete arv on aga juba üle 40 aasta langenud, kusjuures 1975. aastal muutus langus eriti järsuks. Alates liikmete arvu tipphetkest, mis jäi 1950. aastate keskpaika, on ametiühingutesse kuuluva tööjõu osakaal kukkunud Ameerikas 32,5%lt 14,1%le. Praeguseks ei ole uue kursi tagajärjel aset leidnud liikmete arvu plahvatuslikust kasvust enam peaaegu midagi järel. Samuti on ametiühingute tegevuses osalemine lõdvemaks muutunud. Tänapäeval võetakse ametiühinguid enamasti kui palgatud kaaplejaid, mitte kui ühiskondlikku liikumist. Kuigi ametiühinguid nagu teisigi vabatahtlikke ühendusi on sageli kummitanud oligarhia, apaatia ja korruptsioon, on seesugused organisatsioonid läbi aegade loonud sotsiaalset kapitali, s.o vastastikuse seotuse põhimõttel toimivaid võrgustikke, ja nendest sõltunud. Kahekümnenda sajandi lõpuks oli aga see element, mis kunagi mängis töötavate ameeriklaste ühiskondlikus elus keskset rolli, drastiliselt haihtunud. Ametiühingusaalides valitsenud solidaarsuse õhkkond elab praegu üksnes vanade meeste kustuvas mälus.

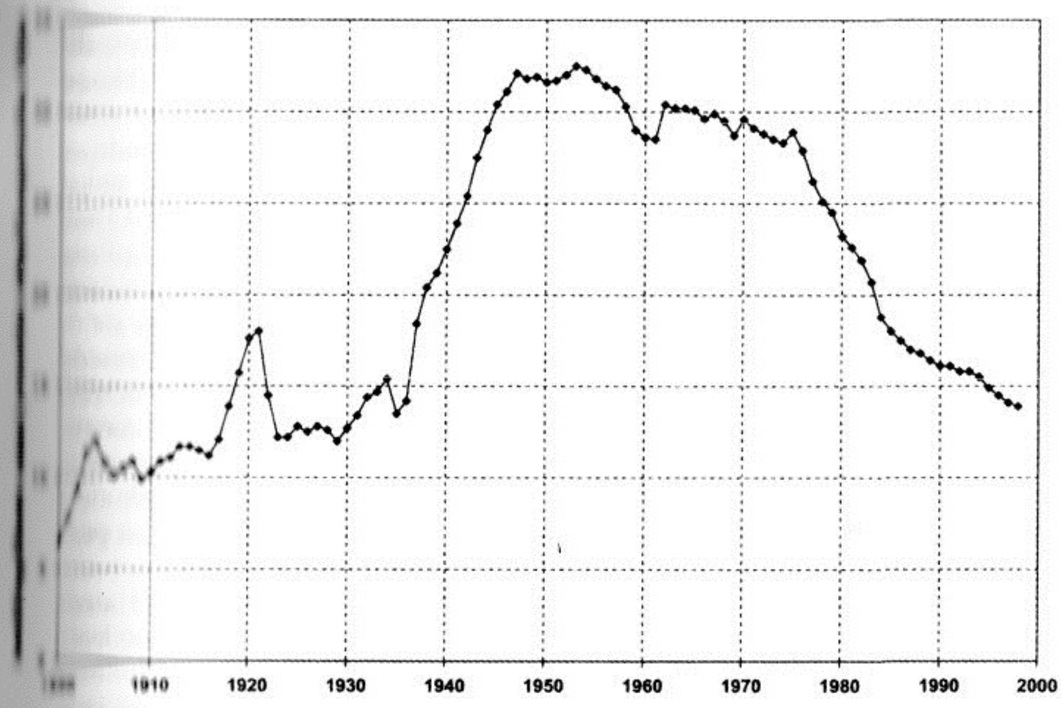

Joonis 14. *Ametiühinguliikmete osakaal USAs 1900–1998*

Kuid kas ametiühingute allakäik ei või olla lihtsalt postindustriaalse Ameerika majanduse muutuva struktuuri loomulik peegeldus? Paljud inimesed leiavad, et kollektiivsed läbirääkimised "sobivad peamiselt meessoost sinikraedele, kes esindavad kaupu tootvat tööstust, mis oli 1950. aastatel ametiühingute kantsiks, ega huvita naissoost valgekraedest eskustöölisi, kes esindavad teenindussektorit, mis kujutab endast postindustriaalse majanduse uue tööjõu eelväge".[3] Töötleva tööstuse allakäik, äride ja töökohtade kolimine kirdeosariikide suitsukorstnate keskelt ameeühinguvastastesse päikesepaistelistesse lõuna- ja edelaosariikidesse, haridustaseme tõus ja osaajatöö – kõik need tegurid, mida majandusteadlased nimetavad "struktuurseteks muutusteks", tunduvad ametiühingute liikmeskonna vältimatu vähenemise põhjusena üpris tõenäolised.

Tegelikult moodustab puhtmajanduslik muutus – üleminek tööstuslikult majanduselt teenindavale majandusele – ainult umbes veerandi kogu loost ning ka kõik need struktuursed muutused kokku seletavad ametiühingute liikmeskonna vähenemisest vaevalt poole.[4] Teiste sõnadega, ametiühingutesse kuuluva tööjõu osakaalu järsk langus viimasel neljal aastakümnel torkab silma isegi siis, kui vaadelda liikmelisust teatud ametite ja tööstusharude kaupa. Aastatel 1953–1997 langes ametiühinguliikmete osakaal töötlevas tööstuses 62%, kaevandustes 79%, ehituses 78%, transpordis 60% ja teenindussektoris 40%. Ainus sektor, mis sellele mõõnale kas või ajutiselt vastu suutis seista, oli valitsussektor, kus Kennedy administratsiooni poolt vastu võetud täitevvõimu kollektiivläbirääkimisi puudutavad seadusemuudatused tõstsid aastatel 1962–1979 järsult ametiühingute populaarsust. Viimasel kahel kümnendil on aga isegi avalikus sektoris ametiühinguliikmete osakaal paigal püsinud. See, et paljudest sinikraedest on saanud valgekraed, ei ole ametiühingute allakäigu peapõhjuseks.[5]

Tööjõuküsimustega tegelevad majandusteadlased on seletanud ametiühingute allakäiku paljude põhjustega – avaliku poliitika ebasoodsate muutustega (nt Reagani administratsiooni poolt 1982. aastal õhuliikluse kontrollijate streigi ajal vastu võetud streigivastased meetmed), tööandjate vihase vastuseisuga, ametiühingute endi strateegia jõuetusega jne. Kõigis neis tõlgendustes on teatud määral tõtt, kuid vaatamata pikkadele vaidlustele ei ole eksperdid nende tegurite kaalukuses üksmeelele jõudnud ning ka meie ei hakka kõiki neid erimeelsusi siinkohal lahendama. Huvitaval kombel jõuti ühes ulatuslikus uuringus järeldusele, et "peaaegu kogu ametiühingute liikmeskonna vähenemine aastatel 1977–1991 näib tulenevat nõudluse vähenemisest ametiühingute kui esindajate järele"[6] – ametiühinguliikmeid jääb vähemaks, sest vähem töölisi soovib ühineda.

Kas see "nõudluse" vähenemine ei või peegeldada avalikkuse tülgastust ametiühingute ebasoodsa mõju, vajalikust suurema arvu töötajate palgalhoidmise, korruptsiooni jmt vastu? Kunagi oleks see seletus võinud küll paika pidada, kuid juba rohkem kui 20 viimast aastat on avalikkuse põlgus ametiühingute jõu vastu pidevalt vähenenud, ametiühingute read on aga sellele vaatamata pidevalt hõrenenud. Avalikkuse põlgus võis olla ametiühingute võimu tagajärg, kuid ta ei ole liikmeskonna jätkuva vähenemise põhjuseks. Võib-olla ei ole liikmeskonna vähenemise probleem seotud mitte niivõrd skeptilisusega "ühingu" idee suhtes, kuivõrd skeptilisusega "liikmeksoleku" idee suhtes. Nagu tööjõuanalüütik Peter Pestillo 20 aastat tagasi ettenägelikult märkis: "Noor tööline mõtleb peaasjalikult iseendale. Me näeme praegu indiviidikultust ja ühtsuse eelistest jutlustav tööliskond on jäänud peksupoisiks."[7]

KUTSEORGANISATSIOONIDE LÄHIAJALUGU paistab esmapilgul hoopis teistsugune. Kutseorganisatsioonidesse ja teistesse majanduslikesse ühendus-

tesse (peale ametiühingute) kuuluvate ameeriklaste protsent on viimase nelja aastakümne jooksul kahekordistunud. Kui enamik 1950. ja 1960. aastatel korraldatud uuringuid näitas, et sellistesse organisatsioonidesse kuulub 8–10% elanikkonnast, siis 1980ndatel ja 1990ndatel tehtud samalaadsed uuringud said peaaegu alati tulemuseks 16–20%.[8] Kutseorganisatsioonide ja akadeemiliste ühingute liikmete osakaal elanikkonna hulgas kasvas 1974. aasta 13%lt 1994. aastaks 18%ni – see tähendab, et kõigest 20 aastaga suurenes liikmeskond peaaegu 50%.[9]

Ka suuremate üleriigiliste kutseorganisatsioonide liikmeskonna kasv ületab muljet, et kutseühingud on kiiresti paisunud. Kui 1945. aastal oli Ameerika Meditsiiniühingul liikmeid 126 042, siis 1965. aastaks oli see arv tõusnud 201 955ni ja 1995. aastaks rekordilise 296 637ni. Ameerika Arhitektide Instituut on väiksem, kuid liikmete arvu kasv on olnud sama muljetavaldav – 1950. aastal 8500, 1970. aastal 23 300 ja 1997. aastal rekordilised 47 271 liiget. Ameerika Mehaanikainseneride Ühingu liikmeskond aastatel 1945 (19 688 liiget) kuni 1968 (53 810) peaaegu kolmekordistus ning järgmise kolme kümnendiga omakorda kahekordistus, ulatudes 1997. aastal 107 383ni. Elektri- ja Elektroonikainseneride Instituudi liikmeskond kasvas 111 610 liikmelt (1963) 242 800 liikmeni (1997). Ameerika Advokatuuri (ABA) laienemine on olnud veelgi hämmastavam, sest aastatel 1945 (34 134) kuni 1965 (118 916) liikmete arv peaaegu neljakordistus ja järgnenud kümnenditel veel kord kolmekordistus, ulatudes 1991. aastal 357 933 inimeseni. Sama kehtib enamike suuremate kutseorganisatsioonide kohta. Näib, et lõpuks ometi oleme leidnud 20. sajandi Ameerikas koha, kus tocqueville'ilik energia on oma endises elujõus.

Enne niisuguse järelduse tegemist tuleb aga nagu alati arvestada sääraste huvirühmade suuruse muutumisega, sest mainitud perioodil on eriskusi nõudvate elukutsete esindajate arv massiliselt kasvanud. Meie vaatenurgast ei ole oluline küsida mitte "Kui suur on ABA?", vaid "Kui suur on ABA, võrreldes USA advokaatide koguarvuga?". Tõepoolest, selgub, et kutseorganisatsioonide liikmete osakaalu muutused vastavate elukutsete esindajate *hulgas* on järginud üllatavalt tuttavat rada.

Üldjoontes võib öelda, et kui Suure depressiooni aegne tuttav languseperiood kõrvale jätta, siis sajandi esimesel kahel kolmandikul kutseorganisatsioonidesse kuuluvate praktiseerivate arstide, advokaatide, arhitektide, raamatupidajate ja hambaarstide protsent kogu aeg jõudsalt kasvas. (Joonisel 15 on kujutatud kaheksa suurema kutseorganisatsiooni keskmise turuosa muutusi peaaegu kogu 20. sajandi jooksul.)[10] Harilikult oli kasv umbes kümnekordne – 5–10%lt sajandi alguses 50–90%ni 1960. aastatel. Eriti torkab silma, et peaaegu kõigil juhtudel võib ajajärgul 1940ndatest 1960ndateni täheldada samasugust sõjajärgset liikmeskonna suurenemist, nagu juba nägime kogukondlike ja religioossete organisatsioonide puhul. Üldjoontes võib öelda, et kutseorganisatsioonide liikmete osakaal aastatel 1915–1965 ligikaudu kahekordistus – see on umbes sama suur kasv nagu eespool vaadeldud kogukondlike organisatsioonide puhul.

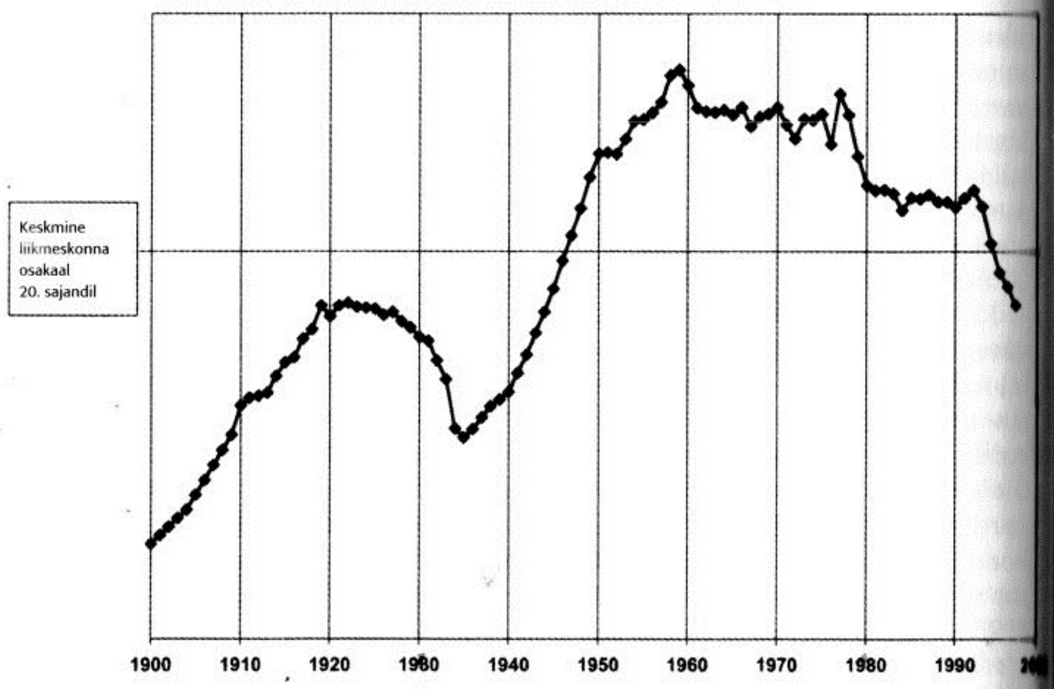

Joonis 15. *Keskmine liikmeskonna osakaal kaheksas üleriigilises kutseorganisatsioonis 1900–1997*

Seejärel kõigil juhtudel liikmeskonna sõjajärgne kasvubuum aeglustus, siis peatus ja pöördus viimaks peaaegu kõigil juhtudel negatiivseks. Esimesena jõudis tippu ja hakkas kahanema Ameerika Meditsiiniühing (AMA) 1959. aastal. Talle järgnesid Ameerika Hambaarstide Ühing ja Ameerika Arhitektide Instituut (mõlemad 1970. aastal), Ameerika Advokatuur (ABA) 1977. aastal ning viimaks Ameerika Atesteeritud Audiitorite Instituut 1993. aastal. Kuigi registreeritud meditsiiniõdede arv Ameerikas aastatel 1977–1998 kahekordistus (ühelt miljonilt kahele miljonile), langes Ameerika Meditsiiniõdede Ühingu (ANA) liikmete arv 190 000lt 175 000le. Seega vähenes ANA "turuosa" registreeritud meditsiiniõdede seas täpselt kaks korda: 1977. aasta 18%lt 1998. aasta 9%le. Ameerika Mehaanikainseneride Ühenduses (ASME) lõppes sõjajärgne buum sisuliselt juba 1950. aastatel ning ASME turuosa ei saavutanud enam kunagi Suure depressiooni eelset tipptaset. Elektri- ja Elektroonikainseneride Instituut (IEEE) moodustati 1963. aastal kahe vanema, eelnenud kahel kümnendil väga kiiresti kasvanud organisatsiooni liitmise teel, kuid kohe IEEE sünnist alates algas sealgi tuttav allakäik.

Alguses aitas oskustööliste koguarvu suurenemine riigis pärast 1970. aastat alanud liikmeskonna osakaalu vähenemist varjata. Kuigi kalade protsent, kes õnge otsa jäid, järjest vähenes, oli saak ikkagi väga hea. Näiteks Ameerika Arhitektide Instituudi liikmeskond aastatel 1970–1997 enam kui kahekordistus, kuigi sellesse ühendusse kuuluvate arhitektide

osakaal langes samal perioodil 41%lt 28%le. Elektroonikatööstuse pulbitseva arengu tulemusel kasvas IEEE liikmeskond aastatel 1963–1997 üle kahe korra, kuid "turuosa" langes 51%lt 37%le.[11]

Ühenduste liidrid ja juhtkonnad hakkasid turuosa kahanemist vähehaaval tajuma, kuni viimaks muutus suhteline langus peaaegu kõigil juhtudel absoluutseks languseks – seda vaatamata elukutse kui sellise endisele populaarsusele. Täpselt nagu *Kiwanis*'e, Naisvalijate Liiga ning Lapsevanemate ja Õpetajate Assotsiatsiooni juhid olid hakanud 1960. ja 1970. aastatel muret tundma, kuidas ridade hõrenemist peatada, nii hakkasid ka AMA, ANA, ABA ja teiste ühenduste liidrid arutlema allakäigu võimalike põhjuste üle.[12]

Kõigil juhtudel oli kahtlusaluste ring ühesugune – liiga suur liikmemaks, aegunud programm, konkureerivad kohalikud või erialaorganisatsioonid. Üks põhilisi teooriaid väitis, et kuna elukutsed on muutunud mitmekesisemaks ja keerukamaks, siis on liikmete huvi ja professionaalne identiteet nihkunud näiteks meditsiinilt perinataalsele anestesioloogiale või õigusteaduselt New York City intellektuaalse omandi seltsi tervisele. Säärast tõlgendust ei saa täielikult välistada, kuid mõned meie kuuldatud esialgsed uuringud seda ei kinnita. Näiteks on liikmete arv nagi sellistes kitsalt erialastes ühingutes nagu Ameerika Kirurgide Kolled ja Ameerika Anestesioloogia Ühing viimastel aastakümnetel samal tasemel püsinud või koguni langenud.[13]

Niisiis, kuigi kutseorganisatsioonidesse kuuluvate ameeriklaste absoluutarv on viimase 30 aastaga märkimisväärselt kasvanud, moodustades seega seni vaadeldud valdkondade reas ainsa erandi, on see ometi erand, mis kinnitab reeglit, sest isegi selle näilise kasvu taga võib näha samasugust tendentsi nagu teistelgi juhtudel – seltsivuse kasvu sajandi kahel esimesel kolmandikul ning sellele järgnenud järsku seisakut ja allakäiku sajandi viimasel kolmandikul. (Ma ei peatu siinkohal pikemalt tuttaval küsimusel, kas ametiühingute ja kutseorganisatsioonide liikmed on tänapäeval kohalikes harudes sama aktiivsed kui varasematel aegadel.)

SOTSIAALNE KAPITAL, mida kätkevad formaalsed töötajate organisatsioonid, ei ole seega kasvanud ega suutnud varasemates peatükkides vaadeldud poliitiliste, kodaniku- ja religioossete ühenduste aktiivsuse langust kompenseerida. Peenem nihe on võib-olla aset leidnud elukohapõhistes ja töökohapõhistes võrgustikes – asukohal põhinevad kogukonnad on asendunud elukutsel põhinevatega. Et tänapäeval töötab rohkem inimesi kodust eemal kui põlvkond tagasi, siis oleme võib-olla lihtsalt kandnud suurema osa oma sõprussuhetest, aruteludest ja kogukondlikest sidemetest kodusest elutoast üle töökoha kohvinurka.[14]

Kui sotsioloog Alan Wolfe sel teemal mitmesaja keskklassi eeslinlasega riigi eri piirkondades aastatel 1995–1996 kõneles, väljendasid paljud just seda mõtet. Georgias Cobbi maakonnas elava Jeremy Toole'i hinnangul

on "tänapäeval 90% inimeste ühiskondlikest sidemetest seotud töökohaga". Oklahomas Sand Springsis elav Diana Hamilton leidis: "Minu arvates keerleb inimeste elu töö ümber. Nende sõprussuhted tekivad töö juures, nad teenivad kogukonda oma töö kaudu." Massachusettsis Brookline'is elav Elizabeth Tyler lisas: "Ma tunnen, et kuulun töö juures kogukonda... mille moodustavad mu kontor, mu firma ja kogu mu tegevusharu."[15]

Teatud mõttes ei ole selline suundumus sugugi üllatav. Tööstusrevolutsioon lahutas töökoha elukohast ning aasta-aastalt hakkasid inimesed üha enam aega veetma kodust eemal, vabrikutes ja kontorites. Kui 1950. aastal oli tööga hõivatud 59% ameeriklastest, siis 20. sajandi lõpuks oli tööl käivaid ameeriklasi rohkem kui kunagi varem – 1997. aastal 67%.[16] Nii oskustöölised kui sinikraed töötavad pikki tunde koos, einestavad koos ja käivad koos lõunal, reisivad koos, saabuvad vara, lahkuvad hilja. Veelgi enam: inimesed lahutavad tänapäeval sagedamini ja abielluvad hiljem (kui üldse) ning üksikute inimeste protsent on suurem kui kunagi varem. Paljude üksildaste hingede jaoks on just töökoht kodukoldeks. Sotsioloog Arlie Russell Hochschildi sõnul on töökoht isegi vähemusele ehk abikaasa ja lastega koos elavatele ameeriklastele varjupaigaks, kuhu abielu, laste ja kodutöödega kaasneva stressi eest põgeneda.[17] "Et aina rohkem ameeriklasi veedab üha enam aega 'töö juures'," arutles üks tähelepanelik vaatleja, "siis kaotab töö järk-järgult oma ühemõõtmelist olemust ning seondub üha enam nii eraelu (pereelu) kui ka avaliku (ühiskondliku ja poliitilise) elu teemade ja tegevustega."[18]

Muutused töö iseloomus – mitte lihtsalt töö hulgas – võivad tähendada seda, et töö omandab meie sotsiaalses läbikäimises üha olulisema koha. Pärast üksildast künnipäeva võis farmer hea meelega kiriklikule koosviibimisele või [maaelanikke koondava] ühenduse Grange koosolekule minna; tänapäeval töötavad aga paljud meist suurtes keerukates organisatsioonides ja veel üks koosolek on viimane asi, millele me õhtul mõelda tahame. Liiatigi muutusid 1980. ja 1990. aastatel juhtimisteooriates moesõnadeks "totaalne kvaliteedijuhtimine", "kvaliteediringid" ja "tiimiehitus". Raamatud pealkirjaga "Töökohas tähenduse otsinguil", "Loo oma kogukond – ükskõik kus" ning "Äri kui kutsumus" innustasid juhte "looma oma firmas kogukonnatunnet ja austama inimeste väärikust".[19] Paljud ettevõtted viisid need ideed ka ellu; ühe uuringu kohaselt oli 1992. aastaks 55% äriettevõtetest loonud tiimid (neist 41% põhitöötajate enamikule) ja 41% oli rajanud "kvaliteediringid". Kontorikujundusele spetsialiseerunud arhitektid hakkasid looma töötajate ühtsustunnet tugevdavat töökeskkonda, kavandades ruume, mis kandsid pretensioonikaid nimesid, nagu "veesilm", "vestlustall" või "lõkketuli", mille äärde töötajad said koguneda "käsi soojendama". Sotsioloog Hochschild teeb järelduse, et need "uued mõjusad juhtimistehnikad, mis on ettevõtetes kulutulena levinud, on muutnud töökoha hinnatumaks ja isiklikumaks sotsiaalseks maailmaks".[20]

Niisiis innustab tänapäeva töökoht looma oma kaaslastega regulaarseid koostöökontakte – võiks arvata, et tegu on sotsiaalse kapitali loomiseks

[illegible] tingimustega. Paljud inimesed sõlmivad töökohas rahuldust pakkuvaid sõprussidemeid, tunnevad, et moodustavad töökaaslastega kogukonna ning naudivad töökohal vastastikuse abistamise tavaga kaasnevaid hüvesid. Mitu Perekonna- ja Tööinstituudi poolt 1990. aastatel korraldatud uuringut näitavad, et kümnest töötajast üheksa nõustuvad väitega "ma ootan, et saaksin oma igapäevaste töökaaslastega jälle koos olla" ning "ma tunnen, et moodustan oma töökaaslastega ühtse rühma". Hiirmed sõprade ja tugivõrgustike uuringud kinnitavad, et umbes poolel kõigist töötajatest on töökohal mõni lähedane sõber. Ühes 1997. aastal läbiviidud uuringus, milles inimestel paluti loetleda kõik päeva jooksul aset leidnud vestlused, selgus, et üle poole neist toimus töökohas. Kui arvesse võeti ainult töötavad täiskasvanud, kasvas see näitaja kahe kolmandikuni.[21] On selge, et paljudel meist on töökohas tihedad isiklikud kontaktid. Laiemast ühiskondlikust vaatepunktist on töökoha sidemete eeliseks ka see, et töökoht on rassiliselt ja isegi poliitiliselt mitmekesisem kui enamik teisi sotsiaalseid keskkondi.[22]

Enne kui teha järeldus, et tänapäeva Ameerikas ei kehasta sotsiaalset kapitali enam mitte niivõrd aiale nõjatunud naabrimehed, kuivõrd kooplamasina järjekorras ootavad töökaaslased, tuleb heita pilk kolmele asjaolule. Esiteks, ma ei tea *mitte ühtegi uuringut*, mis kinnitaks, et ajavahemikus on omavaheline läbikäimine (olgugi et see on tihe) viimasel paaril aastakümnel *kasvanud*. Tõsi, kõigist käesolevas raamatus vaadeldud sotsiaalsete ja kogukondlike sidemete valdkondadest on just töökohal põhinevate sidemete kohta olnud pikaajalisi andmeid kõige raskem leida. Paljudel meist on küll töö juures sõbrad, kuid on ebaselge, kas meil on sõpru töö juures rohkem kui meie vanematel omal ajal. (Mõned kaudsed andmed, mida vaatleme peatüki lõpu poole, viitavad hoopis vastupidisele trendile.)[23]

Teiseks, sotsiaalseid sidemeid töökohas võib pidada pigem pooltühjaks kui pooltäis klaasiks. Enamik personaalsete võrgustike uuringuid näitab, et töökaaslased moodustavad sõpradest alla 10%. Töökohasidemed on enamasti sundimatud ja nauditavad, kuid mitte väga lähedased ja tuge pakkuvad. Seni kõige põhjalikum uuring, milles inimestel paluti üles lugeda oma kõige lähedasemad sõbrad, näitas, et neid, kes lisasid nimekirja kas või ühe töökaaslase, oli täistööajaga töötajate hulgas alla poole. Naabreid mainiti keskmiselt sagedamini kui töökaaslasi. Kui inimestelt küsiti, kelle poole nad pöörduksid, kui neil oleks vaja arutada "olulisi asju", siis rohkem kui pool täistööajaga töötajatest mainis mõnd töökaaslast. Lühidalt, kuigi enamikul inimestel, kes töötavad väljaspool kodu, on töökaaslaste seas tuttavaid, on inimesed, kellel on töökohas isiklikke lähisuhteid, selges vähemuses. Ameeriklaste kõige olulisemad personaalsed võrgustikud *ei* ole koondunud peamiselt töökoha ümber.[24]

Kolmandaks, mitmed viimase 10–20 aasta jooksul Ameerika töökohtades aset leidnud muutused on sealseid sotsiaalseid sidemeid tugevasti kahjustanud. Koondamine, "töötajate arvu optimeerimine", "personali ja

struktuuri tõhustamine" ja teised 1980. ja 1990. aastatel toimunud majanduslikud ümberkorraldused muutsid ühtlasi ka paljude ameeriklaste elus tähtsat rolli mängiva töölepingu olemust. Kui 1980ndatel põhjustasid koondamisi ja ebakindlust töökoha suhtes peamiselt äritsükli muutused, siis 1990ndatel hakkas juhtkond ümberstruktureerimist rakendama isegi ettevõtte õitsengu ajal. Näiteks leiti ühe uuringu käigus, et 1993.–1994. aasta majandusbuumi ajal koondas töötajaid peaaegu pool firmadest, kusjuures vallandamine ei puudutanud mitte üksikuid inimesi, vaid koondati keskmiselt tervelt 10% töötajatest. Vanasti ei sõlmitud töölepingut kirjalikult – sest seda ei pidanud tegema –, kuid see oli oma olemuselt töötaja-juhtkonna suhetes keskne kordaloov põhimõte, millest kõik said aru. IBMiga ühinenud Teise maailmasõja veteranidel soovitati enne töökoha vastuvõtmist naisega nõu pidada, sest "kui te meiega ühinete, saab teist eluks ajaks meie korporatiivse perekonna liige".[25]

Nüüd, pool sajandit hiljem on kasvav konkurents ülemaailmsel turul, infotehnoloogia areng, suurem rõhuasetus lühiajalisele finantskasumile ja uued juhtimistehnikad muutnud peaaegu kõik töökohad "etteaimamatumaks". Kõige kõnekam statistiline fakt on ilmselt see, et 1980. aastatel olid "vallandatud juhtiv töötajatele uue töökoha otsimise" teenused üheks kõige kiiremini kasvavaks tegevusharuks. Kui neid teenuseid pakkuvate firmade kasum oli 1980. aastal 35 miljonit dollarit, siis 1989. aastal ulatus see tervelt 350 miljoni dollarini. Juhtimisteoreetik Peter Cappelli võtab üle 10 aasta kestnud töölevõtupraktika muutuste uuringud, mis käsitlesid peamiselt valgekraesid, kokku järgmiselt: "Vana töölevõtusüsteem kooturvaliste eluaegsete töökohtade, ennustatava edutamise ja stabiilse palgaga on surnud."[26]

Nende muutuste üheks tagajärjeks on töötajate kasvanud ärevus, kuid peale kaotajate on olnud ka võitjaid. Töötajate suurem sõltumatus ettevõttest, laugem hierarhia, vähenenud paternalism ning staaži ja lojaalsuse asemel oskuste ja loomingulisuse väärtustamine on paljudele firmadele ja töötajatele ainult kasuks tulnud. Kuigi see on sageli kaasa toonud firma moraali tugeva languse ja töötajate pühendumuse vähenemise, on uuringud tihti näidanud tootlikkuse tõusu. Minu eesmärgiks ei ole siinkohal mitte hinnata nende muutuste majanduslikke tagajärgi, vaid pigem nende mõju töökohas valitsevale usaldusele ja sotsiaalsele seotusele.[27] Selles osas on bilanss negatiivne.

Charles Heckscher, kes tegi ümberstruktureeritavates firmades (millest mõnedes lõppesid ümberkorraldused edukalt, mõnedes mitte) valgekraeliste töötajatega sadu intervjuusid, leidis, et kõige tavalisemaks reaktsiooniks muutunud ühiskondlikule lepingule oli "allapoole kummardumine" ehk keskendumine üha kitsamalt omaenda tööle. Isegi need, kelle töökoht alles jäi, elasid sageli läbi niinimetatud ellujääja šoki. Kuigi mõned töötajad nautisid uue süsteemi pakutavaid uusi võimalusi ja sõltumatust, oli suurem osa keskastme juhtidest päri ühe oma kolleegi mõtteavaldusega: "Me oleme täiesti üksi jäetud. See on olnud väga stressiv." Teine lausus

reorganiseerimine lõi inimestevahelised suhtevõrgustikud kõigil tasanditel sassi." Töökaaslased distantseerusid üksteisest. "Selle asemel et üksteilt tuge otsida, tõmbus enamik inimesi hoopis endasse, muutus eraklikumaks ja soovis üksi olla."[28]

Muutunud tööleping ei ole mõjutanud mitte ainult töökohtades peituvat sotsiaalset kapitali, vaid on vähendanud ka kogukonnaelus osalemise aktiivsust. Peter Cappelli nendib:

> Suur osa tänapäeva Ameerika ühiskonnast on rajatud stabiilsele töösuhtele, mida iseloomustab ennustatav karjäär ja pidev palgatõus. Tööga seotud ohtude ja ebakindluse vähenemine on mõjunud soodsalt ka inimese pikaajalistele investeeringutele, nagu kodu soetamine ja lastele ülikoolihariduse andmine, on tugevdanud kogukondlikke sidemeid (mis omakorda on loonud stabiilsust) ning tõstnud töökohavälise elu kvaliteeti.[29]

Uus tööleping on kõike seda õõnestama hakanud.

Töökoht on endiselt oluline vabatahtlike värbamise paik ning valdav osa (92%) firmajuhtidest kinnitab, et õhutab oma töötajaid midagi kogukonna heaks ära tegema. Teisest küljest näitab kõige põhjalikum üleriigiline vabatahtlike uuring, et töökohas värvatud vabatahtlike osakaal on vähenenud: 1991. aastal oli neid 15%, 1999. aastal aga ainult 12%.[30] Pole kahtlust, et nii firmadel kui töökohtades vabatahtlikke värbavatel inimestel on head kavatsused, kuid vähemalt seniajani ei ole töökoht vabatahtlike leidmise kohana kaugeltki nii oluline kui kirikud ja teised kodanikuühendused. Seda, kas viimasel ajal töökohtades tehtav vabatahtliku töö propaganda on suutnud vabatahtlike osakaalu ühiskonnas kuidagi mõjutada, vaatleme lähemalt 7. peatükis.

Mõnesid töötajaid ei ole töölepingu olemuse muutumine Ameerikas üldse mõjutanud. Sinikraesid on tööga seotud ebakindlus, mis on viimasel ajal ka keskastme juhtideni jõudnud, saatnud juba ammusest ajast. Ometi on töökoha stabiilsus Ameerika töötajaskonna seas haridustasemest sõltumata viimasel kolmel kümnendil vähenenud. Inimesi, kes töötavad väga pikka aega järjest samal töökohal või kas või samas firmas, jääb üha vähemaks. Kuigi sinikraede töökoha ebastabiilsus on endiselt suurem, kasvab ebastabiilsus palju kiiremini just valgekraede seas, kelle osakaal töötajaskonnas pidevalt suureneb ning kes on läbi aegade keskmisest suuremat kodanikuaktiivsust üles näidanud. Pidev töökoha vahetamine on meeste seas rohkem sagenenud (meeste töökohad on kogu aeg stabiilsemad olnud), kuid et naised väljuvad tööturult ja naasevad sinna sagedamini kui mehed, siis on nende keskmine ühel ametipostil töötatud aeg peamiselt just seetõttu ikka veel palju lühem. Lisaks on hüved, mida majandusteadlased nimetavad "staažitasuks" (s.o palga ja töötasu sõltuvus tööl oldud aastatest), vähenenud ning palk sõltub üha suuremal määral sellest, mida inimene on hiljuti teinud, ning üha vähem sellest,

kui kaua ta on oma ametipostil töötanud. Muu hulgas on tulemuspalk ja töökoha säilimise sõltuvusse seadmine tulemustest viinud konkurentsi suurenemiseni töökaaslaste vahel, olgugi et kaudselt. Ladusat koostööd on raske teha, kui pidevalt tuleb oma töökaaslastega varjatult leiva pärast konkureerida.[31]

Peale selle on üllatavalt suurel ja kasvaval osal Ameerika töötajatest "juhutöö" või "ebastandardne" töökoht – siia alla kuuluvad osaajatöötajad, "iseseisvad tööettevõtjad" (konsultandid), "nõudmiseni" töötajad (näiteks asendusõpetajad) jt. Parimad viimase aja uuringud näitavad, et sellesse suurde kategooriasse kuulub ligi 30% kõigist Ameerika töötajatest; umbes pooled neist on osaajatöötajad ja veerand iseseisvad tööettevõtjad. Näib, et nii asendamine kui ka osaajatöö võidavad populaarsust. Paljud töötajad – näiteks programmeerijad, juhtimiskonsultandid ning töö- ja pereelu kohustusi siduda püüdvad lapsevanemad – on valinud need ebaregulaarsed töökohad teadlikult ja need pakuvad neile nii isiklikus kui rahalises mõttes rahuldust. Kui aga tippkonsultandid kõrvale jätta, eelistaks enamik ebastandardsel ametikohal töötavaid inimesi siiski regulaarset, täisajalist ja kindlat töökohta.[32]

Meie teema seisukohast on aga olulisem see, et *kõik* need töökohaga seotud struktuursed muutused – sagedasem töökoha vahetamine, rohkem osalise tööajaga ja ajutisi töökohti ning isegi rohkem sõltumatuid konsultante – mõjuvad halvavalt sotsiaalsetele sidemetele, mida inimesed töö juures sõlmivad. Kolmveerandil iseseisvatest tööettevõtjatest ei ole regulaarseid töökaaslasi. Osaajatöötajatel on töö juures kolmandiku võrra vähem sõpru kui täisajaga töötajatel. Töökoha ebakindlus – isegi kui muudatused on vabatahtlikud – ei lase töö juures sõprussidemeid tekkida. Ükski nendest trendidest ei ole vähimalgi määral üllatav, sest sotsiaalsesse kapitali panustamine nõuab aega ja ühiseid jõupingutusi. Rändlinnud – rännaku nad siis vabast tahtest või vajadusest – harilikult pesa ei punu. Tagajärjed on ilmsed – ligi kolmandikul USA töötajatest on töö, mis ei lase tekkida püsivatel sotsiaalsetel sidemetel, ning sellistе töötajate osakaal kasvab.[33]

Lühidalt, mõned tänapäeva Ameerika tööelu aspektid – tööl veedetava aja pikenemine, suurem rõhk meeskonnatööl – näivad töökohtade mitteformaalset sotsiaalset kapitali suurendavat, kuid teised aspektid – koondamine, pidev töökoha vahetamine, juhutöö osakaalu suurenemine – avaldavad vastupidist mõju. Teise, võib-olla samuti väga olulise teguri – muutuva kontoritehnoloogia, eriti e-posti mõju on praegu raske süstemaatiliselt hinnata; arvutipõhise suhtluse üldist mõju sotsiaalsele kapitalile käsitletakse 9. peatükis.

Nagu ma juba märkisin, ei ole peaaegu üldse tehtud korralikke pikaajalisi uuringuid selle kohta, kui sageli arutatakse töökohas veeautomaadi juures kodanikuelu küsimusi või kui palju tekib töökaaslaste vahel tihedaid sõprussidemeid. Kaudsemaid ja ebakindlamaid andmeid selle kohta saab küsitlustest, mis käsitlevad tööga rahulolu. Paljud uuringud

näidanud, et sotsiaalsed sidemed töökaaslaste vahel ennustavad tööga rahulolu väga hästi või isegi kõige paremini. Inimesed, kellel on töö juures sõpru, on töö juures õnnelikumad.[34] Kui sotsiaalne kapital oleks töö juures viimastel aastakümnetel märkimisväärselt kasvanud, siis võiks järeldada, et ka inimeste töössesuhtumine on muutunud sõbralikumaks vähemalt juhul, kui palga ja töökoha säilimise turvalisusega seotud negatiivsed tegurid maha arvestada.

Gallupi uurijad esitasid nii 1955. aastal kui 1990. aastatel töötavatele ameeriklastele järgmise küsimuse: "Mida te rohkem naudite, kas tööl viibitud tunde või töölt eemal viibitud tunde?" Aastal 1955 eelistas 44% kõigist töötajatest tööl veedetud tunde, kuid 1999. aastal oli nendest alles vaevu kolmandik (16%). Roperi küsitluste kohaselt langes oma tööga "täiesti rahul" olevate ameeriklaste osakaal 1970. aastate keskpaiga 46%lt 1992. aastaks 36%ni. Osa sellest rahulolematusest on seletatav muretsemisega töökoha ja sissetuleku säilimise pärast, kuid isegi kui rahalise kindlustunde tegur maha arvestati, ilmnes üldises ühiskonnauuringus, et tööga rahulolu vähenes aastatel 1972–1998 pidevalt ja mõõdukalt (kokku umbes 10%). Viimased uuringud näitavad, et koguni iga neljas töötaja on tööl olles pidevalt vihane, ning paljud teoreetikud usuvad, et ebaviisakus ja agressiivsus on töökohtades tõusuteel.[35] Mitte kõik uuringud ei viita samas suunas, kuid rohkem paistab leiduvat tõendeid selle kohta, et isegi kui materiaalne ebakindlus kõrvale jätta, ei ole Ameerika töötajaskond tänapäeval oma töökohas kindlasti õnnelikum kui põlvkond tagasi – tõenäoliselt on isegi õnnetum. Need tõendid ei kinnita kuidagi hüpoteesi, nagu oleks töökoht muutunud ameeriklastele ühiskondliku solidaarsuse ja kogukonnatunde keskpunktiks.

Kuid me peame oma hinnangutes ettevaatlikud olema. Erinevalt enamikust teistest käesolevas raamatus vaadeldavatest seltsivuse vormidest pakuvad selles küsimuses kindlad tõendid ühe või teise seisukoha kasuks otsustamiseks. Nagu 5. osas selgub, on mu isiklik seisukoht selline, et kõik lahendused, mida tänapäeva Ameerika kodanikuaktiivsuse vähenemise probleemi vastu pakutakse, peavad muu hulgas pöörama tähelepanu tööelu ning kogukonna- ja ühiskonnaelu paremale ühendamisele. Siiski tuleb töökoha kui Ameerika kogukondade uue "linnaväljaku" käsitlusse lisada veel üks skeptiline noot. Lõppude lõpuks on "töö" sisuks aja ja jõupingutuste suunamine peamiselt materiaalsete, mitte sotsiaalsete eesmärkide saavutamisele. Tööl põhinevaid võrgustikke kasutatakse sageli praktilisel otstarbel, mis mõnevõrra vähendab nende väärtust kogukonna ja ühiskonna seisukohast. Nagu Alan Wolfe märgib:

> Kuna me sõlmime töösidemeid vägagi ilmalikel eesmärkidel – et teenida ja kulutada –, siis on ka töö juures tekkinud sõprussuhted ja sidemed üldjuhul praktilist laadi: me kasutame teisi inimesi ja nemad kasutavad meid, et edendada oma äri, tõusta karjäärireedelil, müüa rohkem tooteid või demonstreerida oma populaarsust....

> Kui nii, siis tuleb välja, et kui sidemete nõrgenemist naabruskonna inimestega püütakse kompenseerida uute sidemete loomisega töö juures, siis nende praktilise iseloomu tõttu ei suuda need esimeste kadumist hüvitada.[36]

Liiatigi on aeg töö juures meie tööandja, mitte meie enda oma. Meile makstakse töötegemise, mitte sotsiaalse kapitali kasvatamise eest ning tööandjal on seaduslik õigus nende kahe vahele selge joon tõmmata. Kohe tuotsustega on antud tööandjatele üsna vabad käed töökohas toimuvat suhtlemist jälgida ja kontrollida. Igasugune jälgimistegevus kasvabki kiiresti, eriti seetõttu, et elektroonilistel sidevahenditel on kerge silma peal hoida. Eratööandja võib vallandada töötajaid nii sõnade kui ka poliitiliste vaadete või tegevuse pärast. Ameerika Juhtimisassotsiatsiooni poolt 1999. aastal korraldatud küsitlus näitas, et kaks kolmandikku tööandjatest salvestavad töötajate kõneposti, e-kirju või telefonikõnesid, jälgivad arvutifaile või filmivad töötajaid. Selline jälgimine muutub üha sagedasemaks. Õigus sõnavabadusele ja privaatsusele, mis on avalike arutelude ja üksikisikute solidaarsuse seisukohast elutähtis, on töökohas pehmelt öeldes kahtluse alla seatud. Selleks, et veeautomaat muutuks samasuguseks kohtumispaigaks nagu kahe naabri vaheline aed või linnaväljak, tuleb niihästi avalikku õigust kui ka inimeste harjumusi tublisti reformida.[37]

Enamik meist käib tänapäeval tööl ja suurema osa ajast töötab enamik meist koos teiste inimestega. Selles mõttes on töökoht teiste inimestega sidemete sõlmimiseks väga loomulik paik. Tõendusmaterjal paraku ei kinnita lootusrikast hüpoteesi, nagu poleks Ameerika sotsiaalne kapital mitte kadunud, vaid töökohta üle kandunud. Kahekümne esimese sajandi künnisel on ameeriklased märgatavalt vähem varmad koos oma töökaaslastega formaalsetesse ühendustesse astuma kui nende vanemad omal ajal. Peale uute jõudude, mis võivad küll töökohtades sotsialiseerumist soodustada, on tekkinud ka vastujõud, mis ei lase kodanikuelu õitsengu ja isikliku heaolu seisukohast olulistel vastupidavatel, kuid sellele vaatamata paindlikel ja ulatuslikel ühiskondlikel sidemetel tekkida. Lisaks ei ole kolmandikul Ameerika täiskasvanutest tööl üldse sidemeid, sest nad ei käi tööl. Töökoht ei päästa meie vankuma löönud kodanikuühiskonda.

6. peatükk

Mitteformaalsed sotsiaalsed sidemed

Meie oleme vaadelnud peaasjalikult formaalseid viise, kuidas ameeriklased oma kogukondadega sidet hoiavad – poliitilisi parteisid, kodanikuühendusi, kirikuid, ametiühinguid jne. Palju sagedamini sõlmitakse aga mitteformaalseid sidemeid – võetakse pärast tööd üheskoos paar drinki, kutsutakse samade inimestega regulaarselt koos kohvi joomas, mängitakse terve päeva õhtuti koos pokkerit, pekstakse naabriga keelt, kutsutakse sõbrad külla televiisorit vaatama, minnakse palaval suveõhtul koos piknikule hiha küpsetama, kogunetakse raamatupoodi ühiselt raamatuid lugema või lihtsalt noogutatakse hommikuse sõrgi ajal teisele igahommikusele tervisejooksjale. Nagu iga hoiupõrsasse lastav münt, nii kujutab ka iga sellise kohtumine endast väikest investeeringut sotsiaalsesse kapitali.*

Jidiši keeles nimetatakse formaalsetele organisatsioonidele palju aega pühendavaid mehi ja naisi sageli *macher*'iteks – s.o inimesteks, kes teevad kogukonnas midagi ära. Seevastu neid, kes kulutavad palju aega mitteformaalsele vestlemisele ja suhtlemisele, nimetatakse *schmoozer*'iteks. See erinõu peegeldab üht Ameerika ühiskonnaelu olulist aspekti.[1] *Macher*'id osalevad sündmustel, käivad kirikus ja ühenduste koosolekutel, töötavad vabatahtlikena, annetavad heategevuseks, töötavad kogukondlike projektide kallal, loovutavad verd, loevad lehti, peavad kõnesid, jälgivad poliitikat ja osalevad sageli kohalikel koosolekutel. Statistiliselt võttes suurendab iga sõrane tegevus tunduvalt teistele seesugustele tegevustele pühendumi-

---

* *Eksperimentaalses sotsiaalpsühholoogias on leitud hämmastavaid tõendeid selle kohta, et isegi kõige põgusam sotsiaalne interaktsioon võib kahepoolset kontakti tugevalt mõjutada. Kui eksperimentaatori abiline mängib "võõrast" ja kõnetab koridoris pahaaimamatut katseisikut, siis hiljem, "saades kuulda" "võõra" krambihoost, on katseisik palju varmam talle abi osutama kui siis, kui "võõras" teda eelnevalt ei kõnetanud. Vt Bibb Latané ja John M. Darley,* The Unresponsive Bystander: Why Doesn't He Help? *(Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1970), lk 107–109.*

se tõenäosust. Kogukondlike projektide kallal töötavad inimesed käivad tõenäoliselt ka kirikus, ajalehelugejad töötavad vabatahtlikena, ühenduste tegevuses osalejad huvituvad poliitikast ning veredoonorid käivad koos olekutel. *Macher*'id on oma kogukonnale igas mõttes head kodanikud.

Ka *schmoozer*'id elavad aktiivset ühiskondlikku elu, kuid erinevalt *macher*'itest on nende osalus vähem organiseeritud ja vähem eesmärgipärane ning spontaansem ja paindlikum. Nad korraldavad pidulikke õhtusööke, käivad sõpradega väljas, mängivad kaarte, külastavad sageli baare ja ööklubisid, korraldavad grillipidusid, käivad sugulastel külas ja saadavad tervituskaarte. Jällegi on iga mainitud tegevus märkimisväärselt seotud teiste tegevustega. Nad kõik peegeldavad – Alexander Pope'i asjakohast väljendit kasutades – "hinge vaba voogamist".

Need kaks ühiskondlikus elus osalemise tüüpi osalt kattuvad – kõrgeliiga *macher*'id on sageli maailmaklassi *schmoozer*'id ja vastupidi. Mõned ühiskondlikud situatsioonid, nagu bridžiklubi ja teatud vabamüürlaste (*Shriners*) koosolek, jäävad formaalse ja mitteformaalse vahelisse halli tsooni. Empiirilises mõttes eristuvad need kaks nähtust siiski väga selgelt – paljud inimesed tegutsevad küll ühes sfääris, aga mitte teises, ning paljud ei tee kumbagi – ei osale ei kogukonnaelus ega pühenda ka sõpradetuttavatega suhtlemisele eriti palju aega.

Macher'ite ja *schmoozer*'ite – formaalse ja mitteformaalse ühiskondliku seotuse – erinevus peegeldab erinevusi ühiskondlikus seisundis, elutsüklis ja seotuses kogukonnaga.[2] *Macher*'id on enamasti haritumad ja suurema sissetulekuga, kuid mitteformaalne osalemine sotsiaalses elus on kõigil ühiskondliku hierarhia tasanditel tavaline. Formaalne osalemine kogukonnaelus on elu esimestel etappidel suhteliselt tagasihoidlik, kulmineerub hilises keskeas ja hakkab pensionile jäädes langema. Mitteformaalne osalemine ühiskondlikus elus järgib inimese elutsükli jooksul vastupidist trajektoori – kõige aktiivsem on see noorte täiskasvanute seas, seoses perekondlike ja kogukonnaeluga seotud kohustuste tekkimisega järgneb pikk langus ning pensionile jäädes või lesestudes hakkab aktiivsus taas tõusma. Üksi elavad inimesed kulutavad *schmooz*'imisele rohkem aega ja energiat. Nii meeste kui naiste puhul suurendab abiellumine kodus ja formaalsetes kogukondlikes organisatsioonides veedetava aja hulka ning vähendab sõpradega koos veedetava aja hulka. Laste sünd vähendab mitteformaalseid sotsiaalseid sidemeid veelgi, kuid suurendab osalemist formaalses kogukonnaelus. *Macher*'ite seas on keskmisest rohkem kinnisvaraomanikke ja nad on paiksemad, *schmoozer*'id pigem üürivad elamispinda ja kolivad sageli. "Paikseks jäämine" tähendab muu hulgas seda, et inimene vahetab mitteformaalsed sidemed formaalsemate vastu ja vähendab aktiivsema kogukondliku tegevuse tõttu sõpradega läbikäimist.

Ajalooliselt on *macher*'ite hulgas olnud keskmisest enam mehi (erandi moodustab religioosne tegevus), kuid naiste sisenemine tasulisele tööjõuturule on näidanud, et formaalses kogukonnaelus osalemise võtmeks pole mitte sugu, vaid töökoha olemasolu. Mitteformaalsed ühiskondli-

kud sidemed on naiste hulgas töökohast ja perekonnaseisust olenemata palju sagedasemad. Sõltumata sellest, kas ollakse abielus või mitte, kas käiakse tööl või mitte, teevad naised pereliikmetele ja sõpradele 10–20% rohkem kaugekõnesid kui mehed, saadavad kaarte ja teevad kingitusi kolm korda rohkem kui mehed ning kirjutavad isiklikke kirju kaks kuni seitse korda rohkem kui mehed. Naised pühendavad rohkem aega sõprade külastamisele, kuid täiskohaga töötamine on seda sugudevahelist erinevust vähendanud, piirates nii meeste kui naiste võimalusi sõpradega koos aega veeta. Sõprade ja sugulastega suhete hoidmine on ühiskonna silmis ikka veel "naiste töö".[3] Juba noores eas (ja mitte ainult USAs) paneb teiste inimeste heaolu naisi sagedamini muretsema ja selle eest vastutust tundma kui mehi – näiteks töötavad sagedamini vabatahtlikena. Kuigi 1990. aastatel kasutasid Ameerika poisid ja tüdrukud arvutit peaaegu võrdselt, praktikid poisid seda sagedamini mängimiseks ja tüdrukud sagedamini e-kirjade saatmiseks ja lugemiseks. Sotsioloog Claude S. Fischer järeldab, et "arvestades naiste väiksemaid võimalusi sotsiaalseteks kontaktideks, on nad meestest sotsiaalselt vilunumad ja suhtlemisaltimad, olgu siis põhjuseks psühholoogilised eeldused, ühiskonna struktuur, lapsepõlvekogemused või kultuurinormid". Lühidalt, naised on meestest aktiivsemad sotsiaalse kapitali loojad.[3]

Kõigist ühiskonnagruppidest võib leida nii *macher*'eid kui *schmoozer*'eid. Armenlased *schmooz*'ivad Palm Springsi maaklubides ja noored sotsiaaltöötajad saavad pereemad tegutsevad Appalachia kogukondlikes organisatsioonides *macher*'itena. Ameerika kõige agaramad kaardimängijad on suure tõenäosusega töölisklassi kuuluvad pereemad.[4] Kui filosoofid kõnelevad tundeküllaselt "kodanikuaktiivsusest" ja "demokraatlikust valitsusvabadusest", siis tundub, nagu oleksid kogukondlikud ühendused ja aktiivne elu ühiskondliku aktiivsuse kõrgeimaks vormiks, kuid igapäevaelus pakuvad ka sõprussuhted ja teised mitteformaalsed seltsivuse viisid ehtsaimat sotsiaalset tuge. Tõsi, mitteformaalsed sidemed ei arenda üldjuhul kodanikuoskusi samal viisil nagu osalemine mõne klubi, poliitilise ühenduse, ametiühingu või kirikukoguduse tegevuses, kuid nad on sotsiaalsete võrgustike säilimise seisukohast ülimalt tähtsad. Seega, tehes ülevaadet Ameerika sotsiaalsest kapitalist, tuleb *schmooz*'imisele erilist tähelepanu pöörata.

SÕPRADE JA TUTTAVATE külastamine on olnud Ameerikas juba pikka aega ühtaegu kõige põhilisemaks ühiskondliku suhtlemise viisiks. Nagu ajaloolane Karen V. Hansen on näidanud, oli 19. sajandi algupool Uus-Inglismaal "väga sotsiaalne ajajärk".

---

[3] *Abiellumise järel hakkavad naised sagedamini tervituskaarte saatma, kuid meeste puhul langeb selle tegevuse sagedus kaks korda, olenemata sellest, kas naine käib tööl või mitte. See sotsioloogiline "leid" ei ole suuremale osale abielupaaridest kindlasti mingi uudis.*

> Külastusviise oli väga mitmesuguseid ning need ulatusid lihtsalt suhtlemisest kaaskodanike abistamiseni: pärastlõunasel ajal käidi külas teed joomas, pühapäeviti tehti sundimatuid visiite, osaleti vahtrasiirupi ja siidri maitsmise üritustel, tehti pikaajalisemaid külaskäike, abistati üksteist sünnituse vastuvõtmisel, käidi lahkunu perekonnale austust avaldamas, korraldati ühiseid teppimisüritusi, ehitati ühiselt maju ja lautasid. Külastusaeg ulatus korraks läbiastumisest ja tervitushõikest pika pärastlõunani ja kuuajalise visiidini. Külalised jäid sageli ööseks. Reisimise keerukus – eriti talvel, jalgsi, hobusega, postitõllaga, voorivankriga või rongiga – muutis külaskäimise raskeks, kuid ei heidutanud külastajaid, sest suhteid oma naabrite ja sugulastega hinnati kõrgelt. Tegelikult loodi kogukonnad just üksteisel külaskäimise kaudu.[5]

Mõned esimesed sotsioloogid arvasid, et see mitteformaalsete sotsiaalsete sidemete tihnik hävib anonüümsesse suurlinna ümberistutatuna ning et urbaniseerumine mõjub laastavalt nii sõprade kui sugulaste omavahelistele suhetele. Kogemus näitas aga, et isegi kõige tihedama asustusega linnades taastekkisid kodanike vahel tugevad ühiskondlikud sidemed.[6] Ühiskondlike sidemete tihedus on suurlinnades väiksem – keskmine Los Angelese elanik tunneb väiksemat osa oma naabritest kui Keskoru farmeriteküla keskmine elanik ning ka tema sõbrad elavad ilmselt kaugemal, kuid 20. sajandi urbaniseerumine ei suutnud sõprussuhetele siiski surmahoopi anda. Linnakeskkond ei moodusta mitte üksikut sidusat kogukonda, vaid kujutab endast omavahel lõdvalt seotud kogukondade mosaiiki. Liikuvus, abielulahutused ja väikesed perekonnad on sugulussidemete suhtelist olulisust vähendanud (eriti haritumates elanikkonnakihtides), kuid võimalik, et sõprussidemete tähtsus on tänapäeva metropolides kogunt tõusnud.[7] Mitteformaalsete ühiskondlike sidemete tähtsust toonitavad ka populaarsete telesarjade pealkirjad – "Ma armastan Lucyt" ja "Kogu perekond" on asendunud seriaalidega "Proosit!", "Seinfeld" ja "Sõbrad".

Nii nagu nende Uus-Inglismaa esivanemad pühendavad ka ameeriklased külaskäikudele rohkesti aega. Roperi küsitlustes esitati ameeriklastele 1980. ja 1990. aastate jooksul viis korda sama küsimus: "Mitu korda te olete käinud viimase nädala aja jooksul väljas meelt lahutamas – kinos, sõpradel külas, spordivõistlusel, õhtusöögil või mõnel muul sellisel üritusel?" Peaaegu kaks kolmandikku kinnitas, et on viimase nädala jooksul vähemalt korra väljas käinud ning nendest omakorda tervelt pool oli käinud sõprade juures õhtust söömas, niisama külas, kaarte mängimas jne. Peale selle oli 4% käinud teatris või kontserdil, 11% spordivõistlusel, 17% baaris, ööklubis või muus avalikus meelelahutuskohas, 18% kinos ja pisut rohkem kui pool restoranis einestamas.[8] Õhtu veetmine kodus koos sõpradega on üle kogu Ameerika – suurlinnadest pisikeste küladeni – viis kuni kümme korda levinum kui teatrikülastus või mõnele pallimatšile kaasaelamine.

Mitu aastatel 1986–1990 korraldatud uuringut näitasid ka seda, et *schmoozer*'eid on tänapäeva Ameerikas rohkem kui *macher*eid.[9] (Joonis 16 võtab need tulemused kokku ning toob välja kõige olulisemad sotsiaalsed tegevused.) Veidi rohkem kui veerand ameeriklastest oli osalenud viimase kuu aja jooksul klubi või kodanikuühenduse koosolekul ning natuke rohkem kui kolmandik oli käinud mõnel kirikuga seotud koosviibimisel või on sääraste kodanikualgatust nõudvate tegevuste puhul tubli tulemus. Sellesama kuu jooksul oli aga rohkem kui pool ameeriklastest kutsunud sõpru enda poole õhtut veetma ja peaaegu kaks kolmandikku olid käinud sõbra pool õhtut veetmas.[10] Viimase kuu aja jooksul veetis tervelt kolmveerand ameeriklastest ühel või teisel moel vähemalt korra sõpradega koos aega ja riigi keskmiseks näitajaks oli kolm sellist seltskondlikku õhtut kuus. Samamoodi näitasid vahemikus 1965–1995 kogutud ajapäevikute andmed, et kui usutegevus kõrvale jätta, siis kulutas keskmine ameeriklane organisatsioonilisele tegevusele nädalas umbes pool tundi ja sõpradel külaskäimisele üle kolme tunni.[11]

Sarnalaadsed andmed ulatuslikust ühiskondlike sidemete uuringust, mis on võetud kokku joonisel 17, näitavad, et 20. sajandi viimasel veerandil viibis keskmine ameeriklane jumalateenistusel ja sugulastel külas peaaegu kord kahe nädala tagant; käis väljas einestamas, saatis kellelegi tervituskaardi või kirjutas sõbrale või sugulasele kirja umbes iga kolme nädala tagant; mängis kellegagi kaarte ja korraldas kodus peo umbes

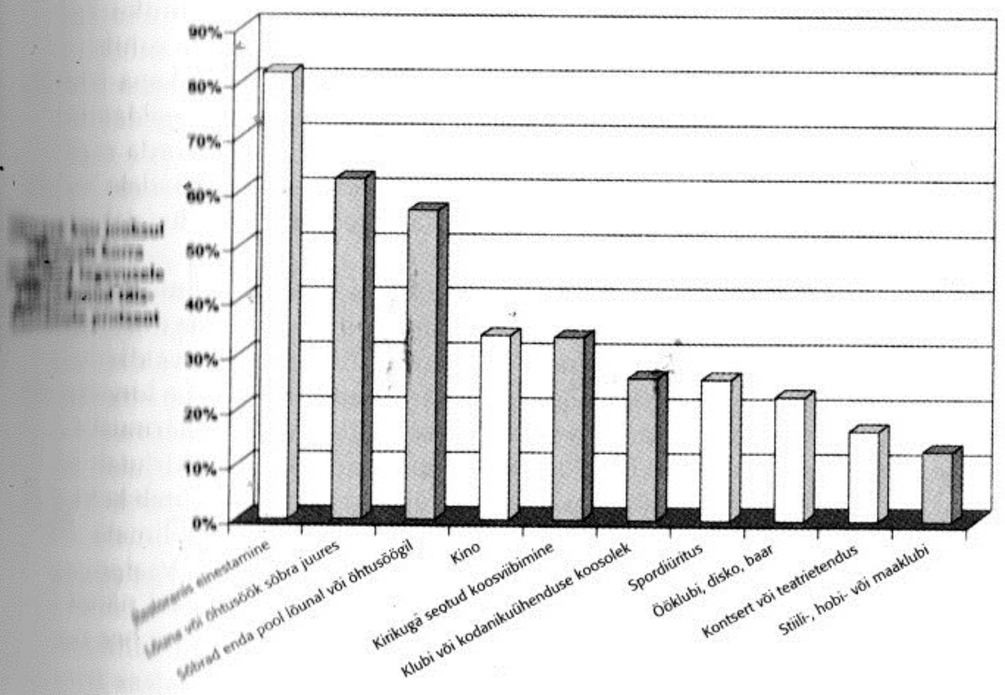

Joonis 16. *Ameerika täiskasvanute ühiskondlikud ja vabaajategevused 1986–1990*

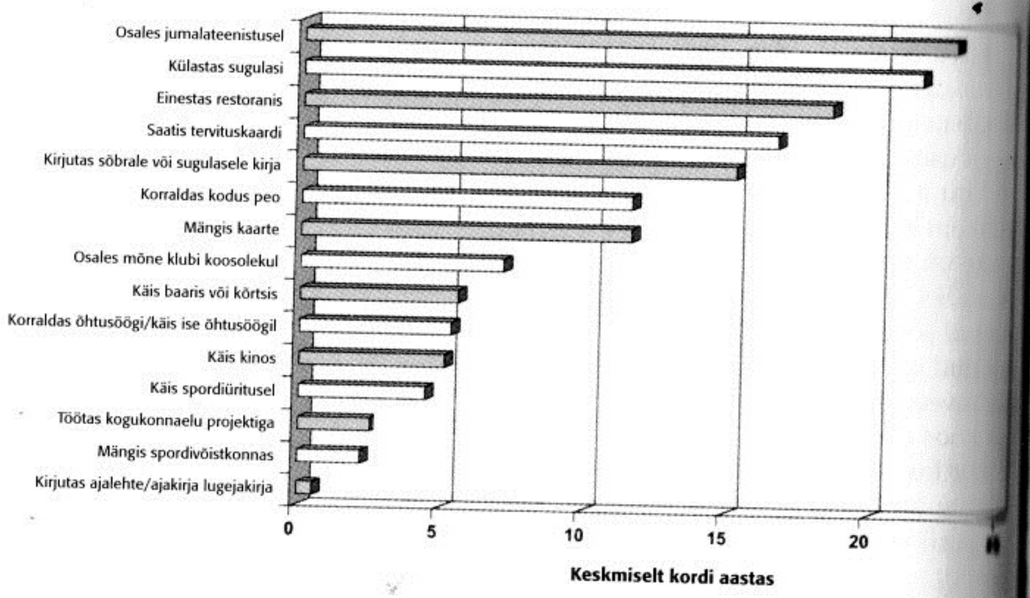

Joonis 17. *Valitud formaalsete ja mitteformaalsete ühiskondlike tegevuste sagedus 1975–199*

kord kuus; käis mõne klubi koosolekul umbkaudu iga kahe kuu tagant; töötas mõne kogukonnaelu projekti heaks ja mängis spordivõistkonnas umbes kaks korda aastas; ning kirjutas iga kahe aasta tagant mõnda ajalehte/ajakirja lugejakirja.[12]

Keskmine ameeriklane ei ole viimastel aastakümnetel ei kodaniku- ega ühiskonnaelu seisukohast kaugeltki isoleeritud olnud, kuid me suhtleme üksteisega pigem sõpradena (ehk *schmoozer*'itena) kui kodanikena (ehk *macher*'itena). Me saame sõpradega kokku umbes kaks korda sagedamini kui koosolekutel käime ning külastame kõrtse umbes kolm korda sagedamini kui teeme tööd kogukonnaelu projektide heaks. Sõpradele tervituskaarte saadame aga ligikaudu 35 korda sagedamini kui lugejakirju mõnda ajalehte või ajakirja.

Mõistagi ei leia me kusagilt "keskmist" inimest. Mõned inimesed sotsialiseeruvad lakkamatult ja liituvad kõigi silmapiirile ilmuvate ühendustega, teised eelistavad pigem irduda. Peaaegu igaüks on mõne valdkonna "spetsialist". Mõni kirjutab iga nädal oma vanematele, mõned on kinofännid ja mõned osalevad agaralt avalikel koosolekutel. Võtame äärmusliku näite spetsialiseerumisest: 1/300 täiskasvanud elanikkonnast kirjutab lugejakirja vähemalt kord kuus, kuid see üliväike seltskond kirjutab kokku ligikaudu 20% kõigist Ameerika lugejakirjadest.[13] Sellest hoolimata on kodused sõprade ja naabritega lävimise viisid vägagi levinud. Vaatamata Hollywoodi palju kiidetud võimsusele mängivad ameeriklased näiteks kaarte kaks korda sagedamini kui käivad kinos.[14] Kokkuvõtteks: hea uudis on see, et ameeriklased käivad omavahel läbi.

Halb uudis on see, et läbikäimine iga aastaga väheneb. Vaatleme viimase veerandsajandi mõningaid silmatorkavamaid märke muutustest. DDB

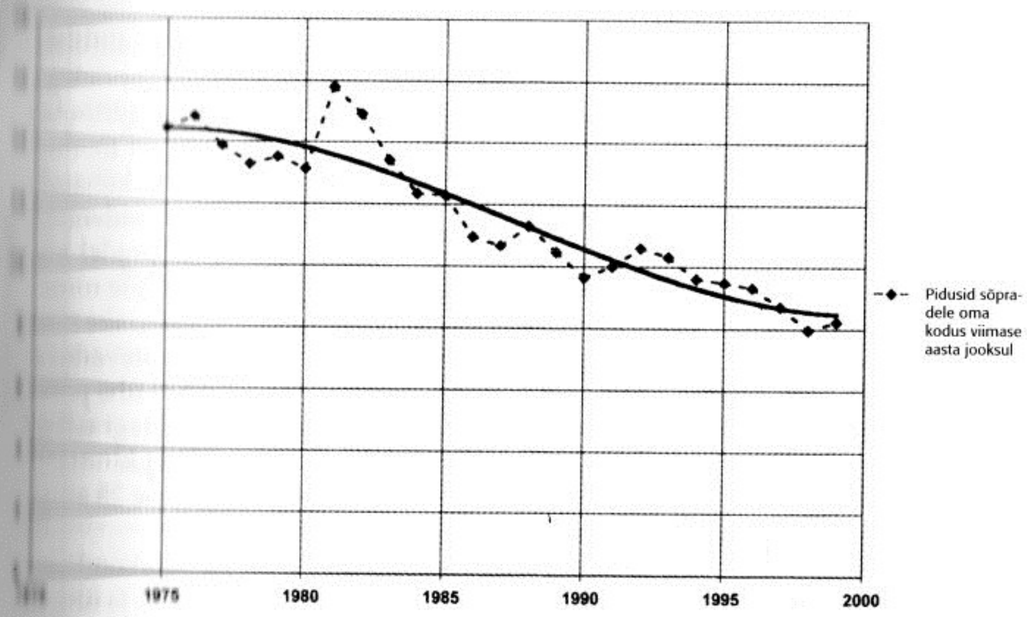

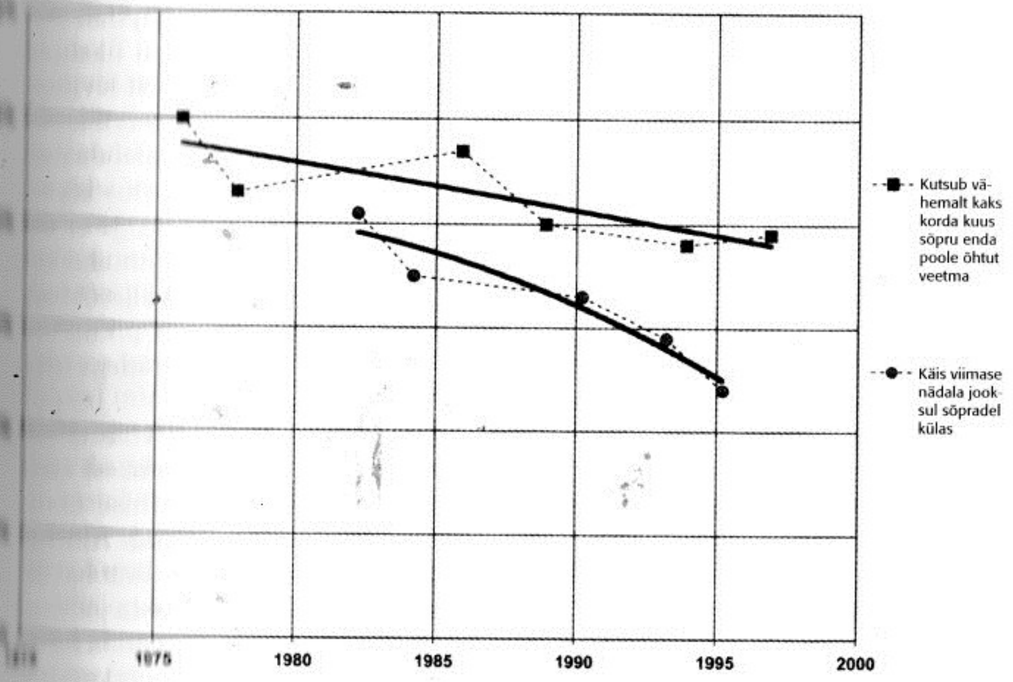

Joonis 18. *Külaskäimise vähenemine 1975–1999*

Needhami elustiili küsitluste kohaselt korraldas keskmine ameeriklane 1970. aastate keskpaigast kuni kümnendi lõpuni oma kodus sõpradele peo 14–15 korda aastas; 1990. aastate lõpuks oli see näitaja langenud kaheksa korrani aastas – see tähendab 45%st langust kõigest kahe kümnendi jook-

sul. Täiesti sõltumatu küsitlusteseeria – Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuring – kinnitab neid trende, näidates, et nii sõpradega väljaskäimine kui ka nende küllakutsumine on ajavahemikul 1970ndate keskpaigast 1990ndate keskpaigani vähenenud (üksikasjad on toodud joonisel 18). Kolmanda arhiivi (Yankelovich Partners) andmete kohaselt langes keskmise ameeriklase valmisolek sõlmida uusi sõprussidemeid aastatel 1985/86 kuni 1998/99 peaaegu kolmandiku võrra.[15] Sõpradel külaskäimine kuulub tänapäeval sotsiaalse kapitali ohustatud liikide nimekirja. Kui *möödunud* veerandsajandi pidev järsk langus peaks *järgmise* veerandsaja aasta jooksul sama kiirusega jätkuma, siis võib sajanditevanune sõprade küllakutsumise praktika ameeriklaste elust vähem kui ühe põlvkonnaga täielikult kaduda. Loomulikult oleks väga ennatlik midagi sellist ennustada, sest Ameerika elus muutub järgmise 25 aasta vältel kindlasti nii mõndagi, ent see, kui kiiresti üksteisel külaskäimine viimase 25 aasta jooksul populaarsust on kaotanud, on päris märkimisväärne.

Arvestades seda, kui raske on kahe töölkäiva inimesega perekondadel ühist vaba aega leida, võiks arvata, et vastastikuste külaskäikude ja ühiste koduste lõunasöökide vähenemine on lihtsalt optiline illusioon. Võib-olla käivad inimesed sõpradega rohkem väljas söömas ning on kandnud ühise einestamise söögitoast üle restorani, mis teeb sotsiaalse kapitali seisukohast sama välja? Tegelikult on väljas söömas käimine (nii üksinda kui mitmekesi) viimase paari aastakümne jooksul vastupidiselt levinud arvamusele sagenenud väga vähe, kui üldse.[16] Liiatigi, kui ameeriklased pandi konkreetse valiku ette, kas minna sõpradega välja või kutsuda nad koju külla, eelistas kaks inimest kolmest koju jääda, ning kodus sõprust võõrustavate ameeriklaste osakaal tõuseb, mitte ei lange.[17] Seega ei ole sõprade lõbustamise praktika mitte koduseinte vahelt välja kolinud, vaid nähtavasti üldse kadumas. Tundub, et ka mitteformaalsed väljasõidud, nagu piknikud, on välja suremas. Aastatel 1975–1999 langes piknikute arv ühe inimese kohta ligi 60%.[18] Ameeriklased veedavad sõpradega ühise toidulaua ääres palju vähem aega kui 20–30 aastat tagasi.

Veelgi jahmatavam on tõsiasi, et samasuguseid muutusi võib tähelda dada ka kodule ligemal. Nagu joonis 19 näitab, on ühe ammusest ajast tähtsal kohal seisnud perekonda ühendava traditsiooni – ühise õhtusöögi roll viimasel kahel kümnendil suurel määral muutunud. Abielus ameeriklaste osakaal, kes vastavad väitele "kogu meie pere sööb harilikult õhtust koos" lausega "kindlasti nõus", on viimase 20 aasta jooksul kolmandiku võrra langenud – 50%lt 34%le.[19] Ning vastupidi, nende hulk, kes selle väitega ei nõustu – ehk teisisõnu, kelle puhul ühine perekondlik õhtusöök ei ole kindlasti tavaline praktika –, on kasvanud samal perioodil poole võrra (16%lt 27%ni). Kui 1977–1978 oli harilikult üheskoos õhtustavate perekondade ja harilikult omaette õhtustavate pereliikmetega perede suhtarv rohkem kui kolm ühele, siis aastatel 1998–1999 juba kaks korda väiksem. Kui hämmastavad need andmed ka pole, nad näitavad Ameerika einestamisharjumuste muutusi ikkagi tegelikust väiksemana,

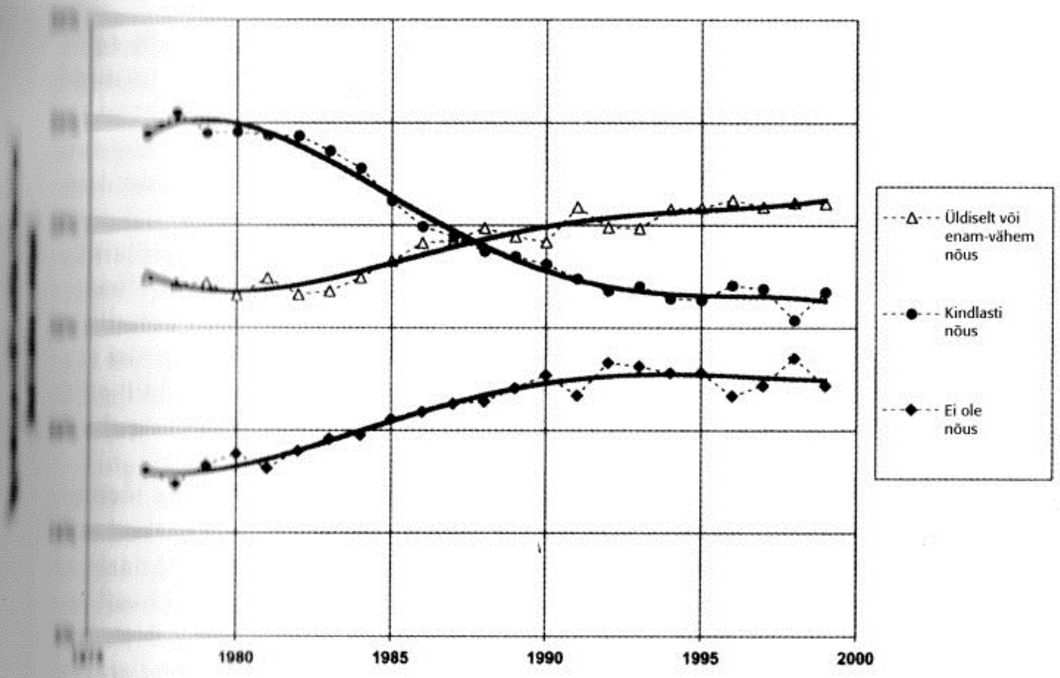

Joonis 19. *Perekondlikud õhtusöögid on muutunud harvemaks, 1977–1999*

[illegible] viitavad ainult abielupaaride harjumustele, võtmata arvesse, et üksi elavate (ja eeldatavasti ka üksi einestavate) inimeste hulk on kõnealusel perioodil ligikaudu kahekordistunud.[20] Et peaaegu kõigis ühiskondades on juba väga pikka aega söödud õhtust tavaliselt üheskoos, siis on selle taga märgatav taandumine Ameerikas üheainsa põlvkonna jooksul tähelepanuväärne märk sellest, kui kiiresti on meie riigi sotsiaalne sidusus muutunud.

Peale söömaaegade on ka peaaegu kõik teised perekondlikud ühistegevuse vormid 20. sajandi viimase veerandi jooksul harvemaks jäänud. Roperi uuringus, milles küsitleti 8–17-aastaste lastega peresid, selgus, et 1976. aastal puhkas neist koos 53%, 1997. aastal aga ainult 38%; ühiselt televiisorit vaatavate perede osakaal langes 54%lt 41%le, koos jumalateenistustel osalevate perede osakaal 38%lt 31%le ning lihtsalt "koos istuvate ja juttu ajavate" perede protsent 53lt 43le. Nendest arvudest ei ole raske välja lugeda, et perekondlikud sidemed lõdvenevad.[21]

Mis on aga saanud *schmooz*'imisest seriaali "Proosit!" (*Cheers*) vaimus ehk kui sageli külastatakse kohalikku baari, "kus kõik teavad sinu nime"? Ka see tava hakkab mineviku hõlma vajuma. Kolm sõltumatut 1970ndate keskpaigast kuni 1990ndate lõpuni korraldatud küsitlusteseeriat näitavad, et nii abielus kui ka üksikud ameeriklased käivad tänapäeval baarides, ööklubides, diskosaalides, kõrtsides ja muudes säärastes kohtades [illegible] 50% harvemini kui 10–20 aastat tagasi.[22] Sõltumata sellest, kas elatakse üksi või kellegagi koos, istuvad ameeriklased õhtuti kodus ning "Proosit!" on muutunud ajalooks.

Et hea *schmooz*'imise kõrvale käivad sageli ka head söögid-joogid, siis on Ameerika eri tüüpi söögi- ja joogikohtade osakaalu muutused viimase veerandsaja aasta jooksul ühtaegu jahmatavad ja kõnekad (vt joonis 20). Aastatel 1970–1998 vähenes täisteenindusega restoranide hulk 100 000 elaniku kohta veerandi võrra ning baaride ja toidubaaride arv poole võrra. Samal ajal kahekordistus tänapäeva ühiskonna "inimesele mõeldud tanklate" ehk kiirsöögikohtade hulk ühe elaniku kohta. Jutuajamise võimalikkuse seisukohast on uut tüüpi kohvibaaride tulv (nagu Minneapolise *cappuccino*-baar, mis võõrustab kohalikke vestlusrühmi) aidanud tavapäraste söögikohtade arvu vähenemist teatud määral kompenseerida, kuid nagu joonis 20 näitab, on kohvibaaride arvu kasvust hoolimata igasuguste söögi- ja joogikohtade koguhulk oluliselt vähenenud.[23]

Erinevalt kohaliku baari või kohviku "püsikundedest" ei tea tõenäoliselt ükski McDonald'si järjekorras kannatamatult seisev kaaskodanik sinu nime – ega tahagi teada.[24] Need külmad arvud kinnitavad tõsiasja, et (ühiskonnavaatleja Ray Oldenburgi väljendit kasutades) "vanad head kohad" – lemmikpaigad, mis "aitavad päeva mööda saata" – on järk-järgult kadumas.[25] Selle asemel et korraks maha istuda ja juttu ajada, eelistavad ameeriklased üha enam toidu kaasa haarata ja edasi joosta.

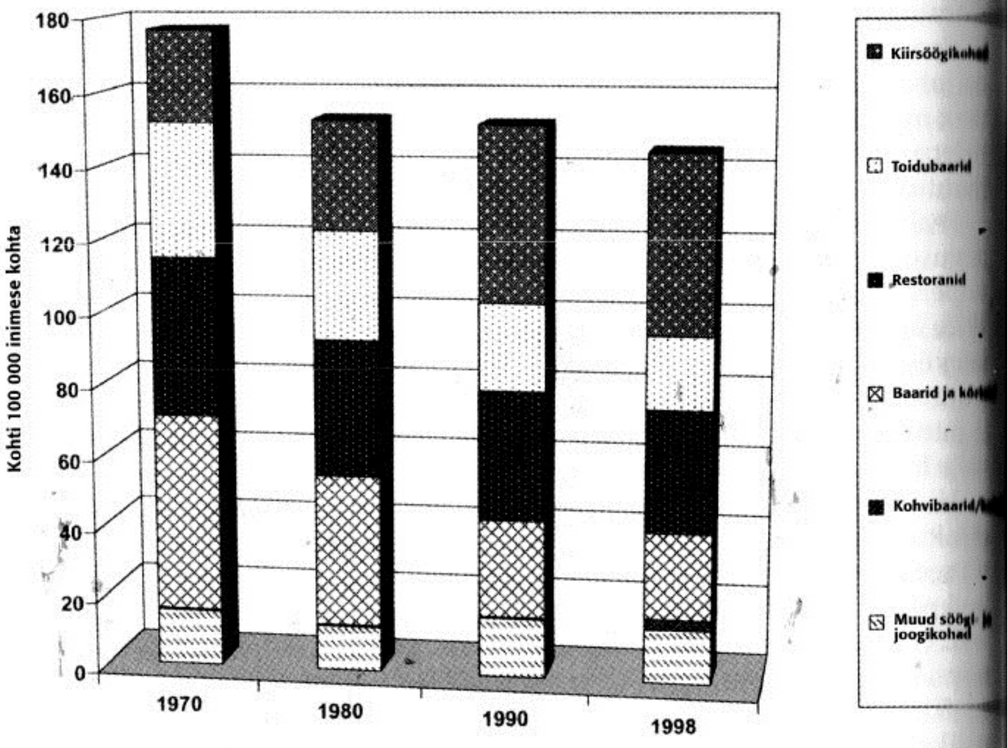

Joonis 20. *Baarid, restoranid ja toidubaarid taanduvad kiirsöögikohtade ees, 1970–1998*

Vähest kõige kõnekam näide ameeriklaste vabaajakasutuse muutustest pakub kaardimängu saatust. Kahekümne nelja Ameerika linna elanike seas 1940. aastal tehtud küsitlus näitas, et kaardimäng oli üle riigi kõige populaarsem sotsiaalne ajaviitevorm. Tervelt 87%s Ameerika kodudest oli olemas kaardipakk; võrdluseks, raadio oli 83%s ja telefon 36%s majapidamistest. Kahekümnenda sajandi esimesel poolel müüdi iga kahe vähemalt 14-aastase ameeriklase kohta *igal aastal* üks kaardipakk.[26] Üllataval kombel järgivad mängukaartide müüginumbrid peaaegu täpselt sama trajektoori nagu eespool vaadeldud formaalne kodanikuosalus – pidev tõus sajandi esimesel kolmel kümnendil ning mõõn Suure depressiooni ajal, millele järgnes Teise maailmasõja järgsetel aastatel uus plahvatuslik tõus (vt joonis 21).

Kuigi pokker ja *gin rummy* olid populaarsed, tabas kõige suurem buum bridži – neljal käel mängitavat kaardimängu –, mis saavutas 1950. aastatel meeletu populaarsuse. Kõige tagasihoidlikumate hinnangute kohaselt mängis 1958. aastal bridži 35 miljonit ameeriklast ehk peaaegu kolmandik kõigist täiskasvanutest. Kaardimänguklubides käis regulaarselt miljoneid ameeriklasi, nii mehi kui naisi. Ühes kõige esimeses sotsiaalse kapitali teaduslikus uuringus leiti, et 1961. aastal oli (vähemalt Nebraskas) peaaegu iga viies täiskasvanu mõne neljale käele mõeldud kaardimängu

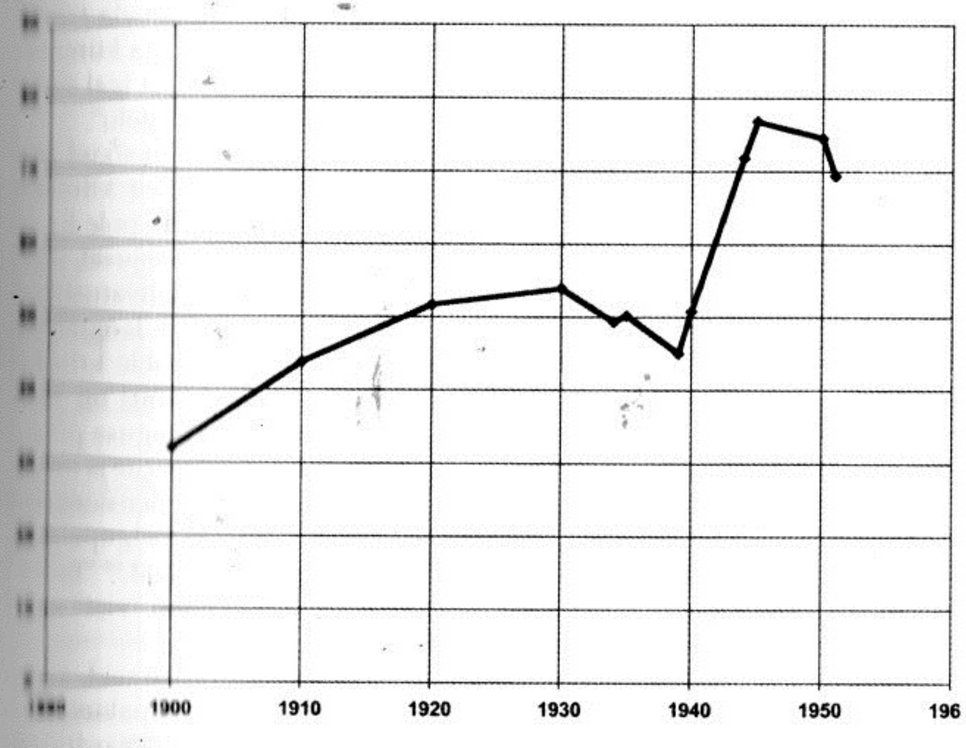

Joonis 21. Kaardimängu sagenemine Ameerikas 1975–1999

klubi liige. Sajad tuhanded üliõpilased istusid 1960ndatel ja 1970ndatel oma ühiselamutes ja konventides ööd otsa üleval, et nõrkemiseni bridži mängida. Bridži ja teiste kaardimängude võlu seisnes selles, et nad olid väga seltskondlikud harrastused. "Segapaaridele" mõeldud klubid olid sooliselt üha enam lõhenevas maailmas nii meestele kui naistele tähtsaks sundimatu õhkkonnaga kooskäimiskohaks. Reeglid õhutasid kõnelema muudel teemadel peale mängu, sest "lauas" ei peetud mänguseisust kõnelemist üldiselt heaks tooniks. "Tõsised" bridžimängijad mängisid vaikides, kuid suuremale osale mänguritest oli iganädalane või igakuine bridžiõhtu väärt võimaluseks oma sõprade ja naabritega *schmooz*'ida – peamiselt isiklikel teemadel, aga mõnikord ka üldisematest küsimustest, sealhulgas poliitikast.[27]

Veel 1970. aastate keskel mängis peaaegu 40% kõigist Ameerika täiskasvanutest vähemalt korra kuus kaarte ning ühe igakuise kinokülastaja kohta tuli neli igakuist kaardimängijat. Aastatel 1981–1999 langes aga keskmine kaardimängimise sagedus Ameerika täiskasvanute seas 16 korralt aastas kaheksale korrale aastas. Ka 1999. aastal edestas kaardimäng veel kinoskäimist skooriga 4:3, kuid vahe sulas kiiresti. Sama kiire langustempo jätkudes kaoksid kaardimängijad vähem kui 20 aastaga täielikult. Üle 600 aasta vanale ühiskondlikule tavale, mis vaid paarkümmend aastat tagasi tegi läbi tohutu buumi, on saabumas jahmatavalt järsk lõpp.[28] Ameerika täiskasvanud mängivad ikka veel üle 500 miljoni kaardimängu aastas, kuid see arv väheneb 25 miljoni võrra aastas.[29] Isegi kui oletada tagasihoidlikult, et kogukonnaküsimused tulevad kõne alla vaid iga kümnenda kaardimängu ajal, tähendaks kaardimängude kadumine, et igal aastal jääb pidamata 50 miljonit kogukonnaelu puudutavat "miniarutelu".

Et kaardimäng on oma olemuselt sotsiaalne tegevus (kui üksikud pasjansiladujad välja arvata), siis langus lõpu poole tõenäoliselt kiireneb. Kui keegi teine sinu tutvusringkonnas kaarte ei mängi, siis pole ka sinul põhjust mängu selgeksõppimisega vaeva näha. Samal põhjusel, miks ohustatud liigi väljasuremise tempo mingil hetkel sageli plahvatuslikult kiireneb, võib ka kaardimäng kaduda kiiremini kui senine langusjoon ennustab. Kaardimängijate hulk on kiirelt langemas allapoole kriitilist piiri. Ameerika Turniiribridži Liidu liikmete keskmine vanus oli 1999. aastal 64 aastat ning tõusis kiiresti – selge märk sellest, et languse põhjused on põlvkondlikud. Langus toimub põhiliselt beebibuumerite ja nende laste arvelt. Üha suurem osa kaardimängudest mängitakse pensionäride kogukondades, mis on ohustatud liikidele sageli viimseks pelgupaigaks olevate isoleeritud ökoloogiliste niššide sotsioloogilised vasted.[30] "Bridž" kõlab 1990. aastate üliõpilaste kõrvadele sama arhailiselt nagu "vist" omal ajal nende vanemate kõrvadele.

Kaardimängudele on loomulikult tekkinud mitmeid aseaineid, arvuti- ja videomängudest kasiinodeni. Nagu kaardimängud, nii pakuvad ka need meelelahutused võimalust õnne katsuda, kuid erinevalt kaardimängudest on need tegevused oma olemuselt üksildased. Minu mitteametlikud vaatlused näitavad, et bridžihuvilised, kes mängivad üksteisega Interneti vahendusel, keskenduvad täielikult mängule ning vestlevad omavahel tühjast-tähjast minimaalselt, erinedes selle poolest traditsioonilistest mänguritest. Isegi Microsofti pasjansifännid mängivad harva mitmekesi ning uute rohkearvuliste megakasiinode külastajale avaneb kõhedustekitav vaatepilt – tuhanded ruutmeetrid on täidetud üksildaste "mängijatega", kes on vaikides kummardunud "ühekäeliste bandiitide" kohale. (Joonis 22 annab piltliku ülevaate viimase veerandsaja aasta jooksul kaardimängude, kasiino- ja kinokülastuste ning videomängude valtes toimunud muutustest.) Bridži, pokkeri, *gin rummy* ja kanasta asemele on ühtegi samavõrd "*schmooz*'itavat" vabaajategevust ilmunud.[31]

Teine tähelepandamatu sotsiaalse sidususe indikaator on tervituskaartide saatmise komme. Tervituskaartide saatmine on viimase 10–20 aastaga nii abieluinimeste kui ka üksikute kodanike seas vähenenud 15–20%. See langustrend sai alguse vähemalt kümmekond aastat enne Interneti ja e-posti ilmumist, seega on selle taga midagi enamat kui lihtsalt füüsiliste tervituste asendumine virtuaalsetega.) Vanemaks saades hakkavad inimesed, eriti üksi elavad inimesed üha rohkem tervituskaarte saatma, mistõttu on kaartide üldine läbimüük vananevas Ameerikas kasvanud. Samas saadavad Ameerika kõik vanuserühmad tänapäeval vähem tervituskaarte kui samad vanuserühmad põlvkond tagasi.[32] Siin võib jälle näha, kuidas koos põlvkondade vahetumisega muutuvad tänapäeva Ameerikas ka ühiskondlikud tavad.

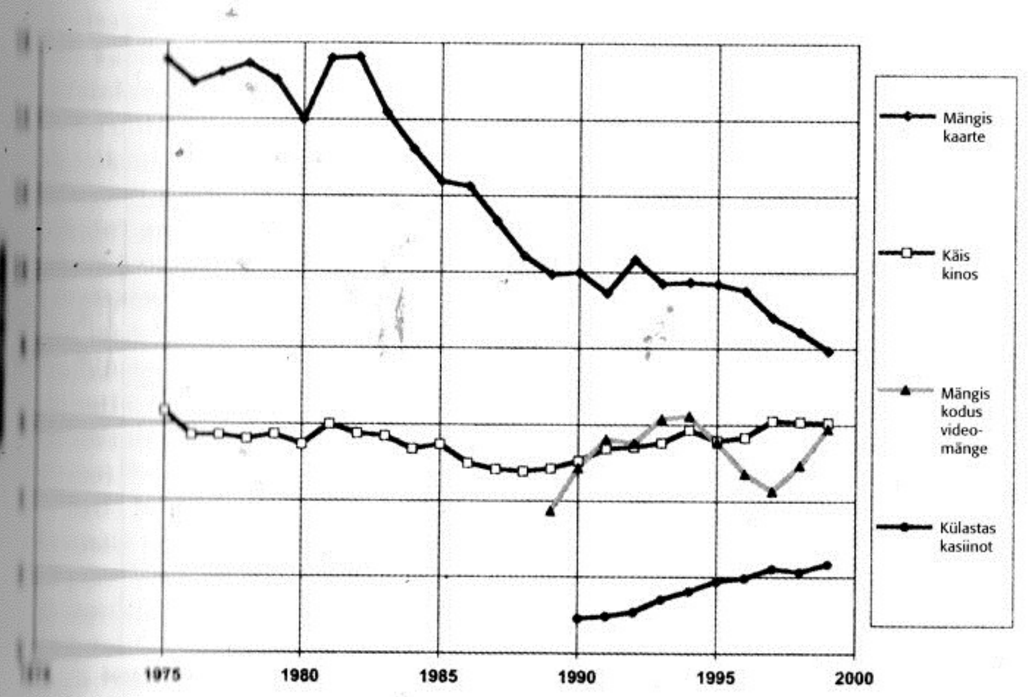

Joonis 22. *Kaardimängud ja muud vabaajategevused 1975–1999*

Nii palju siis sõpradest. Mis on aga saanud naabritest? Üldise ühiskonnauuringu järgi vähenes sagedus, millega ameeriklased "veetsid seltskondliku õhtu koos mõne naabruskonnas elava inimesega" ajavahemikul 1974–1998 ligikaudu kolmandiku võrra – abieluinimeste puhul umbes 30 korralt aastas 20 korrani ja üksikute inimeste puhul umbes 50 korralt aastas umbes 35 korrani.[33] (Vt joonis 23.) Kaudsed andmed viitavad sellele, et langus sai tegelikult alguse juba 20 aastat varem, nii et võrreldes 1950ndate keskpaigaga on naabritevahelised sidemed 1990. aastatel tõenäoliselt ligi poole nõrgemad.[34] Keskmine ameeriklane käib oma naabritega seniajani iga paari nädala tagant läbi, kuid nii nagu sõprussuhted on ka naabritevahelised sidemed tänapäeval märgatavalt nõrgemad kui põlvkond tagasi.

Viimastel aastatel on palju tähelepanu pälvinud "naabriteühendused" ning mõnede vaatlejate hinnangul on neid rohkem kui veel mõned aastad tagasi. Ühe hiljutise uuringu kohaselt on koguni iga kaheksas täiskasvanu seotud naabruskonna, kogukonna, majaomanike liidu või elamukvartali huvisid kaitsva ühendusega.[35] Samasugused organisatsioonid olid aga ka varasematel kümnenditel väga levinud; meenutagem ajakirja *Life* ülistuslugu 1960. aastate ameeriklastele, kes "vaigistavad oma karjainstinkti lugematutes kohalikes komiteedes". Linnasotsioloog Barrett A. Lee ja tema kolleegid on tõdenud, et

> naabriteühendusi käsitleva sotsiaalteadusliku kirjanduse vohamine viimasel ajal viitaks justkui sellele, et need ühendused on

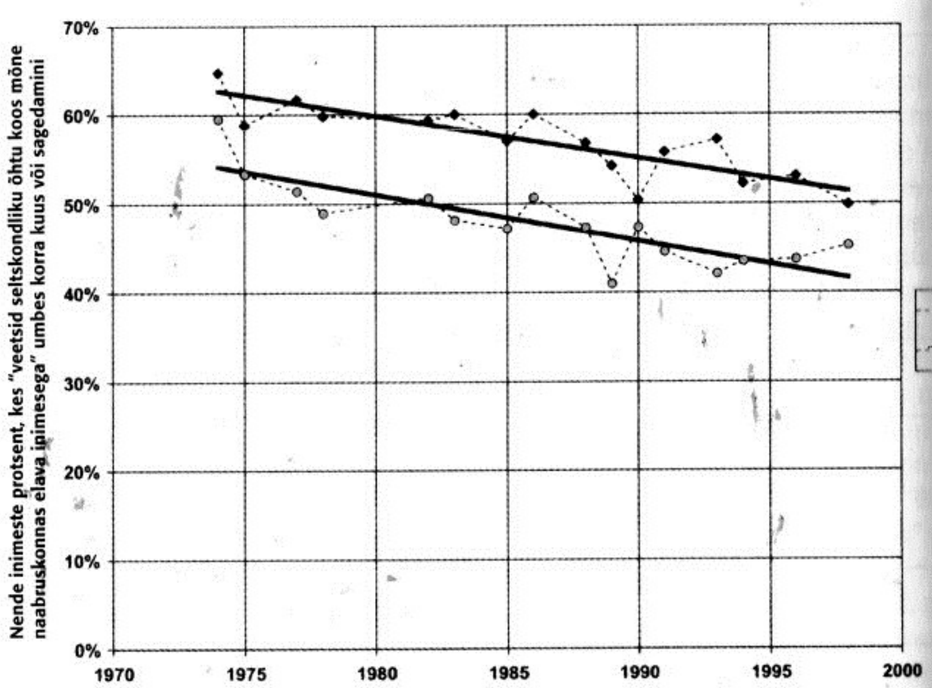

Joonis 23. *Naabritevahelise suhtluse vähenemine 1974–1998*

> linnamaastikul uustulnukad. Piisab aga põgusast süvenemisest veendumaks, et see mulje on petlik.... Esimesed naabruskonnaorganisatsioonid tekkisid möödunud sajandi lõpul ning olid enne suurt depressiooni enamikus suurlinnades hästi esindatud.

[illegible]sajalised uuringud, milles on vaadeldud naabruskondi Bostonist Seattle'ini, näitavad, et kuigi 20. sajandi lõpus ühendasid naabruskonnad rohkem oma jõud *poliitilistel* eesmärkidel, oli organiseeritud *ühiskondlik* elu – tänavakarnevalid, amatöörteatrid, piknikud, kaasavõetavate roogadega ühissöömaajad, tantsuõhtud ja muu sellesarnane – 20. sajandi esimesel poolel naabruskonna tasandil palju elujõulisem kui sajandi lõpupoolel.[36]

Naabrivalverühmi on viimasel 20 aastal tublisti lisandunud ning nad on ilmselgelt tunduvalt kuritegevuse taset vähendanud. Justiitsministeeriumi poolt 1998. aastal 12 suurlinnas tehtud uuring näitas, et 11% kõigist elanikest on käinud vähemalt korra naabrivalve koosolekul (6% viimase aasta jooksul) eesmärgiga kaitsta end kuritegevuse eest. Võrdluseks, 14% inimestest hoidis kodus tulirelva, 15% pidas valvekoera ja 41% oli paigaldanud kodudele täiendavaid lukke.[37] Lühidalt, kuritegevusega võideldes investeerime me relvadesse, koertesse ja lukkudesse rohkem kui sotsiaalsesse kapitali. Vahest osalt just sel põhjusel on naabrivalveprogrammides osalemine – kui see ei tugine mõnele mitmekülgsemale naabruskonda ühendavale organisatsioonile – esialgse entusiasmipuhangu järel hääbunud.[38] Kuritegevuse ennetamise rühmi on küll lisandunud, kuid nad on vastaks aseaineks traditsiooniliste naabruskondade kadunud sotsiaalsele kapitalile – nad kujutavad endast sotsioloogilist tehismuru, mida kasutatakse seal, kus tõeline muru ei taha kasvada.

Uuringud, milles vaadeldi ameeriklaste ajaressursse viimase 30 aasta jooksul, on seni vaadeldud formaalse sotsiaalse osaluse vähenemise ja [illegible]imisse panustamise vähenemisega täielikus kooskõlas. "Ajapäevik" analüüs näitab, et nende ameeriklaste osakaal, kes pühendasid oma jooksul aega mitteformaalsele seltskondlikule suhtlusele (sõprade külastamine, pidudel käimine, baaris istumine, mitteformaalsed vestlused jms) langes 1965. aasta 65%lt 1995. aastaks 39%ni. Päevas sellistele tegevustele pühendatud keskmine ajahulk langes 85 minutilt (1965) 57 minutile (1995). (Vt joonis 24.) Sajandi lõpul kulutasime mitteformaalsele suhtlemisele tervelt kolmandiku võrra vähem aega kui kolm kümnendit tagasi.[39]

Seda hämmastavat nihet ajakasutuses – rohkem aega enesele ja perekonnale ning vähem aega kogukonnale laiemalt – kinnitab ka NPD Group poolt aastatel 1992–1999 tehtud 24 000 ajapäeviku analüüs.[40] Keskmine ameeriklane hakkas 1990. aastate jooksul pühendama iga päev peaaegu 30% rohkem aega laste või lemmikloomade eest hoolitsemisele (tõenäoliselt "beebibuumi järelkaja" ehk beebibuumerite laste hiljutise sünnilainete tõttu) ning umbkaudu 5–7% rohkem aega nii enda eest hoolitse-

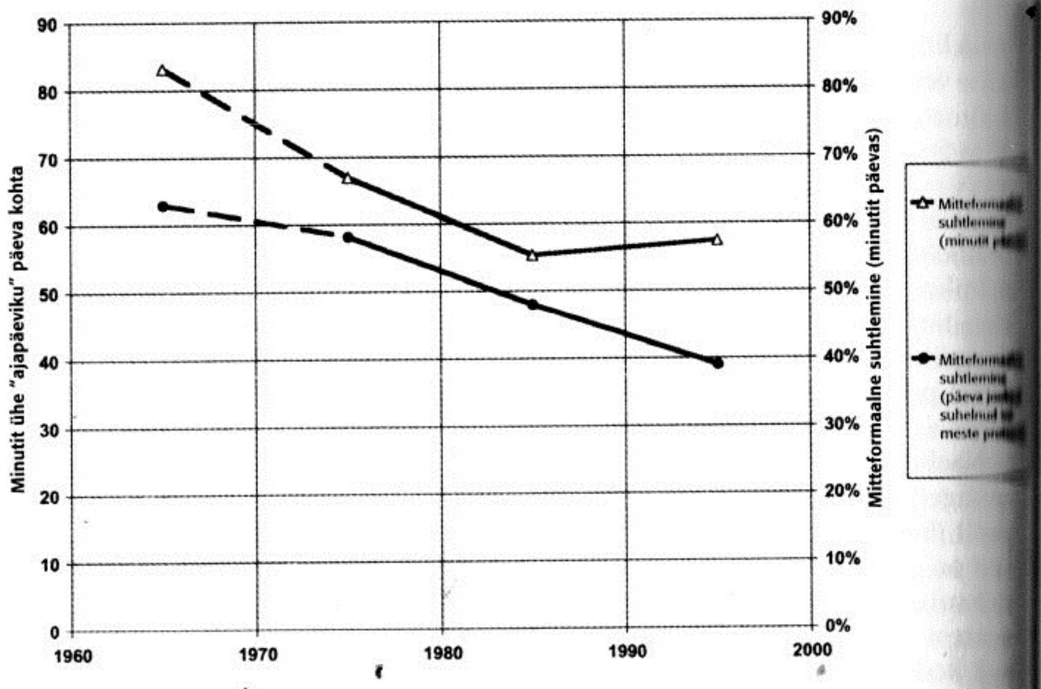

Joonis 24. *Mitteformaalne suhtlemine "ajapäevikute" uuringu kohaselt 1965–1995*

misele, lõbustustele, magamisele, spordile kui ka transpordile. Seevastu suurimad muutused ajakasutuses puudutasid kirikuskäimist ja sõprade külastamist – kummalegi tegevusele kulutatud aeg vähenes uuringu kohaselt üle 20%.

Nagu juba märkisime, on mitteformaalsete sotsiaalsete sidemete tihedus eri ühiskonnakategooriates mõnevõrra erinev – naiste seas suurem kui meeste hulgas, noorukite ja pensionäride seas suurem kui keskealiste hulgas jne. Kuigi *schmooz*'imise *tase* on nendes kategooriates erinev, on *schmooz*'imise *suundumus* (s.o vähenemine) kõigis ühiskonnagruppides väga sarnane – see väheneb nii meeste kui naiste hulgas, kõigis vanuserühmades, kõigis ühiskonnaklassides, riigi kõigis osades, nii suurlinnades, eeslinnades kui väikelinnades, nii abielupaaride kui üksikute inimeste seas.[41] Ühesõnaga, mitteformaalsed sotsiaalsed sidemed on Ameerika ühiskonna kõigis osades vähenenud.

Kõnelesime enne paradoksist, et kuigi parim formaalses kogukonnaelus osalemise aktiivsust ennustav tegur – haridustase – on viimase 20 aasta jooksul järsult tõusnud, on formaalses kogukonnaelus osalemise aktiivsus hoopis järsult langenud. Ühe järeldusena võiks oletada, et kui haridustase ei oleks vahepeal tõusnud, oleks formaalse osaluse määr veelgi kiiremini langenud. Samasugust paradoksi võib täheldada mitteformaalse sotsiaalse aktiivsuse juures: üksikud ja lastetud inimesed on suuremad *schmooz*'ijad ning üksikute ja lastetute inimeste hulk on viimasel kahel kümnendil märkimisväärselt kasvanud.[42] Kui muud asjaolud kõrvale jätta, siis oleksid need suundumused pidanud viima mitteformaalse sotsiaal-

interaktsiooni *kasvuni* – tegelikkuses on aga juhtunud vastupidi. Et tavapärane pereelu on muutunud haruldasemaks, siis oleks võinud arvata, et seriaalide "Proosit!" ja "Sõbrad" tegeliku elu versioonid on sagenenud ning kodanikuühenduste ja ühiste õhtusöökide rolli üle võtnud. Tegelikult ei ole seda juhtunud ning ühenduste ja õhtusöökide populaarsuse vähenemisest tekkinud tühik on täitmata. Järeldus: peab leiduma mingi veel võimsam tegur, mis *schmooz*'imist tänapäeva Ameerikas alla surub.

VERDAME TÄNAPÄEVAL sõprade ja naabritega tunduvalt vähem aega kui vanasti. Mida muud me selle asemel võiksime teha, nii et see ka sotsiaalsele kapitalile mingit mõju avaldaks? Üheks levinud vaba aja veetmise vormiks on sport. Mida ameeriklaste sportimisharjumuste uuringud meile sotsiaalse kapitali suundumuste kohta kõnelevad? Võib-olla peaksime nüüd kaardilaua või kohaliku baari asemel suhelda tuttavatega hoopis pehmepalliväljakul või spordisaalis?

Leidub andmeid selle kohta, et spordiklubisid on viimasel 20 aastal tõesti palju juurde tekkinud; üldise ühiskonnauuringu kohaselt kasvas spordiklubide liikmete osakaal ühiskonnas 19%lt (1974–1975) 21%le (1993–1994). Teisest küljest on mitmes uuringus mõnevõrra üllatuslikult leitud, et enamiku spordialadega tegelemine on viimastel kümnenditel hoopis vähenenud.[43] Et elanikkond kasvab, kasvab mõne spordiala puhul ka harrastajate arv, ent kui võtta aluseks protsent elanikkonnast, siis on kõigi järgmiste alade harrastajate osakaal viimase ühe-kahe kümnendi jooksul 10–20% võrra langenud: pehmepall, tennis (ja teised reketimängud, näiteks lauatennis), võrkpall, jalgpall, jalgrattasport, suusatamine (nii mäe-, murdmaa- kui veesuusatamine), jahipidamine, kalastamine, pikamaasõidud, kanuumatkad, sörkjooks ja ujumine. Näiteks kinnitavad nii Rahvusliku Sporditarvete Assotsiatsiooni, Sporditarvete Tootjate Assotsiatsiooni, DDB Needhami elustiili uuringute keskuse kui ka Rahvusliku Tervisestatistika Keskuse pikaajalised uuringud fakti, et ajavahemikul 1980ndate keskpaigast 1990ndate lõpuni vähenes pehmepalli harrastajate protsent USAs ligikaudu kolmandiku võrra.[44]

Mõned uued spordialad on populaarsust võitnud – näiteks rulluisutamine ja lumelauasõit nooremate ja energilisemate ameeriklaste seas, tervisekõnd ja aeroobika terviseteadlikumate kodanike hulgas ning golf jõukamate seas. Enamik nendest uutest spordialadest ei ole aga nii "seltskondlikud" kui paljud traditsioonilised sportlikud tegevused. Kõige rohkem on viimasel kümnendil kasvanud just "koduseks" tegevuseks peetud sporditarvete, näiteks käimislintide ja jõumasinate läbimüük.[45] Usutavasti ei meelita ükski nendest uutest aladest ligi kaugeltki sama palju harrastajaid kui populaarsust kaotavad traditsioonilised spordialad. Meeskonnaaladest on jalgpall ja korvpall küll tõusuteel, kuid mitte piisavalt, et kompenseerida teiste suuremate meeskonnaalade – pehmepalli, jalgpalli, võrkpalli ja ameerika jalgpalli – samaaegset langust. Lõppkok-

kuvõttes on spordiga tegelemine viimase 10 aasta jooksul tagasihoidlikult, kuid siiski äratuntavalt vähenenud ning eriti teravalt puudutab langus meeskonna- ja rühmaalasid.[46]

Spordi populaarsuse vähenemine ei tulene USA elanikkonna vananemisest. Vastupidi, langus on kõige ulatuslikum noorte seas; vanemad ameeriklased on muutumas hoopis sportlikumaks. Nimelt langes spordisaalide külastussagedus 20–29-aastaste ameeriklaste seas 1980. aastate keskpaigast kuni 1998. aastani üle kahe korra – kaheksalt korralt aastas kolme korrani aastas; üle 60-aastaste seas kõnealune näitaja samal perioodil aga kahekordistus, tõustes kahelt korralt neljani. Mis puudutab ujumist ja terviseklubisid, siis ilmneb samasugune põlvkondlik erinevus – nooremate seas langustrend, vanemate seas pidev tõusutrend. Füsioloogilistel põhjustel spordiga (välja arvatud tervisekõnniga) tegelemine vanemas eas väheneb, ent kui elutsüklite eripärad kõrvale jätta, ilmneb samasugune põlvkondlik profiil, nagu nägime juba teiste sotsiaalse ja poliitilise osaluse vormide juures (buumerite ja X-põlvkonna seas osalemine väheneb, nende vanemate ja vanavanemate seas aga kasvab). On alust uskuda, et selline kaksiktrend – vabaajategevuste populaarsuse tõus vanema põlvkonna seas ja langus noorema põlvkonna seas – sai alguse juba 1960. aastate algul.[47]

Kuigi see ei ole siinkohal põhiküsimuseks, tuleks mainida, et noortespordi populaarsus on viimasel paaril kümnendil ilmselt paigal seisnud või langenud.[48] Üllataval kombel pöördus isegi 1980ndatel meeletult kiiresti harrastajaid juurde võitnud noorte jalgpalli populaarsus 1990ndatel taas langusele.[49] Viimastel aastatel on ka enamiku teiste levinumate spordialade populaarsus noorukite seas tunduvalt vähenenud. Üheks oluliseks erandiks on naistele mõeldud organiseeritud koolisport, mis tuleneb osalt sellest, et haridusseaduse muudatusseaduse IX jagu nõuab naistele föderaalselt rahastatud spordiprogrammides võrdseid võimalusi, kuid isegi see oluline meede ei ole suutnud peatada Ameerika noorte huvi vähenemist formaalsete ja mitteformaalsete sportimisvõimaluste vastu.[50] Tänu "beebibuumi järelkajale" on paljude spordialade harrastajate absoluutarv kasvanud, kuid meid huvitab eelkõige tõsiasi, et sportijate osakaal elanikkonna seas on vähenenud.

Fitness'i teemal arutletakse 1990ndatel rohkem, kui seda tehti 1970ndatel ja terviseklubisid tekib nagu seeni pärast vihma.[51] Kas see suundumus ei võiks muude ühiskondlike sidemete vähenemist kompenseerida? Empiirilised tõendid näitavad, et mitte. Esiteks, kõik tervisespordi liigid (peale käimise) on palju vähem levinud kui proosalisemad tegevused, nagu kaardimäng või ühised õhtused koosviibimised. Hoolimata sellest, et 1990. aastatel kaardimängu populaarsus vähenes ja terviseklubisid hulgaliselt lisandus, on kaarte mängivaid ameeriklasi kolm korda rohkem kui regulaarselt terviseklubis käijaid. Ainult üksi elavate 20–29-aastaste kõrgharidusega inimeste hulgas on terviseklubi külastamine sagedasem kui kaardimäng ning sõltumata sellest, milline ettekujutus jääb massimeediast, langeb kirjeldatud demograafilisse kategooriasse ainult iga 15

Ameerika täiskasvanu. Isegi kui terviseklubid pakuksid *schmooz*'imiseks piiramatuid võimalusi (selle asemel et vaikides trenni teha ja enda ees laval ekraani vaadata), on uute terviseklubide lisandumine vähem trendikate mitteformaalsete suhtlusvormide hääbumise kõrval köömes.

Teiseks, keskmise ameeriklase keskmine sportimiskordade arv (liites kokku tervisejooksu korrad, aeroobikatunnid ja terviseklubide külastused) 1980. ja 1990. aastatel ei suurenenud. Terviseklubide populaarsus mainitud aastatel küll tõusis, kuid sellega kaasnes tervisejooksu ja aeroobika populaarsuse vähenemine (vt joonis 25). Lihtlabane põhimõte "teha tervise nimel paarikilomeetrine jalutuskäik" on levinum kui kõik ülejäänud kehakultuuri liigid kokku ning käimise populaarsus on viimase kümnendi jooksul umbes kolmandiku võrra kasvanud. Käimistreeningu (ja ka golfi) populaarsuse suurenemine tuleneb aga ainult vanemate ameeriklaste tervisespordibuumist ning just selle ühiskonnagrupi sidumis on USAs kõige paremini vastu pidanud. Inimeste spordiaktiivsuse regiool vaadeldud muutused – üleriigiline langus, veel kiirem langus noorte täiskasvanute hulgas ja väikseim langus (või paigalseis) vanemate inimeste seas – väljenduvad visuaalselt Ameerikat viimastel aastakümnitel tabanud "rasvumisepideemia" näol – selle "tõve" sagedust iseloomustab üleriigiline tõus, veel kiirem tõus noorte täiskasvanute hulgas ja väikseim tõus vanemate ameeriklaste hulgas. Tervisesport ei ole kindlasti vastkond, mis suudaks sotsiaalse kapitali kadumist Ameerika ühiskonna muudel elualadel mingilgi moel kompenseerida.[52]

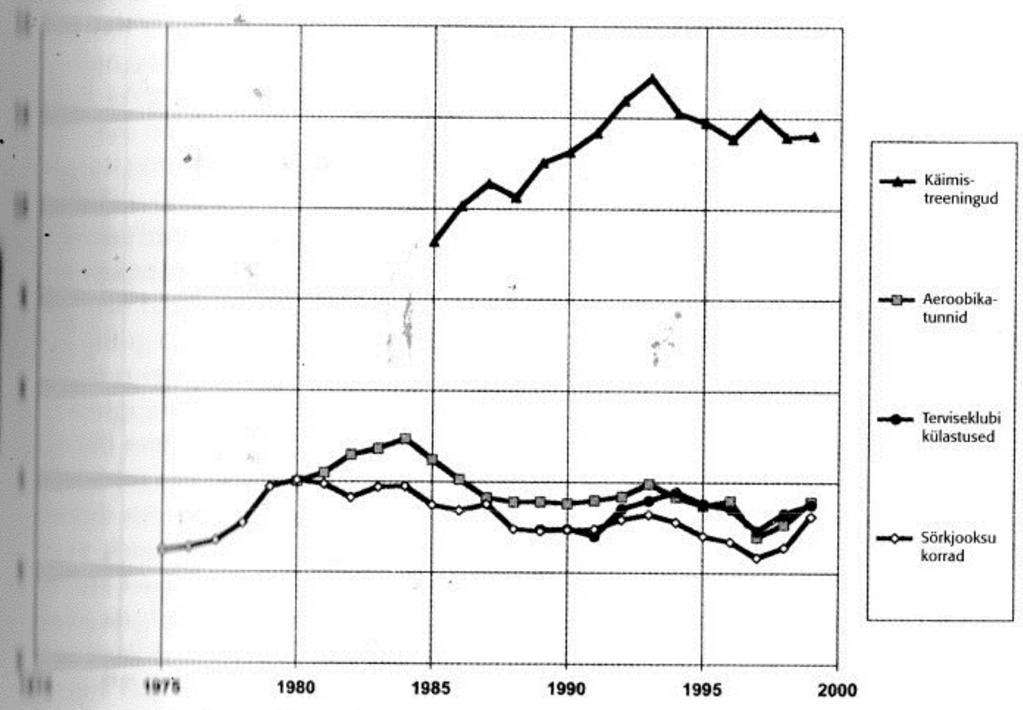

Joonis 25. *Tervisespordi populaarsuse paigalseis (v.a käimine)*

Levinumatest spordialadest on peaaegu ainsana suutnud viimastel aastatel oma positsioone säilitada keegel.[53] Keegel on kõige populaarsem võistlussport Ameerikas. Iga jooksja, golfimängija ja pehmepalluri kohta tuleb üle kahe keeglimängija, iga jalgpalluri kohta (lapsed k.a) üle kolme keeglimängija ning iga tennisisti ja suusataja kohta neli keeglimängijat.[54] Vaatamata keegli "retromainele" käisid isegi 20–29-aastased noored 1996. aastal umbes 40% sagedamini keeglit mängimas kui rulluisutamas. Päris viimasel ajal on kuuldavasti veelgi suurem hulk noori avastanud enda jaoks kõrgtehnoloogilise keegli – nn kosmilise keegli ehk *rock'n'bowl'i*. Liiatigi on kõigi teiste põhiliste spordialade harrastajate seas keskmisest enam noori mehi, kõrgema keskklassi esindajaid või mõlemaid. Erinevalt terviseklubidest, jalgrattasõidust, sörkjooksust, aeroobikast, ujumisest, tennisest, golfist, pehmepallist ja teistest levinumatest spordialadest on keegliharrastaja tüüpiline keskmine ameeriklane – keegel on ühtmoodi populaarne nii meeste kui naiste, nii abielupaaride kui üksikute inimeste, nii töölisklassi kui keskklassi, nii noorte kui vanade hulgas.[55]

Et elanikkond on kasvanud, on Ameerikas keeglimängijaid rohkem kui kunagi varem, kuid keeglI*iigade* arv on viimase 10–15 aasta jooksul järsult vähenenud. Aastatel 1980–1993 suurenes keegliharrastajate hulk Ameerikas 10% võrra, kuid keegliliigade arv vähenes enam kui 40% võrra.[56] Joonisel 26 on kujutatud Ameerika keegliliigade populaarsuse pikaajalisi suundumusi, mis langevad täpselt kokku teisi, varem vaadeldud

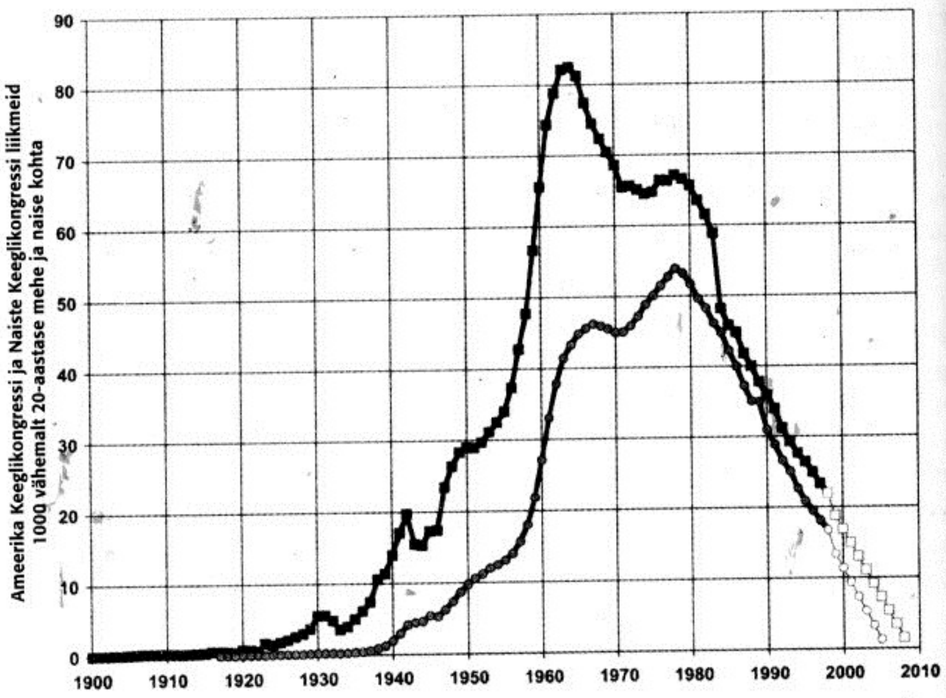

Joonis 26. *Keegliliigade tõus ja langus*

sotsiaalse kapitali vorme iseloomustavate trendidega – pidev kasv alates sajandi algusest (välja arvatud Suure depressiooni ja Teise maailmasõja järgi plahvatuslik kasv perioodil 1945–1965, seisak 1970ndate lõpuni ning viimasel järsk langus sajandi viimasel kahel kümnendil. Tippajal, 1960. aastate keskpaiku kuulus 8% Ameerika meestest ja 5% Ameerika naistest mõnda keeglivõistkonda. Kui aga samasugune pidev langus peaks jätkuma, siis nagu jooniselt 26 nähtub, kaovad keegliliigad 21. sajandi esimese kümnendi lõpuks sootuks.

Et te ei arvaks, nagu võiks keeglit läbinisti triviaalseks näiteks pidada, peaksin märkima, et Ameerika Keeglikongressi andmetel mängis 1996. aastal vähemalt ühe korra keeglit 91 miljonit ameeriklast, see on *üle 25% rohkem, kui hääletas 1998. aasta Kongressi valimistel.*[57] Isegi pärast 1980. aastatel keegliliigasid tabanud langust mängis 2–3% ameeriklastest endiselt regulaarselt keegliliigades, kuid nagu juba nägime, hakkas see arv kiiresti langema. Keegliliigade kadumine ähvardab keeglisaalide omanikud nälga jätta, sest riigi ühe suurima keeglisaalide keti omaniku sõnul tarbivad liigamängijad kolm korda rohkem õlut ja pitsat kui üksinda mängijad – ning raha tuleb just õllest ja pitsast, mitte pallide ja jalanõude rentimisest. Keegliliigade laiem ühiskondlik tähendus peitub aga sotsiaalses läbikäimises ning pitsa ja õlle juurde kuuluvates jutuajamistes, mis peamiselt puudutavad muu hulgas ka kodanikuelu teemasid – üksikud keeglimängijad jäävad sellest ilma. Sõltumata sellest, kas keegel on hetkel enamiku ameeriklaste silmis populaarsem kui hääletamas käimine või mitte, on keeglivõistkonnad järjekordne kadumisele määratud sotsiaalse kapitali vorm.

Rangelt võttes on väljend "üksinda keeglisaalis," mis kirjeldab väljaspool keegliliigasid mängimist, muidugi üksnes poeetiline kujund. Igaüks, kes on mõnes kohalikus keeglisaalis ringi vaadanud, võib kinnitada, et mitteametlikke keeglisõprade rühmi on rohkem kui üksinda mängijaid. Niivõrd, kui need mitteametlikud rühmad endast nõndanimetatud *kohaste*'imise vorme kujutavad, viitab keegli enam-vähem püsiv populaarsus viimastel aastatel sellele, et mitteformaalsete sidemete üldise kadumise taustal on keegli näol tegemist erandiga. Teisest küljest eeldab keegliliiga regulaarset osalemist, laiendab tutvusringkonda ning loob sellist sotsiaalset kapitali, mida juhuslik ühismäng ei paku.

Kuigi ameeriklased on hakanud vähem sporti *tegema*, oleme hakanud spordi *vaatamisele* rohkem aega ja raha kulutama kui veel paarkümmend aastat tagasi. Et spordivõistluste pealtvaatajate arv on kiiresti kasvanud, peitub siin ka seletus profisportlaste palga kiirele tõusule. Vaatajaskonna kasv peegeldab osalt meie televiisori vaatamise harjumusi, kuid ka vaatajate kaasaelajate hulk on suurenenud. Kui võtta arvesse elanikkonna kasv, siis on suuremate spordisündmuste külastatavus alates 1960. aastatest peaaegu kahekordistunud.[58] Eri aastatel on eri spordialasid saatnud erinev edu – sõltuvalt sellest, kui põnevaks on kujunenud hooaeg ja millised on olnud töötajate ja juhtkonna suhted –, kuid peaaegu kõigi levinu-

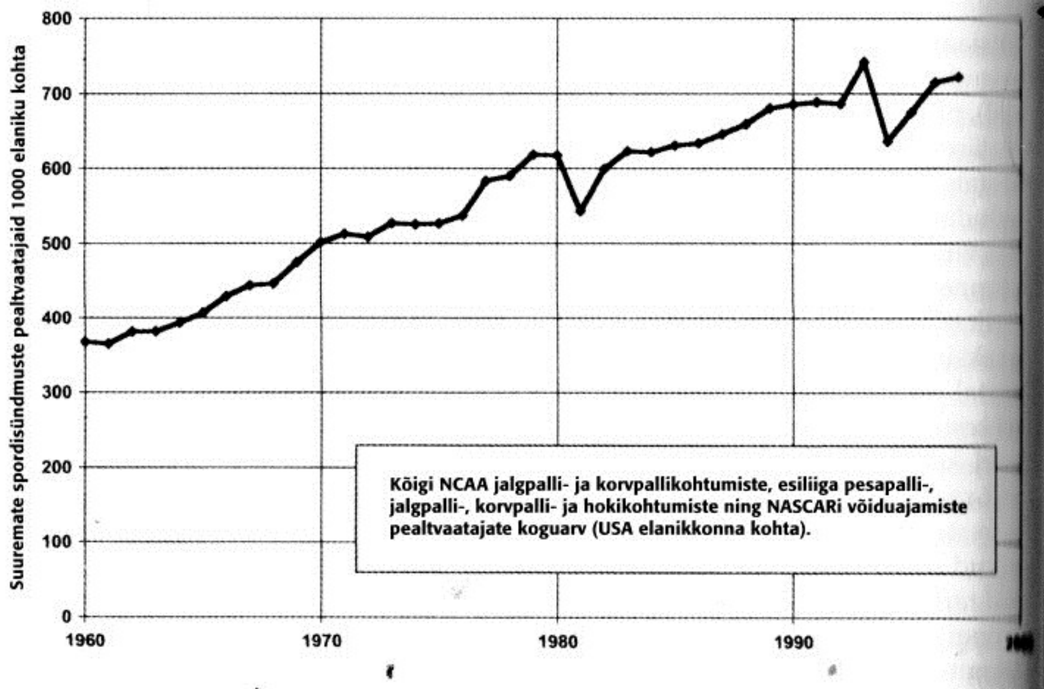

Joonis 27. *Spordivõistlustele vahetult kaasaelajate arvu kasv 1960–1997*

mate spordialade – professionaalse pesapalli, korvpalli, jalgpalli, hoki ja autode ringrajasõidu ning ka kolledžijalgpalli ja -korvpalli pealtvaatajate arv ühe elaniku kohta on viimasel 40 aastal kasvanud. Seda suundumust on kujutatud graafiliselt joonisel 27 – lõpuks ometi üks tõusev trend, olgugi et tegemist on passiivsete pealtvaatajatega.

Pealtvaatajate arvu kasv ei ole sotsiaalse kapitali seisukohast sugugi tähtsusetu.[59] Kogukonnaelu turgutamiseks võib ühine reedeõhtune tribüünil istumine ja keskkoolidevahelise jalgpallimatši jälgimine sama hea olla kui ühise pokkerilaua taga istumine. Lisaks võib vähemalt võitva tiimi fännide entusiasmipuhang teatava kogukonnatunde luua. Ja nagu palju kannatanud Red Soxi poolehoidjad hästi teavad, võib ka jagatud ebaõnn kogukondlikku sidet tugevdada. Teisest küljest on üsnagi jahmatav näha, et samasugust tasakaalunihet aktiivse osaluse ja passiivse pealtvaatamise vahel, nagu me nägime poliitilises sfääris, võib täheldada spordis. Jalgpallis nagu ka poliitikas ei ole meeskonna mängu vaatamine sama mis selles meeskonnas mängimine.

Sama nähtus – üha rohkem pealtvaatajaid ja üha vähem osalejaid – ilmneb ka Ameerika elu teistes sfäärides. Nii pop- kui kõrgkultuuris on publik kasvanud üldiselt sama kiiresti või kiiremini kui elanikkond. Uuringute kohaselt käib kunstimuuseumides, pop- ja rokk-kontsertidel ning kinos sama palju või isegi rohkem külastajaid ühe elaniku kohta kui varem. Aastatel 1986–1998 vähenes kirikuskäimine 10% võrra, kuid muuseumide külastamine kasvas 10% võrra; kodus pidude korraldamine vähenes veerandi võrra, kino populaarsus kasvas aga veerandi võrra

ühenduste koosolekutel käimine vähenes kolmandiku võrra, kuid pop- ja rokk-kontsertide külastamine kasvas kolmandiku võrra.[60]

Teisest küljest on kultuuri "loomine" (erinevalt selle pelgast tarbimisest) vähenenud. Võtame näiteks linnaorkestrid, džässipeod või lihtsalt klaveri ümber kogunenud seltskonnad kui kunagised klassikalised näited kogukonnatundest ja sotsiaalsest aktiivsusest. Viimase veerandsajandi jooksul igal aastal tehtud uuringu kohaselt on muusikariistade mängimise sagedus langenud keskmiselt kuuelt korralt aastas (1976) kõigest kolme korrani aastas (1999). Nende ameeriklaste protsent, kes üldse mingit muusikainstrumenti mängivad, langes samal perioodil tervelt kolmandiku võrra (30%lt 20%le) ning muusikatundide populaarsus on viimaste põlvkondade jooksul samuti langenud.[61] Rahvusliku Muusikaõpetajate Ühingu küsitluste järgi on selliste majapidamiste osakaal, kus vähemalt üks inimene mõnda muusikariista mängib, pidevalt langenud – 1978. aastal oli neid 51%, 1997. aastal 38%.[62] Nagu spordivaatamise puhul, nii ei ole me ka muusika *kuulamise* vastu kindlasti huvi kaotanud, kuid üha vähem ameeriklasi mängib koos mõnda pilli.

Kui Aristoteles täheldas, et inimene on oma loomult poliitiline loom, siis ei pidanud ta peaaegu kindlasti silmas *schmooz*'imist. Sellest hoolimata näitavad meie tõendid, et enamik ameeriklasi sõlmib oma kaaslastega väga mitmesuguseid mitteformaalseid sidemeid. Olgu inimloomus milline tahes, erakuteks me tõenäoliselt ei muutu. Teisest küljest viitavad väga paljud tegevusvaldkonnad sellele, et ameeriklaste regulaarsed kontaktid oma sõprade ja naabritega on viimasel paaril aastakümnel vähenenud. Me veedame vähem aega toidulauas vesteldes, me külastame üksteist harvemini, me tegeleme vähem sundimatut sotsiaalset suhtlust soodustavate harrastustega ning kulutame rohkem aega pealtvaatamisele (tõsi küll, sageli koos teiste inimestega koos) ja vähem aega tegutsemisele. Me tunneme oma naabreid halvemini ning näeme oma vanu sõpru harvemini. Ühtlasi, omavaheline suhtlus ei ole vähenenud mitte ainult "kasuliku tegevuse" vähenemise arvelt, vaid ka mitteformaalsete sidemete arvelt. Kas sellise vaikiv tagasitõmbumine ühiskondlikust suhtlusest on mõjutanud ka meie võimet ühistesse ettevõtmistesse panustada ja kõrvalseisjatega arvestada, on küsimus, millele pühendame järgmised kaks peatükki.

7. peatükk

Altruism, vabatahtlikud ja heategevus

ALTRUISM, VABATAHTLIKUD JA HEATEGEVUS – meie valmidus teisi aidata – on nii mõnegi arvates sotsiaalse kapitali kesksed mõõdupuud. Ühiskonnafilosoof John Dewey on aga õigusega juhtinud tähelepanu erinevusele "kellegagi koos tegemise" ja "kellegi heaks tegemise" vahel. Viimase aja muutused Rhode Islandil Providence'is elava äärmiselt sidusa juudi kogukonna elus illustreerivad selles erinevuse tähtsust.[1]

Purimi püha tähistamiseks vastavalt religioossele *mitzvah*'ile (käsk) on selle piirkonna juudid käinud läbi aegade üksteisel külas ning viinud kingituseks puuvilju ja küpsetisi (*Mishloach Manot*). Viimastel aastatel on see tava aga ajakitsikuse, perekondlike puhkusereiside ja muu seesuguse tõttu katkenud. Tänapäeval on purimi lähenedes väga tõenäoline saada naabritelt pidulik sõnum, mille sisu on umbes järgmine:

> Me oleme purimi ajal New Yorgis. Meil ei ole võimalik sel aastal *Mishloach Manot'i mitzvah*'i täita. Palun ärge jätke sel aastal meie ukse taha *Mishloach Manot*'it. Oravad, koerad, kassid ja jänesed söövad need ära. *Mishloach Manot*'i asemel tegime teie nimel Juudi Teoloogilisele Seminarile annetuse.

Säärane heategevus on imetlusväärne, kuid traditsioonilised külaskäigud aitasid selle kogukonna seesmisi sidemeid tugevdada. Ümbrikku torgatud tšekil ei ole summast olenemata samasugust mõju. Sotsiaalne kapital viitab ühiskondlike sidemete võrgustikele – *koos* tegemisele. Teiste inimeste *heaks* tegemine on küll väga kiiduväärt, kuid *definitsiooni* järgi ei ole see tegevus osa sotsiaalsest kapitalist.

Kogemusliku nähtusena moodustavad sotsiaalsed võrgustikud kanaleid, mille kaudu me ärgitame üksteist heategusid korda saatma. Sotsiaalsed võrgustikud soodustavad vastastikusel seotusel põhinevaid norme, innustades meid teiste inimeste heaolu eest hoolitsema. Seega, nagu me

[illegible] üksikasjalikumalt näeme, käivad vabatahtlikkus, heategevus ja isespontaanne "aitamine" kodanikuosalusega tihedalt käsikäes. Need, [illegible] kuuluvad formaalsetesse ja mitteformaalsetesse ühiskondlikesse võrgustikesse, pühendavad tänapäeva Ameerikas heategevusele nii aega kui raha rohkem kui need, kes elavad ühiskondlikus mõttes isolatsioonis. Sel põhjusel on altruism (ja ausus, mida käsitleme järgmises peatükis) sotsiaalse kapitali tähtis diagnostikavahend. Seetõttu tuleb sotsiaalse kapitali suundumuste hindamisel vaadelda alati muu hulgas ka vabatahtlikust, heategevust ja altruismi.

Oma aja ja raha loovutamine teiste abistamiseks on Ameerika ühiskonnas pikaajaline ja silmapaistev traditsioon. Nii heategevus kui vabatahtlikkus on ameeriklaste seas ligikaudu kaks korda levinumad kui teiste riikide kodanike hulgas.[2] Meie riigi esimesel paaril sajandil oli vabatahtlikkuse ja heategevuse sotsiaalne kontekst peaasjalikult religioosne. Teiste eest hoolitsemine on kõigi meie usutunnistuste keskseid printsiipe. Üheksateistkümnenda sajandi lõpu poole kerkis esile uus altruismi ajend – väetimate abistamine muutus üheks kodanikukohuseks. Nagu Andrew Carnegie – üks uutest miljonäridest, kes kodusõjajärgsel kiire kasvu perioodil esile kerkis oma 1889. aasta essees "Jõukuse gospel" väidab, on jõukus püha usaldus, mida selle valdaja on kohustatud kogukonna hüvanguks kulutama.[3]

Kahekümnenda sajandi jooksul muutus nii vabatahtlike tegevus kui filantroopia üha organiseeritumaks ja professionaalsemaks. Tänapäevane filantroopia sai alguse 19. ja 20. sajandi vahetusel, kusjuures tõukejõuks ei olnud mitte ainult tööstusrevolutsiooniga kaasnenud jõukuse akumuleerumine, vaid[4]ka uued meetodid, õhutamaks tavaameeriklasi rahalisi annetusi tegema – näiteks asutati "kogukonnalaegas" (*United Way* eelkäija) ja kogukonnafondid, ühtlasi muutus rahakogumine ja vabatahtlike töö juhtimine järk-järgult professionaalsemaks. Kogukonnalaegaste arv kasvas üle riigi plahvatuslikult – kui 1920. aastal oli neid 39, siis 1950. aastal juba 1318, mis katsid 57% USA elanikkonnast.[4] Kuigi kirik jäi kindlalt vabatahtlike ja heategevuse kõige tähtsamaks tugisambaks, lisandus mitmesuguseid uusi altruistlikele eesmärkidele suunatud fonde, korporatsioone ja kogukondlikke organisatsioone.

Paljud kodanikuühendused, mille kasvu ja hiljutist langust me vaatleme eraldi peatükkides käsitlesime – skaudid, Punane Rist, "ühiskonda teenivad klubid" (Rotary, Kiwanis ja Lions), PTA jt –, koondasid endasse aktiivselt vabatahtlike energiat. Kogu 20. sajandi jooksul kerkis vastuseks uutele vajadustele ja uuenenud idealismile pidevalt esile uusi kollektiivsele altruismile suunatud organisatsioone – alates *March of Dimes*'ist 1930. aastatel ja *World Vision*'ist 1950. aastatel kuni *Habitat for Humanity*'ni 1970ndatel ning *Teach for America*'ni 1990ndatel.[5] Aastatel 1989–1994 kas-

---

[1] *March of Dimes* – imikute terviserikete vältimisega tegelev heategevusorganisatsioon, *World Vision* – kristlik humanitaarorganisatsioon, *Habitat for Humanity* – eluasemeprogramm, *Teach for America* – andekaid ülikoolilõpetajaid õpetajatööle meelitav organisatsioon. – Tlk.

vas ühiskondlike heategevusseltside arv USAs peaaegu kuus korda kiiremini kui elanikkond ning 1996. aastaks oli USAs registreeritud 654 186 heategevusorganisatsiooni (peale kirikute).[5]

Ameeriklased on lahke rahvas. Peaaegu pooled meist teevad enda sõnul mingit vabatahtlikku tööd, seda nii organiseeritud ühendustes, nagu kirikud ja haiglad, kui ka mitteformaalselt teisi aidates, näiteks hoolitsedes naabri äraolekul tema lillede eest. Ühe üpris ligikaudse hinnangu kohaselt pühendas 1995. aastal 39 miljonit ameeriklast vabatahtlikule tööle kokku 20 miljardit tundi. Lisaks annetame igal aastal muljetavaldavalt suure summa – 1997. aastal andsid Ameerika üksikisikud, firmad ja fondid heategevuseks 143,5 miljardit dollarit, millest üle kolmveerandi (109 miljardit) annetasid eraisikud. Aastal 1992 andsid ameeriklased 5,67 miljonit liitrit verd, kusjuures valdav enamik doonoritest kinnitas, et nende põhimotiiviks oli lihtsalt "soov teisi aidata". Aastal 1989 annetas 74% ameeriklastest enda sõnul raha (arvestatud ei ole annetusi usu- ja poliitilistele ühendustele), 35% tegutses enda kinnitusel vabatahtlikuna ning 23% andis enda väitel verd. Näib, et Tocqueville'i enam kui pooleteise sajandi tagune tähelepanek vastab endiselt tõele:

> Ameeriklastele meeldib seletada peaaegu iga tegu oma elus õigesti mõistetud omakasu printsiibi abil. Neile pakub suurt naudingut juhtida tähelepanu sellele, kuidas valgustatud enesearmastus paneb neid pidevalt üksteist abistama ning kallutab neid loovutama osa oma ajast ja jõukusest riigi heaoluks.[6]

Igapäevaelu keerukusi arvestades tundub sageli, nagu oleksid aja ja raha loovutamine alternatiivsed suuremeelsuse väljendamise viisid. Kui meil ühte ei ole, siis saame pakkuda teist. Üldiselt vabatahtlik töö ja annetused siiski täiendavad teineteist, mitte ei asenda. Mõned meist pakuvad hulgaliselt mõlemat, teised ei paku eriti kumbagi. Aastal 1995 annetasid vabatahtlikud 2–3 korda suurema osa oma pere sissetulekust heategevuseks kui inimesed, kes vabatahtliku tööga ei tegelnud. Ning vastupidi, 63% rahaliste annetuste tegijatest tegutsesid ka vabatahtlikena, mitteannetajatest tegid seda ainult 17%. Tegutsemine vabatahtlikuna on kindlaim filantroopiat ennustav tegur ning vastupidi. Samamoodi on ka veredoonorid aktiivsemad vabatahtlikud ja annetajad kui inimesed, kes verd ei loovuta. Altruistlikud käitumisviisid avalduvad enamasti üheskoos.[7]

Kes meie hulgast oma töökäsi ja rikkust kõige heldemalt jagavad? Ei ole üllatus, et jõukad ja haritud inimesed, kellel on keskmisest enam isiklikke ja rahalisi ressursse, tegutsevad suurema tõenäosusega vabatahtlikena, annetavad rohkem raha ja loovutavad sagedamini verd. Peaaegu kõigi altruistlike käitumisvormide puhul on just haridus üks võimsamaid ennustavaid tegureid, ja seda isegi pärast teiste võimalike tegurite mõju kõrvaldamist. Näiteks tegutses keskmine kõrgharidusega inimene viimase aasta jooksul kaks korda suurema tõenäosusega vabatahtlikuna kui kesk

[illegible] vähema haridusega inimene (vastavalt 71% ja 36%) ning loovutas ligi [illegible] korda suurema tõenäosusega verd (13–18% ja 6–10%). Teisest küljest ei ole materiaalsed ressursid kõige olulisem altruismi ennustav tegur. Teoliikult ei anneta vaesed – suhteliselt aktiivse osaluse tõttu kirikute tegevuses – sugugi väiksemat osa oma sissetulekust kui rikkad.[9]

Kogukonna suurus mängib oma osa: vabatahtlik tegevus, kogukondlikes projektides osalemine, mitteformaalne abistav käitumine (näiteks võõraste äpparitsemine), annetamine heategevuseks ja võib-olla ka veredoonorlus on väikelinnades levinum kui suurlinnades.[10] Vanus mängib oma osa: vabatahtlikkus ja veredoonorlus järgivad harilikult tagurpidi U-kujulise statistikli joonist, jõudes haripunkti 30ndate eluaastate lõpus või 40ndate alguses. Vabatahtlikkus on eriti tavaline kooliealiste laste vanemate hulgas ning noorsootöö jääb vabatahtlike hulgas populaarsuselt alla vaid [illegible]tegevusele. Filantroopia hoogustub seevastu vanemaks saades [illegible] vabade rahaliste vahendite kogunemisega.[11] Töötamine suurendab [illegible]osust tegutseda vabatahtlikuna – tõenäoliselt põhjusel, et tööinimesed puutuvad kokku mitmesuguste ühiskondlike võrgustikega; samas on [illegible] ja vabatahtlikkus osalt konkureerivad tegevused, seepärast on vabatahtlikkuse aktiivsus kõrgeim osaajatöötajate hulgas.[12]

Palju paremini kui jõukus, haridus, kogukonna suurus, vanus, pereelamasele ja töötamine ennustab aja ja raha loovutamist osalemine kogukondlikus elus. Ühiskonna erakud on harva usinad doonorid või aktiivsed vabatahtlikud, kuid *schmoozer*'id ja *macher*'id on enamasti mõlemat.

Aastal 1996 väitis 73% ilmalike organisatsioonide liikmetest ja 55% [illegible]ühenduste liikmetest, et nad tegelevad vabatahtliku tööga; võrdluseks, sama väitis vaid 19% ülejäänud ameeriklastest.[13] Nagu joonis 28 näitab, tegutsevad ameeriklased, kes käivad regulaarselt nii kirikus kui ka mõnes klubis, vabatahtliku tööga keskmiselt 17 korda aastas ehk 10 korda sagedamini kui need, kes ei ole seotud ei kiriku ega ühegi klubiga (7 korda aastas). Ilmalik aktiivsus näib avaldavat isegi suuremat mõju kui usuline, sest "puhtad" kirikuskäijad töötavad vabatahtlikuna keskmiselt viis korda aastas, "puhtad" klubikülastajad aga keskmiselt 12 korda aastas. Lisaks näib, et osalemine ilmalike organisatsioonide tegevuses erinevalt religioossetest ühendustest – on tihedalt seotud osalemisega kogukondlikes projektides.[14] Religioossetes organisatsioonides aktiivsed inimesed on varmad töötama kirikus kohanäitajana või külastama abi vajavaid kohalikke elanikke, kes ei pääse kodust välja. Ilmalikes ühendustes tegutsevad inimesed puhastavad seevastu suure tõenäosusega kohalikku mänguväljakut.

Schmooz'imine on samuti vabatahtlikkusega tihedalt seotud.[15] Nagu joonis 29 näitab, töötavad näiteks sõpradele oma kodus koosviibimisi korraldavad ameeriklased palju tõenäolisemalt kogukondlike projektide kallal ning teevad ka muud vabatahtlikku tööd sagedamini. Liiatigi pole inimesed, kes on aktiivselt seotud kogukonna ja sotsiaalsete võrgustikega, mitte ainult suurema tõenäosusega vabatahtlikud, vaid ka *jäävad*

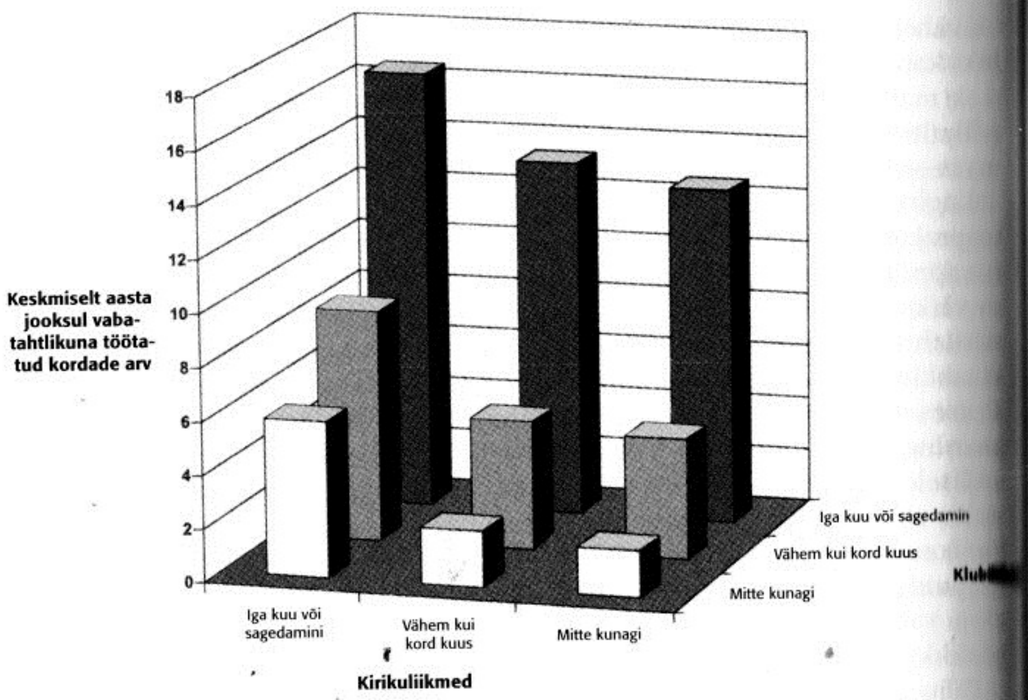

Joonis 28. *Klubis ja kirikus käimise mõju vabatahtlikule tööle*

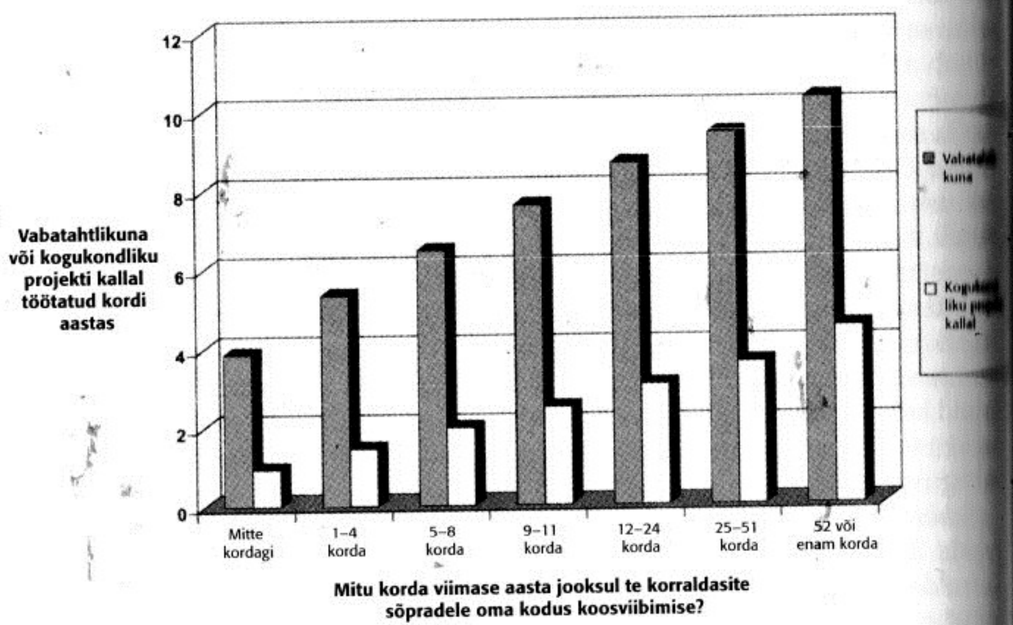

Joonis 29. *Schmooz'imine ja heast tahtest tehtav töö*

vabatahtlikuks, samas kui ühiskondlikus plaanis eraklikumad inimesed tegutsevad suurema tõenäosusega vabatahtlikuna üksnes epi-

Ka filantroopia on organisatsioonilise aktiivsusega tihedalt seotud. aastal tegi vähemalt ühe heategevusliku annetuse 87% ilmalike ühenduste ja 76% religioossete ühenduste liikmetest; mitteliikmetest tegi üksnes 37%. Usuorganisatsioonide liikmed annetasid heategevuseks keskmiselt 1,9% oma leibkonna aastasest sissetulekust (802 dollarit) ning ilmalike ühenduste liikmed veelgi muljetavaldavama osa ehk 2,3% (1167 dollarit); võrdluseks, ülejäänud ameeriklased annetasid ainult 0,4% oma sissetulekust (139 dollarit).[17] Laias laastus võib öelda, et *organisatsioonide liikmed on peaaegu 10 korda heldemad aja ja raha loovutajad kui mitteliikmed*. Sotsiaalne kapital on filantroopia ennustamiseks parem tegur kui finantskapital.

Ühiskondlik ja kogukondlik osalus soodustab igasugust altruismi. Kui näiteks taustategurite (vanus, haridus, sugu jne) mõju kõrvaldada, siis kirikus ja klubis käimine üks kindlamaid veredoonorlust ennustavaid tegureid (vt joonis 30). Kogukondlikes ettevõtmistes aktiivselt osalevad ameeriklased loovutavad verd kaks korda sagedamini kui nende kodustatavad naabrid. Isegi mitteformaalne abistamine, näiteks loodusõnnetuse ohvrite emotsionaalne toetamine või naabri majal silma peal hoidmine, korreleerub tugevalt sõprade ja tuttavate võrgustiku suurusega.[18] Ennustamaks seda, kui tõenäoline on, et inimene annetab aega või raha,

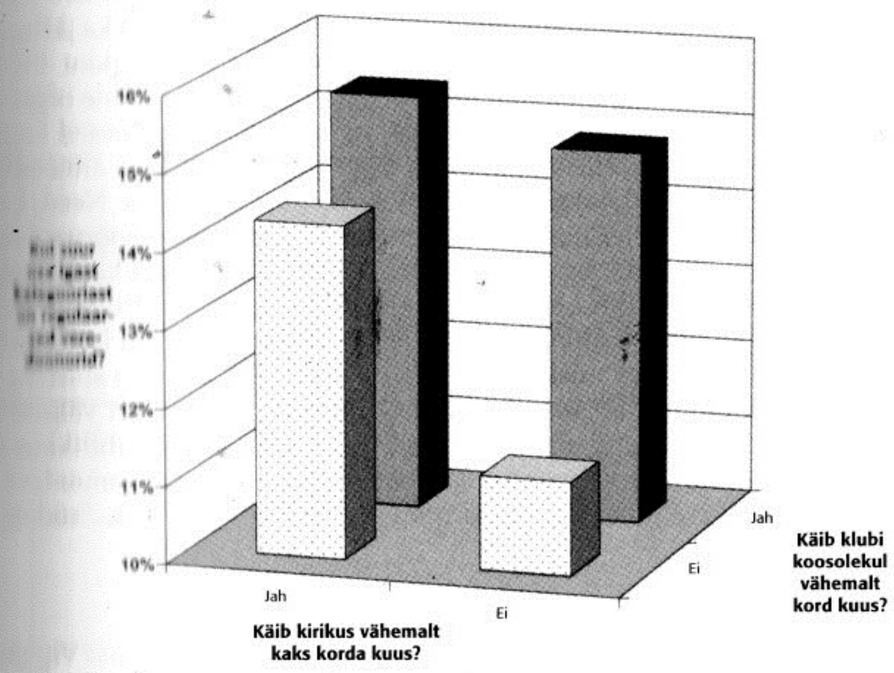

Joonis 30. *Klubis ja kirikus käimise mõju veredoonorlusele*

loovutab verd või osutab kas või väikese teene, tuleb eelkõige teada seda, kui aktiivne on ta kogukondlikus elus ja kui tugevad on tema sidemed perekonna, sõprade ja naabritega.

Ühiskondlikud sidemed innustavad annetama mitmel põhjusel. Organisatsioonidega liitujad võivad küll olla loomu poolest helded, kuid osalemine sotsiaalsetes võrgustikes ennustab vabatahtlikkust ja filantroopiat paremini kui altruistlikud hoiakud.[19] Nagu rahakogujad ja vabatahtliku töö koordineerijad hästi teavad, on juba abipalumine ise võimas stiimul, mis innustab inimesi vabatahtlikuna töötama ja filantroobiks hakkama. Kui vabatahtlike käest küsida, kuidas nad selle tegevuse peale sattusid, siis enamasti vastatakse: "Üks inimene palus." Ning vastupidi, kui potentsiaalsetelt veredoonoritelt küsitakse, miks nad ei ole verd andnud, siis on levinuim vastus: "Keegi ei ole küsinud."[20]

Heategevuseks raha kogumine tähendab harilikult sõprade kogumist. Seega, mida rohkem on inimene kaasatud nii formaalsetesse kui mitteformaalsetesse ühiskondlikesse ja kogukondlikesse võrgustikesse, seda suurema tõenäosusega temalt abi palutakse. Ühtlasi nõustub inimene suurema tõenäosusega, kui palujaks on keegi tema sõprade võrgustikust. Kogukondlikud ühendused vajavad aega ja raha ning nende liikmed kutsuvad üksteist üles panustama nii enda kui ka teiste organisatsioonisse. Kui inimene ühineb PTAga (Lapsevanemate ja Õpetajate Assotsiatsioon), palutakse tal suure tõenäosusega osaleda raha kogumiseks mõeldud heategevuslikul piknikul ning mõni piknikul kohatud inimene võib tal palu da osaleda vähihaigete ühingu heategevuslikul marsil. Kui inimene juba kord "kahtlusaluste" nimekirja satub, siis sinna ta tõenäoliselt ka jääb.

Vabatahtlik töö innustab tegema veel rohkem vabatahtlikku tööd, seda nii formaalselt kui mitteformaalselt.[21] Tundub, et osalemine organisatsioonide tegevuses lihvib kodanikuoskusi ja nakatab inimesed kogu eluks altruismipisikuga, sest täiskasvanutest vabatahtlikud ja annetajad paistavad oma kodanikuosaluse poolest silma juba nooruses. Need, kes osalesid omal ajal noorteühenduste tegevuses või tegutsesid nooruses va batahtlikuna, on täiskasvanuna poole heldemad annetajad ja kaks korda aktiivsemad vabatahtlikud kui need, kes noorukieas nii aktiivsed ei olnud. Ning viimaks, põhjalikud uuringud on näidanud, et kui ühiskondlikke ja isiksuseomadusi mitte arvestada, on inimesed, keda on abistatud, ka ise varmamad teisi abistama, seega on lihtsatel, head tahet väljendavatel tegudel kumuleeruv efekt. Lühidalt, annetamine, vabatahtlikkus ja ühendustes osalemine võimendavad vastastikku üksteist ja muudavad need tegevused harjumuseks – Tocqueville'i sõnu kasutades, "südame harjumuseks".

MILLISED NÄEVAD SELLE taustal välja annetamise ja vabatahtlikkuse viimaste aastakümnete trendid? Alustagem filantroopiast. Igal aastal kiitlevad Ameerika heategevusorganisatsioonid rekordiliste kogutud ja väärt ette

ühistele kulutatud summadega. Nii kaua, kui arvestust on peetud, on annetuste kogusumma dollarites pidevalt kasvanud. Isegi kui summat inflatsiooni ja elanikkonna kasvu arvestades korrigeerida, on üldiselt vaadatud kasvutrend ning ajutine langus on toimunud vaid majandussurutise aastatel. Ameeriklaste helduse ühe entusiastliku ülistaja sõnul on annetuste summa ühe inimese kohta 1993. aasta dollarites arvestatuna aastatel 1960–1995 peaaegu kahekordistunud (280 dollarilt 522 dollarini).[22]

Teisest küljest ei ole annetuste kasv isegi inflatsiooni arvesse võttes kuigi inflatav, sest meie sissetulekud on samuti kasvanud ning koos sellega ka kulutused peaaegu kõigele. Näiteks kasvasid samal perioodil (1960–1995), mil annetuste summa ühe inimese kohta kahekordistus, kulutused lilleteks, seemnetele ja potitaimedele ühe inimese kohta peaaegu kolm korda ning kulutused lõbustuskaupadele ja -teenustele – nartsissidest Disneylandini ja mänguasjadest televiisori remondikuludeni – ligi neli korda.[23] Ameeriklaste heldusest ülevaate saamiseks ei piisa sellest, kui teada anne tatavat summat dollarites, tuleb teada ka annetuste ja sissetulekute vahekorda. Kui minu sissetulek kasvab neli korda, kuid ma lasen igal nädalal kirikus korjanduskarpi ainult veerandi võrra suurema summa, siis enamik minu tuttavaid inimesi leiaks, et ma olen muutunud ihnemaks, mitte heldemaks. Lõpuks tähendab "kümnis" suhtelist, mitte absoluutarvu.[24]

Ameerika filantroopia käekäik paneb jahmatama, sest protsent, mille ameeriklased oma sissetulekust 1990. aastatel heategevuseks annetasid, ei ole 1940. aastatest saadik nii väike olnud. Nagu jooniselt 31 ilmneb,

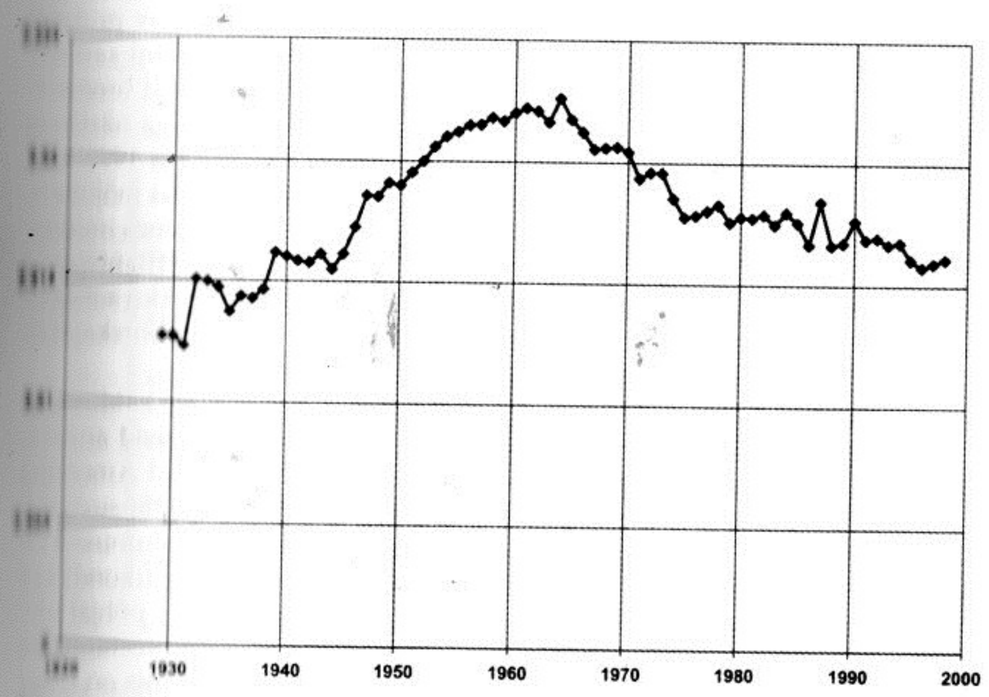

Joonis 31. *Filantroopia tõus ja langus 1929–1998*

meenutab isiklike annetuste pikaajaline trend Ameerika kodanikuosalu se teisi aspekte.[25] Kahekümnenda sajandi esimesel poolel rahvuslik suu remeelsus üha kasvas. Kolme aastakümnega ehk ajavahemikul 1929–196 isiklikust sissetulekust annetatav protsent peaaegu kahekordistus. Suure depressiooni ja Teise maailmasõja põhjustatud põgusa languse järel hak kas ameeriklaste poolt oma sissetulekust heategevuseks annetatava sum ma protsent sõjajärgsetel aastatel järsult ja pidevalt kasvama, suurenedes ajavahemikus 1944–1960 ligi 50%. (Et see oli kiire majanduskasvu periood, oli kasv absoluutarvudes veelgi järsem.) Alates 1961. aastast hakkas aja ameeriklaste poolt oma sissetulekust heategevuseks antava osa suurus pidurdamatult vähenema. Praeguseks juba neli aastakümmet kestnud langus on sõjajärgse kasvu täielikult kustutanud. Rahvuslikust kogutu lust annetatav osa kahanes 1964. aasta 2,26%lt 1998. aastaks 1,61%ni – see teeb suhteliseks languseks 29%. Kui 1960. aastal annetasime iga meele lahutusele kulutatud kahe dollari kohta heategevuseks ühe dollari, siis 1997. aastal vähem kui 50 senti.

Asjaolu, et filantroopia trendide aeg ja suund langeb peaaegu täpselt kokku eelmistes peatükkides vaadeldud Ameerika kogukondliku elu ak tiivsuse suundumustega, on üsna jahmatamapanev. Majanduse tõusude ja mõõnadega ei ole heategevuslike annetuste pikaajalised suundumused seevastu peaaegu üldse seotud. Suure depressiooni löögi alla sattunud ameeriklaste tegelik tulu ühe inimese kohta langes 1929.-1939. aastal 3% võrra, kuid sissetulekust heategevuseks loovutatud osa kasvas enam kui veerandi võrra. Järgnenud kahe aastakümne jooksul kasvas sissetulek ühe inimese kohta tervelt 74%, ometi jätkas ka tulust annetatav protsent kasvamist enam-vähem samas tempos nagu Suure depressiooni aastatel. Sõltumata sellest, kas aastad olid head või halvad, muutusid ameerik lased üha heldemaks. Alates 1960. aastast on meie lahkus aga närtsima hakanud. Ei 1960. ja 1980. aastate majandusbuum ega 1970. ja 1990. aas tate tagasilöögid suutnud seda pidurdamatut langustendentsi mõjutada. erandiks oli vaid lühike periood 1980. aastate keskel, mis tulenes muuda tustest föderaalsetes maksuseadustes. Lühidalt, ameeriklaste filantroopia tõus ja langus viimase 70 aasta jooksul langeb üsna täpselt kokku sotsiaal se kapitali kasvamise ja kahanemisega ning üldse mitte finantskapitali kasvamise ja kahanemisega.

Alates 1960. aastast toimunud ameeriklaste filantroopiliste kalduvuste vähenemine on olnud väga ulatuslik ning puudutanud paljusid annetajate ja abisaajate kogukondi. Laias laastus võib öelda, et pool Ameerika annetustest on religioosse taustaga, seega võiksime üldpildi täpsustamiseks (ja sellele kinnituse leidmiseks) vaadelda, millised suundumused on leidnud aset peamistes konfessioonides ning ilmalikes kogukondlikes tegevustes. Joonis 32 annab parimate olemasolevate andmete põhjal ülevaate annetamise pikaajalistest suundumustest peamistes protestantlikes konfessioonides, katoliiklikes ringkondades ja *United Way*'s, mis on kõige ulatuslikum kogukonnatasandi rahakogumisaktsioon ning annab seetõt

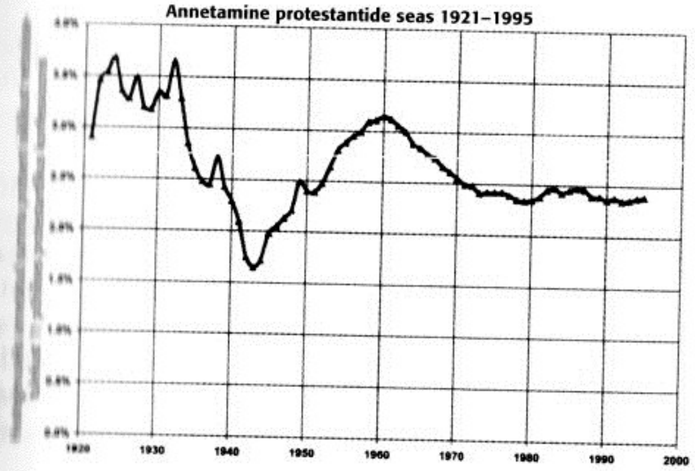

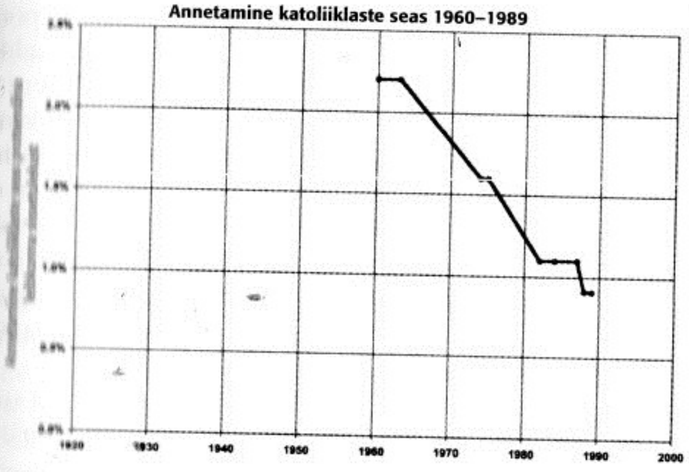

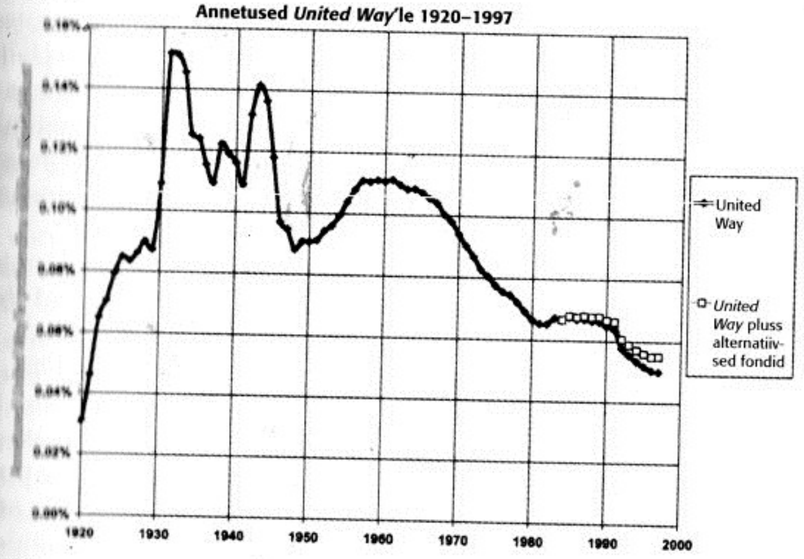

Joonis 32. *Annetamise trendid protestantide ja katoliiklaste seas ning ühenduses* United Way *1920. kuni 1990. aastatel*

tu hea pildi ilmaliku taustaga annetustest.[26] Sajandi esimesel poolel annetamisrütm nendes ringkondades varieerub, kuid väga selgelt tõusevad esile nii sõjajärgne buum kui ka 1960. aastale järgnenud heategevusliku annetuste protsendi languse algushetk ja ulatus.

Annetamine *ühe inimese kohta* vähenes protestantide seas aastatel 1960–1972 järsult ning jäi 1970. aastate algusest alates enam-vähem samale tasemele pidama. Teisest küljest, nagu varem märkisime, on protestantlikes konfessioonides koguduseliikmete arv kogu mainitud perioodi vältel pidevalt vähenenud, seega on protestantide annetuste osakaal rahvuslikus kogutulus endiselt langenud; selles mõttes joonis 32 alahindab protestantliku heategevuse vähikäiku. Teisisõnu, kui protestant oma kirikut täielikult hülgab – nagu paljud viimastel aastatel on teinud –, siis selle usust taganemise rahalised tagajärjed joonisel 32 ei kajastu.

John ja Sylvia Ronsvalle, kes on Ameerika kirikute finantspoolt väga põhjalikult uurinud, leiavad, et annetuste vähenemine ei iseloomusta mitte ainult protestante, vaid usuelu laiemalt. Evangelistid loovutavad kirikule suurema osa oma sissetulekust, kuid annetused ühe liikme kohta on seal vähenenud isegi kiiremini kui peavoolu protestantide hulgas.[27] Veelgi kõnekam on asjaolu, et nii peavoolu kui evangeelsete protestantide hulgas on annetused "heategevuseks" (ehk kirikuväliste ürituste heaks) langenud kiiremini (alates 1968. aastast 38%) kui annetused koguduse heaks (alates 1968. aastast 12%).[28] Teiste sõnadega, üha tüsedama lõigu kahanevast pirukast kasutavad ära kirikud ise, jättes muu maailma parandamiseks alles üha väiksema summa.

Katoliku kiriku rahaasjade kohta on vähem andmeid, kuid uuringud näitavad, et usulised annetused protsendina sissetulekust on vähenenud katoliiklaste seas isegi drastilisemalt kui protestantide hulgas – aastatel 1960/63 kuni 1988/89 tervelt 59%.[29] Ning viimaks, arvestatuna protsendina rahvuslikust kogutulust on annetused tuhandetele kohalikele *United Way* organisatsioonidele üle kogu riigi vähenenud 1960. aasta tasemega võrreldes enam kui poole võrra ning langenud tasemeni, mida viimati nähti 20. sajandi alguses. (Joonis 32 näitab samuti, et 1980ndatel ja 1990ndatel mitmetulundusühingute aktivistide algatatud "alternatiivsed kampaaniad" ei suutnud pikaajalise languse graafikut kuigivõrd mõjutada.)

Sellele tõendusmaterjalile helduse allakäigust pakuvad kinnitust ka kõige erinevamaid elualasid esindavate ameeriklaste vastused Roperi ja Yankelovichi – kahe kõige pikaajalisema filantroopia käekäiku vaadelnud uuringuseeria – küsimustele. Joonis 33 näitab, et veel 1980. aastate esimesel poolel, keset kõige suuremat majanduslangust alates Suurest depressioonist, väitsid peaaegu pooled kõigist Ameerika täiskasvanutest, et tegid viimase kuu jooksul heategevusliku annetuse, ning üle poole kinnitas, et teeb vähemalt "aeg-ajalt" mõnele usuorganisatsioonile annetusi. Järgnenud kahe kümnendi jooksul need kaks inimeste endi väidetele tuginevat helduse näitajat pidevalt langesid. Õitsvate 1990ndate keskpaigas väitis vaevu kolmandik ameeriklastest, et tegi viimase kuu jooksul heate-

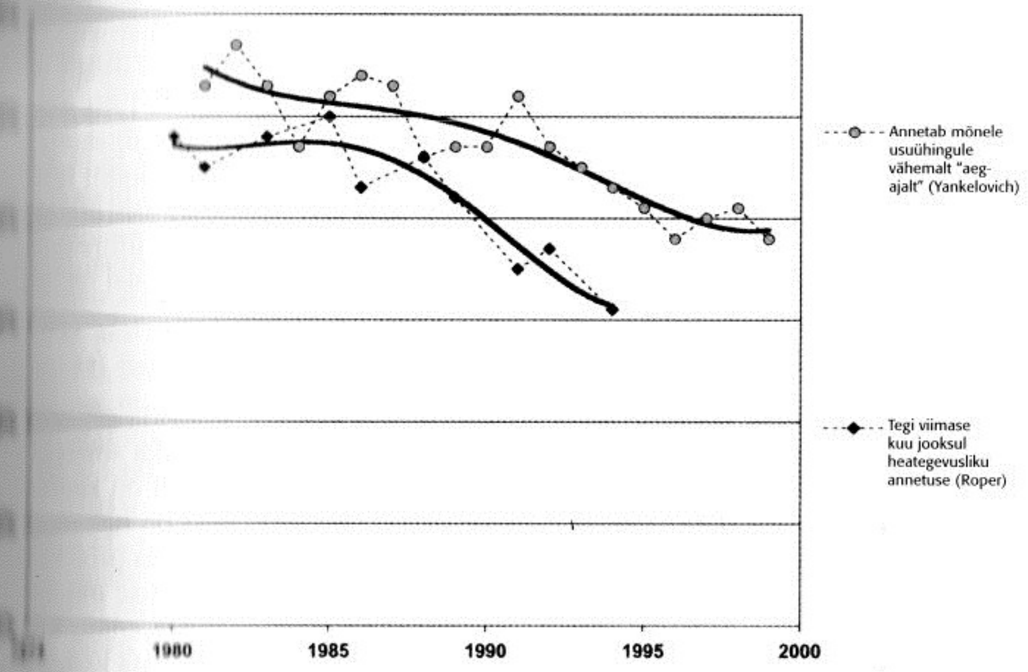

Joonis 33. Inimeste endi ütluste kohaselt annetamine 1980. ja 1990. aastatel vähenes

vusliku annetuse, ning neid, kes tegid enda sõnul "aeg-ajalt" usuühingutele annetusi, oli viie inimese kohta järel vähem kui kaks.[30] Teisisõnu, küsitletud annetajate ütlused kattuvad abisaajate väidetega: kui sajandi viimasel kahel aastakümnel on keskmise ameeriklase heldus protsendi kasvule vaatamata vähenenud.

See allakäik on mõjutanud tugevalt ka ameeriklaste materiaalset toetust kogukondlikele organisatsioonidele. Kui me annetaksime praegu, sajandi lõpus, sama suure protsendi oma sissetulekust kui meie vanemad 1960. aastal, siis kogutaks *United Way* kampaaniates igal aastal õilsatele eesmärkidel neli miljardit lisadollarit, USA koguduste käsutuses oleks igal aastal 20 miljardit dollarit lisaraha ning iga-aastane üleriigiline heategevuslike annetuste kogusumma kasvaks ligikaudu 50 miljardi dollari võrra.[31] Et meie tegelik isiklik sissetulek on üle kahe korra suurem kui meie vanematel omal ajal, siis õnnestub meil absoluutarvudes neid eelistada, ent kui võtta aluseks protsent sissetulekust, siis jäävad meie annetused teiste hüvanguks enda heaks tehtavatele kulutustele mäekõrgusele alla.

Kõigile nendele helduse vähenemise ilmingutele on pakutud väga mitmepäraseid seletusi. Annetamise vähenemist protestantlikes ringkondades on seostatud eelkõige koguduseliidrite ebapiisava "majandusliku mõtlemisega".[32] Annetamise vähenemist katoliiklaste seas on põhjendatud ebasümpaatiaga kiriku doktriini vastu, eriti rahulolematusega sellistes teemade käsitlemisega nagu sündivuse kontroll ja meessoo hegemoonia.[33] *United Way*'le annetatavate summade vähenemist on seletatud 1992.

aasta seksi- ja riisumisskandaaliga ning ka uute arvukate "alternatiivsete" kampaaniate tekitatud konkurentsiga. Kui aga arvestada, kui ulatuslik ja üheaegne on olnud ameeriklaste annetuste vähenemine alates 1960. aastatest, siis on tõenäolisem, et põhjus peitub mingites laiemates ühiskondlikes muutustes, mitte mõne konkreetse kasusaava organisatsiooni nõrkustes. Aastakümneid muutus annetuste tegemine mitmesuguste õilsate eesmärkide nimel üha populaarsemaks, kuid viimasel neljal kümnendil on ameeriklased üha kitsimaks muutunud – ja täpselt samal ajal oleme hakanud ka oma kogukondlikust elust tagasi tõmbuma.

Vabatahtlikkuse puhul ei saa viimastel aastakümnetel kõnelda sellisest üldisest allakäigust, mis on sellel perioodil tabanud Ameerika sotsiaalset kapitali tervikuna. Vabatahtliku aktiivsuse suundumused on keerukamad ja mõnes mõttes ka intrigeerivamad. Ameeriklased on hakanud nende kümnendite jooksul üha vähem osalema kogukondlikes projektides ning see langeb eespool vaadeldud kogukondliku aktiivsuse muude näitajate langusega hästi kokku. Aastatel 1975–1976 kinnitas enam kui kaks igast viiest Ameerika täiskasvanust, et töötas viimase aasta jooksul mingi kogukondliku projekti kallal, kuid aastateks 1998–1999 oli selliseid inimesi alles vähem kui üks kolmest. (Jooniselt 34 on näha, et säärastele projektide keskmine arv aastas vähenes rohkem kui 40%.)

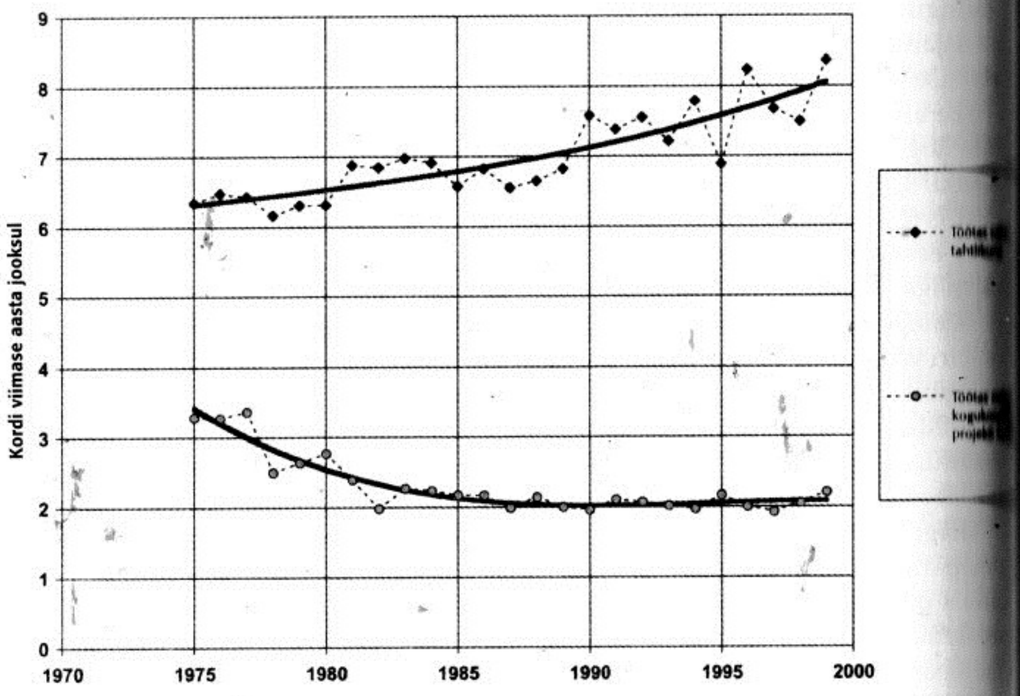

Joonis 34. *Vabatahtlikkus kasvas, kogukondlike projektide arv vähenes, 1975–1999*

Seevastu vabatahtlikuna töötamise aktiivsus nendesamade inimeste seas samal perioodil hoopis pidevalt *kasvas*. Asjaolu, et "vabatahtlikku tööd" mainitakse kaks-kolm korda sagedamini kui "kogukondliku projekti heaks töötamist", viitab sellele, et enamik inimesi ei pea vabatahtlikku tööd mitte kogukondliku, vaid isikliku suunitlusega tegevuseks. Et vabatahtlikkus ja kogukonnaprojektides osalemine liiguvad vastandlikes suundades, siis näitab see seda, et üks-ühele vabatahtlik tegevus muutub ehk levinumaks. Kui 1970. aastatel tegi keskmine ameeriklane elualast olenemata natuke rohkem kui kuus korda aastas vabatahtlikku tööd, siis 1990. aastateks oli see näitaja tõusnud ligi kaheksa korrani aastas (vt joonis 34). See on üldjoontes kooskõlas Gallupi küsitlustulemustega, millest selgus, et ameeriklaste osakaal, kes "olid seotud mingi heategevuse või vabatahtliku sotsiaalteenuse osutamisega, nagu vaeste, haigete või vanurite abistamine", kasvas 1977. aasta 26%lt 1991. aastaks 46%ni.[34]

Kiriku- ja klubiliikmete arvu vähenemise taustal, millest eespool juba juttu oli, näib vabatahtlikkuse kasvav populaarsus tõelise mõistatusena. Tänapäeval, nagu ka 20 aastat tagasi, on valdav enamik vabatahtlikke seotud religioossete või muude kodanikuühenduste kohalike võrgustikega. Need värbamisinstitutsioonid ise on aga samaaegselt vabatahtlikkuse kasvutendentsiga kiiresti taandarenenud. Kuidas saab vabatahtlikkus muutuda järjest populaarsemaks, kui kanalid, mille kaudu vabatahtlikke värvatakse, kokku kuivavad?

Vabatahtlike värbajatest, kes seisid silmitsi kiriku- ja klubiaktivistide hulgale hõrenemisega, oli võimalus kas jõupingutusi allesjäänud aktivistide hulgas suurendada või minna uutele jahimaadele väljaspool tavapäraseid organisatsioonilisi võrgustikke. Enamasti valiti teine variant. Kui selle kahaneva rühma hulgas, kes käisid regulaarselt *nii* kirikus *kui ka* klubikoosolekutel, vabatahtliku töö aktiivsus aastatel 1975–1999 vähenes, siis nende hulgas, kes ei käinud *kunagi ei* kirikus *ega ka* klubikoosolekutel, vabatahtliku töö sagedus samal perioodil enam kui kolmekordistus.[35] Kirikus ja klubis käijad on tänini kõige regulaarsemad vabatahtlikud, kuid kahe aastakümne taguse ajaga võrreldes ei ole organisatsioonid enam mingi ainsaks teeks vabatahtlikeni. Optimistlikult võiks öelda, et vabatahtlikkus on hakanud laienema traditsiooniliste kogukondlike organisatsioonide piiridest väljapoole. Vähem optimistliku tõlgenduse puhul tuleks lisada, et pühendumine vabatahtlikule tööle on muutunud hajusamaks ja hajusamaks, sest üha enam põhineb see tegevus konkreetsetel üksikkohustustel ning puudub tuttavlik ja põhjalik organisatsiooniline võrgustik, mis seda ettevõtmist toetaks.[36]

Kas on need uued vabatahtlikud, kes kodanikuosaluse mõõna nii julgelt tasuvad? Tuleb välja, et tegemist on tuttava rühmaga, sest peaaegu kogu kasv langeb 60-aastaste ja vanemate arvele. Vabatahtlikkus on eakate hulgas viimase veerandsajandi jooksul peaaegu kahekordistunud (keskmiselt kuuelt korralt aastas keskmiselt 12 korrani aastas). Samal ajal on vabatahtlikkus 20–30-aastaste seas tagasihoidlikult tõusnud (umbes 3,5 korralt

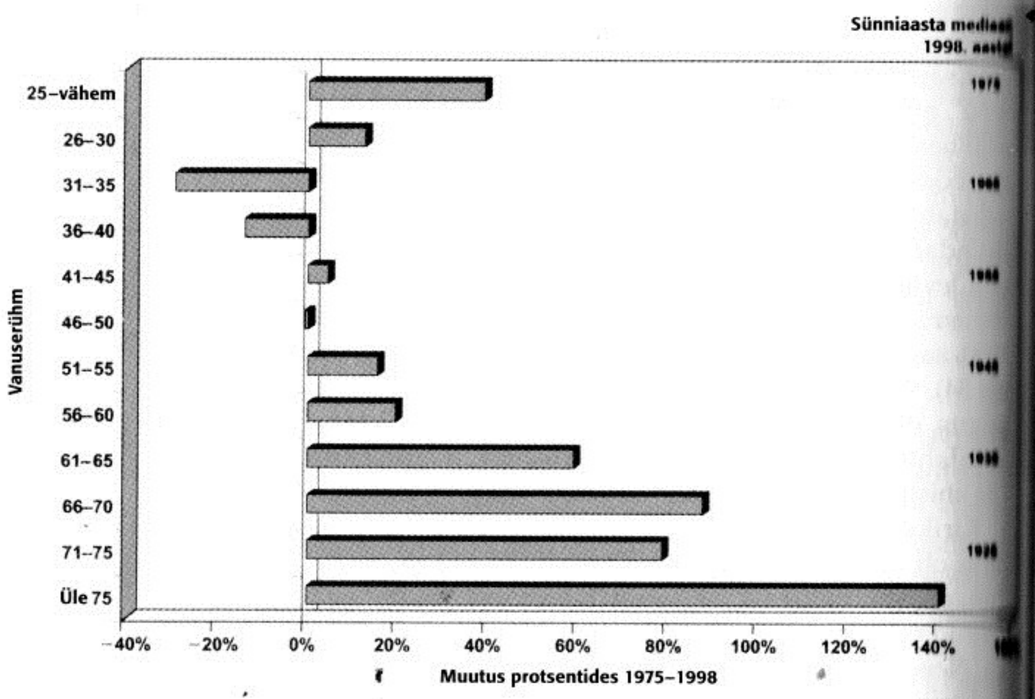

Joonis 35. *Suundumused vabatahtlikus töös vanuserühmade kaupa 1975–1998*

umbes 4,5 korrani aastas) ja ülejäänud vanuserühmades (30–59-aastased) hoopis langenud. Joonisel 35 on kujutatud suundumusi vabatahtliku töö aktiivsuses vanuserühmade kaupa viimase veerandsaja aasta jooksul.[37] Selgelt graafikult on täielikult kõrvaldatud vananemise kui sellise mõju, sest võrreldud on vabatahtliku töö sagedust teatavas vanuses inimeste hulgas aastal 1998 vabatahtliku töö aktiivsusega sama vanade inimeste seas 1975. aastal. Seega tegelesid näiteks varastes 20ndates eluaastates ameeriklased 1998. aastal vabatahtliku tööga 39% sagedamini kui sama vanad ameeriklased 1975. aasta. Ka üle 75-aastased tegutsesid 1998. aastal vabatahtlikena 140% sagedamini kui sama vanad inimesed 1975. aastal. Seevastu varastes 30ndates eluaastates ameeriklased pühendusid 1998. aastal vabatahtlikule tööle 29% *harvemini* kui nende eakaaslased aastal 1975.

Et nende aastate jooksul läbisid ameeriklaste eri põlvkonnad mitu vanuserühma, siis saab nende andmete põhjal tuvastada ka põlvkondlikke suundumusi. Kahekümnenda sajandi esimesel kolmandikul sündinud ameeriklased ja (vähemal määral) ka nende lapselapsed (nn millenniumi-generatsioon) olid 1998. aastal vabatahtlikena *aktiivsemad* kui samad vanad inimesed 1970ndatel, kuid hilised beebibuumerid (kes jõudsid 1990. aastatel 30ndatesse ja 40ndatesse eluaastatesse) on praegu vabatahtlikena *passiivsemad* kui sama vanad ameeriklased 1975. aastal.

Nagu me enne märkisime, on osalemine kogukondlikes projektides (erinevalt vabatahtlikkusest tervikuna) viimasel veerandsajandil alla käinud. Selle languse põlvkondlikud jooned langevad täpselt kokku va-

tahtlikkuse muutuste aluseks oleva üldpildiga. Nagu joonis 36 näitab, on osalemine kogukondlikes projektides kõigis vanusekategooriates vähenenud, kuid langus on eriti drastiline 30ndates eluaastates kodanike seas ning kõige tagasihoidlikum üle 60-aastaste seas. Teisisõnu, kuigi osalemine kogukondlikes projektides on tänapäeval vähem levinud kui veerand sajandit tagasi, panustavad pikaaegse "kodanikupõlvkonna" liikmed kogukondlikesse projektidesse endiselt rohkem kui ülejäänud vanuserühmad, seevastu buumerid ilmuvad kohale harvemini kui sama vanad inimesed veerand sajandit tagasi.

Traditsiooniliselt on pensionilejäämine tähendanud aktiivsest kodanikuhist tagasitõmbumist ning läbi ajaloo on vabatahtlikkus hakanud pärast 50. eluaastat vähenema, kuid praegune eakate põlvkond on pööranud selle käibetõe pea peale. Viimaste aastakümnete vabatahtlikkuse buum langeb suures osas just nende arvele ning just nemad on kõige visamalt kogukondlikes projektides osalemisele truuks jäänud.

Teisest küljest on ühingutes, kus tegeldakse füüsilist jõudu nõudva vabatahtliku tööga, viimastel aastatel rasked ajad, sest eakate vabatahtlike lisandumine ei suuda tõenäoliselt nooremate inimeste kõrvalejäämist kompenseerida. Kuigi näiteks rohkem kui 40% USA elanikkonnast kaitsevad tuletõrjeüksuse eest täielikult või suuremalt jaolt vabatahtlikest koosnevad tuletõrjekomandod, langes vabatahtlike tuletõrjujate suhtarv professionaalsete tuletõrjujate arvuga võrreldes aastatel 1983–1997 veerandi võrra, sest

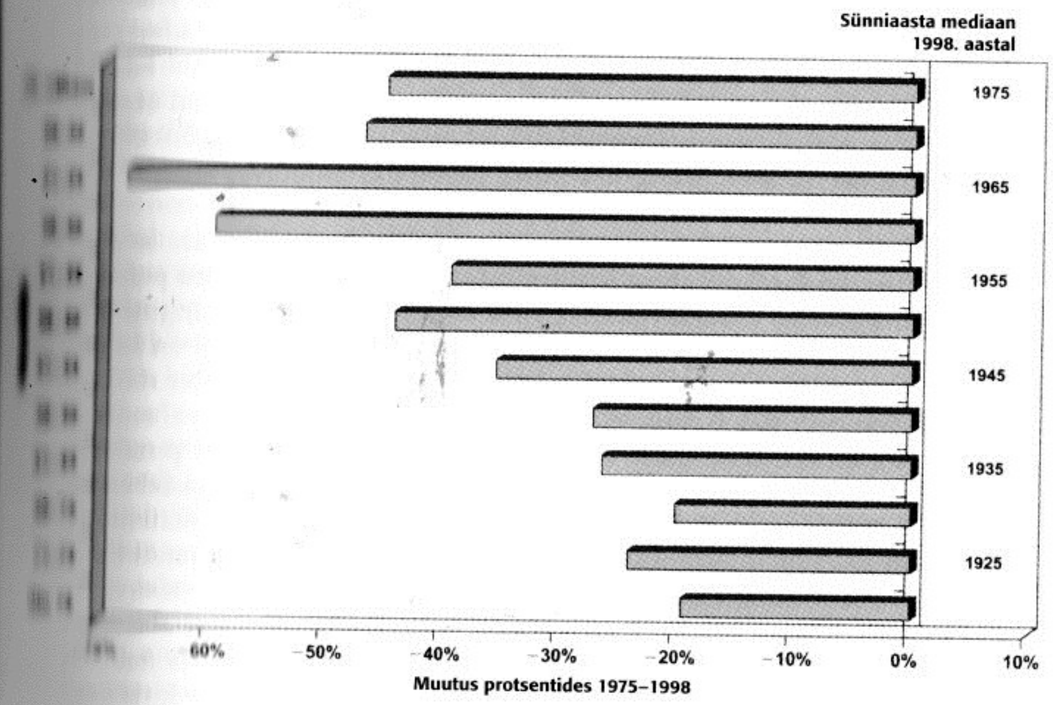

Suundumused kogukondlikes projektides kaasalöömises vanuserühmade kaupa 1975–1998

eakate asemele astus üha vähem noori ning kogukonnad olid sunnitud palkama nende asemele professionaale. Samamoodi vähenes doonorite annetatud vereportsjonite arv tuhande täiskasvanud elaniku kohta 1987. aasta 80-lt 1997. aastaks 62ni, kuigi hirm verd annetades AIDSi saada – üks peamisi doonorlust pidurdanud põhjusi 1980ndatel – selsamal perioodil oluliselt vähenes. Üheks doonorluse allakäigu põhjuseks näib olevat noorema generatsiooni soovimatus astuda vananeva pikaaegse "kodanikupõlvkonna" asemele.[38] Lühidalt, vabatahtlik töö, mida eakad saavad teha, näiteks nõustamine, on sagenenud. Selline vabatahtlikkus aga, mis nõuab nooremate panust, nagu tuletõrjumine või doonorlus, on vähenenud.

Miks olid üle 60-aastased inimesed 1990ndatel aktiivsemad vabatahtlikud kui 1970ndatel? Põhjusi on mitmeid, kuid tundub, et ükski neist ei seleta seda suundumust täielikult.[39] Ajapäevikute uuringud on näidanud, et viimase 20–30 aasta jooksul on üle 60-aastastel inimestel osalt varasema (vabatahtliku ja sundusliku) pensionilemineku tõttu tekkinud märkimisväärselt rohkem vaba aega – ajavahemikus 1975–1995 lisandus nende käsutusse 10 vaba tundi nädalas.[40] Viimase paarikümne aasta jooksul on paranenud ka eakate tervis ja rahaline seis, mis on võimaldanud neil nautida oma eelkäijatest pikemat ja aktiivsemat pensionipõlve. Lisaks on üheks selle raamatu põhiteemaks tähelepanek, et aastatel 1910–1940 sündinud inimesed moodustavad "pikaaegse kodanikupõlvkonna" ehk teisisõnu rühma, kes on olnud nii eelnevatest kui järgnevatest põlvkondadest oma elu jooksul rohkem kodanikuühiskonna küsimustega seotud – käinud rohkem hääletamas, koondunud rohkem ühingutesse, usaldanud üksteist rohkem jne. Kahekümnenda sajandi lõpul esindasid peaaegu kõik üle 60-aastased ameeriklased just seda rühma. Isegi pensionipõlves hoiavad nad vana head joont ning on endiselt erakordselt head kodanikud.

Lühidalt, viimastel kümnenditel aset leidnud vabatahtlikkuse tõus langeb ühe, kodanikuosaluse kadumisele kõige paremini vastu pidanud põlvkonna arvele. Vabatahtlikkuse kasv – kuigi kirikute ja ühingute liikmeskond väheneb – on peamiselt ühe põlvkonna teene, kellel on kalduvust võtta enda peale kodanikuvastutus ja kelle käsutuses on rohkem vaba aega ja energiat. Arvukad buumerid, kes on sündinud ajavahemikus 1950–1965, on seevastu väga viletsad vabatahtlikud, eriti mis puudutab kogukondlikke projekte. Selles mõttes on vabatahtlikkus viimastel aastatel tõepoolest kasvanud, kuid ta ei kujuta endast sotsiaalse kapitali üldise kahanemise taustal mingit erilist erandit. Kahekümnenda sajandi lõpul on meil vabatahtlikkuse mõttes küll suvi, kuid see on vanahaistesuvi.

Liiatigi on kogukondlikel projektidel, mitte lihtsalt üksteise abistamisel põhinev vabatahtlikkus hoopis vähenenud. Teises peatükis (tabel 1) nägime, et individuaalne kodanikualgatus, näiteks toimetusele kirja saatmine, on vähenenud aeglasemalt kui kollektiivne kodanikualgatus, näiteks avalikel koosolekutel osalemine või kohaliku organisatsiooni heaks

tegutsemine. Samamoodi võib siin näha, et individuaalsed hea tahte aktid, nagu kodu külge aheldatud haigetele raamatute lugemine, on üleriigilisele kodanikuosaluse langusele hästi vastu pidanud, kuid kollektiivset pingutust nõudvad kogukondlikud projektid, näiteks naabruskonna parki uute puude istutamine, on kiratsema jäänud.

Vabatahtlikkuse kasvu on mõnikord tõlgendatud loomuliku vastureaktsioonina muude kodanikuosaluse vormide vähenemisele. Öeldakse, et valitsuses pettunud noorem generatsioon on käised üles käärinud, et ise ära teha. Uue vabatahtlikkuse põhjalikum analüüs seda optimistlikku oletust ei toeta. Esiteks, vabatahtlikkuse kasv langeb buumerite vanusvate, kodanikupõlvkonda esindavate vanemate arvele – buumerid on jäävad kodanikuelust keskmisest sagedamini kõrvale.

Teiseks, vabatahtlikkus on üks osa heaks kodanikuks olemisest ja poliitilisest osalusest, mitte nende alternatiiv. Vabatahtlikud on poliitikast rohkem huvitatud ja poliitiliste liidrite suhtes *vähem* küüniliselt meelestatud kui mittevabatahtlikud. Vabatahtlikkus tähistab positiivset osalemist poliitikas, mitte poliitika eemaletõukamist. See kehtib nii noorte täiskasvanute kui ka kõigi teiste kohta ning vastab 20. sajandi lõpul samavõrd hästi kui 25 aastat tagasi. Ning vastupidi, poliitilised küünikud – isegi paremad küünikud – hakkavad vabatahtlikuks keskmisest *harvemini*. Kahekümnenda sajandi viimasel paaril kümnendil hakkas poliitiline võõrandumine nagu ka vabatahtlik aktiivsus kasvama, kuid vabatahtlikkus kasvas leviva võõrandumise *kiuste*, mitte selle *tõttu*.[41]

Need tõendid peaksid ka kahandama optimismi tuleviku vabatahtlikkuse suhtes, sest hiljutine kasv on langenud põlvkonna arvele, kes järgmise kümnendi või kahe jooksul areenilt kaob. Loomulikult on võimalik, et pärast 2010. aastat, kui buumerid hakkavad pensionile jääma, ka nende aktiivsus vabatahtlikena tõuseb. *Nende endi* pensionieelse tasemega võrreldes nende aktiivsus ilmselt tõusebki, kuid nende vanematega võrreldes tõenäoliselt *mitte*. Seni on buumerite kodanikuaktiivsus endiselt madalam kui nende vanematel ning mõnel määral isegi madalam kui nende tasel, seega ei ole kuigi tark oletada, et viimase kahe aastakümne vabatahtlikkuse puhang järgneval kahel aastakümnel jätkub.

Võib küll loota – mina vähemalt loodan –, et uue aastatuhande põlvkond annab vabatahtlikule tegevusele uue hoo. Väga mitmed tõendid mis on muu hulgas esitatud joonistel 35 ja 36, samuti 14. peatükis toodud andmed) kinnitavad, et noored ameeriklased pühendusid 1990. aastatel vabatahtlikkusele sellise innuga, mida vahetult eelnev põlvkond kunagi ei ilmutanud. See areng on minu leitud tõendusmaterjali hulgas kaugelt kõige lubavam märk sellest, et Ameerika võib seista uue kodanikuajastu ees, eriti juhul, kui see nooruslik vabatahtlik aktiivsus ka täiskasvanueas püsib ning lisaks isiklikule hoolivusele ka sotsiaalsetele ja poliitilistele küsimustele laieneb. Kui millenniumigeneratsioon soovib oma aktiivsust vanavanematest jäävat tühimikku kompenseerida ning oma vanemate põlvkonna *kodanikusetust* tasa teha, siis ootab neid ees lai tööpõld.

8. peatükk

Vastastikune seotus, ausus ja usaldus

> Sinu vili saab täna küpseks, minu vili homme. Kui mina töötaksin täna sinu heaks ja sina aitaksid homme mind, oleks see meile mõlemale kasulik. Kuid ma ei näita sinu vastu üles mingit lahkust ja tean, et ka sina ei tee seda. Seega ei hakka ma sinu abistamisega vaeva nägema; kui ma aga omaalgatuslikult, vastuteene ootuses, siiski sind su töödes aitama asun, tean ma, et sõltun üksnes sinu tänulikkusest ning et mind tabab pettumus. Seepärast jätan ma kõik su tööd su enese kaela ning sina kohtled mind samal viisil. Aastaajad vahetuvad ning me mõlemad kaotame vastastikuse usalduse ja kindlustunde puudumise tõttu oma saagi.
>
> – David Hume[1]

Sotsiaalse kapitali proovikiviks on üldistatud vastastikuse seotuse põhimõte – mina teen praegu sinu heaks seda, midagi kohe vastu palumata ning vahest sind isegi tundmata, kuid võin kindel olla, et kunagi tulevikus osutad sina või osutab keegi teine mulle vastuteene. Filosoof Michael Taylor on öelnud:

> Vastastikusel seotusel põhinevas süsteemis iseloomustab iga üksikut käitumisakti tavaliselt kombinatsioon nii-öelda lühiajalisest altruismist ja pikaajalisest omakasupüüdlikkusest: ma aitan täna sind hädast välja ootuses (võimalik, et ähmases, ebakindlas ja teadvustamatus ootuses), et sina aitad kunagi mind hädast välja. Vastastikune seotus koosneb reast käitumisaktidest, mis on lühiajalises vaates altruistlikud (altruist kannab teiste abistamisel ise kulusid), kuid mille tulemusena lõikavad kõik osapooled pikemas ajavaates kasu.[2]

Üldistatud vastastikuse seotuse norm on tsiviliseeritud maailmas sedavõrd juurdunud, et kõik mõjukamad moraalikoodeksid sisaldavad mõnd versiooni nn kuldreeglist. Selle põhimõtte pilklik, väärastunud versioon "Tõmba teine haneks enne, kui tema sinu haneks tõmbab" – sai omakasupüüdliku "mina-kümnendi" juhtlauseks. Kui Alexis de Tocqueville 19. sajandi algul Ameerika Ühendriike külastas, oli ta hämmastunud, kui [illegible] ameeriklased suutsid hoiduda kiusatusest teist inimest ära kasutada [illegible] hoopis aitasid oma naabreid. Kuid Tocqueville juhtis tähelepanu [illegible], et Ameerika demokraatia edu aluseks ei olnud mitte mingi võimatult idealistlik isetuse põhimõte, mis ameeriklasi innustas, vaid pigem "[illegible] mõistetud omakasupüüdlikkus".[3]

Kogukonnas, kus järgitakse üldistatud vastastikuse seotuse põhimõtet [illegible] oma lehed kokku, enne kui need naabri aeda lendavad; laenatakse võõrale parkimisautomaadi juures vajalik münt; tehakse ületunnitasu saamise puhul sõpradele reede õhtul joogid välja; hoitakse sõbra [illegible] silma peal; tuuakse pühapäevakooli kordamööda suupisteid; hooletsetakse alumise korruse narkosõltlase lapse eest –, lõikavad kõik sellest [illegible] isiklikku kasu, täpselt nagu Hume'i farmerid, kui nad oleksid [illegible] aidanud.

Mõnel juhul, näiteks naabruskonnas, kus kõik oma lehed aegsasti kokku riisuvad, on vastuteened kohesed ja "arvutused" lihtsad, kuid mõnel juhul – näiteks siis, kui elatakse kogukonnas, kus hooletusse jäetud laste [illegible] kantakse – on vastutasu pikaajaline ja üksnes oletuslik. Äärmuslikel juhtudel muutub üldistatud vastastikune seotus altruismist rasketi eristatavaks ning seda on raske omakasupüüdlikkusena tõlgendada. [illegible] hoolimata on tegu just sellega, mida Tocqueville taiplikult nimetas "[illegible] mõistetud omakasupüüdlikkuseks".

Kui igaüks meist enda omakasupüüdlikkust natuke piirab, siis (majandusteadlaste terminit kasutades) "tehingukulud" – nii igapäevase elukorraldusega seotud kulud kui ka äritehingutega seotud kulud – vähenevad. [illegible] on just selle tõttu, nagu majandusteadlased hiljuti avastasid, [illegible] usaldavate liikmetega kogukondadel hoomatav majanduslik [illegible] Just see peaaegu märkamatu taustastress, mis "tehingukuludega" [illegible] – muretsemine selle pärast, kas kassiir andis mulle õige summa [illegible], korduv kontrollimine, kas autouksed said ikka lukku jne –, võib [illegible] seletada seda, miks usaldavates kogukondades on isegi inimeste [illegible] rahvatervise spetsialistide hinnangul pikenenud.[5] Ühiskond, mis [illegible] üldistatud vastastikusele seotusele, on tõhusam kui ebausaldav ühiskond – täpselt samal põhjusel, miks raha on tõhusam kui bartertehingud. Ausus ja usaldus aitavad ühiskondlikus masinavärgis vältimatult [illegible] hõõrumisi leevendada.

Tuleb välja, et "ausus on parim poliitika" on tõeline tarkusetera, mitte [illegible] imal klišee – kuid ainult juhul, kui ka teised sama põhimõtet järgivad. Ühiskondlik usaldus on kogukonnale väärtuslik vara, kuid siis ja [illegible] siis, kui see on garanteeritud. Nii sulle kui mulle on lõppkokkuvõt-

tes kasulikum olla teineteise vastu aus kui keelduda – mõlemad reetmist kartes – koostööst. Seevastu pideva ebaaususe õhustikus saaks omapoolsest aususest kasu ainult pühakuks pürgija. *Üldistatud vastastikune seotus on kogukonnale väärtuslik vara, kuid üldistatud kergeusklikkus ei ole seda mitte.*[6] Võtmesõnaks on usaldusväärsus, mitte lihtsalt usaldus.[7]

Mis võiks tagada ekslikest inimestest koosnevas ühiskonnas kindlustunde teiste inimeste heatahtlikkuse suhtes? Üheks põhiteguriks on kindlasti õigussüsteem koos kohtute ja teiste õiguskorra tagamise vahenditega. Kui me aga vajaksime isegi kõige lihtsamate lepete sõlmimiseks – näiteks selle kohta, millal tuleks oma aiast lehed kokku riisuda või kes võtab iga kord pühapäevakooli suupisted kaasa – juriidilist nõustamist või politsei sekkumist, siis tehingukulud paratamatult eskaleeruksid ja takistaksid vastastikku kasutoovat koostööd. Nagu usaldust (ja maffiat) uurinud Diego Gambetta on osutanud: "Ühiskonnad, mis tuginevad ulatuslikule jõu kasutamisele, on tõenäoliselt vähem tõhusad, kulukamad ja ebameeldivamad kui need, kus usalduse säilitamiseks kasutatakse muid vahendeid."[8]

Teine lahendus, nagu ühiskonnateadustes on hiljuti leitud, peitub ühiskondlikus kontekstis, milles meie igapäevased tehingud aset leiavad.[9] Tihedad ühiskondlike vahetussuhete võrgustikud aitavad tõhusalt toimivat üldistatud vastastikuse seotuse normi kindlustada. Kui kaks potentsiaalset koostöö tegijat kuuluvad mõlemad sidusasse kogukonda, siis on tõenäosus, et nad kunagi kohtuvad või kuulujuttude kaudu teineteisest kuulevad, suurem. Seega on nende reputatsioon kogu aeg kaalul ning see reputatsioon on neile peaaegu kindlasti väärtuslikum kui reetmisest saadav hetketulu. Selles mõttes soodustavad tihedad sotsiaalsed võrgustikud ausust.

Isiklikule kogemusele tuginev ausus ja üldisele kogukondlikule normile tuginev ausus erinevad teineteisest tunduvalt – on suur vahe, kas ma usaldad nurgapoes töötavat Matit sellepärast, et tunned teda juba aastaid, või usaldad kedagi, kellele sa alles möödunud nädalal kohvikus esimest korda tere ütlesid. Usaldust, mis põhineb tugevatel, sagedastel ja lai matele võrgustikele tuginevatel isiklikel suhetel, nimetatakse mõnikord "paksuks usalduseks".[10] Seevastu õhem usaldus "üldistatud teise" vastu – nagu uus kohvikututtav – tugineb samuti vaikimisi teatavatele ühistele ühiskondlikele taustavõrgustikele ja vastastikustele ootustele.[11] Õhuke usaldus on isegi kasulikum kui paks usaldus, sest ta laiendab usaldusringi, hõlmates ka neid, keda me isiklikult ei tunne.[12] Kui kogukonna sotsiaalne kangas viledaks kulub, väheneb ka selle võime kanda edasi reputatsiooni puudutavat teavet ja seda reputatsiooni säilitada, ühtlasi nõrgeneb ka selle võime aususe, üldistatud vastastikuse seotuse ja õhukese usalduse norme kindlustada.

Viidates sellele, mida ma nimetan "õhukeseks usalduseks", väidavad politoloogid Wendy Rahn ja John Transue, et "ühiskondlikku ehk üldistatud usaldust võib käsitada 'püsiva otsusena' mitte kahelda enamikus in-

isegi nendes, keda isiklikult ei tunta –, kuni selleks pole mõjuvat põhjust".[13] Ühiskondlik usaldus on selles mõttes väga tugevalt seotud palgi teiste kodanikuosaluse ja sotsiaalse kapitali vormidega. Kui muud inimused on võrdsed, siis need inimesed, kes oma kaaskodanikke usaldavad, töötavad sagedamini vabatahtlikuna, annetavad rohkem heateoseks, osalevad sagedamini poliitikas ja kogukondlikes ühendustes, on varmamad osalema vandekohtute töös, loovutavad sagedamini verd, maksavad kohusetundlikumalt makse, on vähemuste seisukohtade suhtes sallivamad ning ilmutavad mitmeid teisi kodanikuvoorusi. Lisaks osutavad kogukonnaelus aktiivsed inimesed väiksema tõenäosusega intervjueerijate deklaratsioone, laenutaotlusi ja tööle kandideerimise avaldusi ning esitavad vähem kindlustusfirmasid. Ja vastupidi, eksperimentaalpsühholoogid on näidanud, et teiste aususesse uskuvad inimesed valetavad, petavad ja varastavad vähem ning austavad rohkem teiste õigusi. Selles kõiges on ausus, kodanikuosalus ja ühiskondlik usaldus üksteist tugevdavad nähtused.[14]

Lühidalt, teisi usaldavad inimesed on igas mõttes head kodanikud ning need, kes on kogukonnaeluga tihedamalt seotud, on ühtaegu usaldavamad ja usaldusväärsemad. Ning vastupidi, kodanikuelust irdunud inimesed arvavad, et neid ümbritsevad kelmid, ja nad tunnevad ka ise vähemat sisemist sundi aus olla. Kodanikuosaluse, vastastikuse seotuse aususe ja ühiskondliku usalduse omavahelised põhjuslikud seosed on sama segased kui korralikult segikeeratud spagetid. Selleks, et neid teineteisest lahutada, läheb vaja hoolikaid uuringuid või lausa eksperimente.[15] Hetkel piisab sellest, kui näeme, et nad moodustavad ühtse tõhusa "sündroomi".

Kõigil neil põhjustel on Ameerika viimaste aastakümnete sotsiaalse kapitali suundumuste paremaks mõistmiseks oluline jälgida, kuidas on arenenud vastastikune seotus ja ühiskondlik usaldus – mitte pelgalt paks usaldus inimeste vastu, keda me tunneme, vaid õhuke usaldus tundmatute teise vastu. Selle peatüki keskne küsimus on järgmine: millised on meie poolt juba nähtud sotsiaalse kapitali ja kodanikuosaluse suundumuste peegeldused Ameerika aususes ja ühiskondlikus usalduses?

Meie teemaks on siinkohal ühiskondlik usaldus, *mitte* usaldus valitsuse või muude ühiskondlike institutsioonide vastu. Usaldus teiste inimeste vastu seisab hoopis teistsugusel loogilisel alusel kui usaldus institutsioonide ja tipp-poliitikute vastu. Inimene võib väga vabalt usaldada oma naabrit ja umbusaldada linnavalitsust või vastupidi. Empiirilises mõttes ühiskondlik ja poliitiline usaldus võivad, kuid ei pruugi korreleeruda, ent kontseptuaalses plaanis tuleb neid lahus hoida. Usaldus valitsuse vastu võib olla ühiskondliku usalduse põhjus või tagajärg, kuid ta ei ole *sama*, mis ühiskondlik usaldus.[16]

Õnneks on küsitlejad juba aastakümneid esitanud ameeriklastele standardseid küsimusi ühiskondliku usalduse ja aususe kohta. Kahjuks ei saldavad vastused suurel hulgal ebamäärasust, millest ei ole võimalik vabaneda. Võtame näiteks uuringute kõige levinuma küsimuse: "Üldiselt kõneldes, kas teie arvates võib enamikku inimesi usaldada või tuleks inimeste suhtes alati äärmiselt ettevaatlik olla?" See küsimus peegeldab selgelt hoiakuid üldistatud teise inimese usaldusväärsuse suhtes – õhukest usaldust[17] –, kuid vastuste tähendus jääb ühes aspektis ähmaseks. Kui inimeste osakaal, kes leiavad, et "enamikku inimesi võib usaldada", on tänapäeval langenud, siis võib see tähendada kolme eri asja: 1) enamik vastajaid on õigesti ära tabanud, et ausus on tänapäeval tõepoolest vähenenud; 2) teiste inimeste käitumine ei ole tegelikkuses muutunud, kuid me ise oleme muutunud paranoilisemaks; või 3) ei meie eetilised nõudmised ega ka teiste inimeste käitumine pole tegelikult muutunud, kuid meil on tänapäeval (tõenäoliselt süngeid lugusid kajastava ajakirjanduse tõttu) pettuste kohta rohkem informatsiooni.

Ei ole kerge kindlaks teha, mis tegelikult toimub – otsustada on sama raske, kui lasteaiakasvatajal, kellele laps kurdab, et tema mängukaaslane käitus ebaausalt. Ühiskondliku usalduse sotsiaalgeograafilise käsitluse kohaselt tuleks aga lähtuda nii-öelda süütuse presumptsioonist ja uskuda, et ausust ja usaldust puudutavad uuringutulemused peegeldavad vastajate tõelisi ja täpseid sotsiaalseid kogemusi. Vaesed on peaaegu kõigis ühiskondades umbusklikumad kui rikkad – tõenäoliselt selle tõttu, et rikastega suheldes ollakse ausam ja aupaklikum.[18] Ameerikas ilmutavad mustanahalised vähem ühiskondlikku usaldust kui valged, majanduslikus kitsikuses elajad vähem kui jõukal järjel olijad, suurlinnade elanikud vähem kui väikelinnade kodanikud ning kuriteoohvrid ja lahutuse läbi teinud inimesed vähem kui need, kellel sellised kogemused puuduvad.[19] On mõistlik eeldada, et iga juhtumi puhul peegeldavad need hoiakud tegelikke kogemusi, mitte mingeid psüühilisi kalduvusi usaldamatusele. Kui sellised inimesed teatavad küsitlejatele, et enamikku inimesi ei saa usaldada, siis nad ei hallutsineeri – nad lihtsalt vahendavad oma kogemusi.

Võtame näiteks sellise teguri nagu linna suurus. Eelmises peatükis nägime, et sisuliselt kõik altruismivormid – vabatahtlikkus, kogukondlikud projektid, filantroopia, võõrastele tee juhatamine, hädasolijate abistamine jne – on väikelinnades tunduvalt levinumad. Igasuguste kuritegude sagedus on suurlinnades kaks-kolm korda kõrgem. (Ei ole üllatav, et kuriteo- ja vägivallaohvrid väljendavad elukohast olenemata vähem ühiskondlikku usaldust – põhjus, miks nad on korrigeerinud oma hoiakut teiste inimeste usaldusväärsuse suhtes, on täiesti mõistetav.) Väikelinnade poemüüjad annavad ostjale suurema tõenäosusega õigest summast rohkem raha tagasi kui nende kolleegid suurlinnades. Väikelinnade elanikud on varmamad abistama "valele numbrile" helistanud inimesi kui suurlinnade kodanikud. Maksu- ja kindlustuspettusi ning tööle kan-

[illegible] avalduste ja laenutaotluste võltsimise juhtumeid esineb suurlinnades kolm korda sagedamini kui väikelinnades. Väikelinnade autoomanikud teevad palju vähem tarbetuid remonditöid kui nende kolleegid suurlinnades.[20]

Lühidalt, see, et suurlinnade kodanikud on üldistatud teise suhtes ainevõrra umbusklikumad, ei väljenda mitte mingit linnas elamisest tulenevat paranoiat, vaid on inimeste isiklike kogemuste ja oma ümbruskonna sotsiaalsete normide tegeliku tajumise realistlik peegeldus. Tõsi küll, lõdvem mitteformaalne ühiskondlik kontrollimehhanism muudab suurlinnad elukohana vabamaks – "linnaõhk teeb vabaks", nagu ütleb teatavasse vanasõna. Väiksem õhuke usaldus võib olla selle vabaduse eest õiglane hind. Ent sellegipoolest, kui linnaelanikud väljendavad ühiskondlikku usaldamatust, kirjeldavad nad sel viisil oma sotsiaalse keskkonna mingeid tegelikke omadusi.[21]

Teisi, ühiskondlik usaldamatus ei ole puhtalt objektiivne. See peegeldab mingil määral ka isiklikku küünilisust, paranoiat või koguni ebaausaid kavatsusi.[22] Inimesed, kes peavad ennast ebausaldusväärseks, usaldavad ka teisi vähem.[23] Tegelikult võib ühiskondlik usaldus kergesti [illegible] nõiaringi (või eduspiraali), sest ootused teiste usaldusväärsuse suhtes mõjutavad minu enda usaldusväärsust, mis omakorda mõjutab minu käitumist. Peame siiski alustama lihtsamast eeldusest, et need, kes kinnitavad, et "enamik inimesi on ausad", ja need, kes kinnitavad, et "ini-

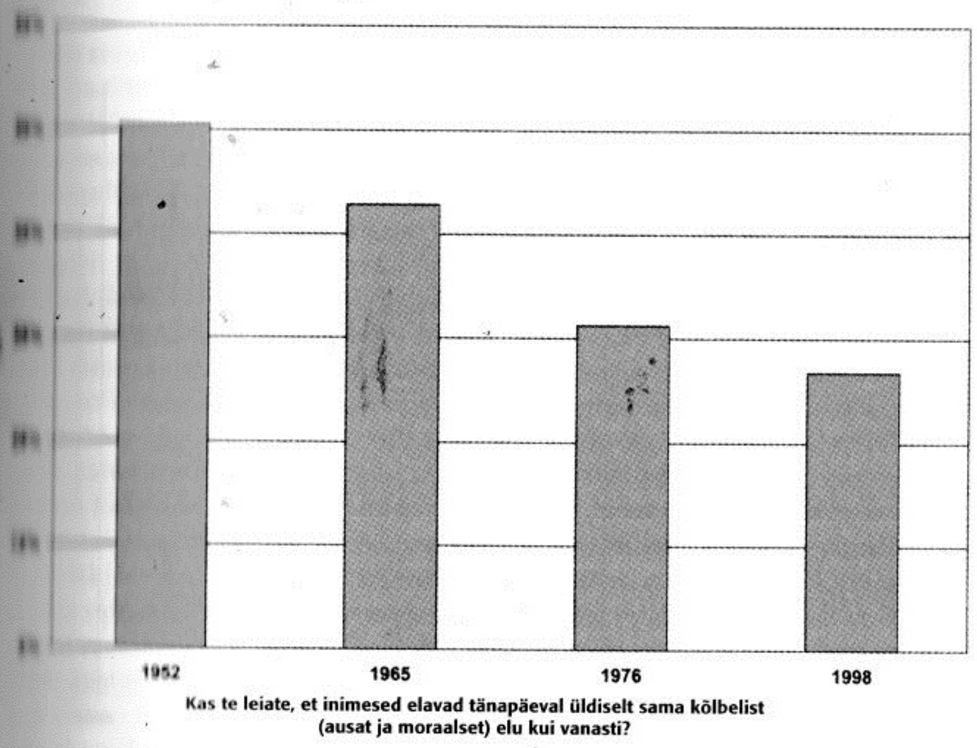

Joonis 37. Inimesed tajuvad aususe ja kõlbelisuse vähenemist, 1952–1998

meste suhtes tuleks alati äärmiselt ettevaatlik olla", väljendavad siiralt omaenda kogemusi. Samuti on mõistlik oletada, et hoiakuid millegi nii põhilise suhtes, nagu seda on vastastikune seotus ja üldistatud usaldus, mõjutavad kõige enam just varase lapsepõlve isiklikud kogemused ja tolle aja ühiskondlikud tavad. Lõppude lõpuks nimetatakse lapsepõlve just selle põhjusel "kujunemisaastateks".

Enamik ameeriklasi usub tänapäeval, et me elame vähem usaldust väärses ühiskonnas kui meie vanemad.[24] Nagu jooniselt 37 näeme, jagu nesid ameeriklaste arvamused 1952. aastal küsimuses, kas ühiskond on praegu sama kõlbeline kui minevikus, enam-vähem pooleks. Seevastu aastal 1998, kui küünilisus oli peaaegu neli kümnendit järjest kasvanud, arvas neljast inimesest kolm, et ühiskond on ebaausam ja ebaeetilisem kui vanasti. Kuid võib-olla peegeldab see üksnes tõsiasja, et nostalgia on moes.

Küsitluste arhiivid aitavad seda "kuldset hiilgust" vähemalt mingil gi määral päevavalgele tuua, võimaldades meil võrrelda oma tänaseid tundeid varasema põlvkonna tegelike vastustega samadele küsimustele, mitte lihtsalt oma ettekujutusega sellest, mida varasem põlvkond oma ajal võis tunda. Parimad olemasolevad andmed näitavad, et ühiskondlik usaldus kasvas 1940. aastate keskpaigast 1960ndate keskpaigani ning kulmineerus nagu paljud teisedki sotsiaalse kapitali vormid 1964. aastal. Keskealised ameeriklased elasid 1960. aastatel tõenäoliselt *usaldavamas* ühiskonnas kui see, milles nad olid üles kasvanud.[25]

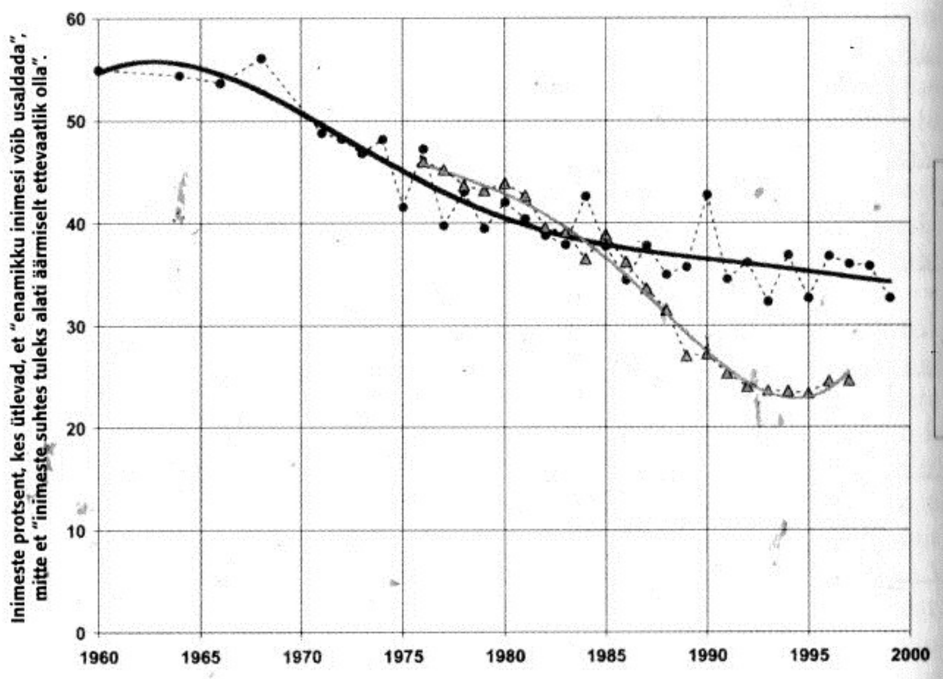

Joonis 38. *Neli aastakümmet kahanevat usaldust: täiskasvanud ja teismelised, 1960–199*

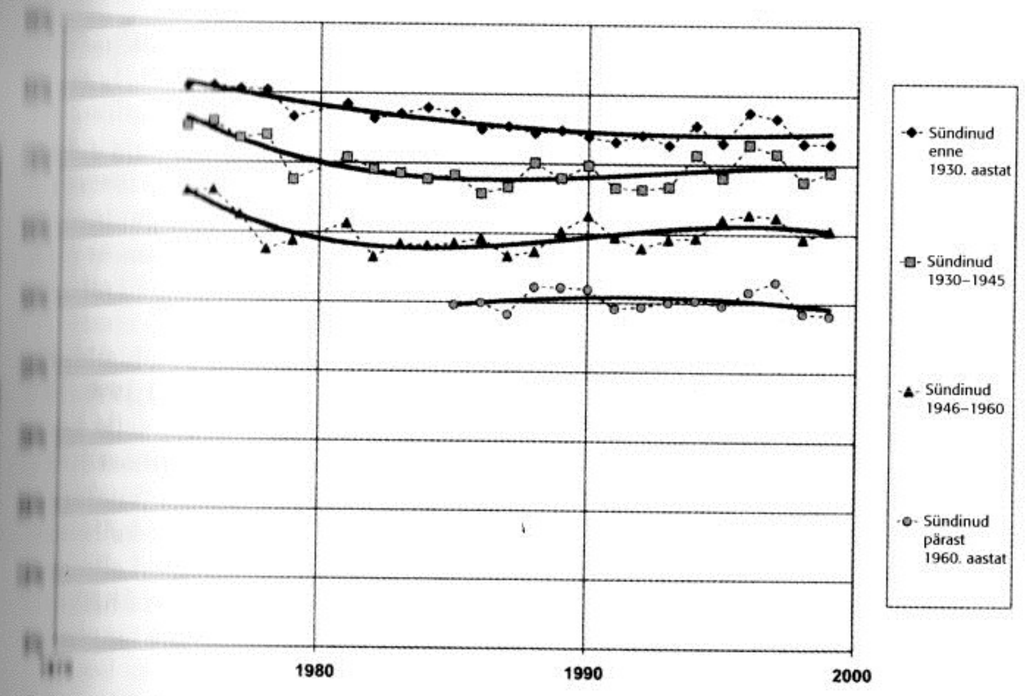

Suurem osa ühiskondliku usalduse langusest on seletatav põlvkondade vahe-

soodne trend muutus 1960. aastate keskpaigas, kui algas ühiskondliku usalduse pikaajaline langus.[26] (Vt joonis 38.) Neid, kes väidavad, et enamikku inimesi võib usaldada", jääb aasta-aastalt üha vähemaks ning nende hulka lisandub neid, kes leiavad, et "inimeste suhtes tuleks alati äärmiselt ettevaatlik olla". Kui pidada üldistatud vastastikust seotust ja usaldust tähtsateks ühiskondlikeks "määrdeaineteks", siis kogevad ameeriklased tänapäeval oma igapäevaelus rohkem hõõrdumist kui meie vanemad ja vanavanemad põlvkond tagasi. Nagu jooniselt 38 selgesti ilmneb, on ühiskondliku usalduse langus olnud noorte ameeriklaste hulgas teistest järsem kui ülejäänud vanuserühmades, eriti alates 1985. aastast.[27]

Suurem osa langusest (kui mitte kogu langus), mis on Ameerika ühiskonnikku usaldust alates 1960. aastatest tabanud, on seletatav põlvkondade vahetumisega.[28] Veel enam: põlvkondlikest põhjustest tingitud langus on hakanud viimase kümnendi või kahe jooksul isegi kiirenema. Kui varasematel arvas ligikaudu 80% sajandi esimesel kolmandikul sündinud ameeriklastest, et "enamik inimesi on ausad", siis 1990ndate lõpuks oli seda optimistlik hoiak peaaegu täielikult säilinud. (Vt joonis 39.) Tuleb ka arvestada, et nende osakaal elanikkonna hulgas oli tublisti langenud: 1975. aastal moodustasid nad peaaegu poole täiskasvanutest, 1998. aastal aga vaevu ühe kaheksandiku. Samal ajal uskus 1970. aastatel umbes 75% sajandivahetusel 1930–1945 sündinud täiskasvanutest teiste inimeste ausust ning ka nende vaated järgnenud kümnendite jooksul suurt ei muu-

tunud. Beebibuumeritest (sünniaastaga 1946–1960) nõustus väitega "enamik inimesi on ausad" 1970ndatel umbkaudu 60% ning ka nende hoiakud ei olnud 1990ndate lõpuks muutunud. Ning viimaks, põlvkondliku hierarhia madalaim aste ehk ameeriklased, kes on sündinud pärast 1960. aastat, oli 1970ndate keskpaigas veel noorukieas, kuid alates 1980ndate keskpaigast, mil nad hakkasid massiliselt täiskasvanuikka jõudma, on pidevalt umbes pool nendest olnud seisukohal, et "enamik inimesi ei ole ausad". Aastaks 1999 moodustas see teisi umbusaldav noor generatsioon juba ligi kolmandiku täiskasvanud elanikkonnast.

"Post-buumerite" hoiakute lähem analüüs ainult kinnitab üldpilti, mille kohaselt põlvkondlik allakäik on kiirenemas. Aastatel 1998–1999 moodustasid 1970ndatel sündinud vastajad, kes olid olnud selle küsitlusteseeria algul viieaastased või nooremad, kogu elanikkonnast 10% ja nende hulk kasvas kiiresti. Ainult 40% neist nõustus väitega "enamikku inimesi võib usaldada". Lühidalt, sajandi lõpus oli põlvkond, kelle usaldusvoot ulatus 80%ni, kiiresti asendumas generatsiooniga, kelle usaldusvoot oli poole madalam. Selle vältimatuks tagajärjeks on ühiskondliku usalduse vähenemine, *kuigi iga vanuserühm eraldivõetuna on peaaegu sama usaldav kui varem*.

Kui eeldada, et ühiskondliku usalduse väljendus on eelkõige isiklike kogemuste väljendus, mis on tõenäoliselt kujunenud inimese varaste kogemuste mõjul, siis ei tuleks Ameerika noorsoo usaldamatust pidada mitte iseloomuveaks, vaid pigem loomulikuks reaktsiooniks viimaste aastakümnete ühiskondlikele kommetele. Noored annavad meile sisuliselt mõista, et nad *ei taju* enamikku inimesi usaldusväärsena. "Pakk" usaldus – kindlustunne isiklike sõprade suhtes – on tõenäoliselt samuti tugev kui varemgi, vähemalt nii mõned X-põlvkonna esindajad usuvad. Seevastu õhuke usaldus – nõrk side sinu ja sulle kohvipoes noogutava tuttava vahel, mis toimib nii meie ühiskonnas kui ka teistes suurtes ja keerukates ühiskondades olulise pingete leevendajana – muutub ühe harvemaks.

Üldistatud usalduse ja vastastikuse seotuse vähenemise tõendiks on ka arvamusküsitlustes osalemisest keeldumise sagedus, mis on 1960. aastatest alates rohkem kui kahekordistunud. Koostöövalmidus võis 1940ndatest kuni 1960ndateni pisut kasvada – ilmselt pole juhus, et samal perioodil kasvasid ka mitmed teised ühiskondliku usalduse ja sotsiaalse kapitali näitajad –, kuid 1970ndatel võis juba kindlasti täheldada vastajate koostöövalmiduse langustrendi. Viimase aja kõige põhjalikum vastamissageduse uuring kinnitab seda suundumust ning viitab võimalusele, et probleemi üheks põhjuseks on vähene sotsiaalne sidusus.[29] Huvitav on tõdeda, et äraütlemised on viimastel aastatel sagenenud üksnes näost näkku küsitlustes ja telefoniintervjuudes, *mitte* aga posti teel korraldatavates küsitlustes. See viitab võimalusele, et äraütlemised tulenevad ebamäärasest kartusest astuda anonüümse võõraga isiklikku kontakti, mitte sellest, nagu oleks küsimustele vastamine lihtsalt ebamugav.

Kartlikkus võib aidata seletada ka seda, miks telefoninumbri salastamine on viimase kahe kümnendi jooksul kahe kolmandiku võrra kasvanud ning miks valikuline vastamine kõnedele 1980. aastate lõpust 1990ndate lõpuni enam kui kolmekordistus. Huvitaval kombel ei ole kõnedele valikulist vastamist võimaldavate seadmete kasutamine seotud mitte niivõrd perekonna ega isegi mitte linna/maa erinevusega, vaid hoopis vanusega. Alla 45-aastased kasutavad valikulist vastamist kaks korda sagedamini kui üle 65-aastased, kes on, nagu eelnevalt nägime, usaldavamad ja kodanikena aktiivsemad.[30] Esimese hooga võiks väita, et need muutused on tingitud tänu tehnoloogilisele arengule, kuid kindlasti arenesid need tehnoloogiad just tänu turunõudlusele.

Ka teisi märke vastastikuse seotuse (ja selle lähimõiste "viisakus") vähenemise kohta saab statistiliselt jälgida. Posti teel saadetud küsitlusankeetide tagastamise määr langes aastatel 1960–1990 enam kui veerandi võrra. Aastal 1990 oli see näitaja kõige madalam noorte, afroameeriklaste ja nende hulgas, kes olid kogukondlikest institutsioonidest eemale tõmbunud, ehk just täpselt nendes elanikkonnagruppides, kelle ühiskondliku osaluse tase oli madalaim. Huvitaval kombel näib, et võõrandumine vastastikusest ei ole peaaegu mingit rolli mänginud.[31] Tegelikult teevad need, kes usaldavad kaaskodanikke, aga mitte valitsust, küsitlejatega endiselt koostööd, kuid need, kes usaldavad valitsust, aga mitte "üldistatud teist", keeldunud koostööst. Kui meile tundub, et teised mängivad ausat mängu ja täidavad oma kohust, siis teeme seda ka ise. Ja vastupidi. Üha enam ameeriklasi ütlebki aga just "ei".

Kui aus mäng "üldistatud teise" suhtes on tänapäeval haruldasem, siis peaks see hoiak ilmnema ka meie suhtumises võõrastesse. Autojuhtimine on üks anonüümse avaliku läbikäimise valdkondi, mis aitab vastastikuse seotuse muutusi jälgida. Ameerika Autoklubi Liiklusohutuse Fondi uuringu kohaselt kasvas "jõhker agressiivne autojuhtimine" aastatel 1990–1996 üle 50%. USA Rahvusliku Liiklusohutuse Agentuuri juht oletab, et "vihased autojuhid" (*road rage*) – kes on muutunud nii igapäevaseks, et sellele nähtusele on antud eraldi nimetus – põhjustavad igal aastal 28 000 liiklussurma. Suurem osa ameeriklastest on maanteedel kihutamisse juba aastaid sallivalt suhtunud, kuid 1990ndatel kasvas järsult ka sallivus linnasisese kihutamise suhtes. Aastal 1953 kinnitas 25% ameeriklastest George Gallupile, et on sõitnud kiiremini kui 85 miili tunnis; 1991. aasta Gallupi küsitluse järgi oli selliseid juhte juba 49%. Vanemad ameeriklased ei pea rälgeid seaduserikkumisi kaugeltki nii endastmõistetavaks. Gallupi küsitluses aastal 1991 arvas 54% alla 30-aastastest juhtidest, et sõiduga kuni 10 miili tunnis üle lubatu ei kaasne karistust; üle 50-aastastest juhtidest arvas sama vaid 28%. Aastal 1997 oli juhte, kes leidsid, et inimesed käituvad liikluses viie aasta taguse ajaga võrreldes agressiivsemalt, mäetaguselt rohkem kui neid, kes leidsid, et liiklusviisakus on paranenud: 15 vs 3%.[32] Lühidalt, me kõik teame, et teised autojuhid on tänapäeval vähem viisakad ning et kõik "need teised" moodustavad üheskoos "meie".

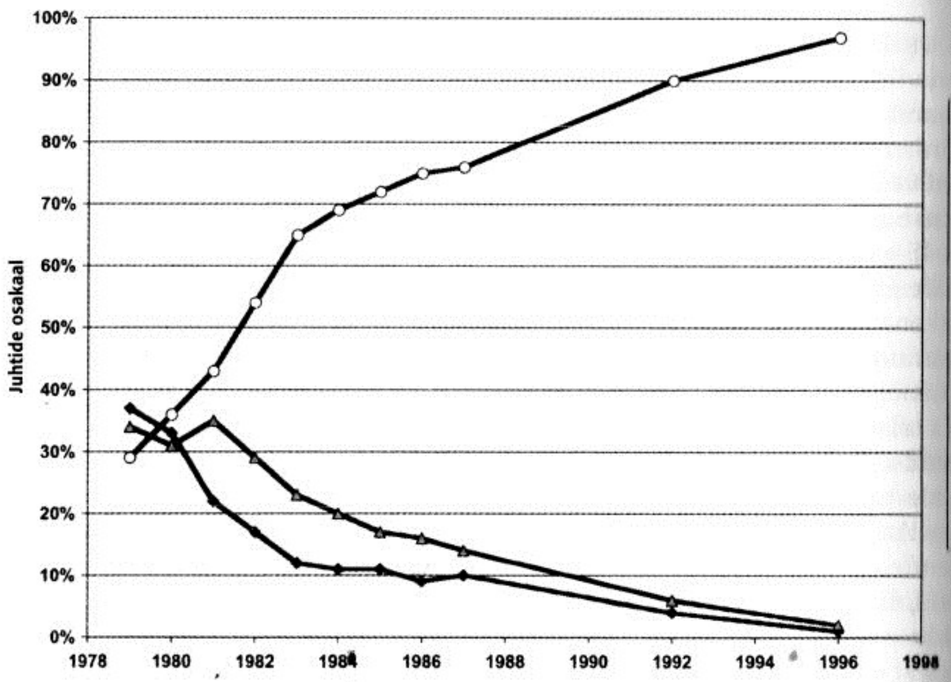

Joonis 40. *Stoppmärkide järgimise muutused*

Viisakuse vähenemist maanteedel kinnitab ka omapärane pikaajaline uuring, milles vaadeldi autojuhtide käitumist New Yorgi eeslinna ristmikel stoppmärgile lähenedes. Nagu jooniselt 40 ilmneb, peatus 1979. aastal 37% juhtidest täielikult, 34% peatus hetkeks ja 29% ei peatunud üldse, 1996. aastal oli samadel ristmikel mittepeatujaid 97%.[33] Teise liiklusega seotud õhukese usalduse ja vastastikuse seotuse näitaja langus – pöidlaküüdiga reisijate peaaegu täielik kadumine – ei ole nähtavasti statistikasse jälge jätnud, kuid 1940. ja 1950. aastaid mäletavad autojuhid võivad seda kõhklemata kinnitada.

Tõsi, kõigile nendele nähtustele võib leida usutavaid alternatiivseid seletusi – helistavate müügiagentide pealetükkivuse kasv, vihaste juhtide teema põhjalikum kajastamine meedias, kindlustusmaksete suurenemine, odavam bensiin ja rohkem autosid, New Yorgi eeslinnade muutunud demograafiline olukord jne. Kokkuvõttes viitavad need suundumused aga tõsiasjale, et uuringutes ilmnenud õhukese usalduse vastuvaidlematu vähenemine on jätnud oma pitseri sellele, kuidas me võõrastega näost näkku suhtleme.

Aususe ja usaldusväärsuse üheks võimalikuks mõõdupuuks on kuritegevus. Jooniselt 41 ilmneb, et kuritegevus hakkas Ameerikas järsult kasvama just 1960. aastate keskpaigas, kui teised sotsiaalse kapitali, usalduse ja usaldusväärsuse näitajad hakkasid langema.[34] Kuritegevus võib olla teatud määral selle nõrgenenud ühiskondliku kontrolli sündroomi

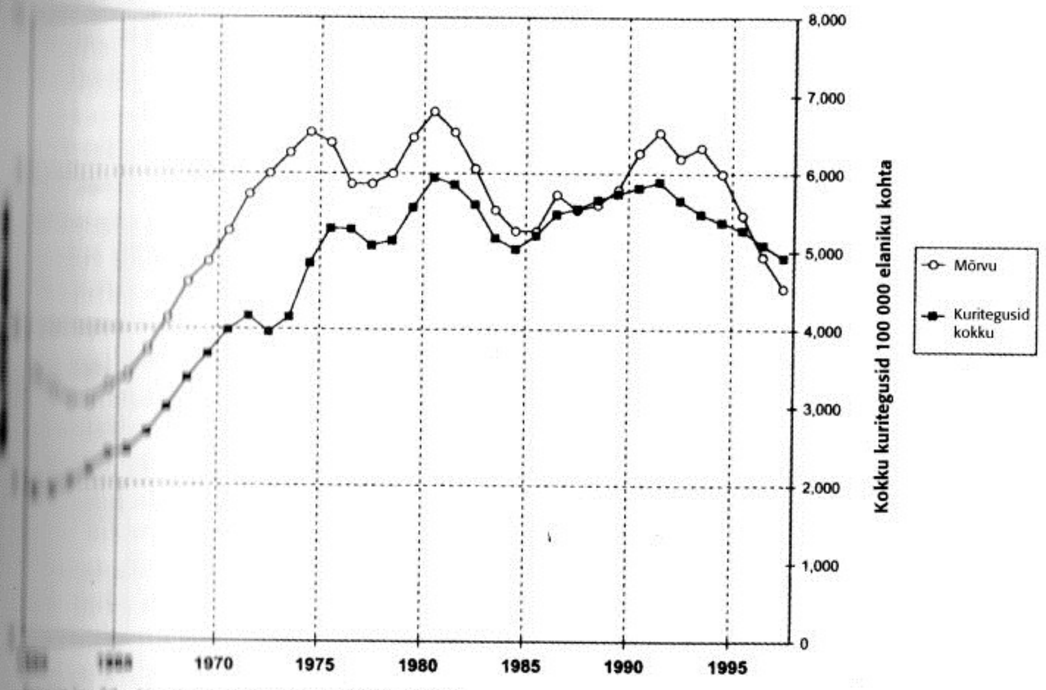

Joonis 41. *Kuritegevus USAs 1960–1997*

sümptomiks. Teisest küljest on kuritegevus väga tundlik mitme teise tegori suhtes, nagu riigi elanikkonna noorus, keelatud mõnuainete (eriti kraki) levik ning elukutseliste kurjategijate tabamine.[35] Tõenäoliselt ei mängi rahva üldise aususe vähenemine 1960. aastale järgnenud kuritegevuse kasvus väga suurt rolli. Ning vastupidi, oleks ennatlik järeldada, nagu tähistaks kuritegevuse teretulnud vähenemine 1990ndatel muutusi rahvuslikus seadusekuulekuses.

Nagu varem märkisime, on üldistatud vastastikuse seotuse ja ühiskondliku sisemise aususe üheks alternatiiviks õigusriik – riigipoolsed formaalsed lepingud, kohtud, kohtuprotsessid, kohtulahendid ja seaduse täitmise tagamine. Kuna õhuke usaldus kui Ameerika ühiskonna määrdeaine on haihtumas, siis võiks arvata, et koostöö rajatakse üha enam seadusele. Kui kaspigistus ei ole enam siduv ega paku kindlustunnet, siis võib-olla toimivad notariaalsed lepingud, deposiidid ja kohtukutsed sama hästi? Üheks võimaluseks seda hüpoteesi kontrollida on heita pilk sellele, kuidas riiklikud investeeringud on õigussüsteemi läbi aegade muutnud.[36]

Kahekümnes sajand oli Ameerikale industrialiseerimise ja urbanismi, suurte valitsuste ja suurte äride sajand. Arvestades seda, kuidas rahvas pelgab paisuvate suurlinnade liiderlikkust, tänapäevaste äriettevõtete protsessihimu ja heaoluriigi bürokraatide seaduseväänamist, võiks arvata, et USA majanduse juriidilised "tehingukulud" on kogu sajandi vältel pidevalt kasvanud. Kuid nagu jooniselt 42 selgelt ilmneb, oli vangivalvurite, politseinike ja juristide osakaalu suurenemine USA kogu tööjõu hulgas valdava osa 20. sajandist suhteliselt tagasihoidlik.

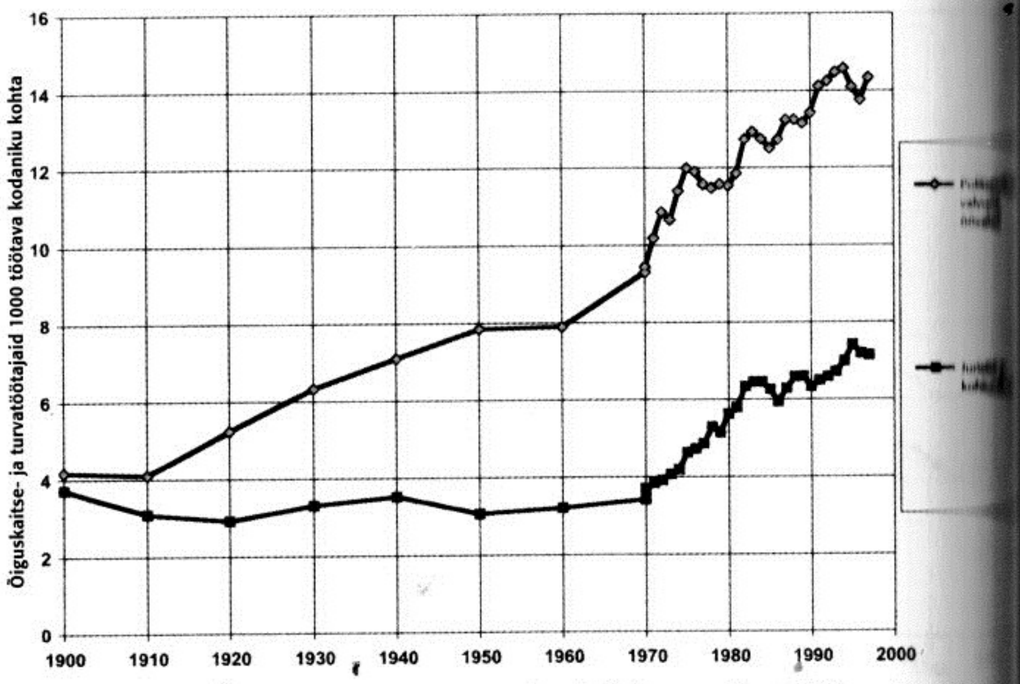

Joonis 42. *Järelevalve- ja õiguskaitsetöötajate hulk kasvas pärast 1970. aastat plahvatuslikult*

Hämmastaval kombel oli aastal 1970 Ameerikas ühe inimese kohta vähem juriste kui aastal 1900.[37] Kaks maailmasõda, 1920. ja 1950. aastate kaks erakordset buumi, üks Suur depressioon, "uus kurss" (*New Deal*), muundumine talupoegade riigist (kus 60% rahvast elas vähem kui 2500 elanikuga asulates) metropolide riigiks (kus peaaegu pool rahvast elab tohutult palju suuremates linnades), gaasilampide, hobuvankrite ja universaalkaupluste asendumine GE, GMi ja Kmartiga – ükski nendest majanduslikest, ühiskondlikest ja kultuurilistest revolutsioonidest ei tõstnud juristide hulka Ameerika majanduses vähimalgi määral. Pärast 1970. aastat hakkas aga juristide osakaal muude töötajatega võrreldes plahvatuslikult kasvama, kahekordistudes järgnenud veerandsajandi jooksul ning suurendades tohutult selle valdkonna rahvuslikke "tehingukulusid".

Turvalisuse eest hoolitsevate töötajate arvu suurenemine ei olnud 1970. aasta järel nii drastiline. Sellele vaatamata tõusis nii üksikisikute kui riigi poolt turvalisusele tehtavate kulutuste osakaal SKTs 1980ndatel kiiresti – see tähendas veelgi uusi "tehingukulusid". Aastal 1995 oli Ameerikas isegi vahepealsel elanikkonna ja majanduse kasvu arvesse võttes, 40% rohkem politseinikke ja valvureid ning 150% rohkem juriste ja kohtunikke kui 1970. aastal.

Liiatigi *ei* olnud juristiameti tohutu kasv lihtsalt osa kõigi elukutsete kasvust, sest ühelgi teisel erialal pärast 1970. aastat säärast plahvatuslikku töötajate lisandumist ei toimunud. Pärast 1970. aastat kasvas juristide hulk kolm korda kiiremini kui kõigi teiste elukutsete esindajate arv ter-

[illegible][38] Kahekümnenda sajandi esimesel seitsmel kümnendil kasvasid [illegible]-ja õigussfäär enam-vähem samas tempos, kuid 1970. aasta järel [illegible] juristide arv arstide arvust kaks korda kiiremini kasvama. Aastal [illegible] oli USAs juristide 3% *vähem* kui arste, kuid 1995. aastaks oli neid juba [illegible] *rohkem* kui arste. Kahekümnenda sajandi esimesel seitsmel kümnendil [illegible] juristide suhtarv inseneridega võrreldes pidevalt, sest meie majandus muutus üha tehnoloogiakesksemaks. 1970. aastal oli Ameerikas [illegible] jurist 4,5 inseneri kohta. Sel hetkel muutus sajandi senine suund risti [illegible]pidiseks. Aastaks 1995 oli meil vaatamata kõigile juttudele kõrgtehnoloogilisest majandusest üks jurist 2,1 inseneri kohta.[39]

[illegible]põhjus, miks meie ühiskond hakkas nii järsult ja nii palju formaalsete[illegible] ühiskonnakontrolli ja vaidluste lahendamise mehhanismidesse investeerima, ei ole päris selge. Mis puudutab pakkumise poolt, siis õigusteaduskondadesse tormijooksu põhjustena tuuakse mõnikord välja noorte [illegible] lükata edasi Vietnami sõtta minekut, *L.A. Law* hiilgus ja võrdsete võimaluste loomise (*affirmative action*) nõuded. Kummastav ei ole mitte see, miks nii paljud noored inimesed õigusteadust õppima asusid, vaid [illegible] miks ülejäänud elanikkond investeeringuid õigussüsteemi kahekordistas, kuigi oli eelnenud 70 pulbitseval aastal leppinud stabiilselt palju [illegible]mate juriidiliste nõuannetega.

Mis puudutab nõudmise poolt, siis turvatöötajate arvu kasvu oluliseks [illegible]tingimuseks oli kindlasti kuritegevus, mis hakkas 1970. aasta järel kasvama. Teisest küljest ei olnud advokatuuri põhilisteks paisutajateks sugugi kriminaalõigusega tegelevad juristid, seetõttu mängis kuritegevus juristide nõudluse kahekordistumise juures vähetähtsat rolli. Mõned väidavad, et õigussüsteemi kasv tulenes lihtsalt jõukuse suurenemisest ja ühiskondlikmajanduslikku süsteemi kasvavast keerukusest, kuigi on raske näha, miks need tegurid enne 1970. aastat mingit mõju ei avaldanud.[40] Osalt seletab [illegible]nähtust ilmselt valitsuse sekkumise suurenemine, kuigi hämmastaval kombel ei avaldanud "uue kursi" korporatiivsus ja heaoluriigi sünd 1930. ja [illegible] aastatel mingit seesugust mõju. Oma osa mängib ka lahutuste sagenemine 1970. aastatel – areng, mis on tihedalt seotud Ameerika sotsiaalse kapitali muutustega. Vaatamata juttudele "kohtuasjade arvu plahvatuslikust kasvust" seavad senised põhjalikud uuringud kahtluse alla väite, nagu [illegible] kohtud tänapäeval tööga rohkem koormatud.[41]

Väidetakse, et tegelikult mängis nõudluse poolel suurimat rolli hoopis vajadus – pehmelt öeldes – "preventiivse õigusnõuande" järele. Umbes alates [illegible] aastast ei peetud USA ühiskonnas ja majanduses mitteformaalset [illegible] tulepet enam nähtavasti piisavalt adekvaatseks ega arukaks. Muutuv [illegible]reaalsuse loom ja ajastus meenutavad kangesti teisi vaadeldud sotsiaalkapitali näitajaid. Abikaasad, naabrid, äripartnerid ja potentsiaalsed partnerid, vanemad ja lapsed, kirikuõpetajad ja kihelkonnaliikmed, antagonistid ja kasusaajad – kõik me hakkasime järsku nõudma "kirjalikku [illegible]nistamist". Juuraprofessor Marc Galanter võtab juristi kasvanud rolli [illegible]ku järgmiselt:

> Nagu kaupmees, kes pakub kunstlikke hormoone, mis kompenseerivad kehas ringlevate ainete puudujääki, nii leiutab ka jurist uusi sunnivahendeid, mis kompenseeriksid vastastikuse seotuse, kõlbeliste kohustuste ja ühtekuuluvustunde vähenemist.... Juristid püüavad pakkuda "kunstlikku usaldust"... Juristidele, kes on umbisikulise "jaheda" usalduse tootjad ja müüjad, on odava konkureeriva kauba vähenemine igati tulutoov.[42]

On saatuse iroonia, et sotsiaalse kapitali allakäik näib olevat isegi juristide endi omavahelist usaldust vähendanud. Juuraprofessorid R. J. Gilson ja Robert Mnookin kinnitavad, et kuna ühiskondlike võrgustike stabiilsus on vähenenud ning pelgalt ühekordseks jäävate kokkupuudete arv juristide vahel kasvanud, siis on juristid hakanud oma ausa maine pärast vähem muretsema; seda teades usaldavad nad ka üksteist vähem ning teevad vähem koostööd.[43]

Peaaegu märkamatult on varandus, mille me kirjaliku vormistamise peale ning vaidluste ennetamise ja lahendamisega tegelevate juristide peale kulutame, 1970. aastast alates pidevalt kasvanud. Mõnes mõttes võib see areng olla üheks kõige ilmekamaks märgiks selle kohta, et meie sotsiaalne kangas on narmendama hakanud. Olgu kuidas on, igal juhul tugineme me üha enam – oleme sunnitud üha enam tuginema – formaalsetele institutsioonidele ja ennekõike seadusele; varem kasutasime samade asjade kordaajamiseks pigem mitteformaalseid võrgustikke, mis tuginesid üldistatud vastastikusele seotusele ehk teisisõnu, sotsiaalsele kapitalile.

6. peatükk

Vastuvoolu? Väikesed ühendused, ühiskondlikud liikumised ja Internet

Kuigi MITTE KÕIK organisatsioonid ei ole Ameerikas viimase veerandsaja jooksul liikmeid kaotanud ja sugugi mitte kõik isiklikud suhted pole hääbunud. Selles peatükis vaatleme kolme tähtsat vastupidist suundumust, millega tuleb igas põhjalikus sotsiaalse kapitali analüüsis arvestada. Suuruse, privaatsuse ja mitteformaalsuse spektri ühes otsas on terve rida suhtlusrühmi, lugemisrühmi, tugirühmi, eneseabirühmi jne, mis on muutunud miljonitele ameeriklastele olulisteks emotsionaalseteks ja ühiskondlikeks tugipunktideks. Spektri teises otsas on hulk suuri ühiskondlikke liikumisi, mis 20. sajandi viimasel kolmandikul üle riigi end tõstsid, alates mustanahaliste inimõigusliikumisest ja lõpetades naisliikumise, rahuliikumise, naisliikumise, geide ja lesbide liikumise, äbordi- ja eluõiguse liikumise, religioosse konservatiivse liikumise, kogukonnaliikumise, loomaõiguste liikumise ja lugematute teiste liikumistega. Ning viimaks, millist mõju avaldab meie loole viimastel aastatel plahvatuslikult arenenud telekommunikatsioon, eriti Internet – mida asjatundjad kutsuvad hellalt "arvutisuhtluseks" (*computer-mediated communication* ehk CMC)? Kas ei või olla, et vanamoeliste füüsiliste kogukondade asemele, kus meie vanemad elasid, tulevad lihtsalt uued, "virtuaalsed kogukonnad"? Ühesõnaga, kuidas väikesed ühendused, ühiskondlikud liikumised ja telekommunikatsioon mõjutavad seisukohta, mille kohaselt ühiskondlik sidusus ja kodanikuosalus väheneb?

Sotsioloog Robert Wuthnow, kes on üks juhtivaid väikeste ühenduste uurijaid, kinnitab, et tervelt 40% kõigist ameeriklastest on enda sõnul "hetkel seotud väikese ühendusega, mis käib regulaarselt koos ning pakub osavõtjatele tuge ja hoolitsust". Umbkaudu pooled nendest ühendustest

on pühapäevakooli klassid, palveseltsid, piibliuurimise ringid ja muud seda sorti kirikuga seotud rühmad, mille taandarengut vaatlesime neljandas peatükis. Teisest küljest osaleb peaaegu 5% kõigist inimestest, kellega Wuthnow rääkis, enda sõnul regulaarselt mõnes eneseabirühmas, nagu anonüümsed alkohoolikud või Vaimse Alaarenguga Kodanike Ühenduse kohalik haru, ning peaaegu sama paljud kinnitasid, et kuuluvad mõnda raamatuarutelu rühma või hobiseltsi. Kuigi Wuthnow andmed kajastavad ainult üht terviku aspekti, kirjeldab ta väljendusrikkalt, kuidas väikesed ühenduste liikumine on oma olemuselt Ameerika ühiskonna "vaikne revolutsioon" – vastumürk sotsiaalsele eraldatusele –, mis teeb kogukonna muutlikumaks. Viiest sääraste rühmade liikmest peaaegu kaks kinnitasid, et kaaslased on grupiliikmeid haiguse ajal aidanud, viiest kolm ütlesid, et nende ühendus on aidanud kedagi väljastpoolt rühma, ning viiest neli väitsid, et ühendus tekitab "tunde, et sa ei ole üksinda".[1] Seda tüüpi väikesed rühmad kujutavad endast kindlasti olulist sotsiaalset kapitali. Tänapäeva Ameerika ühiskondliku sidususe religioossete vormide tugevaid ja nõrku külgi juba vaatlesime, aga kuidas on lood ilmalike tugigruppide ja aruteluringidega?

Lugemisringid kerkisid Ameerika keskklassi elu tähtsa osana esile 19. sajandi teisel poolel ühest küljest seoses hariduse levikuga ning teisest küljest seoses vaba aja hulga suurenemisega. Siis, nagu ka praegu, moodustasid nende liikmeskonna peamiselt naised. Kodusõjajärgsetel esimestel aastakümnetel keskendusid liikmed intellektuaalsele enesetäiendamisele, kuid need ringid soosisid ka eneseväljendust, tugevad sõprussidemeid ning seda, mida hilisem põlvkond hakkas nimetama teadlikkuse tõstmiseks. Nende huvidering aina avardus, hõlmates ajapikku peale kirjandusliku tegevuse ka kogukondlikke teenuseid ja kodanikuelu parandamisele suunatud teemasid – lugemisringid muutusid ühe kiireneva ühiskondliku ja poliitilise reformiliikumise osaks. Sajandivahetusel teatas ühe sellise ringi vastvalitud president teistele liikmetele: "Mul on teile tähtsaid uudiseid. Dante on surnud. Ta on juba mitu sajandit surnud olnud ja ma arvan, et meil on aeg *tema* "Põrgu" nurka visata ja keskenduda enda omale." Ühes teises grupis väljendati sama mõtet: "Me eelistame tegusid Dantele, olemist Browningule (*Doing to Dante, Being to Browning*) [---]. Me oleme seda kirjanduslikku suppi juba piisavalt kauplürpinud." Just sellistes rühmades ja sellistel hetkedel sündis valimisõigusliikumine ja teised progressivismiperiood (*Progressive Era*) kodanikuaktiivsust väljendavad ettevõtmised.[2]

Paljud mitteformaalsed kirjandusringid on äärmiselt pikaajaliste traditsioonidega. Üheks isenoorenevaks grupiks on näiteks Arkansases Fayetteville'is asuv 35-liikmeline ühendus, mis on juba alates 1926. aastast kaks korda kuus koos käinud.[3] Nende elavate arutelude käigus tekivad tihedad isiklikud, intellektuaalsed ja mõnikord isegi poliitilised sidemed. Regulaarsed osavõtjad sekkuvad muu hulgas aktiivselt kogukonnaelu üldistesse küsimustesse, liikudes Dante juurest tegude juurde.[4] Lühidalt

pelgalt intellektuaalse tegevuse (lugemise) ühiskondlikuks või kodanikuaktiivsust peegeldavaks tegevuseks, loovad kirjandusringid nii *schmoozer*'itele kui *macher*'itele viljaka pinnase.

Paljud vaatlejad usuvad, et Ameerikas on praegu puhkenud uus lugemisringide buum, mis meenutab paljuski 19. sajandi lõppu, ning mitmed kogukonnatasandi organisatsioonid teevad kõik, et see ka tegelikkuses nii oleks.[5] Paraku ilmneb, et tõendusmaterjali selle lootusrikka seisukoha toetuseks on raske leida. Kuigi arvud ei ole päris kindlad, nähtub nendest, et ameeriklaste osalemine kirjandus-, kunsti- ja aruteluringides on 1990. aastate lõpul samal tasemel 1960. ja 1970. aastatega. Et kõige aktiivsemalt tegutsevad selliste rühmade tegevuses üksikud naised ja kõrgharidusega inimesed ning et nende ühiskonnakategooriate osakaal on Ameerikas kolmekümnendate aastakümne taguse ajaga võrreldes kasvanud, siis on isegi mõnevõrra tõenäoline, et nende ühenduste populaarsus pole rohkem tõusnud. Kirjandus-, kunsti-, uurimis- või aruteluringi kuuluvate üksikute kõrgharidusega naiste osakaal on tegelikult isegi langenud – 1974. aastal oli neid kolmest üks, 1994. aastal aga neljast üks. Meie hinnang seda tüüpi väikestele ühendustele peab olema mitmeosaline: nad kindlasti soodustavad kodanikuosalust ja suurendavad sotsiaalset kapitali, kuid tõendid selle kohta, nagu oleksid need nii palju kasvanud, et viimase paari kümnendi kodanikuaktiivsuse vähenemist märkimisväärselt kompenseerida, peaaegu puuduvad.[6]

Hiljutisest osalemine eneseabi- ja tugirühmades on viimastel aastatel kiirelt kasvanud. Nendest organisatsioonidest kõige levinumad on nn 12 sammu' ühendused, näiteks 1935. aastal asutatud Anonüümsed Alkohoolikud ja veel üle 130 seesuguse sõltuvusprobleemidega tegelevate loodud ühenduse, nagu Anonüümsed Hasartmängusõltlased ja Anonüümsed Kaassõltlased. Ühenduse Anonüümsed Alkohoolikud (AA) juhtmõtteks hinnangul ulatub nende liikmeskond USAs umbes miljonini ning alkohoolikute pereliikmetele ja sõpradele mõeldud ühenduse liikmeskond ligikaudu kahekordseks.[7] Olulist rolli mängivad ka tugigrupid, mis on mõeldud mitmesuguste spetsiifiliste haiguste (lihasdüstroofia, AIDS) või muude probleemide (üksikvanemad) all kannatajatele. Ning lõpuks on olemas ka äriliselt organiseeritud eneseabigrupid, nagu Jenny Craig,* kaalujälgijad ja paljud teraapiarühmad. Kindlaid andmeid nende ühenduste kohta on raske leida, kuid ühe hiljutise üleriigilise küsitluse kohaselt osales küsitletutest aktiivselt mõnes tugi- või eneseabigrupis 2% kõigist täiskasvanutest; teise uuringu järgi osales sellistes rühmades *elu jooksul* umbes 3% inimestest.[8] (Võrdluseks võiks märkida, et eneseabigruppides osalejaid, nii praeguseid kui vanu olijaid, on kokku kaks korda vähem kui viimasel kahel kümnendil keegliliigadest väljalangenuid, rääkimata juba muudest, "kodanikueluga" rohkem seotud osalusvormidest.)

---

* Jenny Craig – väljatöötatud meetod mitmesugustest sõltuvustest vabanemiseks. – Toim.

[1] Ühe USA kaalujälgimisliikumise eestvedajaid, endanimelise firma omanik. Toim.

Eneseabigrupid pakuvad osalejatele kindlasti hindamatut emotsionaalset tuge ja inimestevahelisi sidemeid. Wuthnow väidab, et "väikeste ühenduste liikumine lisab seega tänapäevasesse elukorraldusse tähtsa elemendi. Ta laiendab formaalse organiseerituse põhimõtteid ka inimestevaheliste suhete sfäärile, mis oli kuni viimase ajani suuresti spontaanne ja organiseerimata."[9] Kuigi paljud arstid vaidlevad tänini selle üle, milliseid on sed on säärase igapäevase toetuse eelised professionaalse teraapiaga võrreldes, on need kaks lähenemisviisi praktikas kokkulangevad; üks ulatuslik Californias korraldatud eneseabigruppide uuring näitas, et rohkem kui 60% gruppidest juhib professionaal – see asjaolu muudab eneseabi- ja grupiteraapia vahelise piiri häguseks. Üha suurem hulk tõendeid osutab sellele, et tugirühmad – eriti nende pakutavad inimestevahelised sidemed – avaldavad paljude osalejate füüsilisele ja emotsionaalsele tervisele märkimisväärset positiivset mõju.[10]

Tugirühmad on mõnes mõttes aseaineks teistele lähisuhetele, mis on meie killustunud ühiskonnas nõrgenenud, aidates inimesi, kes on tavapärasematest ühiskondlikest võrgustikest ära lõigatud. Näiteks osalevad lahutatud ja üksikud inimesed sellistes gruppides abieluinimestest kaks kuni neli korda sagedamini. Oma kaasatundvas eneseabirühmade ülevaates toonitavad Alfred H. Katz ja Eugene I. Bender, et "füüsilise puudega inimene, vaene, endine psühhiaatriline patsient või ekspluateeritud või ühiskondliku tõrjutuse ohver on identiteedid, mida ühiskond paljudele tõrksatele 'hälbijatele' peale surub [---]. Me käsitame eneseabigruppi vahendina, mille abil need hüljatud inimesed saavad iseenda ja ühiskonna ümbermõtestamise kaudu omandada ja kasvatada uue identiteedi, ületada võrdlusrühmaga samastumise kaudu oma üksindustunde ning mõnikord töötada enda poolt tähtsaks peetavate ühiskondlike eesmärkide või ühiskondlike muutuste saavutamise nimel."[11]

Nende ühenduste kasv peegeldab sotsiaalsel kapitalil põhinevate abinõude rakendamist varem ignoreeritud probleemide puhul. Geide tugigrupid, Vaimupuudega Inimeste Ühendus ja ülekaaluliste tugirühmad toovad avalikkuse ette probleemid, millega seni tegeldi omaette. Täpselt nagu AA aitas avalikkusel näha alkoholismis sotsiaalset probleemi, millega võitlemine nõuab ühiskondlikke ja psühholoogilisi abinõusid, nii toovad ka need uuemad ühendused avalikkuse ette probleemid, mida varem peeti isiklikuks. Seega rahuldavad tugirühmad paljude selliste inimeste tähtsaid vajadusi, kellel muidu puuduks ligipääs sotsiaalsele kapitalile.

Mõnedel juhtudel on säärased rühmad võtnud sihikule kodanikuühenduste laiemad eesmärgid. Emad Joobes Juhtimise Vastu ning Vaimupuudega Inimeste Ühendus on näited sellest, kui erinevaid eesmärke ja tegevusi on Ameerika elu kõnealuses sektoris esile kerkinud.[12] Teisest küljest ei etenda eneseabi- ja tugigrupid enamasti sama rolli mis traditsioonilised kodanikuühendused. Kui vaadelda 22 eri tüüpi ühendusi, millesse ameeriklased kuuluvad, siis eneseabirühmad on ainsad, kuhu kuulumine ei ole seotud ühegi teise grupikuuluvuse vormiga. Eneseabigrupid ei ole ...

[illegible] kogukonnaelus osalemise vormidega, nagu valimistel osalemine, vabatahtlik töö, heategevuslik annetamine, kogukonnaprobleemide [illegible] töötamine või naabritega vestlemine, kaugeltki nii tihedalt seotud kui traditsioonilisemad kodanikuühendused, nagu usu-, noorte- ja naabrusorganisatsioonid, koolide hoolekogud, vennaskonnad ja heategevus[illegible]. Robert Wuthnow rõhutab:

> Seda sorti kogukond, mille [need väikesed ühendused] loovad, on üpris erinev kogukondadest, milles inimesed varem elasid. Need kogukonnad on muutlikumad ja keskenduvad rohkem üksikisiku emotsionaalsetele seisunditele [---]. Nende loodavad kogukonnad on harva elujõuetud. Inimesed tunnevad, et neist hoolitakse. Nad aitavad üksteist. Nad jagavad oma isiklikke probleeme [---]. Kuid teisest küljest ei pruugi väikesed ühendused edendada kogukonda nii tõhusalt, kui nende toetajad sooviksid. Mõned väikesed rühmad pakuvad inimestele lihtsalt võimalust keskenduda teiste juuresolekul iseendale. Liikmeid ühtesiduv ühiskondlik leping ei kohusta liikmeid peaaegu millekski. Tule, kui sul on aega. Räägi, kui sul selleks tuju tuleb. Austa igaühe arvamust. Ära kunagi kritiseeri. Lahku vaikselt, kui sa millegagi rahul pole [---]. Võiks arvata, et [need väikesed ühendused] asendavad perekonda, naabruskonda ja laiemaid kogukondlikke sidemeid, mis eeldavad eluaegset pühendumist, kuid tegelikult nad seda ei tee.[14]

KUI VÄIKESTE ÜHENDUSTE SEOS avaliku eluga on mõnikord tagasihoidlik ja [illegible] märgatav, siis ühiskondlike liikumiste vastav seos torkab igal pool silma. Kuigi kõigil ühiskondlikel liikumistel on ajalooline tagapõhi ning peaaegu kõigil ajastutel on esinenud ühiskondlikke muutusi nõudnud rohujuuretasandi organisatsioone, olid 1960. aastad rohujuuretasandi ühiskondlike muutuste poolest kahtlemata 20. sajandi kõige tähendusrikkamaks kümnendiks. Pärast edukaks kujunenud mustanahaliste kodanikuõiguste liikumist kogusid järgnenud aastatel jõudu ja tõusid laineharjale [illegible] ja uued liikumised – alates 1964. aasta sõnavabadusliikumisest Berkeleys kuni Vietnami sõja vastaste protestideni 1968. aastal Chicagos ning seejärel 1970. aastatel Washingtonis ja sadades teistes linnades ja linnakestes, 1969. aasta Stonewall Inni võitlusest geide õiguste eest kuni keskkonnakaitsjate massimeeleavaldusteni 1970. aasta Maa Päeval, 1970. aastatel üle kogu riigi koosolekusaalides ja magamistubades toimunud [illegible] vaidlustest naiste vabaduse teemal kuni abordi pooldajate ja vastaste tohutute ja laiaulatuslike demonstratsioonideni 1980ndatel.[15]

Kuuekümnendate aastate ühiskondlik aktiivsus laiendas tublisti kodaniku[illegible] kättesaadavate ja õiguspäraste vormide valikut. Boikotid, mis said [illegible] Alabama mustanahalistest (kes hakkasid boikoteerima busse), võtsid [illegible] kasutusele ka farmitöölised (kes hakkasid boikoteerima California viinamarju), abordipooldajad (kes hakkasid boikoteerima Michigani pitsa-

ketti) ning traditsiooniliste pereväärtuste kaitsjad (kes hakkasid boikoteerima Florida lõbustusparke). Protestimarsid, mis kunagi kohalikke võimuganeid üle riigi endast välja ajasid, muutusid nii rutiinseks, et politseinike ja demonstrantidest said ühised koreograafid. Nii vasak- kui parempoolsed Ameerika elanikkonnarühmad, kes olid seni olnud sõnatult passiivsed või allasurutud, tundsid endas järsku jõudu ja sukeldusid avalikku ellu. Nüüd sajandi lõpu eel on nende ühiskondlike liikumiste mõju enamiku Ameerika kogukondade elule ja enamiku Ameerika kodanike elule peaaegu võimatu ületähtsustada. Need liikumised on jätnud oma jälje nii meie sügavalt isiklikule eraelule, avalikule elule, käitumisele kui ka väärtushinnangutele.[16]

Ühiskondlikud liikumised ja sotsiaalne kapital on omavahel nii tihedalt seotud, et mõnikord on raske öelda, kumb on kana ja kumb muna. Ühiskondlikud võrgustikud on liikumiste eestvedajate kõige olulisemaks ressursiks. Valimisõiguse liikumisele andsid elujõu lugemisrühmad, kus millised Pennsylvania elanikud Three Mile Islandi tuumakatsetuse järel rohujuuretasandi protestimarssidel osalesid, sõltus sõpruskondadest mitte keskkonnateadlikkusest. Seotust Vabaduse Suvega – pöördelise peatükiga kodanikuõiguste liikumises – seletavad paremini ühiskondlikud sidemed kui ideaalid või omakasu. Kristliku Koalitsiooni solidaarsus tugineb kohalikele kiriklikele sidemetele.[17] Et sotsiaalne kapital on ühiskondlikele liikumistele eluliselt tähtis, võib selle kadumine tähendada mustade pilvede kogunemist liikumiste pea kohale.

Uue identiteedi kujundamise ja ühiskondlike võrgustike laiendamise kaudu ühiskondlikud liikumised ühtlasi *loovad* sotsiaalset kapitali.[18] Olemasolevad inimestevahelised sidemed mitte ainult ei toonud vabatahtlikke Mississippi Vabaduse Suvel osalema, vaid see tormiline kuum suvi oli ka soodsaks pinnaseks uue eluaegse identiteedi ja solidaarsuse tekkele. "Mississippi näitas inimestele uut elustiili ja kogukonnavisiooni, mis on suurema osa vabatahtlike jaoks tohutult köitev," märkis vabatahtlike "kollektiivne biograaf" Doug McAdam. Selle visiooni kandsid nad koos endaga ka üliõpilasliikumisse, rahuliikumisse, naisliikumisse, keskkonnaliikumisse ja mitmele poole mujale. Veelgi enam, "vabatahtlikud ei lahkunud Mississippist mitte ainult entusiasmipisikuga, vaid ka parema positsiooniga ühiskondlikus struktuuris, sest tekkinud olid omavahelised sidemed, mille abil neid uusi plaane ellu viia". Nagu sotsioloog Kenneth Andrews on näidanud, mõjutas Mississippi kodanikuõiguste liikumise poolt 1960. aastate algul loodud kogukondlik infrastruktuur afroameeriklaste kohaliku tasandi poliitilist võimekust veel aastakümneid hiljemgi.[19]

Olgu nendeks San Franciscos marssivad geid, National Mallil* palvevad evangelistid või näiteks varasemast ajajärgust Flintis tööriistu upstavad autotehaste töölised – kollektiivne protestiakt loob juba iseenesest püsivad solidaarsussidemed. Saatuse irooniana pärinevad paljud praeguseks "kodustatud" menulaulud – "Oo, Susanna!", "Battle Hymn of the

* Haljasala Washingtoni keskuses. – Toim.

Republic", "We shall overcome" ja "Blowin' in the Wind" – äärmiselt riiamast ühiskondlikest liikumistest. Kollektiivne protest tugevdab ühist identiteeti – päris kindlasti osalejate endi puhul ja mõnikord ka nende jälgijate puhul, kes "ankurdatakse kollegiaalsesse kultuuri".[20] Lühidalt, kommunikatsioonivõrgustikest lähtuvad ühiskondlikud liikumised ühtaegu kehastavad ja loodavad sotsiaalset kapitali.

Kas seda teevad ka üleriigilised "ühiskondlike liikumiste organisatsioonid" – Greenpeaceist *Moral Majority*'ni –, on juba teine küsimus. Isegi mõned vaatlejad, kes suhtuvad 1960. aastatel küpsenud liikumistesse positiivselt, nagu sotsioloog Margit Mayer, on täheldanud, et sageli kujunevad need Washingtoni-kesksteks, professionaalsete palgaliste töötajate juhtud organisatsioonideks, kus tegutsesid "ühiskondlikud ettevõtjad", kes tundsid inimeste südametunnistusele koputades laia toetajaskonna ning keskendusid massimeediaga manipuleerimisele, eesmärgiga mõjutada avalikku arvamust ning panna võimuladvik reageerima ja poliitikat muutma".[21] Ka sotsioloog John McCarthy on väitnud, et professionaalsed ühiskondlike liikumiste organisatsioonid kerkivad esile reaktsioonina kodanikuühiskonna infrastruktuuri defitsiidile" – s.o juhtudel, kus "eksisteerivad kodanikuühendused hoiakud, mis pooldavad mingit ühiskondlikku muutust või on selle vastu, kuid kus nende hoiakute mobiliseerimine on infrastruktuuri puudumise tõttu takistatud".[22]

McCarthy osutab sellele, et kuigi nii valikuvabaduse liikumisel kui eluõiguse liikumisel on avaliku arvamuse küsitluste kohaselt märkimisväärne toetus, on need kaks liikumist põhimõtteliselt erinevalt üles ehitatud. Eluõiguse liikumine tugineb tuhandetele kirikupõhistele rohujuuretasandi organisatsioonidele ning suudab olemasolevate ühiskondlike võrgustike kaudu oma toetajaid otsestele tegudele mobiliseerida. Üks näide: 1993. aastal oli Rahvuslikul Eluõiguse Komiteel (*National Right to Life Committee*) registreerunitel 13 miljonit liiget ja 7000 kohalikku haru. Seevastu valikuvabaduse liikumisel (eriti sellel osal, mis on välja kasvanud naiste 1980. aastate rohujuuretasandi vabadusliikumisest) ühiskondlik infrastruktuur puudub ning seepärast ollakse sunnitud suuremal määral tuginema ülelinnalistele tugiorganisatsioonidele ning kasutama otsepostitust, teleturunguslikke mediakampaaniaid ja muid seesuguseid meetodeid.[23] Näiteks Rahvuslik Abordi- ja Reproduktiivsete Õiguste Liidu (*National Abortion and Reproductive Rights Action League*) liikmeskond aastatel 1989–1996 peaaegu kahekordistus, kasvades 132 000 liikmelt 500 000 liikmeni, kuid langes samal ajal järsult 190 000ni, kellest liidu juhtide hinnangul ainult 3–5% on valmis midagi enamat tšekikirjutamisest.[24] Liikmeskonna niisugune kõikuvus iseloomustab pigem sümboolsel samastumisel kui isiklikel võrgustikel põhinevat kuuluvust. Sotsioloog Debra Minkoff märgib õigustatult, et uuest näkku suhtlemiseks vajalike võimaluste või ressursside puuduse korral võib säärane sümboolne kuuluvus olla ainsaks olemasolevaks organiseerivaks struktuuriks, mille abil isoleeritud indiviide ühte liita".[25] See ei tähenda aga sümboolseid ja isiklikke sidemeid omavahel segi ajada.

Kumbki lähenemisviis – mida poliitikanõunikud nimetavad mõnikord "maasõjastrateegiaks" ja "õhusõjastrateegiaks" – ei seisa poliitilises ega moraalses mõttes teisest kõrgemal. Pigem rakendatakse neid vastavalt sellele, millised ressursid on kättesaadavad. Eluõiguse "maasõda" (nagu ka kodanikuõiguste "maasõda" enne teda) sobib "sotsiaalse kapitali poolest rikkasse" keskkonda, kus on tihedad sotsiaalsed vastastikuste sidemete võrgustikud; valikuvabaduse "õhusõda" sobib paremini "sotsiaalse kapitali poolest vaesesse" keskkonda. Viimasel juhul ei ole "õhusõjastrateegiat" kasutava, hästi väljaarendatud üleriigilise ühiskondliku liikumise organisatsiooni olemasolu mitte märk rohujuuretasandi osaluse olemasolust, vaid selle puudumisest.

Üldlevinud seisukoha järgi toimus 1960. aastatel ja 1970. aastate alguses ebatavaline ühiskondlik ja poliitiline mobiliseerumine. Milles seisnes selle perioodi ajalooline tähtsus ja mis sellele järgnes? Kas tolle aja liikumised kujutasid endast kasvava kodanikuosaluse pika tõusulaine harja ehk lihtsalt sisõnu, kas tegemist oli sellesama tõusulainega, mille kontuurid on meile juba varasematest peatükkidest tuttavad? Kas see protestilaine pärast seda taandus, jättes endast maha ainult professionaliseerunud ja bürokratiseerunud huvigrupid, mis kandsid endiselt ühiskondlike liikumiste võitluslippu, kuid olid oma olemuselt muutunud reformidele suunatud rohujuure arvulisest jalaväest kergeks kaitseotstarbeliseks õhuväeks? Kas kogu selle kodanikuaktiivsust väljendava uhke perioodi võib tõesti tänapäeval kokku võtta eneseiroonilise tekstiga auto põrkeraua kleebisel: "Tervitage homa vaalasid Jeesuse poolt ühe tuumapommiga!"? Või sündis 1960. aastate hoopis vastupidav ja edumeelne kodanikuosaluse vormide mitmekesisus, mis jättis endast pärandina maha palju uusi tõhusaid sidususevorme – "liikumiste ühiskonna", kus "eliidile väljakutseid esitav" käitumine muutus pidevaks, tavapäraseks ja rutiinselt rakendatavaks võtteks, mida kasutavad väga mitmesuguste eesmärkide nimel võitlejad?[26] Lühidalt, kas 1960ndad märkisid uue ajastu sündi või lihtsalt ühe ajastu kulminatsiooni?

Sellele küsimusele on üllatavalt raske ammendavalt vastata. Et suurem osa viimase kahe kümnendi parimatest akadeemilistest uuringutest on tehtud 1960. aastatel sündinud inimeste poolt, siis peab enamik neist üpris endastmõistetavaks, et 1968. aastal sündis uus, senisest aktiivsem osaluse ajastu. Tõsi, konkreetseid liikumisi vaadelnud juhtumiuuringud kirjeldavad mõnikord ka tagasilööke, nõrgenemist, taandumist ja isegi alistumist. Enamik ajaloolasi on näiteks seisukohal, et 1970. aastaks oli mutas kodanikuõiguste liikumine kui organiseeritud rohujuuretasandi ettevõtmine juba taandumise märke ning et naisliikumise allakäik algas alguse 1982. aastal seoses võrdõiguslikkust puudutava põhiseaduspara duse (*Equal Rights Amendment*) läbikukkumisega.[27] Seevastu suurem osa keskkonnaliikumise uuringutest kiidab endiselt selle võimet miljoniteks ameeriklastesse kodanikuaktiivsust süstida.

Ameerika keskkonnaliikumise areng 20. sajandi viimasel neljal aastakümnel pakub õpetlikke näiteid sellest, milliseks on kujunenud 1960. aastate liikumiste saatus. Kuigi paljud tähtsad rohujuuretasandi keskkonnaorganisatsioonid, nagu Sierra Klubi ja Ameerika Auduboni Ühing (NAS), asutati 19. ja 20. sajandi vahetusel, sai tänapäevane keskkonnakaitseajastu alguse 1960. aastatel ning "i"-le pani punkti 1970. aasta Maa Päev, mida hinnatavalt tähistas 20 miljonit inimest üle kogu riigi. Et Washington oli peatselt keskkonnakaitse põhimõtted omaks ning et seejärel algas reaktsioon, siis liikumise liikmeskonna kasv 1970. aastatel pidurdus, ent kuna Reagani administratsiooni tegevuses hakati nägema ohtu keskkonnakaitsele edusammudele, tegi liikumine 1980. aastatel läbi taassünni. Ühe hinnangu kohaselt hõlmas keskkonnaliikumine 1990. aastal rohkem kui 10 000 organisatsiooni üle riigi.[28]

Nagu joonistelt 43 ilmneb, kasvas USA keskkonnaorganisatsioonide arvukond nende nelja kümnendi jooksul plahvatuslikult.[29] Kui 1960. aastal oli suuremates organisatsioonides liikmeid kokku umbes 125 000, siis 1970. aastal juba miljon, 1980. aastal veel kaks korda rohkem ehk kaks miljonit ja 1990. aastal kümnenditaguse ajaga võrreldes üle kolme korra rohkem ehk 6,5 miljonit. Kuigi 1990. aastatel kasvutempo tunduvalt aeglustus, on tegu tähelepanuväärse organisatsioonilise edulooga, mis võib end konkureerida näiteks PTA eduga 1930ndatest kuni 1960. aastateni. Hämmastavärse buumi tõttu hakkasid mõned entusiastlikumad vaatlejad kuulutama "laiapõhjalisest keskkonnakaitsest".

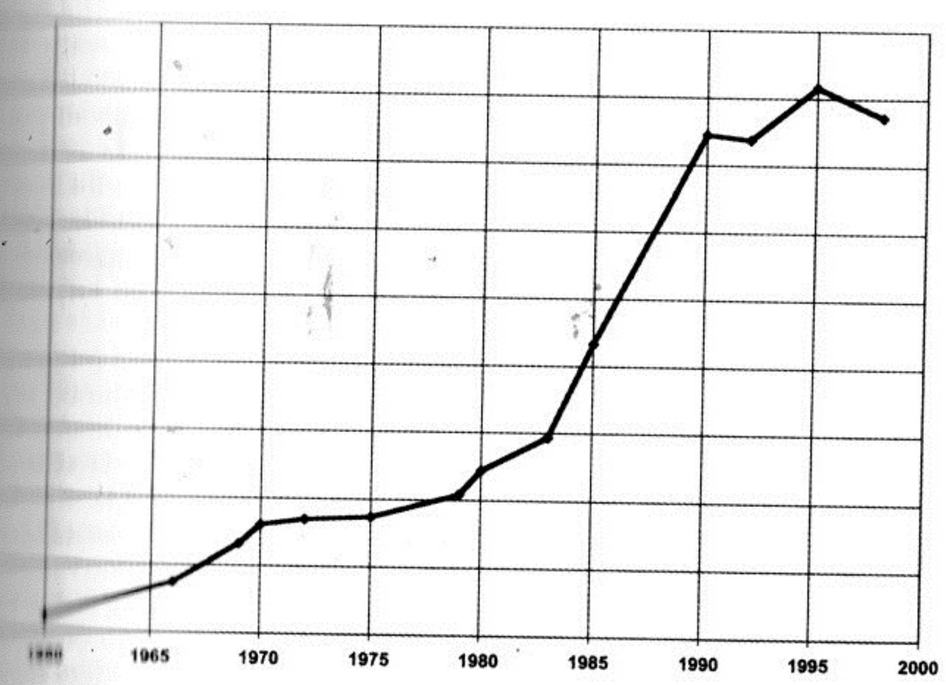

Joonis 43. USA keskkonnaorganisatsioonide plahvatuslik kasv 1960–1998

Greenpeace on selle arengu heaks kokkuvõtlikuks näiteks. Aastal 19[illegible] asutatud organisatsioonil õnnestus kõigest viie aastaga liikmeskond k[illegible] mekordistada – 1985. aastal oli liikmeid 800 000 ning 1990. aastal juba [illegible] 350 000 – ning ette rebida konkurentidest, kelle kõrval ta veel kümmekond aastat varem oli paistnud kääbusena. Greenpeace on tõusnud ülekaaluka[illegible] suurimaks USA keskkonnaorganisatsiooniks ning edestab lähimat k[illegible] kurenti, Rahvuslikku Looduskaitseföderatsiooni (*National Wildlife Federation*) liikmete arvult enam kui kahekordselt. Keskkonnaorganisatsioonide fenomenaalne kasv langes ajale, mil paljud teised kodanikuühendused kiratsesid ja isegi naisliikumine oli vaibunud. Esmapilgul tundub, et joonis 43 on veenvaks tõendiks selle kohta, et viimastel aastakümnetel ei ole toimunud mitte kodanikuosaluse üldist langust, vaid pigem ümberorienteerumine "vanamoelistelt" ühendustelt "tänapäevastele" ühendustele – Rotarylt ja Naisvalijate Liigalt Greenpeace'ile ja Sierra Klubile.

Kahjuks on selle pulbitseva kasvu põhisisuks üksnes – nagu me nägime varem nimetasime – "tertsiaarsete" ühenduste postiloendite pikenemine ehk teisisõnu, kasvanud on organisatsioonid, kus "liikmelisus" tähendab põhimõtteliselt retoorilist aumärki tehtud annetuse eest. Kuuluvad ne Greenpeace'i (ja ideoloogilise spektri teisi piirkondi esindavatesse sõsarühendustesse) ei kanna endas sellist inimestevahelist solidaarsust ja intensiivset kodanikuaktiivsust, mis tõi 1960. ja 1970. aastatel miljonid üliõpilased, afroameeriklased, geid ja lesbid, rahuaktivistid ja eluõiguse eest võitlejad tuhandetele protestimarssidele, kihutuskoosolekutele ja tarbimisstreikidele. Joonisel 43 ilmneva trendi põhjuseks ei ole mitte kodanikuteadvuse areng, vaid otsepostituse levik.

Aastal 1965 saatis Ameerika Auduboni Ühing posti teel välja miljon liitumiskutset – ühenduse kohta, millel oli tol ajal alla 50 000 liikme, s[illegible] see erakordselt suur arv. Kuus aastat hiljem oli organisatsiooni postiloend juba kaks korda suurem, sest Auduboni peakorterist läks 1971. aastal teele kaks miljonit kirja. Tänu otsepostitusele oli ühenduse liikmeskond kasvanud peaaegu 25% aastas, ulatudes 1971. aastal rohkem kui 200 000 inimeseni. Sama võte levis kiiresti ka teistes keskkonnaorganisatsioonides, näiteks 1990. aastal ulatus Greenpeace'i väljasaadetud kirjade hulk 48 miljonini.[30]

Peaaegu kõik Ameerika suuremad keskkonnaühendused (ning ka paljud väiksemad, "karismaatiliste" loomade kaitsele pühendunud organisatsioonid, nagu Mägilõvi Fond, Päästke Lamantiin ja Säilitame Faasanid) on otsepostitusest kui liikmeskonna mobiliseerimise ja säilitamise vahendist tõsises sõltuvuses.[31] Need vähesed rahvuslikud keskkonnaorganisatsioonid, kes on tõotanud otsepostitust üldse mitte kasutada, nagu Izaak Waltoni Liiga, ei ole viimase 30 aasta jooksul üldse kasvanud. Nii näiteks 1960. aastal oli Izaak Waltoni Liigal 51 000 liiget ning Sierra Klubil 15 000, siis 1990. aastaks oli Sierra Klubi liikmeskond tänu otsepostituse kasvuhormoonidele paisunud 560 000ni, Izaak Waltoni Liiga seevastu jäänud püsima 50 000 liikme juurde.[32]

Otsepostitus täidab mitut eesmärki. Keskkonnaorganisatsioonide raha[illegible]kogumiskeemide juhtiva eksperdi Christopher Bosso sõnul on "otsepostitus[illegible] ahvatlevaks ja suhteliselt odavaks võimaluseks, kuidas edastada [illegible] avalikkusele teavet nii teema kui ka ühenduse enda kohta; see taandab [illegible] osalemise kulud kõigest tšekikirjutamisele". See, kas säärane [illegible] on organisatsiooni jaoks "odav", sõltub raamatupidamisvõtetest. Tavapäraselt kulutavad need ühendused 20–30% oma eelarvest rahakogumiskirjade ja sellega seotud reklaamile.[33] Vastamise määr on harilikult 1–3%, [illegible] sellest, kui hoolikalt on adressaadid valitud. Ettesaadetava või [illegible]järele lubatava preemia lisamine võib vastamise määra kahekordistada. Kord liitunud uutele "liikmetele" määratakse organisatsioonis ustav [illegible], sest keskmine keskkonnaühendus küsib oma "liikmetelt" raha [illegible] korda aastas. (Olgem ausad: mittetulundusorganisatsioonide saadetud üheksast otsepostitusest lendavad kaheksa avamata prügikasti.)[34] [illegible] aasta jooksul väljalangejaid on harilikult 30%, kuigi mõnel juhul (vt *Common Cause* 1980ndatel) võib see ületada 50%.[35] Teisest küljest on [illegible], kes jäävad aasta järel püsima, ka usaldusväärsemad sissetulekuallikad. Nagu lausus üks keskkonnastrateeg: "Me teame, kui palju läheb [illegible] juurdetoomine maksma, me teame, et kulutame inimeste juurdetoomiseks palju raha, [kuid] see on investeerimisprogramm."

"Liikmete" (õigem oleks küll öelda "doonorite" või "toetajate") värbamine on muutunud täppisteaduseks. "Me teame, kui palju uusi liikmeid [illegible] peame igal aastal juurde tooma," selgitas üks liikmeskonnadirektor. [illegible] osa tuleb otsepostitusest. Hea meelega me väldiksime nii suure [illegible] kirjade saatmist, kuid praegu on see tõhusaim viis uusi liikmeid juurde tuua." Teine lisas: "Meil on kindla suurusega loomulik kadu [---] ja kindla suurusega kasv, mida tahaksime saavutada, seega peame liikmeskonna säilitamiseks ja soovitud kasvumäära tagamiseks vaatama [illegible]määra ning saatma välja vajaliku arvu kirju." Kolmas kirjutas [illegible] selvitukstegeva avameelsusega: "Kuigi meie liikmeskond ei vähene, on muutunud üha keerulisemaks uute liikmete värbamine vastuvõetava hinnaga ühe doonori kohta [---]. Igaüks, kes leiab uue turuniši, on [illegible]."[36]

Nagu säärase "liikmete" värbamise protsessi põhjal arvata võibki, on [illegible]tulemus nendes organisatsioonides madal. Võrreldes liikmetega, [illegible] on värvatud näost näkku ühiskondlike võrgustike kaudu (sealhulgas [illegible]sed, kelle eest sõbrad või sugulased on liikmemaksu kingitusena [illegible]), jäävad otsepostituse kaudu värvatud sagedamini kõrvale, osalevad vähem organisatsiooni tegevuses ja tunnetavad vähem rühmakuuluvust. Samuti on otsepostituse abil värvatud liikmetel äärmuslikumad ja [illegible]ilmatumad poliitilised vaated kui ühiskondlike võrgustike kaudu [illegible]vatud liikmetel.[37] Seepärast ei olegi kuigi üllatav, et Greenpeace, mis [illegible]kordistas aastatel 1985–1990 oma liikmeskonda, kasvatades selle 2 [illegible] inimeseni, *kaotas järgnenud kaheksa aasta jooksul 85% oma liikmes-*[illegible]*st.*

Seevastu *mitte ükski* "vanamoelistest", kohalikel harudel põhinevatest organisatsioonidest, mille liikmeskonna arvukus Teise maailmasõja järel tippu jõudis ja mille saatust käsitlesime kaheksandas peatükis, ei kaotanud *kolme või nelja kümnendi* jooksul, mis jäid sõjajärgse tipphetke ja sajandi lõpu vahele, 85% oma liikmetest.[38] Põhjus on ilmne, kuid vanema ja uuema organisatsioonitüübi erinevuse mõistmise seisukohast äärmiselt oluline: Põtrade (*Moose*) ja *Hadassah*'i liikmeid ei seo organisatsiooniga mitte pelgalt sümboolsed sidemed, vaid reaalsete inimeste vahelised tõelised sidemed – s.t sotsiaalne kapital. Ameerika Leegioni kohaliku haru liikmeid ei hoia koos mitte niivõrd patriotism ega soov Veteranide Administratsioonile rohkem raha välja kaubelda, kui pikaajalised isiklikud sidemed teiste liikmetega. Uuemad organisatsioonid rebenevad palju kergemini. Nagu Christopher Bosso järeldab, ei ole uute, posti teel tellitava liikmepiletiga ühenduste toetajad mitte "liikmed," vaid pigem teatava ürituse "tarbijad". "Greenpeace'i toetajate arvu järsk langus 1990. aastatel võib peegeldada turureeglit, mille kohaselt tänased kuumad tooted on homme odaval väljamüügil."[39]

Suurem osa tertsiaarsete ühendustega liitunutest ei peagi ennast tegelikult "liikmeks". Üle poole Keskkonnakaitsefondi "liikmetest" ütleb "Ma ei pea ennast tegelikult liikmeks; raha, mis ma saadan, on lihtsalt panus." Teises uuringus, milles vaadeldi viie põhilise keskkonnaorganisatsiooni "liikmeid", leiti, et keskmine liige oli ühendusse kuulunud alla kolme aasta, suurem osa oli liitunud veel vähemalt kolme samasuguse organisatsiooniga ning ainult 8% kirjeldas ennast "aktiivsena" – kõik see kinnitab pelgalt "tšekikirjutamisel põhineva liikmeksoleku" hüpoteesi.[40] (Tähelepanuväärne liikmeskonna kattuvus tuleneb mõistagi otsepostituse kasutamisest, sest ühendused kasutavad samu postiloendeid.) Sellised inimesed on hinnatud toetajad ja esindavad keskkonnakaitse kui väärtustele ettevõtmise rohujuuretasandit, kuid nad ise selles ettevõtmises aktiivselt ei osale.[41] Nad ei pea ennast liikumise jalaväeks, nagu seda tegid noored afroameeriklased, kes 1960. aastal Greensboro einelaudades istumisstreiki pidasid, ja seega ei tohiks ka meie neid "jalaväeks" pidada.

Postiloendiliikmete minimaalne pühendumus ei iseloomusta sugugi ainult keskkonnaorganisatsioone. Näiteks ainult üks *Common Cause*'i liige viiest ütles, et oleks ühenduses hea meelega aktiivsem, kui talle võimalus antaks. Ameerika Tulirelvaassotsiatsiooni (NRA) liikmeskond aastatel 1977–1996 kolmekordistus – vaatamata relvaomamisreeglite karmistumisele (või just selle tõttu) –, kuid NRA liikmetest uuendab oma liikmelisust igal aastal kõigest 25%.[42] Rahvusliku Abordiõiguste Liidu (*National Abortion Rights Action League*, NARAL) "liikmetest" vaevalt pooled peavad end liikmeks. Kolmveerandil NARALiga liitunutest pole aimugi, kui paljude nende sõpradest sellesse ühendusse kuuluvad ja kaks kolmandikku ei ole kunagi oma sõpru liiduga ühinema kutsunud. Küsitlused korraldanud sotsioloogi John McCarthy sõnul viitavad need tulemused "veenvalt selle, et [NARALi liikmed] ei maini oma sõpradele, et kuuluvad sellesse or-

ganisatsiooni".[43] Ja tõepoolest, miks nad peaksidki, kui nad peavad ennast lihtsalt toetajateks, mitte mängijateks?

Mõnikord väidetakse, et Greenpeace'i-sarnaste ühenduste liikmed "vonduvad" organisatsiooni enda eest poliitikas osalema.[44] Tegelikult ei pea nende ühenduste liidrid ega ka liikmed oma organisatsiooni osalusdemokraatia teostamise vahendiks. Maa Sõprade (*Friends of the Earth*) ja Amnesty Internationali igast viiest liikmest vaevalt üks kinnitab, et "poliitilise aktiivsuse ilmutamine" oli oluliseks põhjuseks, miks nad ühinesid.[45] Kaks kristiaarseid organisatsioone põhjalikult uurinud teadlast järeldavad:

> Postiloendil põhinevad organisatsioonid teevad võimalikuks poliitilise osaluse, mida võib nimetada odavaks osaluseks. Summa eest, mis ei pane suhteliselt jõukal järjel olevat potentsiaalset liiget eriti mõtlemagi, pakuvad nad võimalust väljendada oma poliitilisi eelistusi, ilma et oleks tarvis teha "tegeliku" osalemisega kaasnevaid kulutusi (aeg ja raha) [---]. Liikmete suur voolavus tuleneb pigem osaluse lõdvast iseloomust kui liitumisele järgnevast illusioonide purunemisest.[46]

Alates 1960. aastatel tõstatasid mõned vaatlejad küsimuse nendest liikumistest osavõtjate tegeliku osalemise määra kahanemisest. Oma klassikaks saanud 1970. aastate algusest pärit analüüsis rõhutavad sotsioloogid John McCarthy ja Mayer Zald, et "funktsioone, mida on läbi ajaloo täitnud ühiskondlike liikumiste realiikmed, on [---] üha enam üle võtmas palgatud funktsionärid, "ühiskondlikku rahulolematust suunav bürokraatia", posti-kampaaniad, täiskohaga töötajad, kelle ametialane karjäär on seotud ühiskondliku liikumisega, heategevusfondid ja valitsuse ise". Politoloog Ronald Shaiko kinnitusel oli 1990. aastateks "flanellpluusides lillelastest koosnev peavooluvastane liikumine (*'Flower Power' antiestablishmentarianism* sisuliselt kadunud. Tänapäeval [---] palkavad avaliku huvi eest võitlevad organisatsioonid majandusteadlasi, *Ivy League*'i haridusega juriste, ettevõtlikonsultante, otsepostituse spetsialiste ja suhtekorraldajaid."[47]

Mõned kriitikud on uute, tertsiaarsete organisatsioonide vastu, pidades neid oligarhilisteks ja tundetuteks – poliitilise reetmise või "odava väljamüügi" tulemuseks. Ma ei ole selle seisukohaga nõus. Nagu politoloog Christopher Bosso selgitab, on lugu otse vastupidine: "Suured keskkonnaorganisatsioonid etendavad tegelikult just seda rolli, mida oodatakse paljuski maastikul küpsetelt organisatsioonidelt, kes peavad kas kasvama ja professionaliseeruma või surema."[48] Konkurents liikmemaksude pärast muudab tertsiaarsed organisatsioonid oma toetajaskonnast sõltuvaks ning need, kes ei suuda toetust saavutada, kaovad. Liiatigi on ka traditsioonilistel kodanikuühendustel mitmeid tähtsaid oligarhilisi tunnuseid. Lõppude lõpuks lõi Robert Michels oma kuulsa "oligarhia raudse seaduse" just aktiivse rohujuuretasandi toetajaskonnaga organisatsioonide kirjeldamiseks.[49] Ma ei taha väita, nagu oleksid otsepostitusele tugine-

vad organisatsioonid kõlbeliselt pahelised või poliitiliselt ebaefektiivsed. Tehnilises mõttes võib olla isegi tõhusam, kui me palkame teisi inimesi enda eest poliitikat ajama. Säärased organisatsioonid ei soodusta aga ei liikmetevahelist sidusust ega ka otsest kodanikualgatuslikku andmist ja vastusaamist, mistõttu nad kindlasti ei esinda "osalusdemokraatiat". Volitatud kodanikuaktiivsus on oksüümoron.

Tosinkonnast suuremast keskkonnaorganisatsioonist, mille liikmeskonna tohutut kasvu joonis 43 kujutab, on ainult kahel-kolmel mõni kohalik haru. Nagu ühe organisatsiooni liikmeskonnadirektor vastuseks minu küsimusele liikmeskonna tegevuse kohta väsinult selgitas: "*Liikmeksolek* tähendab lihtsalt seda, et sa oled meile viimase kahe aasta jooksul vähemalt korra mingi summa annetanud." Isegi kui mõnes ühenduses on füüsmaalne üleriigiline ja kohalikest harudest koosnev struktuur olemas, on see kärbunud. Sierra Klubi enda poolt 1989. aastal tehtud liikmeskonnauuring näitas, et kuigi ühenduse liikmed olid keskmisest ameeriklasest poliitiliselt palju aktiivsemad, oli neist ainult 13% kunagi mõnel Sierra Klubi koosolekul käinud. Ameerika Auduboni Ühingu (NAS) kinnitusel on ühendusel üle riigi sadu harusid, kuid näiteks 28 000st NASi liikmest Texases on organisatsiooni riikliku tasandi juhtide hinnangul ainult 3–4% aktiivsed. Teisisõnu, keskkonnaorganisatsioonis, mille kohalik struktuur on kõige paremini säilinud, tegutseb aktiivselt vähem kui üks teksaslane 15 000st. Võrdluseks, teksaslasi, kes kogunevad *iga nädal* "vanamoelisteks" Rotary klubidesse lõunasöögile, on *20 korda rohkem*.[50]

Keskkonnaliikumise tähelepanelikud vaatlejad väidavad, et "üheks fundamentaalseks muutuseks, mis on keskkonnakaitse valdkonnas alates 1970. aastast toimunud, on *rohujuuretasandi* organisatsioonide arvu kiire kasv ja esiletõus".[51] Kuigi avalikkuse toetus keskkonnakaitsele on 20 sajandi lõpu poole märgatavalt vähenenud, näib see väliselt siiski tugev. Aastal 1990 pidas kolmveerand Gallupi küsitlusele vastanud ameeriklastest ennast "keskkonnakaitsjaks". Tõsi küll, see arv langes 1990. aastatel järsult ja pidevalt, nii et kümnendi lõpuks oli ennast keskkonnakaitsjaks pidavate inimeste hulk vähenenud kolmandiku võrra, ainult 50%ni.[52] Üle 60% meist väidab, et teeb sageli spetsiaalseid jõupingutusi prügi sorteerimiseks, pooled väidavad, et on viimase viie aasta jooksul mõnele keskkonnaühendusele rahalise annetuse teinud, 30% on enda sõnul mõnele keskkonnaküsimusi puudutavale pöördumisele alla kirjutanud, 10% kuulub enda kinnitusel mõnda keskkonna eest seisvasse ühendusse ning 3% väidab, et on osa võtnud mõnest keskkonnateemalisest protestimarsist või meeleavaldusest.[53]

Mitmed tõendid viitavad aga sellele, et need hinnangud võivad olla liialdatud. Kuigi selliste valdkondadega nagu toksilised jäätmed ja loodusalade säilitamine tegelevaid kohalikke ühendusi on lisandunud, ei ole ma leidnud mingeid tõsiseltvõetavaid tõendeid selle kohta, et rohujuuretasandi keskkonnakaitse tervikuna oleks aktiviseerunud. Ainsad süstemaatilised andmed, mis mul on õnnestunud riikliku ja kohaliku tasandi

keskkaitse- ja keskkonnaorganisatsioonide ning keskkonnaaktiivsuse suundumuste kohta leida, kipuvad paari viimase kümnendi kohta pigem näitama. Näiteks Yankelovich Partnersi iga-aastastes küsitlustes nende ameeriklaste osakaal, kes nõustusid väitega "mind huvitab see, mida ma isiklikult saaksin meie keskkonna ja loodusressursside heaolumiseks ära teha", 1981. aasta 50%-lt aastateks 1990–1992 55%ni ning sellele järel pidevalt, kukkudes 1999. aastaks 40%ni, mis on viimase 20 aasta madalaim näitaja.[54] Väide, nagu oleks rohujuuretasandi keskkonnaaktiivsus suurenenud, on pehmelt öeldes tõestamata.

Kui tõendid rohujuuretasandi osaluse kohta "progressiivsetes" ühiskondlikes liikumistes on kesised, siis rohujuuretasandi elujõulisuse kohta religioossetes konservatiivsetes ringkondades leidub palju rohkem tõendeid. Makartism, John Birchi Ühing, Valgete Kodanike nõukogud ja Wallace'i presidendikampaania kujutasid endast 1950. ja 1960. aastatel konservatiivseid kommunismivastaseid ja segregatsioonilisi massiliikumisi. Kuid igaühe taga seisis maksimaalselt mõnisada tuhat osalejat ja veel rohkem vähem aktiviste. 1970. aastatel kerkis religioosse fundamentalismi uuenenud poliitilise jõuna esile Kristlik Õigus (*Christian Right*), kuid organisatsioonilisel tasandil koosnes see paarist tsentraliseeritud üleriigilisest otsepostituskampaaniast, millest silmapaistvaim oli Jerry Falweeli rahvuslik *Moral Majority*. Seevastu 1980. aastatel tekkis juba mitmeid tõelisi rohujuuretasandi konservatiivseid evangeelseid organisatsioone, alates otsekohesemalt abordivastasest Päästeoperatsioonist (*Operation Rescue*) kuni Pat Robertsoni ja Ralph Reedi juhitud peavoolulähedasema Kristliku Koalitsioonini (*Christian Coalition*) ja nominaalselt apoliitiliste Lubadusetäitjateni (*Promise-Keepers*). Nii Kristlikul Koalitsioonil kui Lubadusetäitjatel oli enda kinnitusel mitu miljonit aktiivset osalejat ehk terve suurusjärgu võrra rohkem kui ühelgi varasemal 20. sajandi konservatiivsel massiliikumisel. Nende vähem kui 10 aastat tagasi asutatud organisatsioonide staatus on ebaselge. Palju tähtsam on aga see, millest nad märku annavad ja koos nendega ka teised, väiksemad, nii vasak- kui parempoolsed (rohujuure)organisatsioonid) – arvestatava hulga äärmiselt motiveeritud kodanikuaktivistide esilekerkimisest.[55]

Ameerikat Teise maailmasõja järel tabanud religioosse buumi käigus nihtus protestantliku evangelismi raskuskese järk-järgult fundamentaalsetest maapiirkondadest ja ühiskonna perifeeriast keskklassi eeslinnade kogukondadesse. 1940ndatest kuni 1970. aastateni Evangelistide Rahvusliku Ühendusega (Rahvusliku Kirikute Nõukogu evangeelne vaste) seotud konfessioonide liikmeskond rohkem kui kolmekordistus ja nagu enne näidatud, ei ole järgnenud religioossuse langus evangeelseid kirikuid nii tugevasti mõjutanud.[56] Mis veelgi olulisem: fundamentalistide traditsioonilise vastumeelsus poliitikas osalemise suhtes on vähehaaval kadunud. Hiljuti sotsioloog Robert Wuthnow on märkinud, näitas valdav osa pärast 1974. aastat tehtud uuringuid, et evangelistid olid teistest ameeriklastest vähem varmad poliitikas osalema – nad osalesid harvem valimis-

tel, kuulusid vähem poliitilistesse ühendustesse, kirjutasid ametnikele vähem kirju ega soosinud usklike osalemist poliitikas. Pärast 1974. aastat on aga enamikus uuringutes ilmnenud, et nad on teistest ameeriklastest poliitiliselt *aktiivsemad*.[57] See ajalooline muutus tuleneb osalt asjaolust, et evangelistid on paisunud ühiskonnakihiks, kes on poliitikas osalemisega harjunud, kuid ka evangelism ise on muutunud kodanikuosaluse suhtes soosivamaks. Evangelistide avalikus elus osalemist vaatleva uusima uuringu autor Christian Smith on täheldanud: "Milline kristlik traditsioon püüab Ameerika ühiskonda tegelikkuses kõige enam mõjutada? Kõige agaramalt võtavad sõna just evangelistid."[58]

See oluline muutus Ameerika ühiskondliku elu alustes on heaks näiteks selle kohta, kuidas sotsiaalne kapital, kodanikuosalus ja ühiskondlikud liikumised üksteist toidavad. Osalt illustreerib evangelistide poliitiline aktiveerumine uute teemade (abort, seksuaalne kõlblus, "pereväärtused"), uute tehnoloogiate (televisioon ja teised tänapäevased poliitikategemise vahendid) ning poliitiliste ettevõtjate uue põlvkonna esilekerkimist. Teisest küljest oli poliitiliseks aktiivsuseks vajalik kindel ja püsiv organisatsiooniline vundament evangeelsel kogukonnal erinevalt muudest hiljuti mobiliseerunud gruppidest, nagu keskkonnakaitsjad, juba olemas. Mitmed uut evangelismi põhjalikult uurinud teadlased on märkinud: "Usklikud on põimunud kohalike kirikute ja religioossete ühenduste võrgustikesse ning saavad usulistest infokanalitest pidevalt teavet, seetõttu on neid kergem vajaduse korral mobiliseerida."[59] See ühiskondlik liikumine niisiis ühtaegu tugineb sotsiaalsele kapitalile ja uuendab seda – vähemalt ühes Ameerika ühiskonna nišis.

Mõnes mõttes meenutavad evangelistidest aktivistid Ameerika teisi aktiviste – nad on vanemad, valged, haritumad ja jõukamad –, kuid religioon mängib nende elus erakordselt tähtsat rolli. Ühe üleriigilise valimi põhjal ilmnes, et religioossetest aktivistidest käis 60–70% kirikus *rohkem kui korra nädalas*, ülejäänud ameeriklastest tegi seda alla 5%. Järgnev fakt oleks aga ilmselt nende fundamentalistidest eelkäijaid hämmastanud ja tõenäoliselt ka kohutanud: usuaktivist võttis selle uuringu järgi peaaegu kõigist kodaniku- ja poliitilise elu vormidest osa 3–5 korda aktiivsemalt kui keskmine ameeriklane.[60]

Evangelistid arutlesid 1996. aasta valimiste eel teistest ameeriklastest kaks korda sagedamini sõpradega kirikus valimiste üle ja kaks korda suurema tõenäosusega võttis nendega ühendust mõni religioosne huvigrupp. Tegelikult võtsid usuühendused nendega valimiskampaania asjus isegi sagedamini ühendust kui parteid või kandidaadid. Kontaktivõtmised ei ennustanud kõige kindlamalt mitte demograafilised ega teoloogilised tegurid, vaid lihtsalt ühiskondlik osalemine usukogukonnas. Need religioossed kontaktid – eriti kirikus sõpradega poliitika üle arutlemine – mõjutasid märgatavalt nii hääletamisaktiivsust kui ka valikuid. Seos kirikukogukonnas osalemise ja poliitilise aktiivsuse vahel oli võimas ja otsene.[61] Religioossed konservatiivid on rajanud viimase veerandsajandi suurima

[illegible] paremini organiseeritud rohujuuretasandi ühiskondliku liikumise. Ühtlasi[illegible]naga, kõige ilmsemaks märgiks selle kohta, et varasemates peatükkides kirjeldatud mõõnast hoolimata kodanikuosalus kohati siiski kasvab, on evangeelsed kristlased, mitte 1960. aastate ideoloogia pärijad.

Kuidas suhtuda avaramasse hüpoteesi, mille kohaselt "eliidile väljakutsuv osalus" osalus, mille võtsid kasutusele 1960. aastate ühiskondlikud liikumised, on muutunud tänapäeval kogu poliitilise spektri ulatuses tavaliseks? Üks mõõdupuu näib seda hüpoteesi kinnitavat – rahvaalgatused ja referendumid hakkasid 1980. ja 1990. aastatel poliitikas üha tähtsamat rolli mängima. Nagu jooniselt 44 ilmneb, kujutab 20. sajandi üleriigiliste rahvaküsitluste sageduse graafik endast sisuliselt kõigi teiste vaadeldud kodanikuosaluse suundumuste peegelpilti – sagedus *langes* pärast esimest kümnendit kuni 1960. aastate lõpuni (kui Suure depressiooni aegne [illegible] kõrvale jätta) ning sööstis seejärel sajandi viimasel kolmandikul taevasse.[62] Mõne poliitiku sõnul tähendab rahvaküsitluste sagenemine põhimõtte "kogu võim rahvale" institutsionaliseerumist.[63]

Vastupidiselt populistide seisukohale ei saa seda näitajat siiski pidada usaldusväärseks tõendiks kodanikuosaluse levikust. Esiteks langeb üle [illegible] 20. sajandi jooksul korraldatud rahvaküsitlustest viie osariigi – California, Oregoni, Põhja-Dakota, Colorado ja Arizona – arvele ning suure osa viimase aja kasvust annab California üksinda; seega ei ole referendumite sagedus kodanikuosaluse üldise taseme määramisel ilmtingimata hea näitaja.[64] Teiseks, kuigi kodanikuaktivistid on mõnikord pannud rah-

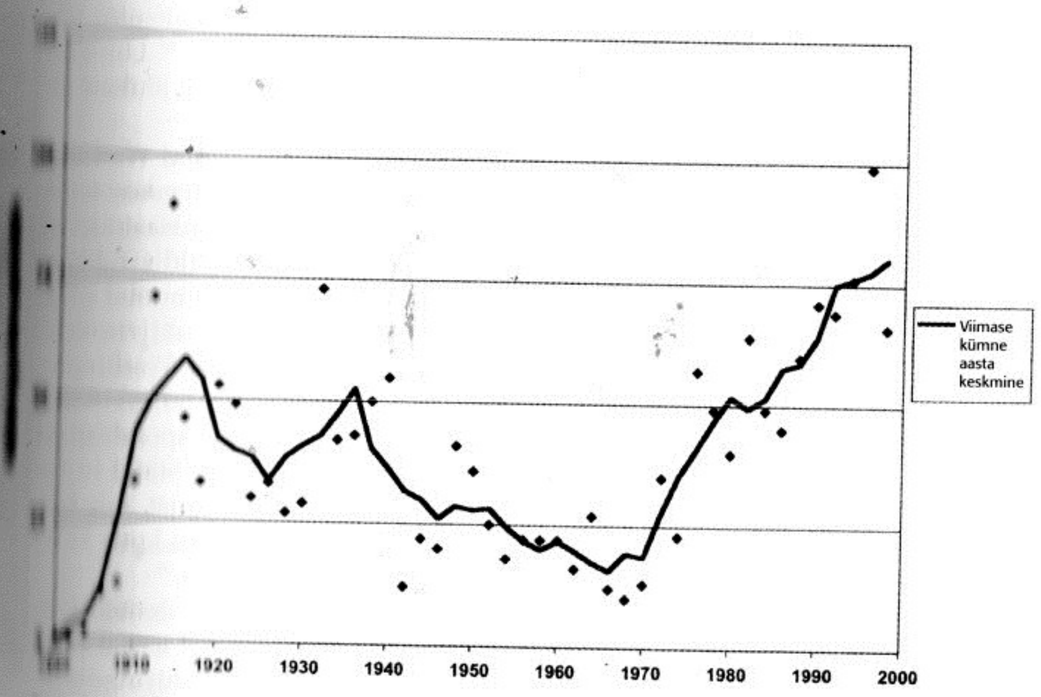

Üleriigiliste rahvaküsitluste arv USAs 1900–1998

vahääletusele ka selliseid küsimusi nagu ranniku haldamine ja ametiaja kestus, on enamik uurijaid ühel meelel, et

> viimasel kahel kümnendil on peaaegu kõik edukad kampaaniad tuginenud professionaalsetele postifirmadele. Üks [California kampaaniate rahastamise komisjoni] uuring kinnitas, et "iga inimene, ettevõte ja organisatsioon, kellel on võimalik kulutada umbes miljon dollarit, võib panna suvalise küsimuse rahvahääletusele [---]. *Seega pole algatuse kvalifitseerumine üleriigiliseks rahvaküsitluseks enam mitte niivõrd üldise kodanikuhuvi, kui rahakogumisvõime näitaja.*"[65]

Kuigi võiks arvata, et säärane rahvaküsitluste konkurents innustab tava kodanikke poliitika üle diskuteerima, näitavad uuringud, et enamik alla kirjutajaid ei loe seda, millele nad alla kirjutavad. Kampaania enese ajal on otsepostitused ning häälekad raadio- ja telereklaamid – millest suur osa on eksitav – olulisemad kui rohujuuretasandi aktiivsus. Seetõttu pole põrmugi üllatav, et tulemus sõltub suuresti kampaaniale kulutatud summast ning et küsitlused näitavad "hääletajate väga madalat teadlikkust" referendumite teemadest.[66] Politoloog Betty Zisk, kes uuris põhjalikult Massachusettsis, Michiganis, Oregonis ja Californias aastatel 1976–198[illegible] korraldatud rahvaküsitlusi, jõudis järeldusele: "Rahvaalgatused ja referendumid ei ole mitte üksnes võimetud asendama huvigruppide lobitöötd seadusemuudatuste nimel, vaid *loovad ka alternatiivse kanali* ühendustele kelle tegevust reformijad hurjutavad [---]. Näib, et otsese osalemise võimalus ei ole suutnud kuigi suurt hulka valijaid innustada."[67] Lühidalt, rahvaküsitluste sagenemine näitab pigem erihuve esindavate jõukate organisatsioonide tugevust, mitte kodanikuosalust.

Demonstratsioonid ja teised meeleavaldused on muutunud Washingtonis alates 1960. aastatest mõnevõrra ulatuslikumaks ja sagedasemaks sest meediat läbi ja lõhki tundvad protestiaktsioonide organisaatorid on omandanud uusi nippe, kuidas endale üleriigilises telepildis rohkem aega võita.[68] Teisest küljest eelnes ja järgnes 1960. aastatel toimunud suurtele Vietnami sõja vastastele ja kodanikuõiguste marssidele aktivismipuhang kõikjal üle riigi, kuid 1990. aastatel toimunud "Marss Washingtoni" ei pakkunud mingit kindlustunnet, et kogukonnatasandi aktiivsus edaspidi samale tasemele jääb. Näiteks Lubadusetäitjad, kes spondeerisid 4. oktoobril 1997 National Mallil toimunud meeleavaldust "Stand in the Gap" – väidetavalt Ameerika ajaloo suurimat usukogunemist, mis hõlmas rohkem kui poolt miljonit meest –, varisesid vähem kui kuus kuud hiljem sisuliselt kokku ning vallandasid kogu oma personali.[69]

Olemasolevad küsitlusandmed näitavad, et üleriigilised demonstratsioonid ja protestimeeleavaldused on viimasel veerandsajal aastal pisut sagenenud. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute arhiivi andmetel oli täiskasvanuid, kes olid *vähemalt korra elus* protestimar[illegible] või istumisstreigist osa võtnud, 1978. aastal 7% ja 1994. aastal 10%. [illegible] 1970., 1980. ja 1990. aastatel korraldatud küsitlustes on leitud, [illegible]monstratsioonidel ja protestimeeleavaldustel on osalenud ligikaudu [illegible] kümnes kuni iga viieteistkümnes inimene ning et nende osakaal on [illegible] jooksul pisut tõusnud. Aborditeema üksinda on aluseks umbes [illegible]mandikule kõigist säärastest ettevõtmistest. Teisest küljest tuleneb [illegible]tavaldustest vähemalt korra elus osa võtnud inimeste osakaalu tõus [illegible] vanema, enne 1960. aastaid domineerinud *mitte*protestijate põlvkonna kadumisest, *mitte* uute noorte protestijate lisandumisest. Nagu [illegible] 45 ilmneb, protestivad praegused 20. eluaastates inimesed *harvemini* kui sama vanad kodanikud 1960. ja 1970. aastatel, kuid keskealiste ja [illegible]maate inimeste hulgas on protestimine muutunud *sagedasemaks*, sest [illegible]dale põlvkond on jõudnud vanemasse ikka.[70]

Ühtaval kombel ei ole protestiaktsioonid ja meeleavaldused tavapärase [illegible] poliitikale mitte *alternatiiviks*, vaid täienduseks, sest protestijad on ka [illegible] muudes, tavalisemates aspektides ebaharilikult aktiivsed. Kuigi [illegible]monstratsioonidest ja teistest kodanikuallumatuse vormidest osavõtt [illegible] tänapäeval kuigivõrd levinum kui 1960ndatel, peavad mitteosalejad [illegible] tänapäeval õigustatumaks. Erinevalt kolme-nelja kümnendi tagusest [illegible] peetakse "liikumise tüüpi" poliitilist tegevust tänapäeva poliitilisel maastikul "normaalseks töömeetodiks". Teisest küljest esindavad [illegible] ainult üht väikest vananevat elanikkonnagruppi. Nagu me teiega [illegible] liiatigi nägime, on petitsioonide allkirjastamine ja kohalikel [illegible] koosolekutel osalemine viimase 10–20 aastaga vähenenud. "Lii-

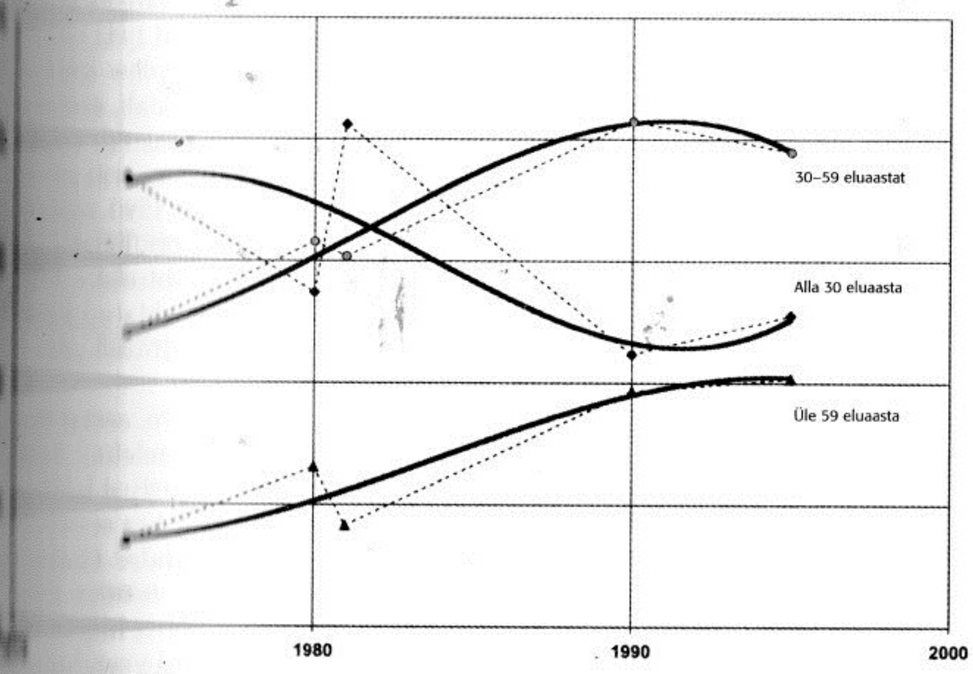

[illegible] 13. *Protestijad on muutunud hallipäiseks*

kumiste ühiskonna" hüpoteesi pooldajad David Meyer ja Sidney Tarrow möönavad kokkuvõtteks: "Sõjakate võitlusvõtete hulk, mida inimesed aktsepteerivad ja kasutavad, näib olevat piiratum kui kaks aastakümmet tagasi."[71]

Rohujuuretasandi protestiaktsioonide vähenemist ei tohiks üldiselt sustada. Gei- ja lesbiaktivistid ning eluõiguse pooldajad muutusid 1990. aastatel väga aktiivseks, kohaliku tasandi ja ülikoolilinnakute aktiivsus jäi aga endiselt madalaks. Rohujuuretasandi ühiskondlikud protestiaktsioonid võivad praegu olla sama tavalised kui 1960. ja 1970. aastatel ning sallivus sääraste meeleavalduste suhtes on märgatavalt kasvanud, kuid ma pole leidnud mingeid märke sellest, nagu oleks tegelik osalemine rohujuuretasandi ühiskondlikes liikumistes viimastel aastatel sedavõrd kasvanud, et ühiskondliku ja poliitilise osaluse tavalisemate vormide üldtuslikku hääbumist mingilgi määral kompenseerida.

TELEKOMMUNIKATSIOONI ARENG on kolmas käesolevas peatükis vaadeldav ja kindlasti kõige tähtsam ühiskondlikku sidusust tugevdav vastutrend. Üheks õpetlikuks näiteks on vana hea telefon. Kogu 20. sajandi jooksul kasvas telefoni kasutamine eksponentsiaalselt. Nagu joonise 46 esimene pool näitab, järgis telefonide levik Ameerika majapidamistes tuttavat trajektoori – pidev tõus sajandi esimesel kahel kolmandikul, välja arvatud Suure depressiooni aegne langus. Aastatel 1945–1998 kasvas kohalike kõnede arv ühe inimese kohta aastas 304-lt 2023ni, kaugekõnede arvu kasv oli veelgi plahvatuslikum: 13-lt 353ni. Suurem osa kasvust langes äri- ja nede arvele, kuid ka puhtsotsiaalsed kõned sagenesid. Aastal 1982 veetis juba peaaegu pool Ameerika täiskasvanutest peaaegu iga päev telefoni teel sõprade või sugulastega. Nagu joonise 46 teine pool näitab, asendus kaugel elavate sõprade ja sugulastega kirja teel suhtlemine sajandi viimasel veerandil üha enam telefonikõnedega. See protsess kiirenes eriti pärast 1984. aastat, mil kaugekõnede turg vabaks lasti, ning jõudis 1990. aastatel nähtavasti platoole. Uue tehnoloogia kiire areng – eriti mobiiltelefonide levik 1990ndatel – muutis telefoni peaaegu igapäevaseks nähtuseks. 1998. aastal selgus Pew' avaliku arvamuse uurimiskeskuse korraldatud küsitlusest, et kaks kolmandikku kõigist täiskasvanutest oli eelmisel päeval sõbrale või sugulasele helistanud, et "lihtsalt juttu ajada".[72]

Peaaegu poole sajandi vältel pärast telefoni leiutamist 1876. aastal hindasid nii analüütikud kui ka koguni telefonikompanii ise telefoni mõju ühiskonnale täiesti valesti. Hämmastav hulk kesiseid ennustusi telefoni mõju kohta ühiskonnale on väga hoiatavaks näiteks neile, kes soovivad ennustada Interneti mõju ühiskondlikele suhetele. Alexander Graham Bell ise oletas algul, et telefon hakkab tulevikus toimima teatava ringhäälinguna (n-ö muusikakraan), kuid selle funktsiooni võttis hiljem üle raadio. Veel 20. sajandil olid telefonifirmade juhid sedavõrd veendunud, et nende põhiklientideks jäävad ärimehed, et koguni taunisid telefoni

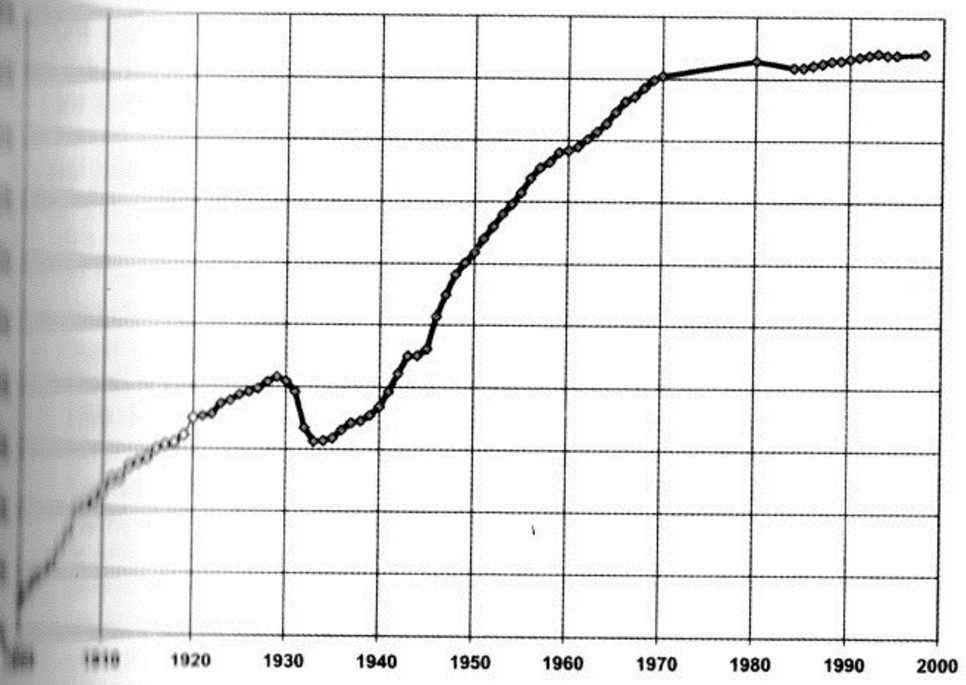

Telefon tungib Ameerika kodudesse

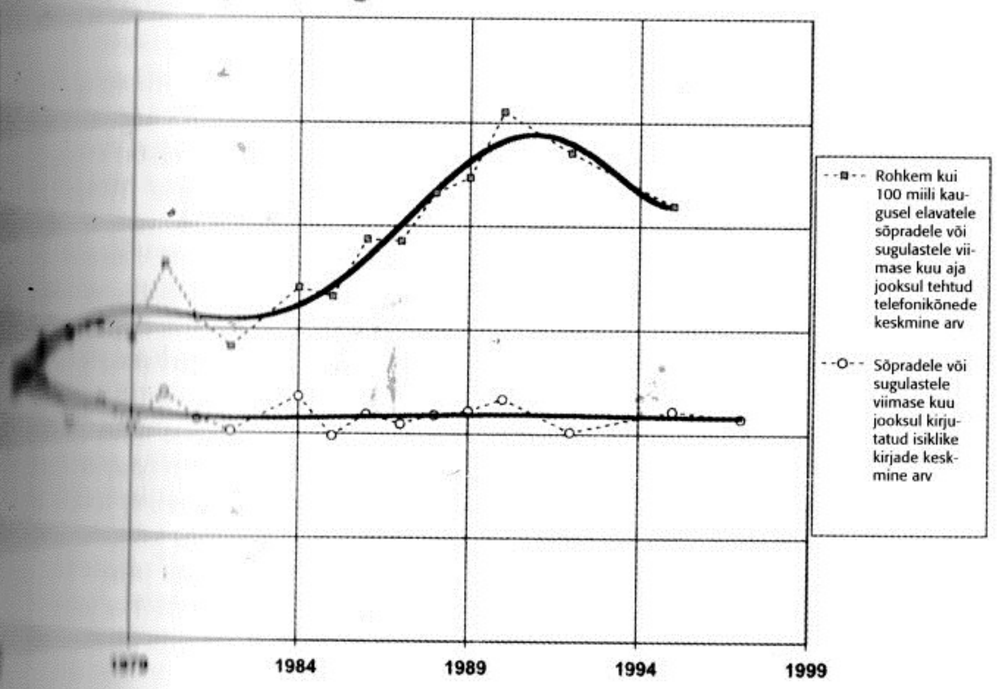

Isiklike kaugekõnede ja erakirjade kirjutamise suundumused

"sotsialiseerumist". Üks juhtivaid telefoni uurinud sotsioloogе Claude Fischer järeldab: "Terve põlvkonna vältel valitses täielik vastuolu selle vahel, kuidas inimesed telefoni tegelikult kasutasid, ja selle vahel, kuidas telefonifirmade juhid seda ette kujutasid või näha soovisid."[73]

Isegi ajalugu tundes on telefoni mõju ühiskondlikele suhetele üllatavalt raske hinnata. Selle uurimisvaldkonna teerajaja Ithiel de Sola Pool on märkinud:

> Kuhu me ka ei vaata, igal pool tundub, et telefon on avaldanud täiesti kaksipidist mõju. Telefon säästab arste koduvisiitide tegemisest, kuigi arstid ise arvasid algul, et see hoopis tõstab visiitide arvu, sest patsientidel avanes võimalus arst kohale kutsuda, selle asemel et ise arsti juurde sõita [---]. Ta võimaldab võimukeskusi hajutada, kuid ühtlasi peakorteril harukontorite tegevust rangelt ja pidevalt jälgida [---]. Ükskõik mis hüpoteesi me alguses püstitaks, alati ilmneb märke ka vastupidistest tendentsidest.[74]

Sotsiaalses mõttes mõjub telefon niihästi rikastavalt kui ka vaesestavalt. Kui keskjaamas toimunud tulekahju 1975. aastal Manhattani Lower East Side'i telefonid kolmeks nädalaks tummaks jättis, kinnitas kaks kolmandikku telefonita jäänud inimestest, et telefoni puudumine muutis neid isoleerituks, kolmandik aga teatas, et külastas sel perioodil teisi inimesi keskmisest sagedamini. Teisisõnu tundub, et telefon vähendab nii üksindust kui ka näost näkku suhtlemist.[75]

Paljud vaatlejad on oletanud, et telefon soodustab "psühholoogiliste naabruskondade" teket, vabastades ühiskondlikud lähivõrgustikud füüsilise vahemaaga kaasnevatest piirangutest. Juba 1891. aastal ennustas üks telefonikompanii ametnik, et tehnoloogia toob kaasa "füüsilise läheduseta naabruskondade ajajärgu". Tegelikult ilmnes esimesest ülatuslikust telefoni ühiskondliku mõju uuringust, mis tehti 1933. aastal, et see kaht punkti ühendav meedium tugevdab (erinevalt massimeediast) pigem kohalikke kui kaugsidemeid. Telefonifirmade andmete analüüs näitas, et 1970. aastate keskel võeti 40–50% kodudest lähtuvatest kõnedest kahe miili raadiuses asuvatesse punktidesse ja 70% viie miili raadiuses asuvatesse punktidesse. Umbes 20% kõigist erakõnedest tehti ühele numbrile ja umbes pooled ühele viiest põhinumbrist. Martin Mayer teeb nende andmete põhjal järelduse: "Suurem osa telefonikõnedest tehakse oma naabruskonna piires." Mayeri sõnul kasutavad telefoni kõige intensiivsemalt teismelistega perekonnad, kes on sama suurlinna piires teise kohta elama kolinud; teiste sõnadega: telefoni kasutatakse isiklike suhete säilitamiseks olukorras, kus füüsiline distants neid katkestada ähvardab. "Telefoni teel uusi sõprussidemeid ei sõlmita."[76]

Niisiis näib, et mõnevõrra paradoksaalsel kombel on telefon olemasolevaid isiklikke võrgustikke pigem tugevdanud kui transformeerinud või asendanud. Võrrelge joonise 46 ülemist osa, mis kujutab telefoni

kasutust 20. sajandi esimesel kahel kolmandikul, suvalise varem vaadeldud graafikuga sama perioodi kogukondliku osaluse kohta ning järeldus [illegible] vähemalt kõnealustel aastatel olid telekommunikatsioon ja tasuta[illegible] sotsiaalse sidususe vormid üksteist täiendavad, mitte alternatiivsed nähtused. Samamoodi jõuab Claude Fischer telefonide sotsiaalse [illegible] ajaloolises analüüsis järeldusele, et kuigi telefon avardas tohutult [illegible] suhtluse võimalusi, "ei toonud ta Ameerika eluviisi kuigi radikaalset muutust. Pigem hakkasid ameeriklased telefoni kasutama selleks, [illegible] veelgi intensiivsemalt oma tüüpilist eluviisi viljelda."

> Kuigi telefoni kasutuselevõtt võis muu hulgas viia vastastikuste külaskäikude vähenemiseni, pani ta tõenäoliselt inimesed oma sõprade ja sugulastega sagedamini isiklikke vestlusi pidama [---]. Tõkkuvõttes suurendas helistamisvõimalus varasemaga võrreldes tõenäoliselt nii inimeste ringi, kellega suheldi, kui ka vestlustе arvu. Võib-olla asendasid telefonikõned pikemaid külaskäike pereliikmete juurde või vestlusi nendega, kuid võib-olla võeti see aeg lihtsalt selle aja arvelt, mis muidu oleks veedetud üksinda.
>
> Tundub, et telefon on seotud veel ühe suundumusega, nimelt privaatsuse suurenemisega [---], privaatsetes sotsiaalsetes maailmades osalemisega ja nende väärtustamisega, selle asemel et osaleda laiemas avalikus kogukonnas [---]. Tõendeid, mis kinnitaksid, et telefon võimaldas inimestel täiesti uutes organisatsioonilistes struktuurides kanda kinnitada, kipub nappima [---]. Kodune telefon lõi võimaluse sugulaste ja sõpradega paar korda nädalas lühemalt juttu ajada, selle asemel et kord nädalas pikemalt vestelda. Ei ole eriti märgata, et telefon oleks aidanud inimestel uusi sotsiaalseid kontakte luua.[77]

Tõkkuvõttes on telefon kahtlemata hõlbustanud vanade sõpradega [illegible]imist ning on selles mõttes kuuendas peatükis kirjeldatud sidusse kadumist mõningal määral hüvitanud. Teisest küljest pole aga telefon uusi sõprussuhteid loonud ega *macher*'ite tegevust olulisel määral muutnud. Ajaloolane Daniel Boorstin võtab telefoni üllatavalt prooaktiivse mõju Ameerika sotsiaalsele kapitalile kokku järgmiselt: "Telefon [illegible] lihtsalt mugavaks vahendiks, mis võimaldas ameeriklastel teha kodusamalt ja väiksemate jõupingutustega seda, mida nad olid ennegi [illegible]."[78]

Praegu, 21. sajandi lävel on Internet vaid mõned aastad laiemalt levida [illegible], kuid ometi on raske hoiduda spekulatsioonist, et selle uue sidetehnoloogia mõju Ameerika ühiskonnale võib telefoni mõju mäekõrguselt ületada. See uus tehnoloogia on levinud märksa kiiremini kui ükski teine [illegible]tehnoloogia eales varem – vahest ainult televisioon suudab talle [illegible] pakkuda. Turuosa kasvatamine 1%-lt 75%ni nõudis telefonilt [illegible] 70 aastat; Internetil kulub selleks ainult pisut üle seitsme aasta.

Ühe küsitlusorganisatsiooni andmeil oli 1999. aasta kevadeks Internetti ka sutanud peaaegu kolmandik USA täiskasvanud elanikkonnast (umbes 6 miljonit inimest) – üle 10 miljoni rohkem kui vaevalt kuus kuud varem.[79]

Nagu peaaegu kõik teisedki tehnilised uuendused hakkas ka Interne kõige kiiremini ja laiemalt levima noorte seas. Ühes 1999. aasta uuringus leiti, et kuigi noored hangivad teavet poliitika kohta üldiselt vähem ki vanemad inimesed, on Internet nende seas sagedamini eelistatud infoal likaks. Teisest küljest kogus Ameerika Pensionäride Ühenduse (*American Association of Retired Persons*) võrgulehekülg samal ajal juba pool miljoni külastust kuus.[80] Uus meedium otsekui hüpnotiseeris inimesi, tõmmates ligi kõigi põlvkondade esindajaid.

Juba paar aastat pärast Interneti esilekerkimist olid sinna ilmunud kõige klassikalisemate sotsiaalse sidususe ja kodanikuosaluse vormide simulaakrumid. Leinajad said veebi kaudu osaleda virtuaalmatustel; ajakirja *Today in Funeral Service* reporter lausus Associated Pressile, et e-*line*-matus küll "depersonaliseerib selle sündmuse, kuid on parem ki üldse mitte osalemine". Ilmusid ka virtuaalsed vandetõotused; 1997. aasta juunis korraldas *America Online* tänini suurima küberpulma, pannes korraga paari tuhandeid mehi ja naisi, samal ajal kui pealtvaatajad neid oma virtuaalsetelt istekohtadelt "vaatasid" ja "tervitasid". Yahoo viimaste andmete kohaselt on Internetis üle 500 virtuaalse palvekoha, sealhulgas üks – ortodokssete juutide lehekülg Yaale Ve'Yavo –, kuhu e-posti teel saadetud palved kinnitatakse füüsilisel kujul Jeruusalemma Nutumüürile. Ülestõusmispühade jumalateenistused ja paasapühade õhtusöök leinajate nõustamine ja vähihaigete tugirühmad, vabatahtlik tegevus, küberkohtingud ja sajad tuhanded jututoad, hääletamine, lobitöö ja kogu AIDSi Nõukogu (*AIDS Action Council*) "virtuaalne marss Washingtoni", kuhu logis sisse üle 23 000 "plakateid kandva marssija" – need on vaid mõned näited selle kohta, milliseid virtuaalse sotsiaalse kapitali vorme küberruumist leida võib.[81]

Üheks keskseks küsimuseks on muidugi see, kas mõistes "virtuaalne sotsiaalne kapital" ei peitu sisemist vastuolu. Lihtne vastus puudub. Esmesed, sügavalt ekslikud oletused telefoni sotsiaalse mõju kohta on hoiatuseks, et meie enda oletused Interneti mõju kohta võivad sama ekslikuks osutuda. Sotsiaalse kapitali ja Interneti seoste kohta on praegu raske midagi kindlat öelda. Üks on siiski selge: Interneti plahvatusliku leviku algusaega arvestades ei saa sellel olla põhjuslikku seost eelnevates peatükkides vaadeldud ühiskondliku sidususe kokkuvarisemisega. Valimistel osalemise, annetamise, usalduse, kohtumiste, külaskäikude ja muu sidususe vähenemine oli alanud juba siis, kui Bill Gates veel algkoolis käis. Aastaks 1996, mil Internet oli jõudnud 10%ni Ameerika täiskasvanutest, oli ühiskondliku sidususe ja kodanikuosaluse üleriigiline langus kestnud juba vähemalt veerand sajandit. Kuigi me ei tea, milliseks kujuneb Interneti tulevik, võib kindlalt öelda, et 20. sajandi viimaste aastakümnete sotsiaalne läbikäimine ei kandunud lihtsalt füüsilisest ruumist üle

[illegible] Internet võib olla osaliseks lahenduseks meie kodanikuelu [illegible]midele (või neid probleeme teravdada), kuid küberrevolutsioon ei [illegible]nende põhjuseks.

[illegible]da on ka see, et esimesed Interneti-tehnoloogia kasutajad ei ilmutanud [illegible] keskmisest väiksemat ega suuremat kodanikuaktiivsust. Aastaks [illegible] olid kolm sõltumatut uuringut (sealhulgas minu enda oma) tõestanud, et [illegible] kui Interneti kasutajate keskmisest kõrgema haridustaseme mõju [illegible]list kõrvaldada, siis ei eristu nad kodanikuosaluse määra poolest [illegible]kasutajatest.[82] Teisest küljest ei ütle need sageli kärarikkalt reklaamitud [illegible]tulemused suurt midagi Interneti *mõju* kohta, sest on võimalik, et Internet [illegible] tõmbab ligi teatud tüüpi kasutajaid. Et igasugune korrelatsioon [illegible]neti kasutamise ja kodanikuosaluse vahel puudub, siis võib see tähendada, et Internet meelitab ligi eraklikke nohikuid ja annab neile energiat, [illegible] kuid võib tähendada ka seda, et Internet köidab keskmisest rohkem [illegible]raktiivseid kodanikke ning aitab neil maha rahuneda. Igal juhul on [illegible]neti pikaajalise ühiskondliku mõju empiiriliseks hindamiseks aeg [illegible] liiga varajane. Seepärast käsitlen ma siinkohal arvutipõhise suhtluse [illegible]mingaid *võimalikke* positiivseid ja negatiivseid tagajärgi Ameerika [illegible]kuelule, olles juba ette veendunud, et ei apokalüptilistel "hävingu [illegible]" ennustajatel ega ka utoopilise "hea uue virtuaalse kogukonna" [illegible]rijatel ei ole tõenäoliselt õigus. Mille poolest "virtuaalsed" kogu[illegible] "tõelistest" kõige suurema tõenäosusega erinevad?

[illegible]kond (*community*), ühtsus (*communion*) ja suhtlus (*communication*) [illegible] mitte ainult etümoloogiliselt, vaid ka muul viisil tihedalt seotud. [illegible] on sotsiaalsete ja emotsionaalsete sidemete põhieeldus. Telekommunikatsioonisüsteemid üldiselt, eriti aga Internet, rikastavad tunduvalt [illegible] suhtlusvõimalusi; seega näib olevat mõistlik oletada, et üheskoos [illegible]tavad nad ühiskonnale soodsat, vahest isegi ülisoodsat mõju. Sotsiaalne kapital on seotud võrgustikega ja Internet on ülim võrgustike võrgustik. Arvutipõhise suhtluse uurijad, näiteks sotsioloog Barry Wellman, [illegible]tavad, et tänu aja- ja vahemaabarjääri kõrvaldamisele "säilitavad arvutipõhised sotsiaalsed võrgustikud nii tugevaid, keskmise tugevusega [illegible] nõrku sidemeid, mis pakuvad inimestele nii isiklike kui ka laiemaid [illegible] kaudu informatsiooni ja sotsiaalset tuge [---]. Arvutisuhtlus aitab [illegible] mitmesugustes väikestes isiklikes kogukondades kiiremini [illegible] ning sageli ja kiiresti ühelt suhetevõrgustikult teisele ümber [illegible]."[83]

[illegible]Virtuaalse kogukonna" entusiastid, kes peavad arvutivõrke teatava [illegible] kommunitarismi vundamendiks, meenutavad paljuski 19. sajandi [illegible]futuriste, kes mõtisklesid tänu telefonile avanenud võimaluste üle. [illegible]Arvutisuhtluse ühed esimesed prohvetid Starr Roxanne Hiltz ja Murray [illegible] ennustasid, et "meist saab võrgustikriik, mille liikmed vahetavad [illegible]ge, sõprade ja samu huve jagavate "võõrastega" tohututes kogus[illegible] informatsiooni ja sotsiaal-emotsionaalset materjali [---] me muutume [illegible]laseks külaks"." Interneti-teoreetik Michael Strangelove kirjutab:

> Interneti põhiideeks ei ole mitte tehnoloogia ega informatsioon, vaid suhtlus – omavahel kõnelevad ja e-kirju vahetavad inimesed [---]. Internet tähendab masside osalemist läbinisti kahesuunalises tsenseerimata massikommunikatsioonis. Suhtlus on baas, vundament, radikaalne alus ja juur, mille najal kogu ühiskond seisab, kasvab ja õitseb. Internet on krooniliste suhtlejate kogukond.[84]

Howard Rheingold, kes nimetab ennast "elektroonilise uusmaa talupidajaks", väidab, et "mõte kogukonnast, kuhu ma pääsen ainult oma arvuti ekraani kaudu, tekitas minus algul kõhedust, kuid ma sain kiiresti aru, et inimesed võivad suhtuda e-posti ja arvuti kaudu peetavatesse konverentsidesse vägagi kirglikult. Ma olen ise muutunud samasuguseks. Ma hoolin inimestest, kellega ma arvuti vahendusel kohtun." Electronic Frontier Foundationi* üks asutajaid John Perry Barlow ei leia ajaloost ühtegi nähtust, mis oleks võrreldav arvutipõhise suhtluse esilekerkimisega: "Me oleme tunnistajaks kõige mõjuvõimsamale tehnoloogilisele sündmusele alates tule kasutuselevõtust."[85]

Internet on võimas vahend, mis võimaldab üksteisest kaugel paiknevatel inimestel informatsiooni vahetada. Keerukam küsimus on see, kas infomatsioonivoog iseenesest soodustab sotsiaalse kapitali ja tõeliste kogukondade teket. Informatsioon on loomulikult oluline, kuid nagu John Seely Brown ja Paul Duguid Xeroxi kuulsast Palo Alto uurimiskeskusest rõhutavad, vajab informatsioon ise tähendusrikkuse omandamiseks sotsiaalset kapitali: "Keskendumine kitsalt informatsioonile koos vaikiva eeldusega et kui informatsiooni eest hoolt kanda, loksub kõik ülejäänu ise paika, kujutab endast üht sotsiaalse ja moraalse pimeduse alaliiki." Parimal juhul loob arvutisuhtlus võimalused laiemate ja tõhusamate võrgustike tekkeks, mis tugevdavad meie sidemeid sotsiaalse maailmaga ja suurendavad meie "intellektuaalset kapitali", sest informatsiooni jagamise kulud on peaaegu olematud. Inimesed, kellel on erinevad pusletükid olemas, saavad kergemini koostööd teha. Arvutisuhtlus soodustab suurte ja kompaktsete, kuid samas muutlike rühmade moodustumist, mis ei sõltu organisatsioonilistest ega geograafilistest piiridest, ja nagu ühes ettevõttes hiljuti korraldatud elektroonilise suhtluse eksperiment näitas, aitab kaasata ka neid, kes muidu kõrvale jääksid, näiteks hiljuti pensionile jäänud töötajad.[86]

Arvutisuhtlusel põhinevad ühiskondlikud võrgustikud võivad olla korraldatud pigem ühiste huvide kui ühise ruumi alusel. Kahekümnenda sajandi lõpuks oli esile kerkinud tuhandeid põhjalikke funktsionaalselt määratletud võrgustikke, mis ühendasid ühtmoodi mõtlevaid inimesi, nagu BMW fännid, linnuvaatlejad ja valge rassi ülemvõimu teooria pooldajad. MITi arvutiteadlase Michael L. Dertouzose spekulatsioonidele kumavad (võib-olla teadvustamatult) läbi samad ennustused, mida telefoni kohta selle leiutise algusaegadel: tekivad miljonid "virtuaalse

* Interneti sõnavabaduse eest võitlev organisatsioon. – Tlk.

[illegible]konnad", mis põhinevad ühistel harrastustel ja ühisel elukutsel, [illegible] ühisel ruumil.[87] Tõepoolest, juba praegu leidub küberruumis tuhandeid hobi- ja muid kitsaid huvigruppe ning kui nendes osalemine muutub sõltuvuseks ja püsivaks, võib ennustus seekord isegi täide minna.

Isale selle võivad virtuaalsed kogukonnad egalitaarsemad olla kui meie igapäevased reaalsed kogukonnad. Vähemalt lähitulevikus jääb informatsioon, mida me arvutisuhtluses oma vestluspartneri kohta ammutada võime, äärmiselt piiratuks. Rheingoldi väitel takistab tekstipõhise suhtluse varjatus kohtumiseelsete eelarvamuste kujunemist. Nagu ütleb Internaut-koer ajalehe *New Yorker* koomiksis: "Internetis ei tea keegi, et sa oled koer." Seega võib küberruumi levikut arvestades oletada, et "virtuaalsed kogukonnad" on selliste füüsiliste tegurite poolest nagu rass, sugu ja vanus keskmisest heterogeensemad; tõsi küll, nagu hiljem näeme, teavad nad oma huvide ja väärtushoiakute poolest keskmisest hoopis homogeensemad olla.[88]

Anonüümsus ja sotsiaalsete vihjete puudumine nõrgendab sotsiaalset kontrolli – lõppude lõpuks kasutame just sel põhjusel salajast hääletamist –, mistõttu näib küberruum mitmes mõttes demokraatlikum. (Irooniliselt kaotab tuleneb arvutisuhtluse kõnealune eelis asjaolust, et vähemalt praeguse tehnoloogia puhul antakse arvutisuhtluses vestluspartneritele [illegible] kohta *vähem* informatsiooni kui näost näkku suheldes.) Uuringud on näidanud, et võrguvestlused on enamasti näost-näkku-aruteludest siiramad ja egalitaarsemad. Niisiis võib arvutisuhtlus viia laugemate hierarhiateni. Katsed on näidanud, et töökohtades on arvutipõhine suhtlus vähem hierarhiline ja siiram, kaasab rohkem inimesi ega sõltu nii palju staatusest. Näiteks naiste kõnet katkestatakse küberruumis toimuvates aruteludes vähem.[89]

Osa küberruumi väidetavalt suuremast demokraatiast põhineb pigem kõnesel ja "haibil" kui hoolikatel uuringutel. Interneti poliitiline kultuur on vähemalt oma algstaadiumis rangelt liberaalne ning mõnes mõttes on küberruum pigem hobbeslik kui locke'lik. Kaks juhtivat Interneti-kogukondade vaatlejat Peter Kollock ja Marc Smith märgivad: "Üpris paljud kardavad ja loodavad, et interaktiivse suhtluse ja läbikäimise kergus viib demokraatlike institutsioonide õitsenguni ning loob uue ja elujõulise avaliku diskursuse platvormi. Kuid tänasel päeval iseloomustab enamiku interaktiivsete gruppide ülesehitust kas anarhia [moderaatorita grupid] või türannia [moderaatoriga grupid]."[90]

Asjaolu, et Internet võimaldab inimesi väga kiiresti, odavalt ja ulatuslikult mobiliseerida, võib olla poliitilistele organisaatoritele eeliseks, sest tehingukulud vähenevad, eriti gruppides, mis koosnevad laialipillutatud, kuid ühtmoodi mõtlevatest inimestest. Näiteks 1997. aasta Nobeli rahupreemia võitnud rahvusvahelise maamiinide keelustamise kampaania korraldaja Jody Williams peaasjalikult Interneti teel, oma Vermonti maatükist. Juba 1995. aastal teatas Mark Bonchek, et "alt.politics.homosexuality uudiseid loeb regulaarselt 27 000 inimest ning sinna postitatakse

keskmiselt 75 sõnumit päevas. Nagu nimest võib aru saada, on alt.politics.homosexuality foorum, kus arutletakse poliitika ja homoseksuaalsusega seotud küsimuste üle ja jagatakse vastavasisulist teavet." Bonchek leidis, et foorumi postitused väljendavad neis küsimustes üllatavalt laia arvamuste spektrit, ulatudes poolehoidvast suhtumisest homoseksuaalsusesse otsese vaenulikkuseni.[91]

Teisest küljest viib arvutipõhine suhtlus oma seisukohtade väljendamise läve nii madalale, et nagu raadiosaadeteski, kus kuulajad saavad otse eetrisse helistada, võib läbimõeldud jutu asemel tulemuseks olla loba. Võtame näiteks järgmise reklaami, mis ilmus 1999. aasta aprillis ajakirja *Mother Jones* tagakaane siseküljel:

> Kui Sa hoolid,
> siis tegutse [---] see on lihtne!
> *www.ifnotnow.com*
> Ole kogu aeg aktiivne kodanik [---]
> see võtab vaid viis minutit nädalas!
> Üle kümne parima ühiskondliku liikumise
> pakuvad Sulle informatsiooni
> – loe teateid, saada kirju, loe vastuseid,
> jälgi tulemusi – kõik see on hiirekliki kaugusel.
> Kogu vajalik teave ühestainsast kohast.
> Me muudame aktiivseks kodanikuks olemise Sinu jaoks lihtsaks!
> Tee end kuuldavaks!
> *www.ifnotnow.com*
> Registreeru kohe – katseaeg on tasuta!

Kui kodaniku eneseväljendamine muutub kõikjal nii kergeks, võib see rikkuda tasakaalu rääkimise ja kuulamise vahel, mis on tänapäeva kodanikuosaluse kahanemise üheks võtmetunnuseks (vt teine peatükk, tabel 1). John Seeley Brown ja Paul Duguid osutavad sellele, et "võimalus saata sõnum aadressile president@whitehouse.gov [---] võib tekitada illusiooni suuremast juurdepääsust, osalusest ja sotsiaalsest lähedusest, kui see tegelikult võimalik on".[92] Miljonid meist saavad vaid ühe hiireklikiga oma arvamust avaldada, aga kas keegi seda ka kuulab?

Sellest hoolimata võib arvutisuhtlus kodanikuosalusele ja ühiskondlikule sidususele tohutut kasu tuua. Internet pakub odavat ja mitmemõttes egalitaarset võimalust võtta ühendust miljonite kaaskodanikega, eriti nendega, kellega jagatakse ühiseid huve, ehkki mitte ruumi ja aega. Tegelikult võib ühiskondlike sidemete vabastamine ajakammitsaist – eksperdid nimetavad seda nähtust "asünkroonseks kommunikatsiooniks" – kujuneda Interneti puhul tähtsamaks kui nende vabastamine ruumilistest piirangutest.

Teisest küljest tuleb selle paljutõotava arengu kõrval kaaluda ka nelja tõsist takistust, mis ei pruugi lasta täituda lootusel, et arvutipõhine suhtlus loob aluse uutele, parematele kogukondadele. Ma vaatlen neid kasvava keerukuse järjekorras.

"Digitaalne lõhe" viitab sotsiaalsele ebavõrdsusele küberruumile ligipääsus. Interneti algaastatel olid põhikasutajateks kindlasti nooremad, hästi haritud, suure sissetulekuga valged mehed. Rahvaloendusbüroo 1997. aasta põhjalik uuring näitas, et kõige vähem kasutasid Ameerika elanikkonnas Internetti maapiirkondade vaesem elanikkond, maapiirkondade ja suurlinnade rassivähemused ning noored naiste juhitud majapidamised. Hariduse, sissetuleku, rassi ja perekonna struktuuriga seotud lõhed näisid liiatigi suurenevat, mitte vähenevat. Meediaspetsialist Pippa Norris leiab, et Internet *ei* ole ei USAs ega ka Euroopas seni passiivseid elanikkonnarühmi mobiliseerinud (osalise erandi moodustavad noored) ning on pigem asemel tugevdanud vanu eelarvamusi poliitikas osalemise suhtes. Sotsioloog Manuel Castells väidab kategooriliselt, et

> Kuna juurdepääs arvutisuhtlusele on seotud ja jääb veel pikaks ajaks seotuks kultuuriliste, hariduslike ja majanduslike piirangutega, siis võib arvutisuhtluse kõige tugevamaks kultuuriliseks mõjuks kujuneda kultuuris domineerivate ühiskondlike võrgustike tugevdamine.[93]

Samane küberapartheidi väljavaade – olukord, kus sildav sotsiaalne kapital hakkab vähenema, sest vaesed pääsevad eliitvõrgustikele üha vähem ligi – mõjub tõepoolest hirmutavalt. Just sel põhjusel peetakse seda sageli üheks põhiülesandeks, millega tegelda. Poliitilise tahte olemasolul on see probleem lahendatav. Kui käsitada Internetti 21. sajandi teenuse hüvena, siis on võimalik tagada inimestele odav, subsideeritud ligipääs (nii riistvara kui ka kasutajasõbraliku tarkvara soetamise kaudu) raamatukogudes, kogukonnakeskustes, selvepesulates ja isegi kodudes umbes samamoodi, nagu 20. sajandil subsideeriti odavaid telefoniteenuseid. Esimene takistus, mille Internet kogukondliku sidususe saavutamise teele veeretab, on tõsine, aga ületatav.

Teine ülesanne on tehniliselt raskemini lahendatav. Arvutisuhtluse kaudu edastatakse palju vähem mitteverbaalset informatsiooni kui näost näkku suheldes. MITi teadlane Dertouzos esitab õige küsimuse: "Millised inimsuhete omadused läbivad homseid informatsiooni infrastruktuure ja millised mitte?"[94]

Inimesed suudavad kaaskodanikult saabuvaid mitteverbaalseid sõnumeid – eriti emotsioone, koostöövalmidust ja usaldusväärsust puudutavaid signaale – erakordselt täpselt tajuda. (Nähtavasti on võimalik, et oskus tajuda mitteverbaalseid märke valelikkusest suurendas tunduvalt ohustamisšansse ja kujunes välja evolutsiooni kestel pika aja jooksul.) Psühholoog Albert Mehrabian kirjutab raamatus *Silent Messages: Implicit*

Communication of Emotions and Attitudes, et meie "näoilme ja hääletoon, kehahoiak, liigutused ja žestid" mängivad "tunnete sfääris" elutähtsat rolli. Kui meie sõnad "on nendes sisalduva sõnumiga vastuolus, suhtuvad teised meie öeldusse umbusklikult – nad tuginevad peaaegu täielikult sellele, mida me teeme".[95]

Arvutisuhtluses läheb nii praegu kui ka lähitulevikus kaduma tohutu hulk mitteverbaalset informatsiooni, mida inimesed isegi kõige põgusamal näost näkku kokkusaamisel omavahel vahetavad. (E-kirjades kasutatavad emotikonid, näiteks :), viitavad samuti sellele, kuid suudavad edasi anda vaid murdosa tegelikus näoilmes sisalduvast teabest.) Silmside, žestid (nii tahtlikud kui tahtmatud), noogutused, vaevumärgatavad kulmukortsutused, kehakeel, istekoha valik, millisekundites mõõdetav kõhklus – kogu seda informatsiooni, mida me harilikult näost näkku suhtlest peaaegu mõtlemata töötleme, tekstis ei leidu.

Liiatigi, nagu organisatsiooniteoreetikud Nitin Nohria ja Robert G. Eccles osutavad, pakuvad näost näkku kohtumised niisugust põhjalikku ja kiiret tagasisidet, mis on arvutisuhtluse puhul võimatu.

> Elektroonilise infovahetusega võrreldes pakub näost näkku läbikäimine ebatavaliselt palju võimalusi vahelesegamiseks, korrigeerimiseks, tagasisideks ja õppimiseks. Erinevalt suuresti järjestikulistest interaktsioonidest võimaldab näost näkku interaktsioon kahel inimesel ühtaegu sõnumeid saata ja ka vastu võtta. Katkestamise, tagasiside ja korrigeerimise tsükkel, mida on võimalik näost näkku suhtluse juures rakendada, on sedavõrd kiire, et toimub peaaegu ühe hetkega. Nagu [sotsioloog Erving] Goffman märgib, "on kõnelejal võimalik juba enne mõttearenduse lõpetamist näha, kuidas teised tema sõnumile reageerivad, ning oma mõtet reaktsiooni muutmiseks poole pealt muuta". Kui interaktsioon toimub grupis, kus osalejad istuvad näod vastamisi, on samaaegselt toimuvate "vestluste" hulk nii suur, et infovahetust oleks teiste meediumide vahendusel veelgi raskem korraldada.

Arvutisuhtlusega kaasnev sotsiaalsete vihjete vähesus on inimestevahelisele koostööle ja usaldusele takistuseks, eriti siis, kui interaktsioon on anonüümne ega tugine laiemal sotsiaalsel kontekstil. Eksperimendid, milles on võrreldud näost näkku suhtlust ja arvutisuhtlust, kinnitavad, et mida rikkam on suhtlusmeedium, seda seltsivam, isiklikum, usaldavam ja sõbralikum on kohtumine.[96]

Tõsi, arvutisuhtlus on egalitaarsem, ausam ja ülesandele orienteeritum kui näost näkku suhtlus. Arvutipõhistes gruppides osalejad pakuvad sageli rohkem mitmesuguseid alternatiive. Sotsiaalsete vihjete vähesuse ja sotsiaalse suhtluse vaesuse tõttu on aga arvutipõhiste gruppide liikmetel raskem üksmeelele jõuda ning nende omavaheline solidaarsustunne ei ole nii tugev. Neil tekib "depersonaliseerumise" tunne ning grupi sõ

[illegible] ei paku neile nii suurt rahuldust. Arvutipõhised grupid jõuavad [illegible]mini oma ühise probleemi intellektuaalse mõistmiseni – tõenäoliselt [illegible]sel, et "kõrvalist", tähelepanu hajutavat sotsiaalset suhtlust on vä[illegible], kuid neil on palju raskem jõuda usalduse ja vastastikuse seotuseni, [illegible] on vajalik selle mõistmise ellurakendamiseks.

Arvutipõhises suhtluses, kus mõtete moondumine ja vääritimõistmine [illegible] kergemad tekkima, esineb pettust ja lubadustest taganemist rohkem. Arvuti vahendusel suhtlejaid kammitseb sotsiaalne viisakus vähem ning [illegible] on varmamad kasutama krõbedaid väljendeid ja sõimu. Kübernaudi kasutavad säärase suhtlusstiili kohta sageli mõistet "fleim" (*flaming*) [illegible] kujundit, mis viitab käsivõitlusele leegiheitjate (*flamethrowers*) [illegible]. Arvutisuhtlus sobib hästi infojagamiseks, arvamuste kogumiseks ja [illegible]vide üle arutlemiseks, kuid usalduse ja hea tahte arendamine on [illegible]ruumis raskendatud. John Seeley Brown ja Paul Duguid osutavad [illegible], et "Interneti kaudu toimuvate rahaliste ja sotsiaalsete tehingute [illegible]sus ei võrdu mitte digitaalse krüpteeringu turvalisusega – seda [illegible]emi on üsna odav lahendada –, vaid selle tehingu fooniks oleva [illegible]saalse ja tehnilise infrastruktuuri turvalisusega".[97]

Mainitud põhjustel leiavad Nohria ja Eccles, et laialdane arvutisuhtlus [illegible] tegelikult *sagedasemaid* näost näkku kohtumisi: "Selleks, et elektrooniline meedia kasutajad aru saaksid, mis infot teised neile tegelikult [illegible]stavad, peab eksisteerima ulatuslik, sügav ja tugev ühiskondlik su[illegible] infrastruktuur." Virginias Blacksburgis paikneva elektroonilise kogukonnavõrgustiku kogemus näitab, et "elektroonilise kogukonna laotamine otse füüsilise kogukonna peale tekitab väga tugeva ühiskondliku [illegible] käituda viisakalt. Kui sa Internetis kellegi peale karjud või teda [illegible], võid sa järgmisel päeval temaga toidupoes kohtuda, samuti võib [illegible] naabriks osutuda."[98] Teisisõnu, sotsiaalne kapital võib osutuda tõhusa arvutisuhtluse *eelduseks*, mitte selle *tagajärjeks*.

Teoreetiliste ja praktiliste küsimuste puhul ei tõuse need probleemid nii teravalt esile kui ebamäärastes ja ebakindlates olukordades. Suuresti aitab [illegible]vaid komplikatsioone leevendada see, kui arvutisuhtlus toetub [illegible]valele näost näkku suhetele. Abikaasaga arvuti vahendusel restoranis [illegible]sõõki kokku leppida võib olla lihtne, kuid naabriga tema lärmaka [illegible]pidude üle vaidlemine ei pruugi kuigi sujuvalt kulgeda. Interneti vahendusel leitud uue sõbraga sõlmitud tüüpsuhte puhul on puudu just see [illegible]sotsiaalne kontekst, mis näib olevat hädavajalik, et kompenseerida antud [illegible]tsiumiga kaasnevat sotsiaalsete vihjete puudumist. Näost-näkku-võrgustikud on enamasti tihedad ja läbipõimunud, arvutisuhtlusel põhinevad võrgustikud aga hõredad ja lõdvad. Virtuaalse maailmaga kaasnev [illegible]imsus ja muutlikkus soodustab "kergelt-tulnud-kergelt-läinud" ja "tähikäiguhoovi"-suhteid. Just arvutisuhtluse pealiskaudsus mõjub [illegible]ele küberruumi asukatele ahvatlevalt, kuid ei soodusta sotsiaalse kapitali loomist. Kui sisenemine ja väljumine on liiga lihtne, siis ei teki [illegible]endumust, usaldusväärsust ega vastastikust seotust.[99]

Video- ja audiofunktsioonid, mille abil arvutisuhtlust täiustatakse, võ
vad kunagi neid probleeme leevendada, kuid tõenäoliselt mitte niipea
Isegi kehva kvaliteediga videopilt nõuab nii suurt "ribalaiust" (võimsust)
et tõenäoliselt ei muutu see vähemalt järgmise 10 ega ka enama aasta
jooksul piisavalt odavaks ja kättesaadavaks. Liiatigi viitavad mitmed
eksperimentaalsed tõendid sellele, et isegi kõrgekvaliteedilise videopildi
puhul arvutisuhtluse negatiivsed küljed – depersonaliseerumine, psüh
holoogiline distants, sotsiaalsete vihjete vähesus jm – küll leevenduvad
kuid jäävad alles.[100] Vaatamata sellele, et tehnoloogia arengu tempo ja
ulatus muudab riskantseks ennustused mõju kohta, mida arvutisuhtlus
ühiskondlikule läbikäimisele tulevikus avaldab, näib see teine takistus
küberruumi kogukondade loomise teel isegi kaalukam olevat kui digi
taalse lõhe probleem.

Kolmas takistus kannab väljakutsuvat nime "küberbalkaniseerumine".[101] Nimelt võimaldab Internet piirduda suhtlemisel üksnes inimes
tega, kellel on täpselt samad huvid mis meil – mitte lihtsalt BMW oma
nikega, vaid 2002. aasta BMW omanikega või vahest isegi ainult 2002.
aastal turboülelaaduriga varustatud 1973. aasta BMW omanikega, ja
seda olenemata elukohast ja muudest võimalikest huvidest. Säärane kit
sas spetsialiseerumine on kõnealuse meediumi üks suurimaid ahvatlusi
kuid sildava sotsiaalse kapitali seisukohast üks salakavalamaid ohtusid
Thunderbirdi puudutav kommentaar võidakse BMW-teemalises jututoas
tembeldada "teemaväliseks". Kujutage võrdluseks ette naerupahvakuid
mis vallanduksid, kui mõni keeglivõistkonna liige või pühapäevakooli õpilane üritatakse kaaslase juhuslikku mõttearendust teemavälisek
kuulutada.

Kui tegeliku elu interaktsioonid sunnivad meid sageli tegelema erisuu
tega, siis virtuaalmaailm võib olla homogeensem – mitte demograafilises
mõttes, vaid huvide ja väljanägemise poolest. Huvipõhised kogukonnad
võivad kohapõhised kogukonnad välja süüa. Nagu märgib kommunikat
sioonispetsialist Stephen Doheny-Farina, kes on kübekogukondade välja
vaateid põhjalikult ja suure sisseelamisvõimega analüüsinud:

> Füüsilistes kogukondades oleme sunnitud elama koos inimestega, kes võivad meist mitmel viisil erineda. Virtuaalsed kogukonnad pakuvad meile seevastu võimalust konstrueerida utoopilisi kollektiive – huvil, haridusel, maitsel, uskumustel ja oskustel põhinevaid kogukondi. Küberruum võimaldab luua asustamata maastikule uue maailma.[102]

Küberruumis on interaktsioon harilikult "ühetasane". Inimesed, kes
kuuluvad koos minuga 19. sajandi Ameerika ajaloo e-gruppi, on minuga
seotud ainult *selle* teema kaudu; oma naabriga võin ma aga kohtuda nii
supermarketis, kirikus kui ka palliväljakul. Me ei saa muidugi kindlad
olla, kuidas Interneti-kogukonnad arenevad, ent kui virtuaalkogukon

nad kujunevad "ühetasemateks" kui päriselu kogukonnad, hakkab see
tõenäoliselt küberbalkaniseerumist suurendama.

Kui kogukonnad ruumis liituvad, võib kohalik heterogeensus järk-järgult kitsama virtuaalse homogeensusega asenduda. Interneti-tehnoloogia võimaldab infrapunateleskoope kasutavatel astronoomidel, veinisõpradel, Star Treki fännidel ja valge rassi ülemvõimu teooria pooldajatel leppelduda kitsasse, ühesuguse meelelaadiga suhtlusringi ja isegi õhutab seda tegema. Uued filtrimistehnoloogiad, mis sõeluvad "asjassepuutumatud" sõnumid automaatselt välja, muudavad probleemi veelgi hullemaks. Mõtlemõõda kuidas maitsed ja huvid kitsenevad, muutub juhuslike sidemete teke üha ebatõenäolisemaks – inimene teab ja hoolib üha rohkem üha vähesemast. See suundumus võib kitsas mõttes tõsta tootlikkust, kuid kahandab ühiskondlikku sidusust.

Teisest küljest ei tohiks me praeguste päriselu kogukondade heterogeensusesse liiga romantiliselt suhtuda. "Sulelised hoiavad omaette" (*birds of a feather flock together*) ütleb vanasõna, tuletades meile meelde, et homogeensed kogukonnad hakkasid tekkima juba ammu enne Internetti. See on *võimalus*, mida küberruum veel kitsama rõhuasetusega kogukonnad tekkeks pakub, ka reaalsuseks saab, sõltub suuresti sellest, kuidas seda ühe "virtuaalne" tahk meie laiema ühiskondliku tegelikkuse ja ka väärtustega kokku sobib. Nagu liiatigi on täheldanud arvutiteadlane Paul Resnick, ei kujune võib-olla välja ei kõikehõlmavaid "küberkogukondi" ega ka suletud "kübergetosid", vaid hoopis arvukad "küberklubid", mille liikmeskond osalt kattub. Seda sorti maailmas võivad teistest huvidest gruppe ühendavad nõrgad sidemed luua hoopis läbipõimunud kogukondade kogukonna.[103]

Viimane võimalik takistus on pigem oletuslik, kuid seda kurjakuulutavam: Kas Internet kujuneb oma olemuselt nutikamaks telefoniks või nutikamaks televisiooniks? Teiste sõnadega, kas Internetist saab peaasjalikult ühiskondliku suhtluse vahend või passiivse privaatse meelelahutuse vahend? Kas arvutisuhtlus tõrjub näost näkku suhtluse kõrvale? Selles küsimuses on praegu eriti raske midagi ennustada. Väga esialgsed leiud annavad siiski lootust, näidates, et Internetis veedetud aeg võib asendada televiisori ees veedetud aega: ühes 1999. aasta uuringus kinnitas 47% Interneti-kasutajatest, et on selle tõttu hakanud vähem televiisorit vaatama; võrdluseks, ainult 19% kinnitas, et on Interneti tõttu hakanud vähem ajakirju lugema ja 16%, et on hakanud Interneti tõttu vähem ajalehti lugema. Teisest küljest näitas üks esimesi eksperimentaalseid uuringuid seda, et intensiivne Interneti kasutamine võib põhjustada sotsiaalset isolatsiooni tunnet ja koguni depressiooni.[104] Juhtigem nende väga esialgsete uuringutulemuste valguses lõpetuseks tähelepanu veel ühele olulisele: ärilised motiivid, mis praegu Interneti arengut juhivad, näivad rõhutavat pigem individualiseeritud meelelahutuse ja äri aspekti kui kogukondliku osaluse aspekti. Võimalik, et kogukonnasõbralikuma tehnoloogia väljaarendamiseks peab tõuge tulema väljastpoolt turgu.

Oleme vaadelnud niihästi optimistlikke kui pessimistlikke stsenaariume. Milline võiks olla kokkuvõtlik järeldus telekommunikatsiooni tõenäoliste mõjude kohta ühiskondlikule sidususele ja kodanikuosalusele? Telefoni ajalugu tuletab meile meelde, et nii utopism kui nutulaul on äärmiselt kohatud. Liiatigi oleks väga vale arvata, et küsimus puudutab arvutisuhtlust *versus* näost näkku interaktsiooni. Nii telefoni ajalugu kui ka esimesed andmed Interneti kohta näitavad veenvalt, et arvutisuhtlus hakkab näost näkku suhtlevaid kogukondi *täiendama*, mitte *asendama*.

Sotsioloog Barry Wellmani ja tema kolleegide poolt teadlaste arvuti suhtluse kohta tehtud põhjalikus uuringus ilmnes eriti rabav paralleel telefoni kasutamisega, nimelt:

> kuigi Internet aitab teadlastel suurtest vahemaadest hoolimata sidemeid säilitada, on füüsiline lähedus ikkagi oluline. Teadlased, kes näevad üksteist sagedamini või töötavad üksteisele ligemal, saadavad üksteisele ka sagedamini e-kirju. Sage kontakt Interneti kaudu täiendab, mitte ei asenda sagedast näost näkku suhtlemist.[105]

See avastus on igati kooskõlas arvutisuhtlusele helget tulevikku ennustava MITi teadlase Dertouzose kaalutletud prognoosiga: "Kuigi mitmeid vähetähtsaid ärisuhteid ja juhuslikke sotsiaalseid sidemeid sõlmitakse ja säilitatakse ka puhtvirtuaalsel pinnal, on füüsiline lähedus olulisemate ametialaste ja ühiskondlike suhete kindlustamiseks ja tugevdamiseks hädavajalik." Cornelli ülikooli arvutiteaduse professor Dan Huttenlocher väidab, et "digitaalsed tehnoloogiad aitavad juba moodustunud kogukondi suurepäraselt säilitada; kogukondade loomisel on nad vähem tõhusad".[106] Kui aga arvutisuhtluse põhimõjuks kujuneb näost-näkku-suhete tugevdamine, mitte nende asendamine, siis on ebatõenäoline, et Internet suudaks meie sotsiaalse kapitali allakäiku peatada.

Lõpetuseks, me ei tohi arvata, nagu sõltuks Interneti tulevik mingist välisest, mõistusetust "tehnoloogilisest imperatiivist". Kõige tähtsamaks küsimuseks pole mitte see, mida Internet meile teeb, vaid see, mida meie Internetiga teeme. Kuidas meil õnnestuks arvutisuhtluse tohutu potentsiaal sotsiaalsesse kapitali tehtavate investeeringute tootlikkuse tõstmisel ära kasutada? Kuidas rakendada see paljulubav tehnoloogia kogukondlike sidemete tihendamise teenistusse? Kuidas muuta see tehnoloogia sotsiaalse "kohalolu", sotsiaalse tagasiside ja sotsiaalsete vihjete selgus kohast tõhusamaks? Kuidas rakendada see kiire ja odav suhtlusvahend päriselu rebenevate kogukondade tugevdamise teenistusse, selle asemel et lasta end mingi ebamaise "virtuaalse kogukonna" illusiooni poolt võrgutada? Ühesõnaga, kuidas muuta Internet lahenduse osaks? Uue sajandi künnisel käsitlevad mitmed arvutisuhtluse valdkonna kõige põnevamad uuringud just neid teemasid. Raamatu viimases peatükis peatun ma pü gusalt mõnedel sellistel väljavaadetel. Hetkel piirdun aga järeldusega, et

ei suuda tavapärasemate sotsiaalse kapitali vormide allakäiku *tõesti* peatada, kuid potentsiaal on tal selleks olemas. Tegelikult on raske ette kujutada, kuidas lahendada tänapäeva kodanikuelu ees seisvaid dilemmasid ilma arvutisuhtluseta.

Erandid väikeste ühenduste, ühiskondlike liikumiste ja telekommunikatsiooni kohta on ebaselgemad kui varasemates peatükkides esitatud trendid. Kõike arvesse võttes võib öelda, et kodanikuosaluse vähenemise taustal trendis on kõige selgemateks eranditeks 1) seitsmendas peatükis käsitletud noorte vabatahtliku aktiivsuse tõus; 2) telekommunikatsiooni, sh Interneti areng; 3) evangeelsete konservatiivide rohujuuretasandi aktiivsuse jõuline tõus; ning 4) eneseabirühmade arvu suurenemine. Need erandlikud vastuhoovused on väärtuslikuks meeldetuletuseks, et ühiskond areneb samaaegselt mitmel eri viisil. Need erandid seni üldiselt marginaalseks kujunenud loos juhivad meie tähelepanu kodanikuühiskonna arengu võimalikule sünnile. Paraku ei suuda need erandid kaugeltki kompenseerida tendentsi, mille tulemusel ameeriklased on viimasel kahelkümnendil kogukonnaelust üha enam irdunud. Enne kui pööramegi pilgu reformivõimalustele, peame mõistma selle mõõna algallikaid. Selle põhjusel on 20. sajandi esimest kaht kolmandikku iseloomustanud kodanikuaktiivsus viimasel paaril aastakümnel langusele pööranud? Sellele mõistatusele on pühendatud raamatu järgmine osa.

10. peatükk

Sissejuhatus

[illegible] SIDEMETES ja kodanikuaktiivsuses toimus 20. sajandi viimasel kolmandikul Ameerikas oluline muutus. Enne põhjuste juurde asumist võtkem kokku, mida me selle kohta teame.

[illegible] sajandi esimese kahe kolmandiku jooksul muutusid ameeriklased [illegible] kogukondades sotsiaalselt ja poliitiliselt järjest aktiivsemaks – kiri[illegible] ja ametiühinguruumides, keeglisaalides ja klubides, nõupidamis-, [illegible]mängu- ja lõunalaua taga. Aasta-aastalt olime üha heldemad anne[illegible] lõime kaasa üha rohkemates kohalikes ettevõtmistes ja käitusime [illegible] praegu võib järeldada) üksteise suhtes üha usalduslikumalt. Ja siis, [illegible]lisel kombel, vähenes meie aktiivsus enam-vähem üheaegselt kõi[illegible] selmainitud valdkondades.

[illegible] siiski aktiivsemad osalejad kui paljude teiste riikide kodanikud, [illegible] oma lähiminevikuga võrreldes on meie seotus nõrgenenud. Oleme [illegible] kriitilise pealtvaataja rolli, kes huvitunult õpetab kõrvalt, kuid ise [illegible]. Säilitame oma ametliku liikmestaatuse, kuid kohale ilmume [illegible]. Oleme leiutanud uusi viise oma nõudmiste esitamiseks – selliseid, [illegible] meile vähem nõudmisi esitavad. Üha väiksema tõenäosusega osale[illegible] kollektiivsetes aruteludes – olgu valimisjaoskonnas või koosolekusaa[illegible] ning kui lähemegi kohale, siis avastame nördimusega, et sõpradest [illegible] on ilmunud väga vähesed. Oleme kadedamad kulutama oma [illegible] ja (kui vanemad inimesed välja arvata) ka aega ning võõraste suhtes [illegible] juba eos usaldamatust. Ja nad vastavad muidugi samaga.

[illegible] kõik sotsiaalsed võrgustikud pole siiski kängunud. Lahjemad, [illegible] konkreetse kanali kaudu toimuvad pinnapealsed suhted on järk-jär[illegible] asendamas intensiivseid, läbipõimunud ja hästi väljatöötatud side[illegible]. Üha suurem osa meie sotsiaalsest suhtlusest on ühekordne, kindla [illegible] ja enesekeskne. Oleme loonud "piiratud vastutusega kogu[illegible]", nagu ennustas sotsioloog Morris Janowitz aastakümneid tagasi; [illegible]loogid Claude Fischer ja Robert Jackson on koos kolleegidega neid [illegible] positiivsemates toonides nimetanud "personaalseteks kogukonda[illegible]". Paljudest kohalikest teemadest huvitatud püsivad, suured ja kirju

liikmeskonnaga ühendused asenduvad lühiajalisemate, ühele eesmärgile keskendunud organisatsioonidega, väiksemate rühmadega, mis "pakuvad meie elu muutlikkust ning võimaldavad sidemeid sõlmida samas suguse kergusega nagu neid läbi lõigata".[2] Rohujuuretasandil tegutsevate seltside asemel, mis kunagi viisid meid silmast silma kokku niihästi meeldivate kui ebameeldivate naabritega, annavad nüüd tooni peadpööritava kiirusega tekkivad palgaliste töötajate hallatud huvigrupid, mis kindla eesmärgi nimel ellukutsutuna esindavad meie kitsenenud enesemäärat lust. Asukohapõhine sotsiaalne kapital asendub eesmärgipõhisega, ei tõmbume eemale neist vastastikusest seotusest lähtuvatest võrgustikest millest kunagi meie kogukonnad koosnesid.

Kõige kummastavam on see, et kuigi kogukondlikkuse langust mõtlemakasid enda sõnutsi juba esimesed Jeremiad, ei alanud sotsiaalse kapitali erosioon sugugi esimeste palverändurite jõudmisega Ameerikasse. Vastupidi, praegu elusolev põlvkondki võib tagasi vaadata aegadele, mil ühiskumine toimus vastupidises suunas – aktiivsema sotsiaalse ja poliitilise osaluse, suurema heldekäelisuse ja usalduse, tihedama seotuse poole. Igaühe hinnang nendele paaril-kolmel viimasel aastakümnel toimunud muutustele on erinev, kuid muutuste äkilisus, põhjalikkus ja ootamatus on intrigeeriv ja nõutukstegev. Miks lagunes koost Ameerika kogukonnaelu kangas, mis hakkas hargnema 1960. aastate alguses ja 1970. aastatel ning hooga kärisema 1980. ja 1990. aastatel? Enne selle kanga kokkukudumist peame põhjustel sarvist haarama.

Kui ma ei eksi, siis on sel mõistatusel oluline koht Ameerika demokraatia edasises arengus. See on tüüpiline mõrvamüsteerium oma asitõendite, niidiotstest kubiseva kuriteopaiga ja hulga võimalike kahtlusalustega. Nagu kõigis heades detektiivjuttudes, tuleb ka siin välja, et mõnedel kindlatel kurikaeltel on laitmatu alibi ning et mõned olulised niidid juhivad hämarate sündmusteni, mis juhtusid enne, kui eesriie tõusis. Veelenam: nagu Agatha Christie loos "Mõrv Idaekspressis" tuleb ka siin välja, et süüdlasi on mitu, nii et peame tabama asjaosaliste ninamehe. Lõpuks pean ma juba ette tunnistama, et pole suutnud päriselt seda mõistatust lahendada, seega kutsun teid appi niidiotsi kokku sõlmima.

Sarimõrvari (või ka näiteks vallapääsenud epideemia põhjuste) kindlakstegemist alustavad uurijad tavaliselt ohvrite ühiste joonte otsimisega – olid nad kõik ehk blondid, mereandide armastajad või vasakukäelised? Samamoodi otsivad sotsiaalteadlased mõjurite kokkupuutepunkte, kui püüavad selgitada suundumusi, nagu langus sotsiaalses osaluses. Kui osaluse langus on suurim eeslinlaste hulgas, võib see pakkuda ühe vastuse, ent kui see peaks olema suurim näiteks töötavate naiste hulgas, siis muutub usutavaks hoopis teine tõlgendus. Ka mina kasutan seda lähenemist laiahaardelist strateegiat ning püüan leida vastust küsimusele, kas kodanikuaktiivsuse langus ajas ja ruumis on seotud teatud sotsiaalsete karakteristikutega. Kohe alguses tuleb aga tähelepanu pöörata kahele nõrgale kohale selles plaanis.

Esiteks ulatub sotsiaalsete muutuste mõju sageli otsestest asjaosalistest kaugemale. Kui näiteks õhtused kodupeod on muutunud harvemaks seetõttu, et naised on hakanud rohkem tööl käima – nagu on alust arvata –, siis võib selline areng kaotada õhtused kodused kooskäimised nii töötavate naiste juures kui ka koduste naiste hulgas, kes tüdivad pidevast võõrastamisest. Sellisel juhul on töö ja õhtuste kooskäimiste vaheline seos küll nõrk, kuigi hüpoteesi kohaselt mõjub töö kodupidudele halvasti. Samamoodi võib oletada, et kui teises linnas töötamine või sagenev telekanali vaatamine mõjub halvasti sõpruskondade klubilistele kooskäimistele, siis hakkab selle mõju mõne aja pärast nähtav olema ka nende hulgas, kes teises linnas tööl ei käi ja palju televiisorit ei vaata, sest klubitegevus muutub ja tavalised kohalkäijadki ei viitsi enam osaleda. Ka eelmistes peatükkides nägime tõendeid sellistest "sünergilistest" mõjudest, mis kipuvad kiiremini just *kollektiivseid* tegevusi (nagu avalikud koosolekud) mitte aga *individuaalseid* tegevusi (nagu ajalehtedele lugejakirja kirjutamine). Meie uurimisstrateegia õnnetuseks ei võimalda need sünergilised mõjud (nii nagu epideemiagi puhul, mis on algselt haigusekandjalt ühelt levinud) ühemõttelise kohtuotsuseni jõuda.[3]

Teiseks ei paista tavaliste kahtlusaluste rutiinsel ülevaatusel eriliselt palju ühtki neist. Kodanikupassiivsuse tekitajad on kõik saanud justkui võrdsed võimalused. Järsk ja kindel langus klubilistes kokkusaamistes, pidude külastamises, kogukondlikus tegevuses, kirikus käimises, heateokstes, kaardimängudes ja valimisaktiivsuses on viimaste kümnendite jooksul tabanud kõiki Ameerika ühiskonnakihte enam-vähem võrdsel määral. Suundumused on ühesugused nii meeste kui naiste hulgas, nii linnalgi rannikul kui ka sisemaal, nii üürnike kui omanike seas, niihästi mustade getodes kui valgete äärelinnades, niihästi väikestes linnades kui suurtes metropolides, nii protestantide kui katoliiklaste hulgas, niihästi jõukate kui vaeste hulgas, nii vallaliste kui abieluliste hulgas, nii mittevõlgade, väikeettevõtjate kui tippjuhtide seas, nii vabariiklaste ja demokraatide pooldajate kui ka poliitilise eelistuseta valijate hulgas, nii lastetute kui lastetute seas, nii täiskohaga töötavate kui koduste inimeste hulgas.[4]

Nagu oleme juba märkinud, on kodanikuaktiivsuse *määr* mainitud kategooriates erinev – mitteformaalset suhtlust on rohkem naiste hulgas, kodanikuaktiivsust rohkem jõukate seas, sotsiaalset usaldust vähem kirikus käivate päritolu ameeriklaste hulgas, valimisaktiivsus madalam kindla poliitilise eelistuseta valijate seas, rohkem inimsõbralikkust väiksemates linnades, kirikus käimist rohkem lastega peredes, ja nii edasi. Kuid *suundumused* kodanikuaktiivsuses on väga sarnased. Näiteks aastatel 1974–1994 väitis end olevat viimase aasta jooksul avalikel koosolekutel kohalikke asju arutamas käinud 18 protsenti valgeid ja ainult 13 protsenti mustanahalisi, kuid kummagi rassi osaluse määr kahanes nende kahe aastakümne-

ne jooksul poole võrra. 1999. aastal osales kohalikus poliitikas Vermont maapiirkonnas rohkem inimesi kui suurlinnas Bostonis, kuid Vermont maapiirkonnas osales 1999. aastal kohalikus poliitikas *vähem* inimesi kui 1959. aastal. Lühidalt, me ei leia sellelt kodanikupassiivsuse epideemia demograafiliselt kaardilt ühtegi üheselt tuvastatavat "kuuma kohta", mis näitaks meile kätte põhjused.

Üheks usutavaks valdkonnaks, millest uurimist alustada, võiks olla haridus. Haridus on üks tähtsamaid muutujaid – sageli isegi kõige tähtsam –, mille järgi saab ennustada paljusid sotsiaalse osaluse vorme vabatahtlikust ühisaktiivsusest ühingute liikmelisuseni, kohalike asjade komisjoni juhtimise, kodupidude korraldamise ja veredoonorluseni. Tõsi, haridusel on vähe mõju mitteformaalse sotsiaalse seotuse ilmingutele, nagu sõprade külastamine, perelõunad ja kirikus käimine, ehkki ta on positiivses seoses kuulumisega kirikuga seotud kooslustesse. Samas on haridusel ehk tugev korrelatsioon osalemisega avalikes, formaalse korraldusega tegevustes. Neli lisa-aastat hariduses (näiteks ülikooliharidus) suurendab huvi poliitika vastu hinnanguliselt 30 protsendi võrra, klubitegevust 6 protsendi võrra ning vabatahtlikku tegevust 45 protsendi võrra. Ülikooli lõpetanuil on kaks korda suurem tõenäosus saada kohalikus organisatsioonis juhtivasse ametisse, osaleda avalikel koosolekutel, kirjutada oma kongresmenile, osaleda poliitilisel meeleavaldusel. Sama kehtib nii meeste kui naiste puhul ning eri rassides ja põlvkondades. Lühidalt, haridusel on äärmiselt võimas tegur kodanikuaktiivsuse ennustamisel.[5]

Miks on haridusel nii märkimisväärne mõju sotsiaalsele sidususele? Osalt annab haridus õiguse eelisseisundile – näitab ühiskondlikku staatust ja majanduslikku staatust –, ent kui hinnata kodanikuaktiivsuse eri vorme üheaegselt sissetuleku, sotsiaalse staatuse ja haridustaseme järgi, siis tõuseb haridus esile kui suurima mõjuga tegur. On täiesti mõeldav, et hariduslikud edusammud on seotud ambitsioonikuse, energilisuse või mõne muu kaasasündinud iseloomuomadusega, mis ühtlasi suurendab kodanikuaktiivsust. Peale selle on haritumad inimesed kogukonnas rohkem hõivatud osalt ka lihtsalt oskuste, vahendite ja suhtumise tõttu, mis neile kodust ja koolist kaasa on antud. Igal juhul tähendab rohkem haridust rohkem osalust, ükskõik kas me võrdleme inimesi, osariike, kogukondi või (20. sajandi esimese kahe kolmandiku) ajavahemikke.

Kuigi on üldtunnustatud tõsiasi, et tänapäeva ameeriklased on haritumad kui nende vanemad ja vanavanemad, on vähem teadvustatud seda, kui ulatuslikult ja kiiresti on see suundumus muutnud täiskasvanud elanikkonna hariduslikku koosseisu. Veel 1960. aastal oli keskharidusega ameeriklasi ainult 41 protsenti, 1998. aastal aga juba 82 protsenti. 1960. aastal sai kõrgkoolidiplomi vaid 8 protsenti ameeriklastest, 1998. aastal oli neid 24 protsenti. Aastatel 1972–1998 lahkusid areenilt 20. sajandi esimese kahe kolmandiku jooksul (kellest enamikul jäi keskkool lõpetamata) ning tegid ruumi beebibuumeritele ja nende järglastele (kellest enamik käis kõrgkoolis). Sel ajavahemikul vähenes poole võrra

[illegible] haridusteega ameeriklaste hulk, langedes 40%-lt 18%ni, samal ajal kui 12 aastat või kauem haridust saanud inimeste osakaal peaaegu kolmekordistus, tõustes 28%-lt 50%ni.[7]

Seega võib öelda, et haridus tõstab tunduvalt kodanikuaktiivsust ja et haridustase on märkimisväärselt tõusnud. Paraku need faktid ainult süvendavad segadust – haridustaseme tõus oleks pidanud kodanikuaktiivsust tõstma. Niisiis oleme pärast esimest uurimisretke suuremas segaduses kui enne. Sõltumata kodanikupassiivsust ja sotsiaalse kapitali vähenemist põhjustanud jõudude iseloomust on need mõjunud kõikidele Ameerika ühiskonna osadele. Sotsiaalne kapital on hävinud igas kahekümnendas kõrgkoolielu eeliseid nautinud ameeriklases, igas kahekümnendas keskkooli mittejõudnud ameeriklases ning vähenenud ka kõigis ülejäänutes vahepealsetes variantides. See salapärane irdumine sajandi [illegible] kolmandiku jooksul on mõjutanud kõiki meie ühiskonna kihte.

Selle mõistatusele on pakutud mitmeid võimalikke seletusi:

- Hõivatus ja ajanappus
- Majandusraskused
- Naiste asumine palgatööle ja pinged kahe töötava vanemaga peredes
- Sagenenud elukohavahetused
- Eeslinnastumine
- Televisioon, elektrooniline revolutsioon ja muud tehnoloogilised muutused
- Ameerika majanduse struktuursed muutused, nagu kaubanduskettide ja harukontorite levik, teenindussektori areng ja üleilmastumine
- Abielu- ja peresidemete lõdvenemine
- Heaoluriigi teke
- Revolutsioon kodanikuõigustes
- 1960. aastad (kuigi enamik neid sündmusi juhtus 1970. aastatel), sealhulgas
  - Vietnami sõda, Watergate'i afäär, pettumine avalikus elus
  - Võimudevastane kultuurirevolutsioon (seks, narkootikumid jms)

Enamik tunnustatud krimikirjanikke ei söandaks oma loosse nii palju võimalikke kahtlusaluseid tuua, ükskõik kui energiline nende loodud detektiiv ka oleks. Ma ei ole pädev kõiki neid teooriaid lahkama – kindlasti mitte lõplikult –, kuid me peame püüdma terad sõkaldest eraldada. On ahvatlev oletada, et ühel suurel nähtusel (nagu kodanikuaktiivsus) on ka üks suur põhjus (näiteks kahe töötava vanemaga pered või mateerialism või televisioon), kuid enamasti on selline oletus vale. Sotsiaalsel uurimusel, mis on nii valdav nagu see, mida me praegu uurime, on peaaegu alati mitu põhjust ning meie ülesanne on hinnata nende suhtelist tähtsust.

Iga[illegible] ainult osaline lahendus meie mõistatusele peab mitmele küsimusele vastates end tõestama.

• *Kas selgituseks pakutav tegur on seotud sotsiaalse kapitali ja kodanikuaktiivsusega?* Kui ei, siis on raske mõista, miks selline tegur üldse kahtlusaluste nimistus on. Näiteks on kõnealusel perioodil paljud naised palgatöötajana asunud, ent kui ilmneks, et töötavad naised ei ole kogukonna tegemistega põrmugi vähem seotud kui kodused naised, oleks raske kirjutada kodanikulikes organisatsioonides osalemise vähenemist kahe töötava vanemaga perede kasvu arvele.[8]

• *Kas see seos on tõeline?* Kui näiteks lapsevanemad oleksid sagedasemad osalejad kui lastetud inimesed, siis võiks see tähtis niidiots olla. Kui aga selguks, et seos vanemastaatuse ja kodanikuaktiivsuse vahel on tinglikum üksnes vanusest, siis peaksime madala sündivuse kahtlusaluste nimekirjast kustutama.

• *Kas selgituseks pakutav tegur muutub asjakohaselt?* Oletame näiteks, et inimesed, kes tihti kolivad, ei juurdu kogukonnas hästi. See oleks oluline vastusest meie mõistatusele, kuid *ainult juhul*, kui elukohavahetus oleks vaadeldaval perioodil sagenenud. (Sellest raskusest ei saanud me üle ega riduse käsitlemisel, mistõttu pidime süüdistusest loobuma.)

• *Kas on võimalik, et selgituseks pakutav tegur pole mitte vähenenud kodanikuaktiivsuse põhjus, vaid tagajärg?* Kui näiteks ajalehtede lugejaskonna suurus oleks tugevalt seotud kodanikuaktiivsusega nii inimeseti kui ka perioodiditi, siis peaksime kaaluma võimalust, et vähenev lugejaskond on kodanikupassiivsuse tagajärg (mitte põhjus).

Neid kriteeriume silmas pidades püüan ma viies järgmises peatükis ära lüüsida sotsiaalse kapitali teket ja kadumist mõjutavaid tegureid.

II peatükk

Aja- ja rahamured

Enige ilmsem kahtlusalune kogukondliku osaluse vähenemise taga on [illegible] hõivatus. See on kõigi lemmikpõhjus sotsiaalse passiivsuse õigustamisel. "Mul pole selleks aega" on põhjendus, millega ameeriklased [illegible] tihedamini selgitavad oma mitteosalemist. "Liiga hõivatud" on tavalisim vastus vabatahtlikust tegevusest kõrvalehoidmisel. Me kindlasti [illegible] end praegu hõivatumana kui eelmise põlvkonna ameeriklased: [illegible] osakaal, kes väidavad end "olevat pidevas ajahädas", enam kui kahekordistus ajavahemikul 1960. aastate keskpaigast 1990. aastate keskpaigani. 1980.-1990. aastatel kasvas pidevalt nende hulk, kes väitsid end "eriliku ajast palju töötavat" ja üha sagedamini "jäid kauemaks tööle". [illegible] suuremas ajahädas on enda arvates täisajatöötajad (eriti kõrgema [illegible]ga), naised, inimesed vanuses 25–54 eluaastat ja väikeste laste [illegible]nemad, eriti üksikvanemad.[9] Neis andmetes pole midagi üllatavat, kuid [illegible] on just needsamad grupid läbi ajaloo eriti aktiivselt kogukonnaelus [illegible]nud, ehk ongi ületöötamine kõige kurja juur.

Sellega seotud põhjusteks, mis võivad olla tinginud kõrvalejäämise [illegible]kondlikust elust, on paikkondlik majandussurutis, töökoha kaotamise [illegible]rim ja reaalpalga langus, eriti sissetulekute jaotuse kahes alumises [illegible]mandikus. Ameerika majanduskliima tekitas 1970. aastate keskpaigast [illegible] aastate keskpaigani üha suuremat ärevust. Seega on võimalik, et aja- ja rahamured koos ongi peamiseks kodanikupassiivsuse põhjuseks (just [illegible] arvamusuurijad teavad rääkida). Siiski osutub ootamatult keeruliseks [illegible] piisava hulga tõendite leidmine, et need kahtlusalused – asjaolu, et [illegible] tõesti on sõprade, naabrite, kohalike asjade jaoks vähem aega, kuna [illegible] majanduslikuks toimetulekuks üha rohkem pingutama – süüdi [illegible] (või õigeks) mõista. Kuivõrd tõendusmaterjalis esineb vastuolusid, siis [illegible] ma lugejal hoiduda selle tõlgenduse põhjal lõpliku otsuse langetamisest [illegible] käesoleva peatüki lõpuni.

[illegible] ei ole üldse selge, kas ameeriklased tervikuna tõesti töötavad [illegible] rohkem kui nende vanemad kodanikuaktiivsuse kõrgajal 1960. [illegible]. Majandusteadlased Ellen McGrattan ja Richard Rogerson väi-

davad, et tervikuna on „nädala töötundide arv inimese kohta Ameerika Ühendriikides olnud suhteliselt püsiv Teisest maailmasõjast saadik – seega pool sajandit, mille jooksul (nagu oleme näinud) on toimunud ni kodanikuaktiivsuse tõus kui langus.[10] Selle üldise stabiilsuse varjus aga toimunud olulised muutused tasustatud töö jaotuses: see on nihkunud meestelt naistele ja vanematelt inimestelt noorematele. Mehed kuhtasid 1990. aastatel palgatööle vähem tunde kui 1950. aastatel. Eelkõige just üle 55-aastastel meestel on tänapäeval tunduvalt rohkem vaba aega osalt varajase pensionilemineku tõttu, mis alati pole vabatahtlik. On selge et naised töötavad tänapäeval rohkem kodust eemal kui kolmkümmend aastat tagasi; seda nähtust käsitleme lähemalt veidi hiljem. Kas aga *tööjõu hulka kuuluvad naised ja mehed* töötavad rohkem kui eelmine põlvkond on vaidlusalune küsimus majandusteadlaste seas, ehkki võib arvata, et mingit erilist muutust pole toimunud. Ajapäevikute uuringutest selgub, et vähenenud on palgatööväline koormus, sealhulgas majapidamistöö ja laste eest hoolitsemine (kuna meil on nüüd vähem lapsi). John Robinson ja Geoffrey Godbey kinnitavad koguni, et aastatel 1965–1995 lisandus keskmisele ameeriklasele 6,2 tundi vaba aega nädalas – 4,5 naistele ja 1,7 meestele – peamiselt vähenenud majapidamistööde ja varasema pensionilemineku tõttu.[11]

Robinsoni ja Godbey väite, et ameeriklastel on nüüd *rohkem* vaba aega kui aastakümnete eest, on mitmed uurijad küll vaidlustanud, kuid mitte ei tõesta, et meil oleks seda *vähem*. Harrise arvamusuuringud on näidanud, et keskmine aeg, mida ameeriklane saab enda väitel kulutada „puhkamiseks, telerivaatamiseks, spordi ja hobidega tegelemiseks, ujumiseks või suusatamiseks, kinos, teatris, kontserdil või muudel meelelahutustüstustel käimiseks, sõpradega koosviibimiseks ja muuks seesuguseks", on viimase veerandsaja aasta vältel püsinud kindlalt 19-20 tunni juures nädalas. (Ajapäevikute uuringutes on leitud, et meil võib isegi kuni kolm korda rohkem vaba aega olla.) Mõnevõrra vastuolulistest tõenditest hoolimata võib järeldada, et *viimase kolme aastakümne jooksul ei ole olnud märgata üldist vaba aja hulga vähenemist, millega saaks seletada kodanikuaktiivsuse langust*. Vastupidi, meie tööväliselt kasutatava aja hulk võib nende aastate jooksul isegi suurenenud olla. Enne selle kahtlusaluse vabastamist peame siiski kindlaks tegema, kuidas täpselt vaba aja kulud ja tulud on jaotunud.

Esiteks on enamik uuest „vabast ajast" sellisel kujul, mida on raske kodanikuaktiivsuseks konverteerida. Osa sellest kujutab endast tuhandeid killustatud hetke, mis on pikitud tiheda graafiku vahele, ja osa varakult „pensionile saadetud meeste soovimatut ajaülejääki. Teiseks nõustuvad kõik vaidluses osalejad, et vaba aega on juurde saanud eelkõige vähem haritud ameeriklased, samal ajal kui nende kõrgharidusega kaasmaalased on seda pigem kaotanud. Vaba aja hulga erinevus kõrghariduseta ameeriklaste ja keskhariduse poolelijätnute vahel suurenes kuuelt tunnilt 1969. aastal kolmeteistkümne tunnini 1998. aastal. Nagu märgivad Robinson ja Godbey, on „töölisklassil" vähem tööd ja „jõude elaval klassil

jõudeelu. Kolmandaks on varasemast levinumad kahe töötava perekonnad, mistõttu vanemad veedavad nüüd tööl rohkem aega. 1998. aastal iga nädal tervelt neliteist tundi rohkem kui 1969. aastal. Kolmandaks, sellele ühiskonnakihile – haritud keskklassi lapsevanematele – kelle najal on läbi aegade seisnud ebaproportsionaalselt suur osa kogukondlikust tegevusest, on ajamuredest igapäevane probleem saanud. Ehk on keegi olnud tunnistajaks vaba aja ümberjaotumisele nendelt inimestelt (enamasti noored haritud naised), kes seda hea meelega kogukondlikus töös rakendaksid, nendele inimestele (enamasti vanemad vähem haritud naised), kes seda pigem oma tarbeks kulutavad.[13]

Ja lõpuks, isegi kui meil kõigil oleks rohkem vaba aega, mida kogukonnaellu investeerida, siis minu vabad tunnid *ei pruugi kattuda* sinu omadega, mistõttu graafikute ühitamine on muutunud tülikamaks. See argument on kooskõlas eespool mainitud tõsiasjaga, et vähenenud on just *traditsioonilised* kodanikuaktiivsuse vormid, mitte *individuaalsed*.[14]

Kahest allikast leiame siiski tõendeid, mis ei ole päris kooskõlas selle kodanikupassiivsuse „tülikuse" teooriaga. Esiteks ei ole tihe graafik tingimata vähenenud kaasalöömisega kohalikus elus, isegi mitte ühesuguse haridus- ja sissetulekutasemega inimeste hulgas. Pigem vastupidi: töötavad inimesed on nii kodanikualgatuses kui ka tavasuhtluses väljaspool tööd aktiivsemad kui tööjõuturult välja langenud inimesed ning töötajate puhul seostatakse pikki tööpäevi just suurema kodanikuaktiivsusega, mitte väiksemaga. Inimesed, kes väidavad endal olevat tiheda graafiku, on tõenäolisemad kaasalööjad kohalikes ettevõtmistes, kirikutes ja kluppides, poliitika jälgimises, sõprade külastamises ja võõrustamises ning muus sellises.[15] Vastupidiselt üldkehtivale majandusteooriale on ühes uuringus leitud, et pikemate tööpäevadega töötajad on ka tõenäolisemad vabatahtliku töö tegijad ning et kahe töökohaga inimesed on altimad end vabatahtlikuks pakkuma kui ühel töökohal töötajad. Põhjalikus osalemispõhjusi käsitlenud uuringus leidsid politoloog Sidney Verba ja ta kolleegid, et inimese vaba aja hulk mõjutab väga vähe või ei mõjuta üldse tema kodanikuaktiivsust. Ainus kollektiivne tegevus, mida hõivatumad inimesed teistest vähem harrastavad, on einestamine koos perega.[16]

Positiivne seos kodanikuaktiivsuse ja töötundide vahel ei tähenda loomulikult, et pikemad tööpäevad *põhjustaksid* kodanikuaktiivsuse kasvu. Ei teame kõik, et kui tahame midagi tehtud saada, siis tuleb see jätta kõige hõivatuma inimese teha. Üks põhjusi, miks mõned meist on hõivatumad, on ka suurem kodanikuaktiivsus. Kummastki tõsiasjast aga ei järeldu, et kui muutuksime veelgi hõivatumaks (näiteks pikemaid tööpäevi tehes), siis kasvaks ka meie osalus kogukonnaelus, sest mingil hetkel seab ööpäeva 24-tunnine pikkus oma piirid. Teisest küljest näitavad aga tõendid, et suur tööhulk ei takista kodanikuaktiivsust. Ajapäevikute uuringud demonstreerivad mitte väga üllatuslikult, et inimesed, kes veedavad tööl rohkem aega, tunnevad end suuremas ajahädas olevat ning kulutavad rohkem aega söömisele, magamisele, lugemisele, hobidele ja lihtsalt mit-

temillegitegemisele. Ülejäänud elanikkonnaga võrreldes vaatavad nad ka kuni 30 protsenti vähem telerit. Samas ei kuluta nad vähem aega organiseeritud tegevusele.[17] Lühidalt – need, kes on alati toimekad, eelistavad Punast Risti „Kiirabihaiglale" ja sõpru „Sõpradele". Seega on toimekad inimesed loobunud ühest tegevusest – telerivaatamisest –, mis on kogu konnaelule kõige ohtlikum (nagu me näeme 13. peatükis).

Teine põhjus kahelda, nagu saaks kodanikupassiivsust üheselt seletada tänapäeva hektilise eluviisiga, peitub asjaolus, et kodanikuaktiivsuse langus on olnud ühtviisi järsk nii nende seas, kes tunnevad end vähim hõivatud olevat, kui ka nende seas, kelle arvates nad on enim hõivatud. Kodanikuaktiivsuse ja sotsiaalse suhtluse langus on ühtmoodi täheldatav täisajatöötajate, osaajatöötajate ja mittetöötavate inimeste puhul. Isegi selle kolmandiku ameeriklaste hulgas, kes väidavad endil „palju vaba aega" olevat, on viimase kahekümne aasta jooksul kirikus käimine harvenenud 15–20 protsenti, klubiline tegevus 30 protsenti ja sõprade võõrustamine 35 protsenti.[18] Pikad tööpäevad ja tihe graafik ei saa seega olla ainsaks kogukonnaelust kõrvalejäämise põhjuseks. See võib küll olla soodustav tegur, eriti nende inimrühmade puhul, kellel on Ameerikas läbi aegade olnud ebaproportsionaalselt suur organisatsiooniline koormus, kuid kindlasti mitte ainus põhjus.

Kui ajamured ei ole meie peamine otsitav süüdlane, siis kuidas oleks ta hamuredega? Mitmed olulised märgid osutavad sinnapoole. Esiteks on rahasse puutuv viimase veerandsaja aasta jooksul kindlasti üha suuremat ärevust tekitanud. 1970. aastate alguse Vietnami sõjast tingitud inflatsioon ja kaks üleilmset naftakriisi tegid lõpu 1950.–1960. aastate pulbsevale majanduskasvule. Kahele rõõmsale õitsengukümnendile järgnes nagu piibliski kaks närvilist kitsikusekümnendit. 1970.–1980. aastate kasvasid ühiskonnakihist olenemata kõigi ameeriklaste rahaprobleemid ning isegi 1990. aastate toibumine ei lasknud unustada eelmise kahe aastakümne pidevat rahutust. 1975. aasta alguses, kui neljakümne aasta tõusiseim majanduslangus oli haripunkti jõudnud, väitis siiski 74 protsenti ameeriklastest, et „meie pere sissetulek on piisavalt kõrge rahuldamaks peaaegu kõiki meie vajadusi", kuid 1999. aastaks oli seesama majanduliku rahulolu baromeeter langenud 61 protsendini ja seda vaatamata kaheksale järjestikusele majanduskasvu aastale.[19] Keset 1990. aastate õitsengut olid ameeriklased sama murelikud ja tujukad kui kolmekümne aasta eest, ehk seetõttu, et materiaalsed ihad olid vahepeal kasvanud.[20]

Tõsi on ka see, et rahamuredel ja majandusraskustel on läbinisti negatiivne mõju nii formaalsele kui mitteformaalsele sotsiaalsele osalusele. Nagu nägime 3. peatükis, suutis 20. sajandi esimese kahe kolmandiku kasvavat kodanikuaktiivsust ja sotsiaalset sidusust märkimisväärselt pidurdada ainult Suur depressioon. Vastupidiselt ootustele, et töötus muudab oma ohvrid radikaalideks, leidsid sotsiaalpsühholoogid hoopis

muutusid nii sotsiaalselt kui poliitiliselt passiivseks ja tõrjuvaks.[21] kehvemaks muutub majanduslik olukord, seda enam pööratakse iseenda ja oma pere igapäevasele toimetulekule. Madalama ülekuga ja kitsikuses vaevlevad inimesed osalevad seltskondlikus ja kondlikus elus märksa vähem kui need, kellel läheb paremini. Isegi võrrelda näiteks ühesuguse sissetuleku ja haridustasemega inimesi, me, et kõige rohkem rahamurede käes vaevlev kolmandik osaleb kolmandiku võrra vähem klubilistel koosviibimistel kui kõige vähem rahamurede käes vaevlev kolmandik.[22]

Rahalised raskused pole seotud mitte ainult harvemate kinokülastustega – mis on ehk õhema rahakoti puhu loomulik –, vaid ka vähema ajaga, mis on pühendatud sõpradele, kaardimängule, kodusele meelelahutusele, kirikus käimisele, vabatahtlikule tegevusele ja poliitikale. Majandusraskused piiravad seega isegi neid sotsiaalseid tegevusi, mille sooritamine maksab vähe või ei maksa üldse midagi. Ainus vabaajategevus, mida rahamured soodustavad, on õigupoolest telerivaatamine. Enamgi veel, kui arvame kokku rahamured, sissetuleku ja hariduse, et ennustada kodanikuaktiivsuse ja sotsiaalse sidususe eri vorme, siis muutub sissetulek neist kõige ebaolulisemaks. Teisisõnu, kodanikupassiivsuse põhjuseks pole mitte madal sissetulek iseenesest, vaid majanduslikud pinged, mida see tekitab. Isegi kõige jõukamate hulgas vähendab majanduslik haavatavus kogukonnaelus osalemist.

Ükski süüdistuskokkuvõte on võimas.[23] Majanduslangus kahandab meie sissetulekut, kasvatab laenusummat ja muudab meie töökoha ebakindlamaks (mis võib-olla sunnib meid ka rohkem pingutama). Tekib stress ja kodanikuaktiivsus langeb. Asi paistab selge olevat. Siiski on kaitsel veel teised vastuargumente. Esiteks tundub, et kodanikuaktiivsus oma mitmesugustes vormides hakkas langema juba enne 1970. aastate majanduskasvu ning jätkas katkematult langust ka 1980. aastate keskpaiga ja 1990. aastate lõpu majanduskasvu ajal. Majandus liikus üles-alla, üles-alla, sotsiaalne kapital aga ainult alla.

Teiseks on osaluse ja sidususe langus olnud sama järsk nii jõukate, vaesed kui ka keskklassi ameeriklaste hulgas ning on väga vähe põhjust arvata, nagu oleks passiivsust enam nende hulgas, kes on kõige rohkem kaotanud kahe eelmise aastakümne majandusraskuste käes. Näiteks on klubilistel üritustel osalemine langenud USA rahvastiku vähimate rahamuredega kolmandiku hulgas kolmeteistkümnelt korralt aastas kuue korrani aastas, samal ajal kui suurimate rahamuredega inimeste hulgas on see kahanenud üheksalt korralt aastas nelja korrani aastas. Isegi selle sõnumeliku ameeriklase puhul kaheksateistkümnest, kes väitis oma pere olevat „kindlasti" olevat „rohkem võimalusi erilisteks kulutusteks kui naabrid", on koduste ürituste korraldamine langenud seitsmeteistkümnelt korralt aastas 1975. aastal kümne korrani 1999. aastal ning klubiliste koosviibimiste hulk kahanenud kolmeteistkümnelt viieni.[24] Majanduslik heaolu ei ole taganud kodanikuaktiivsuse tõusu.

Mõned sotsiaalse kapitali suundumuste jälgijad on väitnud, et viima-
se kahekümne aasta langus on koondunud „marginaliseerunud" ela-
nikkonnakihtidesse.[25] Teised süüdistavad kodanikupassiivsuses hoopis
enesekeskset ülemkeskklassi eliiti, kes on omavoliliselt hüljanud tra-
ditsiooniliselt neile kuuluvad kodanikukohustused.[26] Tõendid räägivad
minu arvates mõlema mainitud võimaluse vastu, sest on vaieldamatu
tõsiasi, et suundumused kõikvõimalikes kodanikuaktiivsuse ilmingutes
on ühesugused mis tahes sotsiaal-majandusliku staatusega ühiskonna-
kihtides. Mikroskoobi all vaadatuna võib ehk suuremat passiivsust te-
heldada rahamurede käes vaevlejate hulgas, kuid need erinevused on
vaevumärgatavad ja ebajärjekindlad.[27] Kindlasti ei suurene heal järjel
olijate passiivsus *rohkem* kui kehvemal järjel olijatel, kuid see ei suurene
ka *vähem*.

Nii tegeliku sissetuleku kui ka majandusliku rahulolu käsitamine
konstantsena (trikk, mida statistikas on märksa kergem sooritada kui po-
riselus) ei vähenda kuigivõrd kodanikuaktiivsuse ja sotsiaalse sidususe
langust. Äärmisel juhul võib rahaprobleemide süvenemisest olla tingitud
5–10% kirikus käimise, klubide liikmeksoleku, koduse meelelahutuse ja
muu sellise vähenemisest.[28] Ei objektiivne ega subjektiivne majanduslik
heaolu polé suutnud kaitsta ameeriklasi kodanikupassiivsuse viiruse
vastu. Aja- ja rahamured on meie mõistatuslikus loos küll kõrvalosatäit-
jad, kuid peategelaseks ei sobi kumbki.

Naiste lahkumine kodust ja liitumine palgatööjõuga on olnud viimase
poole sajandi kõige hiiglaslikum sotsiaalne muutus. Kodust väljas töötа-
vate naiste osakaal kahekordistus vähem kui kolmandikult 1950. aasta-
tel kahe kolmandikuni 1990. aastatel. Keskmiselt kulutasid naised 1990.
aastatel palgatööle iga päev ühe tunni rohkem kui 1960. aastatel ning
kuivõrd ööpäevas on ainult kakskümmend neli tundi, pidi miski kuskil
järele andma. Kogu tööle kulunud lisaaeg või vähemalt enamik sellest
tuli koduste majapidamistööde ja lastega tegelemise arvelt ning tundub
usutav, et see mõjus ka kogukonnaelus osalemisele.[29] Enamik meie ema-
dest olid koduperenaised ja enamik neist investeeris palju ka sotsiaalse
kapitali loomisse – nii võiks erialases kõnepruugis tähistada lugematuid
tasustamata töötunde kirikulõunate organiseerimisel, lapsevanemate ja
õpetajate kohtumiste korraldamisel, naabrite, sõprade ja sugulaste kokku
saamiste planeerimisel. Nii teretulnud ja kauaoodatud kui see feminist-
lik revolutsioon ka oli, on raske uskuda, et see ei mõjutanud mingil moel
sotsiaalset sidusust. Kas see võikski siis olla viimase põlvkonna jooksul
toimunud sotsiaalse kapitali vähenemise peamiseks põhjuseks?

Kodust välja tööleminek mõjutab kogukonnaelus kaasalöömist kahel
vastandlikul viisil – see suurendab uute sidemete loomise ja kaasalöömi-
se *võimalust*, kuid jätab samal ajal vähem *aega* nende võimaluste ärakasu-
tamiseks.

Ühiselt on tööl käivad inimesed innukamad osalejad ka kogukonna-
[illegible] koduperenaise rolliga kaasneb sageli ühiskonnast kõrvalejäämine.
[illegible]perenaised kuuluvad teist tüüpi ühendustesse kui töötavad naised
[illegible] sagedamini PTAsse ja harvem kutseliitudesse), kuid kokkuvõttes
[illegible]vad töötavad naised veidi enam vabatahtlikesse organisatsioo-
[illegible]30, sajandi algupoolel kuulusid kodaniku- ja tööalastesse organi-
[illegible]idesse ning olid avalikus elus aktiivsemad pigem mehed, kuid
[illegible] vaheline erinevus on naiste astumisega palgatöötajate rida-
[illegible] kadunud.[30]

Ühe „avalikus teenistuses" on kahanenud just viimase paarikümne
[illegible] jooksul, sest sellised tegevused nagu poliitilise partei heaks töö-
[illegible] või kohaliku organisatsiooni juhtimine on kiiremini vähenenud
[illegible] kui naiste hulgas, kellest mõned on alles hiljuti tõusnud ameti-
[illegible] mõjukatesse ringkondadesse. Kui riigiametitesse kandideeriva-
[illegible] hulk vähenes 1974. ja 1994. aasta vahel neljandiku võrra, siis
[illegible]didaatide arv suurenes, vähendades sellega drastiliselt sugude-
[illegible] erinevust vähemalt kohalikul tasandil.[31] Sama võib näha advo-
[illegible] – kuigi advokatuuri liikmete arv on kasvanud aeglasemalt kui
[illegible]aatide arv, tähendab rohkem naisadvokaate ka rohkem aktiivseid
[illegible] advokatuuris. Seega on naiste liitumine palgatööjõuga nende koda-
[illegible]aktiivsust pigem tõstnud.

Ühes spetsiifilises ja üha suurenevas inimrühmas, kelleks on üksik-
[illegible] näitavad tõendid veenvalt, et väljaspool kodu töötamisel on po-
[illegible] mõju peaaegu kõigile kodanikuaktiivsuse vormidele, alates
[illegible]melisusest ja lõpetades huviga poliitika vastu.[32] Laste eest hoo-
[illegible], ja veel ilma kaaslase abita, muudab need naised sageli sotsiaal-
[illegible] isoleerituks ning ainsaks leevenduseks on tööalased sidemed.
[illegible], töötamine kodust väljas tähendab kokkupuudet suurema hulga
[illegible]te sotsiaalsete ja kogukondlike võrgustikega. Seni, kuni see
[illegible] ühekaalus on, ei saa öelda, nagu oleks naiste liitumine palgatööjõu-
[illegible] aidanud üleriigilisele sotsiaalse kapitali ja kodanikuaktiivsuse
[illegible], vaid on seda pigem isegi leevendanud.

[illegible] küljest on naised alati investeerinud sotsiaalsesse sidususse
[illegible] kui mehed. Kuigi mehed kuuluvad enamatesse organisatsioo-
[illegible] veedavad naised neis rohkem aega. Ühtlasi kulutavad naised roh-
[illegible] mitteformaalsetele vestlustele ja teistele *schmooz*'imise vormide-
[illegible] sarnati usulistele tegevustele.[33] Just seetõttu, et naiste traditsiooniline
[illegible]steering sotsiaalsesse kapitali on olnud nii ajamahukas, on selle in-
[illegible]teeringu määra vähendanud nende liitumine palgatööjõuga.

[illegible] võrrelda sama vanuse, haridustaseme, rahalise kindlustatuse ning
[illegible]kommaseisu ja laste arvuga naisi, siis tundub täiskohaga töötamine
[illegible]tavat koduste meelelahutusürituste korraldamist umbes 10 prot-
[illegible] võrra, klubides ja kirikus käimist umbes 15 protsendi võrra, mit-
[illegible]maalseid külaskäike sõprade juurde 25 protsendi võrra ning vaba-
[illegible] tegevust 50 protsendi võrra. Veelgi enam, ka töötavate naiste

abikaasad käivad väiksema tõenäosusega kirikus, tegelevad vähem vab tahtliku tööga ja korraldavad harvem koduseid meelelahutusüritusi. Sa vastu kulutavad täiskohaga töötavad naised – kui muud tingimused s samad – (ja nende abikaasad) teistest rohkem aega individuaalsele pu kusele, nagu teleri ja videofilmide vaatamine ning kinos ja poodides k mine – lühidalt, enese väljalülitamisele. Kui pere mõlemad vanemad t terve päeva veetnud stressirohkel tööl, siis on mõistetavalt eelistatud va aja veetmise viisiks puhkus, mitte tormiline kogukonnaelu edendamin Need tõendid annavad alust oletada, et naiste liitumine palgatööjõuga o olnud oluline tegur üleriigilises kogukonnaosaluse vähenemises.[34]

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kodust väljas töötamine, eriti täiskohaga on kodanikuaktiivsuse seisukohast justkui kahe teraga mõõk – rohkem võimalusi, kuid vähem aega. Osalt just selle vastuolu tõttu on raske ta likult nõustuda teooriaga, mille kohaselt naisõiguslus on põhjustan meie kodanikuaktiivsuse kriisi. Näiteks selgub 1965.–1985. aasta ajap vikute andmetest, et kuigi organisatsioonidesse kuulumine on viima aastatel just naiste hulgas vähenenud, veedavad töötavad naised s organisatsioonides rohkem aega kui varem, seevastu mittetöötavad n sed on passiivsemad. Veelgi enam, ajapäevikute andmed annavad p just oletada, et alates 1965. aastast on ka langus *schmooz*'imises märg just mittetöötavate naiste puhul. PTA ja klubide liikmelisus on enim henenud just „traditsiooniliste" emade, see tähendab mittetöötavate lastega abielunaiste seas.[35] Need arvud annavad alust oletada, et tö vad naised on sotsiaalse kapitali langusele paremini vastu pidanud kodused naised.

Võimalik, et need suundumused on vähemalt osalt optiline illusio kuna töö kasuks otsustanud naised erinevad mitmes mõttes neist, ke otsustanud koju jääda. Võib-olla näivad mõned kogukonnaosaluse v mid töötavate naiste puhul tõusutrendil olevat ja koduste naiste p langevat just seetõttu, et need naised, kes varasematel aegadel olid k konnaelus tegusamad, on nüüd ebaproportsionaalselt suurema tõe susega tööleminejad, alandades niiviisi samaaegselt keskmist kodan aktiivsuse taset kojujäänute hulgas ja tõstes keskmist aktiivsust töötav naiste hulgas. Me pole loomulikult teinud mahukat üleriigilist eksp menti, kus juhuslikult valitud naiste hulgast määrataks mõned tööl k ja teised koju jääma, nii et küsimusele enesevaliku [*self-selection*] ja põh likkuse kohta on raske vastata.

Parema pildi tööl käimise mõjust naiste kodanikuaktiivsusele ja sotsia sele osalusele saame siis, kui vaatame korraga kaht naiste tööelu mõõ

1. Kodust väljas tööl käimisele kulutatud aeg.
2. Väljaspool kodu töötamise põhjused.

Uuringufirma DDB Needham elustiiliuuringute andmed võimaldav meil mõõta neid kaht dimensiooni samaaegselt. Esiteks küsiti uurin osalenud naistelt, kas nad on täiskoormusega töötajad, osalise koorm

kodused. Tööl käivate naiste käest küsiti, kas nad töötavad isiklikust huvist või majanduslikel põhjustel. Koduste käest küsiti, kas nad on kodus peamiselt seepärast, et ise seda soovivad, peamiselt selleks, et laste järele vaadata. Muidugi on päriselus selliste ga mõlemad tegurid ja veel teisigi.[36] Siiski võimaldab niisugune küsimus teha vahet naistel, kes töötavad (või ei tööta) seepärast, et soovivad, ning naistel, kes töötavad (või ei tööta), sest neil pole võimalust.

47 näitab, kuidas naised nende kahe mõõtme vahel jagunevad. on naised, kes töötavad täiskoormusega peamiselt majanduslistel; kahe viimase aastakümne jooksul on neid olnud keskmiselt protsenti kõigist naistest. See keskmine on siiski veidi eksitav, sest nenon peaaegu kahekordistunud: 21 protsendilt 1978. aastal 36 protaastal; nooled tulbal näitavad suundumust. B-tulp tähistab töötavad täiskoormusega peamiselt isiklikust huvist; nemad 11 protsenti koguvalimist ja see arv pole viimase kahesta jooksul kuigi palju muutunud. Teisisõnu, naiste hulgas, kes täiskoormusega, on nende osakaal, kes teevad seda majandusli, tõusnud kahelt kolmandikult enam kui kolme neljandikuon see suundumus välja toodud.) Vähemalt kõnealustes on *Ameerika naiste täiskoormusega töötamine viimase kahekümne kasvanud rahamurede tõttu, mitte isiklikust huvist.*[37]

on kujutatud naisi, kes töötavad osalise koormusega kodust ja teevad seda peamiselt majanduslikel põhjustel, ning D-tulbas

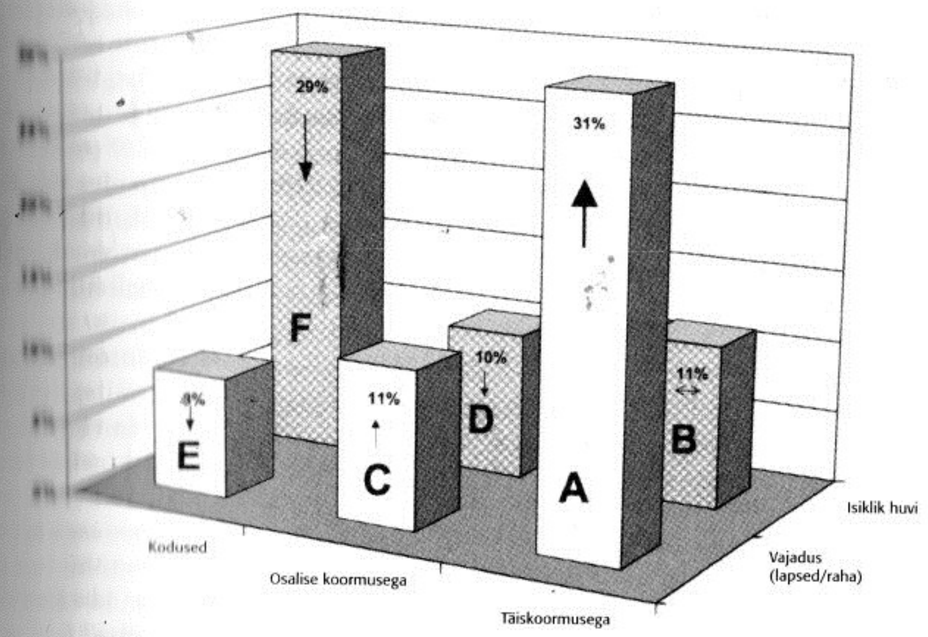

Töötamine vastavalt soovile ja vajadusele Ameerika naiste seas 1978–1999

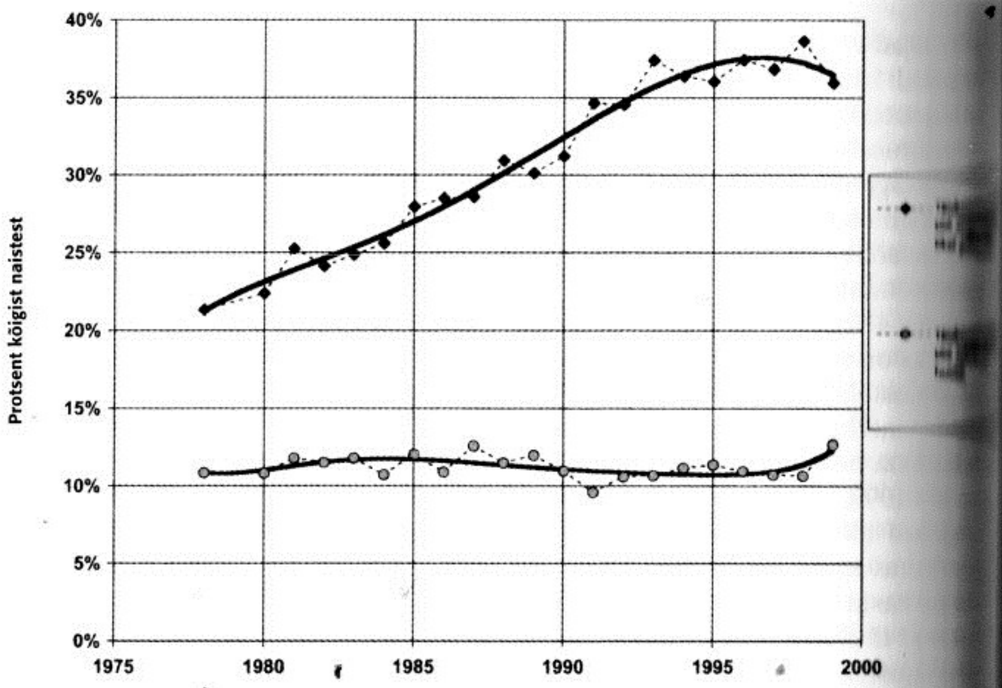

Joonis 48. *Töötavaid naisi on rohkem, sest nad on sunnitud seda tegema; 1978–1999*

naisi, kes töötavad osalise koormusega peamiselt isiklikust huvist. Mõ
mad rühmad moodustavad kõigi naiste hulgast 10–11 protsenti, kuju
res majanduslikud põhjused on aja jooksul tähtsamaks muutunud ka
isiklik huvi. E-tulbas on kodused naised, kelle peamiseks põhjuseks t
dus olla on laste eest hoolitsemine; viimase kahekümne aasta jooksul
neid olnud keskmiselt 8 protsenti kõigist naistest, kuid nende hulk on
henenud 11 protsendilt 1978. aastal 7 protsendini 1999. aastal. Viima
F-tulp kujutab naisi, kes ei tööta kodust väljas, sest ei soovi seda teha. V
mase kahe aastakümne jooksul on nende hulk kahanenud 37 protsen
1978. aastal 23 protsendini 1999. aastal. Pole üllatav, et tulpades E ja F
ebaproportsionaalselt palju kindlas vanuses naisi – sunnitult kodus
jad (E-tulp) on üleriigilisest keskmisest kümme aastat nooremad, sa
ajal kui omal soovil koduste hulgas (F-tulp) on palju pensionile jääna
naisi ning see kategooria on keskmisest kümme aastat vanem.

Üks tõsine raskus tööl käimise mõju uurimisel naiste käitumisele sei
neb järgmises: kui ilmneb, et töötavad naised erinevad millegi poo
kodustest naistest, siis võib see olla nii tööl käimise *tagajärg* kui ka *eneseli
ku* ilming. Kui töötavad naised käivad näiteks vähem kirikus kui kod
sed, siis kas selle põhjuseks on ajamured ja muud kohustused või hu
see, et usule pühendunud naised lähevad väiksema tõenäosusega kod
välja tööle? Joonisel 47 kujutatud erinevus naiste vahel, kes töötavad (
ei tööta) sellepärast, et nad seda *tahavad* (tulbad F, D ja B), ja kes töötava
(või ei tööta) sellepärast, et nad on *sunnitud* seda tegema (tulbad E, C ja A
pakub häid analüüsivõimalusi.

Kui võrdleme tulpasid A ja B, siis võrdleme omavahel naisi, kes kõik
[illegible] täiskoormusega, kuid kellest osa teeb seda vajaduse sunnil (A-
[illegible] ja osa vabast tahtest (B-tulp). See tähendab, et me võrdleme naisi,
[illegible] tööl käimise asjaolud on küll samad, kuid kelle eelistused on erine-
[illegible] Kui võrdleme tulpasid A ja F, siis võrdleme omavahel naisi, kes kõik
[illegible] eelistavad väljaspool kodu mitte töötada, kuid mõned ei saa seda
[illegible] lubada (A-tulp), samal ajal kui teised on oma vabast tahtest koju
[illegible] jäega me võrdleme naisi, kelle eelistused on samad, kuid tööl käi-
[illegible] asjaolud erinevad. Ilmselt on elu keerulisem, kui üks lihtne joonis
[illegible] kirjeldada. Enamikul naistest (nagu ka enamikul meestest) on nii
[illegible] kodu kohta mitmesuguseid arvamusi ning mõisted „majanduslik
[illegible]" ja "isiklik huvi" on liiga lihtsustavad, et hõlmata kõiki otsuste
[illegible] põhjusi. Ma ei esita joonist 47 kui kõikehõlmavat ülevaa-
[illegible] keerulistest valikutest (mõned neist polegi sõna otseses mõttes
[illegible]"), mis naiste ees päriselus seisavad. Siiski loob see kasuliku ka-
[illegible] millele toetudes me saame arutleda naiste töötamise mõjude üle
[illegible]aktiivsusele.

Vaatlem esmalt tööl käimise ja klubilistes tegevustes osalemise seostele.
[illegible]musega töötavad naised käivad harvem klubiüritustel kui teised
[illegible] Joonis 49 näitab täpsemalt, kuidas klubiline tegevus sõltub naiste
[illegible]tulust ja nende soovidest. Igas kategoorias märgib tulba kõrgus
[illegible] suhtelist klubiüritustel osalemise sagedust. (Teatud võrdlusalus on
[illegible], sega oleme meelevaldselt võtnud selleks kõigi meeste klubiüritus-
[illegible]emise, mis on joonise 49 nullpunktiks. Et keskenduda just töö kui
[illegible] mõjule, on meie statistilises analüüsis muutumatuna käsitatud kõi-
[illegible] kogukondlikku aktiivsust mõjutavaid tegureid, nagu haridustase,
[illegible]aasta, küsitluse toimumise aasta, abielulisus ja laste arv, majandus-
[illegible] ja juurdumus kogukonda).[38] Seega käivad naised, kes töötavad
[illegible]musega majanduslikel põhjustel, aastas keskmiselt 0,7-l klubilisel
[illegible] ühimisel rohkem kui tüüpiline mees. Naised, kes on kodused ja oma
[illegible] rahul (joonisel 49 tagumise tulbarea vasakpoolseim tulp), osale-
[illegible] vastu 2,7-l üritusel rohkem kui keskmine mees ja kahel enamal üri-
[illegible] võrreldes naistega, kes töötavad täiskoormusega majanduslikel põh-
[illegible] (Kuivõrd me oleme juba testinud nii hariduse kui rahalise olukorra
[illegible] siis võime kindlad olla, et see erinevus kahe rühma vahel ei peegelda
[illegible] sotsiaalsest klassikuuluvusest tulenevat lahknevust.)

[illegible]sest 49 võib teha mitu olulist järeldust. Esiteks tõusevad *kõik* tul-
[illegible] tegemale joonise võrdlusalusest (nullpunktist), mis tähistab kesk-
[illegible] mehe osalust. Naised investeerivad ühistegevusse rohkem aega kui
[illegible] mees, sõltumata sellest, kas nad töötavad täiskoormusega, osa-
[illegible]koormusega või ei käi üldse väljaspool kodu tööl, ja sõltumata sellest,
[illegible] nad teevad seda vajaduse sunnil või vabatahtlikult.

[illegible] kahandab täiskoormusega töö tunduvalt klubiüritustel osale-
[illegible] tõenäosust sellest, kas tööl käimine on möödapääsmatu või mitte.
[illegible]tiliselt näitab seda parempoolsete tulpade silmatorkav madalus teis-

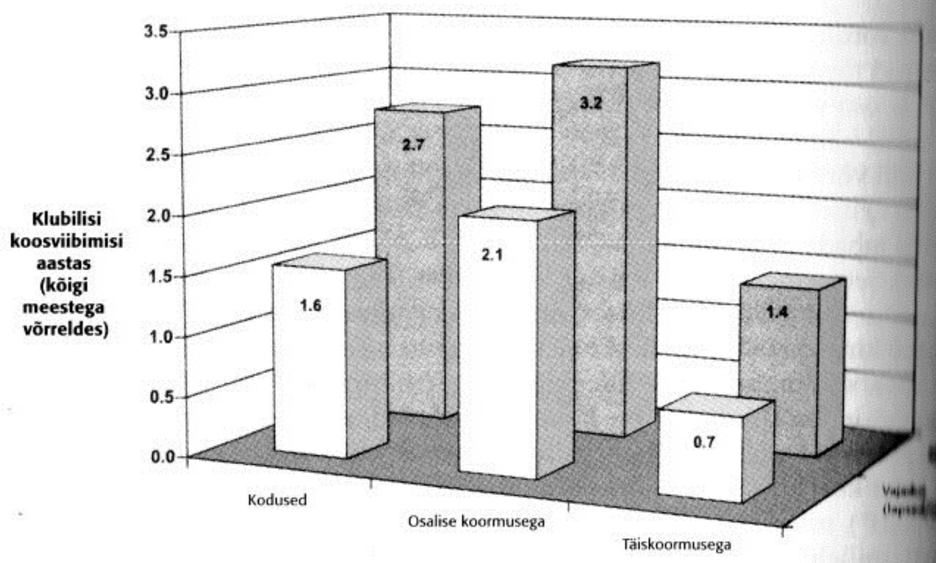

Joonis 49. *Täiskoormusega töö vähendab kogukonnaelus osalemist*

tega võrreldes.) Veelgi enam; naised, kelle töine staatus peegeldab neid vaba valikut (olgu nad siis kodused, täiskohaga tööl või mingi kombineeritud variant), osalevad ühistegevuses rohkem kui naised, kelle staatus on vajadusest tingitud. (Graafiliselt näitab seda asjaolu, et tagumise rea tulbad on kõrgemad kui esimese rea omad.) Kõige väiksem osalus naiste hulgas, kes töötavad täiskoormusega mitte sellepärast, et nad seda tahaksid, vaid sellepärast, et neil pole muud võimalust. Vajadusunnil täiskoormusega töötavad naised – kõige kiiremini kasvav grupp naisi ning praeguseks ka kõige arvukam – on sotsiaalses mõttes kõige suuremad kaotajad. Üha rohkem naisi kuulub rühma, mis kõige enam pärsib sotsiaalset sidusust, ja seejuures kuuluvad nad sinna vajaduse sunnil, mitte vabatahtlikult.

Ja lõpetuseks näitab joonis 49 ka seda, et kõige tihedamalt on kogukonnaga seotud osalise koormusega töötajad, eriti need, kelle jaoks see on vaba valik, mitte möödapääsmatus. Me võime oletada, et need naised püüavad tasakaalustada vastuolulisi kohustusi perekonna, kogukonna ja iseenda ees *ning* leida selleks piisavalt manööverdamisruumi. Vähemalt kodanikuaktiivsuse vaatenurgast on osalise koormusega töö „kuldne keskteeks".[39]

Nagu selgub, kehtivad need põhilised leiud klubilise tegevuse kohta ka teiste, nii formaalsete kui mitteformaalsete kogukondliku tegevuse vormide puhul, nagu kirikus käimine, koduste piduде korraldamine, sõprade külastamine ja vabatahtlik tegevus. Kui ülejäänud muutujad on samad, siis täiskoormusega töötavad naised käivad aastas neli korda vähem kirikus, korraldavad kodupidusid üks-kaks korda harvemini, veedavad kolmandiku võrra vähem aega sõpru külastades ja pakuvad end vabatahtlikule tööle neli korda harvemini kui teised naised.[40] Asjaolu

musega töö vähendab osalust kogukonnaelus nii naistel, kes on tööd töötama, kui ka neil, kes teevad seda vabatahtlikult, annab alust arvata, et selle seose peamiseks põhjuseks ei ole enesevalik. Nagu näitab joonis 48, on naiste tööhõive suurenemine 20. sajandi viimase kahe kümnendi jooksul olnud tingitud just vajadusest, mitte vabast tahtest, seega ka enesevalik sellel perioodil parimal juhul kõrvalosa.

Naised, kes töötavad vabast tahtest, käivad ka rohkem klubilistel koosviibimistel, kirikus, sõpradel külas, kutsuvad tihedamini sõpru külla ja tunnevad end sagedamini vabatahtlikule tööle kui naised, kes töötavad majanduslikel põhjustel. Joonisel 49 illustreerib seda fakti parempoolse tulba ja tagumise tulba kõrguste vahe ning selle abil saab umbkaudu hinnata enesevaliku määra kodanikuaktiivsuse ja töö vahelistes seostes. Kogutud andmed näitavad, et sotsiaalselt aktiivsed naised otsustavad suuremal määral täiskoormusega tööle minna kui nende passiivsemad suguõed, kuid see mõjuga võrreldes on enesevalikul mõju tagasihoidlik.

Naised, kes peavad töötama täiskoormusega, külastavad väiksema tõenäosusega sõpru, korraldavad vähem kodupidusid ja teevad vähem vabatahtlikku tööd, samuti osalevad nad kõige vähem klubilistes ettevõtmistes. Osalise koormusega töötavad naised, eriti need, kellele see on antud vaba valik, tegelevad rohkem vabatahtliku tööga, korraldavad rohkem pidusid ja külastavad rohkem sõpru kui täiskoormusega töötajad ja kodused naised.[41] *Kõigi* kategooriate naised, väga väheste eranditega, osalevad kõigis mainitud kogukondlikes tegevustes rohkem kui mehed.

Kokkuvõttes, täiskoormusega töö pärsib nii naiste formaalset kui mitteformaalset sotsiaalset osalust.[42] Kogukondlikku tegevust mõjutab aga tugevamalt see, mil määral on naise töötamine tema vaba valik. Suurim ongi kogukondlik aktiivsus nende naiste hulgas, kes töötavad vabast tahtest. Kokkuvõtteks, et me ei arvesta praegu teisi tegureid, nagu haridus, abielustatus, laste arv ja rahaline olukord, seega ei ole osalise koormusega töötavad naised kogukondlikult aktiivsemad sugugi mitte ainult nende valiku tõttu, kellel on olnud võimalik valida osalise koormusega töö.) See ülimalt tähtsakav fakt lubab arvata, et *üheks praktiliseks võimaluseks tõsta kogukondlikku aktiivsust Ameerikas oleks teha osalise koormusega töötamine seda soovivatele naistele (ja ka meestele) lihtsamaks.*[43]

Ilma järeldustele naiste töötamise ja kodanikuaktiivsuse seostest tuleb lisada mitu olulist mööndust.

Esiteks, vääritimõistmise vältimiseks kinnitan ma otsesõnu, et ei nõustu stereotüüpidega, nagu oleksid töötavad naised „süüdi" meie kodanikupassiivsuses. Täiskoormusega töö kindlasti vähendab aja hulka, mida saab kogukondlikule tegevustele kulutada. Kuigi Ameerika praeguse täiskasvanute põlvkonna emad ei käinud palgatööl, osalesid nad paljudes sotsiaalselt kasulikes ettevõtmistes. Kuna nende tütred on enda kanda võtnud varasemast suurema osa tööst kodust väljaspool, siis võiks arvata, et nende ema on võtnud üle suurema osa teistest sotsiaalsetest ja kogukondlikest tegevustest, kuid nagu tõendid näitavad, pole seda juhtunud. Naiste lii-

kumine tööalase võrdsuse suunas on vallandanud hulgaliselt loovat energiat ja suurendanud isiklikku sõltumatust, mis on Ameerika ühiskonnas kasuks tulnud. Laiapõhjalisem sotsiaalsete kulude ja tulude arvestus peab siiski sisaldama nii naiste uutest rollidest saadud kasu kui ka ülevaate kahjudest, mida sotsiaalsed ja kogukondlikud tegevused kollektiivse kaebumise tõttu kannavad.

Teiseks ei ole täiskoormusega töötamine pärssinud mitte kõiki ühiskondlike tegevuse vorme. Nagu eespool märkisime, on täiskoormusega töö edendanud naiste osalust ühiskondlikuma iseloomuga kodanikualgatustes. Sama kehtib ka paljude tööalaste ja kutseorganisatsioonide formaalse liikmelisuse kohta.[44] Teisisõnu, naiste töökoht on liikunud teatud määral kodust välja avalikku ruumi ja sama on juhtunud ka kogukonnategevusega. Mõnedele töötavatele naistele on kogukonnaelus osalemise *võimaluse* suurenemine kaalunud üles *aja* vähenemise ning nad on ujunud üldises kodanikuaktiivsuse vähenemises vastuvoolu.

Kolmandaks, ja see on kõige tähtsam, ei naiste liitumine palgatööjõuga ega ka eespool käsitletud rahamurede kasv saa olla peamiseks süüdlaseks Ameerika ühiskonnas viimase kahekümne aasta jooksul aset leidnud kodanikupassiivsuse süvenemises. Tuginedes nüüdseks meie käsutuses olevatele tõendeile, olen ma jõudnud arusaamisele, et mõlemad tegurid kas põhjustavad vähem kui kümnendiku kogulangusest.[45] Lühidalt, *kahe töötava vanemaga perekondade esilekerkimine 20. sajandi viimase veerandi jooksul on mänginud küll nähtavat, aga siiski tagasihoidlikku rolli sotsiaalse kapitali ja kodanikuaktiivsuse hääbumises.*

Üheks võimaluseks märgata nende selgituste piiratud jõudu on käsitleda kahele kategooriale, keda mainitud muutused kõige vähem mõjutavad – nimelt vallalistele meestele ja ilma täiskoormusega tööta jõuka elavatele abielunaistele. Vanapoisid ja jõukad koduperenaised moodustavad küll väikese osa Ameerika rahvastikust, kuid nende tunnistusele antud juhtumi puhul oluline, sest nad on olnud üsna kaitstud nende kodanikupassiivsust vallapäästvate jõudude eest, mida me käesolevas peatükis oleme uurinud, eriti mis puudutab naiste liitumist palgatööjõuga.

Sotsiaalse osaluse *määr* on jõukate koduperenaiste seas kõrgem kui teiste naiste seas – nad veedavad rohkem aega sõpru külastades, koosolekuid korraldades, klubilistel üritustel käies ja nii edasi. Niisiis on nähtavasti pikaajaline liikumine „jõukate koduperenaiste" kategooriast teistesse sotsiaalsetesse kategooriatesse mõjunud kodanikuaktiivsust pärssivalt. Siiski on ka nende naiste hulgas kodupidude korraldamise, klubis käimise, kogukonnaprojektides osalemise, sõprade külastamise ja muude tegevuste *vähenemine* olnud peaaegu sama järsk kui teiste naiste hulgas, ehkki jõukaid koduperenaisi on kahe töötava vanemaga perede esilekerkimine ja enam-vähem samaaegne rahamurede süvenemine kõige vähem mõjutanud. Avalikest koosolekutest, poliitilisest tegevusest, kohalikust juhtimisest ja teistest osalusvormidest kõrvalejäämine on jõukate koduperenaiste seas olnud peaaegu sama ulatuslik kui ülejäänud elanikkonnas.

hulgas. Samamoodi on ka vallaliste meeste hulgas klubiline tegevus, sõprade külastamine, kohalike projektidega töötamine, kohaliku juhina tegutsemine, petitsioonide allkirjastamine ja muu selline tegevus vähemalt sama palju kui ülejäänud ameeriklaste seas. Ükski neist andmetest ei sobi kokku hüpoteesiga, nagu oleks ameeriklaste kodanikupassiivsus viimastel aastakümnetel süvenenud selle tõttu, et naised on hakanud palgatööjõuga.[46]

Kokkuvõtteks: meie käsutuses olevad tõendid lubavad oletada, et hõivatusega rahamured ja probleemid, mis seonduvad kahe töötava vanemaga perekonnaga, on sotsiaalse sidususe vähenemise seletamisel tagasihoidliku tähtsusega. Need mured on tabanud seda tüüpi inimesi (eriti kõrgharidusega naisi), kelle õlul oli varem ebaproportsionaalselt suur osa vastutusest kogukondliku sidususe eest, ja selles mõttes on sündmuste säärasel arengul olnud teatud sünergiline mõju olnud, mis ulatub kaugemale neist inimestest endist. Et aktiivseid ja haritud naisi, kellel oleks piisavalt vaba aega ühenduste, pidulike õhtusöökide ja muu sellise korraldamiseks, on vähemaks jäänud, siis on ka ülejäänud meist aegamööda kõrvale tõmbunud. Andmed viitavad tõendid ka sellele, et ei aja- ega rahamured ega naiste liitumine palgatööjõuga pole *peamine* viimase paari aastakümne kodanikupassiivsuse põhjus.[47] Keskseks asjaoluks, mis lubab need tegurid kõrvale heita, on tõsiasi, et kodanikuaktiivsus ja sotsiaalne sidusus on vähenenud peaaegu võrdselt nii meeste kui naiste hulgas, olenemata sellest, kas nad töötavad või mitte, on abielus või mitte või kas nad on majanduslikult hästi järjel või vaevlevad puuduses.

12. peatükk

Mobiilsus ja eeslinnastumine

Enamiku teiste maade kodanikega võrreldes on ameeriklased alati harrastanud rändavat eluviisi. Peaaegu iga viies ameeriklane vahetab elukohta kord aastas, ning olles seda teinud, haarab peagi kompsud ja liigub jälle edasi. Enam kui kaks ameeriklast viiest vahetavad elukohta arvatavasti järgmise viie aasta jooksul.[48] Selle tulemusena on ameeriklased teistest rahvastest rohkem harjunud kiirelt laagrit üles lööma ja ümberkaudsetega sõbrunema. Tänu oma immigrantlikule ja rajamaaminevikule oleme kolides õppinud hõlpsasti sulanduma uutesse kohalikesse kogukondadesse.

Ent nagu taimede puhul, nii lõhub ka inimeste puhul pidev ümberistutamine juureniidistikku. Liikuva eluviisiga elanikul läheb aega, enne kui ta juured uuesti maha saab. Selle tulemusena on elukoha stabiilsus tihedalt seotud kodanikuaktiivsusega. Kogukonna uustulnukad lähevad väiksema tõenäosusega valima, neil on väiksema tõenäosusega abivalmis sõprade ja naabrite võrgustik, samuti kuuluvad nad väiksema tõenäosusega kodanikuühendustesse. Inimestel, kes arvatavasti kolivad järgmise viie aasta jooksul, on 20–25 protsenti väiksem tõenäosus käia kirikus ja klubilistel koosviibimistel, teha vabatahtlikku tööd ja osaleda kogukonnaprojektides kui neil, kes arvatavasti elukohta ei vaheta. Koduomanikud on paremini juurdunud kui üürnikud, isegi kui arvestada teisi sotsiaalmajanduslikke tegureid. Koduomanike seas vahetab arvatavasti järgmise viie aasta jooksul elukohta vaid üks neljast, üürnike seas aga kaks kolmandikku. Oma parema juurdumise tõttu on koduomanikud ka palju suurema tõenäosusega kaasatud kohalikesse asjadesse kui üürnikud.[49]

Nii nagu sagedastel kolijatel on nõrgad kogukondlikud sidemed, on ka kõrge kolimismääraga kogukonnad vähem integreeritud. Mobiilsed kogukonnad tunduvad elanikele vähem sõbralikud kui stabiilsed naaruskonnad. Liikuvates kogukondades on kuritegevuse tase kõrge, samuti koolist puudumise tase. Sellistes kogukondades on isegi pikaajalistel elan-

kipub oma naabritega vähem sidemeid.[50] Niisiis pärsib mobiilsus kodanikuaktiivsust ja kogukonnapõhist sotsiaalset kapitali.

On siis ehk mobiilsuse kasv meie mõrvamüsteeriumi kurikael? Vastus on ühemõtteline "ei". Vahelduva elanikkonna võib täielikult vabastada eelnimetatud süüst kodanikupassiivsuses, sest viimase viiekümne aasta jooksul ei ole mobiilsus vähimalgi määral suurenenud. Õigupoolest näitavad rahvaloenduse andmed, et nii kaug- kui lähimobiilsus on viimase viiekümne jooksul hoopis veidi *vähenenud*.

1950. aastatel vahetas igal aastal elukohta 20 protsenti ameeriklastest, kusjuures 7 protsenti kolis maakonnast või osariigist välja. 1990. aastatel on need arvud vastavalt 16 protsenti ja 6 protsenti. Kui üldse midagi on muutunud, siis on ameeriklased praegu elukohta veidi *rohkem* juurdunud kui põlvkond tagasi. 1968. aastal, kui kodanikuaktiivsus oli peaaegu tipus, oli keskmine täiskasvanud ameeriklane elanud samas piirkonnas 11 aastat, kolm aastakümmet hiljem on see näitaja enam-vähem samaks jäänud. Kuigi ajaloolised andmed elukohavahetuse kohta ei ole täielikud, on täiesti võimalik, et elanike mobiilsus pole meie riigi ajaloos kunagi nii aeglaselt olnud kui nüüd, 20. sajandi lõpus. Ühtlasi on viimastel aastakümnetel kasvanud koduomanike hulk, jõudes 1999. aastal kõigi aegade rekordini: 67 protsendini. Ameeriklaste arvamused oma kolimise tõenäosuse kohta järgmise viie aasta jooksul on püsinud muutumatuna vähemalt viiskümmend veerandsada aastat.[51] Kui aja- ja rahamurede puhul pidime kohtuotsuseid veidi üksikasjalikumalt lahti seletama, siis mobiilsuse kohta on asjus ühene: see teooria on lihtsalt vale.

Ent kui kolimine iseenesest ei ole kahandanud meie sotsiaalset kapitali, siis vähest oleme kolinud paikadesse, mis on sotsiaalsele sidususele rohkem meelepärased? Sidusus oli varem ja on ka praegu eri tüüpi kogukondades erinev. Teiste ameeriklastega võrreldes on riigi suurimates metropolipiirkondades (nii suurlinnades kui ümberkaudsetes eeslinnades) elavad inimesed 10–15 protsenti harvem ühenduste liikmed ning osalevad 10–15 protsenti vähem klubilistel koosviibimistel, käivad 10–20 protsenti harvem kirikus ning juhivad 30–40 protsenti väiksema tõenäosusega kohalikke organisatsioone või komiteesid ja käivad kohalikke asju puudutavatel koosolekutel. (Neid erinevusi illustreerivad joonised 50 ja 51.) Nagu märkisime 7. peatükis, on väikelinnade ja maapiirkondade elanikud altruistlikumad, ausamad ja usaldavamad kui teised ameeriklased. Isegi eeslinnade andmeid vaadates on sotsiaalse kapitali seisukohast pigem parem kui suurem.[52] Kohalikesse asjadesse sekkumine on meeldivam – ja neist eemalejäämine ebameeldivam –, kui igapäevaelu toimub intiimsemates ja intiimsemates mõõtmetes.

Mis on see seaduspärasus petlik? Kas ei või olla, et seda *tüüpi* inimesed, kes kogunevad kõige suurematesse metropolipiirkondadesse, on kuidagipuudi kodanikuaktiivsuse suhtes vähem vastuvõtlikud? Et seda võimalikku valistada, vaatame veel kord üle tõendid, arvestades kõikvõimalikke individuaalseid erinevusi – vanus, sugu, haridus, rass, abielulisus, tööl

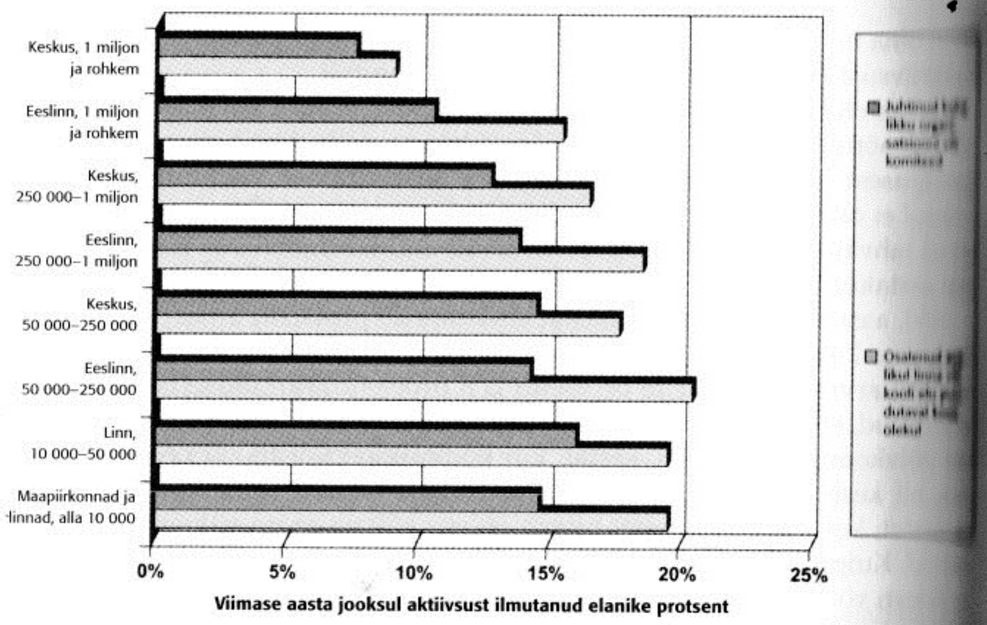

Joonis 50. *Kogukondlik osalus on metropolipiirkondades väiksem*

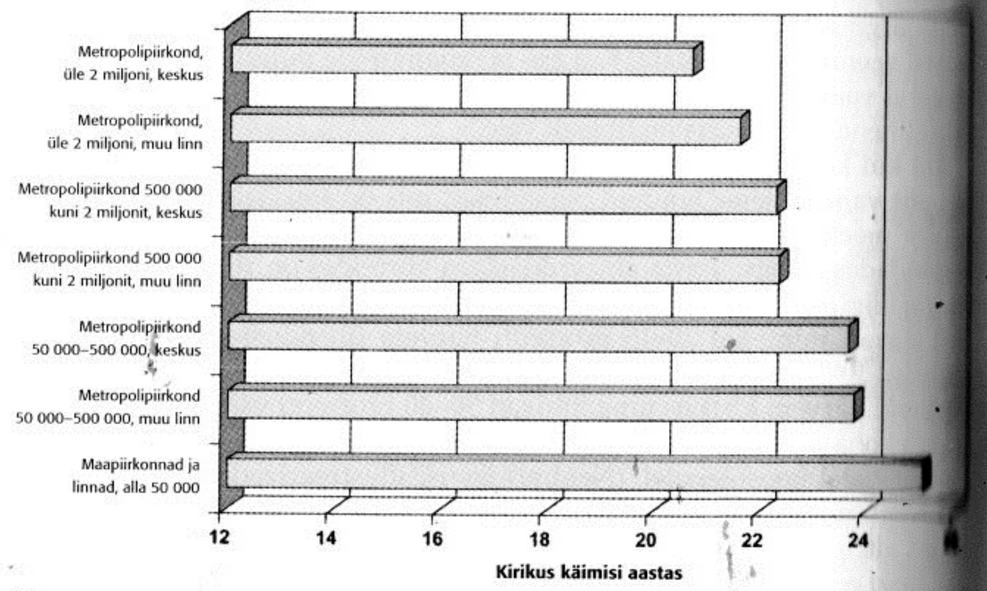

Joonis 51. *Kirikus käiakse metropolipiirkondades harvem*

käimine, laste arv, rahaline olukord, kodu omamine, riigi piirkond. Võ reldes kaht inimest, kes on kõigis neis aspektides ühesugused, käib me ropolipiirkonna, olgu siis kesklinna või eeslinna elanik märkimisväärs harvem avalikel koosolekutel, osaleb harvem kohalike organisatsioonid tegevuses, käib harvem kirikus, kirjutab harvem alla petitsioonidele, ju kub end harvem vabatahtlikuks, osaleb harvem klubilistel üritustel, tõe

harvem kohalike projektide kallal ning külastab isegi sõpru harvem.[53] Linnaelanike osalus pole väiksem mitte sellepärast, kes nad on, vaid sellepärast, kus nad on.

Võime kõrvale heita ka võimaluse, justkui meelitaksid väiksemad asutused ihtsalt seltskondlikumaid inimesi. Sõltumata sellest, kus inimene eelistusega elab, *ei ole* kodanikuaktiivsus seotud tema *eelistusega* elada suures linnas eeslinnas või väikeses linnas. Enamik inimestest elab sellise suurusega kohas, mis neile meeldib, ent kui tegelikkus ja soovid kokku ei lange, siis ei määra kodanikuaktiivsust mitte soovid, vaid tegelikkus.[54] Elamine suurlinlikes asumites mingil moel vähendab kodanikuaktiivsust ja sotsiaalset kapitali.

Üha enam ameeriklasi elab aga just sellises keskkonnas. Joonis 52 jälgib muutusi ameeriklaste elukohas 20. sajandi teise poole jooksul, tuues esile kolm suurt kategooriat: 1) nende hulk, kes elavad väljaspool metropolipiirkondi, nagu neid on defineerinud Rahvaloendusbüroo – see tähendab väikestes linnades ja maapiirkondades –, on kahanenud 44 protsendilt rahvastikust 1950. aastal 20 protsendini 1996. aastal; 2) nende osakaal, kes elavad metropolipiirkonna emalinnas, on pisut langenud: 33 protsendilt 1950. aastal 31 protsendini 1996. aastal; 3) nende hulk, kes elavad metropolipiirkonnas, kuid väljaspool keskust – see tähendab eeslinnades –, on enam kui kahekordistunud: 23 protsendilt 1950. aastal 49 protsendini 1996. aastal. 1950. aastatel elas metropolipiirkonnas vaevalt pool ameeriklastest, 1990. aastatel aga juba ligi neli viiendikku rahvastikust. Kogu selle perioodi vältel oleme kolinud piirkondadesse, mis tunduvad olevat kodanikuak-

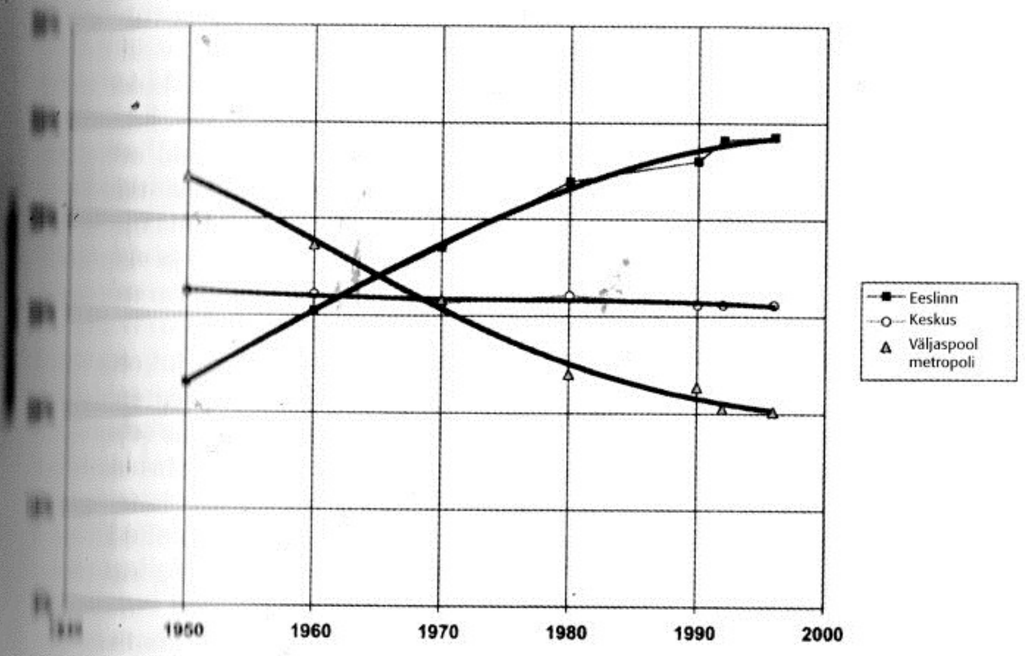

Joonis 52. Eeslinnastumine Ameerikas 1950–1996

tiivsusele ebasobivamad. Veelgi enam: parim saadaolev uuring ei leidnud mingeid tõendeid eeslinnastumise vaibumise kohta 1990. aastatel.[55] Seega võiks sotsiaalse sidususe langust 20. sajandi viimase kolme aastakümne jooksul pidada Ameerika väikelinnade järjekindla hääbumise tulemuseks.

Ameeriklased on juba enam kui sajandi jooksul liikunud maapiirkondadest linna, saatjaks linnastumisvastaste prohvetite nutulaul sotsiaalsest hävingust. "[New York] on vaimustav kõrb – kuplite ja tornidega ja kitud üksindus, kus uustulnuk tunneb end üksinda miljoni omasuguse kõrval," kirjutas Mark Twain 1867. aastal. "Inimene käib päevast päeva oma tüütut rada mööda sedasama lõppematut tänavat, tehes endale küll narnukkidega teed kihavas inimparves, nägemata kunagi ühtki tuttavat nägu ja nägemata ühtki võõrast rohkem kui korra. [---] Selle loomulikuks tulemuseks on [---] newyorklase kõigutamatu ükskõiksus kõigi ja kõige suhtes, mis jääb väljapoole tema igapäevase isikliku elu piire." Mõned aastad hiljem laiendas sotsiaalfilosoof Henry George linnastumissüüdistust New Yorgist kaugemalegi: "Räpasus ja viletsus, patud ja kuriteod, mis neist alguse saavad, võtavad võimust kõikjal, kus külast kasvab linn."[56]

Tundub siiski, et kuni viimase ajani ei avaldanud linnastumine ameeriklaste kodanikuaktiivsusele mingit kahjulikku mõju. Nad liikusid suurte hulkadena linnadesse 20. sajandi kahe esimese kolmandiku jooksul ja seda olukorras, kus kodanikuaktiivsus oli kõrge ning üha kasvas. Enamgi veel, hiljutine langus kodanikuaktiivsuse kõigis vormides on peaaegu identne igal pool: suurlinnades, olgu nad kui tahes suured, eeslinnades, väikestes linnades ja maal.[57] Ükski osa Ameerikast, väikseimast alevikust metropolideni välja, ei ole selle epideemia eest kaitstud olnud. Seega peab siin kindlasti midagi enamat mängus olema kui lihtsalt linnastumine.

Võib-olla polegi passiivsus seotud mitte linnastumisega, vaid eeslinnastumisega? Eeslinnad on olnud Ameerika elu iseloomulikuks osaks alates 19. sajandi keskpaigast ja sündisid suuresti tänu revolutsioonile transpordi vallas. Alguses tramm ja hiljem auto võimaldasid miljonitel inimestel elada linnaserva roheluses ning samal ajal edasi nautida linna majanduslikke, ärilisi ja kultuurilisi eeliseid. Pärast Teist maailmasõda hoogustunud isikliku auto soetamine ning riigi toetus tee- ja elamuehitusele kiirendasid eeslinnadesse kolimist, mis ei erinenud varasemalest seda laadi suundumustest millegi muu kui suuruse poolest.

Eeslinnastumine tähendas suuremat vahemaad töö- ja kodukoha vahel ning suuremat rassilist ja klassilist eraldatust. Seda laadi segregatsioon ei olnud Ameerika linnades küll uus nähtus, kuid omandas sõjajärgsel ajal uue iseloomu. Klassikalises Ameerika linnas olid naabruskonnad enamasti homogeensed, kuid administratiivsed piirkonnad heterogeensed, sageli segases lapitekimustris, kus ukrainlaste kvartalid olid kõrvuti iiri piirkondadega ja juudi elurajoonid mustade omadega ning kus teenijaskond elas kõrgklassi kodude lähikonnas. Eeslinnastunud Ameerika muutusid ka administratiivsed piirkonnad nii etniliselt kui rassiliselt üha homogeensemaks.

Esialgu tõi sõjajärgne eeslinnastumislaine kaasa rajamaaliku kodanikuaktiivsuse entusiasmipuhangu. Reklaamilegendid, mida arendajad levitasid, olid positiivses mõttes kogukondlikud. Linnastumisekspert William Whyte uuris oma teose *The Organization Man* tarvis lähemalt Chicago eeslinna Park Forestit ning toob ära alljärgneva kuulutuse:

> Sinu kodu on Park Forestis!
>
> Siin, kui saabud meie linna, tunned:
> Sa oled oodatud,
> Sinu oled osake suuremast rühmast.
> Sind elada väikses sõbralikus linnas,
> Mitte üksikuna suurlinnas.
> Sul on sõpru, kelle juures sa oled oodatud –
> ja kellega koosolemisest saad rõõmu tunda.
> Tule ja saa osa Park Foresti vaimust.[58]

See ei olnud pelgalt liialdus, sest Whyte leidis, et Park Forest on "osaluse linnalava. Kuuekümne kuue täiskasvanutele mõeldud organisatsiooni ja rahvastiku juurdevooluga, mille tulemusel liikmetest kunagi küll ei saa, neelab Park Forest ilmselt rohkem kodanikuenergiat saja inimese kohta kui ükskõik milline teine koht riigis." Mõned aastad hiljem teatas sotsioloog Herbert Gans, kes oli New Jerseys asuva Levittowni seltsielu uurimiseks ise sinna elama asunud, et linnaelanikud on "hüperaktiivsed ühendid". Eeslinnaelu kuvand, mis meile 1960. aastate uurimustest vastu vaatab, peegeldab erakordselt aktiivset osalust kogukondlikes tegevustes. Võiks arvata, et ameeriklased olid taasavastamas väikelinna kodanikuväärtusi.

Protsessi jätkudes killustusid eeslinnad siiski sotsioloogiliseks mosaiigiks. Nad muutusid kollektiivselt heterogeenseks, kuid eraldivõetult homogeenseks, sest suurlinnast põgenenud inimesed jagasid end üha täpsemalt määratletud "elustiilienklaavidesse", mis erinesid üksteisest rassi, klassi, hariduse, vanuse ja muu sellise poolest. Nõndanimetatud valgete põgenemine oli üksnes selle suurlinliku diferentseerumise kõige silmatorkavam vorm. Sajandi lõpuks olid mõned eeslinnad täitunud ülem-keskklassiga, paljud aga ka kesk-keskklassiga, alam-keskklassiga või isegi madalklassiga. Mõned eeslinnad kuulusid valgetele, teised jälle mustadele, hispaanlastele või asiaatidele. Mõned olid lapsekesksemad, teised koosnesid valdavalt vabameelsetest vallalistest, jõukatest lastetutest inimestest või pensionäridest. Paljud eeslinnad meenutasid oma ühtse ehitusstiili ja hoolikalt läbimõeldud mugavuste ning butiikidega teemaparki. 1980. aastatel hakkasid paljud tekkima "ühiste huvidega arvestavaid arenduspiirkondi" ja "tarastatud kogukondi", kus majaomanike liidud ja valvurite valvatud silmapaistvad tõkkepuud täiendasid nähtamatuid sotsiaalseid barjääre, mis kogukondi nende naabritest eraldasid. 1983. aastal moodustasid "tarasta-

tud kogukonnad" 15 protsenti California Orange'i maakonna arendusprojektidest ning viie aastaga nende osakaal kahekordistus.[60]

Võiks arvata, et nende uute eeslinnaenklaavide ühe puuga löödud homogeensus soodustas teatud liiki – kui mitte sildava, siis vähemalt sidusa – sotsiaalse kapitali teket. 1990. aastate eeslinnaarendajad müüsid terved kogukonda, nagu nende eelkäijadki 1950. aastatel. "Kas mäletad tänavat, kus sa üles kasvasid?" kõlas üks Interneti-reklaam. "Kus naabrid tundsid naabreid. Ela veel kord seal – Greenfieldis The Wheatlandsi piirkonnas. Greenfield on traditsiooniline väikelinn peredele, kes püüdlevad hea elu poole."[61]

Enamik tõendeid osutab siiski vastupidisele. Eksklusiivsetest kogukondadest mitte ainult ei hoita eemal hääli püüdvaid poliitikuid ja küpsiseid müütavad skauditüdrukuid, vaid ka jõukatel elanikel endil tundub olevat üllatavalt vähe kodanikuaktiivsust ja heanaaberlikke suhteid isegi oma kogukonna piires. Detailses Ameerika eeslinnade kogukonnaelu lahkavas uurimuses leiab politoloog Eric Oliver, et mida suurem on kogukonna sotsiaalne homogeensus, seda väiksem on osalus poliitikas: "Homogeensete poliitiliste huvidega kogukondi luues vähendab eeslinnastumine kohalike konfliktide hulka, mis muidu ärgitaksid elanikke avalikus elus osalema."[62]

Kui etnograaf M. P. Baumgartner 1980. aastatel ühes New Jersey eeslinna kogukonnas elas, leidis ta 1950. aastate klassikalistele kogukondadele omase kohustusliku seltsimise asemel eest killustunud ja isoleeritud elu viisi, vaoshoituse ja "moraalse minimalismi". Eeslinlased olid üsna kaugel väikelinlikust sidususest ja hoidsid omaette, naabreid vähe tülitades ja sama vastu lootes. "Eeslinn on eraldumise viimaseks sõnaks, võib-olla isegi selle surmavaks lõpppunktiks," väidavad uus-urbanistlikud arhitektid Andres Duany ja Elizabeth Plater-Zyberk, "ja see kuulutab algupärase sotsiaalse elu lõppu."[63]

Enam kui kuuekümne aasta eest pani linnastumise uurija Lewis Mumford tähele, et "eeslinn on ühine jõupingutus erakliku elu elamiseks. Praeguseks on eeslinnaelu eraldatus muutunud formaalseks ja ebaisiklikuks. Tarastatud kogukonnad on oma olemuselt sissepoole elavad, sellal ajal kui traditsioonilised linnakogukonnad olid ekstravertsed. Nagu suletud kogukondade uurijad Robert Lang ja Karen Danielsen märgivad, kasutasid "eeslinlased varasematel aegadel sõbralikke mükse, et erguldada naabreid vastutustundlikult käituma – näiteks kui nende muru oli liiga kõrgeks kasvanud. Nüüd tuleb kogukonnaühenduse esindaja kohale, mõõdab muru ära ja käib teatud tasu eest üle normi kasvanud murulapid niidukiga üle. Kogu sotsiaalse suhtluse protsess, mis ajalooliselt on olnud mitteformaalne, on nüüd formaliseeritud."[64]

Silmapaistvaim Ameerika eeslinnade uurija Kenneth T. Jackson võtab need muudatused kokku järgmiselt:

> Ameerika *drive-in*-kultuuri suurim ohver on nõrgenenud "kogukonnatunne", mis on valdav enamikus suurlinnades. Ma pean sil-

> [---] sotsiaalse elu "privatiseeritust" ning vähenenud hoolivust ja vastutustunnet, mis valitseb perekondade seas oma naabrite suhtes ja eeslinlaste seas emalinna elanike suhtes. [---] Kuid tegelik muudatus seisneb selles, et meie elu on nüüd keskendunud pigem kodule kui naabruskonnale või kogukonnale. Autode levikuga on kadunud elu kõnniteedel ja eesaedades ning haihtunud on seltskondlik vestlus, mis kunagi oli linnaelu peamine iseloomujoon. [...] Kuumal pärastlõunal on raske leida mahajäetumat ja üksikumat paika kui eeslinna tänav.[65]

Pärast sõjajärgsetel aastatel jäi tüüpilise metropolipiirkonna üldine struktuur monotsentriliseks – inimesed elasid küll eeslinnades, kuid käisid tööle ja äri tegema endiselt kesklinna. Järk-järgult kolisid aga ka kontorid ja poed eeslinnadesse, kuhjates sinna ostukeskusi, peakorterite hoonehooneid ja tööstusparke, mida urbanist Joel Garreau nimetab "Uue linnadeks". Kirde-Ameerika vanematele, kodarja põhiplaaniga linnadele järgnesid korrapäratult laiuvad mitme keskusega hiigellinnad Edelriikide lõuna- ja edelaosas. 21. sajandi alguseks on tekkinud isegi rohkem inimesi, kes elavad ühes ja töötavad teises eeslinnas. Üha enam oste sooritatakse suurtes ostukeskustes, mis asuvad veel kolmandas eeslinnas. Eraldav tsoonideks jagamine on jätnud elurajoonidest välja isegi kogunemiskohad nagu kohalikud restoranid ja poed ning föderaalne maksupoliitika on veelgi soodustanud ostukeskuste buumi.

Tänapäeva eeslinlased teevad oma ostud suurtes umbisikulistes kaubanduskeskustes, mitte kohaliku peatänava toidukaupluses või säästukaupluses. Kuigi ostukeskused on praegu Ameerika kõige silmatorkavamaks maastikuruumiks, on nad hoolikalt kujundatud ainult üheks peamiseks otstarbeks – et suunata tarbijaid ostma. Vaatamata mõnede kriitikute püüdlustele ei ole ostukultuuri tulemuseks olnud isolatsiooni kodus ja teiste inimestega suhtlemine, vaid privaatselt ühest poest teise liikumine – küll teiste juuresolekul, aga mitte nendega koos. Eeslinnaelu tarbimismuse juurde ei käi suhtlemine ühisesse sotsiaalsesse võrgustikku kuuluvate inimestega. Tegelikult on üha vähem neid, kes veedavad aega eeslinnas või mis tahes muus paigas. Nagu märkis üks kaliforniakodanik: "Ma elan Garden Grove'is, töötan Irvine'is, ostud teen Santa Anas, käin tihtipeale juures käin Anaheimis, mu mees töötab Long Beachil ja kunagi olin ma Fullertoni naisvalijate liidu president." Meie elu käib üha enam läbi eeslinnakolmnurki, kus me liigume päevast päeva marsruudil kodu-töö-ostukeskus-kodu.[66]

Üks raske ülehinnata auto ja eeslinna sümbioosi. Ühiskonnast, kus 1969. aastal oli leibkonnas üks auto, sai 1995. aastaks ühiskond, kus leibkonnas oli kaks autot, kuigi leibkonna suurus sel perioodil kahanes. 1973. ja 1996. aasta vahel peaaegu kahekordistus (20 protsendilt 37 protsendini) nendeks ameeriklaste hulk, kes pidasid teist autot "vajalikuks tarbeesemeks", mitte "luksusesemeks". 1990. aastaks oli Ameerikas rohkem autosid kui

autojuhte. Suur osa sellest muutusest toimus üsna hiljuti. Veel 1985. aastal oli 55 protsendil uutest ühepereelamutest kohti kahele või enamale autole, 1998. aastaks oli see näitaja 79 protsenti ning kasvas jõudsalt.[67]

Viimase kolmekümne aasta eeslinnastumine ei ole suurendanud mitte ainult meie rahalisi, vaid ka ajalisi investeeringuid autodesse. 1969 ja 1995. aasta vahel pikenes keskmine sõit tööle valitsuse autokasutusuuringute järgi 26 protsendi võrra ning keskmine poeskäik 29 protsendi võrra. Kui töökoha ja kodu vahel sõitmise sagedus leibkonna kohta kasvas viiekümnesaja aasta jooksul 24 protsenti, siis poeskäikude arv leibkonna kohta peaaegu kahekordistus ning teiste isiklikel või pere-eesmärkidel tehtud autoreiside hulk enam kui kahekordistus. Tõenäosus, et iga sõit tehakse üksinda, suurenes samuti, sest keskmine inimeste hulk autos ühe sõidu kohta vähenes 1,9-lt 1977. aastal 1,6ni 1995. aastal; tööalastel sõitudel langes see 1,3-lt 1,15ni. (Kuna keskmine inimeste hulk autos ei saa langeda alla 1,0, siis näitavad need arvud teise inimese kaasasõitmise sageduse vähenemist kolmandiku võrra kõigi sõitude puhul ning poole võrra tööle sõidust tööle ja tagasi sõitmise puhul.)

Üks meie ruumilise elukorralduse paratamatuid tagajärgi on see, et me veedame üha suurema osa päevast metallkastides oma privaatsete kolmnurkade tippude vahel loksudes. Transpordiameti isikliku transpordi uuringu kohaselt veedavad täiskasvanud ameeriklased iga päev rooli taga keskmiselt seitsekümmend kaks minutit. Ajapäevikute uuringute kohaselt on seda rohkem, kui kulub toidu valmistamisele ja söömisele ning üle kahe korra rohkem, kui keskmine vanem veedab koos lastega. 86 protsenti kõigist sõitudest Ameerikas tehakse isikliku autoga ja kaks kolmandikku neist üksinda, kusjuures need näitajad suurenevad pidevalt.

Töökoha ja kodu vahel sõitmine moodustab veidi üle veerandi kõikidest isiklikest sõitudest, kuid töötavate ameeriklaste elukorraldust arvestades on see kindlalt kõige olulisem sõit päevas. (Kodus töötavate inimeste hulk on suurenenud, kuid nende osakaal jääb imeväikeseks – 1997. aastal töötas kodus kas või ainult *ühe* päeva nädalas kõigest 7 protsenti kõigist töötajatest. Igal juhul sõitsid kodus töötajad sama palju kui teisedki, sest suurem ostureiside arv tegi tasa puuduvad tööreisid.) Kahe viimase aastakümne jooksul on üksinda autos sõitmine saanud enamiku ameeriklaste peamiseks tööle jõudmise viisiks. Nende osakaal, kes sõitsid tööle isikliku sõidukiga, tõusis 61 protsendilt 1960. aastal 73 protsendini 1995. aastal, samal ajal kui kõigi teiste töö- ja elukoha vahel liikumise mooduste kasutamine – ühistransport, kõndimine ja töötamine – vähenes. Ühistransport mängib väikest ja üha kahanevat rolli kõigis metropolipiirkondades üle riigi; 1995. aastal tehti ühistranspordivahendeid kasutades 3,5 protsenti sõitudest. Ka auto ühiskasutus on kahe viimase aastakümne jooksul pidevalt vähenenud. Nende töö ja kodu vahel sõitjate hulk, kes kasutavad mitme peale ühte autot, on 1970. aastate keskpaigast kahanenud poole võrra ning jõuab ennustatavalt 2000. aastaks 11 protsendini. Peamine sõnum: 1990. aastate lõpuks sõitis 90 protsenti eeslinlastest tööle üksinda, ehkki alles nii hiljuti kui 1980. aastal tegi seda vaid 64 protsenti.

Tööle sõidud kodust tööle ja tagasi on ka pikemaks muutunud. 1960. ja 1995. aastate vahel enam kui kolmekordistus nende töötajate arv, kes sõidavad iga päev maakonna piiridest välja. Aastatel 1983 kuni 1995 pikenes keskmine töölesõit miilides 37 protsendi võrra. Seevastu keskmine sõidukiirus pikenes ainult 14 protsenti, sest kõikide transpordivahendite puhul on keskmine sõidukiirus suurenes peaaegu neljandiku võrra. Selle tasaolu on muutnud sõitmise kiiremaks, vähemalt viimasel ajal: auto ühiskasutuse ja ühistranspordi asendumine ühe reisijaga sõidukitega, mis on ruumiisiku jaoks kiiremad, kuigi ühiskondlikult ebaefektiivsed; eeslinnastumine ja eeslinna sõitmise sagenemine ja paindlikum tööaeg. Teisest küljest on ummikud jõudnud kõikjal enneolematute mõõtmeteni. Uuringust, mis hõlmas kuutkümmet kaheksat linnastunud piirkonda Los Angelesest Corpus Christi ja Clevelandi kaudu Providence'ini, selgus, et ummikute põhjustatud viivitused autojuhi kohta aastas kasvasid pidevalt kuueteistkümnelt tunnilt 1982. aastal neljakümne viie tunnini 1997. aastal.[68]

Lühidalt, me veedame üha rohkem aega üksipäini autos. Paljud meist, ilmselt need, kes jõudsid täisikka sõidubuumi ajal, näevad seda aega kui võimalust ennast välja lülitada. Ühes 1997. aasta uuringus nõustus 45 protsenti kõigist autojuhtidest – 61 protsenti kaheksateistkümne kuni kahekümne nelja aastastest, kuid ainult 36 protsenti vanematest kui viiskümmend viis eluaastat – väitega, et "sõitmine on aeg, mil ma saan mõelda ja nautida üksiolemist."[69]

Auto ning töö- ja elukoha vahet sõitmine mõjuvad aga märkimisväärselt halvasti kogukonnaelus osalemisele. Tõendid viitavad sellele, et ümbersuunatud *iga kümme minutit sõiduaega päevas tähendab 10 protsenti vähem osalemist kohalikele asjadele* – vähem avalikke koosolekuid, vähem kohtumisi, vähem märgukirju, vähem kirikus käimist, vähem vabatahtlikku tegevust ja nii edasi. Kuigi töö- ja elukoha vahet sõitmine ei ole nii võimas kodanikuaktiivsust mõjutav tegur kui haridus, on see siiski olulisem paarsaja kõigist teistest demograafilistest faktoritest. Ja ajapäevikute uuringud lubavad oletada, et töö- ja elukoha vahet sõitmisel on sama tugev negatiivne mõju ka mitteformaalsele sotsiaalsele suhtlusele.[70]

Viitaval kombel vähendab kogukonna töötavate elanike töö- ja elukoha vahet sõitmisele kuluva aja pikenemine kodanikuaktiivsust ka nende hulgas, kes iga päev sõitma ei pea. Kogukondades, kus paljud iga päev aut kasutavad, on "sotsiaalne trahv" tegelikult sama suur ka pensionäride ja teistele mittetöötavatele inimestele, kui see on töötavatele elanikele ning see mõjub ühtmoodi halvasti nii pühapäevasele kirikus käimisele kui ühinguliikmesse organisatsioonidesse kuulumisele. Teisisõnu, tegu paistab olevat klassikalise "sünergilise efektiga", kus individuaalse käitumise mõju ulatub kaugemale konkreetsest indiviidist. Majandusteadlaste keeles öeldituna on töö- ja elukoha vahet sõitmisel negatiivsed kõrvalmõjud.

See muidu segadusseajav fakt on tegelikult oluline vihje sellele, et mõ
ainult autos veedetud aeg ise, vaid ka töö- ja elukoha ruumiline eral
tus mõjub kogukonnaelule halvasti. Lexingtoni linn Massachusettsis
näiteks viimase viiekümne aasta jooksul muutunud Middlesexi väike
nast Harvardis asuva Massachusettsi Tehnoloogiainstituudi ja teiste
maantee ääres asuvate kõrgtehnoloogiaga tegelevate eeslinnade mag
laks. See on endiselt elamiseks mõnus koht, kuid sotsiaalselt vähem
seisev kui siis, kui elanikud seal ka töötasid . Nüüd sõidavad nad pea
gu kõik sealt iga päev minema ja paljudel kodanikuorganisatsioonidel
saabunud rasked ajad ning see mõjutab ka neid elanikke, kes seal endi
töötavad. Enamgi veel, töökohapõhised sidemed on hakanud elukoha
histega võistlema, selle asemel et neid toetada. Kui kõik su kaastöötaj
on pärit metropolipiirkonna eri nurkadest, siis pead valima – *kas* ve
õhtu naabritega *või* kolleegidega. (Muidugi võid sa olla närvilisest eda
tagasi sõitmisest väsinud ja otsustada hoopis üksi koju jääda.) Lõhu
eeslinnastumisel on halb kollektiivne mõju nii igapäevastele sõitjatele
kojujääjatele.

Eeslinnad, autod ja nendega kaasnev elukorralduse laialivalgumine
ole muidugi ka oma plusspooleta. Ameeriklased *tegid valiku* eeslinna
se kolida ja rohkem aega sõitmisele kulutada ilmselt seepärast, et roh
avarust, suuremad majad, väiksemad eluaseme- ja ostukulud – ning
malik, et ka suurem klassiline ja rassiline eraldatus – oli nende arva
väärt seda kollektiivset hinda, mida me kogukonnatunde hääbumise
maksma peame. Teisest küljest annavad DDB Needhami elustiiliuuring
andmed kohaeelistuste kohta alust arvata, et 20. sajandi viimase nel
diku jooksul – kiire eeslinnastumise perioodil – muutus eeslinnaelu
vähem meelitavaks võrreldes kesklinnas või väikelinnades elamisega.
Mis iganes meie isiklikud eelistused ka poleks, suurlinnaelu laialival
mine tundub olevat viimase kolme või nelja aastakümne jooksul mõ
misväärselt vähendanud kodanikuaktiivsust vähemalt kolmel põhjusel.

Esiteks võtab laialivalgunud elu korraldamine aega. Rohkem aega
sinda autos tähendab vähem aega koos sõprade ja naabritega, vähem
koosolekutele, kohalikele projektidele ja nii edasi. Kuigi see on kõige il
sem passiivsuse ja eeslinnastumise vaheline seos, ei ole see arvatavas
kõige olulisem.

Teiseks on eeslinnastumine seotud suurema sotsiaalse eraldatuse
ning sotsiaalne homogeensus paistab vähendavat soovi osaleda koha
kus elus, samuti võimalusi klassi- ja rassipiire ületava sotsiaalse võrg
tiku tekkeks. Eeslinnastumine on kõige hävitavamalt mõjunud just sid
vale sotsiaalsele kapitalile.

Kolmandaks lõhub eeslinnastumine kõige jõulisemalt, ehkki vähe
kõige varjatumalt kogukonna sidusust. Töö- ja elukoha vahet sõitmise
kuluv aeg on oluline töö, kodu ja poodide eraldatuse näitaja. Enam k
kolmekümne aasta eest, kui kodanikuaktiivsus oli haripunktis (nag
me praegu teame), väitsid politoloogid Sidney Verba ja Norman Nie

määratletud ja tugevalt seotud" kogukondade elanikel on palju
tõenäosus kohalikes asjades osaleda. Just igapäevast edasi-tagasi
pidasid Verba ja Nie kõige negatiivsemaks osaluse mõjutajaks.
kahtlustavalt kirjutasid nad, et "kogukonnad, mis näivad osalust toe-
väikesed ja üsna sõltumatud –, muutuvad üha haruldasemaks."[72]
aastakümmet hiljem on meie igapäevaelu füüsiline killustumine
silmanähtava jälje kohalikus elus osalemisele.

metropolipiirkondade elanikele elukorralduse laialivalgumise
saav "sotsiaalne trahv" on 20 protsenti kõrgem kõigis kohali-
vormides. Üha suurem hulk meist on hakanud seda trahvi just
kolmekümne aasta jooksul maksma. Koos Ameerika elanikkon-
eeslinnastumisega, mida kirjeldab joonis 52, võib elukorralduse laiali-
tingitud otsese sotsiaalse trahvi arvele kirjutada vähem kui
kogupassiivsusest, mida on kirjeldatud käesoleva raamatu
See asjaolu, nagu ka aja- ja rahamured, aitab meil seletada meie
kupassiivsuse kasvu. Siiski saab selle arvele kirjutada üksnes väi-
murdosa kogulangusest, sest kodanikupassiivsus on täpselt sama
nähtav ka väikestes linnades ja maapiirkondades, mis on elukorral-
laialivalgumisest veel puutumata. Meie kahtlusaluste ülevaatus ei
lõppenud.

13. peatükk

Tehnoloogia ja massimeedia

KUI 20. SAJANDI AJALUGU avaneb meile kord laiemast vaatenurgast, kui [illegible] praegu võimalik on, pälvib kindlasti suuremat tähelepanu tehnoloogia mõju massiteabevahenditele ja vaba aja veetmisele. Sajandi alguses [illegible] remaid trükiteabevahendeid ja meelelahutustööstust peaaegu polnud. Sajandi esimene veerand oli peaaegu möödunud, kui võeti kasutusele mõiste *massimeedia*. Nüüd, sajandi lõpus on suurte telekommunikatsioni- ja meelelahutusettevõtete järkjärguline ühinemine loonud aluse [illegible] pis uuele ajajärgule majanduses.

Seda sajandipikkust üleminekut on mõjutanud kaks suuremat tegurit. Esiteks on uudised ja meelelahutus muutunud üha individuaalsemaks. Me ei pea enam kohandama oma maitset ja aega teiste järgi, et nautida haruldast teost või eriskummalist uudisklippi. 1900. aastal pidid [illegible] kaarmastajad istuma kindlal ajal koos suure hulga inimestega ja kuulama kindlat kava, ning kui nad elasid väikeses linnas nagu enamik ameeriklasi, siis pakkusid muusikat tavaliselt mõned kohalikud entusiastidest amatöörid. (Peaaegu kõik linnad New Hampshire'is, kus ma seda raamatut kirjutan, toetasid tol ajal kohalikke ansambleid; praegu teevad seda vaid vähesed). 2000. aastal võin ma aga oma kaasaskantava kõrgtehnoloogilise CD-mängijaga kuulata elukohast hoolimata täpselt sellist muusikat nagu tahan, millal tahan ja kus tahan. Alles nii hiljuti kui 1975. aastal said ameeriklastel üle kogu riigi valida vaid käputäie telekanalite vahel. Vastvalt veerand sajandit hiljem pakuvad kaabel- ja satelliittelevisioon ning video vaatamist tõesti igale maitsele.

Teiseks lubab tehnoloogia tarbida seda täpselt soovidele vastavat meelelahutust eraviisiliselt, isegi täiesti üksinda. Veel 20. sajandi keskpaigus pakuti odavat meelelahutust ainult avalikes kohtades, nagu spordi- ja tantsusaalid, kinod ja lõbustuspargid, kuigi raadio oli juba 1930. aastatel muutunud oluliseks alternatiiviks ja seega üheks esimeseks tehnoloogiliseks leiutiseks, mis täielikult muutis ameeriklaste vaba aja veetmise viisi.

[illegible] poolesaja aasta jooksul on televisioon ja selle järeltulijad toonud meelelahutuse meie kodude eraldatusse. Nagu märkis luuletaja T. S. Eliot [illegible] sajandivahetajastu alguses: "See on meelelahutusvahend, mis võimaldab [illegible] inimestel kuulata sama nalja samal ajal ning jääda seejuures [illegible] üksikuks."[1] Naeru purkipanemise kunsttükk tõestas ütlust, et jagatud rõõm on topelt rõõm, aga ka uut nähtust – võimalust rõõmu jagamist [illegible] simuleerida. Kogu sajandi vältel üha kiirenevas tempos toimunud uudiste ja meelelahutuse elektrooniline edastamine on muutnud [illegible] kõiki Ameerika elu tahke.

[illegible] tempo on olnud imekspandav, isegi tänapäeva tehnoloogia [illegible] arvestades. Tabelis 2 on näidatud aeg, mis on 20. sajandil kulunud uuidisaegsetel seadmetel Ameerika majapidamistesse jõudmiseks.[2] [illegible] meelelahutust pakkuvad seadmed – raadio, videomakk ja [illegible] muidugi televiisor – levisid kõikide ühiskonnakihtide kodudesse [illegible] kümme korda kiiremini kui teised praeguseks peaaegu sama [illegible] seadmed. Need uuendused mõjutavad meie igapäevaelu autodest [illegible]. Selles peatükis vaatleme, kas neil võib olla oma osa ka Ameerika [illegible] kapitali vähenemises.

Tabel 2. Mõnede tarbekaupade kasutuselevõtu kiirus

	Kodumajapidamistesse jõudmise algusaasta	*Aastad, mille jooksul toode jõudis 75% majapidamistest*
[illegible]	1890	67
[illegible]	1908	52
[illegible]	1913	48
[illegible]	1952	~48
[illegible]	1925	23
[illegible]	1923	14
[illegible]	1980	12
[illegible]	1948	7

[illegible] TÄNAPÄEVA meedia pakub nii teavet kui meelelahutust – hägustades [illegible] sagedamini nendevahelist piiri –, on kodanikuaktiivsuse vaatepunktist [illegible] need kaks siiski lahus hoida.

[illegible] massiteabe ja -meelelahutusvahendid ei olnud muidugi mitte-[illegible]-lised, vaid trükisõnalised, eelkõige ajalehe vormis. Alexis de [illegible] märkas massiteabe olulisust kodanikuaktiivsuses:

> [illegible] inimesi ei ühenda enam kindlad ja püsivad sidemed, on võimatu saavutada suuremahulist koostööd ilma igaüht veenmata, [illegible] vabatahtlikult teistega oma jõupingutusi ühendades tegutseb ta

> iseenda huvides. Seda ei saa harjumuseks kujundada ja mugavalt edastada ilma ajalehe abita. Ainult ajaleht suudab edastada ühte mõtet üheaegselt tuhandele lugejale. [---] Seega vaevalt, et mõni demokraatlik ühendus ilma ajaleheta hakkama saaks.[3]

Ka peaaegu kaks sajandit hiljem on ajalehtede lugemine üks olulisemaid kodanikuaktiivsuse indikaatoreid. Ajalehelugejad on vanemad, haritumad ja kogukonda rohkem juurdunud kui keskmine ameeriklane. Ja kui analüüsis kõrvaldada vanuse, hariduse ja kogukonda kuuluvuse mõju, on uudiste *lugejad* siiski sagedasemad osalejad ja maailma asjade teadlikumad kui uudiste *vaatajad*. Demograafiliselt täpselt samasuguste näitajatega mittelugejatega võrreldes kuuluvad regulaarsed ajalehelugejad ka suurema tõenäosusega organisatsioonidesse, osalevad rohkem klubilistes tegevustes ja kodanikuühendustes, käivad sagedamini koosolekutel ja valimas, teevad tihedamini tööd (ka vabatahtlikuna) kohalike projektide heaks ning külastavad isegi sagedamini sõpru ja usaldavad rohkem naabreid.[4] Ajalehelugejad on nii *macher*'id kui ka *schmoozer*'id.

Ilma kontrollitud katseteta ei saa me olla kindlad, mis mida põhjustab. Sisuliselt mitte ükski meediauuring, mis pole kasutanud eksperimenti, ei ole suutnud vahet teha "valikust tulenevate mõjude" (teatud omadustega inimesed valivad teatud tüüpi meediakanali) ja "meediast tulenevate mõjude" (kokkupuude teatud meediakanaliga tekitab inimestes teatud omadusi) vahel. Selle probleemiga peame maadlema käesolevas peatükis korduvalt. Kõigest hoolimata näitavad tõendid selgelt, et aktiivne kodanikuelu ja ajalehelugemine käivad kokku.

Seetõttu ei peaks meid üldse üllatama, et ajalehtede lugejaskond on viimastel aastakümnetel järsult vähenenud, nii nagu teisedki sotsiaalse kapitali ja kodanikuaktiivsuse mõõdikud. 1948. aastal, kui keskmisel ameeriklasel oli üheksa aastat kooliharidust, oli päevalehtede tiraaž leibkonna kohta 1,3. See tähendab, et poole sajandi eest luges *keskmine* Ameerika pere *rohkem* kui ühte ajalehte päevas. Viiskümmend aastat hiljem on koolihariduse kasvanud 50 protsenti, kuid ajalehtede lugejaskond vähenenud 57 protsenti, ja seda vaatamata ajalehelugemise tugevale seotusele haridusega.

Ajalehelugemine on nooremas täiskasvanueas omandatav elukestev harjumus. Kui noorelt alustame, siis tõenäoliselt ka jätkame. Ajalehelugemises viimase poole sajandi jooksul aset leidnud äkilist langust ei niisiis võimalik seletada individuaalsete muutustega käitumises. Suure osa langusest tuleb kirjutada juba tuttava põlvkondade vahetuse arvele. Nagu näitab joonis 53, loeb kolm neljast 20. sajandi esimese kolmandiku jooksul sündinud ameeriklasest iga päev ajalehte ka sajandi lõppedes ja nii, nagu nad tegid aastakümneid tagasi. Nende beebibuumiaegsetest järeltest kannavad aga seda traditsiooni edasi vähem kui pooled ning ajalehelugejate lapselaste hulgas on lugejate osakaal juba üks neljandik. Kuivõrd hilisemad põlvkonnad ei ilmuta vananedes mingit märki ajalehelugejaks

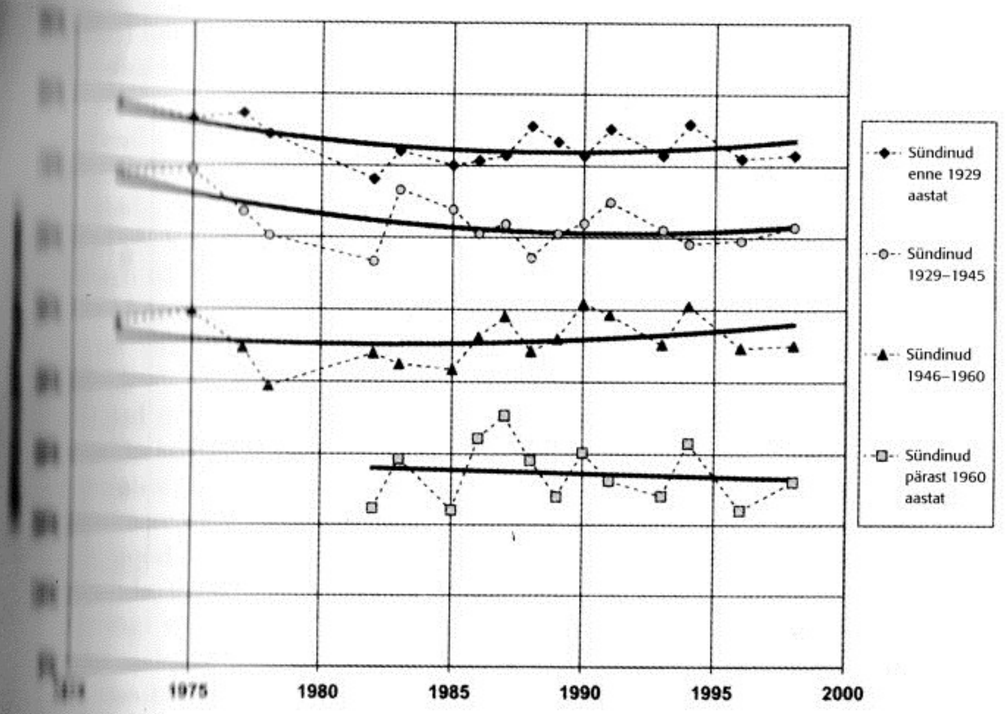

Joonis 53. Ajalehelugemise langust seletab põlvkondade vahetumine

Kahtlemisest, vähenebki lugejaskond samas tempos, kui lugejate põlvkonnad asendab mittelugejate põlvkond.[6] Sellist suundumust tagasi keerata ei ole kerge, sest see süveneb iga aastaga.

Võiks arvata, et seletus sellele suundumusele on lihtne: televisioon. Kergem on vaatame uudiseid, mitte ei loe neid. Faktid on aga pisut keerulisemad. Ameeriklased ei ole oma uudistetarbimises mitte ainult vahetatud trükitud poognaid terendava ekraani vastu. Need ameeriklased, kes vaatavad televiisorist vaatavad, loevad *suurema*, mitte *väiksema* tõenäosusega päevalehti kui teised ameeriklased.[7] Teisisõnu: televisiooniuudised ei päevalehed täiendavad teineteist, mitte ei asenda. Mõned meist lihtsalt on uudistejahtijad ja mõned mitte.

Põlvkondade vahetumisest tingitud langusteel ei ole mitte ainult ajalehelugemus, vaid huvi uudiste vastu üldse. Nagu näitab joonis 54, olehe inimeste vastus küsimusele, kas nad "tunnevad igapäevast vajadust (uudiste, sõnade, spordi- jne) uudiste järele", nende sünniajast. Enam-vähem pooltest kaks kolmandikku enne 1930. aastat sündinutest vastab "kindlasti" või "enamasti" jah. Selle põlvkonna laste ja lastelaste hulgas (sündinud pärast 1960. aastat) on huvi uudiste vastu vaevalt pool sellest. Enamgi veel, joonis 54 ei näita mingit tõestust selle kohta, et huvi uudiste vastu oleks ajutsükli jooksul sel määral suureneda, et see tooks nad vanavanematega samale tasemele.

Kuivõrd uudiste vaatamine ja lugemine on ühe ja sama sündroomi osandid, ei ole üllatav, et televisiooniuudiste vaatamine seostub ko-

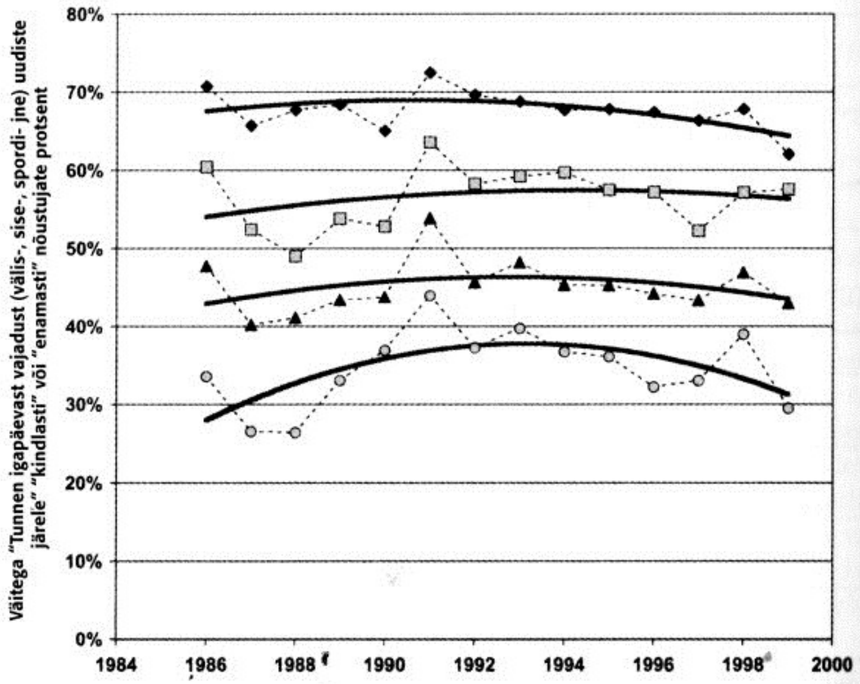

Joonis 54. *Uudistejahtija on kaduv liik*

danikuaktiivsusega positiivselt. Need, kes piirduvad ainult televiis niuudistega, ei ole küll nii aktiivsed kodanikud kui need, kes uudis ainult ajalehtedest loevad, kuid uudistevaatajad on teistest ameeriklast aktiivsemad sellegipoolest. Regulaarselt elektrooniliste kanalite uudis (ka riiklikku raadiot ja isegi kohalikke televisiooniuudiseid) jälgivad mesed pühendavad rohkem aega kohalikele projektidele, käivad rohk koosolekutel ning jälgivad poliitikasündmusi palju terasemalt kui tei ameeriklased (isegi juhul, kui kõrvaldada selliste näitajate mõju nagu nus, haridus, sugu, sissetulek ja nii edasi). Televisiooniuudiseid jälgiv ameeriklased on (võrreldes nendega, kes ei jälgi) teadlikumad, käivad gulaarsemalt valimas ja on üldse kogukonnaasjades aktiivsemad, kui nad ei eristu oma aktiivsuses nii selgelt nagu ajalehelugejad.[8]

Nagu jooniselt 54 ennustada võib, on lisaks ajalehelugemisele pärs langusteel ka televisiooniuudiste jälgimine. Langus uudistejälgijate hu gas on viimastel aastatel olnud isegi kiirem kui ajalehelugejate hulg näiteks kukkus kohalike uudiste täiskasvanud vaatajate hulk 60 pr sendilt 1993. aastal 38 protsendini 1998. aastal. Enamgi veel: nagu aja helugemise puhul, nii on ka televisiooniuudiste jälgimise vähenem suuresti tingitud põlvkondadevahelistest erinevustest. Uudistejälgi vanus kasvab kiiresti, nagu võib järeldada ka sagenenud tervisetoo ja ravimite reklaamidest. 1997. aastal uudistekanali NBC News korral tud uuringu järgi oli parimal eetriajal televiisorivaatajate keskmine nus tol ajal nelikümmend kaks, hiliste uudiste vaatajate keskmine va

kümmend seitse. Tänapäeva uudistevaatajad võivad ka iga hetk lõpetada: pooled ameeriklastest ütlevad end vaatavat uudiseid ripult käes.[9]

näevad lootust uudistejälgimise kasvuks Internetis või ainult vahendavates kaabeltelekanalites. Praegu on siiski veel vara missugune on nende kanalite pikaajaline mõju. Senised and- ei ole kuigi lootustandvad. Esiteks, nii nagu teleuudiste jälgijad on ühtlasi ajalehelugejad, on ka Interneti ja uudistekanalite kaudu tarbivad inimesed juba niigi "enamasti"-vastajad. CNNi audi- vaatab näiteks hilisõhtusi uudiseid tavakanalitest kaks korda tõenäosusega kui teised ameeriklased. Isegi Interneti-uudiste mõõnavad, et "Internet on kujunemas traditsiooniliste uudis- kõrval täiendavaks, mitte asendavaks kanaliks". Kui Interneti 20. sajandi teisel poolel plahvatuslikult kasvas, siis selle ka- avaliku elu jälgimiseks muutus tegelikult *vähem* oluliseks[10]. Lü- meediavormid tõmbavad ligi üha kahanevat uudistetarbijate aga ei laienda seda.

veel: võrreldes nendega, kes kasutavad uudistega kursis ole- ajalehti, televisiooni ja raadiot, on Internetti *peamise* uudisteallik- kasutavad vähesed tehnoloogiliselt vilunud ameeriklased *väiksema* aktiivsed kodanikud.[11] See muidugi ei tõesta, et Internet sotsiaalselt killustav. Need "varased Internetti kolijad" võisid väga juba enne ühiskonnast rohkem tagasitõmbunud olla. Kuid siiski ei tõenäoline, et Internet ja uudistekanalid võiksid korvata auditooriumi mis on osaks saanud tavakanalitele ja trükimeediale.

ELEKTROONILISE meedia ajast, energiast ja loovusest ei ole aga suu- uudistele, vaid meelelahutusele. Kui uudistevaatamine ei ole tervisele kahjulik, siis kuidas on lood meelelahutusega? Siin alustama kõige põhilisemast, mida saab öelda televisiooni mõju muu pole 20. sajandi jooksul nii kiiresti ja põhjalikult muut- ameeriklaste vaba aja veetmist.

aastal oli vaevalt 10 protsendil Ameerika majapidamistest televii- aastaks oli see näitaja aga juba 90 protsenti, ja ilmselt on see kõi- kiirem levik, mis ühele tehnoloogialeiutisele läbi aegade osaks saanud. levik küll konkureerib sellega, kuid ilmselt ei suuda rekordit Selle kärgatuse järelkaja kestis veel aastakümneid, kui teleri- tundide hulk *per capita* tõusis 17–20 protsendi võrra 1960. aasta- veel 7–8 protsenti 1970. aastatel ning lisaks veel 7–8 protsenti 1980. aas- algusest 1990. aastate lõpuni. (Ühe mõõdikuna kajastavad seda kasvu andmed televiisori vaatamise aja kohta leibkonnas joonisel 55.) algusaastatel oli telerivaatamine peamiselt vähem haritud rahvas- meelelahutus, kuid alates 1970. aastatest on ülespoole liikunud harituma rahvastikuosa telerivaatamisele kuluvate tundide arv.

Telerivaatamine kasvab koos vanusega, eriti pensionile jäädes, kuid ka põlvkond alates televiisori leiutamisest on alustanud üha kõrgemalt tasemelt. Osalt nende põlvkondadevaheliste erinevuste tõttu suurenes nende ameeriklaste hulk, kes vaatavad "mis parasjagu tuleb" – ehk siis nende hulk, kes lülitavad teleri sisse ilma mingi kindla saate vaatamise soovita – 29 protsendilt 1979. aastal 43 protsendini 1980. aastate lõpuks. 1995. aastaks oli telerivaatamine leibkonna kohta 50 protsendi võrra suurem kui 1950. aastatel.[12]

Enamik uuringutest hindab keskmise ameeriklase päevaseks teleri vaatamise ajaks neli tundi, mis on kõrgem kui mujal maailmas. Uurijad John Robinson ja Geoffrey Godbey, kes kasutavad inimeste ajajaotuse uurimiseks konservatiivsemat ajapäevikute süsteemi, pakuvad igapäevaseks telerivaatamisele kuluvate tundide arvuks kolm, kuid möönavad, et 1995. aastal hõlmas televisioon peamise tegevusena keskmise ameeriklase vabast ajast 40 protsenti, mis tähendab kolmandikulist kasvu 1965. aastaga võrreldes. Aastatel 1965–1995 kogusime nädalas juurde keskmiselt 5 tundi vaba aega ning kulutasime peaaegu kõik need lisatunnid telerivaatamisele. Kokkuvõttes, nagu ütlevad Robinson ja Godbey, on televisioon "vabaajaveetmise 400-kilone gorilla".[13]

Peale selle on üha populaarsem omada majapidamises mitut televiisorit: 1990. aastate lõpuks oli kolmel neljandikul Ameerika kodudest rohkem kui üks teler, mis soodustas veelgi üksinda saadete vaatamist. Ühes kodus telerit omavate kuuenda klassi õpilaste osakaal kasvas 6 protsendi

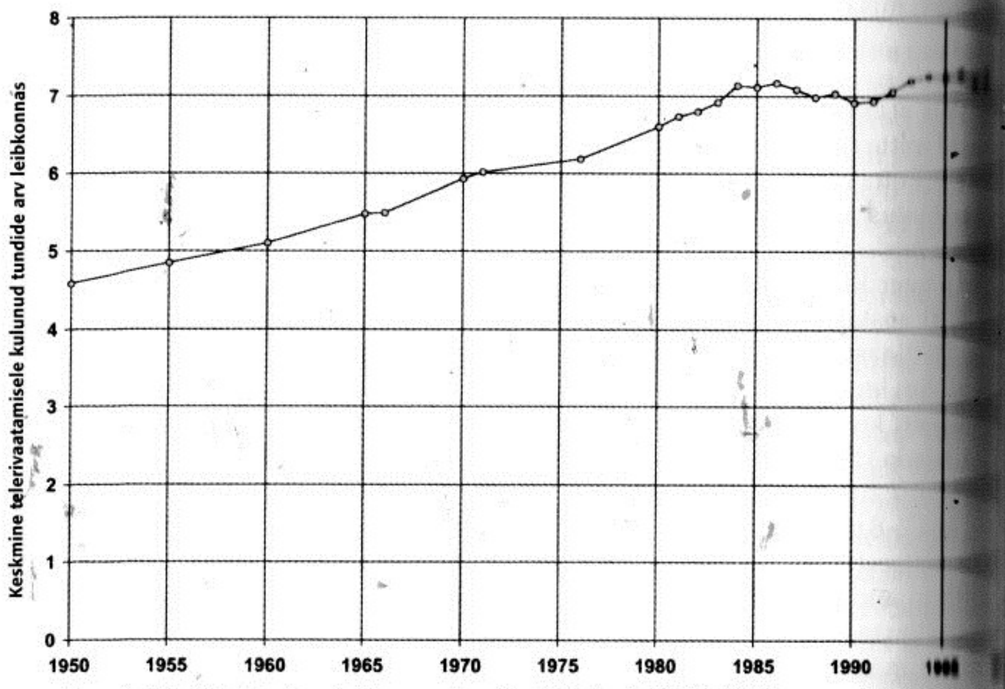

Joonis 55. *Telerivaatamise kasv poole sajandi jooksul, 1950–1998*

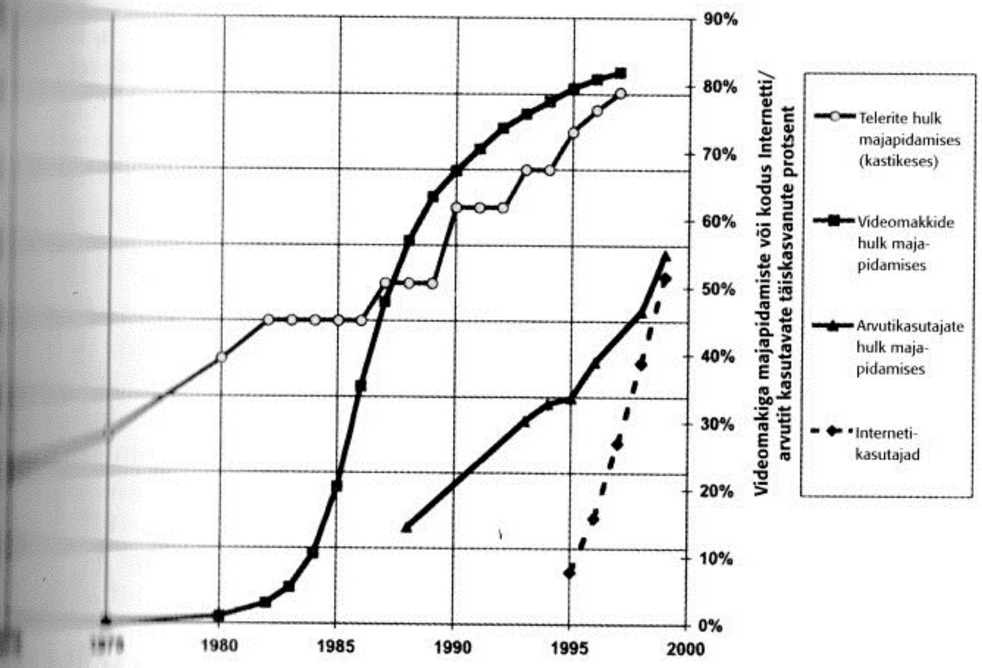

Ekraanide rohkus Ameerika kodudes: videomakid, arvutid, lisatelerid ja Internet, 1970–1999

aastal 77 protsendini 1999. aastal. (Kaks last kolmest vanuses 8–18 arvab, et teler mängib enamasti ka siis, kui lõunatatakse.) Videomakkide ja videomängude kiire levik 1980. aastatel lisas veel ühe võimaluse "ekraani ees istuda". 1990. aastatel lisandusid personaalarvutid ja Internet, mis mitmekesistas veelgi Ameerika kodudesse jõudvat informatsiooni ja meelelahutust.[14] (Mõningaid neist suundumustest näitab joonis 56).

Televisioonirevolutsiooni kõige olulisemaks tagajärjeks on olnud inimeste kodus püsimine. Juba 1982. aastal näitas Scripps-Howardi uuring, et kõnnest populaarseimast vaba aja tegevusest harrastatakse kaheksat enamasti kodus. Kõikide langustrende peegeldavate jooniste hulgas, mida pakub 1999. aastal DDB Needhami elustiiliuuringutes kogutud andmete põhjal saab teha, torkab erilisena silma üks: ameeriklaste hulk, kes väitsid end eelistavat "veeta vaikset õhtut kodus", kasvas kindlalt. Ei ole muidugi üllatav, et niimoodi vastanud sõltusid tugevalt ka televisioonimeelelahutusest.[15] Kuigi selle uue meediumi esimesed entusiastid rääkisid innustunult televisioonist kui "elektroonilisest kodukoldest", mis perekonnad taas kokku toob, on viimase poole sajandi kogemus pigem hoiatav.

Ühiskonnakriitiku James Howard Kunstleri poleemiline sõnavõtt tabab peaaegu märki:

> Ameerika kodu on olnud telerikeskne kolm põlvkonda. See on peaaegu keskpunkt, ning koduelu pöördubki sissepoole ega huvitu sellest, mis toimub koduseintest väljaspool. (Teleritube kutsutakse

ehitajate keeles "peretubadeks". Üks tuttav arhitekt selgitas: "Inimesed ei taha tunnistada, et ainus, mida perekond koos teeb, on telerivaatamine.") Samas on televiisor ka pere peamine side välismaailmaga. Kodust on saanud füüsiline tasku, millest enam aktiivselt välisilmaga ei suhelda, see pigem eraldab sellest. Välismaailm on muutunud teleri vahendatud abstraktsiooniks, justnagu ilmast on saanud kliimaseadme vahendatud abstraktsioon.[16]

Ajapäevikud näitavad, et abikaasad veedavad kolm-neli korda rohkem aega teleri ees kui teineteisega rääkides ning kuus-seitse korda rohkem kui väljaspool koduseinu toimuvates kohalikes tegevustes kaasa lüües. Enamgi veel: majapidamises olevate telerite arvu suurenedes vähenedki nende koos vaatamine. Üha rohkem meie telerivaatamisest toimub täiskus üksinduses. Üks uuring ütleb, et vähemalt pooled kõigist ameeriklastest vaatavad tavaliselt telerit üksinda, teise kohaselt toimub üksinduses kolmandik telerivaatamisest. Veelgi ehmatavamad on näitajad 8–18 aastaste laste kohta: vähem kui 5 protsenti telerivaatamisest toimub koos vanematega ning üle kolmandiku täielikus üksinduses.[17]

Telerivaatamine on muutunud üha enam harjumuslikuks ja üha vähem kavatsuslikuks elu osaks. Neljal korral ajavahemikus 1979 kuni 1990 esitas Roperi arvamusuuringutefirma ameeriklastele paljuütleva küsimustepaari:

> Kas te lülitate tavaliselt teleri sisse ja hakkate siis otsima meelepärast saadet või lülitate teleri sisse ainult siis, kui teate, et on tulemas saade, mida tahate näha?
>
> Mõnele inimesele meeldib, kui televiisor mängib taustaks, isegi kui ta seda ei vaata. Kas ka teil mängib teler tihti taustaks või pigem lülitate ta välja, kui te seda ei vaata?

Nõudlikud vaatajad (need, kes lülitavad televiisori sisse ainult teatud saate vaatamiseks ja lülitavad selle välja, kui nad seda ei vaata) on kogukonnaasjades märksa aktiivsemad kui harjumuslikud vaatajad (need, kes lülitavad teleri sisse hoolimata sellest, mis saade sealt tuleb, ning jätavad ta taustaks mängima), isegi kui kõrvaldada analüüsis haridus ja teiste demograafiliste näitajate mõju. Näiteks on nõudlikud vaatajad 23 protsenti aktiivsemad rohujuuretasandi ühendustes ning osalevad 33 protsenti suurema tõenäosusega avalikel koosolekutel kui teised demograafiliselt sarnased ameeriklased. Harjumuslik telerivaatamine on kodanikuaktiivsusele iseäranis kahjulik. Harjumusliku telerivaatamise mõju kodanikuaktiivsusele on isegi sama suur kui lihtsalt televiisori vaatamise mõju.[18]

Nagu näitab joonis 57, klõpsame aasta-aastalt aina sagedamini teleri käima ilma kindla soovita midagi vaadata ja üha suurema tõenäosusega ga jätamegi ta mängima. Veel nii hiljuti kui 1970. aastatel olid nõudlikud

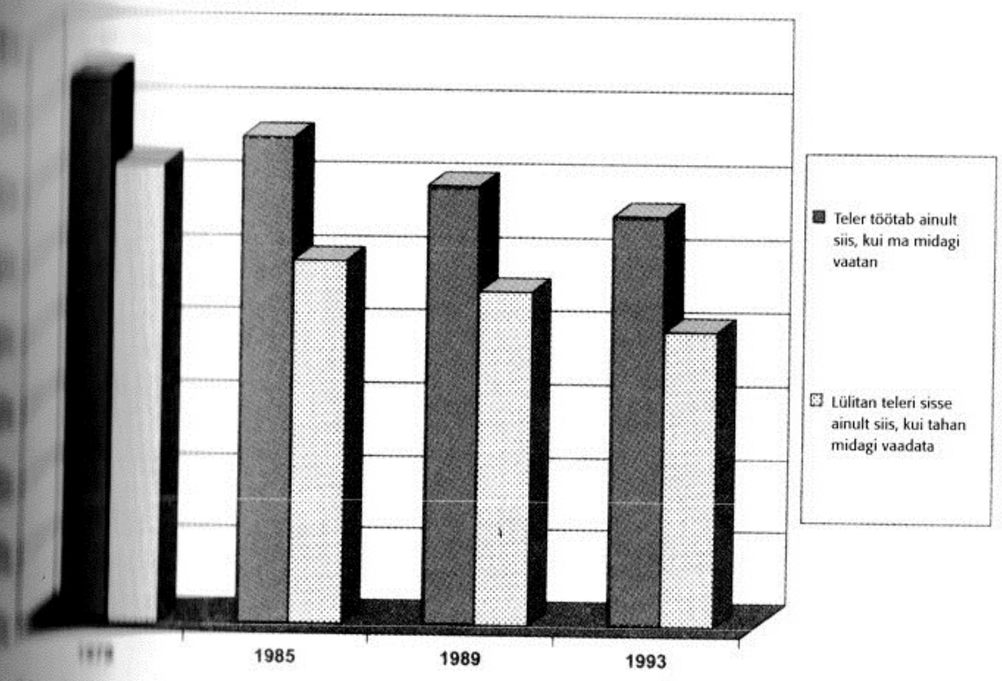

Joonis 57. Telerist saab üks Ameerika harjumusi, nõudlik vaatamine on langusteel

vaatajad harjumuslikega võrreldes ülekaalus rohkem kui kolm kahe vastu. Kuni 1990. aastate keskpaigaks oli see suhe muutunud vastupidiseks. Iga aastal, vaevalt mõni aasta pärast teleri muutumist üldlevinuks, ütles ühe "Mändžuuria kandidaat" peategelane: "Maailmas on kahte sorti inimesi – need, kes astuvad tuppa ja lülitavad televiisori sisse, ja need, kes astuvad tuppa ja lülitavad televiisori välja."[19] Neli aastakümmet hiljem on see vahe esimest tüüpi inimesed ja teised üha haruldasemad.

Televisiooni pidamine enesestmõistetavaks on tunduvalt valdavam uuema põlvkonna hulgas. (Meeles tuleks siinkohal pidada, et sõna "uuem" viitab ka aastatuhandevahetusel neljakümnendates eluaastates olevatele inimestele.) Isegi kõrgelt haritud noorema põlvkonna liikmed on vähemalt tõenäosusega nõudlikud vaatajad kui vanema põlvkonna omavanused. Enne 1933. aastat sündinud ameeriklastest (kellest ükski ei ole kasvanud üles koos teleriga) oli 1993. aastal nõudlikke vaatajaid 43 protsenti, mis on peaaegu kaks korda rohkem pärast 1963. aastat sündinud (kõik teleriga üles kasvanud) nõudlike vaatajate osakaalust (23 protsenti) mõõdetuna samal aastal. Televisiooniajastul üles kasvanud ameeriklased pärsid televiisorit loomulikuks püsikaaslaseks märksa suurema tõenäosusega kui vanem põlvkond. See ongi üsna ootuspärane, kui telerivaatamine on varases lapseeas omandatud harjumus. Lühidalt, isegi kui televaatamise kogutunnid on vanuserühmiti samad – mida nad sageli ka ei ole – käsutavad eri vanuserühmad televiisorit erinevalt. Kuivõrd harjumuslikku telerivaatamise trend peegeldab enamasti vahetuva põlvkonna omapära, siis ei ole lähitulevikus suunamuutuseks lootust.[20]

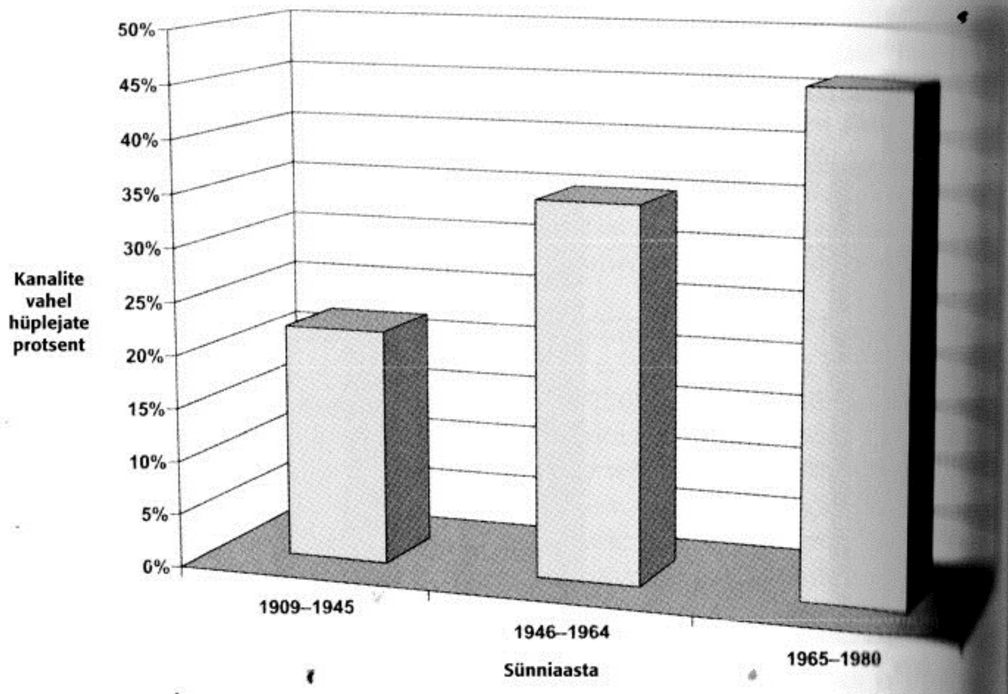

Joonis 58. *Kanalite vahel hüplemine on omasem noorematele põlvkondadele*

Harjumuslik telerivaatamine ei ole ainus põlvkondadevaheline erinevus televisioonitarbimises. Teine on kanalite vahel hüplemine. Joonis 58 mis on tehtud 1996. aasta Yankelovichi seire käigus kogutud andmete alusel, näitab, et telerit vaadates nooremad põlvkonnad (ka beebibuumi lapsed) pigem surfavad saadete vahel, "liuglevad" või "töötlevad mitut kanalit korraga", selle asemel et üht kindlat narratiivi jälgida. Uurijad on ühtlasi leidnud, et võrreldes 1950. aastate teismelistega on 1990. aastate noortel ka vähem sõprussidemeid ning need on nõrgemad ja kiiresti muutuvad.[21] Kuigi ma ei tea selle oletuse kinnituseks ühtki süsteemset tööd, kahtlustan, et seos kanalilt kanalile hüplemise ja ühelt sotsiaalselt suhtelt teisele hüplemise vahel on midagi enamat kui metafoorne.

Televisiooni levik ilmneb kõige paremini siis, kui uurida, kes ja mis ajal kogu päeva vältel telerit vaatab. DDB Needhami 1993.–1995. aasta elustiiliuuringutes paluti vastajatel märkida, kas nad vaatasid või ei vaadanud televiisorit eelmisel päeval kümnel erineval ajavahemikul – alates hommikusest ärkamisest kuni magamaminekuni. Iga ajavahemiku kohta küsiti, kas telerit vaadati peamiselt info hankimiseks, peamiselt meelelahutuseks või lihtsalt taustaks. Joonisel 59 on kaardistatud keskmised tulemused.

Vähemalt neljandik täiskasvanutest väidab end mingil põhjusel telerit vaatavat *igal* ajavahemikul kogu päeva vältel. Pärast tööaega tõuseb vaatajate osakaal peaaegu pooleni ning saavutab lae – 86 protsenti – sobivaks parimaks eetriajaks nimetatud ajavahemikul.[22] Paljudes kodudes mängib televiisor lihtsalt taustaks, justkui visuaalne magnetofon, kuid joonis

[illegible] et selline juhukasutus käib suhteliselt väikese osa kohta. Need [illegible] peegeldavad nii töötavaid kui mittetöötavaid ameeriklasi, [illegible] tööpäeva jooksul on tööl käivate ameeriklaste keskmised näitajad [illegible]lutest kindlasti madalamad. Umbkaudu pooled ameeriklastest [illegible] või vallalised, lastega või ilma – väidavad end telerit vaatavat [illegible] ajal ning peaaegu kolmandik vaatab seda ka hommiku- ja lõuna[illegible] ajal.[23] 20. sajandi lõpuks oli televisioon muutunud ameeriklaste [illegible]tamatuks osaks.

[illegible] üheks võimaluseks näha, kui tähtsal kohal on telerivaatamine [illegible]riklaste elus, on võrrelda seda teiste õhtu veetmise viisidega. Joo[illegible] näitab, et 81 protsenti ameeriklastest väidab end enamikul õhtu[illegible] vaatavat, seevastu pereliikmetega vestlemist märgib ainult 56 [illegible], kerget einestamist 36 protsenti, majapidamistöid 27 protsenti ja [illegible] jalutamist 7 protsenti. Õhtusest telerivaatamisest on saanud üks [illegible] tänapäeva ameeriklaste elu ühisjooni.[24]

[illegible] muutus oma päevade ja õhtute veetmises toimus täpselt põlv[illegible] kodanikupassiivsuse ilmnemise ajal. Kuidas on televiisorivaa[illegible] seotud kodanikuaktiivsusega? Vastus on lihtne: telerivaatamine [illegible] peaaegu igat võimalikku tüüpi kodanikuosalust ja sotsiaalset [illegible]. Telerivaatamine seostub ka teiste osalust vähendavate tegurite[illegible] vaesus, vanadus, madal haridustase ja nii edasi. Seega, et isoleeritud just televisiooni ja sotsiaalse osaluse vahelised seosed, peame need

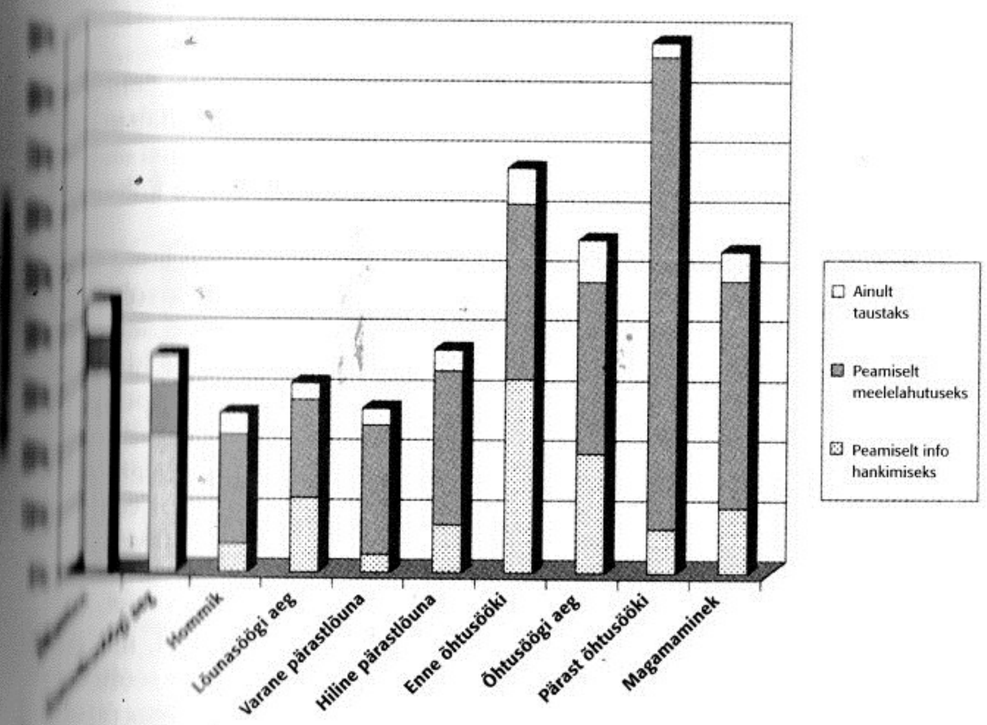

[illegible] *Ameerika vaatab telerit iga päev kogu päeva vältel*

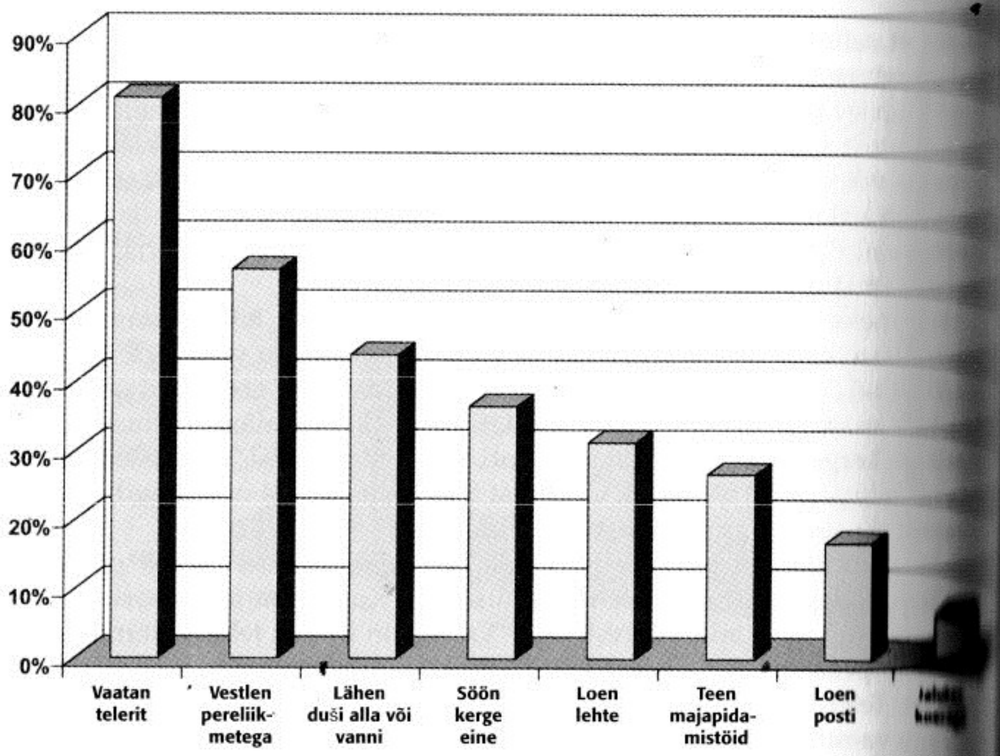

Joonis 60. *Õhtuti vaatavad ameeriklased enamasti telerit*

teised tegurid statistika keeles öeldes konstantsed hoidma. Selline [illegible] lüüs näitab, et kui ülejäänud omadused on samad, siis tähendab iga [illegible] vaatamise lisatund päevas umbes kümneprotsendilist langust enamik kodanikuaktiivsuse vormides – vähem koosolekuid, vähem kohalike [illegible] miteede liikmeid, vähem kirju Kongressile ja nii edasi.[25]

Kui ajapäevikute uuringud õigust räägivad, et ameeriklased [illegible] 1995. aastal helesinise ekraani ees iga päev ligi tund aega rohkem [illegible] 1965. aastal, siis ainuüksi see asjaolu võib olla põhjustanud sel ajavahemikul neljandiku kogu kodanikupassiivsusest.[26] Pean sellele hinnangule siiski kaks mööndust lisama, millest üks võib tulemust ülespoole, [illegible] jällegi allapoole kallutada. Ühest küljest ei ole ma seni veel esitanud [illegible] tegi tõendit selle kohta, et põhjuslikkuse nool liigub telerivaatamiselt [illegible] danikupassiivsuse suunas ja mitte vastupidi. Teisest küljest eeldab [illegible] antud hinnang, et ainus televiisorivaatamise mõju kodanikupassiivsus[illegible] le tuleneb vaadatud tundidest, aga mitte vaatamise, vaataja ja vaadatu[illegible] eripärast.

Enne nende peensuste juurde asumist vaatame joonist 61, mis [illegible] mõningaid tõendeid telerivaatamise ja kodanikupassiivsuse seotuse [illegible] ta. Et kõrvaldada elutsükli ja haridustaseme võimalik mõju, piirdu[illegible] siinkohal tööealiste kõrgharidusega ameeriklastega. (Täheldatav seos

[illegible] on veelgi ilmsem teiste, rohkem telerit vaatavate rahvastikuosade [illegible] nagu pensionärid või vähem haritud inimesed.) Kõnealuses rühmas on need, kes vaatavad telerit päevas tunni või vähem, poole võrra [illegible] aktiivsemad kui need, kes vaatavad telerit kolm või enam tundi päevas. Näiteks käis 39 protsenti põgusatest vaatajatest eelmisel aastal [illegible] tüüpi linna- või kooliasju puudutaval avalikul koosolekul, võrreldes 25 protsendiga tõsistest vaatajatest. Põgusatest vaatajatest kirjutas [illegible] Kongressile eelmisel aastal 28 protsenti, seevastu tõsistest vaatajatest tegi [illegible] 31 protsenti. 29 protsenti põgusatest vaatajatest olid ka juhtival kohalikus ühenduses, võrreldes 18 protsendiga tõsistest vaatajatest. Telerit põgusalt vaadanud vastajad olid eelmisel aastal pidanud [illegible] avaliku kõne kolm korda suurema tõenäosusega kui televiisorivaatajat tõsiselt võtvad vastajad (vastavalt 14 ja 5 protsenti).

Põgusate ja tõsiste vaatajate vaheliste erinevuste olulisust suurendab [illegible] asjaolu, et isegi vaadeldavas haritud tööealiste ameeriklaste rühmas on tõsised vaatajad põgusate suhtes ülekaalus ligi kaks ühe vastu. [illegible] pühendumine telerivaatamisele – nagu paljudele meist on omaga [illegible] – ei ole aga ühitatav kogukonnaelule pühendumisega.

[illegible] peatükis märkisime, et osaluse kollektiivsed vormid, nagu koosolekud ja komiteedes osalemine ning poliitilise partei heaks töötamine, [illegible] viimaste aastakümnete jooksul palju kiiremini kui osaluse individuaalsed vormid, nagu Kongressile kirjutamine ja petitsioonide all-

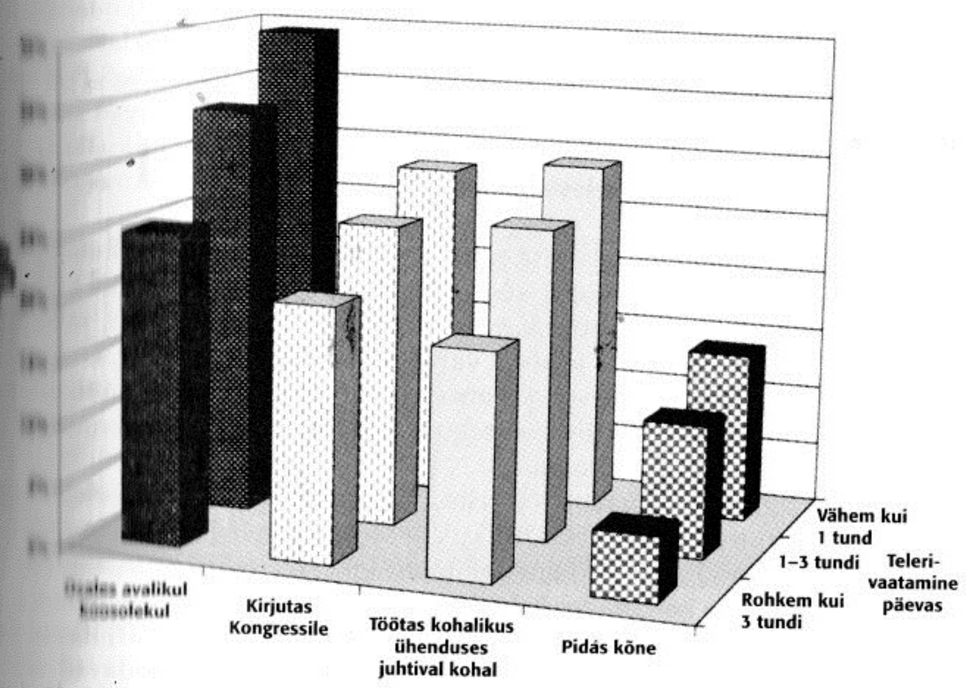

[illegible] 61. Rohkem telerivaatamist tähendab vähem kodanikuaktiivsust (analüüsitud üli-[illegible]ga tööealisi täiskasvanuid)

kirjastamine. Poliitilisi tagajärgi võib olla mõlemat tüüpi osalused, kui sotsiaalseid sidemeid aitab luua ja tugevdada ainult esimene. Televisioon, nagu selgub, on kahjulik nii individuaalsele kui kollektiivsele osalusele, kuid eriti laastav on selle mõju just neile tegevustele, mida inimesed koos teevad. Kui rohke telerivaatamine vähendab individuaalseid tegevusi, nagu kirjade kirjutamine, umbes 10–15 protsendi võrra (endiselt kõigi teisi demograafilisi näitajaid konstantsena hoides), siis sama palju telerivaatamisele kulutatud lisaaega vähendab kollektiivseid tegevusi, nagu koosolekutel osalemine ja ühenduste juhtimine, tervelt 40 protsendi võrra. Lühidalt, nii nagu televisioon erastab meie vaba aja, erastab ta ka meie ühiskondliku tegevuse, lämmatades meie omavahelisi suhteid rohkem kui individuaalseid poliitilisi tegevusi.[27]

Nagu nägime, on teabe hankimiseks televiisorit vaatavad uudistejad tijad aktiivsemad kodanikud kui enamik teisi. Suurem osa ameeriklastest vaatab aga telerit meelelahutuseks, mitte uudiste jälgimiseks. Kõigist ameeriklastest väidab end info hankimiseks telerit vaatavat 7 protsenti, samal ajal kui 41 protsenti vaatab seda peamiselt meelelahutuseks. (Üle jäänud vastavad, et vaatavad nii info hankimiseks kui meelelahutuseks.) See raskesti määratletav piiriala informatsiooni ja meelelahutuse vahel – "infolahutus" – on televisiooni eripära võrreldes teiste meediumidega, nagu raamatud või raadio.)[28] Nägime juba, et kui uudistel ja avaliku elu saadetel kodanikuaktiivsusele üldse mingi mõju on, siis paistab see olevat positiivne. Aga televisioonimeelelahutusel?

Üks viis teha kindlaks televisioonimeelelahutuse mõju kodanikuaktiivsusele on keskenduda neile inimestele – pooltele ameeriklastest –, kes ütlevad, et "televisioon on minu peamine meelelahutusallikas". Pole üllatav, et need inimesed vaatavad telerit rohkem ning nõustuvad suure tõenäosusega väitega "olen nii-öelda telekahaige".[29] Kodanikuaktiivsuse vaatevinklist erinevad televisioonisõltlased teisest poolest Ameerikast vast märkimisväärselt.

Võttes arvesse ka teisi ühiskondlikku osalust ennustada võimaldavaid tegureid (haridus, põlvkond, sugu, piirkond, asula suurus, tööl käimine, abielulisus, lapsed, sissetulek, rahaline olukord, religioossus, rass, geograafiline mobiilsus, töö ja kodu vahet liikumisele kuluv aeg, kodu omamine ja muud) ei ole televisioonimeelelahutusest sõltumine mitte lihtsalt *üks* oluline kodanikuaktiivsuse tegur, vaid *kõige järjekindlam* ennustav tegur, mille olen suutnud leida.

Inimesed, kes ütlevad, et televiisor on nende "peamine meelelahutusallikas", pakuvad end vabatahtlikule tööle ja töötavad kohalikes projektides harvemini, käivad vähem kodupidudel ja koosolekutel, veedavad vähem aega sõpru külastades ja kodus pidusid ja piknikuid korraldades, on poliitikast vähem huvitatud, loovutavad harvemini verd, kirjutavad harvemini sõpradele kirju, võtavad vähem kaugekõnesid, saadavad vähem õnnitluskaarte ja e-kirju ning kaotavad liikluses sagedamini enesevalitsemise kui nendega demograafiliselt sarnased inimesed, kes erinevad

ainult selle poolest, et televisioon *ei ole* nende endi sõnul nende peameelelahutusallikas. Televisioonisõltuvus ei seostu mitte ainult väiksema osalusega kohalikus elus, vaid vähema sotsiaalse suhtlusega kõigis selle vormides – kirjalikus, suulises ja elektroonilises. See lihtne asjaolu eristavat sotsiaalselt kõige isoleeritumaid ameeriklasi nendest, kes on oma kogukonnas aktiivselt osalevad, nagu näitavad joonised 62–66. Need miski – ei madal haridus, täiskoormusega töö, pikad igapäevased sõidud linnades, vaesus ega rahamured – pole kodanikupassiivsuse ja sotsiaalse eraldatusega rohkem seotud kui televisioonimeelelahutusest sõltumine.[30]

Statistiliselt pakuvad end vabatahtlikuks televisiooni peamiseks meelelahutusallikaks *mitte* pidavad ameeriklased – nimetagem neid telerimaniakideks – üheksa korda aastas, telerimaksimalistid aga ainult neli korda aastas. Teleriminimalistid saadavad sõpradele ja sugulastele aastas statistiliselt kaheksateist kirja, telerimaksimalistid vaid kaksteist. Teleriminimalistid osalevad aastas üheksal klubilisel koosviibimisel, telerimaksimalistid ainult viiel. Teleriminimalistid käivad kirikus keskmiselt viiekümmend seitse korda aastas, telerimaksimalistid üheksateist korda. Isiklikul televisioonimeelelahutusest on tegelikult kirikus käimisele positiivne mõju isegi vastaja religioossusest sõltumata. Religioosseid inimesi omavahel võrreldes käivad telerimaksimalistid kirikus märksa harvemini kui teleriminimalistid.[31]

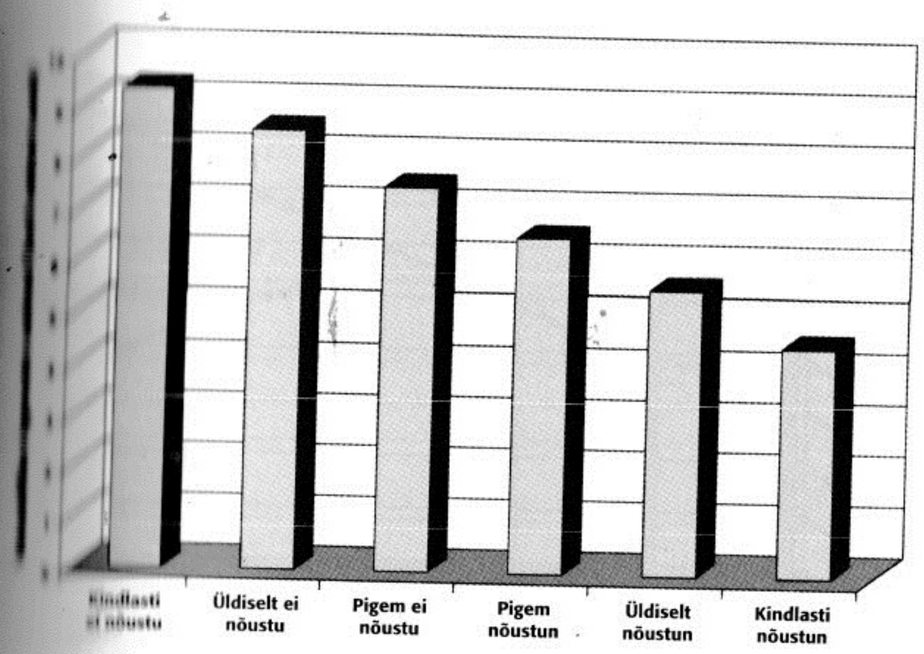

Telerivaatamine ja vabatahtlik tegevus ei käi kokku

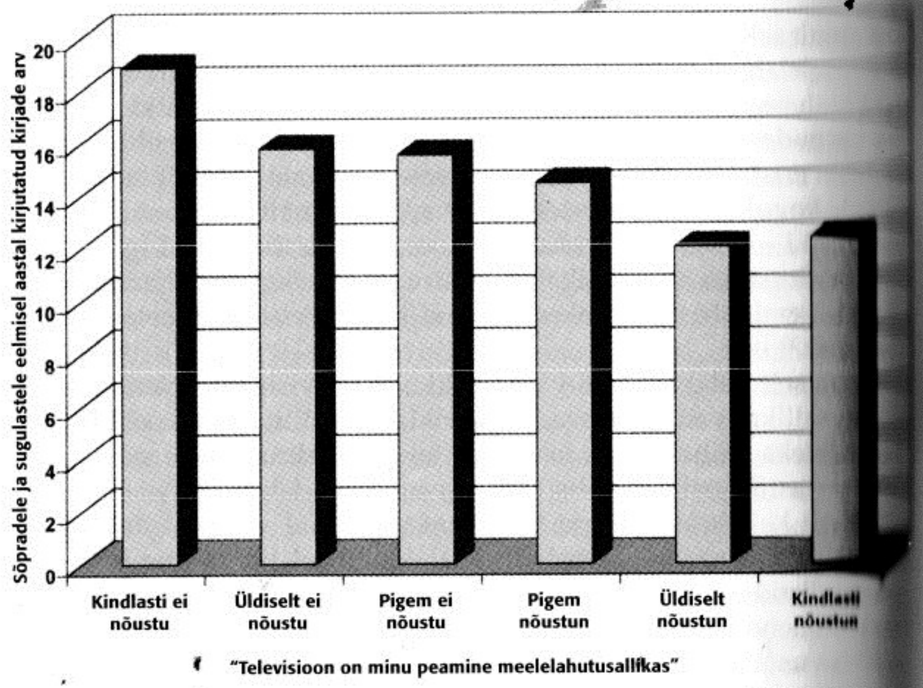

Joonis 63. *Telerivaatajad ei hoia suhteid*

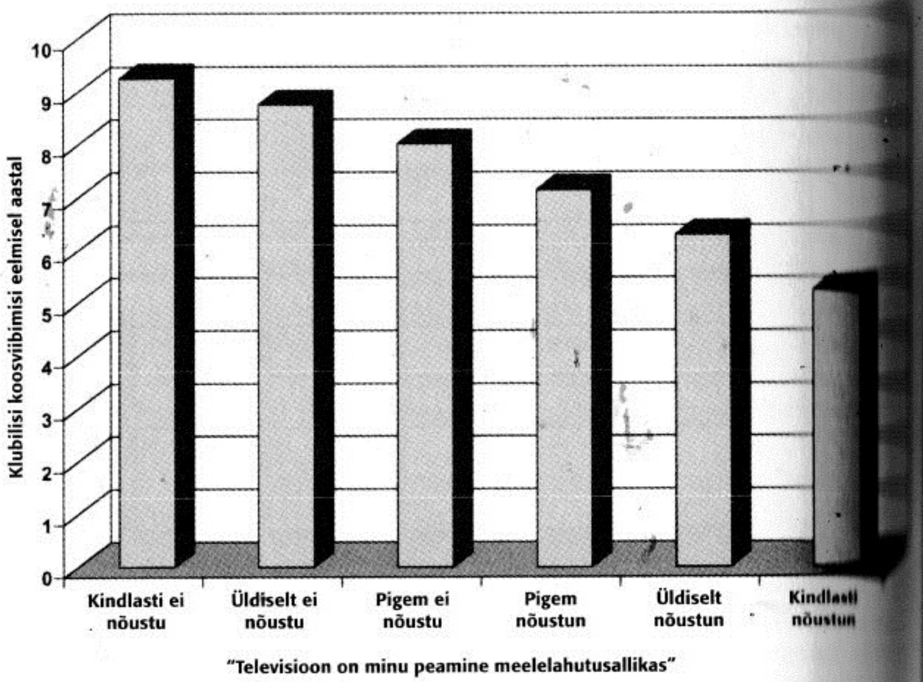

Joonis 64. *Telerivaatamine ja klubiline tegevus ei käi kokku*

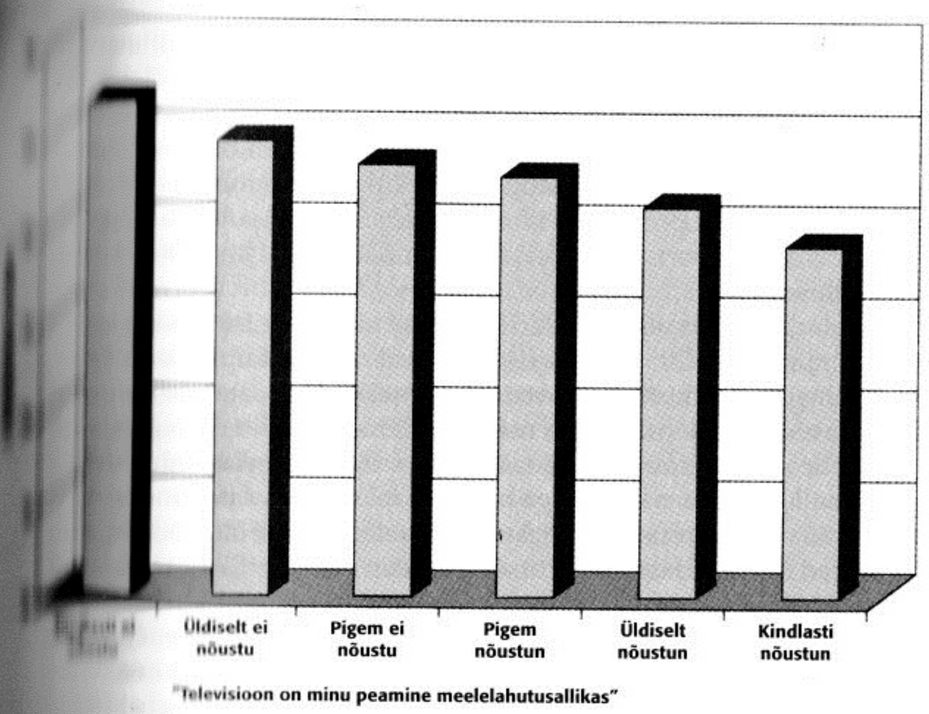

Telerivaatamine ja kirikus käimine ei käi kokku

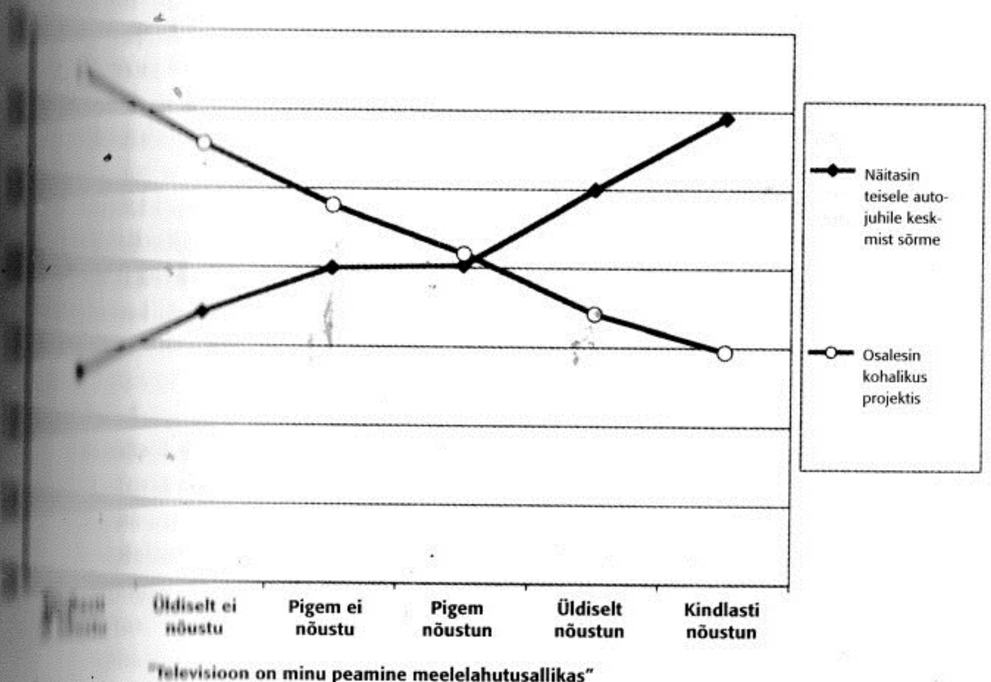

Telerivaatamine ja head kombed ei käi kokku

Erinevusi kodanikuaktiivsuses nende kahe rühma vahel illustreerib joonis 66. Teleriminimalistid väidavad end aastas osalevat kolmes erinevas kohalikus projektis ning märgivad ära poole vähem kordi, kus nad on teistele autojuhtidele keskmist sõrme näidanud. Telerimaksimalistide seas on tsiviliseeritus täpselt vastupidine – kaks korda rohkem sõrmentamist kui kohalikke projekte. *Macher*'id, *schmoozer*'id ja lihtsalt viisakad inimesed on ebaproportsionaalselt suurel määral pärit just teleriminimalistide vähemusest.

Võib leida nišše, kus ollakse telerisõltuvuse suhtes resistentsed, kuid isegi seal on märgata teleri passiivsust tekitavat õhustikku. Võtkem näiteks haritud ja majanduslikult kindlustatud kolmekümnendates-neljakümnendates eluaastates kirdeosariikide naised – demograafiline kategooria rahvastikust, kes kõige suurema tõenäosusega eitab televisioonimeelelahutust. Isegi selles grupis möönab iga neljas, et televiisorivaatamine on nende peamine vaba aja tegevus. Tõepoolest, oma telerivabade suguõdedega võrreldes teevad telerisõltlased 62 protsenti vähem vabatahtlikku tööd, käivad 37 protsenti vähem koosolekutel ja 27 protsenti harvemini kirikus, käivad külas 21 protsenti vähem ja võõrustavad ise 20 protsenti harvem ning tunnistavad 24 protsenti rohkem rahulolematust oma eluga tervikuna.[33]

See negatiivne seos telerivaatamise ja sotsiaalse osaluse vahel ilmneb ka ajapäevikute uuringutest teistes riikides. Nii Ühendriikides kui mujal kuuluvad tõsised televiisorivaatajad (teiste demograafiliste näitajate mõõrvaldades) suure tõenäosusega vähem vabatahtlikesse ühendustesse ning usaldavad inimesi vähem. Sedamööda, kuidas telerite omamine ja kasutamine rahva seas levis, seostati sagedasemat telerivaatamist nii USAs kui mujal vähenenud suhtlemisega sugulaste, sõprade ja naabritega. Rohkem teleri ees veedetud aega ei toonud kaasa mitte ainult rohkem kodus istumist, vaid just rohkem toas istumist, ja seda aias, jalutades või teisi külastades veedetud aja arvelt.[33]

Televisiooni mõju sotsiaalsele kapitalile on tabavalt kirjeldanud traditsioonilise ja äärmiselt ühtehoidva amišite kogukonna üks liikmeid Kagu-Pennsylvanias, kui ta vastas neid külastanud etnograafi küsimusele, kuidas amišid otsustavad, milliseid tehnoloogilisi avastusi kasutusse võtta ja millised ära põlata:

> Oskame peaaegu alati öelda, kas leiutis toob endaga kaasa head või halba. Päris kindlasti ei soovi me teatud asju, näiteks televiisorit ega raadiot. Nad hävitaksid meie külaskäimise kombe. Istuksime kodus oma teleri või raadioga, selle asemel et teiste inimestega suhelda. Külas käimine on oluline, sest see lähendab inimesi. Kuidas saab naabri käekäigust hoolida, kui sa neil külas ei käi ega tea, millist elu nad elavad?[34]

Siiani oleme teada saanud, et telerivaatamine ja eriti televisioonimeelelahutusest sõltumine on kodanikupassiivsusega tugevalt seotud. Nii

aga veel põhjuslikkust. Alternatiivne seletus kõlab nii: algselt isoleeritud inimesed kalduvad üha enam helesinise ekraani lihtsaima meelelahutusvõimaluse poole. Ilma tõsiselt võetava ekspertiisaalse tõenduseta – mille saaksime siis, kui laseksime juhuslikult valitud inimestel pika aja vältel televisiooniga kokku puutuda (või hoiakuga neid sellest eemale) – ei saa me olla kindlad, et televisioon iseenesest kodanikupassiivsuse *põhjus*. (Kuivõrd televisiooni oletatav mõju kujutab endast jooksul, ei too mõni minut telerivaatamist mõnes ülikoolilaboris isiklikult kaasa siin arutluse all olevat sügavamat mõju.)

Laialdaselt usutavat tõendusmaterjali selles olulises küsimuses ei ole meil veel võtta, ja arvestades inimkatsetele seatud eetilisi piiranguid, ei ole seda ka lähitulevikus. (Pole teada, kas avalik vastuseis sellisele eksperimendile tuleks pigem televiisorit vaatama sunnitud katsealuste seast või nende seast, kellele see oleks keelatud.) Teisest küljest lasevad selles osas mitut tüüpi tõendid süül usutavamana paista. Esiteks algas kodanikupassiivsuse epideemia veidi rohkem kui kümme aastat pärast televisioonimuutumist üldkättesaadavaks. Veelgi enam: 14. peatükis näeme hiljemalt, et mida suurem on suvalise valimi juurdepääs televisioonile olnud aas, seda passiivsemad on nad täiskasvanud kodanikena. Oleme ka juba maininud, et nooremad põlvkonnad, kes on kogu elu televisiooniga kokku puutunud, on oma teleritarbimises harjumuslikumad, ning et harjumuslik televiisorivaatamine seostub kodanikupassiivsusega veelgi tugevamalt.

Ebatavalt otsene tõestus põhjuslikkuse suuna kohta on pärit intrigeerivatest kogukonnauuringute seeriast veidi enne ja veidi pärast televisiooni tulekut. Kõige märkimisväärsem uuring korraldati kolmes isoleeritud kohas Kanada kogukonnas 1970. aastatel.[35] Nõrga signaali tõttu olid ühe poolt Noteliks ehk *no television*'iks nimetatud) paiga elanikud sellest alates ilma televisioonita. Alustati sellest, et Noteli elanikele pakuti ühe kanali – Kanada Ringhäälingukompanii CBC vaatamist. Seejärel oli hakati võrdlema kahe teise uuringus osaleva kogukonnaga Unitel ja Multiteliga. Unitel erines Notelist selle poolest, et lisaks CBCle oli seal kahe uuringuaasta jooksul näitama ka kolme Ameerika kommertskanalit. Multitel sarnanes muus mõttes kahe teise väikelinnaga, kuid oli veidi eraldatumas paigas ning kogu uuringu vältel oli elanikel kõigile neljale kanalile.

Kanada uurija Tannis MacBeth Williams ja ta kolleegid selgitasid, miks sellise kolmiku kasutamine tähendas tõelist eksperimenti:

> Noteli oli tüüpiline väikelinn, kus anakronistlikul moel veel 1973. aastal puudus televisioonisignaal. See oli maanteed pidi ligipääsetav, igapäevase bussiühendusega kahes suunas ning etniliselt homogeenselt tavapärane. Linnake juhtus lihtsalt asuma orus, mistõttu piirkonda teenindav telemast ei saanud enamikule elanikele signaali edastada.[36]

Oluline on kõnealune uuring ka seetõttu, et see korraldati enne video makkide ja satelliiditaldrikute levima hakkamist. Teisisõnu, teist selliseid näidet televisioonivabast piirkonnast tööstusriigis ilmselt enam kusagilt võtta pole. Tulemused näitasid selgelt, et juurdepääs televisioonile kahandas Noteli elanike osalemist kohalikes tegevustes. Nagu uurijad kokku võtteks märkisid,

> osalesid pikilõikevalimisse* kaasatud Noteli elanikud enne televisiooni saabumist rohkem mitmesugustel koosviibimistel kui Unitelli ja Multiteli elanikud. Televisioon põhjustas Notelis üritustel osalemises tõsise languse, mida ei täheldatud Unitelis ega Multitelis.[37]

Teadlased uurisid ka seda, kas televisiooni tulek mõjutas ainult neid, kes niigi olid kogukonna asjades väheaktiivsed, või ka liidreid. Nende järeldus

> Tundub, et televisioon ei mõjuta kaasalöömist mitte ainult vähesel määral seotud, vaid ka ettevõtmistes keskset rolli mängivate inimeste puhul. Elanikud osalevad kogukondlikes tegemistes suurema tõenäosusega televisiooni puudumise kui selle olemasolu korral.[38]

See uuring tõestab üsna veenvalt, et televisioon ei ole mitte pelgalt mada lama aktiivsusega kaasnev nähtus, vaid tõesti selle põhjus. Televisiooni jõudmine piirkonda vähendas sotsiaalset lävimist ning vaba aja üritustel kaasalöömist kõigis vanuserühmades. Televisioon erastab vaba aja.

Võrreldavat, kuigi mitte nii veenvat tõendusmaterjali saab ka uurimustest, mis tehti Inglismaal, Lõuna-Aafrikas, Šotimaal, Austraalias ja Ameerika Ühendriikides televisiooni tulekul.[39] Televisiooni mõju lapsega sotsialiseerumisele on tulise väitluse teemaks olnud juba üle kolme aasta kümne. Kõige mõistlikum järeldus mõnikord vastuoluliste tulemuste kohta huvabõhus on see, et liigne telerivaatamine ilmselt suurendab agressiivsust (kuigi mitte vast otsest vägivaldsust), halvendab koolis edasijõudmist ning et seda võib statistiliselt seostada "psühhosotsiaalsete talitlushäiretega", kuigi jääb selgusetuks, kui palju sellest on enesevaliku ja kui palju põhjuslikkuse tulemus. Rohket telerivaatamist noores eas seostatakse ükskõiksusega avaliku elu vastu, küünilisuse ning vähenenud sotsiaalse huvitatusega hilisemas eas. Oma põhjalikus interdistsiplinaarse kirjanduse ülevaates televisiooni mõjude kohta Ameerika seltskonnaelus jõuavad George Comstock ja Haejung Paik järeldusele, et televisiooni sissetung on vähendanud väljaspool kodu toimuvates tegevustes osalemist. Ükski neist uuringutest ei paku täielikult vettpidavat toetust väitele, et televiisorivaatamine põhjustab kodanikupassiivsust, kuid kõiki tõendeid kokku kogudes viitavad need sinnapoole küll.[40]

---

* Pikilõikemeetodiks nimetatakse samade katseisikute uurimist pika aja jooksul. – Toim.

Et televisioon tõesti vähendab kodanikuaktiivsust, siis kuidas ta seda teeb? Lalas laastus on kolm võimalust:

- Televisioon konkureerib niigi vähese vaba aja pärast.
- Televisioonil on psühholoogilisi mõjusid, mis pidurdavad sotsiaalset läbikäimist.
- Televisioonisaadete eriline suunitlus kahandab motivatsiooni avalikus elus osaleda.

Vaatame üle tõendid kõigi nende kolme hüpoteesi kohta.

Kuigi igaühe päevas on kõigest kakskümmend neli tundi, on avalikus osalemine ja meedia jälgimine positiivselt seotud. Ohtralt klassikalist muusikat kuulavad inimesed käivad suurema tõenäosusega ka pesapallimänge vaatamas. Oma kodus ise remonti tegevad inimesed mängivad suurema tõenäosusega teistest sageḍamini võrkpalli ja peavad rohkem koosid. Isegi demograafiliselt sarnastes rühmades käivad kinoskäijad sagedamini klubilistel koosviibimistel, kodupidudel, kirikus ja teistel avalikel kogunemistel, annavad verd ja külastavad sagedamini sõpru. Ka sotsiaalpsühholoog Rolf Meyersohn on seda seaduspärasust märganud ja nimetab seda lihtsalt "mida rohkem, seda rohkem"-suundumuseks.[41]

Nagu märgib Meyersohn, on televisioon peamine erand sellest reeglist sinus vaba aja tegevus, mis näikse vähendavat osalemist muus. Telerivaatamine käib peaaegu kõigi väljaspool kodu toimuvate seltskondlike tegevuste arvelt, eriti koosviibimiste ja mitteformaalsete vestluste arvelt. Äpardavikutest selgub, et telerivaatamise peamised "ohvrid" on kirikus käimine, seltskondlik lävimine, poodide külastamine, spordiga tegelemine ja organisatsioonilises töös osalemine. Ainsad tegevused, mis rohke telerivaatamisega positiivselt korreleeruvad, on magamine, puhkamine, söömine, majapidamistööd, raadiokuulamine ja hobid. Televiisorivaatajatel on oma kodus ankrus ja möönavad seda isegi: tõsised telerivaatajad on üldiselt nõus väitega "olen kodusistuja", samal ajal kui enamik põgusatest vaatajatest sellega ei nõustu. Politoloogid John Brehm ja Wendy Rahn on leidnud, et televiisorivaatamisel on kodanikuaktiivsusele kogunisti tõsine mõju, et *üks tund vähem* telerivaatamist päevas on samasuguse vitamiin kodanikuaktiivsusele nagu *viis-kuus lisa-aastat* hariduses. On põhjust uskuda, et televiisorivaatamine mõjub spontaansetele tegevustele, nagu sõpradega ringiuitamine, märksa tõrjuvamalt kui formaalsetele tegevustele, nagu organisatsioonide koosolekud.[42] Lühidalt, rohkem teleris pühendatud aega tähendab vähem aega seltskondlikuks tegevuseks.

Viimnel korral 1970. aastate jooksul, kui meie kodanikuaktiivsus liikus tõsise uuruga ülesmäge (nagu me praegu teame), küsis Roperi uuringufirma ameeriklastelt, kuidas on viimaste aastate jooksul muutunud nende aja- ja energiajaotus. Ilmnes kaks üldist suundumust. Esiteks, nagu näitab joonis 67, liikusime suuresti kodukesksemate tegevuste suunas (eriti telerivaatamine) ja eemale seltskondlikest tegevustest väljaspool kodu.

Näiteks vastas 47 protsenti ameeriklastest, et vaatab rohkem telerit kui varem, võrreldes ainult 16 protsendiga, kes vastas, et vaatab vähem kui varem – kasv 31 protsenti. Seevastu ainult 11 protsenti väitis, et veedab rohkem aega "veidi kaugemal elavaid" sõpru ja sugulasi külastades, samas kui 38 protsenti vastas, et kulutab kõikvõimalikele seltskondlikele tegevustele vähem aega – langus 27 protsenti. Peaaegu ilma eranditeta olid hääbumas koduvälised tegevused, samal ajal kui kodused toimetused, eriti telerivaatamine, võtsid üha rohkem aega.[43]

Teiseks käisid need, kes ütlesid end veetvat rohkem aega televiisori ees kui varem, märksa väiksema tõenäosusega avalikel koosolekutel, töötasid kohalikes organisatsioonides, kirjutasid alla petitsioonidele ja nii edasi kui need muus mõttes demograafiliselt sarnased inimesed, kes väitsid end telerile varasemast vähem aega pühendavat. Võrdluseks – need, kes väitsid end varasemast rohkem sõpradega aega veetvat, võtsid demograafiliselt samasuguste rühmadega võrreldes suurema tõenäosusega osa avalikust elust.[44] Seos telerivaatamise ja kodanikuaktiivsuse vahel selle tähtsal perioodil on ebatavaliselt selge.

Aja näppamise kõrval tundub televisioon ka süvendavat letargiat ja passiivsust. Ajajaotuse uurijad Robert Kubey ja Mihaly Csikszentmihalyi kasutasid leidlikku meetodit, et uurida ajakasutust ja selle mõju psühholisele heaolule.[45] Nad palusid vastajatel nädala jooksul kanda ööpäev läbi kaasas peilerit, ning kui see suvalisel ajal märku andis, pidid vastajad kirja

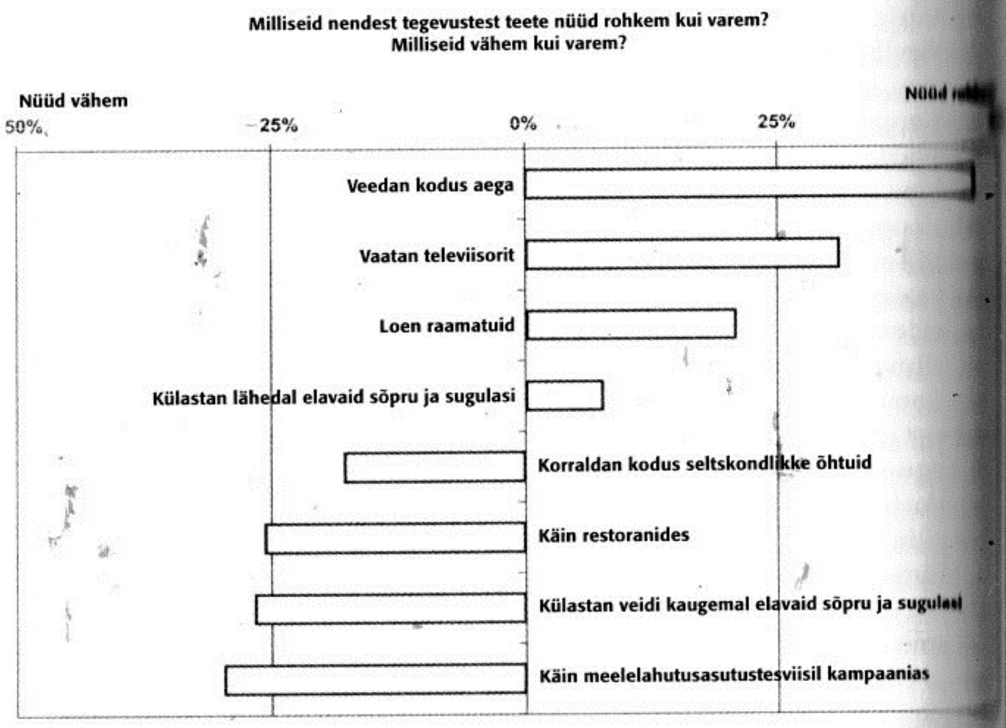

Joonis 67. *Ameeriklased hakkasid kapselduma 1970. aastatel*

mida nad parasjagu teevad ja kuidas end selle juures tunnevad. Televaatamine, leidsid Kubey ja Csikszentmihalyi, on lõdvestav, vähest keskendumist nõudev tegevus. Vaatajad tunnevad end pärast telerivaatamist passiivsemana ja vähem erksana. Õhtutel, mil palju telerit vaadatakse, tehakse suurema tõenäosusega ka muid vähest pingutust nõudvaid asju, seevastu vähese telerivaatamisega õhtutel veedetakse rohkem aega väljas, tehes sporti või osaledes koosolekul. Liigne telerivaatamine on seotud suure hulga vaba ajaga, üksindusega ja emotsionaalsete rasketega. Televisioon on eriti meelepärane inimestele, kes tunnevad end ebamugavalt ja kasutavad seda asendustegevusena.

Televisioon iseenesest ei ole ilmselt negatiivsete meeleolude põhjustaja, kuid ei muuda eriti midagi, kui hetkeline pääsemine välja arvata. Kubey ja Csikszentmihalyi võtavad oma tulemused kokku järgmiselt:

> Palju televiisorit vaatavad inimesed veedavad küll palju aega teleri ees, kuid leiavad, et see pakub neile järjest vähem. Segasem ja üksildasem periood toob kaasa suurema televisioonitarbimise, samas võib tänapäeva televisiooni kiire ja vahelduv tulv aidata süvendada vastumeelsust hetkede suhtes, mis tuleb veeta iseendaga. Näib tõepärane, et rohke telerivaatamine "taastoodab" iseennast. Mõned vaatajad satuvad televisiooni või muude seesuguste meelelahutusallikate pakutavast ergutusest sõltuvusse ning muutuvad üha võimetumaks ise oma vaba aega sisustada.[46]

Kubey ja Csikszentmihalyi ütlevad, et need televiisorivaatamise psühholoogilised kaasilmingud on tavalised ka teistes kultuurides. Suurbritannia sotsiaalpsühholoog Michael Argyle on leidnud, et televisioon tekitab emotsionaalse seisundi, mida kõige paremini kirjeldavad sõnad "lõdvestunud", "uimane" ja "passiivne". Suurbritannia uurijad Sue Bowden ja Avner Offer annavad teada:

> Televisioon on odavaim ja vähenõudlikem viis igavuse peletamiseks. Televisiooniuuringud näitavad, et kõigist kodustest tegevustest vajab telerivaatamine kõige vähem keskendumist, erksust, enese proovilepanekut ja oskusi. [---] Aktiivsus on telerit vaadates väga madal ning telerivaatamist kogetakse kui pingete maandamist. Laste ainevahetus telerit vaadates aeglustub, soodustades kehakaalu kasvu.[47]

Kokkuvõttes järeldavad Kubey ja Csikszentmihalyi, et televisioon muudab lõdvasti harjumusi ning võib olla ka sõltuvust tekitav. Eksperimentaalsetes uuringutes osalejad nõuavad telerist loobumise eest suurt hüvitist, kuigi ütlevad pidevalt, et televiisorivaatamine pakub vähem rahuldust kui teised vaba aja tegevused või isegi töö. 1977. aastal leidis *Detroit Free Press* ainult 5 perekonda 120st küsitletust, kes olid nõus kuuks ajaks 550

dollari eest telerivaatamisest loobuma. Inimesed, kes telerivaatamisest loobuvad, kurdavad igavuse, ärevuse, ärrituvuse ja depressiooni üle. Üks naine märkis: "See oli hirmus. Me ei teinud mitte midagi – rääkisime abi kaasaga."[48]

Nagu teistegi sõltuvuste all kannatajad, märgivad Bowden ja Offer,

> kipuvad telerivaatajad kohanduma, muutuvad tundetuks ja küllastuvad. [---] 1989. aastal märkis üks uurija, et "peaaegu kõik televisioonitöötajad usuvad, et publiku tähelepanu muutub üha hajusamaks ning et publiku hoidmiseks tuleb lõigud veelgi kiiremini vahelduvateks monteerida ning pakkuda aina enam põnevat visuaalset materjali". [---] Uute stimulatsioonivormidega harjudes vajavad aga tarbijad üha suuremaid doose.[49]

Kuigi see pole otseselt seotud meie kodanikuaktiivsust ja sotsiaalset kapitali puudutava teemaga, tundub tugev sõltuvus televisioonimeelelahutusest olevat seotud mitme psüühilise probleemiga. DDB Needhami elustiiliuuringud sisaldavad ka küsimusi peavalu, seedehäirete ja unetuse kohta. (See pole üllatav, sest algselt pidi see uuring aitama ka farmaatsiatoodete turustajaid.) Võtsime need kolm küsimust kokku indeksi "vaevused" alla – "kõrge indeksiga" inimesed on need, keda vaevavad sagedased pea- ja kõhuvalud ning unetus. Joonis 68 näitab, et vaevused on tihedas seoses sõltuvusega televisioonimeelelahutusest.[50]

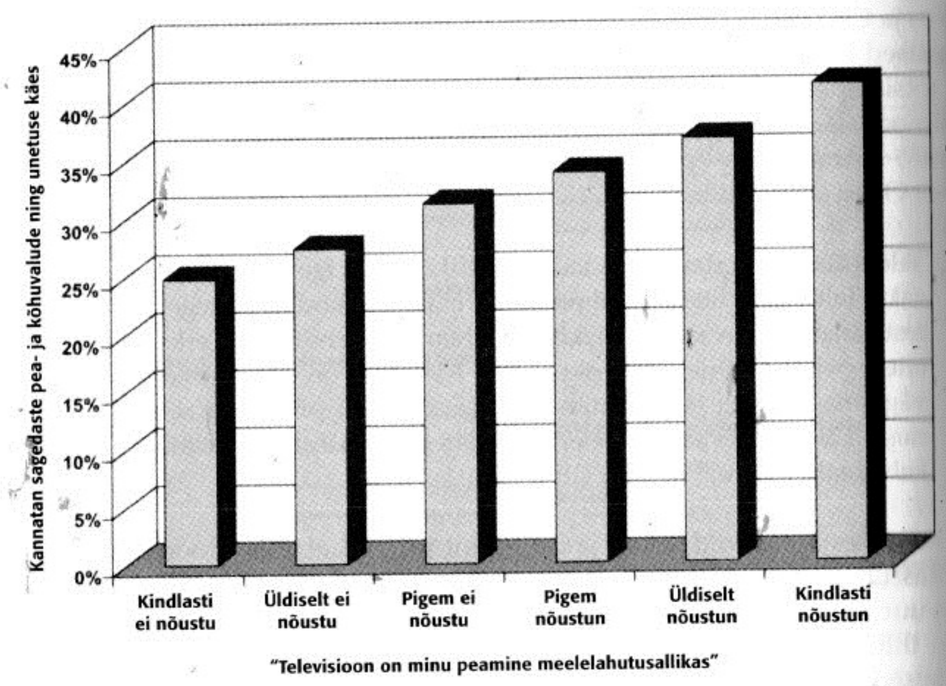

Joonis 68. *Telerivaatajad ei tunne end hästi*

Nagu ikka, uurisime põhjalikult, kas see ootamatult tugev seos ei ole tingitud millestki muust – ehk on halvemas füüsilises või rahalises seisus inimestel lihtsalt rohkem peavalusid ja nad vaatavad ka rohkem telerit? Kõigi näitaja hulgas (kaasa arvatud subjektiivne hinnang oma füüsilisele tervisele, rahamured, füüsilise koormuse sagedus, suitsetamine, religioossus, sotsiaalse sidususe mitmesugused vormid ja kõik tavalised demograafilised näitajad) olid peajagu teistest üle esimesed neli – füüsiline tervis, rahamured, madal haridus (sotsiaalse klassi näitajana) ning telesõltuvus. Pole üllatav, et tugevaim vaevuste tegur on füüsiline tervis, kuid teised on sisuliselt sama tugevad. Teisisõnu, televisioonisõltuvus on sama kahjulik inimese enesetundele kui rahamured või sotsiaalne tõrjutus. Ilma eksperimentaalsete uuringuteta ei saa me olla kindlad, millises suunas liigub põhjuslikkuse nool, kuid pole sugugi selge, miks peaksid peavalude käes vaevlevad inimesed ebaproportsionaalselt sageli telerivaatamisest leevendust otsima. (Hiljem näeme, et ka siin mängivad rolli põlvkondade erinevused.) Kuid põhjustagu kumb kumba tahes, on päris kuuret tekitav, et 20. sajandi lõpus ütlesid enam kui pooled ameeriklased, et nende peamine meelelahutusallikas on televisioon.

Nagu teisedki sõltuvuslikud tegevused, tundub televiisorivaatamine olevat äärmist rahulolematust põhjustav tegevus. Nii ajapäevikute kui poleriite uuringus on jõutud järeldusele, et keskmiselt on telerivaatamine sama meeldiv kui majapidamistööd või toiduvalmistamine ning jääb tunduvalt alla teistele vaba aja tegevustele ja isegi tööle.[51] Televisiooni domineerimine meie elus ei peegelda mitte selle pakutavaid ülevaid naudinguid, vaid minimaalseid kulutusi. Ajajaotuse uurijad John Robinson ja Geoffrey Godbey järeldavad:

> Televisiooni atraktiivsus on suuresti tingitud sellest, et ta on üldlevinud ja vähenõudlik. [---] Tegevusena ei vaja telerivaatamine planeerimist, ei maksa peaaegu midagi, ei nõua füüsilist pingutust, šokeerib või üllatab harva ja seda saab teha otse oma kodumugavuses.[52]

Veel üks põhjus, miks televisioon on nii negatiivselt seotud sotsiaalse sidususega, võib peituda asjaolus, et see pakub teatavat pseudoisiklikku sidet teiste inimestega. Igaüks, kes on sattunud päriselus mõne telenäoga kokku, teab, kui võimas on tunne, justkui oldaks vanad tuttavad. Igapäevane hommikuprogrammi juhtide tervitus või iganädalane draamasari lemmiknäitlejatega kinnitab meile, et tunneme neid inimesi, hoolime nende käekäigust, oleme osake nende elust – ja muidugi mõista on need tunded vastastikused (või nii meile alateadlikult tundub).

Kommunikatsiooniteoreetik Joshua Meyrowitz märgib, et elektrooniline meedia lubab sotsiaalsed sidemed lahutada füüsilisest kokkupuutest. "Elektrooniline meedia loob sidemeid ja seoseid, mis konkureerivad konkreetsetes kohtades toimuvate sündmustega. Viimased n muidugi

"erilisemad" ja loovad tugevamaid ja sügavamaid suhteid, kuid nende osakaal väheneb." Poliitkommunikatsiooni spetsialist Roderick Hart väidab, et televisioon kui meedia loob ebaõige pildi seltskonnast ning paneb inimesi end *tundma* lähedase, informeeritud, targa, hõivatud ja tähtsana. Tulemuseks on "kaugjuhtimispuldi poliitika", milles me vaatajatena *tunneme* end olevat seotud oma kogukonnaga, ilma et peaksime pingutust tegema, et ka päriselt seotud olla.[53] Nagu kiirtoit, nii kustutab ka televisioon, eriti televisioonimeelelahutus, nälga tegelikult toitmata.

Televisioon teadvustab meile kõikvõimalikke ühiskondlikke ja isiklikke probleeme, muutes samas üha ebatõenäolisemaks, et me nende suhtes midagi ette võtame. "Kui kõigi teiste probleemid muutuvad omanäilises pakilisuses võrdseks," märgib Meyrowitz, "siis ei ole üllatav, et paljud inimesed kipuvad lahendama ainult iseenda probleeme." Samamoodi on politoloog Shanto Iyengar oma eksperimentide abil näidanud, et probleemide, näiteks vaesuse, pidev demonstreerimine televisioonis kallutab vaatajaid pidama neid inimeste isiklikuks saamatuseks, mitte ühiskondlikuks probleemiks, mistõttu nad hiilivad mööda kohustusest ise midagi olukorra parandamiseks ette võtta. Politoloog Allan McBride on populaarseimate telesaadete hoolika sisuanalüüsiga näidanud, et "telesaated kahjustavad sotsiaalset ja poliitilist kapitali, sest keskenduvad tegelaskujudele ja lugudele viisil, mis nõrgestab rühmasidemeid ja sotsiaalpoliitilist vastutust". Televisioon varustab meid kaitsetuksteeva otsese vaatenurgaga maailma asjadele meelelahutust täis raamistikus. Televisioon eelistab isiksusi teemadele ja huvigruppe geograafilistele kogukondadele. Kokkuvõttes, televiisorivaatamine võib olla nii tugevalt kodanikupassiivsusega seotud seepärast, et tal on meediumina nii tugev psühholoogiline mõju.[54]

• • •

See ongi ka sõnum – teisisõnu, telesaadete konkreetne sisu – süüdi [illegible] tulnud passiivsust soodustavas mõjus. DDB Needhami elustiiliandmed võimaldavad meil seda oletust uurida, sest peale sotsiaalset [illegible] ja kodanikuaktiivsust puudutavate probleemide käsitlevad need küsimustikud ka seda, milliseid saateid vastajad vaatavad "sellepärast, et [illegible] tõesti meeldivad". Kuigi põhjuslikkust on sellisest tõendusmaterjalist võimatu välja lugeda, saame luua ligikaudse edetabeli saadetest, mis [illegible] ligi ja/või tekitavad kõige aktiivsema ja kõige passiivsema vaatajaskonna.

Aktiivsust soodustava nimekirja tipus (nagu ikka, on analüüsis võetud [illegible]tseks tüüpilised demograafilised näitajad, nagu vanus ja sotsiaalne klass) on uudiste- ja haridussaated. 1990. aastate lõpus olid tavakanalite [illegible]telesaadete ja "Teateid tegelikkusest"-tüüpi avaliku elu saadete vaatajad [illegible]liselt rohkem seotud kogukondliku eluga kui teised ameeriklased, [illegible] seetõttu, et need vaatajad vältisid muid saateid. Skaala teises otsas [illegible] märulidraamad (*Miami Vice*), seebiooperid (*Dallas, Melrose Place*) ja [illegible]mistatud tõsielusaated (kurjategijaid profileeriv *America's Most Wanted* või kollase ajakirjanduse stiilis uudistesaade *A Current Affair*).[55]

Üks viis, kuidas hinnata saadete mõju kodanikuaktiivsusele (see on mitmeti muud, kui lihtsalt ekraani ees veedetud aja mõõtmine), on võrrelda [illegible]telesaadete ja päevaste saadete suureneva mahu mõju, jättes samaks nii [illegible]teldavate gruppide demograafilised näitajad, nagu haridus, sissetulek,

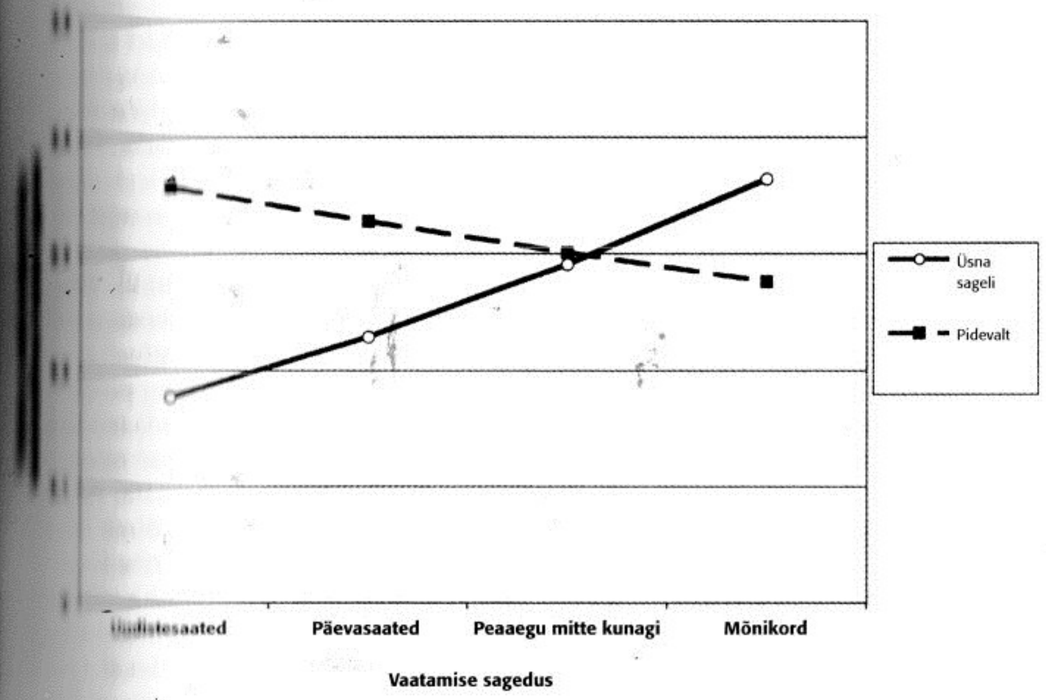

Joonis 69. *Telesaadete tüübid ja kodanikuaktiivsus (konstantse teleri ees veedetud aja juures)*

sugu, vanus, rass, tööl käimine, abielustaatus jms, kui ka telerivaatamisele kuluva aja. Jooniselt 69 nähtub, et mida rohkem vaadatakse uudiseid, seda aktiivsemad ollakse kogukonnas, ja mida rohkem vaadatakse seebioopereid, telemänge ja jutusaateid, seda passiivsemad ollakse kogukonnas.[57] Teisisõnu, isegi sama palju aega teleri ees veetvate inimeste puhul on vastavate saadete sisu seotud kogukonnaelus osalemise määraga.

Selge erinevus uudistesaadete ja jutusaadete vaatajate vahel kummutab väite, nagu oleks igasugune telerivaatamine antisotsiaalne tegevus. Uuringud on näidanud, et nn sotsiaalsetel saadetel on ka sotsiaalne mõju: nad suurendavad näiteks altruismi.[57] Enamgi veel, televisioon (eriti, kuid mitte ainult, avaliku elu saated) võib mõnikord edendada kogukonnatunnet, kui ta viib paljudeni ühise kogemuse, nagu seda oli näiteks Kennedy mõrv, *Challenger*'i plahvatus ja Oklahoma linna pommid. Need olid mälujed, mida jagati üle kogu riigi ainult seetõttu, et televisioon tõi ühed ja samad valusad pildid kõigile inimestele koju kätte. Parimal viisil kodanikuaktiivsust edendades võib televisioon olla kokkusaamiskohaks, võimas sotsiaalseid erinevusi ületav jõud, mis toidab solidaarsust ja annab aktiivsele kodanikule vajalikku teavet.

Ühiste kogemuste nimekirja peame lisama ka printsess Diana ja John F. Kennedy noorema surma ning poksija O. J. Simpsoni kohtuprotsessi, mis kätkesid küll rohkem melodraamat kui kodanikuaktiivsust. Nende ühiste kogemuste tekitatud sidemed on psühholoogiliselt mõjusad, nagu ka kõik võime tunnistada. Kuid üldiselt ei ole nad sotsioloogiliselt mõjusad, nad ei suuna tegudele. Iga episood on küll kaasahaarav, kuid vähesed viivad muutusteni käitumises või suhtluses. Lastepsühholoogid teavad rääkida võrdlemisi primitiivsest faasist sotsiaalses arengus, mida nimetatakse "paralleelseks mänguks" – kaks last liivakastis, kumbki mängimas oma mänguasjaga, ilma et nad tegelikult teineteisega suhtleks. Teise arengu tunnuseks on paralleelsest mängust väljakasvamine, televisioon antavad avalikud etendused jätavad meid aga nn madalamale arengueelmele, kust me harva liigume edasi liigume.

Enamik televisioonist edastab siiski saateid, mida on võimalik siduda kodanikupassiivsusega. Sotsiaalse eraldatusega tihedalt seostatavad saated moodustavad kogu programmist suure osa. "Sihtturundus" ning viiesajakanalilise kaabeltelevisiooni ärkamisaeg annavad märku publiku veelgi suuremast killustumisest piki sotsiaalsete, majanduslike ja isiklike huvide jooni.[58] Nielseni meediauuringute järgi kasvas keskmisse majapidamisse jõudvate telekanalite arv üheksateistkümnelt 1985. aastal neljakümne üheksani 1997. aastal ning jätkab kasvu. Televisiooni võime luua ühtset "kohvimasina"-kultuuri, kus töökohtade kohviruumidesse kogunetakse ühiseid telekogemusi arutama, on vähenenud, kuna üha vähem vaadatakse samu saateid. 1950. aastate alguses keeras kaks kolmandikku ameeriklastest oma teleri samale kanalile ja vaatas menusaadet (*I Love Lucy*), 1970. aastate alguses meelitas menusaade *All In The Family* umbes pooled vaatajad teleri ette, 1990. aastate keskel "jagas" "Kiirabihaigla

"Seinfeldi" vaevalt kolmandik.[59] Selline suundumus turu segmenteerimisele pakub rohkem valikuid ja ilmselt suurendab tarbija rahulolu, kuid õõnestab televisiooni kunagi ülistatud inimesi kokkuviivat rolli.

Veel üks televisiooni (ja mitte ainult saadete, vaid ka reklaami) võimalike mõjusid seisneb materiaalsete väärtuste propageerimises. Näiteks väidavad paljud ohtralt telerit vaatavad teismelised meediauurija George Gerbneri ja tema kolleegide sõnutsi "suurema tõenäosusega kõrge staatusega töökohta, mis annaks võimaluse palju raha teenida, kuid mis samas jätaks aega ka lihtne, võimaldama pikka puhkust ja aega muude asjadega tegelda". Nagu järgmises peatükis täpsemalt näeme, on televisiooni läbi kättesaadavuse ajal ülikooli esmakursuslaste hulgas materialism tõsiselt suurenenud, ning ka ülikooli ajal palju telerit vaatavad pärast muutuvad veelgi materialistlikumaks, võrreldes kaasõppuritega, kes vaatavad telerit vähe või ei vaata üldse.[60]

Kokkuvõtteks, elektrooniliste kommunikatsioonivahendite ja meelelahutuse esiletõus oli 20. sajandi üks jõulisemaid sotsiaalseid suundumusi. See revolutsioon avardas olulisel määral meie hinge ja mõistust, kuid muutis meie vaba aja veetmise ka eraklikumaks ja passiivsemaks. Üha enam kulutame toodetele ja teenustele, mida tarbime üksinda. Ameeriklaste vaba aega saab üha enam mõõta – ja nii strateegilised turundajad paradiki – "silmapaarides", kuna asjade (eriti ekraanide) vaatamine võtab üha suurema osa meie ajast, samal ajal kui tegutsemisele (teiste inimestega koos) kulutame aega üha vähem. Rõhk visuaalsele meelelahutusele (mida on olevat eriti kasvanud just viimastel aastakümnetel sirgunud põlvkonna hulgas.[61] Televisiooni-, video- ja küberilma akendesse vaatamine on üha tavapärasem, teistega koos tegutsemine aga üha väheneb.

Nende suundumuste täismahus ilmnemist võib näha kõige ootamatumas kohas – *Holiday* keegliklubis New Londoni linnas Connecticuti osariigis. Iga keegliraja kohal kõrgub televiisoriekraan, kus jookseb igaõhtune telemenüü. Isegi liigamängude puhuks kokku tuleva täismaja korral ei ragi võistlejad üksteisega isiklikest ega avalikest päevasündmustest, vaid vahivad vaikselt oma võistluskorda oodates ekraani. Koos keeglit mängides vaatavad nad telerit ikka üksinda.

Ameeriklaste maailmavaadet mõjutanud uute tehnoloogiate mõju on hästi selgemini näha noorema põlvkonna hulgas. Ühiskonnakriitik Sven Birkerts juhib tähelepanu televisiooni levikuga alanud ajaloolisele katkestusele:

> On üks kaljuserv, üks lävepakk, millest edasi on kõik teistmoodi. Tõmbaksin selle joone umbkaudu 1950. aastatesse. See oli siis, kui televisioon hakkas end Ameerika igapäevaelu kangasse sisse kuduma, siis, kui me hakkasime harjuma mõttega paralleelsetest maailmadest – üks, milles me ise elasime, ja teine, kuhu astusime, kui soovisime oma elust puhkust. Pärast 1950. aastate keskpaika sündinud inimesed on uue ajastu kandjad; nad moodustavad jõu,

> mis tõrjub meist välja juba hääbuma hakanud arusaama ühiskonna organiseeritusest maapiirkondade, väikelinnade ja suurlinnadena. Muutuse jõulisus on teinud need määratlused juba sisutühjaks.[62]

20. sajandi lõpul vaatasid ameeriklased rohkem telerit, vaatasid seda hat jumuslikumalt, pidevalt ja üha sagedamini üksi ning vaatasid üha enam saateid, mis on konkreetselt seotud kodanikupassiivsusega (meelelahutu mitte uudised). Nende suundumuste ilmnemine kattus täpselt sotsiaalse osaluse üleriigilise langusega ning suundumused olid kõige ilmsemad nooremas põlvkonnas, kes on (nagu näeme täpsemalt järgmises peatü kis) eriti passiivsed kodanikud. Enamgi veel: just need ameeriklased, ke kõige rohkem sõltusid televisioonimeelelahutusest, olid ka kõige isole ritumad avalikust ja sotsiaalsest elust – veetsid vähem aega sõpradega osalesid vähem kohalikes ühendustes ja avalikes ettevõtmistes.

Tõendid on ilmsed ja üksikasjalikud, kuid kuna need ei pärine juhus liku valimiga tehtud uuringutest, siis ei anna nad piisavat ülevaadet te levisiooni ja teiste elektrooniliste meelelahutusallikate mõjust ja seostest Inimesed, kes uusi meelelahutusvorme palju kasutavad, on kindlasti iga leeritumad, passiivsemad ja kogukonnast rohkem eemaldunud, kuid ng ei tea, kas nad oleksid televisiooni puudumise korral seltskondlikumad või mitte. Vähemalt on televisioon ja selle elektroonilised sugulased valm tahtlikud kaasosalised meie uuritavas kodanikuaktiivsuse languse mõ tatuses ning suure tõenäosusega on nad ka ninamehed.

14. peatükk

Ühest põlvkonnast teise

Siiski on meie püüdlused leida kodanikupassiivsuse eest vastutajaid ehk viljakad, kuid puudulikud. Televisiooni, eeslinnastumise ning aja- ja rahamurede osa selles on täiesti mõõdetav, kuid isegi kõige väikjem ja kahanev vähemus ameeriklasi, kes on nende probleemide eest kõige paremini kaitstud – jõukad ühe palgasaajaga abielupaarid, kes elavad väljaspool metropolipiirkonda ja vaatavad harva telerit –, on viimase paari aastakümne jooksul järjekindlalt eemaldunud kogukonnaelust. Elades näiliselt õdusalt vanamoelises 1950. aastate Pleasantville'is*, käisid isegi sellised inimesed 1990. aastatel poole harvem klubilistel koosviibimistel kui nendesarnased 1970. aastatel ning on viis korda suurema tõenäosusega kogukonnaelust täielikult eemaldunud. Isegi pastoraalse Vermonti osariigi pisikestes seltskondlikult orienteeritud linnakestes langes osavõtt linnakoosolekutest 1970. aastate lõpus ja 1990. aastate lõpu vahel peaaegu poole võrra.[1] Nagu eespool märkisime, ei ole ükski Ameerika ühiskonna nurgake selle passiivsuspuugiku vastu immuunseks osutunud. See on nakatanud mehi ja naisi, suurlinnakeskusi, eeslinnu ja väikelinnu, jõukaid, vaeseid ja keskklassi, musti, valgeid ja muid etnilisi rühmi, töötavaid ja mittetöötavaid inimesi, abielupaare ja vallatuid vallalisi, põhja- ja lõunaosariike, kumbagi rannikut ja sisemaad.

Üheks silmatorkavaks erandiks selles ühetaolisuses on vanus. See rühm jääb peaaegu kõigi osalusvormide ennustamisel maha ainult kaitsusest ja kodanikuaktiivsuse trendid *ei ole* kõigis vanuserühmades ühesugused. Keskealised ja eakamad inimesed osalevad suurema hulga ühenduste tegevuses ja on seal aktiivsemad kui noored, käivad sagedasemini kirikus ja valimas, loevad ja vaatavad uudiseid tihedamini, ilmutavad vähem sallimatust ja rohkem inimesearmastust, huvituvad rohkem poliitikast, löövad kaasa enamates kohalikes projektides ja teevad ka vabatahtlikku tööd rohkem.[2]

---

* Pleasantville – 1950. aastate kultusseriaal ja ühtlasi selle idülliline tegevuspaik.

Miski vanuse juures on selgelt meie mõistatuse võtmeks. Siiski on ei niidiots oma olemuselt ebaselge, sest see võib toetada kumbagi kahe väga erinevast tõlgendusest. Kas eri vanuses inimesed käituvad erineva sellepärast, et nad on oma elutsüklis eri faasides või sellepärast, et nad kuuluvad eri põlvkondadesse? Vanus on ülimalt väärtuslik asitõend, kuid siiski mitte nii eksimatu kui sõrmejäljed või DNA, seega peame oma tõen dusmaterjali hoolikalt uurima.

20. SAJANDI LÕPUS oli Ameerika kuuekümnendates ja seitsmekümnendate eluaastates meestel palju halvem silmanägemine kui nende kahekümnendates ja kolmekümnendates eluaastates poegadel, samuti olid vanemad mehed suurema tõenäosusega sõjaväes teeninud kui nende lapselapsed. Neil kahel vanusest tuleneval joonel on siiski erinevad põhjused. Nägemine sõltub täiel määral elutsüklist: vananedes halveneb peaaegu igaüh nägemine. Erinevus sõjaväes teenimises tuleneb aga põlvkondadevahe listest erinevustest. 1920. aastatel sündinud meestest teenis sõjaväes umbes 80 protsenti, samas kui 1960. aastatel sündinutest tegi seda umbes protsenti – erinevus, mille võib täielikult kirjutada muutunud olukor arvele maailmas ajal, mil kumbki vanuserühm kaheksateistkümneaast seks sai. Nägemine peegeldab elutsüklit, sõjaväeteenistus aga põlvkond Kui praegused lapselapsed jõuavad oma vanaisade ikka, on nende näg mine samuti kehvapoolne, kuid sõjaväeteenistuse kogemust pole neil siis mitte.

Kui võrdleme tõendeid ühelainsal ajahetkel, ei ole võimalik teha v het elutsükli ja põlvkondadevahelise erinevuse vahel; kui aga jälgi samu kogumeid aastate jooksul, oskame juba erinevusi märgata. Ni neil nähtustel on täiesti erinevad sotsiaalsed tagajärjed. Elutsüklilise mõjud tähendavad individuaalseid, mitte ühiskondlikke muutusi. Põl kondade erinevusest tingitud mõjud tähendavad aga just seda, et muutu ühiskond, mitte inimene. On vähe põhjust uskuda, et keskmine nägemi Ameerikas 21. sajandi esimestel kümnenditel oluliselt halveneks, kindlas ti muutuvad aga veteranid haruldasemaks.

Seega, enne kui saame väita, et need paljud vanusega seotud erinevu sed kodanikupassiivsuses on tingitud põlvkondadevahelistest erinevus test ja toovad seega kaasa ühiskondlikke muutusi, peame kindlaks tegema, kas need muutused pole äkki seostatavad hoopis inimese normaalse elutsükliga. Mitme aastakümne jooksul kogutud võrreldavate andmetega varustatult jälgime kumbagi kogumit aja jooksul, mil mõlema liikmed läbivad järjestikusi elufaase. Kui üksteisele järgnevad kogumid teevad vananedes läbi üldiselt samu tõuse ja mõõnu, siis võime kindlad olla, et tegu on elutsükliliste muutustega. Kui mitte, siis on vanusega seotud erinevused tõenäoliselt tingitud põlvkondlikust kuuluvusest.[3]

Elutsüklilisi seaduspärasusi sotsiaalses käitumises põhjustab enamasti üks kolmest tegurist – perekonna nõudmised (s.t abikaasaks ja lapsev

olek), jõudluse vähenemine (murdeeast vanaduseni) ning karjäär ja tööjõuturule sisenemine ja sealt väljumine). Erinevad sotsiaalse osaluse vormid saavutavad maksimumi elutsükli eri faasides. Spordiklubid nõuavad energilisi noori. Sõpradega veedetud aeg saavutab lae kahekümnendate eluaastate alguses, väheneb pärast abiellumist ja laste soetamist ning pikeneb taas kuuekümnendates eluaastates koos pensionile minekuga ja lesestumisega. Lastega seotud tegevused, nagu lastevanemate koosolekud, piknikud ja spordiüritused, jäävad põhilistesse lapsevanemaeasse (kahekümnendad-kolmekümnendad), ühiskondlike seltside ja organisatsioonide liikmeteks on aga peamiselt neljakümnendates-viiekümnendates eluaastates mehed ja naised. Veredoonorlus sageneb ja saavutab lae minimaalse kolmekümnendateks eluaastateks ja langeb kiirelt pärast viiekümnendaid eluaastaid, samas kui valmisolek rahalisteks annetusteks vanemas eas just suureneb. Kirikus käimine kasvab hüppeliselt inimese kahekümnendates eluaastates (viies laulatuse ja laste ristimiseni), püsib seejärel aega stabiilne ning sageneb vanemas eas veel veidi. Vabatahtlik tegevus saavutas varem ühe ja ainsa haripunkti kolmekümnendates eluaastates inimeste seas, peegeldades koduste küpsetiste heategevusmüüke ja teiste pesapallivõistkondade toetamist, kuid viimastel aastakümnetel (nagu nägime 7. peatükis) on lisandunud veel üks vabatahtliku tegevuse tipp pärast pensionile jäämist. Enamasti järgib kodanikuaktiivsus joonist 70 kujutatud joont, tõustes noores täiskasvanueas, stabiliseerudes

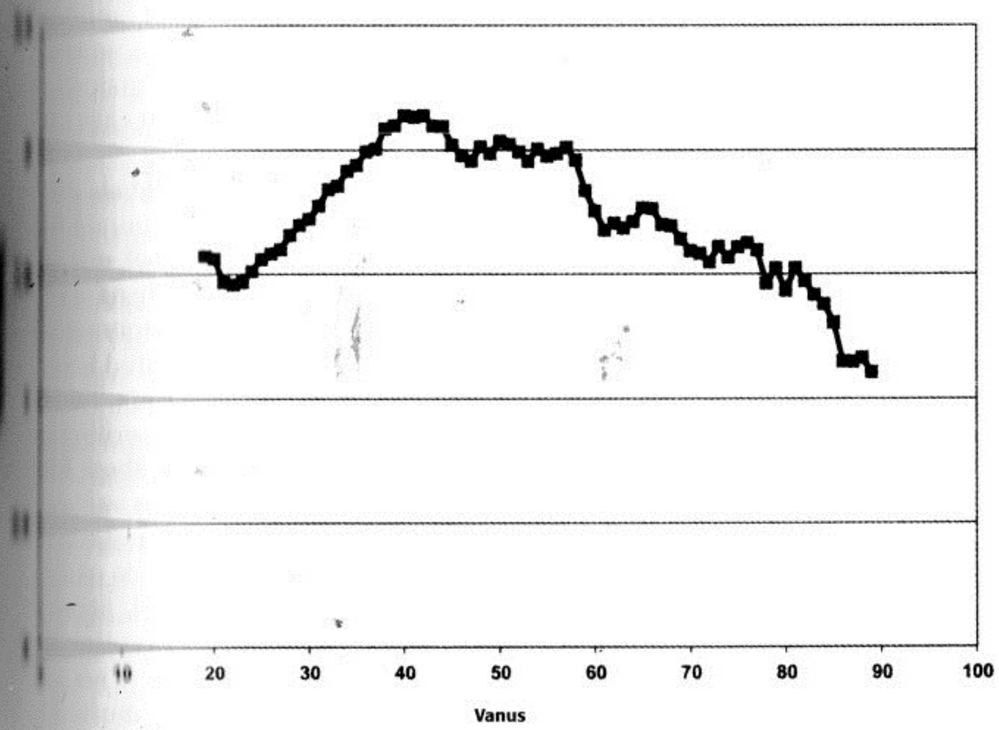

Joonis 70. Ühenduste liikmelisus tõuseb ja langeb koos vanusega

keskeas ning langedes vanemas eas. Selline küüruke peegeldab inimese osalemiste loomulikku kaart.[4]

Kui normaalne elusündmuste käik seletaks täielikult kodanikuaktiivsuse vanusega seotud erinevusi, peaksid eakamad ameeriklased olema avalikus elus märksa passiivsemad kui keskealised. 1950. ja 1960. aastatel tehtud klassikalised sotsioloogilised uuringud jõudsid just niisugusele järeldusele. 1990. aastateks polnud aga keskealised mehed ja naised enda matult sugugi palju aktiivsemad kui nende vanemad.

Veelgi enam, sedamööda kuidas beebibuumipõlvkonna liikmed kodanikena oma normaalset elutsüklit läbisid, paisutades igas etapis omaette hulka, oleks Ameerika pidanud kogema tohutut kodanikuosalust lainet. 1970. ja 1980. aastatel oleksime pidanud nägema meeletut kasvu Lapsevanemate ja Õpetajate Assotsiatsioonis, samuti sagenevat kirikus käimist, 1990. aastatel aktiivset kodanikuosalust. (Sama loogikat kasutades peaksime ootama vabatahtlikkuse- ja filantroopialainet, kui beebibuumipõlvkond hakkab 2010. aastatel pensionile jääma.) Siiani pole siiski ükski neist kodanikuaktiivsuse lainetest tegelikkuseks saanud – käesolevas raamatus oleme kõikjal näinud pigem vastupidist: beebibuumerid ja nende järeltulijad ei ole sugugi eelnevate põlvkondadega sama, tõusva kodanikuaktiivsuse rada käinud. See kodanikuaktiivsuse "koer, kes ei haukunud", on üks oluline võti Ameerika viimaste aastakümnete kodanikuaktiivsuse languse mõistmiseks, sest elutsükli oodatud tõuse on neutraliseerinud ootamatud põlvkondlikud langused. Osalemine poliitikas ja huvi selle vastu, kirikus käimine, kohalikud projektid, annetused heategevuseks, organisatsiooniline kuuluvus – nagu nägime, on kõik need kodanikuosaluse vormid ja paljud teisedki täiesti või vähemalt suurel määral alla käinud, sest aktiivse põlvkonna on halastamatult välja vahetanud hoopis passiivsem.[5]

See asjaolu saab selgemaks, kui jälgime järjestikuste põlvkondade osalust tähtsatel eluperioodidel. Tabel 3 näitab muutusi, mis on toimunud iga sajandi viimase veerandi jooksul neljas vanuserühmas.[6] See tabel, mis on küll paksult numbreid täis, on väärt läbiuurimist, sest ta maalib üsna õiglase pildi Ameerikas viimase kahekümne viie aasta jooksul toimunud sotsiaalsetest muutustest. Elutsüklilisi muutusi on tabelis käsitatud konstantsena, et põlvkondadevahelised muutused paremini välja tuua. Tabeli esimene rida illustreerib näiteks ajalehelugemist neljas vanuserühmas 1970. aastate alguses. Sel ajal lugesid iga päev ajalehte veidi vähem kui pooled noortest täiskasvanutest (49 protsenti), ülejäänud kolmes vanuserühmas oli see näitaja seevastu kolm neljandikku. Kuuekümneaastaste ja vanemate hulgas oli ajalehelugejaid näiteks 76 protsenti. Teine rida näitab ajalehelugemist samades vanuserühmades 1990. aastate keskel. Selleks ajaks oli noorte täiskasvanute ajalehelugemine kahanenud 21 protsendini – vähem kui pooleni võrreldes kaks aastakümmet varasemate noorte täiskasvanutega, mis teeb suhteliseks languseks 57 protsenti. Vanusehierarhia teises otsas oli ajalehelugemine samuti veidi langenud, kuid ainult

[illegible] protsendi võrra. Kolmas tabelirida näitab, et ajalehelugemise langus [illegible] nooremates aastakäikudes märksa kiirem kui vanemate hulgas. 1990. [illegible] lugesid kuuekümneaastased ja vanemad (s.t inimesed, kes sündisid 1930. aastatel või varem) ajalehti sama suure tõenäosusega kui sama [illegible] inimesed 1970. aastatel. Lühidalt, ajalehelugemise langus Ameeriklastel 1970. aastatest 1990. aastateni koondus tugevalt nooremasse põlvkonda: [illegible] mida noorem vanuserühm, seda kiirem oli nendel kahel aastakümnel langus.

Tabelilt mööda allapoole liikudes näeme, et sama seaduspärasus kehtib peaaegu kõigi kodanikuaktiivsuse vormide kohta. Peaaegu kõigil juhtudel on passiivsus koondunud noorematesse vanuserühmadesse ning on [illegible] enne Teist maailmasõda sündinud ja üles kasvanud meeste- [illegible] hulgas. Kuuekümneaastaste ja vanemate inimeste hulgas oli ajalehelugemine, petitsioonide allkirjastamine, lugejakirjade saatmine ning parlamendile kirjutamine 1990. aastatel peaaegu sama levinud kui 1970. aastatel, kuid nooremate seas esines neid tegevusi varasemaga võrreldes [illegible] vähem. Ka kirikus käimine oli aastatel 1973–1974 ja 1997–1998 vanemates vanuserühmades peaaegu muutumatu, samas kui kolmekümneste ja nooremate hulgas langes see ligi kolmandiku võrra. Isegi sellistes asjades nagu ühingute liikmelisus ja poliitilise partei heaks töötamine, milles [illegible] langust märgata igas vanuserühmas, oli languse *määr* kõige kiirem just noorte hulgas. Nagu näitavad tabeli kolm viimast rida, oli *kõigi* Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringus mõõdetud avalike tegevuste langus kuuekümneste ja vanemate inimeste seas 11 protsenti, [illegible]kümne viieste kuni viiekümne üheksaste seas 22 protsenti, kolmekümne kuni neljakümne neljaste seas 32 protsenti ning kolmekümnesed ja nooremate hulgas 44 protsenti. Mööda 1970. aastaid kirjeldavat rida [illegible] näeme tuttavat elutsüklikõverat, milles väljendub eakate märksa [illegible]em osalus noortega võrreldes. 1990. aastateks oli aga kõver tunduvalt [illegible]alamaks muutunud, sest nüüd olid nooremad vanuserühmad ainult [illegible] pisut aktiivsemad kui vanemad. Mida hilisem inimrühm, seda silmatorkavam on olnud selle eemaletõmbumine kogukondlikust elust. See [illegible] tugevalt asjaolule, et üleüldine kodanikuaktiivsuse langus Ameerikas saab alguse just põlvkondadevahelistest erinevustest.[7]

Võtmeküsimus, mida põlvkondadevaheliste erinevuste kohta küsida, [illegible] mitte *kui vanad on inimesed praegu*, vaid *millal olid nad noored*.[8] Joonis [illegible] vastab sellele küsimusele, näidates mitmeid kodanikuaktiivsuse mõõdikuid vastajate sünniaasta järgi.[9] Joonisel on ameeriklased üles rivistatud vasakult paremale vastavalt nende sünniaastale, alustades neist, kes on sündinud 20. sajandi esimesel kolmandikul, ning liikudes edasi nende [illegible] sajandi viimasel kolmandikul sündinud lastelaste põlvkonnani. Igale [illegible]nevale aastakäigule esitame rea sotsiaalset kapitali ja kodanikuaktiivsust puudutavaid kontrollküsimusi: Kas te käisite viimastel presidendivalimistel? Kui tihti loete ajalehte? Kas te kuulute vabatahtlikesse organisatsioonidesse; kui jah, siis millistesse? Kui tihti käite kirikus? Mitmel

korral eelmisel aasta osalesite klubilisel koosolekul? Kas poliitika huvitab teid? Kas te töötasite eelmisel aastal mõnes kohalikus projektis? Kas te arvate, et enamikku inimestest võib usaldada või pole liigne ettevaatus kunagi kahjuks?

Kui liigume mööda seda joont vanemast põlvkonnast nooremate suunas – alustades eelmise sajandivahetuse paiku sündinutest kuni nendeni, kes nägid ilmavalgust "õitsvatel kahekümnendatel" –, leiame esialgu kõrge kodanikuaktiivsuse ja sotsiaalse kapitali üsna kõrge ja stabiilse olevat. Nii aga üsna järsku, alustades millalgi 1930. aastatel sündinud meestest naistest, hakkame märkama vähenevat kogukonnaosalust. Need beebibuumi-eelsed inimesed on absoluutarvudes veel üsna aktiivsed, kuid siiski mõnevõrra vähem kui nende vanemad õed-vennad. Kui liigume beebibuumipõlvkonna joont mööda edasi X-põlvkonnani, näeme liikmelisuse oleku, usaldamise, valimas käimise, ajalehelugemise, kirikus käimise, vabatahtlikkuse ja poliitikahuvi languse suundumust jätkuvat peaaegu katkematult ligi nelikümmend aastat. (Kirikus ja klubides käimine väheneb kõigis aastakäikudes, tõstmata 1930. aastaid eraldi esile.) Kokkuvõtvalt näitab joonis 71, et iga 1950. aastatest alates täisealiseks saanud põlvkond osaleb kogukonnaasjades vähem kui neile eelnenud põlvkond.

Igal juhul on need põlvkondadevahelised erinevused tavatud. Kui leriduslikud erinevused kõrvale jätta, kuuluvad 1920. aastatel sündinud põlvkonna liikmed ligi kaks korda enam avalikesse ühendustesse kui nende 1960. aastate lõpus sündinud lapselapsed (liikmelisus umbes 1,7-ga *per capita* võrreldes umbes 1,1-ga *per capita*). Vanavanemad usaldavad inimesi kaks korda suurema tõenäosusega (50 protsenti *versus* 20 protsenti). Nad käivad ligi kaks korda sagedamini valimas kui hilisemad aastakäigud (80–85 protsenti *versus* 45–50 protsenti). Vanavanemad huvituvad poliitikast samuti peaaegu kaks korda enam (55 protsenti *versus* 30 protsenti) ja käivad kaks korda suurema tõenäosusega regulaarselt kirikus (45 protsenti *versus* 25 protsenti). Kaks korda suurema tõenäosusega löövad nad kaasa ka kohalikes projektides (küsitlusele eelnenud aastal tegi seda 35 protsenti, nooremast põlvkonnast 15–20 protsenti). Vanavanemad on ka tõsisemad uudistejahtijad: nooremast vanuserühmast kolm korda suurema tõenäosusega loevad nad iga päev ajalehte (75 protsenti *versus* 25 protsenti) ning moodustavad lõviosa televisiooniuudiste vaatajaskonnast.[10] Ja hästi paika loksunud elutsüklimustrid annavad vähe kindlust oletada, et noorem põlvkond kodanikuaktiivsuses oma vanavanemateni kunagi järele jõuab.

Selle võtmega dešifreeritult kujutabki joonis 71 pikaajalist aktiivsust põlvkonda, kes on sündinud umbes ajavahemikul 1910–1940 – suurt hulka inimesi, kes on tunduvalt aktiivsemad osalejad kohalikes asjades ning usaldavamad kui neist nooremad.[11] Selle aktiivse põlvkonna tuumikuks on 1925.–1930. aastal sündinud inimesed, kes käisid põhikoolis Suure depressiooni ajal ja veetsid Teise maailmasõja keskkoolipingis (või lahinguväljal), käisid esmakordselt valimas 1948. või 1952. aastal, lõid oma

Tabel 3. Kõik kodanikupassiivsuse vormid on koondunud nooremates aastakäikudesse

		Vanuserühmad			
		18-29	**30-44**	**45-59**	**60+**
Loen iga päev ajalehte	1972-75	49%	72%	78%	76%
	1996-98	21%	34%	53%	69%
	Suhteline muutus	***-47%***	***-52%***	***-31%***	***-10%***
Käin iga nädal kirikus	1973-74	36%	43%	47%	48%
	1997-98	25%	32%	37%	47%
	Suhteline muutus	***-30%***	***-25%***	***-22%***	***-3%***
Kirjutasin alla petitsioonile	1973-74	42%	42%	34%	22%
	1993-94	23%	30%	31%	22%
	Suhteline muutus	***-46%***	***-27%***	***-8%***	***0%***
Olen mõne ühingu liige	1973-74	15%	18%	19%	10%
	1993-94	5%	10%	13%	6%
	Suhteline muutus	***-64%***	***-41%***	***-32%***	***-42%***
Olen avalikul koosolekul	1973-74	19%	34%	23%	10%
	1993-94	8%	17%	15%	8%
	Suhteline muutus	***-57%***	***-50%***	***-34%***	***-21%***
Kirjutasin kongressiliikmele	1973-74	13%	19%	19%	14%
	1993-94	7%	12%	14%	12%
	Suhteline muutus	***-47%***	***-34%***	***-27%***	***-15%***
Olen mõne kohaliku ühenduse	1973-74	13%	21%	17%	10%
töötaja või komiteeliige	1993-94	6%	10%	10%	8%
	Suhteline muutus	***-53%***	***-53%***	***-41%***	***-24%***
Kirjutasin lugejakirja	1973-74	6%	6%	5%	4%
	1993-94	3%	5%	5%	4%
	Suhteline muutus	***-49%***	***-18%***	***-9%***	***-4%***
Töötasin poliitilise partei heaks	1973-74	5%	7%	7%	5%
	1993-94	2%	3%	4%	3%
	Suhteline muutus	***-64%***	***-59%***	***-49%***	***-36%***
Kandideerisin avalikku teenistusse	1973-74	0,6%	1,5%	0,9%	0,6%
	1993-94	0,3%	0,8%	0,8%	0,5%
	Suhteline muutus	***-43%***	***-49%***	***-8%***	***-22%***
Usaldasin mõnes mainitud	1973-74	56%	61%	54%	37%
*poliitiku tegevuses**	1993-94	31%	42%	42%	33%
	Suhteline muutus	***-44%***	***-31%***	***-22%***	***-11%***

** Kirjutasin Kongressile, kirjutasin lugejakirja, kirjutasin artikli ajakirjale, pidasin kõne, osalesin meeleavaldusel, osalesin avalikul koosolekul, töötan poliitilise partei heaks, olen mõne kohaliku ühenduse töötaja või komiteeliige, kirjutasin alla petitsioonile, kandideerisin ametlisse ja/või kuulun avalikku elu edendavasse ühendusse*

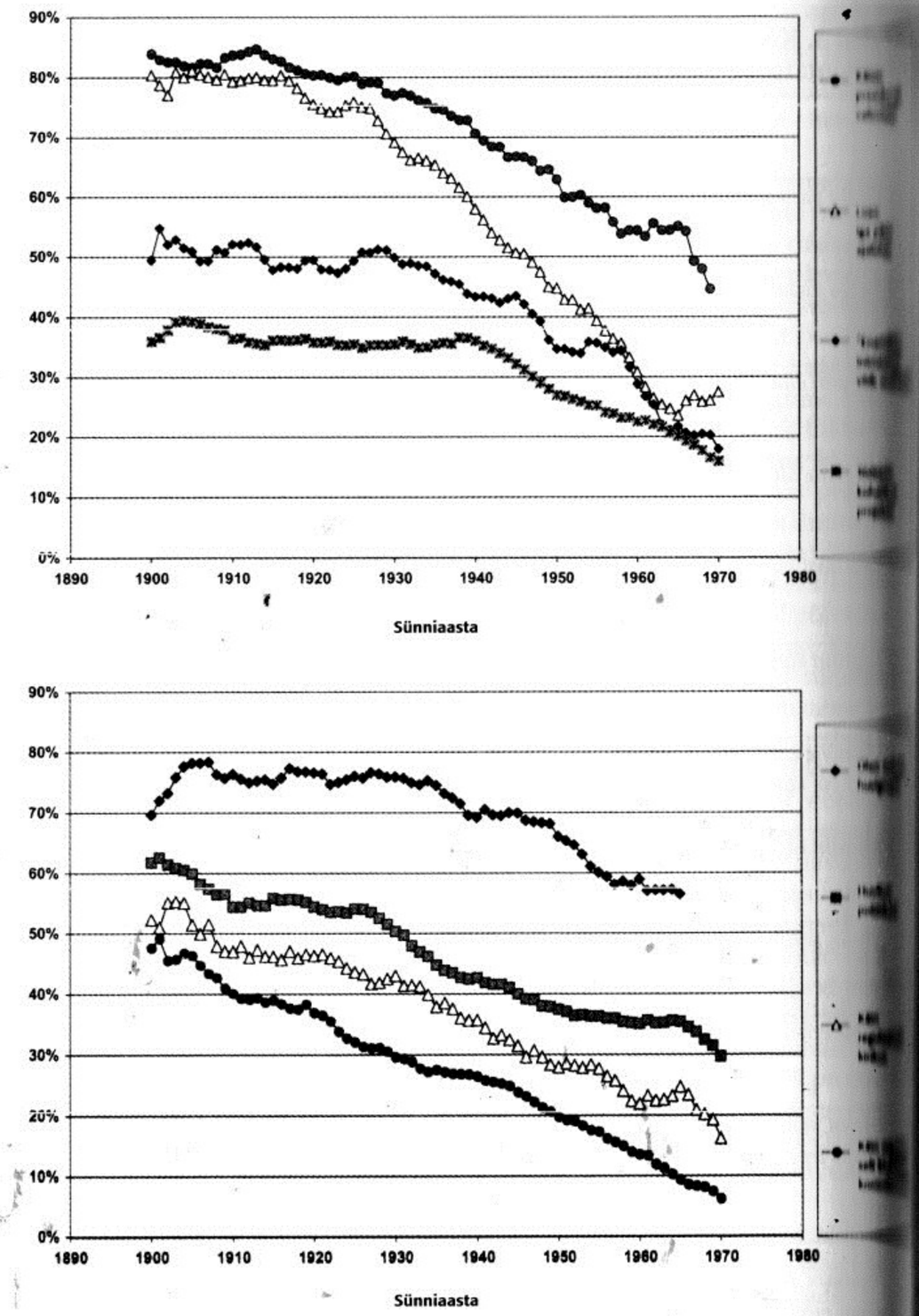

Joonis 71. *Põlvkondlikud kodanikuaktiivsuse suundumused (haridustaset arvestamata)*

[illegible] 1950. aastatel ning vaatasid esimest korda televiisorit hilistes ka[illegible]mnendates eluaastates. Alates rahvaküsitluste algusest on need aas[illegible]gud olnud avalikus elus äärmiselt aktiivsed – sagedamini valimas [illegible], enamate ühendustega liitunud, rohkem lugenud, rohkem usal[illegible], rohkem annetanud.

[illegible] veelgi olulisem – see vanuserühm on vedanud kodanikuaktiiv[illegible] vankrit vaatamata asjaolule, et nad on saanud märksa vähem for[illegible] haridust kui nende lapsed ja lapselapsed. Vaevalt üks neljandik [illegible] ja 1940. aastate vahel sündinud ameeriklastest jõudis keskkoolist [illegible]male, võrreldes enam kui poolega hiljem sündinud ameeriklastest. [illegible] puutub formaalsesse haridusse, siis olid aktiivse põlvkonna liikmed [illegible]-kodanikud. Nagu on oma põlvkonna nimel öelnud silmapaistev [illegible] Charles Tilly (sündinud 1928. aastal), "Me oleme viimased pet[illegible]."[12]

[illegible] seaduspärasused viitavad sellele, et pärast Teist maailmasõda [illegible]vamine oli hoopis teistsugune kogemus kui üleskasvamine enne [illegible] pöördepunkti. Sõjajärgsed põlvkonnad oleksid justkui kokku puu[illegible] mingi passiivsust tekitava röntgenikiirega, mis üha enam ja üha [illegible]lamalt sundis neid kohalikust elust eemale tõmbuma. Mis iganes [illegible] ka oli, *selle* – enam kui millegi muu 1970. või 1980. aastatel juh[illegible] arvele võib kirjutada enamiku meie mõistatuse keskmes olevast [illegible]passiivsusest. Kuid miks võttis salapärase röntgenikiire mõju [illegible]mine nii kaua aega? Kui kodanikupassiivsuse alguse saab paiguta[illegible] 1940. ja 1950. aastatesse, siis miks ilmnes selle mõju alles 1960., 1970. ja [illegible] aastatel Lapsevanemate ja Õpetajate Assotsiatsioonis, Punase Risti [illegible]liitude liikmeskonnas, valimiskastide juures, kirikupinkides ja [illegible]saalides üle terve riigi?

[illegible]konnast tuleneva passiivsuse nähtavad mõjud hilinesid mitu aas[illegible]met kahel olulisel põhjusel. Esiteks andis sõjajärgne kolledžibuum [illegible]kale ajutise ergutussüsti, mis peatas muidu avalduma pidanud [illegible]roofilise languse sotsiaalses ja poliitilises osaluses.[13] Veelgi olulisem [illegible], miks mõju avaldumine mitukümmend aastat viibis, on asjaolu, [illegible] põlvkonnal läheb aega, enne kui ta muutub täiskasvanute popu[illegible] arvuliseks dominandiks. Pikaajaline aktiivne põlvkond (sündi[illegible] ajavahemikul 1910–1940) ei jõudnud seniiti enne 1960. aastat, mil nad [illegible]tasid kaks kolmandikku neist, kes said valida John Kennedy ja [illegible] Nixoni vahel. Pole kokkusattumus, et käesoleva raamatu teises [illegible] vaadeldud sotsiaalse kapitali paljud näitajad jõudsid haripunkti just [illegible] põlvkonna parimail eluaastail.

[illegible] pärast 1960. aastate keskpaika jõudis varasesse täiskasvanuikka [illegible] osa "aktiivsusejärgsest" põlvkonnast, lahjendades ja tõrjudes see[illegible] kõrvale vanemate aastakäikude aktiivsuse. Bill Clintoni presiden[illegible] valimise ajaks 1992. aastal oli pikaajalise aktiivse põlvkonna osakaal [illegible] hulgas kahanenud täpselt poole võrra 1960. aastaga võrreldes. [illegible] beebibuumi- ja X-põlvkonna (s.t pärast 1945. aastat sündinud

ameeriklaste) osakaal kasvas ühelt neljandikult kolme neljandikuni. Sel põlvkondade matemaatika (pluss põlvkondadevahelised erinevused) ongi ainsaks põhiliseks seletuseks kodanikuosaluse kokkuvarisemisele viimastel aastakümnetel.

Lühidalt, aastakümned, mis on olnud sotsiaalse kapitali üleriigilise languse tunnistajaks, on needsamad aastakümned, mille jooksul erilised aktiivse põlvkonna arvuline ülekaal asendus "aktiivsusejärgsete" aastakäikude ülemvõimuga. Kuigi pikaajalise aktiivsuse põlvkonnale on antud nautida üsna pikka eluiga, võimaldades nii selle liikmetel panustada Ameerika viimaste aastakümnete sotsiaalsesse kapitali rohkem, kui neilt oodati, hakkavad nad nüüd areenilt kaduma. Isegi selle põlvkonna noorimad liikmed jõudsid sajandi lõpuks pensioniikka. Seega viib põlvkondadevaheliste erinevuse analüüs eksimatult järeldusele, et üleriigiline kodanikuaktiivsuse langus tõenäoliselt ka jätkub.

Enam kui veerandsajandi eest, kui Ameerika poliitikas hakkasid avalduma esimesed kodanikupassiivsuse ilmingud, märkis politoloog Ithiel de Sola Pool, et kekseks küsimuseks saab see, kas tegemist on ajutise ilmamuutuse või pikaajalisema kliimamuutusega (tal oli õigus, kui ta üles, et tol hetkel oli veel vara midagi kindlat väita).[14] Nüüd tundub, et talijäid silma esimesed kliimamuutust ennustavad märgid. Veelgi enam – nii nagu osoonikihi hävimist kloori ja fluori sisaldavate süsivesinike ulatuliku leviku tõttu ei suudetud teaduslikult tõestada mitu aastakümmet, et olnud ka Ameerika sotsiaalse kapitali hävimine nähtav mitukümmend aastat pärast seda põhjustava protsessi algust. Justkui Minerva öökull, kes lendab ehaajal, hakkame hindama pikaajalise aktiivse põlvkonna panust Ameerika kogukondlikku ellu alles siis, kui selle liikmed pensionile jäävad. Nende lahkumise mõju on aga niisama raske tagasi pöörata nagu jahtunud vannivett soojendada: keskmise temperatuuri tõstmiseks tuleb lisada väga palju kuuma vett. Kui Ameerika ei näe järgmise paari aasta jooksul tugevat kodanikuaktiivsuse tõusu, siis liituvad, usaldavad, hääletavad ja annetavad 21. sajandi ameeriklased veelgi vähem kui meie 20. sajandi lõpus.

Üheks tulemuseks on Ameerika ühiskonna aktiivsema osa muutumine hallipäiseks. Vanemad inimesed on alati käinud valimas mõnevõrra enam kui nooremad, kuid see valimisaktiivsuse lõhe suurenes tunduvalt 1960. ja 1990. aastate vahel. Tegelikult on avalik elu Ameerikas muutunud hallipäisemaks juba ligi nelikümmend aastat, osalt seetõttu, et tänapäeva eakad jätkavad kaua aktiivset tegevust, peamiselt aga seepärast, et võrreldes mõne aastakümne taguse ajaga langevad praegused noored ja keskealised vanuserühmad aktiivsest kodanikkonnast välja (või jätavad alguse peale sellega ühinemata). 1970. aastatel moodustasid kuuekümneaastased ja vanemad kodanikud 12 protsenti kohalike ühenduste juhtivtöötajatest või komiteeliikmetest, 20 protsenti kohalikest vabatahtlikest, ja 24 protsenti klubilistel koosolekutel osalejatest. 1990. aastate keskpaigaks olid need näitajad tõusnud vastavalt 20, 35 ja 38 protsendini. Kuigi eakate osa

[illegible] täiskasvanud elanikkonnas peaaegu ei muutunud, suurenes nende [illegible] kohalikku ellu peaaegu kaks korda.[15]

Selline vanema põlvkonna üleesindatus avalikus elus peegeldab eri [illegible] käikude vabu valikuid vaba aja veetmisel. Tõesti, vanemad inimesed panustavad avalikku ellu oodatust rohkem. Aktiivsuse tõttu on [illegible] hääl keerulistes küsimustes ka tugevam. Kui vanema põlvkonna [illegible] erinevad nooremate omadest – näiteks kohalikud maksud koolide [illegible] –, siis tekib põhjendatud kahtlus, et vanema põlvkonna vaatel on rohkem kaalu kui mõne aastakümne eest. 1970. aastate keskel [illegible] neljakümne viie aastased ja vanemad inimesed kolmandiku kohalikke linna- ja kooliasju puudutavate koosolekute osalejatest ja [illegible] suure osa ka lugejakirjade kirjutajatest, kuid kakskümmend aastat [illegible] on nende osa nii avalikel koosolekutel kui lugejakirjade veergudel [illegible] pooleni.[16] Ei pea sugugi arvama, nagu oleks see vanem, aktiivne põlvkond ebatavaliselt isekas – tõenäoliselt on asi hoopis vastupidi –, [illegible] muret selle pärast, kuidas noorem põlvkond end ise hääleõigusest ilma jätab.

[illegible] PIKAAJALINE AKTIIVNE põlvkond on meie kodanikumoraali näitemängus esimene silmapaistev osatäitja, siis teine on 1946. ja 1964. aasta vahel [illegible] beebibuumipõlvkond. Uue sajandi alguses olid selle suure [illegible] rühma vanemad liikmed viiekümnendate eluaastate keskpaigas, [illegible] noorimad kolmekümnendate keskpaigas. Buumipõlvkonna liikmed moodustavad enam kui kolmandiku täiskasvanud elanikkonnast; see on nii [illegible] juba viimased kakskümmend aastat ja jätkub nii veel ligi kakskümmend aastat. Nad on kõige kõrgemalt haritud põlvkond Ameerika ajaloos. Neile langes noores eas osaks senikogematu küllus ja kogukondlik vitaalsus, kuid täiskasvanutena on nad pidanud läbi käima raskustest, kuigi [illegible] rohem, kui nende vanemad Suure depressiooni ajal.[17]

Buumerid moodustasid esimese põlvkonna, kellel on terve elu olnud [illegible] pärast televisioonile, ja oma vanematest märksa suurema tõenäosusega klõpsavad nad teleri käima ilma selge arusaamata, mida nad vaatama hakkavad, ning jätavad televiisori käima ka siis, kui nad seda ei vaata. Politoloog Paul Light märgib, et

> 16. eluaastaks oli keskmine buumer vaadanud telerit 12 000 kuni 15 000 tundi, mis võrdub ööpäevaringse vaatamisega 15 kuni 20 kuu vältel. [---] Pole kahtlustki, et televisioon vähendas buumerite kontakti eakaaslaste ja vanematega ning et esimesed kontaktid välismaailmaga toimusid televisiooni vahendusel.[18]

Poliitikakeeles rääkides märgistasid beebibuumipõlvkonda 1960. aastate kustumatud sündmused – kodanikuõiguste liikumine (mis toimus neist enamiku algkoolis käimise päevil), Kennedy ja Kingi mõrv, Vietnami

trauma ja Watergate. Ilmselt õigusega – nad ise arvavad kindlasti nii – ei usalda nad institutsioone, on kaugenenud poliitikast ja (vaatamata üle kooliaegsele pillerkaaritamisele 1960. ja 1970. aastatel) osalevad märgata valt vähem avalikus elus – isegi vähem oma lastest, kellest mõned (nagu nägime 7. peatükis ja näeme veel käesolevas peatükis) on andnud uue hoo sisse vabatahtlikule tegevusele. Vaatamata oma seninägematule hari dustasemele on buumerid vähem teadlikud poliitikas toimuvast, kui olid nende vanemad nende eas. 1960. aastate põlvkonna poliitiline biograaf Michael Delli Carpini on öelnud: "Nad huvituvad poliitikast vähem, jäl givad seal toimuvat vähem, avaldavad oma poliitilist arvamust vähem ja nende teadmised poliitikas toimuvast on nõrgemad."[19] Nad käivad hää vem valimas, osalevad vähem poliitilistel koosolekutel, annetavad vähem ja üleüldse väldivad oma kodanikukohustusi rohkem kui teised põlvkon nad.[20] Delli Carpini võtab asja kokku nii:

> 1960. aastate põlvkonda ei erista teistest mitte niivõrd alternatiivse poliitilise suuna väljatöötamine, kui just peavoolupoliitika tõrjumine. [---] Lühidalt, nad on põlvkond, kes erinevalt varasematest hülgab selle poliitilise süsteemi keskmeks olevad normid ja institutsioonid, kuhu nad ise kuuluvad. Neid ei erista kõige enam mitte see, mida nad teevad või mis neile meeldib, vaid see, mida nad ei tee ja mis neile ei meeldi.[21]

Poliitika pole siiski ainus avaliku elu aspekt, millest buumerid eemale tõmbusid. Nad olid aeglased abielluma ning kiired lahutama. Nii abielu kui lapsed muutusid üheks võimalikuks valikuvariandiks, mitte kohustu seks. Kuigi 96 protsenti buumeritest kasvas üles kristlike tavade vaimus hülgas 58 protsenti neist need tavad ning vaid üks kolmest on nende juur de tagasi pöördunud. Tööalaselt on nad bürokraatiaga hakkamasaamises kohmakamad, vähem lojaalsed oma tööandjale ning nõuavad rohkem iseseisvust. Just sõjajärgse ühiskonna ühetaolisus, millesse nad sündisid – kahe vanema ja kahe lapsega pered, kroomitud autod, moodulmajad ja *I Love Lucy* –, võis olla see, mis sundis neid tähtsustama individualismi ja sallima mitmekesisust ning lükkama tagasi traditsioonilisi sotsiaalseid rolle. Üks hind, mida ülerahvastatud koolides käinud buumerid pidid maksma, oli sotsiaalse küpsemise võimaluste vähenemine, sest uuringud on näidanud, et suurtes koolides on tunniplaanivälistes tegevustes osale mine tunduvalt madalam. Osalt nende aastakäikude arvukusest tingitud sünnipärase konkurentsisurve tõttu on nad pidanud toime tulema luhtu nud lootuste ja majandusraskustega.[22]

Kogu oma elu vältel on nad ilmutanud vabameelsemaid hoiakuid kui nende vanemad, samuti vähem austust võimude, usu ja patriotismi vas tu. 1967. ja 1973. aasta keskkooli lõpuklasside võrdlusest ilmneb, et juba keskkoolis olid hilisemad buumerid varasematega võrreldes umbusk likumad ja passiivsemad osalejad ning võimude suhtes küünilisemad

[illegible]keksemad ja materialistlikumad. Buumerid tervikuna on indivi[illegible]alistlikumad, rohkem rahul üksi kui meeskonnas tegutsedes, rohkem [illegible] väärtushinnangute kui reeglitega. Nad suhtuvad oma vanematest [illegible]malt ka näiteks narkootikumide tarbimisse – süüdistades tarbimises [illegible] ühiskonnaprobleeme kui narkotarbijat ennast ning on tõrksamad [illegible]ehal tehtavate narkotestide suhtes. Buumerite kasuks tuleb öelda, et [illegible] peale on nad olnud ebatavaliselt tolerantne põlvkond: nad on [illegible]umad rassiliste, seksuaalsete ja poliitiliste vähemuste suhtes ega suru [illegible] tõekspidamisi teistele peale.[23] Seda imekspandavat külge nende po[illegible]tikas vaadetes uurime lähemalt 22. peatükis.

[illegible]onkreetsetes küsimustes on sallivatel, küünilistel ja vaoshoitud buu[illegible]erel võib-olla õigus, kuid sündroomina on nende hoiakutel kõrge sot[illegible]saline hind. Analüütik Cheryl Russell nimetab buumereid läbinägelikult [illegible]vadeks tegutsejateks".[24] Sotsiaalset kapitali ja kodanikuaktiivsust puu[illegible]tavad andmed, mida varasemates peatükkides oleme käsitlenud, ütle[illegible]selgelt, et see vaba tegutsemine on vähendanud Ameerika kogukon[illegible] elujõudu – vabatahtlikku tegevust, filantroopiat, usaldust, jagatud [illegible]ustust kogukonnaelu ees.

[illegible]Pärast buumereid muutub põlvkondade jaotus vastuolulisemaks. Taht[illegible]sata kedagi solvata, järgin tava ja nimetan neid, kes on sündinud aja[illegible]emikul 1965–1980, X-põlvkonnaks. Kuigi just X-põlvkonda on neist [illegible]nemad põlvkonnad (eriti buumerid) süüdistanud tänapäeva Ameerika [illegible]kkonna hädades – eriti rõhutatult individualismis ja materialismis –, [illegible]tavad seni esitatud tõendid, et tegemist on valesüüdistusega. Ameeri[illegible]a sotsiaalse kapitali lagunemine algas X-põlvkonna sünnist palju varem, [illegible] ei neid ei saa ebameeldivate suundumuste ees vastutavaks pidada. [illegible]ti peegeldab X-põlvkond paljuski pärast Teist maailmasõda võetud [illegible] jätkumist.

[illegible]Hoolikal uurimisel selgub tabelist 3, et peaaegu kõik kodanikuaktiiv[illegible]ese vormid – ühingute liikmelisusest kirikus käimiseni, petitsioonide [illegible]allkirjastamisest avalikel koosolekutel osalemiseni – jätkasid langust ka [illegible]ende hulgas, kes 1990. aastatel olid kahekümnendates ja kolmekümnen[illegible]dates eluaastates, seega kuuluvad X-põlvkonda. Paljuski andsid nad buu[illegible]merile omasele individualismile uut hoogu, sest X-põlvkond on teine [illegible]poliitikune vabade tegutsejate rühm. Neil on äärmiselt isiklikud ja indi[illegible]vidualistlikud arusaamad poliitikast. Täisikka jõudsid nad ajastul, mis [illegible]seda isikliku heaolu ja eraalgatuse avalikest huvidest kõrgemale. Erine[illegible]alt buumeritest, kes olid omal ajal aktiivsed, ei ole X-põlvkond kunagi [illegible]poliitikaga kontakti leidnud, seega hindavad nad avalikkuse ja kollektiiv[illegible]ese asemel personaalsust ja privaatsust. Enamgi veel, nad on nägemis[illegible]meele abil orienteeruvad, alalises liikumises, mitut asja korraga tegevad [illegible]interaktiivsed meediaspetsialistid. Nii indiviidi kui riigi seisukohast on [illegible]eda põlvkonda vorminud ebamäärasus (eriti aeglase majanduskasvuga [illegible]ja püsiva inflatsiooniga 1970. ja 1980. aastad), ebakindlus (on nad ju lahu[illegible]plahvatuse lapsed) ja kollektiivsete edulugude puudumine – ei ühtegi

võidukat D-päeva ega triumfi Hitleri üle, ei mingeid juubeldavaid vabat tusparaade Washingtonis ega võitu rassismi ja sõja üle – ei mingeid erilis "suuri ühiseid sündmusi". Mõistetavatel põhjustel on see põlvkond vägi sissepoole pööratud.

X-põlvkond on ka märksa materialistlikum kui eelmine põlvkond neil de vanuses, kuigi mitte vahest oluliselt materialistlikum kui keskikka jõudnud buumerid. Üheks kasulikuks aknaks, mis võimaldab heita pilgu Ameerika noorte muutuvatele väärtushinnangutele viimase kolmekümne aasta jooksul, on olnud iga-aastane Los Angelese California ülikooli (UCLA) korraldatav esmakursuslaste uuring. (Suundumustest ülevaate saamiseks vaata joonist 72.) Kui buumerid 1960. aastate lõpus ja 1970. aastate alguses ülikooli läksid, pidas 45–50 protsenti neist enda kursis hoidmist poliitikas toimuvaga ja keskkonnakaitseüritustel osalemist oluliseks isiklikeks eesmärkideks, samal ajal kui 40 protsenti arvas sedasama majanduslikult väga heal järjel olemise kohta. 1998. aastaks, kui ülikooli läksid viimased X-põlvkonna liikmed, olid kolm aastakümmet kasvanud materialismi kahandanud poliitika ja keskkonna olulisust vastavalt 26 ja 19 protsendini, seevastu majandusliku heaolu väärtustamine oli tõusnud 75 protsendini. Michigani ülikooli korraldatud sõltumatu üleriigiline iga-aastane abiturientide uuring kinnitab kasvavat materialismisuundumust kuna nende õppurite hulk, kes pidasid üsna oluliseks "omada palju raha", hüppas 46 protsendilt 1976. aastal 70 protsendini 1990. aastal, enne kui langes 60–65 protsendini 1990. aastate keskpaigaks.[25]

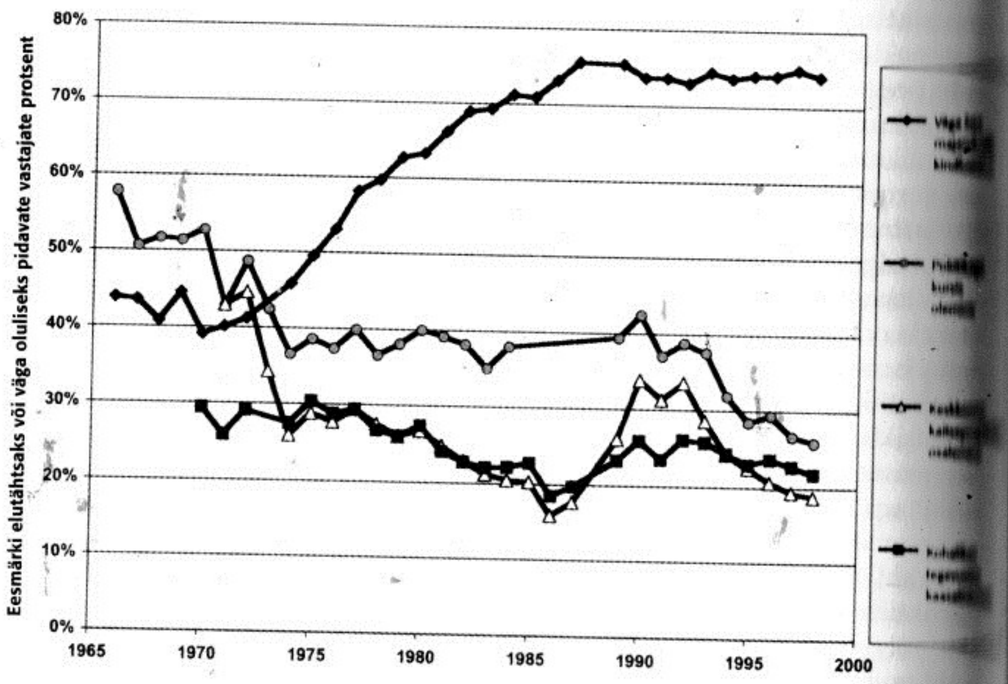

Joonis 72. *Esmakursuslaste hulgas trumpab ahnus üle kogukonna, 1966–1998*

Need väärtushoiakud on kooskõlas X-põlvkonna enda antud hinnangutega. UCLA uuringute järgi olid poliitikateemalised arutelud keskkooliõpilaste seas 1960. aastate lõpus poole levinumad kui 1990. aastate lõpus. Kahtlus õpilasesindajate valimistel kukkus veelgi kiiremini kui nende vastastele osalus riiklikel valimistel, langedes 75 protsendilt 1960. aastatel 47 protsendini 1990. aastatel. Kui abiturientidele anti nimekiri võimalikest kodanikuvusliku annetuse saajatest – vabatahtliku töö edendamiseks loodud ühendustest huvigruppide ja vähiliitudeni –, siis langes nende osakaal, kes vastasid, et nad "kindlasti" annetaksid (või olid juba annetanud) rahalt ühele sellisele ühendusele, 1970. aastate keskpaiga ja 1990. aastate keskpaiga vahel umbes veerandi võrra.[26] Mis aga kõige pahaendelisem X-põlvkond kaldub kaasinimesi usaldama palju vähem kui nendeealised paarkümmend aastat tagasi: abiturientide hulgas langes nende osakaal, kes nõustusid väitega "enamikku inimestest võib usaldada", täpselt poole võrra 1976. aasta hiliste buumerite (usaldajaid 46 protsenti) ja 1995. aasta hiliste X-põlvkonna liikmete võrdluses (usaldajaid kõigest 23 protsenti).[27]

Need erinevused säilisid ka X-põlvkonna täiskasvanuks saades. Ainult 31 protsenti neist tunneb end süüdlasena, kui nad valimas ei käi, võrreldes 70 protsendiga vanemate põlvkondade esindajatest, samuti on X-põlvkonna valimisaktiivsus märksa madalam, eriti kohalikel valimistel. Võrreldes vanemate põlvkondadega – isegi kui võrrelda aega, mil nood samad põlvkonnad olid sama vanad kui X-põlvkond praegu – huvitub X-põlvkond vähem poliitikast, on vähem teadlik jooksvatest sündmustest (välja arvatud skandaalid, kuulsused ja sport), osaleb väiksema tõenäosusega avalikel koosolekutel, kontakteerub vähem ametnikega, käib harvem kirikus, lööb harvem kaasa kohalikes projektides ja annetab vähem, olgu siis kirikule, heategevusühendusele või poliitilisele parteile. Nad *ei* ole kuigi palju küünilisemad oma eelkäijatest – seda joont jagavad nad oma vanematega –, kuid kalduvad ise vähem kaasa lööma.[28] Kas nendes uuringutes on süüdi õpilased ise, nende vanemad, õpetajad või ühiskond laiemalt, on iseküsimus – ma kaldun pigem süüdistama viimast –, kuid kõik räägivad selget keelt. Kollektiivne tegevus, eriti poliitika, on X-põlvkonnale veelgi võõram kui beebibuumipõlvkonnale.

Tõendid konkreetsetest raskustest, millega hilisemad aastakäigud on silmitsi seisnud, pärinevad omapärasest allikast: mitmesuguseid metoodikaid kasutavatelt rahvatervist uurivatelt epidemioloogidelt, kes on kindlaks teinud pikaajalist, põlvkondadest sõltuvat ja süvenevat depressiooni- ja enesetapusuundumust. Pärast 1940. aastat sündinutest alates ründab depressioon igas järgmises põlvkonnas üha varasemas eas ja on märksa ohtlikum. Näiteks selgus ühest uuringust, et "enne 1955. aastat sündinud ameeriklaste hulgas oli 75. eluaastaks kannatanud tõsise depressiooni all ainult 1 protsent; pärast 1955. aastat sündinute hulgas oli 6 protsenti depressiivseid juba *24. eluaastaks*".[29] Psühholoog Martin Seligman ütleb kategoorilisemalt, et "depressiooni määr on viimase kahe põlvkonna jooksul ligikaudu kümnekordistunud".[30]

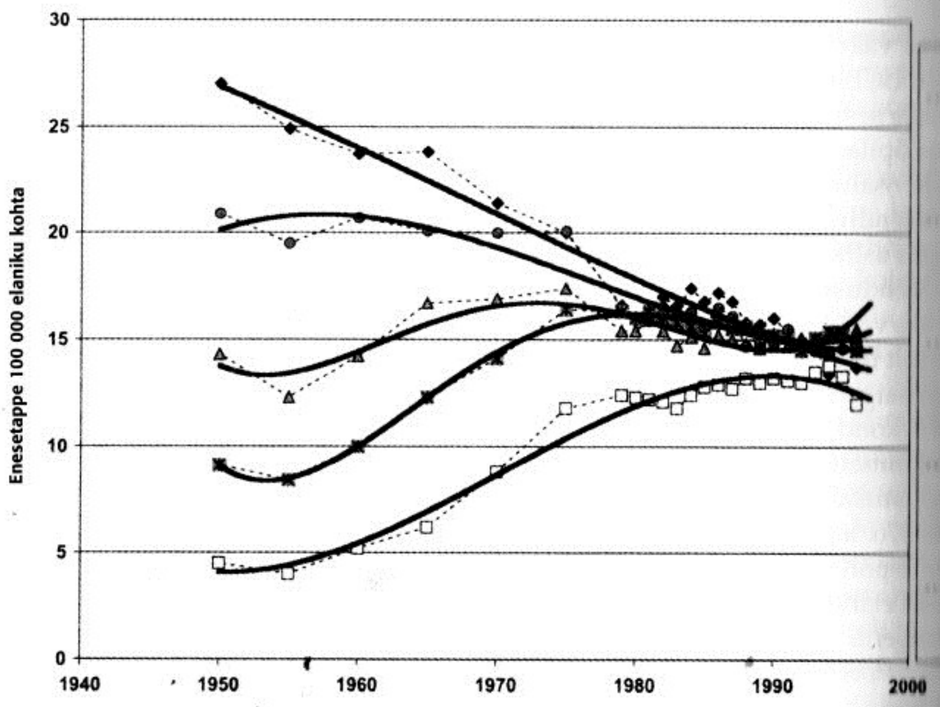

Joonis 73. *Enesetappude määra ealised erinevused, 1950–1995*

Kahjuks ilmneb samasugune põlvkondlik suundumus ka tõelises enesetapuepideemias, mis on Ameerika noori 20. sajandi teisel poolel tabanud. Ajavahemikul 1950–1995 enesetappude suhtarv viieteistkümne- kuni üheksateistkümneaastaste noorukite hulgas enam kui neljakordistus, kahekümne kuni kahekümne nelja aastaste noorte täiskasvanute hulgas, kelle enesetappude määr oli juba algseltki kõrgem, aga kolmekordistus. Enamik sellest kasvust, kuigi mitte kogu kasv, langes noorte meeste arvele, ehkki noored naised katsetavad enesetappe rohkem. Ot see noorte enesetappude sagenemine lihtsalt osake üldisest enesetappude määra kasvust elumurede käes vaevlevate ameeriklaste seas? Otse vastupidi – nagu näitab joonis 73, toimus noorte enesetappude sagenemine samaaegselt langusega vanemates vanuserühmades.[31]

20. sajandi esimesel poolel olid vanemad inimesed märksa enesetapualtimad kui nooremad, ilmselt elu jooksul kuhjunud pingete ja terviseprobleemide tõttu. 20. sajandi teisel poolel on aga enesetapud eakamate hulgas üha vähenenud ning nooremate hulgas üha enam levima hakanud. Õigupoolest oleksime võinud seda ka ennustada, arvestades pikaajalise aktiivse ja hästi kohanenud põlvkonna vananemist (mis alandas traditsiooniliselt kõrget enesetappude määra vanemate seas) ning vähem kohanenud beebibuumi- ja X-põlvkonna ilmumist elanikkonna hulka (mis tõstis traditsiooniliselt madalat enesetappude määra nooremate seas). 20. sajandi lõppedes oli enesetappude tõenäosus 1920. ja 1930. aastatel sündinud ameeriklaste seas *poole väiksem* kui samaealiste hulgas sajandi kesk-

[illegible], samal ajal kui 1970. ja 1980. aastatel sündinute seas oli enesetapp [illegible] *korda* tõenäolisem kui samas vanuses inimeste hulgas sajandi keskel. Olgu joonisel 73 kujutatu taga sotsiaalse kapitali põlvkondadevahelised erinevused või mitte, igatahes näitab joonis selgelt, et *pärast* 1950. aastat täisealiseks saanute eluiga erineb suuresti *enne* 1950. aastat täiealiseks saanute omast.

Õigupoolest on paljudes lääneriikides täheldatud enam-vähem samasugust noorte enesetappude kasvutrendi ajal, mil üldine enesetappude [illegible] langeb. Kuivõrd enesetapu peamiseks riskiteguriks on kliiniline depressioon, siis on noorte inimeste enesetappude kasv kurvas kooskelas ka põlvkondliku depressiooni kasvuga. Selle valdkonna juhtivad uurijad võtavad sajad uuringud kümnetes arenenud riikides kokku [illegible]:

> On hämmastav, et viimase 50 aasta jooksul toimunud psühhosotsiaalsete häirete sagenemine puudutab murdeealisi ja noori täiskasvanuid, mitte aga eakamaid inimesi. Seletus peab seetõttu peituma sotsiaalsetes, psühholoogilistes või bioloogilistes muutustes, mis avaldavad mõju noorematele vanuserühmadele.[32]

Enesetapp on psüühilise probleemi võimas, kuid (õnneks) haruldane sümptom. Mitte nii äärmuslikke, kuid püsivamaid sümptomeid kaardistavad DDB Needhami elustiiliuuringute küsimused peavalude, seedehäirete ja unetuse kohta – kõige kohta, mida me nimetame "vaevusteks". Nagu näitab joonis 74, ei olnud nende sümptomite esinemissageduses [illegible] aastate keskel vanuselisi erinevusi. Keskmist kuuekümne- ja seitsmekümneaastast ei kimbutanud kõhuhädad, migreenid ja unetud ööd [illegible] tihedamini kui nende lapsi või lapselapsi. Kahe järgnenud aastakümne jooksul hakkasid aga need sümptomid lühiajalisest kõikumisest hoolimata eakate hulgas kaduma, samal ajal kui keskealised ja (eriti) noored kannatasid nende all üha sagedamini. Ajavahemikul 1975–1976 kuni 1998–1999 kasvas vaevuste all kannatavate kolmekümneaastaste ja nooremate täiskasvanute hulk 31 protsendilt 45 protsendini, sama näitaja kuuekümneaastaste ja vanemate hulgas aga hoopis langes 33 protsendilt [illegible] protsendini. Veidi üle poole sellest suurenevast lõhest võib kirjutada noori viimase veerandsaja aasta jooksul kimbutanud rahamurede arvele, kuid see jätab suure osa noorte vaevustest siiski seletuseta, sest isegi majanduslikult heal järjel olevate inimeste hulgas põlvkondlik erinevus vaevustes üha suurenes.[33]

Samal ajavahemikul vähenes (elutsükli kogumõjude tõttu) üldine rahulolu eluga alla viiekümne viie aastaste inimeste hulgas, samal ajal kui vanemate seas see pisut suurenes. 1940. ja 1950. aastatel tehtud uuringutes oli leitud, et noored inimesed on *õnnelikumad* kui vanemad. 1975. aastaks ei olnud õnnelikkuse ja vanuse vahel enam seost. 1999. aastaks olid aga nooremad inimesed õnnetumad kui vanemad.[34] Niisiis põlvkondlik lõhe

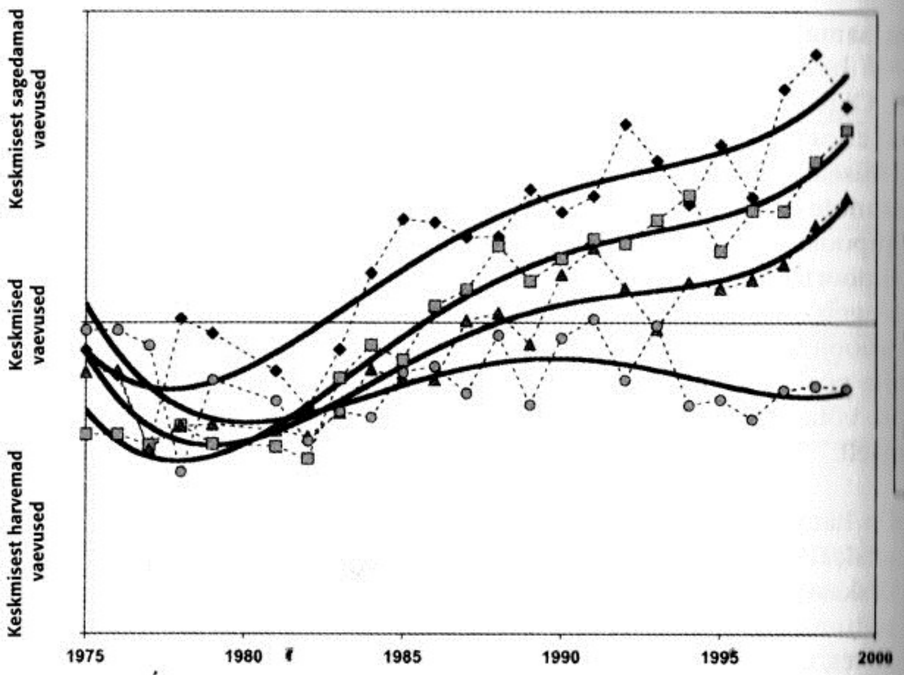

Joonis 74. *Põlvkondlik lõhe vaevuste sageduses suureneb (peavalud, unetus, seedehäired)*

vaevustes ja õnnetuses suureneb. Joonistel 73 ja 74 kujutatud suundumused on teineteisega paraku täielikus kooskõlas. Mida noorem inimene, seda hullemaks on 20. sajandi viimastel aastakümnetel läinud asjad peavalude, seedehäirete, unetuse ja ka üldise rahuloluga ning enesetaju tõenäosusega.

Sajandi keskpaigas olid noored ameeriklased (ehk need, keda olen nimetanud pikaajaliseks aktiivseks põlvkonnaks) õnnelikumad ja kohusenumad kui teised – näiteks vähem altid endalt elu võtma. Sajandi lõppedes oli see põlvkond (nüüd pensionieas) endiselt nii psühholoogiliselt kui füüsiliselt silmatorkavalt hästi kohanenud. Seevastu pikaajalise aktiivse põlvkonna liikmete lapsed ja lapselapsed (ehk siis beebibuumlased ja X-põlvkond) on suuremas stressis ja altimad endalt elu võtma kui nende vanavanemad nendevanuselt.

Seni ei ole sellel noorte ameeriklaste seas levinud märkimisväärsel ja murettekitaval enesetapu-, vaevuste ja depressioonisuundumusel üldtunnustatud seletust. Üheks võimalikuks põhjuseks on siiski sotsiaalne isolatsioon. Haridussotsioloogid Barbara Schneider ja David Stevenson teatasid hiljuti, et „keskmine Ameerika teismeline veedab päevas kolm ja pool tundi üksinda. [---] Murdeealised veedavad üksinda rohkem aega kui pere või sõpradega." Võrreldes 1950. aastatel uuritud teismelistega on 1990. aastate noortel vähem sõprussidemeid ning need on nõrgemad ja ebapüsivamad. Nii märgib Martin Seligman, et depressiooniepideemia on säästnud traditsioonilist tihedalt ühtehoidvat amišite kogukonda, kuigi täpsed uuringud näitavad, et muude psüühiliste haiguste osas ei erine

[illegible] ülejäänud Ameerika ühiskonnast. Tema sõnul saab noorte ameerikalik depressioon alguse „ohjeldamatust individualismist" ning „sündmustest, mis on nõrgendanud pühendumust suurtele traditsioonilistele ühiskonna institutsioonidele".

> Individualism ei pruugi depressioonini viia, kuni me saame toetuda suurtele institutsioonidele – usule, riigile, perekonnale. Kui sul ei õnnestu teatavate isiklike eesmärkide saavutamine, võid neilt lohutust otsida. [---] Kuid üksinda, ilma sellise toeta, võivad abitus ja ebaõnnestumine kergesti lootusetuseks ja meeleheiteks muutuda.[35]

[illegible] kinnitavad, et see ei kehti mitte ainult enesetapu kui äärmusliku [illegible] kohta, vaid ka leebemate stressiilmingute puhul.

[illegible] sotsiaalne isolatsioon on kindel tõsise depressiooni riskitegur. Ühtlasi [illegible] depressioon isolatsiooni põhjuseks, osalt seetõttu, et depressiivsed [illegible] valivad üksinduse, ja osalt seepärast, et depressiivsete inimestega ei ole kuigi meeldiv koos aega veeta. Siiski on ka põhjust arvata, et [illegible] põhjustab depressiooni.[36] Kuigi meil puuduvad kindlad andmed, on raske uskuda, et põlvkondlik sotsiaalse sidususe vähenemine ja [illegible] samaaegne enesetappude, depressiooni ja vaevuste sagenemine ei [illegible] omavahel seotud.

Vastukaaluks sellele noorema põlvkonna sotsiaalset isolatsiooni ja [illegible] passiivsust kujutavale tröödstitule pildile tuleb siiski nimetada [illegible] tähtsat tõika: nimelt pole kahtlust, et viimase kümne aasta jooksul on [illegible] vabatahtlikkus ja kogukondlik tegevus noorte hulgas sagenenud. 1998. [illegible] tehtud iga-aastase ülikooli esmakursuslaste uuringu järgi tegutses [illegible] viimasel aastal vabatahtlikuna rekordarv abituriente – 74 protsenti, [illegible] võrreldes 62 protsendiga 1989. aastal. Ka regulaarne vabatahtlikkus [illegible] tõusuteel: vähemalt tunni vabatahtlikku tööd nädalas tegi 42 protsenti [illegible] esmakursuslastest, võrreldes 27 protsendiga 1987. aastal. Vabatahtlikkuse [illegible] keskkoolinoorte hulgas 1990. aastatel kinnitavad nii Michigani tu[illegible] uuringud kui ka DDB Needhami elustiiliuuringud.

[illegible] see tervitatav ja julgustav tõus vabatahtlikkuses tekkinud on, ei [illegible] veel öelda. Osalt võib selle taga peituda lihtsalt kogukondliku töö [illegible] avalik propageerimine (ja mõnikord ka vabatahtliku töö seadmine [illegible] lõpetamise tingimuseks). Ent kui selle noorte vabatahtlikkuse [illegible] põhjuseks on ainult formaalne surve ning vajaka jääb seda toe[illegible] laiemast avalikust infrastruktuurist kohalike, olgu vaimulike või [illegible] ühenduste näol, siis ei saa optimistlikult loota, et see kasv ka [illegible]. Teisalt on võimalik positiivsemgi tõlgendus, mille järgi nelikümmend aastat kestnud põlvkondliku passiivsuse trend hakkab viimaks [illegible] üles ronima.

Põlvkondade vahetumine on niisiis meie loos üks olulisi elemente. [illegible] *ei ole* see ühevõrra tugevalt mõjutanud kõiki kodaniku- ja sotsiaalse [illegible] siivsuse vorme. Põlvkondade vahetumise arvele võib peaaegu täielikult kirjutada harvema kirikus ja valimas käimise, vähenenud poliitikahuvi, kampaaniates osalemise, ühenduste liikmelisuse ja sotsiaalse usaldus. Neil juhtudel on sotsiaalsed muutused tingitud põlvkondlikest erinevustest, mitte aga muutustest inimeste käitumistavades. Seevastu langus kõikvõimalikes *schmooz*'imise vormides, nagu kaardimäng ja kodused meelelahutusüritused, on peamiselt ühiskondlikku laadi, sest neist tegevustest on hakanud kõrvale jääma inimesed kõigist vanuserühmadest ja põlvkondadest. Langus klubilistes koosviibimistes, perekondlikes ja sõpruskondlikes lõunasöökides, suhtluses naabritega, keeglimängus, pikkade korraldamises, sõprade külastamises ja õnnitluskaartide saatmises on nii ühiskondlike muutuste kui põlvkondade vahetumise keerulise koosmõju tulemus.

Teisisõnu, on olemas teatud tüüpi jõud, mis on viimastel aastakümnetel mõjutanud igas vanuses ameeriklasi. Need *ühiskondlikud* jõud on olnud eriti kahjulikud isiklikele suhetele, nagu kaardimäng ja kodupeod. Selles tulenev langus on olnud ka lühiajaliselt üsna tugev ja nähtav, sest need jõud on mõjutanud kõikidest põlvkondadest pärit inimeste käitumist. Elektroonilise meelelahutuse kütkestavus on nende suundumuste ühekordse tõenäoliseks seletuseks, sest see on muutnud viisi, kuidas oma aega veedame.

Teist tüüpi jõud on toonud kaasa olulised erinevused põlvkondade vahel, jättes samas üksikisikute käitumise muutmata. Need *põlvkondlikud* jõud on eriti mõjutanud kodanikuaktiivsust, sealhulgas religioosset osalust, usaldust, valimistel osalemist, uudiste jälgimist ja vabatahtlikku tööd. Kuna need jõud on avaldunud põlvkondade vahetumise kaudu, siis on nende mõju olnud pikaajalisem ja esmapilgul märkamatum. Siiski on 20. sajandi esimesel poolel sündinud ameeriklased olnud kogu aeg aktiivsemad valijad, kirikus käijad ja vabatahtlikud, hoidnud end rohkem kursis ühiskondliku eluga ja usaldanud kaasinimesi rohkem kui sajandi teisel poolel ilmavalgust näinud ameeriklased.

Mõnesid tegevusi on räsinud *nii* isiklikke suhteid mõjutanud ühiskondlikud muutused *kui ka* avalikke norme mõjutanud põlvkondlikud muutused. Klubilised koosviibimised, perelõunad ja kohalike organisatsioonide liikmelisus on selle heaks näiteks. Kuna selliseid tegevusi on mõjutanud nii pika- kui lühiajalised tegurid, siis on muutused neis ka kõige dramaatilisemad olnud – 60-protsendine langus klubilistes koosviibimistes, 50-protsendine langus kohalike ühenduste liikmelisuses ja juhtimises, 60-protsendine kasv perelfikmete einestamises üksinda.

Kuivõrd seos põlvkondlike muutuste ja kodanikupassiivsuse vahel valdkonniti varieerub, on mõnevõrra eksitav sõnastada üks ja ainus kokkuvõte põlvkondlike muutuste mõjust käesoleva raamatu teises osas käsitletud langussuundumustele. Siiski tundub ligikaudse kokkuvõtena

[illegible] põhjendatud väide, et umbes pool sotsiaalse kapitali ja kodanikuühiskonnatunnuse kogulangusest on tingitud põlvkondlikest muutustest.[37] Kuid [illegible] et tänapäeva Ameerika kodanikupassiivsus on suurel määral põlvkondlik, tähendab lihtsalt meie keskse mõistatuse ümbersõnastamist. Meie üksildase keeglimängu juured ulatuvad tõenäoliselt pigem 1940. ja [illegible] aastatesse kui 1960., 1970. ja 1980. aastatesse, kuid mis jõud see siis [illegible] mis mõjutas pärast Teist maailmasõda täisikka jõudnud ameeriklasi [illegible] erinevalt nende emadest-isadest ja isegi nende vanematest õdedest-[illegible]adest?

• • •

Mitu pealiskaudsel vaatlusel usutavat kandidaati ei sobi meie uude s nastusse ajalistel põhjustel. Perekondlikul ebastabiilsusel tundub näiteks olevat meie määratud kriitilisel perioodil kindel alibi, sest põlvkondli kodanikuaktiivsuse langus algas lastest, kes on pärit abieluliselt stabi setest 1940. ja 1950. aastatest. Lahutuste suhtarv Ameerikas pärast 19 aastat tegelikult isegi langes ning kõige järsem hüpe lahutustes toim alles 1970. aastatel, tükk aega pärast seda, kui kodust olid lahkunud need aastakäigud, kelle ajal kodanikuaktiivsuse ja sotsiaalse usalduse langu oli suurim. Samamoodi on süüst priid ka töötavad emad, sest laste kod nikuaktiivsuse langus ilmnes 1940., 1950. ja 1960. aastatel, kui emad ve kodused olid. Kodanikuaktiivsuse põlvkondlikku langust ei saa siduda ka majandusliku kitsikuse või heaoluga ega valitsuse poliitikatega, kuni langus näib olevat mõjutanud kõiki, olenemata majanduslikust ja poliit lisest olukorrast 1950., 1960., 1970. ja 1980. aastatel.

Mitmed teised tegurid sobivad tõenditega paremini kokku. Usiteki võimaldab meie keskne probleemiasetus oletada, et sõjaaegne rahvusli ku ühtsuse ja patriotismi *Zeitgeist*, mis kulmineerus 1945. aastal, edendas kodanikuaktiivsust. Ühiskonnas on tavapärane, et välisvaenlane suure dab sisemist ühtsust. Üks sotsioloogia pioneere William Graham Sumn kirjutas 1906. aastal:

> Me eristume üksteisest, jaguneme meie-rühmaks ehk siserühmaks ja kõigiks ülejäänuteks – nende-rühmaks ehk välisrühmaks. [---] Seltsimehelikkus ja rahu meie-rühma sees ning vaenulikkus ja sõjakus nende-rühma suhtes on vastastikku seotud. Pingelised olukorrad sõjas *nendega* sünnitavad rahu *meie* vahel. [---] Ustavus oma rühmale, sellele toodud ohvrid, vihkamine ja vastumeelsus kõigi teiste suhtes, sissepoole suunatud vennalikkus ning väljapoole suunatud sõjakus – kõik need kasvavad üheskoos, olles sama olukorra tulemid.

Märkisime 3. peatükis, et kodanikuühenduste liikmelisus kasvas 20. sa jandil hüppeliselt pärast mõlemat suurt sõda, ning politoloog Theda Skoc pol on laiendanud seda väidet kogu Ameerika ajaloole. 5. peatükis näi tisime, et ametiühingute liikmelisus on kiiresti kasvanud suurte sõdade ajal ja vahetult pärast nende lõppu. Ajaloolased Susan Ellis ja Katherine Noyes rõhutavad, et Ameerika vabatahtlikkuse mõistmiseks tuleb arves tada Ameerika sõjaajalooga. "Vabatahtlikud on tihti aktiivsed liikumis tes, mis viivad sõjani, toetavad pingutusi sõja võitmiseks, protesteerivad sõja vastu või aitavad sõjajärgset ühiskonda üles ehitada."[38]

Kodusõja päevil koondusid põhjaosariikide naised naisabiseltsidesse, mis valmistasid sõduritele sidemeid, riideid ja telke, ning lõpuks rühm naisabiseltse liitus omavahel, moodustades USA Sanitaarkomisjoni, mil lest sai suurim sõja ajal ja pärast sõda tegutsenud abiorganisatsioon. Tugi nedes oma kogemustele sanitaarkomisjoni lahinguväljaõena, moodustas

Clara Barton 1881. aastal Ameerika Punase Risti. Sõda andis jõulise tõuke ka teistele ühendustele, mis kuulutasid seltsimehelikkuse ja vastastikuse ohvrimeelsuse vajalikkust sõjakoleduste taustal. Organisatsioonid, millest 19. sajandi lõpuks ja 20. sajandi alguseks kujunesid viis esimat – Püütia Rüütlid, Grange, *Benevolent and Protective Order of Elks*, *Loyal Order of United Workmen* ja *Grand Army of the Republic* –, moodustati kõik ajavahemikul 1864–1868. Samalaadne, kuigi ehk veidi vähem ulatuslik pärapanu pälvinud tõus vabatahtlikus tegevuses leidis aset ka seoses Teise maailmasõjaga.[39]

Kõige asjakohasemaks näiteks on siiski see ebatavaline kodanikuaktiivsuse puhang, mis (nagu korduvalt nägime II osas) leidis aset Teise maailmasõja ajal ja järel. Peaaegu kõik suuremad ühendused, mille liikmelisuse ajalugu me uurinud oleme – Lapsevanemate ja Õpetajate Assotsiatsioonist Naisvalijate Liigani, Mehaanikainseneride Ühendusest Lions, Hambaarstide Liidu ja skautideni –, suurendasid märgatavalt oma "turnoa" 1940. aastate keskpaigast 1960. aastate keskpaigani. Nagu nägime ilmnes samasuguseid sõjajärgseid puhanguid ka teistes kogukondlikes tegevustes keegliklubidest kirikus käimiseni.

Teine maailmasõda, nagu varasemadki suured sõjad Ameerika ajaloos, andis endaga kaasa ühiselt jagatud raskused ja ühise vaenlase.[40] Sõda juhatas sisse perioodi, mida üleriigilisel tasandil iseloomustas tohutu patriotism ja kohalikul tasandil tohutu kodanikuaktiivsus. See puudutas otseselt peaaegu igaüht. Kuusteist miljonit meest ja naist teenis relvajõududes, paljude hulgas ka kuus miljonit vabatahtlikku. Nemad ja nende lähikonnad moodustasid neljandiku kogu rahvastikust. 1920. aastatel sündinud meestest (aastakäigud, kellest hiljem kujunes pikaajalise aktiivse põlvkonna tuumik) teenis armees ligi 80 protsenti.[41] Miljonitel tänavapoolsetel akendel rippus sinine täheke tähistamaks perepoja või –isa sõjasolekut ning hirmutavalt paljudel kuldne täheke, kõneldes lähedase kaotusest. Ja tugistav ülesanne otsustada, keda noortest meestest sõtta saata, ei lasunud mitte kaugete föderaalametnike, vaid tuhandete kohalike värbamisametnike õlul üle riigi.

Teemaalised teemad, kaasa arvatud tsiviilisikute teenistus – tsiviilkaitse, varustuse jagamine, vanametalli kogumine, sõjaobligatsioonide müük –, said osaks avalikust kultuurist, ilmudes raadiokuuldemängudesse ja ajalehekoomiksitesse, Hollywoodi, Broadwayle ja lööklauludesse. Ajaloolane Richard Lingeman kirjutab: "Ameerika lipud lehvisid kõikjal kaubamutel, ühiskondlikel hoonetel, seltsimajadel. Kõikidel klubidel (Elks, Lions, Kiwanis, Rotary) ning isegi vagunelamute laagritel, bensiinijaamadel ja motellidel olid lipud väljas." Sõda tugevdas solidaarsust isegi võõraste vahel: "Sa lihtsalt tundsid, et restoranis või kuskil mujal su kõrval istuv võhivõõras on põhilistes küsimustes sinuga ühte meelt."[42]

Valitsus üritas igal võimalikul juhul rahva koostöövalmidust ära kasutada ning haaras vähehaaval ohjad enda kätte – kusjuures poliitilised kaalutlused ei olnud põhjuste seas sugugi viimasel kohal. Üks Demo-

kraatliku Partei ametnik, kes oli enne 1942. aasta Kongressi valimisi vaid kütuse normimisele, kirjutab: "Presidendi üleskutse vabatahtlikule kaitstööle pälvib patriootilise toetuse [---] ja on poliitiliselt ohutum."[43]

Rahandusminister Henry Morgenthau surus läbi massiivse reklaamikampaania sõjaobligatsioonide müügiks, lootes, et see "häälestab rahva sõjalainele". Batman müüs sõjaobligatsioone oma koomiksite vahel, Betty Grable pani 40 000 dollari eest oksjonile paari oma nailonsukki, Marlene Dietrich sõitis džiibiga läbi kuusteist Ohio linna. Ja see toimis: kakskümmend viis miljonit töölist andis oma nõusoleku palga pealt kokku hoida ning 1944. aastal kulutati sõjaobligatsioonidele 7,1 protsenti eraisiku sissetulekust.[44]

Superstaar Bing Crosby värvati toetust koguma vanametalli kogumisele:

> Junk ain't junk no more, 'cause junk can win the war.
> What's junk to you has a job to do, 'cause junk ain't junk no more.
> Pots and pans, old garbage cans, the kettle that doesn't pour.
> Collect today for the USA, 'cause junk can win the war.[45]
>
> (*Kola pole enam kola, sest kola võib võita sõja.*
> *Sinu jaoks kola, kuid töö on tal teha, sest kola pole enam kola.*
> *Potid ja pannid ja vanad prügikastid ja ilma tilata kann.*
> *Kogu kola USA heaks, sest kola võib võita sõja.*)

Nii uskumatu, kui see meie kadedal ajal ka tundub, täitsid sellised üleskutsed oma eesmärgi. Tõsise kummipuudusega silmitsi seistes palus president 1942. aasta juunis inimestel loovutada oma "vanad autokummid, vihmamantlid, veevoolikud, kummijalatsid, vannimütsid ja -kindad – mis iganes teil majapidamises kummist on". Skaudid võtsid kohad sisse hõivasiinijaamades, et tuletada autojuhtidele meelde vajadust loovutada oma automati. Sõna otseses mõttes miljonid ameeriklased vastasid presidendi üleskutsele ning vähem kui nelja nädalaga koguti nelisada tuhat tonni kummit – kolm kilo iga mehe, naise ja lapse kohta riigis (või rindel).[46]

Vabatahtlikke tekkis hordidena, eriti sõja alguspäevil. 1942. aasta esimese kuue kuu jooksul kasvas tsiviilkaitseväge 1,2 miljonilt 7 miljonini ning 1943. aasta keskpaigaks oli end kirja pannud üle 12 miljoni ameeriklase. Käelintide, vilede ja taskulampidega varustatult saadeti neid appi elektrikatkestuste korral, gaasireostust likvideerima või esmaabi andma. 1943. aasta aprillis andis Chicago suurel staadionil toimunud massitseremoonial ustavusvande tuhat kuussada rühmakaptenit. Kohalikud kogusid raha, et ehitada vaatlusposte lennukite jälgimiseks. "Hannibali linnas Missouri osariigis toimunud värbamismiiting, mis koosnes paraadist ja sellele järgnenud koosolekust, tõi kohalikku relvalattu kokku 4000 inimest, kusjuures 15 000 jäi välja, sest neile polnud sees ruumi," meenutab Lingeman. Samal ajal kasvas üle riigi Punase Risti vabatahtlike hulk 1,1 miljonilt 1940. aastal

12 miljonini 1945. aastal, kes kõik asusid sidemeid rullima, veredoonoreid leidu sõidutama, hädaolukorras tegutsemist õppima.[47]

Noored liitusid sõjapingutustega loendamatul arvul viisidel: noorsõdurite ja keskkoolide üksustes, skaudiühendustes, Punase Risti noorteühendustes ja mitte vähem tähtsa liikumise 4-H raames*, mis asus juhtima *Victory Garden*'i programmi.** Kõrghetkel loodi selle populaarseima tunnuskonda kaasava ürituse raames tagahoovidesse ja vabadele maalappidele ligi kakskümmend miljonit "võiduaeda", kust pärines 40 protsenti kogu puurvilja kogutoodangust. Et anda aimu sellest, kui ulatuslikult osasid noored sõja võitmisele pühendatud ettevõtmistes, loeb Lingeman ühe Indiana osariigi Gary linnakese 8. klassi õpilaste tegemised kahe kuu vältel:

> Noortele tüdrukutele õpetati väikelapse eest hoolitsemist; koguti heliplaate; jagati laiali märke SÕJATÖÖLISED PUHKAVAD; müüdi sõjateemalisi marke vallutatud Jaapani allveelaeva näitusel; arutleti komandanditunni määruse üle linnavalitsuses; jagati musta turu vastaseid kaarte; käidi abituletõrjuja ja abipolitseiniku kursustel; koguti 250 000 kilo vanapaberit; müüdi keskmiselt 40 000 dollari väärtuses sõjateemalisi marke kuus; linna kõigisse kodudesse viidi kohalikeks projektideks annetusi koguva organisatsiooni Community Chest materjale; toetati puhta taldriku kampaaniat (toidu raiskamise vastu võitlemiseks); osaleti sõjaobligatsioonide müügis ja vanametalli kogumises; koguti sõduritele raamatuid.[48]

Tsiviilisikute sõjaaegne vabatahtlik tegevus toetus enne sõda toiminud organisatsioonidele ja aitas omakorda kaasa sõjajärgsele kodanikuaktiivsuse tõusule puhangule. Sotsiaalajaloolane Julie Siebel on kirjeldanud üht eriti spetsiifilikku näidet.[49] Sõjaeelses Ameerikas oli abiorganisatsioon *Junior League* loonud üle riigi kogukondades kokku kõrgema klassi noori daame, kes omavahel suhtlesid ning tegid vabatahtlikku tööd mitmesuguste kodanike "heade asjade" nimel. 1929. aastal moodustasid nad oma organisatsiooni juurde "vabatahtlike büroo", mis tegutses omamoodi kohaliku vabatahtliku tegevuse arvelduskojana. Juba enne Pearl Harbourit oli nende organisatsioonide ühendus (*American Junior League Association*, AJLA) teatanud koos Eleanor Rooseveltiga (kes oli ka ise endine liigalane), eesmärgiga muuta olemasolevad vabatahtlike bürood ametlikeks vabatahtlikeks tsiviilkaitsebüroodeks (*Civilian Defense Volunteer Office*, CDVO).

---

* *Põllumajandusministeeriumi ellukutsutud projekt, mis pidi aitama noortel kasvada tervelikeks kodanikeks, arendades nende mõistust, südametunnistust, käelisi oskusi ja tervist. Inglise keeles* head, heart, hands, health. – Tlk.

** *Victory gardens* - 'võiduaiad'. Nii nimetati I ja II maailmasõja ajal USAs, Kanadas ja Suurbritannias eraisikute poolt oma maalapile rajatud puu- ja juurviljaaed, et aidata riigil üle saada toidupuudusest. – Toim.

Sõja puhkedes sai AJLAst *de facto* valitsuse tsiviilteenistuse amet. 194 aasta lõpuks oli üle riigi loodud 4300 tsiviilkaitsebürood, mille liikmed tegelesid koolilõunate valmistamise, lasteaedade juhtimise, vanakraami kogumise ja sotsiaalabiürituste organiseerimisega. Pärast sõda muutus paljud neist büroodest edukalt rahuaja organisatsioonideks. 1947. aasta töötas veel 390 sellist bürood ehk viis korda rohkem kui enne sõda. Seda näidet mitmekordistades on võimalik mõista organisatsioonilisi mehha nisme, mis toetasid ulatuslikku sõjajärgset kodanikuaktiivsuse taassün di, mida me korduvalt raamatu 2. osas kirjeldasime.

Minu eesmärk ei ole romantiseerida seda laadi jõupingutuste ulatus likku levikut või mõjusust, isegi mitte kambavaimu, mida need tekita sid. Sõja edenedes sai tasapisi selgeks, et (eriti täiskasvanud vabatahtliku energiat saaks paremini kasutada muudes sõjaga seotud tegevustes, ja paljud neist liikumistest olid 1944. aastaks turtsudes seisma jäänud. Siiski olid nad näidanud ühiste raskuste mobiliseerivat jõudu. Sotsioloog Lloyd Warner, kes uuris sõja mõju ühele linnale, leidis enda sõnul eest "alateadl liku heaolu" tunde, mis tulenes sellest, et "kõik tegid midagi, püüdes koostöö-, mitte eraklikus vaimus kaasa aidata ühe meeleheitliku ürituse õnnestumisele." Ajaloolane Richard Polenberg lisab: "Enamalt jaolt paistis ühises ürituses osalemine tekitavat seltsimehelikkuse ja heaolu tunnet."[50] Mis aga meie probleemi seisukohast veelgi olulisem: peaaegu kindlasti ei olnud juhus, et neist samadest Indiana 8. klassi õpilastest (ja nende õdedest-vendadest) said hilisemas eas usaldusväärsed pikaajalise aktiivse põlvkonna liikmed.

Sõda tugevdas ühiskondlikku solidaarsust veel ühel viisil – rõhutades sotsiaalset ja majanduslikku võrdsust. Sümboolselt oli väga oluline, et sellised kuulsused nagu Joe DiMaggio, Clark Gable, William McChesney Martin (New Yorgi börsi juht) ja kõik president Roosevelti neli poega läksid sõtta. Vähesed neist nägid küll tõelist tulevahetust, kuid nii mõnelgi oleks siit olnud õppida Vietnami sõjas, mis just kurikuulsa sotsiaalse ebavõrdsuse tõttu sõjaväes tekitas ohtralt künismi. Materiaalses mõttes oli Teine maailmasõda (ja teatud määral ka varasem Suur depressioon) oma sõjatööstuse suure osakaalu, ametiühingute, kõrgete maksude, natsimise ja muude teguritega ilmselt kõige võrdsustavam sündmus kogu Ameerika majanduse ajaloos. Ühele protsendile rikkaimatest täiskasvanud inimestest kuulunud vara osakaal vähenes 31 protsendilt 1939. aastal 23 protsendini 1945. aastal ning rikkaima 5 protsendi sissetuleku osakaal kukkus 28 protsendilt 19 protsendile.[51]

Sõda on võimas ühiskondlike muutuste esilekutsuja ja kindlasti ei tulnud kõik Teise maailmasõja põhjustatud muutused Ameerika sotsiaalsele kapitalile kasuks. Tohutu solidaarsuse ja ohvrimeelsuse puhang, mille vallandas rünnak Pearl Harbourile, ei püsinud sõja lõpuni. Näiteks tõi kaubapuudus ja selle normimine kaasa tagavarade peitmise ja musta turu. Polenberg märgib: "Mida kauem sõda kestis, seda enam pääsesid avalike ja kollektiivsete huvide asemel maksvusele isiklikud ja erahuvid

[...] ga viies ameeriklane ütles küsitlejatele, et mõnikord on õigustatud [illegible] kaupade ostmine mustalt turult."[52] Veelgi enam, väga paljude inimeste ümberpaiknemine paiskas segi perekondi ja kogukondi ning [illegible] piirkondlikke, rassilisi ja klassipingeid. Kui rajati uued ülisuurte sõjatehased sellistes kohtades nagu Ypsilanti (Michigani osariigis), [illegible]goula (Mississippi osariigis) ja Seneca (Illlinoisi osariigis), lahvatas [illegible]rlikt vanade elanike ja uustulnukate vahel: "Majades elavate inimeste [illegible] on vagunelamutes elavad inimesed parasiidid," oli tüüpiline arvamus.[53] Rassipinged said sõjast mõneti isegi hoogu juurde – kõige ilmsemalt Californias interneeritud jaapanlaste puhul, samuti suurenenud [illegible]ivastasuse ja vägivaldsete episoodide puhul, nagu 1943. aasta Detroidi rassirahutused, kus surma sai kakskümmend viis mustanahalist ja [illegible] valget. Teisest küljest aitasid aga sõjast tingitud ühiskondlikud muutused ajaloolises perspektiivis otseselt kaasa mustade kodanikuõiguste eest võitleva liikumise edenemisele 1950. ja 1960. aastatel.

[illegible] sajandi lõppedes on ameeriklased selgeks saanud, et üheski loos ei ole tegelasteks ainult kangelased. (Õigupoolest tundub meile mõnikord, et kangelasi pole üldse olemas.) Kuid 1945. aastal tundis enamik ameeriklasi, et sõda oli olnud õiglane ning et nende kohutav kollektiivne ohver [illegible] need pojad ja tütred, kes koju tagasi ei tulnud – oli tänu saavutatud võidule teatud määral õigustatud olnud. Kaugeltki sama meelt ei oldud [illegible] 1950. aastatel pärast sõda Koreas ja 1960. aastatel Vietnamis. Nende [illegible]ätade veteranide pikaajaline uurimine näitab, et kui Vietnami sõja veteranid olid isegi aastakümneid hiljem sotsiaalselt üsna isoleeritud, siis [illegible] maailmasõja läbiteinud mehed kohanesid ühiskonnas paremini.[54]

[illegible] kahekümne üheksa aastane John F. Kennedy 1946. aastal Kongressi [illegible]kandideerides ütles: "Sõjas üles näidatud vaprus tulenes suurel määral [illegible]ste mõistmisest, et nad sõltuvad üksteisest. Oma eluga riskides päästsid nad teisi, sest teadsid, et järgmisel päeval päästetakse ehk nende elu. [...] Me peame koos töötama. [---] Peame säilitama sellesama ühtsuse, mis [illegible] sõja ajal oli," noogutas küllap enamik tema kuulajatest nõustumise märgiks pead.[55] Tema ja ta kuulajad olid juba loonud pikaajalise aktiivse põlvkonna. Viisteist aastat hiljem, kui ta rahvast manitsedes ütles: "Ära küsi, mida saab riik teha sinu heaks; küsi, mida sina saad teha riigi heaks," pöördus kunagistele Gary linnakese 8. klassi õpilastele, kes tolleks ajaks olid [illegible] kolmekümneseks saanud ja hakanud oma kodu rajama, neis sõnades [illegible]ruma tõetera, mida enamik ameeriklasi enam paraku ei mõista.

[illegible]siis seisneb üks meie tõenditega klappivatest usutavatest seletustest [illegible]kanikuaktiivsuse põlvkondlikule tingitusele selles, et meeste ja naiste [illegible]aastakäigud, kelle väärtushinnangud ja sotsiaalsed tavad kujunesid kõrgpingud kodanikukohustuste perioodil, on asendunud nendega, kelle [illegible]unemisaastad olid teistsugused. Pealegi toetavad käesolevas peatükis [illegible]atud põlvkondlikud seaduspärasused minu väiteid eelmisest peatükist. Pikaajalise aktiivse põlvkonna moodustasid viimased aastakäigud [illegible]erikas, kes kasvasid üles ilma televisioonita. Mida rohkem puutus iga

aastakäik oma kujunemisaastatel kokku televisiooniga, seda passiivsem oli ta täiskasvanuna. Nagu nägime 13. peatükis, ei vaadanud 1960., 1970. ja 1980. aastatel sündinud mehed-naised telerit mitte ainult rohkem kui 1930., 1940. ja 1950. aastatel sündinud, vaid nad vaatasid seda ka *teistmoodi* – harjumuslikumalt, isegi mõttetult –, ja need erinevused telerivaatamises on omakorda seotud kodanikupassiivsusega. Kuigi õigustatud kahtlusest vabanemiseks on vaja veel uurimistööd teha, tundub tõenäoline, et 13. peatükis kirjeldatud televisiooni mõju ning siinses peatükis lahatud põlvkondlik mõju on mõneski mõttes sama mündi kaks eri külge.

Nagu politoloog Wendy Rahn on näidanud, ilmnevad need põlvkondlikud erinevused järjestikuste aastakäikude väärtushinnangutes ka veel pool sajandit hiljem.[56] (Vt joonis 75.) Need muutused on ilmselt osa üldtuslikumast ühiskondlikust nihkest individuaalsete ja materiaalsete väärtuste poole ning eemale kogukondlikest väärtustest. Joonisel 72 nägime eksimatut tõestust selle muutuse kohta ülikooli paljude aastate esmakursuslaste väärtushinnangutes ja samalaadse nihke tõestuseks on materjal kogu Ameerika ühiskonna kohta. Kui 1975. aastal palusid Roperi küsitlejad nimetada "hea elu" elemente, siis valis 38 protsenti täiskasvanutest vastuseks "palju raha" ja sama suur hulk inimesi mainis tööd, "mis sulle rendab ühiskonna heaolu".[57] Sama küsimus esitati uuesti iga kolme aasta järel ning 1996. aastaks oli ühiskonna heaolu väärtustajate hulk vähenenud 32 protsendini, raha poole püüdlejad moodustasid aga juba 63 protsenti.

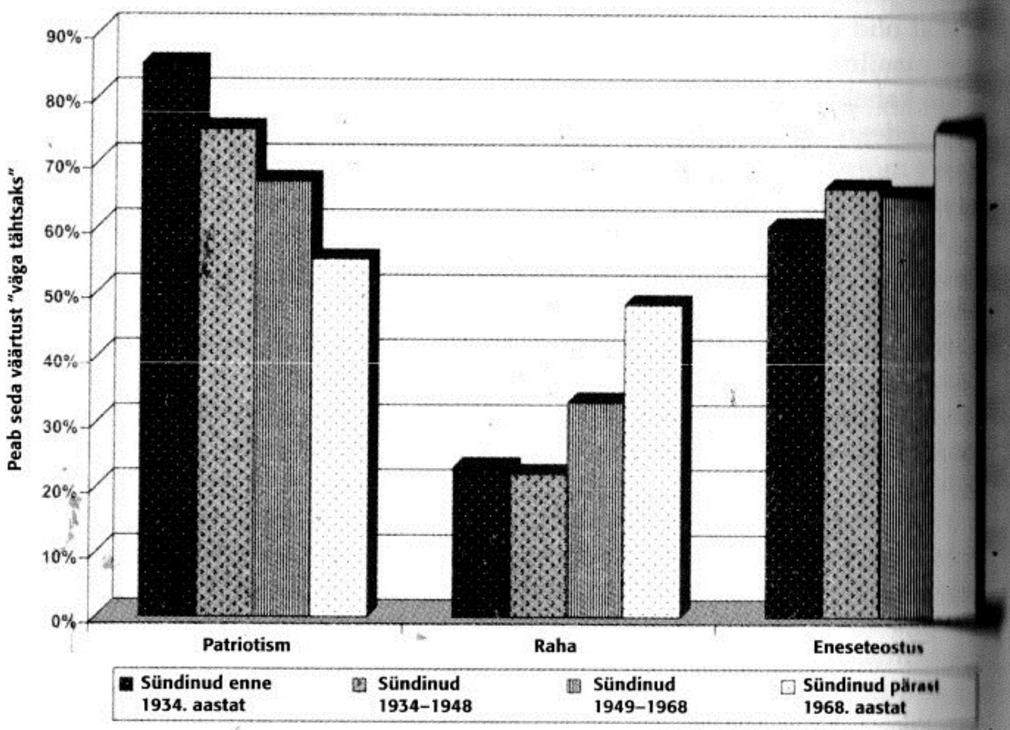

Joonis 75. *Põlvkondade vahetudes kaob patriotism ja kasvab materialism*

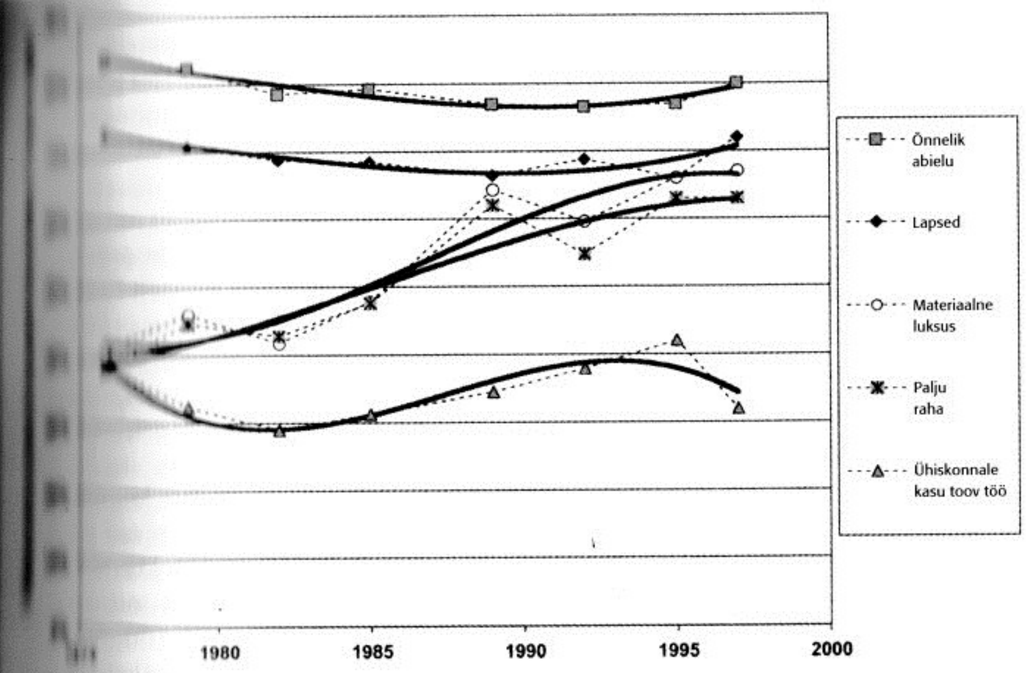

20. sajandi viimastel kümnenditel on materialism kasvanud

hea elu elementideks, mille tähtsus oli kasvanud, olid suvemaja (kes 19 protsendilt 1975. aastal 43 protsendini 1996. aastal), teine värvitelerite (18 protsendilt 34 protsendini), bassein (14 protsendilt 36 protsendini), oma auto (30 protsendilt 45 protsendini), välismaareisid (30 protsendilt 41 protsendini), keskmisest suurema sissetulekuga töö (45 protsendilt 63 protsendini) ja "tõeliselt ilusad" riided (36 protsendilt 48 protsendini). Vähemmuutumaks muutusid seevastu õnnelik abielu (langus 84 protsendilt 80 protsendile), lapsed (74 protsendilt 72 protsendile) ja "huvitav töö" (62 protsendilt 61 protsendile). Joonis 76 näitab kokkuvõtvalt, kuidas on muutunud Ameerika arusaam "heast elust" 20. sajandi viimase veerandi jooksul. Edasine analüüs näitab, et suure osa materialismist võib kirjutada põlvkondade vahetumise arvele, sest materiaalsetest asjadest vähem huvitavad aastakäigud kadusid areenilt ning asemele ilmus seltskond, kes hindab rohkem teist värvitelerit ja tõeliselt ilusaid riideid.[58]

Kogukond" tähendab igale inimesele ise asja. Me räägime riikide kogukonnast, Jamaica Plaini kogukonnast, geide kogukonnast, IBMi kogukonnast, katoliiklikust kogukonnast, Yale'i kogukonnast, Aafrika päritoluga ameeriklaste kogukonnast, küberruumi "virtuaalsest" kogukonnast ja nii edasi. Kõik me ammutame oma ühtekuuluvustunde neist mitmesugustest kogukondadest, kuhu me põhimõtteliselt võiksime kuuluda. Sügavaim ühtekuuluvustunne seob meist enamikku meie lähima sotsiaalse ringkonnaga, eelkõige perekonna ja sõpradega. Järgmisse ringi kuuluvad

[58] Ajalooline piirkond Bostonis Massachusettsi osariigis. – Toim.

töö, kogudus, naabruskond, avalik elu ja hulk teisi "nõrku sidemeid" moodustavad meie isikliku sotsiaalse kapitali varu. (Tuleb meeles pidada, et "nõrgad sidemed", mis pole küll kuigi lähedased, võivad summaarselt väga tähtsad olla.) Kuidas ja kas üldse varieerub aga kogukonnatunne põlvkonniti?

20. sajandi lõpus küsis Yankelovich Partners suurelt hulgalt ameeriklastelt, mida kogukond neile tähendab: "Millistel puhkudel te kogete tõelist ühtekuuluvus- või kogukonnatunnet?" Nagu selgub jooniselt 77, mainivad kõik põlvkonnad esimesena peret ja sõpru, seejärel kolleege (mõnes kodust väljaspool töötavad). (5. peatükis käsitletud teemat silmas pidades on huvitav märkida, et noorematele põlvkondadele pole kolleegid sugugi tähtsamad kui nende vanematele.) Selles lähenduses ei esine ühtekuuluvustundes mingeid põlvkondlikke erinevusi.

Veidi kaugemale liikudes hakkab aga põlvkondade seotus kogukondadega silmanähtavalt erinema. X-põlvkonnaga võrreldes kogevad enne 1946. aastat sündinud inimesed ligi kaks korda tugevamat ühtekuuluvust tunnet oma naabruskonna, koguduse, kohaliku piirkonna ja mitmesuguste seltside ja organisatsioonidega, mille liikmed nad on. (Buumerid jäävad nende näitajate poolest kahe mainitud rühma vahepeale.) Noremate põlvkondade hulgas on elukoha-, usu- ja organisatsioonipõhised sidemed märksa tagasihoidlikumal kohal. Pole üllatav, et elektroonilised sidemed on X-põlvkonnale tähtsamad kui vanemale põlvkonnale, kuid isegi nooremate aastakäikude seas on *sõbrad ja sugulased* kogukonnaluse de allikana *kakskümmend korda tähtsamad kui küberruum*. Uue sajandi alg

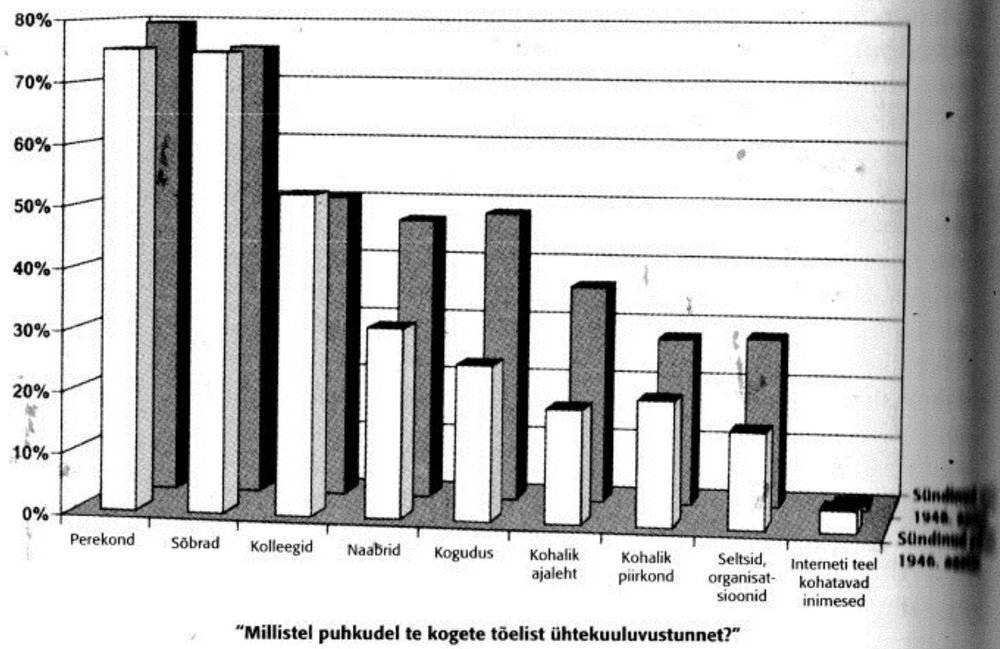

Joonis 77. *Kogukonna mõiste tähendus järjestikustele põlvkondadele*

[illegible] noorem põlvkond end vähem seotuna avaliku elu kogukondadega = elukohaga, kogudusega, organisatsioonidega –, ilma et nende [illegible] ühtekuuluvustunde keskmest oleksid kuhugi kadunud perekondlikud, [illegible]kondlikud ja kollegiaalsed sidemed, mille poolest nad sarnanevad [illegible] põlvkonnaga. Tugevad sidemed on nooremale põlvkonnale [illegible] tähtsad, kuid neid ei toeta ega täienda enam sidemed suurema [illegible]konnaga.

[illegible]kuvõtteks: suure osa kodanikuaktiivsuse langusest Ameerikas 20. [illegible] viimasel kolmandikul võib kirjutada ebatavaliselt aktiivse põlvkonna vahetumise arvele mitme põlvkonnaga (eelmainitute lapsed ja [illegible]lapsed), kes on kogukonnaeluga vähem seotud. Selle põlvkondliku [illegible]levuse katkemise põhjuste üle spekuleerides kaldun ma jõudma järeldusele, et kodanikuaktiivsuse dünaamikat on viimastel aastakümnetel [illegible] hulgas kujundanud sotsiaalsed harjumused ja väärtushinnangud, [illegible] omakorda mõjutas sajandi keskpaigas toimunud suur ülemaailmne [illegible]klüsm. Muidugi ei taha ma sellega öelda, et kodanikuaktiivsuse [illegible]tamiseks oleks vajalik või kiiduväärne päästa valla järjekordne maailmasõda. Me peame endale teadvustama sõja pikaajalisi tagajärgi – mõningaid neist, nagu ma ütlesin, on äärmiselt positiivsed –, ilma et hakkaksime [illegible]tama sõjalisi voorusi või elu ohverdamist. (See on just see dilemma, [illegible] Steven Spielberg nii oskuslikult lahkab oma filmis "Reamees Ryani päästmine".) Kui 20. sajandi alguses sündinud ameeriklaste põlvkond [illegible]les nii sõja koleduste kui ka kodanikuvooruste üle, mille sõda esile [illegible], siis püstitasid nad endale ülesande leida "sõja moraalne vaste".[59] [illegible] peatükk üldse mingeid praktilisi näpunäiteid kodanikuaktiivsuse [illegible]tamiseks sisaldab, siis on see just see.

15. peatükk

Mis tappis kodanikuaktiivsuse? Kokkuvõte

Oleme enam-vähem valmis, et võtta kokku oma järeldused nende keeruli
te tegurite kohta, mis peituvad Ameerikas viimastel aastakümnetel ar
leidnud sotsiaalse sidususe ja kogukonnaosaluse hääbumise taga. Enne
peame siiski kaaluma tõendeid veel mitme kahtlusaluse poolt ja vastu.

Esiteks on Ameerika perekonna struktuur viimastel aastakümnet
oluliselt ja võimalik, et ka asjassepuutuvalt muutunud. Kodanikuaktiiv
suse langus leidis aset samaaegselt traditsioonilise peremudeli (ema, is
lapsed) lagunemisega. Kuivõrd perekond ise on mitmes mõttes sotsiaal
kapitali võtmevormiks, on see muutus ehk osaliselt selgituseks usaldu
matusele suurema kogukonna suhtes ja vähenenud osalusele selles. Mid
näitavad tõendid?

Lõdvenenud peresidemete kohta käiv tõestusmaterjal on ühemõtte
ne. Lisaks terve sajandi kestnud lahutuste suhtarvu kasvule (mis oli eri
kiire 1960. aastate keskpaigast 1970. aastate keskpaigani ning taltus sii
ning hilisemale üksikvanemate suurenevale hulgale on 1950. aastate
saadik enam kui kahekordistunud üheliikmeliste leibkondade arv, nii
üksi elavate leskede arvel. Üleriigilise sotsiaaluuringu andmetel lange
täiskasvanud abielus ameeriklaste osakaal 74 protsendilt 1974. aastal
protsendini 1998. aastal ning lastega täiskasvanute hulk 55 protsendilt
protsendini. Rahvaloendusbüroo teatel kahanes abielus ja lastega täiska
vanute hulk 40 protsendilt 1970. aastal enam kui kolmandiku võrra
protsendini 1997. aastal.[1]

On teada-tuntud tõsiasi, et kohtume uute inimestega oma laste ja ala
kaasade vahendusel. Mil määral on muutused viimase kolmekümne aasta
Ameerika perekonna ja koduse elu struktuuris (vähem abielusid, rohkem
lahutusi, vähem lapsi, rohkem üksikuid) aidanud kaasa kodanikuaktiiv
suse langusele? Üllatavalt on vastus "ilmselt mitte eriti".

Abielu ja lapsed tõepoolest muudavad sotsiaalset võrgustikku, millesse
[illegible] kuulub. Nii abielu kui lapsed suurendavad kodus ja kogukonna-
[illegible]tes veedetud aja hulka ning vähendavad mitteformaalset suhtlemist
[illegible]ega. Siiski on abielulisuse ja lapsevanema staatusega seotud ainult
[illegible] tüüpi organisatsioonilised sidemed, millel võiks meid huvitavas aspek-
[illegible] mõju olla. Need on koguduse ja noortega seotud tegevused.

Abielus ja lastega ameeriklased osalevad märksa suurema tõenäosuse-
[illegible] kirikuga seotud üritustel – nad on muu hulgas sagedamini koguduse
[illegible], käivad sagedamini kirikus ja osalevad sagedamini sellega seo-
[illegible] sotsiaalsetes tegevustes. Nagu ma kohe selgitan, ei ole selge, kumb
[illegible] põhjus ja kumb tagajärg, kuid seos on tugev. Pole üllatav, et lapseva-
[illegible] on rohkem seotud ka kooliasjade ja noorteühendustega (Lapseva-
[illegible] ja Õpetajate Assotsiatsioon, skaudiliikumine jne) ning "osalevad
[illegible]tamini ka linna- ja *kooli*asjadega seotud koosolekutel" (minu rõhu-
[illegible] ning viimaks – kuna vabatahtlik tegevus on Ameerikas kõige enam
[illegible] kiriku- ja noorteühendustega, siis on lapsevanemad ka tõenäoli-
[illegible] vabatahtlikud kui teised samasse vanuserühma ja sotsiaalsesse
[illegible] kuuluvad, kuid üksikud ja lasteta inimesed.

[illegible] küljest ei suurenda abielulisus ega lapsevanema staatus liikme-
[illegible] ühteski teist tüüpi organisatsioonis. Kui teiste demograafiliste näita-
[illegible] mõju kõrvaldada, siis on abielulisus ja lapsevanema staatus *negatiiv-*
[illegible] seotud liikmelisusega spordi-, poliitika- ja kultuuriühendustes ning
[illegible] puudub seos liikmelisusega ärialastes ja ametiorganisatsioonides,
[illegible] ja naabruskonnapõhistes ning hobidega seotud ühendustes. Abi-
[illegible] inimesed käivad *vähem* klubilistel koosviibimistel kui demograafili-
[illegible] sarnased vallalised.

Abielus inimesed on veidi (aga tõesti ainult veidi) tõenäolisemad õh-
[illegible]tide korraldajad ja neil osalejad, üldse koduse meelelahutuse kor-
[illegible]ajad ja ka kohalikes organisatsioonides juhtrolli täitjad. Teisest kül-
[illegible] veedavad abielus inimesed jällegi vähem aega sõprade ja naabritega
[illegible]formaalselt suheldes. Abielus inimesed on enamasti kodusistujad.
[illegible]lisuse vähenedes oleks seega pidanud peamiseks ühiskondlikku
[illegible]korraldust puudutavaks tagajärjeks olema sotsiaalsete tegevuste nih-
[illegible] koduseinte vahelt avalikku ruumi, ilma et see oleks oluliselt mõ-
[illegible] kodanikuaktiivsust kui sellist. Vallaliste ja lastetute hulgas on
[illegible] poliitika vastu veidi suurem kui abieluinimeste ja lapsevanemate
[illegible], kuid muus osas märkimisväärseid erinevusi pole. Nagu nägime,
[illegible]tavad lapsed kohalikku osalust (juhtrollid, koosolekud, vabataht-
[illegible]). Seega ongi lapsevanemaks olek kogukonnaelus osalemises veidi
[illegible]ema kaaluga kui abielulisus, kuid mõju ei tundu ulatuvat kuigi palju
[illegible]male kooli ja noortega seotud tegevustest.

[illegible]ahutus on iseenesest negatiivselt seotud kiriklikes ühendustes osa-
[illegible], kuid näib olevat ilma seoseta (positiivse ja negatiivseta) teiste
[illegible]kuaktiivsuse vormide suhtes, olgu need formaalsed või mitteformaalsed. Võrreldes demograafiliselt samasuguste inimestega, kes pole ku-

nagi abielus olnud, ei veeda lahku läinud inimesed vähem aega sõpradega meelt lahutades (kuigi korraldavad veidi vähem õhtusööke), samuti ei ole nad laisemad vabatahtlikud, klubilistel koosviibimistel käijad ja kohalike projektide kallal töötajad; tegelikult allkirjastavad nad isegi veidi rohkem petitsioone, käivad sagedamini avalikel koosolekutel ning kirjutavad isegi sagedamini parlamendile. Lahutus iseenesest ei tundu kodanikupassiivsuse suurenemise üldise suundumusega kuigi tõsiselt seotud olevat.

Vähenenud on traditsioonilise peremudeli esinemissagedus (päris paju) ja religioosne osalus (veidi), ning nende vahel on ilmselt mingi seos. Siiski ei ole selle seose olemus selge. Võimalik, et traditsioonilise peremudeli kadumine on viinud religioosse osaluse languseni, kuid võib ka olla, et hoopis religioosse osaluse vähenemine on suurendanud sallivust lahutuse ja ebatraditsiooniliste peremudelite suhtes. Teisisõnu võib traditsioonilise peremudeli hääbumine olla kaasa aidanud traditsioonilise religioossuse hääbumisele, kuid mõju võib ka vastupidine olla. Igal juhul *ei toeta* tõendid väidet, nagu oleks *üldine* kodanikuaktiivsuse ja sotsiaalse sidususe langus seletatav traditsioonilise peremudeli kadumisega. Vastupidi: on võimalik, et teataval määral on perekohustuste vähenedes tekkinud rohkem aega sotsiaalseks suhtluseks ja osalemiseks.

Kui saaksime viimased kolm-nelikümmend aastat uuesti läbi mängida, hoides muutumatuna traditsioonilise perestruktuuri – mida statistiliselt saab teha uuringutes osalenud abieluinimestele ja lapsevanematele kaalu juurde andes –, siis saaksime tulemuseks suurema osaluse religioonis, tegevuses ning päris kindlasti ka kooli ja noortega seotud asjus. Nende kahe mõjul suurendaks hüpoteetiline sotsiaalne rekonstruktsioon ka vabatahtlikkust. (Asja iroonia peitub aga selles, et just vabatahtlikkus on üks väheseid kodanikuaktiivsuse vorme, mille puhul pole langust mida seletada.) *Siiski* ei oleks perestruktuuriga sel viisil mängimisel ju aegu mingit mõju osalusele ilmalikes ühendustes ega peataks see ka langust sellistes poliitilistes tegevustes nagu valimas käimine ja partei heaks töötamine. Õigupoolest *vähendaks* see sõprade ja naabritega läbikäimise aega isegi rohkem, kui see tegelikult on vähenenud. Lühidalt, kui noorte ja kirikuga seotud tegevused välja arvata, ei ole ükski sotsiaalse kapitali ja kodanikuaktiivsusega seotud langus seletatav traditsioonilise peremudeli hääbumisega.[2] Minu arvates on küll põhjust muretseda traditsiooniliste pereväärtuste lagunemise pärast, kuid ma ei leia tõestust, et kodanikuaktiivsus oleks nende põhjuste hulgas.

Rass on Ameerika ühiskonnas nii fundamentaalse tähendusega, et peaaegu iga teine aspekt ühiskonnas on sellega mingil viisil seotud. Seega tundub intuitiivselt usutav, et rassil on olnud mingi roll viimase põlvkonna jooksul toimunud sotsiaalse kapitali languses. Tegelikult algas sotsiaalse sidususe ja usalduse vähenemine vahetult pärast 1960. aastate kodanikuõiguste revolutsiooni suuri edusamme. See kokkusattumus lubab oletada omamoodi

väljarännet" avalikust elust, sest saavutatud juriidiline võrdsus [illegible] viis valgete eemaletõmbumiseni. Seda laadi rassiline [illegible] sotsiaalse kapitali hävimisele on vastuoluline ning siinsete lühi- [illegible] ka mitte eriti tõestatav, kuid põhilised faktid on järgmised.

[illegible] ei ole rassilised erinevused ühenduste liikmelisuses suured. [illegible] hariduse ja sissetuleku mõju kõrvaldada, kuulusid mustad vähemalt [illegible] saatateni keskmiselt enamatesse ühendustesse kui valged, peamiselt [illegible], et nad olid valgetest suurema tõenäosusega liikmed nii usulistes [illegible] ühendustes, teist tüüpi ühendustes aga valgetega sama aktiivsed.[3] Teisalt, nagu nägime 8. peatükis, on rassilised erinevused tõesti [illegible] suured sotsiaalses usalduses, isegi kui me võtame arvesse haridus- [illegible] sissetuleku- ja muid sääraseid erinevusi. On selge, et sotsiaalses [illegible] avalduvad rassilised erinevused pole mingi kollektiivne paranoia, [illegible] vaid paljude põlvkondade elukogemused.

[illegible] on sotsiaalse kapitali hääbumine puudutanud kõiki rasse. See [illegible] ei toeta väidet, justkui oleks "valgete väljaränne" kodanikupassiivsuse [illegible] üks olulisemaid põhjusi, sest Aafrika päritolu ameeriklased on [illegible] vaimulikest ja ilmalikest ühendustest ning teistest sotsiaalse [illegible] vormidest vähemalt sama kiiresti kui valged ameeriklased. [illegible] kodanikuaktiivsuse langus toimuski 1970. ja 1990. aastate vahel [illegible] haridusega Aafrika päritolu ameeriklaste seas. Mis veelgi oluli- [illegible] *valgete* hulgas ei ole kodanikupassiivsus mingilgi viisil seotud sallivuse või rassilise segregatsiooni pooldamisega. Avalikult rassistlike segregatsiooni pooldavate vaadetega valged ei ole kõnealusel perioodil [illegible] kohalikest ühendustest eemale tõmbunud kui sallivamad valged. Langus liikmelisuses on sisuliselt sama nii segregatsiooni pooldavate valgete, seda mitte pooldavate valgete kui ka mustade hulgas.[4]

Kokkuvõtteks, kui kodanikupassiivsus on tõesti kodanikuõiguste revolutsioonile järgnenud valgete kogukonnaelust põgenemise tulemus, siis [illegible] teeruline sobitada seda kokku 14. peatükis kirjeldatud põlvkondlike [illegible] muutustega. Miks peaks sellisel juhul passiivsus sajandi esimesel poolel [illegible] ka jõudnud ameeriklaste hulgas nii vähenähtav olema, kui tol ajal [illegible] Ameerika ühiskond objektiivselt palju segregeeritum ja subjektiivselt palju rassistlikum kui 1960. ja 1970. aastatel? Kui rassilised eelarvamused [illegible] vastutavad Ameerika kodanikupassiivsuse kasvu eest, siis peaks passiivsus eriti silmatorkav olema kõige kitsarinnalisemate inimeste ja põlvkondade hulgas. Kuid nii see pole.

Need tõendid ei ole lõplikud, kuid kummutavad nende väited, kes peavad viimase veerandsaja aasta jooksul kasvanud kodanikupassiivsuse peamiseks seletuseks rassismi, ükskõik kui levinud see Ameerika ühiskonnas [illegible] on. Ühtlasi lubavad need tõendid oletada – ja see on sama tähtis –, et viimase kolmekümne aasta jooksul kodanikuõigustes saavutatu tagasipööramine ei aitaks kuidagi kaasa sotsiaalse kapitali kaotuse korvamisele.

• • •

KAUDSED TÕENDID, eriti sotsiaalse sidususe languse ajastus, on andnud [illegible] nele uurijale alust nimetada kodanikupassiivsuse ühe olulise – või [illegible] isegi *olulisima* – põhjusena valitsuse suuri kulutusi ja heaoluriigi [illegible]. Väidetakse, et eraalgatust "lämmatades" on riiklik sekkumine õõnestanud kodanikuühiskonda. See on märksa laiem teema, kui ma siin käsitleda jõuan, kuid mõned märkused on asjakohased.

Ühest küljest on mõnedel riigi poliitilistel sammudel kindlasti [illegible] sotsiaalset kapitali hävitav mõju. Näiteks vahetas nõndanimetatud [illegible]te puhastamise poliitika 1950. ja 1960. aastatel välja küll füüsilise kapitali kuid olemasolevaid kogukondlikke sidemeid lõhkudes hävitas sotsiaalse kapitali. On samuti usutav, et teatud sotsiaalkulutused ja maksupoliitilised käigud on vähendanud motivatsiooni ühiskondlikuks filantroopiaks. Teisalt on aga juba keerulisem öelda, millised riigi poliitilised otsused on vastutavad keegliklubide, perelõunate ja kirjandusõhtute harvenemise eest.

Üheks võimaluseks sellele küsimusele empiiriliselt läheneda on [illegible] da erinevusi kodanikuaktiivsuses ja avalikus poliitikas erineva poliitilise sekkumise määraga piirkondades, et näha, kas valitsuskulutuste [illegible] toob endaga kaasa sotsiaalse kapitali hääbumise. USA osariikide hulgas tunduvad aga erinevused sotsiaalses kapitalis olevat sisuliselt seostamatud sotsiaalkulutuste ja valitsuse sekkumise ulatusega.[6] Rohkem kuluvate osariikide elanikud pole põrmugi aktiivsemad kui kokkuhoidlikud

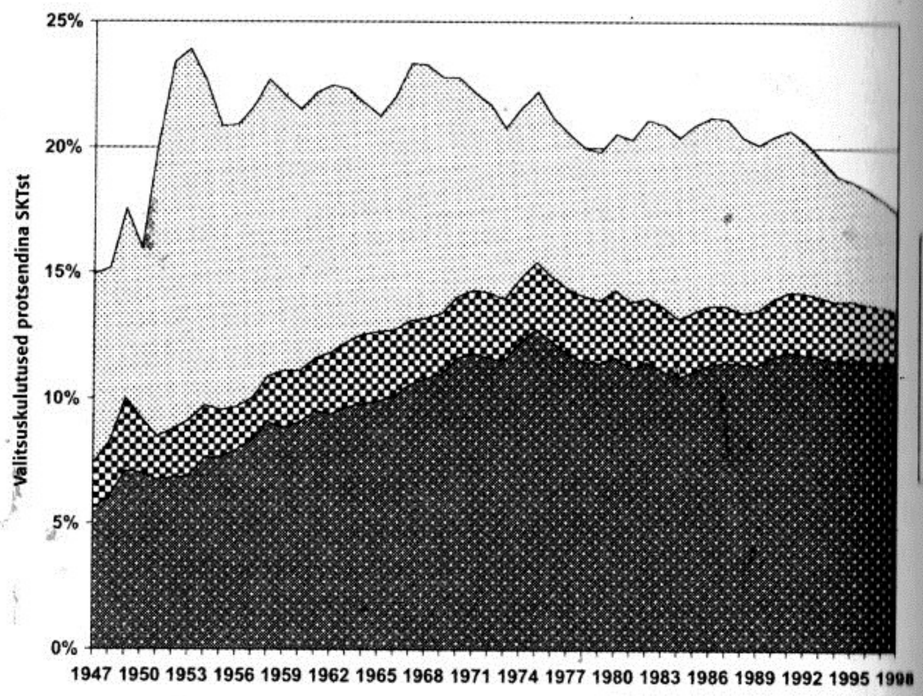

Joonis 78. *Valitsuse kulutused 1947–1998: kasv osariikide ja kohalike omavalitsuste kulutustes, langus riiklikes kaitsekulutustes*

[illegible]ides elavad inimesed. Riikidevaheline võrdlus võiks samuti asjasse [illegible]tuua. Arenenud lääne demokraatiate hulgas on sotsiaalne usaldus [illegible]duste liikmelisus valitsuskulutustega *positiivselt* seotud, kui sellist [illegible]ldse eksisteerib; sotsiaalne kapital näib olevat kõrgeim rohkelt kuluvates Skandinaavia heaoluriikides.[7] See lihtne analüüs ei ütle meile [illegible]gi, kas sotsiaalne sidusus soodustab sotsiaalkulutusi või edendab [illegible] kodanikuaktiivsust või on need mõlemad hoopis mingi mõõtmest välja jäänud teguri tagajärjed. Põhjuslike seoste leidmine nõuaks [illegible] põhjalikumat analüüsi. Siiski ei klapi isegi see lihtne avastus väitega, et riigi õõnestaks riigi ulatuslik sekkumine sotsiaalset kapitali.

[illegible]ud iurida viimase poole sajandi Ameerika osariikide valitsuste sekkumise ulatust, süvenevad veelgi kahtlused heaoluriigi osas sotsiaalse kapitali lagunemises. Joonis 78 näitab, et viimase poole sajandi jooksul [illegible] riiklikku sekkumist ja majandust siduvates aspektides toimunud vaid [illegible] muutust: 1) ajavahemikul 1951–1998 on kaitsekulutused enam-vähem stabiilselt vähenenud; ja 2) ajavahemikul 1947–1975 on osariikide ja [illegible]ikke omavalitsuste kulutused stabiilselt kasvanud. Teisalt on ka kaks [illegible]ti, mis *pole* muutunud: 1) föderaalsete siseriiklike kulutuste hulk [illegible] püsis keskmiselt 2,2 protsendini SKTst ajavahemikul 1940. aastate [illegible] 1990. aastate lõpuni, olles kõrgeim – 2,7 protsenti – 1960. aastate [illegible]ks; ja 2) föderaalsete kulutuste vahekord osariikide ja kohalike omavalitsuste kulutustega viimase kahekümne viie aasta jooksul.

[illegible]mal ajal on aga sotsiaalne kapital peaaegu kõigis oma vormides läbi [illegible] ulatusliku kasvu ajavahemikul 1947–1965 ning samaväärse languse ajavahemikul 1965–1998. Seega näib joonis 78 mitte klappivat teooriatega, mille kohaselt sotsiaalse kapitali languses ja kodanikupassiivsuses on [illegible]ud suured valitsuskulutused või suhteliselt suured föderaalvalitsuse [illegible]sed võrreldes osariikide ja kohalike omavalitsuste kulutustega.

[illegible]ELISELIKE KULUTUSTE kasv ei ole tänapäeva Ameerika kodanikuaktiivsuse languse peamine põhjus, siis kuidas oleks suuräri, kapitalismi ja [illegible]ruga? Tähelepanelikud sotsiaalkriitikud on juba pikka aega kartnud, et kapitalism võib õõnestada omaenda edu eeltingimusi, lammutades inimestevahelisi suhteid ja sotsiaalset usaldust.[8] Mitmed 19. sajandi sotsiaalteooria suurkujud Georg Simmelist Karl Marxini on väitnud, et turukapitalism lõi "kalgi ühiskonna", milles jääb vajaka sõpruseks tarvilikust inimestevahelisest soojusest ja mis taandab inimestevahelised suhted [illegible]galt ostu-müügitehinguks. Selle sotsiaalse sidususe kadumise üldise teooria probleemiks on see, et ta seletab liiga palju: Ameerika on kehastanud turukapitalismi mitme sajandi vältel, samal ajal kui sotsiaalse kapitali varud ja kodanikuaktiivsus on pendeldanud äärmusest äärmusesse. Konstant ei saa seletada muutujat.

Ühel majandusliku ettemääratuse versioonil võib siiski rohkem seletusjõudu olla – sellel, mis räägib meie majandusüksuste järkjärgulisest,

kuid üha kiirenevast üleriigistumisest ja üleilmastumisest. Kohaliku pankade, poodide ja teiste paikkondlike äride asendumine hiiglaslike hargmaiste impeeriumidega toob tihti kaasa firmajuhtide ühiskondliku vastutuse vähenemise. Kui Wal-Mart võtab üle nurgapealse rauapoe või anded, First National Banki asemele tuleb Bank of America ja kohaliku omanikke asendab umbisikuline aktsiaturg, siis ärieliidi huvi kohaliku ellu panustada kängub. Linnastumise uurija Charles Heying on näidanud, kuidas selline 20. sajandi viimase kolmandiku "korporatiivse kohalikkuse kadu" jättis Atlanta peaaegu ilma oma ühiskondlikest liidritest. Atlanta eliidi pühendumus kohaliku kogukonnaelu edendamisele liikus alates 1930. aastatest ülesmäge ja saavutas haripunkti 1960. aastatel ning langes siis järsult 1990. aastateks, tehes läbi samasuguse trajektoori nagu teisedki meie sotsiaalse kapitali mõõdikud. Heying esitab kõnekaid tõendeid ka teiste, üksteisest nii erinevate linnade kohta nagu Chicago, Philadelphia, Dayton ja Shreveport. Üks Bostoni tipparendajaid kaebas mulle kord eravestluses kohalike ärijuhtide tunnustatud liidu lagunemise üle: "Kus need ärijuhid kõik on, kui neid vaja läheb? Kusagil peakoosoleris mõnes teises osariigis."[9]

Mul pole kahtlustki, et üleilmsed majanduslikud muutused mõjutavad olulisel määral kohalikku elu Ameerikas. Kõige otsesemalt puudutab see ulatuslikke heategevuslikke ja ühiskondlikke ettevõtmisi. Ebaselgem on see, miks peaks korporatiivne kohalikkuse kadu mõjutama näiteks nende valmisolekut võtta osa kirikuüritustest, kutsuda sõpru pokkerit mängima või minna kas või presidenti valima. Siiski on kodanike passiivsuse ja äritegelaste passiivsuse vaheline seos uurimist väärt.[10]

Võtkem siis kokku, mida me oleme teada saanud tegurite kohta, mis on raamatu II osas kirjeldatud kodanikuaktiivsuse ja sotsiaalse kapitali langusele kaasa aidanud.

Esiteks on neil aastatel sotsiaalset ja kogukondlikku osalust mõõdetavalt vähendanud aja- ja rahamured, sealhulgas spetsiifilised pinged kahe töötava vanemaga peredes. Minu hinnangul saab nende tegurite arvele kirjutada maksimaalselt 10 protsenti kogusüüst.

Teiseks on sellele kaasa aidanud eeslinnastumine ning töö- ja elukoha vahet sõitmine. Jällegi lubab mõistlik arvutus oletada, et need tegurid koos lisavad umbes 10 protsenti.

Kolmandaks, olulisel määral on meie vaba aja privatiseerumist mõjutanud elektrooniline meelelahutus – eelkõige televisioon. Umbkaudne hinnang lubab selle teguri arvele kirjutada 25 protsenti süüst.

Neljandaks ja kõige olulisemaks teguriks on põlvkondade vahetumine. Pikaajalise aktiivse põlvkonna aeglane, järjekindel ja vältimatu asendumine selle põlvkonna passiivsemate laste ja lapselastega on protsessi väga tugevalt mõjutanud. Põlvkondade vahetumise mõju on kodanikuaktiivsuse eri vormides erinev – suurem avalikus tegevuses, väiksem privaat-

[illegible] kuid nagu me rusikareeglina 14. peatükis järeldasime, võib sellest [illegible] olla tingitud kuni pool kogulangusest.

Veidi keerulisemaks teeb muutuste lahkamise põlvkondade vahetumine ja televisiooni pikaajalise mõju osaline kattumine. Televisiooni mõju [illegible] ainult põlvkondlik – isegi pikaajalise aktiivse põlvkonna tõsistest [illegible]vaatajatest liikmed on vähendanud oma ühiskondlikku osalust [illegible] põlvkondade vahetumise mõju ei saa seletada ainult televisiooniga. [illegible]lisime mõttega, et Teise maailmasõja hääbuvad mõjud on samuti [illegible]ulised ning et "põlvkondliku mõju" taha võivad olla peitunud [illegible] muudki tegurid.) Siiski on põlvkondade vahetumise ja televisiooni [illegible]mõju – niinimetatud "teleripõlvkonna" arvele kirjutatav vahest 10–15 [illegible]nti kogumuutusest.[11]

Kõiki neid hinnanguid tuleks võtta mõningase skepsisega, osalt seetõttu, et konkreetsed mõjud on ühiskondliku osaluse eri valdkondades [illegible]nevad. Põlvkondade vahetus aitab olulisel määral seletada vähenenud [illegible] käimist, vähem aga harvemaks jäänud külaskäike sõprade juurde. [illegible]lele vaatamata kujutab joonis 79 meie uuritud mõjutegurite enamtõenäolisemaid kehtivaid jõujooni. Puuduolev lõik graafikul näitab vägagi täpselt meie praeguste teadmiste piire. Töö, eeslinnastumine, televisioon ja põlvkondade vahetumine on kõik selle loo tähtsad tegelased, kuid meie mõistmises olulised elemendid jäävad leidmata.

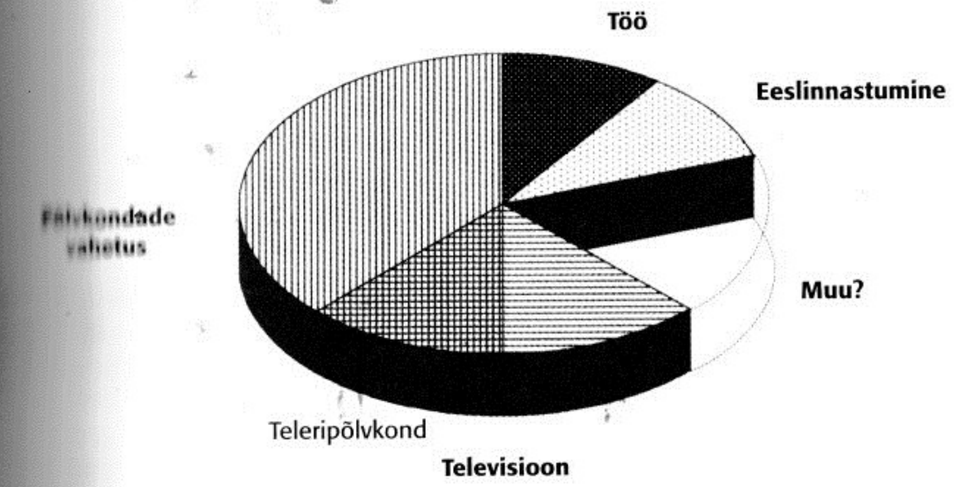

Joonis 79. *Umbkaudne seletus kodanikupassiivsusele, 1965–2000*

16. peatükk

Sissejuhatus

SOTSIAALNE KAPITAL on viimase kahe põlvkonna vältel peaaegu igal ajahetkel viisil püsivalt ja vahel lausa drastiliselt vähenenud. Kvantitatiivseid tõendeid on lugematul hulgal, ometi pole suuremal osal ameeriklastest vaja näha tabeleid ega graafikuid mõistmaks, et nende kogukonnas ja riigis on toimumas midagi halba. Ameeriklased on hakanud üha rohkem tajunud sotsiaalsete sidemete purunemist. Ei ole juhtkokkusattumus, et uue millenniumi eelõhtul oli ühiskondliku nostalgia turg kuumem kui turvaliste aktsiate turg. Näiteks pälvis diktor Tom Brokaw' Teise maailmasõja heroilist põlvkonda tutvustav raamat miljonitelt mitmesuguseid arvustusi, kuid oli sellegipoolest tohutu menuga bestseller. Los Angeleses leidis aset kord hoogu koguv, kord jälle peatuv jääv liikumine sealse rahvusvahelise lennujaama (LAX) ümbernimetamiseks näitleja Jimmy Stewarti järgi, kes oli päriselus sõjakangelane ning kehastas kinolinal rahvakangelasi Jefferson Smithi ja George Bailey't. Ameerika nostalgia kahekümnenda sajandi lõpus ei ole harilik pealiskaudne möödaniku meenutamine. See on püüe taastada aega, mil kodanikutundel oli tõepoolest rohkem väärtust ning mil kogukonnad tegelikult „toimisid". Raamatuid ostes ja lennujaamu ümber nimetades paistame ütlevat, et sügavamal tasandil on kodanikuvoorused ja sotsiaalne kapital ikkagi olulised.

On meil õigus? Kas sotsiaalsel kapitalil on inimestele, kogukondadele või isegi tervetele rahvastele kasulik mõju? Jah, muljetavaldavate ja järjest lisanduvate uurimisandmete põhjal võib öelda, et kodanikevahelised sidemed aitavad muuta meid tervemaks, rikkamaks ja targemaks. Ilma sotsiaalse kapitalita ei ole lihtne elada ei külaelanikul Lõuna-Itaalias, vaesel inimesel Ameerika kesklinnas ega jõukal ettevõtjal kõrgtehnoloogilise tööstuspiirkonnas.

Ükskumaks, et sotsiaalne kapital on inimestele ja kogukondadele kasulik, peame esmalt mõistma, kuidas sotsiaalse kapitali maagia toimib. Usalduse ja kodanikuosaluse kõrge tase annab mitmesuguste mehhanismide kaudu ühiskondlikult soovitavaid tulemusi. Muidugi varieeruvad

toimemehhanismid olenevalt olukorrast ja konkreetsest tulemusest. Üldselt on aga sotsiaalsel kapitalil palju omadusi, mis aitavad inimestel oma püüdlusi tegelikkuseks muuta.

Esiteks võimaldab sotsiaalne kapital kodanikel lihtsamalt kollektiivseid probleeme lahendada. Sotsiaalteadlasi on juba ammu huvitanud kollektiivse tegevuse „dilemmad". Niisuguseid dilemmasid tuleb kõigi ette ja nende dünaamika on lihtne. Inimestel oleks sageli kasulik kogu tööd teha, nii et igaüks teeks oma osa. Iga inimene saab aga rohkem kasu oma kohustustest kõrvale hiilides ja lootes, et teised teevad töö tema eest ära. Veelgi enam – kui ta ka eksib ning teised samuti kohustustest kõrvale hiilivad, on see talle siiski parem kui olla ainuke tobu. Ent kui igaüks arvab, et teised teevad töö ära, siis ei tee lõpuks keegi midagi ja tulemus on palju halvem kui siis, kui kõik oleksid oma panuse andnud.

Valitsuse ülalpidamine maksusüsteemi abil on kollektiivse tegevuse dilemma. Samuti on selleks muru kastmise ja kaua duši all mõnulemise piiramine põuastel suvedel. Neid ja teisi koordineerimisülesandeid iseloomustatakse mitmeti – muu hulgas näiteks „kollektiivse tegevuse probleemid", „vangi dilemma", „tasuta kasutaja probleem" ja „ühismaa tragöödia". Kuid neil kõigil on üks ühine joon: neid on kõige parem lahendada institutsioonilise mehhanismi abil, mis suudab kindlustada kollektiivselt soovitava käitumisstandardi järgimise. Niisuguse mehhanismi tagavad ühiskondlikud normid ja neid rakendavad võrgustikud.

Teiseks õlitab sotsiaalne kapital rattaid, mis võimaldavad kogukondadel sujuvalt areneda. Kui inimesed on usaldavad ja usaldusväärsed ning kui nad käivad oma kaaskodanikega pidevalt läbi, on igapäevased ärilised sotsiaalsed tehingud vähem kulukad. Ei ole tarvis kulutada aega ja raha tagamaks, et teised kokkulepetest kinni peaksid, ega nende karistamiseks, kui nad seda ei tee. Majandusteadlane Oliver Williamson ja poliitloog Elinor Ostrom on näidanud, kuidas sotsiaalne kapital muutub ettevõtete ja omavalitsusüksuste rahaliseks kapitaliks ja ressurssideks. Nobeli preemia võitnud majandusteadlane Kenneth Arrow on lausa järeldanud, et „peaaegu iga äritehing kätkeb teatavat usaldust, eelkõige pikaajalised tehingud. Võib üsna kindlalt väita, et suurt osa majanduslikust mahajäämusest maailmas saab seletada vastastikuse usalduse puudumisega."[1]

Kolmandaks parandab sotsiaalne kapital meie olukorda sellega, et see rendab meie teadlikkust neist paljudest viisidest, kuidas meie saatused omavahel seotud on. Inimestel, kellel on teistega – olgu siis pereliikmete, sõprade või keeglimängukaaslastega – aktiivsed ja usalduslikud suhted kujunevad või säilivad ülejäänud ühiskonnale kasulikud iseloomujooned. Ühinejad muutuvad tolerantsemaks, vähem küüniliseks ning empaatilisemaks teiste ebaõnne suhtes. Kui inimestel ei ole teistega sidemeid, ei saa nad katsetada oma vaadete tõepärasust, olgu siis vastastikuse sundimatu vestluse või ametlikuma arutelu käigus. Niisuguse võimaluse puudumise korral hakkavad inimest tõenäoliselt juhtima tema kõige halvemad impulsid. Ei ole kokkusattumus, et juhuslikke vägivallaakte, nagu 1995.

kaolitulistamiste laine, panevad enamasti toime inimesed, kes osuselt hilisemal uurimisel „üksiklasteks".

Sotsiaalset kapitali moodustavad võrgustikud on ka kanaliteks kasulikele teabele, mis muudab meie eesmärkide saavutamise lihtsamaks. Nagu selgub 19. peatükis, saavad näiteks paljud ameeriklased – või ehk koguni kõik – tööd tänu isiklikele sidemetele. Majandussotsioloogid on tõestanud, et kui meil pole sotsiaalset kapitali, vähenevad meie majanduslikud väljavaated oluliselt isegi siis, kui meil on palju annet ja hea haridus (inimkapital"). Samuti on kogukondadel, kus puuduvad kodanikevahelised sidemed, raskem teavet levitada ja seega ka heade võimaluste loomine ja mobiliseeruda või ohte vältida.

Sotsiaalne kapital aitab inimeste elu paremaks muuta nii psühholoogiliste kui ka bioloogiliste protsesside kaudu. Rohkete tõendite põhjal võib öelda, et inimesed, kelle elus on palju sotsiaalset kapitali, tulevad traumadega paremini toime ning võitlevad tõhusamalt haigustega. Sotsiaalne kapital paistab olevat täienduseks, kui mitte asendajaks Prozacile, unerohtudele, maohapet neutraliseerivatele preparaatidele, C-vitamiinile ja muudele ravimitele, mida me nurgapealsest apteegist ostame. „Helista mulle mõnel nigupoolest peaaegu ükskõik kellele] hommikul" võib olla meie vaevates raviks parem arstlik nõuanne kui „võtke kaks aspiriini".

Et selgitada, kuidas need mehhanismid praktikas toimivad, vaadelgem mõnist stiliseeritud näidet, mille üksikasjad on küll välja mõeldud, kuid mis paljude lapsevanemate jaoks tähendab reaalsust. Kuueaastase Jonathani vanemad Bob ja Rosemary Smith elavad linnakogukonnas, kus on head nii võlusid kui ka valusid. Bob ja Rosemary pooldavad põhimõtteliselt riiklikku haridust ning tahaksid, et nende esimeses klassis käiv poeg puutuks kokku erineva taustaga lastega – see on võimalus, mida pakuvad riiklikud koolid. Smithide kodukandi kohalik algkool on aga mõnes halvas seisus: õpetajate moraal on langenud, seintelt koorub värvi maha, pole raha tunnivälise tegevuse ega arvutite jaoks. Mures Jonathani võimaluste pärast selles keskkonnas õppida ja areneda, tuleb Bobil ja Rosemaryl teha valik. Nad võivad lapse riiklikust koolist ära võtta ja maksta kõrget raha, et panna ta erakooli, või nad võivad paigale jääda ning püüda riiklikku kooli paremaks muuta. Mida teha?

Oletagem, et Smithid tahavad paigale jääda ja luua Jonathani koolis lapsevanemate ja õpetajate ühenduse. See, kas neil õnnestub seda teha, sõltub kõigest tegurist: teiste murelike ja tõenäoliselt ühineda soovivate lapsevanemate olemasolust ning tõenäosusest, et niisuguse ühenduse abil on võimalik koguni tingimusi parandada. Siin tuleb mängu sotsiaalne kapital. Mida rohkem Smithid oma naabreid tunnevad ja usaldavad, seda paremini suudavad nad uude ühendusse usaldusväärseid liikmeid värvata ja neid seal hoida. Kokkuhoidvates ning paljude kattuvate sidemetega naabruskondades saavad inimesed lihtsamini teada, kelle peale võib loota, ning neil on lihtsamalt tõhusamalt kasutada moraalset survet tagamaks, et päevakorras olevatele probleemidele pidevalt tähelepanu osutatakse.

Oletagem, et Smithidel õnnestub selline ühendus luua ning et mõ
kuud hiljem tegutseb seal aktiivselt seitseteist lapsevanemat. Millist ka
saavad niisugusest uuest, sotsiaalse kapitali varusid täiendavast inf
tutsioonist sellesse kaasatud inimesed ja kogukond tervikuna? Esiek
arendab ühendusse kuulumine lapsevanemates kindlasti kodanikuoska
si. Inimesed, kes ei oleks muidu kunagi projekti koostanud, ettekand
teinud, riigiametnikku mõjutanud või isegi koosolekul sõna võtnud, s
nüüd sunnitud seda tegema. Veelgi enam, ühendus aitab luua ja rakend
da norme, mis puudutavad kooliametnike, õpetajate ja ehk isegi õpilas
pühendumist ja tegutsemist. See muudab võimalikuks ka inimestevahe
liste sidemete ning perede ja õpetajate vahelise meie-tunde tugevnemi
Isiklikumast seisukohast vaadelduna loovad või tugevdavad ühendu
koosolekud lastevanemate hulgas tõenäoliselt vastastikust seotust ja ühi
huve puudutavaid norme. Niisugused sidemed tasuvad ennast tulevik
kindlasti lugematutel ja ootamatutel viisidel ära. Kui Bob kaotab töö, s
tal nüüd viisteist täiskasvanut, kellelt ta võib abi või ka lihtsalt moraal
tuge saada. Kui Rosemary otsustab luua lobirühma nõudmaks lastele ka
nas paremaid tervishoiurajatisi, on tal viisteist potentsiaalset lobitöö
gijat, kes teda selle eesmärgi saavutamisel aidata võivad. Ning lõpuks
Bobil ja Rosemaryl sõbrad, kellega koos reede õhtul kinno minna. Kõ
see kasu – kodanikuoskused, sotsiaalne toetus, ametialased kontakt
vabatahtlik töö, kaaslased kinos käimiseks – tuli sellest, et Smithid tah
sid hankida oma lapse koolile arvuteid.

Kogukonna seotus ei tähenda üksnes ebamääraseid jutte kodan
triumfist. Sotsiaalne kapital muudab meie elus väga palju täiesti mõõ
tavatel ja hästi dokumenteeritud viisidel. Käesolevas osas käsitletakse ni
illustreerivat valdkonda: laste heaolu ja haridus, tervislikud ja produk
tiivsed naabruskonnad, majanduslik õitseng, tervis ja õnn ning demo
kraatlik kodanikuühiskond ja valitsuse suutlikkus. Ma esitan tõendi
selle kohta, et sotsiaalne kapital muudab meid targemaks, tervemaks j
rikkamaks, suurendab turvalisust ning aitab meil edendada õiglast ja st
biilset demokraatiat.

Suurem osa minu esitatavatest tõenditest on võetud teiste uurijate pal
sid valdkondi käsitlevatest töödest. Lisaks püüan analüüsimiseks võrr
da sotsiaalse kapitali ja kodanikuosaluse erinevusi viiekümnes osariigi
Kuna need võrdlused on esitatud mitmes eri vormis, oleks kasulik kirj
dada sotsiaalse kapitali geograafilist mustrit tänapäeva Ameerikas.

Et hinnata keskmist sotsiaalset kapitali eri osariikides, oleme kom
neerinud sõltumatuid näitajaid, mis on kokkuvõtlikult esitatud tabel
4. Oleme eri allikatest koondanud osariikide näitajad mitmesuguste
ühiskondlikes ja poliitilistes tegevustes osalemise kohta eelnenud aasta
sealhulgas organisatsioonidesse kuulumine, linna või kooli probleem
käsitlevatest avalikest koosolekutest osavõtmine, töö kohaliku organi

Tabel 4. Sotsiaalse kapitali mõõtmine USA osariikides

Sotsiaalse kapitali üldindeksi komponendid	*Korrelatsioon indeksiga*
Kogukonna organiseeritud tegevuse näitajad	
Osalemine eelmisel aastal kohaliku organisatsiooni komitees (protsentides)	*0,88*
Osalemine eelmisel aastal ametnik klubis või organisatsioonis (protsentides)	*0,83*
Kodanike ja ühiskondlikke organisatsioone 1000 elaniku kohta	*0,78*
Klubikoosolekutel osalemise keskmine kordade arv eelmisel aastal	*0,78*
Ühendustesse kuulumise keskmine arv	*0,74*
Poliitika asjades osalemise näitajad	
Osalemine presidendivalimistel, 1988 ja 1992	*0,84*
Osalemine linna või kooli probleeme käsitlevatel koosolekutel eelmisel aastal (protsentides)	*0,77*
Kogukonna vabatahtliku tegevuse näitajad	
Mittetulundusorganisatsioonide (501[c]3) arv 1000 elaniku kohta	*0,82*
Kogukonna projektides osalemise keskmine arv eelmisel aastal	*0,65*
Vabatahtliku töö tegemise keskmine kordade arv eelmisel aastal	*0,66*
Informaalse suhtlemise näitajad	
Nõustub väitega „Veedan palju aega sõpru külastades"	*0,73*
Külaliste kodus vastuvõtmise keskmine kordade arv eelmisel aastal	*0,67*
Sotsiaalse usalduse näitajad	
Nõustub väitega „Enamikku inimestest võib usaldada"	*0,92*
Nõustub väitega „Enamik inimesi on ausad"	*0,84*

ning ametnikuna või komitee liikmena, klubikoosolekutel osalemine, vabatahtlik töö ja kogukonna projektid,[2] külaliste vastuvõtmine kodus ja informaalne suhtlemine sõpradega,[3] sotsiaalne usaldus,[4] valimistel osalemine[5] ning mittetulundusorganisatsioonide ja kodanikuühenduste esinemine.[6]

Need neliteist ametlike ja mitteametlike kogukondlike võrgustike ning sotsiaalse usalduse näitajat on omavahel nii tihedalt seotud, et paistavad esinevat ühel, kõige aluseks oleval dimensioonil. Teisisõnu mõõdavad need neliteist näitajat kogukonnapõhise sotsiaalse kapitali omavahel seotud eristatavaid aspekte ning me oleme ühendanud need üheks sotsiaalse kapitali indeksiks.[7] Tabelis 4 on kokkuvõtlikult esitatud kõnealused neliteist näitajat ja nende korrelatsioon koondindeksiga.

Osariigiti on põhinäitajates olulisi erinevusi, kusjuures kõrgeimate ja madalaimate näitajate suhe on ligikaudu kolm ühele. Näiteks jääb sotsiaalne usaldus vahemikku 17 protsenti Mississippis kuni 67 protsenti

Põhja-Dakotas. Ühendustesse kuulumiste keskmine arv inimese kohta ulatub 1,3st Louisianas ja Põhja-Carolinas 3,3ni Põhja-Dakotas. Viimastel presidendivalimistel osales 42 protsenti küsitletutest Lõuna-Carolinas ning 69 protsenti Minnesotas. Mittetulundusorganisatsioonide arv inimese elaniku kohta on 1,2 Mississippis kuni 3,6 Vermontis. Klubikoosolekutel osalemise keskmine kordade arv aastas jääb vahemikku 4 Nevadas kuni 11 Põhja- ja Lõuna-Dakotas. Vabatahtliku tegevuse määr ulatub 5 korrast aastas Nevadas, Mississippis ja Louisianas kuni sellest kaks korda kõrgema näitajani Utah's. Inimeste osakaal, kes osalesid enda sõnul eelmisel aastal linna või kooli probleeme käsitlevatel avalikel koosolekutel, on 9 protsenti Georgias ja New Yorgis kuni 32 protsenti New Hampshire'is, 35 protsenti Utah's ja 26 protsenti Wisconsinis.

Tabelis 4 esitatud korrelatsioonid viitavad sellele, et need osariikidevahelised erinevused on üksteisega seotud. Tihedate ühistegevuse võrgustikega paikades toimuvad enamasti sageli avalikud koosolekud kohalike probleemide arutamiseks, kõrge valimistel osalemise määraga paikades on tavaliselt suurem sotsiaalne usaldus, arvukate kohalike klubidega paikades toetatakse paljusid mittetulundusorganisatsioone jne. Joonisel 80, mis meenutab ilmakaarti, on kujutatud sotsiaalse kapitali ja kodanikuosaluse erinevusi Ameerika osariikides.

Geograafilisest aspektist on riigi sotsiaalse kapitali „baromeetrilise kaart" üsna lihtne. Peamise „kõrgrõhuala" kese asub Mississippi ja Missouri jõe ülemjooksul ning see kulgeb mööda Kanada piiri ida ja lääne suunas. Peamise „madalrõhuala" kese asub Mississippi deltas ning laieneb tõusvate kontsentriliste ringidena üle endise Konföderatsiooni alade väljapoole.[8] California ja Kesk-Atlandi osariigid jäävad riigi keskmisele lähedale.[9] Sotsiaalse kapitali taseme mõju on võimalik vähemalt esialgselt uurida sel teel, et võrdleme elukvaliteeti kõnealustes osariikides. Minnesota ja Mississippi erinevad teineteisest oluliselt ning mitte ainult sotsiaalse kapitali taseme poolest, seega peame olema ettevaatlikud, et mitte tõlgendada korrelatsiooni põhjuslikkusena, kuid joonisel 80 kokku võtlikult esitatud kontrastid on kasulikuks esialgseks testimissüsteemiks, et uurida, milline tähtsus võib sotsiaalsel kapitalil olla.

Isegi põgus pilk Ameerika sotsiaalse kapitali ressursside kaardile kitab küsimuse: „Kust need erinevused ometi tulid?" Sellele küsimusele vastamine on juba omaette ülesanne, kuid erinevuste juured peituvad ajaloos. Tänapäeva sotsiaalse kapitali uurijate kaitsepühak Alexis de Tocqueville täheldas täpselt samasugust mustrit oma reisidel 1830. aastatel Ameerikas ning selgitas seda vähemalt osalt asustuse struktuuriga:

> Kui minna [Uus-Inglismaalt] edasi lõuna poole, kohtab vähem aktiivset munitsipaalelu; linnakogukonnal on vähem ametnikke, õigusi ja kohustusi; elanikkond ei mõjuta toimuvat nii otseselt; linnakoosolekud on harvemad ning seal käsitletakse vähem küsimusi. Seepärast on valitud ametniku võim suhteliselt suurem ja valija

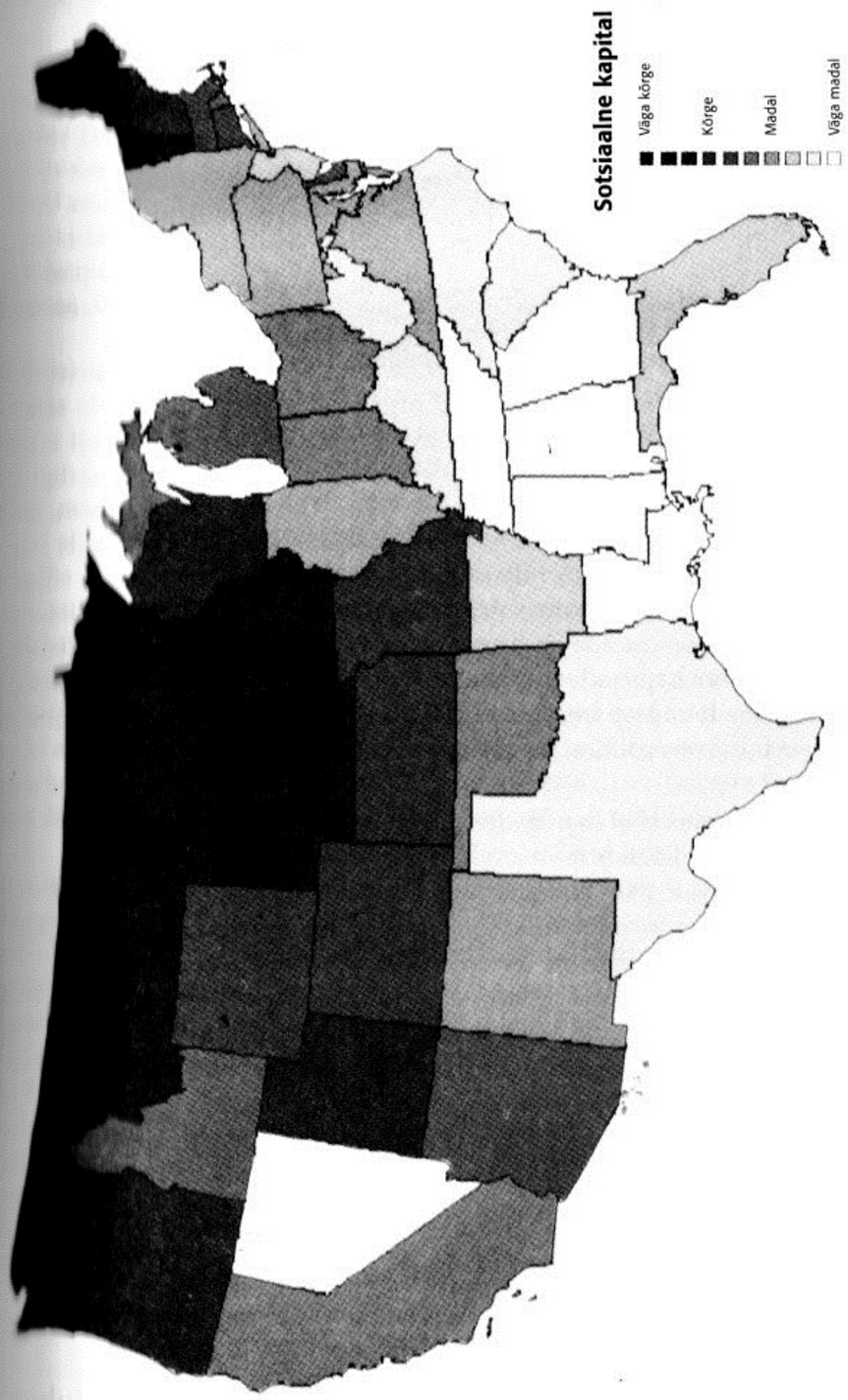

Joonis 80. *Sotsiaalne kapital USA osariikides*

> oma väiksem; munitsipaalne vaim pole nii ärgas ega tugev. [...] Enamik immigrante, kes rajasid loodeosariigid, tulid Uus-Inglismaalt ning tõid oma haldustavad vanast kodust uude kaasa.[10]

Sissetallatud migratsioonirajad aitasid luua tänapäeva Ameerika põ kondlikke ja kohalikke sotsiaalse kapitali mustreid. Need osariikidev helised erinevused on üllatavalt sarnased osariikide poliitilise kultu erinevustega, mille tõi 1950. aastate põhjal esile poliitikaajaloolane Dani Elazar, kes seostas neid omakorda üheksateistkümnendal sajandil toim nud immigratsiooniga. Üks üllatavalt tõhusaid tegureid, mille alusel sa prognoosida sotsiaalse kapitali määra mis tahes osariigis 1990. aastat on vastava osariigi skandinaavlastest elanikkonna osakaal.[11]

Veelgi silmatorkavam on ruumiline korrelatsioon üheksateistkü nenda sajandi esimese poole orjapidamise ning kahekümnenda sajand lõpu madala sotsiaalse kapitali taseme vahel. Mida tugevam oli orjap damissüsteem varasematel aegadel, seda nõrgem on praegu osariigi k danikuühiskond. Orjapidamine oli tegelikult ühiskondlik süsteem, mil *eesmärgiks* oli hävitada sotsiaalne kapital orjade vahel ning orjade ja v bade inimeste vahel. Hästi väljakujunenud vastastikuse seotuse võrgu tikud rõhutute vahel oleksid suurendanud mässuohtu ning egalitaarse sümpaatiasidemed orjade ja vabade vahel õõnestanud kogu süstee legitiimsust. Pärast orjade vabanemist olid valitsevad klassid lõunao riikides endiselt vägagi huvitatud horisontaalsete sotsiaalsete võrgusti piiramisest. Ei ole juhus, et kogukonnapõhine sotsiaalne kapital on k madalamal tasemel seal, kus sajandipikkusele orjapidamisele istandu järgnes terve sajand Jim Crow' poliitikat. Ebavõrdsus ja ühiskondlik s daarsus ei sobi sugugi kokku.

Kas immigratsiooni ja orjapidamise jaotus on ainsaks selgituseks sotsiaalse kapitali taseme erinevustele tänapäeval, on küsimus, mis vä rib suuremat tähelepanu, kui mul on võimalik sellele siin pühendada. Se ge ajaloolise järjepidevus on aga asjakohane meie praeguse uurimisteem ühe aspekti puhul – nimelt kas sotsiaalne kapital on tänapäeva sotsiaa sete olude põhjustaja või üksnes tagajärg. Kui kodanikuosaluse ja sotsiaa se seotuse piirkondlikud ja kohalikud mustrid on hajuvad ja muutlikud võib sotsiaalse kapitali ja muude ühiskonnaelu aspektide (nagu haridu alane suutlikkus või rahvatervis või kuritegevus) vaheline korrelatsioo vabalt kajastada ka kõnealuste tegurite *mõju* sotsiaalsele kapitalile. Teis küljest, kui sotsiaalse kapitali piirkondlik ja kohalik profiil esindab pik ajalisi traditsioone, siis on usutavam, et sotsiaalne kapital on tänapäev sotsiaalsete olude *põhjus*, mitte pelgalt *tagajärg*.

Tõendid, mida ma käesolevas osas esitan sotsiaalsest kapitalist tuleneva individuaalse ja kollektiivse kasu kohta, on küll oma ulatuselt muljetavaldavad, kuid mitte ammendavad ega lõplikud. Teadlased eri valdkond

nagu meditsiin, kriminoloogia, majandusteadus, linnasotsioloogia ja riigipoliitika, uurivad aktiivselt sotsiaalse kapitali korrelaate ja tule- mõju. On tarvis teha palju rohkem tööd tõestamaks sotsiaalse kapitali olemasolu ning eelkõige näitamaks üksikasjalikult, kuidas ja millal on sellel mõjud kõige selgemad ja kasulikumad. Käesolevas osas esitatud ülesanded ei ole mõeldud otsustava sõnana. Käsitletavad tõendid näitavad vaid, et sotsiaalse kapitali ja kodanikuosaluse vähenemisel Ameerikas viiekümne aastakümnete jooksul on mõõdetav mõju. Samade tõendite alusel on võimalik üsna kindlalt väita, et paljudes valdkondades, mis on ameeriklastele tänapäeval olulised, aitaks suurem sotsiaalne kapital ja kodanikuosalus olukorda parandada.

17. peatükk

Haridus ja laste heaolu

Sotsiaalne kapital mõjutab oluliselt laste heaolu. Märkimisväärne k
gum vähemalt viiekümne aasta jooksul kogutud uurimisandmeid näit
et usaldusel, võrgustikel ja vastastikuse seotuse normidel lapse per
koolis, eakaaslaste hulgas ja kogukonnas laiemalt on ulatuslik mõju la
võimalustele ja valikutele ning seega tema käitumisele ja arengule.[1] Ehk
sotsiaalse kapitali olemasolu on seostatud mitmesuguste positiivsete t
lemustega, eriti hariduses, on suurem osa uuringuid keskendunud hal
dele asjadele, mis juhtuvad lastega, kes elavad ja õpivad sotsiaalse kapit
poolest vaestes piirkondades. Järeldus on lihtne: sotsiaalne kapital kait
häid lapsi halbade asjade eest.

Üks märk sellest, et sotsiaalne kapital ja laste areng on tihedalt se
tud, on meie konstrueeritud osariikide sotsiaalse kapitali indeksi ja pu
laarse laste heaolu mõõtmise meetodi (Annie E. Casie Sihtasutuse pa
igal aastal avaldatavad *Kids Count*'i indeksid[2]) tulemuste märkimisväär
kokkulangevus. (Tabelis 5 on kokkuvõtvalt esitatud näitajad, mis m
dustavad *Kids Count*'i laste heaolu indeksi.)

Sotsiaalse kapitali indeksi poolest kõrgel kohal asetsevad osariigid
osariigid, mille elanikud usaldavad teisi inimesi, liituvad organisatsioo
dega, tegutsevad vabatahtlikena, käivad valimas ja suhtlevad sõprad
– on ühtlasi osariigid, kus lapsed jõudsasti arenevad: kus beebid sünni
tervena, kus teismelised ei saa lapsi ega lange koolist välja, kus neid ei k
ta vägivallakuritegevusse ja kus neid ei taba enneaegne surm enese
või tapmise tagajärjel (vt joonis 81). Statistiliselt on korrelatsioon sotsiaa
kapitali kõrge taseme ja laste positiivse arengu vahel ideaalsele nii lähe
kui sotsiaalteadlased seda säärastest andmekogudest üldse leida võiva
Sellistes osariikides nagu Põhja-Dakota, Vermont, Minnesota, Nebraska
Iowa on terved kodanikutundega täiskasvanud ning terved hästi koha
nud lapsed, samal ajal kui teised, eelkõige lõunapoolsed osariigid, seisa
silmitsi tohutute probleemidega nii täiskasvanute kui ka noorte hulgas.

Tabel 5. *Kids Count*'i laste heaolu indeks

Vähealuliste vastsündinute protsent
Vastsündinute suremus (surmajuhtumeid 1000 elusalt sündinud lapse kohta)
Laste suremus (surmajuhtumeid 100 000 1–14aastase lapse kohta)
Surmajuhtumeid 100 000 15–19aastase teismelise kohta õnnetuse, tapmise või enesetapu tagajärjel
Teismeea sünnitamise määr (sünde 1000 15–17aastase naise kohta)
Koolist väljalangenud teismeliste (vanuses 16–19) protsent
Arvatavate vägivallakuritegude eest vahistamise määr (vahistamisi 100 000 10–17aastase noore kohta)
Töötuid mittekäivate ja mittetöötavate teismeliste (vanuses 16–19) protsent
Vaesuses elavate laste protsent
Üksikvanemaga perede protsent

Tõsiasi ei tähenda pelk asjaolu, et sotsiaalse kapitali ja lastele kasulike tulemuste vahel on vastastikune seos, seda, et sotsiaalne kapital *põhjustab* neid tagajärgi, ega vastupidi, et sotsiaalse kapitali puudumine viib lapsed halvale teele. Peale sotsiaalse kapitali erinevad osariigid ka palju-

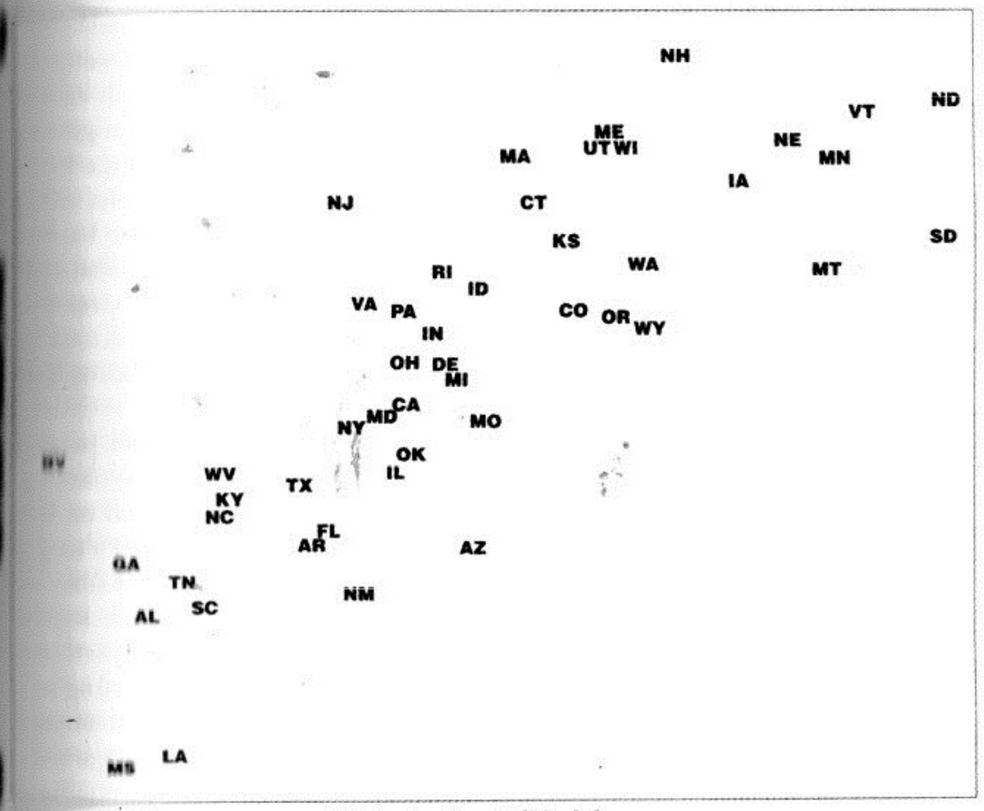

Lapsed elavad paremini rohke sotsiaalse kapitaliga osariikides.

de muude tegurite poolest, mis võivad laste heaolu mõjutada – vanemate haridustase, vaesuse määr, pere struktuur, rassiline koosseis jne. Asi läheb veelgi keerulisemaks, sest nende teguritega seostatakse ka sotsiaalset kapitali ennast. Seega osariikides, kus on ebaproportsionaalselt palju kehva haridusega täiskasvanuid ja madala sissetulekuga üksikvanemaga peresid, ei ole enamasti nii palju aktiivseid kogukondi kui osariikides, mille elanikel on osalemiseks soodsad majanduslikud tingimused ning praktilised oskused. Laste heaolu, sotsiaalse kapitali ja demograafia vaheliste keerukate suhete tõttu peame olema tähelepanelikud, et mitte teha andmete põhjal valejäreldusi. Me tahame tegelikult teada seda, kas laste heaolus täheldatud osariikidevahelised erinevused on otseselt seotud sotsiaalse kapitali endaga või mõne muu teguri või teguritega, mis mõjutavad nii laste heaolu kui ka sotsiaalset kapitali.

Õnneks aitavad tänapäeva statistilised vahendid seda segadust lahendada, võimaldades meil sotsiaalse kapitali ja laste heaolu vaheliste kindlate seoste uurimisel muud tegurid konstantsed hoida. Põhimõtteliselt selgub meie analüüsist, et sotsiaal-majanduslikud ja demograafilised eripärad on tähtsad, kuid seda on ka sotsiaalne kapital.[4] *Kids Count*'i näitajate hulgas on sotsiaalne kapital laste elule avaldatava mõju ulatuse ja sügavuse poolest vaesuse järel teisel kohal. Kui vaesus on eriti mõjuvõimas tegur, mis soodustab väga noorena sünnitamist, tõstab noorte suitsidaalsust ja soosib jõudeolekut, siis kogukonda kaasatusel on just vastupidine mõju. Sotsiaalne kapital on eriti tähtis selle poolest, et ta aitab vältida laste sündimist alakaalulisena ning teismeliste koolist välja langemist, tänavatel hulkumist ja abieluvälist lastesaamist. Osariigi rassiline koosseis ja üksikvanemaga perede määr mõjutab samuti laste heaolu, ehkki palju juhuslikumalt ja nõrgemalt kui vaesus ja vähene sotsiaalne kapital. Üldiselt ei ole täiskasvanud elanikkonna haridustasemel laste saatusele olulist iseseisvat mõju, kui vaesust, sotsiaalset kapitali ja demograafilist olukorda on juba arvesse võetud. Osariigi sotsiaalne infrastruktuur on noorte normaalse arengu tagamisel palju tähtsam, kui keegi oleks osanud arvata.

Samasuguste järeldusteni on jõudnud uurijad, kes vaatlevad perede, naabruskonna ja isegi individuaalse perekonna tasandil. Kogukonna psühholoogid on juba ammu märkinud, et laste ahistamise määr on kõigem seal, kus naabruskonna ühtekuuluvus on väiksem.[5] Näiteks selgub palju tsiteeritud uurimusest kahe naabruskonna kohta, millest ühes oli kõrge ja teises madal laste väärkohtlemise määr, et sotsiaalne kapital oli peamiseks teguriks, mille poolest need kaks kogukonda teineteisest erinesid. Neis naabruskondades oli ühesugune sissetulekutase ning lõhutavate naiste ja üksikvanematega perede määr. Kõrgema riskiastmega naabruskonnas ei tahtnud aga elanikud naabritelt abi küsida. Kõrge väärkohtlemise tasemega naabruskonnas ei hoidnud lapsevanemad enamasti naabritega kahasse oma lapsi ega lasknud lastel mängida naabruskonna teiste lastega. Madala riskiastmega naabruskonna lapsed leidsid pärast

[illegible] lapsevanema kodust rohkem kui kolm korda suurema tõenäosusega [illegible] kõrge riskiastmega piirkonna lapsed. Uuringu korraldajad järeldasid, et kõrge väärkohtlemise määraga piirkondades paistab naabruskonna [illegible] perede endi probleeme pigem süvendavat kui leevendavat. Selles olukorras on hädasti vaja toekaid tugisüsteeme, kuid suure tõenäosusega need ei toimi."[6] Mitteametlikud sotsiaalsed võrgustikud aitavad [illegible] lapsi, kui nende vanematel tõsised probleemid tekivad.

Üksikud riskigruppi kuuluvad lapsed on osutunud sotsiaalse kapitali puudujäägi suhtes kõige haavatavamaks. Lootust annab aga see, et just [illegible] lapsed on kõige vastuvõtlikumad sotsiaalse seotuse positiivsele mõjule, kui seda on võimalik tagada. Näiteks jälgis pediaater Desmond K. Runyan koos kolleegidega suurt rühma eelkooliealisi lapsi, kelle puhul [illegible] kindlaks tehtud kõrge väärkohtlemise ja hooletussejätmise risk. Mitme aasta pärast oli tervelt 87 protsendil neist ohustatud lastest emotsionaalseid ja käitumisprobleeme. Tõhusaimaks teguriks, mille järgi sai ennustada, millised lapsed neid probleeme edukalt väldivad, oli aga see, kui [illegible] ulatuses need lapsed ja nende emad olid seotud toetava sotsiaalse võrgustikuga, elasid sotsiaalset tuge pakkuvas naabruskonnas ja käisid regulaarselt kirikus. Autorid järeldasid, et isegi koolieelsetel aastatel toob vanemate sotsiaalne kapital [---] nende järeltulijatele kasu, samuti nagu lapsed saavad kasu oma vanemate rahalisest ja inimkapitalist. Sotsiaalne kapital võib olla väiksemate rahaliste ja hariduslike ressurssidega peredele hüveluline." Teises uuringus leiti, et suhteliselt kõrge sotsiaalse kapitali [illegible]ega naabruskondades elavad afroameerika teismelised kannatavad depressiooni all vähem kui need, kes elavad piirkondades, kus inimesed [illegible] omavahel nii lähedalt seotud; naabruskonna toe positiivne mõju on [illegible] märgatav laste puhul, kellel puuduvad tugevad perekondlikud sidemed. Selliseid tulemusi on saadud nii linnast kui ka maalt.[7]

Sotsiaalne kapital on oluline laste eduka arengu seisukohalt. Sama järeldusele võime teha sotsiaalse kapitali ja õppeedukuse vahelise seose kohta. Ameerika hariduse kvaliteet on olnud viimastel aastakümnetel üha suuremaks probleemiks; paljud tunnustatud vaatlejad usuvad õigupoolest, et riiklikku haridust on tabanud kriis.[8]

Kuid mitte kõigil osariikidel ei lähe kehvasti. Tervete laste kohta saadud uurimistulemuste põhjal on rohke sotsiaalse kapitaliga osariikides märgatavalt paremad haridusalased tulemused kui nõrgemate kodanikevaheliste sidemetega osariikides. Sotsiaalse kapitali indeks on tugevalt seotud algkoolis, põhikoolis ja keskkoolis sooritatavate standardiseeritud testide tulemustega, samuti õpilaste koolis püsimise määraga.[9] (Vt joonis 8.) Sotsiaalse kapitali kasulik mõju säilib isegi pärast paljude muude tegurite arvessevõtmist, mis võivad osariigi haridusalast edu mõjutada (rassiline koosseis, kulutused haridusele, õpetajate palgad, klasside suurus, pere struktuur ja usuline kuuluvus, samuti erakoolide sektori suurus [mis võib riiklike koolide paremaid õpilasi üle meelitada). Ei ole üllatuslik, et mitmel neist teguritest on osariigi testide tulemustele ja koolist

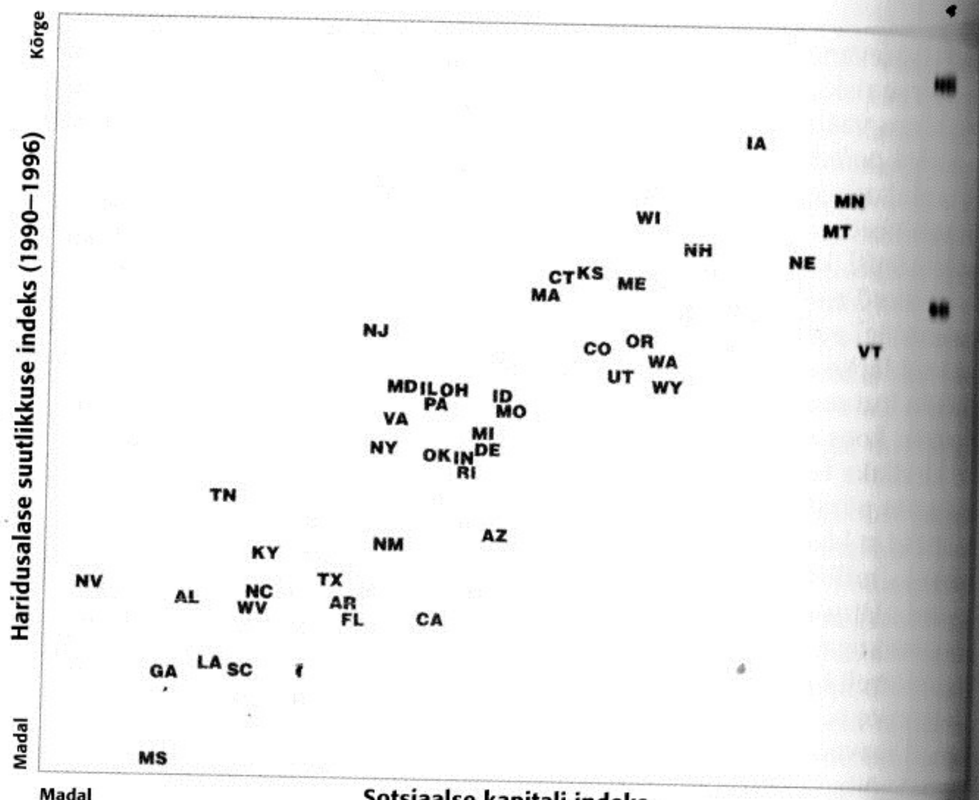

Joonis 82. *Koolid on edukamad rohke sotsiaalse kapitaliga osariikides.*

väljalangemise määrale iseseisev mõju, kuid huvitav on see, et sotsiaal
ne kapital on kõige olulisem selgitav tegur. Õigupoolest võib meie ana
lüüsi põhjal oletada, et mõnede tulemuste – eelkõige SAT-testide – puhul
on rassi, vaesuse ja täiskasvanute haridustaseme mõju üksnes kaudne.
Need tegurid paistavad mõjutavat sotsiaalse kapitali taset osariigis ning
sotsiaalne kapital – mitte vaesus ega demograafilised näitajad iseenesest
– mõjutab testide tulemusi.[10]

Üllatuslikult on aga osariigi *mitteametliku* sotsiaalse kapitali tase õpi
laste saavutuste ennustamisel *ametliku* institutsioonilise sotsiaalse kapi
tali tasemest tõhusam näitaja. Teisisõnu on sotsiaalse usalduse tase nei
riigis ning see, kui sageli inimesed üksteisega mitteametlikult suhtlevad
(kaardimängudes, sõpru külastades jms), haridusalase suutlikkusega
veelgi tihedamalt seotud kui aeg, mille osariigi elanikud pühendavad
klubikoosolekutele, kirikus käimisele ja kogukonna projektidele. Ma ei
taha sellega öelda, et ametlik tegevus ei ole oluline. Need praegu kül
esialgsed tõendid näitavad pigem, et kogukondades, kus inimesed käi
vad üksteisega läbi, on midagi, mis mõjutab laste haridust positiivselt
ning see on midagi enamat kui inimeste materiaalne rikkus või vaesus
või see, kui haritud on täiskasvanud ise ning millisesse rassi või usku
keegi kuulub. Samas ei saa paljude materiaalsete ja kultuuriliste eelistega

[illegible]tunnad laste harimisega kuigi hästi hakkama, kui nende kogukon-
[illegible]täiskasvanud omavahel ei suhtle. Kahjuks näitavad II osas esitatud
[illegible]id, et üha rohkem Ameerika kogukondi on just sellised.

[illegible]sotsiaalse kapitali tähtsust võib näha konkreetseid näiteid võrreldes.
[illegible]näiteks kaks keskmise suurusega osariiki idarannikul: Põhja-
[illegible]lina (SAT-testide ja suutlikkusetestide tulemuste ning koolist välja
[illegible]mise määra järgi riigis neljakümne esimesel kohal) ja Connecticut
[illegible]kandal kohal). Hoides kõik muud tegurid konstantsed, mille poolest
[illegible] kaks osariiki teineteisest erinevad (rikkus ja vaesus, rass, täiskasva-
[illegible] haridustase, urbanism jne), saaksid Põhja-Carolina elanikud selleks,
[illegible]võrrelda samasuguseid haridusalaseid tulemusi nagu Connecticutis,
[illegible] statistilise analüüsi põhjal teha järgmist: kas suurendada osalemist
[illegible]presidendivalimistel 50 protsendi võrra, kahekordistada klubikoosole-
[illegible]käimise sagedust, kolmekordistada mittetulundusorganisatsiooni-
[illegible]tuhande elaniku kohta või käia kuus kahe korra võrra rohkem
[illegible]. Need võivad tunduda hirmutavate ülesannetena, mis nõuavad
[illegible]põhjalikku organiseerimist, ja kindlasti ei taha ma öelda, et
[illegible]näiteks täiskasvanute klubides käimise ja laste õppeedukuse vahel
[illegible], otsene ja mehaaniline. Teisest küljest näitavad andmed, et Põh-
[illegible]olnal oleks väga raske Connecticutile järele jõuda lihtsalt tradit-
[illegible]haridusreformide abil – näiteks vähendades klasside suurust.
[illegible]klasside suuruse mõju suutlikkusele osariigi tasandil on võrreldes
[illegible]kapitali mõjuga tagasihoidlik, oleks niisama hästi kui võimatu
[illegible]samasugust edu üksnes klasside suurust vähendades.[11] Tege-
[illegible] on hariduse parandamiseks muidugi vaja laiahaardelist lähene-
[illegible]sest imerohtu ei ole. Ma tahan lihtsalt öelda, et sotsiaalse kapitali
[illegible]aalne mõju on võrreldes traditsioonilisemate lähenemisviisidega
[illegible] suur.[12]

[illegible]tundub sotsiaalsete sidemete tihedusel osariigis olevat nii mär-
[illegible]väärne mõju sellele, kui hästi lapsed koolis edasi jõuavad? Aus
[illegible] on see, et me pole veel päris kindlad, kuid meil on häid juhtlõn-
[illegible]. Näiteks seal, kus kodanike osalemine kogukonna asjades on üldiselt
[illegible], saavad õpetajad enda sõnul lapsevanematelt suuremat tuge ning
[illegible]vähem laste väärkäitumist, nagu relvade kooli toomine, füüsiline
[illegible]vald, popitegemine ja üldine ükskõiksus hariduse suhtes. Seos ühelt
[illegible] kogukonna infrastruktuuri ja teiselt poolt õpilaste ja lapsevanemate
[illegible]osalemise vahel on väga tihe isegi pärast muude majanduslike,
[illegible]aalsete ja hariduslike tegurite, nagu vaesus, rassiline koosseis, pere
[illegible]tuur, kulutused haridusele, klasside suurus jne, arvessevõtmist.
[illegible] aasta saatusliku koolivägivalla puhangu taustal tasub märkida, et
[illegible] nende tegurite hulgast saab koolivägivalda või selle puudumist eri
[illegible]kides kõige paremini ennustada kahe vanemaga perede suhtarvu ja
[illegible]konnapõhise sotsiaalse kapitali olemasolu järgi ning sellised sotsiaal-
[illegible] tingimused nagu vaesus, urbanism ja vanemate haridustase on siin
[illegible] olulised. Lühidalt, kõrge sotsiaalse kapitali tasemega osariikides

on vanemad oma laste haridusse rohkem kaasatud ning lapsed tegelevad pigem õppimise kui kaklemisega suurema tõenäosusega kui õpilased nõrgema kodanikuühiskonnaga osariikides.[13]

Teine põhjus, miks rohke sotsiaalse kapitaliga osariikide lapsed on tublimad, võib olla see, et nad vaatavad vähem televiisorit. Nagu on näha joonisel 83, on negatiivne korrelatsioon laste keskmise televiisori ees veedetud aja ning täiskasvanute kodanikuosaluse ja sotsiaalse usalduse keskmise taseme vahel üsna märkimisväärne. (Nagu alati, tegime järeldused kontrolliga kindlaks, et see suhe ei ole pelgalt mõne teise teguri, näiteks vaesuse või rassi eksitav peegeldus.) Tundub tõenäoline, et kui kogukonnas on tugevad sotsiaalse kaasatuse traditsioonid, kasutavad lapsed vähem aega juba loomupäraselt produktiivsemalt kui siis, kui sotsiaalne usaldus ning täiskasvanute kodanikuosalus on piiratud.

See osariikide kaupa tehtud analüüs kinnitab taas aastatepikkuste uuringute tulemusi, mis näitavad, et kogukonda kaasatus on koolide edu seisukohalt ülioluline. Neist uuringutest on selgunud, et õppimist ei määrata mitte üksnes see, mis toimub koolis ja kodus, vaid ka sotsiaalsed väärtustikud, normid ning usaldus kooli ja laiema kogukonna vastu.[14] Lapsevanemate ja õpetajate ühendused loodigi selleks, et institutsionaliseerida

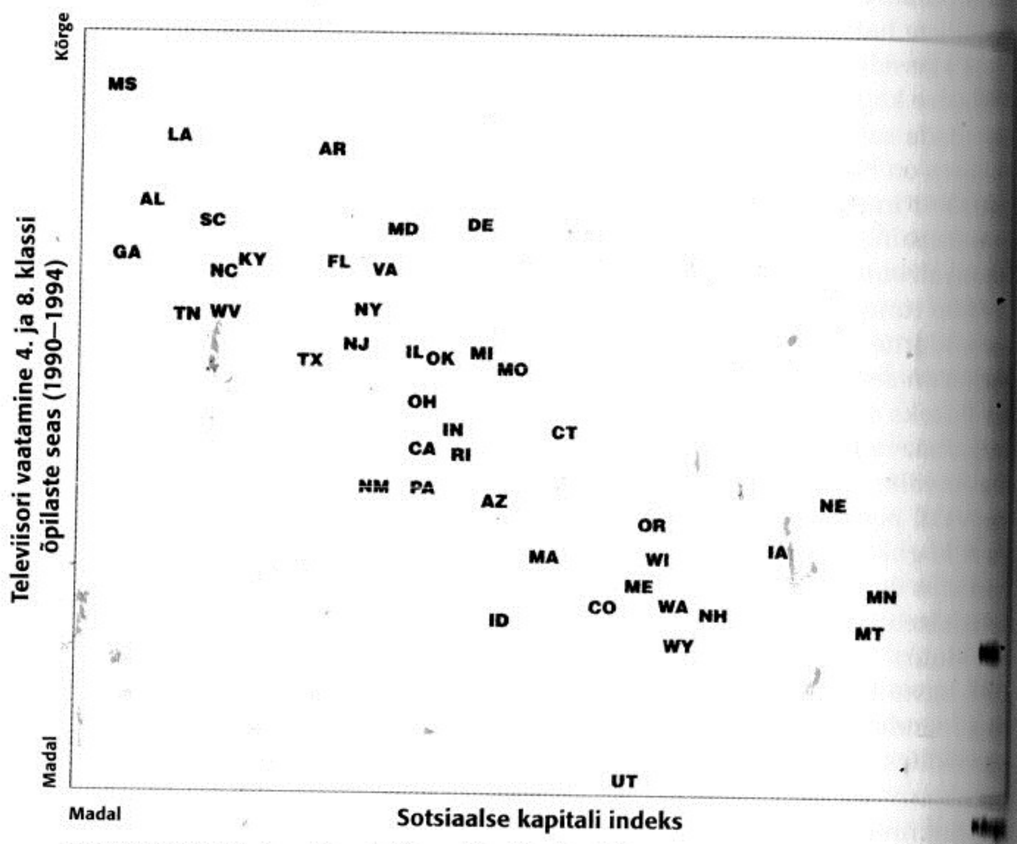

Joonis 83. *Lapsed vaatavad vähem televiisorit rohke sotsiaalse kapitaliga osariikides*

sotsiaalset kapitali lapsevanemate vahel ning lapsevanemate ja õpetajate vahel, et koolid täidaksid paremini oma haridusalaseid ülesandeid.

Lapsevanemate ja õpetajate ühendustes osalemise vähenemine viimastakümnetel peegeldab paljude vanemate kõrvalejäämist oma laste koolielust. See on kahetsusväärne, sest uuringute põhjal võib väita, et kui lapsevanemad ja laiem kogukond teevad kooliga koostööd, saavad lapsed sellest konkreetset ja mõõdetavat kasu. Ühe esimese ja mõjukaima uuringu, milles seostati sotsiaalset kapitali haridusega, tegi endine Chicago ülikooli sotsioloog James Coleman, kes pani aluse sotsiaalse kapitali ja selle mõjude uurimisele. Colemani hämmastas koolist väljalangemise madal määr katoliiklikes jt religioonipõhistes koolides. Näiteks lõpesid riiklike keskkoolide õpilased koolist välja kolm korda suurema tõenäosusega kui katoliiklike keskkoolide õpilased; mittekatoliiklike erakoolide õpilased langesid koolist välja kaks korda suurema tõenäosusega. Uuris leiti, et katoliiklikes koolides õpetatakse paremini matemaatikat ja keelelisi oskusi. Coleman oletas, et katoliiklike koolide edu ei tulene konkreetsete õpilaste eriomadustest, vaid pigem neid koole ümbritsevast sotsiaalsest struktuurist: õpilaste vanematel on üksteisega mitmekülgsed sidemed nii kohaliku kiriku liikmetena kui ka koolijütside vanematena. Need lapsevanemate kogukonnad pakuvad riskigruppi kuuluvatele õpilastele sotsiaalset tuge ning kaitsevad kooli surve eest lahjendada oma õppekava. Lühidalt, Coleman hoiatas, et ei tohi alahinnata seda, „kui tähtis on, et noori inimesi ümbritseksid lähedased inimesed, eelkõige oma perekond ja seejärel laiem täiskasvanute kogukond (mille näiteks on kõik need religioosse kogukonna saavutused)".[15] Paraku on katoliiklike koolide õpilastele kasulikud „funktsionaalsed kogukonnad" kadumas, sest nii kirik kui ka pere pole enam nii tugevad ja ühtsed kui varem. See puudumus on arvatavasti kahjulik kõigi sotsiaal-majanduslike kihtide jaoks, kuid eriti ebasoodsamas olukorras olijatele.

Haridusteadlased Anne Henderson ja Nancy Berla on teinud kokkuvõtte suurest hulgast uuringutest, mis näitavad, et kui vanemad on oma laste haridusse kaasatud, saavad lapsed koolis paremini hakkama ning lähevad koolid, kus nad käivad, on paremad. Uurijad järeldasid, et „tõendid on muust kindlad. Kui koolid teevad hariduse edendamiseks peredega koostööd, on lapsed enamasti edukad mitte üksnes koolis, vaid ka väljaspool seda. [...] Kui vanemad on kaasatud laste harimisse kodus, on lapsed kooli tublimad. Kui vanemad on kooliellu kaasatud, jõuavad nende lapsed kooli kaugemale ning ka koolid, kus nad käivad, on paremad."[16]

Liikudes kogukonna tasandilt kooli tasandile, on uuringutest selgunud, et sotsiaalne kapital kooliseinte vahel on õpilastele, õpetajatele ja koolipihtidele vägagi kasulik. Vähemalt kolmekümmet aastat hõlmavad uuringud on näidanud, et väikesed koolid on suurtest edukamad peamiselt tänu sellele, et nad pakuvad õpilastele rohkem võimalusi ja tuge, et nad saaksid üksteisega koolivälise tegevuse käigus suhelda, vastutaksid üksteise eest jne.[17]

Ulatuslike mitmeaastaste uuringute põhjal Chicago koolide ja kogu[ü]gi katoliiklike koolide kohta on Anthony S. Bryk ja tema kolleegid järeld[a]nud, et „kogukondlik" sotsiaalne kapital ja usalduslikud suhted annav[a]d mõnedele koolidele tohutu eelise isegi siis, kui õpetajate taust ja õpilas[t]e demograafilised erinevused on juba arvesse võetud. Õppimiskogukon[d]adena erinevad katoliiklikud koolid paljuski riiklikest keskkoolidest. Katoliiklikud koolid on väiksemad, võimaldavad rohkem kvaliteetseid suhteid õpilaste ja õpetajate vahel kõige erinevamates tingimustes, pak[k]vad palju mitmesuguseid interaktiivseid koolivälise[i]d programme ning neis on saavutatud sisemine üksmeel kooli missiooni ja väärtushinnan[g]gute suhtes. Bryk ja ta kolleegid väidavad, et kui „keskmine" riiklik kool oleks kogukondlikult organiseeritud umbes samamoodi nagu demograafiliselt võrreldav katoliiklik kool, tõuseks oluliselt riikliku kooli õpetajate ja töötajate moraal ning õpilaste huvi hariduse vastu. Riiklikus koolis t[õ]heneks märgatavalt ka popitegemine ja korrarikkumine tundides.[18] Nagu Coleman, nii järeldab ka Bryk oma kolleegidega, et katoliiklikud kool[id] pole riiklikest koolidest tublimad mitte seetõttu, et nende õpetajatel v[õi] õpilastel oleks kõrgem kvalifikatsioon, vaid seepärast, et „katoliiklik[ud]le koolidele toob kasu sotsiaalsete suhete võrgustik, mida iseloomustab usaldus ja mis on üks sotsiaalse kapitali vorme".[19]

Mõned linnad kasutavad neid teadmisi ära, et luua oma riiklikes k[o]lides sotsiaalset kapitali ja kodanikuosalust. Ühe kõige varasema, edu[k]ma ja kauem kestnud koolireformialgatuse käigus töötas Yale'i lastepsü[h]hiaater James Comer välja koolide, lapsevanemate ja kogukonna tõhu[s]ühendamise mudeli. Kaks Comeri kooli juhtpõhimõtet on „kõigi laste h[a]ridusalaste huvide kaitsmisest hoolivate täiskasvanute koordineeritud k[o]koostöö" ning „lapsevanemate aktiivne kaasatus igas etapis".[20] Comer ja ta kolleegid leidsid, et lapsevanemate osalemine võib parandada kooli[s] suutlikkust ning suurendada perede toetust laste saavutustele, kuid s[e]nult siis, kui vanematele antakse tõeline vastutus otsuste tegemisel ning ka positsioon, mis vastab nende teadmistele ja oskustele.[21] Kui need el[e]mendid puuduvad, kipuvad vanemate illusioonid purunema ja usaldus kaduma, mis aga õõnestab riiklikele koolidele nii vajalikku kogukonna põhist sotsiaalset kapitali.

1980. aastate lõpus algatati Chicagos murranguline haridusreform, mille nurgakiviks on lapsevanemate osalemine otsuste tegemises. Ehkki kavandatud reform ei toiminud nii hästi nagu loodeti, leidsid hindajad siiski, et sotsiaalne kapital koolides võib nii mõndagi muuta. Kui õpetaja[te], lapsevanemate ja direktori vahel on kõrge usalduse tase, pühenduvad need peaosalised veendunumalt kooli paremaks muutmisele. Õpetajad on kõrge usalduse tingimustes koolile lojaalsemad, püüavad leida uuenduslikke lähenemisviise õppetööle, otsivad vanematega kontakti ning tunnevad sügavat vastutust õpilaste arengu ees. Isegi pärast kõigi refo[r]mi õnnestumist mõjutavate muude tegurite arvessevõtmist jääb usaldus ikkagi üheks võtmeteguriks.[22]

[T]egi nende uuringute põhjal oletada võib, on lapsevanemate ja ko[g]na kaasatus praegu hariduse parandamiseks tehtavate jõupingu[t]e keskmes. Kaht kõige vastuolulisemat uuenduslikku lähenemisviisi [c]harterkoolide loomist ning mõnede õpilaste erakoolis õppimise riik[l]ikku rahastamist – võib vaadelda kui lapsevanemate katset võimaldada [o]mast lastel saada kasu „kogukondlikust orientatsioonist", mis toob kaasa [e]ttevõtte erakordselt hea käitumise ja tulemuslikkuse. Valikul põhinevate [p]rogrammide kriitikud kardavad aga, et need üksnes suurendaksid juba [o]lemasolevat ebavõrdsust hariduses. Pooldajad seevastu väidavad, et ha[r]idusse andmine vaba turu nähtamatutesse kätesse parandab kõigi kooli[d]de kvaliteeti, kuna koolid on sunnitud omavahel võistlema. On küll vara [ö]elda, kummal poolel on õigus, kuid meil on tõendeid, et kui valikul põ[h]inevad programmid toimivad, ei pruugi nende edu tuleneda mitte nii-[n]imetatud turu, vaid sotsiaalse kapitali maagilisest mõjust. Haridusreformide [k]ontseptsiooniga, mis ergutavad lapsi käima väiksemates, kogukondlikumates [k]oolides, võib ettekavatsemata tulemusena kaasneda nii õpilaste kui ka [l]apsevanemate suurem osalus klubides, koolielus, juhtorganites ja hari[d]usalastes lobigruppides.[23] Nõnda võib selline haridusreform olla moo[d]ustav kodanike taaskaasamisele, ehkki kui ainult kõige aktiivsemad lap[s]evanemad panevad oma lapsed uutesse koolidesse, võttes seega ära ka [k]ooli aktiivse kõrvalmõju", mida nende osalus teistele lastele avaldab, võib [o]lla tulemuseks olla ebavõrdsuse suurenemine.

[S]otsiaalne kapital naabruskonna või kogukonna tasandil mõjutab ilm[s]elt laste õppeedukust. Kuid *peresisesel* sotsiaalsel kapitalil on laste [h]eaolule samuti võimas mõju.[24] Tihedate sotsiaalsete sidemetega pered [o]leva vanemad, kes sisendavad oma lastesse vastastikuse seotuse väär[t]used, saavutavad tõenäolisemalt selle, et „nende hoiakud võetakse omaks [j]a neid järgitakse rohkem".[25] Isegi siis, kui paljud muud haridusalaseid [t]ulemusi mõjutavad tegurid, sealhulgas vanemate haridus ja sissetulek, [p]ere suurus, usk ja sugu, hoitakse konstantsed, langevad lapsed, kelle vanemad on aktiivselt laste tegemistesse ja kooliellu kaasatud, kesk[m]ist välja palju väiksema tõenäosusega kui lapsed, kellel need sotsiaal-[s]ed kapitali vormid puuduvad. Lapsed, kelle vanemad osalevad oma laste [k]ooli programmides, aitavad koduseid ülesandeid teha ja kontrollivad [t]heir käitumist väljaspool kooli, saavad tõenäoliselt kõrgemaid keskmisi [h]indeid, osalevad aktiivsemalt õppetöös ning väldivad narkootikume ja [k]oolikorrikkumisi.[26] Ühest pikaajalisest uuringust väikese sissetulekuga [m]exikolaste emade kohta Baltimore'is selgus, et peredes, kus ema ja lap[s]e vahel on lähedane emotsionaalne side ning kus emal on tugev tugi-[v]õrgustik, lõpetas laps palju suurema tõenäosusega keskkooli, läks edasi [k]olledžisse ja sai püsiva töökoha. Teisisõnu võivad riskigruppi kuuluvad [l]apsed elus hästi toime tulla, kui nende emadel on piisavalt sotsiaalset [k]apitali.[27]

Sotsiaalse kapitali kasulik mõju ei piirdu üksnes ebasoodsas olukorras olevate kogukondade või põhi- ja keskharidusega. Paljudel edukatel [illegible] linna koolirajoonidel on rohkesti just sotsiaalset kapitali, mis on hariduslik seisukohalt isegi tähtsam kui rahaline kapital. Samas seal, kus sotsiaalse seotus puudub, ei ole koolid nii edukad, olenemata sellest, kui hea [illegible] jel on kogukond majanduslikult. Lisaks jätkub sotsiaalse kapitali võrgustiku mõju haridusele ka kolledži ajal. Õppekavaväline tegevus ja kaasatus eakaaslaste sotsiaalsetesse võrgustikesse on mõjusad tegurid, mille [illegible] saab ennustada kolledžist väljakukkumise määra ja õppeedukust [illegible] siis, kui kolledžieelsed tegurid, sealhulgas püüdlused konstantsed [illegible] da.[28] Teisisõnu aitab sotsiaalne seotus kaasa haridusalastele saavutustele nii Harvardis kui Harlemis. Üks valdkondi, milles Ameerika sotsiaalse kapitali varude vähenemisel võivad kõige halvemad tagajärjed olla [illegible] meie laste (nii kooli- kui ka koolivälise) hariduse kvaliteet.

18. peatükk

Turvalised ja produktiivsed naabruskonnad

Nagu eelmises peatükis nägime, sõltub laste edukas areng suures osas [illegible] kontekstist, milles nad täisealiseks saavad. Kõrge sotsiaalse kapitali tasemega naabruskonnad on enamasti laste kasvatamiseks soodsad [illegible] sotsiaalse kapitaliga piirkondades on avalikud kohad puhtamad, inimesed on sõbralikumad ja tänavad turvalisemad. Kuidas toovad [illegible] sotsiaalsed võrgustikud ja kodanikuosalus kaasa kenad, turvalised naabruskonnad?

Kurjad, eriti kriminoloogid, on nende küsimuste kallal pead murdnud [illegible] aastaid. Enamikus varasemates töödes uuriti, miks mõnedes naabruskondades paistab olevat palju rohkem vandalismi, grafitit, tänavakuritegusid ja jõukude kaklusi kui teistes. Need naabruskondade eripärad [illegible] paljude aastakümnete jooksul, hoolimata rahvastiku muutumisest. Alates 1920. aastatest hakkasid mõned Ameerika juhtivad kriminoloogid välja töötama kuritegevuse ja noorte kuritegevuse „ökoloogilisi" teooriaid. Need teooriad on üksikasjade poolest erinevad, kuid keskenduvad üldjuhul sotsiaalse organiseerituse puudumisele halva käitumise põhjusena. Niisugune organiseerituse puudumine on iseloomulik paljudele linnakogukondadele, kus rahvastik muutub kiiresti, naabrid ei tunne üksteist, etnilised grupid ei segune kergesti, kohalikud organisatsioonid on haruldased ning ebasoodsas olukorras olevad noored on lõksus [illegible] vanute maailmast eraldatud „subkultuurides".

Tunnustatud kriminoloog Robert J. Sampson on teinud kokkuvõtte paljudest empiirilistest uuringutest ning järeldanud, et isegi vaesust ja muid kuritegevust soodustada võivaid tegureid konstantsena hoides [illegible] kogukonnad, mida iseloomustab a) elanike anonüümsus ja hõredad tuttavustevõrgustikud, b) järelevalveta teismeliste rühmad ja avalikes kohtades nõrk kontroll ning c) nõrk organisatsiooniline alus ja madal [illegible] osalus kohalikus tegevuses, silmitsi suurema kuritegevuse ja [illegible] ohuga. Näiteks selgub riiklikest uuringutest, milles võrreldakse

kõigi muude sotsiaalsete ja majanduslike tegurite poolest sarnaseid ruskondi, et elamine väga mobiilsetes naabruskondades suurendab tegevuse ohvriks langemise riski võrreldes stabiilsemate naabrus dega. Sampson lisab aga, et sotsiaalse organiseerituse puudumist koolkond ei selgitanud piisavalt, kuidas ja miks need naabrus eripärad kuritegevuse taset suurendavad.[1]

Silmapaistev linnaelu uurija Jane Jacobs pakub vastuse välja oma guseks juba klassikaks saanud teoses „The Death and Life of Great rican Cities" (1961; „Suurte Ameerika linnade surm ja elu"). Jacobs et just „sotsiaalne kapital" (ta oli selle termini üks loojaid) eristab rohkem turvalisi ja organiseeritud linnu ohtlikest ja organiseerimata Kahekümnenda sajandi linnaplaneeringu- ja uuendusalaste jõupingu teravas kriitikas väidab ta, et linnades, kus on eesmärgiks naabrite mitteametlike kontaktide tihendamine, on tänavad turvalisemad, lapsi hoolitsetakse paremini ning inimesed on ümbruskonnaga rohkem Jacobsi arvates tekitab regulaarne kontakt kohaliku poodniku, naaber de ja oma piirkonnas ringiliikuva preestriga ning ka tänavakaubitsemise hästi läbitavate parkide olemasolu kohalikes elanikes järjepidevus- ja tustunnet. „Niisuguseid igapäevased avalikud kontaktid kohalikul – enamik neist juhuslikud ja seotud kohustustega, kuid kõiki neid rib inimene ise ja keegi teine ei suru neid talle peale – tekitavad piirkonna identiteedi tunde ning avaliku austuse ja usalduse võrgu ja on abistavaks ressursiks ajal, mil inimene ise või naabruskond seda

Pärast neid mõjukaid uuringuid on paljude valdkondade teadlaste põhiteadmisi edasi arendanud. Selle töö järeldused on lihtsad ja just lised, nagu Jacobs ja teised esimesed kriminoloogid oleksid ennustanud kui kõik muud tegurid on võrdsed, toob kõrgem sotsiaalse kapitali kaasa madalama kuritegevuse taseme.

Illustreerivaks näiteks on tapmiste statistika üleriigiline analüüs. miste määra peetakse üldiselt kõige usaldusväärsemaks kuritegevuse nemise indeksiks, mida jurisdiktsioonide erinevused oluliselt ei mõjuta. Enama sotsiaalse kapitaliga osariikides esineb proportsionaalselt vähem mõrvu. (Vt joonis 84.) See pöördsuhe on üllatavalt tugev – nii ideaalilähedane, kui kahe sotsiaalse nähtuse vahel üldse on võimalik leida.[3] Muidugi on palju põhjuseid, miks kõrge sotsiaalse kapitali tasemega osariikides võib olla madalam tapmiste määr. Näiteks on rohke sotsiaalse kapitaliga osariigid enamasti jõukamad, kõrgema haridustasemega, vähem urbaniseerunud ja võrdsema sissetulekute jaotusega. Kuid edasisest analüüsist, kus võetakse arvesse neid ja teisi tegureid, selgub, et suhe sotsiaalse kapitali ja turvaliste tänavate vahel on tõesti olemas. Tapmiste esinemist määrava tegurina on sotsiaalne kapital lausa sama tähtis kui vaesus, urbanism ning rassiline koosseis. Üllatuslikult on sotsiaalne kapital ajavahemikul 1980–1995 toimunud mõrvade arvu ennustamisel *olulisem* tegur kui osariigi haridustase, üksikvanematega majapidamiste suhtarv ja sissetulekute ebavõrdsus. Huvitav on see, et kõnealune korrelatsioon jääb

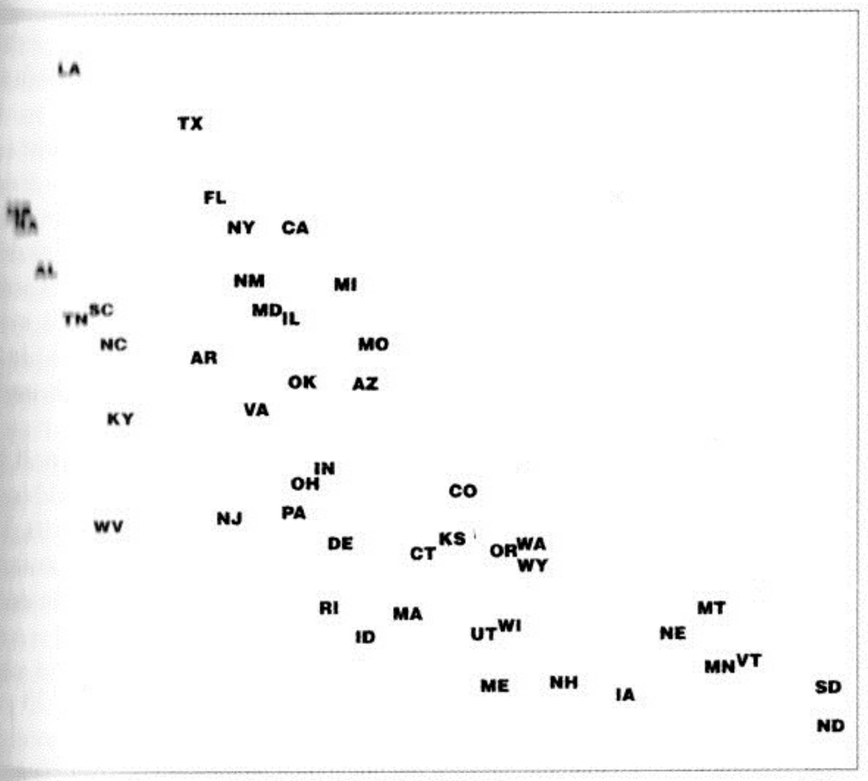

Vägivallakuritegusid esineb harvem rohke sotsiaalse kapitaliga osariikides

ka siis, kui hoida konstantne kuritegevuse ees tuntava hirmu osariikides; see ootamatu asjaolu viitab sellele, et vähemalt osalisotsiaalse kapitali ja kuritegevuse vahel põhjuse ja tagajärje suhe.[4]

tub meie jutt küsimusega, mille kallal on juba kaua pead murtud lõunaosariigid teistsugused? Ajaloolastele on juba üle saja aasta nud, et surmaga lõppev vägivald on palju tavalisem endise Konfö- osariikides kui riigi muudes piirkondades. Lõunaosariikides oli kõrgem tapmiste määr juba ammu enne kodusõda ning see erinevus enam-vähem muutumatuna ka kogu kahekümnenda sajandi jooksul. 1980.–1990. aastatel oli tapmiste määr lõunaosariikides umbes kaks kõrgem kui põhjaosariikides. Lisaks on samasugust piirkondlikku täheldatud nii valgete kui ka mustanahaliste puhul. Pakutud on tõlgendusi – psühholoogilisi, kultuurilisi, sotsiaalseid, maisegi rassilisi. Piirkondlik erinevus säilib aga ka siis, kui rass, majanduslik ebavõrdsus, urbaniseerumine, haridus, vaesus jt tapmäära mõjutavad teada-tuntud tegurid konstantsed hoida. Tundub, et lõppeva vägivalla sageduse taga on midagi „lõunaosariigilikku".

uurijad näevad süüdlast lõunaosariikide maailmavaates, mis sotsiaalset, poliitilist ja füüsilist keskkonda ebasõbralikuks, ning külalislahkuse ja samas võõraste suhtes tuntava tugeva vaenulik-

kuse sümbioosi. Teised jällegi pakuvad, et selle mõistatuse [illegible] võib olla lõunaosariikidele iseloomulik „au kultuur", mis väljendus [illegible] sateistkümnenda sajandil duellide pidamise traditsioonis ja mida [illegible] ehk näha ka kaheksateistkümnenda sajandi immigratsiooni iseärasustes. Joonisel 84 on aga näha, et puuduvaks lüliks võib olla hoopis sotsiaalne kapital (või pigem selle olematus). Kui sotsiaalse kapitali erinevust arvesse võtta, kaob igivana piirkondlik erinevus. Lõunaosariigid pole [illegible] tust sugugi vägivaldsemad, kui me peame silmas sealset suurt sotsiaalse kapitali puudujääki. See selgitus ei võta arvesse mitte ainult erinevusi põhja- ja lõunaosariikide vahel, vaid ka põhja- ja lõunaosariikide [illegible] erinevusi.[6] Teisisõnu on surmaga lõppev vägivald iseloomulik paikadele, kus esineb sotsiaalse kapitali puudujääk.

Et sotsiaalse kapitali ja vägivalla vahelist seost põhjalikumalt uurida, võime ära kasutada viimaste aastakümnete jooksul tehtud DDB Needhami elustiiliuuringutes esitatud paeluvat küsimust. Vastajatelt küsiti, kas [illegible] nõustuvad järgmise lausega: „Oleksin rusikavõitluses üle keskmise." Sellise riiaka väitega nõustub keskmiselt 38 protsenti kõigist ameeriklastest (mehed nõustuvad kaks korda suurema tõenäosusega kui naised – vastavalt 53 protsenti ja 26 protsenti –, kuid naised on seda lõhet tasapisi vähendanud, kusjuures nõustujate osakaal on järjekindlalt tõusnud: 20–25 protsendilt 1970. aastate lõpus 30 protsendini 1990. aastate lõpus.) Mis veelgi olulisem, ilmnevad märkimisväärsed erinevused osariikide vahel. Skaala ühe otsas on Louisiana, Lääne-Virginia ja New Mexico, kus peaaegu pooled elanikud selle väitega nõustuvad, samal ajal kui Lõuna-Dakota, Maine, Iowa, Minnesota, New Hampshire'i ja Nebraska elanikest nõustub sellega alla kolmandiku. Nagu on näha joonisel 85, on võitlushimu tihedalt seotud madala sotsiaalse kapitaliga, võib-olla seetõttu, et kogukonna areng ja sotsiaalse usalduse pehmendavate mõjude puudumisel on tekkinud sotsiaalset korda kehtestav eneseabisüsteem. Igal juhul on madala sotsiaalse kapitaliga osariikide elanikud võitlusvalmimad (võib-olla seetõttu, et neil lihtsalt tuleb seda olla) ning neil on eelsoodumus vägivallaks.[7]

Need osariikidevahelised erinevused ühtivad hästi paljude uuringutega kuritegevuse ja õigusrikkumiste kohta kohalikul või isegi loenduspiirkonna tasandil. Lisaks kuritegeliku väärkäitumise käsitlemisele neis uuringutes kasutatud keerulisi statistilisi meetodeid selgitamaks „naabruskonna mõju" muudele Ameerika linnades esinevatele probleemidele, alates laste ahistamisest kuni koolist väljalangemise määra, teismeliste raseduse ja narkootikumide tarvitamiseni.[8] Neid uuringuid ühendab eeldus, et inimese käitumine ei sõltu mitte üksnes tema enda iseloomuomadustest, vaid ka tema kaasinimeste – naabrite, koolikaaslaste jt – iseloomuomadustest.

Nimetatud uuringud on olnud ägeda vaidluse keskpunktis, mis on enamasti käinud selle üle, kas need uuringud on tegelikult tõestanud midagi peale selle, et ühesugused inimesed koonduvad enamasti samadesse kohtadesse. Kriitika on järgmine: muidugi kipub teismeliste koolist väljalangemise

[illegible] naabruskondadesse koonduma, aga mitte seetõttu, et need lapsed [illegible] üksteist koolist lahkuma. Pigem toimub see ühte kohta kogu- [illegible] sellepärast, et ühesuguste väärtuste või laste kasvatamise tavadega [illegible] tunnevad end üksteise lähedal elades paremini. Kriitikud märgivad [illegible] et keerukaimaski statistilises analüüsis on raske tuvastada nähtud jõude, mis võivad panna ühte sorti inimesi kokku hoidma. Veelgi [illegible] isegi kui naabruskonna mõju on olemas, võib see olla tühine võrreltuna [illegible] mõjuga, nagu vanemate hoolitsus ja juhendamine.[9]

[illegible] võtan seesugust kriitikat tõsiselt. Siiski on selliste uuringute arv ja [illegible] kesisus, milles on esile toonud naabruskonna mõju kuritegevusele, [illegible] veennud, et see mõju on tõesti olemas. Ehkki naabruskonna mõju [illegible] varieerub, on uurijatel õnnestunud tõestada, et kui jätta kõrvale [illegible] ebaloomulik eelsoodumus riskantselt käituda, lähevad teiste riskeerida [illegible] tavate laste läheduses elavad lapsed suurema tõenäosusega halvale [illegible] Näiteks Bostoni lapsed, kelle eakaaslased naabruskonnas narkootikume [illegible] tarvitavad, kuritegusid toime panevad ja jõukude liikmetega sõbrud [illegible] teevad palju suurema tõenäosusega sama, sõltumata oma algsetest [illegible] omadustest. Noored mustanahalised mehed Chicagos, kes elavad naabruskonnas, kus on palju valgekraelisi professionaale, lõpetavad keskkooli

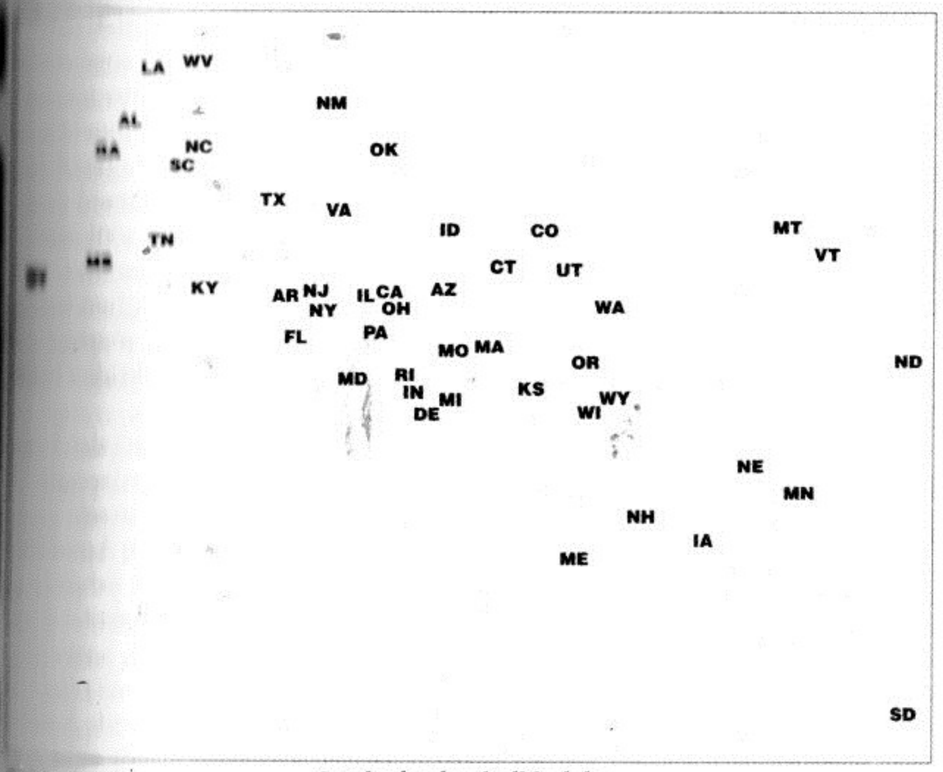

[illegible] 85. Rohke sotsiaalse kapitaliga osariigid on vähem võitlushimulised

üle kolme korra suurema tõenäosusega kui nendega võrreldavad [illegible] mehed, kes elavad vähem haritud elanikega naabruskonnas.[10] Nende [illegible] kümnete teiste uuringute põhjal võib öelda, et inimesi ei motiveeri [illegible] üksnes nende enda valikud ja olud, vaid ka nende naabrite omad. [illegible] saatus ei sõltu mitte ainult sellest, kas *mina* õpin, väldin narkootikumide [illegible] käin kirikus, vaid ka sellest, kas minu naabrid seda teevad.

Ehkki analüüsimeetodid ei võimalda uurijatel alati täpselt öelda, kuidas [illegible] naabruskonna mõju toimib, on viimasel ajal püütud neid protsesse paremini mõista.[11] Uurijad on jõudnud veendumusele, et sotsiaalne kapital või [illegible]le puudumine on suur osa mõistatusest. Ühest küljest võimaldab sotsiaalne kapitali olemasolu – üksteisega usaldusvõrgustike ja ühiste väärtuste [illegible]kute kaudu seotud inimesed – kehtestada noortele positiivsed standardid ning tagab neile juurdepääsu juhendajatele, eeskujudele, hariduse toetajatele ja tööalastele kontaktidele väljaspool naabruskonda.[12] Sotsiaalsed võrgustikud võivad pakkuda inimestele ka emotsionaalset ja rahalist tuge, tagada poliitilist mõjuvõimu ning varustada kogukonna asutusi vabatahtlikega. Seevastu positiivsete normide, kogukondlike ühenduste ja täiskasvanute mitteametlike sõprus- ja sugulusvõrgustike puudumine jätab lapsed nende endi hooleks. Just sellistes oludes tegutsevad noored kõige tõenäolisemalt lühinägelike ja enesehävituslike impulsside ajel.

Just sellistes oludes on noored ka kõige altimad looma omaenda sotsiaalset kapitali jõukude või naabruskonna kampade näol. Nagu ütleb sotsioloog Robert Sampson: „Sotsiaalse kapitali puudumine on üks sotsiaalselt organiseerimata kogukondade põhitunnuseid."[14] Tõendid naabruskonna seotuse taseme muutumise kohta viitavad sellele, et enamik ameeriklasi on praegu naabruskonnaga vähem seotud kui põlvkond tagasi.[15] See tuleneb osalt sellest, et naised, kes olid pikka aega usaldusväärsed naabruskondlike suhete loojad, on nüüd päeval väljaspool kodu tööl suurema tõenäosusega kui nende emad omal ajal. Ning elukutse omandanud mehed, kelle oskustest said kunagi osa ka naabruskondlikud ühendused, veedavad nüüd rohkem aega tööl kui nende isad. Nagu II osas märkisime, suhtlevad inimesed naabritega ja osalevad kogukonna projektides täna päeval vähem kui varem.

Lisaks puhtmajanduslikele teguritele on naabruskonna sotsiaalse kapitali – kogukonna jälgimine, suhtlemise, juhendamise ja organiseerimise – vähenemine üks kesklinnakriisi olulisi tunnusjooni. Paljud linnaelu uurijad on täheldanud töökohtade ja keskklassi perede kadumist Ameerika linnadest. Nende mujale suundumine tähendab nii inim- kui rahalise [illegible] peale selle ka sotsiaalse kapitali äravoolu. Ameerika juhtiv linnasotsioloog William Julius Wilson kirjeldab seda langusspiraali oma 1987. aasta teoses „The Truly Disadvantaged" („Tõeliselt ebasoodsas olukorras olijad"). „Põhitees pole mitte see, et pärast kõrgema sissetulekuga perede lahkumist kesklinnast kadusid getokultuurilt igasugused piirangud, vaid see, et nende perede lahkumise tõttu ning pikaajalise töötusega silmitsi seisis oli põhilisi institutsioone (sealhulgas kirikuid, poode, koole, meelelahu-

[illegible] kesklinnas raskem säilitada. Nende arvu kahanedes vähenes ka [illegible]alne organiseeritus kesklinna naabruskondades (mille määratlus [illegible] siin ka kogukonnatunnet, enda samastamist naabruskonnaga [illegible] selgeid norme ja sanktsioone ebasoovitava käitumise vastu)."[16]

Philadelphia kesklinna aastatepikkuse uurimise põhjal on ka linnaetnograaf Elijah Anderson täheldanud madala sissetulekuga naabruskondade [illegible]alse ühtekuuluvuse" järkjärgulist kadumist. Ka tema seostab sotsiaalse kapitali vähenemist rahalise ja inimkapitali äravooluga. Ta järeldab, et [illegible] mustanahaliste lahkumine „on vähendanud mustanahaliste kogukondade [illegible] äärmiselt olulist moraalse ja sotsiaalse juhtimise varu". Samas on [illegible]skonna vanemad riigimehed ja -naised – „vanad kalad", nagu Anderson neid nimetab –, paigale jäänud, kuid nende arv kahaneb ning nad [illegible] oma moraalse autoriteedi. Meessoost „vana kala" oli „stabiilse majanduslikus olukorras olev mees, kes oli väga pühendunud pereelule, [illegible] ning mis kõige tähtsam, oma kasulike tööalaste kogemuste põhjal [illegible] filosoofia edasiandmisele poistele, keda ta pidas selle väärt[illegible]". Kui seaduslikud töökohad kadusid ja ebaseaduslik majandustegevus [illegible] tulutoovaks osutus, „kaotas ta eeskujuna prestiiži ja mõjukuse". [illegible] on kogukonna „emad", kes hõivasid varem majaesiseid verandasid [illegible] naabruskonna silmadeks ja kõrvadeks, nüüd sunnitud „alla vandunud peaaegu lapsevanemate järelevalveta ning iseenda hooleks jäetud [illegible]alaste" invasioonile". Neil naistel ei ole enam endist mitteametlikku [illegible] naabrite nimel sekkuda. Anderson järeldab, et „pere eest hoolitsejate ja [illegible] kadudes või nende mõju vähenedes ning töötuse ja vaesuse juurdekasv muutub kogukond, eriti lapsed, mitmesuguste sotsiaalsete pahede, sealhulgas kuritegevuse, narkootikumide, perede organiseerituse puudumise, üldise moraali languse ja töötuse suhtes haavatavaks".[17]

Kesklinnas elavad ja töötavad inimesed tunnevad Andersoni kirjeldatut inimesed ja protsessid ära. Veelgi enam, sotsiaalse kapitali puudujääk [illegible] kaasa kuritegevust ja muid sotsiaalseid patoloogiaid üksnes vähemates ja vaeste naabruskondades. Andersoni põhimõttelisi arusaamu selle kohta, kuidas sotsiaalne kapital tugevdab heal järjel olevaid naabruskondi, on kvantifitseeritud suures hulgas uurimustes, milles on analüüsitud andmeid naabruskonna ja seal elavate inimeste kohta.

Üks parimaid neist on Chicago naabruskondi käsitlev Robert J. Sampsoni, Stephen Raudenbushi ja Felton Earlsi tunnustust pälvinud uurimus. Kuritegevuse kohta käivatel andmetel põhinevast uurimusest [illegible]gub, et kaks tunnusjoont – naabrite vastastikune usaldus ja altruism [illegible] nende valmidus laste väärkäitumist nähes sekkuda – aitavad oluliselt [illegible]da, miks mõnedes naabruskondades on väiksem kalduvus kuritegevuseks kui teistes. Võrreldes naabruskonna vaesuse või elanikkonna ebastabiilsusega on naabruskonna „kollektiivse tõhususe" põhjal tõepoolest [illegible]malik kindlamalt ennustada, kas inimesest võib naabruskonnas saada kuritegevuse ohver. Selle Chicagot käsitleva uurimuse järgi ei paista olevat [illegible] tähtsust muudel sotsiaalse kapitali aspektidel, nagu individuaalne

osalemine kohalikes organisatsioonides, naabruskonnapõhiste prog
mide arv ning sugulus- ja sõprussidemete ulatus naabruskonnas. Au
järeldavad, et „vägivalla vähenemine paistab olevat otsesemalt seotud
teametliku sotsiaalse kontrolliga ja elanike ühtekuuluvusega".[18]

Sampsoni ja W. Byron Grovesi ühest varasemast uurimusest selgub
ganisatsioonides osalemine ja sotsiaalsed sidemed on kuritegevuse
vähendamisel tõepoolest tähtsad. Briti kuritegevusealaste andmete ana
näitab, et piirkondades, kus inimesi ühendavad tihedad sõprussidemed
vabamad, kuid mitmekülgsemad tutvussidemed ning kus inimesed
levad aktiivselt kohalikes komiteedes ja klubides, esineb vähem röövi
kallaletunge, sissemurdmisi, autovargusi jms.[19] Üks selle uurimuse erili
vitavaid järeldusi on see, et naabruskonna traditsioonilised „riskitegu
nagu suur vaesus ja piirkonna ebastabiilsus, ei pruugi olla kuritegevuse
sukohalt nii olulised kui enamasti arvatakse. Sampsoni ja Grovesi anal
põhjal võib öelda, et ehkki vaesemates ja ebastabiilsemates piirkond
on oluliselt rohkem tänavavargusi, ei ole põhjuseks vaesus ja ebastabiil
iseenesest. Pigem on neis paikades kõrgem kuritegevuse määr suures
seetõttu, et täiskasvanud ei osale kogukonna organisatsioonides, ei
teismelistel silma peal ega ole sõprade võrgustike kaudu ühendatud.
selgub tosinat New Yorgi naabruskonda käsitlevast uurimusest, et osale
ne kogukonna organisatsioonides aitab vähendada kehvade sotsiaal
duslike tingimuste mõju alaealiste kuritegevusele.[20] Teisisõnu röövivad
varastavad noored mitte üksnes seepärast, et nad on vaesed, vaid ka see
rast, et täiskasvanute võrgustikud ja institutsioonid on kadunud.

Nagu naabruskonnad saavad peresid mõjutada, nii saavad ka pere
naabruskondi mõjutada. Majanduslikust aspektist on pere sotsiaalse
pitalil „positiivsed kõrvalmõjud", mis jõuavad ka koduseinte vahelt väl
tänavatele. Põhja-California kohta on uurijad leidnud, et paljude stabiil
te perede olemasolu naabruskonnas pole noorte seaduserikkumiste
dalama tasemega seotud mitte seepärast, et vanemad oleksid eeskuju
või järelevaatajateks, vaid seepärast, et need vanemad kasvatavad emo
sionaalselt terveid ja hästi käituvaid lapsi. Seega avaldub „heade pere
mõju lainena, suurendades „heade kaaslaste" hulka, kellega teiste pere
lapsed saavad sõbruneda.[21] Kui võtame noorte tülitekitamist nakkush
gusena – teatud käitumuslike tuulerõugetena, mis levivad keskkooli
ja sõpruskondades –, siis stabiilsed pered on otsekui vaktsiinid, mis v
hendavad teisi lapsi nakatada võivate laste arvu.

Ometi ei pruugi perede lõimumine naabruskonda alati kasulik
Kui naabruskonna normid ja võrgustikud on vastuolus sellega, mi
etnograaf Anderson nimetab „korralikeks" väärtushoiakuteks,[22] võiv
kogukonnaga liitunud pered ka halvemuse poole muutuda. Ühest Põhj
California keskkooliõpilasi käsitlevast uurimusest selgub, et see, kui pa
lapsevanemad tunnevad oma laste sõpru ja nende sõprade vanemaid,
oluliseks teguriks, mis määrab, kas lapsed osalevad tundides aktiivse
ning ütlevad „ei" alkoholile ja narkootikumidele või mitte. Lapsevan

üksteise tundmise positiivne mõju ilmneb aga üksnes piirkonda-
kus õppetöös mitteosalemine ja meelemürkide kasutamine pole
normiks. Rahutumate õpilastega piirkondades vanemate sotsiaalne
kapitalisoon isegi teravdab probleeme, mis on seotud kasvuraskustes
lastega ühes kogukonnas elamisega.[23] Teisisõnu ei pruugi sotsiaalne
kapitalisoon kehva kogukonda kaasa tuua häid tulemusi.

Kuklinna jõuke võib samuti pidada viltu läinud katseteks luua naab-
ruskonnapõhist sotsiaalset kapitali piirkondades, kus konstruktiivsed ins-
titutsioonid paraku puuduvad. Ehkki eksperdid on ühel meelel, et jõuke
on raske identifitseerida ja veelgi raskem kokku lugeda, näitavad tõendid,
et nende arv kasvab.[24] Mõned jõugud on hierarhilised ühendused, mille
peamine tegevuseks on äri, eriti narko- ja relvaäri. Teised jõugud sarnane-
vad pigem vastastikuse abi ühingutega, mis põhinevad horisontaalsetel
isiklikel vahelise usalduse, vastastikuse seotuse ja sõpruse sidemetel, mida
kaasatakse lausa elu hinnaga.[25] Paljudel puhkudel ei näidata jõukude liikme-
tele üles sallimatust ning nad on tavaühiskonda hästi integreeritud.
Ühes suurepärases uurimuses latiinojõukude kohta Chicagos kirjeldab
Gabriel Horowitz neis eksisteerinud ulatuslikku sotsiaalset kapitali:

> Latívid (the Lions) on jõuguna tegutsenud peaaegu kümme aastat
> ning selle aja jooksul on toimunud pidev kaupade, teenuste ja isikli-
> ku teabe vahetus, nii individuaalne kui ka kollektiivne. Väiksemaid
> vahetusi on ette tulnud pidevalt, kuid suuremate kohustuste täitmi-
> ne võtab sageli aastaid. Alaline rahalaenamine või õlle väljategemine
> tagab sotsiaalsete suhete ja vahetuste igapäevase järjepidevuse. Kel-
> lel on raha, maksab õlle eest; seda tehakse vastuvaidlemata ja ilma
> arvestust pidamata. Sama kehtib väikeste laenude ja einete kohta.
> Tõsisemad vastastikused kohustused, näiteks kui keegi jääb teisele
> võlgu abi eest positsioonivõitluses või kui keegi läheb vangi ilma
> teiste osaliste nimesid avaldamata, kestavad sageli pikka aega.[27]

Ühe Los Angelese jõugu endine liige Sanyika Shakur selgitab niisuguseid
mittaalisi kohustusi tänavaslängis: „Kui oled selle kandi mees ja lähed
ära ja [---] oled edukas, siis on sul kohustusi. Maksad topelt hüvitist: sul
on kultuuriline kohustus ja [---] sul on kohustus oma kandi rahva ees. [---]
Meeste kultuuriline kohustus: kui sa ei tule tagasi ega anna oma panust,
siis su „tsunfti pääse" tühistatakse. Siis on sul veel selle kandi värgiga
seotud kohustus, ning kui sa seda ei täida, võidakse sind maha lüüa."[28]
Ivan rõhutama, et neis jõuguelu kirjeldustes nimetatud vastastiku-
sed kohustused on sotsiaalse kapitali vormid. Need vastastikuse seotuse
võrgustikud ja normid on paljuski liikmete huvides, umbes samuti nagu
kogukonnaliikmeeskondade sotsiaalne kapital aitab nende liikmeid. Eesmärgid,
mille saavutamisele jõukude solidaarsus on suunatud, on aga enamasti
kõrvalseisjatele kahjulikud. See näide tuletab meile meelde, et mitte kõik
sotsiaalse kapitali *välismõjud* pole kasulikud.

Teised jõukude tegevuse uurijad on aga arvamusel, et jõugud on üld seks sotsiaalseks institutsiooniks naabruskondades, kus noortel meestel vähe võimalusi laiema ühiskonnaga sidemeid luua[29] ning kus muud tõ institutsioonid", nagu naabruskondlikud ja vennaskondlikud ühendus on nõrgenenud või puuduvad.[30] Poliitikud on kasutanud jõugulii abilistena poliitilises organiseerimistöös,[31] organiseeritud kuritegevu sündikaadid on neid rakendanud uute töötajatena ebaseaduslikes ette tetes[32] ning kogukonnagrupid on kasutanud neid tööjõu, raha ja kaitse likana.[33] Viimane punkt selgitab eriti palju. Ühest uurimusest Washing ni naisaktivistide kohta selgub, et narkojõugud on olulised heategijad, annetavad vajalikku raha laste kooliväliste programmide jaoks, mida naised korraldavad. Üks aktivist kutsus narkodiilerid oma vastloodud tekeskusesse ekskursioonile ning vastutasuks lubasid nood, et naise vust ei hakka segama tänavahuligaanid.[34] Lühidalt öeldes – kuigi jõug müüvad narkootikume ja peavad tänavatel vägivaldset võitlust, on üheks sotsiaalse kapitali vormiks, millega kaasnevad vastastikuse se võrgustikud, heategevus, organiseeritud tegevus ja sotsiaalne kont ehkki nende endi, pahatihti destruktiivsetel tingimustel. Seal, kus ruktiivsel sotsiaalsel kapitalil ja institutsioonidel lastakse kokku kuiv kerkivad esile jõugud, et seda lünka täita.

Kõige sellega ei taha ma öelda, et Ameerika kesklinnades ei ole sots se kapitali konstruktiivseid vorme. Ameerika getod on palju mitmek semad kui tavaliselt arvatakse. Enamik elanikke töötab, enamik pere ei ela abirahast, enamik teismelistest käib koolis.[35] Ning etnograafid, uurivad vähemuste kogukondi, eriti Ameerika linnades, on leidnud rik likke vaimseid ja emotsionaalseid võrgustikke, mis toetavad inimesi, seisavad silmitsi majanduslike probleemide ja valgenahaliste domineeri vate „tavaliste" asutuste ükskõiksusega. Enam kui kahe aastakümne tutvustas Carol Stack oma kuulsas uurimuses „All Our Kin" („Kõik mu sugulased") Ameerika valgenahalistele ühe Kesk-Lääne linna naabru konna „*the Flats*" mustanahaliste perede keerukaid ja hoolitsust pakkuvaid tugivõrgustikke. Enamik inimesi, keda Stack kohtas ja kelle seas ta kol aastat elas, olid teise põlvkonna põhjaosariiklased. Enamik neist olid la kasvatavad üksikud naised ning suur osa sai riigilt toetust. Stack avas rohkelt sidemeid inimeste vahel, kes üksteisega kauplesid, asju ja ressii se vahetasid ning vastastikku üksteise laste eest hoolitsesid. Talle avald muljet „nende koduse koostöö intensiivsus ning kaupade ja teenuste va tamine nende inimeste, nii sugulaste kui ka mittesugulaste vahel".[36]

Ehkki linnaelu uurijad täheldavad sageli kõrget usaldamatuse taset linna vaeste hulgas, vaidleb Stack vastu, et tema poolt vaadeldud naabruskonna elanikel peab olema kõrge usalduse tase, mis võimaldab neil oma vahetusvõrgustikke säilitada, sest kingituse eest tasutakse harva otsekohe. Stack väidab ka, et kesklinnad pole kaugeltki *organiseerimata* vaid seal on (või vähemalt tol ajal olid) hästi organiseeritud, ehkki sageli nähtamatud altruismi ja kohustuste võrgustikud.[37] Need võrgustikud

ulatuslike, sotsiaalselt konstrueeritud ja hästi organiseeritud rühmade " kuju, mis koosnevad inimese sugulastest, kallimast pereliikmetest, inimese sõpradest ning sõprade pereliikmetest ja radest. Stack märgib, et vaesed linnaelanikud, kes teavad, et nad ei hakkama, püüavad oma võrgustikku pidevalt laiendada. Võrgusliikmed võivad aidata lapsi hoida, rahalist abi ja ajutist peavarju anda Samas jälgivad võrgustiku liikmed üksteist, et ei toimuks kõrvalehiining rakendavad tõsiseid sanktsioone nende vastu, kes võtavad kui ise vastu annavad. Kokkuvõttes on kõnealune naabruskond suurest hulgast rikkaliku struktuuriga sotsiaalsest kapitalist vaesuvõitlevate inimeste seas.[38]

Kahjuks on hilisematest uuringutest selgunud, et kesklinnade sotsiaalsed võrgustikud pole kaugeltki nii tihedad ja tõhusad nagu need, mida Stack täheldas 1960. aastate lõpus,[39] sest nagu laialivalguvates sisemaa linnades ja väikestes külades, nii on ka kesklinnades praegu vähem sotsiaalset kapitali kui varem. Ent seal, kus need vastastikuse seotuse mehhanismid on säilinud, on nad vaestele endiselt tähtsaks ressursiks – ressursiks, mis on linnade madalamate kihtide populaarsetes käsitlustes paraku sageli tähelepanuta jäetud.

Lühidalt öeldes on sotsiaalne kapital ebasoodsas olukorras olevatele naabruskondadele enamasti siiski kasulik, mitte kahjulik. Piirkondades, kus on vähe sotsiaalset kapitali, tugevneb vaesuse, täiskasvanute töötuse ja perede purunemise mõju, mistõttu nii laste kui ka täiskasvanute elu suundub tunduvalt halvemaks. Nagu eespool nägime, on olemas küll esipaistel, kuid siiski intrigeerivad tõendid selle kohta, et sotsiaalne usaldus, organisatsioonides osalemine ja naabruskonna ühtekuuluvus võib aidata kaasa seost kehva majandusliku olukorra ja teismeliste korrarikkumiste vahel. Probleemiks on muidugi see, et ebasoodsas olukorras olevates piirkondades ei ole sageli sotsiaalset kapitali ning seda on raske luua. „Kuritegevuse naabrivalve" programmide uurimisel selgub, et neid saadab kõige suurema tõenäosusega edu piirkondades, kus neid on kõige vähem vaja – stabiilsetes keskklassi naabruskondades, kus on juba olemas sotsiaalne usaldus ning ühistegevuse võrgustikud.[40] „Positiivse nõiaringi" korral, kus olemasolev sotsiaalne kapital lihtsustab täiendava sotsiaalse kapitali loomist, on kesklinnades pahatihti olukorda halvendav nõiaring, mille puhul madal usalduse ja ühtekuuluvuse tase toob kaasa kõrgema kuritegevuse taseme, mis omakorda viib veelgi madalama usalduse ja ühtekuuluvuse tasemeni. Sotsiaalsel kapitalil põhinevad strateegiad võivad aidata seda negatiivset tendentsi muuta, kuid nende strateegiate rakendamine on tõsine väljakutse.

1980. aastatel hakkasid politseijaoskonnad kogukondade korravalve raames kogu riigis juurutama omamoodi „rakenduslikku sotsiaalkapitali", et võidelda kuritegevuse vastu korrakaitseametnike ja kogukonna elanike vahelise toimiva partnerluse arendamise kaudu. On tõendeid selle kohta, et kogukonna korravalve vähendab tõepoolest sotsiaalset korratust

ja kuritegevust ning vähemalt osaliselt teeb seda kohaliku sotsiaalse kapitali loomise ja aktiveerimise abil. Hinnates Chicagos läbiviidud kogukonna korravalve eksperimenti – nn Chicago alternatiivset korrakaitsestrateegiat (*Chicago Alternative Policing Strategy; CAPS*) –, kirjutavad Wesley Skogan ja Susan Harnett, et „enam-vähem ühesuguste osalemisvõimaluste loomine oli CAPSi puhul esimene samm selles suunas, et ergutada kogukonna kõiki osi laialdasemalt osalema". Samuti räägivad Jenny Berrien ja Christopher Winship paljulubavatest tulemustest seoses Bostoni Kõmne Punkti Koalitsiooniga – kohalike ministrite vahendatava partnerlusega politsei ja avalikkuse vahel. Nad väidavad, et üksnes nendel kohalikel ministritel on kogukonnas sidemeid ja usaldust – sotsiaalset kapitali –, mida oli strategia toimimiseks vaja. Üheks põhjuseks, miks kuritegevus Ameerika suurlinnades 1990. aastatel vähenes, võib vabalt olla see, et sealsed elanikud ja juhid õppisid kohalikke sotsiaalse kapitali varusid tõhusamalt kapitaliseerima, olgu need varud kahanevad või mitte.[41]

Käesolevas peatükis vaatasime üle mõned kõige silmapaistvamad tõendid selle kohta, et sotsiaalne kapital aitab muuta naabruskonnad turvalisemaks ja produktiivseks, samal ajal kui selle puudumine nurjab jõupingutused olukorda parandada. (Muidugi pole sotsiaalne kapital ainus tegur, mis kuritegevuse määra mõjutab, nii et sotsiaalse kapitali vähenemine viib kuritegevuse kasvuni üksnes siis, kui muud asjakohased tegurid ei muutu.) Suurem osa minu tõendusmaterjalist on saadud kesklinnade ja nende elanike kohta tehtud uuringutest, sest juba rohkem kui põlvkond on jagu uurijaid on kulutanud energiat just nende piirkondade probleemide käsitlemisele. Otsides tõendeid sotsiaalse seotuse mõju kohta kogukonna heaolule, olen neist töödest leidnud rohkelt empiirilist materjali ja huvitavmeelseid tõlgendusi. Siiski tasub rõhutada, et kui äärelinna kultuur ja keskklassi valgete kogukondade sotsiaalsed patoloogiad oleksid võrdse tähelepanu äratanud, oleks võimalik tasakaalukamalt hinnata sotsiaalse kapitali puudujääkide mõju nii Grosse Pointis kui ka Detroidi kesklinnas. Pole põhjust arvata, et sotsiaalse kapitali mõju (nii hea kui halb) kogukonnaelule piirdub vaeste või vähemuste kogukondadega.

Teine põhjus, miks rõhutada sotsiaalse kapitali rolli vaestes kogukondades, on järgmine: kuna vaestel inimestel on (määratluse järgi) vähe majanduslikku kapitali ning inimkapitali (s.o hariduse) omandamine on neil oluliselt takistatud, on *sotsiaalne* kapital nende heaolu seisukohast ebaproportsionaalselt tähtis. Seega, ehkki II ja III osas esitatud tõendid näitavad selgelt, et sotsiaalse kapitali ja kogukonda kaasatuse vähenemine on mõjutanud Grosse Pointi enam-vähem samal määral nagu Detroidi kesklinna, on kõnealuse arengu *mõju* olnud seni suurem kesklinna puhul, kus puudub kapitali teiste vormide leevendav toime. Kahekümnenda sajandi lõpus äärelinna- ja maakogukondade koolides aset leidnud tulistamislaine on meeldetuletuseks, et nüüd, mil kogukondade kokkuvarisemine jätkub soodsamates tingimustes, ei piisa kollektiivse tragöödia äraheidmiseks ainult rikkusest ja haridusest.

19. peatükk

Majanduslik õitseng

Nii nagu hoike sotsiaalse kapitaliga piirkonnad suudavad elamiskõlblikkust hästi korras hoida, õnnestub neil ka edu saavutamine hästi. Üha rohkem uuringuid näitab, et seal, kus on ohtralt usaldust ja sotsiaalseid võrgustikke, käib käsi hästi ka inimestel, ettevõtetel, naabruskondadel ja tervetel riikidel.[1] Veelgi enam – nagu eelmises peatükis nägime, võib sotsiaalne kapital aidata leevendada kehvade sotsiaal-majanduslike olude ebasoodsaid mõjusid.

Individuaalsel tasandil mõjutavad sotsiaalsed sidemed inimese ees avanevaid võimalusi. Need, kes kasvavad üles heal järjel olevates peredes, kus on majanduslikult väärtuslikud sotsiaalsed sidemed, saavutavad palju suurema tõenäosusega majandusturul edu, ning mitte üksnes tänu sellele, et nad on enamasti rikkamad ja parema haridusega, vaid ka sellepärast, et nad saavad kasutada ja kasutavadki oma sidemeid. Samas on neil, kes kasvavad üles sotsiaalselt isoleeritud maa- ja kesklinnapiirkondades, edu saavutamine raskem, ja mitte üksnes seetõttu, et neil pole nii häid rahalisi võimalusi ja haridust, vaid ka seepärast, et neil on üsna vähe sotsiaalseid sidemeid, mis võiksid aidata ülespoole liikuda.[2]

Majandusteadlased on teinud muljetavaldava hulga uuringuid, millest on selgunud, et sotsiaalsed sidemed võivad mõjutada seda, kes saab endale töökoha, preemia, kõrgema positsiooni ametiredelil ja muud tööalased hüved.[3] Sotsiaalsetelt võrgustikelt saavad inimesed nõu, infot tööpakutavate kohta, strateegilist teavet ning soovituskirju. Oma põhjapanevas uurimuses tööotsijate kohta 1970. aastatel täheldab Mark Granovetter intuitsioonivastast tõsiasja, et tööotsijatele võivad juhuslikud tuttavad olla väärtuslikumad kui lähedased sõbrad ja pere.[4] Minu kõige lähedasemad sõbrad ja sugulased – minu „tugevad sidemed" – tunnevad tõenäoliselt minu inimesi ja kuulevad samadest võimalustest mis mina. Kaugemad tuttavad – minu „nõrgad sidemed" – viivad mind suurema tõenäosusega kokku ootamatute võimalustega ning seega on need nõrgad sidemed mulle tegelikult väärtuslikumad.

Granovetteri avastust „nõrkade sidemete tugevuse“ kohta on [illegible] dutseerinud ja edasi arendanud teised sotsiaalsest mobiilsusest huvitatud uurijad. Hiljutistest uuringutest on selgunud, et niisugustel „nõrkadel s demetel“ on eriti tugev mõju tavaliste majanduslike ja sotsiaalsete [illegible] tutsioonide äärealadele jäävate inimeste saatusele.[5] Nagu tavaliselt [illegible] aktiivne arutelu selle üle, kui palju tööalased võrgustikud – või neist [illegible] leeritus – kesklinnaelanike tööalaseid väljavaateid tegelikult mõjutavad. Skeptikud on väitnud, et töövõtja rassism,[6] uute linnatöökohtade haridu alased nõuded[7] ning linnaelanike juurdepääsu puudumine äärelinna kasvukeskustele[8] on võrdse või suurema tähtsusega takistused. Uus näitab üha enam tõendeid, et sotsiaalne kapital on oluline ning selle [illegible] masolu võib aidata neid tööhõivealaseid takistusi ületada.[9]

Näiteks on uurijad tõestanud, et kui on olemas sotsiaalsed võrgustikud ja institutsioonid, kasutavad töötud inimesed neid enda huvides ära. [illegible] on kõige märgatavam etnilistes immigrantide kogukondades, kus tööand jad usaldavad uute töötajate värbamise ja väljaõpetamise oma töötaja hooleks. Räägitakse, et selline sotsiaalsel kapitalil põhinev lähenemis pikirendab väljaõpet, tõstab töötajate moraali ja suurendab lojaalsust [illegible] tevõttele. Etniliste võrgustike kasutamine tööhõivevõrgustikena selgit paljuski, miks etnilised rühmad domineerivad püsivalt teatavate teenus ja majandusharude valdkonnas, mille heaks näiteks on hiinlaste „hiig äri“ New Yorgis. Ühes uuringus nišimajanduste kohta leiti, et enamik etniliste rühmade puhul tõstavad niisugused solidaarsed värbamistavad immigrantide palga sama kvalifikatsiooniga valgete palga tasemele. Im migrantide võrgustikud rahastavad ka ettevõtjaid kas siis kingituste ka jul pereliikmetelt või laenudena rotatsioonil põhinevatelt laenuliitudelt. (Rotatsioonil põhinev laenuliit on sageli etniline rühm, mille liikmed te vad regulaarseid sissemakseid ühisesse fondi, mis muudetakse seejärg kõigile osalistele järjekorra alusel tervenisti või osaliselt kättesaadavaks. Niisugused eneseabikorraldused väikelaenude saamiseks on laialt lev nud kogu maailmas – kus iganes ametlikud krediidiasutused ei taha või ei saa väikelaenuvõtjatele laenu anda.) Korea ettevõtteomanike kohta lä tud uuringust selgus, et umbes 70% võttis oma ettevõtete alustamisek võlgu ning laenuvõtjatest 41% sai raha perelt ja 24% sõpradelt (võrreldu 37%ga ettevõtjatest, kes võtsid laenu finantsasutuselt).

Sotsiaalsete sidemete majanduslikud eelised ulatuvad etnilistest eri laavidest kaugemale. Töötuid käsitlevatest uuringutest on näiteks sel gunud, et esmalt uuritakse töövõimaluste kohta sõpradelt ja sugulaste Ühes uuringus küsitletud noormeestest kasutas tervelt 85% töö leidm seks isiklikke võrgustikke, samal ajal kui 54–58% kasutas enda sõnul ri giasutuste ja ajalehtede abi. Los Angeleses sai kaks kolmandikku viima viie aasta jooksul tööd otsinud valge- ja mustanahalistest naistest oma viimase või praeguse töökoha tänu tuttavale kõnealuses ettevõttes. Huvi tav on see, et enamiku nende naiste puhul elas inimene, kellelt nad kõig rohkem otsest abi said, väljaspool nende naabruskonda.[11] Kokkuvõttes

[illegible] inimesuguste uuringute andmete põhjal öelda, et umbes pooled [illegible] saavad tööd sõbra või sugulase kaudu.[12] On uuritud ka ins[illegible]naliseeritud sotsiaalse kapitali võrgustike tähtsust töö saamisel. [illegible] on kirikus käimise sageduse põhjal võimalik üsna hästi ennusta[illegible] kesklinna mustanahalised noorukid saavad palgalist tööd. Noorte [illegible] veendumused ei mõjuta tööhõivet peaaegu üldse, mis näitab, et [illegible] noorte majandusliku edu taga on kirikuskäimise sotsiaalse võrgus[illegible]ekt, mitte religioosne aspekt.[13]

[illegible] pärdu sotsiaalsete võrgustike majanduslik väärtus üksnes vaeste[illegible] sioloog Ronald S. Burt on tõestanud, et ettevõtte juhi ärikontaktide [illegible] olevad sotsiaalsed ja organisatsioonilised sidemed on tema tööala[illegible] ole seisukohalt vähemalt sama olulised kui hariduslik kvalifikatsioon [illegible] kogemus. Kümnetes uuringutes Albaaniast Singapurini ja Dresdenist [illegible]tini on selgunud, et kõigil sotsiaalse hierarhia tasanditel ja kõigis [illegible]use osades on sotsiaalne kapital võimas ressurss tööalasel edasi[illegible]misel, sotsiaalse staatuse kujunemisel ja majandusliku kasu saamisel [illegible] veelgi tähtsam kui inimkapital (haridus ja kogemus). Chicago pan[illegible]kust uurides leidis Brian Uzzi, et „ettevõtted, mille rahalised tehingud [illegible]andjaga põhinevad sotsiaalsetel sidemetel, saavad laenu madalama [illegible]määraga“. Isegi ostmise ja müümise, eriti suuremate ostude või [illegible] suremate tehingute puhul eelistame ajada asju tuttavate inimestega. [illegible]ogid Paul Dimaggio ja Hugh Louch on leidnud, et „inimesed, kes [illegible]vad tehinguid sõprade ja sugulastega, ütlevad end olevat tulemuse[illegible]kem rahul kui inimesed, kes ajavad asju võõrastega“.[14]

[illegible] uuringud esitavad kindlaid tõendeid selle kohta, et sotsiaalne [illegible]al on oluline, kuna meie võrgustikud, kui need on piisavalt ulatuslik[illegible] ühendavad meid potentsiaalsete majanduspartneritega, varustavad [illegible] kvaliteetse teabega ning on meile tagatiseks.[15] Lisaks on meie side[illegible] – juurdepääs teistele inimestele ja institutsioonidele – paljude val[illegible]liste töökohtade puhul just see, mille pärast tööandja meid üldse [illegible] võtab. Lühidalt, sotsiaalsetel võrgustikel on vaieldamatult rahaline [illegible]ärtus.

[illegible] probleem, mida juhtivad linnaelu uurijad on täheldanud, on see, et [illegible]saalsed võrgustikud puuduvad just seal, kus neid kõige rohkem vaja [illegible] Näiteks Chicago mustanahalistel, kes elavad suures vaesuses – Wilsoni [illegible]elt ebasoodsas olukorras olijatel“ –, on püsiv partner või parim sõ[illegible]ber palju väiksema tõenäosusega kui madala vaesuse määraga piirkonda[illegible]e mustanahalistel. Kui ülivaese piirkonna elanikul on partner või parim [illegible]ber, siis see partner/sõber on keskkooli lõpetanud või kindla töökohaga [illegible] väiksema tõenäosusega kui vähem viletsate naabruskondade mus[illegible]anahalistel partnerid ja sõbrad. Andmete põhjal võib öelda, et „ülivaeste [illegible]ondade elanikel pole mitte üksnes vähem sotsiaalseid sidemeid, vaid [illegible] sidemed on enamasti ka väiksema sotsiaalse väärtusega, mis ilmneb [illegible] nende partnerite, vanemate, õdede-vendade ja parimate sõprade [illegible]saalses staatuses. Lühidalt, neil on vähem sotsiaalset kapitali.“[16] Teis-

te linnade teadlased on jõudnud samade järeldusteni. Uuringus [illegible] vaesunud ja sotsiaalselt isoleeritud rajooni Red Hooki kohta on näiteks [illegible] heldatud naabruskondlike ühenduste ja kirikuga seotud tegevuse mait[illegible]mist. Selle vähenemine takistab sotsiaalsete võrgustike kasvamist, [illegible] ajal kui tööandjad palkavad inimesi kõige rohkem suusõnal leviva [illegible] alusel.[17] Los Angelese maakonna uuringust selgus, et naabruskonna v[illegible] ei hoia töötajate palku madalal mitte seetõttu, et neil töötajatel pole [illegible] porti paremini tasustatud töökohtadele, vaid seetõttu, et neil puudub [illegible] depääs inimeste võrgustikele, kes võiksid neile üldse headest töövõima[illegible]test rääkida.[18] Teoreetiliselt võivad sotsiaalsed kontaktid ülikasulikud [illegible] – Atlanta kohta tehtud uuringust selgus, et iga töötav isik inimese sots[illegible]ses võrgustikus suurendab tema aastasissetulekut 1400 dollari võrra.[19] V[illegible]gustikud on aga enamasti kasulikumad valgetele kui vähemusrühma[illegible] liikmetele. Mustanahalised, kes saavad oma naabritelt teavet tööko[illegible] kohta, teenivad enamasti vähem kui mustanahalised, kes saavad tööd [illegible] kontaktidele väljaspool oma naabruskonda.[20] Sellest võib järeldada, et [illegible] soodsamas olukorras olijate puhul võib sildav sotsiaalne kapital olla [illegible] kasulikum vorm. Kokkuvõttes paistab, et kehvade majanduslike tingi[illegible]tega piirkondade inimesed kannatavad topelt. Neil puuduvad edu saa[illegible]tamiseks vajalikud materiaalsed ressursid ja ka sotsiaalsed ressursid, [illegible] võiksid aidata neil materiaalseid ressursse koguda.

Mõneti võib sotsiaalne kapital majanduslikku produktiivsust piir[illegible] Mõned teadlased, kes uurivad etnilist „nišimajandust" – jae-, tootmis- [illegible] teenuste sektorit, kus domineerib üks immigrandirühm –, on esitan[illegible] küsimuse, kas nende inimeste vahelised tihedad usaldus- ja solidaarsu[illegible] sidemed võivad ehk kasvu ja mobiilsust takistada. Ehkki etnilised [illegible] laavid pakuvad oma ettevõtjatele stardikapitali ja kliente, võib solidaa[illegible]suse surve hoida tagasi inimesi ja ettevõtteid, kes on „liiga" edukad [illegible] kes püüavad laiendada oma tegevust väljapoole lähimat etnilise rühm[illegible] põhist turgu.[21] Mõned sotsioloogid on ka märkinud, et kogukonna s[illegible]tumad liikmed kasutavad mõnikord ära edukamate liikmete kohus[illegible] vastutustunnet. Seega tuleb kiiret edu saavutanud ettevõtjatele raskus[illegible] olevatelt pereliikmetelt ja naabritelt sageli tohutul hulgal abipalveid [illegible] raha ja muude hüvede saamiseks. Oma täieliku potentsiaali realiseeri[illegible]seks võib ettevõtjatel olla tarvis tegutseda ka väljaspool oma etnilist rü[illegible]ma või naabruskonda ning luua sidemeid laiema maailmaga – klient[illegible] finantsasutuste ja kodanikuühendustega.[22] Kui sotsiaalne kapital ei [illegible] produktiivne, tuleb seda mujalt otsida.

Tihedaid võrgustikke võidakse ära kasutada ka äri huvides ja hõlp[illegible] kasu saamiseks. Näiteks on Amway ja teisedki ettevõtted usaldanud [illegible] tegijate kaubandusse värbamise pooleldi sõltumatute agentide hoole[illegible] Kõnealustel juhtudel palutakse agentidel toodete ostmiseks ja müümiseks [illegible] oma sõpru ja naabreid külastada – olukord, mida mõned peavad need[illegible]seks vaikimisi omaksvõetud vastastikuse seotuse ja altruismi normide[illegible] mis reguleerivad häid sotsiaalseid suhteid. Kui need erandid kõrvale j[illegible]

[illegible]namik uurijaid siiski nõus, et sotsiaalne kapital aitab inimestel edu [illegible]rada. Ainus tõsine vaidlus käib selle üle, kui suur roll on sotsiaalsel [illegible]kapitalil võrreldes inim- ja rahalise kapitaliga.

[illegible]tades silmas, et sotsiaalne kapital võib inimestele kasulik olla, pole [illegible] ülilatav, et see võib aidata ka naabruskondadel ja isegi tervetel riikidel [illegible]kuid luua. See toimub väga mitmel moel. Naabruskonna tasandil on [illegible]sotsiaalne kapital koduomanike turustatav vara. Pittsburghi kohta tehtud [illegible]uringust selgus, et kui kõik muud tegurid on võrdsed, halveneb olukord [illegible]ga sotsiaalse kapitaliga naabruskondades palju väiksema tõenäosu[illegible]ga kui vähese sotsiaalse kapitaliga piirkondades.[23] Piirkondadesse, kus [illegible]elanikud käivad valimas, hoiavad töös aktiivseid naabruskondlikke ühen[illegible]id, tunnevad end naabruskonnaga seotuna ja peavad seda heaks eluko[illegible]ks, tahavad ka teised inimesed kolida ning sealse kinnisvara väärtus [illegible]ga võrdlemisi kõrge. Sotsiaalse kaasatuse positiivne mõju püsib [illegible]ga pärast seda, kui võtta arvesse muud kinnisvara hinda mõjutada võivad [illegible]tegurid, nagu lähedus linna keskusele, rassiline koosseis ja elanike sot[illegible]siaalne majanduslik staatus. Niisiis on selge: koduomanikud, kes on head [illegible]naabrid, viivad oma sotsiaalse kapitali panka.

[illegible]talikul või piirkondlikul tasandil on rohkelt tõendeid selle kohta, et [illegible]naabrivaheline sotsiaalne kapital võib tekitada kumuleeruvat majan[illegible]dusvõlu. Sellega ei taha ma väita, et suurem keegliliitude ning lapseva[illegible]hmete ja õpetajate ühenduste arv edendab tingimata linna majandust. [illegible]ma võiks öelda, et teatud tingimustel võib ettevõtjate koostöö olla parem [illegible]konkurentsimootor kui vabaturu konkurents. Vaadelgem kaht ilmekat näidet.

[illegible]. aastal oli Tupelo Mississippis üks kõige vaesemaid maakondi [illegible]Ameerika Ühendriikide vaeseimas osariigis.[24] Seal ei olnud erilisi loodusvarasid, [illegible]ülikooli ega tööstusettevõtteid, mis oleksid võinud arengut edenda[illegible]da ning läheduses polnud ka suuremaid maanteid ega tiheda asustusega [illegible]piirkondi. Mis veelgi hullem, 1936. aastal laastas seda üks USA ajaloo saa[illegible]matumaid tornaadosid ning järgmisel aastal suleti pärast palju paksu [illegible]verd tekitanud streiki ka piirkonna ainuke oluline tehas. Sealt pärit üli[illegible]kooliharidusega sotsioloog George McLean pöördus umbes sel ajal koju [illegible]tagasi, et töötada kohaliku ajalehe juures. Tänu suurepärasele juhtimis[illegible]oskusele koondas ta Tupelo ärijuhid ja kodanike liidrid toetama põhimõ[illegible]tet, et linn ja seda ümbritsev Lee maakond saab majanduslikult areneda [illegible]ainult siis, kui need arenevad kõigepealt kogukonnana. Mures maakonna [illegible]ulatuslik tööstuse kehvade väljavaadete pärast, veenis McLean kohalikke [illegible]ärimehe ja farmereid esmalt raha kokku panema, et sugupull osta. Sellest [illegible]algatuse tulutoov piimatööstus, mis suurendas kohalike sissetulekuid ja [illegible]pakkus seega ettevõtteid. Vähem hierarhilise sotsiaalse korra loomiseks [illegible]rajati Tupelo linna eliitkaubanduskoda ning selle asemel hakkas tegut[illegible]sema kõigile avatud kogukonna arendamise sihtasutus. See asus koha[illegible]liku kooli paremaks muutma ja kogukondlikke organisatsioone looma [illegible]linna rajas tervishoiukeskuse ja kutsehariduskeskuse. Samas olid linnas [illegible]tekkinud ainult ettevõtted, kus kõigile töötajatele maksti kõrget palka

ning peeti seda eesmärgiks. Kaugemates piirkondades asutati [illegible] arendamise nõukogud, et ergutada kollektiivset eneseabitegevust – alg[illegible] tehnilisest koolitusest kuni kohalike korrastustööde kampaaniateni. [illegible] gimustes, kus koostöö ühiste eesmärkide nimel oli olnud valitsev, [illegible] normidest erinev käitumine.

Järgmise viiekümne aasta jooksul sai Tupelost McLeani ja tema [illegible] tijärglaste juhtimisel riiklik kogukonna ja majandusliku arengu [illegible] ju, mis on kogunud rohkelt auhindu ja meelitab ligi pidevaid külast[illegible] horde, kes tahavad ka oma kogukonnas selle linna edust eeskuju [illegible] Alates 1983. aastast on Lee maakonnas loodud juurde tuhat tööstus[illegible] töökohta aastas, on saadud sadade miljonite dollarite väärtuses uut[illegible] vesteeringuid, loodud väidetavalt parim koolisüsteem Mississippis, [illegible] tatud maailmaklassi kuuluv haigla ning hoitud töötuse ja vaesuse [illegible] tunduvalt allpool osariigi (ja vahel isegi kogu riigi) keskmist. Kogukon[illegible] edu aluseks oli kõigutamatu pühendumine põhimõttele, et kodanikud [illegible] saa individuaalset kasu, kui nad ei tegutse eesmärkide nimel kollektiiv[illegible] selt. Tänapäeval pole mõeldav, et keegi võiks Tupelos ühiskondlikult [illegible] ma paista, ilma et ta oleks kaasatud kogukonna juhtimisse. Tupelo [illegible] kud investeerisid sotsiaalsesse kapitali – koostöö ja vastastikuse usaldu[illegible] võrgustikesse – ning lõikasid käegakatsutavat majanduslikku kasu.

Teine, pisut teistsugune sotsiaalsel kapitalil põhinev lähenemisviis [illegible] California Silicon Valley majandusime taga. Väikese rühma arvutite[illegible] võtjate juhtimisel ning ressursirikka ülikoolikogukonna kaasabil sai [illegible] licon Valleyst maailma kõrgtehnoloogilise arengu ja tootmise pealin[illegible] Sealne edu tulenes suuresti horisontaalsetest mitteametliku ja ameti[illegible] koostöö võrgustikest, mis kujunesid välja piirkonna vastalustanud ette[illegible] võtete vahel. Ehkki nime poolest konkurendid, jagasid nende ettevõt[illegible] juhid teavet, probleemilahendusmeetodeid ja mitte vähem olulisena [illegible] meeldivaid hetki pärast tööd õlleklaasi taga. Nad moodustasid arv[illegible] ühinguid, korraldasid tööstuskonverentse ja asutasid isegi arvutikl[illegible] *Homebrew Computer Club* – asjaarmastajate rühma, mille ridadest [illegible] enam kui kahekümne arvutifirma juhid. Valdkonnas, kus töökohad [illegible] pidevas ringluses, oli peaosalistel üksteisega mitmesugustes tingimu[illegible] sagedane interaktsioon: „kolleegist võib saada klient või konkurent, [illegible] nane ülemus võib olla homne alluv". See pidev kohavahetus ei tekitan[illegible] kaugeltki ärevust ja usaldamatust, vaid suurendas pigem isiklike suh[illegible] ja võrgustike väärtust.[25] Need mitteametlikud võrgustikud laienesid [illegible] hõlmasid ka ettevõtteid kõrgtehnoloogia valdkonna perifeerias: intelli[illegible] tuaalomandile ja ettevõtete ühinemisele spetsialiseerunud juriste, ris[illegible] kapitaliste, tarnijaid jne. 1990. aastate algul, kui Silicon Valley majandu[illegible] lik olukord halvenema hakkas, kauplesid kohalikud ettevõtted San Jo[illegible] Kaubanduskoja egiidi all olemasolevate sotsiaalse kapitali varudeja[illegible] asutasid ühisettevõtte: Silicon Valley. See mittetulunduslik võrgustik[illegible] ganisatsioon aitas edendada avaliku ja erasektori koostööd kõiges alat[illegible] maksudest kuni ehituslubade ja kirjaoskuseni välja.[26]

[illegible] Valley peamine konkurent USAs – osaliselt Bostonit ümbritseva [illegible] nr 128 transpordikoridor – ei arendanud välja niisugust tuge[illegible] [illegible] kapitali. Seal säilitati pigem ettevõtete hierarhia, normiks [illegible] sõltumatus ja territoriaalsed traditsioonid. Töötajad käisid [illegible] pärast tööd üksteisega või teiste firmade inimestega väljas. Maan[illegible] 128 „tulen ise edukalt toime" filosoofia on kahe kõrgtehnoloogia[illegible] kohta läbi viidud uuringu põhjal üks peamisi põhjusi, miks sel[illegible] [illegible] edu on Silicon Valley omaga võrreldes üsna tagasihoidlik. [illegible] Valley ja maantee nr 128 vastandlikud kogemused näitavad, et [illegible] võrgustikele rajatud tööstussüsteemid on paindlikumad ja [illegible] [illegible] dünaamilisemad kui need, kus eksperimenteerimine ja [illegible] piirdub üksnes konkreetsete ettevõtetega."[27] Kuulus Briti ma[illegible] Alfred Marhall mõistis juba ammu niisuguste tööstusra[illegible] [illegible], kus on võimalik teabe liikumine, vastastikune õppimine [illegible].[28] Isegi enne Silicon Valleyt saavutas see mudel edu Itaa[illegible] ja põhjaosas (käsitöö ja tarbekaubad), Lääne-Michiganis (mööbel) [illegible] [illegible] New Yorgis (optika).

[illegible] [illegible] järjest konkurentsitihedama globaalse majanduse koos[illegible] [illegible]. Ühiskonnavaatleja Francis Fukuyama on väitnud, et kahe[illegible] [illegible] sajandit valitsevad majanduspiirkonnad, mille elanikel on [illegible] sotsiaalse usalduse tase – rohkesti sotsiaalset kapitali. Kui me ei saa [illegible] [illegible] või teisi turuosalisi usaldada, raiskame lõpuks oma vara [illegible] [illegible]süsteemide, rakendusstruktuuride, kindlustuse, õigusteenuste [illegible] [illegible] määruste jõustamise peale.[29] Samas on niisuguste organi[illegible] [illegible]teoreetikute nagu Walter Powelli ja Jane Fountaini uuringutest [illegible] [illegible]tööstuse kohta selgunud, et sotsiaalsed võrgustikud, mis [illegible] [illegible] vastastikuse seotuse normil – s.o sotsiaalsel kapitalil –, on [illegible] [illegible] tõukejõuks innovatsioonile, vastastikusele õppimisele ja pro[illegible] [illegible] kasvule ning on eriti kiirelt arenevates valdkondades sama [illegible] kui füüsiline ja inimkapital.[30]

[illegible] [illegible] kapitali ja majandusliku suutlikkuse vaheliste detailsete [illegible] mõistmine on praegu aktiivselt uuritav valdkond, seega oleks liiga [illegible] [illegible] kindlaid väiteid sotsiaalse kapitali tõhususe kohta või kirjel[illegible] [illegible], millal ja kuidas sotsiaalsete sidemete võrgustikud majan[illegible] [illegible] [illegible]produktiivsust võimendavad. Varem Kolmandaks Maailmaks [illegible] [illegible] piirkondades on hakatud usinalt tegelema sotsiaalse kapitali ja [illegible] [illegible] arengu uurimisega, näiteks niisugustes paikades nagu Lõu[illegible] [illegible] Aafrika, Indoneesia, Venemaa, India ja Burkina Faso. Samuti tehakse [illegible] [illegible] uuringuid selle kohta, kuidas ameeriklased saaksid vaeseimate [illegible] [illegible] kehva olukorda parandada, võimaldades neil investeerida [illegible] [illegible] kapitali ning ergutades neid juba olemasolevaid sotsiaalseid [illegible] [illegible] kapitaliseerima.[31] Praegu mõistetakse seoseid sotsiaalsete võrgus[illegible] [illegible] majandusliku edu vahel indiviidi tasandil. Võite üsna kindel olla, et [illegible] [illegible] kasulik, kui saate endale rikkalikuma sotsiaalse võrgustiku, kuid [illegible] [illegible] päris selge, kas see kajastab üksnes teie võimet krabada endale

võimalikult suur tükk kindlaksmääratud pirukast või saame kõik kätt kui meil on rikkalikumad sotsiaalsed võrgustikud. Kiire kasu annab alust arvata, et õiget sorti sotsiaalne kapital võimendab majanduse tõ muslikkust, nii et kui meie vastastikuse seotuse võrgustikud muutu tihedamaks, saame kõik kasu, ning kui need lagunevad, läheb see kõigile kalliks maksma.

10. peatükk

Tervis ja õnn

Peter VALDKONNAS, kus ma olen sotsiaalse kapitali mõju jälginud, pole sotsiaalse seotuse tähtsus nii ilmne kui tervise ja heaolu puhul. Esimeseks tõendiks sotsiaalse kapitali mõjust füüsilisele ja vaimsele tervisele võib pidada üheksateistkümnenda sajandi sotsioloogi Émile Durkheimi põhjapanevat teost „Suicide" („Enesetapp"). Ta leiab, et enesehävitamine pole kunagi üksnes isiklik tragöödia, vaid inimese ühiskonda lõimituse määra prognoosiliselt ennustatav tagajärg – seda esineb harvem abieluinimeste hulgas, tihedalt seotud religioossetes kogukondades ja rahvusliku ühtsustunde ajadel ning sagedamini siis, kui kiired sotsiaalsed muutused löövad inimesi rööpast välja. Sotsiaalsel seotusel on meie elule vägagi ulatuslik mõju.

Viimastel aastakümnetel on rahvatervise uurijad laiendanud neid järeldusi peaaegu kõigile tervise aspektidele, nii füüsilistele kui ka psühholoogilistele. Kümnetes hoolsalt korraldatud uuringutes alates Alamedast (California) kuni Tecumsehini (Michigan) on üsna kindlalt leitud, et sotsiaalne seotus on üks meie heaolu kõige tugevamaid mõjutajaid. Mida rohkem me oleme oma kogukonda lõimitud, seda väiksema tõenäosusega haigestume külmetushaigustesse, saame südameinfarkti või insuldi, kannatame vähktõve all, satume depressiooni või sureme enneaegselt. Selline kaitsev mõju on tõestatud tihedate peresidemete, sõprusvõrgustike, ühiskondlikes üritustes osalemise ja isegi lihtsa usu- või muudesse kodanikuühendustesse kuulumise korral. Teisisõnu paraneb aktiivselt nii tegijate kui ka niisama lobisejate tervis.

Paarist kümnete teaduslike uuringute tulemuste läbivaatamist on sotsioloog James House ja tema kolleegid järeldanud, et sotsiaalse integratsiooni ja sotsiaalse toetuse *positiivne* mõju tervisele neutraliseerib selliste hästi tuntud biomeditsiiniliste riskitegurite *kahjulikku* mõju nagu suitsetamine, rasvtõbi, kõrge vererõhk ja füüsilise koormuse puudumine. Statistiliselt on tõendid sotsiaalse seotuse tervisemõjude kohta praegu sama kindlad nagu tõendid suitsetamise tervisemõjude kohta ajal, mil Ülem peaarst koostas esimese aruande suitsetamise kohta. Kui sotsiaalse

seotuse puudumise suundumused on nii läbivad, nagu ma II osas väitsi siis on üksinda keeglimängimine üks riigi tõsisemaid rahvatervisealaseid väljakutseid.[1]

Ehkki uurijad pole päris kindlad, miks sotsiaalne kapital tervist ... jutab, on neil rida usutavaid teooriaid. Esiteks tagavad sotsiaalsed võ... gustikud reaalse abi, näiteks raha, hoolitsuse haigusest paranemise ... ning transpordi, mis vähendab vaimset ja füüsilist stressi ning tek... turvalisuse võrgustiku. Kui te käite regulaarselt kirikus ning siis lä... tute vannis ja jääte ühel pühapäeval tulemata, on suurem tõenäosus ... keegi seda märkab. Ühtlasi võivad sotsiaalsed võrgustikud võimen... tervisenorme – sotsiaalselt isoleeritud inimesed suitsetavad, joovad, ... vad ülemäära ja teevad muid tervisele kahjulikke asju suurema tõe... susega kui teised. Ning sotsiaalselt seotud kogukonnad suudavad end... kõige paremini poliitiliselt organiseerida, et tagada esmaklassilised ... ditsiiniteenused.[2]

Lõpetuseks on eriti huvitav see, et sotsiaalne kapital võib toimi... lausa psühholoogilise käivitusmehhanismina, mis stimuleerib inime... immuunsüsteemi haigustega võitlema ja stressi maandama. Käima... vatest uuringutest on selgunud, et sotsiaalsel isoleeritusel on kehale ... detav biokeemiline mõju. Isoleeritud loomadel kujuneb välja ulatusli... ateroskleroos (arterite kõvastumine) kui vähem isoleeritud loomadel ... nii loomade kui ka inimeste puhul paistab üksindus immuunreaktsio... nõrgendavat ja vererõhku tõstvat. Selle valdkonna üks juhtivaid uurij... Lisa Berkman on öelnud, et sotsiaalne isoleeritus on „krooniliselt stre... rohke seisund, millele organism reageerib kiirema vananemisega".[3]

Mõnedes uuringutes on kogukonna tasandil täheldatud tihe... korrelatsiooni seotuse ja tervise vahel. Teised on võtnud tähelepa... alla indiviidid nii loomulikes kui ka eksperimentaalsetes tingimus... Enamasti on neis uuringutes hoolikalt arvestatud segavate tegurite ... – muude füsioloogiliste, majanduslike, institutsioonilise, käitumusli... ja demograafiliste jõudude kogumiga, mis võivad samuti inimese tervi... mõjutada. Need uuringud on paljudel juhtudel horisontaalsed: neis u... ritakse inimesi läbi paljude aastate, et paremini mõista, millised eluvii... muutused võisid põhjustada inimeste tervise paranemise või halvenem... se. Seega on uurijatel õnnestunud tõestada, et sotsiaalne isoleeritus ... haigusele, lükates ümber võimaluse, et isoleerituse põhjustas haigu... Viimase kahekümne aasta jooksul on rohkem kui kümmekonnast üle... tuslikust uuringust Ühendriikides, Skandinaavias ja Jaapanis selgunud, et *sotsiaalsete sidemeteta inimesed surevad kõigil põhjustel kaks kuni viis ... suurema tõenäosusega kui nendega võrreldavad inimesed, kellel on tihedad si... med pere, sõprade ja kogukonnaga.*[4]

Harvardi ülikooli rahvatervise osakonna uurijate hiljutine uuring a... nab suurepärase ülevaate seosest sotsiaalse kapitali ja füüsilise tervi... vahel kogu Ühendriikides.[5] Kasutades uuringuandmeid peaaegu 170 0... inimese kohta kõigist viiekümnest osariigist, leidsid need uurijad ootu...

...et afroameeriklasi, tervisekindlustuseta inimesi, ülekaalulisi, ...suitsejaid, väikese sissetulekuga inimesi ja kolledžihariduseta inimesi ...tab haigestumine rohkem kui paremas sotsiaal-majanduslikus olu... olevaid inimesi. Uurijad avastasid aga ka üllatavalt tiheda seose ...a tervise ja madala sotsiaalse kapitali vahel. Osariigid, mille elani... väitsid kõige suurema tõenäosusega, et nende tervis on kehvapoolne ...s talib, kattusid nende osariikidega, mille elanikud teisi inimesi ena... ei usaldanud.[6] Rikkaliku sotsiaalse kapitaliga osariigist väga vähe... sotsiaalse kapitaliga osariiki liikudes suurenes võimalus, et inimeste ...is on kehv või keskpärane, umbes 40–70 protsenti. Seos sotsiaalse ...apitali ja inimeste individuaalse tervise vahel säilis ka siis, kui uurijad ...asid arvesse iga inimese riskitegurid. Uurijad järeldasid lausa, et kui ...nimene tahab oma tervist parandada, oleks kõrge sotsiaalse kapitaliga ...osariiki kolimine peaaegu sama kasulik kui suitsetamisest loobumine. ...eiste autorite järeldust toetab ka meie analüüs. Me leidsime tugeva po... ...seose rahvatervise üldindeksi ja sotsiaalse kapitali indeksi vahel

Tabel 6. Millises osariigis on parim tervis ja tervishoid?

...ide tervisealane järjestus Morgan-Quitno järgi (1993–1998):

1. Alakaaluliste vastsündinute osakaal kõigi vastsündinute hulgas (-)
2. Teismelistele emadele sündinud laste osakaal elusalt sündinud laste hulgas (-)
3. Emade osakaal, kes saavad sünnieelset hooldust hilja või ei saa seda üldse (-)
4. Suremus (-)
5. Väikelaste suremus (-)
6. Hinnanguline vanuseline suremus vähktõve tagajärjel (-)
7. Suremus enesetapu tagajärjel (-)
8. Tervisekindlustuseta elanikkonna osakaal (-)
9. Kindlustamata elanikkonna osakaalu muutus (-)
10. Tervishoiukulutuste osa osariigi rahvamajanduse kogutoodangust (-)
11. Tervishoiukulutused inimese kohta (-)
12. Uute vähktõvejuhtumite hinnanguline määr (-)
13. AIDSi haigestumise määr (-)
14. Suguhaigustesse haigestumise määr (-)
15. Elanikkonna osakaal, kellel puudub juurdepääs esmastele tervishoiuteenustele (-)
16. Regulaarselt alkoholi tarbivate täiskasvanute osakaal (-)
17. Suitsetavate täiskasvanute osakaal (-)
18. Ülekaaluliste täiskasvanute osakaal (-)
19. Päevi eelmisel kuul, mil füüsiline tervis „polnud hea" (-)
20. Kogukonnahaiglad 1000 ruutmiili kohta (+)
21. Voodikohtade arv kogukonnahaiglas 100 000 elaniku kohta (+)
22. Täielikult vaktsineeritud 19–35-kuuste laste osakaal (+)
23. Turvavöö kasutamise määr (+)

ning tugeva negatiivse korrelatsiooni sotsiaalse kapitali indeksi ja suit
muse (igasugustel põhjustel) määra vahel.[7] (Vt tabel 6 rahvatervise ja ü
vishoiu mõõtmistulemuste kohta ning joonis 86 rahvatervise ja suremu
ning sotsiaalse kapitali seoste kohta.)

Osariigi tasandil saadud tulemused on oletuslikud, kuid palju kindl
maid tõendeid kogukonna ühtekuuluvusest tulenevate eeliste kohta s
leitud arvukates uuringutes, mis käsitlevad inimeste individuaalset t
vist kui individuaalsete sotsiaalse kapitali ressursside funktsiooni t
seose parimaks näiteks on Roseto Pennsylvanias.[8] Seda väikest Ameeri
itaalia kogukonda on peaaegu nelikümmend aastat põhjalikult uuri
– alates 1950. aastatest, kui meditsiiniuurijad märkasid üht rõõmustav
kuid mõistatuslikku nähtust. Võrreldes naaberlinnade elanikega e
Roseto inimestel palju vähem surmajuhtumeid südameinfarkti tagaj
jel. Nende (vanuseline) südameinfarktide määr oli naabrite omast p
madalam; seitsme aasta jooksul ei surnud südameinfarkti tagajärjel ü
alla neljakümnene Roseto elanik. Uurijad otsisid tavapäraseid selgi
toitumine, liikumine, kehakaal, suitsetamine, geneetiline eelsoodu
jne. Ükski neist selgitustest ei andnud aga vastust – Roseto elanikel
mõned neist riskiteguritest lausa suurema tõenäosusega kui naaberlin
de elanikel. Seejärel hakati uurima Roseto sotsiaalset dünaamikat. I
asutasid üheksateistkümnendal sajandil samanimelisest Lõuna-Itaa
külast pärit inimesed. Nende immigrantide kohalikud juhid asutasid v
tastikuse abi seltsi, kirikud, spordiklubid, ametiühingu, ajalehe, skaut
pataljoni, pargi ja spordiväljaku. Elanikud moodustasid tihedate side
tega kogukonna, kus tauniti oma rikkuse silmatorkavat eksponeerim
ning peeti oluliseks pereväärtusi ja head käitumist. Roseto elanikud
pisid rahalise, emotsionaalse ja muu toe saamiseks üksteise poole p
duma. Päeval kogunesid nad välistrepile, et näha, kes tulevad ja lähev
ning õhtuti mindi kohalikesse ühiskondlikesse klubidesse. 1960. aasta
hakkasid uurijad kahtlustama, et Roseto elanike terve südame taga
sotsiaalne kapital (ehkki nad ei kasutanud seda terminit). Uurijad tund
muret, et kui sotsiaalselt mobiilsed noored heidavad itaalia traditsioon
se ühtekuuluvuse kõrvale, võib südameinfarktide määr tõusma hakata
nii läkski: 1980. aastateks oli Roseto uue täiskasvanute põlvkonna süd
meinfarktide määr kõrgem kui nende lähedalasuvas ja demograafiliselt
sarnases linnas elavatel naabritel.

Roseto lugu on eriti ilmekas ja silmapaistev, kuid ka paljud teised u
ringud on kinnitanud meditsiiniuurijate aimust, et sotsiaalne kapital p
oluline mitte üksnes enneaegse surma ärahoidmise, vaid ka haigu
vältimise ja paranemise kiirendamise seisukohalt. Näiteks selgus Cal
fornias tehtud pikaajalisest uuringust, et inimestel, kellel on kõige vähe
sotsiaalseid sidemeid, on suurim oht surra südamehaigusesse, vereri
geprobleemidesse või vähki (naiste puhul) – isegi juhul, kui võtta arve
individuaalset tervislikku seisundit, sotsiaal-majanduslikke tegureid
profülaktiliste meetmete kasutamist.[9] Teistes uuringutes on madalam

Rahvatervis on parem rohke sotsiaalse kapitaliga osariikides

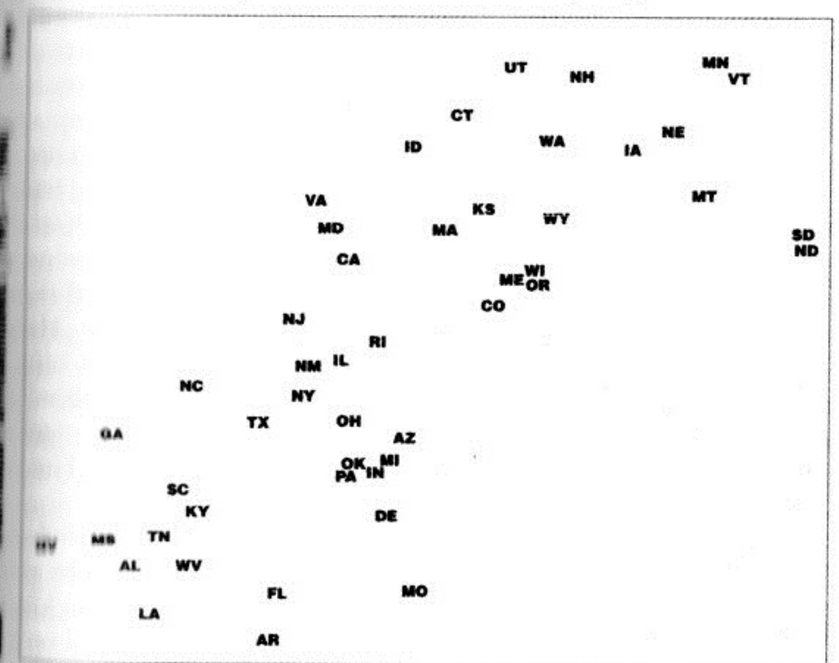

Suremus on madalam rohke sotsiaalse kapitaliga osariikides

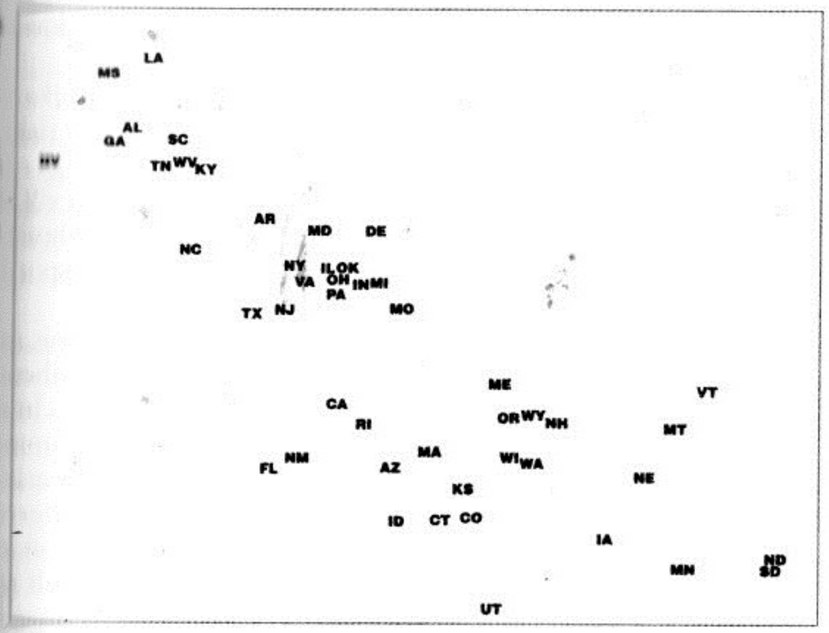

Joonis 86. *Tervis on parem rohke sotsiaalse kapitaliga osariikides*

suremust seostatud vabatahtlikesse ühendustesse kuulumisega ja m
kultuuriala harrastamisega,[10] kirikus käimisega,[11] sõpradele ja sugulas
le helistamisega ja nende külastamisega[12] ning üldise suhtlemisvalmi
sega, nagu kodus pidude korraldamine, seltside koosolekutel osalemi
sõprade külastamine, organiseeritud spordi harrastamine ja oma ole
selt väga ühtsetesse sõjaväeüksustesse kuulumine.[13] Seos sotsiaalse kap
taliga säilis isegi siis, kui uuriti teisi suremust mõjutada võivaid tegure
nagu ühiskonnaklass, rass, sugu, suitsetamine ja joomine, ülekaalulisu
vähene liikumine ja (eriti olulisena) terviseprobleemid. Teisisõnu, p
päris nii, et terved, terviseteadlikud, privilegeeritud inimesed (kes t
vad olla ka sotsiaalselt aktiivsemad) elavad tavaliselt kauem. Haigu
lai skaala, mida sotsiaalne tugi uuringuandmete järgi mõjutab, ning s
olu, et see seos on isegi tihedam surmaga kui haigustega, viitab sellele,
mõju avaldub üldise füüsilise vastupanuvõime vägagi fundamentaal
tasandil. Need uuringud ütlevad meile, et sotsiaalsel kaasatusel on tege
kult meie elueale iseseisev mõju.

Sotsiaalsed võrgustikud aitavad meil terve olla. Carnegie Melloni ü
kooli uurimisrühma avastus, et mitmekülgsemate sotsiaalsete sidem
tega inimesed haigestuvad harvem külmetushaigustesse, pole kindlas
mitte ainulaadne.[14] Näiteks rabanduse saanud inimesed, kellel on tug
toetusvõrgustik, tulevad pärast rabandust paremini toime ning neil
füüsilised võimed taastuvad paremini kui neil rabanduse saanud inime
tel, kelle sotsiaalne võrgustik on hõre.[15] Vanemad inimesed, kes osaleva
klubitegevuses, vabatahtlikus töös ja kohalikus poliitikas, peavad ni
tervist üldiselt paremaks kui passiivsed inimesed, isegi kui võtta arves
sotsiaal-majanduslikku olukorda, demograafilisi näitajaid, ravi kasutami
se määra ja pensioniaastaid.[16]

Kõigist neist rohketest uuringutest on niisiis selgunud rusikareegel:
kui te ei kuulu ühtegi rühma, kuid otsustate liituda, vähendate riski järg
misel aastal surra *poole* võrra. Kui te suitsetate ega kuulu ühtegi rühm
pole statistiliselt vahet, kas te otsustate suitsetamisest loobuda või võta
plaani mõne rühmaga liitumise. Need avastused on üksjagu julgustavad:
rühmaga liituda on lihtsam kui kaalus alla võtta, regulaarselt sporti teh
või suitsetamist maha jätta.

Kuid need avastused on ka kainestavad. Nagu II osas nägime, on s
siaalne kaasatus viimase kahekümne viie aasta jooksul üldiselt vähenen
Jooniselt 87 on näha, et samal ajavahemikul halvenes oluliselt ka inimes
tervis, nagu nad ise seda hindasid, hoolimata tohututest edusammude
meditsiinilise diagnostika ja ravi valdkonnas. Muidugi on ameeriklase
paljude objektiivsete näitajate, sealhulgas keskmise eluea järgi terveme
kui kunagi varem, kuid inimeste endi hinnangud näitavad, et nem
enesetunne on halvem.[17] Need hinnangud on omakorda tihedalt seotu
sotsiaalse seotusega, kuna just eraklikumad ameeriklased tunnevad end
halvemini. Need faktid üksi küll ei *tõesta*, et me kannatame füüsiliselt sid
mete vähenemise pärast, kuid koos süsteemsemate andmetega sotsiaals

mõjust tervisele on need tõendid veel üheks kinnituseks väitele, et
kapitali kadumisel on mõõdetav kahjulik mõju.

peatükis nentisime tähelepanuväärset kokkusattumust, et samaaastatel, kui sotsiaalne seotus vähenes, kasvas depressioon ja isegi
enesetappude arv. Ühtlasi märkisime, et selle kokkusattumuse juured
on ilmselgelt põlvkondlikud, kuna sotsiaalselt kõige vähem seotud põlvkonnad kannatavad ka kõige rohkem selle all, mida mõned rahvatervise
spetsialistid nimetavad *Agent Blue*'ks*. Mis tahes valitud aastal kannatab
iga protsenti ameeriklastest nüüd tõsise depressiooni all ning depressioon
on ameeriklasi kurnavatest haiguslikest seisunditest neljandal kohal. Paljud uuringud on näidanud, et sotsiaalsed sidemed pärsivad depressiooni.
Sotsiaalse toetuse madala taseme puhul võib otseselt eeldada depressiooni tekke suurt riski, kui teiste riskitegurite mõju kõrvaldada, ning sotsiaalse toetuse kõrge tase vähendab sümptomite tõsidust ja kiirendab paranemist.
Sotsiaalne toetus leevendab igapäevaelus tekkivat stressi. Näost näkku
suhtlemine tundub olevat parema ravitoimega kui geograafiliselt kauged
sidemed. Lühidalt öeldes maksame sotsiaalsete sidemete nõrgenemise
eest väga kõrget hinda juba ainuüksi depressiooni näol.[18]

Fundamatutes uuringutes on täheldatud seost ühiskonna ja psüühika
vahel: inimestel, kellel on lähedased sõbrad ja usaldusalused, sõbralikud
naabrid ja toetavad kaastöötajad, tuleb palju vähem ette kurbust, üksil-

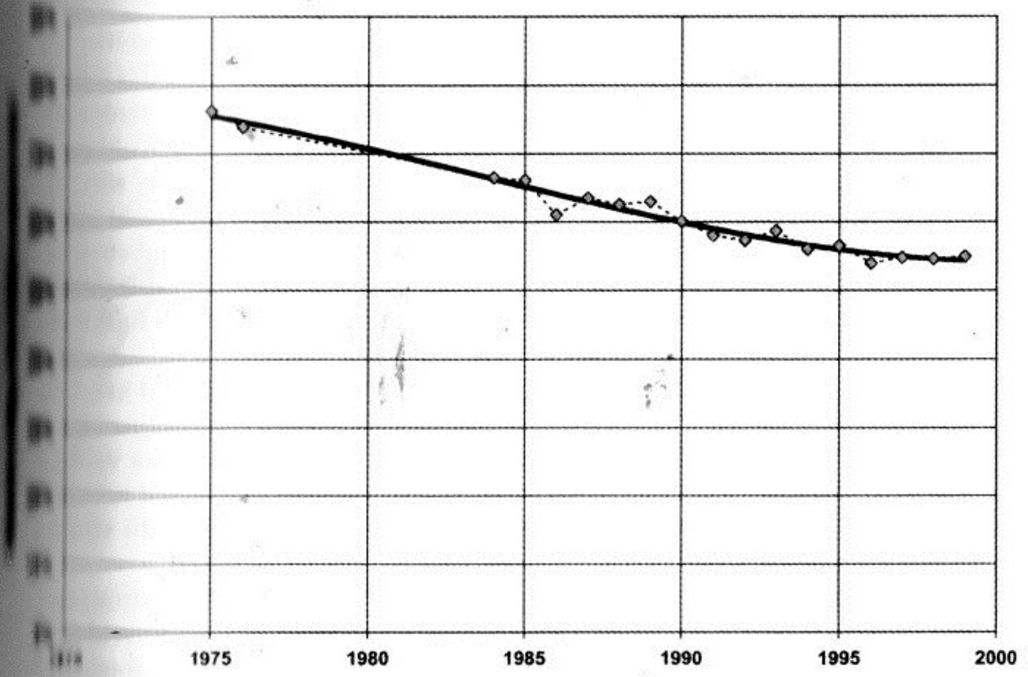

Joonis 87. *Ameeriklased ei tunne ennast nii tervena nagu varem*

* Vietnami sõja ajal kasutatud herbitsiid. – Tlk.

dust, madalat enesehinnangut ning söömis- ja unehäireid. Kui kõik muud tegurid on võrdsed, on abieluinimesed enamasti õnnelikumad kui üksikud inimesed. Need tõdemused pole suuremale osale ameeriklastest ilmselt näoliselt üllatuseks, kuna ühes uuringus teise järel väidavad inimesed, et head suhted pereliikmete, sõprade või kallimatega on nende õnne eeltingimusena palju olulisemad kui raha või kuulsus.[19] Poole sajandi jooksul inimeste rahulolu kohta tehtud uuringute üks kõige levinum tulemus – mitte üksnes Ühendriikides, vaid üle maailma – on see, et õnnelikkust mõjutab kõige rohkem inimese sotsiaalsete sidemete ulatus ja sügavus.

Seda, kuidas sotsiaalne kapital toimib soojade ja meeldivate tunnete kitajana, võime näha, kui vaatleme mõningaid küsimusi DDB Needhami elustiiliuuringute arhiivist:

> „Soovin, et saaksin oma praegusest elust loobuda ja hoopis midagi muud teha."
>
> „Olen väga rahul sellega, kuidas mu elu praegu läheb."
>
> „Kui saaksin oma elu uuesti alustada, teeksin kindlasti palju asju teisiti."
>
> „Olen praegu palju õnnelikum kui kunagi varem."

Vastused neile küsimustele on omavahel tihedalt seotud, mistõttu ma paigutasin need ühtsesse eluga rahulolu indeksisse. Õnn on selles mõttes seotud materiaalse heaoluga. Üldiselt kasvab sissetuleku suurenedes inimese rahulolu oma eluga. Seega saab raha eest õnne siiski osta. Kuid mitte sel määral nagu abielu eest. Kui kõrvaldada hariduse, vanuse, soo, perekonnaseisu, sissetuleku ja kodanikuosaluse mõju, siis on abielu „jäägi mõju" eluga rahulolule samaväärne sissetuleku kasvuga umbes seitsmekümne protsentiili ulatuses – ütleme viieteistkümnelt protsentiililt kaheksakümne viieni.[21] Seega on abiellumine õnne seisukohalt ligikaudu võrdne aastasissetuleku neljakordistumisega.[22]

Kuidas on lood hariduse ja rahuloluga? Haridusel on olulised kaudsed seosed õnnega suuremate teenimisvõimaluste kaudu, kuid milline on hariduse enda ja rahulolu jääkkorrelatsioon, kui sissetuleku (ja ka vanuse, soo jms) mõju kõrvaldada? Vastus on üldiselt, et neli lisa-aastat haridust – näiteks kolledžis käimine – on rahulolu seisukohalt ligikaudu võrdne aastasissetuleku kahekordistumisega.

Olles umbkaudselt hinnanud rahalise kapitali (sissetulek), inimkapitali (haridus) ja sotsiaalse kapitali ühe vormi (abielu) vastastikuseid seoseid rahuloluga, võime nüüd esitada sama küsimuse õnne ja sotsiaalse seotuse eri vormide vahelise seose kohta. Vaadelgem regulaarseid kluburliikmeid (igakuised osalejad), regulaarseid vabatahtlikke (igakuised vabatahtlikud), kodus regulaarselt (näiteks iga kuu) külalisi vastu võtvad

ning regulaarselt (näiteks kaks korda nädalas) kirikus käijaid. Erinevused on üllatavalt suured. Regulaarne klubis käimine, vabatahtlik töö, külaliste vastuvõtmine ja kirikus käimine on õnne seisukohalt tähtsam kui kolledži lõpetamise ja enam kui kahekordistunud sissetulekuga. Mitteametlikevahelised sidemed võistlevad eluõnne määrava tegurina abielu kvaliteediga.[23]

Kui igakuised klubikoosolekud on head, siis kas igapäevased klubikoosolekud on kolmkümmend korda paremad? Vastus on ei. Joonis 88 näitab seda, mida majandusteadlased nimetaksid õnnelikkuse seisukohalt sotsiaalse seotuse „vähenevaks jääkproduktiivsuseks". Kõige rohkem suureneb rahulolu siis, kui vabatahtlik tegevus, klubis käimine ja külaliste vastuvõtmine nihkub rubriigist „mitte kunagi" rubriiki „kord kuus". Rahulolutunne peaaegu ei suurene, kui klubikoosolek (või pidu või vabatahtlik tegevus) on sagenenud korrani iga kolme nädala tagant. Kirikkusaamised toimuvad iga kahe nädala järel, on sotsiaalse suhtlemise jääkkorrelatsioon rahuloluga lausa negatiivne – veel üks tulemus, mis on kooskõlas üldise kogemusega. Seevastu kirikus käimisega on lood mõnevõrra teisiti – mida rohkem seda tehakse, seda parem, ehkmaalt kuni sageduseni kord nädalas.

See analüüs on muidugi üldistav, sest selle aluseks olevad arvutused on umbkaudsed. Pealegi jääb selgusetuks põhjuslikkuse suund. Võibolla õnnelikud inimesed abielluvad, saavad ametikõrgendust, jätkavad kirikusteed, käivad kirikus, liituvad klubidega, korraldavad pidusid jne

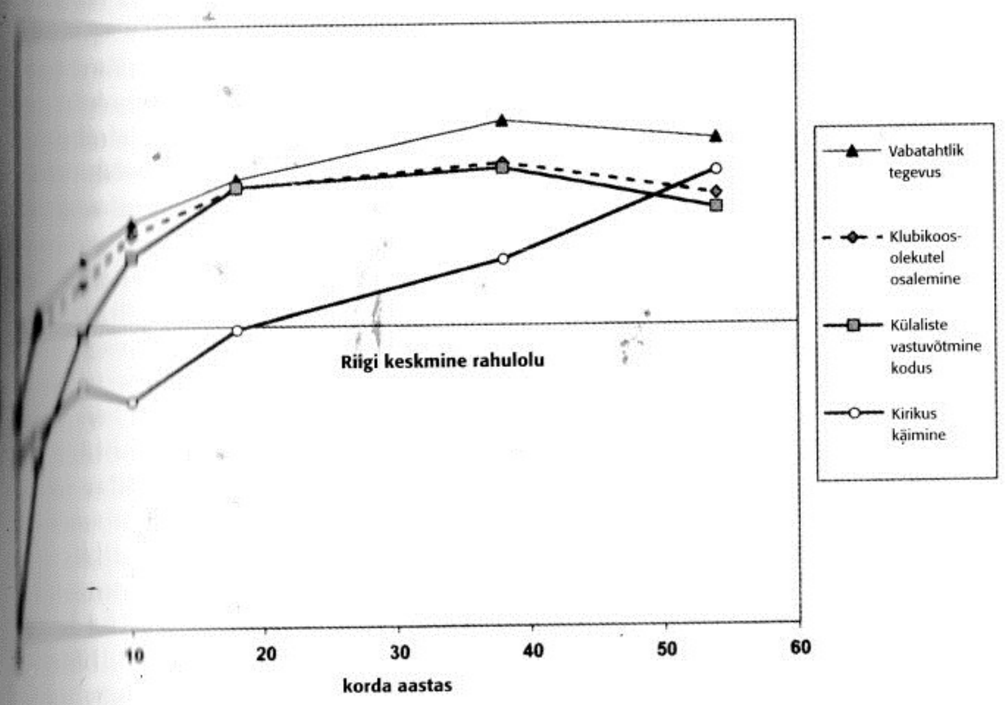

Joonis 88. *Sotsiaalne seotus (vähemalt mõõdukas) suurendab rahulolutunnet*

suurema tõenäosusega kui õnnetud. Minu eesmärgiks oli praegu [illegible] selgitada, et sotsiaalsetel sidemetel on kaugeleulatuvad seosed [illegible] loogilise heaoluga. Biitlid ütlesid õigesti, et me kõik „saame hakkama [illegible] sõbrad meid veidi aitavad".

Alates ajast, mil see fantastiline neli edetabelite tipus oli, on täiskasvanud ameeriklaste rahulolu eluga järjest vähenenud. Umbes pool rahulolu vähenemisest on seotud rahamuredega ja teine pool sotsiaalse kapitali kahanemisega – harvema abiellumisega ja lõdvenenud sidemetega [illegible] meid sõprade ja kogukonnaga seovad. Kuid mitte kõigis elanikkonnagruppides pole pilt nii sünge. Uurimisandmed näitavad, et langus on [illegible] kõige järsem noorte ja keskealiste seas (vanuses kakskümmend kuni [illegible] kümmend viis). Üle viiekümne aastased – meie head sõbrad pikaajalise kodanikepõlvkonnast – on lausa *õnnelikumad* kui nendevanused inimesed [illegible] põlvkond tagasi.[24]

Osa põlvkondadevahelistest erinevustest tuleneb rahamuredest [illegible] mata kasvavast jõukusest tunnevad noored ja keskealised inimesed end rahaliselt ebakindlamalt. Osa sellest erinevusest tuleneb aga ka sotsiaalsest seotusest. Tänapäeva noored ja keskealised inimesed kutsuvad sõpru külla, käivad kirikus ja osalevad klubikoosolekutel lihtsalt väiksema [illegible] näosusega kui varasemad põlvkonnad. Psühholoog Martin Seligman [illegible] dab, et üha rohkem meist tunneb end kehvasti, kuna tänapäeva ühiskond soodustab usku iseenda peremeheks olemisse ja iseseisvusesse [illegible] kui pühendumist kohustustele ja ühistele ettevõtmistele. See muutus [illegible] rendab meie ootusi selle suhtes, mida me oma valikuvabaduse ja visadus abil saavutada võiksime, ilma et valmistaks meid ette hakkamasaamist elus ettetulevate vältimatute luhtumistega. Kui me kunagi võisime [illegible] kumise korral sotsiaalselt kapitalilt – perekonnalt, kirikult, sõpradelt – [illegible] saada, siis nüüd pole need enam piisavalt tugevad, et meie maandumist pehmendada.[25] Käesolevas peatükis esitatud tõendite põhjal võib öelda, et nii oma isiklikus kui ka kollektiivses elus tuleb meil veerand sajandit kestnud üksteisest kaugenemise eest kallist hinda maksta.

11. peatükk

Demokraatia

[illegible] Oscar Wilde olevat öelnud, et „sotsialismi probleem on see, et [illegible] kuluks liiga palju õhtuid".[1] Õige küll, aga kui palju õhtuid kulub [illegible] demokraatiale? Et demokraatlik isevalitsemine nõuab aktiivselt osalevat kodanikkonda, on olnud aabitsatõde juba sajandeid. (Alles [illegible] kümnenda sajandi keskpaigas hakkasid mõned politoloogid väitma, et heaks kodanikuks olemine nõuab lihtsalt konkureerivate poliitikakondade vahel valimist valimiskasti juures, nii nagu valitakse [illegible] konkureerivate hambapastakaubamärkide vahel.)[2] Käesolevas peatükis [illegible] ma niihästi traditsioonilist väidet, et Ameerika demokraatia [illegible] ekskäiguks tuleb kodanikel täita *ühiskondlikke* kohustusi, kui ka [illegible] ja vastuolulisemat väidet, et meie *ühiskondlike* institutsioonide [illegible] sõltub vähemalt osalt laialdasest osalemisest *erasektori* vabatahtlikes ühendustes – kodanikuosaluse võrgustikes, mis kätkevad sotsiaalset kapitali.

Ühiskondlikud demokraatia ideaali juured peituvad sügaval Ameerika poliitilises filosoofias. Ajal, mil meie eksperiment demokraatiaga oli alles lapsekingades, tegi Thomas Jefferson ettepaneku muuta põhiseadust, et tuua demokraatia tavainimestele lähemale. Ühes oma 1816. aasta kirjas soovitas ta, et „maakonnad jagataks niisuguse suurusega piirkondadeks, et iga kodanik saaks üleskutse korral osaleda ja isiklikult tegutseda". Piirkondlike asutuste ülesandeks oleks olnud kõik alates koolide majandamisest ja [illegible] eest hoolitsemisest kuni politsei ja relvajõudude töö korraldamiseni [illegible] niklike teede hooldamiseni. Jefferson uskus, et „kui teha igast kodanikust valitsuse ning tema jaoks lähimate ja kõige enam huvipakkuvate [illegible] tegevliige, tekitab see temas sügavaid tundeid oma riigi ja [illegible] kliku põhiseaduse vastu".[3]

Kummekond aastat hiljem tegi Alexis de Tocqueville Ameerika rannad külastades samasuguse tähelepaneku, öeldes, et isegi Jeffersoni [illegible] kondlike valitsuste puudumisel toimis ameeriklaste kohalik kodanikuaktiivsus nende rahvusliku demokraatliku kogukonna teenindajana: [illegible] kuigi kerge inimest tema isiklikust sfäärist välja meelitada ja temas

kogu riigi saatuse vastu huvi äratada," täheldas Tocqueville, „sest [illegible] jääb segaseks, mismoodi võib riigi saatus tema enda saatust mõjutada. Aga niipea, kui tuleb juttu tee-ehitusest, mis riivab tema krundi [illegible], märkab ta kohe seoseid selle tagasihoidliku ühisürituse ja oma huvide vahel ning näeb, ilma et oleks vaja näpuga näidata, kui tihedalt põimuvad siin ühised huvid ja isiklik kasu."[4]

Briti poliitikafilosoof John Stuart Mill kiidab osalusdemokraatia [illegible] iseloomule. Mill kirjutab, et kui kodanik ei osale avalikus elus, „ei [illegible] ta kunagi kollektiivsetele huvidele ega eesmärkide saavutamisele ühiselt koos teistega, vaid üksnes teistega konkureerides ja osalt nende arvel. [---] Naaber, kes pole liitlane ega partner, sest ta ei osale kunagi ühiste ettevõtmistes ühise kasu nimel, on seega rivaal." Seevastu aktiivset kodanikku „kutsutakse üles [---] kaaluma muidki huvisid peale enda omade, juhinduma vastuoluliste väidete korral muudest reeglitest peale isekate eelistuste. [---] Ta pannakse tundma end osana avalikkusest ning pidama kõike avalikkusele kasulikku ka endale kasulikuks."[5]

Väljapaistev pragmatistlik filosoof John Dewey murdis pead küsimuse üle, mis on aktuaalne ka praegu – kuidas viia tänapäeva suurmastaabiline ja tehnoloogiliselt arenenud ühiskond vastavusse demokraatia nõuetega. „Kogukondlikust elust isoleeritud vendlus, vabadus ja võrdsus on lootusetult abstraktsed mõisted. [---] Demokraatia peab alguse saama kodust ning tema koduks on naaberlik kogukond." Dewey biograaf Robert Westbrook lisab, et „ainult kohalikes vahetutes ühendustes saavad ühiskonnaliikmed osaleda dialoogis oma kaaslastega ja niisugused dialoogid olid hädavajalikud ühiskonna kujunemiseks ja organiseerumiseks".[6]

Paljud Ameerika riigi rajajad ei pidanud aga vabatahtlikest ühendustest kuigi palju. Nad olid avalikult vastu poliitilistele parteidele ja kohalikele poliitilistele komiteedele ning üldse kõigile rühmitistele, mis liikmed võinuks ühiselt poliitilist stabiilsust ohustada. James Madison nimetas konkreetsete huvide või eesmärkide ümber koondunud rühmitisi „kildkonnavaimu pahedeks", mille olemasolu tuleb vabaduse [illegible] lubada, kuid mille mõju tuleb ohjeldada.[7] Madisoni kartus, mida tänapäeval jagavad Washingtoni lobitöö tegijate ja erihuvigruppide kriitikud, seisnes selles, et valitud esindajad, kes on nende „kildkondade" mõju all, toovad väheseid väljavalituid huvitavate projektide nimel ohvriks ühisheaolu. Michael Schudson järeldab Ameerika kodanikuühiskonna ajaloo põhjalikus käsitluses, et põhiseaduse koostajad „olid kaugel pluralistlikku visiooni jagamisest, toetades endiselt konsensuse, omandi, vooruse ja lugupeetavuse mõistet, mis olid nende jaoks loomulikud".[8] Nagu varem näeme, ilmnevad Ameerika riigi loojate mured „kildkonnavaimu pahede" pärast taas tänapäeval sotsiaalse kapitali ja demokraatia üle peetavas arutelus.

Korrates Tocqueville'i tähelepanekuid, on paljud nüüdisaegsed demokraatia uurijad hakanud pidama „vahendavaid" või "vahepealseid

[illegible], olgu need teadlikult või ainult kaudselt poliitilised, elujõulise [illegible]kraatia säilitamise seisukohalt üliolulised.[9] Vabatahtlikud ühendused ja kodanikuühiskonna sotsiaalsed võrgustikud, mida me oleme [illegible]nimetanud „sotsiaalseks kapitaliks", aitavad demokraatiale kaasa kahel [illegible]: neil on „väline" mõju laiemale ühiskonnale ja „sisemine" mõju osalejate endile.

Välised annavad vabatahtlikud ühendused alates kirikutest ja kutseühingutest kuni heategevusklubide ja lugemisringideni inimestele võimaluse väljendada oma huvisid ja esitada nõudmisi valitsusele ning kaitsta [illegible] huvide kuritarvitamise eest poliitiliste juhtide poolt. Poliitiline teave [illegible] mööda sotsiaalseid võrgustikke ning neis võrgustikes arutletakse [illegible]ühiskondliku elu üle. Nagu ikka, nägi Tocqueville selgelt, et „kui ühendus [illegible] mingit seisukohta, siis tuleb sellele tahes-tahtmata täpsem ja [illegible] väljendusvorm anda. Ühendus võtab arvele oma liikmed ja rakendab [illegible] oma eesmärgi teenistusse. Liikmed saavad omavahel tuttavaks [illegible] teotahe kasvab koos nende arvuga. Ühendus koondab inimeste [illegible] vaimulaadi üheks võimsaks vooks ja suunab selle selgelt teatud [illegible] saavutamisele."[10]

Kui inimesed käivad üksteisega läbi naabruskondlikes ühendustes, [illegible]anemate ja õpetajate ühendustes, poliitilistes parteides või ka ülejäänud [illegible] survegruppides, siis nende individuaalsed ja muidu vaiksed [illegible] mitmekordistuvad ning võimenduvad. „Kui meil puudub juurdepääs ühendusele, mis tahab ja suudab meie vaadete ja väärtuste eest [illegible]," kirjutab poliitikafilosoof Amy Gutmann, „siis on meie võimalus [illegible] teiste inimeste poolt ära kuulatud saada või poliitilist protsessi [illegible] väga piiratud, kui me ei juhtu just olema rikkad või kuulsad."[11]

[illegible]nike seotus ei eelda, et ametlikud institutsioonid toimiksid. Näiteks [illegible] uuringust demokraatliku liikumise kohta Ida-Saksamaal enne [illegible] müüri langemist, et värbamine toimus sõprusvõrgustike kaudu [illegible] need mitteametlikud sidemed olid kõnealuse eesmärgi nimel tegutsejatega liitumisel tähtsamad kui ideoloogiline pühendumine, hirm [illegible]sioonide ees või jõupingutuste ametlik organiseerimine.[12]

[illegible]miselt sisendavad ühendused ja mitteametlikumad kodanikuosaluvõrgustikud oma liikmetesse koostööharjumusi ja ühiskondlikku meelestatust ning ka praktilisi oskusi, mida on vaja avalikus elus osalemiseks. [illegible]queville täheldab, et „tundmused ja mõtted uuenevad, hing avardub [illegible]nimvaim rikastub ainult siis, kui inimesed üksteisele vastastikku mõju [illegible]tavad".[13] Profülaktiliselt kaitsevad kogukondlikud sidemed inimesi [illegible]guste äärmusrühmitiste ohvriks langemise eest, mille sihtmärgiks [illegible]ideeritud ja sidemeteta inimesed. Viimase neljakümne aasta jooksul [illegible]-psühholoogia kohta tehtud uuringutest on selgunud, et „just [illegible]kõike kogukonnast, tööst ja ühendustest irdunud inimesed toetavad [illegible]lust".[14]

[illegible]siivsem on see, et vabatahtlikud ühendused on kohad, kus õpitakse [illegible]aalseid ja kodanikuoskusi – „demokraatia koolid". Liikmed õpivad,

kuidas koosolekuid juhtida, avalikult esineda, kirju kirjutada, projekt koostada ning viisakalt ühiskondlike küsimuste üle arutleda.[15] Willi Muraskini kirjeldus Prince Halli vabamüürlaste organisatsiooni kohta afroameeriklaste kodanikuoskustele on kehtiv palju laiemalt:

> Vabamüürlus kui institutsioon on tegelnud [---] oma liikmete inspireerimisega ja koolitanud neid tegutsema juhtivates rollides. Tänu ühendusele on liikmed õppinud täitma paljusid kodanlikke ühiskondlikke rolle, milles neil on vähe varasemaid kogemusi või pole üldse. Neid rolle õpetades ning nende täitmiseks tinginust luues on vabamüürlus aidanud panna oma liikmete juhipotentsiaali praktikas vilja kandma.[16]

Kõige süstemaatilisemas uuringus kodanikuoskuste kohta tänapäeva Ameerikas on leitud, et töölisklassi kuuluvatele ameeriklastele pakuvad vabatahtlikud ühendused ja kirikud parimaid võimalusi kodanikuoskuste arendamiseks ning isegi professionaalidele on niisugused rühmad kodanikuoskuste õppimise paigana töökoha järel teisel kohal. Kaks kolmandikku või rohkemgi usuliste, kirjanduslike, noorte ning vennaskondlike teenistuslike organisatsioonide liikmetest kasutab selliseid oskusi nagu tekande tegemine ja koosoleku juhtimine.[17] Eelkõige on just kirikud üks vähestest allesjäänud tähtsatest institutsioonidest, kus kõikidest rassidest madala sissetulekuga, vähemuste hulka kuuluvad ja ebasoodsas olukorras olevad inimesed saavad õppida poliitikaks vajalikke oskusi ning ühiseks poliitilise tegevusega.[18] Selle tähendus on ülioluline igaühele, kes taotustab egalitaarset demokraatiat: ilma niisuguste institutsioonideta on klassiline ebavõrdsus Ameerika poliitikas palju suurem.[19]

Nii nagu ühendused sisendavad meisse demokraatlikke harjumusi, toimivad nad ka foorumitena oluliste ühiskondlike küsimuste hoidlikuks arutamiseks. Politoloogid on hakanud viimasel ajal taas tähelepanu pöörama „arutleva demokraatia" võimalustele ja lõksudele.[20] Mõned väidavad, et vabatahtlikud ühendused soodustavad arutelu kõige paremini, kui nad on majanduslikult, etniliselt ja usuliselt elanikkonna mikrokosmosed.[21] Teised jällegi väidavad, et isegi homogeensed organisatsioonid saavad arutlevat demokraatiat edendada, muutes meie avaliku suhtlemise mitmekülgsemaks. Näiteks kui vähemusgrupid nõuavad diskrimineerimisvastaseid eeskirju ning etniliste huvide kohustuslikku kaasamist koolide õppekavadesse ja valitsuse päevakorda, laiendavad nad tegelikult osalejate ringi.[22]

Vabatahtlikud ühendused võivad toimida nii arutelufoorumina kui paigana, kus saab õppida kodanikuvoorusi, näiteks aktiivset osalemist avalikus elus.[23] Keskkooli lõpetanute seas korraldatud järeluuringud on selgunud, et olenemata õpilaste sotsiaalsest klassist, akadeemilisest taustast ja enesehinnangust hääletavad, võtavad osa poliitilistest kampaaniatest ja arutavad ühiskondlikke küsimusi kaks aastat pärast [illegible]

[illegible] mitteaktiivsete noortega võrreldes palju suurema tõenäosusega [illegible] osalesid kooli ajal vabatahtlikes ühendustes.[24] Veel üheks kodanikuoskuseks on usaldusväärsus. Paljude uuringute põhjal võib öelda, [illegible] inimeste vahel on pidev suhtlus, hiilivad nad kohustustest kõrvale [illegible] palju väiksema tõenäosusega.[25] Kolmandaks sotsiaalse seotuse [illegible] omandatavaks kodanikuvooruseks on vastastikune seotus. Nagu [illegible] korduvalt nägime: mida rohkem on inimesed kaasatud kodanikuellu võrgustikesse (alates klubikoosolekutest ja kiriku piknikutest [illegible] sõpradega kokkusaamisteni), seda suurema tõenäosusega näitavad [illegible] üles muret teiste pärast – teevad vabatahtlikku tööd, annavad [illegible] tegelevad heategevusega jne. Politoloogide silmis on vastastikusel [illegible] veel üks tähendus – demokraatliku debati vastaspoolte valmidus [illegible] pärast piisavat arutelu kokku mõlemale poolele sobiva lahenduse [illegible] põhireeglites isegi (või eriti) siis, kui nad ei saavuta üksmeelt [illegible], mida teha tuleb.[26] Regulaarsed sidemed kaaskodanikega ei [illegible] seda, et ma suudan ennast nende olukorda panna, kuid sotsiaalne [illegible] niisama hästi kui garanteerib, et ma seda ei suuda.

[illegible] küljest on paljud mõistlikud kriitikud väljendanud kahtlust, kas [illegible] organisatsioonid on ikka demokraatiale tingimata kasulikud. On selge, et mõned rühmitised on avalikult demokraatiavastased [illegible] lemmiknäiteks on Ku Klux Klan. Ükski mõistlik teoreetik pole kunagi väitnud, et *iga* rühmitis edendab demokraatlikke väärtusi. Kuid isegi [illegible] pöörame oma tähelepanu nendele rühmitistele, mis tegutsevad demokraatia normide piires, on üheks levinud probleemiks see, et ühendused [illegible] huvigrupid – moonutavad valitsemisalaste otsuste tegemist. Alates [illegible] Lowi 1960. aastate teosest „End of Liberalism" („Liberalismi lõpp") [illegible] Jonathan Rauchi teoseni „Demosclerosis" („Demoskleroos") 1990. aastal on Ameerika pluralismi kriitikud väitnud, et üha spetsialiseeritumate [illegible] rühmitiste pidevad ja vastuolulised avaldused on halvanud isegi heade [illegible] tahtega riigiametnike tegevuse ja lämmatanud püüdlused vähendada [illegible] parandada ebaefektiivseid valitsusprogramme.[28] See kaebus tuletab [illegible] Madisoni muret, et pahandust tekitavad „kildkonnad" saavad ülekaalu [illegible] vangu arvelt kasu. Vastupidiselt pluralistide ideaalile, mille puhul [illegible] niisuguste rühmitiste vahelised kokkulepped toovad kaasa suurima [illegible] suurimale hulgale inimestele, on tulemuseks hoopis suurimad [illegible] kõige paremini organiseeritud väljavalitutele.

[illegible] probleemiks on see, et assotsiatsioonilised sidemed on kasu[illegible] neile, kellele loodus või olud on andnud parimad vahendid organiseerimiseks ja oma hääle kuuldavaks tegemiseks. Inimesed, kellel on [illegible] raha, staatus ja tihedad sidemed oma huvisid kaitsva kogukonna [illegible] metega, saavad pluralismist poliitilist kasu palju suurema tõenäosusega kui hariduseta, vaesed ja sidemeteta inimesed.[29] Teisisõnu – sotsiaalne kapital annab kõige rohkem juurde ja toob kasu neile, kellel on [illegible] olemas kapital, millega kaubelda. Kuni ühinemises esineb klassilist [illegible]sust, mida kinnitavad peaaegu kõik uuringud,[30] pole pluralistlik

demokraatia päris egalitaarne. Politoloog E. E. Schattschneider on [illegible] kohta öelnud kuulsa lause: „Pluralistliku taevariigi viga on selles, et [illegible] likoor laulab tugeva kõrgklassi aktsendiga."[31]

Lõpetuseks on pluralismi kriitikud ka oletanud, et see võib valland[illegible] poliitilise polariseerumise ja küünilisuse. Politoloogid, kes on mures [illegible] liitiliste massiparteide kui poliitikat organiseerivate jõudude hääbum[illegible] pärast, väidavad, et kodanikuühenduste poliitika on juba oma olemu[illegible] äärmuslik poliitika, kuna juhtideks ja aktivistideks on enamasti kind[illegible] vaadetega inimesed. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste u[illegible] ringute arhiivist pärit tõendite põhjal võib tõepoolest öelda, et ideo[illegible] line äärmuslus ja kodanikuosalus on omavahel seotud, ehkki nagu [illegible] näeme, on sellel asjaolul meie praegusele olukorrale ootamatu tähend[illegible]

Kui osalemine ja äärmuslus on omavahel seotud, põhjustab see [illegible] meid olulisi tagasilööke. Esiteks võivad ideoloogiliselt homogeensed [illegible] batahtlikud organisatsioonid liikmete vaateid võimendada ja isolee[illegible] nad potentsiaalselt valgustavatest alternatiivsetest seisukohtadest. [illegible] nel juhul võib niisugune kolkapatriotism tekitada paranoiat ja suhtl[illegible] Polariseerunud vabatahtlikus ühenduses on mõistlik arutelu ja läbi[illegible] kimised vastastikku vastuvõetava kompromissi saavutamiseks peaa[illegible] võimatud, kuna kõik osapooled keelduvad „põhimõtteliselt" järele a[illegible] mast. Lisaks võib poliitiline polariseerumine suurendada küünilisust [illegible] litsuse suutlikkuse suhtes probleeme lahendada ning vähendada usku[illegible] kodanikuosalusest mingit kasu on.[33]

Need on kõik tõsised probleemid. Vabatahtlikud ühendused pole [illegible] igal pool ja alati head. Nad võivad võimendada antiliberaalseid suund[illegible] musi ning neid võivad ära kasutada demokraatiavastased jõud. Peale s[illegible] ei saa sugugi kõigist osalejatest paremaid inimesi: näiteks õpivad mõ[illegible] eneseabirühmadega liitujad kaastunnet ja koostööd, teised muutu[illegible] aga hoopis nartsissistlikumaks. Politoloog Nancy Rosenblum on öelnu[illegible] „Ühistegevuse moraalne kasu selle liikmetele on määramatu."[34]

Vabatahtlikud rühmitised ei ole imerohi selle vastu, mis meie d[illegible] mokraatiat vaevab. Ka ei kaota sotsiaalse kapitali – normide, usaldu[illegible] ühenduste võrgustike – puudumine poliitikat ära. Kuid ilma sotsiaa[illegible] kapitalita on meil palju suurema tõenäosusega teatud tüüpi poliiti[illegible] Ameerika demokraatia tekkis ajalooliselt ebatavaliselt sotsiaalse kapi[illegible] li rikkas keskkonnas ning paljud meie institutsioonid ja tavad – näi[illegible] detsentraliseerituse ebatavaline tase meie valitsusprotsessides võrr[illegible] teiste tööstusriikidega – kujutavad endast kohastumusi niisugustele [illegible] dele. Nagu taim, mida on tabanud kliimamuutus, peaksid meie poli[illegible] lised tavad muutuma, kui sotsiaalne kapital pidevalt kahaneb. Kuid[illegible] võiks Ameerika ühiskond toimida palju väiksema sotsiaalse kapitali [illegible] kodanikuosaluse tingimustes?

Poliitika ilma silmast silma suhtlemise ja organiseerimiseta võib v[illegible] Perot' stiilis „elektroonilise raekoja", omamoodi rahvahääletusel p[illegible] neva demokraatia kuju. Kuulatakse ära palju arvamusi, kuid ainult [illegible]

[illegible] häälte sasipuntrana, ilma üksteisega suhtlemata ja otsustajaid [illegible] palju suunamata. Televisioonipõhine poliitika on poliitilise tegevu[illegible] seisukohalt sama mis meditsiiniteemalise seriaali vaatamine vaevuste [illegible] kannatavale inimesele. Nii nagu südant pole võimalik taaskäivitada [illegible] suhtlemispuldi abil, ei saa ka vabariiklikku kodanikuühiskonda te[illegible] panna ilma vahetu, näost näkku osalemiseta. Kodanikuks ole[illegible] ei ole tugitoolisport.

Poliitika ilma sotsiaalse kapitalita on poliitika distantsilt. Vestlused [illegible] või New Yorgis asuvasse raadiostuudiosse helistajate vahel ei [illegible] need „osalejad" ei pea kunagi vastandlikke seisukohti tõsiselt [illegible] ega järelikult sellest ka midagi õppima. Päris vestlused – need, [illegible] toimuvad kogukonnakoosolekutel, kus käsitletakse lagunevaid hoo[illegible] või koolide eelarvet – on demokraatliku probleemilahenduse seisu[illegible] „realistlikumad". Ilma niisuguse silmast silma suhtluseta, ilma [illegible] tagasisideta, ilma et oleksime sunnitud oma arvamusi teiste koda[illegible] valvsa pilgu all üle vaatama, on meil kergem otsida kiireid lahendusi [illegible] pidada patuoinaks igaüht, kes vastu vaidleb. Anonüümsus on põhi[illegible] selt arutelu needus.

Kui väheneb osalemine poliitilises arutelus – kui demokraatlikus väit[illegible] osaleb üha vähem hääli –, muutub meie poliitika räigemaks ja tasa[illegible] tähtsamaks. Kui suurem osa inimesi ei lähe koosolekule, on ülejäänud [illegible] tavaliselt äärmuslikumad, sest nad hoolivad tulemusest kõige [illegible]. Näiteks kirjeldab politoloog Morris Fiorina, kuidas üldiselt popu[illegible] ettepanek laiendada looduskaitseala tema elukohas Concordis Mas[illegible] saltsis jäi toppama pikale veninud ja kuluka vaidluse tõttu, mida ei [illegible] lõpetada väike rühm keskkonnakaitsjatest „õigeusklikke".[35]

Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringutest on selgu[illegible] ka Fiorina kogemus on tüüpiline: poliitiliselt äärmuslikumad amee[illegible] rikaanid on ühiskonnaellu aktiivsemalt kaasatud, samal ajal kui mõõdu[illegible] kaanid kipuvad kõrvale jääma. Kui hoida konstantsed kõik standardsed [illegible] demograafilised näitajad – sissetulek, haridus, linna suurus, piirkond, [illegible] sugu, rass, töö, perekonnaseis ja laste olemasolu –, siis ameeriklas[illegible] end ütlevad end olevat „väga" liberaalsed või „väga" konservatiivsed, [illegible] osa avalikest koosolekutest, kirjutavad Kongressile, osalevad ak[illegible] kohalikes kodanikuorganisatsioonides ja isegi käivad kirikus suu[illegible] tõenäosusega kui nende mõõdukamate vaadetega kaaskodanikud. [illegible] on see korrelatsioon ideoloogilise „äärmusluse" ja osalemise vahel [illegible] kümnenda sajandi viimasel veerandil tugevnenud, sest inimesed, [illegible] peavad end ideoloogiliselt „kuldseks keskmiseks", on avalikelt koos[illegible] telt, kohalikest organisatsioonidest, poliitilistest parteidest, rahva[illegible] koosolekutelt jms ebaproportsionaalselt suurel määral ära kadunud.[36]

[illegible] aastatel osalesid need, kes olid endi sõnul „kuldsed keskmised", [illegible] koosolekutel, kohalikes kodanikuorganisatsioonides ja poliitilis[illegible] parteides *poole* väiksema tõenäosusega kui 1970. aastate keskpaigas. [illegible] mõõdukate" liberaalide või konservatiividena kirjeldanud inimeste

osalemine vähenes umbes *ühe kolmandiku* võrra. Osalemise vähenemine oli väikseim inimeste seas, kes ütlesid end olevat „väga" liberaalsed või „väga" konservatiivsed – keskeltläbi vähem kui *ühe viiendiku* võrra. Ajalehtedele ja Kongressile kirjutamine või isegi kõne pidamine vähenes napilt 2 protsenti inimeste puhul, kes ütlesid end olevat „väga" liberaalsed või konservatiivsed, umbes 15 protsenti inimeste puhul, kes on eigi sõnul „mõõdukalt" liberaalsed või konservatiivsed, ning umbes 30 protsenti end „kuldseks keskmiseks" nimetanud inimeste puhul.[37]

Iroonia seisneb selles, et üha enam ameeriklasi peab oma poliitilisi vaateid keskpäraseks või mõõdukaks, kuid ideoloogilise spektri polariseerunumad äärmused moodustavad üha suurema osa inimestest, kes osalevad koosolekutel, kirjutavad kirju, tegutsevad komiteedes jne. Ameerika tavainimeste kodanikuelus on järk-järgult hakanud domineerima äärmuslikumad vaated, samal ajal kui mõõdukamad hääled on vaikinud. Selles mõttes teravdab kodanikuosaluse puudumine klassikalist „kildkonnavaimu" probleemi, mis tegi muret Ameerika riigi asutajatele.

Sama tähtis nagu tegelik osalemine on ka psühholoogiline osalemine. Ka siin on võtmeks sotsiaalne kapital. Uuringud näitavad, et enamik meie poliitilistest aruteludest toimub mitteametlikult lõunalaua või töökoha veeautomaadi juures. Me saame poliitika kohta teadmisi suuremate vestluste käigus. Sina räägid mulle, mida sa kuulnud oled ja mida arvad ning mida su sõbrad on kuulnud ja mida nemad arvavad, ning mina sobitan selle uue teabe oma mõttelisse andmebaasi, kaalun ja mõeldes läbi oma seisukoha mingis küsimuses. Suures hulgas ametlikes ja mitteametlikes kodanikevõrgustikes kujunevad meie vaated nii tevahetuste käigus sõprade ja naabritega. Sotsiaalne kapital võimaldab poliitilisel teabel levida.[38]

Samas, nagu on märkinud politoloogid Cathy J. Cohen ja Michael C. Dawson, pole need mitteametlikud võrgustikud kõigile kättesaadavad. Ameerika kesklinnades vaesuses elavad afroameeriklased ei kannata mitte ainult kehva majandusliku olukorra tõttu, vaid ka poliitilise teabe ja võimaluste puudumise tõttu. Nende uuringust Detroidi naabruskondade kohta, kuhu on koondunud vaesus, selgub, et isegi elanikud, kes ei puudust ei kannata, käivad kirikus, kuuluvad vabatahtlikku organisatsiooni, võtavad osa avalikest koosolekutest ja räägivad poliitikast palju väiksema tõenäosusega kui nendesarnased inimesed paremas olukorras olevates naabruskondades.[39] Väga vaeste naabruskondade inimesed tunnevad end olevat oma poliitilistest esindajatest ära lõigatud ning neil tundub poliitikas ja kogukonnaelus osalemine mõttetu. Selles võõrandumises ja apaatias, mis on osalt realistlik hinnang tõelises hädas olijate kaajalisele ignoreerimisele riigi poolt, kajastub ka asjaolu, et kesklinnade naabruskondades puuduvad sageli institutsioonid kodanike poliitilise tegevusse mobiliseerimiseks. Teisisõnu inimesed ei osale, sest neid ei mobiliseerita, ning kui neid ei mobiliseerita, ei saa nad kunagi osalemise vilju maitsta..

Eriti võib-olla polegi tõhusaks demokraatiaks vaja silmast silma mobiliseerimist. Väidetakse, et selliste suurte riiklike ühenduste nagu Ameerika Pensionäride Ühendus, Auduboni Selts ja NAACP puhul on piisav, kui nad esindavad oma laialivalguva liikmeskonna huve. Nii nagu me palkame mehaaniku oma autot parandama ja finantshalduri oma vara eest hoolitsema, võib ka öelda, et meie jaoks on lihtsalt mõistlikuks tööjaotuseks palgata Pensionäride Ühendus seisma meie kui tulevaste pensionäride huvide eest, Auduboni Selts kaitsma meie keskkonnaalaseid huvid ning NAACP toetama meie seisukohti rassiküsimustes jne. „See on de tocqueville'lik demokraatia," möönab Michael Schudson, „kuid need organisatsioonid võivad olla väga tõhusaks rakenduspaigaks kodanike jaoks. Kodanik, kes nendega liitub, võib saavutada sama ühiskondliku tulemuse vähema isikliku jagelemiseta. Seda eriti siis, kui me käsitleme poliitikat ühiskondlike tegutsemisviiside kogumina. Kui inimene on Sierra Klubi või Riikliku Laskurite Ühenduse liige, võib tal olla võimalik sellest tulemuslikumalt mõjutada kui siis, kui ta käib kohalike klubide korraldatud pidulikel einetel.[40] Mõnede intellektuaalide arvates on kodanikuks olemisel volinike kaudu teatav võlu.[41]

Kui käsitame poliitikat ja demokraatiat laiemalt kui lihtsalt kitsaste huvide kaitsmisena, siis ei pruugi palgatöötajate juhitavad professionaliseeritud Washingtoni-kesksed propagandaorganisatsioonid meid rahuldada, kuna just neil kohalikel pidulikel söömaaegadel lihvitakse kodanikuoskusi ning toimub tõeline vastastikune arutelu. Nagu väidab Theda Skocpol:

> Klassikalises kodanike Ameerikas said miljonid tavalised mehed ja naised üksteisega suhelda, osaleda ühendustes kõrvuti privilegeeritumate inimestega ja mõjutada nii kogukonnas kui ka riigis toimuvat. [---] Viimasel ajal on vanast kodanike Ameerikast mööda läinud ning selle kõrvale lükanud hulk elukutseliste domineeritud propagandarühmi ja mittetulundusühinguid, mille liikmelisus on harva oma nime väärt. Selle protsessi käigus on ohvriks toodud kodanike ühistegevuse idee ja demokraatliku mõjutamise võimalused.[42]

Peter Skerry on väitnud, et suuri üleriigilisi ühinguid ei juhi mitte liikmete panus – mis on ju tavaliselt lihtsalt liikmemaksu tasumise tšekk –, vaid peakorteri isikkoosseis. Neid inimesi suunatakse paratamatult tegema seda, mida soovivad nende suuremad patroonid: jõukad üksikisikud, sihtasutused, isegi valitsusasutused, mis paljusid neist kaudselt rahastavad. Kuna vabatahtlike organisatsioonide liikmed on geograafiliselt hajutatud, toetuvad need organisatsioonid oma tegevuse edendamisel samasti ka meediastrateegiatele. Osalemise suurendamiseks mõeldud meediastrateegiad rõhutavad sageli rühma „vaenlaste" tekitatavaid ohtusid ning selle käigus esitatakse meile seisukohtade ja vastasseisudega ülepüimitud poliitikat, mitte mõistlikku arutelu.[43]

On veel üks põhjus, miks suured „tertsiaarsed" organisatsioonid asenda poliitikas osalemise isiklikumaid vorme: enamikku poliitilisi suseid ei langetata Washingtonis. Seega, et olla tõhus, ei saa poliitiline tegevus piirduda liikmemaksutšeki saatmisega Washingtonis asuvat huvigrupile. Näiteks avastas majandusteadlane James T. Hamilton, et hoida paljud teised tegurid konstantsed) piirkondadesse, kus elanikud oma kodu omanikud ning osalevad valimistel, rajatakse ohtlike jäätmete käitlustehas väiksema tõenäosusega kui naabruskonda, kus inimesed üürivad elamispinda ja käivad harva valimas. Ta järeldas, et asukohta sides otsustavad ohtlikke jäätmeid käitlevad ettevõtted selliste paikade kasuks, kus nad leiavad tõenäoliselt kõige vähem kohalikku organiseeritud vastuseisu.[44] Seega õõnestab kodanikuosaluse puudumine kohalik tasandil naabruskonna võimalusi enda eest seista. Muidugi võib esineda ka vastupidist, sest mitteosalemine ja suutmatus oma huvide eest seista on sama mündi kaks külge.

Sotsiaalne kapital ei mõjuta mitte ainult seda, mis poliitikasse läheb, vaid ka seda, mis sealt välja tuleb. Parim näide kodanikuosaluse võimalikust mõju kohta valitsuse suutlikkusele ei ole pärit mitte Ühendriikidest, vaid uuringust, mille me koos mitme kolleegiga tegime niisugusel näilisel mõistatuslikul teemal nagu Itaalia piirkondlik valitsus.[45]

Alates 1970. aastast on itaallased üle riigi rajanud rühma potentsiaalselt võimsaid piirkondlikke valitsusi. Need kakskümmend uut asutist olid vormilt peaaegu identsed, kuid sotsiaalne, majanduslik, poliitiline ja kultuuriline keskkond, millesse nad paigutati, varieerus oluliselt, ulatudes eelindustriaalsest postindustriaalseni, vagalt katoliiklikust tulihingeliselt kommunistlikuni, loiult feodaalsest ülimodernseni. Nagu botaanik võib uurida taime arengut, mõõtes eri peenardesse istutatud geneetiliselt identsete seemnete kasvu, nii püüdsime meie mõista valitsuste suutlikkust, uurides, kuidas need uued asutused erisugustes tingimustes arenesid. Nagu võiski oodata, osutusid mõned neist uutest valitsustest häbidateks läbikukkujateks – ebatõhusaks, letargiliseks ja korrumpeerunuks. Teised olid seevastu märkimisväärselt edukad, käivitasid innovatiivseid vanurite koduhooldusprogramme ja rajasid ametikoolituskeskusi, edendasid investeeringuid ja majandusarengut, rakendasid uusi keskkonnastandardeid ja rajasid uuenduslikke perekliinikuid, ajades ühiskondlikku asju tõhusalt ning pälvides oma valijate rahulolu.

Mis võiks seletada neid ilmseid erinevusi valitsemise kvaliteedis? Mõned näiliselt enesestmõistetavad vastusevariandid osutusid ebaolulisteks. Valitsuste korraldus oli piirkonniti liiga sarnane, et sellega saaks seletada kontraste suutlikkuses. Parteipoliitika ja ideoloogia ei olnud kuigi olulised. Rikkusel ja heaolul polnud otsest mõju. Asi polnud ka sotsiaalses stabiilsuses, poliitilises harmoonias ega rahvastiku liikumises. Ükski neist teguritest ei korreleerunud eduka valitsemisega, nagu me olime oodanud.

tõhusam näitaja oli hoopis see, mida oleks võinud ette näha Alexis de Tocqueville. Eduka piirkonna tunnusteks olid tugevad kodanikuosaluse traditsioonid – valimistel osalemine, ajalehtede lugejaskonna suurus, osalemine lauluseltsidesse ja kirjandusringidesse, heategevusklubidesse nagu Lions ning jalgpalliklubidesse.

Erinevalt Itaalia piirkondades, näiteks Emilia Romagnas ja Toscanas, on palju aktiivseid kogukondlikke organisatsioone. Nende piirkondade poliitikke rakendavad tegevusse ühiskondlikud probleemid, mitte patroonid. Nad usuvad, et teised tegutsevad õiglaselt ja järgivad seadusi. Nende kogukondade juhid on suhteliselt ausad ja pooldavad võrdsust. Horisontaalsed ja poliitilised võrgustikud on organiseeritud horisontaalselt, mitte hierarhiliselt. Need „kodanike kogukonnad" väärtustavad solidaarsust, kodanikuosalust ja ühtsust. Ning siin demokraatia toimib.

Itaalia teises otsas on nõrga kodanikuühiskonnaga piirkonnad nagu Calabria ja Sitsiilia, mida iseloomustab hästi prantsuskeelne sõna *incivisme*. Seal on kängu jäänud kogu kodanikuks olemise mõiste. Osalemine horisontaalsetes ja kultuurilistes ühendustes on kasin. Elanike arvates peaks ühiskondlike asjadega tegelema keegi teine – *i notabili*, „bossid", „poliitikud", aga mitte nemad ise. Peaaegu kõik on nõus, et seadusi tehakse selleks, et neid rikkuda, kuid teiste seadusevastast tegevust kartes nõuavad tavalist rangemat korda. Sattunud nendesse põimuvatesse nõiaringidesse, tunnevad peaaegu kõik end võimetu, rõhutu ja õnnetuna. Vaevalt on üllatuseks, et esindusvalitsus pole siin nii tõhus nagu tugevama kodanikuühiskonnaga kogukondades.

Kodanikekogukonna ajaloolised juured on hämmastavalt sügaval. Kodanikuosaluse ja sotsiaalse solidaarsuse kestvad traditsioonid ulatuvad peaaegu tuhande aasta taha, üheteistkümnendasse sajandisse, kui loodi kogukondlikud vabariigid sellistes kohtades nagu Firenze, Bologna ja Genova, mis on tänapäeval just need kogukonnad, kus on olemas kodanikuosalus ning valitsemine on edukas. Selle ühiskondliku pärandi keskmes on rikkalikud organiseeritud vastastikuse seotuse ja kodanike solidaarsuse võrgustikud – gildid, religioossed vennaskonnad ja kindluste kaitseühendused keskaegsetes kommuunides; kooperatiivid, vastastikuse abi seltsid, naabruskondlikud ühendused ja lauluseltsid kahekümnendal sajandil.

Kodanikuosalus on oluline nii valitsemise nõudmise kui ka pakkumise poolel. Nõudmise poolel ootavad tugevama kodanikuühiskonnaga kogukondade elanikud paremat valitsemist ja (osalt tänu nende endi pingutustele) ka saavad seda. Nagu ohtlikke jäätmeid käsitleva uuringu puhul nägime – kui otsuste tegijad eeldavad, et kodanikud peavad neid poliitiliselt vastutavaks, kalduvad nad pigem oma halvemaid impulsse kontrollima, kui et seisavad silmitsi avalike protestiavaldustega. Pakkumise poolel aitavad esindusvalitsuse suutlikkusele kaasa tugeva kodanikuühiskonnaga kogukondade sotsiaalne infrastruktuur ja nii ametnike kui ka kodanike demokraatlikud väärtushinnangud. Majandustermineid

kasutades vähendab sotsiaalne kapital tehingute maksumust ja leevendab kollektiivse tegevuse dilemmasid. Kui inimesed tunnevad üksteist, suhtlevad üksteisega iga nädal lauluproovis või spordivõistlustel ning usuvad, et teised käituvad ausalt, siis on neil olemas mudel ja moraalne alus, millele oma edasised ühised ettevõtmised toetada. Leebe valitsus toimib paremini sotsiaalse kapitali olemasolu korral. Politsei lahendab rohkem juhtumeid, kui inimesed hoiavad silma peal sellel, kes kogukonda tulevad ja kes sealt lahkuvad. Lastehoolduse osakonnad teevad „perede alalhoidmiseks" rohkem ära, kui naabrid ja sugulased pakuvad hädas olevatele lapsevanematele sotsiaalset tuge. Riiklikud koolid annavad paremat haridust, kui lapsevanemad löövad vabatahtlikult kaasa ja hoolitsevad selle eest, et lapsed oma kodused ülesanded ära teeksid. Kui inimesed ei ole kogukonda kaasatud, on valitsuse töötajate – bürokraatide, sotsiaaltöötajate, õpetajate jt – koormus palju suurem ja edu sellevõitu raskemini saavutatav.

Kodanikuühiskonna traditsioonid paistavad olevat olulised ka Ühendriikides. Nagu ma 16. peatükis lühidalt selgitasin, tegi politoloog Daniel Elazar 1950. aastatel murrangulise uuringu Ameerika „poliitilise kultuuri" kohta.[46] Ta järeldas, et on kolm kultuuri: „traditsionalistlik" kultuur lõunaosariikides, „individualistlik" kultuur Kesk-Atlandi ja läänepoolsetes riikides ning „moralistlik" kultuur, mis on koondunud kirde- ja Kesk-Lääne osariikidesse ning Vaikse ookeani äärsetesse loodeosariikidesse. Märkimisväärne on see, et Elazari poliitilise kultuuri kaart meenutab väga joonisel 80 kujutatud sotsiaalse kapitali jaotust. Traditsionalistlikes osariikides, kus poliitikas on enamasti juhtpositsioonil uuendustevastane eliit, on ka sotsiaalset kapitali tavaliselt kõige vähem. Individualistlikes osariikides, kus poliitikat teostavad tugevad parteid ja professionaalsed poliitikud ning kus keskendutakse majanduskasvule, on sotsiaalset kapitali tavaliselt mõõdukal tasemel. Moralistlikes osariikides, kus hinnatakse kõrgelt „head valitsemist", probleemipõhiseid kampaaniaid ja sotsiaalseid uuendusi, on tavaliselt üsna kõrge sotsiaalse kapitali tase. Elazari uuringu põhjal koostatud poliitilise kultuuri indeksi ja meie sotsiaalse kapitali indeksi vaheline korrelatsioon on üllatavalt suur.[48]

Kas kodanikuühiskonna traditsioonid määravad ka Ühendriikide valitsuste iseloomu? Veenvatest uuringutest on selgunud, et sotsiaalse kapitali poolest rikkad „moralistlikud" osariigid on avalikus poliitikas enamasti ebatavaliselt innovatiivsed ning neil on valitsuse töötajate palkamisel, tulemuslikkusel põhinevad süsteemid. Nendes osariikides on poliitika probleemidele orienteeritud, keskendub sotsiaalsetele ja haridusalastele teenustele ning on silmanähtavalt vähem korrumpeerunud. Esialgsete uurimistulemuste põhjal võib öelda, et rohke sotsiaalse kapitaliga osariikides on valitsused tulemuslikumad ja uuenduslikumad.[49]

Ka omavalitsuste tasandil on uuringutest selgunud, et tavainimeste kaasatuse kõrge tase nõrgestab patronaažipoliitikat[50] ja tagab kogukonnaarenguks ettenähtud riiklike toetuste võrdsema jaotamise.[51] Ning ins-

tsionaliseeritud naabruskondlike organisatsioonidega linnades, nagu Portland (Oregon) ja St. Paul (Minnesota), rakendatakse palju tulemuslikumalt ellu ettepanekuid, mida kohalikud inimesed teevad. Neis linnades on ka suurem poolehoid ja usaldus omavalitsuste vastu.[52]

Selge rohke sotsiaalse kapitali ja valitsuse kõrge suutlikkuse vahel tekitab esmapilgul esmestmõistetava küsimuse: kas on olemas samasugune seos kahaneva sotsiaalse kapitali ja valitsuse väheneva usaldamise vahel? Kas on see meie demokraatliku rahulolematuse ja kodanikuosaluse puudumise taha? Üldiselt arvatakse, et valitsuse vastu suunatud küünilisus on põhjustanud meie mitteosalemise poliitikas, kuid ka vastupidine on täiesti võimalik: me oleme rahulolematud, kuna meie ja meie naabrite tagasihoidumise tõttu on kannatanud valitsuse tegelik suutlikkus. Nagu ütleb Pogo: „Kohtusime vaenlasega ning selleks oleme meie ise."

Sotsiaalne kapital mõjutab valitsemist mitut moodi. Me oleme kõik kuulnud, et riigil läheb paremini, kui igaüks maksab oma makse. Keegi ei taha toetada maksupettusi. Maksusüsteemi kehtivus sõltub osalt usust, et me kõik maksame oma osa. Ometi teame, et maksuametil pole kuidagi võimalik kõiki kontrollida, nii et mõistlikel kodanikel on igati põhjust usaldada, et kui nad maksavad oma osa, subsideerivad nad õigupoolest neid, kes pole nii ausad. See on maksuametiga ja üldse maksusüsteemiga seotud illusioonide hävitamise retsept.

Kuid mitte kõik pole ühtmoodi illusioonideta. Tuleb välja, et osariikides, kus kodanikud peavad teisi inimesi põhiliselt ausaks, makstakse enamasti tekohaselt makse rohkem kui vähese sotsiaalse kapitaliga osariikides. (Vt joonis 89.)[4] Kui vaatleme osariikide erinevusi sotsiaalse kapitali, sissetuleku (inimese kohta), sissetulekute ebavõrdsuse, rassilise koosseisu, urbanismi ja haridustaseme osas, *on sotsiaalne kapital ainus tegur, mille põhjal saab edukalt ennustada, kas makse makstakse nõuetekohaselt*.[53] Samuti on uuringutest selgunud, et konkreetsed maksumaksjad, kes usuvad, et teised on ebaausad või ei usalda valitsust, petavad ka ise suurema tõenäosusega.[54] Minu valmidus oma osa ära maksta sõltub suuresti sellest, kas ma arvan, et teised teevad sama. Tegelikult on valitsus rohke sotsiaalse kapitaliga kogukonnale „meie", mitte „nemad". Seega suurendab sotsiaalne kapital valitsuse seaduslikkust: maksan makse, kuna usun, et teised inimesed maksavad ka, ning pean maksusüsteemi üldiselt nõuetekohaselt õiglaseks. Kuid kogukonnas, mille elanike vahel puuduvad vastastikuse sõltuvuse sidemed, ei tunne ma kohustust vabatahtlikult makse maksta, kuna usun, et suurem osa inimesi petab, ning pean maksusüsteemi vabaduse järjekordseks nurjunud programmiks, mille lõid „nemad", mitte „meie".

Selles kontekstis ei ole üllatav, et üks tõhusamatest üksmeelse koostöö toetamist määravatest teguritest on kodanikuosaluse määr. Veelgi märkimisväärsem on avastus, et kogukondades, kus niisugused sotsiaalse kapitali näitajad nagu valimistel osalemine ja sotsiaalne usaldus on kõrgel tasemel, on panus avalikku ringhäälingusse oluliselt suurem, isegi

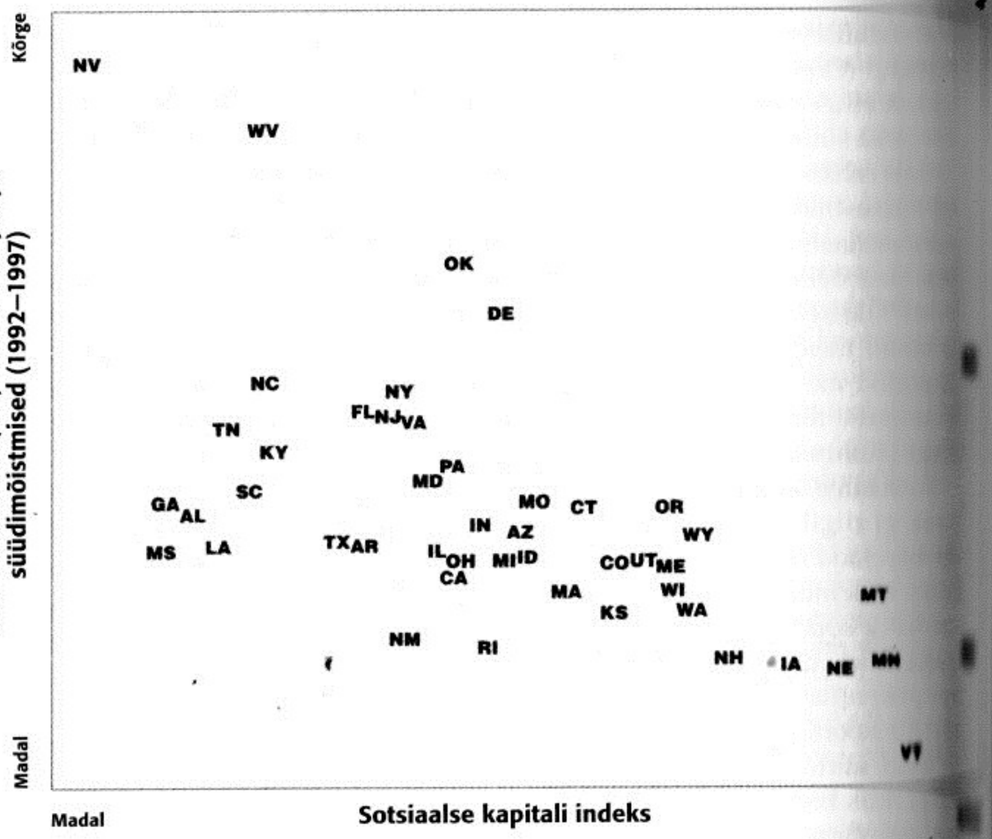

Joonis 89. *Maksudest kõrvalehoidmine on madal rohke sotsiaalse kapitaliga osariikides*

kui hoida konstantsed kõik teised tegurid, mis pidavat auditooriumi ... listusi ja kulutusi mõjutama – haridus, jõukus, rass, maksude mahaar... vamise võimalus ja riiklikud kulutused.[55] Avalik ringhääling on avalik... hüve klassikaline näide – saan kasu olenemata sellest, kas ma maksan v... mitte, ning minu panus iseenesest ei hoia tõenäoliselt raadiojaama ... Miks peaks ükski ratsionaalne, omakasupüüdlik kuulaja, isegi Jim Lehr... ri fänn, saatma tšeki kohalikule raadiojaamale? Vastus näib olevat see, ... vähemalt rohke sotsiaalse kapitaliga kogukondades on „omakasupüüd... likkus" tänu kodanikuühiskonna normidele laiema tähendusega ning ... seal usutakse rohkem vastastikusesse seotusse. Kui niisiis meie sotsiaal... kapitali varud kahanevad, tunnevad üha rohkemad meist kiusatust „jä... nest sõita", ja mitte ainult ignoreerides üleskutseid „vaatajatele nagu sina... vaid jättes hooletusse lõpmatu hulga kodanikukohustusi, mis muudavad ... demokraatia toimimise võimalikuks.

Samuti on uuringutest selgunud, et sõjaväeüksused on tõhusamad, ku... solidaarsuse ja usalduse sidemed on tugevad, ning et tugevate sotsiaal... sete võrgustikega ja tavainimeste ühendustega kogukonnad tulevad ... ootamatute kriisidega paremini toime kui kogukonnad, kus niisugused

...iskondlikud ressursid puuduvad.[56] Kõigil neil juhtudel nõuab meie ...ishuvi tegusid, mis on vastuolus meie vahetu omakasupüüdlikkusega ...ng mille puhul on eelduseks, et ka meie naabrid tegutsevad kollektiiv-...st. Tänapäeva ühiskonnas on rohkelt võimalusi „jänest sõita" ja opor-...lismi harrastada. Demokraatia ei nõua, et kodanikud oleksid isetud ...ohakud, kuid paljudel tagasihoidlikel viisidel eeldab ta siiski, et suurem ...a meist suudab kiusatusele petta enamasti vastu seista. Üha rohkem ...andeid näitab, et sotsiaalne kapital tugevdab meie paremat, avalamat ...ndi. Meie demokraatlike institutsioonide suutlikkus sõltub täiesti mõõ-...tavalt sotsiaalsest kapitalist.

22. peatükk

Sotsiaalse kapitali varjukülg

PUUPÄINE, KITSARINNALINE, materialistlik, snooblik, lipitsev, vagatsev osalemisaldis keskklassi inimene on Ameerika kirjanduses populaarne tegelaskuju. 1998. aasta film „Pleasantville" pilkas 1950. aastaid kui provintslikke, naistevaenulikke, rassistlikke, profašistlikke ja (mis kõige hullem) igavaid, võrreldes valgustatud, vabastatud, säravates värvides 1990ndatega. Vaevalt oli see satiiriline lähenemine originaalne. Juba 1868. aastal kirjutas Henry David Thoreau ajakirjas *Atlantic Monthly* põlglikult, et „ameeriklane on mandunud Odd Fellowsi ordu liikmeks, keda võib ära tunda tema karjainstinkti arenemise ja intellekti silmanähtava puudumise järgi."[1]

Sinclair Lewis, Ameerika esimene Nobeli kirjanduspreemia laureaat, tõi meie keelde sõna *babbittry* (filisterlus) oma 1922. aasta romaaniga kinnisvaraagent George F. Babbittist, kes oli Ohios asuva Zenithi linna ja Vabariikliku Partei 100-protsendiline toetaja ning kelle kellaketi küljes rippus

> suur kollakas põdrahammas, mis osutas ta kuuluvust vennalikku ja isekaitsja põdraordu liikmeskonda. Hall ülikond oli hea lõikega, hästi õmmeldud ning täiesti tavaline. Lõpuks pistis ta Booster-klubi märgi kuue reväärile. Üleva kunsti lapidaarse lühidusega oli märgil vaid kaks sõna: „Boosters-Pep!" Sellest siis tuli, et Babbitt tundis ennast nii lojaalse ja tähtsana. See sidus teda kõigi Tublide Poistega, heade, sõbralikkude, äriringkonnis mõõtuandvate isikutega. See oli tema V.C., ta Auleegioni Pael, ta Phi-Beta-Kappa nõel.
>
> Klubid ja teistega läbikäimine olid ta vaimule meelepäraseks toiduks. Igalt korralikult Zenithi mehelt nõuti, et ta kuuluks ühte, parem veel kahte või kolme organisatsiooni, milleks pakkusid võimalusi arvutu hulk igasuguseid loože ja jõukust reklaamivaid einestamisklubisid – rotaristid, Kiwanis' klubi või Booster-klubi, Isemeelsed, Põhjapõdrad, Vabamüürlased, Punanahad, Metsme-

> hed, Öökullid, Kotkad, Makkabeistid, Püütia rüütlid, Kolumbuse rüütlid ja teised salaordud, mida kõiki iseloomustasid kõrgeastmeline südamlikkus, terve moraal ja konstitutsiooni austus. Organisatsioonidesse astumiseks oli neli põhjust: Kõik tegid nii. See oli äri suhtes kasulik, sest looživennad said sageli üksteisele klientideks. Et ameeriklane ei võinud saada „Geheimrat'iks" ega „Commendatoreks", siis avanes tal sel teel võimalus saada igasuguseid salvitud tiitleid, nagu Kõrgeauline Protokollija ja Suur Hoogow, mida võis lisada tavalisele majori, kohtuniku või professori tiitlile. Ja see andis rangelt valvatud ameerika abielumehele võimaluse veeta ühe õhtu nädalas väljaspool kodu. Loož oli talle *piazzaks*, tänavakohvikuks. Ta võis seal piljardit mängida, mehejuttu rääkida ja olla rõve ning julge. Kõigi nende põhjuste pärast oli Babbitt, nagu ta ise nimetas, „sekkalööja".[2]

Sellised tegelased nagu George Babbitt heidavad sotsiaalsele kapitalile varju. Nad sunnivad meid hoolega uurima, millised pahed võivad peituda kodanikuvooruste varjupoolel.

PRANTSUSE REVOLUTSIOONI plakatitele oli kirjutatud kolm ideaali – vabadus, võrdsus ja vendlus. Vendlus sellisena, nagu Prantsuse demokraadid seda ette nägid, oli teine nimetus sellele, mida mina nimetan „sotsiaalseks kapitaliks". Küsimus, mis jäi nendel plakatitel ja ka hilisemates filosoofilistes aruteludes lahendamata, on see, kas need kolm head asja käivad alati koos. Suur osa Lääne poliitilisest arutelust viimase kahesaja aasta jooksul on keerelnud vabaduse ja võrdsuse kompromisside ümber. Liiga palju vabadust või vähemalt liiga palju vabadust teatud kujul võib võrdsust õõnestada. Vähem tuntud, kuid mitte vähem olulised on kompromissid, mis hõlmavad ideaalikolmiku kolmandat väärtust: kas liiga palju vendlust on vabadusele ja võrdsusele kahjulik? Kõik head asjad ei käi tingimata koos, nii et ehk võib sihiteadlik sotsiaalse kapitali taotlemine vabadust ja õigust lubamatult piirata. Käesolevas peatükis käsitlemegi mõningaid neist keerulistest normatiivsetest küsimustest.

Kas sotsiaalne kapital on vabaduse ja sallivusega vastuolus? See oli ja on klassikaline liberaalne vastuväide kogukondlikele sidemetele: kogukond piirab vabadust ja soodustab sallimatust. Üheksateistkümnendal sajandil elanud taibukas inglane Walter Bagehot kirjeldab, kui rõhuvad võivad olla kogukonna õrnad kütked:

> Võib rääkida Nero või Tiberiuse türanniast, kuid tõeline türannia on meie kõrvalmajas elava naabri türannia. Milline seadus on karmim kui kohustus teha seda, mida teeb tema? Milline ike on tuskatekitavam kui vajadus olla tema moodi? Millise hirmuvalitseja salaluure on sinu koduuksel mõjusam kui kõrvalmaja elaniku

> pilguheit? Avalikul arvamusel on läbitungiv mõju ning ta sunnib endale kuuletuma; ta nõuab, et mõtleksime teiste inimeste mõtteid, räägiksime teiste inimeste sõnu ja järgiksime teiste inimeste harjumusi.[3]

1950. aastatel olid inimesed Ameerika väikelinnades aktiivselt kogukonnaellu kaasatud, kuid paljudele tundus, et see sotsiaalse kapitali ülekaal sunnib peale konformismi ja tekitab sotsiaalset lõhestumist. 1960. aastatel õitses sallivus ja mitmekesisus, kattudes peaaegu täielikult sotsiaalse kapitali vähenemisega.[4] Tähelepanelikud vaatlejad nagu Michael Schudson ja Alan Wolfe on oletanud, et järgnenud aastatel on ameeriklased muutunud sallivamaks, kuid samas üksteisega vähem seotuks.[5] „Kas saavutused vabaduse osas ei tee ehk tasa kaotusi kogukonna vallas?" on [illegible] küsinud.

Kahtlemata oli 1990. aastate Ameerika tolerantsem kui 1950ndate või isegi 1970. aastate Ameerika. Üldise ühiskonnauuringu arhiivi põhjal on tabelis 7 kokkuvõtlikult esitatud toetusmõõdikud kolme laia valdkonna kohta, milleks on rassiline integratsioon, sooline võrdõiguslikkus ja homoseksuaalsete vabadused, s.t vabadus toetada vastuolulisi vaateid nii sõnades kui kirjasõnas. Joonis 90 annab ülevaate sellest, kuidas ameeriklaste arvamused kõigis neis kolmes valdkonnas kahekümnenda sajandi viimastel veerandi jooksul muutusid. Kõigis tabelis 7 kokkuvõtlikult esitatud kahekümne ühes küsimuses muutus suhtumine kahekümnenda sajandi teisel veerandil tegelikult sallivamaks: rohkem sallivust rassidevaheliste abielude suhtes, rohkem sallivust töötavate naiste suhtes, rohkem sallivust homoseksuaalsuse suhtes jne.

Sallivuse suurenemine on viimastel aastakümnetel olnud ilmne ja ulatuslik. Aastal 1956 ütles 50 protsenti ameeriklastest, et valged ja mustanahalised peaksid käima eraldi koolides; aastal 1995 ütles seda vaid 7 protsenti. Aastal 1963 ütles 45 protsenti valgenahalistest ameeriklastest, et nad koliksid ära, kui nende naabriteks tuleksid mustanahalised; aastal 1997 ütles seda 1 protsent. Aastal 1973 vastas vaid 20 protsenti ameeriklastest, et mõni teise rassi esindaja oli hiljuti nende kodus õhtusöögil olnud, seevastu 1996. aastaks oli see osakaal peaaegu kahekordistunud ja tõusnud 42 protsendini. Alles 1987. aastal oli 46 protsenti kõigist ameeriklastest rassidevaheliste kohtamiste vastu, aastaks 1999 oli see arv enam poole võrra vähenenud ja langenud 23 protsendini. 1963. aastal toetas rassidevahelisi abielusid keelustavaid seadusi 61 protsenti ameeriklastest, aastaks 1998 oli seda meelt vaid 11 protsenti. Rassidevahelised sotsiaalsed sillad tugevnesid, olgugi et – või ehk just seepärast, et – suurem osa sotsiaalse kapitali vorme hakkas nõrgenema.

1973. aastal olid peaaegu pooled ameeriklased (45 protsenti) selle poolt, et kohalikus raamatukogus keelataks raamatud, mis toetavad homoseksuaalsust, kakskümmend viis aastat hiljem oli see näitaja langenud 26 protsendini. Aastatel 1987–1999 vähenes see osa ameeriklastest, kes

[illegible] homoseksuaalsete õpetajate vallandamist, enam kui pooltelt [illegible] üht kolmandikku. 1975. aastal olid pooled ameeriklased veel [illegible], et „enamik mehi sobib meelelaadilt poliitikuks paremini kui enamik naisi" ning et „naise koht on kodus". Aastaks 1999 toetas neid [illegible] alla veerandi inimestest. Kõigi nende statistiliste suundumuste [illegible] teatud klass ameeriklasi, kes on üha enam vabanenud häbist ja [illegible].[6]

Tabel 7. Rassilise integratsiooni, soolise võrdõiguslikkuse ja homoseksuaalsete vabaduste sallivusindeks.

Sallivus rassilise integratsiooni suhtes (ainult valged)

1. *Valgetel inimestel on õigus soovi korral [neegreid/mustanahalisi/afroameeriklasi] oma naabruskonda mitte lasta ning [neegrid/mustanahalised/afroameeriklased] peaksid seda õigust austama. (nõustun/ei nõustu)*
2. *Kas teie arvates peaksid olema seadused, mis keelavad abielu [neegrite/mustanahaliste/afroameeriklaste] ja valgete vahel? (jah/ei)*
3. *Kas viimastel aastatel on keegi teie perekonnast kutsunud koju õhtusöögile sõbra, kes on [neeger/mustanahaline/afroameeriklane]? (jah/ei)*
4. *Oletagem, et toimub ülekogukonnaline hääletamine elamispinna küsimuses. On kaks võimalikku seadust, mille poolt hääletada. Ühe seadusega nähtaks ette, et majaomanik võib ise otsustada, kellele oma maja müüa, isegi kui ta eelistab mitte müüa [neegritele/mustanahalistele/afroameeriklastele]; teine seadus ütleb, et majaomanik ei saa keelduda maja kellelegi müümast tema rassi või nahavärvuse tõttu. Millise seaduse poolt te hääletaksite?*
5. *Kui teie erakond esitaks presidendikandidaadiks [neegri/mustanahalise/afroameeriklase], kas hääletaksite tema poolt, kui tal oleks sellele ametikohale vastav kvalifikatsioon? (jah/ei)*
6. *Kui teie ja teie sõbrad kuuluksite klubisse, mis ei võta liikmeks [neegreid/mustanahalisi/afroameeriklasi], kas püüaksite reegleid nõnda muuta, et ka [neegrid/mustanahalised/afroameeriklased] saaksid liituda? (jah/ei)*

Sallivus feminismi suhtes

1. *Naised peaksid kodu eest hoolitsema ja jätma riigijuhtimise meeste hooleks. (nõustun/ei nõustu)*
2. *Kas te kiidate või ei kiida heaks, et abielunaine teenib raha ettevõtluses või töösuhtes, kui tema abikaasa suudab teda ülal pidada? (kiidan heaks/ei kiida heaks)*
3. *Kui teie erakond esitaks presidendikandidaadiks naise, kas hääletaksite tema poolt, kui tal oleks sellele ametikohale vastav kvalifikatsioon? (jah/ei)*
4. *Enamik mehi sobib meelelaadilt poliitikuks paremini kui enamik naisi. (nõustun/ei nõustu)*
5. *Kõigile on kasulikum, kui mees käib tööl ning naine hoolitseb kodu ja pere eest. (nõustun/ei nõustu)*

C. Sallivus kodanikuvabaduste suhtes

1. *Alati on inimesi, kelle ideid teised halvaks või ohtlikuks peavad. Näiteks sellised, kes on kõigi kirikute ja religiooni vastu. Kui niisugune inimene tahaks pidada teie kogukonnas kirikute ja religiooni vastase kõne, kas tal tuleks lubada seda võtta või mitte?*
2. *Kui mõned teie kogukonna inimesed teeksid ettepaneku tema kirjutatud kirikute ja religiooni vastane raamat avalikust raamatukogust kõrvaldada, kas oleksid selle poolt või mitte?*

Samasugused küsimustepaarid esitati ka järgmiste isikute kohta:

- *inimene, kes arvab, et mustanahalised on geneetiliselt alamad;*
- *mees, kes tunnistab, et ta on kommunist;*
- *inimene, kes propageerib valimistest loobumist ja riigi juhtimise andmist sõjaväe kätte;*
- *mees, kes tunnistab, et ta on homoseksuaal.*

Niisiis muutusid ameeriklased ajavahemikus 1960. aastate keskpaigast kuni 1990. aastate lõpuni märksa sallivamaks ja täpselt samal perioodil (nagu 2. osas nägime) nende seotus kodanikuelu ja üksteisega vähenes. Kas võib olla kokkusattumus, et sotsiaalse kapitali lagunedes on sallivus kasvanud? Kas vanamoodsate klubide kadumine ei näidanud lihtsalt seda, et inimesed jäid kõrvale, kuna nad olid naiste, mustanahaliste jt suhtes sallivamad kui nende vanemad omal ajal, samal ajal kui klubid

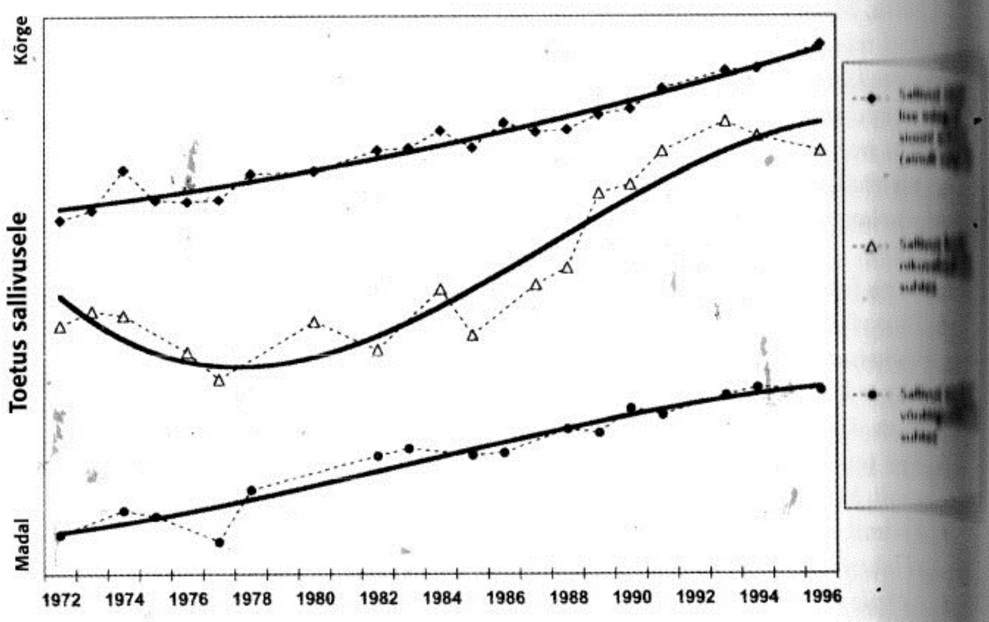

Joonis 90. *Sallivus rassilise integratsiooni, kodanikuvabaduste ja soolise võrdõiguslikkuse suhtes kasvab*

Tabel 8. Sotsiaalne kapital ja sallivus: neli ühiskonnatüüpi

	Vähe sotsiaalset kapitali	*Palju sotsiaalset kapitali*
Sallivus	1) Individualistlik: sina tegeled oma asjadega ja mina omadega	3) Kodanike kogukond (Salem ilma „nõidadeta“)
Sallimatus	2) Anarhistlik: kõik sõdivad kõigi vastu	4) Sektantlik kogukond (rühma kuulujad ja mittekuulujad, Salem „nõidadega“)

ja ühtud? Kas ei muutunud me sallivamaks just sellepärast, et vabanesime nende hermeetiliste sotsiaalsete latrite lämmatavast, kitsarinnalisest survest? Lühidalt – kas sotsiaalset kapitali ja sallimatust ei ühenda mingi loomne seadus, nii et sotsiaalse kapitali vähenemine on lihtsalt tolerantse individualismiga vältimatult kaasnev nähtus? Kas lõpuks ei seisa me silmitsi piinarikka ja isegi sunnitud valikuga väärtuste vahel – kogukond või individualism, kuid mitte mõlemad? Vabadus või vendlus, kuid mitte mõlemad. Kui püüdleme Salemi ühtse kogukonna poole, kas ei kuulu me asja juurde – nagu väidab Arthur Miller oma 1953. aasta teoses „The Crucible“ (Tuleproov) –, et me väldime „nõidu“, see tähendab igaüht, kes ei sobi meie hulka? Kui pole „nõidu“, pole ka Salemit.[7]

Kui see kontseptuaalne raamistik on õige, siis need, kes hoolivad nii vabadusest kui ka kogukonnast, seisavad silmitsi piinarikka kompromissiga. Kuid igas halvas asjas on ka natuke head. Michael Schudson väidab, et organisatsioonilise solidaarsuse vähenemine on kindlasti kaotus, kuid *selle teiseks pooleks on individuaalse vabaduse suurenemine*, mis on tõepoolest vägev.[8] Me ei käi küll enam teineteisega läbi, kuid vähemalt ei sega mina enam oma sina mind.

Kuid kas solidaarsus tuleb tingimata vabaduse hinnaga, just nagu kull saab tulla vaid siis, kui ei tule kiri? Kas mitteosalemine on tõesti vaid vabaduse „teine pool“? Enne selle ohtlikult ahvatleva tõlgenduse omaksmist uurigem tabelit 8. Vähemalt kontseptuaalselt ei asu sallivus ja sotsiaalne kapital ühe äärmuslikust individualismist äärmusliku sektantluseni ulatuva kontiinumi vastasotstes. Tegelikult on neli loogiliselt võimalikku ühiskonnatüüpi. Lihtne „vabadus *vs* kogukond“-tõlgendus vastab ainult tabeli punkte 1 ja 4 – tegemist on individualistliku ühiskonnaga, kus on palju vabadust, aga vähe kogukonnavaimu, ning sektantliku ühiskonnaga, kus on palju kogukonnavaimu, aga vähe vabadust. Kuid see ei tohiks kaht ülejäänud tüüpi liiga rutakalt kõrvale heita, eriti punkti 3, mis ühendab sotsiaalset kapitali sallivusega. Kas kogukond ja vabadus võivad vähemalt teatud oludes ühte sobida?

Esimene tõend selle lootustandvama tõlgenduse kasuks on see, et
mesed, kes on kogukonnaellu rohkem kaasatud, on üldiselt *rohkem*
vähem sallivad kui nende naabrid, kes ei tule kodust välja. Paljudest
ringutest on selgunud, et kui kodanikuosaluse ja sallivuse vahel
mingit korrelatsiooni esineb, siis on see positiivne, mitte negatiivne,
kui hariduse mõju kõrvaldada. Positiivne seos seotuse ja sallivuse
on eriti tugev soo ja rassi puhul: mida *rohkem* on inimesed kogukondlik
se organisatsioonidesse kaasatud, seda avatumad on nad soolise
guslikkuse ja rassilise integratsiooni suhtes.

Ühiskondlikus elus kaasalööjad ja kodanikuaktivistid on
teisitimõtlemise ja tavapäratu käitumise suhtes sallivamad kui
selt isoleeritud inimesed – see on reegel, mille sotsiaalteadlased
repressiivsel McCarthy-ajajärgul 1950. aastatel ning mis on
saadik korduvalt kinnitust leidnud. Ühest põhjalikust uuringust
nikuosaluse algatuste kohta viies Ameerika linnas selgus, et
sotsiaal-majanduslikust olukorrast on nendes algatustes aktiivselt
vad inimesed ebapopulaarsete ja vastuoluliste sõnavõtjate õiguste
märgatavalt sallivamad kui need, kes kõrvale hoiavad. Peale laialt
tõiga, et usuelus osalemine, eriti fundamentalistlikes kirikutes
on seotud sallimatusega, pole ma leidnud ühtegi empiirilist uuringut
kinnitaks oletatavat seost kogukonnaelus osalemise ja sallimatuse
George Babbitt võis ju olla ülbe ja kangekaelne, kuid (nagu empiirilised
tõendid näitavad) tema kitsarinnalisus oleks võinud veelgi suurem
kui teda poleks mõjutanud Zenithi kogukonnaelu sekeldused.

Sotsiaalse kapitali ja ühiskondliku sallivuse vaheline seos on
positiivsem kogukonna tasandil. Joonisel 91 on näha, et rohke sotsiaal-
kapitaliga osariikide elanikud on kodanikuvabaduste suhtes palju
vamad ning toetavad palju veendunumalt rassilist ja soolist võrdõi-
likkust kui vähese sotsiaalse kapitaliga osariikide elanikud. Vabadus
vendlus pole kaugeltki kokkusobimatud, vaid toetavad vastastikku
teist, ning see kehtib ka siis, kui kõrvaldame muude tegurite mõju,
haridus, sissetulek, urbanism jm. Ameerika kõige sallivamad kogu
nad on just need, kus on kõige rohkem kodanikuosalust. Samas
konnad, mille elanikud käivad üksi keeglit mängimas, on kõige
tolerantsed piirkonnad Ameerikas.[10]

Lisaks võib lähemal vaatlusel näha, et viimase kolmekümne
trendid suurema sallivuse ja kodanikuosaluse vähenemise suunas
kõigest ühe mündi kaks külge. Enamik viimastel aastakümnetel
livuses kui ka kodanikuosaluses toimunud muutusi on seotud
dade vahetumisega. See tähendab, et peamine põhjus, miks
on vähem aktiivsed ja sallivamad, seisneb selles, et uuemad,
vähem aktiivsed põlvkonnad on järk-järgult vahetanud välja
vähem sallivad ja aktiivsemad „väesalgad". Kuid põlvkonnapõhine
sallivate ja sallimatute ameeriklaste vahel ei asu sealsamas, kus
napõhine piir aktiivsete ja mitteaktiivsete ameeriklaste vahel.

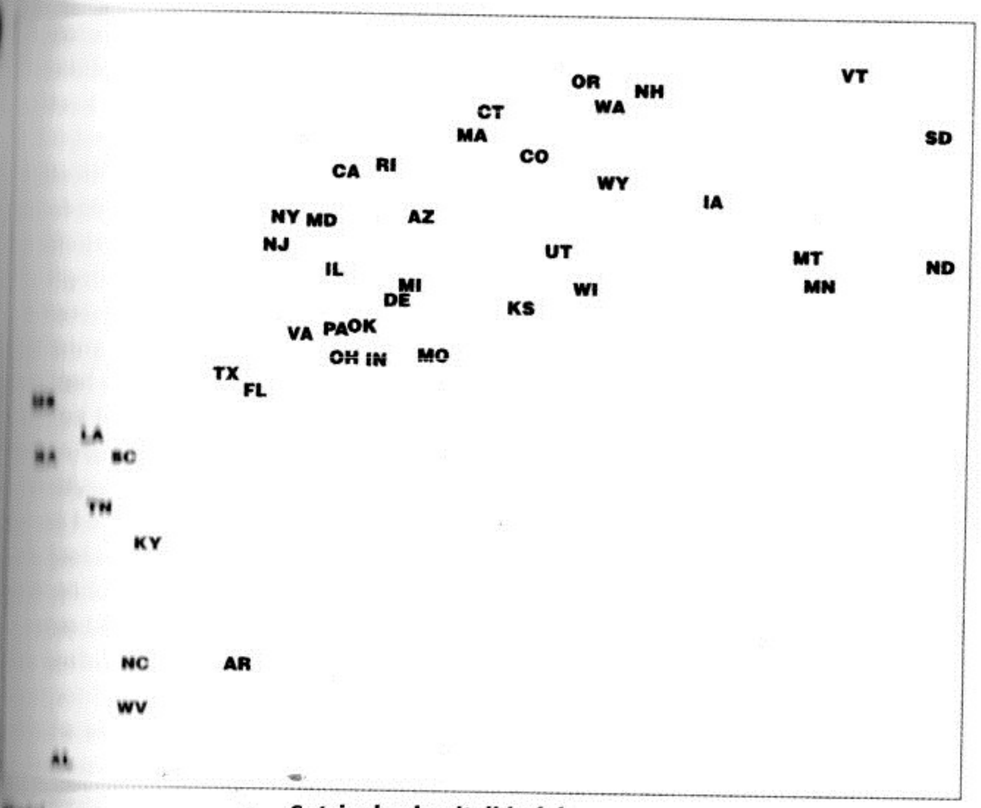

Joonis 91. Sotsiaalne kapital ja sallivus käivad käsikäes

Viimaste aastakümnete suurem sallivus tuleneb peaaegu täielikult
kahekümnenda sajandi esimesel poolel sündinud vähem tolerantsete
eelmiste asendumisest sallivamate beebibuumi põlvkonna ja X-generat-
siooni inimestega. Pärast 1945. aastat sündinud inimesed on alati olnud
eelmised kui need, kes sündisid varem. Paistab aga, et see suuremat
sallivust tootev masin peatus beebibuumi põlvkonna tulekuga. Nagu sot-
siolog James C. Davis mõni aasta tagasi märkis, *pole 1970. ja 1980. aasta-*
tel sündinud inimesed sugugi tolerantsemad kui nende 1940. ja 1950. aastatel
sündinud vanemad. Nagu ma 14. peatükis märkisin, on sotsiaalse kapitali
põlvkondlik pöördepunkt hoopis mujal. 1920. ja 1940. aastatel sündinud
eelmiste kodanikuhoiakutes pole suuri erinevusi, kuid 1940. ja isegi 1950.
aastatel sündinud inimesed on suurema kodanikutundega kui need, kes
sündisid 1970. ja 1980. aastatel.[11]

Kahekümnenda sajandi esimesel poolel muutis miski järgnevad ameeri-
klased „väed" sallivamaks, kuid sajandi teisel poolel sündinute seas ei
muutnud see põlvkondlik mootor enam sallivust suurendada. Noorimad
generatsiooni liikmed pole sallivamad kui beebibuumi alguses sündi-
nud inimesed. Seega on sallivuse suurimad põlvkondlikud võidud juba
saavutatud. Samas juhtus Ameerikas kahekümnenda sajandi *teisel* poolel

midagi sellist, mis vähendas inimeste kodanikuaktiivsust. Noorimad [illegible] generatsiooni liikmed on palju passiivsemad kui vanimad beebibuumi põlvkonna liikmed. Seega seisavad suurimad põlvkondlikud kaotused kodanikuosaluses alles ees.

Peaaegu ükski vanuserühm Ameerikas pole aktiivsem ega sallivam [illegible] need, kes sündisid 1940.–1945. aastate paiku. Nad on tõelised liberaalsed kommunitaristid. Nende vanemad olid sama aktiivsed, kuid mitte nii [illegible] livad. Nende lapsed on sama sallivad, kuid mitte nii aktiivsed. Mingil [illegible] jusel päris see seltskond suurema osa oma vanemate kogukonnatund[illegible] kuid hülgas vanemate sallimatuse. Suures osas pärandasid nad oma [illegible] vuse lastele, kuid neil ei õnnestunud edasi anda kogukondlikke hoiak[illegible] mille nad ise olid pärinud. Just sellest liberaalse kommunitarismi kultuu[illegible] matriitsist sai alguse kodanikuõiguste liikumine. Kuid see kultuurimaa[illegible] on juba hääbuma hakanud ning rahvas, kes on astumas uude sajandisse [illegible] üha passiivsem, kuid mitte enam üha sallivam. Lähemal vaatlusel on [illegible] vava sallivuse ja väheneva kodanikuosaluse põlvkondlikud juured [illegible] selgepiirilised. Pole põhjust arvata, et kogukonnaelus osalemisel on [illegible] mata liberaalsust piiravad tagajärjed. Kui vaadelda selle mitmekesise [illegible] osariike ja kogukondi, paistab tegelikult kehtivat hoopis vastupidine [illegible] sotsiaalse kapitali ja sallivuse vahel on sümbiootiline suhe.

Henry David Thoreau, Sinclair Lewis ja Walter Bagehot ei eksi[illegible] siiski täielikult. Pole kahtlust, et kogukondlikud sidemed on mõnik[illegible] rõhuvad. Ameerika klubid ja kirikud on rassiliselt isegi segregeeritu[illegible] kui meie naabruskonnad ja koolid.[12] Siduval sotsiaalsel kapitalil (erine[illegible] sildavast sotsiaalsest kapitalist) on eriti suure tõenäosusega liberaal[illegible] piirav mõju. Nagu on täheldanud poliitikafilosoof Amy Gutmann:

> Ehkki paljud ühistegevused Ameerikas toetavad selgelt ja otseselt liberaalset demokraatiat, ei toeta teised seda nii selgelt ja otseselt ning kolmandad on liberaalse demokraatia suhtes lausa vaenulikud ja potentsiaalselt destruktiivsed. [---] Kui kõik muud tegurid on võrdsed, siis mida heterogeensem on ühenduse liikmeskond majanduslikult, etniliselt ja usuliselt, seda suurem on tema võime tekitada niisugust avalikku arutelu ja mõttevahetust, mis edendab demokraatlikku kodanikuühiskonda.[13]

Kogukonnavaimu õhutajad soosisid vanasti sallimatust ning nende kaas[illegible] kümne esimese sajandi mantlipärijatele tuleb kehtestada rangemad [illegible] mid. Ent sellest hoolimata ohustavad Ameerika vabadust kõige rohke[illegible] need, kes ei osale, mitte need, kes osalevad. Kõige sallimatumad indiv[illegible] did ja kogukonnad tänapäeva Ameerikas on need, mis on kõige *vähe* seotud, mitte need, mis on kõige *rohkem* seotud. Puuduvad igasugused tõendid selle kohta, et kodanikuosaluse puudumine oleks kasulik abinõu fanatismi vastu, või isegi selle kohta, et sallivus oleks mitteosalemise kasulik kõrvalmõju.

[illegible] SOTSIAALNE KAPITAL *ja võrdsus on omavahel vastuolus?* Tähelepanelikud [illegible] saalid on seda juba ammu kartnud. Sotsiaalne kapital, eriti selline sot[illegible] kapital, mis seob meid omasugustega, võimendab sageli sotsiaal[illegible] lihistumist. 1950. aastate rohket sotsiaalset kapitali iseloomustasid [illegible] rassilised, soolised ja klassilised eraldusjooned. Üldiselt näitavad [illegible] üles rohkem kodanikuaktiivsust kui vaesed. Seega võib vabataht[illegible] ühenduste sotsiaalse ja poliitilise võimu tugevnemine klassidevahe[illegible] erinevusi suurendada.

Liberaalid ja egalitaristid on individuaalsete võimaluste nimel sage[illegible] saavutingaid sotsiaalse kapitali vorme rünnanud (alates keskaegsetest [illegible] kuni naabruskonnakoolideni). Me ei ole alati arvestanud oma [illegible] kaudsete sotsiaalsete kuludega, kuid meie mure eraühenduste [illegible] pärast oli õigustatud. Sotsiaalne kapital võib kätkeda sotsiaalset [illegible] sust. Normid ja võrgustikud, mis on mõnele rühmale kasulikud, [illegible] teisi ahistada, eriti kui need normid on diskrimineerivad või võr[illegible] sotsiaalselt segregeeritud. Arusaamine sellest, kui tähtis on sot[illegible] kapital kogukonnaelu alleshoidmisel, ei vabasta meid vajadusest [illegible] selle pärast, kuidas see „kogukond" on määratletud – kes on [illegible] ja saab seega sotsiaalse kapitali hüvesid nautida ning kes on [illegible] ega saa nendest osa.

[illegible] loogika tähendab, et me peame mingis fundamentaalses mõt[illegible] kogukonna ja võrdsuse vahel? Empiirilised tõendid viimase [illegible] suundumuste kohta on selged: ei. *Kogukond ja võrdsus toetavad vastastikteineteist ega ole teineteisega vastuolus.* Sotsiaalne kapital ja majanduslik [illegible] liikusid käsikäes läbi suurema osa kahekümnendast sajandist. [illegible] puutub rikkuse ja sissetuleku jaotumisse, siis oli Ameerika 1950. ja [illegible] aastatel egalitaarsem kui enne seda rohkem kui sajandi jooksul. [illegible] II osas nägime, olid needsamad aastakümned ka sotsiaalse seotuse [illegible] kodanikuosaluse kõrgpunktiks. Võrdsuse ja sotsiaalse kapitali rekordi[illegible] kõrge tase langesid kokku. Mõlemal juhul näitavad kaudsed tõen[illegible] et kõige selle taga oli Teise maailmasõja epohh.[14]

Samas oli kahekümnenda sajandi viimane kolmandik kasvava eba[illegible] suse ja kahaneva sotsiaalse kapitali aeg. Kahekümnenda sajandi [illegible] oli lõhe Ühendriikide rikaste ja vaeste vahel peaaegu kolm aas[illegible] kummet järjest suurenenud, mis oli pikim pidev ebavõrdsuse kasv vä[illegible] sajandi jooksul ning millega kaasnes sotsiaalse kapitali esimene [illegible] vähenemine vähemalt sama pikal perioodil.[15] Kahe suundumuse [illegible] on rabav: millalgi aastatel 1965–1970 muutis Ameerika suunda ja [illegible] muutuma niihästi majanduslikult ebaõiglasemaks kui ka sotsiaal[illegible] ja poliitiliselt vähem seotuks. See suundumuste paar näitab, et vend[illegible] ja võrdsus on teineteist täiendavad, mitte vastandlikud väärtused.

Sama järeldust kinnitab ka võrdsuse ja sotsiaalse kapitali üleameeri[illegible] võrdlus. Joonistel 92 ja 93 on näha, et kõrgeima sotsiaalse kapita[illegible] tasemega Ameerika osariikidele on ühtlasi iseloomulik kõige suurem [illegible] duslik ja ühiskondlik võrdsus.[16] Joonis 92 näitab, et sissetulek on

võrdsemalt jaotunud rohke sotsiaalse kapitaliga osariikides ning ei
rikaste ja vaeste vahel on eriti suur vähese sotsiaalse kapitaliga osariik
des. Joonis 93 näitab, et rohke sotsiaalse kapitaliga osariikides osalevad
eri sotsiaalsesse klassi kuuluvad inimesed ühesuguse tõenäosusega
likel koosolekutel, juhivad kohalikke organisatsioone jne, samal ajal
vähese sotsiaalse kapitaliga osariikides monopoliseerivad kodanikuü
jõukad, jättes vaesed kõrvale. Lühidalt öeldes on võrdsuse ja vendluse
hel nii ruumiliselt kui ka ajaliselt tugev positiivne korrelatsioon.

Selle lihtsa analüüsiga ei saa kindlaks teha, mis siin mida põhjustab.
On mitmeid tõenäolisi alternatiive. Esiteks võib sotsiaalne kapital aidata
võrdsust tekitada. Ajalooliselt on sotsiaalne kapital olnud peamine
vaeste käes, kellel muid kapitalivorme polnud. „Solidaarsus alatiseks"
uhke, strateegiliselt mõistlik loosung näiteks etnilistele vähemustele
töölisklassi kuuluvatele inimestele, kellel puudub juurdepääs traditsio
lisele poliitilisele võimule. Seega on tõenäoline, et ühtekuuluvad kogu
nad suudavad käigus hoida egalitaarsemat sotsiaalset ja poliitilist st
mi. Samas on suured erinevused rikkuses ja võimus laialdase osalemise
ja kogukonna ulatusliku integratsiooni seisukohalt kahjulikud, sest

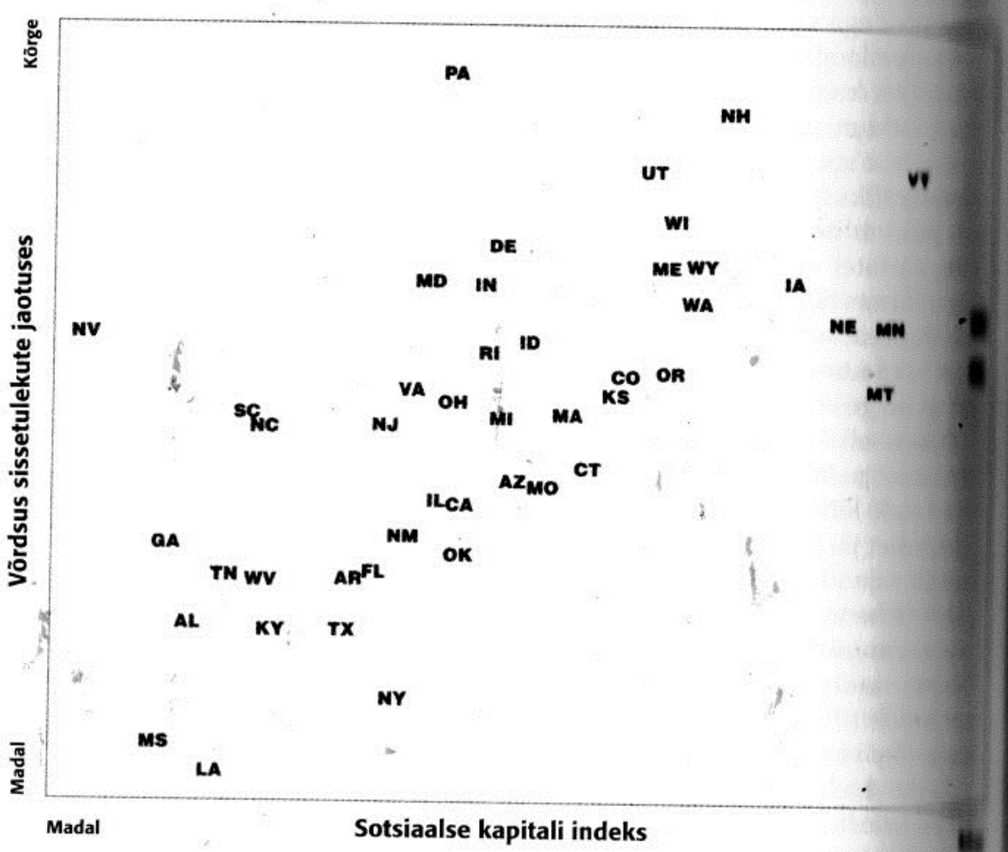

Joonis 92. *Sotsiaalne kapital ja majanduslik võrdsus käivad käsikäes*

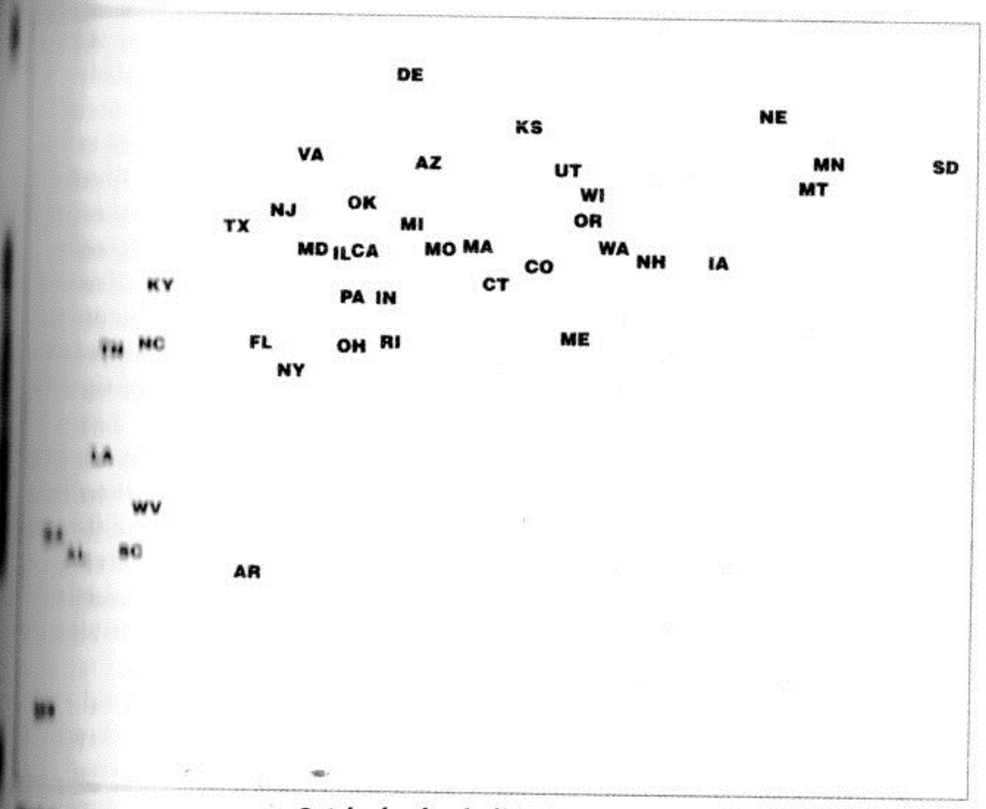

Joonis 93. Sotsiaalne kapital ja ühiskondlik võrdsus käivad käsikäes

tähendine, et võrdsus tekitab kodanikuosalust ja sotsiaalset kapitali. Kolmanda seisukoha järgi edendavad sotsiaalset seotust ja võrdsust samad jõupüüd, näiteks suure (ja võiduka) sõja tasandavad ja karastavad mõjud.

Me ei saa siin selle keerulise ajaloolise küsimuse üle otsustada, kuid paljud vaidlevad mõjukalt vastu seisukohale, et kogukonnaelus osalemine suurendab tingimata ebavõrdsust. Vastupidi, on hoopis põhjust arvata, et meie aja kaks põhisuundumust – vähem võrdsust, vähem kodanikuaktiivsust – võimendavad teineteist. Seega peaksid jõupingutused sotsiaalse kapitali tugevdamiseks käima käsikäes jõupingutustega võrdsuse suurendamiseks.

Ühest küljest vendluse ja teisest küljest vabaduse ja võrdsuse vahel võib leida palju reaalseid pingeid, kuna on lihtne ette kujutada algatusi, mis edendaksid ühte neist väärtustest teiste arvelt. Siiski lükkavad empiirilised tõendid selgelt ümber lihtsakoelise seisukoha, et ainus viis suurema vendluse saavutamiseks on tuua ohvriks vabadus ja võrdsus. Lohutada annab asjaolu, et Ameerika kogukonna kokkuvarisemine on vähemalt osaliselt kaasa liberaalsema, egalitaarsema Ameerika, on vääroptimism. Liiga püüda kogukonda taastada kartusest, et need jõupingutused viivad vältimatult sallimatuse ja ebaõigluseni, on väärpessimism.

Me ei ole aga veel vaadelnud mõnes mõttes kõige rängemat ja pi
doksaalsemat süüdistust, mida vendluse toetajate vastu saab esitada
seisukohta, et vendlus on teatud mõttes vastuolus iseendaga. Sotsiaal
kapital tekib sageli kõige hõlpsamini just vastuseisus millelegi või kellegi. Vendlus on kõige loomulikum sotsiaalselt homogeensetes rühmades. Traditsiooniline lõunaosariikide valgenahaliste identiteet kujunes välja vastuseisus rassilisele integratsioonile, juute ühendab antisemitism ning mõned afroameeriklased kardavad, et integratsioon võib õõnestada rassilist solidaarsust. Sotsiaalse vaenu tekkimine on keskne kommunitarismist tulenev normatiivne probleem. Kas sotsiaalse kapitali ja kogukondliku solidaarsuse ülistamine viib lõpuks vältimatult niisuguse nõukaliku vihkamiseni nagu Bosnias ja Kosovos?

Meil ei tule sõita teisele poole Atlandi ookeani, et leida selle dilemmale kohta värvikaid näiteid, kuna see on oma olemuselt „Ameerika dilemma", nagu Gunnar Myrdel pealkirjastas oma klassikalise analüüsi, mis käsitleb rassi osa meie ajaloos. Rass on nende ristuvate eetiliste hoovuste tähtsaim kehastus, mis keerlevad ümber tänapäeva Ameerika sotsiaalse kapitali kaljude. On ehk hulljulge esitada siin nende küsimuste lühike kirjeldus, kuid oleks vastutustundetu neid vältida.

Orjuse ja sellele järgnenud rassilise segregeerimise mõjul olid tekkinud sidemed, mis muidu oleksid tekkinud mõlemasse rassi kuuluvate varatute seas. Nagu 16. peatükis nägime, on Ühendriikide osad, kus sotsiaalne usaldus ja muud sotsiaalse kapitali vormid on tänapäeval kõige madalaimad, just needsamad paigad, kus orjus ja rassistlik poliitika on minevikus kõige sügavamalt juurdunud. Kodanikuõiguste liikumise eesmärgiks oli osalt hävitada sotsiaalse kapitali teatud välistavad, mitte-tesildavad vormid – rassiliselt homogeensed koolid, naabruskonnad jne. Keerulisem küsimus oli see, mis saab edasi, ning teatud mõttes on see küsimus kahekümne esimese sajandi alguses sama teravalt päevakorral nagu kahekümnenda sajandi alguseski. Lihtne vastus on „rohkem sildavat sotsiaalset kapitali" – s.o rohkem sidemeid, mis ületavad rassiliini. Nagu 5. peatükis nägime, on integratsioon töökohal olnud kõigi rasside kiuste selle lähenemisviisi suurimaks kordaminekuks.

Teisest küljest on integratsioon koolides toonud sildava ja siduva sotsiaalse kapitali kompromissid palju teravamalt esile. Seda dilemmat illustreerib hästi rassilise diskrimineerimise kaotamiseks mõeldud koolibusside vastuolu, kuna selle mõlemad pooled olid peamiselt mures sotsiaalse kapitali pärast (ehkki arusaadavalt ei kasutanud keegi seda mõistet). Koolibusside toetajad olid veendunud, et üksnes rassiliselt integreeritud koolide kaudu on Ameerikal võimalik luua piisavalt sotsiaalset kapitali – sõbralikkust, sallivust, solidaarsust, usaldust, koostööharjumusi ja vastastikust austust –, mis ületaks rassidevahelised lõhed. Koolibusside vastased vaidlesid vastu, et suuremas osas Ameerikast on naabruskonnakoolid ainsaks sotsiaalse kapitali – sõpruse, koostööharjumuste, solidaarsuse – loomise kohaks. Koolibusside vastuolu suurim tragöödia on see, et mõlemal poolel oli tõenäoliselt õigus.

Üks viis sõnastada keskset probleemi, millega etniliselt üha mitmekesisem Ameerika silmitsi seisab, on järgmine. Kui meil oleks kuldne võlukepp, mis võluks juurde rohkem sildavat sotsiaalset kapitali, tahaksime me muidugi kasutada. Kuid oletagem, et meil on ainult alumiiniumist võlukepp, mis tekitab rohkem sotsiaalset kapitali, kuid ainult siduvat sotsiaalset kapitali. See paremuselt teine võlukepp tooks rohkem mustanahalisi kirikusse, kuid mitte ühte ja samasse kirikusse, rohkem lõunasid ja anglosid jalgpalliväljakule, kuid mitte ühele ja samale jalgpalliväljakule. Kas me peaksime seda kasutama? Poliitikateadlane Eileen McGonagh on selle kohta ilmekalt öelnud: „Kas on parem, kui meil on naabruskonnad, mis on rassi alusel õiguslikult piiratud, kuid kus kõik kohtuvad kõiki õhtusöögile, või kui meil on naabruskonnad, mis ei ole rassi alusel piiratud, kuid kus naabrite vahel toimub väga vähe sotsiaalset suhtlust?"[17] Seda dilemmat hõlmaski koolibusside vastuolu. Kui jätame selle tähelepanuta, võivad meie püüdlused Ameerika kogukondi taastada viia lihtsalt lõhestatuma ühiskonnani.

Eelpool minu esitatud tõendid viitavad sellele, et eri tasandite sotsiaalne kapital on vastastikku võimendav – et need, kes suhtlevad sõprade ja perega on sageli kõige aktiivsemad ka kogukonnaelus. See pole aga alati nii. Selle ülatuse küsimuse ühe aspekti tõstab esile dilemma *vendlus vs vendlus*. Kuid sorti siduv sotsiaalne kapital võib takistada sildava sotsiaalse kapitali teket ja vastupidi. Just see toimus koolibusside juhtumi puhul.

Eespool täheldasin, et sildav ja siduv sotsiaalne kapital on kasulikud privaatsel eesmärkidel. Tihedad sidemed lähedaste sõpradega võivad kindlustada meile kanapuljongi, kui oleme haiged, kuid nõrgad sidemed kaugete tuttavatega toovad suurema tõenäosusega kasulikku teavet uue töökohtade kohta. Kollektiivsest vaatenurgast sõltub meile vajaliku sotsiaalse kapitali ulatus meie ees seisvate probleemide mastaabist. See peaksiin peaks olema meile teejuhiks siinkirjeldatud „alumiiniumist võlukepi" dilemma lahendamisel. Mis saaks, kui peaksime valima vähe siduvat sotsiaalset kapitali tekitava ning palju siduvat sotsiaalset kapitali tekitava strateegia vahel? Väikelapse arenguks vajaliku keskkonna loomiseks võib parim variant olla siduv sotsiaalne kapital. Siin oleks väikesest „perekeskusest" palju kasu, olenemata sellest, kui „amoraalne" see kodanikuühiskonna seisukohalt oleks. Riiklike koolide paremaks muutmiseks vajame sotsiaalset kapitali kogukonna tasandil, olgu need elamurajoonide kogukonnad (nagu naabruskonnakooli mudelis) või ühesuguste vaadetega perede kogukonnad (nagu erakoolide mudelis). Muude küsimuste puhul – näiteks otsustamaks, milline turvalisuse võrgustik peaks asendama sotsiaalhoolekande süsteemi (kui üldse) – aitab just kõige ulatuslikumat ja siduvamat tüüpi sotsiaalne kapital tõsta avaliku arutelu kvaliteeti. Lühidalt, meie suurimate ühiste probleemide lahendamiseks on tarvis just niisugust sildavat sotsiaalset kapitali, mida on kõige raskem luua.[18] See probleem on keskse kohal, kui hakkame järgmises osas käsitlema käesoleva raamatu kõige tähtsamat küsimust: mida nüüd siis peale hakata?

8 osa

Mida ette võtta?

23. peatükk

Ajaloo õppetunnid: kuldajastu ja progressivismiperiood

Viimase kolme aastakümne jooksul on sotsiaalsete, majanduslike ja tehnoloogiliste muutuste mitmekesisus muutnud iganenuks suure osa Ameerika sotsiaalse kapitali varudest. Televisioon, kahe töötava vanemaga pered, [illegible]nastumine, põlvkondlikud muutused väärtushinnangutes – need ja [illegible] Ameerika ühiskonnas aset leidnud muutused on viinud selleni, [illegible] vähesemad meist peavad Naisvalijate Liigat, heategevusühendust, [illegible] bridžiklubi või isegi sõpruskonnaga korraldatavaid pühapäeva[illegible] piknikuid oma eluviisi osaks. Meie kasvav sotsiaalse kapitali defitsiit [illegible] edasijõudmist koolis, turvalisust elurajoonis, õiglust maksuko[illegible], demokraatlikku vastutustunnet, ausust igapäevastes tegemistes [illegible] isegi meie tervist ja õnnelikkust.

[illegible] sotsiaalse kapitali hääbumine on tänapäeva elu möödapääsmatu [illegible] või saame selles osas midagi ette võtta? Mõnikord aitab seda [illegible] fundamentaalsete küsimuste puhul pilk ajalukku. Käesoleval ju[illegible] võib leida uskumatult asjakohaseid – ja paljuski päris optimistlikke [illegible] meie praegusele eluperioodile hämmastavalt sarnasest ajas[illegible] 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse kümnenditest, mida Ameeri[illegible] ajaloolased on nimetanud kuldajastuks ja progressivismiperioodiks.* [illegible] mõttes olid 19. sajandi lõpus Ameerika ühiskonna ees seisnud [illegible] sarnased meie omadega.

[illegible] täpselt sajandi eest oli Ameerika samuti läbi elanud dramaa[illegible] tehnoloogiliste, majanduslike ja sotsiaalsete muutuste perioodi, mis [illegible] iganenuks suure osa sotsiaalse kapitali varudest. Kolmel-neljal

---

[illegible] mõistet ei kasutata ajaliselt kuigi täpselt, kuid umbkaudu viitab "kuldajastu" [illegible] 1870–1900 ning „progressivismiperiood" aastatele 1900–1915. Nagu iga [illegible] ajalooline märgistus, ei ole ka see piiritlus range, sest progressivismiperioodiga [illegible] sündmustel olid selged eelkäijad ka varasemates aastates ning kuldajastu kestis [illegible] aastatest kauemgi. (Autori märkus.)

kodusõjale järgnenud aastakümnel kujundasid tööstusrevolutsioon [illegible] nastumine ja massilised sisserändelained Ameerika kogukonnad [illegible] Miljonid ameeriklased jätsid Chicagosse, Milwaukeesse või Pittsburgh kolides farmidesse maha oma pere ja sõbrad ning rohkemadki mil[illegible] lahkusid oma kogukonnast Poola või Itaalia külakeses ja kolisid [illegible] East Side'i või North Endi*. 19. sajandi viimase veerandi Ameerika ilmu[illegible] sotsiaalse kapitali defitsiidi klassikalisi sümptomeid – kuritegevuse lai[illegible] linnade allakäik, ebapiisav haridus, suurenev lõhe rikaste ja vaeste vahel [illegible] ning nagu ütles üks kaasaegne, poliitilise korruptsiooni "saturnaalid".

Kuid juba nende hädade esimeste ilmingute peale hakkasid ameeri[illegible] lased neile lahendusi otsima. Mõnekümne sajandivahetuse ümber [illegible] aastaga tekitas süvenev kriisitunnetus koos rohujuure- ja riikliku tasan[illegible] juhtide entusiasmiga ebatavalise ühiskondliku leidlikkuse ja poliitiste [illegible] formide puhangu. Enamik Ameerika ühiskondlikke institutsioone [illegible] alguse või tänapäevase näo just tol Ameerika ajaloo ühiskondlikult [illegible] viljakamal perioodil. Progressivismiperiood pole küll Ameerika aja[illegible] praktilise väljundiga kodanikuentusiasmi ainsaks ja ka mitte veatuks [illegible] teks, kuid osalt just seetõttu võib tõmmata mitmeid kasulikke paralle[illegible] meie ajaga. Käesolev peatükk räägibki loo tollest erakordsest ajajärgu[illegible] pakkudes inspiratsiooni, valgustust ja nii mõnegi ettevaatusele mani[illegible] va vahepala, et meie enda ajastus toimuvat veidi valgustada.[1]

19. SAJANDI VIIMASE kolmandiku jooksul muutsid tehnoloogilised, [illegible] janduslikud ja sotsiaalsed muutused Ameerika eluolu. Umbes aastal[illegible] 1870–1900 arenes Ameerika kiiresti traditsioonilisest paiksest põllum[illegible] jandusühiskonnast nüüdisaegseks linnastunud tööstusriigiks. Kodu[illegible] lõppedes oli Ameerika endiselt, nagu Tocqueville'i külastuste paik[illegible] 1830. aastatel, peamiselt väiketalude, väikelinnade ja väikeettevõtete m[illegible] Sajandivahetuseks oli aga Ameerika kiiresti muutumas riigiks, kus suu[illegible] linnad kihasid Euroopa või Ameerika külades sündinud sisserändajate[illegible] kes nüüd rügasid tööstusgigantide opereeritavates tehastes.

Kogu selle siirde võtmeks oli tehnoloogiline areng. 1870. aastale [illegible] nenud kaheksakümne aasta jooksul registreeris USA Patendiamet [illegible] 000 leiutist. Järgmise neljakümne aasta jooksul patentide andmise [illegible] po peaaegu kahekümnekordistus. Mõned uutest leiutistest (näiteks [illegible] raviljakombain) tähendasid revolutsiooni põllumajanduse tootlikkus[illegible] Teised (näiteks õmblusmasin või konservtoit) muutsid kodust elu. [illegible] delisemaks kõigist teistest osutusid aga leiutised, mis said aluseks Ame[illegible] rika tööstuslikule, transpordi- ja linnastumisrevolutsioonile – aurukat[illegible] teras, elekter, telegraaf ja telefon, lift, õhkpidur ja paljud teised. Näiteks [illegible] terase tootmine kasvas otsekui seen pärast vihma 77 000 tonnilt 1870. [illegible]

* Linnaosa vastavalt New Yorgis ja Bostonis. – Tlk.

** Roomlaste talvisel pööripäeval peetud karnevalilaadne püha. – Tlk.

[illegible] miljoni tonnini 1900. aastal. Tehaste hulk Ameerikas ligi neljakordistus 140 000-lt 1865. aastal 512 000ni 1900. aastal ning nende suurus [illegible] veelgi kiiremini. 1865. aastal töötas tavalises Uus-Inglismaa veskis [illegible] 100 inimest, 1915. aastal oli aga esimeses Ford Motori tehases tööl ei [illegible] ega vähem kui 15 000 inimest.[2]

[illegible] nagu teras oli saanud uue ühiskonna kõõlusteks, hakkas elekter [illegible] formeerima selle sünapse. Sajandivahetusel, kirjutab ajakirjanik [illegible] Sullivan,

> [illegible]ab elekter riiki nagu välgunool – kõikjal pikendati sellele tee rajamiseks elektritraate, mis nagu uue arengu närvikiud, saades alguse keskjaamast, viisid kesklinnast äärelinnadesse, üha suurema ulatusega ka kaugetesse küladesse, küladest taludesse, lõppedes kõikjal lülitiga, mida vajutades said inimesele kättesaadavaks peaaegu lõputud energiavarud.[3]

[illegible] ja telegraaf muutsid Ameerika 5 miljonile ruutkilometrile laiali [illegible] väikestest isoleeritud "saarelistest kogukondadest" ühtseks riigi- ja majandusüksuseks. Aastatel 1870–1900 pikenes üleriigiline raudteevõrgustik 85 000 kilomeetrilt 310 000ni. "Üle mandri ulatuv raudteevõrgustik ühendas omavahel talu ja tehase, küla ja linna," nendib ajaloolane [illegible] Dennis Cashman. "Telegraaf ja telefon, elekter ja trükipress tõstsid [illegible] teadlikkust ja äride efektiivsust ning elavdasid poliitilist debatti."[4]

[illegible] tehnoloogiliste muudatustega saabus ka revolutsioon ettevõtluse [illegible]apides, kuna see oli tänapäevaste korporatsioonide idanemisaeg. [illegible]poratiivsed ühendused mõjusid laastavalt paljudele ametitele, nagu [illegible]kaupmees ja iseseisev kunstkäsitööline, lõid aga samas ka uusi, [illegible] firma administraator ja liht-tööstustööline. Ajavahemikul 1897–1904 [illegible] üle Wall Streeti Ameerika ajaloo esimene suur liitumislaine, jättes [illegible] maha uued suurkorporatsioonid – Standard Oil, General Electrics, [illegible] Dont, U.S. Steel, American Tobacco, Nabisco ja paljud teised. Osakaalu [illegible]anduse kogumahus arvestades pakkusid 19. sajandi lõpu ühinemislained [illegible] konkurentsi alles 1990. aastate hiigelliitumised.[5]

Majandusajaloolane Glenn Porter võtab Ameerika majanduse dramaatilised struktuuri- ja mõõtkavamuutused kokku järgmiselt:

> Esimest korda hakati terveid tööstusharusid tähistama nende eesotsas olevate mõjukate isikute nimega – Cornelius Vanderbilt, E. H. Harriman ja James J. Hill raudteeäris, Cyrus McCormick teraviljakombainide äris, John D. Rockefeller naftaäris, J. P. Morgan rahanduses, James B. Duke tubakaäris, Gustavus Swift ja Philip Armour lihapakendamises, Andrew Carnegie teraseäris. [---] Ühtlasi avasid transpordi ja sidevahendite valdkonnas toimunud edusammud ja linnade kasv uusi võimalusi masskauplemiseks uuel moel – kaubamajade, kataloogikaupluste ja poekettidena. Mont-

> gomery Ward and Sears ja Roebuck & Company olid teejuhtideks kataloogikaubanduses, samal ajal kui jaekaubanduses muutsid poekettidega senist süsteemi näiteks A&P ning Woolworth's.[6]

Materiaalselt mõõdetuna tõusis elatustase Ühendriikides pärast kodusõda 19. sajandi teisel poolel märkimisväärselt. Jõukus *per capita* kasvas ligi 60 protsenti, tegelik SKT *per capita* 133 protsenti isegi vaatamata vaesele sõserändajate tõttu paisunud rahvastikule. Ajavahemikul 1871–1913 kasvas Ameerika majandus keskmiselt 4,3 protsenti aastas.[7]

Need tulud ei jagunenud võrdselt ei sotsiaalsete klasside vahel ega ajaliselt. Lõhe vaeste ja rikaste vahel, isegi lõhe oskus- ja lihttööliste vahel "töökogemuses, rahulolus Ameerika ühiskonnaga, palgaskaalas ja iseenda peremeheks olemises" üha suurenes, nagu märgib ajaloolane Mark Wahlgren. 1896. aastal kuulus Charles B. Spauri hinnangul ülim protsendile elanikkonnast üle poole kogu riigi varast, samal ajal kui 40 protsendile vaesemast poolest kuulus kõigest 1,2 protsenti. Tänapäeva majandusajaloolased Jeffrey Williamson ja Peter Lindert annavad teada, et kodusõjale eelnenud esimesel industrialiseerimisperioodil kasvas ülim janduslik ebavõrdsus kiiresti ning jätkas ebaregulaarset kasvu ka hiljem omandades tohutu ulatuse ja saavutades lae ilmselt just veidi enne Esimest maailmasõda. Alles 20. sajandi lõpus sai rääkida sama ulatuslikust majanduslikust ebavõrdsusest kui 19. sajandil. Heaolu jagunemise sõjajärgsest ebavõrdsusest hoolimata tõusis Ameerika tööliste tegelik sissetulek ja elatustase 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses siiski märkimisväärselt.[8]

Majandusedu häiris mitu tõsist surutist (või "paanikat", nagu neid nimetati). 1873.–1877. ning 1893.–1897. aasta languse ajal ületas tööpuudus 16 protsendi piiri. Ükski varasem Ameerika ajaloos esinenud majanduslik raskuste periood polnud nii sügav ja traumeeriv kui aastatel 1893 järel asetleidnu. Teisest küljest järgnes sellele surutisele ligi kakskümmend aastat peaaegu häirimatut kasvu.[9] Nende aastakümnete jõukus muutis ühiskonna piisavalt enesekindlaks ja tõhusaks, et mõtiskleda võimalike tolleagsete probleemidega – kuritegevusega, vägivallaga, haigustega, linnade räpasusega, poliitilise korruptsiooniga, isegi kasvava ebavõrdsusega jõukuses ja mõjuvõimus. See aeg sünnitas ka ulatusliku ja sisemiselt mitmekesise progressivistliku koalitsiooni, mille liikmeid ühendas optimistlik usk, et ühiskonda saab paremaks muuta teadlike reformide abil.

Kodusõja ja Esimese maailmasõja vahelised kümnendid olid ka kiire rahvastiku kasvu ja linnastumise ajajärk. Ajavahemikul 1870–1900 kasvas rahvastik peaaegu kahekordistus 40 miljonilt 76 miljonile ning linnade elanikkond kolmekordistus 10 miljonilt 30 miljonile. Suured linnad muutusid veelgi suuremaks ja uusi ehitati juurde peaaegu igal aastal. Enam kui 50 000 elanikuga linnade arv kolmekordistus sel perioodil 25-lt 78-le. Pelgalt kahekümne aasta jooksul, 1870. aastast 1890. aastani, kasvas elanikkond Bostonis 79 protsendi võrra, jõudes 450 000ni. San Francisco

elanikkond kahekordistus, küündides ligi 300 000ni, Milwaukees kolmekordistus, ületades 200 000 piiri, ning Denveris kahekümnekordistus, ulatudes 107 000ni. Chicago, mis oli 1860. aastal väike külake olnud, kasvas 1910. aastaks oma elanikkonna 2,2 miljonini. Aasta aasta järel voolasid ennenägematuseisse kihavaisse ehitisi täis suurlinnadesse Ameerika taludest ja Euroopa küladest pärit lootusrikaste sisserännanute hulgad.[10] Need sisserändid ei elanud nüüd mitte ainult uues kogukonnas, vaid keskkonnas, mis oli nii tundmatu ja seosetu, et paljud kahtlesid, kas seda üldse kogukonnaks nimetada võibki.

Enamik linnade uusasukaid elas ka võõras riigis. Kolmekümne aasta jooksul, ajavahemikul 1870–1900, rändas Ameerikasse ligi 12 miljonit inimest, rohkem kui eelnenud kahe ja poole sajandi jooksul. Järgmise neljakümne aasta vältel lisandus veel 13 miljonit. 1870. aastal oli kolmandik Ameerika tööstustöölistest võõramaist päritolu, 1900. aastaks enam kui pooled. 1890. aastal oli välismaalt pärit täiskasvanud elanikke kohalikest inimestest rohkem kaheksateistkümnes enam kui 100 000 elanikuga linnas kahekümnest.[11]

Sisserändajaid tuli paljudest Euroopa riikidest, samuti Kanadast ja Ida-Aasiast. Sakslased, iirlased, Kanada prantslased, britid ja skandinaavlased olid 1890. aastani kõige arvukamad rühmad, kuid järgmisel kahel kümnendil, nagu märgib ajaloolane Steven Diner,

> voolas Ameerika paisuvasse tööstusse tööle rekordiline arv sisserändajaid, enamasti katoliiklasi ja juute Lõuna- ja Ida-Euroopa tundmatutest riikidest. Sageli elasid nad tihedalt asustatud linnapiirkondades, kus ülekaalus olid võõrad keeled, ning asutasid seal oma kirikuid, sünagooge ja kogukondlikke institutsioone.[12]

1890. aastaks oli uustulnukate kummaliste keelte ja kommete kakofoonia vallandanud üleriigilise debati "amerikaniseerumise" ja rahvusliku identiteedi teemal, mis sarnanes paljuski tänapäeva aruteludega "mitmekultuurilisuse" ja inglise keele ainuvõimu üle. Ajaloolane Sean Dennis Cashman meenutab meile näiteks, et "kui 1889. ja 1890. aastal otsustasid Illinois' ja Wisconsini osariik, et inglise keel on koolide õppekeeleks, protestisid sakslased ja skandinaavlased selle vastu üsna ägedalt".[13]

Hoolimata sellest, kas uue chicagolase elutee oli alanud Iowa või Slovakkia põldude vahel, olid tema ees seisev elu ja ohud üsna erinevad sellest, millega teda oli õpetatud toime tulema. Ta oli tulnud paremaid majandusvõimalusi otsima ja tihti leidiski need, kuid talle sai osaks ka täielik ebakindlus – linnatöölised olid sagedasti ilma tööta. Vanad kogukonnad-tugisüsteemid – hättasattunute ajutine abistamine väljaspool vaestemaja – ei vastanud enam uue aja nõuetele, nagu ei vastanud neile ka veidi hilisem, vaestemajade süsteem. Traditsioonilised sotsiaalsed toetusvõrgustikud, nagu pere, sõbrad ja kogukondlikud institutsioonid, ei olnud enam tööliste uue eluviisiga.[14]

Teisest küljest, kui poleks olnud realistlikku võimalust kõrgema palga tööd leida, oleksid ehk sisserännulained lõpuks vaibunud. Kuid uus jõud ükskõik kui ebavõrdne oma jaotuses, sünnitas leidlikkusega kombineerides järk-järgult uue vabaaja- ja materialismikultuuri. Fonograafi ja kino leiutamine aastatel 1896–1902 kuulutas ette radikaalset pööret uue sajandi massimeelelahutuses. Juba 1908. aastal oli ainuüksi New Yorgis üle kuue saja viiesendise sissepääsupiletiga tänavaäärse kinosaali ehk *nickelodeoni**, 1914. aastal toodeti pool miljonit heliplaati ning 1921. aastaks kerkis see üle saja miljoni.[15] Juba 1897. aastal pilkas hr Dooley (Finley Peter Dunne iiri-ameerika baarmenist kirjanduskangelane) seda uut tarbimiskultust:

> Olen näinud Atlandist Vaikse ookeanini laiuvat Ameerikat, kus igas külakeses on Standard Oil Company harukontor. Olen Ohios näinud ahelaid võetavat orjalt, et teda saaks lintšida. [---] Ja kõik need leiutised [---] puuvillakupardaja ja džinn sidruniga ja jalgratas ja lennumasin ja viiesendiseid sööv masin ja Crokeri masin** ja gaseeritud vee masin ja – meie tsivilisatsiooni krooniks – kassaaparaat.[16]

Kümme aastat hiljem väljendas jänkidest reformijate kõrgkeelse põlgust ka Harvardi filosoof Willam James, kurtes: "See moraalne lõtv on sündinud EDU-nimelise ebajumalanna ainukummardamisest ... ja räpane arusaam rahast, mille kaudu sõna "edu" mõistetakse – on ... rahvuslik haigus."[17]

Teisest küljest olid mõned kuldajastul toimunud muudatused ... meelsemad. Tööstusrevolutsiooni edenedes muutus piir meeste ja naiste sfääri vahel lõdvemaks. Naised hakkasid täitma uusi ühiskondlikke rolle, nõudsid valimisõigust, said paremat haridust ning üha enam töötasid ... tegutsesid meeste kõrval. Selle muutuse otsustavateks elementideks olid ilmselt edusammud naiste hariduses ja vaba aja lisandumine (keskklassi naistel, kes said nautida uute, aega säästvate kodumasinate eelised). Kuldajastul hakkasid naised välja murdma oma senisest traditsioonilisest "õigest sfäärist", paljud ühinesid kohalike uuendusliikumistega "must sipaalmajapidamise" loosungi all ning mõned läksid tööle, muu hulgas õigus- ja meditsiinivaldkonda, sillutades niiviisi teed progressivismiperioodi "uuele naisele".[18]

Sel ajajärgul elanud inimestele oli kõige hämmastavamaks asjaolu muutuste pööraselt kiire tempo. Me räägime sageli justkui möödaminnes meie aja kiiretest muutustest, kuid mitte miski 20. sajandi lõpu keskmise ameeriklase kogemustes pole võrreldav pöördelise transformatsiooniga, mille elas üle sisserändaja, kes oli üles kasvanud 16. sajandist peaaegu muutumatuna püsinud Poola külakeses, kuid töötas Ameerikas ...

* *Nickel* – viiesendine (ingl. k). – Tlk.

** New Yorgi poliitiku Richard Crokeri (1843–1922) järgi. Siin mõeldud ... korrumpeerunud valitsusaparaati. – Toim.

... ehitatavatel avangardistlikel pilvelõhkujatel Chicagos Michigan ... kaldal. Isegi Ameerikas sündinule oli 19. sajandi viimaste aastate ... muutuste tempo ebatavaline. Bostonlane Henry Adams kirjutas ... oma lapsepõlvest: "1854. aastal seisis tavaline ameerika poisike lä... aastale 1 kui aastale 1900."[19]

... muutus paremuse poole, palju aga mitte. Alustame – nagu ühis... valvekoerad Lincoln Steffens ja Jacob Riis – linnade allakäigust. ... plahvatuslikult kasvanud linnad olid tööstuslikud jäätmaad, ... vaesuseurkad ja haigusekolded, täis ligedaid ülerahvastatud ... nende haldamine oli korrumpeerunud. Imikute suremus kas... aastatel 1810–1870 kahe kolmandiku võrra. Juba 1860. aastatel hoiatas ... "ristisõdija" Charles Loring Brace laste eest, keda ta nimetas ... moodustavateks ja "ohtlikku klassi" esindavateks "tänavaa...". Vohas lapstööjõu kasutamine: "1900. aastal teenis ligi viien... ... kümne aastastest ja noorematest lastest elatist mittepõllumajanduslikul tööl ning miljonid töötasid farmides." Kuritegevus lokkas ... Ameerika linnades, nii nagu paljudes teisteski industriseerumis- ja urbaniseerumistuhude käes vaevlevates Lääne linnades. ... Chicago linnaosas elas kolm korda rohkem inimesi kui kõige ... paikades Tokyos ja Calcuttas," kirjutab ajaloolane ... "Terved rajoonid olid umbes, räpased ja kuritegelikud. Prügi ja ... kõrval vedeles tänavatel loomarappeid ja sõnnikut. Pole üllatav, ... linnades olid tuberkuloos, kopsupõletik, bronhiit ja kõhulahti... nähtused. [---] [Näiteks] Pittsburghis oli kõrgeim tüüfus... suremus maailmas – 1,3 inimest 1000 kohta."[20]

... värvikama portree Ameerika linnadest 19. sajandi lõpul on maa... ... päritolu Jacob Riis oma 1890. aastal kirjutatud teoses "Kuidas ... pool elab".

> Agulid soodustavad kõikvõimalikul viisil kurjust, sest nad on ... valmis tõbedele, mis viivad surma ühtmoodi nii rikkaid kui ... vaeseid; lastetoaks vaesusele ja kuritegevusele, mis täidavad meie ... vanglaid ja kohtuid; kus nelikümmend tuhat inimvaret lõpetab ... varjupaikades ja vaestemajades; kus viimase kaheksa aasta jook... on meie almustest elama sunnitud umbes pool miljonit ker... kus elutseb kümne tuhande pealine libude armee koos kõige ... juurde kuuluvaga; ja mis kõige olulisem, kus moraalituse ... viirus nakatab meie pereelu.[21]

... Addams, Hull House'i asutaja, mõistis hukka avalike teenuste puu...

> Tänavad on kujuteldamatult räpased, koole pole piisavalt, tervis... ... tervishoiualased õigusaktid ei toimi, tänavavalgustus on kehv, teekate ... haletsusväärne ja väiksematel teedel-tänavatel üldse olematu, tal-

> lid kirjeldamatult ropud. Sadadel majadel puudub ühendus kana lisatsiooniga.[22]

Karmimad kriitikud tervitasid jutlustaja Josiah Strongi linnastumist tast tiraadi: "Esimese linna ehitas esimene mõrtsukas, ning kuritegu pahed ja viletsus on lokanud siin sellest ajast peale."[23]

Sündmuste areng kihavates metropolides valmistas enim muret keskklassi spetsialistidele. "Nende silmis," kirjutab ajaloolane Kirschner, "olid linnad esteetiliselt vastumeelsed, äriliselt ebastabiilsed kultuuriliselt balkaniseerunud, moraalselt alla käinud, meditsiiniliselt taalsed, sotsiaalselt rõhuvad ja poliitiliselt plahvatusohtlikud." Peab märkima, et tänapäeva ajaloolased peavad progressivismiperioodi kukute kirjeldusi kuldajastu allakäinud linnade kohta ülepaisutatuks. Tierford näiteks väidab, et 19. sajandi linnavalitsuste kasuks räägivad med praktilised saavutused – puhas vesi, tõhus transport, suured raa tukogud. Isegi poliitikal olid omad plussid, eriti mis puudutas linna rändajatele poliitilise osaluse võimaldamist, kuigi linnaajaloolane Barrows märgib: "Asjaolu, et heategevus oli mõnikord kõrvalsaaduste ei õigusta pistise andmist ja võtmist ega üleüldist ametikoha kuritarv mist, mida 19. sajandi linnavalitsemisega seostatakse." Nagu ütles aja tunnustatuim ühiskonnakriitik Lincoln Steffens, ei lasunud peami vastutus mitte poliitikutel, vaid valijatel endil. "Halb valitsemine Ame rika rahva üle on tegelikult tema enda teostatav halb valitsemine."[24]

Linnavalitsus pakkus kaitset sisserändajatest vaestele, lepinguid litsentse seaduslikule ärile ning kaitset ebaseaduslikule. Samas lõk vaheltkasu võtmine ja korruptsioon – "boss" Tweedi võimuloleku maksis New Yorgi linn 179 729,60 dollarit, tol ajal kolossaalselt suure ma kolme laua ja neljakümne tooli eest. Ajaloolane Steven Diner võt poliitikanähtused kokku sõnadega, mis pole ka sajand hiljem kehtiv Ameerika poliitikast rääkides kohatud:

> Keskklassi ameeriklased [---] vaatasid pealt, kui huvigrupid ma nipuleerisid Kongressi liikmetega ning kasutasid kohtuid ja fö deraalvõime talunike ja tööliste väljaastumiste mahasurumiseks. Valitsus, mis Ameerika ideaalide kohaselt peaks esindama rahva tahet, näis olevat erihuvide pantvang.[25]

Kadestavaid pilke ülespoole heites nägi keskmine ameeriklane röövpa nite – Rockefelleri, Morgani, Carnegie ja teiste – peaaegu kujuteldamatu uusrikkust. Farmerid – ja 20. sajandi hakul elas enamik ameeriklasi ikka veel maal – ei olnud kaitstud raudtee ekspluateerimise, kõrgete la nuintresside ja hinnadeflatsiooni eest. Uued tööstustrustid lämmatasid konkurentsi ja muutsid majandusvõimu poliitiliseks. Organiseerimata nagu nad olid, sõltusid töölised suurkorporatsioonide kehtestatud palga määradest. Nad vastasid küll korduvate katsetega ametiühinguid mee

kuid kuni sajandivahetuseni suruti need vägivaldselt maha ning kokkupõrgetes pidevate repressioonidega, mis kahandasid tööjõuturu võimu. Sellised ebaõnnestunud streigilained tunnistust tööliste rahulolematusest.[26]

Eriti ringi piiludes olid paljud valged sünnipärased ameeriklased võõrad sisserändajatest ja Aafrika ameeriklastest. Nii nagu tänapäeva Ameerikaski kippusid etnilised erinevused olema tugevamad klassivahedest. Ajaloolane Nell Irvin Painter märgib: "Kui kesk- ja ülemklass olid valdavalt protestandid, sünnilt ameeriklased ja briti päritolu, siis töölisklass, eriti rõhutustöölisklass, koosnes paljudest rahvustest inimestest, kes olid sisserännanud, katoliiklased ja lõunaosariikides ka mustad." 19. sajandi viimased aastad olid tunnistajaks sünnijärgsete ameeriklaste eneseteadvuse tõusule ja püüdele end võõraste eest kaitsta, madalapalgaliste sisserännete konkurentsi pelgavate eripalgeliste ühingute liitumisele praktilistel põhjustel, protestantlikule konservatiivsusele (mis oli vaenulik Lõuna- ja Ida-Euroopa juutide ja "paavstimeelsete" sisserände suhtes) ja isegi progressiivsetele ühiskonnauuendajatele (kes kartsid, et kontrollimatu sisseränne ohustab suurlinnade probleeme). 1894. aastaks oli Clintoni linnas Iowa osariigis asutatud sünnijärgsete ameeriklaste kaitseliidul väidetavalt 2,5 miljon liiget (ehk umbes 7 protsenti kõigist täiskasvanud ameeriklastest), kelle järel seda hakkas nende hulk kiirelt kahanema. Pahameel võõrastamise "allakäigu" üle andis hoogu karskusliikumisele, mis eriti meeldis sünnipärastele protestantidele, kes võitlesid "pahede" vastu, mida nad kõigemini nägid avalduvat sisserännanute kultuuritraditsioonides.[27]

Nagu ikka meie ajaloos, oli kõige raevukamaks rahvuskeskse vorm rassism. Pärast ülesehitusaja lõppu 1877. aastal tugevdasid kohalikud valged survet vabastatud mustadele. Lõunaosariikide mustade jaoks, kirjutab ajaloolane Richard McCormick, "tõi 20. sajandi algus kaasa peaaegu täieliku kõrvaletõrjutuse poliitikast, sisuliselt kõigi ühiskondlike kontaktide ja eraettevõtete segregeerituse ning tülgastava rassistlike väljapanemiste ja lintšimiste puhangu." 1896. aasta 18. mai kurikuulsas kohtuotsuses Plessy *versus* Ferguson avaldas ülemkohus toetust "eraldatust, ent võrdust" sätestavatele Jim Crow' seadustele. Häbiväärne rassieraldusdoktriin levis pärast sajandivahetust järjekindlalt kõikjale – rongidesse ja trammidesse, parvlaevadele ja kokkuaheldatud vangide rühmadesse, kinosaadetesse ja teatritesse, haiglatesse ja vanglatesse. Valgete rassistlik põgenemisliikumine jõudis lõunaosariikidest kesklääne ja lääne. 1880. aastateks olid lintšimised saanud tavaliseks ja saavutasid oma kõrgaja perioodi 1889–1898. Selle kümnendi jooksul toimus Ameerikas keskmiselt üks lintšimine päevas. Samal ajal, aastatel 1890–1908 võtsid peaaegu kõik lõunaosariigid Aafrika ameeriklastelt hääleõiguse, kasutades uusi rassiteemalisi valimisõiguse piiranguid – pearahamaksu, kirjaoskuse kontrolli, sünnipärasuse tõestamise klausleid ja muid võtteid. Lõunaosariikides erinevalt langes mustade valimisosalus keskmiselt 62 protsendi võrra – 99 protsendi võrra Põhja-Carolinas, 99 protsendi võrra Louisianas, 98 protsendi võrra Alabamas ja 83 protsendi võrra Floridas.[28]

Rassieralduspoliitika õelamad võtted koondusid lõunaosariikidesse, kuid põhjaosariikides arvasid paljud ühendused oma liikmete hulgast välja nii töölisklassi esindajad kui ka Aafrika ameeriklased, juudid ja katoliiklased. Lõunaosariikide progressivistidel oli kindel kavatsus mustade poliitikast kõrvale tõrjuda, lääneosariikide progressivistid suhtusid vastupidi nulikult aasialastesse. Samal ajal suurenes üle kogu riigi rassistlike dekriiinide intellektuaalne usaldusväärsus. Harvardi professor Nathaniel Shaler väitis, et vabastatud mustad muutuvad uuesti metslasteks, kes nad kunagi olid. "Teddy Roosevelti ja Woodrow Wilsoni valitsusaeg sattus samale ajale orjuse kaotamise järgsete rassisuhete madalseisuga," märkis ajaloolane Wilson Carey McWilliams. Lühidalt – progressivismiperiood olid tihedalt seotud rassieralduspoliitikaga.[29]

19. sajandi lõpu ameeriklasi lahutasid klassi-, rahvus- ja rassibarjäärid nagu tänapäevalgi, ehkki praegused eraldusjooned erinevad detailide sajanditagustest (näiteks on juutide ja itaallaste asemel diskrimineerimisobjektiks nüüd aasialased ja hispaanlased). Samamoodi peegeldavad meie praegusi ühiskonnadilemmasid tolleaegsed arutelud transpordi ja sidevahendite revolutsiooni mõju üle kogukondlikele sidemetele. Raudtee ja uksest ukseni postiteenus, kataloogipoed ja (mõnevõrra hiljem) kaupluseketid ning auto häirisid kohalikku äritegevust ja ohustasid kohapõhiseid sotsiaalseid suhteid. Sears, Roebuck, Montgomery Ward, A&P ja Woolworth's olid tänapäeva Wal-Marti ja Amazon.com-i eelkäijad. Progressivistlik Kansase ajakirjanik William Allen White kõmistas kui jakuulutavalt:

> Piiramatu kataloogikaubandus hävitab meie väiksed linnad ja loob asemele suurlinnad oma [---] paratamatu kasti kuulumisega tundega, mis tuleneb sellest, et rikasteks ja vaesteks jagunevad võõrad elavad külg külje kõrval. Sõpruskond, naabruskond, vennaskond või kuidas iganes te ka ei nimetaks seda seltsimehelikkust, mis tekib üksteist hästi tundvate inimeste vahel, on meie osariikide ühendust koos hoidev tsement.[30]

Naaberosariigi Iowa ajaleht kirjutas oma juhtkirjas: "Kui teie lähedal maeti, kas oli see siis Marshall Field & Co, kes leinapisara poetas ja kaastundesõnad lausus, või hoopis kohalik poodnik?"[31]

Uued kommunikatsioonitehnoloogiad päästsid sajandivahetuse ühiskonnafilosoofide seas valla elava arutelu, mis on hämmastavalt sarnane tänapäeva Ameerikas üha ägedamaks muutuva vaidlusega Interneti mõju üle. Teisest küljest kuulutasid optimistid, et uued kommunikatsioonitehnoloogiad annavad inimlikule osavõtlikkusele avarama mõõtme. Ühiskonnas, mida uudsel viisil ühendavad raudtee, elektriliin ja telegraaf, leviks altruism.[32] William Allen White'i utopistlikus kujutluses pakkusid tehnoloogilised edusammud sidevahendite vallas võimalusi muuta

riik naabruskonnaks. [---] Elektriliinid, veevärk, trammitee, päevalehed, telefon [---] on muutnud meid kõiki üheks organismiks. [---] Kedagi pole kõrvale jäetud. Kõigil on võimalik kõigist aru saada. ... See on tõesti vaimse ärkamise koidik.[33]

Filosoof Herbert Croly väitis, et uued sidevahendid võimaldavad aktiivsel üksikanikel üksteisega "kohtuda" kaugusest sõltumata ja seega väheneb ning kaob sootuks vajadus esindatuse järele. Kui asendada neis väidetes trükker ja telefon Internetiga, kõlavad need ütlused kahekümne esimese sajandi hakul vägagi ajakohaselt.

Teisest küljest olid ettevaatlikumad ühiskonnavaatlejad, nagu John Dewey ja Mary Parker Follett, mures selle üle, kuidas õnnestub neid uusi tehnoloogiaid põimida näost näkku suhtlusega. Kuigi nad tunnustasid ja aktsepteerisid uut, avaramat ühiskonda, väärtustasid nad ka endisaegseid väiksemaid naabruskondlikke sotsiaalseid võrgustikke.

> "Suur ühiskond", mille lõid aur ja elekter, võib küll olla ühiskond [kirjutas Dewey], kuid see pole kogukond. Uute, võrdlemisi ebaisikuliste ja mehaaniliste kombineeritud inimkäitumise viiside sissetung kogukonda on nüüdisaegse elu ümberlükkamatu tõsiasi. [---] Suurt ühiskonda arendades on masinaajastu tunginud endiste aegade väikestesse kogukondadesse ja need osaliselt lõhkunud, loomata asemele suurt kogukonda.[34]
>
> Tõelist solidaarsust [lisas Follett] ei saavutata kunagi, kui ei viida üht väikest rühma kokku teisega. [---] Ainult tegelik ühinemine, mitte aga kujutlusvõimele apelleerimine, võib muuta eripalgelised naabruskonnad terve, normaalse, mittekildkondliku linnaelu osaks. Alles siis tähendab naabruskonna liikmeks olemine samal ajal ka riigi liikmeks, vastutustundlikuks liikmeks olemist.[35]

Elades Roxburys, mis tol ajal oli uus, trammiühendusega Bostoni eeslinn, märkas Follett, et "vaba, täisväärtuslik kogukonnaelu, mis ammutaks jõudu ja toitu tugevatest kogukonnasidemetest [---] on praegu praegu tundmatu." Püüdes taasluua näost näkku toimivaid naabrussuhteid, üritas Follett ajaloolase Jean Quandti sõnutsi

> muuta [eeslinnade] keskused kohtadeks, kus võideldaks ühiskondliku apaatsusega, soodustataks rühmadevahelist mõistmist ja loodaks kohalik raamistik kirikute, ametiühingute, seltsimajade ja noorteühenduste lõimimiseks. [---] Näost näkku suhtlus, mis saab alguse kogukonnakeskusest, on kindlaim viis solidaarsuse tekitamiseks.[36]

Progressivistidele valmistas muret ka professionaliseerumine ja tarb
inimeste kalduvus eelistada osalemisele pealtvaatamist ja jõudeolek
Sotsioloog Robert Park kirjutas: "Poliitikas, usus, kunstis ja spordis
osale me enam ise, vaid meid asendavad vahemehed. Kõik kultuuriline
ja ühistegevused, milles me [---] varem osalesime, on nüüd üle võtnud
professionaalid ja suur osa inimestest ei ole enam osalejad, vaid pea
vaatajad." Mõned aastad hiljem süüdistas noor progressivistidest int
lektuaalide hulka kuuluv John Dewey kodanikuosaluse languses osa
meelelahutust: "Meelelahutusvormide hulga ja mitmekesisuse suure
mine ning odavnemine juhib tähelepanu kõrvale poliitilistelt küsimu
telt. Väljakujunemata publikul on liiga palju naudinguvõimalusi ja liig
palju tööd, et mõelda organiseerumisele tõhusalt toimivaks avalikkuse
[---] Eriti märkimisväärne on see, et ligipääs meelelahutusele on tehni
lihtsamaks ja odavamaks kui eales varem."[37]

Progressivismiperioodi reformaatorid (nagu meiegi aja omad) seis
raske sundvaliku ette. Ühiskondlike teenuste alal, avalikus tervishoi
linnaplaneerimises, hariduses, naabruskonna eluolu korralduses, kultu
rifilantroopias ja isegi lobitöös sai professionaalne kaader tihti parem
hakkama kui "heasoovlikud" vabatahtlikud. Vabatahtlike ühenduste ja
valiikmete tegevuseta jätmine tähendanuks aga rohujuuretasandi osalu
se vähenemist ja oligarhiat. Progressivistid võitlesid isekeskis, kas valit
professionaalsus või rohujuuretasandi demokraatia, ja lõpuks jäi peal
professionalism.[38]

Tehnoloogiat ja professionaalsust puudutavate ägedate arutelude vär
jus tundsid paljud 19. sajandi lõpu ameeriklased moraali langemas ja ka
gukonda killustumas. Kuldajastu peamine avalik ideoloogia oli olnud
sotsiaaldarvinism. Selle pooldajad olid väitnud, et ühiskondlik progress
nõuab tugevamate ellujäämist – vähese valitsusepoolse sekkumisega
või üldse ilma selleta ning "turu loomulike jõudude" abiga. Sel viisil o
ganiseerunud ühiskonnas saadaks võimekaimaid edu ja nõrku häving
ning sekkumiseta tagaks säärane protsess ühiskonna edasimineku. Sa
arusaam kuulutas mitmeski tähtsas aspektis ette liberaalset piiridele
turu kummardamist, mis on tänapäeva Ameerikas uuesti populaarseks
muutunud. 19. sajandi lõpus saavutasid aga sotsiaaldarvinismi kriiti
kud tasapisi ülekaalu nii ideoloogiliselt kui ka (üha enam) poliitiliselt.
"Sajandivahetusel," kirjutab ajaloolane Painter, "hakkasid ameeriklased
üha enam tundma, et ühiskonda on vaja muuta demokraatlikumaks, sel
leks et kõigil oleks võimalus normaalselt ja vabalt elada ning õnne pea
püüelda."[39]

Selle filosoofilise tagasipöörde käivitasid osalt ühiskonna valvekoerte
kriitikute paljastused – Jacob Riis portreteeris oma 1890. aastal ilmunud
teoses "Kuidas teine pool elab" agulite katastroofilisi tingimusi; Lincoln
Steffens kritiseeris oma 1904. aastal ilmunud raamatus "Suurlinnade pa
tud" linnade räpasust ja valitsuse korrumpeeritust; Ida Tarbell ründa
1904. aastal ajakirja *McClure* veergudel korporatsiooni Standard Oil laas

tööd; Upton Sinclair mõistis oma 1905. aastal ilmunud teoses "Džun
hukka sisserändajatest tööliste väärkohtlemise; ja neid oli veelgi.[40]
laadi konkreetsete rünnete kõrval väljendasid progressivistid ka ül
mat igatsust väikelinlike kogukonnaväärtuste järele – nostalgiat, mille
le kutsunud materialism, individualism ja uus "ülisuur" Ameerika.

Ühiskondlike muutuste määr ja tempo, millega sajandi eest elanud
meeriklased pidid hakkama saama, tekitas paljudes tõsist segadust. Ühis
konna teisenemine mõjutas sisuliselt igaüht ning lõhkus senised suhted.
nused kõnelesid vapustustest oma elus üsnagi tänapäevasel viisil. "Me
elme juurteni lahti kistud," kirjutas Walter Lippmann 1914. aastal.

> Pole ühtegi inimestevahelist sidet, olgu lapse ja vanema, mehe ja naise või töötaja ja tööandja vahel, mis ei liiguks kummalises suunas. Me pole harjunud keerulise ühiskonnaga, me ei tea, kuidas käituda, kui isiklikud kontaktid ja väline autoriteet on kadunud. Pole pretsedente, mis meid juhiks, pole keerulisteks aegadeks loodud tarkust. *Oleme muutnud oma keskkonda kiiremini, kui oskame ise muutuda.*[41]

Aasta hiljem meenutas Pulitzeri auhinnaga pärjatud ajakirjanik Booth
Tarkington 19. sajandi lõpu linnastumisega kaasnenud ühiskondlikke
muutusi oma kodukohas Indianapolise linnas.

> Veel nii hiljuti kui põlvkond tagasi ei olnud siin mingit lõõtsutavat hiiglast, ei mingit kõrgustesse kerkivat tahmast suurlinna; oli hoopis sõbralike ja üksteist mõistvate, üldjoontes omavahel sarnaste inimestega täidetud meeldiv suur linn. See oli rahulik ja kena koht – "justkui kodu", öeldi selle kohta. [---] Tublid linnakodanikud tegid pühapäeviti vankrites või kaarikutes oma perekondlikke lõbusõite. Keegi polnud väga rikas, vähesed olid väga vaesed, õhk oli puhas ja meil oli aega elada.[42]

Linnaajaloolane Robert Barrows möönab nende ridade nostalgilist lihtsustust, kuid lisab, et "Tarkingtoni igatsus selle lihtsama aja järele peegeldas ühtlasi tegelikkust, mille tema põlvkonna lugejad oleksid kindlasti kaotlusteta omaks võtnud." Muutuste pealtnägijana märkis sotsioloog Charles Horton Cooley 1912. aastal, et "meie eluaja jooksul on üha kasvav kontaktide hiigelvõrgustik hävitanud naabruskondliku läheduse ja teinud meid võõraks meiega samas majas elavate inimestega [---] vähendades nii meie majanduslikku ja vaimset läbikäimist naabritega".[43] Linnastumine, industrialiseerumine ja sisseränne olid lahjendanud naabritevahelist ühtekuuluvust.

Progressivistid olid enamasti pärit väikelinnadest ning tunnistasid, et väikelinlik elu – "väikelinna inimkari", nagu üks seda nimetas – oli vaieldamatult ahistav. Kuid ühtlasi püsisid neil meeles inimestevahelistel suhetel

põhineva kogukonna voorused. "Lugedes lehest teadet abielu sõlmimise või lapse sünni kohta," kirjutas William Alles White, "kogeme just seda küünarnukitunnet, mis toidab tõelist demokraatiat." Seda laadi heatahtlikku berlikkus oli aluseks vastastikuse abi mitteformaalsele võrgustikule, sotsiaalsele kapitalile selle puhtaimas vormis. Väikestes linnades, märgib ajaloolane Quandt,

> kus kõik oli kõigi asi, sai haigus või mure kiirelt teatavaks ning sellele reageeriti ruttu. Jane Addams mäletas linnaklatši ülesannet: see hoidis inimesed kursis abivajajatega, et minna ja teha "mõni väike, käepärane heategu". [---] Väikelinnaeetika, mis kujundas nende intellektuaalide väärtushinnanguid, rõhutas peale inimeste lähedase seotuse ja võrdväärsuse ka ulatusliku osalemise tähtsust kogukonnaelus. [---] Tulemuseks oli poliitiline demokraatia, mis ei põhinenud mitte võimusuhetel, vaid võrdsusel.[44]

Kogukondlikult meelestatud progressivistid mõistsid hukka selliste hilisemate kadumise linnastuvas ja industrialiseeruvas Ameerikas. Nii gevad pere-, sõpruskonna- ja väikelinnasolidaarsuse sidemed asendusid ebaisikuliste ja lõtvade turusuhetega. Nende teooriates kajastusid tolleaegsete Euroopa ühiskonnateoreetikute sõnastatud vastandused – Sir Henry Maine'i staatus *versus* leping, Ferdinand Tönniesi ühiskond versus kogukond, Émile Durkheimi mehaaniline *versus* orgaaniline solidaarsus ja Georg Simmeli linna ja metropoli võrdlus, mis kõik olid pärit aastatest 1860–1902. Esimese tööstusriigina koges Inglismaa ka esimesena enesotsimise ja solidaarsuse konflikti. Juba 1845. aastal kirjutas hilisem viktoriaanlik reformaator Benjamin Disraeli:

> Suurtesse linnadesse toob inimesi kokku kasumiiha. Varandust kogudes ei tegutse nad koostöös, vaid isolatsioonis, ja igas muus mõttes on nad oma kaaskondsete suhtes hoolimatud. Kristlus õpetab meid armastama oma naabrit nagu iseennast; tänapäeva ühiskond ei tunnista sellist asja nagu naaber.

Nüüd, selle uue ühiskondliku korra ajal olid tema Ameerika-järeltulijad sama meelt: "Suhted kippusid olema pealiskaudsed, avaliku arvamise seatud piirangud nõrgad ja ühine eesmärk kaaskondsetega olematu."[45]

Siiski säilitasid need mõtlejad lootuse, et isegi selles distantsi hoidvas ühiskonnas, mida nad nägid enda ümber tärkamas, õnnestub ehk taastluua sotsiaalsed sidemed, mis on küll vormilt teistsugused, kuid sisult samad. Nende pandud ühiskondlike muudatuste diagnoos viis retsepti väljakirjutamiseni, mitte meeleheiteni. Ajaloolane Quandt kirjeldab neid reformaatorite optimistlikku vaadet: "Ühtekuuluvustunnet, kogemisi, te sarnasust ja osaluseetikat on ilmselt kergem kui kusagil mujal säilitada väikses kohas, kuid see ei välistanud nende kultiveerimist ka teistsuguses

[kon]nas."[46] Seega oli uudses, tööstusühiskonna võõrapärases mullas [kog]ukonna kasvatamiseks vajalike uute tööriistade leidmine või leiutamine progressivistide keskseks ülesandeks.

Progressivismiajastu uuendajad hakkasid ühiskonna hädades, vaesuses ja muus sellises nägema ühiskondlike ja majanduslike põhjuste, mitte [üksi]ndiviidide moraalse allakäigu tagajärge. Jäik individualism tundus [aina], üha keerukamates ja üha suurema vastastikuse sõltuvuse tingimustes aina ebarealistlikum ning asendati vähehaaval orgaanilisema [ühis]konnakäsitusega. Progressivistid ei eitanud omakasu tähtsust, kuid [nägid], et inimest motiveerivad ka mittemateriaalsed väärtused – kiindumine, maine, isegi altruism.

Kuldajastul oli "heategevus" ja "amerikaniseerumine" paistnud muredalt elavale keskklassile kohase vastusena ühiskonna hädadele. "Neil [eesmärkidel]," kirjutab ühiskonnaajaloolane Paul Boyer, "põgenes [keskklass] tegelikult sisserändajatest tulvil linnadest ja nende keeruliste probleemide eest eeslinnadesse, ligipääsmatutesse naabruskonnaenklaavidesse, naeruvääristades linnapoliitikat ja lubades linna ümberkujunda[mise]l tööstuskapitalismil kontrollimatult jätkata." Kuid, lisab ajaloolane [Jeffrey] A. Charles, "sajandivahetuseks [---] oli selge, et sõbralikkusest [ei] piisa vabanemaks kriisimeeleoludest, mis keskklassi piinasid. [---] Ühiskondlik lunastus vajas uut tüüpi aktiivset kogukonda teenivat koos[mist]."[47]

1912. aastal presidendiks kandideerides kasutas Woodrow Wilson viimase neljakümne aasta jooksul Ameerikas toimunud muutustest rääkides sõnu, millest ta teadis, et valijad neid mõistavad.

> Oleme jõudnud varasematest väga erinevasse ajajärku. [---] Eile ja kogu senise ajaloo jooksul olid inimesed omavahel seotud indiviididena. [---] Üle kogu riigi on hakanud inimestele tunduma, et nad ei ole enam olukorra peremehed. Täna suhtlevad inimesed iga päev peamiselt ebaisikuliste kontsernidega, organisatsioonidega, mitte aga teiste inimestega. See on sama hästi kui uus ühiskond, uus ajastu inimsuhete ajaloos, uued dekoratsioonid elunäitemängule.[48]

Tuhatalt öeldes oli see aeg, mis nagu meie praegunegi tõotas hulgaliselt ideoloogilisi edusamme ja seninägematut jõukust, kuid igatses samas ka suurema lähedusejärele. Siis, nagu ka praegu, paistsid uued sidevahendid muutvat elu uut tüüpi kogukondadele, kuid ettevaatlikumad inimesed kartsid, et tegu pole äkki pelgalt peibutuspardiga. Siis, nagu ka praegu, võitles hiljutisest majandusedust tiivustatud optimism allumatuna näivate ühiskonnamahädade loodud karmi tegelikkuse põhjustatud pessimismiga.

Siis, nagu ka praegu, tõstatas jõukuse ja korporatiivse võimu koondumine küsimuse demokraatia tõelisest tähendusest. Siis, nagu ka praegu, kerkisid linnadesse koonduvad suured vaesuvate rahvusvähemuste hulgast küsimuse sotsiaalsest õiglusest ja ühiskonna stabiilsusest. Siis, nagu

ka praegu, pidas mugavalt elav keskklass siseheitlust, kas anda järele [illegible] kapismi ahvatlustele või lunastava ühiskondliku solidaarsuse nõuetele.

Siis, nagu ka praegu, ohustasid vanemaid solidaarsuse vorme uued [illegible] vormid, ümberstruktureeritud töö ja inimasustuse teisenenud ruumilise korraldus. Siis, nagu ka praegu, muutsid sisserändelained Ameerika [illegible] ja näisid surmavat *unum*'i meie *pluribus*'est*. Siis, nagu ka praegu, [illegible] materialism, poliitiline künism ja kalduvus tegutsemise asemel [illegible] data nurjavat idealistlikud reformid.

Ja mis kõige tähtsam: siis, nagu ka praegu, lõhkusid, isegi hävitasid [illegible] noloogilised, majanduslikud ja sotsiaalsed muutused endisaegseid [illegible] tevahelisi sidemeid. Tõsised vaatlejad mõistsid, et minevikurajale ei [illegible] gasi pöörduda, kuid vähesed nägid selgelt teed paremasse tulevikku.

Sajandivahetuseks asendus rahulolu tehnoloogilise võimekuse üle [illegible] järgult pettumuse, kodanikuleidlikkuse ja organiseeritud reformipüüd[illegible] lustega, mida toitis segu rahulolematusest ja lootusrikkusest. Järgnenud kümnendi jooksul tõi see pulbitsev mitmetahuline liikumine – võrsudes kuldajastul külvatud seemnetest ja toetudes uutele sotsiaalse [illegible] väätidele – kaasa Ameerika ajaloo võimsaima uuenduste ajajärgu.

Kui reaktsioonilised romantikud mõlgutasid mõtteid tagasipöördumise üle väiksemasse, lihtsamasse, pastoraalsesse ajastusse, siis progressivistid olid liiga praktilise meelega, et sellele ahvatlusele järele anda. [illegible] imetlesid minevikuvoorusi, kuid said aru, et tagasiteed ei ole. Puudustele vaatamata oli tööstusajastu teinud võimalikuks materiaalse jõukuse, [illegible] oli ühiskonna arengu hädavajalikuks eeltingimuseks. Küsimus ei olnud mitte "modernsus – jah või ei?", vaid pigem selles, kuidas reformida [illegible] institutsioone ja kohandada oma harjumusi selle uue maailmaga, [illegible] oleks tagatud meie traditsiooniliste püsiväärtuste säilimine.

Progressivistide maailmavaade oli aktiivne ja optimistlik, mitte [illegible] sele alistuv ja käegalööv. Nende iseloomulikuks jooneks oli veendumus, et ühiskondlikud hädad ei parane iseenesest ning et on vastutustundetu tegevusetult oodata, kuni aeg haavad parandab. Nagu Herbert Croly [illegible] jendus: nad ei uskunud, et tulevik hoolitseb enda eest ise.[49] Seda ei tohiks meiegi teha.

Kirjutades 19. sajandi viimastest aastatest, oleks ajaloolane Richard McCormick justkui kaardistanud ameeriklastele kursi 20. sajandisse:

> Rasketel aegadel kahtlesid paljud ameeriklased oma institutsioonide pädevuses ja selleski, kas demokraatia ja majanduslik võrdsus on tööstusühiskonnas võimalik. Vastates sellele küsimusele lootuse ja raske tööga, hakkasid mõned mehed ja naised katsetama käsilolevate probleemide uute lahendusviisidega. Sajad inimesed rakendasid oma energia sotsiaalmajade liikumise teenistusse, elades ja töötades koos linnavaestega. Uue põlvkonna vaimulikud

* *Ameerika Ühendriikide tunnuslause* E pluribus unum *(ld. k)* – paljudest üks. – Tlk.

püüdsid kantslist kristlusele tähendust anda juba selles maailmas, mitte ainult järgmises, ja asusid aktiivselt kaitsma eluheidikute huve. Munitsipaalreformide laine jõudis uude etappi, kui üle kogu riigi hakkasid ärimehed ja haritlased oma erialasest kapseldumisest loobuma ning mitmesugustele linnaarendusprogrammidele toetust koguma. Naisühendused pöörasid kirjandusanalüüsi kõrval üha enam tähelepanu ühiskondlikele probleemidele. Kuigi täishoo sissesaamiseks kulus neil kesk- ja ülemklassi ettevõtmistel veel kümmekond aastat aega, külvati progressivismiseemned just 1890. aastate madalseisu ajal.[50]

Ehe Ameerika kodanikuühiskonna taaselustamise silmatorkavaks jooneks 19. sajandi viimastel kümnenditel oli tõeline ühenduste loomise [illegible]. Ameeriklaste kiindumus klubidesse pärines vabariigi algusaastatest.[51] Mõned progressivismiperioodi ühendused (näiteks *Independent Order of Odd Fellows*) olid pärit 19. sajandi esimesest kolmandikust ja paljud [illegible] ajast või sellele järgnenud aastatest. Nagu märkisime 14. peatükis, loodi sellised organisatsioonid nagu Püütia Rüütlid, Grange, *Benevolent and Protective Order of Elks, Ancient Order of United Workmen* ja *Grand Army of the Republic* kõik aastatel 1864–1868. Viimatinimetatul, Ameerika [illegible] 19. sajandi vastel, oli 1885. aastaks kaugelt üle kolmesaja tuhande liikme.[52]

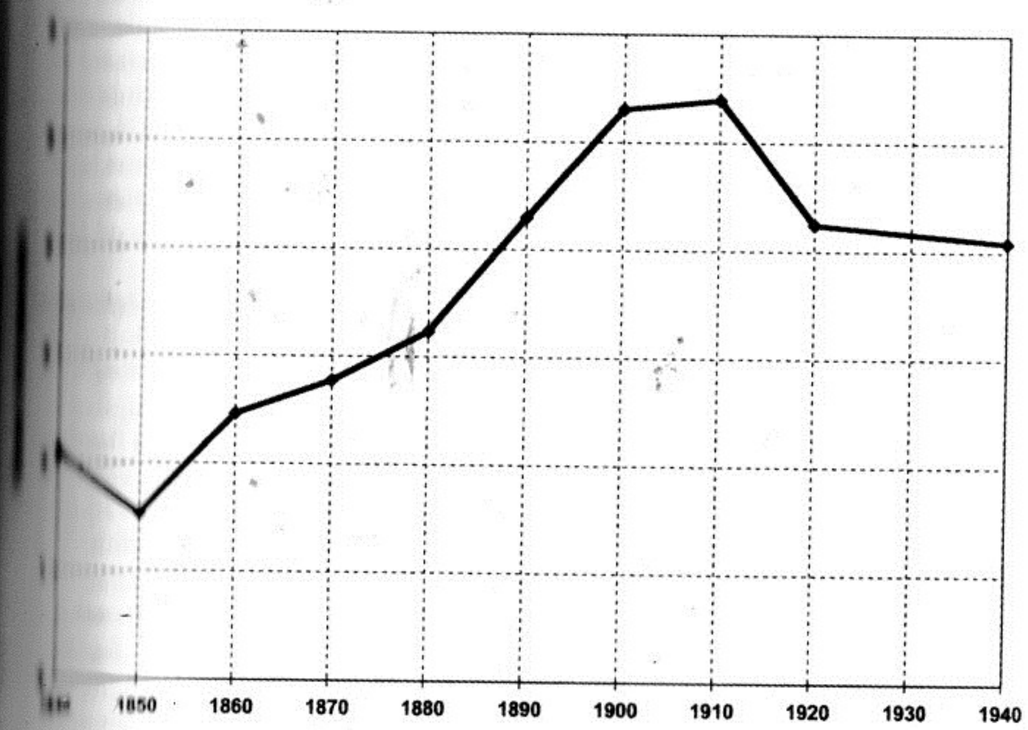

Joonis 94. *Ühenduste tihedus kahekümne kuues Ameerika kogukonnas 1840–1940*

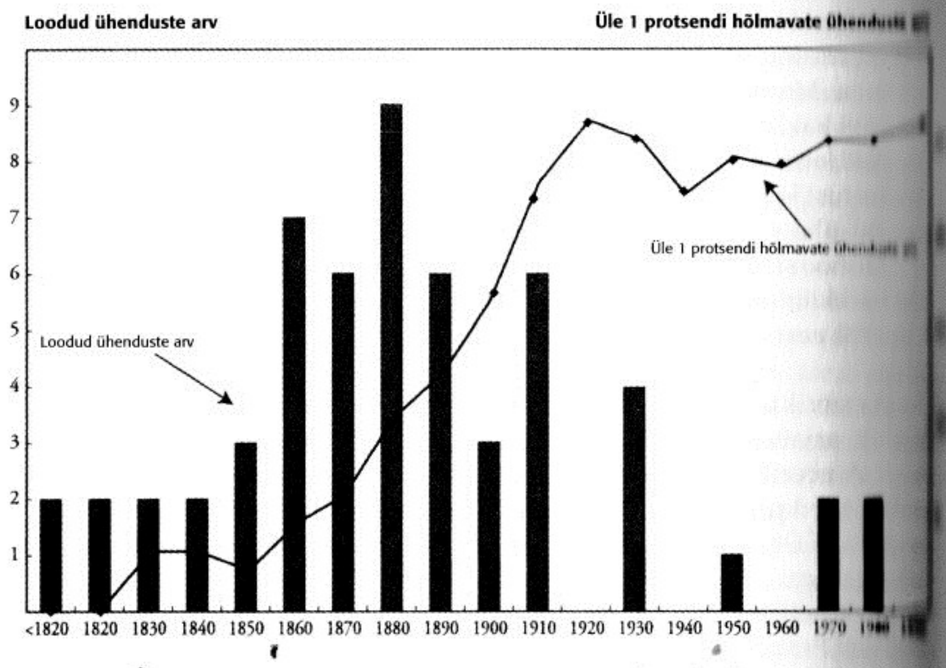

Joonis 95. *Suure liikmeskonnaga ühenduste asutamine ja kumulatiivne esinemus*

Ajaloolased on ühel meelel, et sellele algsele alusmüürile laoti 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses uus massiivne kodanikuühenduste struktuur.[53] Klubid ei olnud Ameerika elus uus nähtus, kuid kogukondade ajaloos räägitakse korduvalt nende arvu plahvatuslikust kasvust sel periioodil. 19. sajandi lõpus vallutas kogu riigi nõndanimetatud klubiliikumine, rõhutades eneseabi ja asjaarmastajalikku tegutsemist. 1876. aastal avaldas Henry Martyn Robert oma "Ühenduse reeglistiku", et luua kindel klubide ja komiteede istungite kasvavasse anarhiasse. Ilmus käsiraamatuid poisteklubide ja naisteklubide asutamise kohta, kiirelt kasvasid 1880. ja 1890. aastatel ka ülikoolide korporatsioonid.

19. sajandi viimastel kümnenditel lõid ameeriklased seninägemata hulgal vabatahtlikke ühendusi ja liitusid nendega. Ajavahemikul 1870–1910 uute ühenduste arv mitmekordistus, varem loodud ühendused puhkesid õitsele ja üha enam moodustati üleosariigilisi ja üleriigilisi organisatsioone. Peorias ja St. Louisis, Bostonis ja Boise'is, Bathis ja Bowling Greenis rajasid ameeriklased klubisid ja kogudusi, konvente ja veteranide toetusrühmi. Kõikjal, mereäärsetest metropolidest sisemaa väikelinnadeni kasvas vabatahtlike organisatsioonide hulk veelgi kiiremini kui kiirelt kasvav rahvastik. Seega suurenes ühenduste – vennaskondade, klubirikute, rahvusseltside, ametiühingute, erialaliitude, kodanikuühenduste jt – tihedus *per capita* kogu 19. sajandi teise poole vältel järsult. Seejärel varsti pärast sajandivahetust kasv peatus. (Joonis 94 näitab kohalike organisatsioonide arvukuse kasvu *per capita* kahekümne kuues kogukonnas üle riigi.)[54]

Üle sajandi künnisel oli juba võimalik märgata, kuidas 1870.–1900. aastate põlvkond 20. sajandi kodanikuühiskonna nurgakivi paika asetas. Üle organisatsioonide loomine lõppes 20. sajandi alguses, kuid sellele järgnes (nagu nägime käesoleva raamatu varasemates osades) pikk täiumisperiood, mil kuldajastul ja progressivismiperioodil loodud ühendused kasvatasid oma liikmeskonda. Et joonis 94 ei peegelda mitte ainult ühenduste loomist, vaid ka ühiskondlikku loovust ja ettevõtlikkust, seda näitab asjaolu, et see ühtib täpselt 1880.–1910. aastate kasvu ja 1920.–1940. aastate stagnatsiooniga kohalike ajalehtede arvukuses.[55]

Aastatel 1870–1920 jõudis ühiskondlik leidlikkus Ameerika ajaloos seninägematu *crescendo*'ni, ja seda mitte ainult klubide arvukuses, vaid ka uudsete loodud ühenduste mitmekesisuses ja pikaealisuses. Politoloog Theda Skocpol on koos kolleegidega näidanud, et *pool* kõigist kahel viimasel sajandil Ameerikas loodud suurtest massiorganisatsioonidest – mille liikmeskond on jõudnud vähemalt *korra* ühe protsendini täiskasvanud meestest või naistest – loodi ajavahemikul 1870–1920.[56] Nagu näitab joonis 95, tähendas seda laadi suure liikmeskonnaga ühenduste arv 19. sajandi lõpus järsult, saavutades stabiilsuse 1920. aastateks ja püsides sel tasemel kogu ülejäänud 20. sajandi.

Üle tõesti liialdus öelda, et enamik suurtest ja laia profiiliga kodanikuinstitutsioonidest tänapäeva Ameerikas loodi 19. sajandi lõpu ja 20. sajandi alguse erakordsetel kodanikuaktiivsuse aastakümnetel. Tabelis 9 on esitatud tõendid selle üldistuse kohta. Punasest Ristist NAACPini, Kolumbuse Rüütlitest Hadassah'ini, skautidest Rotaryni, Lapsevanemate ja Õpetajate Assotsiatsioonist Sierra Klubini, Gideoni Seltsist Auduboni Seltsini, Ameerika Ühendriikide Advokatuurist *Farm Bureau Federation*'ini, *Big Brothers*'ist Naisvalijate Liigani, *Teamsters Union*'ist *Campfire Girls*'ini – raske on nimetada tänapäeva Ameerika suurt kodanikuorganisatsiooni, mis *poleks* loodud nendel aastakümnetel.

Tabel 9. Uustulnukad sotsiaalses kapitalis, 1870–1920

Organisatsioon	*Asutamisaasta*
National Rifle Association (Ameerika Tulirelvaassotsiatsioon)	1871
Mariners (üks vabamüürlaste ordusid)	1872
Chautauqua Institute (täiskasvanute koolitusorganisatsioon)	1874
American Bar Association (Ameerika Ühendriikide Advokatuur)	1878
Salvation Army U.S. (metodistlik heategevusorganisatsioon)	1880
American Red Cross (Ameerika Punane Rist)	1881
American Association of University Women (kõrgkoolidekeskne naisõiguslusühendus)	1881

Knights of Columbus (katoliiklik vennaskond)	[illegible]
American Federation of Labour (Ameerika Tööföderatsioon)	[illegible]
International Association of Machinists (Rahvusvaheline Masinajuhtide Liit)	[illegible]
Loyal Order of Moose (heategevuslik sotsiaalhoolekandeühendus)	[illegible]
Women's Missionary Union (baptistlik haridus- ja usuühendus)	[illegible]
Hull House (haridus- ja vabaajakeskus töölisklassile)	[illegible]
General Federation of Women's Clubs (Naisühenduste Liit)	[illegible]
United Mine Workers (kaevurite ametiühing)	[illegible]
International Brotherhood of Electrical Workers (elektrikute ametiühing)	[illegible]
International Longshoremen's Association (sadamatööliste ametiühing)	[illegible]
Sierra Club (keskkonnaorganisatsioon)	[illegible]
National Council of Jewish Women (juutide üleriigiline naisühendus)	[illegible]
National Civic League (ühiskonnateemaline ümarlaud)	[illegible]
American Bowling Congress (Ameerika Keegliliiga)	[illegible]
Sons of Norway (norralaste rahvusühendus)	[illegible]
American Nurses Association (Ameerika Meditsiiniõdede Liit)	[illegible]
Volunteers of America (vabatahtlike liit)	[illegible]
Irish-American Historical Society (Ameerika iirlaste ühendus)	[illegible]
Parent-Teacher Association (Lapsevanemate ja Õpetajate Assotsiatsioon)	[illegible]
Fraternal Order of Eagles (heategevuslik organisatsioon)	[illegible]
Gideon Society (kristlik evangeelne ühendus)	[illegible]
Veterans of Foreign Wars (väliskonfliktides osalenud sõjaveteranide ühendus)	[illegible]
National Consumers League (tarbijate ühendus)	[illegible]
International Ladies Garment Workers Union (peamiselt naisliikmeskonnaga ametiühing)	[illegible]
4-H (looduslähedast elu ja toimetulekut edendav noorteorganisatsioon)	[illegible]
Aid Association of Lutherans (luterlik finantsabiühendus)	[illegible]
Goodwill Industries (tööotsimise ja täiendkoolituse ühendus)	[illegible]
National Farmers Union (talunike ametiühing)	[illegible]
Big Brothers (tugi- ja abiühendus poistele-meestele)	[illegible]

International Brotherhood of Teamsters (peamiselt transporditööliste ametiühing)	1903
Sons of Poland (poolakate rahvusühendus)	1903
National Audubon Society (keskkonna-ornitoloogiaühendus)	1905
Rotary (heategevusorganisatsioon)	1905
Sons of Italy (itaallaste rahvusühendus)	1905
Boys Clubs of America (ameerika poisteklubide liit)	1906
YWCA (Noorte Naiste Kristlik Ühendus)	1906
Big Sisters (tugi- ja abiühendus tüdrukutele-naistele)	1908
NAACP (mittevalgete õiguste eest võitlev organisatsioon)	1909
American Camping Association (lastelaagreid korraldav ühendus)	1910
Boy Scouts (skaudipoiste ühendus)	1910
Campfire Girls (skaudilaadne organisatsioon tüdrukutele)	1910
Urban League (mustade õiguste eest võitlev organisatsioon)	1910
Girl Scouts (skauditüdrukute ühendus)	1912
Hadassah (juuditaride organisatsioon)	1912
Community Chest, hiljem United Way (ärimehi kaasav kohalike projektide tugiühendus)	1913
Community Foundations (kohalike projektide tugiühendus)	1914-15
American Association of University Professors (kõrgkooliprofessorite ühendus)	1915
Junior Chamber of Commerce (noortele suunatud ärioskusi arendav haridus-koolitusühendus)	1915
Lucanis (heategevuslik lastekaitseühendus)	1915
Ku Klux Klan (rahvuslik-rassistlik vennaskond)	1915
Women's International Bowling Congress (naiskeeglimängijate ühendus)	1916
Civitan (peamiselt puuetega inimeste sotsiaalabiühendus)	1917
Lions Club (heategevusorganisatsioon)	1917
American Legion (sõjaveteranide ühendus)	1919
Optimists (laste arendusega tegelev heategevusorganisatsioon)	1919
Business and Professional Women (ärinaiste ja naisharitlaste ühendus)	1919
American Civil Liberties Union (mittetulunduslik põhivabaduste eest võitlev ühendus)	1920
American Farm Bureau Federation (talunike esindusorganisatsioon)	1920
League of Women Voters (Naisvalijate Liiga)	1920

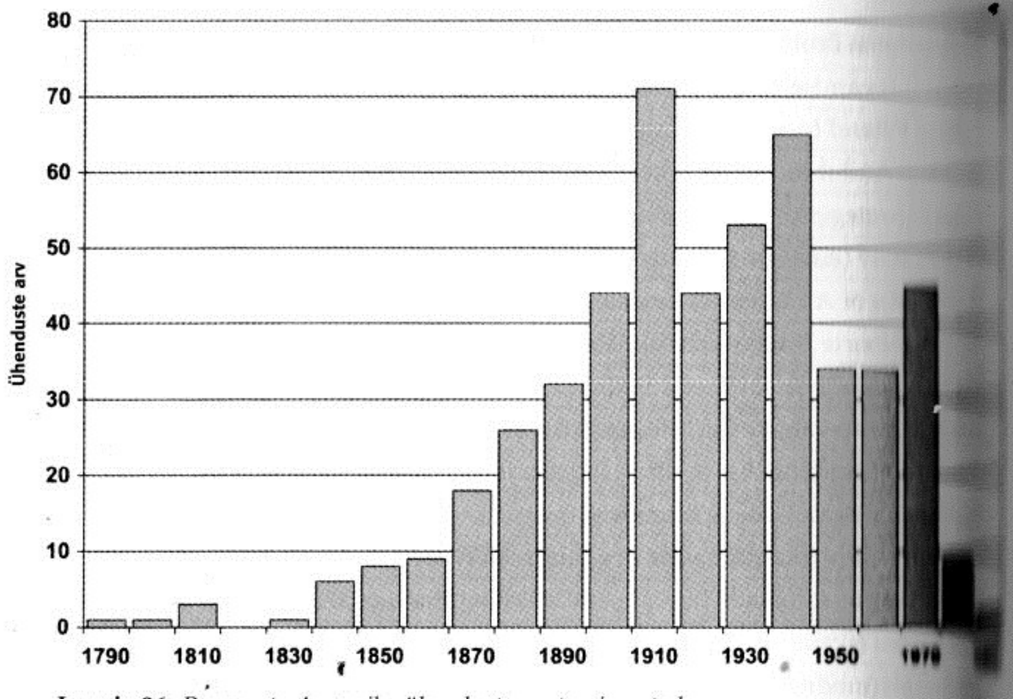

Joonis 96. *Praeguste Ameerika ühenduste asutamisaastad*

Enamgi veel: ühendused, mis on loodud tol viljakal ajal sajandivahetuse paiku, on olnud ebatavaliselt pikaealised. Näiteks 506 praeguse üleriigilise "ühingu ja liidu" seas, mis on kirjas *Encarta 2000* maailmaalmanahhis – suured ja väikesed, osakondadega ja ilma, usulised, ametialased, ühiskondlikud, poliitilised ja muud –, on neid, mis loodi kolmekümne aasta jooksul ajavahemikul 1890–1920, ligi kaks korda rohkem kui neid, mis loodi kolmekümne aasta jooksul ajavahemikul 1960–1990. Joonis 96, mis kujutab kõigi 506 ühenduse asutamisaja jaotust, näitab, et 20. sajandi lõpus toetus Ameerika ühiskond märkimisväärselt organisatsioonilisele põhjale, mis laoti 20. sajandi alguses.[57] Selline vanuseline jaotus – kus vanemaid on rohkem kui nooremaid – viitab ühenduste sündimuse langusele või varasele suremusele või mõlemale. Teisisõnu, võrreldes praeguse ajaga oli ühenduste asutajaid eelmisel sajandivahetusel rohkem või olid nad edukamad või mõlemat.

Veelgi enam, hilisemates almanahhides koha leidnud ühendused, kes väärikad tahes, on kas postiloendid, nagu *People for the American Way*, või kitsalt piiritletud ja lühiajalised, nagu Investeeringute Halduse ja Uurimisgute Assotsiatsioon, Rahvusvaheline Liivalosside Ehitajate Selts, *New Age Walkers* ja Suitsetajate Tekitatava Saaste Vastane Ühing. 1890.–1920. aastatel asutatud organisatsioonid – mis on nüüdseks laias laastus püsinud terve sajandi – on enamasti laiapõhjalised ametialased, kodaniku- või toetusorganisatsioonid, nagu skaudid, Rahvuslik Vürtspoodnike Liit, Punane Rist ja Lions. (Kas on tõesti põhjust arvata, et *New Age Walkers* või Suitsetajate Tekitatava Saaste Vastane Ühing on olemas ka veel aastal 2099?)

Ei märgata eelmisel sajandivahetusel sotsiaalsesse kapitali tehtud paiku kiires kasvus peituvat õppetundi, tuleks esmalt mõista, kui suuri hulgas erinevates varjatud vormides need ilmnesid. Sajanditagune Ameerika eristas sugupooli märksa teravamalt kui praegune ning enamik organisatsioone oli sooliselt diferentseeritud. Ei ole seepärast üllatav, et kõige levinumaks organiseerumisviisiks sel perioodil olid vennaskonnad. Kuigi vabamüürluse juured ulatuvad palju kaugemale, tekkis kuldajastul juurde hulgaliselt uusi vennaskondlikke rühmitusi. "Iga viies või ehk isegi iga kaheksas mees, keda kohtate, on mõne vennaskonna hingekarjane," kirjutas W. S. Harwood 1897. aastal. Ajaloolase David Beito hinnangul "näitab tagasihoidlik arvutus, et vanematest kui üheksateistkümnendatest meestest kuulus mõnda organisatsiooni kolmandik".

Osaliselt peegeldas vennastumine vastuhakku individualismile ja tollepoolse ühiskondlike muutuste ajastu seadusetusele, pelgupaika korratu ja ebakindla maailma eest. Vennaskondlikud rühmitused pakkusid nii materiaalseid hüvesid (näiteks elu- ja tervisekindlustust) kui ka sotsiaalset staatusarsust ja rituaalsust. Üksteise abistamine, mis põhines vastastikku kasulike põhimõttel – täna andja, homme saaja –, oli nende organisatsioonide tuumaks. Ajaloolane Beito märgib: "Nad lõid vaeste hulgas edukalt toimetulikke sotsiaalabi- ja vastastikuse toetuse võrgustikke." Riigi suurimad vennaskondlikud ühendused – vabamüürlased, *Odd Fellows*, Püütia Sõsarad, *Ancient Order of United Workmen* ja *Modern Woodmen of America* – ulatusid kõik sadade tuhandete liikmetega üle terve riigi paiknevates osakondades. Nagu Beito märgib, "tagas selline geograafiliselt ulatuslik struktuur teatava lisakindlustuse võitlemiseks kohalike kriisidega, nagu katkuõnnetused või epideemiad". Ta lisab:

> Ühendusega liitudes võttis uustulnuk vähemalt väliselt omaks teatavad väärtushinnangud. Organisatsioonid pühendusid vastastikuse toetuse, eneseusu, ärikoolituse, säästlikkuse, juhiomaduste, iseseisvuse, enesekontrolli ja kõlbliku moraali juurutamisele. Need väärtused peegeldasid vennaskondlikku konsensust, mis ületas võitmatuna näivad rassilised, soolised ja sissetulekupõhised lõhed.

Kõnde ühendustega liitus inimesi kõikidest ühiskonnakihtidest – vennaskondades oli nii kesk- kui töölisklassi kuuluvaid liikmeid. Enamasti aga ühendused soo ja rassi järgi segregeeritud. Teisalt, nagu Beito on tunnistanud, oli samalaadseid vastastikuse abistamise ja moraalikasvatuse tähtsamärke täitvaid organisatsioone ka Aafrika ameeriklastele ja naistele. Segregatsioon võib meie väärtushinnangute taustal tunduda vastuvõetamatu, kuid ühe sotsiaalse kapitali vormi eelkäijana ei olnud vennaskondlikud ühendused sugugi mõeldud ainult valgetele keskklassi meestele. Nagu näitavad ilmekalt Kolumbuse Rüütlid, *B'nai B'rith* ja *Prince Hall Freemasonry* (mustanahaliste vabamüürlaste ühendus), lõid mitmesugused rahvusrühmad omaenda vennaskondlikke ühendusi. 20. sajandi alguses

hakkasid neile konkurentsi pakkuma ka toetus- ja abiorganisatsioonid (Rotary, Kiwanis, Lions, Jaycees ja teised seesugused), samuti ametiühingulised ühendused. Uued rühmitused võimaldasid sõlmida ärikontakte, olid nüüdisaegsema ilmega ja suurema väljapoole suunatud kodanikuaktiivsusega, kuigi see tuli "vennastumise" arvelt.[58]

Naiste seas taaselustas aastatel 1873–1874 Kesk-Läänest alguse saanud rohujuuretasandi aktiviseerumine karskusliikumise, mille tulemusena tekkis Naiste Kristliku Karskusliidu loomine (*Women's Christian Temperance Union*, WCTU), mis rakendas end kiirelt üldisemate moraali- ja sotsiaalreformide vankri ette. WCTU aktivistist liider Frances Willard sõnastas liidu motoks lausesse "Tee kõike", ja WCTU naised tegidki – rääkisid vanglareformi ja noorjadusest, organiseerisid noorteühendusi, asutasid lasteaedu, toetasid isegi tööjõureformi. 1890. aastatel hakkas WCTU alla käima ning keskendus pärast Willardi surma 1898. aastal ainult karskusele ja keeluseadusele. Samas tekkis aga juurde üha uusi naisühendusi, mis osalt kasvasid välja 9. peatükis kirjeldatud kirjandus- ja haridusringidest. 1890. aastal liideti see üleriigiliste naisühenduste võrgustik Naisühenduste Liiduks (*General Federation of Women's Clubs*). Sel perioodil hakkasid naisühendused selgelt sekkuma avalikesse asjadesse, võttes sõna sellistel teemadel nagu lapstööjõud, naiste kaasamine tööturule, lasteaiad, naiste valimisõigus ja paljud teised.[59]

Sisserännanute ja eri rahvuste ühendused illustreerivad veel teist sotsiaalse kapitali kogumise aspekte 19. sajandi lõpus. Üldiselt vähendab väljaränne inimese sotsiaalset kapitali, sest enamik sotsiaalseid sidemeid tuleb maha jätta. Seepärast püüavad immigrandid teadlikult sotsiaalset kapitali hoida. Niinimetatud ahelränne, mille puhul endise kodumaa ja paigust pärit inimesed asuvad sihtriigis elama üksteise lähedusse, oli ja on üks tavalisimaid strateegiaid hakkama saamiseks. Lisaks oli sõbraliku vastastikuse abistamise organisatsioon paljude sisserännanute kogukondadele aluspõhjaks, pakkudes rahalist tuge, seltsimehelikkust ja isegi poliitilist esindatust. Üks hiinlaste kogukonna liige kirjeldas sotsiaalse kapitali tähtsust 20. sajandi alguse immigrantidele sõnadega: „Oleme võõrad võõral maal. Meil peab olema organisatsioon, mille kaudu talitsuskaaslastel silma peal hoida ja sõprussuhteid arendada."[60]

Ajaloolase Rowland Berthoffi sõnutsi olid „sisserännanud, kes olid ameeriklastest rohkem harjunud tihedalt läbipõimunud kogukonnaeluga ja kiiremad omaks võtma Ameerika vabatahtlike ühenduste vennaskondlikkust, mis aitas kaitsta nende kogukondade sidusust Ameerika ennustamatu ja nõrkade sidemetega elu vastu". Sakslased, kes sel perioodil moodustasid arvukaima rahvusvähemuse, olid eriti entusiastlikud ühinejad. Ka itaallased, juudid, poolakad ja teiste Lõuna- ja Ida-Euroopa rahvaste esindajad olid tavalisemaid, sajandivahetuse saabudes kiired moodustama vastastikuse abi organisatsioone, ühinguid laenu ja matusetoetuse saamiseks ning seltskonna-, spordi- ja vabaajaklubisid; loodi ka omakeelseid ajalehti, kirikuid, sünagooge. 1910. aastaks kuulus väidetavalt kaks kolmandikku Ameerika poolakatest vähemalt ühte ligi seitsmest tuhandest

poola ühendusest, samad arvud kehtisid ka juutide, slovakkide, horvaatide ja teiste kohta. Lisaks liitus rahvuspõhiste ühendustega, nagu *B'nai B'rith*, Hadassah ja Kolumbuse Rüütlid, palju inimesi pärast sajandivahetust.[61]

Vabakslastud mustade hulgas levis ühenduste moodustamine üsna samamoodi: loodi vastastikuse abi organisatsioone, ühinguid matusetoetuse saamiseks, seltskondlikke klubisid ning vennaskondlikke organisatsioone naistele ja naistele. Ikkest vabanenud mustanahalised, kasutades hiljuti saavutatud kodanikuõigusi ja seistes silmitsi põhjaliku muutusega sotsiaalses staatuses, asutasid aastatel 1870–1900 suurel hulgal ühendusi ja liitusi nii põhjas kui lõunas. Oma klassikalises uurimuses „Philadelphia negrid" (*The Philadelphia Negro*) rõhutab W. E. B. Du Bois selliste mustanahalaühenduste tähtsust nagu *Odd Fellows* ja vabamüürlased, kuna need pakkusid „vaheldust monotoonsele tööle, toitu ambitsioonidele ja intriigidele, võimalust end näidata ja kindlustust ebaõnne korral" – tegelikult kõigile võrdsemu hüvesid, mis noil aastail meelitasid ka miljoneid valgeid. Nagu nimigi peatükkides rääkisime, mängis sotsiaalse kapitali kujunemisel Aafrika ameeriklaste kogukondades erakordselt tähtsat rolli ka kirik. Samal ajal kerkis esile ka musti ja valgeid liitvaid ühendusi – eelkõige NAACP ja *Urban League* –, mis võitlesid sotsiaalsete reformide eest.[62]

Kuigi tööstusliku Ameerika kultuur hakkas nii mõneski aspektis seitsmekümnemaks muutuma, mängis usk siiski kodanikuaktiivsuse elavdamises märkimisväärset rolli, olles liikunud väljapoole kohalike pühenduvad koguduste piire. 1880. aastatel levis Inglismaalt Ameerikasse Päästearmee (*The Salvation Army*) – üks evangeelsetest protestantlikest kogudusse mittekuuluvatele linnavaestele jutlustavatest liikumistest, mis regulaarselt misjonitööd ja tutvustas end massidele paraadide, puhkpillorkestrite ja „halleluuja-piigade" kaudu. See oli „sotsiaalse gospeli" ja usutluse „musklitenäitamise" ajajärk – sajandivahetuse liberaalsete vaadetega protestantlike usuteadlaste ja kirikuõpetajate jõupingutus, et pöörata oma keskklassipäritolu koguduseliikmete tähelepanu linnavaesusele ja teistele pakilistele sotsiaalprobleemidele, reaktsioon individualismile, *laissez-faire*'ile ja ebavõrdsusele ning püüe tähtsustada religiooni ka uutes ühiskondlikes ja intellektuaalsetes oludes.

See oli aeg, mil paljud kirikud muutusid, nagu ajaloolane E. Brooks Holifield seda nimetab, „ühiskondlikeks kogudusteks".

> 19. sajandi lõpus muutusid tuhanded kogudused keskusteks, mis polnud avatud mitte ainult jumalateenimisele, vaid ka pühapäevakoolile, kontsertidele, kirikuüritustele, naisõhtutele, noorteüritustele, tüdrukute klubidele, poiste ettevõtmistele, õmblusringidele, heategevusühendustele, pikapäevarühmadele, karskusliitudele, spordiklubidele, skaudirühmadele ja lugematule hulgale teistele tegevustele. [---] Henry Ward Beecher soovitas Yale'i teoloogiaüdengitel „mitmekordistada piknikute arvu" oma kogudustes ning paljud neist ei piirdunud ainult piknikutega, vaid asutasid

> spordisaale, seltsimaju, laagreid, võrkpallimeeskondi ja sõjavä- treeningüksusi. [---] Nad annetasid ka üha suuremaid summasid eesmärkide heaks, mis polnud ainult nende endiga seotud: kui nii linnades kui maakirikutes loovutasid protestantlikud kogudused sajandivahetusel 14–18 protsenti neile annetatud rahast mitmesu- gustele projektidele ja heategevuslikele üritustele, siis 1923. aas- taks oli see tõusnud 25–35 protsendini.[63]

Usust saadud inspiratsioon, enesetäiustamine ja kodanikuaktiivsus ol- sel ajajärgult tihedalt omavahel seotud. Chautauqua liikumisest, mi asutati suveülikoolina metodistlike pühapäevakoolide õpetajatele 18 aastal New Yorgi osariigis, kasvas välja üleriigiline võrgustik pikap varühmi, õpperühmi ja „telgiloenguid", mida külastasid regulaarselt ni nejad Eugene Debsist Warren Hardingini. 1919. aastaks käis ühe vaat hinnangul „iga üheteistkümnes inimene riigis, olgu ta mees, naine v laps, igal aastal mõnel Chautauqua korraldatud haridusüritusel". Raadi (ja hiljem televisioon) pakkus peibutavamat meelelahutust, kuid väl võimalusi aruteluks klassipiire ületava rohujuuretasandi tegevuse üle.

Katoliiklased olid vaeste murede suhtes isegi vastuvõtlikumad kui pr testandid, osalt ka seepärast, et töölisklassi hulka kuulus palju katoliiklas Kirik mängis, nagu ikka, eriti olulist rolli mustade kogukonnas. Musta kiriku juhtiv asjatundja, ajaloolane Evelyn Higginbotham märgib, et „kir kusse mahtusid kõige erinevamad projektid, muu hulgas koolid, ränd matukogud, kontserdid, restoranid, kindlustusettevõtted, kutseharid spordiklubid, mis kõik teenisid märksa laiema publiku huve kui vaid kir kute endi liikmeskond. Kirik [---] korraldas ka poliitilisi üritusi, naiste kv verentse ja koolide lõpupidusid." Lühidalt, ühiskondlikult uuendusmeel kristlus oli kõnealuse ajajärgu ühiskondliku aktiivsuse keskne inspireer Vahetult enne Theodore Roosevelti nimetamist uuendusi pooldavaks pr sidendikandidaadiks 1912. aasta valimistel, hakkasid kokkutulnud pro ressivistid spontaanselt skandeerima: „Edasi, kristluse sõdurid!"[64]

See oli ka ajajärk, mil organiseerunud töölisliikumine muutus Ameerik ühiskonna tõsiseks jõuks. Töörüütlite liikumine (*The Knights of Labor*), mi lähtus põhimõttest, et kõikide elualade töötajad peaksid liituma „ühe suureks ühinguks", kasvatas oma 1880. aastal 28 100-pealise liikmeskonn kuue aastaga 729 000ni, kuid kõhnus 1890. aastaks 100 000-liikmelisen lagunes oskus- ja lihttööliste ning ka mustade ja valgete vaheliste konflikti de tõttu 1894. aastal. Tühjaks jäänud juhikoha hõivas peagi Ameerika Töö deratsioon (*American Federation of Labor*) koos mitme valdkonna ametiühi gutega – kaevurid (asutatud 1890. aastal), elektrikud (1891), sadamatöölise (1892), rätsepad (1900), autojuhid (1903) ja teised. Vaevalt seitsme aasta (1897–1904) peaaegu neljakordistus riigi mittepõllumajanduslike elualal ametiühingute liikmeskond – 3,5 protsendilt 12,3 protsendini. Seekord ma tusid ametiühingud oma tegevuses vastupidavamaks ning liikmeskond s langenud kogu ülejäänud sajandi vältel allapoole seda uut taset.[65]

Ajaloolased Thomas Cochran ja William Miller näitavad selgelt, et ametiühingud ei olnud oma liikmetele mitte ainult materiaalsete hüvede saamise kohaks, vaid ka nende seltskondliku elu oluline osa:

> Tööliste kollektiivsel tegutsemisel olid märksa mitmekesisemad sihid kui pelgalt küsimused töötasust ja -tundidest. [---] Ameti- ühingud olid vaid osa massilisest liitumisest klubide, kinniste ühingute ja vennaskondlike ühendustega. Ühingu heaks töötami- ne ja liikmete julgustamine nende võitluses ülemustega kinnitas inimeste usku oma võimesse keskkonda muuta. Vastastikuse abi põhimõtted tagasid turvatunde tööõnnetuse ja hooajalise töötuse puhuks, seltskonna- ja tantsuõhtud, piknikud ja loengud pakku- sid ergutavaid vaba aja veetmise võimalusi.[66]

Kuna progressivismiajastu reformaatorid pidasid eriti tähtsaks tööd noor- tega, siis oli see ka nende organisatsioonilise tegevuse keskmes. Seninäge- matu loomeenergiaga rajati vähem kui kümne aastaga (1901–10) enamik 20. sajandil tooni andnud noorteorganisatsioonidest – skaudipoisid ja -tüdru- kud, *Campfire Girls*, 4-H, Poisteklubid ja Tüdrukuteklubid, Suured Vennad ja Suured Õed ning Ameerika Noortelaagrite Liit, mis koondas eelmise paar- kümne aasta jooksul aktiivselt tekkinud suvelaagrite korraldusühendusi.

Neil aastail said Ameerika riikliku haridussüsteemi tunnustatud osa- deks ka lasteaed ja keskkool ning Ameerika linnapildis tavaliseks män- guväljakud. Pärast 1885. aastal Bostonisse tehtud esimesi liivaaedu levisid spetsiaalselt rajatud mänguväljakud kiirelt New Yorki, Chicagosse, Phila- delphiasse, Los Angelesesse ja mujale ning 1906. aastaks oli asutatud ka Ameerika Mänguväljakute Liit. Seda laadi avalike puhkealade loomisega tahtsid progressivistid kaasata vaba aja veetmisse tervet perekonda, selle asemel et lasta lastel omapäi ohtlikel tänavatel kolada. Et äsja oli mõiste- tud ka laste väärkohtlemise teema tähtsust, loodi 1874. aastal loomakait- seühingu eeskujul New Yorgi lastekaitseühing; samalaadseid organisat- sioone tekkis mujalgi ning 1908. aastaks oli neid üle riigi viiskümmend ühe. Ühesõnaga, tolle ajajärgu ameeriklased ei hädaldanud hukkaläinud lootuse üle ega nutnud taga külaelu sotsiaalse kontrolli kadumist, vaid pühendasid oma intellektuaalse, organisatsioonilise ja rahalise energia suurele uute sisukate võimaluste pakkumisele. Osavate turundusvõtete- ga ühendati neis uutes organisatsioonides ühiskondlikud püsiväärtused nagu „Laut on alati usaldusväärne, lojaalne, abivalmis, sõbralik, viisakas..." matkamisest, spordist ja mängudest saadava puhta rõõmuga.[67]

Üheks märkimisväärseks progressivismiajastu ühiskondlikuks leiuti- seks oli viktoriaanlikult Inglismaalt üle võetud sotsiaalmajade idee. Need pakkusid hulgaliselt võimalusi noortele idealistlikele keskklassi meeste- le ja naistele, kes elasid aastaid linnaagulites ning püüdsid anda vaestele immigrantidele haridust ja „moraalikasvatust". Hull House'ile, mille 1889. aastal asutas Jane Addams Chicagos, järgnesid samalaadsed eksperimen-

did teisteski linnades – 1891. aastaks kuues, 1897. aastaks seitsmekümne neljas, 1910. aastaks ligi neljasajas. Algselt oli sotsiaalmajade töötajate üks andeks inglise keele õpetamine ja kodanikuharidus, kuid nende tegevuse valdkond laienes kiirelt. Ajaloolane Mark Wahlgren Summers kirjutab:

> Sotsiaalmajade töötajad korraldasid väitlusõhtuid ja loengusarju, rääkisid aguliemadele pesemise ja hügieeni tähtsusest, õpetasid neile kutseoskusi, et aidata neil tööturul konkureerida, ning organiseerisid töötavate vanemate laste tarbeks lasteaedu ja päevahoide. Peagi tekkis Hull House'i peahoonesse kunstigalerii, seejärel kohvik, spordisaal ja lastesõim.[68]

Linnavaestele olid sotsiaalmajad oluliseks abiks. Pittsburghi linnas asut Kingsley House korraldas „vabaõhu"-programme tuhandetele lastele ja nende vanematele. Hull House'i klubi kinkis Benny Goodmanile tema esimese klarneti. Kummalisel kombel ei avaldanud aga sotsiaalmajadel kumine pikas vaates mõju mitte niivõrd abisaajatele, kui -andjatele. Jane Addams oligi lootnud, et otsekontakt elu karmima poolega annab naaber ülikoolilõpetajate elule mõtte. Sotsiaalmajade kogemusest välja kasvanud liidrite hulk on märkimisväärne – nende hulka ei kuulu mitte ainult ühiskonnauuendajad, nagu Florence Kelley või Eleanor Roosevelt, vaid ka tulevased ühiskondlikult meelestatud ärihiiglased, nagu Gerard Swope (General Electricu president aastatel 1922–1944) ja Walter Sherman Gifford (AT&T president 1925–1948). Sotsiaalmajade pikaajalise mõju võtab ajaloolane Richard McCormick kokku sõnadega:

> Nii meestele kui naistele olid sotsiaalmajad koolituskeskusteks. Sealt liikusid nad edasi kõikvõimalikesse progressivistide uuendusprojektidesse: elamute parandamine, avalikud mänguväljakud, lapstööjõu keelustamine, paremad palgad ja sobivamad töötunnid naistöötajatele ja palju muud. [---] Tihti pidid nende väärtushoiakud ja tegevus sisserännanud töölistele, kellele nad oma abi pakkusid, võõrad tunduma. Kuid 1900. aastate alguses polnud teisi nii püüdlikke ja edukaid linna- ja tööstusprobleemidega tegelejaid kui sotsiaalmajade töötajad.[69]

Ühiskondliku liikumisena oli progressivism laiapõhjaline ja mitmekesine. Poliitikafilosoof Peter Levine märgib: „Liikumist, mis meelitas ühte ridadesse Upton Sinclairi ja Edgar Hooveri, W. E. B. Du Bois' ja Robert Lafolletti, Herbert Hooveri ja noore Franklin D. Roosevelti, polegi paslik lihtsalt liikumiseks nimetada."[70] Igasugune lihtsustatud tõlgendus võib seega ebasitavaks ja ebapiisavaks osutuda. Meie vaatevinklist kujutas progressivismiperiood endast siiski avalikku kogukondlikku reaktsiooni kuldajastu ideoloogilisele individualismile. Kuigi progressivismiperiood kulminee-rus spetsiifiliselt poliitilises liikumises, sai ta alguse ühtaegu üldisema

ja konkreetsematest ühiskondlikest eesmärkidest. Edukad püüdlused rajada mänguväljakuid, koduloomuuseume, lasteaedu, avalikke parke ja muid sellist tugevdasid koostööharjumusi, lämmatamata samas individualismi. Frederick Law Olmsted, 1876. aastal avatud New Yorgi Keskpargi arhitekt ja 1890. aastal asutatud Yosemite'i rahvuspargi esimene haldaja, võitles parkide ja puhkealade rajamise eest, et saada nende abil inimesi isolatsioonist ja usaldamatusest. Ka üks entusiastlik mänguväljakute rajamise pooldaja märkis, et mänguväljakuid

> tekib üle riigi üha juurde ning kõikjal toovad nad endaga kaasa neidsamu ühiskondlikke tagajärgi. See tähendab, et nendega kaasneb tore kogukonnavaim, ärganud kodanikuaktiivsus ja -koostöö, tõsiväärtuslik seltskondlikkus individualismi ja isolatsiooni asemel. Kui mänguväljakute idee püsiks, [---] oleks kasu üha rohkematest rõõmsameelsetest, rahuolevatest, leidlikest ja patriootlikest kodanikest palju suurem kui peidetud hiigelvaranduse leidmine või kogu maailma ettevõtluse koondamine meie lipu alla.[71]

Lühidalt, kuigi progressivistid ise ei sõnastanud seda nii, oli nende tegevuse oluliseks eesmärgiks sotsiaalse kapitali tugevdamine.[72] Meenutagem, et mõiste *sotsiaalne kapital* võttis esmakordselt kasutusele progressivismiperioodi haridustegelane L. J. Hanifan kogukonnakeskuste eeltööst rääkides.

Harimis- ja assimileerimissoov andis ilmselt kõige paremaid tulemusi lasteaialiikumises. Saksa edumeelsetelt haridustegelastelt laenatud idee rajada Ameerika esimese lasteaia „heldekäeline leedi" Elizabeth Palmer Peabody Bostonis. 1870. aastate lõpuks oli lasteaedade rajamine levinud kogu üle terve riigi ning 1908. aastaks oli asutatud üle neljasaja lasteaia, mida haldasid naisteühendused, karskusliikumised, kirikud ja muud organisatsioonid. Algusaastatel lähtuti lasteaedades innovatiivsest haridusfilosoofiast, mis soosis laste loovuse arendamist. Vabatahtlikkuse alusel tegutsevad töötajad püüdsid üheaegselt pakkuda sisserännanute lastele väärtuslikku hariduskeskkonda ning mõjutada nende vanemate lastekasvatusharjumusi. Lasteaedade juurde tekkisid mitmesugused täiskasvanuid siduvad ühendused – emade klubid, õmblusringid jms. Mõned kõige innovatiivsemad jooned, nagu vabatahtlikud töötajad ja mitte ainult koosviibimise, vaid ka lapse loovuse rõhutamine, jäid kõrvale, kui lasteaedu hakati üha enam liitma riikliku koolisüsteemiga ja lasteaednikud hakkasid tajuma oma ameti tunnustamist elukutsena; kuid palju olulist jäi alles. Emade Kongress, mis osalt tekkis just lasteaialiikumisest 1897. aastal, jätkas edaspidi koolide lapsevanemate ja õpetajate ühenduste loomist. 1924. aastal nimetati Emade Kongress ametlikult ümber Lapsevanemate ja Õpetajate Kongressiks (hilisem Lapsevanemate ja Õpetajate Assotsiatsioon).[73]

McCormicki sõnutsi oli kodanikuaktiivsus progressivistide südame-

> Progressivism võlgnes palju oma edust erilisele uuendusmeelsusele, mille ühel või teisel kujul võtsid omaks peaaegu kõigi liikumise valdkondade liidrid. Enamasti alustasid nad vabatahtliku ühenduse loomisest, uurisid probleemi ja otsisid selle kohta asjakohaseid fakte ning analüüsisid neid uuemate sotsiaalteaduste näpunäidete järgi. Seda laadi analüüsi tulemusena jõuti soovitava lahenduseni, mida populariseeriti hariduskampaaniate ja veenmise abil, ning kui lahendus tundus töötavat, võeti see ühel või teisel valitsemistasandil avaliku poliitika ülesandeks.[74]

Sotsiaalettevõtjad nii rohujuure- kui riigitasandil rajasid uusi organisatsioone, mis tihtipeale olid algselt mittepoliitilised. Üks varasematest selletest näidetest oli karskusliikumine, mis industrialiseerumise ja urbaniseerumise taustal seadis üheks eesmärgiks luua "vastastikuse vastutuse sidet võrgustik". Tihti ehitati uued ühendused ka olemasolevatele sotsiaalsetele, eriti usulistele võrgustikele. Kohalikud ja üleriigilised uuendusliikumised toetusid omakorda mitteformaalsetele või mittepoliitilistele rühmitustele.

Üks üsna tavaline näide: naiste lugemisringide muutumine esmalt kodanikuliikumiseks ja seejärel poliitiliseks jõuks. 1890. aastate majanduslanguse aegu võtsid naiste lugemisringid oma tegevuste hulka ka sotsiaalhoolekande ja propagandatöö. 1890. aastal asutatud Naisühenduste Liit (*The General Federation of Women's Clubs*, GFWC) nõudis oma kampaanias valitsuselt toidu inspekteerimist, karmimaid ehitusnorme, puhtama joogivett, naiste töökaitset ning vaestele, haigetele, invaliididele ja lastele mõeldud teenuseid. Emade Kongress, mis asutati emade harimiseks lastekasvatusküsimustes, taotles seejärel avalikkuse toetust lastekliinikutele, noortekohtutele, kohut ootavate laste kinnipidamiskohtadele, lastearstidele ja mänguväljakutele. Rassieralduspoliitika ei võimaldanud Aafrika ameeriklastel GFWCga liituda ja nii moodustasid nad 1896. aastal Värviliste Naiste Ühenduste Liidu (*The National Association of Coloured Women's Clubs*), mis võitles alkoholitarbimise vastu ning lastesõimede, lastearstide ja üksikemade keskuste poolt. "Naise koht on kodus," kirjutas naisõiguslane Rheta Childe Dorr 1910. aastal, "kuid kodu ei piirne igaühe elamu neljade seinaga. Kodu – see on kogukond."[75] Naiste valimisõigusliikumine, mis ulatus üle klassivahede (kuigi üldiselt mitte üle rassivahede), oli kõigest üks, kõige nähtavam naisliikumise ilming eelmisel sajandivahetusel.

Järjestikused tööliste koondumise lained illustreerivad samuti hästi ühiskondlikku solidaarsust ja poliitilisi reforme nõudvate liikumiste iseloomustepõimumist. 19. sajandi viimastel kümnenditel ei olnud tööliste organiseerimine mingi meelakkumine, sest see oli kõige ilmsem klassikonfliktide ajajärk Ameerika ajaloos. "1880. aastad nõretasid verest," meenutas Ida Tarbell oma memuaarides. Vaatamata pidevaile püüdlustele laiendada töölisliikumise eesmärke, nii et need hõlmaksid ka sotsiaalreforme ja klassivõitlust, olid kõige püsivamad 19. sajandi ametiühingud siiski peamiselt tegelnud töötingimuste parandamisega. Sajandivahetuse paiku

ning ametiühingute tekkes kulmineerus aga 1910. aastal viieteistkümne ametiühingutegelase valimisega Kongressi, ning kuivõrd õhus oli tunda "sotsialismi" ohtu, võttis ka poliitiline eliit tööreformid oma eesmärkide võtta. Siingi mängisid rolli klassivahed. Tarbijate Liit, mille 1899. aastal asutanud Hull House'i elanik Florence Kelley, seadis eesmärgiks võitlusplaadi poes käivatel keskklassi naistel boikottida nende ettevõtete kaupu, mis ei taganud naistöötajatele korralikke töötingimusi.[76]

Ühiskondliku liikumisena ei ole progressivismi võimalik lahterdada poolt "alt üles" või ainult "ülalt alla" liikumiseks. Paljud uued vennaskonnad, kodaniku- ja reformiorganisatsioonid kujutasid endast üleriigiliste peakorterite ja üleriigiliste liidrite värbamistöö tulemust, teised aga tõusid seevastu kohalikest algatustest. Mõned, näiteks 4-H ja Grange, saitati isegi föderaalvalitsuse poolt. Veelgi olulisem oli aga ideede levik ühest kogukonnast teise. Politoloog Theda Skocpol märgib: "See organisatsioonide laiendamise meetod oli väga sarnane võttega, mida kodusõja eelsusutasid metodisti ja baptisti vaimulikud, kelle ringsõitude tulemusena jõuti üle terve Ameerika uusi kogudusi nagu seeni pärast vihma."[77]

Üksteiselt õppimine oli progressivistide kodanikuaktiivsuse tõstmise juurde leviku puhul tavaline. Riigi ühes otsas sündinud algatus võeti üle teises kogukondades, kus seda edasi arendati ja kust see omakorda järgnevatesse kogukondadesse levis. Me võime seda protsessi kujukalt näha, kui jälgime ühe algatuse arenguteed. Võttes osalt eeskuju John Dewey suunistest õpetlaste Hull House'is peetud loengutest, hakkasid Wisconsini ja Chicago ülikool 1890. aastatel asutama rahvakoole, et tihendada sidemeid linnaelu ja täiskasvanud elanikkonna vahel. Uue sajandi esimestel kümnenditel tuli Clevelandi kuulus progressivistlik linnapea Tom Johnson seitsmele korraldada regulaarseid telgiloenguid, mis meelitaksid tavakodanikke ja poliitikuid ühistesse mitteformaalsetesse mõttevahetustesse ühiskondlikel teemadel. 1907. aastaks olid New Yorgi osariigi Rochesteri linna kodanikuorganisatsioonid neile algatustele toetudes loonud koolide juurde "sotsiaalkeskused", kus omavalitsuse rahastamisel toimusid regulaarsed rahvaarutelud kohalikel teemadel.

Kolme aasta jooksul peeti Rochesteris sadu seda laadi koosolekuid ja, nagu teatas ajaleht *Democrat and Chronicle* 20. märtsil 1910. aastal: "Käesoleva nädala programm sotsiaalkeskustes ja kodanikuklubides on mitmekesine, hõlmates arutelusid, mis on pühendatud äritingimustele, tervishoiule, kunstile, ühiskondlikele organisatsioonidele, kõrgetele hindadele, alkoholile ja piirkonnaprobleemidele." Neist kodanikuaruteludest võtsid osa igasuguse haridustasemega kõikide ühiskonnaklasside esindajad. 1911. aastal märkis üks vaatleja lakooniliselt, et "erivolinikega valitsetavormi üle peetavas vaidluses olid poola pesunaise ja Naiste Kristliku Karskusliidu presidendi vastasteks koristaja ja ülikooliprofessor". 1916. aastaks oli "sotsiaalkeskuste" (ehk "kogukonnakeskuste") liikumine levinud üle kogu riigi, ulatudes Lääne-Virginiani, kus, nagu juba mainitud, rajas L. J. Hanifan esmakordselt "sotsiaalsele kapitalile".[78]

Nagu see lugu näitab, olid suurimad linnad ja intellektuaalsed [illegible] sed – New York, Boston ja teised nendelaadsed – küll kodanikuaktiivs[illegible] se uuenemisprotsessi osa, kuid enamik loomingulisest tegevusest [illegible] aset sisemaal, kus uuel sajandil kogukonnasidemeid ümberkujundav[illegible] kohalikud aktivistid üksteiselt tõhusaid võtteid õppisid. 19. sajandi [illegible] ühenduste loomise laine oligi alanud sisemaa väikelinnadest, mitte [illegible] mopoliitsetest metropolidest. Ka keskkooliliikumine levis kõige kii[illegible] ni Kesk-Lääne ja lääneosariikide väikelinnades. Ajaloolased Arthur [illegible] ja Richard McCormick ehk liialdavad pisut, kuid iseloomustavad sin[illegible] tabavalt selle liikumise ainulaadsust, öeldes kokkuvõtteks: "Progress[illegible] vism oli ainuke uuendusliikumine, mida koges terve Ameerika ühi[illegible] kond."[79]

Poliitilise liikumisena olid progressivistid Ameerika ajaloo kõige pü[illegible] jalikuma ühiskondliku poliitika ja ühiskondlike insitutsioonide uuend[illegible] mise autorid, konkureerides ehk vaid uue kursiga. Salajased valimis[illegible] (1888. aastal Kentuckys), rahvaalgatus ja rahvahääletus (1898. aastal [illegible] na-Dakotas), presidendi eelvalimised (1900. aastal Minnesotas), linnah[illegible] duri süsteem (1903. aastal Galvestonis Texase osariigis), senaatorite ot[illegible] valimine (1913), naiste valimisõigus (1893. aastal Colorados; 1920. aast[illegible] USA põhiseaduses) – kõik need meie poliitilise süsteemi põhielemendi[illegible] võeti vaid mõne kümnendi jooksul kasutusele osariigi ja kohalikul tas[illegible] dil, kust nad järk-järgult levisid üle kogu riigi. Kõigi nende fundamenta[illegible] sete poliitiliste uuenduste kõrval oli see ka kõige intensiivsem kohaliku halduse reformimise periood meie ajaloos.[80]

Üleriigilisel tasandil panid progressivistid paika fiskaal- ja rahapo[illegible] tika institutsionaalsed nurgakivid, rajades föderaalreservi (1913. aastal) [illegible] eelarveameti (1921) ning kehtestades tulumaksu (1913). Ameerika ajal[illegible] esimene tarbijakaitsealane seadustik (toidu- ja ravimiameti ning föderaal[illegible] se lihainspektsiooni loomine 1906. aastal, föderaalse kaubanduskomis[illegible] joni asutamine 1914. aastal); esimene keskkonnaalane seadustik (riikli[illegible] metsandusstrateegia 1905. aastal ja rahvusparke puudutav seadustik 191[illegible] aastal); kaubandus- ja tööministeeriumi (1913. aastal*) ning riigikontro[illegible] loomine (1921. aastal); monopolidevastaste seaduste karmistamine (19[illegible] aastal); lapstööjõudu käsitlevad seadused (1916. aastal); kaheksatunnine tööpäev (esimesena raudteel, 1916. aastal); tööõnnetuskindlustus (19[illegible] aastal); esimesed üleriigilised sidevaldkonda reguleerivad õigusaktid (1910. aastal); USA juurdlusbüroo (1908. aastal, aastast 1935 föderaalne juurdlusbüroo); üleriigiliste valimiskampaaniate rahastamist puudutavad seadused (1907. aastal); kõige ulatuslikum kaubanduse liberaliseerimine rohkem kui poole sajandi jooksul (1913. aastal); lääneosariikide föderaalse veemajanduspoliitika põhialused (1902. aastal); esmakordne emadepäeva tähistamine (1914. aastal) – raske on leida avaliku poliitika valdkonda, mis

* Tegelikult tegutses 1903-1913, jagunedes seejärel kaubandusministeeriumiks ja tööministeeriumiks. – Toim.

[illegible] progressivistide uuendusalgatuste laviinist puutumata jäänud.[81] Ta[illegible]lt algas reform eksperimentidest osariigi ja kohalikul tasandil ning [illegible] siis jõudu kogudes edasi Washingtoni poole.

[illegible]ik reformid polnud muidugi nii edukad, kui nende propageerijad [illegible]ndanud, ja tagasi vaadates tunduvad mõned isegi eluohtlikud. Siiski [illegible] reformide pakett tervikuna muljetavaldav saavutus konstitutsioo[illegible] süsteemis, mille ülesehituses on silmas peetud eesmärki takistada [illegible]aalsete muutuste tegemist. Kõnealune saavutus toetus laiapõhjalisele [illegible]gilisele rohujuuretasandi poliitilisele liikumisele, mis haaras uue sa[illegible] esimesel kümnendil kaasa mõlemad peamised poliitilised parteid. [illegible] poliitiline koondumine tugines omakorda mitme eelmise aastakümne [illegible] ülesehitatud sotsiaalse kapitali energiale ja organisatsioonidele.

Üldiselt võib öelda, et sotsiaalse kapitali tõusulaine algas 19. sajandi [illegible]sel kolmandikul ühendustest, mis keskendusid peamiselt oma liik[illegible] rahuvidele, sealhulgas vaba aja sisustamisele ja eneseabile (näiteks [illegible]askondlikud ja kultuuriorganisatsioonid). 19. sajandi viimasel ja 20. [illegible] esimesel kümnendil hakkasid need (ja uued, vahepeal juurdetek[illegible]) ühendused vähehaaval tähelepanu pöörama ka kogukondlike[illegible] teemadele ning lõpuks poliitilistele reformidele. Varasem, sissepoole [illegible]atud sotsiaalsete võrgustike loomise faas sillutas teed hilisemale, [illegible]poole suunatud poliitilise tegutsemise faasile.[82] Nagu iga teinegi sti[illegible]itud ajalooline üldistus, võib ka see tõlgendus pisut liialdatud olla, [illegible] vabamüürlastel olid ka oma avalikud tahud ja naisõiguslastel oma [illegible]aatsfäär, kuid on vaieldamatu tõsiasi, et *investeering sotsiaalsesse ka[illegible]i ei olnud poliitilisele koondumisele ja uuendustele mitte alternatiiviks, vaid [illegible]museks.* Ka see on tähtis õppetund meie praegusele ajastule.

[illegible]ESSIVISMIPERIOODI EI OLE VAJA siiski ilustada, kõnealuse liikumise pä[illegible]ult üle on ajaloolased vaielnud juba ligi sajandi. Kriitikud, kelle read [illegible]ionaalsete ajaloolaste hulgas on viimase poolesaja aasta jooksul ti[illegible]nud, märgivad progressivistide kalduvust pooldada tehnokraatlikku [illegible]mi. Ühiskondlikele probleemidele "professionaalsete" ja "asjatundli[illegible] lahenduste pakkumisel võtsid paljud progressivistid poliitikavastase [illegible]i, mille tagajärjeks – kui mitte kavatsuseks – oli avalikkuse osalu[illegible] vähenemine. Pärast 1896. aastat hakkas valimisaktiivsus langema ja [illegible] siiani toonast taset saavutanud. Parteipoliitika ja eriti parteiaparaat [illegible] suurim vaenlane progressivistidele, kes üldiselt eelistasid "nõukogu[illegible]" ja "komisjone", kus sisuliselt etendasid juhtrolli keskklassi haritla[illegible]. Nad olid teadlikud parteiaparaadi olemuslikust korrumpeeritusest [illegible]ituvusest, kuid ei mõistnud, et selle aparaadi üheks ülesandeks oli [illegible]ondlikest asjadest osavõtu võimaldamine neile, kellel mingit muud [illegible] polnud (eriti sisserännanutele). Ajaloolane Philip Ethington on [illegible]nud, et "üks niinimetatud progressivismiperioodi (umbes 1890. [illegible] aastad) kurvemaid irooniaid seisneb selles, et suurt ja püsivat kah[illegible]i demokraatiale tema kõige lähedasemad sõbrad," sest mõnede

progressivistide propageeritud arutlusdemokraatia asemel saime me [illegible] te poolt edukamalt läbi surutud otsese rahvahääletusdemokraatia.[84]

Veelgi raevukamalt on ajaloolased vaielnud selle üle, kas progressivismiperiood tähendas ühiskonnale reforme, kontrollimehhanisme ja tegevnemist või revolutsiooni. Mõned õpetlased on väitnud, et keskklassi reformaatorid lõid vabatahtlikke ühendusi, et saavutada kontrolli ohtlikult damatute ja tahumatute töölisklassi immigrantide üle. Teised uurijad [illegible] nistavad küll progressivistide liidrite keskklassi päritolu, kuid rõhutavad uute institutsioonide heasoovlikke eesmärke tugevdada sisserännanute ja tööliste kogukondi ning vähendada sotsiaalset ebavõrdsust. Kolmandad väidavad, et keskklassi reformaatoreid sundisid sageli tegudele [illegible] töölisklassist pärit "klientide" nõudmised, mistõttu kogu liikumise [illegible] damine ülevalt alla suunatud ühiskondlikuks järelevalveks tähendas nende inimeste kavatsuste ja osaluse eiramist, kelle elu muudeti. "Hiljem töölisklassi vägivaldsuse ees seletab paljutki sellest, mida on nimetatud progressivistide reformideks," ütleb kokkuvõtvalt ajaloolane Painter.[84]

Isegi need, kes tervitasid uut ühenduste loomise lainet ja selle poliitilist tagajärgi, tunnistasid sageli võimalikku ülemäärast sotsiaalset järelevet ja indiviidi allasurumist.[85] Progressivismiperioodi kommunitaristid kud tungid võisid väga vabalt liiga kaugele minna: Esimese maailmasõja ajal pani *National Municipal League*'i president William Dudley Foulke ette pärast sõda kasutataks avalike teenuste osutamiseks sundvärbamist.

> Avaliku heaolu huvides võib olla vajalik, et mõned inimesed abiellukside ja kasvataksid lapsi kogukonna hüvanguks. Nad peavad olema valmis seda tegema, tahavad nad seda või mitte. Mõned teised võivad olla sunnitud avaliku heaolu huvides loobuma joovastavatest jookidest või mõnest teisest harjumusest, millega kaasneb ekstravagantsus või moraalitus [---] sõltumata sellest, kas seadus seda keelab või mitte. Avalik heaolu võib nõuda väljaõppe läbimist kas siis sõjaväeteenistuses või osariigi või linna tööstusettevõtetes riigikaitse või ühiskonna parema korralduse nimel, ja need, keda kutsutakse, peavad olema valmis ohverdama oma erahuvid ning kutsele vastama.[86]

Selline "suure venna" ameerikalik stiil illustreerib ohte, mis kaasnevad ülepingutatud kommunitarismiga.

Veelgi murettekitavam on tõsiasi, et rassiline segregatsioon ja sotsiaalne kõrvaletõrjumine olid, nagu nägime, progressivistide avalike eesmärkide lahutamatuks osaks. Rassiline segregatsioon legaliseeriti 1896. aastal, 1909. aastal asutati selle vastu võitlemiseks NAACP ja 1915. aastal segregatsiooni läbisurumiseks – kas või ebaseaduslike võtetega – teine Ku Klux Klan. Mitte kõik progressivismiperioodi "kodanikuühiskonna uuendused" pole nud head ja edumeelsed. Need meie seast, kes otsivad sellest varasemast reformiajastust inspiratsiooni tänapäeva Ameerikale, peavad arvestama ohuga, et kogukondlikkuse rõhutamine süvendab jagatust ja eraldatust.

[illegible] sotsiaalset kapitali on paratamatult kergem edendada homogeensetes kogukondades, võib selle loomine tahtmatult nihutada ühiskonna [illegible] keskme sildavalt sotsiaalselt kapitalilt siduvale sotsiaalsele kapitalile. [illegible] ongi üks tolle ammuse ajastu tähtsamaid õppetunde.

On muidugi teisigi, positiivsemaid õppetunde. Kodanikuühiskonna [illegible] tsioonid, mis kujunesid laias laastus aastatel 1880–1910, on kestnud [illegible] ligi sajandi. Nende mõne aastakümne jooksul said Ameerika ühiskonna vabatahtlikud struktuurid tänapäevase kuju. Sisuliselt märgibki [illegible] eelneva raamatu 2. osas vaadeldud kodanikupassiivsuse kasvutrend [illegible] struktuuri lagunemist 20. sajandi viimasel kolmandikul. Siiski ei ole [illegible] mõõtkavast vaadatuna üldsegi mitte väike saavutus luua institutsioonide süsteem, mis kestab ja teenib ühiskonda läbi terve sajandi [illegible] kõikvõimalike sotsiaalsete ja majanduslike muutuste.

Vaatamata kõikidele progressivismiperioodi raskustele, vigadele ja ebaõnnestumistele suutsid liikumise liidrid ja nende vahetud järeltulijad 19. sajandi lõpus õige diagnoosi panna: sotsiaalse kapitali ja kodanikuaktiivsuse defitsiit. 1890. aastatel oli kindlasti suur kiusatus öelda: "Elu külas oli palju parem. Kõik tagasi taludesse." Ometi said nad jagu kiusatusest asjale [illegible] pidikäik anda ja valisid selle asemel raskema, kuid see-eest kindlama, [illegible] kondlike uuenduste tee. Samamoodi on tänapäeval sotsiaalse kapitali [illegible] pärast muretsejatel ilmselt kiusatus öelda: "Viiekümnendatel oli palju ilusam. Naised, marss kööki, ja lülitage möödaminnes teler välja." [illegible] nihestatus võib kergesti kaasa tuua tagurliku nostalgia.

Minu sõnum on aga hoopis vastupidine: me vajame hädasti kodanikuühiskonna ajajärku, et luua taasaktiviseerunud kodanikuelule uued institutsioonid ja kanalid, mis sobiksid meie tänapäevase eluviisiga. Meie ülesanne on leida 21. sajandi vasted skaudiliikumisele ja sotsiaalmajadele ja [illegible] väljakutele ja Hadassah'ile ja kaevurite ametiühingule ja NAACPile. [illegible] hoidav ei pruugi sugugi sarnaneda sajand tagasi progressivistide leiutatud institutsioonidega, nii nagu nende leiutised ei kopeerinud endisaegseid talurahvakombeid, mille kadumist nad taga nutsid. Peame olema sama [illegible] eksperimenteerima nagu progressivistidki. Valmisolek eksida – ja seejärel oma sihte korrigeerida – on ühiskondlike reformide edu hind.

21. sajandi lävelt tagasi vaadates on raske kujutleda elu ilma skautide- ja [illegible] sajandi eest pidi nõudma päris palju fantaasiat, et kujutada ette, [illegible] 20. sajandi vaste tom-sawyerlikule kodusõjaeelsele poistekambale [illegible] ippi liivastel kallastel võiks tähendada ka skaudimütsikesi, rinnamärke ja skaudivannet. Sellest hoolimata andsid skaudiliikumise sarnased institutsioonid uue ja eduka võimaluse noorte kogukondade ehitamiseks. Nii võivad ka tänapäeval mõned lahendused kodanikuühiskonna [illegible] probleemidele pöörased näida, kuid meil tuleks olla ettevaatlik oma kodanikuleidlikkuse piiramisel tavapärasuse raamidega. Progressivismiperioodi uuendused oma toonasel kujul ei sobi enam meie aega, kuid tolle [illegible] praktiline ja entusiastlik idealism – ja tema saavutused – peaksid [illegible] inspiratsiooni pakkuma.

24. peatükk

Sotsiaalkapitalistide ülesannetest

"IGALE ASJALE ON määratud aeg, ja aeg on igal tegevusel taeva all," laul heebrea poeet Koguja raamatus. Kui Pete Seeger pani selle iidse mak 1960. aastatel folkmuusikasse, oli ameeriklastel ilmselt käes aeg, lõhk ahistava kollektiivsuse ahelad. Uude sajandisse astudes on nüüd aga mane aeg hakata oma kogukondade kangast uuesti kokku kuduma.

Kui me oma uuringuga pihta hakkasime, märkisin ma, et enamik napäeva ameeriklastest tunneb end ebamääraselt ja ebamugavalt erak tuna. Paljudele näis 20. sajandi lõppedes, nii nagu Walter Lippmann sajandi alguseski, et "oleme muutnud oma keskkonda kiiremini, kui oskame muuta iseendid". Me ütleme arvamusküsitlejatele, et tahaks elada tsiviliseeritumas, usalduslikumas ja hoolivamas keskkonnas. Me uurimistöö tõendid näitavad, et see igatsus ei ole pelgalt nostalgia v "väärteadvus". Ameeriklastel on õigus, kui nad ütlevad, et kogukon sidemed on katkenud, ja meil on õigus, kui me kardame, et sel muut on tõsised tagajärjed. Meie ülesanne, nagu ka meie esivanemate ülesa kuldajastust progressivismiperioodi üle minnes, ei ole mitte ühiskon ke muudatuste üle hädaldada, vaid neid juhtida.

Sotsiaalse kapitali loomine (või taasloomine) ei ole kerge ülesan Seda hõlbustaks mõni käegakatsutav kriis, nagu sõda, majanduslan või looduskatastroof, kuid kahjuks ja õnneks ei ähvarda Ameerikat u sajandi künnisel ükski selline virgutav hädaoht. Kogukondlikkuse kä bumine viimasel paaril aastakümnel on toimunud vaikselt ja varjat Me märkame selle mõju oma eraelu pingestatud eraldatuses ja avali elu hääbumises, kuid kõige tõsisemad tagajärjed sarnanevad vana k piltmõistatusega "Mis on pildilt puudu?". Sotsiaalse kapitali vähenemi avaldub kõigis neis valdkondades, mis on kadunud peaaegu märkam tult: naabruskonnapeod ja kokkusaamised sõpradega, võõraste spontaa ne lahkus, ühiselt kõigi heaolu eest seismine, selle asemel et üksindu endale hüvesid luua. Sellele probleemile nime andmine on esimene sam

võitlemisel, nii nagu sõna "keskkond" kasutuselevõtt võimaldas riklastel hakata kuulma linnulauluta kevadete vaikust või nagu Betty Friedani poolt "nimeta probleemiks" kutsutule nime andmine võimaldas naistel öelda, mis nende elul viga on.

Selle probleemi nimetamine – ja isegi selle mõõtmete tuvastamine, andmete kindlakstegemine ja tagajärgede hindamine, nagu oleme püüdnud käesolevas raamatus teha – on siiski vaid veelgi raskema ülesande algus. Kuidas me saame taastäita oma sotsiaalse kapitali varasalved hävimas, mis on nii pöördumatult muutunud, kus enamik naisi käib nüüd tööl, kus turg on üleilmne, inimesed ja ettevõtted mobiilsed, meelelahutus elektrooniline, tehnoloogia kiirelt arenev ja suurt sõda (õnneks) pole? Nagu enamikul ühiskondlikel probleemidel, on ka sellel kaks nägu – institutsiooniline ja individuaalne. Kui kasutada käepärast turu metafoori, siis on meil tarvis tegelda nii kodanikuaktiivsuse võimaluste pakkumisega kui ka nõudmisega nende järele.

Nagu meie progressivismiperioodi eelkäijad, nii peame ka meie looma uusi struktuure ja strateegiaid (niihästi isiklikke kui avalikke), mis soodustaksid uue kodanikuaktiivsuse tekkimist. Nagu ma peatselt pikemalt selgitan, peavad kõigi Ameerika elualade liidrid ja aktivistid otsima uusi viise, et võidelda kodanikuinstitutsioonide ja -tavade kadumise vastu, mis meile minevikust kaasa on antud. Samas peame indiviididena olema valmis oma otsuses tugevamaid sidemeid luua, sest meil tuleb üle saada kollektiivse tegutsemise tüüpilisest paradoksist. Isegi kui ma indiviidina aitan elujõulisemat kogukonda, ei õnnestu mul üksinda seda eesmärki saavutada – see ei ole ju koosolek, kui ma üksi kohale tulen, ja see pole tõsi, kui ma selle ainus liige olen. On ahvatlev tõmbuda oma privaatsesse nurka, kus ma suudan omapäi midagi korda saata. Kuid nii tehes teen ju veelgi keerulisemaks sinu ülesande leida lahendus oma samalaadsele probleemile. Üksikisikute tegudest kogukonna taastamiseks ei piisa, laiemad on hädavajalikud.

Meie on meie eesmärgiks taastada 21. sajandil Ameerika kogukond nii kollektiivsete kui individuaalsete algatuste abil. Ma tunnistan, et kodanikuaktiivsus ei suuda võluvitsana lahendada kõiki meie ühiskonna probleeme. Teisest küljest – tänu oma kogemusele viimastel aastatel terve riigi haaranud ajurünnaku eesotsas, mille eeskujuks on olnud progressivismiperioodi teoreetikute ja praktikute intensiivne mõttevahetus – usun ma optimistlikult, et koos tegutsedes suudavad ka tänapäeva ameeriklased olla sama leidlikud kodanikud nagu nende progressivismiajastu esivanemad. Need nõupidamised – "Saguaro seminar: kodanikuaktiivsus Ameerikas" – on toonud kokku mõtlejaid ja tegutsejaid kõige innovaatilisematest Ameerika kogukondadest, et sõnastada küsimusi ja otsida vastuseid.[1] Seal toimunud arutelud on mitmel moel kujundanud käesolevat peatükis pakutavaid lahendusi. Selle rühmituse eesmärgiks on muu hulgas, esiteks, teadvustada ameeriklastele, kui suur summaarne tähtsus on meie igapäevastel loendamatutel pisiotsustel panustada sotsiaalsesse

kapitali või jätta see tegemata, ja teiseks, virgutada oma kaaskodanike kujutlusvõimet avastama ja leiutama uusi, meie muutunud eluga sobivaid sotsiaalse sidususe viise.

Mõelda välja, kuidas uuendada meie sotsiaalse kapitali varusid – see on ülesanne tervele rahvale ja terveks aastakümneks, mitte aga ühele õpetlasele ega isegi mitte ühele rühmitusele. Kommunitaristlikud õpetlased-aktivistid Amitai Etzioni ja William Galston on seda põldu juba pikka aega kündnud. Minu eesmärk käesolevas peatükis on tagasihoidlikum – ma pean meie ees seisva ülesande võtmeelemendid. Selleks visandan ma lühidalt kuus eluvaldkonda, mis peaksid püüdlike sotsiaalkapitalistide esimese tähelepanu pälvima: noored ja kool; töökoht; linnaplaneerimine; vaba kultuur; poliitika ja valitsemine. Iga mainitud valdkonna kohta esitan ma mõned ettepanekud ja püüan sellega stimuleerida lugeja kujutlusvõimet lootuses, et koos suudame luua midagi veelgi viljakamat ja võimsamat.

Alates Aristotelesest ja Rousseaust kuni William Jamesi ja John Deweyni on filosoofid alustanud oma kodanikuõpetuse käsitlust noorte hädusest. Nad on mõtisklenud demokraatlike kodanike väärtuste, oskuste, teadmiste, harjumuste ja nende kujundamise üle. See on eriti sobiv lähtekoht ka tänapäeva reformaatoritele, sest meie praeguse häda oluliste põhjus on põlvkondlik kodanikuaktiivsuse langus peaaegu kõigis vanakondades. Ameerika sotsiaalse kapitali häving ei alanud tänapäeva noortest – see algas nende vanematest – ja kõigi vanuserühmade ameeriklaste kohustuseks on aidata uuesti süüdata kodanikuaktiivsuse leeki põlvkonna hulgas, kes jõuab täisikka 21. sajandi esimestel aastatel.

Seega esitan ma Ameerika lapsevanematele, haridustegelastele ja kõigile noortele täiskasvanutele üleskutse: *leidkem vahendid, mis aitaksid tagada, et aastaks 2010 oleks sel ajal täisikka jõudvate ameeriklaste kodanikuaktiivsus samal tasemel nende vanavanemate omaga ajal, mil nood olid nende ise, ning et sildav sotsiaalne kapital oleks selleks ajaks tunduvalt suurem kui nende vanavanemate ajal*. Üheks oluliseks edu näitajaks on see, kas me suudame taastada 1960. aastate valimisaktiivsuse, kuid meie eesmärk peab olema osaluse suurendamine ja kaasamõtlemise elavdamine ka teistes, sisuliselt mates valdkondades – meeskonnaspordist laulukoorideni, organiseeritud heategevusest rohujuuretasandi ühiskondlike liikumisteni.

Vahendid nende eesmärkide saavutamiseks 21. sajandi algul ja uued sidususe vormid, mis meie edukust näitavad, erinevad peaaegu kindlasti 20. sajandi keskpaiga omadest. Seetõttu on edu saavutamiseks X-põlvkonna ja nende järeltulijate tundeerksus ja oskused vajalikumadki kui beebibuumerite ja nende vanemate omad. Siiski on asjakohased ka mõned "vanamoodsad" ideed. Võtkem näiteks kodanikuõpetus. Me teame, et igapäevaste kodanikuoskuste praktiseerimine ja teadlikkus avalikest asjadest on tõhusa osaluse eeltingimused. Me teame ka, et 20. sajandi lõpu USA haridusministeeriumi poolt Ameerika põhi- ja keskkooliõpilastele

[illegible] "kodanikuõpetuse tunnistus" valmistas pettumuse.[2] Niisiis peaks [illegible]anikuõpetuse parandamine koolides olema üks meie eesmärkidest [illegible] ainult "kuidas eelnõust saab seadus", vaid ka "kuidas saan mina [illegible]alt osaleda oma kogukonna avalikus elus?". Kujutlegem näiteks, et [illegible]anikuõpetuse tunde Los Angelese kesk-lõunaosas annab õpetaja, kes [illegible] oma õpilastega töötab neile tähtsana tunduvate probleemide reaalse [illegible]damise nimel, olgu selleks kas või valgustuse muretsemine kohalikku korvpalliväljakule.

[illegible] teame teisigi strateegiaid, millest võiks abi olla. Üha suurem hulk [illegible]deid kinnitab, et kogukondliku teenistuse programmid tõepoolest [illegible]davad osalejate kodanikumuskleid, eriti kui selline teenistus on [illegible]kas, regulaarne ja kooskõlas kooli tunniplaaniga. Episoodilistel et[illegible]mistel on vähe mõju ja on ka raske ette kujutada, et lapsehoidmisel [illegible]akorratöödel – mis on ühe 1997. aasta uuringu järgi üle riigi kõige [illegible]mad "kogukondliku teenistuse" tüübid – oleks kuigivõrd soodne [illegible]. Teisest küljest tõstavad aga hoolikalt ettevalmistatud teenistuse [illegible]programmid, nagu tõendid kinnitavad, kodanikuteadlikkust, võimaldavad tõhusamalt oma kodanikuõigusi ja -kohustusi rakendada, suurendavad ühiskondlikku vastutustunnet ja parandavad enesehinnangut, [illegible]tavad koostöö- ja juhtimisoskusi ning võivad ühe uuringu järgi isegi [illegible]simi vähendada.[3] Huvitaval kombel tunduvad vabatahtlikud projektid [illegible]tavat sama hästi kui kohustuslikud. Nagu märkisime 7. peatükis, [illegible] noorukiea vabatahtliku tegevuse järgi kõige paremini ennustada ka [illegible]kasvanuea vabatahtlikkust. Noorema põlvkonna juhendamine vanema poolt võib samuti täita kodanikukasvatuse eesmärke – näiteks võib [illegible]metada Bostoni kodanikukooli programmi, kus täiskasvanud vabatahtlikud [illegible]töötavat noortega pärast kooli n.ö pärisprojektide kallal, nagu jutuajamine või veebilehe kujundamine.

[illegible]salemine klassivälistes tegevustes (nii kooliga seotutes kui muudes) [illegible] teine tõestatud viis kodaniku- ja ühiskonnaosaluse suurendamiseks [illegible]emas elus. Keskkooliaegne osalemine ansamblites, spordivõistkondades, [illegible]heategevusrühmitustes ja teistes seesugustes ettevõtmistes on üks [illegible]lamaid täiskasvanuea osaluse ennustajaid, isegi kui võrrelda kõigis [illegible]ndes aspektides sarnaseid demograafilisi gruppe.[4] Kodanikuühiskonna vaatevinklist pole koolivälised tegevused sugugi mingid tarbeks "aitsid-satsid", ometi kärbiti nende rahastamist 1980. ja 1990. aastatel [illegible]mme korda. Tagasikäigu andmine sellele väärastunud arengule oleks [illegible] algus meie eesmärgile panna noored aastaks 2010 taas ühiskondlikus [illegible] osalema. Ja lõpetuseks, me teame, et väiksemad koolid soodustavad [illegible]emist koolivälises tegevuses edukamalt kui suured – väikestes koolides [illegible]ab rohkem õpilasi mängida trombooni, vasakkaitset või kuningas Lear. Väiksemad koolid, nagu väiksemad linnadki, tekitavad suurema [illegible] vastastikuse seotuse ja ühistegevuse suhtes. Seega toodaks mammuthoolide lammutamine või väiksemate "kool koolis"-õppeasutuste [illegible]mine peaaegu kindlasti kodanikukasvatuslikke dividende.

Meie pingutused suurendada noorte sotsiaalset osalust ei tohiks piirduda ainult kooliga. Kuigi pole kerge aimata, mis võiks olla Interneti ajastu vaste 4-H-le või sotsiaalmajadele, peaksime siiski välja andma aastast Jane Addamsi auhinda X- või Y-põlvkonna liikmele, kes parima lahenduse pakub. Meil pole vaja mitte kodanikukasvatuslikku spargelkapsast – mis on kasulik, aga mitte eriti maitsev –, vaid väärtusi ja loogitusi ühendava skautluse uuendatud versiooni. Kutsun üles 20. sajandi viimasel, kodanikupassiivsuse musterkümnendil täisikka jõudnuid leidma jõulisi ja meeliköitvaid viise, kuidas suurendada kodanikuaktiivsust oma nooremates õdedes-vendades, kes jõuavad täisikka 21. sajandi esimesel kümnendil.

Töö ISELOOMU MUUTUMINE ning sellega tihedalt seotud naiste liitumine palgatööjõuga olid 20. sajandi Ameerika ühiskonna kõige kaugemale ulatuvate tagajärgedega sündmused. Töö teisenemine oli oma mastaapsuselt võrreldav sajand varem toimunud metamorfoosiga, kui farmide Ameerikast sai tehaste ja kontorite Ameerika. 21. sajandi künnise Ameerika on aga nii era-, kui avalikud institutsioonid ning tööl kehtivad normid tavad alles hakanud selle muutusega kohanema. Nagu nägime 11. peatükis, on see tööalane revolutsioon seotud peaaegu samaaegse langusega sotsiaalses sidususes ja kodanikuaktiivsuses. Niisiis esitan ma üleskutse Ameerika tööandjatele, ametiühingujuhtidele, ametnikele ja töötajatele endile: *leidkem vahendid, mis aitaksid tagada, et aastaks 2010 oleksid Ameerika töökohad tunduvalt pere- ja kogukonnasõbralikumad, nii et töötavatel ameeriklastel oleks võimalik taastada meie sotsiaalse kapitali varusid nii tööl olles kui ka vabal ajal.*

Õnneks on tõendeid, mis kinnitavad, et töökohtade kogukonna- ja pereresõbralikumaks muutmine toob töötaja kõrval kasu ka tööandjale. Praegi on vähemalt täisajatöö puhul selline tava võtmeks kõrgekvalifitseerimise ja lojaalse tööjõu värbamisel ja hoidmisel. Rõõmuga võime tõdeda, et mõningast paindlikkust oma töögraafikus kinnitavate ameeriklaste hulk kasvas 16 protsendilt 1990. aastal 30 protsendini 1997. aastal.[5] Parast "lekib" suur osa tulust, mida annab sotsiaalse kapitali teket soodustav töökorralduse rakendamine, – tugevamad pered, efektiivsemad kodud, turvalisemad naabruskonnad, aktiivsem avalik elu – ettevõttest välja, sellepärast kui kulud jäävad ettevõtte kanda. See asjaolu ajendab ettevõtteid alainvesteerima oma töötajate kodanikuaktiivsusesse. Ja vastupidi, kogukondlikku ja peresidusust piirav töökorraldus tekitab – majandusteadlaste mõistet kasutades – klassikalise "negatiivsete välismõjude" olukorra, mille puhul kulud jäävad ühiskonna kanda.

Keskkonnareostuse puhul peetakse juba normaalseks, et ühiskond adekvaatseks reaktsiooniks negatiivsetele välismõjudele on maksud ja muud rahalised mõjutused, mis veenavad keskkonnasõbralikult käituma. Samamoodi tuleb meil mõelda, kuidas premeerida oma töötajate pere- ja

kogukonnakohustustega arvestavaid ettevõtteid ja kuidas mõjutada teisi ettevõtjaid nende eeskuju järgima. Paljud ettevõtted pakuvad kogukondlikult vabatahtlikena tegutsevatele töötajatele lisapuhkust – hea tava, mida võiks laiendada. Vabatahtlikkus on aga ainult üks kodanikuaktiivsuse vorme. Sellised õigusaktid nagu 1993. aasta perekondliku või tervisepuhkuse seadus ja tööandja kohustus lubada oma töötaja vandekohtunikuna illustreerivad seda, et avalik huvi kodanikuaktiivsuse ja sotsiaalse heaolu vastu võib õigustada töölepingute riiklikku reguleerimist. Siiski on haigestunud lähedaste eest hoolitsemine ainus perekondlik kohustus ja vandemeheks olemine ainus kodanikukohustus ning meie tööõigus peaks seda arvestama.

Meie 11. peatükis tehtud järeldused osutavad ühemõtteliselt nii ühiskondlikule kui isiklikule kasule, mida annab osaajatöö. Leidsime, et paljudele inimestele on see töövorm parim lahendus, lubades osa saada hõimatest sotsiaalsetest võrgustikest ja jättes samas piisavalt aega nende arendamiseks ka väljaspool tööd. Avastasime, et osalise tööajaga töötajad on tavaliselt *nii* täistööajaga töötajatest *kui ka* päris kodustest rohkem seotud kogukondlike tegemistega. Kõik muidugi ei taha poole kohaga töötada, kuid paljud siiski, ning Ameerika riiklikud, mittetulunduslikud ja haridusinstitutsioonid on alles hakanud oma töökorraldust muutma, et seda võimalust rahuldada. Uuel sajandil peab uus ajakasutuspoliitika olema meie ühiskonna prioriteetidest.

Kodanikuaktiivsust ja sotsiaalset sidusust leidub ka töökohal, mitte ainult mujal. Seega peaks meie töökorraldust puudutavate ülesannete hulka kuuluma ka uute võimaluste otsimine sotsiaalse kapitali tekitamiseks tööl. See kehtib eriti sildava sotsiaalse kapitali kohta, sest üha suurem mitmekesisus tööl on üks sotsiaalkapitalistide hinnalisi ja seni vähe ärakasutatud väärtusi. Nagu nägime 5. peatükis, on juba märgata mõningaid sellesisulisi positiivseid muutusi – meeskonnatöö, struktureerimata ümberkorraldused jms. Teisest küljest arutlesime ka muutuste üle – eriti "etteaimamatu" töö levik –, mis pigem suurendavad töökohapõhise sotsiaalse kapitali loomise raskusi. Tööandjad, ametiühingud, personalibüroode asjatundjad ja töötajad ise peavad olema loovamad, et rahuldada ajutiste, osalise tööajaga ja vabakutseliste töötajate sotsiaalse sidumise vajadusi.[6] Lõpetuseks peame ka kummutama väite, justkui poleks kodanikuelul töö juures kohta. Miks ei võiks tööandjad loovutada aega ja ruumi kodanikuühiskonna küsimuste üle arutlevatele rühmadele või liikmetele? Miks mitte kaitsta paremini töötajatevahelise suhtluse privaatsust?

SAJANDI LÕPPEDES hakkasid ameeriklased aegamisi mõistma, et viimasel viiel aastakümnel kujunenud suurlinlik asustus toob kaasa tõsiseid probleeme ja majanduslikke tagajärgi – reostus, ummikud, ajakadu. 12. peatükis avastasime, et eeslinnastumine on kahjustanud ka meie kogukon-

dade sotsiaalset kude. Niisiis esitan ma üleskutse Ameerika linna- ja [illegible] konnaplaneerijatele, kinnisvaraarendajatele, kogukonnaorganisaatoritele ja kodusoetajatele: *tegutsegem selle nimel, et aastaks 2010 kulutaksid ameeriklased praegusest vähem aega sõitmisele ja rohkem aega naabritega suhtlemisele, et meie elukohad oleksid sidusamad ja jalakäijasõbralikumad ning et piirkondade planeering ja ühiskasutuses olevate alade hulk soodustaks tihedamat läbikäimist sõprade ja naabritega.*[7] Üheks lausa petlikult lihtsaks eesmärgiks võiks [illegible] et rohkemad meist tunneksid oma naabreid eesnimepidi.

"Uue urbanismi" loosungi all marssivad linnaplaneerijad on juba [illegible] masel paaril aastakümnel esitanud hulga eelöelduga kooskõlas olevaid loovaid ettepanekuid.[8] Tuleb tunnistada, et seni on märksa rohkem [illegible] ja energiat kulutatud nende ideede kujundamisele ja rakendamisele [illegible] nende kogukonnaosalust puudutava mõju hindamisele. On kindlasti usutav, et planeerimisuuendused, nagu segatsoonid, sõiduteedevaheline jalgteede võrgustikud ja rohkem avalikku ruumi, võimaldavad edendada sotsiaalset kapitali, kuid ei ole sugugi kindel, kas sama efekti annavad ka kosmeetilised detailid viktoriaanlikus või koloniaalajastu stiilis ning 19. sajandi ühiskondliku arhitektuuri kajastused, mida leiab ohtralt uute linnakogukondades, nagu seda on näiteks *Disney's Celebration* Floridas (Ohio osariigis Eastonis on tuliuus linn, mille keskus on rajatud nii, et see meenutaks ümberehitatud raudteejaama, kuigi seal pole kunagi olnud raudteejaama olnud.) Igal juhul on käes aeg hakata tõsiselt hindama [illegible] de paljulubavate algatuste tegelikku mõju.[9]

Uus urbanism on jätkuv eksperiment, mis püüab kindlaks teha, kas meie suurlinliku kogukonnaelu ihalus kaalub üles meie igatsuse privaatse tagaõue, odavate supermarketite ja lihtsa parkimise järele. Lõppude lõpuks saavad ameeriklased just niisuguse keskkonna, nagu nad nõuavad – kui me tõesti ei taha enam tihedamat kogukondlikkust, siis me ei saa seda. Teisest küljest mõjutas varem segregeeritud eeslinnastumist jõuliselt (ja tihti tahtmatult) ka riiklik poliitika, näiteks kiirtee ehitus, hüpoteegiintresside langetamine, kohalike teenuste hinnakujundus ja munitsipaalmajade ehitus. Kui eeslinnastumise kulud (nii majanduslikud, keskkondlikud kui ka sotsiaalsed) selgemaks saavad, muutuvad ilmatevlevamaks ka poliitilised sammud selle ohjeldamiseks, nagu on juba toimunud paljudes paikades Atlantast Portlandini. Ja lõpuks on uuendusmeelsed kogukonnamõtlejad ja -organisaatorid, nagu Harry Boyte, Ernesto Cortes ja John McKngiht, pühendanud palju jõudu ebasoodsate piirkondade seni avastamata väärtuste leidmisele ja kasutuselevõtmisele. 1970. aastatel allakäinud piirkondade ümberehitamise edendamiseks loodud piirkondlikud arendusühingud keskenduvad nüüd ka investeeringutele sotsiaalsesse kapitali ning kohalike algatuste tugiühendused (*Local Initiatives Support Corporation*, LISC) teevad samuti ses vallas edusamme. Seega kutsun meid kõiki üles panustama ettevõtmistesse, mis aitaksid ületada meie metropolipiirkondi killustavaid rassilisi, sotsiaalseid ja [illegible] graafilisi lõhesid.

AMEERIKA SOTSIAALSE KAPITALI varamuna mängivad usupõhised kogukonnad endiselt nii tähtsat rolli, et raske on ette kujutada, kuidas oleks võimalik viimase paarikümne aasta langusest üle saada ilma religiooni panuseta. Just avalikus sfääris hindavad ameeriklased väga kõrgelt usuvabadust sätestavat esimest konstitutsiooniparandust, mis on võimaldanud meil ühendada ainulaadse religioossuse konfessionaalse mitmekesisusega ilma suuremate usuliste konfliktideta. Teisest küljest ei saa eitada seda, et religioon on etendanud olulist rolli kõigil kodanikuaktiivsuse kõrgustumise perioodidel Ameerika ajaloos. Niisiis esitan üleskutse kõigile Ameerika kirikutegelastele, ilmalikele juhtidele, usuteadlastele ja usuasklikele: *pangem alus uuele, pluralistlikule, sotsiaalselt vastutustundlikule "ärkamisele", nii et aastaks 2010 oleksid ameeriklased tihedamalt kui meie praegu seotud mõne mõtteka usuühendusega, olles samas sallivamad teiste ameeriklaste usu ja tavade suhtes.*

USA ajaloo vältel on usk aidanud sotsiaalset kapitali luua eelkõige kolmel dramaatilisel ja palavikulisel "ärkamisajal". 1730.–1760. aastate "suure ärkamise" ajal lahvatas usku pöördumine "otsekui tulevärk" "massiliseks ja pidevateks usukogunemisteks [---] mida juhtisid rändpreestrid". Teine suur ärkamine 1800.–1830. aastatel oli sama pulbitsev aktiivsusperiood, mil ringisõitvad usukuulutajad viisid evangeeliumi ühest kirikust rajamaa-asumist teise. Nad moodustasid kümnest kuni kaheteistkümnest usupöördujast koosnevaid rühmi, kes pidi üksteise vaimseid saavutusi kuni kiriku asutamiseni toetama. Ajaloolased küll vaidlevad selle evangelistide motiivide ja isegi usklikkuse üle, kuid liikumine iseenesest ajendas paljusid tegelema vaestega, ütlema lahti orjapidamisest ja asutama misjoni- ja karskusseltse. Üks märkimisväärseid algatusi oli pühapäevakooliliikumine, mis ühendas endas usu kuulutamist ja soovi pakkuda kirjaoskust neile, kes olid tavakoolidest kõrvale jäänud, sealhulgas naistele (nii mustadele kui valgetele), tehases töötavatele lastele ja rajamaa asukatele.[11]

Teelmises peatükis vaatlesime ka kolmandat, 19. sajandi lõppu jäävat perioodi, mil usuringkonnad tegelesid aktiivselt sotsiaalküsimustega, eelkõige selliste liikumiste raames nagu Sotsiaalne Evangeelium ja Päästearmee, mis nii-öelda vaestekirikutena keskendusid Ameerika rahvakonna "alumisele kümnendikule", kes kannatas linnastumisest ja industrialiseerumisest tekkinud pingete käes. Päästearmee, kes "päästis maailma hing hinge haaval", oli huvipakkuv hübriid õpetuslikust fundamentalismist, liturgilisest mitmekesisusest (muu hulgas marssivad orkestrid ja "halleluuja-piigad") ja edumeelsest usust vaeste aitamisse, naiste religioosse staatuse tõstmisse ning valgete ja mustade võrdsesse pühalgteenistuslikku kohtlemisse.[12]

Kas 21. sajandi alguse Ameerikas on märke järjekordsest suurest ärkamisest? Ühe näitena võiks mainida suurkirikuid, mis kasutavad tänaseid turundus- ja meelelahutusmeetodeid, et tekitada sobivat usukogemust oma enamasti eeslinlikus keskklassi päritolu sihtrühmas.

(Kuigi algselt keskendusid suurkirikud valgetele, on nad üha enam [illegible] kanud ligi tõmbama ka värvilisi.) Kui nende jumalateenistused näivad tihtipeale, kas või ainult oma mastaapsuse tõttu, ebaisikulised ja [illegible] ilmetud, siis on nende juhid siiski taiplikud sotsiaalkapitalistid, kes [illegible] ganiseerivad tegevusi väikestes rühmades (isegi keeglivõistkondi), mis soodustab isiklike suhete sõlmimist ja usu ning seltskondliku läbikäimise segunemist. Samal ajal, nagu me nägime 4. ja 9. peatükis, paiknevad religioosse spektri teises lõigus evangeelsed ja fundamentalistlikud kirikud (ning samalaadsed juutide ja teiste konfessioonide usuühendused), mis kujutavad endast üht kõige silmatorkavamat erandit käesolevas raamatus vaadeldud üldisest sotsiaalse kapitali languse suundumusest.

Kodanikuühiskonna vaatenurgast tekitaks uus suur ärkamine (kui see aset leiaks) segaseid tundeid. Nagu me mainisime 4. ja 22. peatükis, on värbamisega tegelevad usuvoolud osavamad pigem siduva kui sildava sotsiaalse kapitali tekitamises ja uskmatute sallimine pole just see voorus, mida eelkõige fundamentalistidega seostataks. Kui mitte usu õigussüsteemis, siis vähemalt kultuuriruumis tekitaks uus suur ärkamine küsimuse kiriku ja riigi põhiseaduslikust lahutatusest, mida võib juba märgata teravates vaidlustes sotsiaalreformi nende "heategevuslike" tagajärgede üle, mis näevad ette riiklike vahendite eraldamist usulise taustaga sotsiaalteenustele. Teisest küljest võib aga selliste liikumiste juures näha evangeelne "Kutse uuenemisele" täheldada märke ka oikumeenilisest ja sotsiaalselt aktiivsest religioossusest. Lisaks võiksid 21. sajandil inspireerivalt mõjuda mõned kuldajastu ja progressivismiperioodi uuendusmeelsed, mis polnud küll kitsalt religioossed, näiteks sotsiaalmajad ja Chautauqua liikumine.[13]

Ühelgi Ameerika ühiskonna sektoril ei ole aga sotsiaalse kapitali tuleku[illegible] kule suuremat mõju kui elektroonilisel massimeedial ja eriti Internetil. Kui me tahame vähegi arvestataval määral tagasi pöörata viimase kolme aastakümne negatiivseid suundumusi, peab elektrooniline meelelahutus ja telekommunikatsioonitööstus hakkama probleemide tekitamise asemel neid lahendada aitama. Niisiis esitan ma üleskutse Ameerika meedia magnaatidele, ajakirjanikele, Interneti-gurudele ja tavakasutajatele nagu sina ja mina: *leidkem vahendid, mis aitaksid tagada, et aastaks 2010 veedaks ameeriklased vähem aega passiivselt üksinda helesiniste ekraanide ees istudes ja rohkem aega aktiivselt kaaskodanikega suheldes. Edendagem selliseid elektroonilise meelelahutuse ja sidepidamise viise, mis tugevdavad kogukondlikku suhtlust, mitte ei lammuta seda.* Hiljutine huvipuhang "kodanikuajakirjanduse" vastu võiks olla üks osa sellest strateegiast, kui seda tõlgendada ehtsa rohujuuretasandi osaluse ergutaja ja foorumina, mitte aga selle asemaina. Märkisin 13. peatükis, et tehniliselt võttes saab televisiooni harukordset jõudu kasutada nii kodanikuaktiivsuse edendamiseks kui ka lämmatamiseks. Kutsugem siis neid andekaid Ameerika meelelahutusäri juhti

[illegible] inimesi üles looma uusi meelelahutusviise, mis kangutaksid vaataja [illegible]vani küljest lahti ja suunaksid ta kogukonda.

[illegible] peatükis nägime, et Internetti saab kasutada tegelike, näost-näkku [illegible]kondade tugevdamiseks, mitte ainult nende asendamiseks võltsi "virtuaalse" kogukonnaga. Esitagem siis üleskutse tarkvaraarendajatele ja kommunikatsioonitehnoloogidele järgida Michigani ülikooli arvutiteadlase Paul Resnicki eeskuju, muuta Internet sotsiaalse kapitali [illegible]alikuks ja luua kogukonnainformaatika korpus, et julgustada noori [illegible]utiasjatundjaid kasutama oma oskusi Ameerika kogukonna ümberkujundamiseks.

[illegible] peatükis arutlesin ka mitmete takistuste üle, mis raskendavad sotsiaalse kapitali ülesehitamist arvutisuhtluse abil. Mõnega neist, nagu [illegible]aalne lõhe, saab ja tuleb tegelda riikliku poliitika tasandil. Teised probleemid, näiteks anonüümsus ja "ühesuguse reaalsus", võivad olla lahendatavad tehniliste võtetega. Teisest küljest loob arvutisuhtlus võimalusi [illegible]kraatlikuks mõttevahetuseks ja kogukonna ülesehitamiseks seni [illegible]damatutes vormides – näiteks elanike ülelinnalised arutelud kohaliku teemadel, ühine kohaliku ajaloo uurimine või kas või teadaanne [illegible]alike spordivõistluste kohta. Mitmed esialgsed kommunikatsioonikogukondade tugevdamiseks naabritega, mitte nõrgestamiseks, ning et mõned neist hakkavad kogukonna elus aktiivsemalt osalema, mis on just see, mida meie, sotsiaalkapitalistid, soovime.[15] Arvutiõppe tugirühmad [illegible]atele kodusistujatele võiksid olla meeldivaks täienduseks (mitte asendajaks) regulaarsetele külaskäikudele. Tähtsaimaks ülesandeks on minu [illegible]vates võimaluste leidmine, kuidas Interneti-tehnoloogia saaks asukohapõhiseid, näost näkku toimivaid pikaajalisi sotsiaalseid võrgustikke [illegible]tugevdada, selle asemel et neid lammutada.

[illegible]UHAVA SOTSIAALSE KAPITALI ehitamiseks on vaja ületada oma sotsiaalne, [illegible]atiline ja tööalane identiteet ning asuda suhtlema endast erinevate [illegible]inimestega. Seepärast on meeskonnasport hea viis sotsiaalse kapitali [illegible]miseks. Sama oluline, kuid sel eesmärgil vähe kasutatud on kunstipõhised kultuurialased tegevused. Ühine laulmine (nagu ühine keeglimängimine) ei nõua ühesugust maailmavaadet ega ühesugust sotsiaalset ja rahvuslikku tausta. Seepärast esitan ma üleskutse teiste seas ka Ameerika [illegible]kultuuritegelastele, meie kultuuriasutuste juhtidele ja rahastajatele ning [illegible]alistele ameeriklastele: *leidkem vahendid, mis aitaksid tagada, et aastaks [illegible]010 osaleks rohkem ameeriklasi kultuurilistes ettevõtmistes rühmatantsust [illegible]kohapiljadeni, kohalikust teatrist räpifestivalideni (ja mitte ainult ei tarbiks või [illegible]sidaks" neid). Avastagem uusi viise, kuidas kasutada kauneid kunste kaaskodanikega suhtlemisel.*

Kunst kui selline on loomulikult väärtus omaette ja tema tähtsus ületub tunduvalt kaugemale sellest positiivsest mõjust, mis tal on Ameerika kogukondade ümberkujundajana. Sotsiaalsete eesmärkide kõrval on ilmselt sama tähtsad ka esteetilised. Sellegipoolest on kunst eriti kasutatavapäraste sotsiaalsete barjääride ületamisel. Veelgi enam: sotsiaalne kapital on tihtipeale väärtuslikuks kõrvalsaaduseks kultuurilistes ettevõtmistes, mille esialgne eesmärk on olnud puhtkunstiline.

Liz Lermani Tantsuvahetus suutis moderntantsu kasutades luua ligi rukordse kogukondliku kokkukuuluvustunde ja liita ühte näiteks tööstussadamatöölised ja valgekraelised ametnikud, pärast seda kui Portsmouthi (N.H.) laevatehase sulgemine ähvardas lõhkuda kohalikud kogukondlikud sidemed. Roadside'i teatrikompanii tõi Apalatši mägede allakäivates linnades kokku kohaliku mitmekesise elanikkonna, et aidata neil väärtustada oma traditsioone ja taastada kogukondlikku enesekindlust kohalike lugude ja muusika teatrilavastusteks vormimise abil. Aafrika Ameeriklastest Kunstnike Rahvuskeskuse muuseum Bostonis kutsus kokku mitmesugust päritolu mustanahalised ameeriklased (haitilased, jamaikalased, afrobrasiillased ja põlised Aafrika ameeriklased), et ehitada neil ehitada 20-jalaseid kalaskulptuure ja viia need seejärel rongiga gus Uus-Inglismaa Akvaariumi. Washingtonis tegutsev Toni Blackmani Freestyle Union kasutab *ciphering*'i – uudsel viisil hiphoppi, räppi ja improvisatsiooni kombineerivaid avalikke luulevõistlusi –, et meelitada kõige erinevamate eluvaldkondade inimesi filipiinlasest breigitantsijast abordivastase kristlaseni. Baltimore'i kunstimuuseum ärgitab kohalikke elanikke kasutama "Vabastiili neljapäevadel" muuseumi tühje ruume, kutsudes esinema kohalikke laulukoore ja teisi ühendusi. Chicagos asuv Galerii 37 pakub õpipoisistaatust noortele lootustandvatele kunstnikele – vaestele ja rikastele, eeslinnast ja kesklinnast, mustadele, valgetele ja latiinodele –, et nad saaksid tegelda oma kutsumusega, luues samal ajal sidemeid isekeskis, oma õpetajate ja külastajatega. Põhja-Californias Mattole Valleys on David Simpson kasutanud kogukonnateatrit, et edendada teineteisemõistmist metsatööliste ja keskkonnakaitsjate vahel. Paljude nende ettevõtmiste tulemuseks on suurepärane kunst, kuid kõik nad toodavad suurepärast sildavat sotsiaalset kapitali – mis on mõnes mõttes isegi suurem saavutus.[16]

Poliitika ja riigivalitsemine on see sfäär, kust meie sotsiaalse kapitali seisundi diagnoosimine algas, ja just siin tahan ma lugejate ette tuua oma viimase üleskutse – lugejate ette, kes on Ameerika kogukonnasidemete taastamisest sama huvitatud kui mina. Kusagil mujal pole sidususe, usalduse ja kodanikuaktiivsuse taastamise vajadus ilmsem kui meie demokraatia üha sagedamini tühjadel avalikel foorumitel. Niisiis esitan üleskutse Ameerika valitsusametnikele, poliitikanõunikele, poliitikutele ja eelkõige oma kaaskodanikele: *leidkem vahendid, mis aitaksid tagada, et aas-*

ta 2010 osaleks palju rohkem ameeriklasi meie kogukondade avalikus elus – kantseriks mõnda ametisse, võtaks osa koosolekutest, töötaks mõnes komisjonis, osaks valimiskampaanias ja käiks valimas. On ilmselt lihtsameelne loota, et suudaksime kümne aastaga tasa teha kogu viimase kolme- või neljakümne aasta languse, kuid kindlasti mõjuks Ameerika demokraatiale silmapaistvalt positiivselt isegi osaline taastumine.

Ühendused peaksid keskenduma sotsiaalse kapitali tähtsuse tõstmisele ja finantskapitali tähtsuse vähendamisele – meie valimiskampaaniates, nii need riiklikud, osariiklikud või kohalikud. Kuna aeg on jaotunud raha hulgas võrdsemalt kui raha, peaks ajapõhise osaluse eelistamine rahapõhisele hakkama tasandama praegu suurenevat ebavõrdsust Ameerika poliitikas. Valitsuse pädevust tuleks detsentraliseerida niipalju kui võimalik, et viia otsustamine madalamale, kohalikule tasandile, võttes samuures arvesse ja hüvitades detsentraliseerimisest tulenevaid võimalikke negatiivseid tagajärgi võrdsusele ja ümberjaotamisele. Õigupoolest peaksid sotsiaalset kapitali hindavad liberaalid suurendama oma valimisedukut suunata valitsemispädevus madalamatele tasanditele ja samal ajal peaksid kaastundlikud konservatiivid suurendama oma valmisolekut jaotada vahendeid rikkamatelt piirkondadelt vaesematele. Valitsuse vahendite ja pädevuse detsentraliseerimine kohalikele volikogudele on edukalt toiminud näiteks Minneapolises, Portlandis ja Seattle'is ning loonud uut sotsiaalset kapitali ühiste õhtusöökide, aiapidude ja kirbuturgude näol, kuigi siin on tarvis osavat suunamist, et tasakaal sildava ja ühendava sotsiaalse kapitali vahel ei kalduks liialt urbanistliku killustatuse poole.

Poliitikakujundajad peaksid sõltumata oma parteilistest eelistustest suutuma sotsiaalse kapitali suhtes mõistvamaks ja püüdma selle varasid täiendades olemasolevale sotsiaalsele kapitalile võimalikult vähe kahju teha. Miks mitte allutada uued projektid "sotsiaalse kapitali mõju tõstmisele" – mitte nii bürokraatlikult ja tähenärijalikult, nagu viimasel ajal keskkonnamõju hinnatakse, kuid sama tõhusalt juhtimaks tähelepanu soovimatutele tagajärgedele? Näiteks tekitati viimase poole sajandi suurim kahju Indianapolise kesklinna sotsiaalsele kapitalile 1960. aastate alguses, kui linnaosade vahelt ehitati läbi kiirtee *Interstate 65* ja rajati sellega tahtmatult piirkondlikud sotsiaalsed võrgustikud. Endise linnapea Stephen Goldsmithi poolt veerandsada aastat hiljem asutatud organisatsioon *Front-Porch Alliance* oli küll tunnustust vääriv jõupingutus piirkonna institutsioonide taastamiseks, kuid Goldsmith ise oli esimene, kes ütles, et parem oleks olnud viga juba eos vältida.[17]

Kõigis siin liigagi põgusalt käsitletud sotsiaalse kapitali loomise valdkondades peaksid sotsiaalkapitalistid vältima pseudoarutelusid. Üks selline on väitlus teemal "ülalt alla *versus* alt üles". Riiklikel ja kohalikel institutsioonidel tuleks Ameerika kogukondlikkuse taastamisel teineteist täiendada; kumbki neist ei suuda seda probleemi üksinda lahendada. Teine pseudoküsimuseks on see, kas valitsus kui selline tekitab probleeme

juurde või aitab neid lahendada. Õige vastus, toetudes kogemusele ja loost (nagu väitsin 15. peatükis), on see, et ta võib teha nii seda kui teist. Paljud kõige viljakamad investeeringud sotsiaalsesse kapitali Ameerika ajaloos – põllumajandusnõustajad, 4-H-liikumine, rahvaülikoolid, terve seedenduslik heategevusliikumine *March of Dimes* – on otseselt tulenenud valitsuse poliitikast. Valitsus võib küll olla vastutav mõnede vähese käesolevas raamatus käsitletud sotsiaalse kapitali langust põhjustanud asjaolude eest ja see ei saa olla ainus lahendus, kuid on raske ette kujutada, kuidas meil õnnestuks saavutada neid 2010. aastaks seatud eesmärke ilma valitsuse abita.

Viimane pseudoarutelu, mida tuleks vältida, puudutab küsimust, kas usalduse ja kogukondlike sidemete taastamine Ameerikas nõuab inimeste või institutsioonide muutumist. Taas kord on aus vastus "mõlemat". Ameerika peamised kodanikuinstitutsioonid, nii riiklikud kui ka eraõiguslikud, on mõnevõrra iganenud ligi sajand pärast seda, kui enamik neist asutati, ning neid tuleks reformida sel viisil, et nad ahvatleksid rohkem inimesi osalema. See, kas minu pakutud konkreetsed lahendused institutsionaalseks reformiks on veenvad või mitte, on vähem tähtis kui asjaolu, et meil on võimalik algatada kogu ühiskonda hõlmav arutelu selle üle, kuidas muuta meie institutsioonid sotsiaalse kapitali suhtes erilikumaks. Lõppude lõpuks ei ole institutsionaalsest reformist mingi kasu – ja seda ei toimugi –, kui teie ja mina ja kõik meie kaaskodanikud ei otsusta oma naabrite ja sõpradega uuesti läbi käima hakata. Sajanditagune Henry Ward Beecheri nõuanne korraldada rohkem piknikuid ei kõlaks tänapäeval nii naeruväärselt. Me peaksime seda tegema, ja mitte niivõrd sellepärast, et see toob kasu Ameerikale – kuigi ta seda teeb –, vaid selle pärast, et see toob kasu meile endile.

LISA I

Sotsiaalsete muutuste mõõtmine

Kogu käesolevast raamatust koosneb süsteemsest kvantitatiivsest tõendusmaterjalist 20. sajandi teise poole sotsiaalsete suundumuste kohta. Lisa I võtab kokku metodoloogilised raskused, mis on sellega kaasnenud, samuti olulisemad andmeallikad, mida olen kasutanud.

Minu esmane eesmärk, nagu ütlesin 1. peatükis, on olnud võrrelda võimalikult palju üksteisest sõltumatuid andmeallikaid, nii nagu seda teevad ülemaailmset kliima soojenemist uurivad teadlased. Ühiskondlike muutuste uurimist piirab paratamatult asjaolu, et nagu kliima soojenemisegi puhul, pole kellelgi tulnud pähe süstemaatiliselt koguda täpselt neid andmeid, mida praegu vaja oleks. Sotsiaalse kapitali puhul võiks selleks olla näiteks poole sajandi andmed sõprade usaldusväärsuse, naabrite abistamise, poepidajate aususe või koduste pidude sageduse kohta. Tuleneks on, et nüüd ei pea me veenvaid tõendeid otsima mitte paarist uuringust ega isegi mitte paarist uuringute sarjast, vaid paljude teadlaste tehtud paljudest uuringutest. Ja kus võimalik, tuleks meil peale küsitlustulemuste otsida ka institutsioonide ja käitumise muutusi.

Põhiprintsiip on seega järgmine: *ükski andmestik ei ole veatu, kuid mida suurem ja mitmekesisem on andmeallikate hulk, seda väiksem on tõenäosus, et neid on mõjutanud üks ja sama viga.* Kaks sõltumatut (kuigi mitte ilmtingimata veatut) tõendite kogumit on parem kui üks ja rohkem kui kaks on veel parem, *eriti* kui nende ebatäius tuleneb erinevaist põhjusist. Millised on siis need peamised tõendusmaterjali allikad, mida siinses uurimuses on kasutatud – meie vasted puuringidele, jää paksusele ja tuumkorditele?

Mõnes mõttes on kõige kindlamateks andmeteks organisatsioonide ülestähendused, sest nende kaudu saame võrrelda Ameerika kodanikuaktiivsust 1950. aastate, 1970. aastatel ja 1990. aastatel. Tuhandete klubisekretäride, maakonnaametnike, kiriku varahoidjate ülipüüdlik ja aastakümneid kestnud arvepidamine on palju usaldusväärsem kui meenutused sellest, "kuidas kunagi oli". Paljusid elemente on selle võrdluses täiesti (või peaaegu) konstantsena käsitatud: kellest täpselt ühendus koosneb, kuidas on defineeritud liikmeksolek, kui püüdlikult on andmeid talletatud. Muidugi võivad ka need näitajad muutuda. "Liikmeksolek" mõnes ametiühingus ei pruugi 1998. aastal tähendada sama mis 1938. aastal ja kindlasti on

muutunud veoautojuhtide ameti sisu. Siiski on võrreldavuse probleemid [illegible] andmeallikatega võrreldes lihtsamad just organisatsioone puudutavate andmete puhul. Enamgi veel: kuna organisatsioonid on arvet pidanud pika aja [illegible] saame omavahel võrrelda eri aastakümneid, isegi sajandeid, ning see annab [illegible] pikema perspektiivi praegusel ajal toimuvat analüüsides. Kas ühel aastal [illegible] 10-protsendine langus või tõus liikmelisuses on tõesti oluline või lihtsalt tavaline nähe? Sellele küsimusele saavad vastata ainult pika aja jooksul kogutud andmed.

Siiski on ka organisatsioonilistel andmestikel sotsiaalsete muutuste mõõtmisel na tõsiseid vigu. Esiteks on organisatsioonidel oma elutsükkel, mis võib olla [illegible] matu nende asupaiga kogukonna elujõulisusest. Kui klubi Elks on hääbumas, [illegible] võib tema koha üle võtta hulk teisi ühendusi, mis on aga veel liiga noored ja [illegible] sed, et vaevuda oma liikmete üle arvet pidama. Kui me piirdume ainult pikaajaliste ühenduste liikmeskonda käsitleva andmestiku uurimisega, jäävad uued ja kiiresti arenevad organisatsioonid tähelepanu alt kõrvale.

Teine oluline põhjus on see, et organisatsioonidel on oma elutsükkel. Mitte dagi ei ole võimalik kogukonna kodanikuaktiivsuse kohta järeldada, kui arvesta me ainult uute organisatsioonide *sündimust* ja jätame uurimise alt välja vanemate *suremuse*. Avastus, et näiteks pooled praegu olemasolevatest keskkonnaühendu test on asutatud viimase kümne aasta jooksul, ei ütle midagi suundumuste kohta, kui me ei tea, kui palju samalaadseid ühendusi on sama aja jooksul hinguse läinud. See küsimus on eriti probleemne, kui ühenduste nimekirjast ei tõmmata regulaarselt maha mittefunktsioneerivaid organisatsioone (nagu näiteks juhid maksuametis mittetulundusühingutega).

Kolmandaks ei ole kogukondlik aktiivsus koondunud ainult sellistesse üh dustesse, mis arvet peavad – suure tõenäosusega ei ole seda enamik. Ühe uu ja hinnangul on 80 protsenti kõigist ühendustest sotsiaalne "tume aine" – [illegible] formaalse struktuurita, ilma aadressita, ilma arhiivideta, ilma ajalehekuulutusteta ja seega tavapärasele andmeanalüüsile nähtamatu. Kui piirdume oma uuringutes liikmete nimekirjadega, võib meil märkamata jääda suur muutus või pikaajaline stabiilsus. Veelgi halvem – kui kogukonnaelu peaks mingil põhjusel elavamaks kuid formaalselt vähem organiseerituks muutuma, viiks ainult liikmete nimekirjade arvestamine meid lausa valele järeldusele.

Neid organisatsiooniliste andmete puudujääke saab mõningal määral leevendada ühe 20. sajandi kasuliku leiutisega – süsteemse ühiskonnauuringuga. Hästi kavandatud küsitlus võib anda kasulikke viiteid arvamuste ja käitumise kohta. Veelgi paremini töötavad võrreldavate küsitluste seeriad, mis annavad sotsiaalse olukorrast nii-öelda kestvat protsessi jäädvustava pildi. Nagu iga päev ühe ja sama fotoaparaadiga tehtav pilt ühest ja samast aianurgakesest võib anda tulemuseks suurepärase filmi botaanilisest sünnist ja kasvust, nii saab ka korduvalt tehtud uuring tabavalt jäädvustada ühiskonna muutumist.

Veelgi enam: kui küsimus on sõnastatud piisavalt oskuslikult, võib see päevavalgele tuua mitmekesisema ja muutuvama sotsiaalse maastiku kui mis tahes üks organisatsiooni uurimine. Küsitluste kaudu saame mõõta nii osalust näiteks Nagu valijate Liigas kui ka ükskõik millises teises ühenduses, mida vastaja peab tähtsaks ja kuks ära märkida. Saame hinnata nii osalust ametlikul "linnakoosolekul" kui ka

[illegible] teistel kohalikel koosolekutel. Ja mis kõige parem, küsitlused võivad anda [illegible] matsiooni mitteformaalse tegevuse kohta – mitte ainult valimas käimise, vaid [illegible] naabriga lobisemise kohta; mitte ainult ühenduse liikmeks oleku, vaid ka pokritühtute kohta. Lühidalt, küsitlused saavad valgust heita sellele kogukonnaelu [illegible] dale ainele".

Vaatamata oma kasulikkusele on neil siiski vähemalt neli olulist piirangut.

[illegible]. Nii nagu kestva protsessi pildistamiseks on tarvis fotoaparaati ühe [illegible] peal paigal hoida, et liikumist tabada, peavad ka uuringu küsimused olema [illegible] vähem) muutumatud, et muutust tabada. Näiteks teavad kogenud küsitlejad, et mida rohkem pärida, seda rohkem vastuseid tuleb. Seega sõltub küsitlusega kindlaks tehtav ühenduste liikmeksoleku arv sellest, kui palju päritakse. Sageli on ainult väike liialdus, kui küsimusele "Kui paljudesse ühendustesse te [illegible] keskmist ameeriklast kuuluvat?" vastata "Nii paljudesse, kui soovite – kui [illegible] piisavalt palju küsin". Enamgi veel: küsitluste uurijad on saanud targemaks [illegible] saanud mitmeid lõkse, millesse kogenematu muutuste uurija võib langeda. [illegible] järjekorraefekt" (vastused sõltuvad osalt püstitatud küsimuste järjekorrast), [illegible] maefekt" (eri uurimisorganisatsioonide küsitlused saavad samale küsimusele [illegible] kindlalt erinevaid vastuseid) jne. Teisisõnu, paljud asjaolud võivad meie fotograafi raputada. Eriti riskantne on võrrelda eri aegadel eri küsitlusfirmade poolt [illegible] vastuseid. Vähestes uuringuarhiivides on piisavalt kontrollitud andmed, [illegible] saksime oma kestvat protsessi kujutavat pilti usaldusväärseks pidada.

[illegible]. Meie kestvat protsessi kujutava pildi usaldusväärsus sõltub suurel [illegible] ka sellest, mitu järjestikust kaadrit meil kasutada on. Ühiskondlike muutuste [illegible] hindamisel on kaks uuringut parem kui üks ja palju on parem kui kaks. Ei ole [illegible] võimalik peaaegu midagi öelda üheainsa foto ega ka üheainsa uuringu põhjal. [illegible] Kuigi see tundub ilmselge, arvavad mõnikord muidu üsna arukad inimesed, et [illegible] saavad ühe uuringu tulemustes sotsiaalsete muutuste suundumust, ja see väide [illegible] on täpselt sama rumal kui kliima soojenemise ennustamine pärast ühte pilku termomeetrile.

Andmed, mis pärinevad kahest ajahetkest, annavad teatud võimaluse kontrollida väiteid muutuste kohta, kuid kerge on teha viga, kui mõõtmine pole olnud [illegible] piisavalt. Üksainus mõõtmisviga – näiteks väike muutus küsimuste järjekorras [illegible] võib viia väärarvamuseni kogu suundumuse kohta. Või oletagem, et kirikus [illegible] käimise sagedust uuriv küsitlus 1964. aastal tehti augustikuiste puhkuste aegu [illegible] ja sama küsimust korrati 1994. aastal lihavõtete ajal. Ainult kahte ajahetke arvesse [illegible] võttes võiksime ekslikult arvata, et 1990. aastatel usuline tegevus õitses. Nagu [illegible] kliima soojenemise uurijatest oleks rumal arvata midagi ainult ühe temperatuurierinevuse paari põhjal kahest eri aastakümnest, nii võivad ka sotsiaalsete muutuste [illegible] hindamisel juhuslikud kõikumised kehtetuks tunnistada otsuse, mis on tehtud [illegible] ainult andmete põhjal.

[illegible] Ühtmel ajahetkel mõõdetud muutuse usaldusväärsus suureneb eksponentsiaalselt, [illegible] kui uuritav muutuja kasvab stabiilselt esimest ja teist korda võrreldes, teist ja [illegible] kolmandat korda võrreldes ning samamoodi kümnenda mõõtmiskorrani välja, siis

on sisuliselt võimatu kujutleda mõõtmisel tehtavate vigade seeriat, mis [illegible] seks sellise suundumuse annaks. Lühidalt, sotsiaalsete muutuste usaldusväärs[illegible] hindamiseks ei ole meil vaja mitte ainult võrreldavaid mõõtmisi, vaid ka [illegible] likult palju kordi korratud võrreldavaid mõõtmisi. Seepärast olengi käesole[illegible] raamatus tuginenud kõige rohkem uuringutele, milles sama küsimust esitati [illegible] sajandi viimase veerandi jooksul kümneid ja isegi sadu kordi.

Kõikehõlmavus. Nii nagu liikmete nimekirjade puhul peavad meie uuringud [illegible] ma väga paljusid tegevusi. Isegi kui küsimus on täiesti muutumatu, võib selle [illegible] täpsus mõõdikuna ajas muutuda. Me võime näiteks küsimust keeglimängimise [illegible] sageduse kohta pidada üheks mitteformaalse sotsiaalse sidususe indikaatoriks. [illegible] Ent kui ameeriklaste vaba aja meelisspordialaks saaks keegli asemel vähehaaval [illegible] pehmepall või jalgpall, siis kuigi langus keeglimängu sageduses oleks mõõdetud [illegible] täpselt, oleks see nihe toimunud pehmepalli või jalgpalli mängimise sageduse [illegible] tõusu arvelt, mis on mõlemad samuti võistkondlikud alad. Seega peab meie [illegible] ring katma võimalikult suurt ala.

Ajakohasus. Et ühiskondlikud muutused toimuvad ebaühtlaselt, *peavad mõõtm[illegible] perioodid vastama muutuste ulatuse ja ajastuse hüpoteesile.* Meid ei huvita abstraktne [illegible] "sotsiaalne muutus". Me tahame teada, kas ja mis on juhtunud meie kogukon[illegible] dadega viimase poole sajandi jooksul. Me saaksime vähe järeldada ülemaailmse [illegible] kliima soojenemise kohta, kui võrdleksime eilset ilma tänasega, ja samamoodi [illegible] saa palju öelda viimaste aastakümnete ühiskondlike muutuste kohta, kui vaat[illegible] me viimase paari aasta – või ka paari sajandi – kohta käivaid andmeid. Seega [illegible] me iga suundumuse puhul küsima niihästi "Mis muutus?" kui ka "Mis muutu[illegible] millise ajavahemiku jooksul?". Meie väite kontrollimine nõuab võimalikult palj[illegible] viimase kolme kuni viie aastakümne kohta käivaid andmeid.

Hea uudis on see, et mitmed üleriigilised andmearhiivid pakuvad võrreldav[illegible] vaid, järjepidevaid ja põhjalikke sotsiaalsete muutuste piirjooni kaardistavaid [illegible] andmeid. Halb uudis on aga see, et kui vähesed erandid kõrvale jätta, siis [illegible] miku andmete kogumine algas alles 1970. aastatel. On põhjust oletada, et mõned [illegible] olulised nihked Ameerika kogukonnaelus said alguse juba 1960. aastate keskp[illegible] kuid enamik meie fotoaparaatidest hakkas tööle alles kümme aastat hiljem. Me [illegible] saa kindlad olla selles, mis toimus enne seda, kui esimest korda võeti katik[illegible] sotsiaalset protsessi pildistava fotoaparaadi objektiivilt, aga ilmselt oleme mõn[illegible] dest põnevamatest sündmustest ilma jäänud. See puudujääk on üheks olulise[illegible] põhjuseks, miks kasutada organisatsioonide kohta käivaid andmeid. See on ka [illegible] põhjuseks, miks pöörata eriti hoolikalt tähelepanu neile vähestele varasemat aega [illegible] kajastavatele uuringutele, näiteks Michigani ülikooli omadele, millest sai rääg[illegible] 3., 4. ja 6. peatükis.

Viimane metoodikasse puutuv küsimus: kas me peaksime mõõtma absoluut[illegible] või suhtelist muutust, ja kui suhtelist, siis mille suhtes? Kas me peaksime arvestam[illegible] mõne kogukondliku ürituse osalejate või toetajate absoluutarvu või kasutama mõ[illegible] git suhtelist võrdlusstandardit? Ühendused ja nendest kirjutajad kelgivad alati [illegible] lejate hulga suurenemisega absoluutarvudes – "Klubil XYZ on sel aastal rekord[illegible]

[illegible]!" "Rekordarv los-angeleslasi käis valimas!" "Annetused kohalikule kogu[illegible] on kõigi aegade suurimad!" Absoluutarvud võivad aga väga eksitavad olla. [illegible] valimas käinute arv suureneb 5 protsendi võrra, hääleõiguslike kodanike [illegible] aga 10 protsendi võrra, siis valimisaktiivsus ju tegelikult langeb. Ja vastupidi, [illegible] põllumajandusühistu liikmeskond kahaneb 5 protsendi võrra, piirkonna ta[illegible] hulk aga 50 protsendi võrra, siis tegelikult on ju liikmelisus kasvanud. Kui [illegible] liku Lapsevanemate ja Õpetajate Assotsiatsiooni liikmeskond on vähenenud [illegible], et tänapäeval on lihtsalt vähem lapsevanemaid, siis ei saa me pidada seda [illegible] nikupassiivsuse näitajaks. Ja vastupidi, kui advokaatide hulk linnas kahe[illegible]kuks, kuid advokatuuri liikmeskond suureneks vaid 5 protsendi võrra, siis [illegible] ilik arvata, et advokaadid on oma ametiasjades aktiivsemaks muutunud. [illegible], enamasti tuleks meil vaadelda seda, mida majandusinimesed nimetavad [illegible]naks": milline *asjaomane osa elanikkonnast* võtab osa mingist tegevusest.

Üks oluline (ja nagu selgub, ka vastuoluline) küsimus väitluses "suhteline *ver*[illegible] absoluutne" on järgmine: kas me peaksime ühiskondliku osaluse muutumist [illegible] kõrvaldama haridustaseme mõju? Argument selle poolt on lihtne ja jõu[illegible] Ükskõik, kas me räägime valimas käimisest, kohaliku komitee juhtimisest [illegible] kodupidude korraldamisest – haridus on üks sotsiaalse osaluse kõige olulise[illegible] paid ennustajaid, tavaliselt isegi *kõige* olulisem. Veelgi enam: üldine haridus[illegible] Ameerikas tõusis väga jõudsalt just meid huvitaval ajajärgul. Seega tundub [illegible]line haridustaseme mõju kõrvaldada, küsides näiteks tavalise ülikooliõppuri [illegible]kondliku aktiivsuse järele. Tegelikult tähendaks sel viisil haridustaseme mõju [illegible]valdamine oletust, et haridustaseme tõustes peaksime täheldama ka tõusu [illegible]kondlikus aktiivsuses, ja kui me näeme langust haridustaseme *suhtes*, siis tä[illegible]dab see, et passiivsuse on põhjustanud mingi muu tegur. Kui me leiaksime, [illegible]nalised oskused on vaatamata tõusvale haridustasemele stabiilsed või hal[illegible]vad, siis otsiksime kindlasti samamoodi mingeid teisi tegureid (näiteks te[illegible]loon), mis on sel perioodil neid oskusi kahandanud. Vähemalt kuni viimase [illegible] on sotsiaalse ja poliitilise osaluse muutuste uurimisel haridustaseme mõju [illegible]valdamine olnud sotsiaalteadlaste tavapäraseks praktikaks.

Hiljuti osutasid aga mõned teadlased sellele, et paljud hariduse sotsioloogili[illegible] tagajärjed ise võivad olla suhtelised, mitte absoluutsed. Kui praegu on rohke[illegible] inimestel teaduslik kraad, siis võib selle sotsioloogiline tähtsus devalveeru[illegible] olla. Sotsiaalne staatus on küll näiteks haridusega seotud, kuid me ei saa [illegible]ingimata väita, et kuna ameeriklased on haritumad kui kunagi varem, siis on [illegible]erika üldine sotsiaalne staatus kõrgem kui kunagi varem. Niivõrd, kui hari[illegible] on ainult inimeste liigitamise aluseks ega lisa neile mingeid oskusi, teadmisi, [illegible]kondlikku väärtust ega sotsiaalseid sidemeid, on hariduslike muutuste mõju [illegible]valdamine eksitav.

Teadlaste hulgas ei ole selles asjas veel üksmeelt. Kokkuvõttes on see, [illegible] maksalen suurema või väiksema tõenäosusega (jättes minu haridustaseme ar[illegible]amata), kui inimesed minu ümber muutuvad haritumaks. Osal juhtudel võib [illegible]duse mõju suhteline olla, nii et enda ümber olevaid tarkpäid peljates võin ma [illegible]dilinna avalikul koosolekul väiksema tõenäosusega sõna võtta kui tavali[illegible] kogukonnas. Sellistel juhtudel on hariduse mõju peamiselt *suhteline* ja meil ei

tasuks arvata, et haridustaseme tõus toob kaasa suurema osaluse. Teistel puhkudel võib aga olla, et minu tahe osaleda kasvab, kui mu kaaskondsete haridustase tõuseb. Näiteks liitun ma kohaliku lugemisringiga suurema tõenäosusega, kui mu elan piirkonnas, kus on palju teisi haritud raamatusõpru. Neil puhkudel võiksime data, et haridustaseme tõus tõstab ka osalust.

Käesoleva uuringu käigus leitud tõendid viitavad tugevalt sellele, et haridus mõju ühiskondlikule osalusele on enamasti absoluutne, mitte suhteline. Minu haridus suurendab mu osalust ja teie haridus mu osalust üldiselt ei vähenda. Isegi kui me mõlemad lõpetame ülikooli, kasvab tõenäoliselt meie mõlema ühiskondlik osalus. Sellisel juhul oleks sobilik haridustaseme tõusu mõju kõrvaldada. Seda teh hes me aga võimendaksime langusi ja vähendaksime tõuse, nii et minu väite loomust lähtudes oleks konservatiivsemaks lähenemisviisiks haridustaseme mõju ikkagi arvestada.

Käesolevas raamatus esitatud analüüsides olen ma üldiselt rahvaarvu suurenemise mõju kõrvaldanud, kuid jätnud kõrvaldamata rahvastiku hariduslikus koosti tises toimunud muutuste mõju. See rusikareegel kallutab vaekausi minu hüpoteesi kahjuks. Lõpptulemuseks on aga see, et siin esitatud tõendid võivad *alahinnata* Ameerikas viimase poole sajandi jooksul toimunud tõsist langust kodanikuaktiivsuses.

Statistilised võtted on olulised ka teises küsimuses, mis käesolevas raamatus esile kerkib – küsimus põhjusest ja tagajärjest. Oletame, et meid huvitab seos telerivaatamise ja kodanikuaktiivsuse vahel, ja oletame, et me leiame, et suured telerivaatajad on organisatsioonides harva aktiivsed. Enne kui järeldame, et telerivaatamine pärsib kodanikuaktiivsust, peame siiski arvesse võtma ka teisi tegureid, näiteks sotsiaalset klassi, mis võib meie järelduse kehtetuks muuta: võib-olla vaatavad töölisklassi esindajad rohkem telerit, samal ajal kui organisatsioonilised aktivistid on enamasti keskklassi hulgast. Üks viis selle võimaluse kontrollimiseks on kõrvaldada statistiliselt sotsiaalse klassi mõju, mis tähendab seda, et tegelikult võrdleme samasse sotsiaalsesse klassi kuuluvaid inimesi, kelle telerivaatamisharjumused on erinevad.

Statistilised võtted, näiteks mitmene regressioonanalüüs, võimaldavad meil ligikaudselt kõrvaldada mitme segadust tekitava muutuja mõju, eriti kui (nagu minu puhul) on kasutada väga suured andmemassiivid. *Peaaegu iga käesolevas raamatus esitatud üldistus on seda laadi detailse statistilise analüüsi tulemus – üheaegselt on kõrvaldatud vanuse (või sünniaasta), soo, hariduse, sissetuleku, rassi, abielulisuse, linna olemasolu, tööl käimise (täiskoormusega, osalise koormusega või kodune) ja asula suuruse mõju.* Peale selle olen vajaduse korral kõrvaldanud ka taustategurite mõju, nagu uuringu läbiviimise aasta, piirkond, rahamured, omanikustaatus, elukoha muudatsus (nii toimunud kui kavandatavad kolimised), igapäevaseks tööle- ja kojusõiduks kuluv aeg, peamised vaba aja veetmise viisid, ajamured, tervis jt. Peab ütlema, et seda laadi võtted on küll vajalikud, kuid ei ole alati piisavad, et eksitust vältida. Sel põhjusel olen taganud järelduste aluseks olnud andmete kättesaadavuse ka teistele uurijatele, nii et nad saaksid katsetada teiste võimalike tõlgendustega. Siiski olen olnud ülimalt püüdlik, et vältida ilmselgeid vigu. Et keeruline statistiline võttestik ei jääks algu peamistele järeldustele, mida olen tahtnud edastada

toetavad siin esitatud joonised ja tabelid enamasti andmeid ilma mitmemõõtmeliste kontrollnäitajateta, kuid kõigil juhtudel olen hoolikalt kindlaks teinud, et esitatud seos oleks korrektne.

Üks viimane kosmeetiline täpsustus raamatus sisalduvate jooniste kohta: kõigil juhtudel olen esitanud kõik olemasolevad andmepunktid. Tihtipeale hägustavad aga lühiajalised kõikumised pikaajalisi suundumusi. Näiteks on joonisel 2 esitatud kaubandusministeeriumi iga-aastasi andmeid poliitiliste organisatsioonide arvu kohta. Isegi põgus pilk sellele joonisele näitab, et rütm on selgelt kahetaktiline (rohkem organisatsioone valimisaastatel), millele lisanduvad veel mõned erinevad kõrvalekalded üldisest suundumusest (näiteks mõõdukas langus 1995. aastal). Nii sel kui ka teistel joonistel kasutan ma punktiirjoont, mis ühendab telgedelt andmepunkte, ning jämedamat laugjamat joont, mis kirjeldab pikaajalist suundumust. Jämedamad jooned (mis on lihtsalt kõige paremini sobivad arvutustega saadud polünoomkõverad) on mõeldud jooniste mõistmise hõlbustamiseks, kuid toorandmata andmeid eelistavad puristid võivad neid vabalt eirata.

Mis on peamised andmeallikad? Ameeriklaste ühiskondliku ja poliitilise käitumise uurimisel on kaks kõige enam kasutatavat teaduslikku andmekogu üleriigiliste valimisuuringute (*National Election Studies*, NES) ja üldise ühiskonnauuringu (*General Social Survey*, GSS) arhiivid. Alates 1952. aastast on Michigani ülikooli uuringukeskus sisuliselt iga kahe aasta tagant (valimisaastatel) küsinud ameeriklastelt nende poliitilise käitumise kohta (NES). Laias laastus üle aasta alates 1974. aastast on Chicago ülikooli arvamusküsitluste keskus (*National Opinion Research Corporation at the University of Chicago*) korraldanud enam-vähem samalaadseid küsitlusi sotsiaalse käitumise kohta (GSS). Mõlemas arhiivis on kõrge kvaliteediga võrreldavad andmed ameeriklaste hoiakute ja käitumise kohta ning neile olen ma oma raamatus ka toetunud. Meie vajadustest lähtudes on NES siiski pisut piiratud järelevõimalustega, sest keskendub ainult valimistele ega kajasta eriti igapäevast ühiskondlikku osalust. GSS käsitleb mitmeid tegevusi, kuid meid huvitavatest valdkondadest on järjepidevaid andmeid ainult formaalsete organisatsioonide liikmelisuse, kirikus käimise ja sotsiaalse usalduse kohta. Õnneks olen oma uuringute jooksul koos kolleegidega avastanud veel mitmeid arhiive, mis NESi ja GSSi täiendavad.

Umbes kümme korda aastas ajavahemikul septembrist 1973 kuni oktoobrini 1994 küsitles Roperi uuringukeskus umbes 2000 üleriigilisse valimisse kuuluvat valimisealist inimest ja tulemuseks on umbes 410 000 vastajat hõlmav kahte aastakümmet läbiv Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv. Vastajate valimise meetod (mitmefaasiline stratifitseeritud tõenäosusvalim, milles on soo, vanuse- ja töötavate naiste kvoot) jäi kogu perioodi vältel sisuliselt samaks. Paljusid ühiskondlikku ja poliitilist käitumist puudutavaid küsimusi esitati igal aastavahemikul korduvalt ja meie analüüs kasutab seda andmebaasi üsna tihti. Enamik küsimusi kõikides küsitlustes ei esitatud ja seega põhinevad meie Roperi andmete analüüsist kogutud tõendid sageli märksa väiksemal vastajate hulgal kui 410 000. (Sellistel puhkudel olen viidanud konkreetsetele küsitlustele, milles kõnealused küsimused esinesid.) Siiski kasutati üht väga olulist kodanikuaktiivsust puudutavate küsimuste komplekti (millest kokkuvõtte esitab tabel 1) igas uuringus

koos vajaliku demograafilise informatsiooniga ja see võimaldab meil analüüsi ka harva esinevaid andmeid selliste osalusviiside kohta nagu ühiskondlikku ar tisse kandideerimine.

Uurimistöö kestel komistasime koos kolleegidega veel ühe iga-aastase üh kondlikku ja kodanikuaktiivsust kajastava andmestiku otsa, mis käsitleb ni jandi viimast veerandit: DDB Needhami elustiiliuuringud (DDB). Neid uuringuid alustati 1975. aastal ja nad jätkuvad veel praegugi, pakkudes regulaarselt andmeid sotsiaalsete, majanduslike, poliitiliste ja isiklike aspektide kohta alates rahvuse helistest suhetest ja usutunnisusest ning lõpetades rahamurede ja kondoomi ka sutamisega. Iga-aastases valimis on 3500–4000 vastajat; kokku hõlmas DDB arhiiv 1999. aastaks 87 000 viimase veerandsaja aasta jooksul küsitletud inimest. Uuri metodoloogilisele usaldusväärsusele on DDB arhiiv üheks rikkalikumaks Ameerika sotsiaalseid muutusi kajastavaks andmestikuks 20. sajandi viimase veerandi kohta. Kuna see on nii uus ja samas nii väärtuslik, lisan veel mõned detailid DDB arhiivi kohta.

Igal aastal alates 1975. aastast on DDB Needham tellinud ameeriklaste tarbijaeelistusi ja -käitumist kajastava küsitluse uuringufirmalt Market Facts. Enamik umbes kahekümneleheküljelisest küsimustikust võtavad enda alla küsimused pere suvahendite, investeerimisfondide, autode ja muu sellise kohta. Siiski on igal aastal esitatud ka komplekt küsimusi "elustiili" teemal, muu hulgas meediakasutuse, rahamurede, ühiskondlike ja poliitiliste hoiakute ja enesehinnangu kohta ning suure hulga sotsiaalsete tegevuste kohta, nagu lugemine, reisimine, sport ja muu vaba aja tegevused, pereelu ning kogukondlik seotus.

DDB Needhami äriklientidele on need "elustiili"-küsimused tähtsad turunduse rateegia planeerimisel, turuniši määratlemisel ja reklaamide kujundamisel. Kes kirikus käijad saadavad näiteks rohkem jõulukaarte? Kas kiirtoidukohad aeglustavad kahe töötava vanemaga peredes perelõunaid? Kas sagedased kinoskäijad on oma sotsiaalseis hoiakuis vabameelsemad? Kas rokkmuusika austajad vaatavad suurema tõenäosusega esmaspäevaõhtust jalgpallimängu kui muuseumifänn? Ühiskonnateaduse seisukohast annavad aga DDB Needhami elustiiliuuringud ainulaadseid andmeid viimase kahe aastakümne sotsiaalsete suundumuste kohta.

Siiski ei ole ka DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiivid veatud. Üks piirang on küll ilmselge ja ka suhteliselt kergesti eemaldatav, kuid teine on tõsisem. Esimeseks probleemiks on see, et kuni 1985. aastani kaasati uuringusse ainult abielulisi leibkondi. Siiski olen leidnud mõned juhud, kus 1985. ja 1999. aasta vahel vaadeldavad *suundumused* erinevad abielus ja vallaliste vastajate vahel märkimisväärselt, kuigi paljudel juhtudel on erinevuse määr tagasihoidlik. Näiteks käivad abielus inimesed rohkem kirikus kui vallalised, samas käivad vallalised abielulistest sagedamini klubilistel koosviibimistel, kuid nii kirikus kui klubides käimise suundumus on mõlemas rühmas peaaegu sama. Kõigil juhtudel, kus valimi iseärasus ähvardas analüütilisi probleeme tekitada, analüüsisin ma andmeid abielustaatusest lähtudes eraldi, et olla kindel, et "1985.–1999. aasta paaris nud vallalised" ei mõjuta meie sisulisi järeldusi. Seal, kus vastused erinesid määra ja/või suundumuse poolest, võtsin kontrollimiseks appi terve 1975.–1998. aasta tõhelise perioodi.

Teiseks tekitab DDB Needhami elustiiliuuringute andmetes muret asjaolu, et neil ei pärine mitte juhuvalimist, vaid kvootvalimist, mida nimetatakse "postinimekirjaks". Osalejad sellistes küsitlustes – mida sageli kasutavad kommertsuuringufirmad – valivad sisuliselt ise, kas nad osalevad või ei. Kuna peab arvestama võimalust, et osaleda otsustanud inimesed erinevad oma vastustes tugevalt nende, kes otsustasid mitte osaleda, peame arvestama ka andmete võimaliku kallutatusega. Olen seda probleemi lahanud täpsemalt mujalgi, aga lühike seletus on ka siin omal kohal.

Valimisse valimine algab sellest, et Market Facts saab andmeregistritest – autoregistribürood, telefonikataloogid ja paljud teised – nimekirja väga paljude ameeriklaste nimede, aadresside ja mõnikord ka demograafiliste näitajatega. Seejärel saadetakse posti teel suurele hulgale inimestele ettepanek osaleda perioodilistes posti- ja telefoniküsitlustes kaupade ja teenuste kohta ning muudelgi teemadel. Market Factsi töötajate sõnul on jaatavate vastuste hulk eri rahvastikurühmades erinev rassiliste vähemuste ja kesklinnaelanike hulgas ehk alla 1 protsendi, keskealiste keskklassi "keskmiste ameeriklaste" seas vahest 5–10 protsenti. Sellest esialgsest "postinimekirjast" (millesse korraga kuulub umbes viissada tuhat vastajat) valitakse juhuslikud, demograafiliselt tasakaalus valimid iga-aastasteks DDB Needhami elustiiliuuringuteks (ja ka sadadeks teisteks aasta jooksul tehtavateks uuringuteks ja muudeks uuringuteks). Igale vastajale saadetakse küsimustik postiga ning see palutakse täita ja paari nädala jooksul tagasi saata. Selles faasis on tagasisaadavate vastuste osakaal suurem kui tavalistes juhuvalimites (umbes 70–80 protsenti). Tõepoolest, kui mul on õnnestunud selgeks teha, ei ole see protseduur paari viimase aastakümne jooksul muutunud, kuigi selle kohta ei ole peetud nii täpset arvestust nagu akadeemilistes andmearhiivides ja eriti on puudu andmeid selle kohta, kui palju saadakse jaatavaid vastuseid esialgsele värbamiskirjale.

Võrreldes tavaliste juhuvalimitega on postinimekirjal mitu võimalikku puudust:

1. Kuna esialgne värbamine toimub posti teel, on hädavajalikuks eeltingimuseks inglise keele valdamine, ja seega on alaesindatud nii haridusredeli alumine osa kui ka inglise keelt mittevaldav osa rahvastikust.
2. Rassiliste vähemuste seas on sisuliste vastuste määr palju madalam.
3. Veidi alaesindatud on ka alla kahekümne viie aastased täiskasvanud, ilmselt seetõttu, et nende mobiilsuse tõttu on neid raskem kätte saada.

Seega on DDB Needhami elustiiliuuringute valimis alaesindatud sellised sotsiaalsed rühmad, mis on eriti omased mainitud rahvastikurühmadele. Ümmargustes arvudes kõneldes sisaldab see valim 10 protsenti vähem keskkooli poolelijätnuid, 10 protsenti vähem vallalisi, 10 protsenti rohkem lapsevanemaid ja poole vähem rassilisi vähemusi. Enamgi veel: valimis võivad olla alaesindatud ka kõrgeima ja madalaima leibkondliku sissetulekuga kategooriad. Andmed esindavad päris

hästi keskmist 80–90 protsenti Ameerika ühiskonnast, kuid ei esinda kuigi hästi rahvusvähemusi, väga vaeseid, väga rikkaid ja väga liikuvaid. Võimalik, et vaid on üleesindatud ka see osa rahvastikust, kes on rohkem seotud massimeediga. Seega on DDB Needhami elustiiliuuringute andmete puhul otsustavaks küsimuseks, mil määral see teadaolev kallutatus valimis võib piirata meie võimalust nende põhjal sotsiaalseid suundumusi hinnata.

Kui täpselt esindavad DDB Needhami elustiiliuuringute andmed Ameerika ühiskonda? Kuivõrd üleüldist sotsiaalkäitumise rahvaküsitlust ei ole toimunud – isegi USA Rahvastikubüroo ei usu enam sellesse –, siis on võtmeküsimused järgmised:

1. Kas postinimekirjaga liituvad inimesed erinevad mõnes olulises aspektis nendest, kes eelistavad vastata tavapärastele küsitlustele?
2. Kas DDB nimekirja ja tavapäraste küsitluste vahelise erinevuse *määr* on aja jooksul muutunud ja seega muutnud kahtlaseks ka nende suundumuste põhjal tehtud järeldused?

Kui vastus esimesele küsimusele on "jah", siis võivad DDB Needhami elustiiliuuringute andmed olla kirjelduslikult mõnevõrra ebatäpsed. Kui aga vastus teisele küsimusele on samuti "jah", siis esitavad DDB andmed sotsiaalseid suundumusi teistmoodi kui tavapärased juhuvalimiga küsitlused. Pidev kallutatus oleks hoopiski, kuid ainult *muutuv* kallutatus võiks mõjutada nende andmete põhjal tehtud järeldusi.

Kindlustunnet annavad mitmed uuringud, mis on otseselt kõrvutanud postinimekirjadega ja juhuvalimitega saadud tulemusi. Esiteks, kui äsja kirjeldatud demograafilised erinevused (vähem noori, vaeseid ja rahvusvähemusi postinimekirjades) kõrvale jätta, on kahe lähenemisviisi vahel üllatavalt vähe erinevusi, isegi tunnuste osas, mida võiks tehniliste erinevuste suhtes eriti tundlikuks pidada. Kaks erinevat lähenemisviisi ei too esile erinevusi usulises kuuluvuses ega usklikkuses, poliitilistes vaadetes (maksu-, abordi- ja relvaküsimused), endas riigi majanduslikus olukorras, altruismis (vabatahtlikkuses, heategevuslikkuses), ega üldises positiivsuses, tarbijakäitumises, ostuharjumustes, tavakaupade ostmises ja kasutamises, terviseküsimustes ega vaba aja veetmises. Ainsaks oluliseks erinevuseks on 1) pooldatav partei (postinimekirjade kaudu saadud valim pooldab pisut vähem demokraate, ilmselt rahvusvähemuste alaesindatuse tõttu) ja 2) meediakasutus (postinimekirjade kaudu saadud valim vaatab veidi enam telerit ja loeb rohkem ajalehti). Seda, et madal vastuseprotsent ei pruugi tulemusi oluliselt kallutada, võib järeldada ka hiljutisest uuringust, milles võrreldi "kergesti kättesaadavate" ja "raskesti kättesaadavate" valimite tulemusi. Kui ilmsed rassilised erinevused kõrvale jätta, on lõppjärelduseks see, et teistes arvamustes, meediakasutuses, igapäevastes tegevustes ja suhtumises teistesse inimestesse olulisi erinevusi ei ole.

Kindlustunnet lisab ka võrdlus USA kahe kõige levinuma tarbijausaldust mõõtva uuringu vahel, millest üks (Michigani ülikooli korraldatav) kasutab tavapärast

juhuvalimit ja teine (ülemaailmse majandusorganisatsiooni Conference Board korraldatav) postinimekirja abil saadud valimit. Pikaajalised muutused, mida mõlema uuringus on kirjeldatud, on väga sarnased. (Poolaastakorrelatsioon kahe näitaja vahel on kolmekümne aasta jooksul olnud R^2=0,55.) Väga peente, igakuiste muutuste jälgimiseks võib eelistada üht või teist meetodit, kuid ulatuslike, aastaste või mõõdetavate suundumuste kohta tehtavad järeldused on kummagi valimi puhul üsna sarnased.

Et veelgi täielikumalt DDB Needhami elustiiliuuringute andmete usaldusväärsust kontrollida, kasutasin ma ära asjaolu, et selles andmekogus on üle tosina reguläarselt esitatud küsimuse, mis on võrreldavad enam-vähem samal ajal tehtud Gallupi ühiskonnauuringu küsimustega. Nende hulgas on küsimusi feminismi, marihuaana seadustamise, abordi, Nõukogude Liidu, rahamurede, sõjaväekohustuse, põhiliste sotsiaalsete väärtuste, suitsetamise, videovaatamise, jahipidamise ja relva omamise ning (meie eesmärgi seisukohast eriti vajalike) sotsiaalse usaldamise, kirikus käimise ja vaba aja veetmise kohta. Igaühe kohta esitasin kolm kontrollküsimust:

1. Kas küsimuse sõnastuse erinevust arvestades esineb valimitevahelisi erinevusi saadud vastuste *hulgas*?
2. Kas esineb valimitevahelisi erinevusi andmete põhjal järeldatavates suundumustes?
3. Kas esineb valimitevahelisi erinevusi nende muutujate *demograafiliste korrelaatide* seaduspärasustes?

Koos me Steven Yonishiga ühes teises kirjutises üksikasjalikult põhjendame, on vastus igale küsimusele "ei". Kui tahta kirjeldada neid väga erinevaid hoiakuid ja käitumisi, siis on kaks mainitud uuringut omavahel äravahetamiseni sarnased, rääkimata erinevustele valimi moodustamisel (juhuvalim *versus* kvootvalim), küsitluse viisis (isikuintervjuud *versus* posti teel saadetavad küsimustikud) ja mõnel juhul ka sõnastuses. Lisaks sellele, et kahe andmestiku võrreldavate nähtuste suundumused on peaaegu identsed, on väga sarnane ka nende nähtuste ja demograafiliste kategooriate vaheliste seoste süvastruktuur.

Üldi järgi on näiteks tõenäosus, et 1990. aastal pooldas kolmekümne viie aastase kõrgharidusega ja osalise koormusega töötav kirderanniku linnas elav üksikema marihuaana seadustamist, 35 protsendi samal ajal kui vastav näitaja DDB Needhami andmete põhjal on 38 protsenti – erinevus, mis mahub vabalt valimivea piiridesse. Kui kõrvaldada ühekorraga uuringu toimumise aasta, sünniaasta, abielulisuse, tööl käimise, laste olemasolu, hariduse, sissetuleku, rassi, piirkonna ja elukohatüübi mõju, siis ütlevad GSSi andmed, et naised käivad aastas kirikus täpselt 5,3 korra võrra rohkem kui mehed, ja DDB andmed, et sugudevaheline erinevus kirikus käimises on 4,8 korda aastas – taas kord erinevus, mis mahub valimivea piiridesse. Asjaolu, et DDB andmed läbisid edukalt selle ülirange võrdluskontrolli GSSi andmetega – selles valdkonnas teaduslikult kõige mainekama allikaga –, suurendab meie usaldust DDB andmearhiivi vastu.

Need kaks andmearhiivi sisaldavad ka täiesti võrreldavaid küsimusi vaba aja veetmise kohta. Lisa tabel 1 näitab vastuseid küsimustekomplektile "viimase aasta jooksul ette võetud vaba aja või lõõgastustegevuste" kohta. Kirjeldatud tegevuste esinemissagedus oli mõlemas uuringus hämmastavalt ühesugune, täiesti valimivea piirides. Kui paljud ameeriklased käisid 1993. aastal kinos? GSS ütleb, et 70 protsenti, DBB, et 72 protsenti. Jahil ja kalal? GSS ütleb, et 37 protsenti, DBB, et 37 protsenti. Klassikalise muusika kontserdil? GSSi järgi 16 protsenti, DBB järgi 17 protsenti. Teisisõnu, vaba aja tegevuste profiil on DDB postinimekirja valimi põhjal tehtud uuringu ja GSSi juhuvalimi põhjal saadud andmete puhul sisuliselt sama.

Lühidalt, nagu jää paksus on väärtuslik, ehkki mitte alati eksimatu informatsiooniallikas kliimamuutuste kohta, eriti kui see on teiste näitajate abil üle kontrollitud, nii on ka 20. sajandi viimase veerandi põhiliste sotsiaalse osaluse suundumuste hindamiseks DDB Needhami andmestik väärtuslik allikas, eriti kui selle tulemused on kooskõlas teiste mõõtmisviisidega saadud tulemustega (nagu käesolevas raamatus esitatud analüüsides).

Nii üldises ühiskonnauuringus kui ka DDB Needhami elustiiliuuringutes palutakse vastajatel enamasti märkida teatud tegevuste, näiteks kirikus käimise sagedus, kuid selleks kasutatakse veidi erinevaid kategooriaid. Et kahte andmestikku võrrelda – ja üldisemalt, et mainitud tegevuste esinemissageduste esitamist lihtsustada –, olen kõigil juhtudel teisendanud algandmed hinnangulisteks iga-aastasteks sagedusteks, kasutades lisa tabelis 2 toodud algoritmi. Muidugi võib esineda mitmesuguseid arvamusi selle kohta, mida näiteks "mitu korda aastas" kvantitatiivses mõttes täpselt tähendab, kuid minu põhijäreldused ei sõltu ühest või teisele näitajale omistatavast täpsest arvulisest väärtusest.

Veel üks käesolevas raamatus tihti kasutust leidnud andmearhiiv on pärit ameeriklaste ajakasutuse uurimise projektist, mida viimastel aastakümnetel on hallanud professor John Robinson Marylandi ülikoolist ning mis põhineb üleriigilise ameeriklaste valimi poolt aastatel 1965, 1975, 1985 ja 1995 hoolikalt peetud ajapäevikutel. Rohkelt leiab nende andmete kohta täpsustavat teavet Robinsoni ja Geoffrey Godbey raamatust "Aeg elamiseks: ameeriklaste üllatavaid ajakasutuse viise". Nende andmete üks eripärane joon väärib siiski äramärkimist ka siin. Üks selle andmestiku eeliseid on asjaolu, et see algab 1965. aastal, just siis, kui (teiste andmete järgi) algas mitme sotsiaalse kapitali vormi langus. Siiski erinevad 1965. aasta andmed mõnevõrra järgmiste aastate omadest selle poolest, et 1965. aasta valimist olid välistatud vastajad, kes elasid piirkonnas, kus polnud vähemalt 50 000 elanikuga linna, samuti leibkonnad, mille ükski 18–65-aastane liige ei töötanud mittepõllumajandussfääris. Et 1965. aasta valim jättis kõrvale maapiirkondades elavad ja pensioniealised perekonnad, siis erinevad selle aasta kohta käivad algandmed pisut sama aasta võimaliku üleriigilise valimi andmetest. 1965. aasta andmete võrdlemiseks hilisemate, üleriigiliste andmetega kohandasime neid veidi, kasutades 1975. ja 1985. aasta uuringute tulemustes ilmnenud erinevusi üleriigiliste andmete ja 1965. aasta valimile vastavate rühmade andmete vahel. Lisaks kaalusime algandmeid, et tagada lõppvalimis iga nädalapäeva võrdne esindatus. Need kohandused ongi põhjuseks, miks siin esitatud tulemused erinevad veidi Robinsoni ja Godbey esitatutest.

Lisa tabel 1. Kahes üleriigilises uuringus mõõdetud vaba aja tegevused

Vaba aja tegevused viimase 12 kuu jooksul (1993)		
Üldise ühiskonnauuringu sõnastus GSS *DDB Needhami elustiiliuuringute sõnastus DDB*	GSS	Elustiil
Käisite kinos filmi vaatamas *Käisite kinos*	72%	70%
Vaatasite teleprogrammi, et seda hiljem vaadata *Vaatasite teleprogrammi* [Märkus: Elustiiliuuringute andmed on olemas aastate 1988-1991 kohta. Siin toodud arv pärineb aastast 1991.]	63%	70%
Kasvatasite aias juurvilju, lilli, puid *Töötasite aias*	62%	68%
Osalesite spordiüritusel (pehmepall, korvpall, ujumine, golf, keegel, suusatamine, tennis) *Mängisite pehmepalli ja/või golfi ja/või keeglit ja/või tennist või käisite ujumas ja/või suusatamas* [Märkus: Elustiiliuuringutes esitati iga spordiala kohta eraldi küsimus. See paisutas peaaegu kindlasti vastavat näitajat võrreldes tulemusega, mille andis GSSi üksainus küsimus.]	59%	69%
Käisite amatöör- või profispordi üritusel *Käisite spordiüritusel*	56%	56%
Käisite laagris, matkamas või kanuuga sõitmas *Käisite laagris ja/või matkamas* [Märkus: Küsimus matkamise kohta esitati elustiiliuuringutes 1975.-1984. ja 1996.-1997. aastal; 1993. aasta näitaja on saadud interpoleerimise teel. Küsimust kanuusõidu kohta pole elustiiliuuringutes esitatud.]	44%	44%
Külastasite kunstimuuseumi või -galeriid *Külastasite kunstigaleriid või -muuseumi*	41%	47%
Tegelesite ise kunsti või käsitööga (näiteks keraamika, puutöö, väibakudumine, maalimine) *Tegelesite käsitööga (õmblemine jms)* [Märkus: Elustiiliuuringute andmed on olemas ainult aastate 1994-1997 kohta. 1993. aasta näitaja on tuletatud kaudselt.]	41%	48%
Käisite jahil või kalal *Käisite jahil ja/või kalal*	37%	37%
Mängisite mõnd muusikariista (näiteks klaver, kitarr, viiul) *Mängisite mõnd muusikariista*	24%	23%
Käisite klassikalise muusika kontserdil või ooperis *Käisite klassikalise muusika kontserdil*	16%	17%
Käisite auto- või mootorrattarallil *Käisite autorallil* [Märkus: Autorallil käimise kohta küsiti elustiiliuuringutes ainult 1997. aastal ja seda näitajat ongi siin kasutatud.]	16%	9%

Lisa tabel 2. Algoritm hinnanguliste sageduste "aastalõikeliseks muutmiseks"

GSSi vastuse-variandid	*Omistatud väärtus*	*DBB vastuse-variandid*	*Omistatud väärtus*
Mitte kunagi	0	Mitte kordagi viimase aasta jooksul	0
Vähem kui kord aastas	0,5		
Kord aastas	1	1–4 korda	2
Mitu korda aastas	6	5–8 korda	6
Kord kuus	12	9–11 korda	10
2–3 korda kuus	30	12–24 korda	18
peaaegu iga nädal	40	25–51 korda	38
iga nädal	52	52+ korda	54
rohkem kui korra nädalas	60		

LISA II

Jooniste ja tabelite allikad

JOONISED

1. **Presidendivalimistest osavõtt piirkondade kaupa (1828–1996)**
   Walter Dean Burnham, avaldamata andmed valimisaktiivsusest. Varasemaid andmeid vt Walter Dean Burnham, "The Turnout Problem", kogumikus *Elections American Style*, toim. James Reichley (Washington D.C.: Brookings 1987), lk 113–114
2. **Palgaliste töötajatega poliitiliste organisatsioonide hulk 1977–1996**
   USA Rahvastikubüroo, *County Business Patterns 1977–1996* (Washington D.C., eri aastad). USA elanikkonda puudutavad andmed sellel ja järgmistel joonistel on pärit teosest *Statistical Abstract of the United States* (Washington D.C.: USA Rahvastikubüroo, eri aastad).
3. **Kodanike osalemine valimiskampaaniates 1952–1996**
   National Elections Survey (NES) arhiiv 1952–1996
4. **Kodanikuosaluse suundumused I**
   Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv 1973–1994
5. **Kodanikuosaluse suundumused II**
   Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv 1973–1994
6. **Kodanikuosaluse suundumused II**
   Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv 1973–1994
7. **Rahvuslike mittetulundusliike ühenduste arvu kasv aastatel 1968–1997**
   Üleriigilised mittetulundusühingud teosest *Encyclopedia of Associations* (Detroit, Michigan: Gale Research, eri aastad), kogumiku *Statistical Abstract of the United States* andmed (eri aastad).
8. **Keskmine liikmelisuse määr 32 üleriigilise, kohalikke harusid omava ühenduse põhjal, 1900–1997**
   Ühenduste nimekirju ja sihtrühmi vt lisa III. Andmed liikmete kohta on saadud ühenduste peakorteritest ja aastaraamatutest ning neid on täiendatud teiste allikate põhjal, nagu Kongressi raamatukogu ja *World Almanac* (New York: Press Pub. Co. [New York World], eri aastad), *Encyclopedia of Associations* (Detroit, Michigan: Gale Research, eri aastad), mitmete ühenduste kroonikad (näiteks Gordon S. Thompson, *Of Dreams and Deeds* [St. Louis: Optimist In-

ternational, 1989] ja Edward E. Grusd, *B'nai B'rith: The Story of Covenant* [First York: Appleton-Century, 1966]) ja Harvardi ülikooli professori Theda Skocpoli juhitud kodanikuaktiivsuse projekt. Tänan professor Skocpoli andmete eest, minu tõlgenduse eest ta ei vastuta. Andmed puuduvate aastate kohta tuletati lineaarse interpoleerimise teel. Mõnede ühenduste liikmete nimekirjad sisaldab ka väliskodanikke, kes enamasti moodustavad kasvava osa liikmeskonnast; kus võimalik, olen need andmed välja jätnud, et keskenduda USA suundumustele. Spetsiifiliste sihtrühmade (sõjaveteranid, maanoored jne) kohta USA Rahvastikubüroo ilmunud ja ilmumata andmed, eriti *Statistical Abstract of the United States* (Washington D.C.: USA Rahvastikubüroo, eri aastad) ja *Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970* (Washington D.C.: USA Rahvastikubüroo, 1975). Iga-aastased turuosanäitajad ajavahemiku 1900–1997 kohta standardiseeriti ja joonises kasutati kõigi kolmekümne kahe ühenduse kohta saadud z-väärtusi.

9. **PTA tõus ja langus, 1910–1997**
Liikmelisuse andmed PTA peakorterist. Lastega perede arv 1950–1997 raportist *Current Population Reports* (Washington D.C.: USA Rahvastikubüroo, eri aastad), seeriad P2, T1; lastega perede arv 1900–1950 alg- ja põhikoolide nimekirjadest (*Historical Statistics of the United States*, seeria H420, kontrollvõrdlus perekondadest leibkondade arvu ja suurusega). Kuigi 1900.–1950. aasta andmed on ebatäpsed, ei muuda see joonise 9 üldpilti. Näiteks andsid koolide nimekirjad 1935. aasta arvuks veidi üle 26 miljoni, minu meetodi järgi oli perekondi 21 miljonit, mis tegi PTA liikmelisuse määraks kaheksa. Ei ole uuritud, et perede arv oli üle 25 miljoni või alla 15 miljoni, ja see annab liikmelisuse määraks vahemiku seitsmest üheteistkümneni.

10. **Aktiivne osalemine organisatsioonides, 1973–1994**
Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv 1973–1994

11. **Klubikoosolekutel osalemine väheneb, 1975–1999**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1999

12. **Kirikuliikmete protsent 1936–1999**
Usukuuluvuse andmed Constant H. Jacquet Jr. raamatust *Yearbook of American and Canadian Churches, 1984* (Nashville: Abingdon Press, 1984), 248, ja hilisemad väljaanded; *Statistical Abstract of the United States* (Washington D.C.: USA Rahvastikubüroo, eri aastad); Benton Johnson, "The Denominations: The Changing Map of Religious America" ajakirjas *Public Perspective 4* (märts/aprill 1993): 4. Usukuuluvuse näitajate metodoloogiliste puuduste kohta vt märkused raamatus *Yearbook of American and Canadian Churches, 1984* ja hilisemates väljaannetes. *Gallup Poll* arvamusuuringute andmed Georg H. Gallup, *The Gallup Poll: Public Opinion 1935–1971* (New York: Random House, 1972); Georg Gallup Jr., *The Gallup Poll: Public Opinion* (Wilmington, Delaware: Scholarly Resources Inc., eri aastad); *Statistical Abstract of the United States 1997*, tabel 86, mis põhineb *Gallup Organization*'i uuringul; Mayer, *Changing American Mind*, 379; ja Gallupi veebilehekülg www.gallup.com/poll/indicators/indreligion.asp.

13. **Suundumused kirikuskäijate arvus, 1940–1999**
Joonis põhineb keskmistel kirikus käimise andmetel *Gallup Poll*'i arvamuuringust ("eelmisel nädalal", 1940–1999), Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringust ("eelmisel nädalal", 1974–1998), üleriigilisest valimiuuringust ("regulaarselt", 1952–1968; "peaaegu iga nädal", 1970–1998), üldisest ühiskonnauuringust ("peaaegu iga nädal", 1972–1998) ja DDB Needhami elustiiliuuringute küsitlustest (vähemalt "25 korda eelmisel aastal", 1975–1999). Kolme viimase allika andmed arvutati ümber, et nad sobiksid kokku kahes esimeses allikas kasutatud nädalapõhiste vastusevariantidega; alternatiivsed ümberarvutamisvalemid mõjutavad pisut andmeid kirikukülastuse sageduse kohta, kuid ei moonuta üldisi suundumusi. NESi uuringus esitatud küsimust muudeti 1970. aastal ja uuesti 1990. aastal, kuid see ei paista oluliselt muutvat tulemusi, mille alusel joonis 13 koostati. Nagu tekstis märgitud, on uuringutes esitatud kirikus käimise absoluutarve kahtluse alla seatud.

14. **Ametiühinguliikmete osakaal USAs 1900–1998**
Barry T. Hirsch ja John T. Addison, *The Economic Analysis of Unions* (Boston: Allen & Unwin, 1986), 46–47 (tabel 3.1); Barry T. Hirsch ja David A. Macpherson, *Union Membership and Earnings Data Book: Compilations from the Current Population Survey* (Washington D.C.: Bureau of National Affairs, 1998), 10 (tabel 1).

15. **Keskmine liikmeskonna osakaal kaheksas üleriigilises kutseorganisatsioonis 1900–1997**
Kutseorganisatsioonide nimekirju ja "sihtrühmi" vt lisa III. Liikmelisuse andmed saadi ühenduste peakorteritest, vastava kutseala töötajate arv teosest *Historical Statistics of the United States*, kasutatud on ka Tööjõustatistika Büroo (*Bureau of Labor Statistics*) avaldamata andmeid.

16. **Ameerika täiskasvanute ühiskondlikud ja vabaajategevused 1986–1990**
Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv, 1986. aasta juuni, 1987. aasta aprilli ja 1990. aasta juuni andmed.

17. **Valitud formaalsete ja mitteformaalsete ühiskondlike tegevuste sagedus 1975–1998**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998.

18. **Külaskäimise vähenemine 1975–1999**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1999; Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv ja *Roper reports* (New York: Roper Starch Worldwide, eri kuud): sõprade külastamine nende kodus: 1982., 1984., 1990., 1993., 1995. aasta märts; sõprade võõrustamine kodus: 1975., 1977., 1985., 1988., 1993., 1996. aasta november.

19. **Perekondlikud õhtusöögid on muutunud harvemaks, 1977–1999**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1999.

20. **Baarid, restoranid ja toidubaarid taanduvad kiirsöögikohtade ees, 1970–1998**
1998 National Retail Census: Report to Retailers, toim. Jack Richman (New York: Audits & Surveys Worldwide, 1998).

21. **Kaardimängu sagenemine Ameerikas 1975–1999**
Mängukaartide müüginäitajad: Jesse Frederick Steiner, *Americans at Play: Recent Trends in Recreation and Leisure Time Activities* (New York: McGraw-Hill, 1993), 138, uuendatud *Annual Report of the Commissioner of Internal Revenue* (Washington D.C.: USA Rahandusministeerium, eri aastad) põhjal mängu-

kaartide aktsiisimaksu kohta; neljateistkümneaastaste ja vanemate elanike kohta: *Historical Statistics of the United States*, I osa, 10, seeriad A 29–42.

22. **Kaardimängud ja muud vabaajategevused 1975–1999**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1999.

23. **Naabritevahelise suhtluse vähenemine 1974–1998**
Üldise ühiskonnauuringu arhiiv 1974–1998

24. **Mitteformaalne suhtlemine "ajapäevikute" uuringu kohaselt 1965–1995**
Americans' Use of Time'i andmearhiiv, 1965–1995. Täpsemat infot vt lisa I.

25. **Tervisespordi populaarsuse paigalseis (v.a käimine)**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1999.

26. **Keegliliigade tõus ja langus**
Ameerika Keegliühingu aastaraamat 1994 (Greendale, Wisconsin: American Bowling Congress, 1994), uuendatud andmed Ameerika Keegliühingu peakorterist.

27. **Spordivõistlustele vahetult kaasaelajate arvu kasv 1960–1997**
Historical Statistics of the United States, Statistical Abstract of the United States (eri aastad)

28. **Klubis ja kirikus käimise mõju vabatahtlikule tööle**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1999.

29. ***Schmooz*'imine ja heast tahtest tehtav töö**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1999.

30. **Klubis ja kirikus käimise mõju veredoonorlusele**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1981–1994, 1986, 1992, 1996, 1999. "Regulaarne" veredoonorlus tähendab seda, et vastaja andis verd vähemalt korra viimase aasta jooksul või kaks korda viimase kolme aasta jooksul või kolm korda viimase viie aasta jooksul.

31. **Filantroopia tõus ja langus 1929–1998**
1929.–1970. aasta annetused: toim. David Hammack ja Dennis A. Young, *Nonprofit Organizations in a Market Economy* (San Francisco: Jossey Bass, 1993), tabel 2.1; see väljaanne kasutab täiustatud hindamismehhanismi andmete kohta, mida esitab *Internal Revenue Service Statistics of Income: Individual Income Tax Returns*, ja asendab varasemad hinnangud, näiteks need, mis on esitatud seeria H399 *Historical Statistics of the United States* 1975. aasta väljaandes. Nagu varasemadki seeriad, tasandab see annetuste "üleesitamist" ja sisaldab hinnanguid annetuste kohta nendelt isikutelt, kes seda maksuametile ei ole deklareerinud. Suundumused kummaski seerias on sisuliselt samad, kuid Hammack-Youngi oma esitab vaadeldava ajavahemiku kohta pisut heldemad andmed. 1967.–1998. aasta annetused: *Giving USA 1998*, toim. Ann E. Kaplan (New York: American Association of Fund-Raising Counsel Trust for Philanthropy, 1998). Sissetulek: *Historical Statistics of the United States*, I osa, 225, seeria F1; ja Majandusanalüüsi Büroo, *National Income and Product Accounts* (USA Kaubandusministeerium, Washington D.C., 1998). 1929.–1970. aasta ja 1967–1998. aasta seeriate andmed on peaaegu samad neljal kattuval aastal (1967–1970), mis lubab oletada, et need kaks allikat on omavahel võrreldavad.

32. **Annetamise trendid protestantide ja katoliiklaste seas ning ühenduse *United Way* 1920. kuni 1990. aastatel**
Protestantide andmed: John ja Silvia Ronsvalle, *The State of Church Giving*

through 1995 (Champaign, Illinois: empty tomb, 1997), 37. Katoliiklaste andmed: Andrew Greeley ja William McManus, *Catholic Contributions: Sociology and Policy* (Chicago: Thomas More Press, 1987), uuendatud Andrew Greeley, *The Catholic Myth: The Behaviour and Beliefs of American Catholics* (New York: Charles Scribner's Sons, 1990), 130 põhjal, ja veel kord uuendatud kuni 1989. aastani minu enda arvutuste põhjal, tuginedes üldise ühiskonnauuringu arhiivile, mis oli ka Greeley 1987.–1988. aasta andmete allikaks. *United Way* andmed: United Way of America poolt esitatud andmed; ajavahemiku 1925–1950 kohta otsisin andmetele kinnitust F. Emerson Andrewsi raamatust *Philanthropic Giving* (New York: Russell Sage Foundation, 1950), 142. Sissetulekute kohta käivad andmed: Majandusanalüüsi Büroo, *National Income and Product Accounts*.

33. **Inimeste endi ütluste kohaselt annetamine 1980. ja 1990. aastatel vähenes**
Yankelovich Partners, Inc. (1981–1999) avaldamata andmed; Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv (1980., 1981., 1983., 1985., 1986., 1989., 1991., 1992., 1994. aasta november).

34. **Vabatahtlikkus kasvas, kogukondlike projektide arv vähenes, 1975–1999**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1999.

35. **Suundumused vabatahtlikus töös vanuserühmade kaupa 1975–1998**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998.

36. **Suundumused kogukondlikes projektides kaasalöömises vanuserühmade kaupa 1975–1998**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998.

37. **Inimesed tajuvad aususe ja kõlbelisuse vähenemist, 1952–1998**
1952. aasta kohta Ben Gaffin koos kolleegidega; 1965. ja 1976. aasta kohta Gallup; 1998. aasta kohta päevalehe *Washington Post* uuring. Esimesed kolm on võetud Connecticuti ülikoolis asuva Roperi Avaliku Arvamuse Keskuse *POLL-online*'i andmearhiivist, viimane David S. Broderi ja Richard Morini artiklist "Struggle over New Standards", *Washington Post* (27. detsember 1998): A01.

38. **Neli aastakümmet kahanevat usaldust: täiskasvanud ja teismelised, 1960–1999**
Esimesed allikad on üldine ühiskonnauuring (1972–1998), NES (1964–1998), DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv (1975–1999) ja *Monitoring the Future* andmearhiiv (keskkooliõpilased, 1976–1996). Esimest kolme allikat kirjeldatakse lisas I. Neljas on iga-aastane uuring, mida korraldab Michigani ülikooli uuringutekeskus ja mille andmed on saadaval ülikoolidevahelise poliitiliste ja sotsiaaluuringute konsortsiumi kaudu. Lisaks saadi andmeid Connecticuti ülikoolis asuva Roperi Avaliku Arvamuse Keskuse *POLL-online*'i andmearhiivist; Tom W. Smithi artiklist "Factors Relating to Misanthropy in Contemporary American Society", *Social Science Research 26* (1997): 172; uuringust *World Values Survey* (1980, 1990, 1995), mis on saadaval ülikoolidevahelise poliitiliste ja sotsiaaluuringute konsortsiumi kaudu; Robert E. Lane'i artiklist "The Politics of Consensus is an Age of Affluence", *American Political Science Review 59* (1965. aasta detsember): 879; ja Richard G. Niemi, John Muelleri ja Tom W. Smithi teosest *Trends in Public Opinion* (New York:

Greenwood Press, 1989), 303. Puuduolevad andmed jäeti kõigist arvutustest välja. DDB Needhami väitel "Enamik inimesi on ausad" oli kuuetasandilise nõustumise/mittenõustumise vastuseskaala. Selle küsimuse kahekümne viie aastane suundumus on sisuliselt sama mis standardküsimusel "Enamikku inimesi võib usaldada" *versus* "Ettevaatlikkus pole kunagi liiast", kuigi absoluutset nõustumist esines DDB Needhami küsimuse puhul umbes 10 protsendi võrra rohkem.

39. **Suurem osa ühiskondliku usalduse langusest on seletatav põlvkondade vahetumisega**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1999.

40. **Stoppmärkide järgimise muutused**
John Trinkaus, "Stop Sign Compliance: An Informal Look", *Psychological Reports 50* (1982): 288; Trinkaus, "Stop Sign Compliance: Another Look", *Perceptual and Motor Skills 57* (1983): 922; Trinkaus, "Stop Sign Compliance: A Further Look", *Perceptual and Motor Skills 76* (1993): 1218; Trinkaus, "Stop Sign Compliance: A Final Look", *Perceptual and Motor Skills 85* (1997): 217–218.

41. **Kuritegevus USAs 1960–1997**
Statistical Abstract of the United States 1997; *Crime in the U.S. 1997* (Washington D.C.: Federal Bureau of Investigation, 1998).

42. **Järelevalve- ja õiguskaitsetöötajate hulk kasvas pärast 1970. aastat plahvatuslikult**
1900.–1970. aasta andmed: *Historical Statistics of the United States*, I osa, D 592–D592, 144; 1970.–1996. aasta andmed: *Statistical Abstract of the United States* otse Tööjõustatistika Büroost saadud andmed. Need andmed viitavad tegelikule tööhõivele, mitte ametialasele koolitusele, nii et õiguseriala lõpetanud, kes enam erialasel tööl ei töötanud, jäeti välja. Nii BLS kui Rahvastikubüroo on andmete võrreldavuse tagamiseks suure töö ära teinud.

43. **USA keskkonnaorganisatsioonide plahvatuslik kasv 1960–1998**
1970. aasta ja hilisema aja kohta käivad andmed: Bosso, "The Color of Money", ja Bosso, "Facing the Future". 1970. aastale eelnenud perioodi kohta käivad andmed: Mitchell, Mertig ja Dunalp, "Twenty Years of Environmental Mobilization". Mõnedel juhtudel olen puuduvate aastate andmed interpoleerinud, et jadadesse ei tuleks tõsiseid moonutusi.

44. **Üleriigiliste rahvaküsitluste arv USAs 1900–1998**
Andmed pärinevad M. Dane Watersilt Algatuste ja Rahvahääletuste Instituudist (*Initiative and Referendum Institute*).

45. **Protestijad on muutunud hallipäiseks**
1974. aasta kohta käivad andmed: Samuel H. Barnes, Max Kaase jt, *Political Action: An Eight Nation Study*, 1993–1976; 1981. aasta kohta käivad andmed: M. Kent Jennings, Jan W. Van Deth jt, *Political Action II*, 1979–1981; 1980. ja 1990. aasta kohta käivad andmed: *World Values Survey* grupp, *World Values Survey*, 1981–1984 ja 1990–1993. Kõik need andmearhiivid on saadaval ülikoolidevahelise poliitiliste ja sotsiaaluuringute konsortsiumi kaudu (Michigani ülikool, Ann Arbor, Michigan). Andmed 1995. aasta *World Values Survey* kohta pärinevad otse Ronald Inglehartilt.

46. **Telefon tungib Ameerika kodudesse**
Majapidamiste varustatuse kohta käivad andmed: *Trends in Telephone Service* (Washington D.C.: Federal Communications Commission, 1999. aasta september), *Historical Statistics of the United States*, II: 783, välja arvatud 1980. ja 1990. aastate andmed, mis saadi kord kümnendis toimuvate rahvaloenduste andmetest. 1920. aastale eelnenud perioodi kohta käivad arvud tuletati andmetest, mis näitasid telefonide arvu *per capita*. Isiklikud telefonikõned ja kirjad: Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv, 1973–1994.

47. **Töötamine vastavalt soovile ja vajadusele Ameerika naiste seas 1978–1999**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1978, 1980–1999.

48. **Töötavaid naisi on rohkem, sest nad on sunnitud seda tegema; 1978–1999**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1978, 1980–1999.

49. **Täiskoormusega töö vähendab kogukonnaelus osalemist**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1978, 1980–1999.

50. **Kogukondlik osalus on metropolipiirkondades väiksem**
Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv 1974–94

51. **Kirikus käiakse metropolipiirkondades harvem**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998.

52. **Eraldumine Ameerikas 1950–1996**
1950.–1970. aastate kohta käivad andmed: *Historical Statistics of the United States*, I: 40, seeriad A276–287; 1980.–1990. aastate kohta käivad andmed: *1990 Census Population and Housing Unit Count* (Washington D.C.: U.S. Bureau of Census, 1995), tabel 48. 1992. ja 1995. aasta kohta käivad andmed on saadud otse rahvastikubüroolt. Võrreldavuse tagamiseks põhinevad 1980. aasta andmed 1990. aasta andmetes sõnastatud metropolipiirkonna definitsioonil.

53. **Ajalehelugemise langust seletab põlvkondade vahetumine**
Üldise ühiskonnauuringu arhiiv 1972–1998.

54. **Uudistejahtija on kaduv liik**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1986–1999.

55. **Telerivaatamise kasv poole sajandi jooksul, 1950–1998**
Nielsen Report on Television 1998 (New York: Nielsen, 1998); *Communications Industry Report, 1997* (New York: Veronis, Suhler & Associates, 1998); Cobbett S. Steinberg, *TV Facts* (New York: Facts on File, 1980). Andmed piirduvad majapidamistega, kus on televiisor.

56. **Ekraanide rohkus Ameerika kodudes**
Andmed videomakkide ja telerite kohta: *Statistical Abstract of the United States* (eri aastad); arvuti- ja Interneti-kasutus: DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1988–1999.

57. **Telerist saab üks Ameerika harjumusi, nõudlik vaatamine on langusteel**
Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv, 1975, 1979, 1985, 1989.

58. **Kanalite vahel hüplemine on omasem noorematele**
J. Walker Smith ja Ann Clurman, *Rocking the Ages: The Yankelovich Report on Generational Marketing* (New York: HarperBusiness, 1997), 181, viitab 1996. aasta Yankelovichi uuringule.

59. **Ameerika vaatab telerit iga päev kogu päeva vältel**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1993–1998.
60. **Õhtuti vaatavad ameeriklased enamasti telerit**
Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv, 1985. ja 1989.
61. **Rohkem telerivaatamist tähendab vähem kodanikuaktiivsust**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998.
62. **Telerivaatamine ja vabatahtlik tegevus ei käi kokku**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998.
63. **Telerivaatajad ei hoia suhteid**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1978.
64. **Telerivaatamine ja klubiline tegevus ei käi kokku**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998.
65. **Telerivaatamine ja kirikuskäimine ei käi kokku**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998.
66. **Telerivaatamine ja head kombed ei käi kokku**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998 (1997.–1998. aasta andmed väite "näitasin kaasautojuhile keskmist sõrme" kohta).
67. **Ameeriklased hakkasid kapselduma 1970. aastatel**
Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv 1974–1975, 1977–1979.
68. **Telerivaatajad ei tunne end hästi**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998.
69. **Telesaadete tüübid ja kodanikuaktiivsus (konstantse teleri ees veedetud aja juures)**
Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv, 1994. N=1467. Tulemused põhinevad tõenäosustel, mis arvutati logistilisest regressioonist, mis tekitati Monte Carlo simulatsiooni kasutades. Analüüsis arvestatud tulemuste hulka kuuluvad haridus, leibkonna sissetulek, sugu, vanus, rass, aktiivsus, tööl käimine, asula suurus, uuringu korraldamise aasta, tippajal teleri vaatamine, spordisaadete vaatamine ja üldine teleri vaatamisele kuluv aeg.
70. **Ühenduste liikmelisus tõuseb ja langeb koos vanusega**
Üldise ühiskonnauuringu arhiiv 1972–1994.
71. **Põlvkondlikud kodanikuaktiivsuse suundumused (haridustaset arvestamata)**
Andmed valimas käimise kohta: *National Elections Study*, 1952–1996; andmed ajalehelugejate kohta: üldine ühiskonnauuring, 1972–1998; andmed sotsiaalse usalduse kohta: üldine ühiskonnauuring, 1972–1998; andmed kohalike projektide kohta: DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998; andmed liikmelisuse kohta: üldine ühiskonnauuring, 1972–1998; andmed poliitikahuvi kohta: DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998; andmed kirikus käimise kohta: üldine ühiskonnauuring, 1972–1998; andmed klubis käimise kohta: DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998.
72. **Esmakursuslaste hulgas trumpab ahnus üle kogukonna, 1966–1998**
UCLA esmakursuslaste uuringute arhiiv, 1966–1998, esitatud raamatus Linda J. Sax jt, *The American Freshman* (Los Angeles: UCLA Higher Education Research Institute, 1998) ja varasemad väljaanded.

73. **Enesetappude määra ealised erinevused, 1950–1995**
Sourcebook of Criminal Justice Statistics – 1995, toim. Kathleen Maguire ja Ann L. Pastore (Albany, New York: Hindelang Criminal Justice Research Centre, 1996), 365.
74. **Põlvkondlik lõhe vaevuste sageduses suureneb (peavalud, unetus, seedehäired)**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1999.
75. **Põlvkondade vahetudes kaob patriotism ja kasvab materialism**
Wall Street Journal/NBC News'i uuring (1998. aasta juuli).
76. **30. sajandi viimastel kümnenditel on materialism kasvanud**
Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv, 1976., 1979., 1982., 1985., 1989., 1992., 1995. ja 1997. aasta andmete tuletamiseks on kasutatud vastavaid Roperi aruandeid (New York: Roper Starch Worldwide, eri aastad).
77. **Kogukonna mõiste tähendus järjestikustele põlvkondadele**
Yankelovich Partners, Inc.-i uuringud 1997–1999.
78. **Valitsuse kulutused 1947–1998**
Majandusanalüüsi Büroo, *National Income Accounts* (USA Kaubandusministeerium, Washington D.C., 1999).
79. **Umbkaudne seletus kodanikupassiivsusele, 1965–2000**
Autori hinnangud, mis põhinevad mitmel analüüsil (vt 3. osa).
80. **Sotsiaalne kapital USA osariikides**
Vt andmeid tabeli 4 kohta allpool.
81. **Lapsed elavad paremini kõrge sotsiaalse kapitaliga osariikides**
Vt andmeid tabeli 4 kohta allpool.
82. **Koolid on edukamad kõrge sotsiaalse kapitaliga osariikides**
Vt andmeid tabeli 4 kohta allpool. Meie eduka toimise indeks põhineb järgneval: (1) osariikide andmed seitsme üleriigilise testi *National Assessment of Educational Progress* (NAEP) kohta, mis on pärit väljaannetest *Digest of Education Statistics: 1992*, *Digest of Education Statistics: 1995*, *NAEP 1996 Science Report Card for the Nation and the States* ja *NAEP 1996 Mathematics Report Card for the Nation and the States*, mis on kõik avaldatud haridusstatistika riikliku keskuse poolt (Washington, D.C.: Haridusministeerium, eri aastad): 4. klassi õpilaste lugemisoskus 1994. aastal; 8. klassi õpilaste teadmised bioloogiast 1996. aastal; 4. klassi õpilaste teadmised matemaatikast 1992. ja 1996. aastal; 8. klassi õpilaste teadmised matemaatikast 1990., 1992. ja 1996. aastal. (2) Õppeedukust mõõtva testi *Participation-adjusted Scholastic Achievement Test* (SAT) tulemused Brian Powelli ja Lala Carr Steelmani artiklist "Bewitched, Bothered and Bewildering: The Use and Misuse of State SAT and ACT Scores", *Harvard Educational Review 66* (1996), 38. (3) Kuus lähedast (kuid mitte identset) keskooli poolelijätmise määra mõõdikut: 1990. aasta andmed kuueteistkümne- kuni üheksateistkümneaastaste poolelijätnute kohta, avaldatud väljaandes *Digest of Education Statistics: 1992*, 13; nende 1990. aasta rahvaloenduse ajal kuueteistkümne- kuni üheksateistkümneaastaste noorte protsent, kes ei käinud regulaarselt koolis ega olnud lõpetanud 12. klassi või saanud lõputunnistust, avaldatud väljaandes *Statistical Abstract of the United States*

1995: 159; nende 1993.–1995. aastal kuueteistkümne- kuni üheksateistkümneaastaste noorte protsent, kes ei käinud regulaarselt koolis ega olnud lõpetanud 12. klassi või saanud lõputunnistust, avaldatud väljaandes *Kids Count 1997*; "keskkooli lõpetamise määr, 1989–1990", avaldatud väljaandes Victory Van Son, *CQ's State Fact Finder* (Washington D.C.: Congressional Quarterly, 1993), 106; ning keskkooli lõpetamise määr aastatel 1990–1992 ja 1993 (*Digest of Education Statistics: 1997*). Andmed mõlema tunnuse kohta on olemas 48 osariigi kohta.

83. **Lapsed vaatavad vähem televiisorit rohke sotsiaalse kapitaliga osariikides**
Vt andmeid tabeli 4 kohta allpool; NAEP-mõõdikud 8. klassi õpilaste igapäevase telerivaatamise kohta 1990. ja 1992. aastal ning 4. klassi õpilaste kohta 1992. aastal, avaldatud väljaandes *Digest of Education Statistics: 1992* ja *Digest of Education Statistics: 1995*. Andmed mõlema tunnuse kohta on olemas 44 osariigi kohta.

84. **Vägivallakuritegusid esineb harvem rohke sotsiaalse kapitaliga osariikides**
Vt andmeid tabeli 4 kohta allpool; *Crime in the United States, 1997* (Washington D.C.: Federal Bureau of Investigation, 1998). Andmed mõlema tunnuse kohta on olemas 48 osariigi kohta.

85. **Rohke sotsiaalse kapitaliga osariigid on vähem võitlushimulised**
Vt andmeid tabeli 4 kohta allpool; DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1976–1998. Andmed mõlema tunnuse kohta on olemas 48 osariigi kohta.

86. **Tervis on parem rohke sotsiaalse kapitaliga osariikides**
Vt andmeid tabelite 4 ja 6 kohta allpool; Ichiro Kawachi, Bruce P. Kennedy, Kimberley Lochner ja Deborah Prothrow-Stith, "Social Capital Income Inequality, and Mortality", *American Journal of Public Health 87* (1997): 1491–1498. Andmed mõlema tunnuse kohta on olemas 48 osariigi kohta.

87. **Ameeriklased ei tunne ennast nii tervena nagu varem**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1999.

88. **Sotsiaalne seotus (vähemalt mõõdukas) suurendab rahulolutunnet**
DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998.

89. **Maksudest kõrvalehoidmine on madal rohke sotsiaalse kapitaliga osariikides**
Vt andmeid tabeli 4 kohta allpool; maksuameti andmed maksudest kõrvalehiilimise ja vastavate süüdistuste kohta (100 000 elaniku kohta; 1992–1995) Syracuse'i ülikooli arhiivist *Transactional Records Access Clearinghouse*. Andmed mõlema tunnuse kohta on olemas 48 osariigi kohta.

90. **Sallivus rassilise integratsiooni, kodanikuvabaduste ja soolise võrdõiguslikkuse suhtes kasvab**
Üldise ühiskonnauuringu arhiiv 1974–1996.

91. **Sotsiaalne kapital ja sallivus käivad käsikäes**
Vt andmeid tabeli 4 kohta allpool; üldise ühiskonnauuringu arhiiv 1974–1998. Andmed mõlema tunnuse kohta on olemas 43 osariigi kohta.

92. **Sotsiaalne kapital ja majanduslik võrdsus käivad käsikäes**
Vt andmeid tabeli 4 kohta allpool; Ichiro Kawachi, Bruce P. Kennedy, Kimberley Lochner ja Deborah Prothrow-Stith, "Social Capital Income Inequality and Mortality", *American Journal of Public Health 87* (1997): 1491–1498. Andmed mõlema tunnuse kohta on olemas 48 osariigi kohta.

93. **Sotsiaalne kapital ja ühiskondlik võrdsus käivad käsikäes**
Vt andmeid tabeli 4 kohta allpool; Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv 1974–1994. Andmed mõlema tunnuse kohta on olemas 42 osariigi kohta.

94. **Ühenduste tihedus kahekümne kuues Ameerika kogukonnas 1840–1940**
Gerald Gamm ja Robert D. Putnam, "The Growth of Voluntary Associations in America, 1840–1940", *Journal of Interdisciplinary History 29* (1999): 511–557.

95. **Suure liikmeskonnaga ühenduste asutamine ja kumulatiivne esinemus**
Theda Skocpol, "How Americans Became Civic", *Civic Engagement in American Democracy*, toim. Theda Skocpol ja Morris P. Fiorina (Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 1999): 54, joonised 2–3.

96. **Praeguste Ameerika ühenduste asutamiskuupäevad**
Encarta 2000 New World Almanac (Oxford: Helicon Publishing Ltd., 1998).

TABELID

1. **Poliitilise ja kogukondliku osaluse suundumused**
Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv 1974–1994.

2. **Mõnede tarbekaupade kasutuselevõtu kiirus**
Sue Bowden ja Avner Offer, "Household Appliances and the Use of Time: The United States and Britain Since the 1920s", *Economic History Review 47* (1994. aasta november): 729, täiendatud andmetega väljaandest *Statistical Abstract of the United States* (eri aastad).

3. **Kõik kodanikupassiivsuse vormid on koondunud noorematesse aastakäikudesse**
Andmed ajalehelugemuse kohta: üldise ühiskonnauuringu arhiiv, 1972–1998; andmed kõigi teiste osalusvormide kohta: Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv 1974–1994, täiendatud andmetega kirikus käimise kohta väljaandest *Roper Reports* (New York: Roper Starch Worldwide, 1996-1998).

4. **Sotsiaalse kapitali mõõtmine USA osariikides:**
Sotsiaalse kapitali üldindeksi komponendid
Oli eelmisel aastal kohaliku organisatsiooni komitees (Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv 1974–1994).
"Enamikku inimestest võib usaldada" *vs* "Ettevaatlikkus ei ole kunagi liiast" (Üldise ühiskonnauuringu arhiiv, 1974–1996).
Nõustub väitega "Enamik inimesi on ausad" (DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998).
Osalemine presidendivalimistel (USA Rahvastikubüroo, 1988. ja 1992. aasta).
Oli eelmisel aastal ametnik kohalikus organisatsioonis (Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv, 1974–1994).
Heategevuslikke organisatsioone 1000 elaniku kohta (*Non-Profit Almanac, 1989*; San Francisco: Jossey-Bass, 1989).

Klubikoosolekutel osalemise keskmine kordade arv eelmisel aastal (DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998).
Kodanike ja ühiskondlikke organisatsioone 100 000 elaniku kohta (*County Business Patterns*, Kaubandusministeerium, 1977–1992).
Osalemine linna või kooli probleeme käsitlevatel koosolekutel eelmisel aastal (Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiiv 1974–1994).
Ühendustesse kuulumise keskmine arv (üldise ühiskonnauuringu arhiiv 1974–1996).
"Veedan palju aega sõpru külastades" (DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998).
Külaliste kodus vastuvõtmise keskmine kordade arv eelmisel aastal (DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998).
Vabatahtliku töö tegemise keskmine kordade arv eelmisel aastal (DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998).
Kogukonna projektides osalemise keskmine arv eelmisel aastal (DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv 1975–1998).

5. ***Kids Count*'i laste heaolu indeks**
Annie E. Casey Foundation (Baltimore, Maryland, 1999), veebilehekülg www.aecf.org/kidscount/index.htm.
6. **Millises osariigis on parim tervis ja tervishoid**
Morgan-Quitno Health Care State Rankings (1993–1998), koostanud Morgan Quitno Press (Lawrence, Kansas) ja alla laetud veebilehelt www.morganquitno.com.
7. **Rassilise integratsiooni, soolise võrdõiguslikkuse ja kodanikuvabaduste sallivusindeks**
Üldise ühiskonnauuringu arhiiv 1974–1998.
8. **Sotsiaalne kapital ja sallivus: neli ühiskonnatüüpi**
Autori analüüs.
9. **Uustulnukad sotsiaalses kapitalis, 1870–1920**
Andmed asutamiskuupäevade kohta on saadud ühenduste peakorteritelt ning täiendatud ja kinnitatud andmetega väljaannetest *World Almanac* (New York: Press Pub. Co. [New York World], eri aastad) ja *Encyclopedia of Associations* (Detroit, Michigan: Gale Research, eri aastad) ning konkreetsete ühenduste kroonikatest.

LISA III

Kodaniku- ja ametialaste ühenduste tõus ja langus

Ühendus	Asutatud	Sihtrühm, mille hulgast arvutatakse liikmelisus 1000 elaniku kohta	Liikmete arvu kasv 1940–1945 kuni tippu jõudmiseni	Liikmete arvu stabiilsuse algus	Liikmete arvu tippaasta	Liikmete arvu stabiilsuse lõpp	Liikmete arvu langus 1997. a-ks tippaastaga võrreldes	Liikmete arv (1000 elaniku kohta) tippaastal
Kodanikuühendused								
4-H	1901	Maapiirkonna noored	54%	1950	1950	1976	–26%	180
American Association of University Women	1881	Ülikooliharidusega naised	15%	1930	1955	1955	–84%	53
American Bowling Congress	1895	Mehed alates 20. eluaastast	434%	1964	1964	1979	–72%	83
American Legion	1919	Kõik sõjaveteranid	10%	1940	1945	1945	–47%	274
B'nai B'rith	1843	Juudi soost mehed	90%	1947	1947	1965	u. –75%	78
Skaudipoiste ja -tüdrukute täiskasvanud juhid	1910–12	Noored vanuses 5–17	190%	1957	1957	1958	–18%	50
Skaudipoisid ja -tüdrukud	1910–12	Noored vanuses 5–17	134%	1957	1972	1973	–8%	156
Skaudipoisid	1910	Poisid vanuses 5–17	118%	1958	1972	1997	–5%	190
Skauditüdrukud	1912	Tüdrukud vanuses 5–17	174%	1956	1969	1971	–15%	125
Business and Professional Women	1919	"Valgekraelised" naised	51%	1949	1951	1951	–89%	17
Eagles	1898	Mehed alates 20. eluaastast	82%	1947	1947	1950	–72%	29
Eastern Star	1868	Naised alates 20. eluaastast	18%	1930	1930	1961	–73%	50
Order of the Elks	1868	Mehed alates 20. eluaastast	107%	1962	1970	1977	–46%	25
General Federation of Women's Clubs	1890	Naised alates 20. eluaastast	56%	1949	1956	1956	–84%	16
Grange	1867	Maapiirkonna elanikud	42%	1951	1952	1955	–79%	16
Hadassah	1912	Juudi soost naised	153%	1950	1983	1986	–15%	123
Jaycees	1915	Mehed vanuses 20–34	-	1973	1975	1978	–58%	5
Kiwanis	1915	Mehed alates 20. eluaastast	94%	1956	1960	1966	–42%	5
Knights of Columbus	1882	Katoliku usku mehed	46%	1949	1954	1959	–6%	14
League of Women Voters	1920	Naised alates 20. eluaastast	125%	1954	1963	1969	–61%	2
Lions	1917	Mehed alates 20. eluaastast	129%	1957	1967	1971	–59%	4
Moose	1888	Mehed alates 20. eluaastast	36%	1957	1957	1997	–71%	41
Women [illegible]	1888	[illegible]	383%	1988	1988	1988	–8%	39
[illegible]	1897	[illegible]	1000%	1988	1988	1988	–8%	39
Õpetajate Assotsiatsioon	1857	Alla 18-aastaste lastega pered	111%	1957	1960	1966	–60%	45
Punane Rist (vabatahtlikud)	1881	Täiskasvanud alates 20. eluaastast	45%	1956	1956	1970	–61%	19
Rotary	1905	Mehed alates 20. eluaastast	60%	1949	1967	1990	–25%	5
Shriners	1872	Mehed alates 20. eluaastast	36%	1958	1960	1962	–59%	15
Veterans of Foreign Wars	1899	Kõik sõjaveteranid	110%	1945	1945	1995	–9%	114
Women's Bowling Congress	1917	Naised alates 20. eluaastast	1121%	1965	1978	1978	–66%	54
Women's Christian Temperance Union	1874	Naised alates 20. eluaastast	4%	1920	1920	1920	–96%	11
Mediaan	**1900**		**85%**	**1951**	**1959**	**1969**	**–58%**	**30**
Ametialased ühendused								
American Bar Association	1878	Töötavad juristid		1977	1977	1989		503
American Dental Association	1859	Töötavad litsentseeritud hambaarstid		1960	1970	1970		960
American Institute of Architects	1857	Töötavad arhitektid		u. 1950	1970	u. 1970		409
American Institute of Certified Public Accountants	1887	Töötavad raamatupidajad		1987	1992–93	1993		198
American Medical Association	1847	Litsentseeritud arstid		1949	1959	1959		745
American Nursing Association	1896	Registreeritud meditsiiniõed		-	enne 1977	-		vähemalt 176
American Society of Mechanical Engineers	1880	Töötavad mehaanikainsenerid		1951	1930	1993		400
American Institute of Electrical Engineers and Radio Engineers (pärast 1961. aastat Institute of Electrical and Electronics Engineers)	1884	Töötavad elektri- ja elektroonikainsenerid		1952	1961	1961		620
Mediaan	**1879**			**1952**	**1970**	**1970**		**456**

Märkused: (1) Kõikidel juhtudel, kus see oluline oli, jäeti välisriikide kodanikest liikmed arvestusest kõrvale.
(2) Naisliikmed on traditsiooniliselt ainult meestele mõeldud vennaskondlike ühenduste liikmeskonnast välja arvatud (või eraldi esile toodud, nt Moose).
(3) Teisest maailmasõjast tulenenud järsku tõusu Punase Risti liikmeskonnas ei ole tippu jõudmise ja languse määra arvutamisel arvestatud.

4-H
200
150
100
50
0
1900
1920
1940
1960
1980
2000

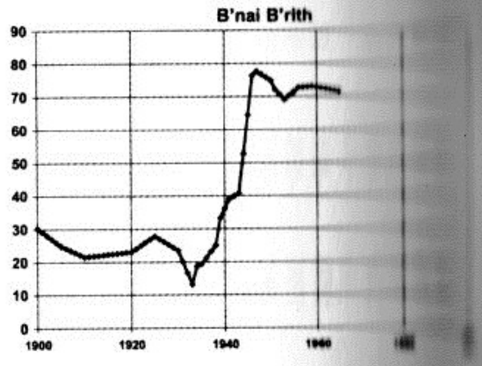
B'nai B'rith
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0
1900
1920
1940

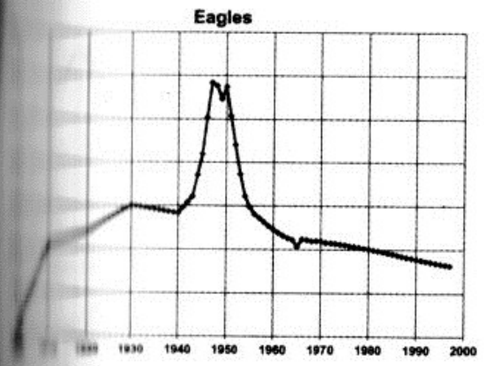
Eagles
1930
1940
1950
1960
1970
1980
1990
2000

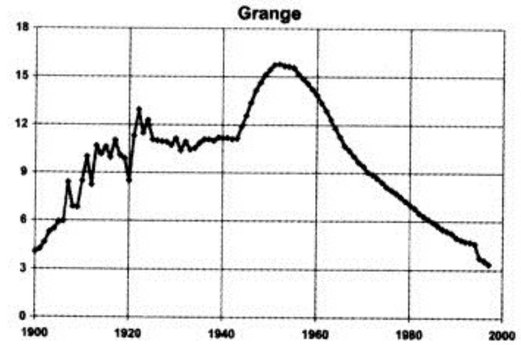
Grange
18
15
12
9
6
3
0
1900
1920
1940
1960
1980
2000

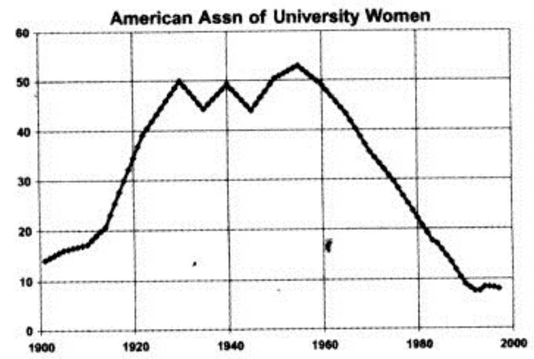
American Assn of University Women
60
50
40
30
20
10
0
1900
1920
1940
1960
1980
2000

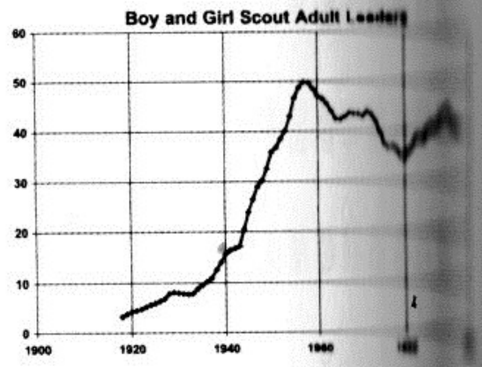
Boy and Girl Scout Adult Leaders
60
50
40
30
20
10
0
1900
1920
1940

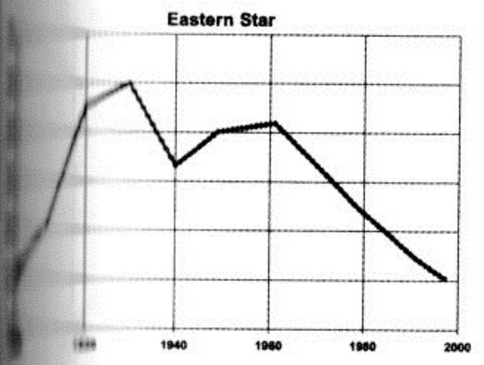
Eastern Star
1940
1960
1980
2000

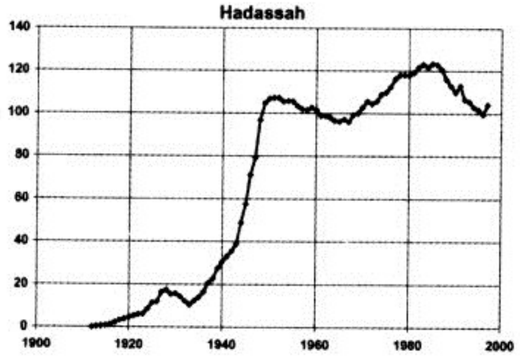
Hadassah
140
120
100
80
60
40
20
0
1900
1920
1940
1960
1980
2000

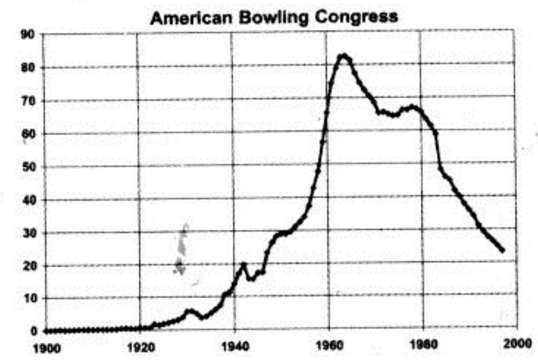
American Bowling Congress
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0
1900
1920
1940
1960
1980
2000

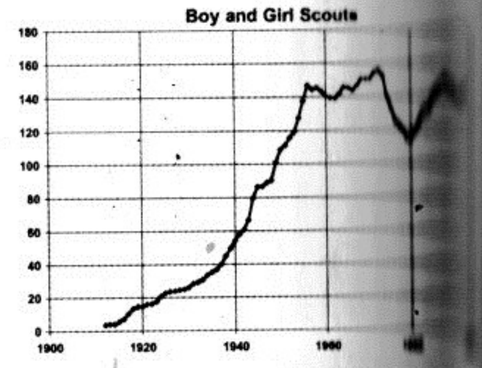
Boy and Girl Scouts
180
160
140
120
100
80
60
40
20
0
1900
1920
1940

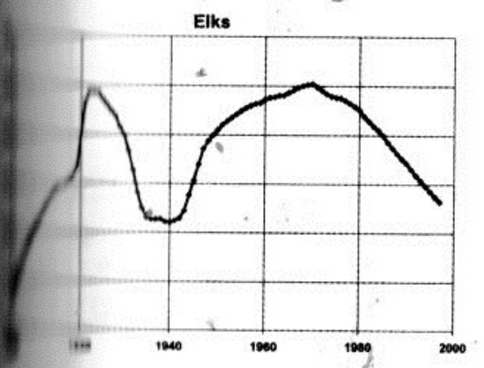
Elks
1940
1960
1980
2000

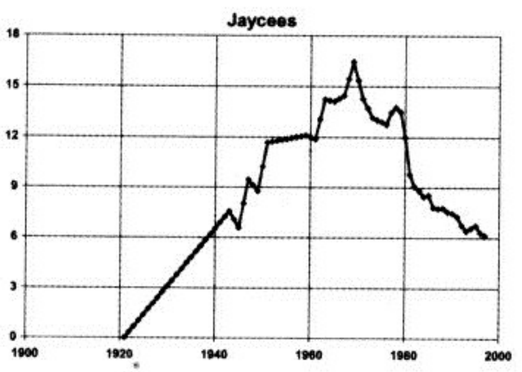
Jaycees
18
15
12
9
6
3
0
1900
1920
1940
1960
1980
2000

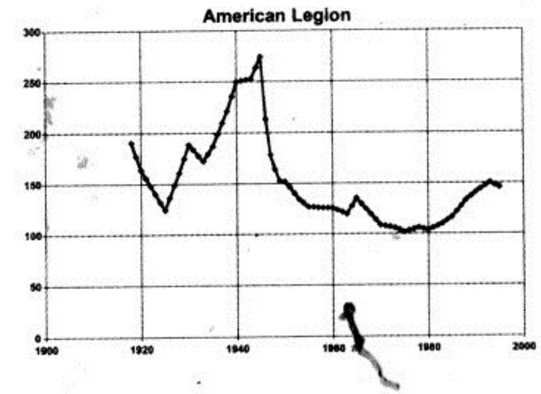
American Legion
300
250
200
150
100
50
0
1900
1920
1940
1960
1980
2000

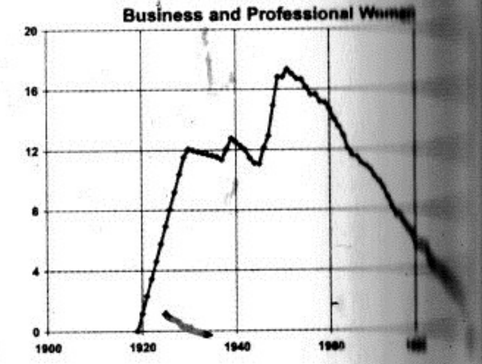
Business and Professional Women
20
16
12
8
4
0
1900
1920
1940

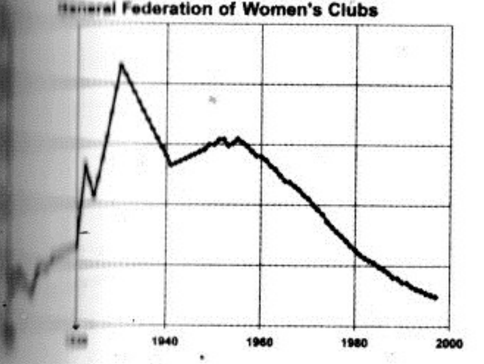
General Federation of Women's Clubs
1940
1960
1980
2000

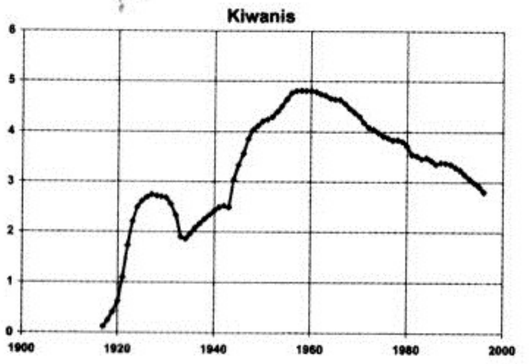
Kiwanis
6
5
4
3
2
1
0
1900
1920
1940
1960
1980
2000

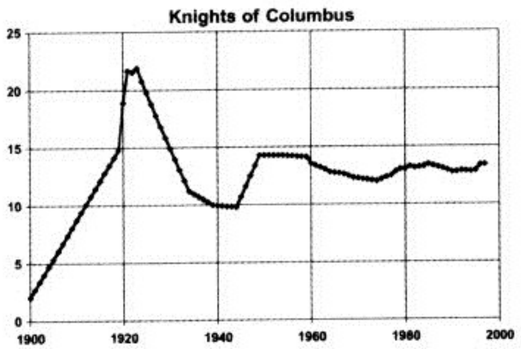
Knights of Columbus
25
20
15
10
5
0
1900
1920
1940
1960
1980
2000

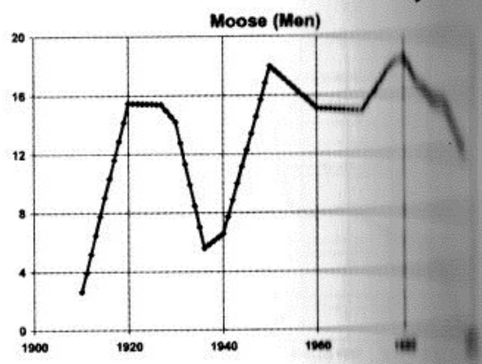
Moose (Men)
20
16
12
8
4
0
1900
1920
1940
1960

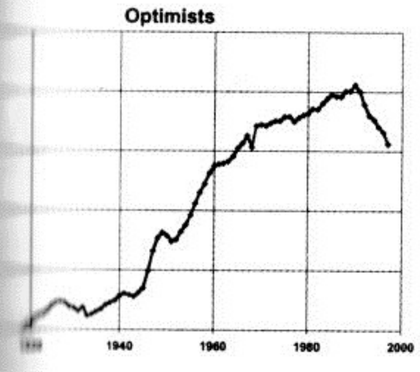
Optimists
1940
1960
1980
2000

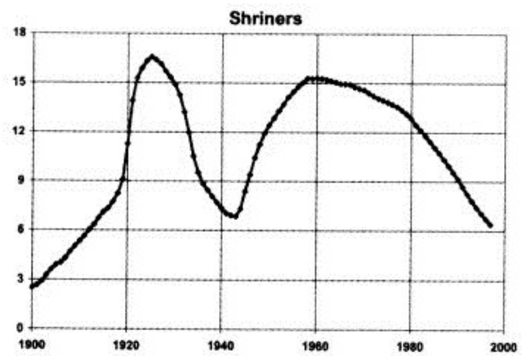
Shriners
18
15
12
9
6
3
0
1900
1920
1940
1960
1980
2000

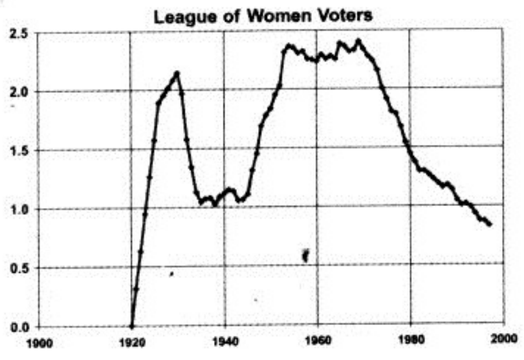
League of Women Voters
2.5
2.0
1.5
1.0
0.5
0.0
1900
1920
1940
1960
1980
2000

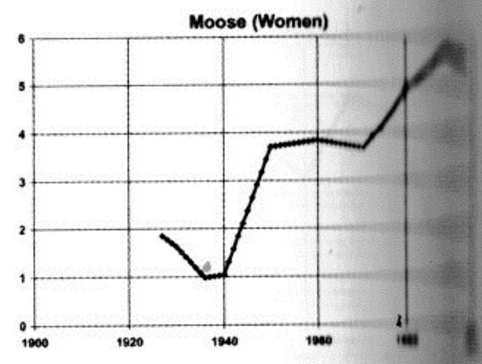
Moose (Women)
6
5
4
3
2
1
0
1900
1920
1940
1960

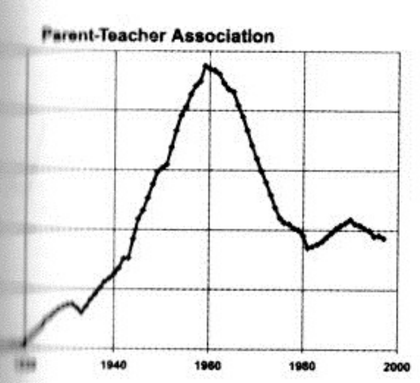
Parent-Teacher Association
1940
1960
1980
2000

Veterans of Foreign Wars
120
100
80
60
40
20
0
1900
1920
1940
1960
1980
2000

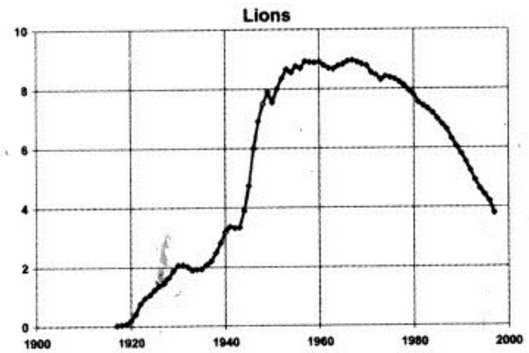
Lions
10
8
6
4
2
0
1900
1920
1940
1960
1980
2000

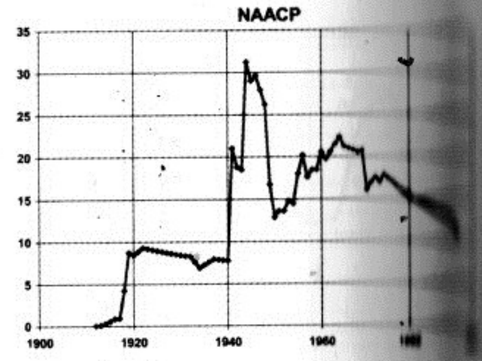
NAACP
35
30
25
20
15
10
5
0
1900
1920
1940
1960

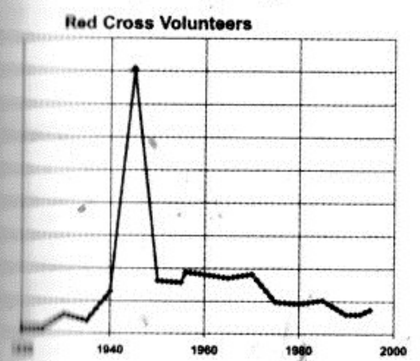
Red Cross Volunteers
1940
1960
1980
2000

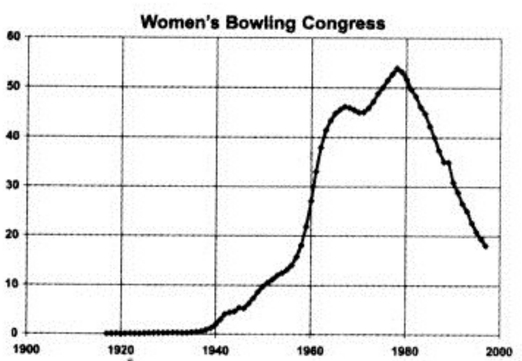
Women's Bowling Congress
60
50
40
30
20
10
0
1900
1920
1940
1960
1980
2000

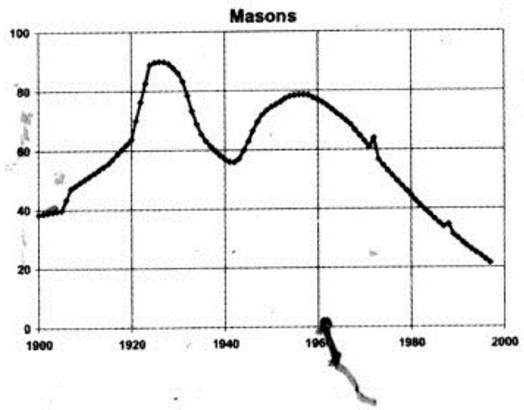
Masons
100
80
60
40
20
0
1900
1920
1940
1960
1980
2000

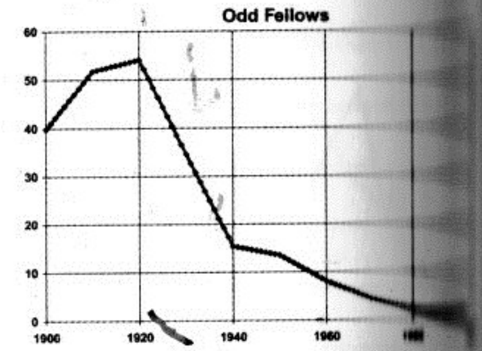
Odd Fellows
60
50
40
30
20
10
0
1900
1920
1940
1960

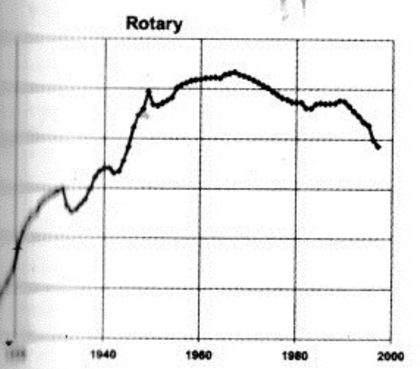
Rotary
1940
1960
1980
2000

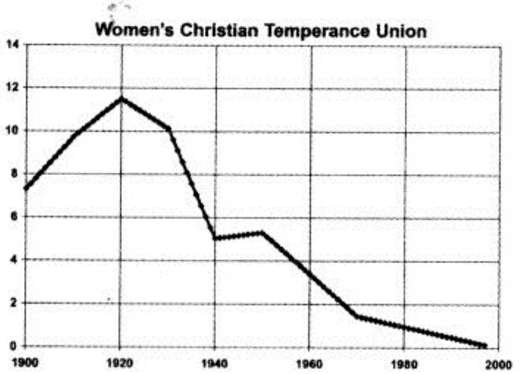
Women's Christian Temperance Union
14
12
10
8
6
4
2
0
1900
1920
1940
1960
1980
2000

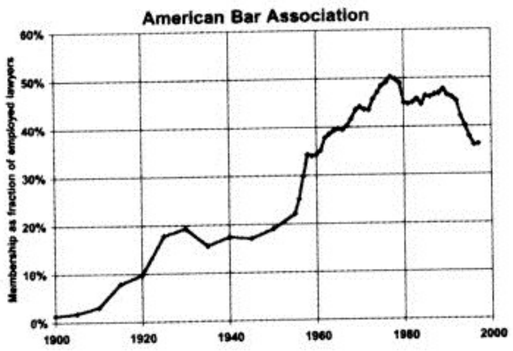

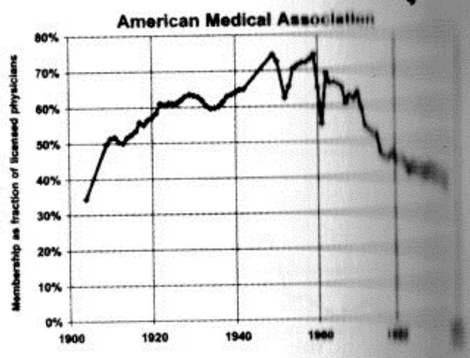

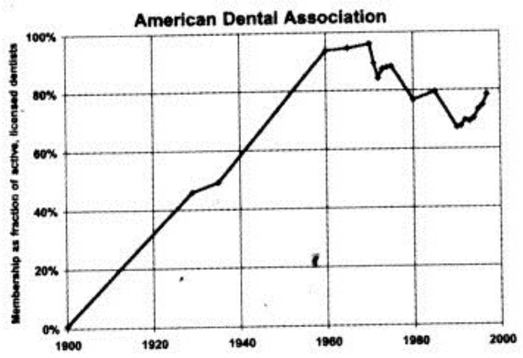

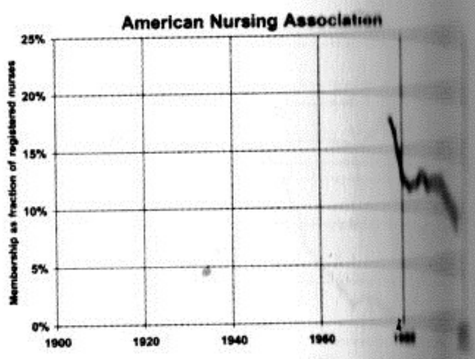

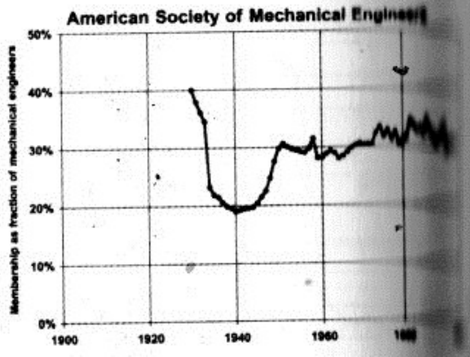

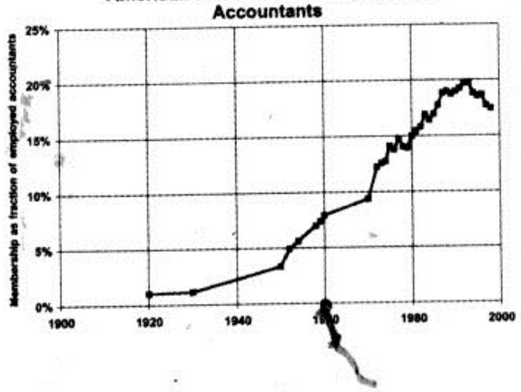

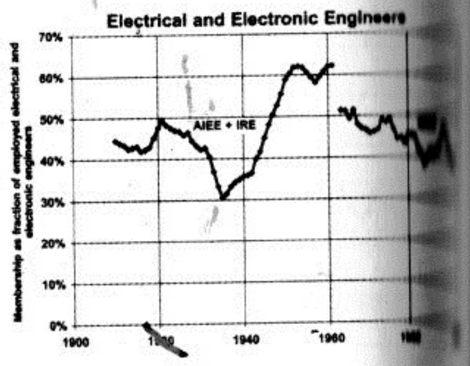

Märkused

Peatükk: Ühiskondlikest muutustest Ameerikas

David Scott ja Geoffrey Godbey, "Recreation Specialization in the Social World of Contract Bridge", *Journal of Leisure Research* 26 (1994), lk 275–295; Suzi Parker, "Elks, Lions May Go Way of the Dodo", *Christian Science Monitor*, 24. august 1998; John D. Cramer, "Relevance of Local NAACP Is Up for Debate", *Roanoke Times*, 24. jaanuar 1999; Dirk Johnson, "As Old Soldiers Die, V. F. W. Halls Fade Away", *New York Times*, 6. september 1999. Olen tänulik professor David Scottile Glenn Valley bridžiklubi puudutava informatsiooni eest; "Glenn Valley" on Pennsylvania keskosas paikneva ülikoolilinna pseudonüüm.

Christine Wicker, "A Common Thread of Decency", *Dallas Morning News*, 1. mai 1999; David Streitfeld, "The Last Chapter: After 50 Years, Vassar Ends Its Famed Book Sale", *Washington Post*, 28. aprill 1999, C1; Caroline Louis Cole, "So Many New Uniforms, but So Few Musicians", *Boston Sunday Globe Northwest Weekly*, 5. september 1999, lk 1.

Jeffrey A. Charles, *Service Clubs in American Society: Rotary, Kiwanis, and Lions* (Urbana: University of Illinois Press, 1993), lk 197.

Eric Larrabee ja Rolf Meyersohn, *Mass Leisure* (Glencoe, Ill.: Free Press, 1958), lk 359, tsiteeritud Foster Rhea Dulles, *A History of Recreation: America Learns to Play*, 2. tr. (New York: Appleton-Century-Crofts, 1965), lk 390 põhjal.

[illegible] 21. veebruar 1964, lk 91, 93. Olen tänulik Rob Paarlbergile, kellele see tähelepanuväärne number Maine'i kirbuturul silma jäi.

Robert E. Lane, *Political Life: Why People Get Involved in Politics* (Glencoe, Ill.: Free Press, 1959), lk 94; Daniel Bell ja Virginia Held, "The Community Revolution", *The Public Interest*, 16 (1969), lk 142.

Tegelikult oli osalusprotsent 1976. aastal 53 ning langes. Vt Richard A. Brody, "The Puzzle of Political Participation in America" väljaandes *The New American Political System*, toim. Anthony King (Washington, D.C.: American Enterprise Institute for Public Policy Research, 1978).

George H. Gallup, *The Gallup Poll: Public Opinion 1935-1971* (New York: Random House, 1972); Karlyn Bowman, "Do You Want to Be President?", *Public Perspective* 8 (veebruar/märts 1997), lk 40; Robert E. Lane, "The Politics of Consensus in an Age of Affluence", *American Political Science Review* 59 (detsember 1965), lk 879; Richard G. Niemi, John Mueller ja Tom W. Smith, *Trends in Public Opinion* (New York: Greenwood Press, 1989), lk 303. "Usaldust" puudutava küsimuse versioon, mida kasutati 1940ndatel, 1950ndatel ja 1960ndatel, ei ole otseselt võrreldav küsimusega, mis on muutunud viimastel aastatel standardiks.

Thomas R. Rochon, *Culture Moves: Ideas, Activism, and Changing Values* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1998), lk xiii–xiv.

Doug McAdam, *Freedom Summer* (New York: Oxford University Press, 1988), lk 14–15.

James Q. Wilson, "Why Are We Having a Wave of Violence?", *The New York Times Magazine*, 19. mai 1968, lk 120.

Lyda Judson Hanifan, "The Rural School Community Center", *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 67 (1916), lk 130–138, tsitaat lk 130. Veendunud praktilise reformijana kasutas Hanifan teadlikult mõistet *kapital*, et innustada pragmaatilisi ärimehi ja majandusteadlasi tunnustama sotsiaalse aktiva tähtsust tootlikkuse seisukohast. Sotsiaalse kapitali idee tutvustamise järel märgib Hanifan: "Seda, et mõnedes maapiirkondades on niisugusest sotsiaalsest kapitalist suur puudus, ei ole vaja käesolevas peatükis üle korrata. Oluline on hoopis küsimus, kuidas saaks seda olukorda parandada. Järgnev lugu kõneleb sellest, kuidas üks Lääne-Virginia maakogukond suutis kõigest ühe aasta jooksul luua sotsiaalse kapitali ning kasutada seda kapitali seejärel vaba aja veetmise, intellektuaalsete, kõlbeliste ja majanduslike huvimuste parandamiseks." Tema 1913. aastal valminud essee, mis sisaldas praktilisi harjutusi kohalikele kogukonnaaktiivistidele, oli algul mõeldud Lääne-Virginia õpetajatele "maapiirkondade koolimajades korraldatavate kogukondlike õppimiste käsiraamatuks" ning moodustas hiljem osa teosest L. J. Hanifan, *The Community Center* (Boston: Silver, Burdett, 1920). Ma olen tänulik Brad Clarke'ile, kes esimesena märkas mõiste *sotsiaalne kapital* kasutamist selles tähenduses. John R. Seeley, Alexander R. Sim ja Elizabeth W. Loosley, *Crestwood Heights: A Study of the Culture of Suburban Life* (New York: Basic Books, 1956); Jane Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities* (New York: Random House, 1961); Glenn Loury, "A Dynamic Theory of Racial Income Differences" väljaandes *Women, Minorities, and Employment Discrimination*, toim. P. A. Wallace ja A. LeMund (Lexington, Mass.: Lexington Books, 1977), lk 153–188; Pierre Bourdieu, "Forms of Capital" väljaandes *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, toim. John G. Richardson (New York: Greenwood Press, 1983), lk 241–258; Ekkehart Schlicht, "Cognitive Dissonance in Economics" väljaandes *Normengeleitetes Verhalter in den Sozialwissenschaften* (Berlin: Duncker and Humblot, 1984), lk 61–81; James S. Coleman, "Social Capital in the Creation of Human Capital", *American Journal of Sociology* 94 (1988), lk S95–S120; James S. Coleman, *Foundations of Social Theory* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1990). Vt ka George C. Homans, *Social Behavior: Its Elementary Forms* (New York: Harcourt, Brace & World, 1961), lk 378–398. Kui Colemani põgus viide Loury tööle välja arvata, siis ei ole ma sellest ühtegi märki sellest, et mõni mainitud teoreetikutest oleks selle mõiste varasemast kasutamisest teadlik olnud. "Sotsiaalse kapitali" kontseptuaalsest ajaloost annab põhjaliku ülevaate Michael Woolcock, "Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework", *Theory and Society* 27 (1998), lk 151–208.

Ronald S. Burt, *Structural Holes: The Social Structure of Competition* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1992); Ronald S. Burt, "The Contingent Value of Social Capital", *Administrative Science Quarterly* 42 (1997), lk 339–365; Ronald S. Burt, "The Gender of Social Capital", *Rationality & Society* 10 (1998), lk 5–46; Claude S. Fischer (New York: Free Press,

1977), lk 19; James D. Montgomery, "Social Networks and Labor-Market Outcomes: Toward an Economic Analysis", *American Economic Review* 81 (1991), lk 1408–1418, eriti tabel 1.

15. Varasemates töödes rõhutasin ma seda sotsiaalse kapitali avalikku mõõdet sedavõrd, et pidasin isikliku kasu aspekti isegi peaaegu olematuks. Vt Robert D. Putnam, "The Prosperous Community: Social Capital and Public Affairs", *American Prospect* 13 (1993), lk 35–42; käesolev tekst tugineb just sellele tööle. Ülevaate kirjandusest, kus rõhutatakse isikliku kasu aspekti ja peetakse kollektiivset mõõdet peaaegu olematuks, annab Alejandro Portes, "Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology", *Annual Review of Sociology* 22 (1998), lk 1–24.
16. Robert Frank, eravestlus.
17. Xavier de Souza Briggs, "Social Capital and the Cities: Advice to Change Agents", *National Civic Review* 86 (suvi 1997), lk 111–117.
18. *U.S. News & Worls Report* (4. august 1997), lk 18. Fareed Zakaria, "Bigger Than the Family, Smaller Than the State", *New York Times Book Review*, 13. august 1995, lk 1 osutab asjaolule, et McVeigh ja tema kaasosalised veetsid ühiselt aega keegliklubis, ning teeb järelduse, et "meile kõigile oleks olnud kasulik, kui hr McVeigh oleks käinud keeglit mängimas üksinda". Mõnikord, näiteks teatavate sektide või klannide puhul, võivad isegi sotsiaalse kapitali *sisemised* aspektid osutuda negatiivseteks, kuid negatiivseid *väliseid* efekte esineb siiski sagedamini.
19. Raamatus *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1993) ignoreerin ma võimalust, et sotsiaalsel kapitalil võiks olla antisotsiaalne mõju, kuid samal aastal avaldatud töös "The Prosperous Community" möönan ma seda võimalust sõnaselgelt.
20. Minu teada kuulub nende nimetuste leiutamise au Ross Gittellile ja Avis Vidalile, kes kasutavad neid oma teoses *Community Organizing: Building Social Capital as a Development Strategy* (Thousand Oaks, Calif.: Sage, 1998), lk 8.
21. Mark S. Granovetter, "The Strength of Weak Ties", *American Journal of Sociology* 78 (1973), lk 1360–1380; Xavier de Souza Briggs, "Doing Democracy Up Close: Culture, Power, and Communication in Community Building", *Journal of Planning Education and Research* 18 (1998), lk 1–13.
22. Tsiteeritud artiklist Richard D. Brown, "The Emergence of Voluntary Associations in Massachusetts", *Journal of Voluntary Action Research* 2 (aprill 1973), lk 64–73, lk 69. Vt ka Ashutosh Varshney, *Ethnic Conflict and Civic Life: Hindus and Muslims in India* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 2000).
23. Alexis de Tocqueville, *Democracy in America*, toim. J. P. Mayer, tlk. George Lawrence (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1969), lk 506. Vt ka Wilson Carey McWilliams, *The Idea of Fraternity in America* (Berkeley: University of California Press, 1973); Thomas Bender, *Community and Social Change in America* (Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 1978).
24. David Hackett Fischer, *Paul Revere's Ride* (New York: Oxford University Press, 1994).
25. Barry Wellman, "The Community Question Re-Evaluated" väljaandes *Power, Community, and the City*, Michael Peter Smith, toim. (New Brunswick, N.J.: Transaction, 1988), lk 81–107, tsitaat lk 82–83. Pamela Paxton, "Is Social Capital Declining in the United States? A Multiple Indicator Assessment", *American Journal of Sociology* 105 (1999), lk 88–127.
26. *The Public Perspective* 8 (detsember/jaanuar 1997), lk 64; Robert Wuthnow, "Changing Character of Social Capital in the United States" väljaandes *The Dynamics of Social Capital in Comparative Perspective*, Robert D. Putnam, toim. [illegible]; *The Public Perspective* 10 (aprill/mai 1999), lk 15; *Wall Street Journal*, 24. juuni 1999, lk A12; Mark J. Penn, "The Community Consensus", *Blueprint: Ideas for a New Century* (kevad 1999). Oma arvamuseta vastajad on välja jäetud.
27. Näiteks joonistel 31–33 kujutatud andmed, mis näitavad filantroopia suundumusi, pärinevad kuuest sõltumatust allikast, kuid olen leidnud veel neli lisaallikat, mis seda üldpilti kinnitavad. Kõiki neid allikaid on märkustes lühidalt mainitud. Metodoloogilisi arutelusid leiab ka raamatu lisadest.
28. Emma Jackson, "Buddy Had Kidney to Spare", *Ann Arbor News* (5. jaanuar 1998). Aitäh Michael Doverile, kes selle [illegible]tava loo mittetulundusühingute ja vabatahtlike postiloendisse saatis (www.arnova.org/arnova_1.htm, 6. jaanuar 1998).

2. PEATÜKK: POLIITILINE OSALUS

1. 1970. aastate keskpaigas mängisid ameeriklased poliitilistes kampaaniates umbes kaks korda suurema tõenäosusega aktiivset rolli kui Suurbritannia, Saksamaa, Austria ja Hollandi kodanikud; Samuel H. Barnes, Max Kaase jt, *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies* (Beverly Hills, Calif.: Sage, 1979), lk 541–542. Ligi 20 aastat hiljem jagasid ameeriklased 40 vana ja uue demokraatia hulgas pöördumiste allkirjastamise sageduse poolest kolmandat kohta, samal ajal olid ameeriklased sõpradega poliitika üle arutlemise sageduse poolest 40 riigi hulgas 20. kohal. Russell Dalton, *Citizen Politics: Public Opinion and Political Parties in Advanced Western Democracies*, 2. tr (Chatham, N.J.: Chatham House, 1996), lk 74. Hääletamisaktiivsuse kohta vt Dalton, *Citizen Politics*, lk 45.
2. Hääletamisaktiivsuse andmete allikaks on *Statistical Abstract of the United States* (eri aastakäigud), mis tuginevad [illegible] korda rahvaloendusbüroo (*Census Bureau*) uuringutele. Joonisel 1 esitatud arvud, mis põhinevad osariikide tegelikel aruannetel ja kõlbliku valijaskonna arvutustel osariikide kaupa, on tõenäoliselt veidi täpsemad. Umbes samasugune suhteline langus ilmneb aga kõigist allikatest. Kohalike valimiste hääletamisaktiivsuse kohta vt Sidney Verba, Kay Lehman Schlozman ja Henry E. Brady, *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1995), lk 69. Rangelt võttes võib hääletamist pidada väga individuaalseks tegevuseks ning selles mõttes ei pruugi ta kätkeda sotsiaalset kapitali. Teisest küljest näitavad paljud tõendid (alates esimestest hääletamisaktiivsuse uuringutest) selgelt, et hääletamine kui tegevus annab peaaegu alati tunnistust sotsiaalsest sidususest ning et hääletamisaktiivsus ja osalemine ühiskondlikus tegevuses on tugevas korrelatsioonis. Mainitud asjaolu, aga ka see, et andmed hääletamisaktiivsuse kohta nii ajas kui ruumis on hõlpsasti kättesaadavad, teevad sellest väga [illegible] sotsiaalse osaluse ligikaudse hindamise vahendi.
3. Dalton, *Citizen Politics*; Raymond E. Wolfinger ja Steven J. Rosenstone, *Who Votes?* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1980); Frances Fox Piven ja Richard A. Cloward, *Why Americans Don't Vote* (New York: Pantheon Books, 1988); Ruy Teixeira, *The Disappearing American Voter* (Washington, D.C.: Brookings Institution, 1992), lk 29–30 võtab kokku andmed "motor voter"-seadusele *eelnenud* ajast ehk kuni 1992. aastani. Andmed "motor voter"-seaduse rakendamise kohta pärinevad Riigisekretäride Rahvuslikust Ühendusest. Stephen Knack, "Drivers Wanted: Motor Voter and the Election of 1996", *PS: Political Science and Politics* 32 (juuni 1999), lk 237–243 leiab, et ilma "motor voter"-seaduseta oleks hääletamisaktiivsus 1996. aastal veelgi väiksem olnud.

4. Joonis 1 kujutab presidendivalimisi, kuid vahevalimiste pilt on samasugune. Ma olen tänulik professor Walter Dean Burnhamile tema viimaste avaldamata hinnangute eest, mis puudutavad hääletamisaktiivsust kogu Ameerika ajaloo vältel. Varasemaid hinnanguid vt Walter Dean Burnham, "The Turnout Problem" väljaandes *Elections American Style*, toim. A. James Reichley (Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 1987), lk 113–114. Peale selle, et mustanahalised jäid hääletamisest kõrvale, vähendas üheparteisüsteem lõunas ka valgete hääletamisaktiivsust. Vt V. O. Key, *Southern Politics in State and Nation* (New York: Knopf, 1949) ning Piven ja Cloward, *Why Americans Don't Vote*, 3. ptk.
5. James DeNardo, "The Turnout Crash of 1972" väljaandes *Politicians and Party Politics*, toim. John G. Geer (Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 1998), lk 80–101.
6. Burnhami andmetel oli hääletamisaktiivsus 1998. aasta valimistel väljapoole vana konföderatsiooni jäävates osariikides madalaim pärast 1818. aastat. Hääletamisaktiivsuse vähenemine põhjas 20. sajandi alguses tulenes osalt poliitilistest reformidest, nagu registreerimisnõue, mis raskendasid hääletamist, samas on 1960ndatel ja hiljem aset leidnud langus toimunud keskkonnas, mis soosib aktiivset hääletamist. Pärast 1896. aastat toimunud 30-aastast hääletamisaktiivsuse langust aitas võimendada naistele hääleõiguse andmine 1920. aastal – see surus järgmiste kahtede valimiste ajal hääletamisaktiivsuse ajutiselt alla. Aastal 1971 alandati valimisiga 18ni, kuid see mängis järgneva nelja aastakümne jooksul toimunud valimisaktiivsuse vähenemises tühist rolli.
7. Vt Philip E. Converse, *The Dynamics of Party Support: Cohort Analyzing Party Identification* (Beverly Hills, Calif.: Sage, 1976); Glenn Firebaugh, "Methods for Estimating Cohort Replacement Effects" teoses *Sociological Methodology 1989*, toim. C. C. Clogg (Oxford: Basil Blackwell, 1989), lk 243–262; ja William G. Mayer, *The Changing American Mind: How and Why American Public Opinion Changed Between 1960 and 1988* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1993). Kolmas muutusteprotsess – elutsükli muutus – maskeerib sageli koondmuutuse või ilmneb koondmuutuse vormis. Kui aga elanikkonna vanuseline struktuur ei muutu, ei too ka elutsükli muutus kaasa mingit ühiskondlikku muutust, sest lapsed teevad lihtsalt läbi sama elutsükli mis nende vanemad. USA elanikkonna vanuselise struktuuri muutused on olnud 20. sajandi teisel poolel poliitilise ja sotsiaalse osaluse muutusega võrreldes otse *vastupidised*; seega, kui organisatsioonilise elu seisukohast kõige aktiivsemas eas olevate inimeste osakaal beebibuumi (1945–1965) tõttu langes, siis osalus *suurenes*, aga kui buumerid hakkasid tippeasse ikka jõudma (1965–2000) ja aktiivsete inimeste osakaal elanikkonnas *tõusis*, siis osaluse määr hoopis *langes*. Teiste sõnadega, elutsükli tegureid arvesse võttes minu käsitletud suundumused tegelikult isegi võimenduvad.
8. Autori arvutused, mis põhinevad Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste arhiivil.
9. Warren E. Miller ja J. Merrill Shanks, *The New American Voter* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1996), lk 69 võtavad selle küsimuse kõige ammendavama uuringu kokku sõnadega: "Põlvkondlikud erinevused hääletamisaktiivsuses [---] tõid ajapikku kaasa üleriigilise hääletamisaktiivsuse languse, sest põlvkondade vahetumise tõttu demograafiline seis muutus."
10. Stephen Knack, "Social Altruism and Voter Turnout: Evidence from the 1991 NES Pilot Study" (College Park: University of Maryland, 1992); M. Margaret Conway, *Political Participation in the United States*, 2. tr. (Washington, D.C.: CQ Press, 1991), lk 135; James A. McCann, "Electoral Participation and Local Community Activism: Spillover Effects, 1992–1996" (USA Politoloogia Assotsiatsiooni iga-aastasel konverentsil ette kantud artikkel) ja selles tsiteeritud uuringud.
11. Verba, Schlozman, Brady, *Voice and Equality*, lk 23–24 *et passim*. Hääletamisaktiivsuse languse kohta vt Brody, "The Puzzle of Political Participation"; Wolfinger ja Rosenstone, *Who Votes?*; Teixeira, *The Disappearing American Voter*; Steven J. Rosenstone ja John Mark Hansen, *Mobilization, Participation, and Democracy in America* (New York: Macmillan, 1993); Miller ja Shanks, *The New American Voter*.
12. Verba, Schlozman, Brady, *Voice and Equality, 362 et passim*; Michael X. Delli Carpini ja Scott Keeter, *What Americans Know About Politics and Why It Matters* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1996), lk 116–134, 196–199.
13. Et tegevuste sagedus on väga varieeruv, rõhutan ma käesolevas raamatus peaaegu igal pool languse *määra*, mitte languse *absoluutset ulatust*. Teisisõnu, nii juhul, kui mingi tegevusega tegeleva elanikkonna hulk langeb 50%lt 40%le, kui ka juhul, kui tegelejate protsent langeb viielt neljale, on langus üks viiendik ehk 20%. Et meie valimid on üldiselt väga suured, on isegi väikesed absoluutsed erinevused statistiliselt väga olulised. Roperi andmekogust joonistub välja selge pikaajaline trend: kui 1974. aastal tundis "viimase aja sündmuste vastu suurt huvi" umbes 50% inimestest, siis 1998. aastal ainult 38%. DDB Needhami elustiili uuringutes langes nende osakaal, kes olid nõus väitega "ma huvitun poliitikast", 1975.–1976. aasta 52%lt 1998.–1999. aastaks 42%ni. Ühe teise Roperi küsitluse kohaselt (vt *Roper Reports* [New York: Roper Starch Worldwide, 1995–1998] – Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute arhiivis neid ei ole) on ameeriklaste hulk, kes on "viimase nädala jooksul" arutlenud poliitika üle, enam-vähem pidevalt langenud – 1980. aastal oli neid 51%, 1996. aastal 28%.
14. Kui võtta DDB Needhami elustiili uuringute "huvi poliitika vastu" ja Roperi uuringute "huvi viimase aja sündmuste vastu" ning teha sünniaastate ja uuringu korraldamise aastate lõikes regressioonanalüüs, siis sünniaasta regressioonikoefitsient on üsna kõrge, kuid uuringu korraldamise aasta koefitsient peaaegu tähtsusetu. Teisisõnu, need suundumused tulenevad peaaegu täielikult interkohortsetest, mitte intrakohortsetest muutustest. Selle metodoloogia kohta vt Firebaugh, "Methods for Estimating Cohort Replacement Effects", lk 243–262. Stephen Earl Bennett, "Young Americans' Indifference to Media Coverage of Public Affairs", *PS: Political Science and Politics* 31 (september 1998), lk 539–540 teatab, et "18–29-aastased kuulavad ja vaatavad üle 30-aastastest vähem poliitikauudiseid ning pööravad avalike sündmuste meediakajastustele vähem tähelepanu". Vt ka Delli Carpini ja Keeter, *What Americans Know About Politics*, lk 170.
15. Times Mirror Center for the People and the Press, "The Age of Indifference" (Washington, D.C.: Times Mirror Center, 28. juuni 1990). Delli Carpini ja Keeter, *What Americans Know About Politics*, lk 172 kinnitavad, et "lõhe teadmistes [---] tuleneb pigem põlvkondlikest kui elutsüklitega seotud protsessidest".
16. Üleriigiliste valimisuuringute (*National Election Studies*) andmetel väitis 1950. aastate kahtede presidendivalimiste ajal [illegible]% üle 60-aastastest valijatest ja 27% alla 30-aastastest valijatest, et nad on valimistest "väga huvitatud". Kahtedel presidendivalimistel, mis toimusid 1990. aastatel, vastas samamoodi 40% üle 60-aastastest ja 15% alla 30-aastastest.
17. Joseph A. Schlesinger, "The New American Political Party", *American Political Science Review* 79 (detsember 1985), lk [illegible]–1169; Larry Sabato, *The Party's Just Begun* (Glenview, Ill.: Scott, Foresman, 1988); John H. Aldrich, *Why Parties?* (Chicago: University of Chicago Press, 1995), eriti lk 15 ja 260. üleriigiliste valimisuuringute tulemused aastatest 1952–1996, autori analüüs.
18. Sabato, *The Party's Just Begun*, lk 76. Joonis 2 põhineb sotsiaalmaksu maksvate poliitiliste organisatsioonide arvul, mida on korrigeeritud vastavalt riigi elanikkonna kasvule.

19. Parteidega samastumise vähenemist käsitlevad Miller ja Shanks, *The New American Voter*, 7. ptk; Rosenstone ja H… *Mobilization, Participation, and Democracy*, 5. ptk; ja Russell J. Dalton, "Parties without Partisans: The Decline of … Identifications Among Democratic Publics" (Irvine: University of California at Irvine, 1998). Poliitiliselt … kodanikud jälgivad poliitikat ja avalikke sündmusi palju vähem ja osalevad palju väiksema tõenäosusega … Vt Angus Campbell, Philip E. Converse, Warren E. Miller ja Donald E. Stokes, *The American Voter* (New York: … & Sons, 1960) ning Miller ja Shanks, *The New American Voter*.
20. Osalemine presidendivalimistel on vähenenud rohkem kui vahevalimistel. Umbes pool presidendivalimist… se vähenemisest ja peaaegu kogu vahevalimistel osalemise vähenemine tuleneb põlvkondade vahetumisest. … giliste valimisuuringud mõõdavad veel kaht kampaaniates osalemise vormi, milleks on: 1) oma poliitiliste … väljanäitamine, rinnamärgi kandmine, kampaaniakleebise paigaldamine oma autole või sildi asetamine oma … ning 2) oma panuse andmine kampaaniasse. Mõlema puhul võib täheldada ebaregulaarseid muutusi, mis … vad tõenäoliselt küsimuse sõnastuse muutumisest.
21. Üleriigiliste valimisuuringute tulemused, autori analüüs. Küsimus, mis puudutab partei ühendusevõttu … "Kas mõni inimene mõnest parteist on teile kampaania asjus helistanud või tulnud juurde, et kampaaniast …
22. Marshall Ganz, "Voters in the Crosshairs: How Technology and the Market Are Destroying Politics", *The Americ… pect* 16 (talv 1994), lk 100–109; Aldrich, *Why Parties?*; R. Kenneth Godwin, "The Direct Marketing of Politics" … *The Politics of Interests*, toim. Mark Petracca (Boulder, Colo.: Westview Press, 1992), lk 308–325. Andmed kampa… seotud kulutuste kohta pärinevad teostest Stephen J. Wayne, *The Road to the White House 1996: The Politics of Presi… Elections* (New York: St. Martin's Press, 1996), lk 30, 46; Herbert B. Asher, *Presidential Elections and American Politics … Candidates, and Campaigns Since 1952*, 5. tr. (Pacific Grove, Calif.: Brooks/Cole, 1992), 210–211; ja Common Cause … 1999). Ühest erandist rohujuuretasandi organisatsioonide üldises languspildis – ühendusest "Kristlik Õigus" (… *Right*) – tuleb juttu 9. peatükis.
23. John Aldrich ja Richard G. Niemi, "The Sixth American Party System: Electoral Change, 1952–1992" väljaandes … *Contract: Changing Relationships Between Americans and Their Government*, toim. Stephen C. Craig (Boulder, Colo.: … view Press, 1995), lk 87–109.
24. Verba, Schlozman ja Brady, *Voice and Equality*, lk 71–73, 77, 518. Parteiliikmete osakaal täiskasvanud elanikkonn… langes 8%lt 4%le, mõnda parteid või kandidaati rahaliselt toetavate inimeste hulk tõusis aga 13%lt 23%ni.
25. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste küsitluste korraldamist on jätkatud ka pärast 1994. aasta … aga töötlemata andmed ei ole teadlastele enam kättesaadavad. Lisaks muudeti 1995. aastal märkimisväärselt … oluliste küsimuste sõnastust ja formaati, mistõttu uute andmete otsene võrdlemine vanematega pole enam … kuid ka *pärast* formaadi muutmist kogutud andmete põhjal jätkus langustrend peaaegu kõigis aspektides … 1998. aastani. Mainitud arhiivi tutvustab lähemalt lisa I.
26. Joonisel 4 toodud Roperi küsitluste tulemused ja joonisel 3 esitatud üleriigiliste valimisuuringute (NES) andmed … esindusviga arvesse võttes üpris kokkulangevad. Roperi graafiku iga punkt põhineb ligikaudu 10 korda suurem… hulgal intervjuudel kui NES-i graafiku punktid, seega näevad Roperi graafikud välja palju ühtlasemad. *Mediamark … Research*'i iga-aastased küsitlused on andnud samalaadse tulemuse, näidates, et selliste inimeste hulk, kes … aktiivselt mõne poliitilise partei või kandidaadi heaks" langes perioodil 1980ndate algusest 1990ndate lõpuni 30%-… tänulik *Mediamark*'ile ja Julian Baymile, kes neid andmeid lahkelt jagasid.
27. Roperi poolt aastatel 1973–1976 juhuslikult intervjueeritud 64 210 ameeriklasest vastas täpselt 500 (ehk 0,78%) … on viimase 12 kuu jooksul taotlenud poliitilist ametikohta või töötanud poliitilisel ametikohal. Aastatel 1991–1994 … selliste inimeste osakaal langenud 0,66%ni. Väga suure valimi tõttu on tõenäosus, et selline suundumus on statist… juhus, väiksem kui 1:25.
28. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringu analüüs autorilt. *Mediamark Research*'i uuringud näitavad … ajavahemikul 1980ndate algusest 1990ndate lõpuni langes "mõne kohaliku elu küsimuses aktiivse osalemise" … 25% ja "avalikel kogunemistel osalemise" sagedus 35%.
29. Referendumite algatamist käsitleb lähemalt 9. peatükk. Roperi andmed pöördumistele allkirja andmise kohta on vast… Daltoni raamatu *Citizen Politics* (lk 76) andmetega, mille kohaselt pöördumistele allkirja andmine aastatel 1975–1981 … nes. Roperi küsitlused on palju suurema valimiga ja sagedasemad kui Daltoni tsiteeritud uuringud. Lahknevuse … võimalikuks seletuseks on see, et Daltoni tsiteeritud küsitlustes päriti, kas vastaja on "kunagi oma elus" mõnele … misele allkirja andnud, Roperi küsitlustes esitati sama küsimus "viimase 12 kuu" kohta. Et nooremad vastajad on … tõenäosusega mõnele pöördumisele allkirja andnud, siis võib Daltoni "tervet elu hõlmava" näitaja aeglane tõus … "aastase" näitaja langusega kooskõlas. Vahemikus 1974–1985 Toidu Turunduse Instituudi (*Food Marketing Institute*, … poolt riigi supermarketite tellimusel korraldatud üheksa üleriigilist küsitlust näitasid, et kui aastatel 1974–1977 … inimeste osakaal, kes olid veennud oma naabrit pöördumisele allkirja andma, 46%, siis perioodiks 1983–1985 … protsent langenud 30ni; *Consumer Attitudes and the Supermarket* (Washington, D.C.: Food Marketing Institute, 1983, … 1994, 1995, 1996). Need kolm allikat on minu teada ainsad, mis pakuvad andmeid pöördumistele allkirjade andmise … ajalises lõikes. Roperi andmed kongresmenidele kirjade saatmise kohta näivad olevat Verba, Schlozmani ja Brady (*Voice … Equality*, lk 73) andmetega vastuolus, kuid FMI uuringud kalduvad Roperi küsitluste tulemusi kinnitama, sest FMI andm… vähenes selliste inimeste arv, kes "olid kirjutanud Kongressile kirja, nõudes, et valitsus midagi teeks", perioodil 1974–… kuni 1984–1985 40% võrra. Mõned uurijad on leidnud, et Kongressile saabuvate kirjade hulk kasvab, ent kuivõrd ühe … rema osa neist moodustavad mitmesuguste lobiorganisatsioonide masspostitused – pealiskaudsed vaatlused näivad … seisukohta kinnitavat –, siis on see üksikisikutest kirjasaatjate arvu vähenemisega siiski kooskõlas; vt Malcolm E. Jewell … Samuel C. Patterson, *The Legislative Process in the United States*, 3. tr. (New York: Random House, 1977), lk 306–307; Stephen … Frantzich, *Write Your Congressman: Constituent Communications and Representation* (New York: Praeger, 1986); David Hart… *Becoming Citizens in the Age of Television* (Chicago: University of Chicago Press, 1996). Roperi andmetel vähenes lugejakir… saatmine ajavahemikul 1973–1994 14% võrra, kuid DDB Needhami andmetel kasvas see tegevus aastatel 1987–1998 u… 10% võrra. *Mediamark Research*'i uuringute kohaselt langes lugejakirjade kirjutamise sagedus 1980ndate algusest … lõpuni 15% võrra, valituks osutunud ametnikule mõnda "avalikku küsimust" puudutavate kirjade saatmise sagedus … "valituks osutunud ametniku" külastamine oma seisukohtade väljendamiseks 20% ning raadio- või telejaama helista… või kirjutamise sagedus 35–40%. Kokkuvõttes on nendest tõenditest ilmselgelt näha, et viimase kahe-kolme aasta… jooksul on ameeriklased jäänud avalikes küsimustes oma seisukohtade väljendamisel tublisti passiivsemaks.

… Roperi andmed on vastuolus Everett Carll Laddi väidetega, kes kinnitab artiklis "The Data Just Don't Show Erosion of America's 'Social Capital'", *Public Perspective* 7 (juuni/juuni 1996), lk 17 Verba, Schlozmani ja Brady raamatule *Voice and Equality* viidates, et kogukondlikul tasandil aktiivsete ameeriklaste osakaal on aastatel 1967–1987 tõusnud. Verba ja tema kolleegid ise ei ole väitnud (ning on öelnud eravestlustes, et nad ei usu), et paari uuringu tulemused kaaluksid üles pidevaid muutusi kinnitavad tõendid, mis on leitud rohkem kui 20 aasta jooksul iga kuu aja tagant korraldatud enam kui 200 Roperi küsitluse tulemusena.
… Stephen Knack, "Civic Norms, Social Sanctions and Voter Turnout", *Rationality and Society* 4 (aprill 1992), lk 146–147 väidab, et hääletamisaktiivsuse vähenemine väljendab ühiskondliku sidususe nõrgenemist. Knack oli üks esimesi teadlasi, kes juhtis tähelepanu viimastel aastatel aset leidnud üldisele sotsiaalse kuuluvuse kadumisele. Vt tema artiklit "Why We Don't Vote – Or Say 'Thank You'", *Wall Street Journal*, 31. detsember 1990 ning Norval D. Glenn, "Social Trends in the United States", *Public Opinion Quarterly* 51 (talv 1987), lk S109–S126.
… Lori Weber, *The Effects of Democratic Deliberation on Political Tolerance* (doktoriväitekiri, Colorado ülikool, 1999), lk 24–42 kinnitab, et osaluse "sotsiaalsed" vormid (näiteks koosolekutel osalemine) on seotud suurema poliitilise sallivusega, kuid "individuaalsed" osalusvormid (näiteks ametnikega kontakteerumine) ei ole sellega seotud.
… Aastal 1947 oli mediaani esindaval Ameerika täiskasvanul üheksa aastat formaalset kooliharidust, 1998. aastal aga … ligi 13. Rahvaloendusbüroo (*Census Bureau*) andmetel kasvas keskharidusega täiskasvanute osakaal sel perioodil 31%lt (1947) 82%ni (1998).
… Põhja-Carolina ülikooli Sotsiaalteaduste Uuringute Instituudi arhiivis leiduvate Harrise küsitluste tulemuste analüüs autorilt.

PEATÜKK: KODANIKUOSALUS

… Tocqueville, *Democracy in America*, lk 513–517.
… Aastal 1981 korraldatud küsitlusuuring paigutas USA kaheteistkümne demokraatliku tööstusriigi seas vabatahtlikes… ühendustesse kuulumise sageduse poolest esikohale; 1991. aasta maailma väärtuste uuringu (*World Values Survey*) kohaselt jagas USA koos Norraga neljandat kohta, jäädes maha Rootsist, Islandist ja Hollandist. Vt Verba, Schlozman ja Brady, *Voice and Inequality*, lk 80 ja Robert D. Putnam, "Bowling Alone: America's Declining Social Capital", *Journal of Democracy* 6 (jaanuar 1995), lk 65–78.
… Murray Hausknecht, *The Joiners* (New York: Bedminster Press, 1962); Nicholas Babchuk ja Alan Booth, "Voluntary Association Membership: A Longitudinal Analysis", *American Sociological Review* 34 (veebruar 1969), lk 31–45.
… Gale Research Company, *Encyclopedia of Associations*, tsiteeritud väljaande *Statistical Abstract of the United States* eri aastakäikude põhjal; Allan J. Cigler ja Burdett A. Loomis (toim.), *Interest Group Politics*, 3. tr. (Washington, D.C.: CQ Press, 1991), lk 11; Kay Lehman Schlozman ja John T. Tierney, *Organized Interests and American Democracy* (New York: Harper & Row, 1986); Jack L. Walker, *Mobilizing Interest Groups in America: Patrons, Professions, and Social Movements* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1991); Frank R. Baumgartner ja Beth L. Leech, *Basic Interests: The Importance of Groups in Politics and in Political Science* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1998), eriti lk 102–106.
… David Horton Smith, "National Nonprofit, Voluntary Associations: Some Parameters", *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* (kevad 1992), lk 81–94. Ma valisin väljaande *Encyclopedia of Associations* eri aastakäikudest (Detroit: Gale Research Co, 1956, 1968, 1978, 1988 ja 1998) igaühest juhuslikult 200 *üksikisikutest liikmetega* organisatsiooni, võrdlesin neid valimeid omavahel ning sain samasuguse tulemuse nagu Smith. Kui 1956. aastal oli organisatsiooni keskmine liikmete arv 110 000, siis 1998. aastaks oli see langenud 13 000ni. Ma olen tänulik Adam Hickeyle tõhusa abi eest nii selle kui ka sellele teise uuringu korraldamisel.
… Aastal 1971 asus kõigist rahvuslikest mittetulundusühingutest 19 protsendil peakorter Washingtonis; aastaks 1981 oli see näitaja tõusnud 29%ni (Robert H. Salisbury, "Interest Representation: The Dominance of Institutions", *American Political Science Review* 78 (märts 1984), lk 64–76). Vt ka Cigler ja Loomis, *Interest Group Politics*, 3. tr. ja Smith, "National Nonprofit Voluntary Associations".
… Theda Skocpol, "Advocates without Members: The Recent Transformation of American Civic Life" väljaandes *Civic Engagement in American Democracy*, toim. Theda Skocpol ja Morris P. Fiorina (Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 1999), 461–509.
… Jeffrey M. Berry, *Lobbying for the People: The Political Behavior of Public Interest Groups* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1977), lk 42. Pärast põhiliste üleriigiliste ajalehtede, ajakirja *Congressional Quarterly* ja väljaande *Encyclopedia of Associations* põhjalikku läbivaatamist ning terve hulga registreeritud lobistidega konsulteerimist tegi Berry (lk 14) järelduse, et "see uuring esindab äärmiselt kõrget protsenti – kindlasti üle 80% – avalikest huvigruppidest, mis intervjuude tegemise ajal (s.o septembrist 1972 juunini 1973) eksisteerisid".
… Need numbrid on arvutatud väljaandes Walker, *Mobilizing Interest Groups in America* tsiteeritud uuringu tulemuste põhjal. Asutamisaeg ja üksikisikutest liikmetega harude olemasolu korreleerusid tasemel r = 0,17. See näitaja oli statistiliselt oluline (p = 0,01). Ilma liikmeteta avalike huvigruppide anomaaliat käsitlevad Frank J. Sorauf, *The Wall of Separation* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1976); Berry, *Lobbying for the People*; Michael T. Hayes, "The New Group Universe" väljaandes *Interest Group Politics*, 2. tr., toim. Allan J. Cigler ja Burdett A. Loomis (Washington, D.C.: Congressional Quarterly Press, 1986), lk 134 ja Theda Skocpol, "Civic America, Then and Now" väljaandes Putnam, *Dynamics of Social Capital in Comparative Perspective*.
… Charles R. Morris, *The AARP: America's Most Powerful Lobby* (New York: Times Books, 1996), lk 23–43. Cristine L. Day, *What Older Americans Think: Interest Groups and Aging Policy* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1990), lk 66.
… Sotsioloogid tähistavad mõistega *primaarsed ühendused* inimese kõige lähemaid suhteid – perekonda ja lähisõpru – ning … nimetavad kaugemaid suhteid, nagu kirikud, ühingud ja kogukondlikud organisatsioonid, *sekundaarseteks ühendusteks*. Hiinageliku analüüsi esitas omal ajal Bernard Barber, "Participation and Mass Apathy in Associations" väljaandes *Studies in Leadership*, toim. A. W. Gouldner (New York: Harper, 1950).
… Hinnad nendest organisatsioonidest pakuvad loomulikult oma liikmetele mitmesuguseid äriteenuseid, nagu grupiviisiline kindlustus või ülimoekad T-särgid, kuid selles rollis ei erine nad mingil moel teistest postimüügifirmadest.
… Andmed veteranorganisatsioonide liikmete arvu kohta pärinevad üldisest ühiskonnauuringust (*General Social Survey*, 1974–1994) ning andmed elusolevate veteranide arvu kohta Veteranide Administratsioonist. Andmed ametiühingute

liikmeskonna arvukuse kohta pärinevad USA tööministeeriumi iga-aastastest uuringutest ning andmed ametiühingute arvu kohta väljaandest *Encyclopedia of Associations*.

14. Christopher J. Bosso, "The Color of Money: Environmental Groups and the Pathologies of Fund Raising" väljaandes *Interest Group Politics*, 4. tr., toim. Allan J. Cigler ja Burdett A. Loomis (Washington, D.C.: Congressional Quarterly Press, 1995), lk 101–130, vt eriti lk 117 ja intervjuud ametnikega. "Kodanikegruppide" teostatavast turundusest otsepostituse abil kõnelevad Jeffrey M. Berry, *The Interest Group Society*, 3. tr. (New York: Longman, 1997), lk 77–80 ja Paul E. [illegible], "Interest Group Recruiting: Finding Members and Keeping Them" väljaandes *Interest Group Politics*, 5. tr., toim. Allan J. Cigler ja Burdett A. Loomis (Washington, D.C.: Congressional Quarterly Press, 1998), lk 35–62.
15. Joonis 8 on mõeldud ainult selleks, et anda ligikaudne ülevaade enam kui 30 organisatsiooni kogemustest. Iga lugejatel soovitan tutvuda Lisas III toodud andmetega iga organisatsiooni kohalike harude kohta. Arvestades seda, et tervet sajandit hõlmavad andmed liikmete arvu kohta on paratamatult ebaühtlased ning et otsused, millised gruppe lugeda ja milliseid mitte, on vältimatult meelevaldsed, ei tohiks joonisel 8 esitatud andmetest teha liiga kergeleulatuvaid järeldusi. Ma olen püüdnud hõlmata kõiki suuremaid üleriigilisi, kohalikke harusid omavaid kuorganisatsioone 1950. ja 1960. aastatest ning samuti hiljem tekkinuid (neid ei olnud) ja ka mõningaid vähem "nišiorganisatsioone", nagu *Hadassah*, NAACP, Optimistid ja 4-H. (Ametiühinguid ja kutseorganisatsioone [illegible] kata, kuid neist tuleb juttu 5. peatükis.) Et joonise 8 graafikud iseloomustavad valdavat enamikku nendest erinevatest organisatsioonidest, siis olen ma üpris kindel, et need graafikud väljendavad sääraste ühenduste liikmete arvukuse üldisi ajaloolisi trende. Kallutamaks joonist 8 oma hüpoteesile – et liikmeskond on 20. sajandi viimase kolmandiku jooksul vähenenud – *vastupidises* suunas, jätsin vaatluse alt kõrvale mitmed 19. sajandil asutatud organisatsioonid, mis hakkasid 20. sajandi esimesel poolel välja surema, näiteks Redmeni vennaskond (*Redmen fraternal*), kuid võtsin valimisse mõned sellised, mis jäid tugevaks ka pärast Teist maailmasõda, näiteks "Veidrad vennad" (*Odd Fellows*). Kõigi selliste rühmituste kaasamine varjutaks silmanähtavat ühenduste tugevnemist, mis toimus 20. sajandi esimesel poolel, ning võimendaks sellele perioodile järgnenud langust. Joonise 8 üldpilti need sisse- ja väljaarved oluliselt siiski ei muudaks. Iga Lisas III loetletud organisatsiooni kohta arvutasin ma aastase üleriikliku liikmeskonna suuruse murdosana vastavast populatsioonist – PTA liikmete arvu 1000 lastega pere kohta, Ameerika Leegioni liikmete arvu 1000 veterani kohta, *Hadassah*'i liikmete arvu 1000 juudi naise kohta jne. Puuduvate andmetega aastate [illegible] kasutasin arvutamiseks kõrvalolevaid aastaid. "Kaalumaks" igat organisatsiooni võrdselt, olenemata selle suurusest ja turuosast, arvutasin iga organisatsiooni "standardskoorid", võrreldes selle turuosa konkreetsel aastal keskmise turuosaga sajandi jooksul tervikuna; seejärel võtsin iga aasta kohta kõigi organisatsioonide standardskooride keskmise. Niisuguse standardiseerimise tõttu ei mõõda vertikaaltelg mitte absoluutset liikmete arvu, vaid liikmete arvu suurust võrreldes viimase sajandi keskmisega. Ma olen tänulik professor Theda Skocpolile paljude valgustavate jutuajamiste eest Ameerika ühenduste ajaloo teemal ning oma samateemalise uurimisprojekti raames kogutud andmete lahke pakkumise eest. Siin raamatus esitatud tõendusmaterjali ja järelduste eest vastutan siiski mina üksi. Vt Theda Skocpol jt, aitasid Marshall Ganz, Ziad Munson, Bayliss Camp, Michele Swers ja Jennifer Oser), "How America Became Civic", väljaandes *Civic Engagement in American Democracy*, toim. Skocpol ja Fiorina, lk 27–80.
16. Kuigi 19. sajandi ühenduste kohta leidub arvandmeid vähe, tundub, et perioodil 1865–1965 toimus ühenduste [illegible] aktiivsuses selge langus vaid aastatel 1930–1935. Mõningaid tõendeid ja ajaloolisi andmeid käsitlevad Gerald Gamm ja Robert D. Putnam, "The Growth of Voluntary Associations in America, 1840–1940", *Journal of Interdisciplinary History* 29 (kevad 1999), lk 511–557. John Harp ja Richard J. Gagan, "Changes in Rural Social Organizations: Comparative Data from Three Studies", *Rural Sociology* 34 (1969), lk 80–85 väidavad, et organisatsiooniline aktiivsus püsis ajavahemikul 1924–1936 muutumatu ja kasvas 1964. aastaks 50% võrra. See pakub joonisel 8 esitatud andmetele sõltumatut kinnitust.
17. Kodanikuaktiivsuse elavnemist võis Ameerikas täheldada ka pärast 1865. ja 1918. aastat, aga need mõlemad sõjajärgsed buumid osutusid isegi märkimisväärsetest majanduslikest segadustest hoolimata üsna püsivaks, seevastu 1941. aastal alanud langus jätkus ka majandusliku õitsengu perioodil. Teisisõnu, 1960. aastale järgnenud langust ei saa käsitada lihtsalt sõjaeelse "normaalse" olukorra taastumisena.
18. Babchuk ja Booth, "Voluntary Association Membership", lk 34.
19. Susan Crawford ja Peggy Levitt, "Social Change and Civic Engagement: The Case of the PTA" väljaandes *Civic Engagement in American Democracy*, toim. Skocpol ja Fiorina, lk 249–296, tsitaat lk 250–251.
20. PTO kasv seletab parimal juhul vaid murdosa PTA kahanemisest. PTA kolmas üleriigiline haridusuuring (*The National PTA National Education Survey*, Los Angeles: Newsweek, 1993) näitas, et kaks kolmandikku kõigist majapidamistest, mis kuulusid *suvalisse* koolipõhisesse ühendusse, kuulusid PTAsse, nii et isegi kui oletada, et 1960. aastal ei olnud ühtegi PTOd, mis poleks katusorganisatsiooni kuulunud (aga see on äärmiselt ebatõenäoline), siis katusorganisatsiooni tekuuluvate organisatsioonide arvu hüpoteetiline kasv ei suudaks ikkagi PTAsse kuuluvate harude liikmete vähenemist tasakaalustada. Liiatigi kaotas ka üks suurimaid iseseisvaid kohalikke ühendusi – New York City Lapsevanemate Ühenduste Liit – 1960ndate algupoolel tublisti liikmeid. Vt Sam Dillon, "A Surge in Advocacy Within Parent Groups", *New York Times*, 13. oktoober 1993.
21. Tom W. Smith, "Trends in Voluntary Group Membership: Comments on Baumgartner and Walker", *American Journal of Political Science* 34 (august 1990), lk 646–661, tsitaat lk 647 (rõhutus lisatud).
22. Frank R. Baumgartner ja Jack L. Walker, "Survey Research and Membership in Voluntary Associations", *American Journal of Political Science* 32 (november 1988), lk 908–928; Smith. "Trends in Voluntary Group Membership".
23. Joseph Veroff, Elizabeth Douvan ja Richard A. Kulka, *The Inner American: A Self-Portrait from 1957 to 1975* (New York: Basic Books, 1981).
24. Veroff, Douvan ja Kulka, *Inner American*, lk 17.
25. Nende kahe aastakümne jooksul ei vähenenud liikmeskond ainult rubriigis "ühiskondlikud rühmad" (mis hõlmab maaklubisid, spordimeeskondi ja muid nendetaolisi ühendusi), mille liikmeskond moodustas umbes viiendiku kõigi ühenduste liikmeskonnast; kõnealuses kategoorias tõusis liikmeskonna osakaal 13%lt 16%ni.
26. Kõigi nende uuringute arhiive kirjeldatakse üksikasjalikult Lisas I.
27. Viieteistkümnes aastatel 1974–1994 korraldatud üldise ühiskonnauuringu (*General Social Survey*, GSS) küsitluses [illegible] ameeriklastele 15 eri tüüpi rühmast koosnev loetelu ("vennaskondadest" [illegible] kirikuga seotud ühendusteni", samuti [illegible] lisatud avar kategooria "muu") ja paluti märkida, millistesse nad kuuluvad. Aastatel 1993 ja 1994 esitati sama küsimus ainult osale GSSi uuringus osalejatest, seega on nendest aastatest pärit tulemused vähem usaldusväärsed.

28. Need andmed pärinevad 1987. aasta GSSist. Aastal 1973 tehtud Louis Harrise küsitlus (Põhja-Carolina ülikooli Sotsiaalteaduste Uurimisinstituudi uuring nr 2343) näitas, et 48% organisatsioonide kõigist liikmetest olid mingil perioodil täitnud ametnikukohuseid – see tulemus kattub sisuliselt 1987. aasta GSSi tulemustega.
29. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste analüüs autorilt.
30. William Safire, "On Language", *New York Times*, 13. august 1989.
31. Metodoloogilisi üksikasju kirjeldab lisa I.
32. John P. Robinson ja Geoffrey Godbey, *Time for Life: The Surprising Ways Americans Use Their Time*, 2. tr. (University Park: Pennsylvania State University Press, 1999). Ma olen tänulik professor Robinsonile, kes jagas minuga ameeriklaste ajakasutuse arhiivi andmeid, ning Dan Devroye'le, kes neid andmeid põhjalikult analüüsis. Meie tulemused erinevad pisut Robinsoni ja Godbey omadest, sest me tasakaalustasime andmeid, et 1) korrigeerida 1965. aasta küsitluse valimi koostamisel tekkinud hälbeid ning 2) anda iga nädalapäeva päevikutele samasugune kaal. Kõige olulisem muudatus puudutab asjaolu, et erinevalt meie analüüsist jäeti 1965. aastal valimist kõrvale vähem kui 35 000 elanikuga kogukondade majapidamised ning samuti majapidamised, kus elasid ainult pensionärid.
33. Ameeriklaste ajakasutuse arhiivi analüüs autorilt.
34. Nädalase aktiivsuse arvutamise valem eeldab, et inimene, kes mainis kolmapäeval mõnda tegevust, ei oleks neljapäeval seda enam maininud. Et selline eeldus on tõenäoliselt pisut ebatäpne, siis on tekstis esitatud koguarvud inimeste kohta, kes nädala jooksul mõnele tegevusele aega pühendasid, pisut ülehinnatud. See üldistus väga tõenäoliselt siiski ei mõjuta aja jooksul toimuva muutuse ulatust ja suunda. Kõik selles raamatus mainitud suundumused ajakasutuses on statistiliselt väga olulised.
35. *Statistical Abstract of the United States 1997*, tabel 406, millele on lisatud USA kaubandusministeeriumi majandusanalüüsi büroo avaldamata andmed.

4. PEATÜKK: RELIGIOOSNE OSALUS

1. Seymour Martin Lipset, "Comment on Luckmann" väljaandes *Social Theory for a Changing Society*, toim. Pierre Bourdieu ja James S. Coleman (Boulder, Colo.: Westview Press, 1991), 185–188, tsitaat lk 187.
2. Phillip E. Hammond, *Religion and Personal Autonomy: The Third Disestablishment in America* (Columbia: University of South Carolina Press, 1992), lk xiv.
3. Roger Finke ja Rodney Stark, *The Churching of America, 1776–1990: Winners and Losers in Our Religious Economy* (New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1992), eriti lk 16.
4. R. Brooks Holifield, "Towards a History of American Congregations" väljaandes *American Congregations, Volume 2: New Perspectives in the Study of Congregations*, toim. James P. Wind ja James W. Lewis (Chicago: University of Chicago Press, 1994), lk 23–53, tsitaat lk 24.
5. Wade Clark Roof ja William McKinney, *American Mainline Religion: Its Changing Shape and Future* (New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1987), lk 6.
6. Sara Terry, "Resurrecting Hope", *The Boston Globe Magazine* (17. juuli 1994), lk 22.
7. Hammond, *Religion and Personal Autonomy*, lisa A, lk 178–184; Holifield, "Towards a History of American Congregations", lk 44.
8. Verba, Schlozman ja Brady, *Voice and Equality*, eriti lk 282–283, 317–333, 377–384 ja 518–521; Theodore F. Macaluso ja John Wanat, "Voting Turnout & Religiosity", *Polity* 12 (sügis 1979), lk 158–169; John M. Strate, Charles J. Parrish, Charles D. Elder ja Coit Ford, III, "Life Span Civic Development and Voting Participation", *American Political Science Review* 83 (juuni 1989), lk 443–464; Steven A. Peterson, "Church Participation and Political Participation: The Spillover Effect", *American Politics Quarterly* 20 (jaanuar 1992), lk 123–139; Fredrick C. Harris, "Something Within: Religion as a Mobilizer of African-American Political Activism", *Journal of Politics* 56 (veebruar 1994), lk 42–68; Kenneth D. Wald, Lyman A. Kellstedt ja David C. Leege, "Church Involvement and Political Behavior" väljaandes *Rediscovering the Religious Factor in American Politics*, toim. David C. Leege ja Lyman A. Kellstedt (Armonk: N.Y.: M. E. Sharpe, 1993), eriti lk 130; Rosenstone ja Hansen, *Mobilization, Participation, and Democracy in America*, lk 158.
9. Üldise ühiskonnauuringu (*General Social Survey*) ja DDB Needhami elustiili uuringute tulemuste analüüs autorilt; selliste tegurite nagu hariduse, sissetuleku, täisajaga töötamise, soo, perekonnaseisu, vanemliku seisundi, elukoha (maa/linn), vanuse ja rassi mõju on kõrvaldatud. Niisugust tugevat korrelatsiooni religioossuse ja ühendustesse kuulumise vahel mainisid 1950. aastatel Hausknecht, *The Joiners*, lk 54 ja Bernard Lazerwitz, "Membership in Voluntary Associations and Frequency of Church Attendance", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 2 (oktoober 1962), lk 74–84.
10. Üleriigiliste valimisuuringute (*National Election Studies*) tulemuste analüüs autorilt.
11. DDB Needhami elustiili uuringute kohaselt ennustab kirikuskäimise sagedus ja nõustumine väitega "religioon on minu elus tähtis" paremini kui haridustase seda, kui aktiivselt käib inimene klubides, tegeleb vabatahtliku tööga, küsitab sõpru ja lahutab kodus meelt. Peaaegu kõigi Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste küsitluste kodanikuosaluse parameetrite järgi oli viimase nädala jooksul kirikut külastanud ja mittekülastanud inimeste kodanikuosaluse erinevus sama suur kui kesk- ja kõrgharidusega inimeste kodanikuosaluse erinevus.
12. Joonis 1997 korraldatud Scripps-Howardi/Ohio ülikooli üleriigilise interpersonaalse suhtluse uuringu analüüs autorilt.
13. Virginia A. Hodgkinson ja Murray S. Weitzman, *Giving and Volunteering in the United States: 1996 Edition* (Washington, D.C.: Independent Sector, 1996), lk 5, 14, 121–131; Virginia A. Hodgkinson, Murray S. Weitzman ja Arthur D. Kirsch, "From Commitment to Action: How Religious Involvement Affects Giving and Volunteering" ning Mordechai Rimor ja Gary A. Tobin, "Jewish Giving Patterns to Jewish and Non-Jewish Philanthropy", mõlemad väljaandes *Faith and Philanthropy in America*, toim. Robert Wuthnow, Virginia A. Hodgkinson jt (San Francisco: Jossey-Bass, 1990), lk 93–114, 134–164. Osalt vastupidiseid tõendeid esitavad John Wilson ja Thomas Janoski, "The Contribution of Religion to Volunteer Work", *Sociology of Religion* 56 (suvi 1995), lk 137–152.
14. Kenneth D. Wald, *Religion and Politics in the United States* (New York: St. Martin's Press, 1987), lk 29–30. Vt ka Strate jt, "Life Span Civic Development", lk 452.
15. Sam A. Cnaan, Amy Kasternakis ja Robert J. Weinburg, "Religious People, Religious Congregations, and Volunteerism in Human Services: Is There a Link?", *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 22 (kevad 1993), lk 33–51; Elton F. Jack-

son, Mark D. Bachmeier, James R. Wood ja Elizabeth A. Craft, "Volunteering and Charitable Giving: Do Religious and Associational Ties Promote Helping Behavior?", *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 24 (kevad 1995), lk 57–78; John Wilson ja Marc Musick, "Who Cares? Toward an Integrated Theory of Volunteer Work", *American Sociological Review* 62 (oktoober 1997), lk 694–713. DDB Needhami elustiili uuringutes ennustas kirikuskäimine inimese aktiivsust vabatahtlikuna paremini kui nõustumine väitega "religioon on minu elus tähtis".

16. Selles lõigus esitatud andmed pärinevad 1998. aasta üleriigilisest koguduste uuringust (*National Congregational Study*), mida käsitlevad Mark Chaves, "Religious Congregations and Welfare Reform: Who Will Take Advantage of 'Charitable Choice'?", *American Sociological Review* 64 (1999), lk 836–846 ja Mark Chaves, "Congregations' Social Service Activities" (Washington, D.C.: The Urban Institute, Center on Nonprofits and Philanthropy, 1999). Mõnevõrra kõrgemat aktiivsust kui väiksema valimi põhjal, kirjeldavad Virginia A. Hodgkinson, Murray S. Weitzman jt, *From Belief to Commitment: The Community Service Activities and Finances of Religious Congregations in the United States: 1993 Edition* (Washington, D.C.: Independent Sector, 1993), eriti lk 31, ja Ram A. Cnaan, *Social and Community Involvement of Religious Congregations Housed in Historic Religious Properties: Findings from a Six-City Study* (Philadelphia: University of Pennsylvania School of Social Work, 1997). Vt ka John J. DiIulio Jr, "Support Black Churches: Faith, Outreach, and the Inner-City Poor", *The Brookings Review* 17 (kevad 1999), lk 42–45. Glenn C. Loury ja Linda Datcher Loury, "Not by Bread Alone", *The Brookings Review* 15 (talv 1997), lk 10–13; Samuel G. Freedman, *Upon This Rock: The Miracles of a Black Church* (New York: Harper Collins, 1993) ning Mark R. Warren, "Community Building and Political Power: A Community Organizing Approach to Democracy Renewal", *American Behavioral Scientist* 41 (september 1998), lk 78–92.

17. Aldon D. Morris, *The Origins of the Civil Rights Movement: Black Communities Organizing for Change* (New York: Free Press, 1984), tsitaat lk 4. Vt ka McAdam, *Freedom Summer* ja Doug McAdam, *Political Process and the Development of Black Insurgency 1930–1970* (Chicago: University of Chicago Press, 1982).

18. Fredrick C. Harris, *Something Within: Religion in African-American Political Activism* (New York: Oxford University Press, 1999), eriti lk 59, 63–64; C. Eric Lincoln ja Lawrence H. Mamiya, *The Black Church in the African American Experience* (Durham, N.C.: Duke University Press, 1990); Mary Pattillo-McCoy, "Church Culture as a Strategy of Action in the Black Community", *American Sociological Review* 63 (detsember 1998), lk 767–784. Afroameeriklaste suuremat religioossust kinnitavad ka üldise ühiskonnauuringu (*General Social Survey*), üleriigiliste valimisuuringute (*National Election Study*), Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute ja DDB Needhami elustiili uuringute tulemused. Vt ka Verba, Schlozman ja Brady, *Voice and Equality*.

19. C. Eric Lincoln, "The Black Church and Black Self-Determination" (Mustanahaliste Organisatsioonide Juhtide Ühenduse (*Association of Black Foundation Executives*) iga-aastasel konverentsil peetud ettekanne, Kansas City, Missouri, aprill 1989).

20. Vt Mayer, *The Changing American Mind*, lk 375–376. Gallupi küsitluse kohaselt (www.gallup.com/poll/indicators/indreligion.asp) langes väitele "religioon on minu elus väga tähtis" jaatavalt vastanud ameeriklaste osakaal 1952. aasta 75%lt 1978. aastaks 52%ni, kuid tõusis seejärel taas mõnevõrra, ulatudes 1999. aastal 60%ni. DDB Needhami elustiili uuringute järgi langes ameeriklaste osakaal, kes on "täiesti nõus" või "üldiselt nõus" väitega "religioon on minu elus tähtis", 1981. aasta 57%lt 1999. aastaks 50%ni. Võrdluseks, Princetoni religioossuse indeks – mis mõõdab uskumist jumalasse, religioosseid eelistusi, usku, et jumal võib aidata lahendada tänapäeva probleeme, kirikute liikmete arvu, kindlustunnet organiseeritud religiooni suhtes, tunnet, et vaimulikud on ausad, religiooni tähtsust inimese elus ning kirikute ja sünagoogide külastamise sagedust – langes aastatel 1961–1994 järsult ja enam-vähem pidevalt: C. Kirk Hadaway ja David A. Roozen, *Rerouting the Protestant Mainstream: Sources of Growth and Opportunities for Change* (Nashville, Tenn.: Abingdon Press, 1995), lk 43–44.

21. Professor Martin Marty Chicago ülikoolist, tsiteeritud artiklist "Spiritual America", *U.S. News & World Report*, 4 aprill 1994.

22. Robert Wuthnow, *The Crisis in the Churches: Spiritual Malaise, Fiscal Woe* (New York: Oxford University Press, 1997), lk 11. Ilmalikustumise väitlust käsitlevad Jeffrey K. Hadden, "Toward Desacralizing Secularization Theory", *Social Forces* 65 (märts 1987), lk 587–611, Frank J. Lechner, "The Case against Secularization: A Rebuttal", *Social Forces* 69 (juuni 1991), lk 1103–1119 ning eriti "Symposium: Surveys of U.S. Church Attendance", *American Sociological Review* 63 (veebruar 1998), lk 111–145.

23. R. Stephen Warner, "Work in Progress toward a New Paradigm for the Sociological Study of Religion in the United States", *American Journal of Sociology* 98 (märts 1993), lk 1044–1093, eriti lk 1049.

24. Andmed konfessioonide kohta pärinevad aastaraamatust *Yearbook of American and Canadian Churches, 1984*, toim. Constant H. Jacquet Jr (Nashville, Tenn.: Abington Press, 1984), lk 248 ja selle hilisematest trükkidest, väljaandest *Statistical Abstract of the United States*, 1994 ja artiklist Benton Johnson, "The Denominations: The Changing Map of Religious America", *Public Perspective* 4 (märts/aprill 1993), lk 4. Konfessioone puudutavate andmete metodoloogilisi nõrkusi käsitletakse aastaraamatu *Yearbook of American and Canadian Churches, 1984* ja selle hilisemate trükkide märkuste osas. Gallupi küsitluste andmed pärinevad järgmistest allikatest: *Statistical Abstract of the United States*, 1997 (tabel 86), mis põhineb Gallup Organization Inc. korraldatud küsitlustel; George Gallup Jr, *The Gallup Poll: Public Opinion* (Wilmington, Del.: Scholarly Resources Inc., 1986 ja teised aastad), Gallupi veebileht www.gallup.com/poll/indicators/indreligion.asp ning Mayer, *The Changing American Mind*, lk 379. Viimastel aastatel on hakatud eri küsitluste põhjal arvutama ühe aasta keskmist näitajat. Norval D. Glenn, "The Trend in 'No Religion' Respondents to U.S. National Surveys, Late 1950s to Early 1980s", *Public Opinion Quarterly* 51 (sügis 1987), lk 293–314; *Religion in America: 1992–1993*, toim. Robert Bellah (Princeton, N.J.: Princeton Religion Research Center, 1993), lk 40.

25. Kõige pikaajalisemad ja enim tsiteeritud andmed pärinevad standardsest Gallupi küsitlusest, kus küsimust "Kas te olete viimase seitsme päeva jooksul kirikut [või sünagoogi] külastanud?" on esitatud juba 1939. aastast alates. Hiljem sarnast küsimust kasutati aastatel 1974–1993 ka Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringutes. "Mitte te olete viimase nädala jooksul isiklikult teinud? [---] Käinud kirikus või jumalateenistusel." Ajavahemikul 1952–1964 küsiti üleriigilistes valimisuuringutes (*National Election Study*): "Kas te käite kirikus regulaarselt, sageli, harva või mitte kunagi?" ning alates 1968. aastast võeti kasutusele küsimus "Kas te käite (kirikus/sünagoogis) iga nädal, peaaegu iga nädal, kord või kaks kuus, mõni kord aastas või mitte kunagi?". Alates 1967. aastast on Rahvuslik Arvamusuuringute Keskus (*National Opinion Research Center*, hilisem *General Social Survey*) esitanud küsimust "Kui sageli te võtate osa religioossetest kombetalitustest?" ja alates 1975. aastast on DDB Needhami elustiili uuringutes küsitud: "Mitu korda

te käisite möödunud 12 kuu jooksul kirikus või muus palvelas?" Tekstis esitatud iganädalaste kirikuskäijate protsent tugineb Roperi ja Gallupi uuringute tulemustele, ning ka DDB Needhami hinnang on samasugune. GSSi hinnangul külastab ameeriklane kirikut keskmiselt 20–25 korda aastas.

26. Need andmed pärinevad Gallupi küsitlustest ja üleriigiliste valimisuuringute (*National Election Studies*) seeriast. Kolmanda peatüki 23. märkuses tsiteeritud NIMHi uuringute kohaselt vähenes aastatel 1957–1976 kirikuskäimine 20% – see tulemus on kooskõlas teiste samal perioodil tehtud küsitlustega.

27. Need viis arhiivi ja nende möödetud muutused on järgmised: Gallupi küsitlused (langus 4% perioodil 1975–1976 kuni 1998–1999), üleriigilised valimisuuringud (*National Election Studies*, langus 6% perioodil 1970–1972 kuni 1996–1998), Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringud (langus 19% perioodil 1974–1975 kuni 1997–1998), üldine ühiskonnauuring (*General Social Survey*, langus 13% perioodil 1974–1975 kuni 1997–1998) ja DDB Needhami elustiili uuring (langus 15% perioodil 1975–1976 kuni 1998–1999). Kuuendas küsitlusteseerias, mille tulemusi Yankelovich Partners Inc. lahkelt jagas, uuriti, kui palju on inimesi, kes käivad kirikus vähemalt "aeg-ajalt"; et lävi on siin madalam, siis ei ole andmed teiste tulemustega piisavalt võrreldavad kandmaks neid joonisele 13, kuid ka see baromeeter langes perioodil 1978–1980 kuni 1997–1999 peaaegu veerandi võrra: 64%lt 49%le.

28. Joonis 13 näitab Gallupi küsitlustes (1940–1999), Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringutes (1974–1996), üleriigilistes valimisuuringutes (*National Election Studies*, 1952–1992), DDB Needhami elustiili uuringutes (1975–1999) ja üldises ühiskonnauuringus (*General Social Survey*, 1972–1998) leitud iganädalaste kirikuskäijate protsenti. Kolme viimase arhiivi andmed on ümber arvutatud, et need oleksid võrreldavad kahe esimese arhiivi andmetega, kus möödeti "iganädalaste kirikuskäijate" hulka. Alternatiivsete ümberarvutamisvalemite kasutamine muudaks küll kiriku külastatavuse absoluutarvusid, kuid mitte põhisuundumusi. Üleriigiliste valimisuuringute küsimuse formaati muudeti 1970. aastal ning uuesti 1990. aastal, kuid joonise 13 tegemiseks kasutatud andmeid need muutused oluliselt ei mõjutanud.

29. Vt C. Kirk Hadaway, Penny Long Marler ja Mark Chaves, "What the Polls Don't Show: A Closer Look at U.S. Church Attendance", *American Sociological Review* 58 (detsember 1993), lk 741–752; Mark Chaves ja James C. Cavendish, "More Evidence on U.S. Catholic Church Attendance", *Journal for the Scientific Study of Religion* 33 (detsember 1994), lk 376–381 ning "Symposium: Surveys of U.S. Church Attendance". 1996. aasta üldine ühiskonnauuring (*General Social Survey*) näitas, et ainult 2% inimestest, kes ei käinud "möödunud nädala" jooksul kirikus, käisid mõnel *muud* tüüpi religioossel üritusel või koosolekul. Seega ei ole inimeste hulk, kes käisid jumalateenistuse *asemel* näiteks palvekoosolekul ning kelle standardküsimus seetõttu "kahe silma vahele jätab," kuigi suur.

30. Siin on võetud kokku järgmiste uuringute tulemused: 1952. aasta üleriigiline valimisuuring (*National Election Study*), mille andmeil kuulus teistesse religiooniga seotud ühendustesse peale koguduste 23% elanikkonnast; 1955. aasta küsitlus, mida tsiteerib Hausknecht, *The Joiners* (25%); 1987. aasta üldine ühiskonnauuring (*General Social Survey*) (14%); Verba, Schlozmani ja Brady poolt teoses *Voice and Equality* osundatud 1989. aasta uuring (8%) ning 1996. aasta üleriigiline valimisuuring (13%). Nende viie uuringu küsimuste sõnastus oli pisut erinev, kuid et hilisemad uuringud olid põhjalikumad, siis võib see erinevus moonutada tulemusi üksnes religioossete ühenduste liikmete arvu languse alahindamise suunas ajavahemikul 1950. aastatest kuni 1980ndate ja 1990ndateni.

31. Üldise ühiskonnauuringu (*General Social Survey*) andmeil vähenes "kirikuga seotud ühenduste" liikmete osakaal 1974. aasta 43%lt 1990. aastateks 34%ni. 1987. aasta üldine ühiskonnauuring leidis, et umbes pool väidetavalt säärastesse ühendustesse kuulujaid on lihtsalt kiriku liikmed. Et kiriku enda liikmete arv nii kiiresti ei langenud, peegeldavad loguarvud ilmselt vähemalt sama järsku langust ka teistesse religioossetesse ühendustesse kuulunud vastajate hulgas. Seda, et see küsimus mõõdab religioosses kogukonnas osalemise aktiivsust, näitab ka asjaolu, et kirikuga seotud ühendustesse kuulub enda väitel kõigest kolmandik (32–35%) peavoolu protestantidest, kuid peaaegu kaks kolmandikku (63%) evangelistidest, fundamentalistidest ja mormoonidest. Vt Roof ja McKinney, *American Mainline Religion*, lk 83–84 ja Robert Wuthnow, "Mobilizing Civic Engagement: The Changing Impact of Religious Involvement" väljaandes *Civic Engagement in American Democracy*, toim. Skocpol ja Fiorina, lk 331–363.

32. Vt ka Stanley Presser ja Linda Stinson, "Data Collection Mode and Social Desirability Bias in Self-Reported Religious Attendance", *American Sociological Review* 63 (veebruar 1998), lk 137–145. Aastatel 1981 ja 1997 kolme- kuni 12-aastaste laste seas korraldatud ajapäeviku uuring näitas hämmastavat 50-protsendilist kirikule pühendatud aja vähenemist: Sandra L. Hofferth ja Jack Sandberg, "Changes in American Children's Time, 1981–1997" (Ameerika Sotsioloogia Assotsiatsiooni iga-aastasel konverentsil peetud ettekanne, Chicago, Ill., august 1999), lk 30.

33. GSS, Roperi, NESi, NIMHi ja DDB Needhami elustiili uuringute ning ajapäevikute andmete analüüs autorilt. (Gallupi andmed ei ole organisatsioonivälistele teadlastele analüüsiks kättesaadavad.) Selle kokkuvõtteni jõudmiseks kasutasid statistilisi meetodeid kirjeldab Firebaugh, "Methods for Estimating Cohort Replacement Effects". Vt ka James A. Davis, "Changeable Weather in a Cooling Climate atop the Liberal Plateau: Conversion and Replacement in Forty-Two General Social Survey Items, 1972–1989", *Public Opinion Quarterly* 56 (sügis 1992), lk 261–306, eriti lk 301.

34. Hutsüklite ja põlvkondlike muutuste mõju ameeriklaste religioossele käitumisele vaatlevad Michael Hout ja Andrew M. Greeley, "The Center Doesn't Hold: Church Attendance in the United States, 1940–1984", *American Sociological Review* 52 (juuni 1987), lk 325–345; Mark Chaves, "Secularization and Religious Revival: Evidence from U.S. Church Attendance Rates, 1972–1986", *Journal for the Scientific Study of Religion* 28 (detsember 1989), lk 467–477; Glenn Firebaugh ja Brian Harley, "Trends in U.S. Church Attendance: Secularization and Revival, or Merely Lifecycle Effects", *Journal for the Scientific Study of Religion* 30 (detsember 1991), lk 487–500; Ross M. Stolzenberg, Mary Blair-Loy ja Linda J. Waite, "Religious Participation in Early Adulthood: Age and Family Life Cycle Effects on Church Membership", *American Sociological Review* 60 (veebruar 1995), lk 84–103.

35. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute (1974–1998) ja üldise ühiskonnauuringu (GSS, 1972–1998) arhiivi analüüs autorilt.

36. Wade Clark Roof, *A Generation of Seekers: The Spiritual Journeys of the Baby Boom Generation* (San Francisco: Harper, 1993); David A. Roozen ja William McKinney, "The 'Big Chill' Generation Warms to Worship: A Research Note", *Review of Religious Research* 31 (märts 1990), lk 314–322; Tom W. Smith, "Counting Flocks and Lost Sheep: Trends in Religious Preference Since World War II", GSS Social Change Report, no. 26 (Chicago: National Opinion Research Center, jaanuar 1991), lk 9 ning Hadaway ja Roozen, *Rerouting the Protestant Mainstream*, lk 40–42.

37. Roof ja McKinney, *American Mainline Religion*, lk 18–19, 7–8, 32–33.

38. Religioosset mobiilsust käsitlevad Smith, "Counting Flocks and Lost Sheep", eriti lk 20; Hadaway ja Marler, "[illegible] Family" ning Robert Wuthnow, *The Restructuring of American Religion: Society and Faith since World War II* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1988), eriti lk 88–91. Kultussekte käsitlevad Roger Finke ja Rodney Stark, *The Churching of America, 1776–1990*, lk 239–245.
39. Wade Clark Roof, "America's Voluntary Establishment: Mainline Religion in Transition" väljaandes *Religion in America: Spiritual Life in a Secular Age*, toim. Mary Douglas ja Steven Tipton (Boston: Beacon Press, 1983), lk 132, 137.
40. R. Stephen Warner, "Work in Progress toward a New Paradigm for the Sociological Study of Religion in the United States", lk 1076–1078.
41. Roof ja McKinney, *American Mainline Religion*, lk 170. Vt ka John C. Green ja James L. Guth, "From Lambs to Sheep: Denominational Change and Political Behavior" väljaandes *Rediscovering the Religious Factor in American Politics*, toim. David C. Leege ja Lyman A. Kellstedt (Armonk, N.Y.: M. E. Sharpe, 1993), lk 105, 114 ning Smith, "Counting Flocks and Lost Sheep", eriti lk 19–22.
42. Hammond, *Religion and Personal Autonomy*, lk 7–8 (tsitaat), 30, 43, 55; Stephen Carter, *The Culture of Disbelief* (New York: Basic Books, 1993).
43. Presser ja Stinson, "Data Collection Mode", lk 144. Mõlema mainitud noorteküsitluste seeria arhiiv sisaldab andmeid sadadelt tuhandetelt vastajatelt, mistõttu trendid on väga usaldusväärsed.
44. Kiriku aastase külastuskordade arvu variatsioonikoefitsient kasvas niihästi üldise ühiskonnauuringu (*General Social Survey*) kui ka DDB Needhami elustiili uuringute andmeil sama palju (perioodil 1974–1975 oli koefitsient 0,9 ja [illegible] 1998–1999 1,1); ameerikladte ajakasutuse arhiivi andmeil kasvas koefitsient 1975. aasta 7,5lt 1995. aastaks 17. Vt Vt ka Glenn, "Trend in 'No Religion' Respondents", lk 309.
45. Viis osariiki, kus aastatel 1980–1990 kristlike kirikute külastatavus kõige rohkem *suurenes*, olid Mississippi, Alabama, Louisiana, Põhja-Carolina ja Georgia; viis osariiki, kus aktiivsus kõige rohkem *vähenes*, olid Vermont, New Hampshire, Maine, Oregon ja Massachusetts. Vt *Statistical Abstract of the United States: 1996*, tabel 89. Vt ka Hammond, *Religion and Personal Autonomy*, eriti lk 165. Teisest küljest, üldises ühiskonnauuringus (*General Social Survey*), Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringus ja DDB Needhami elustiili uuringus sellist piirkondlikku polariseerumist religioosse alusel ei leitud.
46. Konfessioonide turuosa muutusi ajavahemikus 1945–1952 kuni 1985 vaatlevad Smith, "Counting Flocks and Lost Sheep"; Roof ja McKinney, *American Mainline Religion*, lk 16 ning Finke ja Stark, *The Churching of America*, lk 248. Sama üldpilt – katoliiklaste ja mittereligioossete inimeste osakaalu suurenemine ning protestantide ja juutide osakaalu vähenemine – ilmneb ka Gallupi küsitlustest (1947–1999), üleriigilistest valimisuuringutest (*National Election Studies* 1948–1988), iga-aastasest UCLA uute tudengite küsitlusest (1966–1997), Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringust (1974–1994) ja üldisest ühiskonnauuringust (*General Social Survey*, 1974–1998). Roperi andmetel vähenes protestantide osakaal elanikkonnas aastate 1973–1974 62%lt aastateks 1991–92 50%ni; *Harris Poll* näitab langust 67%lt (1980) 55%le (1992); GSS langust 63%lt (1972) 53%le (1998) ning Gallupi küsitlus langust 70%lt (1962) 55%le (1999). Pearguse masugusele (22%) protestantide osakaalu langusele USA elanikkonna hulgas aastatel 1966–1991 viitavad ka Hadaway ja Roozen, *Rerouting the Protestant Mainstream*, lk 30. Protestantide "turuosa" vähenes USAs ka perioodil 1890–1916 Lõuna- ja Ida-Euroopast lisandus massiliselt uusi immigrante, kuid see langus oli üpris kindlasti väiksem kui 1952. Finke ja Stark, *The Churching of America*, lk 113.
47. Mõisteid *evangeelne* ja *fundamentalistlik* kasutatakse üksjagu lõdvalt, tähistamaks kirikuid, mis rõhutavad [illegible] isikliku päästja omaksvõtmist ("uuestisünni" kogemus), kus piiblit võetakse enam-vähem sõna-sõnalt ning kus [illegible] lastel on kohustus jumalasõna levitada; tõsi küll, selles laias kategoorias leidub mitmeid teravaid teoloogilisi, sotsiaalseid ja poliitilisi erinevusi. Evangeelsete ja fundamentalistlike kirikute liikmeskonna suuruse suundumusi käsitlevad Penny Long Marler ja C. Kirk Hadaway, "New Church Development and Denominational Growth (1950–1988): Symptom or Cause?" väljaandes *Church and Denominational Growth*, toim. David A. Roozen ja C. Kirk Hadaway (Nashville, Tenn.: Abingdon Press, 1993), lk 47–86; Smith, "Counting Flocks and Lost Sheep", eriti lk 10 ja 16; Finke ja Stark, *The Churching of America*, eriti lk 248; Roof ja McKinney, *American Mainline Religion*; Wuthnow, *The Restructuring of American Religion*; Wuthnow, "Mobilizing Civic Engagement"; Tom W. Smith, "Are Conservative Churches Growing?", *Review of Religious Research* 33 (juuni 1992), lk 305–329; David Roozen, "Denominations Grow as Individuals Join Congregations" väljaandes Roozen ja Hadaway, *Church and Denominational Growth*, lk 15–35 ning Wade Clark Roof, "America's Voluntary Establishment: Mainline Religion in Transition", lk 137–38.
48. GSSi, Roperi, NIMHi, NESi ja ameerikladte ajakasutuse uuringu andmete analüüs autorilt. Vt ka Hout ja Greeley, "The Center Doesn't Hold" ning Presser ja Stinson, "Data Collection Mode". Smith ("Counting Flocks and Lost Sheep", lk 14) märgib, et aastatel 1958–1986 langes nädala jooksul jumalateenistusest osavõtnud protestantide osakaal USA piirnike seas 6,6 protsendipunkti ning katoliiklaste sama näitaja 4,6 protsendipunkti. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuring näitas ajavahemikus 1974–1975 kuni 1991–1992 enam-vähem samasugust langust: protestantide seas 6,1 protsendipunkti ja katoliiklaste seas 2,1 protsendipunkti. Hout ja Greeley väidavad, et kogu kirikuskäimise sageduse vähenemine viimase 30 aasta jooksul tuleneb katoliiklaste järsult kasvanud rahulolematusest Vatikani usiaalpõhimõtetega, kuid see väide on vastuolus kahe faktiga. Esiteks, osalusaktiivsuse langus katoliiklaste seas jäi [illegible]. Teiseks, protestantide aktiivsuse langus ei tulene mitte kirikuskäimise harvenemisest liikmete *hulgas*, vaid liikmete arvu vähenemisest.
49. Darren E. Sherkat ja Christopher G. Ellison, "The Politics of Black Religious Change: Disaffiliation from Black Mainline Denominations", *Social Forces* 70 (detsember 1991), lk 431–454; Sherry Sherrod DuPree ja Herbert C. DuPree, "The Explosive Growth of the African American Pentecostal Church" aastaraamatus *Yearbook of American and Canadian Churches* (Nashville, Tenn.: Abingdon Press, 1993), lk 7–10. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringu andmetel langes kirikuskäimise sagedus aastatel 1974–1994 mustanahaliste seas 2,7 protsendipunkti kümne aasta kohta (ehk kokku umbkaudu 11%) ning mittemustanahaliste seas 3,2 protsendipunkti kümnendi kohta (ehk kokku umbkaudu 15%). GSSi andmetel langes kirikuühenduste liikmete arv samal perioodil mustanahaliste seas umbes 18% ja mittemustanahaliste seas 16%.
50. Finke ja Stark, *The Churching of America*; Christian Smith, *American Evangelicalism: Embattled and Thriving* (Chicago: University of Chicago Press, 1998); William G. McLoughlin, *Revivals, Awakenings, and Reform: An Essay on Religion and Social Change in America, 1607–1977* (Chicago: University of Chicago Press, 1978).

11. Wade Clark Roof, "America's Voluntary Establishment: Mainline Religion in Transition", lk 134.
12. Wuthnow, "Mobilizing Civic Engagement", lk 6. Katoliiklased on protestantidest altimad kirikus käima, kuid protestandid tervikuna tegelevad suurema tõenäosusega teiste sotsiaalreligioossete tegevustega; vt Verba, Schlozman ja Brady, *Voice and Equality*, 246–247, 320–325.
13. Siin fugimen ma suuresti järgmistele autoritele: Wuthnow, "Mobilizing Civic Engagement" ning Wilson ja Janoski, "The Contribution of Religion to Volunteer Work", lk 138, 149–150. Smith väidab oma raamatus *American Evangelicalism* vastupidist, kinnitades, et evangeelsed protestandid näitavad üles igakülgset kodanikuaktiivsust. Vt ka selle teose kriitilist arvustust Mark Chavesi sulest ajakirjas *Christian Century* 116 (1999), lk 227–229.
14. George Marsden, "Preachers of Paradox: The New Religious Right in Historical Perspective" väljaandes Douglas ja Tipton, *Religion and America*, lk 150–168; heategevusele kulutatud summad on arvutatud üldise ühiskonnauuringu (*General Social Survey*, 1987–1989) põhjal.
15. Nancy Tatom Ammerman, *Bible Believers: Fundamentalists in the Modern World* (New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1987); George Will, "Chuck Colson's Miracle", *Washington Post*, 30. mai 1999, lk B07; Joe Loconte, "Jailhouse Rock of Ages", *Policy Review* 84 (juuli/august 1997), lk 12–14; Chaves, "Religious Congregations and Welfare Reform".
16. Wuthnow, "Mobilizing Civic Engagement".
17. Wuthnow, "Mobilizing Civic Engagement", lk 14; vt ka Wilson ja Janoski, "The Contribution of Religion to Volunteer Work", lk 138 ning Fredrick C. Harris, "Religious Institutions and African American Political Mobilization" väljaandes *Classifying by Race*, toim. Paul E. Peterson (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1995). Wuthnow ja Hodgkinson väidavad raamatu *Faith and Philanthropy in America* 8. peatükis, et liberaalsed protestantlikud kirikud on 35 avaliku tegevusega – ehk sisuliselt kõigi avalike tegevustega peale eluõigust puudutavate protestide – rohkem seotud kui konservatiivsed kirikud.

PEATÜKK: SIDEMED TÖÖKOHAL

1. Sõda on olnud läbi ajaloo nii Ameerikas kui ka teistes riikides seotud ametiühingute liikmeskonna suurenemisega. Vt Richard B. Freeman, "Spurts in Union Growth: Defining Moments and Social Processes" väljaandes *The Defining Moment: The Great Depression and the American Economy on the Twentieth Century*, toim. Michael D. Bordo, Claudia Goldin ja Eugene E. White (Chicago: University of Chicago Press, 1998), lk 265–295 ning Gary N. Chaison ja Joseph B. Rose, "The Macrodeterminants of Union Growth and Decline" väljaandes *The State of the Unions*, Industrial Relations Research Association Series, toim. George Strauss, Daniel D. Gallagher ja Jack Fiorita (Madison, Wis.: IRRA, 1991), lk 3–45, eriti lk 33. 1953. aasta üleriigilisest küsitlusest selgus, et 23% vastajatest kuulus ametiühingusse, mis oli ülekaalukalt kõige levinum vabatahtlik ühendus. Vt Charles R. Wright ja Herbert H. Hyman, "Voluntary Association Memberships of American Adults: Evidence from National Sample Surveys", *American Sociological Review* 23 (juuni 1958), lk 284–294. Tõsi, ametiühingute liikmelisus on suurema tõenäosusega pelgalt nominaalne kui teiste vabatahtlike ühenduste puhul – osalt põhjusel, et ametiühinguettevõtete olemasolu tõttu ei ole kuulumine mõnedesse ametiühingutesse kaugeltki vabatahtlik. Teisest küljest kinnitasid üldise ühiskonnauuringu järgi veel 1987. aastal peaaegu pooled ametiühingu-liikmed (46%), et võtavad organisatsiooni tegevusest aktiivselt osa.
2. Paul Weiler, "The Representation Gap in the North American Workplace", avaldamata loeng, tsiteeritud artiklist Chaison ja Rose, "The Macrodeterminants of Union Growth and Decline", lk 13.
3. Ametiühinguridade hõrenemise kohta on esitanud mitmesuguseid tõlgendusi William T. Dickens ja Jonathan S. Leonard, "Accounting for the Decline in the Union Membership, 1950–1980", *Industrial & Labor Relations Review* 38 (aprill 1985), lk 323–334; Leo Troy, "The Rise and Fall of American Trade Unions" väljaandes *Unions in Transition: Entering the Second Century*, toim. Seymour Martin Lipset (San Francisco: ICS Press, 1986), lk 75–109; Michael Goldfield, *The Decline of Organized Labor in the United States* (Chicago: University of Chicago Press, 1987); Chaison ja Rose, "The Macrodeterminants of Union Growth and Decline" ning Freeman, "Spurts in Union Growth". Henry S. Farber ("The Extent of Unionization in the United States" väljaandes *Challenges and Choices Facing American Labor*, toim. Thomas A. Kochan [Cambridge, Mass.: MIT Press, 1985], lk 15–43, statistika lk 38) pakub, et struktuursed tegurid moodustavad 40% kogu vähenemisest ning Richard B. Freeman ja James L. Medoff, *What Do Unions Do?* (New York: Basic Books, 1984) hindavad selleks osakaaluks 55–60%. Chaison ja Rose ("The Macrodeterminants of Union Growth and Decline") leiavad, et tööstuskeskkonna üldised muutused seletavad kogu vähenemisest kõige rohkem 25%.
4. Troy, "The Rise and Fall of American Trade Unions", lk 87; *Statistical Abstract of the United States: 1997*, tabel 691; *Union Data Book 1998* (Washington, D.C.: Bureau of National Affairs, 1998).
5. Henry S. Farber ja Alan B. Krueger, "Union Membership in the United States: The Decline Continues", National Bureau of Economic Research, dokument nr W4216 (Cambridge, Mass.: National Bureau of Economic Research, 1992), lk 17–18.
6. Peter J. Pestillo, "Can the Unions Meet the Needs of a 'New' Work Force?", *Monthly Labor Review* 102 (veebruar 1979), lk 33. DDB Needhami elustiili küsitlustes langes väitega "ametiühingutel on Ameerikas liiga palju võimu" nõustujate osakaal aastatel 1977–1998 79%lt 55%le.
7. 1990. aastaid käsitlevad Murray Hausknecht, *The Joiners*, ning 1952. aasta üleriigiline valimisuuring (*National Election Study*). Andmeid 1980. ja 1990. aastate kohta pakuvad üldine ühiskonnauuring), Verba, Schlozman ja Brady, *Voice and Equality*, ning 1996. aasta üleriigiline valimisuuring.
8. Üldise ühiskonnauuringu analüüs autorilt. Teisest küljest kasvas vabakutseliste ja tippjuhtidena töötavate inimeste protsent elanikkonnas umbes sama palju. Nende hulgas, kes vastavad mõne kutseorganisatsiooni liikmele esitatavatele nõuetele, on liikmete osakaal aja jooksul natuke vähenenud, kuid see ei ole statistiliselt oluline.
9. Joonis 15 on mõeldud selleks, et anda kaheksa organisatsiooni kogemustest ligikaudne ülevaade. Siin on kasutatud sama standardiseerimistehnikat mis joonisel 8. Et kõigi kaheksa kohta ei ole kogu perioodi andmeid olemas, oli aasta leidmise arvutamine mõnevõrra meelevaldne. Eraldi graafikud kõigi kaheksa organisatsiooni kohta leiate lisast III. Andmed liikmeskonna suuruse kohta pärinevad vastavate ühenduste üleriigilisest peakorterist ning andmed elukutsete esindajate arvukuse kohta väljaandest *Historical Statistics of the United States: Colonial Times to 1970* (Washington, D.C.: US Bureau of the Census, 1975) ning Tööstatistika Büroo avaldamata andmetest. Iga juhtumi puhul jagasin ma liikmete koguarvu riigis vastaval erialal töötavate inimeste koguarvuga, võrreldes omavahel nii valitsuse kui ka ühen-

duste endi statistikat. Andmed 1930. ja 1940. aastal töötanud mehaanikainseneride kohta on hinnangulised. Ameerika Atesteeritud Audiitorite Instituuti saavad kuuluda ainult atesteeritud audiitorid (CPA), kuid ajaloolised andmed ei olemas vaid audiitorite kohta tervikuna, mitte CPAde kohta. Joonisel 15 on liikmete osakaal CPAde hulgas esitatud hinnatud, kuid üldine suundumus – turuosa kasv 1900. aastast kuni perioodini 1980–1990 ja seejärel langus – pole tõenäoliselt paika.

11. See trend kehtib ka mitme teise kutseorganisatsiooni, näiteks USA Inseneride Rahvusliku Kutseühingu (NSPE) kohta, kuid meil ei õnnestunud koguda piisavalt andmeid, et seda langust üksikasjalikult näidata.
12. Paljud liikmete arvu vähenemisega silmitsi seisvad organisatsioonid on loonud uued "harud" õpilaste, õpipoiste, nende daste elukutsete esindajate jt jaoks. See suurendas "turuosa" murru lugejat, kuid jättis nimetaja (vastaval erialal tööta te inimeste arv) samaks, seega kui joonis 15 eksib, siis pigem 1970. aastatele järgnenud languse alahindamise suunas.
13. Ameerika Kirurgide Kolledžisse kuulus 1975. aastal 62% ja 1996. aastal 64% kõigist kirurgidest. Ameerika Anestesioloogia Ühingusse kuuluvate anestesioloogide osakaal langes 1970. aasta 72%lt 1996. aastaks 65%ni.
14. Tänan Kristin Gossi ja David Pinto-Duschinskyt suure abi eest käesoleva osa ettevalmistamisel.
15. Alan Wolfe, "Developing Civil Society: Can the Workplace Replace Bowling?", *The Responsive Community* 8 (kevad 1998), lk 41–47, tsitaadid lk 44. Vt ka Maria T. Poarch, "Ties That Bind: U.S. Suburban Residents on the Social and Civic Dimensions of Work", *Community, Work & Family* 1 (1998), lk 125–147.
16. *Statistical Abstract of the United States*, 1998, tabel 644.
17. Arlie Russell Hochschild, *The Time Bind: When Work Becomes Home and Home Becomes Work* (New York: Henry Holt, 1997).
18. Maria T. Poarch, "Civic Life and Work: A Qualitative Study of Changing Patterns of Sociability and Civic Engagement in Everyday Life", (PhD väitekiri, Bostoni ülikool, 1997), lk 166.
19. Michael Novak, *Business as a Calling* (New York: Free Press, 1996), tsitaat lk 146–150; Thomas A. Naylor, William H. Willimon ja Rolf Österberg, *The Search for Meaning in the Workplace* (Nashville, Tenn.: Abingdon Press, 1996); Carolyn R. Shaffer ja Kristin Anundsen, *Creating Community Anywhere: Finding Support and Connection in a Fragmented World* (Perigee York: Perigree, 1993).
20. Paul Osterman, "How Common Is Workplace Transformation and How Can We Explain Who Does It?", *Industrial and Labor Relations Review* 47 (jaanuar 1994), lk 173–188; Peter Cappelli, *The New Deal at Work: Managing the Market-Driven Workforce* (Boston: Harvard Business School Press, 1999), lk 146–147 ja samas tsiteeritud tööd; Claudia H. Deutsch, "Communication in the Workplace; Companies Using Coffee Bars to Get Ideas Brewing", *New York Times*, 5. november 1995; Arlie Russell Hochschild, "There's No Place Like Work", *New York Times Magazine*, 20. aprill 1997, lk 53.
21. Ellen Galinsky, James T. Bond ja Dana E. Friedman, *The Changing Workforce* (New York: Families and Work Institute, 1993), lk 24; James T. Bond, Ellen Galinsky ja Jennifer E. Swanberg, *The 1997 National Study of the Changing Workforce* (New York: Families and Work Institute, 1998), lk 106, 103, 161. Sõprussidemete kohta töökohas vt 24. märkuses kasutatud viiteid. Juunis 1997 korraldatud Scripps-Howardi/Ohio ülikooli üleriigilise inimestevahelise suhtluse uuringu analüüs autorilt.
22. *Gallup Poll Social Audit on Black/White Relations in the United States*, Executive Summary (Princeton, N.J.: Gallup Organization, juuni 1997); Peter Marsden, "Core Discussion Networks of Americans", *American Sociological Review* 52 (1987), lk 122–131; Diana C. Mutz ja Jeffrey J. Mondak, "Democracy at Work: Contributions of the Workplace Toward a Public Sphere", avaldamata käsikiri, aprill 1998.
23. Lisaks peatüki lõpuosas esitatud tõenditele vt ka joonist 77 käsitlevat arutelu 14. peatükis.
24. Claude S. Fischer, *To Dwell Among Friends: Personal Networks in Town and City* (Chicago: University of Chicago Press, 1982); Barry Wellman, R. Y. Wong, David Tindall ja Nancy Naxer, "A Decade of Network Change: Turnover, Persistence and Stability in Personal Communities", *Social Networks* 19 (1997), lk 27–50; Bruce C. Straits, "Ego-Net Diversity: Same- and Cross-Sex Co-worker Ties", *Social Networks* 18 (1996), lk 29–45; Gwen Moore, "Structural Determinants of Men's and Women's Personal Networks", *American Sociological Review* 53 (1990), lk 726–735; Stephen R. Marks, "Intimacy in the Public Realm: The Case of Co-workers", *Social Forces* 72 (1994), lk 843–858; Peter Marsden, "Core Discussion Networks of Americans"
25. Thomas R. Horton ja Peter C. Reid, *Beyond the Trust Gap: Forging a New Partnership Between Managers and Their Employees* (Homewood, Ill.: Business One Irwin, 1991), lk 3; Cappelli, Bassi jt, *Change at Work*, lk 67–69; ja üldisemalt: Cappelli, *The New Deal at Work*, ning Charles Heckscher, *White Collar Blues: Management Loyalties in an Age of Corporate Restructuring* (New York: Basic Books, 1995).
26. Cappelli, *New Deal at Work*, lk 17; vallandatutele uue töökoha otsimise kohta vt Horton ja Reid, *Beyond the Trust Gap*, lk 1
27. Aastal 1989 ütles 63% töötajatest, et töövõtjad on oma firmale vähem lojaalsed kui 10 aastat tagasi, ning ainult 3 leidis, et töötajate lojaalsus on selle ajaga kasvanud: Horton ja Reid, *Beyond the Trust Gap*, lk 10, kus tsiteeritakse Yankelovich Clancy Shulmani uuringut. Kuigi ümberstruktureerimine vähendab töötajate pühendumust, tõstab see ka tootlikkust. Vt Cappelli, *New Deal at Work*, lk 45–46, 122–136, ning Cappelli, Bassi jt, *Change at Work*, lk 53–65, 79–84.
28. Heckscher, *White Collar Blues*, tsitaadid lk 6, 12, 49 ja 73. Heckscher leidis mõnedest ettevõtetest uut tüüpi pingutuse: gukonnad: "Nii kaua kui ma siin olen, teen sinu heaks kõik, kuid kumbki meist ei pea seda pikaajaliseks suhteks." Vt ka Horton ja Reid, *Beyond the Trust Gap*, lk 9–10, 40–43; Cappelli, Bassi jt, *Change at Work*, lk 79–84, ning Richard Sennett, *The Corrosion of Character: The Personal Consequences of Work in the New Capitalism* (New York: W. W. Norton, 1998).
29. Cappelli, *New Deal at Work*, lk 14.
30. Points of Light Foundation, *Corporate Volunteer Programs: Benefits to Business*, Report 1029, Fact Sheet (Washington, DC: kuupäev puudub); Hodgkinson ja Weitzman, *Giving and Volunteering 1996*, lk 4–111; *Giving and Volunteering in the United States: Findings from a National Survey, 1999 Executive Summary* (Washington, D.C.: Independent Sector, 1999). Teised vabatahtlike osakaal, keda tööandja isiklikult on kutsunud, on veelgi väiksem: umbes 7–8%.
31. Lawrence Mishel, Jared Bernstein ja John Schmitt, *The State of Working America: 1998–99*, Economic Policy Institute (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1998), eriti lk 227–235; Cappelli, *New Deal at Work*, lk 133–135.
32. Mishel, Bernstein ja Schmitt, *State of Working America*, lk 242–250; Cappelli, *New Deal at Work*, lk 136–144; Cappelli, Bassi jt, *Change at Work*, lk 73–78; Sharon R. Cohany, "Workers in Alternative Employment Arrangements: A Second Look", Steven Hipple, "Contingent Work: Results from the Second Survey", mõlemad ajakirjas *Monthly Labor Review* (november 1998), lk 3–35.
33. Ronald S. Burt ja Marc Knez, "Trust and Third-Party Gossip" väljaandes Roderick M. Kramer ja Tom R. Tyler, toim, *Trust in Organizations: Frontiers of Theory and Research* (Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 1996), lk 68–89, eriti lk

77; Katherine J. Klein ja Thomas A. D'Aunno, "Psychological Sense of Community in the Workplace", *Journal of Community Psychology* 14 (oktoober 1986), lk 365–377, eriti lk 368; Fischer, *To Dwell Among Friends*. GSSi 1986. aasta andmete kohaselt moodustavad töökaaslased osaajatöötajate sõpruskonnast tervelt kolmandiku võrra väiksema osa kui täisajaga töötajate sõpruskonnast.

34. Jeanne S. Hurlbert, "Social Networks, Social Circles, and Job Satisfaction", *Work and Occupations*, 18 (1991), lk 415–430; Randy Hodson, "Group Relations at Work: Solidarity, Conflict, and Relations with Management", *Work and Occupations* 24 (1997), lk 426–452; Ronni Sandroff, "The Power of Office Friendships", *Working Mother* (november 1997), lk 35–36 ja samas tsiteeritud tööd.
35. *Gallup Poll Monthly*, nr 332 (mai 1993), lk 21, ja http://www.gallup.com (oktoober 1999); vastajad, kellel "arvamus puudub", on välja jäetud. Cheryl Russell, *The Master Trend: How the Baby Boom Generation Is Remaking America* (New York: Plenum Press, 1993), lk 64. GSSi (1972–1998) analüüs autorilt: tööga rahulolu vähenes oma rahalise olukorraga täiesti rahul olevate töötajate hulgas *ca* 65%lt *ca* 61%le, oma rahalise olukorraga enam-vähem rahul olevate töötajate seas *ca* 48%lt *ca* 43%le ning oma rahalise olukorraga rahulolematute töötajate hulgas *ca* 36%lt *ca* 30%le. Glenn Firebaugh ja Brian Harley ("Trends in Job Satisfaction in the United States by Race, Gender, and Type of Occupation", *Research in the Sociology of Work* 5 [1995], lk 87–104) ei leidnud, et tööga rahulolu oleks 1980. aastate jooksul muutunud, ning Bond, Galinsky ja Swanberg (*The 1997 National Study of the Changing Workforce*, 7. peatükk) leidsid, et ajavahemikul 1977–1997 tööga rahulolu mõõdukalt kasvas. Teisest küljest kinnitab Cappelli (*New Deal at Work*, lk 122–123), et pärast aastakümneid kestnud suhteliselt stabiilset perioodi on mitmed eraviisiliselt korraldatud küsitlused näidanud, et 1980. aastate alguses hakkas tööga rahulolu vähenema. Kuigi enamiku ameeriklaste arvates on ebaviisakus ja agressiivsus töö juures aja jooksul kasvanud, ei ole ma leidnud selle kohta mingeid konkreetseid tõendeid; vt John Marks, "The American Uncivil Wars", *U.S. News & World Report*, 22. aprill 1996; Joel H. Neuman ja Robert A. Baron, "Aggression in the Workplace" väljaandes *Antisocial Behavior in Organizations*, toim. Robert A. Giacalone ja Jerald Greenberg (Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 1996), lk 37–67, ning Christine M. Pearson, Lynne H. Andersson ja Judith W. Webner, "When Workers Flout Convention: A Study of Workplace Incivility" (avaldamata käsikiri, Chapel Hill: University of North Carolina, 1999).
36. Wolfe, "Developing Civil Society", lk 45.
37. John R. Aiello, "Computer-Based Work Monitoring: Electronic Surveillance and Its Effects", *Journal of Applied Social Psychology* 23 (1993), lk 499–507; Cynthia L. Estlund, "Free Speech and Due Process in the Workplace", *Indiana Law Journal* 71 (1995), lk 101–151; David C. Yamada, "Voices from the Cubicle: Protecting and Encouraging Private Employee Speech in the Post-Industrial Workplace", *Berkeley Journal of Employment and Labor Law* 19 (1998), lk 1–51; "More U.S. Firms Checking E-Mail, Computer Files, and Phone Calls" (New York: American Management Association, aprill 1999).

Suur tänu Jason Mazzonele abi eest käesoleva osa koostamisel.

6. PEATÜKK: MITTEFORMAALSED SOTSIAALSED SIDEMED

1. Kui haridusest, vanusest, soost, rassist ja perekonnaseisust tulenevad erinevused kõrvaldada, on kõigi nende kümnete tehatis loetletud ning DDB Needhami elustiili uuringute ja Roperi küsitluste andmekogudes sisalduvate *macher*'like tegevuste näitajate kahemuutujalised korrelatsioonid tugevalt positiivsed. Ka mitmekümne tekstis loetletud *schmoozer*'liku tegevuse näitajate omavahelised korrelatsioonid (peale kahe) on tugevalt positiivsed, arvestades neidsamu demograafilisi tegureid. Erinevus formaalsetes kogukondlikes organisatsioonides osalemise ja mitteformaalsetest ühiskondlikest tegevustest osavõtu vahel tuleb nii Roperi kui DDB Needhami uurimistulemuste faktoranalüüsis selgelt välja. Korrelatsioon formaalse ja mitteformaalse osaluse vahel on positiivne, kuid tagasihoidlik.
2. Kõiki järgnevas kahes lõigus esitatud üldistusi on kinnitanud kiriku- ja klubikülastuste, vabatahtliku tegevuse, sõprade külastamise, kodus pidude korraldamise, kaardimängu, baarikülastuste ja teiste seesuguste, nii Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute kui ka DDB Needhami elustiili uuringute arhiivist pärit demograafiliste korrelaatide mitmekordne regressioonanalüüs.
3. Andmed kirjade kirjutamise ja telefonikõnede kohta pärinevad Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringutest ning DDB Needhami elustiili uuringutest; andmed kingituste kohta on saadud väljaandest *Gallup Poll Monthly* 293 (veebruar 1990), lk 31 ning Sears Corporationi egiidi all tegutsevalt rahvusvaheliselt suhtlusuuringute grupilt (1997); andmed tervituskaartide ja sõpradega koos veedetud aja kohta pärinevad DDB Needhami elustiili küsitlustest; andmed arvutikasutamise kohta on saadud väljaandest "Computer Use in the United States", U.S. Census Bureau (Washington, D.C.: Department of Commerce, 1999), lk 5, 9. Ajapäevikute kohaselt kulutavad naised sõprade külastamisele ja mitteformaalsetele vestlustele rohkem aega kui mehed. Claude S. Fischer, *America Calling: A Social History of the Telephone* (Berkeley: University of California Press, 1992), tsitaat lk 235. Fischer näitab, et naised on olnud alati ja igal pool suuremad koduse telefoni kasutajad. Isegi liberaalsetel 1990. aastatel pani "teiste inimeste heaolu naisi sagedamini muretsema ja selle eest vastutust tundma kui mehi" – vt Ann M. Beutel ja Margaret Mooney Marini, "Gender and Values", *American Sociological Review* 60 (1995), lk 436–448, ning Constance A. Flanagan jt, "Ties That Bind: Correlates of Adolescents' Civic Commitments in Seven Countries", *Journal of Social Issues* 54 (1998), lk 4457–4475. Meeste ja naiste "sotsiaalse tunnetuse" erinevused võivad olla geneetilised. Vt D. H. Skuse jt, "Evidence from Turner's Syndrome of an Imprinted X-Linked Locus Affecting Cognitive Function", *Nature* 387 (juuni 1997), lk 705–708.
4. DDB Needhami elustiili uuringute analüüs autorilt.
5. Karen V. Hansen, *A Very Social Time: Crafting Community in Antebellum New England* (Berkeley: University of California Press, 1994), lk 80.
6. Herbert Gans, *The Urban Villagers* (Glencoe, Ill.: Free Press, 1962); Fischer, *To Dwell Among Friends*, ning Wellman, "The Community Question Reevaluated".
7. Robert R. Bell, *Worlds of Friendship* (Beverly Hills, Calif.: Sage, 1981); Marsden, "Core Discussion Networks of Americans".
8. See küsimus esitati ligikaudu 2000 inimesele üle riigi aastatel 1982, 1984, 1990, 1993 ja 1995. Vastused annavad kokku üle 100%, sest mõned inimesed käisid mitmes kohas.
9. Roperi üleriigilistes uuringutes, mis korraldati juunis 1986, juunis 1987 ja juunis 1990, küsiti umbes 2000 inimese käest joonisel 16 loetletud ühiskondlike ja vabaajategevuste kohta.

10. Võõrustajate ja külaliste hulga erinevus peegeldab tõika, et pidudel on külalisi enamasti rohkem kui võõrustajaid
11. Ameeriklaste ajakasutuse arhiivi analüüs autorilt.
12. DDB Needhami elustiili uuringute analüüs autorilt. Et küsimused on erinevalt formuleeritud (Roperi uuringutes küsitl- se möödunud nädala ja möödunud kuu kohta ning DDB Needhami uuringutes möödunud aasta kohta), ei saa vastuseid otseselt võrrelda, kuid trendid on üsna sarnased. Näiteks restoranikülastuste, koduste pidude, klubikoosolekute, kaart- kinokülastuste ning spordisündmuste suhteline sagedus on kõigi kolme eri tüüpi küsitluse puhul peaaegu sama.
13. DDB Needhami elustiili uuringute analüüs autorilt.
14. Nagu jooniselt 17 ilmneb, mängis keskmine ameeriklane DDB Needhami elustiili uuringute kohaselt 20. sajandi viim- sel veerandil aastas keskmiselt 12 kaardimängu ja käis viis korda kinos.
15. Joonise 18 ülemine pool põhineb DDB Needhami elustiili uuringutel ning alumine pool Roperi ühiskondlike ja poli- tiliste suundumuste uuringutel. Valimite ja sõnastuse erinevuse tõttu ei ole joonise 18 kaks poolt otseselt võrreldavad, kuid tõsiasi, et kaks nõnda erinevat uuringut näitavad peaaegu ühesugust külaskäimise langust, on seda tähelepa- väärsem. DDB Needhami elustiili küsitlused näitavad ühtlasi seda, et pidulike õhtusöökide (nii nende korraldamise kui neil osalemise) arv langes 7,1 korralt aastas (1970ndate keskpaik) 3,7 korrani (hilised 1990ndad). Yankelovich Part- ners Inc.-i andemetel kasvas väitega "mul on praegusel eluetapil uute sõprade jaoks väga vähe aega" nõustujate hulk 23%lt (1985–1986) 32%ni (1998–1999). (Ma tänan Yankelovich Partnersit nende andmete eest.) Mediamark Research iga-aastase küsitluse järgi vähenes "sõpradele või sugulastele kodus pidude korraldamise" sagedus 1980ndate alguses 1990ndate lõpuni viiendiku võrra. Ning viimaks, ajavahemikul 1938–1990 uurisid Gallupi küsitlejad kaheksal korral ameeriklaste käest, milline on nende "õhtu veetmise lemmikviis". "Tantsimise" ning "kaardi- ja muude mängude" po- pulaarsus langes järsult kogu mainitud perioodi jooksul ning alates 1970. aastatest hakkas langema ka "sõpradel külas- käimise" ja "väljas einestamise" populaarsus. Üha enam hakati mainitud perioodil eelistama "televiisori vaatamist ja "perega kodus olemist" – see viitab samasugusele "kookonisse tõmbumisele", nagu ilmnes Roperi ja DDB Needhami küsitlustes. Teisest küljest ei pea ma sõnastuse vahepealsete muudatuste tõttu Gallupi trende väga usaldusväärseks (Vt George Gallup Jr, *The Gallup Poll: Public Opinion* [Wilmington, Del.: Scholarly Resources Inc., 1986], lk 104, 130.) Üldise ühiskonnauuringu andmetel tõusis nende inimeste osakaal, kes veetsid rohkem kui kord kuus seltskondlikku õhtu "väljaspool naabruskonda elavate sõpradega", 40%lt (1974–1976) 44%ni (1994–1996). Kuuest üleriigilisest küsitlu- tulemuste arhiivist, kust ma olen leidnud andmeid sõprussuhete trendide kohta viimastel aastakümnetel, on see ainus uuringuseeria, mis *ei* näita märkimisväärset langust. (Erinevalt teistest sõpruseuuringutest on GSSi vastajate hulgas mingil arusaamatul põhjusel rohkem mehi kui naisi.) Vt ka Robert J. Sampson, "Local Friendship Ties and Community Attachment in Mass Society: A Multilevel Systemic Model", *American Sociological Review* 53 (oktoober 1988), lk 766–779; Fischer, *To Dwell Among Friends;* Claude S. Fischer, Robert M. Jackson jt, *Networks and Places: Social Relations in the Urban Setting* (New York: Eree Press, 1977).
16. DDB Needhami elustiili uuringute kohaselt kasvas aastane keskmine restoranikülastuste arv abieluinimeste seas 18 lt (1975–1976) 22ni (1998–1999) ning vähenes üksikute inimeste seas 19-lt (1985–1986) 18le (1998–1999). Rahvusliku Res- toranide Ühingu (NRA) andmetel (www.restaurant.org/RUSA/trends/craving.htm) oli "müügiks valmistatud lõuna- söökide arv nädalas" 1981., 1985. ja 1991. aastal 1,2 ning 1996. aastal 1,3. Et "müügiks valmistatud" toidu hulgas kasvab kiiresti kaasaostetavate lõunasöökide osakaal, on restoranides einestamine vähenenud. Nii NRA kui DDB Needhami andmed näitavad, et märkimisväärselt on viimastel aastakümnetel kasvanud ainult väljaspool kodu söödava hommi- kueine populaarsus. Ühe inimese poolt väljaspool kodu söömisele ja joomisele kulutatud keskmine summa suurenes 30 aastaga vaid vaevumärgatavalt – 476 dollarilt 1967. aastal (1997. aasta vääringus) 499 dollarini 1997. aastal. Vt U.S. Bureau of the Census, "Annual Benchmark Report for Retail Trade: January 1988 Through December 1997", Current Business Reports, Series BR/97-RV (Washington, D.C.: 1998). Tööstatistika Büroo tarbijakulutuste uuringu kohaselt püsis väljaspool kodu toidule kulutatud raha osakaal toidule kulutatud kogusummast aastatel 1984–1997 sisuliselt muutumatuna, tõustes majanduslikult edukatel aastatel tsükliliselt 43%ni ja langedes mõõnaperioodidel 38%ni, mingi pikaajalist suundumust ei ilmnenud. Ka Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringus, milles vaadeldi väljas einestamise populaarsust 1970ndate algusest kuni 1990ndate alguseni, ilmnes samasugune tendents ja ühegi pikaajalist trendi ei leitud. NPD ajapäevikute uuring, mida kirjeldab lähemalt märkus 40, näitas, et 1990. aastatel väljas einestamise populaarsus pisut kahanes. Lühidalt, *mitte ükski* olemasolev uuring ei näita, nagu oleks väljas einestamine viimastel aastakümnetel märkimisväärselt sagenenud.
17. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringus esitati ameeriklastele aastatel 1986–1994 kolm korda sama küsimus (vt *Roper Reports 94-10* [New York: Roper Starch Worldwide, 1995]), millest selgus, et 62% eelistas "veeta sõp- dega koos aega oma kodus" ning 31% "minna sõpradega restorani, baari või klubisse". Mainitud perioodil langes nende osakaal, kes eelistasid minna välja, 34%lt 28%le ning nende osakaal, kes vastasid, et ei ole üldse huvitatud sõpradega koos aja veetmisest, kasvas 2%lt 6%ni. Tegelikult peegeldavad peaaegu kõik Roperi küsitlustes uuritud vabaajategevu- sed – kinost muusika ja kaasaostetava kiirsöögi tarbimiseni – tõsiasja, et inimesed eelistavad üha enam kodus istuda.
18. DDB Needhami elustiili küsitluste järgi langes piknikute arv ühe Ameerika täiskasvanu kohta 4,9 korralt aastas (1975) 2,0 korrani (1999). John P. Robinsoni andmetel ("Where's the Boom?", *American Demographics* (märts 1987), lk 36) vähenes piknikute populaarsus aastatel 1962–1982 20% võrra.
19. DDB Needhami elustiili uuringute analüüs autorilt. Abielus vastajate osakaal DDB Needhami elustiili uuringus, kes olid nõus väitega "harilikult toimub meie peres nädalavahetusel suur ühine hommikusöök", langes 57%lt (1975) 45%le (1995). Kuigi lastega ja lastetute paaride perekondlike einete sagedus on erinev, on pikaajalised suundumused täpselt samad.
20. Ühe inimesega majapidamiste osakaal aastatel 1960–1998 kahekordistus, kasvades 13%lt 26%ni. Abielupaariga majapi- damiste osakaal langes samal perioodil 74%lt 53%le. Vt Lynne M. Casper ja Ken Bryson, "Household and Family Char- racteristics: March 1998 (Update)", *Current Population Reports*, lk P20–515 (Washington, D.C.: U.S. Bureau of the Census, oktoober 1998).
21. *Roper Reports 97–5* (New York: Roper Starch Worldwide, 1997), lk 186–191, mis tugineb küsitlustele aastatest 1976, 1985, 1990, 1995 ja 1997. Sama suundumust kinnitavad ka Sandra Hofferth ja Jack Sandberg ("Changes in American Children's Time, 1981–1997", PSC Research Report No. 98-431 [Ann Arbor, Mich.: University of Michigan Population Studies Cen- ter, 1998]), kelle väitel vähenes aeg, mis lapsed veetsid argipäeviti perekonnaringis einestades, 1981.-1997. aastal 30% võrra; perekondlikele vestlustele kulunud aeg vähenes samal ajal poole võrra.

13. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute analüüs autorilt; peale selle on kasutatud andmeid väl- jaandest *Roper Reports 1995–3* (New York: Roper Starch Worldwide, 1995), üldistest ühiskonnauuringutest ja DDB Needhami elustiili uuringutest. Aastaandmete arvutamisel on kasutatud Lisas I kirjeldatud valemit ning kõvera kalde arvutamisel lineaarset regressioonanalüüsi.

Küsitlus	*Küsimuse sõnastus*	*Ajavahemik*	*Üksi elavad inimesed Trend*	*Abieluinimesed Trend*
Roper	Kas käisite viimase nädala jooksul baa- ris, ööklubis või diskol?	1982–1995	–39%	–60%
GSS	Kui sageli te käite baaris või kõrtsis?	1974–1998	–31%	–41%
DDB	Mitu korda te käisite viimase aasta jooksul baaris või kõrtsis?	1988–1999	–21%	–13%

14. Andmed pärinevad jooniselt 20 artiklis Jach Richman, toim., "1998 National Retail Census" väljaandes *Report to Re- tailers* (New York: Audits & Surveys Worldwide, 1998). Kuni 1998. aastani ei toonud Audits & Surveys "kohvibaare ja kohvikuid" eraldi välja, vaid need kuulusid kategooriasse "muud". Olen tänulik, et Audits & Surveys minuga neid andmeid jagas.
15. George Ritzer, *The McDonaldization of Society: An Investigation into the Changing Character of Contemporary Social Life*, täiend. tr. (Thousand Oaks, Calif.: Pine Forge Press, 1996), lk 132–136.
16. Ray Oldenburg, *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Community Centers, Beauty Parlors, General Stores, Bars, Hangouts, and How They Get You Through the Day* (New York: Paragon House, 1989).
17. 1940. aasta uuringu kohta vt Oswald Jacoby ja Albert H. Morehead, *The Fireside Book of Cards* (Simon & Schuster, 1957), lk 17. Kuni 1950. aastateni oli iga Ameerikas müüdud kaardipakk maksustatud erimaksuga. Oleme täiendanud teoses Jesse Frederick Steiner, *Americans at Play: Recent Trends in Recreation and Leisure Time Activities* (New York: McGraw-Hill, 1933), lk 138 leiduvaid andmeid rahandusministeeriumi hilisemate andmetega.
18. Käesolevas lõigus esitatud üldistuste kohta esitavad kinnitavaid tõendeid David Scott, "Narrative Analysis of a Dec- lining Social World: The Case of Contract Bridge", *Play and Culture* 4 (veebruar 1991), lk 11–23, eriti lk 11; Babchuk ja Booth, "Voluntary Association Membership", lk 34; Bonnie H. Erickson ja T. A. Nosanchuk, "How an Apolitical Association Politicizes", *Canadian Review of Sociology and Anthropology* 27 (mai 1990), lk 206–219, ning David Scott ja Geoffrey C. Godbey, "An Analysis of Adult Play Groups: Social Versus Serious Participation in Contract Bridge", *Leisure Sciences* 14 (jaanuar/märts 1992), lk 47–67.
19. DDB Needhami elustiili uuringute analüüs autorilt. Mediamark Researchi iga-aastased küsitlused näitavad kaardi- mängu populaarsuse samasugust, umbes 40-protsendist langust ajavahemikus 1980ndate algusest 1990ndate lõpuni.
20. DDB Needhami elustiili uuringute andmete põhjal eeldab see arvutus 8,4 mängu täiskasvanu kohta aastas (see arv väheneb 0,4 mängu võrra aastas), 192 miljonit täiskasvanut ja 3,5 täiskasvanut mängu kohta.
21. DDB Needhami elustiili uuringute analüüs autorilt. Aastatel 1981–1999 vähenes kaardimängu populaarsus üle 60 aas- taste seas 36% ning alla 60-aastaste seas 48%. Kui 1970. aastate keskpaiku mängisid noored sagedamini kaarte kui va- nemad inimesed, siis 1990. aastateks oli olukord muutunud vastupidiseks. Andmed mängijate vanuse kohta pärinevad Ameerika Turniiribridžiliidult (Memphis, Tennessee).
22. Laste lauamängud on kiiresti asendumas üksi mängitavate arvutimängudega, mis tõukavad "ühiskonda kogukondli- kest väärtustest ja kogukondlikust käitumisest intensiivselt eemale" (Adam Pertman, "Board Games? No Dice", *Boston Globe*, 16. detsember 1998).
23. DDB Needhami 1977.–1996. aasta elustiili uuringute analüüs autorilt.
24. GSSi uuringute analüüs autorilt; aastaandmete arvutamisel on kasutatud Lisas I kirjeldatud algoritmi.
25. Kolmanda peatüki 23. märkuses tsiteeritud Michigani ülikooli/NIMHi uuringus leiti, et Ameerika täiskasvanute prot- sent, kes "said kokku" sõprade ja tuttavatega vähemalt korra nädalas, vähenes aastatel 1957–1976 statistiliselt oluliselt: 63%lt 58%le. Nende Detroidi piirkonna elanike osakaal, kes "said kokku" oma naabritega vähemalt korra nädalas, langes 44%lt (1955) 32%le (1959) ja seejärel 24%le (1971). Michigani ülikooli/NIMHi uuringu ja Detroidi piirkonna uu- ringu (*Detroit Area Study*) analüüs autorilt; andmed on saadud poliitiliste ja ühiskonnauuringute ülikoolidevahelise konsortsiumi kaudu.
26. Üleriigilise valimisuuringu (*National Election Study*, 1996) analüüs autorilt.
27. Vt Barrett A. Lee, R. S. Oropesa, Barbara J. Metsch ja Avery M. Guest, "Testing the Decline-of-Community Thesis: Neighborhood Organizations in Seattle, 1929 and 1979", *American Journal of Sociology* 89 (1984), lk 1161–1188, tsitaat lk 1165; Alexander von Hoffman, *Local Attachments: The Making of an American Urban Neighborhood, 1850–1920* (Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 1994). Vt ka Robert A. Rosenbloom, "The Neighborhood Movement: Where Has It Come From? Where Is It Going?", *Journal of Voluntary Action Research* 10 (aprill/juuni 1981), lk 4–26; Matthew A. Crenson, *Neighborhood Politics* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1983); John R. Logan ja Gordana Rabrenovic, "Neigh- borhood Associations: Their Issues, Their Allies, and Their Opponents", *Urban Affairs Quarterly* 26 (1990), lk 68–94, ning Robert Fisher, *Let the People Decide: Neighborhood Organizing in America*, 2. tr (New York: Twayne Publishers, 1994). Robert C. Ellickson ("New Institutions for Old Neighborhoods", *Duke Law Journal* 48 [1998], lk 75–110, eriti lk 81) esitab tõendeid selle kohta, et majaomanike ühendusi ("elanike kogukondlikke ühendusi") on viimasel ajal palju lisandunud; suurelt osalt kasutatakse neid organisatsioone uute eeslinnarajoonide reklaamimiseks.
28. *Criminal Victimization and Perceptions of Community Safety in 12 Cities, 1998* (Washington, D.C.: U.S. Department of Justice, 1999), lk 21. Veel 61% vastajatest ütles, et nii nemad ise kui ka nende naabrid on nõus üksteise turvalisuse järele valvama – see on hea näide "loomuliku" sotsiaalse kapitali püsivast tähtsusest, kuid kahjuks ei paku uuring mingit informat- siooni selle tähtsuse muutumise kohta ajas.
29. Vt James R. Gillham ja George A. Barnett, "Decaying Interest in Burglary Prevention, Residence on a Block with an Active Block Club, and Communication Linkage: A Routine Activities Approach", *Journal of Crime & Justice* 17 (1994), lk 33–48 ja samas esitatud ulatuslik kirjanduse ülevaade, eriti lk 24.
30. Ameeriklaste ajakasutuse andmete analüüs autorilt. Lisainformatsiooni leiate lisast I. Meie analüüs piirdub siin-

kohal "esmaste" tegevustega ega arvesta näiteks laste eest hoolitsemist või töö ajal peetud vestlusi. Telefoni[illegible] liigitamisel esinenud ebajärjekindluse tõttu on 1965. aasta mitteformaalsete vestluste andmed ebatäpsed. [illegible] mitteformaalsetele vestlustele aega pühendanud ameeriklaste osakaal jäi 1965. aastal peaaegu kindlasti 50 ja 68 [illegible] sendi vahele ja päeva jooksul keskmiselt mitteformaalsetele vestlustele kulutatud aeg peaaegu kindlasti 78 ja 80 [illegible] vahele. Punktiirjooned tähistavad joonisel 24 nende tõenäoliste piirväärtuste vahelisi keskpunkte. Kui "mitte[illegible] lne vestlus" täpsuse huvides kõrvale jätta, on "sõprade külastamisele" kulutatud aja vähenemine 30-aasta [illegible] kagi statistiliselt väga oluline. Robinson ja Godbey (*Time for Life*, lk 170 ja 176) kinnitavad samuti, et mitte[illegible] läbikäimine vähenes aastatel 1965–1985 tunduvalt. DDB Needhami elustiili uuringu andmetel on selliste [illegible] üksikute ameeriklaste osakaal, kes kinnitavad, et "kulutavad sõprade külastamisele hulgaliselt aega", vähenenud [illegible] mase 10–20 aastaga umbes 10% võrra.

40. *Time Lines: How Americans Spent Their Time During the 90s* (Rosemont, Ill.: NPD Group, juuli 1999). Aastatel [illegible] lus NPD Group igal aastal 3000 täiskasvanul 24-tunnise perioodi jooksul oma parasjagu käsilolev tegevus [illegible] tagant üles märkida. Minu analüüsis on antud meestele ja naistele võrdne kaal ning arvestatud argipäeva ja [illegible] aruandeid nii, et moodustuks "sünteetiline nädal". Ma olen tänulik Harry Balzerile ja tema kolleegidele NPD[illegible] oma andmeid minuga jagasid; nad ei vastuta minu tõlgenduste eest.
41. DDB Needhami elustiili uuringute, üldise ühiskonnauuringu, ameeriklaste ajakasutuse arhiivi ja Roperi ühis[illegible] ja poliitiliste suundumuste uuringute analüüs autorilt.
42. Ühe inimesega majapidamiste kohta vt märkus 20. Üldise ühiskonnauuringu andmetel langes alla 19-aastased [illegible] omavate abielus täiskasvanute osakaal aastatel 1975–1998 32%lt 24%le.
43. Autori arvutused, mis põhinevad Rahvusliku Sporditarvete Assotsiatsiooni (NSGA; 1986–97), Sporditarvete [illegible] te Assotsiatsiooni (SGMA; 1987–97) ja DDB Needhami elustiili uuringute keskuse (1985–1998) korraldatud [illegible] aktiivsuse uuringutel ning Riikliku Tervisestatistika Keskuse (NCHS) üleriigiliste terviseküsitluste (NHIS) [illegible] (1985–1995), mida on tsiteerinud John P. Robinson ja Geoffrey Godbey ("Has Fitness Peaked?, *American Demographics*, september 1993, lk 36–42) ning millele on lisatud NCHSilt pärinevate NHISi 1995. aasta andmete analüüs. [illegible] andmed käivad vähemalt seitsmeaastaste laste ja täiskasvanute kohta, kes tegelesid antud spordialaga viimase [illegible] jooksul vähemalt kaks korda. SMGA andmed hõlmavad vähemalt kuueaastaseid kodanikke, kes tegelesid antud [illegible] dialaga viimase aasta jooksul vähemalt ühe korra. DDB Needhami andmed põhinevad täiskasvanutel, kes [illegible] antud spordialaga viimase aasta jooksul vähemalt ühe korra. NHISi andmed põhinevad täiskasvanutel, kes [illegible] antud spordialaga viimase kahe nädala jooksul vähemalt ühe korra. Kõik need neli arhiivi tuginevad kümnetele [illegible] handeid ameeriklasi hõlmavad uuringutele, kusjuures kõigil neil olid mõnevõrra erinevad küsimused ja mõne[illegible] erinevad valimid. Sellest hoolimata on kõigi nelja uuringuseeria tulemused – mõnede eranditega – üpris sarnased. [illegible] tõendusmaterjal on usutavam kui üldise ühiskonnauuringu tulemused, mis põhinesid mõnel aastal vaid [illegible] intervjuul.) Neis neljas uuringuseerias vaadeldud kümnete spordialade hulgas esines märkimisväärseid tulemuste lahknevusi vaid matkamise (NSGA uuringu järgi populaarsus kasvas, SGMA ja DDB Needhami andmetel langes) ning jalgrattaspordi puhul (NSGA, SGMA ja DDB Needhami andmetel populaarsus langes, kuid NHISi järgi kasvas). NSGA andmeid esitatakse mõnikord (nt väljaandes *Statistical Abstract of the United States*) rahvastiku üldist kasvu [illegible] se võtmata. See jätab ameeriklaste sportimisharjumustest ilustatud mulje.
44. NSGA küsitlused näitavad aastatel 1986–1997 langust 32%, SGMA uuringud aastatel 1987–1997 langust 36%, [illegible] Needhami küsitlused aastatel 1983–1996 langust 34% ning NHISi andmed aastatel 1985–1995 langust ligikaudu [illegible] Kõigi nelja järgi oli 1990. aastate lõpul Ameerikas täiskasvanuid, kes mängisid pehmepalli vähemalt neli korda [illegible] maksimaalselt 10 miljonit. Seevastu Pehmepalli Amatöörliiga andmetel, mis pärinevad väljaandest *Statistical Abstract of the United States*, mängis viimase 10–20 aasta jooksul igal aastal pehmepalli täpselt 41 miljonit inimest. Ükski [illegible] mulle teada olev allikas seda arvu ei kinnita, niisiis võib see peegeldada "administratiivset letargiat," mitte [illegible] küsitluste tulemusi.
45. DDB Needhami elustiili uuringute kohaselt langes koduse sportimise sagedus 18 korralt aastas (1984) 13 korrani [illegible] (1998). Seevastu NSGA, SGMA ja NHISi küsitlused, kus kriteeriumiks võeti aasta jooksul vähemalt korra kodus [illegible] teinud inimeste protsent, näitavad, et kodune sportimine mainitud perioodil kasvas. Need andmed võivad viidata [illegible] le, et paljud äsja ostetud käimislindid ja muu spordivarustus on jäänud pärast ühtainsat lootusrikast katsetust [illegible] laste keldritesse seisma. Igal juhul ei ole treening kodusel käimislindil tegevus, mis kasvataks sotsiaalset kapitali.
46. NSGA küsitluste andmetel kasvas vähemalt seitsmeaastaste ameeriklaste osakaal, kes mängisid jalgpalli vähemalt [illegible] korda aastas, 4%lt (1986) 6%ni (1997); korvpalli kohta olid samad näitajad 10% ja 13%. Pesapallimängijate osakaal langes samal perioodil 7%lt 6%le, ameerika jalgpalli puhul (söötjad pluss kinnihoidjad) umbes 9%lt 8%le, pehmepalli puhul 10%lt 7%le ning võrkpalli puhul 11%lt 7%le. Lühidalt, jalgpall ja korvpall küll võitsid kokku viis protsendipunkti, [illegible] ülejäänud neli pallimängu kaotasid kokku üheksa protsendipunkti. SGMA küsitluste kohaselt vähenes meeskonna[illegible] ade "suure kuuikuga" tegelejate osakaal (vähemalt kuueaastaste elanike seas) ligikaudu 72%lt (1987) 62%le (1997). [illegible] sõnaga, mõlema arhiivi järgi vähenes meeskonnaalade populaarsus viimase kümnendi jooksul ligikaudu 10–15%. [illegible] tekokku vähenes 36 sportliku tegevuse populaarsus – käimislindil treenimisest jahilaskmise, mootorpaadiga sõitmise ja kiirkõnnini – NSGA andmetel aastatel 1987–1997 umbes 5% võrra (aladele omistati analüüsis harrastajate arvust sõltuvalt erinev kaal). SGMA samasuguses koondanalüüsis vaadeldi 49 spordiala ning saadi languseks 4%.
47. Selles lõigus esitatud andmed pärinevad DDB Needhami elustiili uuringutest. Ujumise populaarsus langes [illegible] aastaste seas umbes 12 korralt aastas 1980. aastate alguses 1998. aastaks üle kahe korra; üle 60-aastaste hulgas püsis [illegible] näitaja (umbes neli korda aastas) muutumatuna. Ajavahemikus 1989–1998 kasvas terviseklubide külastamissagedus üle 60-aastaste seas rohkem kui kaks korda (keskmiselt ühelt korralt aastas rohkem kui kahe korrani aastas); samal [illegible] vähenes terviseklubide külastamissagedus 18–29-aastaste hulgas kuuelt korralt aastas viieni. Sama trendi – [illegible] langus noorematés vanuserühmades – kinnitavad ka 1985. ja 1990. aasta Riikliku Tervisestatistika Keskuse uuringud; vt Robinson ja Godbey, "Has Fitness Peaked?", lk 38, 42. John P. Robinson ("Where's the Boom?", lk 34–37) võtab kokku 1965. ja 1982. aasta vabaajauuringute tulemused: 1982. aastal olid üle 45-aastased aktiivsemad kui nende eakaaslased aastal 1965, kuid alla 25-aastased olid 1982. aastal vähem aktiivsed kui samad vanad inimesed aastal 1965.
48. Sporditarvete Tootjate Assotsiatsiooni aruanne *1998 State of the Industry Report* ütleb: "Üheks häirivaks trendiks [illegible] füüsilise aktiivsuse ning spordi ja tervisega seotud tegevuste populaarsuse vähenemine Ameerika noorsoo hulgas. [Aastatel 1986–1997] kasvas mõne spordiala, tervisespordi või meeskonnaalaga "sageli" tegelevate 12–17-aastaste [illegible]

[illegible] koguarv ainult 2,9% ehk 13 miljonini [see tähendab selliste noorte osakaalu *langust* 4% võrra]." Vt ka "Is Working Out Uncool?", *American Demographics*, märts 1996 ja *America's Youth in the 1990s*, toim. Robert Bezilla (Princeton, N.J.: Gallup International Institute, 1993), lk 228. Teisest küljest kinnitavad Hofferth ja Sandberg artiklis "Changes in American Children's Time", et aeg, mis 3–12-aastastel lastel kulus väljaspool kooli sportimisele, pikenes 2,5 tunnilt 1981. aastal nelja tunnini 1997. aastal.

49. Jalgpallitööstuse Nõukogu andmetel suurenes organiseeritud jalgpalliliigadesse kuuluvate 5–19-aastaste noorte protsent aastatel 1980–1995 üle kolme korra. Teisest küljest jäi nii SGMA kui NSGA andmetel jalgpalliharrastajate osakaalu kasv elanikkonnas pärast 1990. aastat seisma ja seda eriti noorukite hulgas. Vt ka *Youth Indicators 1996: Trends in the Well-Being of American Youth* (Washington, D.C.: National Center for Education Statistics, 1996), Indicator 41.
50. Sporditarvete Tootjate Assotsiatsiooni optimistlik aruanne *Gaining Ground: A Progress Report on Women in Sports, 1998* kinnitab (lk 3), et "naiste seas ei ole spordiga sageli tegelejate protsent üldkokkuvõttes eriti muutunud, erandiks on vanuserühm 6–11 eluaastat". Tegelikult selgub aruandest, et regulaarselt spordiga tegelevate 25–35-aastaste naiste osakaal langes 8,3%lt (1987) 5,8%le (1997). On saatuse iroonia, et need, kelle kaitseks haridusseaduse muudatusseaduse IX jagu vastu võeti, tegelevad täiskasvanuks saades spordiga vähem kui nende vanemad sookaaslased.
51. Pärast terviseklubide liikmete arvu kiiret kasvu 1980. aastate alguses (Rahvusvahelise Tervise-, Reketimängu- ja Spordiklubide Assotsiatsiooni andmetel) suurenes nende hulk 1000 täiskasvanu kohta 1987. aasta 80-lt 1995. aastaks 102ni. Need arvud kattuvad peaaegu täielikult DDB Needhami elustiili uuringute andmetega inimeste kohta, kes külastasid viimase aasta jooksul terviseklubi üheksa korda või rohkem. SMGA uuring, milles arvestati kõiki neid, kes kas või üheainsa korra aasta jooksul terviseklubi külastasid, näitas, et aastatel 1987–1997 lisandus selliseid inimesi 51%.
52. Selles ja eelmises lõigus esitatud andmed pärinevad DDB Needhami elustiili uuringutest. Aastal 1998 korraldatud küsitluse kohaselt mängis 29% ameeriklastest eelnenud aasta jooksul vähemalt üheksa korda kaarte; terviseklubisid vähemalt sama palju kordi külastanute osakaal oli 9%. Isegi kõrgharidusega 20–29-aastased üksi elavad inimesed käisid iga kolme kaardimängu kohta kõigest neli korda terviseklubis. Tervisejooksu ning terviseklubide ja aeroobikatundide külastuste koguarv ajavahemikul 1989–1999 ei muutunud. Käimise populaarsuse tõus langeb tervenisti üle 50-aastaste ameeriklaste arvele. Kõik neli uuringuseeriat kinnitavad, et käimine on muutunud eakamate seas järjest menukamaks.
53. Kasvumise kohta vt K. M. Flegal jt, "Overweight and Obesity in the United States: Prevalence and Trends, 1960–1994", *International Journal of Obesity and Related Metabolic Disorders* 22 (jaanuar 1998), lk 39–47, ning Ali H. Mokdad jt, "The Spread of the Obesity Epidemic in the United States, 1991–1998", *Journal of the American Medical Association* 282 (27. oktoober 1999), lk 1519–1522.
54. NSGA andmed näitavad, et keeglimängijate arv kasvas aastatel 1986–1997 umbes 6%. Võrdluseks, SGMA andmetel oli kasv 1%, kuid NHISi ja DDB Needhami andmetel vähenes see vastavalt 1% ja 6%. Lühidalt, keegliharrastajate hulk on suutnud (erinevalt enamikust teistest spordialadest) elanikkonna kasvuga enam-vähem sammu pidada.
55. NSGA, SGMA ja DDB Needhami elustiili uuringute analüüs autorilt. Käimine, ujumine, aeroobika ja jalgrattasport on levinumad kui teised füüsilised tegevused ning kalapüük sama levinud, kuid oma populaarsust kaotamas. Korvpall ja piljard on populaarsuselt järgmised, kuid nende harrastajate hulk ulatub ainult kolmveerandini keeglimängijate hulgast.
56. DDB Needhami elustiili uuringute analüüs autorilt. 1996. aasta uuringu järgi mängisid kahekümnendates eluaastates ameeriklased keeglit keskmiselt 2,4 korda aastas ja käisid rulluisutamas keskmiselt 1,7 korda aastas. "Kosmilise keegli" kohta vt Lisa Chadderdon, "AMF Is on a Roll", *Fast Company*, september 1998, lk 132.
57. Ameerika Keeglikongressi andmed.
58. [illegible] vähemalt korra aastas keeglit mänginute kohta pärineb väljaandest *Statistical Abstract of the United States: 1998*, tabelid 437 ja 265. Teised allikad hindavad vähemalt korra aastas keeglit mänginute arvu mõnevõrra väiksemaks (54 miljonit). The Committee for the Study of the American Electorate, "Turnout Dips to 56-Year Low" (Washington, D.C.: CSAE, 5. november 1998), www.epn.org/csae/cgans4.html andmetel hääletas 1998. aastal 72,5 miljonit ameeriklast.
59. Hobuste ja hurtade võiduajamistel osalemise ning jai-alai populaarsus langes tunduvalt seoses hasartmängude ulatusliku legaliseerimisega 1980. aastatel ning neid andmeid ei ole joonisele 27 lisatud. Näib, et me mängime hasartmänge üha sagedamini üksinda. Roperi küsitlused, milles arvestati hooajaliste erinevustega ning päriti inimestelt, kas nad on viimase nädala jooksul käinud mõnda spordivõistlust vaatamas, näitasid, et selliste ameeriklaste osakaal kasvas 9%lt 1970. aastate alguses ligikaudu 10–12%ni 1980ndate lõpul. Aastal 1993 korraldatud küsitlus näitas, et inimesi, kes vaatavad sporti televiisorist, on 3–5 korda rohkem kui inimesi, kes käivad pealtvaatajana spordivõistlustel; vt *Public Perspective* 5 (märts/aprill 1994), lk 98. Professionaalsete spordisündmuste (ja poolprofessionaalsete võistluste, nagu kolledžijalgpall ja -korvpall) pealtvaatajate arvu kasv on jäänud osalt märkamatuks, sest amatöörspordivõistluste (näiteks keskkooli ameerika jalgpalli ja keskkoolikorvpalli) pealtvaatajaskond on kahanenud – tõenäoliselt peegeldab selline üldine kogukondliku sidususe üldist vähenemist.
60. DDB Needhami 1997.-1998. aasta elustiili uuringute avaldamata analüüsides leidis Thad Williamson (Department of Government, Harvard University, 1999), et kui vanuse, soo, hariduse, majandusliku olukorra, perekonnaseisu ja vanemliku staatuse ning üldise vabaaja-aktiivsusega seotud tegurite mõju kõrvaldada, siis on spordisündmustele vahetu kaasaelamine ja kodanikuosalus omavahel positiivselt seotud, kuid spordivõistluste jälgimise "kodanikuaktiivsust soodustav" mõju näib piirduvat *amatöör*spordiga, nagu *Little League*, keskkooli ameerika jalgpall ja kolledžijalgpall.
61. DDB Needhami elustiili uuringute analüüs autorilt.
62. DDB Needhami elustiili uuringute analüüs autorilt. Rahvusliku kunsti toetamise küsitlustes (*National Endowment for the Arts*), milles uuriti inimeste osavõttu kunstielust, selgus, et kui 1982. aastal oli elu jooksul mõnes muusikatunnis osalenud inimeste osakaal 47%, siis 1992. aastaks oli see langenud 40%ni.
63. *Music USA 1997* (Carlsbad, Calif.: National Association of Music Merchants, 1997), lk 37–38.

[illegible] PEATÜKK: ALTRUISM, VABATAHTLIKUD JA HEATEGEVUS

1. Robert B. Westbrook, *John Dewey and American Democracy* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1991), lk 164. Vt ka Theda Skocpol, "America's Voluntary Groups Thrive in a National Network", *The Brookings Review* 15 (sügis 1997), lk 18–19. Ma olen tänulik Gerald Gammile ja Celia Borensteinile Providence'i loo eest.
2. Everett Carll Ladd, *The Ladd Report* (New York: Free Press, 1999), lk 131–145.
3. Andrew Carnegie, "Wealth", *North American Review* 148 (juuni 1889), lk 653–664.

4. F. Emerson Andrews, *Philantropic Giving* (New York: Russell Sage Foundation, 1950), lk 141. Filantroopia prof… seerumine 20. sajandi lõpul kiirenes, näiteks Rahakogumiskampaaniate Juhtide Rahvusliku Ühingu (*National … Fund Raising Executives*) liikmete arv aastatel 1979 (1900 liiget) kuni 1997 (18 800 liiget) kümnekordistus.
5. *The Chronicle of Philanthropy*, 30. oktoober 1997; Debra Blum, "United States Has 7 Charities per 10,000 People, … Shows", *The Chronicle of Philanthropy*, 7. august 1997. Uute organiseerunud heategevusühenduste buumi saab … uute maksuseadustega.
6. Tocqueville, *Democracy in America*, lk 526. Eelmise lõigu allikad: vabatahtlikkus: Hodgkinson ja Weitzman, … *Volunteering* 1996, lk 3; nad leiavad, et mitteformaalne abistamine – kuigi selle sagedus võib-olla alahinnatud … dustab kogu vabatahtlikust tegevusest alla veerandi. Filantroopia: Ann E. Kaplan, toim., *Giving USA 1998* (New … AAFRC Trust for Philanthropy, 1998). Doonorlus: E. L. Wallace jt, "Collection and Transfusion of Blood and Blood … ponents in the United States, 1992", *Transfusion* 35 (oktoober 1995), lk 802–812. Harrise küsitlus nr 88 (24. detsembe… näitas, et 76% veredoonoritest märkis vere loovutamise põhjuseks "soovin teisi aidata". 1989. aasta uuring: Lichar… Jane Allyn Piliavin ja Vaughn R. A. Call, "Giving Time, Money, and Blood: A Comparative Analysis" (Madison, Wis.: University of Wisconsin, 1998). Inimeste soov jätta endast tegelikust altruistlikum mulje on kõiki kolme hinnan… paisutanud, kuid nende suhteline võrdlus peab tõenäoliselt paika.
7. *Giving and Volunteering: 1996*, lk 35–38 ning Jane Allyn Piliavin ja Hong-Wen Charng, "Altruism: A Review of Recent … Theory and Research", *Annual Review of Sociology* 16 (1990), lk 27–65, eriti lk 56.
8. Järgnevaid üldistusi on teaduskirjanduses korduvalt esitatud ning neid toetavad ka DDB Needhami elustiili uuring … ning Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute analüüs ning raamatus *Giving and Volunteering* … küsitlusandmed aastast 1996.
9. Paul G. Schervish ja John J. Havens, "Do the Poor Pay More? Is the U-Shaped Curve Correct?", *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 24 (kevad 1995), lk 79–90.
10. DDB Needhami elustiili uuringute ning Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute analüüs … (DDB Needhami elustiili uuringute kohaselt oli regulaarne veredoonorlus maapiirkondades pisut vähem levinud … suurlinnades, kuid enamik teisi allikaid seda ei kinnita.) Asumi suurusest sõltuvaid erinevusi altruismis … Charles Korte ja Nancy Kerr, "Responses to Altruistic Opportunities in Urban and Nonurban Settings", *Journal of … Psychology* 95 (aprill 1975), lk 183–184; James S. House ja Sharon Wolf, "Effects of Urban Residence on Interpersonal … and Helping Behavior", *Journal of Personality and Social Psychology* 36 (1978), lk 1029–1043; Thomas C. Wilson, "Settlement … Type and Interpersonal Estrangement: A Test of the Theories of Wirth and Gans", *Social Forces* 64 (september 1985), … 139–150; Nancy Mehrkens Sleblay, "Helping Behavior in Rural and Urban Environments: A MetaAnalysis", *Psychol… gical Bulletin* 102 (november 1987), lk 346–356; Jane Allyn Piliavin, "Why Do They Give the Gift of Life? A Review … Research on Blood Donors Since 1977", *Transfusion* 30 (juuni 1990), lk 444–459; David Horton Smith, "Determinants … Voluntary Association Participation and Volunteering: A Literature Review", *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* … (sügis 1994), lk 243–263, ning Julian Wolpert, *Patterns of Generosity in America: Who's Holding the Safety Net?* (New … Twentieth Century Fund Press, 1993).
11. Vanuse, filantroopia ja vabatahtlikkuse seoseid käsitlevad peale DDB Needhami elustiili uuringute ning Roperi … kondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute analüüsi ka sari *Giving and Volunteering*; Charles T. Clotfelter, *Federal … Policy and Charitable Giving* (Chicago: University of Chicago Press, 1985); Anne Statham ja Patricia Rhoton, "Mature … Young Women's Volunteer Work, 1974–1981" (Columbus, Ohio: Center for Human Resource Research, Ohio State Uni… versity, veebruar 1986); Richard B. Freeman, "Working for Nothing: The Supply of Volunteer Labor", National Bureau … Economic Research, dokument nr 5435 (Cambridge, Mass.: National Bureau of Economic Research, jaanuar 1996); … Wilson ja Musick, "Who Cares?". Mulle ei paku filantroopia huvi mitte niivõrd mittetulundussektori tugi… kuivõrd altruismi ja sotsiaalse kapitali indikaatorina tavaliste ameeriklaste hulgas, seetõttu ei ole ma … rikaste tehtud annetustele, kuigi Boston College'i sotsioloogi Paul Schervishi juhtimata töö andmetel moodustavad … rikaste heategevuslikud annetused üha suurema osa Ameerika filantroopiast. Teresa Odendahl (*Charity Begins at … Generosity and Self-Interest Among the Philanthropic Elite* [New York: Basic Books, 1990]) ja Francie Ostrower (*Why … Wealthy Give: The Culture of Elite Philanthropy* [Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1995]) näitavad, et see … määral rikkad annetavad, sõltub otsustavalt sotsiaalse kapitali hulgast nende seas.
12. Töö ja vabatahtlikkuse kohta vt David Horton Smith, "Determinants of Voluntary Association Participation and Volun… teering"; Richard B. Freeman, "Working for Nothing", ja Lewis M. Segal, *Four Essays on the Supply of Volunteer Labor … and Econometrics* (PhD väitekiri, Northwestern University, 1993). Nii DDB Needhami elustiili uuringud kui ka Roperi … ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringud kinnitavad, et osaajatöötajate seas on vabatahtlikkuse määr… kui täisajaga töötajate ja palgatööl mittekäivate inimeste hulgas.
13. *Giving and Volunteering 1996*, lk 6. Selle allika kinnitusel (nr 4 lk 131) ennustab inimeste vabatahtlikkust ülekaalukalt … ge paremini see, kui tugevalt nad on kogukondlike ühenduste kaudu mitteformaalsete sidemete abil teistega seotud.
14. Joonis 28 ja sellega kaasnev arutelu põhineb DDB Needhami elustiili uuringute analüüsil. Sarjas *Giving and Volunteering* … leiduvad Gallupi *Independent Sector*'i küsitluste andmed kinnitavad neid järeldusi.
15. DDB Needhami elustiili uuringute analüüs autorilt. See seos jääb püsima ka siis, kui kõigi muude demograafiliste … tegurite mõju hoolikalt kõrvaldada.
16. John Wilson ja Marc Musick, "Who Cares?" ning John Wilson ja Marc Musick, "Attachment to Volunteering", *Sociol… gical Forum* 14 (juuni 1999), lk 243–272. Ka perekondlikud sidemed, mis on sotsiaalse kapitali üks erivorme, ennustav… vabatahtlikkust väga hästi. Vabatahtlikkus nagu ka spontaanne abistamine on perekondlik nähtus. Vt *Giving and Volun… teering 1996*, nr 4 lk 90; Freeman, "Working for Nothing", lk 8–9.
17. *Giving and Volunteering 1996*, nr 4 lk 92–95. Richard D. Reddy ("Individual Philanthropy and Giving Behavior" väljaandes … *Participation in Social and Political Activities*, toim. David Horton Smith ja Jacqueline Macaulay [San Francisco: Jossey-Bass, 1980], lk 370–399) võtab kokku aastatel 1957–1975 tehtud seitse uuringut: mida aktiivsemalt osaletakse ühenduste … vuses, seda rohkem annetatakse. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute andmed heategevuslike … annetuste kohta kinnitavad seda järeldust. Mitmekordne regressioonanalüüs näitab, et kõige paremini ennustab … tamist kodanikuosalus (eriti just iseroll ühendustes ja koosolekutel käimine) ning sellele järgnevad sünniaasta ja haridus.
18. DDB Needhami elustiili uuringute kohaselt on 15% regulaarsetest kirikuskäijatest ja/või ühenduste koosolekutel … lejatest veredoonorid; mitteliikmete hulgas on doonorite osakaal alla 10%. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suund…

…muste uuringute järgi on 20% inimestest, kes on olnud mõne kohaliku ühenduse komitee liige või ametnik või osalenud viimase aasta jooksul mõnel avalikul koosolekul, ka oma elus verd andnud; ülejäänud ameeriklaste hulgas on see protsent alla kümne. Nii DDB Needhami kui Roperi küsitluste mitmekordne regressioonanalüüs näitab, et kõige paremini ennustavad doonorlust vanus ja sugu (naised ja eakad loovutavad verd harvemini – eeldatavasti füsioloogilistel põhjusel), täisajaga töötamine (arvatavasti töökohtades toimuvate doonoripäevade tõttu), kirikus ja ühendustes käimine, vabatahtliku tegevuse sagedus, väikelinnas elamine ja haridus – just selles järjekorras. Filantroopia, altruismi ja sotsiaalse kapitali kohta vt Reddy, "Individual Philanthropy and Giving Behavior"; Piliavin ja Charng, "Altruism"; Jane Allyn Piliavin ja Peter L. Callero, *Giving Blood: The Development of an Altruistic Identity* (Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 1991); Amato, "Personality and Social Network Involvement as Predictors of Helping", ning Krzysztof Kaniasty ja Ffran H. Norris, "In Search of Altruistic Community: Patterns of Social Support Mobilization Following Hurricane Hugo", *American Journal of Community Psychology* 23 (august 1995), lk 447–477.

19. Gabriel Berger, *Factors Explaining Volunteering for Organizations in General, and Social Welfare Organizations in Particular* (PhD väitekiri, Brandeis University, 1991), ning Amato, "Personality and Social Network Involvement as Predictors of Helping". Ilma juhusliku ülesandevaliku eksperimentideta, kus osal inimestel palutakse käia kirikus ja osaleda ühenduste tegevuses ning teistel keelatakse seda teha, ei saa me välistada teatava "sotsiaalse kalduvuse" olemasolu, mis seletab annetamise, vabatahtlikkuse ja kogukonnaelus osalemise vahelisi seoseid, kuid üksikasjalikud korrelatsioonianalüüsid näitavad, et see on ebatõenäoline.
20. Vt *Giving and Volunteering 1996* ning Alvin W. Drake, Stan N. Finkelstein ja Harvey M. Sapolsky, *The American Blood Supply* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1982). See, kui "keegi palub", on väga tugev vabatahtlikkusele kallutav tegur … isegi siis, kui ühiskondlike ja isiksuseomaduste mõju välistada. Vt Berger, *Factors Explaining Volunteering*; Freeman, "Working for Nothing", ning Richard B. Freeman, "Give to Charity? – Well, Since You Asked" (Cambridge, Mass.: Harvard University, 1993).
21. Selles lõigus esitatud väidetele leiab kinnitust väljaannetest Wilson ja Musick, "Who Cares?"; Amato, "Personality and Social Network Involvement as Predictors of Helping"; Harvey Hornstein, *Cruelty and Kindness: A New Look at Aggression and Altruism* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1976), eriti lk 133, ning *Giving and Volunteering 1996*, nr 4 lk 88. Viimane allikas (nr 4 lk 129–131) peab nooruses vabatahtlikuna tegutsemist ülekaalukalt kõige tugevamaks täiskasvanuea vabatahtlikkust ennustavaks teguriks (kümnete muude sotsiaalsete ja psühholoogiliste tegurite mõju kõrvaldati). Ühiskondliku sidususe, annetamise ja vabatahtlikkuse vahelised seosed jäävad tugevaks ka siis, kui kõigi asjassepuutuvate demograafiliste tegurite, näiteks hariduse, jõukuse, vanuse, soo, perekonnaseisu ja töö iseloomu mõju kõrvaldati; tegelikult muudavad sotsiaalse sidususe mõõdupuud demograafiliste korrelatsioonide mõju sageli statistiliselt ebaoluliseks. Neid järeldusi (mis põhinevad DDB Needhami elustiili uuringute, Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute ja *Independent Sector*'i uuringute analüüsil, milles on kasutatud hulgaliselt mitmeaspekti… kogukondlikus elus osalemise ja altruistliku käitumise näitajaid) kinnitavad Hausknecht, *The Joiners*, lk 100, 109; Paul R. Amato, "Personality and Social Network Involvement as Predictors of Helping Behavior in Everyday Life", *Social Psychology Quarterly* 53 (märts 1990), lk 31–43; Smith, "Determinants of Voluntary Association Participation and Volunteering"; Jackson jt, "Volunteering and Charitable Giving", ning Wilson ja Musick, "Who Cares?".
22. Ladd, "The Data Just Don't Show Erosion of America's 'Social Capital'", lk 17.
23. Andmed väljaandest *Statistical Abstract of the United States: 1997*.
24. "Tithe: to contribute or pay a tenth part of one's annual income". *The American Heritage Dictionary of the English Language, Third Edition* (New York: Houghton Mifflin Company, 1992).
25. Personaalse filantroopia kõik ajaloolised hinnangud on mõnevõrra ligikaudsed, seepärast on tähtis tugineda pikaajalistele ühtlastele andmeseeriatele. Joonise 3 allikad on esitatud Lisas II. Meie analüüs keskendub elavatelt inimestelt pärit annetustele, sest just nemad puutuvad sotsiaalse kapitali seisukohast kõige rohkem asjasse. Tõik, et heategevusfondide arv on suurenenud ning et jõukad patroonid on hakanud üha sagedamini oma varandust heategevaks otstarbeks pärandama, on aidanud mittetulundussektori rahalist seisu osalt turgutada, kuid selline areng peegeldab pigem hinnatõusu kui muutusi altruismis. Firmade maksude-eelsest kasumist heategevuseks annetatav protsent kasvas 1980. aastate algul järsult ning on pärast seda pidevalt vähenenud. Mitteüksikisikute filantroopia kohta vt *Giving USA: 1998*. Andmed joonisel 31 kajastuva perioodi esimese poole kohta pärinevad sõltumatust allikast *U.S. Treasury Department Report on Private Foundations* (Washington, D.C.: Government Printing Office, 1965), lk 67, mille hinnangul kasvas aastatel 1939–1962 üksikisikute poolt oma korrigeeritud kogutulust heategevuseks annetatud summa protsent 78% võrra. Mitmed sõltumatud allikad kinnitavad joonisel 31 kajastuva perioodi teisel poolel aset leidnud langust: 1) Fileri Komisjoni raport *Giving in America: Toward a Stronger Voluntary Sector* (Washington, D.C.: Commission on Private Philanthropy and Public Needs, 1975), lk 82–83, mille andmetel aastatel 1960–1972 üksikisikute filantroopia vähenes 15% võrra; ning 2) USA tööministeeriumi regulaarne tarbijakulutuste uuring, mille kohaselt leibkondade poolt oma maksudejärgsest tulust heategevuseks annetatav protsent kahanes pisut enam kui 10 aastaga üle viiendiku: 1984.–1985. aasta 3,4%lt 2,7%ni 1996.–1997. aastal. Tehnilistel põhjustel, mida kirjeldavad John ja Sylvia Ronsvalle väljaande *The State of Church Giving through 1995* (Champaign, Ill.: empty tomb, 1997) 6. peatükis, võivad joonisel 31 kasutatud *Giving USA* andmed 1967. aastast alates toimunud langust *alahinnata*, kuid siinkohal ma aktsepteerin neid andmeid, pidades neid lihtsalt metodoloogiliselt konservatiivseteks. Kõikumised annetuste tasemes, mis toimusid 1980ndate lõpus, peegeldavad muudatusi maksuseadustes, millega reguleeriti heategevuslike annetustega kaasnevaid maksusoodustusi. Näiteks muudeti kõik annetused 1986. aastal kõigile maksumaksjatele maksuvabaks, kuid see säte tühistati juba samal aastal.
26. Joonise 32 allikad on toodud Lisas II. *Roper Reports 95-4* (New York: Roper Starch Worldwide, 1995) andmetel annetas 57% ameeriklastest viimase 12 kuu jooksul *United Way*'le, 53% kirikutele ja sünagoogidele, 23% mõnele meditsiinilisele heategevusfondile, 16% mõnele noorteühendusele, 7% mõnele keskkonnaorganisatsioonile jne. *United Way* toetajad moodustavad demograafiliselt kirjuma rühma kui teised suuremad annetajate rühmad, mis on sageli koondunud ühte kindlasse ühiskondlikusse nišši. (Näiteks keskkonnaorganisatsioonide toetajad on peamiselt kõrgelt haritud, noorteühenduste toetajad koolieaeliste laste vanemad jne.) Seega annab toetus *United Way*'le üldistest üleriigilistest ilmalikest heategevuslikest suundumustest hea pildi. Joonisel 32 esitatud andmed protestantide annetuste kohta hõlmavad viimmet peavoolu konfessiooni ja Lõuna-Baptistide Kongressi. Pärast 1968. aastat kogutud andmed on põhjalikumad, hõlmates 29 protestantlikku konfessiooni, sealhulgas suuremat osa põhilistest evangeelsetest kogudustest. Need täielikumad andmed viitavad isegi *järsemale* langusele (17% aastatel 1968–1996), kui ilmneb jooniselt 32. Kõik käesolevas osas

käsitletud pikaajaliste andmete kogumid – koguannetused, protestantide annetused, katoliiklaste annetused, annetused *United Way*'le – pärinevad täiesti sõltumatutest allikatest, seega on viimase nelja aastakümne annetamistrendid kokkulangevus eriti veenev.

27. John ja Sylvia Ronsvalle'i (*The State of Church Giving through 1995*, lk 24–27) andmetel vähenes aastatel 1968–1995 mille Evangelistide Rahvuslikku Ühendusse kuuluva kaheksa konfessiooni liikmed oma puhastulust usuühendustele annetasid, 6,1%lt 4,1%le ning osa, mille peavoolu esindavasse Rahvusliku Kristuse Koguduste Nõukogusse kuuluva kaheksa konfessiooni liikmed oma puhastulust usuühendustele annetasid, 3,3%lt 2,9%le.
28. Need arvud põhinevad John ja Sylvia Ronsvalle'i teoses *The State of Church Giving through 1995* toodud põhjalikel tel, 29 protestantlikku konfessiooni hõlmavatel andmetel, mida on täiendatud uue informatsiooniga John ja Sylvia Ronsvalle'i teosest *The State of Church Giving through 1997* (Champaign, Ill.: empty tomb, 1999), lk 42.
29. See arv on saadud joonise 32 põhjal; peaaegu identset, 57%st langust aastatel 1963–1984 näitavad katoliiklaste poolt sissetulekust annetatava protsendi kohta ka John ja Sylvia Ronsvalle ("A Comparison of the Growth in Church Contributions with United States Per Capita Income" väljaandes *Yearbook of American and Canadian Churches: 1989*, toim. Constant H. Jacquet Jr. [Nashville, Tenn.: Abingdon Press, 1989], lk 275). Peter Dobkin Hall ja Colin B. Burke ("Voluntary, Nonprofit, and Religious Entities and Activities" väljaandes *Historical Statistics of the United States: Millennial Edition* [New York: Cambridge University Press, 2000]) esitavad andmed filantroopia kohta roomakatoliku kirikus aastatel 1929–1998. Nende andmed, mis ei ole meie andmetega aastatest 1960–1989 küll otseselt võrreldavad, näitavad, et annetused ühe katoliiklase kohta (protsendina keskmisest rahvuslikust tulust ühe inimese kohta) vähenesid aastatel 1929–1945 49% võrra ning taastusid ajavahemikul 1945–1960 7% võrra. Seega näib, et annetamise aktiivsus (protsendina sissetulekust) on järginud katoliiklaste ja protestantide seas 20. sajandi viimasel seitsmel aastakümnel enam-vähem ühesugust trajektoori – see langes pärast Suure depressiooni ajal, tõusis pärast sõda tagasihoidlikult ning hakkas alates 1960. aastast pidevalt langema.
30. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute ja Yankelovich Partners Inc.-i poolt lahkelt jagatud Yankelovich Monitori uuringute tulemuste analüüs autorilt. Roperi uuringutes esitati osalejatele terve rida tegevusi, mis ulatusid "hambaarsti juures käimisest" "videokasseti laenutamiseni". Ühe tegevusena oli mainitud ka "tegin heategevusliku annetuse". Küsitletavatel paluti märkida, milliseid nendest ettevõtmistest nad on "isiklikult viimase kuu jooksul teinud". Hooajaliste kõikumiste vältimiseks viidi uuring alati läbi oktoobris. Yankelovichi uuringutes küsitleti inimeste käest, milliste religioossete tegevustega nad "tegelevad vähemalt aeg-ajalt" – variantide hulgas on näiteks pühakoja külastamine, piibli lugemine, vabatahtlik tegevus, palvetamine jt. Need andmed langevad üldjoontes kokku väljaandes *Giving and Volunteering in the United States, 1999* (Washington, D.C.: Independent Sector, 2000) esitatud tulemustega, kuigi neid küsitlusi viiakse läbi alles alates 1987. aastast.
31. Hinnangud religioosse sektori kohta pärinevad teosest John ja Sylvia Ronsvalle, *The State of Church Giving through 1995*, lk 48–49; hinnangud *United Way*'le tehtud annetuste ja annetuste kogusumma kohta põhinevad autori arvutustel, mis aluseks on *United Way*'lt ning väljaandest *Giving USA* saadud andmed.
32. Wuthnow, *The Crisis in the Churches*.
33. Greeley ja McManus, *Catholic Contributions*, lk 63.
34. Robert Wuthnow, "The Changing Character of Social Capital in the United States" väljaandes Putnam, *Dynamics of Social Capital in Comparative Perspective*, ning Diane Colasanto, "Voluntarism: Americans Show Commitment to Helping Those in Need", *Gallup Report* (november 1989), lk 19. Seevastu mitmed muud allikad *ei* kinnita keskmise vabatahtliku tegevuse aktiivsuse suurenemist. *Giving and Volunteering in the United States, 1999*, mis põhineb *Independent Sector*'i kahe aasta tagant läbi viidavatel uuringutel, näitab, et nädalas keskmiselt vabatahtlikule tööle pühendatud tundide arv on viimasel ajal mõõdukalt ja pidevalt langenud – 2,1 tunnilt 1987. aastal 1,9 tunnini 1999. aastal. Selle peapõhjuseks on regulaarse vabatahtliku töö asendumine ebaregulaarse või hajusa vabatahtliku tegevusega. Viimasel kolmel uuringul on sotsiaalpsühholoogid korraldanud arvukalt uuringuid "spontaanse abistamise" kohta, nagu kaotatud aegade tagastamine, võõrastele abi pakkumine jm. Nancy Mehrkens Steblay on vaadelnud oma raamatus "Helping Behavior in Rural and Urban Environments" 65 sellist uuringut ning leidnud, et linnades on abistamine aja jooksul vähenenud ning väljaspool linnu ei ole seda langust korvavat tõusu toimunud.
35. "Regulaarne" tähendab kirikus käimist vähemalt kord nädalas *ja* vähemalt kord kuus mõne klubi koosolekul käimist. Selles tähenduses regulaarselt kogukonnaelus osalevate inimeste osakaal vähenes 1975. aasta 22%lt 1999. aastaks 9%ni ning nende osakaal, kes ei käinud *kunagi* ei kirikus ega ka klubide koosolekutel, kasvas 11%lt 20%ni. Regulaarsete kirikus- ja klubiskäijate hulgas tõusis vabatahtliku töö sagedus 15 korralt aastas 24 korrani aastas; nende hulgas aga, kes käinud kunagi ei kirikus ega klubis, tõusis see näitaja 0,8 korralt 2,8 korrani aastas.
36. Wilsoni ja Musicki andmetel ("Attachment to Volunteering", *Giving and Volunteering in the United States, 1999*, lk 1) tegi 41% nendest, kes olid 1999. aastal enda sõnul vabatahtlikuna tegutsenud, "pühendasid sellele aega üksnes episoodiliselt ja pidasid seda ühekordseks tegevuseks".
37. Joonised 35 ja 36 põhinevad DDB Needhami elustiili uuringute tulemuste analüüsil. Arvud on saadud järgmiselt: leiti vabatahtliku töö või kogukonnaprojektides osalemise iga-aastase sageduse regressioonanalüüs vanuserühmade lõikes, korrutati tulemus 23 aastaga ning jagati algse skooriga. Keskmise skoori muutus aastatel 1975/76 kuni 1997/98 – ehk isegi lihtsalt vabatahtlike osakaalu muutus – on igas vanuserühmas sisuliselt sama. Mõlemal joonisel on üksikute inimeste ja abieluinimeste andmed kokku pandud, kuid kõigis vanuserühmades ilmneb sama pilt ka siis, kui neid eraldi vaadata. Üle 60-aastaste inimeste seas töötavad üksikud inimesed sagedamini vabatahtlikuna kui abielus inimesed, seevastu keskealiste hulgas töötavad üksikud inimesed vabatahtlikuna vähem. Oletatavasti abistavad vanemad inimesed teisi selleks, et oma sotsiaalsest üksindustundest üle saada, kuid keskealiste inimeste hulgas on vabatahtlik töö perekondlike sidemetega kaasnev kõrvalnähtus. Kuigi *Independent Sector*'i väljaandes *Giving and Volunteering* esitatud andmed ajavahemikul 1987–1999 iga kahe aasta tagant tehtud küsitluste kohta on kõikuvamad ja ebastabiilsemad kui DDB Needhami tulemused, viitavad ka need vabatahtlikkuse populaarsuse tõusule üle 45-aastaste hulgas (eriti 55–75-aastate seas), seevastu alla 45-aastaste seas on kasv olnud väike või olematu.
38. Rahvusliku Tuletõrje Ühenduse (*National Fire Protection Association*) andmetel langes vabatahtlike tuletõrjujate arv 1983. aasta 884 600 inimeselt 1997. aastaks 803 350 inimeseni, kuid professionaalide hulk kasvas samal ajal 226 600lt 293 700ni. Suuremat osa vähem kui 50 000 elanikuga kogukondadest kaitsevad tuletõrjujad meeskonnad. Väljaande *Comprehensive Report on Blood Collection and Transfusion in the United States in 1997* (Bethesda, Md.: National Blood Data Resource Center, mai 1999), lk 29 andmetel vähenes veredoonorlus ühe inimese kohta aastatel 1997–1999

umbes 20% võrra (see ei hõlma kindlale isikule suunatud vereannetusi). Nende inimeste osakaal, kes kinnitasid, et vere annetamine on üks võimalus AIDSi saada, langes 48%lt 1989. aasta augustis 24%ni 1995. aasta juunis (*Public Opinion Online* [Roper Center at University of Connecticut, Storrs], andmekogud nr 0126019 ja 0197588). Andmed aastatest 1979–1987, mis ei ole küll otseselt hilisemate andmetega võrreldavad, viitavad doonorluse populaarsuse tõusule, kuid pärast 1987. aastat toimunud langus on olnud suurem kui sellele eelnenud tõus. Viimase veerandsajandi uuringud on pidevalt näidanud, et doonorlus väheneb järsult pärast 50. eluaastat, seega sai langus alguse siis, kui doonorite rida-dest kadusid 1937. aastal sündinud inimesed (viimased, kes esindavad – 14. peatüki väljendit kasutades – "pikaaegset kodanikupõlvkonda"). Doonorluse vähenemise põlvkondlike tegurite kohta vt ka Eric Nagourney, "Blood Shortage; Answers Scarce, Too", *New York Times*, 5. oktoober, 1999, lk D8.

39. Kristin A. Goss, "Volunteering and the Long Civic Generation", *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 28 (1999), lk 378–415. Vt ka Susan Chambré, "Volunteerism by Elders: Past Trends and Future Prospects", *Gerontologist* 33 (aprill 1993), lk 221–228.
40. Robinson ja Godbey, *Time for Life*; John P. Robinson, Perla Werner ja Geoffrey Godbey, "Freeing Up the Golden Years", *American Demographics*, oktoober 1997, lk 20–24.
41. Kui vanuse, hariduse, aasta, soo, sissetuleku, kirikus ja klubi koosolekutel käimise sageduse, perekonnaseisu ja vanemliku staatuse mõju kõrvaldada, korreleerub vabatahtlikkus *positiivselt* huviga poliitika vastu ja *negatiivselt* väitega "ausaid mehi ei valita" nõustumisega. Aktiivsetest vabatahtlikest 58% protsenti kinnitab, et huvitub poliitikast, mittevabatahtlike seas on neid 41%. Ainult 42% aktiivsetest vabatahtlikest on nõus väitega "ausaid mehi ei valita", mittevabatahtlike seas on selliseid inimesi 49%. Säärane positiivne korrelatsioon vabatahtlikkuse ja poliitilise osaluse vahel on püsinud kogu viimase veerandsajandi vältel.

8. PEATÜKK: VASTASTIKUNE SEOTUS, AUSUS JA USALDUS

1. David Hume (*A Treatise of Human Nature*, 3. raamat, 2. osa, 5. jagu [1740]), tsiteeritud teosest Robert Sugden, *The Economics of Rights, Co-operation and Welfare* (Oxford: Basil Blackwell, 1986), lk 106.
2. Michael Taylor, *Community, Anarchy, and Liberty* (New York: Cambridge University Press, 1982), lk 28–29. Vt ka Alvin W. Gouldner, "The Norm of Reciprocity: A Preliminary Statement", *American Sociological Review* 25 (aprill 1960), lk 161–178.
3. Tocqueville, *Democracy in America*, lk 525–528.
4. Francis Fukuyama, *Trust* (New York: Free Press, 1995); Rafael La Porta, Florencio Lopez-de-Silanes, Andrei Shleifer ja Robert W. Vishny, "Trust in Large Organizations", *American Economic Review Papers and Proceedings* 87 (mai 1997), lk 333–338; Stephen Knack ja Philip Keefer, "Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-country Investigation", *Quarterly Journal of Economics* 112 (1997), lk 1251–1288, ning Kenneth J. Arrow, "Gifts and Exchanges", *Philosophy and Public Affairs* 1 (suvi 1972), lk 343–362.
5. Ichiro Kawachi, Bruce P. Kennedy ja Kimberly Lochner, "Long Live Community: Social Capital as Public Health", *The American Prospect*, november/detsember 1997, lk 56–59.
6. Tõendeid selle kohta, et üldistatud sotsiaalne usaldus (usaldus vastupidiste tõendite puudumise korral) ei ole seotud kergeusklikkusega (usaldusega vastupidiste tõendite esinemise korral) esitab Julian B. Rotter, "Interpersonal Trust, Trustworthiness, and Gullibility", *American Psychologist* 35 (jaanuar 1980), lk 1–7.
7. Olen tänulik Russell Hardinile, et ta selle olulise erinevuse sisu mulle lahti seletas. Vt tema "Street Level Epistemology of Trust", *Politics & Society* 21 (detsember 1993), lk 505–529.
8. Diego Gambetta, "Can We Trust Trust?" väljaandes *Trust: Making and Breaking Cooperative Relations*, toim. Diego Gambetta (Oxford: Blackwell, 1988), lk 221.
9. Marc Granovetter, "Economic Action and Social Structure: The Problem of Embeddedness", *American Journal of Sociology* 91 (november 1985), lk 481–510; Coleman, *Foundations*, lk 300–321; Putnam, *Making Democracy Work*, 6. ptk; Margaret Levi, "Social and Unsocial Capital: A Review Essay of Robert Putnam's *Making Democracy Work*", *Politics & Society* 24 (märts 1996), lk 45–55; Edward Glaeser, David Laibson, Jose Scheinkman ja Christine Soutter, "What Is Social Capital? The Determinants of Trust and Trustworthiness", National Bureau of Economic Research, dokument nr 7216 (Cambridge, Mass.: National Bureau of Economic Research, juuli 1999).
10. Bernard Williams, "Formal Structures and Social Reality" väljaandes Gambetta, *Trust*, lk 3–13; Ronald S. Burt ja Marc Knez, "Trust and Third-Party Gossip" väljaandes *Trust in Organizations*, toim. Roderick M. Kramer ja Tom R. Tyler (Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications, 1996), lk 68–89. See vahetegemine õhukese ja "paksu" usalduse vahel on sarnane (kuid mitte identne) eraldusjoonega, mille Toshio Yamagishi ja Midori Yamagishi tõmbavad oma artiklis "Trust and Commitment in the United States and Japan", *Motivation and Emotion* 18 (juuni 1994), lk 129–66 "usalduse" ja "pühendumise" vahele.
11. Rotter ("Interpersonal Trust, Trustworthiness, and Gullibility", lk 2) defineerib "üldistatud teist" kui "isikut või rühma, kellega inimesel puudub lähem isiklik kogemus". Neljakümne kolmes osariigis, mille kohta andmed on olemas, on organisatsioonilise tiheduse (Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste küsitluste andmed) ja ühiskondliku usalduse (üldise ühiskonnauuringu ja DDB Needhami elustiili uuringute andmed) korrelatsioon $R^2 = 0{,}52$.
12. "Paks usaldus" ja "õhuke usaldus" esindavad kontiinumi äärmusi – "paks usaldus" tähistab väikese raadiusega usaldust, mis hõlmab ainult usaldajale sotsioloogilises mõttes lähedasi inimesi; "õhuke usaldus" viitab seevastu suure raadiusega usaldusele, mis hõlmab ka kodanikke, kes seisavad usaldajast sotsiaalselt kaugemal.
13. Wendy M. Rahn ja John E. Transue, "Social Trust and Value Change: The Decline of Social Capital in American Youth, 1976–1995", *Political Psychology* 19 (september 1998), lk 545–565, tsitaat lk 545.
14. Selles lõigus esitatud üldistuste kohta toovad tõendeid John Brehm ja Wendy Rahn, "Individual-Level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital", *American Journal of Political Science* 41 (juuli 1997), lk 999–1023; Eric Uslaner, "Faith, Hope, and Charity: Trust and Collective Action" (College Park: University of Maryland, 1995); John T. Scholz, "Trust, Taxes, and Compliance" väljaandes *Trust and Governance*, Russell Sage Foundation Series on Trust, 1. kd, toim. Valerie A. Braithwaite ja Margaret Levi (New York: Russell Sage Foundation, 1998), lk 135–166; Young-dahl Song ja Tinsley E. Yarbrough, "Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey", *Public Administration Review* 38 (september/oktoober 1978), lk 442–452; Steven M. Sheffrin ja Robert K. Triest, "Can Brute Deterrence Backfire? Perceptions and Attitudes in Taxpayer Compliance" väljaandes *Why People Pay Taxes: Tax Compliance and Enforcement*, toim. Joel Slemrod (Ann

Arbor: University of Michigan Press, 1992), lk 193–218; John T. Scholz ja Mark Lubell, "Trust and Taxpaying: Testing the Heuristic Approach to Collective Action", *American Journal of Political Science* 42 (aprill 1998), lk 398–417; Stephen Knack, "Civic Norms, Social Sanctions, and Voter Turnout", lk 145; Rotter, "Interpersonal Trust, Trustworthiness, and Gullibility", ning Roperi 1991. aasta küsitlustulemuste avaldamata analüüs Robert B. Smithilt; ma olen tänulik dr Smithile loa eest seda analüüsi kasutada. Sama küsitluse üksikasju käsitleb *Public Attitude Monitor 1991* (Wheaton, Ill.: Insurance Research Council, 1991). DDB Needhami elustiili uuringu kohaselt seostub ühiskondlik usaldus – kui mitmesuguste demograafiliste tegurite mõju kõrvaldada – sagedase klubikoosolekutel ja jumalateenistustel käimisega ning ka lehtimisest sagedasema veredoonorlusega.

15. Käimas on elav arutelu nende tegurite vaheliste põhjuslike noolte suuna üle. See vaidlus on väga oluline, kuid nii teoreetilises kui empiirilises mõttes üpris keerukas. Siinse käsitlusega on see teema siiski vaid põgusalt seotud. Üks neist esimese sammu nende küsimuste eksperimentaalse uurimise suunas on astunud Glaeser, Laibson, Scheinkman ja Soutter oma artikliga "What Is Social Capital?".
16. Ühiskondlik ja poliitiline usaldus korreleeruvad omavahel tegelikult nii inimeseti, riigiti kui ka eri aegadel, kuid siaalteadlased on kaugel üksmeelest küsimuses, miks see nii on. Mõned usuvad, et mõlemat aitab seletada inimeste kaasasündinud kalduvus kergeusklikkusele. Mõned usuvad, et mõlemat mõjutavad samad asjad – jõukus, valitsuse töö tõhusus või mis iganes. Mõned usuvad, et üks viib keeruka põhjuslikkuse ahela kaudu teiseni; näiteks võib valitsuse ühiskondlik usaldus viia poliitilise konfliktini, mis vähendab valitsuse töö tõhusust, mis omakorda vähendab usaldust valitsuse vastu. Erinevatest seisukohtadest annavad ülevaate Levi ja Braithwaite, *Trust and Governance*; Susan Pharr ja Robert D. Putnam, toim., *What's Troubling the Trilateral Democracies?* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2000); Robert Wuthnow, "The Changing Character of Social Capital in the United States"; Brehm ja Rahn, "Individual-Level Evidence"; Tom W. Smith, "Factors Relating to Misanthropy in Contemporary American Society", *Social Science Research* 26 (juuni 1997), lk 170–196, ning Ken Newton, "Social and Political Trust" väljaandes *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government*, toim. Pippa Norris (Oxford: Oxford University Press, 1999).
17. Empiirilisi tõendeid selle kohta, et see küsimus mõõdab usaldust võõraste vastu, esitab Eric Uslaner, *Moral Foundations of Trust* (ilmumas).
18. Kenneth Newton, "Social Capital and Democracy", *American Behavioral Scientist* 40 (märts/aprill 1997), lk 575–586.
19. GSSi ja DDB Needhami elustiili küsitluste tulemuste analüüs autorilt; teiste demograafiliste tunnuste mõju on hoidt kõrvaldatud. GSSi sõltumatu analüüs kinnitab neid tulemusi; vt Smith, "Factors Relating to Misanthropy".
20. Käesolevas lõigus esitatud üldistustele pakuvad kinnitust *Uniform Crime Rates for the United States 1997* (Washington, D.C.: Federal Bureau of Investigation, 1998), saadaval aadressil www.fbi.gov/ucr/Cius_97/97crime/97crime.pdf; Brehm ja Rahn, "Individual-Level Evidence"; Alfred DeMaris ja Renxin Yang, "Race, Alienation, and Interpersonal Mistrust", *Sociological Spectrum* 14 (oktoober/detsember 1994), lk 327–349; Tom W. Smith, "Factors Relating to Misanthropy"; Korte ja Kerr, "Response to Altruistic Opportunities in Urban and Nonurban Settings" lk 183–184; Stanley Milgram, "The Experience of Living in Cities", *Science* 167 (märts 1970), lk 1461–1468; Robert B. Smithi avaldamata analüüs, vt 14. märkus, ning Paul Blumberg, *The Predatory Society: Deception in the American Marketplace* (New York: Oxford University Press, 1989), lk 161.
21. Intrigeerivaid tõendeid selle kohta, et üldistatud vastastikusele seotusele antavad hinnangud on täpsed, pakub *Reader's Digest*'i rahastatud rahvusvaheline uuring. Neljateistkümne Euroopa riigi suurlinnade tänavatele jäeti 400 rahakotti, millest igaühes leidus 50 dollarit sularaha ning arvatava omaniku nimi ja aadress. Rahakottide tagastamise määr korreleerus tugevalt (r = 0,67) standardse ühiskondliku usalduse küsimuse keskmise skooriga antud riigis. Teiste sõnadega seal, kus kodanikud kinnitavad, et "enamikku inimesi võib usaldada", on neil üldjoontes õigus, ning seal, kus kodanikud kinnitavad, et "inimeste suhtes tuleks alati äärmiselt ettevaatlik olla", on neil samuti õigus. Selle paeluva uuringu tulemusi kirjeldavad Knack ja Keefer, "Does Social Capital Have an Economic Payoff?", lk 1257.
22. Sotsiaalpsühholoogid on leidnud tõendeid selle kohta, et ühiskondlik usaldus on *nii* inimpsüühika enam-vähem püsiv biilne omadus *kui ka* kognitiivne reaktsioon muutuvatele oludele ja kontekstidele. Vt nt Sharon G. Goto, "To Trust or Not to Trust: Situational and Dispositional Determinants", *Social Behavior and Personality* 24 (1996), lk 119–132. Eric Uslaner väidab oma peatselt ilmuvas raamatus *The Moral Foundations of Trust*, et üldistatud ehk õhuke usaldus võrsub igikestvast optimismist, mis omakorda võrsub lapsepõlvekogemustest.
23. Robert Wuthnow, "The Role of Trust in Civic Renewal", *The National Commission on Civic Renewal*, dokument nr 1 (College Park: University of Maryland, 1997). Glaeser, Laibson, Scheinkman ja Soutter väidavad ("What Is Social Capital?") et standardküsimus ennustab käitumuslikku usaldusväärsust, mitte usaldust.
24. Raamatus *The Cynical Americans: Living and Working in an Age of Discontent and Disillusion* (San Francisco: Jossey-Bass, 1989) kinnitavad Donald L. Kanter ja Philip H. Mirvis, et 72% küsitletud töölistest oli nõus väitega, et "usaldus inimeste vastu ja usk teistesse on üha vähenemas".
25. Lane ("Politics of Consensus", lk 879) ning Niemi, Mueller ja Smith (*Trends in Public Opinion*, lk 303) kinnitavad, et väitega "enamikku inimesi võib usaldada" nõustujate osakaal kasvas 66%lt aastatel 1942–1948 77%ni aastatel 1963–1964 ning langes seejärel aastaks 1966 71%ni ning aastaks 1983 56%ni. Neid andmeid ei saa võrrelda vastustega standardküsimusele, mida igal pool mujal käesolevas raamatus on kasutatud, sest siinses märkuses tsiteeritud küsitlustes esitati inimestele ainult üks fraas "enamikku inimesi võib usaldada", standardküsimuses anti aga inimesele valida kahe vastandi vahel: "enamikku inimesi võib usaldada" ja "inimeste suhtes tuleks alati äärmiselt ettevaatlik olla". Umbes 40% väljendava alternatiivi lisamine vähendab usalduse näitajat umbes 20 protsendipunkti võrra.
26. Joonisel 38 kokku võetud uuringud olid järgmised:

Küsitluse arhiiv	*Periood*	*Usaldus kõige varasemal aastal*	*Usaldus kõige hilisemal aastal*	*Suhteline muutus 10 aasta kohta*
NORC – üldine ühiskonnauuring	1972–1998	48%	39%	–7%
Üleriigiline valimisuuring	1964–1998	55%	40%	–8%
DDB Needhami elustiili küsitlus	1975–1999	42%	29%	–16%
Tuleviku-uuring (*Monitoring the Future*) (keskkooliõpilased)	1976–1996	46%	24%	–23%

Joonise 38 allikaid kirjeldatakse Lisas I. Kõigis küsitlustes, *välja arvatud* DDB Needhami elustiili küsitlus, kasutati alati sama küsimust: "Üldiselt kõneldes, kas teie arvates võib enamikku inimesi usaldada või tuleks inimeste suhtes alati äärmiselt ettevaatlik olla?" DDB Needhami küsitluses paluti hinnata väidet "enamik inimesi on ausad" kuueastmelisel nõustumise/mittenõustumise skaalal. Et selles versioonis puudub umbusaldust väljendav alternatiiv, siis on nõustumise tase umbes 20% kõrgem, kuid kõigis muudes aspektides toimib see küsimus samamoodi nagu kaheosaline versioon. Muutmaks seda küsimust teistega võrreldavamaks olen kasutanud nende vastajate protsenti, kes olid "kindlasti" või "üldiselt" nõus, kuid säärane jaotus ei mõjuta järeldusi mingil viisil.

17. Noorte ühiskondliku umbusalduse kohta vt Rahn ja Transue, "Social Trust and Value Change". Professor Rahn oli esimene, kes märkas, et Ameerika sotsiaalse kapitali pikaajalised trendid tuginevad põlvkondlikele muutustele.
18. Selles lõigus esitatud andmed põhinevad DDB Needhami elustiili küsitluste ja üldise ühiskonnauuringu (GSS) tulemuste analüüsil. Kasutades meetodit, mida on lähemalt kirjeldanud Firebaugh ("Methods for Estimating Cohort Replacement Effects"), ilmneb, et suurem osa ühiskondliku usalduse vähenemisest (kui mitte kõik) on seletatav hulkade vahetumisega. See on täielikult kooskõlas tuleviku-uuringu (*Monitoring the Future*) tulemustega, milles leiti, et ühiskondlik usaldus keskkooliklassides aastatel 1976–1996 järsult langes. Sõltumatuid tõendeid selle kohta, et ühiskondliku usalduse vähenemine tuleneb hulkadega seotud muutustest, pakub Smith, "Factors Relating to Misanthropy". See järeldus ei sõltu sellest, kuhu põlvkondadevahelised piirjooned tõmmata.
19. Robert M. Groves ja Mick P. Couper, *Nonresponse in Household Interview Surveys* (New York: Wiley, 1998), lk 155–187. Vt ka John Goyder, *The Silent Minority: Nonrespondents on Sample Surveys* (Cambridge, U.K.: Polity Press, 1987), eriti lk 64; John Brehm, *The Phantom Respondents: Opinion Surveys and Political Representation* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1993) ning Joop J. Hox ja Edith D. de Leeuw, "A Comparison of Nonresponse in Mail, Telephone, and Face-to-Face Surveys", *Quality & Quantity* 28 (november 1994), lk 329–344. Vastupidist seisukohta väljendab Tom W. Smith, "Trends in Survey Non-Response", *International Journal of Public Opinion Research* 7 (1995), lk 157–171.
20. Firma Louis Harris & Associates korraldatud küsitluste kohaselt, mille tulemused on kättesaadavad Põhja-Carolina ülikooli Sotsiaalteaduslike Uuringute Instituudi andmearhiivist, kasvas enda sõnul salastatud telefoninumbrit kasutavate vastajate osakaal 15%lt (1974–1976) 25%ni (1997). Survey Sampling Inc. leidis oma sõltumatus uuringus, et salastatud telefoninumbritega majapidamiste osakaal tõusis 22%lt 1984. aastal 30%ni 1997. aastal: "Sacramento Is Most Unlisted", *The Frame: A Quarterly Newsletter for Survey Researchers* (märts 1997) aadressil www.worldopinion.com/newsstand.taf?f=a&id=1248. Kõnedele valikulise vastamise kohta vt William G. Mayer, "The Rise of the New Media", *Public Opinion Quarterly* 58 (kevad 1994), lk 124–146, tabel lk 146, mis põhineb Roperi küsitlustel; Robert W. Oldendick ja Michael W. Link, "The Answering Machine Generation: Who are They and What Problem Do They Pose for Survey Research?", *Public Opinion Quarterly* 58 (suvi 1994), lk 264–273, lk 268, ning Michael W. Link ja Robert W. Oldendick, "Call Screening: Is It Really a Problem for Survey Research?", *Public Opinion Quarterly* 63 (1999), lk 577–589.
21. Kirja teel saadetud ankeetide tagastamise kohta vt Mick P. Couper, Eleanor Singer ja Richard A. Kulka, "Participation in the 1990 Decennial Census: Politics, Privacy, Pressures", *American Politics Quarterly* 26 (jaanuar 1998), lk 59–80, ning ka Kristin Gossi ja Stephen Knacki esitatud rahvaloendusbüroo (*Census Bureau*) andmeid, mille eest ma olen neile tänulik. Rahvaloendusbüroo leidis 2000. aasta rahvaloenduse eelproovi tehes, et kodanikuosalus ennustab rahvaloendusel osalemist väga hästi – palju paremini kui kokkupuude rahvaloendusel osalema kutsuva reklaamikampaaniaga. Vt Nancy Bates ja Sara Buckley, "Reported Exposure to Paid Advertising and Likelihood of Returning a Census Form", (Ameerika Avaliku Arvamuse Uuringute Assotsiatsiooni 54. aastakonverentsil esitatud ettekanne, St. Petersburg, Fla., mai 1999).
22. Vihaste autojuhtide kohta vt Matthew L. Wald, "Temper Cited as Cause of 28,000 Road Deaths a Year", *New York Times*, 18. juuli 1997. Skeptilist seisukohta esindab Michael Fumento, "'Road Rage' Versus Reality", *Atlantic Monthly*, august 1998, kuid Fumento andmetel kasvas fooride juures toimuvate avariide arv aastatel 1992–1996 14% ning foori juures toimunud ja surmaga lõppenud avariide arv 19%. *Public Attitude Monitor* 5 (Wheaton, Ill.: Insurance Research Council, 1997), lk 8 andmetel kasvas linnades kihutamisse sallivalt suhtuvate inimeste osakaal 20%lt (1990) 46%ni (1997), kuid maanteedel kiiruseületamisse tolerantselt suhtuvate kodanike osakaal jäi stabiilselt umbes 50% tasemele. Gallupi küsitlustulemuste kohta vt George Gallup Jr ja Frank Newport, "Americans Take Their Automobiles Seriously", *Gallup Poll Monthly*, nr 308 (mai 1991), lk 46–61, eriti lk 58–59, ning *Gallup Poll Monthly* (august 1997), lk 60. Kinnitavaid lisatõendeid esitab *The Public Perspective* 8 (detsember/jaanuar 1997), lk 64.
23. Joonise 40 allikate kohta vt lisa II. Tänan Stephen Knacki selle tsitaadi eest.
24. Joonis 41 tugineb nii kuritegevuse (vägivaldsete ja mittevägivaldsete kuritegude) kogunäitajate kui ka mõrvade osas FBI ühtsele kuritegevuse aruannetele (*Uniform Crime Reports*). Andmed mõrvade kohta on küll usaldusväärsemad, kuid tihedamalt uuritud peretülide ning vaibuvate ja puhkevate narkosõdadega ega kujuta endast seetõttu ideaalset rahva seaduskuulekuse indikaatorit. Riiklik kuritegevuse uuring (*National Crime Survey*) pakub andmeid ohvrite kohta alles alates 1970. aastatest.
25. Vt nt Fox Butterfield, "Decline of Violent Crimes Is Linked to Crack Market", *New York Times*, 28. detsember 1998.
26. Tänaksin tänada Sam Bowlesi, kes esimesena soovitas seda lähenemisviisi.
27. See kehtib olenemata sellest, kas võtta aluseks USA kogu elanikkond või kogu tööhõive. Vt ka Richard L. Abel, *American Lawyers* (New York: Oxford University Press, 1989).
28. Richard H. Sander ja E. Douglass Williams, "Why Are There So Many Lawyers? Perspectives on a Turbulent Market", *Law and Social Inquiry Journal* 14 (1989), lk 433.
29. Selles ja eelmises lõigus esitatud statistika põhineb väljaannetel *Historical Statistics of the United States:* Series D589–1992; *Statistical Abstract of the United States* (eri aastad), seeria nr 637, ning otse Tööstatistika Büroost saadud andmetel.
30. Robert Clark, "Why So Many Lawyers", *Fordham Law Review* 61 (1993), lk 275.
31. Vt Marc Galanter, "The Day After the Litigation Explosion", *Maryland Law Review* 46 (sügis 1986), lk 3–39; Marc Galanter, "Beyond the Litigation Panic", *New Directions in Liability Law*, toim. Walter Olson (New York: The Academy of Political Science, 1988), lk 18–30; Marc Galanter, "Real World Torts: An Antidote to Anecdote", *Maryland Law Review* 46 (1996), lk 1093–1160; Marc Galanter ja Thomas Palay, *Tournament of Lawyers* (Chicago: University of Chicago Press, 1991).
32. Marc Galanter, "The Faces of Mistrust: The Image of Lawyers in Public Opinion, Jokes, and Political Discourse", *University of Cincinnati Law Review* 66 (kevad 1998), lk 805–845, tsitaat lk 806–807.
33. R. J. Gilson ja R. H. Mnookin, "Disputing Through Agents: Cooperation and Conflict Between Lawyers in Litigation", *Columbia Law Review* 94 (1994), lk 509–66, tsiteeritud artiklist Tom R. Tyler, "Trust and Democratic Governance" väljaandes *Trust and Governance*, toim. Valerie Braithwaite ja Margaret Levi (New York: Russell Sage Foundation, 1999), lk 269–294, 288.

9. PEATÜKK: VASTUVOOLU? VÄIKESED ÜHENDUSED, ÜHISKONDLIKUD LIIKUMISED JA INTERNET

1. Robert Wuthnow, *Sharing the Journey: Support Groups and America's New Quest for Community* (New York: Free Press, 1994), eriti lk 45–46, 59–76, 170, 320.
2. Theodora Penny Martin, *The Sound of Our Own Voices: Women's Study Clubs 1860–1910* (Boston: Beacon Press, 1987), tsitaadid lk 172; Theda Skocpol, *Protecting Soldiers and Mothers: The Political Origins of Social Policy in the United States* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, Belknap Press, 1992).
3. Ellen Slezak, *The Book Group Book* (Chicago: Chicago Review Press, 1993), lk 14.
4. James A. Davis, *Great Books and Small Groups* (Glencoe, Ill.: Free Press, 1961), samuti 1996. aasta üleriigilise valimisuuringu analüüs autorilt, milles on vaadeldud kirjandus-, uurimis- ja arutelugruppide liikmeksoleku seost teiste kodanik aktiivsuse vormidega (teiste demograafiliste tegurite mõju on kõrvaldatud).
5. Robert Oliphant, "My Say", *Publishers Weekly*, 4. jaanuar 1985, lk 72; Mary Mackay, "Booking a Group Adventure", *Lettres: A Review of Books by Women* 8 (suvi 1993), lk 26. Uurimisrühmade Toetuskeskus (*The Study Circle Resource Centre*) ja Ketteringi Fond rahastavad uurimis- ja lugemisringe üle kogu riigi.
6. Nii uuring, mis korraldati 1967. aastal (Sidney Verba ja Norman H. Nie, *Participation in America: Political Democracy and Social Equality* [New York: Harper & Row, 1972]), kui ka 1996. aasta üleriigiline valimisuuring andis kirjandus- kunsti uurimis- ja aruteluringides osalejate osakaaluks 4%. Üldise ühiskonnauuringu analüüs näitab, et nende rühmade suurmaarne liikmeskond aastatel 1974–1994 märkimisväärselt ei muutunud, ent kui hariduslike ja perekonnaseisu mõjutegurite mõju kõrvaldada, ilmneb oluline langus. Programmi "Great Books" (lugemisringidele 1947. aastal algatatud riiklik programm) juhtide kinnitusel on neil praegu sama palju liikmeid kui 1960. aastatel.
7. Alfred H. Katz, *Self-Help in America: A Social Movement Perspective* (New York: Twayne Publishers, 1993); Irving Peter Leiderman, *The Sober Alcoholic: An Organizational Analysis of Alcoholics Anonymous* (New Haven, Conn.: College and University Press, 1964); Nan Robertson, *Getting Better: Inside Alcoholics Anonymous* (New York: William Morrow, 1988), lk 88, 155 jm.
8. 1996. aasta üleriigilise valimisuuringu analüüs autorilt; Morton A. Lieberman ja Lonnie R. Snowden, "Problems in Assessing Prevalence and Membership Characteristics of Self-Help Group Participants", *Journal of Applied Behavioral Science* 29 (juuni 1993), lk 166–180.
9. Wuthnow, *Sharing the Journey*, lk 158.
10. Lieberman ja Snowden, "Problems in Assessing Prevalence and Membership Characteristics of Self-Help Group Participants", lk 176–178. Erinevaid vaateid eneseabirühmadele esitavad Frank Riessman ja David Carroll (*Redefining Self-Help: Policy and Practice* [San Francisco: Jossey-Bass, 1995]), Katz (*Self-Help in America* [1993]) ja Wendy Kaminer (*I'm Dysfunctional, You're Dysfunctional: The Recovery Movement and Other Self-Help Fashions* [Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1992]).
11. Alfred H. Katz ja Eugene I. Bender (toim.), *The Strength In Us: Self-Help Groups in the Modern World* (New York: Franklin Watts, 1976), lk 6.
12. Riessman ja Carroll, *Redefining Self-Help*; Katz, *Self-Help in America*.
13. 1996. aasta üleriigilise valimisuuringu analüüs autorilt. Lieberman ja Snowden, "Problems in Assessing Prevalence and Membership Characteristics of Self-Help Group Participants", lk 170.
14. Wuthnow, *Sharing the Journey*, lk 3–6. Wuthnow kinnitab (lk 322), et suuremad "väikesed" ühendused (üle 20 liikme) õhutavad liikmeid keskenduma üldisematele küsimustele, kuid väiksemad "väikesed" ühendused (10 või vähem liiget) seda ei tee. Vt ka Wuthnow, *Loose Connections: Joining Together in America's Fragmented Communities* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1998).
15. Jack L. Walker, *Mobilizing Interest Groups in America*, eriti lk 35–40; W. Douglas Costain ja Anne N. Costain, "The Political Strategies of Social Movements: A Comparison of the Women's and Environmental Movements", *Congress and the Presidency* 19 (kevad 1992), lk 1–27.
16. Rochon, *Culture Moves*.
17. McAdam, *Freedom Summer*, lk 63–64 ja 217 jj; Doug McAdam ja Ronnelle Paulsen, "Specifying the Relationship between Social Ties and Activism", *American Journal of Sociology* 99 (november 1993), lk 640–667; Morris, *Origins of the Civil Rights Movement*; Edward J. Walsh ja Rex H. Warland, "Social Movement Involvement in the Wake of a Nuclear Accident: Activists and Free Riders in the TMI [Three Mile Island] Area", *American Sociological Review* 48 (detsember 1983), lk 764–780; Sara Diamond, *Roads to Dominion: Right-Wing Movements and Political Power in the United States* (New York: Guilford Press, 1995); John D. McCarthy, "Pro-Life and Pro-Choice Mobilization: Infrastructure Deficits and New Technologies", väljaandes *Social Movements in an Organizational Society: Collected Essays*, toim. Mayer N. Zald ja John D. McCarthy (New Brunswick, N.J.: Transaction Books, 1987), lk 49–66, eriti lk 55–56; Rochon, *Culture Moves*, 4. ptk.
18. Mario Diani, "Social Movements and Social Capital: A Network Perspective on Movement Outcomes", *Mobilization: An International Journal* 2 (september 1997), lk 129–147; Carmen Sirianni ja Lewis Friedland, "Social Capital and Civic Innovation: Learning and Capacity Building from the 1960s to the 1990s" (Ameerika Sotsioloogia Assotsiatsiooni iga-aastasel konverentsil esitatud ettekanne, Washington, D.C., 1995); ning www.cpn.org/sections/new_citizenship/theory/socialcapital_civicinnov.html.
19. McAdam, *Freedom Summer*, lk 132, 190; Kenneth T. Andrews, "The Impacts of Social Movements on the Political Process: The Civil Rights Movement and Black Electoral Politics in Mississippi", *American Sociological Review* 62 (1997), lk 800–819.
20. Debra C. Minkoff, "Producing Social Capital", *American Behavioral Scientist* 40 (märts/aprill 1997), lk 606–619.
21. Margit Mayer, "Social Movement Research and Social Movement Practice: The U.S. Pattern" väljaandes *Research on Social Movements: The State of the Art in Western Europe and the USA*, toim. Dieter Rucht (Boulder, Colo.: Westview Press, 1991), lk 47–120, tsitaat lk 64.
22. John D. McCarthy, "Pro-Life and Pro-Choice Mobilization", lk 58.
23. McCarthy, "Pro-Life and Pro-Choice Mobilization"; Suzanne Staggenborg, *The Pro-Choice Movement: Organization and Activism in the Abortion Conflict* (New York: Oxford University Press, 1991), lk 5–6, 146.
24. Intervjuud NARALi riikliku tasandi ametnikega.
25. Minkoff, "Producing Social Capital", lk 613.
26. Sidney Tarrow on väidelnud selles arutelus mõlema seisukoha poolt. Oma teooriat "protestitsüklitest", millele järgnet

kurnatud tegevusetuse periood, käsitleb ta raamatus *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, 2. tr. (New York: Cambridge University Press, 1998), eriti lk 141–160. Teisest küljest spekuleerib ta uue, pidevalt aktiivse "liikumiste ühiskonna" teemal, vt David S. Meyer ja Sidney Tarrow, "A Movement Society: Contentious Politics for a New Century" väljaandes *The Social Movement Society: Contentious Politics for a New Century*, toim. David S. Meyer ja Sidney Tarrow (Lanham, Md.: Rowman ja Littlefield, 1998), lk 1–28, eriti lk 4. Ronalt Inglehart väidab (*Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies* [Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1997], eriti lk 313), et "eliidile väljakutseid esitav" käitumine on muutunud levinumaks. Tõendeid selle kohta, et ühiskondlikud liikumised kujunevad viimaks tavalisteks huvigruppideks või "professionaalseteks ühiskondlikul liikumisel põhinevateks organisatsioonideks", esitavad Frances Fox Piven ja Richard A. Cloward (*Poor People's Movements: Why They Succeed, How They Fail* [New York: Vintage Books, 1977]) ning John D. McCarthy ja Mayer Zald (*The Trend of Social Movements in America: Professionalization and Resource Mobilization* [Morristown, N.J.: General Learning Press, 1973]).

27. Morris, *Origins of the Civil Rights Movement*, lk 182–185, 191; McAdam, *Freedom Summer*; Anne N. Costain, *Inviting Women's Rebellion: A Political Process Interpretation of the Women's Movement* (Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 1992), eriti lk 79–121; Debra Minkoff, "The Sequencing of Social Movements", *American Sociological Review* 62 (oktoober 1997), lk 779–799, eriti lk 789; Anne Costain, Richard Braunstein ja Heidi Berggren, "Framing the Women's Movement" väljaandes *Women, Media, and Politics*, toim. Pippa Norris (New York: Oxford University Press, 1997), lk 205–220.
28. Riley E. Dunlap ja Angela G. Mertig (toim.), *American Environmentalism: The U.S. Environmental Movement, 1970–1990* (New York: Taylor and Francis, 1992); Costain ja Costain, "The Political Strategies of Social Movements"; Donald Snow, *Inside the Environmental Movement: Meeting the Leadership Challenge* (Washington, D.C.: Island Press, 1992), lk 9.
29. Kõik selles peatükis esitatud andmed keskkonnaühenduste liikmeskonna kohta pärast 1970. aastat pärinevad järgmisest allikatest: Christopher J. Bosso, "The Color of Money: Environmental Groups and the Pathologies of Fund Raising" väljaandes Cigler ja Loomis, *Interest Group Politics*, 4. tr., lk 101–130; Christopher J. Bosso, "Facing the Future: Environmentalists and the New Political Landscape" väljaandes *Interest Group Politics*, 6. tr., toim. Allan J. Cigler ja Burdett A. Loomis (Washington, D.C.: Congressional Quarterly Press, 1999). Tänan professor Bossot, kes aitas mul keskkonnaliikumist paremini mõista. Andmed 1970. aastale eelnenud perioodi kohta pärinevad järgmisest allikast: Robert Cameron Mitchell, Angela G. Mertig ja Riley E. Dunlap, "Twenty Years of Environmental Mobilization: Trends Among National Environmental Organizations" väljaandes Dunlap ja Mertig, *American Environmentalism*, lk 11–26. Paaril korral olen ma puuduvate aastate andmed arvutanud vahetult eelnenud ja järgnenud aastate põhjal.
30. Robert C. Mitchell jt, "Twenty Years...", lk 17; Bosso, "Color of Money", lk 117.
31. Tsitaadid, millele ei ole allikat lisatud, ning järgnevas kolmes lõigus esitatud andmed pärinevad järgmistest allikatest: Paul E. Johnson, "Interest Group Recruiting: Finding Members and Keeping Them" väljaandes Cigler ja Loomis, *Interest Group Politics*, 5. tr., lk 35–62; Bosso, "Color of Money", eriti lk 113–115. Vt ka Grant Jordan ja William Maloney, *The Protest Business? Mobilizing Campaign Groups* (Manchester, England: Manchester University Press, 1997).
32. Mitchell, Mertig ja Dunlap, "Twenty Years of Environmental Mobilization", lk 13.
33. Bosso, "Color of Money", lk 113–114.
34. Gregg Easterbrook, "Junk-Mail Politics", *New Republic*, 25. aprill 1988, lk 21, tsiteeritud väljaandest Jeffrey M. Berry, *The Interest Group Society*, 3. tr. (New York: Longman, 1997), lk 77.
35. Andrew S. McFarland, *Common Cause: Lobbying in the Public Interest* (Chatham, N.J.: Chatham House Publishers, 1984), lk 46.
36. Ekiri ühe suure keskkonnaorganisatsiooni "liikmeskonna ja turunduse" asedirektorilt.
37. R. Kenneth Godwin, *One Billion Dollars of Influence* (Chatham, N.J.: Chatham House, 1988), lk 55–65 ja samas tsiteeritud allikad; John D. McCarthy, "Pro-Life and Pro-Choice Mobilization", lk 49–66, eriti lk 62–63.
38. Juunisel 8 kujutatud 32 ühendusest kaotasid ainuüksi kaks 19. sajandi giganti, kelle liikmeskond oli 1920. aastatel maksimumi saavutanud (Naiste Kristlik Karskusliit [*Women's Christian Temperance Union*] ja *International Order of Odd Fellows* [teatud heategev salaselts – *toim.*]), 20. sajandi lõpuks Teise maailmasõja järgse tippajaga võrreldes tervelt 85% oma alles jäänud liikmetest.
39. Christopher J. Bosso raamatu *The Protest Business? Mobilizing Campaign Groups* arvustus, autorid Grant Jordan ja William Maloney, (*American Political Science Review* 93 [juuni 1999], lk 467).
40. Linda L. Fowler ja Ronald G. Shaiko, "The Grass Roots Connection: Environmental Activists and Senate Roll Calls", *American Journal of Political Science* 31 (august 1987), lk 484–510, tsitaat lk 490.
41. Rahalised annetused tertsiaarsetele ühendustele on seitsmendas peatükis esitatud andmetesse filantroopia suunduste kohta juba sisse kirjutatud (vt joonis 31).
42. Kelly Patterson, "The Political Firepower of the National Rifle Association" väljaandes Cigler ja Loomis, *Interest Group Politics*, 5. tr., lk 130.
43. John D. McCarthy, "Pro-Life and Pro-Choice Mobilization", lk 62.
44. Tarrow, *Power in Movement*, lk 133.
45. Jordan ja Maloney, *The Protest Business*, lk 191. See küsitlus korraldati nende kahe organisatsiooni brittidest liikmete hulgas, kuid pole põhjust kahelda, et samasugused tulemused saadaks ka ameeriklastest liikmete küsitlemisel. Godwin väidab (*One Billion Dollars of Influence*, lk 48), et "paljude ühenduste eesmärgiks on passiivne annetaja, mitte aktiivne liige".
46. Jordan ja Maloney, *The Protest Business*, lk 169.
47. McCarthy ja Zald, *The Trend of Social Movements*, lk 3. Ronald G. Shaiko, "More Bang for the Buck" väljaandes Cigler ja Loomis, *Interest Group Politics*, 3. tr., lk 124.
48. Bosso, "Facing the Future". Vt ka Mitchell, Mertig ja Dunlap, "Twenty Years of Environmental Mobilization", lk 21–23.
49. Oma klassikalises uurimuses *Political Parties* (Glencoe, Ill.: Free Press, 1962 [1911]) väidab Robert Michels, et isegi kõige demokraatlikumalt meelestatud organisatsioonid langevad paratamatult kitsa eliidi mõju alla.
50. "Yogurt-eaters for Wilderness", *Sierra* (jaanuar/veebruar 1989), lk 22, tsiteeritud väljaandest Philip A. Mundo, *Interest Groups: Cases and Characteristics* (Chicago: Nelson-Hall, 1992), lk 178. Me palusime selliste üleriigiliste keskkonnaorganisatsioonide esindajatel, millel on osariiklikke või kohalikke harusid, kahes või kolmes osariigis hinnata, milline osa nende liikmeskonnast panustab organisatsiooni ka midagi muud peale raha. Hinnangud ulatusid 1,5%st 15%ni ja vaevalt et need numbrid alahinnatud on. Rotary rahvusvahelise liikmeskonnateenistuse (Evanston, Ill.) andmetel oli Rotary klubil 1998. aastal Texases 27 082 liiget. Rotary liikmed peavad osalema 60% kõigist koosolekutest, enamik püüdleb aga 100% poole.

51. Riley E. Dunlap ja Angela G. Mertig, "The Evolution of the U.S. Environmental Movement from 1970 to 1990: An [illegible] view" väljaandes Dunlap ja Mertig, *American Environmentalism*, lk 6 (rõhutus lisatud).
52. Küsitlustulemused artiklist Riley E. Dunlap, "Trends in Public Opinion Toward Environmental Issues: 1965–1980" [illegible] jaandes Dunlap ja Mertig, *American Environmentalism*, lk 113 ja Gallupi/CNNi/*USA Today* küsitlusest, 13.–14. aprill [illegible].
53. Selle lõigu küsitlustulemused pärinevad üldisest ühiskonnauuringust (GSS) 1993–1994. GSSi hinnangud näitavad [illegible] tublisti liialdatud. Kõigi suuremate keskkonnaorganisatsioonide liikmeskond kokku püsis 1990. aastatel vahemikus [illegible] 7 miljonit. See arv sisaldab mitmeid kordusi, sest keskmine liige annetab mitmele ühendusele korraga ja jääb [illegible] keskmiselt kolmeks aastaks. Isegi kui oletada, et *kõik* liikmed annetasid ainult *ühele* organisatsioonile ja jäid [illegible] aastat kõrvale, sai viie aasta jooksul annetusi teha maksimaalselt 16 miljonit ameeriklast ehk 8% kõigist täiskasvanutest; võrdluseks, GSS esitab selleks arvuks 49%. Annetused kohaliku tasandi keskkonnaühendustele ei saa hinnanguliselt kohaselt seda lünka täita.
54. Avaldamata andmed Yankelovich Partners, Inc. arhiividest. *Roper Reports 97–3* (New York: Roper Starch Worldwide, 1997), lk 117–121 kinnitusel kasvas ümbertöötamine ameeriklaste seas aastatel 1989–1997 järsult (nt "prügist utiliseeritavate [illegible] terjalide regulaarsete väljasorteerijate" osakaal kerkis 14%-lt 39%ni) – tõenäoliselt kohalike jäätmekäitlusprogrammide massilise leviku tõttu –, kuid nende osakaal, kes "kirjutasid regulaarselt või aeg-ajalt poliitikutele kirju, [illegible] vamust keskkonnaküsimuste kohta", langes 20%-lt 17%ni. Käesolevat raamatut kirjutades konsulteerisin ma [illegible] retasandi keskkonnakaitse küsimustes kümnete ekspertidega, nii teadlaste kui aktivistidega. Eranditult kõik [illegible] et rohujuuretasandi keskkonnakaitse on tõusuteel. Kui üks erand välja arvata, ei osanud aga keegi selle kohta [illegible] tõendeid tuua. Erandiks oli Rahvusliku Looduskaitseföderatsiooni (*National Wildlife Federation*, NWF) poolt alates [illegible] aastast igal aastal koostatavad aadressiraamatud riiklike ja kohalike keskkonnaühenduste andmetega. Nimekirjas olevate organisatsioonide absoluutarv on aasta-aastalt kasvanud. Viimasel 30 aastal on NWF sääraste ühenduste leidmiseks [illegible] tõhusamaks muutunud, kui aga see kasvanud tõhusus arvesse võtta, annavad aadressiraamatud tegelikult [illegible] hoopis *langusest*. Näiteks 1999. aasta aadressiraamatus loetletud ühendustest, mis olid asutatud enne 1968. aastat, oli [illegible] aasta aadressiraamatus kirjas vaid kolmandik. Kui algusaegade loetlemise ebatõhusust kas või mingilgi määral arvesse võtta, muutub näiline kasv tegelikult languseks. Ma tänan Arkadi Gerneyd abi eest selle uuringu tegemisel. Muud [illegible] tavad tõendid rohujuuretasandi keskkonnaühenduste kasvu kohta, mida esitavad näiteks Nicholas Freudenberg ja [illegible] Steinsapir ("Not in Our Backyards: The Grassroots Environmental Movement" väljaandes *American Environmentalism: The U.S. Environmental Movement, 1970–1990*, toim. Riley E. Dunlap ja Angela G. Mertig [New York: Taylor & Francis, 1992], lk 29), on täiesti ekslikud, sest suuremat osa rohujuuretasandi seltside nimestikest pole kunagi "surnud" organisatsioonidena puhastatud. Vastutõendeid väitele, et keskkonnaaktivism on viimastel aastakümnetel kasvanud, esitab ka iga aastane UCLA uuring, milles küsitlelakse sadu tuhandeid vastseid üliõpilasi. Nende osakaal, kes pidas "keskkonna puhastatud sele suunatud programmides osalemist" oluliseks eluеesmärgiks, langes 1972. aasta 45%-lt 1998. aastaks 19%ni. vt [illegible] J. Sax jt, *The American Freshman* (Los Angeles: UCLA Higher Education Research Institute, 1998) ja sama sarja varasemaid köited. 1990. aastatel kerkis (eriti Läänes) esile keskkonnavastane liikumine, mis kandis loosungeid nagu "tark kasutus" ja "omandiõigused", kuid ma ei ole leidnud veenvaid tõendeid rohujuuretasandi osaluse kohta selles liikumises.
55. Religioosse õiguse kohta vt Robert C. Liebman ja Robert Wuthnow (toim.), *The New Christian Right: Mobilization and Legitimation* (Hawthorne, N.Y.: Aldine Publishing Company, 1983); Diamond, *Roads to Dominion*; Justin Watson, *The Christian Coalition: Dreams of Restoration, Demands for Recognition* (New York: St. Martin's Press, 1997); Smith, *American Evangelicalism*. 1998. aastal oli Kristlikul Koalitsioonil enda väitel 1,7 miljonit liiget ja 1425 haru. Hilisemad andmed näitasid need arvud olid selgelt ülepaisutatud ning et Kristlik Koalitsioon oli peaasjalikult otsepostitusele tuginev ühendus [illegible] Laurie Goodstein, "Coalition's Woes May Hinder Goals of Christian Right", *New York Times*, 2. august 1999.
56. Wuthnow, *The Restructuring of American Religion*, lk 173–214.
57. Robert Wuthnow, "The Political Rebirth of American Evangelicals" väljaandes Liebman ja Wuthnow, *The New Christian Right*, lk 167–185.
58. Smith, *American Evangelicalism*, lk 39.
59. James L. Guth, John C. Green, Lyman A. Kellstedt ja Corwin E. Smidt, "Onward Christian Soldiers: Religious Activist Groups in American Politics" väljaandes Cigler ja Loomis, *Interest Group Politics*, 4. tr, lk 55–76.
60. Guth, Green, Kellstedt ja Smidt, "Onward Christian Soldiers", lk 63, 73.
61. Selles lõigus esitatud üldistused põhinevad järgmisel artiklil: James L. Guth, Lyman A. Kellstedt, Corwin E. Smidt ja John C. Green, "Thunder on the Right; Religious Interest Group Mobilization in the 1996 Election" väljaandes Cigler ja Loomis, *Interest Group Politics*, 5. tr, 169–192.
62. Neid andmeid jagas lahkelt M. Dane Waters Rahvaalgatuste ja Referendumite Instituudist. Vt M. Dane Waters, "A Century Later – The Experiment with Citizen-Initiated Legislation Continues", *The Public Perspective* (eriväljaanne: *Americans at the Polls: 1998*) 10 (detsember/jaanuar 1999), lk 123–144, eriti lk 128.
63. David D. Schmidt, *Citizen Lawmakers: The Ballot Initiative Revolution* (Philadelphia: Temple University Press, 1989).
64. David B. Magleby, "Direct Legislation in the American States" väljaandes *Referendums around the World*, toim. David Butler ja Austin Ranney (Washington, D.C.: AEI Press, 1994), lk 230–233.
65. Caroline J. Tolbert, Daniel H. Lowenstein ja Todd Donovan, "Election Law and Rules for Using Initiatives" väljaandes *Citizens as Legislators: Direct Democracy in the United States*, toim. Shaun Bowler, Todd Donovan ja Caroline J. Tolbert (Columbus: Ohio State University Press, 1998), lk 35 (rõhutus lisatud). Vt ka Bowleri, Donovani ja Tolberti raamatu [illegible] peatükke; David B. Magleby, *Direct Legislation: Voting on Ballot Propositions in the United States* (Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 1984); Thomas E. Cronin, *Direct Democracy: The Politics of Initiative, Referendum, and Recall* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1989); M. Dane Walters, "A Century Later – The Experiment with Citizen-Initiated Legislation Continues".
66. Selles lõigus esitatud väidete kinnituseks toovad tõendeid Betty H. Zisk, *Money, Media, and the Grass Roots: State Ballot Issues and the Electoral Process* (Newbury Park, Calif.: Sage, 1987), tsitaat lk 246; Cronin, *Direct Democracy*, eriti lk 110–116; Tolbert, Lowenstein ja Donovan, "Election Law"; Magleby, "Direct Legislation in the American States". Tänan Benjamin Deufelit abi eest selle teema käsitlemisel.
67. Zisk, *Money, Media, and the Grass Roots*, lk 250.
68. Kevin Djo Everett, "Professionalization and Protest: Changes in the Social Movement Sector, 1961–1983", *Social Forces* 70 (juuni 1992), lk 957–975.

69. Debra E. Blum, "Men's Group Lays Off Entire Staff", *The Chronicle of Philanthropy*, 12. märts 1998. Lubadusetäitjad alustasid seejärel taas tegevust, kuid nende organisatsioon oli aasta pärast üritust "Stand in the Gap" poole väiksem kui enne. Vt "Promise Keepers at a Prayerful Crossroads; One Year After Mall Rally, Men's Religious Group Grapples with Message, Money", *Washington Post*, 7. oktoober, 1998.
70. Selles lõigus esitatud väidete kinnituseks toovad tõendeid: Verba, Sclozman ja Brady, *Voice and Equality*, lk 50, 60, 88–89; Dalton, *Citizen Politics*, lk 67–85; Matthew Crozat, "Are the Times A-Changin'? Assessing the Acceptance of Protest in Western Democracies" väljaandes Meyer ja Tarrow, *The Social Movement Society*, lk 59–81; ning üldise ühiskonnauuringu andmete (*General Social Studies*; 1973, 1996), poliitilise tegevuse uuringute (*Political Action Studies*; 1974, 1981), Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute (1978, 1980, 1985, 1994) ja maailma väärtushinnangute uuringute (*World Values Surveys*; 1980, 1990, 1995) andmete analüüs autorilt. Protestimeeleavalduste "hallipäisestumist", mida näitab joonis 45, kinnitavad ka Roperi uuringud, milles leiti, et ennast protestijaks pidavate üle 45-aastaste kodanike hulk kahekordistus, kasvades 1978. aasta 17%-lt 1994. aastaks 32%ni. Dalton märgib, et andmed aastatel 1974–1995 korraldatud viiest poliitilise tegevuse uuringust ja maailma väärtushinnangute uuringust näitavad, et *üldse kunagi* mõne boikotiga ühinenud täiskasvanute osakaal tõusis 16%-lt (1974) 19%ni (1995); *üldse kunagi* mõnel seaduslikul demonstratsioonil osalenute osakaal tõusis 12%-lt 16%ni; *üldse kunagi* sanktsioneerimata streigil osalenute protsent tõusis kahelt neljani; ning *üldse kunagi* istumisstreigil osalenute protsent jäi samaks (2%). Samade uuringute kohaselt tõusis aga üldse kunagi meelt avaldanud täiskasvanute keskmine vanus pidevalt –1974. aastal oli see 35, 1995. aastal 46 eluaastat; kõnealuse perioodi tüüpiline protestija oli 1960. aastate vananev veteran.
71. Meyer ja Tarrow, "A Movement Society", lk 8.
72. Kõik telefonikõned: Federal Communications Commission, *Statistics of Communications Common Carriers* (varem *Statistics of the Communication Industry in the U.S.*) (Washington, D.C.: Government Printing Office, 1945–1999). Isiklikud kõned 1982. aastal: Fischer, *America Calling*, lk 226; isiklike kaugekõnede ja kirjade suundumused: Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute analüüs autorilt ja *Roper Reports*, august 1995. Telefonikasutus 1998. aastal: Pew Research Center for the People & the Press, *Biennial News Consumption Survey*, www.people-press.org/med98que.htm.
73. Telefoni ühiskondliku mõju ennustuste kohta vt Ithiel de Sola Pool, *Forecasting the Telephone: A Retrospective Technology Assessment of the Telephone* (Norwood, N.J.: Ablex Publishing, 1983); Sidney Aronson, "Bell's Electrical Toy: What's the Use? The Sociology of Early Telephone Usage" ning Asa Briggs, "The Pleasure Telephone: A Chapter in the Prehistory of Media", mõlemad väljaandes *The Social Impact of the Telephone*, toim. Ithiel de Sola Pool (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1977); Fischer, *America Calling*, tsitaat lk 82. Tänan David Campbelli telefoni sotsiaalset mõju käsitleva ülevaate eest.
74. Pool, "Introduction" väljaandes *Social Impact of the Telephone*, toim. Pool, lk 4.
75. Alan H. Wurtzel ja Colin Turner, "The Latent Functions of the Telephone: What Missing the Extension Means" väljaandes *Social Impact of the Telephone*, toim. Pool, lk 246–261.
76. Sidney H. Aronson, "The Sociology of the Telephone", *International Journal of Comparative Sociology* 12 (september 1971), lk 162; Fischer, *America Calling*, lk 195; Malcolm M. Willey ja Stuart A. Rice, *Communication Agencies and Social Life* (New York: McGraw-Hill, 1933); Martin Mayer, "The Telephone and the Uses of Time" väljaandes *Social Impact of the Telephone*, toim. Pool, lk 225–245, tsitaadid lk 226 ja 230.
77. Fischer, *America Calling*, lk 3, 242, 253, 265–266.
78. Daniel Boorstin, *The Americans: The Democratic Experience* (New York: Vintage Books, 1974), lk 391.
79. Tehnoloogia levik: tabel 2 allpool ja sellega seonduv arutelu; ajakasutus: John Robinson, Shawn Levin ja Brian Hak, "Computer Time", *American Demographics*, august 1998; Interneti-kasutus: joonis 56 allpool ja "64.2 Million American Adults Regularly Use the Internet", Mediamark'i pressiteade (12. mai 1999), www.mediamark.com/mri/docs/pres_s99.htm.
80. Noored ja Internet: *Project Vote Smart/Pew Charitable Trusts 1999 Survey* (Philipsburg, Mont.: Project Vote Smart, 1999), (www.votesmart.org/youthsurvey.phtml?checking=/, külastatud 5. oktoobril 1999); AARPi koduleheküg: "Silver Stringers Get New Life on Line", *Boston Globe*, 25. detsember 1998.
81. Jumalateenistused: "God Goes Online", *Wall Street Journal*, 26. märts 1999, lk W1; palved: Joshua Cooper Ramo, "Finding God on the Web", *Time*, 16. detsember 1996, lk 60–65; "Praying on the Internet", *Christian Century*, 16. aprill 1997; laulatused: "The Knot: Weddings for the Real World Launches Wedding Day", *Business Wire*, 24. juuni 1997; matused ja leinanõustamine: "Post-mortems Meet Modems: Online Funerals Is Mourners' Way to Go", Associated Press, ajalehes *Sacramento Bee*, 25. august 1996, lk A7; Sarah Wyatt, "Comfort and Counsel in Times of Grief", *New York Times*, 18. august 1997; virtuaalsed meeleavaldused ja lobitöö: "We Shall All Log-On: Digital Demonstrators Unite on the Web", *Wall Street Journal*, 3. detsember 1998, lk B1; Rebecca Fairley Raney, "Flash Campaigns: Online Activism at Warp Speed", *New York Times*, 3. juuni 1999; Internet ja kogukond: William A. Galston, "(How) Does the Internet Affect Community? Some Speculations in Search of Evidence" väljaandes *democracy.com? Governance in a Networked World*, toim. Elaine Ciulla Kamarck ja Joseph S. Nye, Jr (Hollis, N.H.: Hollis Publishing, 1999), lk 45–61.
82. Philip Aspden ja James E. Katz, "A Nation of Strangers?" *Communication of the ACM* 40 (detsember 1997), lk 81–86; "The Internet News Audience Goes Ordinary", Pew Research Center for the People & the Press (www.people-press.org/tech98mor.htm, külastus 15. augustil 1999), eriti lk 15; DDB Needhami elustiiliuuringute andmete analüüs autorilt. Samasuguse avastuse tegi ka Bruce Bimber, "Information and Civic Engagement in America: Political Effects of Information Technology" (avaldamata käsikiri, University of California at Santa Barbaba, 1999).
83. Barry Wellman, Janet Salaff, Dimitrina Dimitrova, Laura Garton, Milena Gulia ja Caroline Haythornthwaite, "Computer Networks as Social Networks: Collaborative Work, Telework, and Virtual Community", *Annual Review of Sociology* 22 (1996), lk 213–238, tsitaat lk 213; Barry Wellman ja Milena Gulia, "Virtual Communities as Communities: Net Surfers Don't Ride Alone" väljaandes *Communities in Cyberspace*, toim. Marc A. Smith ja Peter Kollock (New York: Routledge, 1999), lk 167–194, tsitaat lk 188.
84. Starr Roxanne Hiltz ja Murray Turoff, *The Network Nation: Human Communication Via Computer* (Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1978), tsiteeritud artiklist Nitin Nohria ja Robert G. Eccles, "Face-to-Face: Making Network Organizations Work" väljaandes *Networks and Organizations: Structure, Form, and Action*, toim. Nitin Nohria ja Robert G. Eccles (Boston: Harvard Business School Press, 1992), lk 289; Michael Strangelove, "The Internet, Electric Gaia and the Rise of the Uncensored Self", *Computer-Mediated Communication Magazine* 1 (september 1994), lk 11.
85. Howard Rheingold, *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier* (Reading, Mass.: Addison-Wesley, 1993), lk 1; John Perry Barlow, Sven Birkets, Kevin Kelly ja Mark Slouka, "What Are We Doing On-Line", *Harper's* (august 1998), lk 35–46, tsitaat lk 40.

86. John Seely Brown ja Paul Duguid, *The Social Life of Information* (Boston: Harvard Business School Press, 2000), lk 31; Laura Garton ja Barry Wellman, "Social Impacts of Electronic Mail in Organizations: A Review of the Research Literature", *Communication Yearbook 18* (Thousand Oaks, Calif.: Sage, 1995), lk 434–453, eriti lk 445–447.
87. Michael L. Dertouzos, *What Will Be: How the New World of Information Will Change Our Lives* (San Francisco: HarperEdge, 1997), lk 157–160.
88. Rheingold, *Virtual Community*, lk 422; Starr Roxanne Hiltz ja Murray Turoff, *The Network Nation*, täiend. tr. (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1993); Peter Steiner, "On the Internet, No One Knows You're a Dog", *New Yorker*, 5. juuli 1993, lk 61.
89. Lee Sproull ja Sara B. Kiesler, *Connections: New Ways of Working in the Networked Organization* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1991).
90. Peter Kollock ja Marc A. Smith, "Communities in Cyberspace" väljaandes Smith ja Kollock (toim.) (New York: Routledge, 1999), lk 3–25, tsitaat lk 13.
91. Mark S. Bonchek, *From Broadcast to Netcast: The Internet and the Flow of Political Information*, PhD väitekiri (Harvard University, 1997), eriti lk 99–109.
92. Brown ja Duguid, *The Social Life of Information*, lk 226.
93. DDB Needhami elustiiliuuringute Interneti-kasutust puudutavate andmete analüüs autorilt; *Falling Through the Net II: New Data on the Digital Divide* (Washington, D.C.: National Telecommunications and Information Administration, 1998), aadressil www.ntia.doc.gov/ntiahome/net2/falling.html, külastatud 1. juulil 1999; Manuel Castells, *The Rise of the Network Society* (Cambridge, Mass.: Blackwell, 1996), lk 363–364; Pippa Norris, "Who Surfs? New Technology, Old Voters & Virtual Democracy" väljaandes Kamarck ja Nye, *democracy.com*, lk 71–94; Pippa Norris, "Who Surfs Café Europa? Virtual Democracy in the U.S. and Western Europe", ettekanne Ameerika Politoloogia Assotsiatsiooni aastakonverentsil (Atlanta, september, 1999).
94. Dertouzos, *What Will Be*, lk 299.
95. Albert Mehrabian, *Silent Messages: Implicit Communications of Emotions and Attitudes*, 2. tr (Belmont, Calif.: Wadsworth, 1981), lk iii, tsiteeritud artiklist Brittney G. Chenault, "Developing Personal and Emotional Relationships Via Computer-Mediated Communication", *Computer-Mediated Communication Magazine* 5 (mai 1998), lk 1, aadressil www.december.com/cmc/mag/1998/may/chenault.html, külastatud 16. oktoobril 1999. Evolutsiooni ja aususe kohta vt Robert H. Frank, *Passions Within Reason: The Strategic Roles of the Emotions* (New York: Norton, 1988).
96. Näost näkku suhtluse ja arvutisuhtluse võrdlevaid uuringuid on väga palju. Vt Nohria ja Eccles, "Face-to-Face", lk 292–299, samast pärineb ka tsitaat; Sara Kiesler, Jane Siegel ja Timothy W. McGuire, "Social Psychological Aspects of Computer-Mediated Communication", *American Psychologist* 39 (1984), lk 1123–1134; L. K. Trevino, R. H. Lengel ja R. L. Daft, "Media Symbolism, Media Richness, and Media Choice in Organizations: A Symbolic Interactionist Perspective", *Communication Research* 14 (1987), lk 553–574; Lee Sproull ja Sara Kiesler, "Computers, Networks, and Work", *Scientific American* 265 [3] (1991), lk 116–127; Poppy Lauretta McLeod, "An Assessment of the Experimental Literature on Electronic Support of Group Work: Results of a Meta-Analysis", *Human-Computer Interaction* 7 (1992), lk 257–280; Joseph B. Walther, "Interpersonal Effects in Computer-Mediated Interaction: A Relational Perspective", *Communication Research* 19 (1992), lk 52–90; Joseph B. Walther, "Anticipated Ongoing Interaction Versus Channel Effects on Relational Communication in Computer-Mediated Interaction", *Human-Computer Interaction* 20 (1994), lk 473–501; M. Lea ja R. Spears, "Love at First Byte? Building Personal Relationships over Computer Networks" väljaandes *Understudied Relationships: Off the Beaten Track*, toim. J. T. Wood ja S. Duck (Newbury Park, Calif.: 1995), lk 197–233; Garton ja Barry Wellman, "Social Impacts"; Susan G. Straus, "Technology, Group Process, and Group Outcomes: Testing the Connections in Computer Mediated and Face-to-Face Groups", *Human-Computer Interaction* 12 (1997), lk 227–265, eriti lk 233–236; Elena Rocco, "Trust Breaks Down in Electronic Contexts but Can Be Repaired by Some Initial Face-to-Face Contact", *Computer Human Interaction [CHI] Proceedings* (Los Angeles, Calif.: aprill 1998), lk 492–502. Teadlased ei ole veel ühel meelel, millest näost näkku suhtluse ja arvutisuhtluse tagajärgede erinevus tuleneb – kas konteksti mitmekülgsemast "sotsiaatsest kohalolust" näost näkku suhtlemisel, tekstipõhise suhtluse aeglusest, suuremast veendumusest suhte jätkumises näost näkku kohtumisel või millestki muust. Brown ja Duguid, *Social Life of Information*, lk 41–52, annab kasuliku ülevaate reaalses elus ja küberruumis toimuvate läbirääkimiste erinevustest.
97. Brown ja Duguid, *Social Life of Information*, lk 61. "Fleimi" kohta vt Martin Lea, Tim O'Shea, Pat Fung ja Russell Spears, "'Flaming' in Computer-Mediated Communication: Observations, Explanations, Implications" väljaandes *Contexts of Computer-Mediated Communication*, toim. Martin Lea (New York: Harvester Wheatsheaf, 1992), lk 89–112; Garton ja Wellman, "Social Impacts", lk 441–442; Straus, "Technology", lk 234–235. Rocco ("Trust Breaks Down") on leidnud, et piiratud näost näkku kontakt enne arvutisuhtlust parandab koostööd.
98. Nohria ja Eccles, "Face-to-Face", lk 300–301; Andrew Cohill ja Andrea Kavanaugh, *Community Networks: Lessons from Blacksburg, Virginia* (Norwood, Mass.: Artech House, 2000).
99. Galston, "(How) Does the Internet Affect Community?"
100. Brid O'Connaill, Steve Whittaker ja Sylvia Wilbur, "Conversations over Video Conferences: An Evaluation of the Spoken Aspects of Video-Mediated Communication", *Human-Computer Interaction* 10 (1995), lk 401–444.
101. Marshall van Alstyne ja Erik Brynjolfsson, "Electronic Communities: Global Village or Cyberbalkanization?" (1996), web.mit.edu/marshall/www/Abstracts.html, külastatud 1. oktoobril 1999. Samasuguse väite, et Internet soodustab "praeguse huvipõhise grupipoliitika killustumist" esitab ka Bruce Bimber, "The Internet and Political Transformation: Populism, Community, and Accelerated Pluralism", *Polity* 31 (1998), lk 133–160.
102. Stephen Doheny-Farina, *The Wired Neighborhood* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1996), lk 16.
103. Olen tänulik Paul Resnickile, kes on mulle Interneti ja sotsiaalse kapitali seoste teemal alati juhatust ja virgutavat mõtteainet pakkunud.
104. *Time*, 27. september 1999; Robert Kraut, Michael Patterson, Vicki Lundmark ja Sara Kiesler, "Internet Paradox: A Social Technology That Reduces Social Involvement and Psychological Well-Being?", *American Psychologist* 53 (september 1998), lk 1017–1031.
105. Emmanuel Koku, Nancy Nazer ja Barry Wellman, "Netting Scholars: Online and Offline", *American Behavioral Scientist* 43 (2000, ilmumas). Keith N. Hampton ja Barry Wellman ("Netville On-Line and Off-Line: Observing and Surveying a Wired Suburb", *American Behavioral Scientist* 43 [november/detsember 1999], lk 475–492) on leidnud, et Internetiga kaetud Toronto eeslinna elanikud kasutavad arvutisuhtlust peamiselt sidemete tugevdamiseks naabritega, mitte uute

sotsiaalse võrgustiku laiendamiseks väljapoole füüsilisi ruumipiiranguid. Ühtlasi näitab Wellman oma artiklis "The Global Village Isn't So Global" (*Connections* 22 [1999], lk 14–16), et California ülikooli (Berkeley) kraadiõppurite e-posti kasutuse kohta korraldatud prooviuuringu kohaselt liikus peaaegu kaks kolmandikku sõnumitest Bay Area piires ja tervelt pool Berkeley piires. Olen tänulik Barry Wellmanile paljude kasulike mõtteavalduste eest käesolevas osas käsitletud teemade kohta ja ka tema BMW-alaste teadmiste eest. Lisatõendeid selle kohta, et telekommunikatsioon ja näost näkku kommunikatsioon on teineteist täiendavad, mitte omavahel võistlevad nähtused, esitavad Jess Gaspar ja Edward L. Glaeser artiklis "Information Technology and the Future of Cities", *Journal of Urban Economics* 43 (1998), lk 136–156.

106. Dertouzos, *What Will Be*, lk 300; Brown ja Duguid, *Social Life of Information*, lk 226, kus tsiteeritakse Dan Huttenlocherit.

10. PEATÜKK: SISSEJUHATUS

1. Morris Janowitz, *The Community Press in an Urban Setting: The Social Elements of Urbanism*, 2ed ed. (Chicago: University of Chicago Press, 1967), xvii; Fischer, Jackson, *et al.*, *Networks and Places*, 201-203.
2. Wuthnow, *Sharing the Journey*, 6.
3. Analoogset mõtet vt Robert J. Sampson, "Local Friendship Ties", 766–779.
4. Üldise ühiskonnauuringu, DDB Needhami elustiiliuuringute ning Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmekogude analüüs autorilt. Henry E. Brady, Kay L. Schlozman, Sidney Verba ja Laurel Elms, "Who Bowls? Class, Race and Political Inequality, 1973–1994" (ettekanne Ameerika Politoloogia Assotsiatsiooni aastakoosolekul Bostonis 1998. aasta septmebris) kinnitab klassierinevuste puudumist kodanikuosaluse vähenemises.
5. Üldistused selles lõigus põhinevad autori analüüsil DDB Needhami elustiiliuuringute, Roperi ühiskondlike ja poliitilise suundumuste andmekogude ja üldise ühiskonnauuringu andmete põhjal. Analüüsis on arvestatud ka teisi demograafilisi näitajaid, sealhulgas sugu, rassi, abielulisust ja tööl käimist, vanust, sissetuleku- ja rahamuresid ning elukohatüüpi (oma või üüripind).
6. Hariduse mõju kohta erinevustele poliitilises osaluses vt Verba, Schlozman ja Brady, *Voice and Equality*; ja Norman H. Nie, Jane Junn ja Kenneth Stehlik-Barry, *Education and Democratic Citizenship in America* (Chicago: University of Chicago Press, 1996) ning lisa I.
7. *Statistical Abstract of the United States 1998* (Washington D.C.: USA Rahvastikubüroo, 1998), täiendatud autori analüüsiga üldise ühiskonnauuringu andmete põhjal.
8. Nagu varem märgitud, võib sünergiline mõju indiviidi tasandil ähmastada või varjata seose kahe teguri vahel, mis summaarselt on põhjuslikus seoses.

11. PEATÜKK: AJA- JA RAHAMURED

1. Verba, Schlozman ja Brady, *Voice and Equality*, 129; *Giving and Volunteering: 1996*, 4–112; Robinson ja Godbey, *Time for Life*, 231, autori mitme muutujaga analüüs DDB Needhami elustiiliuuringute ja üldise ühiskonnauuringu andmekogude põhjal. DDB Needhami elustiiliuuringute järgi kasvas näiteks "eelmise aasta jooksul vähemalt korra kuus kauemaks tööle jäänud" ameeriklaste osakaal 29 protsendilt 1985. aastal 38 protsendini 1999. aastal.
2. Ellen R. McGrattan ja Richard Rogerson, „Changes in the Hours Worked Since 1950", *Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review 22* (1998. aasta talv): 2–19. Tasakaalustatud ja ulatusliku ülevaate tööaja suundumustest annab *Report on the American Workforce 1999* (Washington D.C.: Tööministeerium, 1999), 3. peatükk. Nagu peatselt näeme, peituvad selle summaarse stabiilsuse taga suured muutused tööajas eri rahvastikurühmades.
3. Robinson ja Godbey, *Time for Life*, 339. Vaba aeg on aeg, mida ei kulutata töötegemisele, majapidamisele, pere ja iseenda eest hoolitsemisele, poodides käimisele, söömisele ega magamisele. Tööaja suundumuste üle arutlevad veel Robinson ja Godbey, *Time for Life*; Juliet B. Schor, *The Overworked American* (New York: Basic Books, 1991); McGrattan ja Rogerson, „Changes in Hours"; Mary T. Coleman ja John Pencavel, „Changes in Work Hours of Male Employees, 1940–1988", *Industrial and Labour Relations Review 46* (1993. aasta jaanuar): 262–283; Mary T. Coleman ja John Pencavel, „Trends in Market Work Behaviour of Women Since 1940", *Industrial and Labour Relations Review 46* (1993. aasta juuli): 633–676; Laura Leete ja Juliet B. Schor, „Assessing the Time Squeeze Hypothesis: Hours Worked in the United States, 1969–1989", *Industrial Relations* 33 (1994. aasta jaanuar): 25–43; Barry Bluestone ja Stephen Rose, „Overworked and Underemployed", *The American Prospect 31* (1997. aasta märts–aprill): 58–69; Mishel, Berstein ja Schmitt, *The State of Working America*, eriti 17–18, 123.
4. Autori analüüs Harrise arvamusuuringute andmete põhjal, saadud Põhja-Carolina ülikooli Louis Harrise andmearhiivist. Robinson ja Godbey, *Time for Life*, 126–129. Ajapäevikute andmed on enamasti usaldusväärsemad kui vastused uuringutes meenutamist paluvatele küsimustele ning nende põhjal kulutatakse tööle vähem aega ja vaba aega on rohkem.
5. Schor, *The Overworked American*; Robinson ja Godbey, *Time for Life*, 217–218; *Report on the American Workforce 1999*, 95, 100.
6. Juliet Schor, „Civic Engagement and Working Hours: Do Americans Really Have More Free Time Than Ever Before?", *Working Time, Overwork and Underemployment: Trends, Theory and Policy Perspectives*, toim. Lonnie Golden ja Deborah M. Figart (London: Routledge, 2000; ilmumas).
7. Autori analüüs üldise ühiskonnauuringu ja DDB Needhami elustiiliuuringute andmete põhjal, arvestades sugu, rassi, sünniaastat, uuringu toimumise aastat, haridust, sissetulekut, rahamuresid, piirkonda, asula suurust, laste olemasolu, abielulisust, tööl käimist, hinnangut oma tervisele, ennustatavat kolimist, elukohatüüpi (oma või üüripind) ning keskmist tööle ja koju sõitmise aega kodumaakonnas. DDB Needhami elustiiliuuringute ajamurede indeks põhineb neljal tihedalt seotud tunnusel (esimesed kolm on nõustun/ei nõustu väidete vormis): 1) „Töötan enamasti väga palju"; 2) „Mul on palju vaba aega"; 3) „Tunnen, et olen enamiku ajast suure pinge all"; 4) „Kui tihti viimase 12 kuu jooksul jäite kauemaks tööle?".
8. Richard B. Freeman, „Working for Nothing: The Supply of Volunteer Labour", *National Bureau of Economic Research* uuranne nr 5435 (Cambridge, Massachusetts: National Bureau of Economic Research, 1996), 28–34; Verba, Schlozman, Brady, *Voice and Equality*, 352–358, eriti märkus 40; Kay Lehman Schlozman, Henry E. Brady, Sidney Verba, Jennifer Erkulwater ja Laurel Elms, „Why Can't They Be Like We Were? Life Cycle, Generation and Political Participation" (ettekanne Ameerika Politoloogia Assotsiatsiooni aastakoosolekul Atlantas 1999. aasta septembris); DDB Needhami elustiiliuuringute andmete analüüs autorilt.

9. John Robinson, „The Time Squeeze", *American Demographics*, 1990. aasta veebruar. Ajamured ja telerivaatamine on [illegible] vahel tihedalt seotud ka DDB Needhami elustiiliuuringute andmetes.
10. DDB Needhami elustiiliuuringute andmete analüüs autorilt.
11. DDB Needhami elustiiliuuringute andmete analüüs autorilt. Rahamuresid mõõdetakse nelja nõustun/ei nõustu väitega: „Hoolimata sellest, kui palju meie sissetulek suureneb, et jõua me kunagi heale järjele" (nõustun); „Meie perel on praegu palju võlgu" (nõustun); „Meil on võimalusi lisakulutusteks rohkem kui meie naabritel" (ei nõustu); ja „Meie pere sissetulek on piisavalt suur, et rahuldada kõiki meie vajadusi" (ei nõustu). Kõik neli väidet näitavad rahamurede kasvu ajavahemikus 1975–1999 (eriti perioodi esimeses pooles); kõik neli on tüüpiliste demograafiliste näitajate järgi tugevas seoses ka kodanikuaktiivsuse ja sotsiaalse sidususe vähenemisega. Negatiivne seos rahamurede ja kodanikuaktiivsuse vahel näita muidugi põhjuslikkust. Võib-olla toimivad investeeringud sotsiaalsesse kapitali puhvrina majanduslike muutuste vastu või on sotsiaalselt aktiivsemad inimesed väiksemate majanduslike vajadustega kui teised, materiaalsema suunitlusega viisiga inimesed. (Tänan Lara Putnamit nende mõtete eest.) Igal juhul vähendab rahalise olukorra arvestamine analüüsis ainult väga vähe neid põhilisi kodaniku- ja sotsiaalse aktiivsuse langussuundumusi, mida raamatu II osas kirjeldatakse.
12. Juliet B. Schor, *The Overspent American: Upscaling, Downshifting and the New Consumer* (New York: Harper, 1999); Robert H. Frank, *Luxury Fever: Why Money Fails to Satisfy in an Era of Excess* (New York: Free Press, 1999). Materialismi kasvu tõendavaid andmeid vt jooniselt 76.
13. Marie Jahoda, Paul Lazarsfeld ja Hans Zeisel, *Marienthal* (Chicago: Aldine-Atherton, 1933 [1971]); Eli Ginzberg, *The Unemployed* (New York: Harper and Brothers, 1943). Richard C. Wilcock ja Walter H. Franke, *Unwanted Workers* (New York: Free Press of Glencoe, 1963).
14. Üldistused selles ja järgmises lõigus põhinevad DDB Needhami elustiiliuuringute, Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiivide ja üldise ühiskonnauuringu andmearhiivide analüüsil. Üldise ühiskonnauuringu andmetest ilmneb positiivne seos valimisaktiivsuse ning mõne ühenduse liikmeksoleku ja majandusliku rahulolu vahel arvestades sissetulekut, haridust, vanust, sugu, rassi, abielulisust, laste olemasolu ja uuringu toimumise aastat.
15. Caroline Hodges Persell, „The Interdependance of Social Justice and Civil Society" (New York: New York University, 1996); W. Lance Bennett, „The UnCivic Culture: Communication, Identity and the Rise of Lifestyle Politics", *PS: Political Science and Politics 31* (1998. aasta detsember): 741–761.
16. DDB Needhami elustiiliuuringute andmete analüüs autorilt.
17. Robert Wuthnow, „Changing Character of Social Capital in the United States" ja Burnham, „Turnout Problem" pakuvad tõendusmaterjali selle kohta, et ajavahemikul 1960. aastate keskpaigast 1980. aastate keskpaigani vähenes valimisaktiivsus tööliste seas kaks korda kiiremini kui valgekraeliste seas. Kuigi mul ei ole eriti palju tõendeid selle kohta, nagu oleks kodanikupassiivsus koondunud madalamatesse sotsiaalsetesse klassidesse, näitab Põhja-Carolina ühiskonda asuva Harrise andmearhiivi andmete analüüs, et võõrandumine on sotsiaalse hierarhia alumistel astmetel toimunud kiiremini. Seega on olemas teatav toetus „äärte" tõlgendusele, kui asi puudutab poliitilist osalust ja käitumist.
18. Theda Skocpol, „Unraveling from Above", *The American Prospect*, 1996. aasta märts-aprill, 20–25.
19. DDB Needhami elustiiliuuringute, Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiivide ja üldise ühiskonnauuringu andmearhiivide analüüs autorilt, kasutades mitmeid sotsiaalset osalust ja sotsiaal-majanduslikku staatust kirjeldavaid indikaatoreid. Vt ka Verba, „Who Bowls?".
20. See üldistus põhineb DDB Needhami elustiiliuuringute, Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiivide ja üldise ühiskonnauuringu andmearhiivide mitmetunnuselisel analüüsil ning ennustab kodanikuaktiivsust nüüd demograafilise teguri järgi, sealhulgas sissetulek, rahamured ja uuringu toimumise aasta. Ajaline suundumus ei muutu rohkem kui 5–10 protsenti, seda isegi kõige jäigemate, nii objektiivsete kui subjektiivsete majanduslike näitajate puhul.
21. *Bureau of Labor Statistics*; Coleman ja Pencavel, „Trends in Market Work Behaviour of Women". McGrattani ja Rogersoni („Changes in Hours") hinnangul on naiste palgatöö aeg nädalas pikenenud seitsme tunni võrra ajavahemikul 1960–1990. Leete ja Schor („Assessing the Time Squeeze") pakuvad, et naiste palgatöö aeg on pikenenud viie tunni võrra nädalas ajavahemikul 1969–1989; *Report on the American Workforce*, 84, hinnangul kuue tunni võrra nädalas ajavahemikul 1976–1998. Neis uuringutes on kasutatud erinevaid meetodeid ja nad katavad erinevaid ajavahemikke, kuid kokku võtvalt võib viimasel kolmel aastakümnel lisada keskmise naise palgatöö kestusele iga päev ühe tunni. Ajapäevikud andmeile tuginedes pakuvad Robinson ja Godbey (*Time for Life*, 346), et ajavahemikul 1965–1995 pikenes naiste tööaeg kaheksa tunni võrra nädalas, samal ajal kui lastele ja majapidamistöödele kuluv aeg vähenes kolmeteistkümne tunnini nädalas, jättes vabaks umbes viis tundi nädalas.
22. Ithiel de Sola Pool ja Manfred Kochen, „Contacts and Influence", *Social Networks I* (1978–1979): 5–51; Patricia Hughes Edwards, John N. Edward ja Ann De Witt Watts, „Women, Work and Social Participation", *Journal of Voluntary Action Research 13* (1984. aasta jaanuar-märts): 7–22; Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiivide ja üldise ühiskonnauuringu andmearhiivide analüüs autorilt. Robinson ja Godbey (*Time for Life*) kinnitavad, et kodused naised veedavad rohkem aega vabatahtlikes ühendustes kui nende täiskoormusega töötavad suguõed. Seda kinnitavad ka DDB Needhami elustiiliuuringute andmed, joonis 49.
23. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiivide analüüs autorilt. Arvestades enam kasutatud demograafilisi näitajaid, on täistööaeg naiste seas seotud mõõduka kasvuga kohalike ühenduste liidriks olemises, petitsioonide allkirjastamises, Kongressile kirjutamises ja teistes avaliku kogukonnaosaluse vormides.
24. DDB Needhami elustiiliuuringute andmete analüüs autorilt, mis seostab kodanikuaktiivsust ja tööl käimist üksikemade puhul, arvestades kõiki enam kasutatud demograafilisi näitajaid.
25. DDB Needhami elustiiliuuringute ja ameeriklaste ajakasutuse arhiivi andmete põhjal. Verba, Schlozman ja Brady (*Voice and Equality*, 259) leiavad, et mehed on aktiivsemad poliitilistes ja naised usulistes ühendustest; ilmalikus mittepoliitilises osaluses nad sugudevahelisi erinevusi ei tähelda.
26. DDB Needhami elustiiliuuringute andmete analüüs autorilt. Üldistused selles lõigus viitavad täiskoormusega töötamisele, arvestades haridust, rassi, rahamuresid, elukoha muutumist, abielulisust, laste olemasolu, sünniaastat ja uuringu toimumise aastat. Sama seaduspärasus ilmneb ka ameeriklaste ajakasutuse arhiivi andmetest, mida kirjeldab Laura Tiehen, „Has Working Caused Married Women to Volunteer Less? Evidence from Time Diary Data 1965–1993", ettekanne *Association for Research on Nonprofit Organizations and Voluntary Action* aastakonverentsil (Washington DC, 4.–6. november 1999). Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute andmetest ilmneb ka see, et täiskoormusega töötavate naiste abikaasad käivad harvem kirikus kui teised samasuguste demograafiliste näitajatega mehed

17. Autori analüüs üldise ühiskonnauuringu andmearhiivide (kooliga seotud ühenduste liikmelisus), DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiivide (klubilised koosviibimised) ja ameeriklaste ajakasutuse arhiivi (ajajaotus) põhjal.
18. Kogu küsimus kõlab järgmiselt: „Tänapäeva ühiskonnas töötavad paljud naised kodus täiskohaga koduperenaisena, seevastu paljud töötavad ja saavad selle eest tasu väljaspool kodu. Mõned naised kombineerivad mõlemat varianti ja on valinud osalise koormusega töö. Milline allpool esitatud variantidest kirjeldab kõige paremini teie olukorda ja selle põhjusi? (1) Täiskohaga kodune, sest mulle meeldib kodus olla ja ma ei taha kodust väljas töötada; (2) täiskohaga kodune, sest ma arvan, et kodus olles saan paremini laste eest hoolitseda, kuigi mulle meeldiks tööl käia; (3) osalise koormusega töö, sest mulle meeldib vähemalt osa aega väljaspool kodu töötada; (4) osalise koormusega töö, sest minu teenitud raha on perele vajalik; (5) täiskohaga töö, sest mulle meeldib mu töö; (6) täiskohaga töö, sest minu teenitud raha on perele vajalik." Nagu märgitud Lisas I, ei sisaldanud DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiivid kuni 1985. aastani vallalisi vastajaid. Et laiendada meie suundumuste analüüsi tagasiulatuvalt 1978. aastani, lisasin ma vallaliste naiste tööl käimise jaotuse ja eelistused ajavahemikus 1978–1984, tuginedes vaadeldavate tunnuste suundumustele vallaliste naiste seas ajavahemikus 1985–1999. Ükski tekstis esitatud järeldus ei muutunud, kui piirasime oma analüüsi ainult ajavahemikuga 1985–1999, kuigi vähenes naiste tööl käimises aset leidnud muutuse ulatus.
19. Seda tõdemust kinnitab Roperi leid, et „nende naiste osakaal [kõigist] naistest, kes ütlesid, et nad jääksid pigem koju, kui käiksid tööl, oli 1992. aastal 53 protsenti, mis oli 10 protsenti enam kui 1985. aastal ning 1970. aastate alguse statistikaga võrreldes suundumuse tagurpidi pöördumine". Russell, *Master Trend*, 65. Ettevaatusega tuleb hinnata joonisel 48 esitatut, arvestades Lisas I mainitud DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiivide eripära. Mul pole põhjust kahelda pildis, mida joonis 48 esitab, kuid ma pole leidnud uurimusi, mis selle kinnituseks sisaldaksid nii pikaajalist ülevaadet naiste tööeelistuste kohta.
20. Tulbad joonisel 49 tähistavad standardiseerimata OLS-meetodi regressioonikoefitsiente erinevaid naiste töösituatsioone kirjeldavate fiktiivmuutujate kohta, arvestades haridust, sünniaastat, uuringu toimumise aastat, abielulisust, laste olemasolu, rahamuresid ja oodatavat elukohavahetust. Kui rahamured välja arvata, siis väike sissetulek iseenesest ei mõjuta kodanikuaktiivsust.
21. Sama seaduspärasus ilmneb ka järgmistest allikatest: üldise ühiskonnauuringu andmed; Nicholas Zill, „Family Change and Student Achievement: What We Have Learned, What It Means for Schools"; *Family-School Links: How Do They Affect Educational Outcomes?*, toim. Alan Booth ja Judith Dunn (Mahvah, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 1996, 23); ja Marc Musick ja John Wilson, „Women's Labor Force Participation and Volunteer Work", ettekanne *Association for Research on Nonprofit Organizations and Voluntary Action* aastakoosolekul (Washington D.C.: 1999).
22. Need hinnangud võtavad arvesse vastaja haridust, vanust, materiaalset kindlustatust, abielulisust ja laste olemasolu.
23. Naised, kes *otsustavad* töötamise kasuks (kas täis- või osalise koormusega), käivad isegi väiksema tõenäosusega kirikus kui need, kes töötavad vajaduse sunnil. Enesevalik võib seejuures oluline olla, sest usklikumad naised võivad suurema tõenäosusega valida traditsioonilise pererolli.
24. Uurisin võimalikke seoseid töö, vanemliku staatuse ja abielulisuse vahel, mis võiksid mõjutada naise sotsiaalset suhtlust. Kui üksikemad välja arvata, nagu juba eespool mainitud, siis pärsib täiskoormusega töö sotsiaalset sidusust hoolimata naise vanemlikust või abielustaatusest.
25. DDB Needhami elustiiliuuringute andmete mitmetunnuseline analüüs lubab oletada, et naised, kes ei käi täiskoormusega tööl, investeerivad oma vaba lisaaja ühiskondlikku tegevusse, samal ajal kui täiskoormusega mitte töötavad mehed seda ei tee.
26. Üldise ühiskonnauuringu andmete analüüs autorilt. Minu eelmine töö põhines eranditult üldise ühiskonnauuringu mõõdetud formaalsete ühenduste liikmelisusel ning viis seetõttu oletuseni – mis on kindlalt vastuolus nüüdseks saadaolevate lisaandmetega –, et täiskoormusega töö ei pruugi naiste sotsiaalset osalust pärssida. Vt minu „Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America", *PS: Political Science and Politics 28* (1995. aasta detsember): 664–683; ja „The Strange Disappearance of Civic America", *The American Prospect*, 1996. aasta talv, 34–48.
27. Minu esialgne hinnang tagajärgedele, mis kaasnevad naiste liitumisega palgatööjõuga, on järgmine: suurim erinevus klubilistel koosolekutel osalemises on vabatahtlike koduperenaiste ja rahalistel põhjustel täiskohaga töötavate naiste vahel – kaks koosolekut aastas. Meie andmetel liikus ajavahemikul 1978–1999 kõige „klubisõbralikumast" kategooriast kõige „klubivaenulikumasse" üks inimene kümnest. Seega, kui naised *poleks* sel perioodil tööle läinud, oleks see päästnud 0,2 koosolekut täiskasvanu kohta aastas, samal ajal kui tegelikult langes sel perioodil koosolekutel käimine viie võrra aastas (nagu ma näitan ka 3. peatükis). Kodanikuaktiivsuse teiste vormide võrdlev analüüs viib meid järeldusele, et naiste töötamisega võib olla seotud umbkaudu 10 protsenti aktiivsuse kogulangusest. Need arvutused ei võta arvesse naise töö mõju tema abikaasa kodanikuaktiivsusele, kuid üldiselt on see mõju üsna väike. Need individuaalsed seosed töö ja kodanikuaktiivsuse vahel ei arvesta naiste tööleminekuga kaasnevaid sünergilisi mõjusid – näiteks kui mõnede naiste tööleminek vähendab ka kojujääjate klubiskäimist.
28. DDB Needhami elustiiliuuringute ja Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiivide analüüs autorilt. DDB Needhami elustiiliuuringutes defineeriti jõukust rahamurede käes vaevlejate alumise kvartiilina. Vaadeldaval kahel aastakümnel langes jõukate koduperenaiste hulk kahe kolmandiku võrra, jõudes kõigest 8 protsendini töõealistest naistest. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringutes defineeriti jõukust sissetuleku ülemise kvartiilina.
29. Käesolevas peatükis lahatud naiste töötamise ja rahamurede mõju ei saa lihtsalt kokku liita, sest nagu nägime, kattuvad need tegurid osaliselt. Minu hinnangul vastutavad nad *koos* umbes kümnendiku eest sotsiaalse kapitali kogulangusest.

12 PEATÜKK: MOBIILSUS JA EESLINNASTUMINE

1. Sally Ann Shumaker ja Daniel Stokols, "Residential Mobility as a Social Issue and Research Topic", *Journal of Social Issues* 38 (1982): 1–19, ning DDB Needhami elustiiliuuringute andmete analüüs autorilt.
2. J. Miller McPherson ja William G. Lockwood, "The Longitudinal Study of Voluntary Association Memberships: A Multivariate Analysis", *Journal of Voluntary Action Research* 9 (1980. aasta jaanuar/detsember): 74–84; Wolfinger ja Rosenstone, *Who Votes?*, eriti lk 50–54; Robert J. Sampson, "Linking the Micro- and Macrolevel Dimensions of Community Social Organizations", *Social Forces* 70 (1991. aasta september): 43–64; Sampson, "Local Friendship Ties"; Steven J. Rosenstone ja John Mark Hansen, *Mobilization, Participation, and Democracy in America*, eriti lk 157–158; Verba, Schlozman ja Brady, *Voice and Equality*, 452–455; Johanne Boisjoly, Greg J. Duncan ja Sandra Hofferth, "Access to Social Capital", *Journal of Family*

Issues 16 (1995. aasta september): 609–631; Hausknecht, *Joiners*, 47–48; DDB Needhami elustiiliuuringute andmete [illegible] lüüs autorilt, arvestades tavapäraseid demograafilisi näitajaid, nagu vanus, sugu, rass, haridus, sissetulek, vanemlik staatus ja abielustaatus ning tööl käimine.

3. Sampson, "Local Friendship Ties"; Robert D. Crutchfeld, Michael R. Geerken ja Walter R. Gove, "Crime Rate and Social Integration: The Impact of Metropolitan Mobility", *Criminology* 20 (1982. aasta november): 467–478; Robert Audette, Robert Algozzine ja Michelle Warden, "Mobility and School Achievement", *Psychological Reports* 72 (1993. aasta aprill): 701–702; John Eckenrode, Elizabeth Rowe, Molly Laird ja Jacqueline Brathwaite, "Mobility as a Mediator of the Effects of Child Maltreatment on Academic Performance", *Child Development* 66 (1995. aasta august): 1130–1142; ja John Hagan, Ross MacMillan ja Blair Wheaton, "New Kid in Town: Social Capital and the Life Course Effects of Family Migration on Children", *American Sociological Review* 61 (1996. aasta juuni): 368–385. Vastupidiseid tõendeid vt Peter H. Rossi, *Why Families Move* (Beverly Hills, California: Sage, 1980); ja Fischer, Jackson jt., *Networks and Places*, 177–184.
4. Larry E. Long, *Migration and Residential Mobility in the United States* (New York: Russell Sage Foundation, 1988); Shumaker ja Stokols, "Residential Mobility"; *Historical Statistics of the United States* I: 646; *Statistical Abstract of the United States: 1998*; USA Rahvastikubüroo, "Housing Vacancies and Homeownership", www.census.gov/hhes/www/housing/hvs/historic/histt14.html; Fischer, Jackson jt., *Networks and Places*, 191–192; üleriigilise valimisuuringu ja DDB Needhami elustiiliuuringute andmete analüüs autorilt. Üks hiljutine uuring lubab oletada, et elukohavahetus 20. sajandi lõpul poolel võis olla sagedasem kui ajavahemikul 1890–1920, kuid ka see uuring leiab mobiilsuse olevat madalama ajavahemikul 1960–1990 kui ajavahemikul 1940–1960; vt Patricia Kelly Hall ja Steven Ruggles, "Moving Through Time: Internal Migration Patterns of Americans, 1850–1990", ettekanne Sotsiaalteaduste Ajaloo Assotsiatsiooni koosolekul (Fort Worth, Texas: 1999. aasta november). Kuigi keskmine ameeriklane on elanud samas piirkonnas üle kahekümne aasta, vahetab ta elukohta umbes iga viie aasta tagant – üürnikud iga 2,1 aasta järel. Rudolph E. Schmid, "Americans Move About Every 5 Years", *Associated Press*, 29. oktoober 1998, viitab rahvastikubüroo uuringule. Üheks võimalikuks erandiks elukohavahetuse languses on see, et nooremad vallalised inimesed on praegu mobiilsemad, kui nad olid mitme aastakümne eest, kuid see suundumus on liiga piiratud, et vastutada sotsiaalse stabiilsuse üldise languse eest. DDB Needhami elustiiliuuringute andmete analüüs autorilt; Matthew Klein, "Where America Lives", *American Demographics*, 1998. aasta jaanuar, viitab *National Association of Home Builders* andmetele.
5. DDB Needhami elustiiliuuringute, Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute ja üldise ühiskonna uuringu andmearhiivide analüüs autorilt, arvestades haridust, vanust, rassi, sissetulekut, abielulisust ja elukohast biilsust. Suurte linnade ja eeslinnade elanikud tegelevad väiksema tõenäosusega nende mõnekümne ühiskondliku tegevusega, mida Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringud mõõdavad, eriti avalikku ametisse kandideerimisega, kohaliku ühenduse ametniku või komiteeliikmena töötamisega, avalikul koosolekul osalemisega ja kõnepidamisega. Vt ka John Eric Oliver, *Civil Society in Suburbia: The Effects of Metropolitan Social Context on Participation in Voluntary Organizations* (doktoriväitekiri, California ülikool Berkeleys, 1997), eriti lk 64, ja Hausknecht, *Joiners*, 18–31.
6. See seaduspärasus on märgatav peaaegu kõigi nende mõnekümne indikaatori puhul, mida mõõdavad nii DDB Needhami elustiiliuuringud kui Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringud, arvestades kõiki tavapäraseid demograafilisi näitajaid. Linnade suuruse kategoriseerimine on kummaski arhiivis erinev, nagu näitavad joonised 50 ja 51, kuid mõlemas arhiivis väheneb ühiskondlik aktiivsus väiksemalt asulasuuruselt suuremale liikudes.
7. DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiiv sisaldab küsimusi elukohaeelistuse kohta – suur või väike linn, küla, linn või eeslinn. Kui sotsiaalse osaluse mõõdikute mitmemõõtmelisse regressioonanalüüsi kaasata ka tegelik ja eelistatud elukoht, on tegelik elukoht statistiliselt alati oluline ning eelistatud elukoht väga harva.
8. John D. Kasarda, Stephen J. Appold, Stuart H. Sweeney ja Elaine Sieff, "Central-City and Suburban Migration Patterns: Is a Turnaround on the Horizon?" *Housing Policy Debate* 8 (1997): 307–358.
9. Mark Twaini (1867) tsitaat väljaandest Bayrd Still, *Urban America: A History with Documents* (Boston: Little, Brown, 1974), 198; Henry Georg, *Progress and Poverty* (1884), väljavõtted raamatus *City and Country in America*, toim. David R. Weimar (New York: Appleton-Century-Crofts, 1962), 62.
10. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute andmed vihjavad ühiskondlikule "õitsengule ja langusele" väikelinnades ja maapiirkondades 1980. aastate lõpus, mis ähmastab veidi neis kohtades langenud kirikuvälise tegevuse suundumusi. Seda trendi ei ilmne aga ei DDB Needhami elustiiliuuringute, üldise ühiskonnauuringu ega üleriigilise valimisuuringu andmetest, seega on ilmselt tegemist statistilise veaga.
11. *Park Forest Homes, Inc.* reklaam, 8. november 1952, tsiteeritud väljaandest William H. Whyte Jr., *The Organization Man* (New York: Simon & Schuster, 1956), 284.
12. Whyte, *The Organization Man*, tsitaat lk 287; Herbert J. Ganz, *The Lewittowners: Ways of Life and Politics in a New Suburban Community* (New York: Pantheon Books, 1967); Claude S. Fischer ja Robert Max Jackson, "Suburbanism and Localism", Fischer jt., *Networks and Places*, 117–138; Seeley, Sim ja Loosley, *Crestwood Heights*. Seevastu Bennett M. Berger, *Working Class Suburb: A Study of Autoworkers in Suburbia* (Berkley: University of California Press, 1960) ning Basil G. Zimmer ja Amos H. Hawley, "The Significance of Membership in Associations", *American Journal of Sociology* 65 (1959. aasta september): 196–201, ei leidnud sõjajärgsetest eeslinnadest üldse mingit ebatavalist kogukondlikku osalust või leidsid seda vaid väga vähesel määral.
13. Peter O. Muller, *Contemporary Suburban America* (Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall, 1981); Gregory R. Weiher, *The Fractured Metropolis: Political Fragmentation and Metropolitan Segregation* (Albany: State University of New York Press, 1991); Douglas Massey ja Mitchell Eggers, "The Spatial Concentration of Affluence and Poverty During the 1970s", *Urban Affairs Quarterly* 29 (1993. aasta detsember): 299–315; Evan McKenzie, *Privatopia: Homeowner Associations and the Rise of Residential Private Government* (New Haven, Connecticut: Yale University Press, 1994); ja Edward J. Blakely ja Mary Gail Snyder, *Fortress America: Gated Communities in the United States* (Washington D.C.: Brookings Institution, 1997), kus McKenzie teatab, et koduomanike ühenduste arv tõusis kiirelt üle terve riigi 10 000-lt 1970. aastal 150 000ni 1992. aastal, ning et need esindavad 32 miljoni ameeriklase huve.
14. www.concordhomes.com/co/co_greenfield.html. Irioonilisel kombel asub Greenfield vaid mõne kilomeetri kaugusel Whyte'i Park Forestist.
15. Blakely ja Snyder, Fortress America; J. Eric Oliver, "The Effects of Metropolitan Economic Segregation on Local Civic Participation", *American Journal of Political Science* 43 (1999. aasta jaanuar): 186–212, tsitaat lk 2005. Tõsiseltvõetav tarastatud kogukondi käsitlev uurimistöö on veel lapsekingades.

16. M. P. Baumgartner, *The Moral Order of the Suburb* (New York: Oxford University Press, 1988); Duaney ja Plater Zyberk, laiteeritud artiklist William Schneider, "The Suburban Century Begins", *The Atlantic Monthly*, 1992. aasta juuli, 33–44, tsitaat lk 34.
17. Lewis Mumford, *The Culture of Cities* (New York: Harcourt, Brace, 1938), 412; Robert E. Lang ja Karen A. Danielsen, "Gated Communities in America: Walling Out the World?", *Housing Policy Debate* 8 (1997): 873.
18. Kenneth T. Jackson, *Crabgrass Frontier: The Suburbanization of the United States* (New York: Oxford University Press, 1985), tsitaat lk 272, 279–280.
19. Robert Fishman, *Bourgeois Utopias: The Rise and Fall of Suburbia* (New York: Basic Books, 1987); Joel Gareau, *Edge City: Life on the New Frontier* (New York: Anchor Books, 1991); James Howard Kunstler, *The Geography of Nowhere: The Rise and Decline of America's Man-Made Landscape* (New York: Simon & Schuster, 1993); *The New Urbanism: Towards an Architecture of Community*, toim. Peter Katz (New York: McGraw-Hill, 1994); Thomas W. Hanchett, "U.S. Tax Policy and the Shopping Center Boom of the 1950s and 1960s", *American Historical Review* 101 (1996. aasta oktoober): 1082–1110; Kenneth T. Jackson, "All the World's a Mall: Reflections on the Social and Economic Consequences of the American Shopping Center", *American Historical Review* (1996. aasta oktoober): 1111–1121; Margaret Crawford, "The World in a Shopping Mall", *Variations on a Theme Park: The New American City and the End of Public Space*, toim. Michael Sorkin (New York: Noonday Press, 1992); Jackson, *Crabgrass Frontier*, 265.
20. *Statistical Abstract of the United States: 1998*, 636; *The Public Perspective* 10 (1999. aasta veebruar/märts): 26; Brad Edmondson, "In the Driver's Seat", *American Demographics*, 1998. aasta märts, www.americandemographics.com; rahvaloenduse andmed *National Association of Home Builders*'i kohta, www.nahb.com/facts/forecasts/sf.html (vaadatud 27. jaanuaril 2000).
21. Andmed selles ja järgmises lõigus pärinevad tööst Patricia S. Hu ja Jennifer R. Young, "Summary of Travel Trends: 1995 Nationwide Transportation Survey", mis on valminud USA Transpordiministeeriumi tellimusel (Oak Ridge, Tennessee: Center for Transportation Analysis, Oak Ridge National Laboratory, 1999. aasta jaanuar), www.cta.ornl.gov/npts/1995/Doc/trends_report18.pdf; 1995. aasta andmed on võrreldavuse eesmärgil kohandatud varasemate aastate uuringute andmete järgi; *Statistical Abstract of the United States: 1998*, 636; *Our Nation's Travel: 1995 National Personal Transportation Survey Early Results Report* (Washington D.C.: U.S. Department of Transportation, 1998), "Work at Home in 1997", tööstatistika büroo aruanne, stats.bls.gov/news.release/homey.nws.htm; William G. Deming, "Work at Home: Data from CPS", *Monthly Labor Review* (1994. aasta veebruar): 14–20; Patricia L. Mokhtarian ja Dennis K. Henderson, "Analysing the Travel Behaviour of Home-Based Workers in the 1991 CALTRANS Statewide Travel Survey", *Journal of Transportation and Statistics* (1998. aasta oktoober): 25–41; David Schrank ja Tim Lomax, *The 1999 Annual Urban Mobility Study* (College Station: Texas Transportation Institute, Texas A&M University, 1999), mobility.tamu.edu. *Our Nation's Travel*'i hinnangul moodustas üksi reisimine 1995. aastal 80 protsenti, Gallupi (www.gallup.com) hinnangul 1998. aasta detsembris 90 protsenti kõigist sõitudest. Teistel andmetel on kodu ja töökoha vahet sõitmise ajakuluks hinnanguliselt 20 minutit kummaski suunas ja see aeg kasvab. Nii pakuvad korra kümnendis toimuv rahvaloendus (1980–1990), Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringud (1973–1998) ja ameeriklaste ajakasutuse uuringud (1965–1985). *Roper Reports 98–3* (New York: Roper Starch Worldwide, 1998), 150, mis esitab kõige pikema ja meile ajaliselt lähima aegrea, lubab oletada, et isegi kodus töötavaid inimesi arvestades kasvas kodu ja töökoha vahet üle 20 minuti sõitvate töötajate hulk 29 protsendilt 1973. aastal 38 protsendini 1999. aastal. *Report on the American Work Force 1999*, 117, näitab, et nende osakaal, kes tegid kodus *mingi* osa tööst, sealhulgas ka füüsilisest isikust ettevõtjad ja tööd koju kaasa võtjad, langes 18,3 protsendilt 1991. aastal 17,7 protsendini 1997. aastal.
22. Edmondson, "In the Driver's Seat".
23. DDB Needhami elustiiliuuringute, Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute ja ameeriklaste ajakasutuse uuringute andmearhiivide analüüs autorilt, arvestades kõiki tavapäraseid demograafilisi näitajaid. Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmetes põhineb kodu ja töökoha vahet sõitmise aeg vastaja enda hinnangul, DDB Needhami elustiiliuuringutes on aga mõõdetud keskmine sõiduaeg vastaja elukohas. Mõlemad uuringud jõuavad ühisele järeldusele, et 10 minutit rohkem sõiduaega vähendab osalust kõikides ühiskondliku aktiivsuse vormides umbes 10 protsendi võrra.
24. Metropolipiirkonnas, kus elanikke on üle kahe miljoni, langes üldiselt või kindlasti pigem suurlinnas kui väikelinnas elada eelistajate osakaal 38 protsendilt 1975. aastal 31 protsendini 1999. aastal. Eeslinnastumise ja autode kohta vt Jane Holtz Kay, *Asphalt Nation: How the Automobile Took Over America and How We Can Tale It Back* (New York: Crown, 1997); Richard Moe ja Carter Wilkie, *Changing Places: Rebuilding the Community in the Age of Sprawl* (New York: Henry Holt, 1997); ja James Q. Wilson, "Cars and Their Enemies", *Commentary* 104 (1997. aasta juuli): 17–23.
25. Verba ja Nie, *Participation in America*, 236, 247.
26. Metropolipiirkonnas elava rahvastiku osakaal on kasvanud 1970. aastate keskpaigast umbes kümne protsendipunkti võrra ning nende piirkondadega seostatav ühiskondlik passiivsus ümmarguselt 20 protsendi võrra, nagu näitavad joonised 50 ja 51 ning meie analüüs reisiaegade kohta. Kui ameeriklased elaksid endiselt seal, kus nad elasid 1970. aastate keskel, oleks üldine osalus kogukonnaelus 2 protsendi võrra kõrgem, võrreldes II osas mainitud 20–40 protsendilise langusega. Need arvutused on siiski umbkaudsed ega arvesta sünergilisi mõjusid.

13. PEATÜKK: TEHNOLOOGIA JA MASSIMEEDIA

1. T. S. Eliot, *New York Post*, 22. september 1963.
2. Sue Bowden ja Avner Offer, "Household Appliances and the Use of Time: The United States and Britain Since the 1920s", *Economic History Review* 47 (1994. aasta november): 729, täiendatud andmetega väljaandest *Statistical Abstract of the United States*.
3. Tocqueville, *Democracy in America*, 517–518.
4. Autori analüüs üldise ühiskonnauuringu arhiivide, DDB Needhami elustiiliuuringute andmete ja Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiivide põhjal, arvestades sünniaastat, sugu, haridust, sissetulekut, laste olemasolu, abieluseisu, tööl käimist, elukohalinna suurust, rassi ja oma elamispinna omamist. Regulaarselt lehte lugevad vastajad osalevad 10-20 protsenti suurema tõenäosusega ka tekstis mainitud tegevustes. Vt ka Pippa Norris, "Does Television Erode Social Capital? A Reply to Putnam", *PS: Political Science & Politics* 29 (1996. aasta september): 474–480, eriti lk 479; *So Many Choices, So Little Time* (Vienna, Virginia: Newspaper Association of America, 1998), 15, 18; ja Delli Carpini ja Keeter, *What Americans Know About Politics*.

5. *Statistical Abstract of the United States* (eri aastad) ja *Historical Statistics of the United States.*
6. Autori analüüs üldise ühiskonnauuringu arhiivide põhjal; *So Many Choices, So Little Time; Statistical Abstract of the United States;* ja Stu Tolley, "The Abyss That Is Destroying Daily Newspaper Reading" (Vienna, Virginia: Newspapaer Association of America, 1998), www.naa.org/marketscope/research/cohort.htm.
7. DDB Needhami elustiiliuuringute 1998. aasta andmete järgi vaatasid pooled ajalehelugejad õhtuti uudiseid ka televiisorist võrreldes neljandikuga mittelugejate seas. See seos kehtib ka kõiki tavapäraseid demograafilisi näitajaid arvestades.
8. Autori analüüs DDB Needhami elustiiliuuringute 1998. aasta andmete põhjal; Jack M. McLeod, Katie Daily, Zhongshi Guo, William P. Eveland Jr., Jan Bayer, Seungchan Yang ja Hsu Wang, "Community Integration, Local Media Use and Democratic Processes", *Communication Research* 23 (1996): 179–209; Norris, "Does television Erode Social Capital?"; Staci Rhine, Stephen Earl Bennett ja Richard S. Flickinger, "Americans' Exposure and Attention to Electronic and Print Media and Their Impact on Democratic Citizenship" (ettekanne *Midwest Political Science Association*'i aastakoosolekul, Chicago, 1998).
9. *Pew Research Center for the People & the Press, Internet News Takes Off,* iga kahe aasta tagant tehtav meediatarbimisuuring (Washington D.C.: Pew Research Center for the People & the Press, 1998), www.people-press.org/med98rpt.htm; *Times Mirror* Center, "Age of Indifference"; William G. Mayer, "The Polls-Poll Trends: Trends in Media Usage", *Public Opinion Quarterly* 57 (1993. aasta juuni) 593–611; Stephen Earl Bennett ja Eric W. Rademacher, "'The Age of Indifference' Revisited: Patterns of Political Interest, Media Exposure, and Knowledge Among Generation X", *After the Boom: The Politics of Generation X,* toim. Stephen C. Craig ja Stephen Earl Bennett (Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield, 1997); ja Cliff Zukin, *Generation X and the News: Road Closed?* (Radio and Television News Directors Foundation, 1997), www.rtndf.org/rtndf/genx/index.html. Richard Davis ja Diana Owen, *New Media and American Politics* (New York: Oxford University Press, 1998), 136, annavad teada, et 1975. aastal vaatasid igaõhtusi televisiooniuudiseid ligi pooled leibkondadest võrreldes neljandikuga 1997. aastal.
10. Pew Center, *Internet News Takes Off;* Norris, "Who Surfs?" 80–82; autori analüüs DDB Needhami elustiiliuuringute andmete põhjal, mis on aluseks tekstis esinevale üldistusele CNNi kohta.
11. Autori analüüs DDB Needhami elustiiliuuringute 1996.–1998. aasta andmete põhjal: vastajad, kes ütlevad, et saavad peamise osa uudistest Interneti teel, teevad vabatahtlikku tööd, veedavad aega sõpradega, usaldavad inimesi jne rohkem kui teised ameeriklased.
12. *Statistical Abstract of the United States* (eri aastad); Veronis, Suhler & Associates, *Communications Industry Report: Five Year Historical Report* (1991-1995) (New York: Veronis, Suhler & Associates, 1996); Cobbett S, Steinberg, *TV Facts* (New York: Facts on File, 1980); Russell, *Master Trend,* 59; "People, Opinion, and Polls: American Popular Culture", *Public Perspective* 1995. aasta august/september: 47; Robert T. Bower, *The Changing Television Audience in America* (New York: Columbia University Press, 1985), eriti lk 33, 46; George Comstock jt, *Television and Human Behaviour* (New York: Columbia University Press, 1978); George Comstock, *Evolution of American Television* (Newbury Park, California: Sage Publications, 1989) ja Doris A. Graber, *Mass Media and American Politics* (Washington D.C.: CQ Press, 1993).
13. Selles lõigus toodud andmetes ei ole arvestatud aega, mil teler mängis lihtsalt taustaks. Comstock, *Evolution of American Television,* annab teada, et "1980. aastate lõpus mängis igas televiisorit omavas majapidamises teler neli kuni kaheksa tundi". *Eurodata TV* andmetel (*One television Year in the World: Audience Report,* 1999. aasta aprill) on telerivaatamise tundide arvestuses Ühendriigid neljakümne seitsme riigi seas kolmandad, eespool on ainult Jaapan ja Mehhiko. Suur tänu Pippa Norrisele meediat ja osalust puudutavate nõuannete eest. Robinson ja Godbey, *Time for Life,* 136–153, 340–341.
14. *Statistical Abstract of the United States* (eri aastad); *Kids & Media @ The New Millennium* (Menlo Park, California: Henry J. Kaiser Family Foundation, 1999), 13. Andmed Interneti-ligipääsu kohta joonisel 56 pärinevad DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiivist ning kattuvad teiste Interneti-kasutust käsitlevate uuringute tulemustega, näiteks *Nielsen*'i ja *IntelliQuest*'i omadega, mille kokkuvõtted leiab väljaandest *Nua Internet Surveys* (Dublin, Iirimaa: Nua Ltd., 1999), www.nua.ie/surveys/how_many_online/n_america.html (vaadatud 11.detsembril 1999) ja 1999. aasta jaanuari *Pew Research Center for the People & the Press* aruandest, www.people-press.org/tech98sum.htm.
15. *Where Does the Time Go? The United Media Enterprises Report on Leisure in America* (NewYork: Newspaper Enterprise Association, 1983), 10; autori analüüs DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiivide põhjal. Soov veeta vaikset õhtut kodus kasvas 68 protsendilt 1975. aastal 77 protsendini 1999. aastal; vaikset õhtut eelistavad inimesed nõustuvad ka kõige enam väitega, et "televisioon on peamine meelelahutuse allikas".
16. Kunstler, *Geography of Nowhere,* 167.
17. Paul William Kingston ja Steven L. Nock, "Time Together Among Dual Earner Couples", *American Sociological Review* 52 (1987. aasta juuni): 391–400; Zukin, *Generation X and the News;* Diane Crispell, "TV Soloists", *American Demographics,* 1997. aasta mai, 32; Robert Kubely ja Michaly Csikszentmihalyi, *Television and the Quality of Life: How Viewing Shapes Everyday Experience* (Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum, 1999), 74; *Kids & Media,* 62–63. Juba 1996. aastal oli oma tuba 76 protsendil ühe- kuni seitsmeteistkümneaastastest lastest ning 59 protsendil neist oli ka oma televiisor, 55 protsendil oma kaabeltelevisiooni ühendus, 36 protsendil videomängusüsteem ja 39 protsendil videomakk (www.yankelovich.com/press3htm).
18. Autori analüüs Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste 1979., 1985., 1989. ja 1993. aasta andmete põhjal; David E. Campbell, Steven Yonich ja Robert D. Putnam, "Tuning In, Tuning Out Revisited: A Closer Look at the Causal Links between Television and Social Capital", ettekanne *American Political Science Association*'i aastakoosolekul (Atlanta, Georgia: 1999. aasta september). Suur tänu kaasautoritele mitmete heade mõtete eest. Nemad siiski ei vastuta siin esitatud järelduste eest.
19. Suur tänu Steven Yonishile selle rea märkamise eest oma uurimisülesande käigus vaadata hilisõhtusi filme.
20. Autori analüüs Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiivide põhjal. Üle poole joonisel 57 esitatud suundumusest on põhjustatud põlvkondadevahelistest erinevustest. Põlvkond ennustab telerivaatamise harjumust täpsemalt kui ükski teine demograafiline näitaja. Vt ka Campbell, Yonish ja Putnam, "Tuning In, Tuning Out Revisited".
21. Barbara Schneider ja David Stevenson, *The Ambitious Generation: America's Teenagers, Motivated but Directionless* (New Haven, Connecticut: Yale University Press, 1999), 189–211.
22. Joonis 59 piirdub telerivaatamisega tööpäeva jooksul, kuid nädalavahetuse telerivaatamise seaduspärasused on samasugused. Need uuringud ei näita siiski, kui suur *osa* mingist ajaperioodist kulus telerivaatamisele, seega mõnevõrra liialdades suvalisel hetkel telerit vaatava osakaaluga rahvastikust. Nende telerivaatamise seaduspärasuste kinnituseks vt Kubey ja Csikszentmihalyi, *Television and the Quality of Life,* 75 (USA andmed) ja Michael Argyle, *Social Psychology of Everyday Life,* (New York: Routledge, 1991), 111 (Inglismaa andmed).

23. Autori analüüs DDB Needhami elustiiliuuringute 1993.–1998. aasta andmete põhjal. Abielus ja lastega paaride seas on söögiaegadel mängiva teleri osakaal 39 protsenti ning teiste täiskasvanute seas 55 protsenti. Lisaks ütleb 7 protsenti täiskasvanutest, et teler mängib söögi ajal taustaks. Väljaannete *America's Youth in the 1990s,* toim. Bezilla, 39, ja Catherine McGrath, "Busy Teenagers", *American Demographics,* 1998. aasta juuli, 37–38 järgi vastas 1990. aastal 39 protsenti teismelistest, et teler mängib söögi ajal, 1997. aastaks kasvas see osakaal 50 protsendini.
24. Autori analüüs Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste 1985. ja 1989. aasta andmete põhjal. Telerivaatamisele kulunud tundide arvus sisaldub nii uudista vaatamine (58 protsenti) kui ka teised saated (68 protsenti).
25. Kõik selles ja kahes järgmises lõigus esitatud arvutused põhinevad Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste 1973., 1974., 1977., 1983., 1988., 1991., ja 1993. aasta andmete mitmetunnuselisel logistilisel regressioonanalüüsil, arvestades haridust, sissetulekut, abieluseisu, laste olemasolu, tööl käimist, sugu, vanust, rassi, elukohta ja asula suurust. Ainult sotsiaalne klass (mida peegeldab haridus ja sissetulek) on Roperi andmetest lähtudes tugevam kõigi kaheteistkümne sotsiaalse osaluse vormi ennustamisel kui telerivaatamine. Joonis 61 on piiratud tööealiste kõrgharidusega vastajatega ja nelja tavapärasema osalusvormiga, näitamaks, et negatiivne seos on tugev isegi ühiskondlikult kõige aktiivsema rahvastikuosa seas, sama seaduspära kordub kõigi elanikkonna gruppide seas ja kõigi sotsiaalse osaluse vormide puhul. Tööealistest kõrgharidusega ameeriklastest väitis end vähem kui tunni päevas telerit vaatavat 17 protsenti, üks kuni kolm tundi 54 protsenti ning üle kolme tunni 29 protsenti. Kogu elanikkonna kohta olid vastavad protsendid 12, 43 ja 45.
26. See hinnang on toodud ainult selleks, et näidata televisiooni võimeliku mõju ulatust ühiskondlikule aktiivsusele: osalus on sajandi viimase kolmandiku jooksul vähenenud 40 protsendi võrra ning lisandunud telerivaatamise tunnid neil aastail võivad olla vastutavad umbes 10 langusprotsendi eest.
27. See seaduspärasus ilmneb nii Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste kui ka DDB Needhami elustiiliuuringute andmetest; vt ka Campbell, Yonish, Putnam, "Tuning In, Tuning Out Revisited".
28. Selles lõigus esitatud andmed pärinevad Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste 1973.–1975., 1988. ja 1993. aasta andmetest; vt ka Campbell, Yonish, Putnam, "Tuning In, Tuning Out Revisited".
29. Kõik üldistused selles ja kuues järgmises lõigus põhinevad autori analüüsil DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiivide põhjal. Nende vastajate osakaal, kes nõustuvad väitega "televisioon on peamine meelelahutuse allikas", on tõusnud 47 protsendilt 1970. aastatel 53 protsendini 1990. aastatel. (Seletamatul põhjusel kasvas see järsult 60–65 protsendini 1987.–1988. aastal ja langes siis mõnevõrra, kuid pikaajaline suundumus on tõusev.) Nendest, kes sõltuvad televisioonimeelelahutusest, nõustuvad ka 47 protsenti väitega, et "ma olen niinimetatud tugitooliosaleja", võrreldes 17 protsendi ülejäänud ameeriklastega. Lähtudes neist ajahetkedest, mil nad väidavad end telerit vaatavat, vaatavad televisioonimeelelahutusest sõltujad telerit teistest ameeriklastest 40 protsendi võrra rohkem. Selle küsimuse põhjal selgub, et iga teine ameeriklane on tugevalt sõltuv televisiooni vahendusel saadavast meelelahutusest.
30. Joonised 62–66 näitavad kahetunnuselisi seoseid, kuid kõik üldistused selles ja eelmises lõigus põhinevad mitmesel regressioonanalüüsil, kus on arvestatud sugu, rassi, sünniaastat, uuringu toimumise aastat, haridust, sissetulekut, rahamuresid, piirkonda, asula suurust, laste olemasolu, abieluseisu, tööl käimist, enesehinnangulist füüsilist tervist, oodatavat elukohavahetust, oma elamispinna omamist, enesehinnangulisi ajamuresid ja maakonna keskmist töö ja kodu vahet sõitmise aega. Peaaegu kõigil juhtudel on vastaja enesehinnanguline televisioonimeelelahutusest sõltumine (mõõdetuna kuuepunktisel skaalal) üks kahest-kolmest tugevaimast ennustajast; see on kõige tugevam ennustaja kõigi avaliku ja erasuhtluse vormide kohta.
31. Autori analüüs DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiivide põhjal. Religioossust on mõõdetud nõustumisega väitega "usk on mu elus olulisel kohal".
32. DDB Needhami elustiiliuuringute 1975.–1998. aasta andmed sisaldavad teavet kolmesaja naissoost kõrgkoolikraadiga kolmekümne- kuni neljakümne nelja aastase rahaliselt kõige kindlustatuma rahvastikukolmandiku kohta, kes elab USA ida- või kirdeosariikides. Tekstis toodud statistika võrdleb ühiskondlikku aktiivsust nende naiste seas, kellest 28 protsenti nõustuvad väitega "televisioon on peamine meelelahutuse allikas" ja 72 protsenti ei nõustu. Need võrdlused võtavad seega arvesse sugu, piirkonda, haridust, rahamuresid ja vanust – viit tegurit, mis on kõige tugevamas seoses sõltuvusega televisioonimeelelahutusest. Andmeid eluga rahulolu kohta vt 20. peatükist.
33. Robinson ja Godbey, *Time for Life,* 139–144; Harwood K. McClerking ja Kristina C. Miler, "The Deleterious Effect of Television Viewership on Membership in Voluntary Organizations" (ettekanne *Southern Political Science Association*'i aastakoosolekul, Norfolk, Virginia, 1997. aasta november); Harwood K. McClerking, Kristina C. Miler ja Irfan Nooruddin, "Must See TV? A Non-Random Assignment Model of Television and Memebership" (ettekanne USA Politoloogia Assotsiatsiooni aastakoosolekul, Boston, 1998. aasta september); ja Pippa Norris, "Blaming the Messenger? Television and Civic Malaise", Pharr ja Putnam, *What's Troubling the Trilateral Democracies?*
34. Tay Keong Tan, "Silence, Sacrifice, and Shoo-Fly Pies: An Inquiry into Social Capital and Organizational Strategies of the Amish Community in Lancaster County, Pennsylvania", (doktoriväitekiri, Harvardi ülikool, 1998).
35. *The Impact of Television: A Natural Experiment in Three Communities,* toim. Tannis MacBeth Williams (Orlando, Florida: Academic Press, 1986). Suur tänu David Campbellile tegelemise eest televisiooni mõju kogukonnaelule uuriva kirjandusega.
36. Williams, *Impact Of Television,* 2
37. Ibid., 166.
38. Ibid., 178.
39. William A. Belson, "Effects of Television on the Interests and Initiative of Adult Viewers in Greater London", *British Journal of Psychology* 50 (1959): 145–158; Wilbur Schramm, Jack Lyle ja Edwin B. Parker, *Television in the Lives of our Children* (Stanford, California: Stanford University Press, 1961), USA andmed; J. R. Brown, J. K. Cramond ja R. J. Wilde, "Displacement Effects of Television and the Child's Functional Orientation to Media", *The Uses of Mass Communications: Current Perspectives on Gratifications,* toim. Jay. G. Blumler ja Elihu Katz (Beverly Hills, California: Sage, 1974), Šotimaa andmed; John P. Murray ja Susan Kippax, "Children's Social Behaviour in Three Towns with Differing Television Experience", *Journal of Communication* 28 (1978): 19–29, Austraalia andmed; ja Diana C. Mutz, Donald F. Roberts ja D. P. van Vuuren, "Reconsidering the Displacement Hypothesis: Television's Influence on Children's Time Use", *Communication Research* 20 (1993): 51–57, Lõuna-Aafrika Vabariigi andmed. Karl Erik Rosengren ja Sven Windahl, *Media Matter: TV Use in Childhood and Adolescence* (Norwood, New Jersey: Ablex, 1989) – vastupidiste andmetega aruanne Rootsi laste kohta.
40. Richard G. Niemi ja Jane Junn, *Civic Education: What Makes Students Learn* (New Haven, Connecticut: Yale University Press, 1999); Alan S. Zuckermann, "First Steps into Politics: The Political Bases of the Decisions of Young People to

Engage in Political Discussion" (Providence, Rhode Island: Brown University, 1998); Jay Braatz ja Robert D. Putnam, "Community-based Social Capital and Educational Performance: Exploring New Evidence" (Cambridge, Massachusetts: Harvard University, 1999); John Condry, "Thief of Time, Unfaithful Servant: Television and the American Child", *Daedalus* 122 (1993. aasta talv): 259–278; William T. Bielby, "The Cost of Watching Television: A Longitudinal Assessment of the Effect of Heavy Viewing on Earnings", vahearuanne (Boston, Harvard University School of Public Health, n.d.); George Comstock ja Haejung Paik, *Television and the American Child* (New York: Academic Press, 1991), 72, 86.

41. Autori analüüs DDB Needhami elustiiliuuringute andmete ja Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmete arhiivide põhjal, arvestades haridust, sissetulekut, linnastumust, vanust, abieluseisu, laste olemasolu, tööl käimist sugu, rassi, piirkonda. Sama seaduspärasus ilmneb mõlema arhiivi andmetest. Rolf Meyersohn, "Television and the Rest of Leisure", *Public Opinion Quarterly* 32 (1968. aasta kevad): 102–112.
42. Comstock jt, *Television and Human Behaviour*; John P. Robinson, "Television and Leisure Time: A New Scenario", *Journal of Communication* 31 (1981. aasta talv): 120–130; Comstock, *Evolution of American Television*; Bower, Changing Television Audience; Robinson ja Godbey, *Time for Life*; Kubey ja Csikszentmihalyi, *Television and the Quality of Life*; Brehm ja Rahn, "Individual-Level Evidence", 1015, ja Brehm ja Rahn, eravestlused; Schramm, Lyle ja Parker, *Television in the Lives of our Children*; Comstock ja Paik, *Television and the American Child*; Mutz, Roberts ja van Vuuren, "Reconsidering the Displacement Hypothesis"; autori analüüs DDB Needhami elustiiliuuringute 1993.–1998. aasta andmete põhjal; 39 protsenti vastajatest, kes vaatasid telerit kahel või vähemal korral päevas, nõustusid väitega "Olen kodusistuja", samal ajal kui sama väitega nõustus 50 protsenti kuuel või enamal korral päevas telerit vaatavatest vastajatest. Vt ka "Tuning In, Tuning Out".
43. Autori analüüs DDB Needhami elustiiliuuringute 1975.-1976. aasta andmete põhjal. Tegevused, mida küsitletavad vähemal end tegevat rohkem ja sagedamini, olid kodusviibimine, aja veetmine koos pere ja sõpradega, pereringis õhtustamine ja televiisorivaatamine. Tegevused, mida harrastati vähem, olid kodused peod, väljas õhtustamine ja kinoskäimine — lühidalt, kodust väljas viibimine ja tavalised meelelahutused.
44. Autori analüüs Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiivi põhjal aastatest 1974, 1975, 1977 ja 1978. Soost, vanusest, haridusest ja elukohast, aga ka perekonnaseisust ja töökohast sõltumata osalesid need vastajad, kes ütlesid end varasemast *rohkem* telerit vaatavat, 25-35 protsenti väiksema tõenäosusega kogukondlikus tegevuses kui need, kes ütlesid end varasemast *vähem* telerit vaatavat. Vt ka Campbell, Yonish ja Putnam, "Tuning In, Tuning Out Revisited".
45. Kubey ja Csikszentmihalyi, *Television and the Quality of Life*. Need autorid analüüsivad telerivaatamise psühholoogilisi aspekte. Vt ka Neil Postman, *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business* (New York: Viking, 1985).
46. Kubey ja Csikszentmihalyi, *Television and the Quality of Life*, 164-165.
47. Michael Argyle, *Social Psychology of Everyday Life*, 110; Bowden ja Offer, "Household Appliances", 735-736.
48. Kubey ja Csikszentmihalyi, *Television and the Quality of Life*, 138-139.
49. Bowden ja Offer, "Household Appliances", 739-741.
50. Andmed selles ja järgmises lõigus pärinevad autori analüüsist DDB Needhami elustiiliuuringute arhiivi põhjal. Kõik tihedalt korreleeruvat nõustun/ei nõustu küsimust kombineeriti vaevuse faktorkaaluks: 1) "Mul valutab pea sageli mini kui enamikul teistel inimestel", 2) "Mul on raskusi magamajäämisega", ja 3) "Mul on sageli seedehäired". Iga sümptom eraldi korreleerub TV-sõltuvusega, kuid kõige *vähem* on sellega seotud unetus, seega *ei ole* põhikorrelaator tingitud unetutest, kes hilja õhtul meelelahutuseks telerit vaatavad. "Kõrge" joonisel 68 viitab peavalude, seedehäirete ja unetuse sageduse poolest ülemisele kolmandikule elanikkonnast. Ma ei saa välistada võimalust, et suur annus peavalu-, seedehäirete- ja unetuseravimite telereklaame soodustab hüpohondriat.
51. Bowden ja Offer, 737-738; Robinson, "TV and Leisure", 129; F. Thomas Juster, "Preferences for Work and Leisure", raamatus *Time, Goods, and Well-Being*, toim. F. Thomas Juster ja Frank P. Stafford (Ann Arbor: Institute for Social Research, University of Michigan, 1985), 333-351; Robinson ja Godbey, *Time for Life*, 242-250. DDB Needhami elustiiliuuringute järgi on sõltuvus televisioonimeelelahutusest võimas õnnetuoleku ennustaja (nagu näeme peatükis 20), olles selles suhtes üldjoontes võrdne rahamurede ja vallalisusega (mida tavaliselt peetakse kindlaimaks õnnetuoleku ennustajaks).
52. Robinson ja Godbey, *Time for Life*, 149.
53. Selle ja järgmise paragrahvi allikad: Joshua Meyrowitz, *No Sense of Place: The Impact of Electronic Media on Social Behavior* (New York: Oxford University Press, 1985), 318; Roderick P. Hart, *Seducing America: How Television Charms the Modern Voter* (New York: Oxford University Press, 1994); Shanto Iyengar, *Is Anyone Responsible? How Television Frames Political Issues* (Chicago: University of Chicago Press, 1991); Allan McBride, "Television, Individualism, and Social Capital", *PS: Political Science & Politics* 31 (september 1998): 542-552; Lawrence K. Grossman, *The Electronic Republic: Reshaping Democracy in the Information Age* (New York: Penguin, 1995).
54. Üht vastuolulist laadi uurimused rubriigist "kurja maailma efekt" väidavad, et rohke telerivaatamine on seotud misantroopia sümptomitega, näiteks kuritegevuse määra ülehindamisega. Vt George Gerbner, Larry Gross, Michael Morgan ja Nancy Signorielli, "The 'Mainstreaming' of America: Violence Profile No. 11", *Journal of Communication* 30 (suvi 1980): 10-29; Anthony N. Dobb ja Glenn F Macdonald, "Television Viewing and Fear of Victimization: Is the Relationship Causal?", *Journal of Personality and Social Psychology* 37 (1979): 170-179; Paul M. Hirsch, "The 'Scary World' of the Nonviewer and Other Anomalies: A Re-analysis of Gerbner et al.'s Findings on Cultivation Analysis, Part I", *Communication Research 7* (oktoober 1980): 403-456; Michael Hughes, "The Fruits of Cultivation Analysis: A Re-examination of the Effects of Television Watching on Fear of Victimization, Alienation, and the Approval of Violence", *Public Opinion Quarterly* 44 (1980): 287-303; Comstock, *The Evolution of American Television*, 265-269; L. J. Shrum, Robert S. Wyer Jr. ja Thomas C. O'Guinn, "The Effects of Television Consumption on Social Perceptions: The Use of Priming Procedures to Investigate Psychological Processes", *Journal of Consumer Research* 24 (märts 1998): 447-458. Brehm ja Rahn, "Individual-Level Evidence", Dhavan V. Shah, "Civic Engagement, Interpersonal Trust, and Television Use: An Individual-Level Assessment of Social Capital", *Political Psychology* 19 (september 1998): 469-496, ja mu enda analüüs. DDB Needhami andmetele tuginedes viitavad sellele, et seos usaldamatuse ja telerivaatamise vahel ei ole ilmselt ehtne.
55. Autori analüüs DDB Needhami elustiiliuuringute põhjal. Tänan Rusty Silversteini, Jan Devroye'd, David Campbelli ja Steve Yonishit abi eest selle uurimistöö juures. Inspiratsiooniallikaks oli Shah' kirjutis "Civic Engagement".
56. Joonis 69 pärineb Campbelli, Yonishi ja Putnami artiklist "Tuning In, Tuning Out Revisited".

57. J. Philipe Rushton, "Television and Prosocial Behavior", raamatus *Television and Behavior: Ten Years of Scientific Progress and Implications for the Eighties*, toim. David Pearl, Lorraine Bouthilet ja Joyce Lazar (Rockville, Md.: National Institute of Mental Health, U.S. Department of Health ja Human Services, 1982), 248-258, ja Susan Hearold, "A Synthesis of 1,043 Effects of Television on Social Behavior", väljaandes *Public Communication and Behavior*, vol. 1, toim. George Comstock (New York: Academic Press, 1986), 65-133.
58. Joseph Turow, *Breaking Up America: Advertisers and the New Media World* (Chicago: University of Chicago Press, 1997).
59. Nielsen Media Research, *1998 Report on Television* (New York: 1998), 19, 23.
60. Rahn ja Transue, "Social Trust and Value Change"; George Gerbner, Larry Gross, Michael Morgan ja Nancy Signorielli, "Growing Up with Television: The Cultivation Perspective", väljaandes *Media Effects: Advances in Theory ja Research*, toim. Jennings Bryant ja Dolf Zillman (Hillsdale, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates, 1994), 17-41, tsit. 31; Alexander W. Astin, *What Matters in College* (San Francisco: Jossey-Bass, 1993), 310.
61. Robert E. Lane, "The Road Not Taken: Friendship, Consumerism and Happiness", *Critical Review* 8 (sügis 1994): 521-554; Nicholas Zill ja John Robinson, "The Generation X Difference", *American Demographics* 17 (aprill 1995): 24-31.
62. Sven Birkerts, *The Gutenberg Elegies* (Boston: Faber ja Faber, 1994), 214-215.

14. PEATÜKK: ÜHEST PÕLVKONNAST TEISE

1. Nende DDB Needhami elustiiliuuringutes osalenute seas, kes eitasid, et televisioon on nende peamine meelelahutus, elasid vähem kui 50 000 elanikuga linnas, kuulusid leibkondliku sissetuleku järgi riigi jõukaima kolmandiku hulka ja olid abielus täiskohaga töötava abikaasaga, vähenes klubikoosviibimistel käimine kuueteistkümnelt korralt aastas 1970. aastatel üheksa korrani 1990. aastatel. Nende Roperi küsitletute seas, kes vaatasid telerit alla ühe tunni päevas, elasid vähem kui 250 000 elanikuga linnas, said üle keskmise palka ja olid kas abielunaised, kes ei käinud täiskohaga tööl, või abielumehed, tõusis nende osakaal, kes jäid kõrvale kõigist kaheteistkümnest kodanikuosaluse vormist, 17 protsendilt 1970. aastatel 28 protsendini 1980ndatel ja 37 protsendini 1990ndatel. Frank Bryan tegi kindlaks, et umbes seitsmekümne viiest Vermonti linnast koosnevas valimis, kus linna keskmiseks suuruseks oli 1000 elanikku, vähenes linnakoosolekutel osalenud registreeritud valijate suhtarv umbes 27 protsendilt aastatel 1970-1973 ligikaudu 15 protsendini 1998. aastal. Frank M. Bryan, suulised andmed, ja *Real Democracy* (avaldamata käsikiri, 1999), tsiteeritud raamatust Joseph F. Zimmerman, *The New England Town Meeting: Democracy in Action* (Westport, Conn.: Praeger, 1999), 93-97.
2. Autori analüüs DDB Needhami elustiiliuuringute, Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringu, üldise ühiskonnauuringu ja üleriigilise valimisuuringu arhiivi põhjal; tavapäraste demograafiliste tegurite mõju on kõrvaldatud.
3. Ehtsükkel ja põlvkondlikud erinevused võivad avaldada mõju üheaegselt. Selle metodoloogilise küsimuse tehniliste üksikasjade kohta vt märkus 7, ptk 2.
4. Autori analüüs üldise ühiskonnauuringu, Roperi ja DDB Needhami elustiiliuuringute arhiivi põhjal; Babchuk ja Booth, "Voluntary Association Membership"; S. Cutler, "Age Differences in Voluntary Association Membership", *Social Forces* 55 (1976): 43-58.
5. Wendy Rahn oli üks esimesi, kes rõhutas, et sotsiaalse kapitali vähenemise aluseks on põlvkondade vahetumine.
6. Usaldusväärsuse maksimeerimiseks on tabelis 3 summeeritud mitme aasta uuringud kahekümneaastase perioodi kummastki otsast. Välja arvatud ametiühingute liikmelisus ja kirikus käimine, mille kohta leidub ohtralt tõendusmaterjali teistes uurimustes, põhineb tabeli 3 iga näitaja 5000-7500 intervjuul, nii et isegi väikesed absoluutsed erinevused on äärmiselt usaldusväärsed.
7. Ka ameeriklaste ajakasutuse arhiivi andmetel on aktiivsuse langus nii usu- kui ka ilmalikes organisatsioonides peaaegu täielikult tingitud põlvkondade vahetumisest.
8. David Butler ja Donald Stokes, *Political Change in Britain: The Evolution of Electoral Choice* (London: Macmillan, 1974).
9. Joonis 71 põhineb veerand sajandi jooksul (laias laastus aastatel 1970-1975 kuni 1995-2000) tehtud intervjuudel, mille eesmärgiks oli hinnata kodanikuosalust sünniaasta järgi. Et kõrvaldada varajase ja hilise elutsükli mõju, ei ole joonisel 71 arvestatud alla kahekümne viie aastaste ja üle kaheksakümneaastaste küsitletute vastuseid. Liiga vähe on nendes uurimustes 19. sajandi lõpus sündinud inimeste vastuseid, et usaldusväärselt tuvastada erinevusi järjestikustest vanuserühmades. Siiski viitavad need napid andmed (mida joonisel 71 ei ole esile toodud) sellele, et 19. ja 20. sajandi vahetus võis olla kodanikuosaluse kasvuperiood. Samamoodi on üleriigilistesse küsitlustesse seni kaasatud liiga vähe pärast 1970. aastat sündinuid, et olla kindel nende põlvkondlikus profiilis, kuigi esialgsed andmed osutavad sellele, et neilikümmend aastat kestnud põlvkondlik langus kodanikuosaluses võib olla hakanud tõusule pöörduma. Raamatu II osas nägime, et langus kodanikuosaluses on märkimisväärne isegi hariduse mõju kõrvaldamata, kuid põlvkondlike erinevuste selgitamiseks on joonisel 71 eri vanuserühmade haridusliik koosseis konstantne hoitud. Et tasakaalustada võrdlemisi väikseid aastavalimeid ja kõrvaldada hariduslike erinevuste mõju, on joonisel 71 kujutatud gümnaasiumiharidusega ning sellest allapoole jääva või seda ületava haridusega vastajate libisevat viieaastast keskmist. Joonisel 71 pole arvestatud elutsükli ega ajastu mõju, kuid joonise aluseks olevates analüüsides on uuritud ka teisi võimalikke tõlgendusi ja ma ei usu, et põlvkondlik tõlgendus oleks mingiski mõttes eksitav. Kasutatud allikaks on valimiste puhul üleriigiline valimisuuring (1952-1996) – valimas käimine presidendivalimiste aastatel; ajalehelugemise puhul üldine ühiskonnauuring (1972-1998) – loen iga päev ajalehte; sotsiaalse usalduse puhul üldine ühiskonnauuring (1972-1998) – nõustumine väitega "enamikku inimestest võib usaldada"; kohalike projektide puhul DDB (1975-1998) – töötasin möödunud aastal vähemalt ühe kohaliku projekti heaks; huvigruppide puhul üldine ühiskonnauuring (1974-1994) – olen vähemalt ühe huvigrupi liige; poliitikahuvi puhul DDB (1975-1998) – nõustumine väitega "huvitun poliitikast"; kirikuskäimise puhul üldine ühiskonnauuring (1972-1998) – käin kirikus vähemalt "peaaegu iga nädal"; klubilise tegevuse puhul DDB (1975-1998) – käisin möödunud aastal vähemalt üheksal klubilisel koosviibimisel.
10. Vt Zukin, *Generation X and the News*.
11. Tundub, et 1910.-1940. aastal sündinute põlvkond oli kodanikena aktiivsem ka oma vanematest, vähemalt nende vähestes 19. sajandi lõpus sündinud inimeste järgi otsustades, kes nendes valimites esinevad.
12. Ühes avaldamata kommentaaris minu siinse käsitluse varasemale versioonile.
13. Miller ja Shanks, *New American Voter*, 57.
14. Ithiel de Sola Pool, "Public Opinion", väljaandes *Handbook of Communication*, toim. Ithiel de Sola Pool *et al.* (Chicago: Rja McNally, 1973), 818-821.

15. Autori analüüs üleriigiliste valimisuuringute, Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringu, DDB Needhami elustiiliuuringute ja üldise ühiskonnauuringu arhiivi põhjal. Erinevus presidendivalimistel osalemises 21- kuni 29-aastaste ning 51-aastaste ja vanemate vahel kasvas 16 protsendilt 1960. ja 1970. aastatel 25 protsendini 1980. ja 1990. aastatel. Vt ka Times Mirror Center, "Age of Indifference", 25.
16. Autori analüüs üldise ühiskonnauuringu ja Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringu arhiivi põhjal. Nende aastate jooksul tõusis 45-aastaste ja vanemate täiskasvanute osakaal elanikkonnas 44 protsendilt 48 protsendini.
17. Michael X. Delli Carpini, *Stability and Change in American Politics: The Coming of Age of the Generation of the 1960s* (New York: New York University Press, 1986); Paul C. Light, *Baby Boomers* (New York: W. W. Norton, 1988); Cheryl Russell, *The Master Trend*.
18. Light, *Baby Boomers*, 123-125.
19. Delli Carpini, *Stability and Change*, 150.
20. Russell, *The Master Trend*; Delli Carpini, *Stability and Change*; M. Kent Jennings ja Richard G. Niemi, *Generations and Politics: A Panel Study of Young Adults and Their Parents* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1981); autori analüüs Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringu ja DDB Needhami elustiiliuuringute arhiivi põhjal.
21. Delli Carpini, *Stability and Change in American Politics*, 326.
22. Light, *Baby Boomers*, 32 ja 136 ning 49, kus on tsiteeritud väljaannet Richard Easterlin, *Birth and Fortune: The Impact of Numbers on Personal Welfare* (New York: Basic Books, 1980).
23. Jennings ja Niemi, *Generations and Politics*, 215-226; Light, *Baby Boomers*, 28; Daniel Yankelovich, "How Changes in the Economy Are Reshaping American Values", väljaandes *Values and Public Policy*, toim. Henry J. Aaron, Thomas E. Mann ja Timothy Taylor (Washington, D.C.: Brookings, 1994), 16-53.
24. Russell, *The Master Trend*.
25. Rahn ja Transue, "Social Trust and Value Change". Vt ka USA haridusministeeriumi ja riikliku haridusstatistika keskusse korraldatud kesk- ja kõrghariduse uuringuid aastatest 1974, 1984 ja 1994, samuti R. A. Easterlin ja E. M. Cummings, "Private Materialism, Personal Self-Fulfillment, Family Life and Public Interest: The Nature, Effects, and Causes of Recent Changes in the Values of American Youth", *Public Opinion Quarterly* 55 (talv 1991): 499-533.
26. Autori analüüs tulevikuseire (*Monitoring the Future*) arhiivi põhjal, mis on saadud Michigani ülikooli juures tegutsevast ülikoolidevahelisest poliitiliste ja sotsiaaluuringute konsortsiumist. Kõnealune näitaja langes 14-15 protsendilt 1976. aastate keskel 10-11 protsendini 1990. aastat keskel. Et need valimid on väga suured, siis on tulemused äärmiselt usaldusväärsed.
27. Autori analüüs tulevikuseire arhiivi põhjal. "Ei oska öelda"-vastused on analüüsis kõrvale jäetud, ehkki nende sisse jätmine poleks põhitrendi mõjutanud.
28. Bennett ja Rademacher, "The 'Age of Indifference' Revisited"; Zukin, *Generation X and the News*; Diana Owen ja Molly W. Sonner, "'Think Globally, Act Locally': Why Political Science Underestimates the *NEXT Generation*" (1995. aasta aprillis Chicagos Kesk-Lääne Politoloogia Assotsiatsiooni konverentsil peetud ettekanne); Diana Owen, "Mixed Signals: Generation X's Attitudes toward the Political System", väljaandes Craig ja Bennett, *After the Boom*, 85-106; *Times Mirror Center*, "The Age of Indifference", 26-28; autori analüüs Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringu arhiivi põhjal. Et joonisel 72 on elutsükli mõju kõrvaldatud, siis ei saa X-põlvkonna liikmete madalam osalus olla tingitud ainult nende noorusest.
29. Myrna Weissman, Martha Livingston Bruce, Philip J. Leaf, Louise P. Florio ja Charles Holzer III, "Affective Disorders", väljaandes *Psychiatric Disorders in America: The Epidemiological Catchment Area Study*, toim. Lee N. Robins ja Darrel A. Regier (New York: Free Press, 1991), 53-80, tsitaat lk 80. Selle allika lisas on vaadeldud nende tõendite võimalikke metodoloogilisi puudusi ja leitud need olevat ebaolulised.
30. Martin E. P. Seligman, "Boomer Blues", *Psychology Today* (oktoober 1988): 50-55, tsitaat lk 50. Vt ka Gerald L. Klerman, "The Current Age of Youthful Melancholia: Evidence for Increase in Depression among Adolescents ja Young Adults", *British Journal of Psychiatry* 152 (1988): 4-14; Gerald L. Klerman ja Myrna Weissman, "Increasing Rates of Depression", *Journal of American Medical Association* 261 (1989): 2229-2235; Martin E. P. Seligman, *Learned Optimism* (New York: Pocket Books, 1990); *Cross-National Collaborative Group*, "The Changing Rate of Depression: Cross-National Comparisons", *Journal of American Medical Association* 268 (2. detsember 1992): 3098-3105; Peter M. Lewisohn, Paul Rohde, John R. Seeley ja Scott A. Fischer, "Age-Cohort Changes in the Lifetime Occurrence of Depression and Other Mental Disorders", *Journal of Abnormal Psychology* 102 (1993): 110-120; Eric Fombonne, "Depressive Disorders: Time Trends and Possible Explanatory Mechanisms", väljaandes *Psychosocial Disorders in Young People: Time Trends ja Their Causes*, toim. Michael Rutter ja David J. Smith (New York: Wiley ja Sons, 1995), 544-615.
31. *Sourcebook of Criminal Justice Statistics – 1995*, toim. Kathleen Maguire ja Ann L. Pastore (Albany, NY: Hindelang Criminal Justice Research Center, 1996), 365. Vt ka USA tervishoiuamet, *The Surgeon General's Call to Action to Prevent Suicide* (Washington, D.C.: 1999), ja seal viidatud uurimusi. Nn pikaajalise aktiivse põlvkonna madala enesetapumäära kohta vt Max A. Woodbury, Kenneth G. Manton ja Dan Blazer, "Trends in U.S. Suicide Mortality Rates 1968 to 1982: Race and Sex Differences in Age, Period ja Cohort Components", *International Journal of Epidemiology* 17 (1988): 356-362, eriti 360. Enam-vähem samasuguste seaduspärasuste kohta teistes riikides vt C. Pritchard, "New Patterns of Suicide by Age and Gender in the United Kingdom and the Western World 1974-1992: An Indicator of Social Change?", *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology* 31 (1996): 227-234.
32. Michael Rutter ja David J. Smith, "Towards Causal Explanations of Time Trends in Psychosocial Disorders of Young People", väljaandes *Psychosocial Disorders in Young People*, toim. Rutter ja Smith, 807.
33. Meie vaevusteindeksi kohta vt märkus 50, ptk 13. Mõnede vaevuste sümptomeid mõjutab elutsükkel – unetust on vanemas nedes pisut rohkem, peavalusid aga vähem –, kuid joonisel 74 on elutsüklilised erinevused välja nopitud. "Sagedased vaevused viitab nende 25 aasta kõigi vastajate ülemisele kolmandikule, kuid ka iga teine mõistlik eraldusjoon annaks sama tulemuse. Rahamured on nooremas vanuserühmas viimase veerandsajandi jooksul süvenenud ja see omakorda põhjustab peavalu, seedehäireid ja unetuid öid. Kui mitmese regressioonanalüüsi vaevusteprognoosile (milles on arvestatud sugu, haridust, vanust, sõltuvust televisioonimeelelahutusest ning vanuse ja aasta interaktiivset liiget) lisada meie rahamurede indeks, siis selle interaktiivse liikme – kasvava põlvkondliku lõhe statistilise mõõtme – sandardimata regressioonikoefitsient kahaneb ümmarguselt 60 protsenti, kuid jääb ikkagi äärmiselt tähelepanuväärseks.
34. Ed Diener, "Subjective Well-Being", *Psychological Bulletin* 95 (1984): 542-575, eriti 554. W. A. Stock, M. A. Okun, M. J. Haring ja R. W. Witter, "Age and Subjective Well-being: A Meta-analysis", väljaandes R. J. Light (toim.), *Evaluation Studies: Annual Review*, vol. 8 (Beverly Hills, Calif.: Sage, 1983), 279-302; D. D. Witt, G. D. Lowe, C. W. Peek ja E. W. Curry, "The Changing Relationship between Age and Happiness: Emerging Trend or Methodological Artifact?", *Social Forces* 58 (1979): 1302-1307; autori analüüs DDB Needhami elustiiliuuringute arhiivi põhjal. Meie eluga rahulolu indeksi kohta vt ptk 20.

35. Schneider ja Stevenson, *Ambitious Generation*, 189-211, tsitaat lk 192; Seligman, "Boomer Blues", 52, 55.
36. L. I. Pearlin, M. A. Lieberman, E. G. Menaghan ja J. T. Mullan, "The Stress Process", *Journal of Health and Social Behavior* 22 (1981): 337-356; P. Cohen, E. L. Struening, G. L. Muhlin, L. E. Genevie, S. R. Kaplan ja H. B. Peck, "Community Stressors, Mediating Conditions and Wellbeing in Urban Neighborhoods", *Journal of Community Psychology* 10 (1982): 377-391; A. Billings ja R. Moos, "Social Support and Functioning among Community and Clinical Groups: A Panel Model", *Journal of Behavioral Medicine* 5 (1982): 295-311; Nan Lin ja W. M. Ensel, "Depression-Mobility and Its Social Etiology: The Role of Life Events and Social Support", *Journal of Health and Social Behavior* 25 (1984): 176-188; G. A. Kaplan, R. E. Roberts, T. C. Camacho ja J. C. Coyne, "Psychosocial Predictors of Depression", *American Journal of Epidemiology* 125 (1987): 206-220.
37. See üldistus võtab kokku autori ulatuslikud mitmemõõtmelised analüüsid kümnete kodanikuosaluse ja sotsiaalse kapitali näitajate põhjal, mis sisalduvad Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringute, DDB Needhami elustiiliuuringute, üldise ühiskonnauuringu, üleriigiliste valimisuuringute, ameeriklaste ajakasutusuuringu, tulevikuseire ja teiste uuringute arhiivis. (Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringuarhiivi põlvkondliku analüüsi teeb tublisti keerukamaks asjaolu, et "vanus" – ja seega ka sünniaasta – on neis uuringutes väga üldjoontes määratud, mistõttu nende andmete regressioonanalüüs ei toeta nii selgelt põlvkondlikku tõlgendust. Teisest küljest on tabelis 3 esitatud tõendid, mis näitavad põlvkonna rolli Roperi andmetes.) Keskne küsimus neis analüüsides kõlas järgmiselt: *mil määral see trend ajas väheneb* (näiteks uuringuaasta standardimata regressioonikoefitsient), *kui põlvkondlikkuse mõju kõrvaldada* (sisestades regressioonanalüüsi näiteks sünniaasta)? Nagu varem öeldud, on mõnede kodanikuosaluse näitajate puhul – valimas ja kirikus käimine, ajalehe lugemine, huvitatus avalikest asjadest ja sotsiaalne usaldus – sisuliselt kogu summaarne muutus 20. sajandi viimase kolmandiku jooksul kirjutatav põlvkondade vahetumise arvele. Seda seaduspärasust näitavad ilmekalt näiteks joonised 39 ja 53 ning ka asjaolu, et kui samasse regressioonanalüüsi kaasata nii sünniaasta kui ka uuringuaasta, siis muutub uuringuaasta nende näitajate ennustajana sisuliselt tähtsusetuks. Teiste sotsiaalse kapitali näitajate puhul, nagu klubilised koosviibimised ja perekonnaringis einetamine, nõrgeneb see trend põlvkonna mõju kõrvaldamise korral veidi vähem kui poole võrra. Mõnedele *schmooz*'imise näitajatele, näiteks kaardimäng ja kodused meelelahutusüritused, avaldab põlvkonna hoidmine konstantsena vähe mõju või ei avalda üldse.
38. William Graham Sumner, *Folkways: A Study of the Sociological Importance of Usages, Manners, Customs, Mores, and Morals* (Boston: Ginn, 1911), 12-13; Lewis A. Coser, *The Functions of Social Conflict* (Glencoe, Ill.: Free Press, 1956); Arthur A. Stein, "Conflict and Cohesion", *Journal of Conflict Resolution* 20 (1976): 142-172; Theda Skocpol, Ziad Munson, Marshall Ganz ja Jarew Karch, "War ja the Development of American Civil Society", Ameerika Politoloogia Assotsiatsiooni aastakonverentsil peetud ettekanne (Chicago, august 1999); Susan J. Ellis ja Catherine H. Noyes, *By the People: A History of Americans as Volunteers*, täiend tr (San Francisco: Jossey-Bass, 1990), tsitaat lk 13.
39. Charles, *Service Clubs*, 15-16, 31.
40. Tänan Wendy Rahni ja Theda Skocpoli arutelude eest, mis heitsid valgust sellele, kuidas sõda, eriti Teine maailmasõda, on mõjutanud sotsiaalset kapitali ja kodanikuosalust. Vt Theda Skocpol, Marshall Ganz, Ziad Munson, Bayliss Camp, Michele Swers ja Jennifer Oser, "How Americans Became Civic", väljaandes *Civic Engagement in American Democracy*, toim. Skocpol ja Fiorina, 27-80, ja Tom Brokaw, *The Greatest Generation* (New York: Random House, 1998).
41. John Morton Blum, *V Was for Victory: Politics and American Culture during World War II* (New York: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1976), 339; autori analüüs üldise ühiskonnauuringu (1974-1994) ja DDB Needhami elustiiliuuringu (1983-1988) arhiivi põhjal. Veteranide kodanikuosalus *ei ole* suurem kui teistel sama põlvkonna meestel. Teise maailmasõja pikaajaline mõju selle läbi teinud meeste kodanikuharjumustele ei piirdunud ainult lahinguväljaga. Võimalik on ka see, et sõja kommunitaristlikku mõju tasakaalustas lahingute brutaalsus.
42. Richard R. Lingeman, *Don't You Know There's a War On? The American Home Front, 1941-1945* (New York: G. P. Putnam's Sons, 1970), 71; Bill Gold, tsiteeritud teosest Roy Hoopes, *Americans Remember the Home Front: An Oral Narrative* (New York: Hawthorne, 1977), xii.
43. Richard Polenberg, *War and Society: The United States, 1941-1945* (New York: J. B. Lippincott, 1972), 17.
44. Polenberg, *War and Society*, 29-30.
45. Crosby värsid on avaldatud sõjamälestuste kogumikus *The Home Front, 1938-1945* (Petaluma, Calif.: The Mind's Eye, 1985).
46. Lingeman, *Don't You Know*, 237, pakub selleks arvuks 335 000 tonni; Polenberg, *War ja Society*, 16, räägib 450 000 tonnist. Presidendi üleskutset on tsiteeritud väljaandest Polenberg, *War ja Society*, 16.
47. Lingeman, *Don't You Know*, 52, 59, 62, 250; Punase Risti üleriigiline nimekiri.
48. Lingeman, *Don't You Know*, 251.
49. Julie Siebel, "Silent Partners/Active Leaders: The Association of Junior Leagues, The Office of Civilian Defense, and Community Welfare in World War II" (Ph.D. diss., University of Southern California, 1999).
50. Polenberg, *War ja Society*, 132, kus tsiteeritakse W. Lloyd Warneri artiklit "The American Town", väljaandes *American Society in Wartime*, toim. William Fielding Ogburn (Chicago: University of Chicago Press, 1943), 45-46.
51. Jeffrey G. Williamson ja Peter H. Lindert, *American Inequality: A Macroeconomic History* (New York: Academic Press, 1980), eriti 53-54 ja 82-92, andmed lk 54 ja 315. Vt ka Polenberg, *War and Society*, 94. Ka Esimene maailmasõda oli järsult vähendanud majanduslikku ebavõrdsust, kuid tolle sõja võrdsustav mõju kadus aasta või paari jooksul, samal ajal kui pärast Teist maailmasõda rikkuse ja sissetuleku egalitaarne jaotus püsis ja isegi kasvas kuni 1970. aastate alguseni.
52. Polenberg, *War and Society*, 137. Tagantjärele võib olla üllatav, et koguni 80 protsenti ameeriklastest uskus, et musta turu kasutamine ei ole *kunagi* õigustatud.
53. Polenberg, *War and Society*, 140-145, tsitaat lk 143. Brian M. Downing, *The Paths of Glory: War and Social Change in Twentieth-Century America* (ilmumas, 2000), väidab, et sõja destruktiivne mõju kogukonnale kaalus üles selle positiivsed tagajärjed.
54. Isiklik suhtlus, Robert Rosenheck, M.D. (New Haven, Conn., veteranide administratsioon).
55. Blum, *V Was for Victory*, 340.
56. Tänan professor Rahni joonisel 75 esitatud andmete eest, mis on pärit *Wall Street Journal*'i ja *NBC News*'i poolt 1998. aasta juulis korraldatud küsitlusest.

57. Autori analüüs Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringu arhiivi põhjal aastast 1991, täiendatud 1994. ja 1996. aasta vastavate Roperi andmetega (New York: Roper Starch Worldwide, eri aastad). "Materiaalne luksus" joonisel 76 viitab vastajatele, kes valisid *vähemalt kaks* järgmisest kuuest "hea elu" määratluseks olevast punktist: kesklinnast suurema sissetulekuga töö, bassein, suvemaja, tõeliselt ilusad riided, teine värviteler, teine auto. Kui kõrvaldada sissetuleku, hariduse, perekonnaseisu, soo ja linna suuruse mõju, siis on nii uuringuaasta kui ka sünniaasta materialistliku eluhoiaku prognoosimisel äärmiselt oluline, kuid ülekaalukalt kõige kindlamalt ennustab seda sünniaasta (peegeldades põlvkondlikke erinevusi).
58. Pakutud alternatiivid olid järgmised: perekond; vanad sõbrad; uued sõbrad; naabruskonna elanikud; kirik/sünagoog; töökaaslased; kohalik kogukond; kohalike ajalehtede lugemine; organisatsioonid või rühmad, kuhu ma kuulun; laste sõprade vanemad; huviajakirjade lugemine; inimesed, kellega ma suhtlen arvuti vahendusel. Korraga võis valida mitu alternatiivi. Joonise 77 lihtsustamiseks olen ma "vanad" ja "uued" sõbrad kokku pannud ning "laste sõprade vanemad" ja "huviajakirjad" kõrvale jätnud. 9 protsenti kõigist vastajatest mainis ajakirju ja 28 protsenti lapsevanematest laste lapsevanemaid; kumbki alternatiiv ei varieerunud oluliselt põlvkonniti. "Kaastöötajate" näitaja arvutamisel arvestati ainult neid vastajaid, kes töötasid vähemalt osalise tööajaga väljaspool kodu. Vanuserühmade liigituse otsustas *Yankelovich Partners* ja välja on jäetud pärast 1978. aastat sündinud vastajad; joonise 77 lihtsustamiseks jätsin ma ise välja beebibuumipõlvkonna (sündinud 1946-1964); peaaegu eranditeta jääb see täpselt kahe ülejäänud vanuserühma vahele. Olulisi erinevusi 1997., 1998. ja 1999. aasta uuringu vahel pole; joonisel 77 on kujutatud nende kolme aasta keskmist. Tänan *Yankelovich Partners*'it nende andmete loovutamise eest.
59. William James, "The Moral Equivalent of War" (New York: American Association for International Conciliation, 1910).

15. PEATÜKK: MIS TAPPIS KODANIKUAKTIIVSUSE? KOKKUVÕTE

1. Theodore Caplow, Howard M. Bahr, John Modell ja Bruce Chadwick, *Recent Social Trends in the United States: 1960-1990* (Montreal: McGill-Queen's University Press, 1991), 47, 106, 11; USA rahvastikubüroo, jooksvad rahvastikuaruanded seeriad P20-509, "Household and Family Characteristics: March 1997" ja varasemad aruanded. Üldise ühiskonnauuringu analüüs autorilt.
2. Kõigi eelmiste lõikude üldistuste aluseks on autori analüüs Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringu, DDB Needhami elustiiliuuringute, ameeriklaste ajakasutuse uuringu, üldise ühiskonnauuringu ja üleriigilise valimi suuringu arhiivi põhjal pärast kõigi tavapäraste demograafiliste tegurite mõju kõrvaldamist. See järeldus erineb mõnes oletusest kirjutises "Tuning In, Tuning Out" ja põhineb palju mitmekülgsematel andmetel perekonna struktuuri ja sotsiaalse sidususe seostest.
3. Verba, Schlozman ja Brady, *Voice and Equality*, 241-247.
4. Autori analüüs üldise ühiskonnauuringu, Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringu ning DDB Needhami elustiiliuuringute arhiivi põhjal. Valgete toetust rassieralduse mõõdeti järgmise üldise ühiskonnauuringu küsimusega: "Kui teie ja teie sõbrad kuuluksite klubisse, mis ei luba liituda mustanahalistel, kas te püüaksite siis reegleid muuta, nii et ka mustanahalised võiksid liikmeks astuda?" Sama tulemuse annab valgete rassismi mõõtmine testuse abil elurajoonide segregatsioonile ja rassilist segunemist keelavatele seadustele.
5. Fukuyama, *Trust*, 313-314. Väitlust selle üle, kas valitsusprogrammid tõrjuvad kõrvale filantroopia ja vabatahtlikkuse ning öönestavad sotsiaalset kapitali, vt Paul L. Menchik ja Burton A. Weisbrod, "Volunteer Labor Supply", *Journal of Public Economics* 32 (1987): 159-183; Susan Chambre, "Kindling Points of Light: Volunteering as Public Policy", *Nonprofit and Voluntary Studies Quarterly* 18 (1989): 249-268; Richard Steinberg, "The Theory of Crowding Out: Donations, Local Government Spending, and the 'New Federalism'", väljaandes *Philanthropic Giving*, toim. Richard Magat (New York: Oxford University Press, 1989), 143-156; Marvin Olasky, *The Tragedy of American Compassion* (Washington, D.C.: Regnery Gateway, 1992); Peter Dobkin Hall, *Inventing the Nonprofit Sector* (Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 1993), 1-83; Robert Moffirt, "Incentive Effects of the U.S. Welfare System: A Review", *Journal of Economic Literature* 30 (1992): 1-61; Deborah Stone, "The Durability of Social Capital", *Journal of Health Politics, Policy, and Law* 20 (1995): 689-694; J. David Greenstone ja Paul E. Peterson, *Race and Authority in Urban Politics: Community Participation and the War on Poverty* (New York: Russell Sage Foundation, 1973).
6. Nagu näeme raamatu IV osas, on osariikide erinevused sotsiaalse kapitali tasemes märkimisväärsed, tihedalt teistes teguritega seotud ja küllaltki stabiilsed, vähemalt 1970. aastatest 1990ndateni.
7. Putnam, "Tuning In, Tuning Out", 671.
8. Daniel Bell, *The Cultural Contradictions of Capitalism*, 20. aastapäeva väljaanne (New York: Basic Books, 1996); Robert E. Lane, *The Market Experience* (New York: Cambridge University Press, 1991).
9. Charles H. Heying, "Civic Elites and Corporate Derealization: An Alternative Explanation for Declining Civic Engagement", *American Behavioral Scientist* 40 (1997): 657-668.
10. Teiseks võimalikuks seletuseks kodanikuosaluse vähenemisele on kuritegevuse kasv 1970. ja 1980. aastatel. Ent kui me välistame teiste tegurite mõju sotsiaalsele sidususele (haridus, rass, sissetulek, põlvkond, sugu, perekonnaseis, tööl käimine, rahamured, linna suurus, kodu omamine, elukohavahetuse sagedus, kodu ja töö vahet sõitmisele kuluv aeg ja TV-sõltuvus), siis *ei* tegelik kuritegevuse tase ümbruskonnas *ega* ka subjektiivne hirm kuritegevuse ees korreleeru selliste kodanikuosaluse näitajatega nagu klubikoosviibimistel käimine, kodupidude korraldamine, sõprade külastamine, poliitikast huvitumine või kogukonnaprojektides osalemine. Ma ei ole leidnud ühtki tõendit, nagu oleks II osas kirjeldatud kodanikuosaluse vähenemise põhjuseks olnud kuritegevuse kasv.
11. Need üldjoonelised hinnangud ühe või teise põhjusliku teguri suhtelisele tähtsusele tulenevad kõigi peamiste sinuses uurimuses mainitud andmekogude ja kõigi peamiste sotsiaalse ja poliitilise osaluse näitajate mitmesel regressioonanalüüsil. Sisuliselt esitasin ma küsimuse: "Kui palju oleks kodanikuosalus või sotsiaalne kapital vähenenud, kui vaadeldav põhjuslik tegur – naiste osakaal tööjõus, majandusmured, eeslinnastumine, telerivaatamine jne – *ei* oleks 20. sajandi viimase kolmandiku jooksul muutunud?" Paratamatult jäävad sellise lähenemisviisi korral tähelepanuta mõnede näitajate väikesed erinevused ja ka sünergilist mõju arvatakse mitte esinevat. Sellegipoolest ei satu see ühtlu kokkuvõttena mingilgi määral vastuollu põhiliste tõenditega.

16. PEATÜKK: SISSEJUHATUS

1. Kenneth J. Arrow, „Gifts and Exchanges", *Philosophy and Public Affairs* 1 (suvi 1972): 357.
2. Rühmadesse kuulumise näitaja pärineb 3. peatükis kirjeldatud üldisest ühiskonnauuringust ning see on saadaval neljakümne osariigi kohta. Avalike koosolekutega ja kohalike organisatsioonide juhtimisega seotud näitajad on pärit 2. peatükis kirjeldatud Roperi arhiivist ning on olemas neljakümne kolme osariigi kohta. Klubikoosolekute, vabatahtliku tegevuse ja kogukonna projektidega seotud näitajad on pärit 3. ja 7. peatükis kirjeldatud DDB Needhami arhiivist ning on saadaval neljakümne kaheksa osariigi kohta.
3. Konkreetsed küsimused DDB Needhami arhiivist: „Veedan palju aega sõpru külastades" (nõustun/ei nõustu) ja „Kui tihti ma võtsin eelmisel aastal kodus külalisi vastu?". Need on olemas neljakümne kaheksa osariigi kohta.
4. Need konkreetsed küsimused on pärit DDB Needhami arhiivist („Enamik inimesi on ausad"), olemas neljakümne kaheksa osariigi kohta, ja üldisest ühiskonnauuringust („Enamikku inimesi võib usaldada" *vs* „Usalda, aga kontrolli"), olemas neljakümne ühe osariigi kohta. Ehkki need kaks üleosariigilist sotsiaalse usalduse näitajat on metodoloogiliselt täiesti erinevad, on nad üsna kattuvad (r=0,79 kõigi uuritud osariikide puhul; r=0,85 kolmekümne kaheksa osariigi puhul, kus iga uuringu kohta on saadaval vähemalt saja osaleja vastused).
5. Meie valimistel osalemise näitaja on lihtsalt keskmine protsent valimisealistest kodanikest, kes hääletasid 1988. ja 1992. aasta valimistel vastavalt väljaandele *U.S. Statistical Abstract*, 1994: 289. Andmed on saadaval kõigi viiekümne osariigi kohta.
6. Meie mittetulundusorganisatsioonide (501[c]3) esinemuse näitaja on lihtsalt kõnealuste organisatsioonide arv igas osariigis 1989. aastal (vastavalt väljaandele *Non-Profit Almanac* 1992–1993), mis on jagatud iga osariigi rahvaarvuga aastal 1990. (Suur tänu professor Tom W. Rice'ile, kes mind nendest andmetest teavitas.) See näitaja on aja jooksul stabiilseks jäänud; meie kasutatav 1989. aasta näitaja on tihedas korrelatsioonis (r= 0,89) sama näitajaga aastast 1992. Meie kodanikuühenduste esinemuse näitaja on ajavahemikul 1977–1992 igal aastal kaubandusministeeriumi registreeritud „kodanike ja ühiskondlike ühenduste" (SIC 8640) keskmine arv, mis on jagatud osariigi rahvaarvuga igal aastal. Mõlemad andmerühmad on saadaval kõigi viiekümne osariigi kohta.
7. Üheksakümne ühest võimalikust kahemõõtmelisest korrelatsioonist nende neljateistkümne näitaja vahel on kaheksakümmend kaheksa statistiliselt olulised õiges suunas tasemel 0,05 või üle selle ning ükski pole vales suunas. Keskmine vastastikune seos nende üheksakümne ühe vahel on r=0,56. See vastavus on muljetavaldav, kui võtta arvesse, et aluseks olevad andmed on pärit kolmest eri uuringuarhiivist ja kolmest valitsusasutusest. Koondindeks on lihtsalt neljateistkümne komponendi standardiseeritud tulemuste keskmine. Juhtumite arvu maksimeerimiseks arvutasime selle keskmise ka nende juhtumite kohta, kus andmed puudusid kuni viie aluseks oleva neljateistkümne näitaja kohta; see võimaldas meil kaasata analüüsi kõik osariigid peale Alaska ja Hawaii. See indeks on tegelikult identne neljateistkümne muutuja peakomponentide analüüsi faktorkaaluga.
8. Need vähesed erandid üllatavalt sujuvatest tõusudest joonisel 80 on lihtsalt selgitatavad – Nevadas on ebatavaliselt madal tase, samas kui mormoonlikus Utah's on tase suhteliselt kõrge.
9. Veel üks võimalik sotsiaalse kapitali näitaja – kirikus käimine – pole teiste siinkasutatud näitajatega empiiriliselt kuigi palju seotud. 1974.–1994. aasta üldises ühiskonnauuringus osalenute osakaal, kes enda sõnul käivad jumalateenistusel vähemalt „peaaegu iga nädal", ei ole meie sotsiaalse kapitali indeksiga oluliselt seotud (r=-0,06). Mõnes usutavasid hoolega järgivas osariigis (näiteks Alabamas) on kogukonnapõhise sotsiaalse kapitali näitaja väga madal, kuid mõnes teises üsna religioosses osariigis (näiteks Minnesotas) on väga palju sotsiaalset kapitali. Seevastu Lõuna-Dakotas on palju sotsiaalset kapitali, kuid kirikus käimise määr madal, Hawaiil on aga mõlemad näitajad suhteliselt madalad.
10. Tocqueville, *Democracy in America*, 81.
11. Meie sotsiaalse kapitali näitaja osariigi tasandil 1980. ja 1990. aastatel on korrelatsioonis R^2=0,52 „osariigi poliitilise kultuuri" näitajaga, mille töötas välja Daniel J. Elazar oma töös *American Federalism: A View from the States* (New York: Crowell, 1966) ning mis põhineb 1950. aastate osariigipoliitika kirjeldustel ja mille hiljem kvantifitseeris Ira Sharkansky artiklis „The Utility of Elazar's Political Culture", *Polity* 2 (1969: 66–83). Oma põnevas ja olulises uurimuses „Civic Culture and Democracy from Europe to America", *Journal of Politics* 59 (1997): 1143–1172, ütlevad Tom W. Rice ja Jan L. Feldman, et „tänapäeva ameeriklaste ühiskondlikud hoiakud on väga sarnased tänapäeva Euroopa riikide kodanike ühiskondlike hoiakutega, kellega neil on ühised esivanemad", ehkki viimane otsene kontakt „emamaaga" võis toimuda mitu põlvkonda tagasi.

17. PEATÜKK: HARIDUS JA LASTE HEAOLU

1. Urie Bronfenbrenner, Phyllis Moen ja James Garbarino, „Child, Family, and Community", teoses Ross D. Parke (toim.), *Review of Child Development Research*, vol. 7 (Chicago: University of Chicago Press, 1984).
2. Annie E. Casey Sihtasutuse *Kids Count* indeks (Baltimore, Md., 1999), veebileht: www.aecf.org/kidscount/index.htm.
3. Pearsoni korrelatsioonikoefitsient r=+0,80. Tulemus 1 tähendaks täiuslikku lineaarset seost; sotsiaalteadlased peavad tulemusi üle 0,40 üldiselt tugevaks korrelatsiooniks.
4. Järeldus põhineb kümnel tavalisel vähimruutude mitme muutujaga regressioonanalüüsil. Vaadeldavateks üksusteks olid viiskümmend osariiki, v.a D.C. Kasutati järgmist kümmet sõltuvat muutujat: sünnid tuhande 15–17aastase naise kohta aastal 1995; vaesuses elavate laste arv aastal 1995; alakaaluliste vastsündinute protsent aastal 1995; koolis mittekäivate ja mittetöötavate teismeliste (vanuses 16–19) protsent aastal 1995; keskkoolist väljalangenud teismeliste (vanuses 16–19) protsent; teismeliste (vanuses 16–19) suremus õnnetuste, tapmiste ja enesetappude tagajärjel aastal 1995; alaealiste (vanuses 10–17) arreteerimise määr vägivallakuritegude eest aastal 1995; samuti kasutati põhjalikku *Kids Count*'i indeksit 1997. aasta kohta. Igas regressioonimudelis kasutati samaaegselt järgmisi kontrollmuutujaid: osariigi vaesuse määr (1987–1992), valge elanikkonna osakaal aastal 1990; kõigi üksikvanemaga lastega perede osakaal ning keskkooli lõpetanud täiskasvanute osakaal. Täismudelites oli vaesuse määr oluliseks otsustavaks teguriks (p<0,05 või parem), mis määras seitsme negatiivse tagajärje esinemise; samas oli madal tulemus sotsiaalse kapitali indeksis oluliseks teguriks, mis määras viie negatiivse tagajärje esinemise. Rassiline koosseis ja üksikvanemaga perede osakaal oli oluline vastavalt nelja ja kolme mudeli puhul, kuid mõju ulatus oli väike ning vastavalt kahes ja kolmes mudelis olid need tegurid ka *vales suunas* seotud. Täiskasvanute keskkoolilõpetamise määr oli *vales suunas* seotud kümnest muu-

tujast seitsmega. Uuriti ka kolledži lõpetanud täiskasvanute osakaalu, kuid seegi ei olnud kuigi tõhusaks otsustavaks teguriks. Laste heaolu üldnäitaja ennustamisel oli üksnes vaesusel ja sotsiaalsel kapitalil oluline eraldiseisev mõju; kusjuures mõlema puhul oli statistiline olulisus 0,001.

5. Jill, E. Korbin ja Claudia J. Coulton, „Understanding the Neighbourhood Context for Children and Families: Combining Epidemiological and Ethnographic Approaches", teoses Jeanne Brooks-Gunn, Greg J. Duncan ja J. Lawrence Aber (toim.), *Neighborhood Poverty, Volume II* (New York: Russell Sage Foundation, 1997), 65–79. Vt ka Susan P. Lundeen ja Maury A. Nation, „Violence within the Neighborhood and Community", teoses Penelope K. Trickett ja Cynthia J. Schellenbach (toim.), *Violence against Children in the Family and the Community* (Washington, D.C.: American Psychological Association, 1998), 191–194; Robert J. Sampson, Jeffrey D. Morenoff ja Felton Earls „Beyond Social Capital: Spatial Dynamics of Collective Efficacy for Children", *American Sociological Review* 64 (1999): 633–660.
6. James Garbarino ja Deborah Sherman, „High-Risk Neighborhoods and High-Risk Families: The Human Ecology of Child Maltreatment", *Child Development* 51 (1980): 188–198.
7. D. K. Runyan, W. M. Hunter, *et al.*, „Children Who Prosper in Unfavorable Environments: The Relationship to Social Capital", *Pediatrics* 101 (jaanuar 1998): 12–18; Howard C. Stevenson, „Raising Safe Villages: Cultural-Ecological Factors that Influence the Emotional Adjustment of Adolescents", *Journal of Black Psychology* 24 (1998): 44–59; A. J. De Young, „The Disappearance of 'Social Capital' in Rural America: Are All Rural Children 'At Risk'?", *Rural Special Education Quarterly* 10 (1989): 38–45.
8. Ronald A. Wolk (toim.), *Quality Counts: A Report Card on the Condition of Public Education in the 50 States* (Washington, D.C.: Editorial Projects in Education, 1997), 3.
9. Kui jätame Columbia distrikti analüüsist välja, võime näha, et sotsiaalse kapitali indeks on korrelatsioonis kõigi seitsme 1990. aastatel tehtud haridusalaste edusammude riikliku hindamise (*National Assessment of Educational Progress*) testiga: neljanda klassi matemaatika, 1992: r=0,81; neljanda klassi matemaatika 1996: r=0,67; kaheksanda klassi matemaatika 1990: r=0,90; kaheksanda klassi matemaatika, 1992, r=0,91; kaheksanda klassi matemaatika, 1996: r=0,88; neljanda klassi lugemine, 1994: r=0,68; kaheksanda klassi loodusteadused, 1996: r=0,85. Lisaks on sotsiaalse kapitali indeks korrelatsioonis õppetöö hindamise testi (*Scholastic Assessment Test*; 1993) riigi keskmiste tulemustega, mis on korrigeeritud testis osalemise määraga üle osariikide (r=0,67). Sotsiaalne kapital on ka negatiivses korrelatsioonis osariigi keskkoolist väljalangemise määraga, mis on koondatud ajavahemikule 1990–1995 (r=–0,79).
10. Autori analüüs haridusalast suutlikkust käsitlevate osariigi tasandil saadud andmete ning DDB Needhami elustiiliuuringute ja Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste arhiivide andmete põhjal, mis on koondatud osariigi tasandile, samuti osariigi tasandil andmete põhjal, mis käsitlevad rassilist koosseisu, vaesust ja täiskasvanud elanikonna haridustaset. Kõigis käesolevas peatükis esitatud haridusalase suutlikkuse analüüsides on võetud arvesse üksikvanemate määra (1984–1990), õpilaste-õpetajate suhet (1988–1990), osariigi vaesuse määra (1987–1990), mittevalge rahvastiku protsenti (1990), keskmist isiklikku sissetulekut inimese kohta (1980–1990), sissetulekute ebavõrdsust (Gini koefitsient; 1990), vähemalt keskkooliharidusega täiskasvanud elanikkonna osakaalu (1990), haridusalaseid kulutusi õpilase kohta (1989–1990 kuni 1991–1992) (reaalsetes dollarites) ja õpetajate keskmist palka (1989), mis on mõlemad korrigeeritud erinevustega osariikide elukalliduses, riiklikes koolides käivate põhikooli- ja keskkooliõpilaste osakaalu, katoliiklaste osakaalu osariigi rahvastikus ning uuringupõhist usklikkuse koondnäitajat.
11. Sõna-sõnalt võttes selgub statistilisest analüüsist, et Põhja-Carolina haridusalase suutlikkuse tõstmiseks Connecticuti tasemele üksnes õpilaste-õpetajate suhet korrigeerides, oleks tarvis vähendada klasside keskmist suurust kahekümne kuni kahekümne viie õpilaseni, kuid käesolevate andmete kogumise ajal oli klasside keskmine suurus Põhja-Carolinas tegelikult seitseteist õpilast. See asjaolu näitab statistiliselt, et tegelikkuses pole haridusprobleemide lahendamiseks võimalik tugineda ainult klasside väiksemale suurusele.
12. Autori analüüs haridusalast suutlikkust käsitlevate osariigi tasandil saadud andmete ning DDB Needhami elustiiliuuringute ja Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste arhiivide andmete põhjal, mis on koondatud osariigi tasandile.
13. Mitmese regressioonanalüüsi järgi, kus sõltuvaks muutujaks oli õpilaste väärkäitumise indeks, oli kogukonna sotsiaalse kapitali standardiseeritud beeta -0,612, võrreldes 0,333ga üksikvanemate määra puhul, 0,261ga vähemalt nelja aastase keskkooliharidusega täiskasvanud elanikkonna osakaalu puhul ning 0,226ga õpilaste-õpetajate suhtarvu puhul. Kõigi statistiline olulisus ilmnes siis, kui p<0,05 või parem (sotsiaalse kapitali puhul tasemel p=0,0002). Kõik demograafilised, majanduslikud ja hariduslikud muutujad, mida algne mudel hõlmas, olid tähtsusetud. Sõltuvaks muutujaks oli indeks, mis koosnes keskkooliõpetajate hinnangutest nelja probleemi tõsidusele: õpilaste relvaomamine, koolist puudumine ja apaatia, samuti õpilastevaheline vägivald.
14. P. W. Cookson, *School Choice: The Struggle for the Soul of American Education* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1994); Sharon G. Rollow ja Anthony S. Bryk, „The Chicago Experiment: The Potential and Reality of Reform", *Equity and Choice* 9, nr 3 (kevad 1993): 22–32.
15. James S. Coleman ja Thomas Hoffer, *Public and Private Schools: The Impact of Communities* (New York: Basic Books, 1987), 94, 133–135, 231, 229. Vastupidiseid tõendeid vt Stephen L. Morgan ja Aage B. Sorensen, „A Test of Coleman's Social Capital Explanation of School Effects", *American Sociological Review* 64 (1999): 661–681.
16. Anne T. Henderson ja Nancy Berla, *A New Generation of Evidence: The Family Is Critical to Student Achievement* (Washington, D.C.: National Committee for Citizens in Education, 1994), 1.
17. Roger G. Barker ja Paul V. Gump, *Big School, Small School: High School Size and Student Behavior* (Stanford, Calif.: Stanford University Press, 1964); Kenneth R. Turner, „Why Some Public High Schools Are More Successful in Preventing Dropout: The Critical Role of School Size", avaldamata väitekiri, Harvard University Graduate School of Education, 1991.
18. Anthony S. Bryk, Valerie E. Lee ja Peter B. Holland, *Catholic Schools and the Common Good* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1993). Näiteks riiklik kool, mis asub õpetajate rahulolu skaalal viiekümnendas protsentiilis, tõuseks kaheksakümne neljandasse protsentiili, kui seal võetaks kasutusele katoliku kooli „kogukondlik korraldus". Samuti tõuseks kogukondlikumaks muutunud viiekümnenda protsentiili riiklik kool töötajate moraali osas kaheksakümne üheksandale protsentiilile, tundidest puudumise määra osas kolmekümnendale protsentiilile, tundide segamise osas kahekümne kaheksandale protsentiilile ning õpilaste õppetööst huvitatuse osas kuuekümne kuuendale protsentiilile. Vt lk 288.
19. Bryk, Lee ja Holland, *Catholic Schools* (1993), 314.

20. James P. Comer ja Norris M. Haynes, *Summary of School Development Program Effects* (New Haven, Conn.: Yale Child Study Center, 1992).
21. James P. Comer, *School Power: Implications of an Intervention Project* (New York: Free Press, 1980), 126–28. Vt ka Wendy Glasgow Winters, *African-American Mothers and Urban Schools: The Power of Participation* (New York: Lexington Press, 1993).
22. Anthony S. Bryk ja Barbara Schneider, „Social Trust: A Moral Resource for School Improvement", teoses G. G. Whelage ja J. A. White (toim.), *Rebuilding the Village: Social Capital and Education in America* (London: Falmer Press, avaldamisel). Vt ka Donald Moore, „What Makes These Schools Stand Out?" (Chicago: Designs for Change, aprill 1998), 1–19 ja 83–103.
23. See, et väiksemad koolid soodustavad õpilaste aktiivsemat osalemist koolitöös ja koolivälises tegevuses, on paljude haridusteadlaste ühine tõdemus, nagu on seda ka üldistus, et koolivälises tegevuses osalemine on oluline tegur, mis määrab, kui aktiivne on kodanikuosalus õpilaste hilisemas elus.
24. Coleman, „Social Capital in the Creation of Human Capital".
25. Frank F. Furstenberg Jr. ja Mary Elizabeth Hughes, „The Influence of Neighborhoods on Children's Development: A Theoretical Perspective and a Research Agenda", teoses Jeanne Brooks-Gunn, Greg J. Duncan ja J. Lawrence Aber (toim.), *Neighborhood Poverty: Volume II* (New York: Russell Sage Foundation, 1997), 43.
26. Nancy Darling ja Lawrence Steinberg, „Community Influences on Adolescent Achievement and Deviance", teoses Brooks-Gunn, Duncan ja Aber (toim.), *Neighborhood Poverty: Volume II*, 120–131; Jay Teachman, Kathleen Paasch ja Karen Carver, „Social Capital and the Generation of Human Capital", *Social Forces* 75 (1999): 1343–1359.
27. Frank F. Furstenberg Jr. ja Mary Elizabeth Hughes, „Social Capital and Successful Development among At-Risk Youth", *Journal of Marriage and the Family* 57 (august 1995): 580–592.
28. Ernest T. Pascarella ja Patrick T. Terenzini, *How College Affects Students: Findings and Insights from Twenty Years of Research* (San Francisco: Jossey-Bass, 1991); Uri Treisman, „Studying Students Studying Calculus: A Look at the Lives of Minority Mathematics Studens in College", *College Mathematics Journal* 23 (1992): 362–372; Alexander W. Astin, „What Matters in College", *Liberal Education* (sügis 1993): 4–14; Alexander W. Astin, „Involvement in Learning Revisited: Lessons We Have Learned", *Journal of College Student Development* 37 (1996): 123–134.

18. PEATÜKK: TURVALISED JA PRODUKTIIVSED NAABRUSKONNAD

1. Robert J. Sampson ja Jeffrey D. Morenoff, „Ecological Perspectives on the Neighborhood Context of Urban Poverty: Past and Present", teoses Jeanne Brooks-Gunn, Greg J. Duncan ja J. Lawrence Aber (toim.), *Neighborhood Poverty: Volume II* (New York: Russell Sage Foundation, 1997), 1–22; Robert J. Sampson, „The Community", teoses James Q. Wilson ja Joan Petersilia (toim.), *Crime* (San Francisco: Institute for Contemporary Studies Press, 1995), 193–216.
2. Jacobs, *Death and Life of Great American Cities*, 56.
3. Pearsoni korrelatsioonikoefitsient r osariigi keskmise tapmiste määra (1980–1995) ja sotsiaalse kapitali indeksi vahel on –0,8, kusjuures -1,0 tähendaks täielikku negatiivset lineaarset seost.
4. Mitmese regressioonanalüüsi puhul, kus analüüsiühikuteks on viiskümmend osariiki, hõlmab kõige sobivam mudel nelja statistiliselt olulist muutujat: sotsiaalse kapitali indeksit, keskmist vaesuse määra (1987–1990), valge elanikkonna osakaalu (1990) ning linnaelanikeks liigitatud elanikkonna osakaalu (1990). Teised muutujad, mis sisestati, kuid mis polnud statistiliselt olulised, olid üksikvanemate keskmine määr (1984–1990); isiklik sissetulek inimese kohta (1990, 1992. aasta dollari kursi järgi); vähemalt nelja-aastase kolledžiharidusega elanikkonna osakaal (1990); vähemalt nelja aastase keskkooliharidusega elanikkonna osakaal (1990); katoliiklastest elanikkonna osakaal; Gini sissetulekute ebavõrdsuse indeks (1990) ning vastused DDB Needhami elustiiliuuringu küsimusele kartuse kohta, „et minu perest võib saada kuritegevuse ohver". Kui põhjuslikkuse suund oleks kõrgelt kuritegevuse määralt madalale sotsiaalsele kapitalile, kuna hirm kuritegevuse ees takistab sotsiaalset suhtlemist, siis peaks selle hirmu arvestamine kõrvaldama korrelatsiooni "kuritegevus–sotsiaalne kapital", kuid see pole nii; kuritegevuse ja sotsiaalse kapitali osaline korrelatsioon on endiselt vägagi oluline (r=–0,53). Mitchell B. Chamlin ja John K. Cochran ütlevad oma töös „Social Altruism and Crime", *Criminology* 35 (1997): 203–227, et kui hoida konstantsed kõik teised asjakohased tegurid, nagu vaesus, ebavõrdsus, rass, elanike mobiilsus ja pere struktuur, on kuritegevust vähem linnades, kus organisatsiooni United Way panus linna tuludesse on suurem, mis on ka üheks sotsiaalse kapitali näitajaks.
5. Sheldon Hackney, „Southern Violence", *American Historical Review* 73 (1969): 906–925, tsitaat lk 925; Richard E. Nisbett ja Dov Cohen, *Culture of Honor: The Psychology of Violence in the South* (Boulder, Colo.: Westview Press, 1996); Raymond D. Gastil, „Homicide and a Regional Culture of Violence", *American Sociological Review* 36 (1971): 412–427; Steven F. Messner, „Regional and Racial Effects on the Urban Homicide Rate: The Subculture of Violence Revisited", *American Journal of Sociology*, 88 (1983): 997–1007; ning (kriitiline seisukoht) Colin Loftin ja Robert H. Hill, „Regional Subculture and Homicide: An Examination of the Gastil-Hackney Thesis", *American Sociological Review* 39 (1974): 714–724.
6. Järeldus põhineb ulatuslikel mitmemuutujalistel ennustustel tapmiste määra kohta viiekümnes osariigis aastatel 1980–1995, mille aluseks on vaesuse määr, sissetulekute tase, sissetulekute ebavõrdsus, haridustase, urbaniseerumise aste ja rassiline koosseis koos meie sotsiaalse kapitali standardnäitaja ja põhja-lõuna erinevusega. Kui kaasata sotsiaalne kapital, muutub põhja ja lõuna vaheline erinevus peaaegu kõigil juhtudel ebaoluliseks. Kõigi mudelite kõige otsustavamad tegurid on mittevalgete osakaal rahvastikus, vaesuse määr, urbanism ja sotsiaalne kapital, mis on kõik võrdselt olulised. Väljapoole endist Konföderatsiooni jäävates kolmekümne üheksas osariigis on kahemõõtmeline korrelatsioon sotsiaalse kapitali ja tapmiste määra vahel väga tugev (r=–0,74).
7. DDB Needhami elustiiliuuringute analüüs autorilt. Ka siin ilmnevad sotsiaalse kapitali mõjud piirkondlike erinevustena. Lõunaosariiklased paistavad olevat riiakamad kui põhjaosariiklased, ent kui võtame arvesse sotsiaalse kapitali erinevuse, siis need piirkondlikud erinevused kaovad; kui aga võtame arvesse piirkonna (vaadeldes näiteks ainult põhjaosariike), säilib negatiivne korrelatsioon sotsiaalse kapitali ja füüsilise vägivalla vahel.
8. Naabruskonna mõjude kohta vt Christopher Jencks ja Susan E. Mayer, „The Social Consequences of Growing Up in a Poor Neighborhood", teoses L. E. Lynn Jr. ja M. G. H. McGeary (toim.), *Inner-City Poverty in the United States* (Washington, D.C.: National Academy Press, 1990), 111–186; ja Martha A. Gephart, „Neighborhoods and Communities as Contexts for Development", teoses Jeanne Brooks-Gunn, Greg J. Duncan ja J. Lawrence Aber (toim.), *Neighborhood Poverty: Volume I* (New York: Russell Sage Foundation, 1997), 1–43.

9. W. N. Evans, W. E. Oates ja R. M. Schwab, „Measuring Peer Group Effects: A Study of Teenage Behavior", *Journal of Political Economy* 100 (1992): 966–991. Greg J. Duncan, James P. Connell ja Pamela K. Klebanov, „Conceptual and Methodological Issues in Estimating Causal Effects of Neighborhoods and Family Conditions on Individual Development", teoses Brooks-Gunn, Duncan ja Aber (toim.), *Neighborhood Poverty: Volume I*, 219–250; ning Jencks ja Mayer, „Social Consequences".
10. Anne C. Case ja Lawrence F. Katz, „The Company You Keep: The Effects of Family and Neighborhood on Disadvantaged Youths", NBERi töödokument 3705 (Cambridge, Mass.: National Bureau of Economic Research, 1991); M. E. Ensminger, R. P. Lamkin ja N. Jacobson, „School Leaving: A Longitudinal Perspective Including Neighborhood Effects", *Child Development* 67 (1996): 2400–2416.
11. Susan E. Mayer ja Christopher Jencks, „Growing Up in Poor Neighborhoods: How Much Does It Matter?" *Science*, 17 märts 1989, 1441–1445; ning Ingrid Gould Ellen ja Margery Austin Turner, „Does Neighborhood Matter? Assessing Recent Evidence", *Housing Policy Debate* 8 (1997): 833–866.
12. Furstenberg ja Hughes, „The Influence of Neighborhoods on Children's Development"; Margery Austin Turner, Ingrid Gould Ellen, Sheila O'Leary ja Katherine Carnevale, „Location, Location, Location: How Does Neighborhood Environment Affect the Well-Being of Families and Children", avaldamata käsikiri, mai 1997.
13. Turner, Ellen, O'Leary ja Carnevale, „Location, Location, Location".
14. Robert J. Sampson, „Family Management and Child Development: Insights from Social Disorganization Theory", teoses Joan McCord (toim.), *Facts, Framework, and Forecasts: Advances in Criminological Theory*, vol. 3 (New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, 1992), 63–93.
15. Vt 6. peatükk.
16. William Julius Wilson, *The Truly Disadvantaged* (Chicago: University of Chicago Press, 1987), 144.
17. Elijah Anderson, *Streetwise: Race, Class, and Change in an Urban Community* (Chicago: University of Chicago Press, 1990), 4, 69, 72.
18. Robert J. Sampson, Stephen W. Raundenbush ja Felton Earls, „Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy", *Science* 277 (15. august 1997): 918–924.
19. R. J. Sampson ja W. B. Groves, „Community Structure and Crime: Testing Social Disorganization Theory", *American Journal of Sociology* 94, nr 4 (1989): 774–802. Vt ka Edward L. Glaeser, Bruce Sacerdote ja Jose A. Scheinkman, *Crime and Social Interactions*, NBERi töödokument 5026 (Cambridge, Mass.: National Bureau of Economic Research, 1995).
20. Ora Simcha-Fagan ja Joseph E. Schwartz, „Neighborhood and Delinquency: An Assessment of Contextual Effects", *Criminology* 24, nr 4 (1986): 667–703.
21. Darling ja Steinberg, „Community Influences on Adolescent Achievement and Deviance", 120–131.
22. Elijah Anderson, *Code of the Street: Decency, Violence, and the Moral Life of the Inner City* (New York: Norton, 1999).
23. Darling ja Steinberg, „Community Influences".
24. Herbert C. Covey, Scott Menard ja Robert J. Franzese, *Juvenile Gangs*, 2. tr. (Springfield, Ill.: Charles C. Thomas Publisher, 1997), 23–30, 161–185.
25. Avaldan tänu Karen Ferreele jõuke ja sotsiaalset kapitali käsitleva kirjanduse ülevaate eest.
26. Joan W. Moore, *Homeboys* (Philadelphia: Temple University Press, 1978).
27. Ruth Horowitz, *Honor and the American Dream* (New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1983), 187.
28. Shakuri kohutavaid kogemusi on kirjeldatud teoses Kody Scott [Sanyika Shakur], *Monster: The Autobiography of an L.A. Gang Member* (New York: Penguin, 1994).
29. Moore, *Homeboys*.
30. John Hagedorn ja Perry Macon, *People and Folks: Gangs, Crime and the Underclass in a Rustbelt City* (Chicago: Lakeview Press, 1988).
31. Martin Sanchez Jankowski, *Islands in the Street: Gangs and American Urban Society* (Berkeley: University of California Press, 1991).
32. Ko-Lin Chin, „Chinese Gangs and Extortion", teoses Ronald Huff (toim.), *Gangs in America* (Newbury Park, Calif.: Sage Books, 1990).
33. Jankowski, *Islands*; Moore, *Homeboys*.
34. Kristin A. Goss, „We All Have to Come Together: Moms' Role in Disarming Kids in the Nation's Capital", magistritöö, Duke University, 1996.
35. Paul A. Jargowsky, „Beyond the Street Corner: The Hidden Diversity of High-Poverty Neighborhoods", *Urban Geography* 17 (1996): 579–603.
36. Carol B. Stack, *All Our Kin: Strategies for Survival in a Black Community* (New York: Harper & Row, 1974), 28.
37. Seevastu Elliot Liebow väidab oma töös *Tally's Corner: A Study of Negro Street Corner Men* (Boston: Little, Brown, 1967), et linnatänavatel hulkuvate vallaliste ja töötute meeste sotsiaalsed suhted on pealiskaudsed ja põgusad. Lee Rainwater kirjeldab St. Louisi kurikuulsat Pruitt-Igoe elamuprojekti käsitlevas uurimuses *Behind Ghetto Walls* (Chicago: Aldine De Gruyter, 1970) suurt võõrandumist ja usaldamatust nii perede sees kui ka naabrite vahel.
38. Vähemalt üks autor on vaielnud vastu oletusele, et suur sugulaste võrgustik on madala sissetulekuga peredele kindlasti kasulik. Kui sugulusrühma liikmed tarvitavad või müüvad narkootikume, muutuvad selline võrgustik ülekandemehhanismiks, mille kaudu narkootikumide tarvitamine liigub edasi põlvkonnast põlvkonda. Vt Eloise Dunlap, „The Impact of Drugs on Family Life and Kin Networks in the Inner-City African-American Single Parent Household", teoses Adele V. Harrell ja George E. Peterson (toim.), *Drugs, Crime, and Social Isolation: Barriers to Urban Opportunity* (Washington, D.C.: Urban Institute Press, 1992).
39. Mary Benin ja Verna M. Keith, „The Social Support of Employed African American and Anglo Mothers", *Journal of Family Issues* 16 (1995): 275–297; R. Kelly Raley, „Black-White Differences in Kin Contact and Exchange Among Never Married Adults", *Journal of Family Issues* 16 (1995): 77–103; Dennis P. Hogan, David J. Eggebeen ja Clifford C. Clogg, „The Structure of Intergenerational Exchanges in American Families", *American Journal of Sociology* 98 (1993): 1428–1458; Dennis P. Hogan, Ling Xin Hao ja William L. Parish, „Race, Kin Networks, and Assistance to Mother-Headed Families", *Social Forces* 68 (1990): 797–812.
40. Wesley G. Skogan, „Community Organizations and Crime", teoses Michael Tonry ja Norval Morris (toim.), *Crime and Justice: A Review of Research*, vol. 10 (Chicago: University of Chicago Press, 1988).
41. Wesley Skogan ja Susan Hartnett, *Community Policing: Chicago Style* (New York: Oxford University Press, 1997), tsitaat lk 160; Christopher Winship ja Jenny Berrien, „Boston Cops and Black Churches", *Public Interest* 136 (1999): 52–68.

19. PEATÜKK: MAJANDUSLIK ÕITSENG

1. Fukuyama, *Trust*; La Porta *et al.*, „Trust in Large Organizations"; Knack ja Keefer, „Does Social Capital Have an Economic Payoff?"
2. Majandusteadlane Glenn C. Loury, üks sotsiaalse kapitali mõiste mitmest sõltumatust „leiutajast", võttis selle kasutusele kirjeldamaks asjaolu, et isegi kui valgete ameeriklaste inim- ja rahalise kapitaliga seotud eelised neutraliseerida, annaksid nende rikkalikumad sidemed Ameerika tavainstitutsioonidega – oma „sotsiaalse kapitaliga" – neile eelised, mis pole kättesaadavad isegi neile vähemuste kogukondade liikmetele, kes kuuluvad keskklassi. Vt Glenn C. Loury, „The Economics of Discrimination: Getting to the Core of the Problem", *Harvard Journal of African American Public Policy* 1 (1992): 91–110.
3. Mary Corcoran, Linda Datcher ja Greg Duncan, „Most Workers Find Jobs through Word of Mouth", *Monthly Labor Review* (august 1980): 33–35; Montgomery, „Social Networks and Labor-Market Outcomes"; Burt, „Contingent Value of Social Capital"; Maura A. Belliveau, Charles A. O'Reilly III ja James B. Wade, „Social Capital at the Top: Effects of Social Similarity and Status on CEO Compensation", *Academy of Management Journal* 39 (1996): 1568–1593; Joel M. Podolny ja James N. Baron, „Resources and Relationships in the Workplace: Social Networks and Mobility in the Workplace", *American Sociological Review* 62 (1997): 673–693.
4. Mark S. Granovetter, *Getting a Job* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1974); Granovetter, „The Strength of Weak Ties".
5. Jay MacLeod, *Ain't No Making It: Aspirations and Attainment in a Low-Income Neighborhood*, 2. tr. (Boulder, Colo.: Westview Press, 1985).
6. Joleen Kirschenmann ja Kathryn M. Neckerman, „'We'd Love to Hire Them, But...': The Meaning of Race for Employers", teoses Christopher Jencks ja Paul E. Peterson (toim.), *The Urban Underclass* (Washington, D.C.: Brookings Institution, 1991), 203–232; David T. Ellwood, „The Spatial Mismatch Hypothesis: Are There Teenage Jobs Missing in the Ghetto?", teoses Richard B. Freeman ja Henry J. Holzer (toim.), *The Black Youth Employment Crisis* (Chicago: University of Chicago Press, 1986), 147–185.
7. John D. Kasarda, „Urban Change and Minority Opportunities", teoses Paul E. Peterson (toim.), *The New Urban Reality* (Washington, D.C.: Brookings Institution, 1985); John D. Kasarda, „Urban Industrial Transition and the Underclass", *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences* 501 (jaanuar 1989); 26–47.
8. John D. Kasarda, „Urban Industrial Transition and the Underclass"; Henry J. Holzer, „The Spatial Mismatch Hypothesis: What Has the Evidence Shown?", *Urban Studies* 28, nr 1 (1991): 105–122.
9. Katherine M. O'Regan, „The Effect of Social Networks and Concentrated Poverty on Black and Hispanic Youth Employment", *Annals of Regional Science* 27, nr 4 (detsember 1993): 327–342.
10. Roger Waldinger, *Still the Promised City?* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1996); Ivan Light, *Ethnic Enterprise in America: Business and Welfare Among Chinese, Japanese, and Blacks* (Berkeley: University of California Press, 1972).
11. James H. Johnson Jr., Elisa Jayne Bienenstock ja Walter C. Farrell Jr., „Bridging Social Networks and Female Labor Force Participation in a Multi-Ethnic Metropolis", teoses Lawrence D. Bobo, Melvin L. Oliver, James H. Johnson Jr. ja Abel Valenzuela (toim.), *Prismatic Metropolis: Analyzing Inequality in Los Angeles* (New York: Russell Sage Foundation, 2000).
12. Corcoran, Datcher ja Duncan, „Most Workers Find Jobs through Word of Mouth"; ning Gary P. Green, Leann M. Tigges ja Irene Browne, „Social Resources, Job Search, and Poverty in Atlanta", *Research in Community Sociology* 5 (1995): 161–182.
13. Richard B. Freeman, „Who Escapes? The Relation of Churchgoing and Other Background Factors to the Socioeconomic Performance of Black Male Youths from Inner-City Tracts", teoses Richard B. Freeman ja Henry J. Holzer (toim.), *The Black Youth Employment Crisis* (Chicago: University of Chicago Press, 1986), 353–376.
14. Burt, *Structural Holes*; Burt, „The Contingent Value of Social Capital"; Nan Lin, „Social Networks and Status Attainment", *Annual Review of Sociology* 25 (1999): 467–487, ning seal viidatud teosed; Brian Uzzi, „Embeddedness in the Making of Financial Capital: How Social Relations and Networks Benefit Firms Seeking Financing", *American Sociological Review* 64 (1999): 481–505; Paul Dimaggio ja Hugh Louch, „Socially Embedded Consumer Transactions: For What Kinds of Purchases Do People Most Often Use Networks?", *American Sociological Review* 63 (1998): 619–637.
15. Philip Kasinitz ja Jan Rosenberg, „Missing the Connection: Social Isolation and Employment on the Brooklyn Waterfront", *Social Problems* 43, nr 2 (mai 1996): 180–196.
16. Loïc J. D. Wacquant ja William Julius Wilson, „The Cost of Racial and Class Exclusion in the Inner City", *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 501 (1990): 8–25.
17. Kasinitz ja Rosenberg, „Missing the Connection".
18. Manuel Pastor Jr. ja Ara Robinson Adams, „Keeping Down with the Joneses: Neighbors, Networks, and Wages", *Review of Regional Studies* 26, nr 2 (1996): 115–145.
19. Green, Tigges ja Browne, „Social Resources".
20. *Ibid.*
21. Catherine Zimmer ja Howard Aldrich, „Resource Mobilization Through Ethnic Networks: Kinship and Friendship Ties of Shopkeepers in England", *Sociological Perspectives* 30 (1987): 422–445.
22. Alejandro Portes ja Julia Sensenbrenner, „Embeddedness and Immigration: Notes on the Social Determinants of Economic Action", *American Journal of Sociology* 98, nr 6 (mai 1993): 1320-1350; Woolcock, „Social Capital and Economic Development".
23. Kenneth Temkin ja William Rohe, „Social Capital and Neighborhood Stability: An Empirical Investigation", *Housing Policy Debate* 9, nr 1 (1998): 61–88.
24. Tupelo arengulugu on võetud Vaughn L. Grisham Jr. suurepärasest käsitlusest *Tupelo: The Evolution of a Community* (Dayton, Ohio: Kettering Foundation, 1999).
25. AnnaLee Saxenian, *Regional Advantage: Culture and Competition in Silicon Valley and Route 128* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1994), 36.
26. Dara Elizabeth Menashi, *Making Public/Private Collaboration Productive: Lessons for Creating Social Capital*, avaldamata doktoritöö, John F. Kennedy School of Government, Harvard University, 1997.

27. Saxenian, *Regional Advantage*, 161
28. Michael J. Piore ja Charles F. Sable, *The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity* (New York: Basic Books, 1984).
29. Francis Fukuyama, *Trust*; William G. Ouchi, „Markets, Bureaucracies and Clans", *Administrative Science Quarterly* 25, nr 1 (märts 1980): 129–141; Lynne G. Zucker, „Production of Trust: Institutional Sources of Economic Structure, 1840–1920", *Research in Organizational Behavior* 8 (1986): 53–111.
30. Walter W. Powell, Kenneth W. Koput ja Laurel Smith-Doerr, „Interorganizational Collaboration and the Locus of Innovation: Networks of Learning in Biotechnology", *Administrative Science Quarterly* 41 (1996): 116–145; Jane A. Fountain, „Social Capital: A Key Enabler of Innovation", teoses L. M. Branscomb ja J. Keller (toim.), *Investing in Innovation: Toward a Consensus Strategy for Federal Technology Policy* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1998): 81–111.
31. Sotsiaalset kapitali ja majandusarengut käsitlevatest viimase aja töödest vt Partha Dasgupta ja Ismail Serageldin (toim.), *Social Capital: A Multifaceted Perspective* (Washington, D.C.: The World Bank, 2000); Susan Saegert, J. Phillip Thompson ja Mark R. Warren (toim.), *Social Capital and Poor Communities* (avaldamisel); ning Michael Woolcock, *Using Social Capital: Getting the Social Relations Right in the Theory and Practice of Economic Development* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 2000).

20. PEATÜKK: TERVIS JA ÕNN

1. Põhjaliku ülevaate tervist ja sotsiaalset seotust käsitlevast mahukast kirjandusest annavad James S. House, Karl R. Landis ja Debra Umberson, "Social Relationships and Health", *Science* 241 (1988): 540–545; Lisa F. Berkman, „The Role of Social Relations in Health Promotion", *Psychosomatic Medicine* 57 (1995): 245–254, ning Teresa E. Seeman, „Social Ties and Health: The Benefits of Social Integration", *Annual of Epidemiology* 6 (1996): 442–451. Teised kasulikud viimasel ajal tehtud ülevaated on näiteks Benjamin C. Amick III, Lol Levine, Alvin R. Tarlov ja Diana Chapman Walsh (toim.), *Society and Health* (New York: Oxford University Press, 1995), eriti Donald L. Patrick ja Thomas M. Wickizer, „Community and Health", 46–92; Richard G. Wilkinson, *Unhealthy Societies: From Inequality to Well-Being* (New York: Routledge, 1996); Linda K. George, „Social Factors and Illness", teoses Robert H. Binstock ja Linda K. George (toim.), *Handbook of Aging and the Social Sciences*, 4. tr. (New York: Academic Press, 1996): 229–252; Frank W. Young ja Nina Glasgow, „Voluntary Social Participation and Health", *Research on Aging* 20 (1998): 339–362; Sherman A. James, Amy J. Schulz ja Juliana van Olphen, „Social Capital, Poverty, and Community Health: An Exploration of Linkages", teoses Saegert, Thompson ja Warren (toim.), *Using Social Capital*.
2. B. H. Kaplan, J. C. Cassel ja S. Gore, „Social Support and Health", *Medical Care Supplement* 15, nr 5 (1977): 47–58; L. F. Berkman, „The Relationship of Social Networks and Social Support to Morbidity and Mortality", teoses S. Cohen ja S. L. Syme (toim.), *Social Support and Health* (Orlando, Fla.: Academic Press, 1985): 241–262; J. S. House, D. Umberson ja K. R. Landis, „Structures and Processes of Social Support", *Annual Review of Sociology* 14 (1988): 293–318; Ichiro Kawachi, Bruce P. Kennedy ja Roberta Glass, „Social Capital and Self-Rated Health: A Contextual Analysis", *American Journal of Public Health* 89 (1999): 1187–1193.
3. Lisa Berkman, „The Changing and Heterogeneous Nature of Aging and Longevity: A Social and Biomedical Perspective", *Annual Review of Gerontology and Geriatrics* 8 (1988): 37–68; Lisa Berkman ja Thomas Glass, „Social Integration, Social Networks, Social Support, and Health", teoses Lisa F. Berkman ja Ichiro Kawachi (toim.), *Social Epidemiology* (New York: Oxford University Press, 2000): 137–174; T. E. Seeman, L. F. Berkman, D. Blazer *et al.*, „Social Ties and Support and Neuroendocrine Function: The MacArthur Studies of Successful Aging", *Annals of Behavioral Medicine* 16 (1994): 95–106; Sheldon Cohen, „Health Psychology: Psychological Factors and Physical Disease from the Perspective of Human Psychoneuroimmunology", *Annual Review of Psychology* 47 (1996): 113–142.
4. Berkman ja Glass, „Social Integration, Social Networks, Social Support, and Health".
5. Kawachi *et al.*, „Social Capital and Self-Rated Health".
6. Pearsoni r-koefitsient oma tervist keskmiseks või kehvaks pidavate inimeste osakaalu ning osariigi (demograafiliselt kaalutud) usaldamatuse taseme (madal, keskmine, kõrge) vahel oli 0,71; r-koefitsient keskmise/kehva tervisega elanike konna osakaalu ja osariigi (demograafiliselt kaalutud) „abivalmiduse" taseme (madal, keskmine, kõrge) vahel oli -0,66.
7. Pearsoni r-koefitsient sotsiaalse kapitali indeksi ja Morgan-Quitno terviseindeksi (1991–1998) vahel üle viiekümne osariigi on 0,78, mis on sotsiaalteaduste traditsiooniliste standardite kohaselt tugev seos; võrreldav korrelatsioon sotsiaalse kapitali indeksi ja vanusega korrigeeritud suremuse (mis tahes põhjusel) määra vahel on -0,81. Aitäh Ichiro Kawachile selle suremuse näitaja eest.
8. Aitäh Kimberly Lochnerile minu tähelepanu juhtimise eest Roseto juhtumile ning mulle sotsiaalse seotuse tervise mõjusid käsitleva kirjanduse tutvustamise eest. Rosetot käsitlevad tähtsaimad uurimused on J. G. Bruhn ja S. Wolf, *The Roseto Story: An Anatomy of Health* (Norman, Okla.: University of Oklahoma Press, 1979); S. Wolf ja J. G. Bruhn, *The Power of Clan: The Influence of Human Relationships on Heart Disease* (New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers, 1993); B. Egolf, J. Lasker, S. Wolf ja L. Potvin, „The Roseto Effect: A Fifty-Year Comparison of Mortality Rates", *American Journal of Epidemiology* 125, nr 6 (1992): 1089–1092.
9. L. F. Berkman ja S. L. Syme, „Social Networks, Host Resistance and Mortality: A Nine Year Follow-up of Alameda County Residents", *American Journal of Epidemiology* 109 (1979): 186–204.
10. J. House, C. Robbins ja H. Metzner, „The Association of Social Relationships and Activities with Morality: Prospective Evidence from the Tecumseh Community Health Study", *American Journal of Epidemiology* 116, nr 1 (1982): 123–140. See tulemus kehtib vaid meeste puhul.
11. House, Robbins ja Metzner (1982); see tulemus kehtib vaid naiste puhul. T. E. Seeman, G. A. Kaplan, L. Knudsen, R. Cohen ja J. Guralnik, „Social Network Ties and Mortality Among the Elderly in the Alameda County Study", *American Journal of Epidemiology* 126, nr 4 (1987): 714–723; uurimusest selgus, et sotsiaalne isoleeritus oli suremust määravaks teguriks üksnes üle kuuekümne aastaste inimeste puhul.
12. D. Blazer, „Social Support and Mortality in an Elderly Community Population", *American Journal of Epidemiology* 115, nr 5 (1982): 684–694; K. Orth-Gomer ja J. V. Johnson, „Social Network Interaction and Mortality", *Journal of Chronic Diseases* 40, nr 10 (1987): 949–957.
13. L. Welin, G. Tibblin, K. Svardsudd, B. Tibblin, S. Ander-Peciva, B. Larsson ja L. Wilhelmsen, „Prospective Study of Social Influences on Mortality", *The Lancet*, 20. aprill 1985, 915–918; Frederick J. Manning ja Terrence D. Fullerton, „Health and Well-Being in Highly Cohesive Units of the U.S. Army", *Journal of Applied Social Psychology* 18 (1988): 503–519.
14. Sheldon Cohen *et al.*, „Social Ties and Susceptibility to the Common Cold", *Journal of the American Medical Association* 277 (25. juuni 1997): 1940–1944.

15. A. Colantonio, S. V. Kasl, A. M. Ostfeld ja L. Berkman, „Psychosocial Predictors of Stroke Outcomes in an Elderly Population", *Journal of Gerontology* 48, nr 5 (1993): S261–S268.
16. Young ja Glasgow, „Voluntary Social Participation and Health".
17. Angus Deaton ja C. H. Paxson („Aging and Inequality in Income and Health", *American Economic Review* 88 (1998): 252) ütlevad, et „pärast 1945. aastat sündinute tervislik seisund ei ole paranenud ja on ehk isegi veidi halvenenud ning enne 1945. aastat sündinute hulgas oli märgata sagedasemat paranemist".
18. R. C. Kessler *et al.*, „Lifetime and 12-Month Prevalence of DSM-III-R Psychiatric Disorders in the United States", *Archives of General Psychiatry* 51 (1994): 8–19; C. J. Murray ja A. D. Lopez, „Evidence-Based Health Policy – Lessons from the Global Burden of Disease Study", *Science* 274 (1996): 740–743; L. I. Pearlin *et al.*, „The Stress Process"; G. A. Kaplan *et al.*, „Psychosocial Predictors of Depression"; A. G. Billings ja R. H. Moos, „Life Stressors and Social Resources Affect Posttreatment Outcomes Among Depressed Patients", *Journal of Abnormal Psychiatry* 94 (1985): 140–153; C. D. Sherbourne, R. D. Hays ja K. B. Wells, „Personal and Psychosocial Risk Factors for Physical and Mental Health Outcomes and Course of Depression among Depressed Patients", *Journal of Consulting and Clinical Psyhcology* 63 (1995): 345–355; ning T. E. Seeman ja L. F. Berkman, „Structural Characteristics of Social Networks and Their Relationship with Social Support in the Elderly: Who Provides Support", *Social Science and Medicine* 26 (1988): 737–749. Võlgnen tänu Julie Donahue'le tema suurepärase töö eest antud teemal.
19. L. I. Pearlin, M. A. Lieberman, E. G. Menaghan, J. T. Mullan, „The Stress Process", *Journal of Health and Social Behavior* 22, nr 4 (1981): 337–356; A. Billings ja R. Moos, „Social Support and Functioning Among Community and Clinical Groups: A Panel Model", *Journal of Behavioral Medicine* 5, nr 3 (1982): 295–311; G. A. Kaplan, R. E. Roberts, T. C. Camacho ja J. C. Coyne, „Psychosocial Predictors of Depression", *American Journal of Epidemiology* 125, nr 2 (1987): 206–220; P. Cohen, E. L. Struening, G. L. Muhlin, L. E. Genevie, S. R. Kaplan ja H. B. Peck, „Community Stressors, Mediating Conditions and Well-being in Urban Neighborhoods", *Journal of Community Psychology* 10 (1982): 377–391; David G. Myers, „Close Relationships and Quality of Life", teoses D. Kahneman, E. Diener ja N. Schwartz (toim.), *Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology* (New York: Russell Sage Foundation, 1999).
20. Michael Argyle, *The Psychology of Happiness* (London: Metheun, 1987); Ed Diener, „Subjective Well-Being", *Psychological Bulletin* 95 (1984): 542–575; Ed Diener, „Assessing Subjective Well-being", *Social Indicators Research* 31 (1994): 103–157; David G. Myers ja Ed Diener, „Who Is Happy?" *Psychological Science* 6 (1995): 10–19; Ruut Veenhoven, „Developments in Satisfaction-Research", *Social Indicators Research* 37 (1996): 1–46 ning seal viidatud teosed.
21. Nende andmete ja enamiku uuringute järgi on abielu mõju rahulolule naiste ja meeste seas põhimõtteliselt ühesugune, vastupidiselt mõnedele käsitlustele, kus abielul öeldakse olevat positiivsem mõju meeste rahulolule.
22. Järjestikustes elustiiliuuringutes mõõdetakse sissetulekut sissetulekuklasside kaupa, mis on määratletud aastasissetuleku järgi dollarites. Et eri perioode saaks omavahel paremini võrrelda, oleme teisendanud kõigi aastaste uuringute kõik klassid kõnealuse aasta sissetulekute jaotuse keskmiseks protsentiilitasemeks. Protsentiilides mõõdetud sissetuleku mõju rahulolule ei ole lineaarne, kuid selle kompenseerib asjaolu, et dollarites mõõdetud sissetuleku teisendamine sissetulekuprotsentiilideks pole samuti lineaarne. Seega iga konkreetse sissetulekumuudatuse „õnneekvivalent" on küll õige suurusjärgu, kuid mitte detailide poolest.
23. Need tulemused põhinevad DDB Needhami elustiiliuuringute valimi mitmesel regressioonanalüüsil, kusjuures vaadeldakse vanust, sugu, haridust, sissetulekut, perekonnaseisu, samuti mitmeid meie kodanikuosaluse näitajaid. Tulemused on naiste ja meeste puhul põhimõtteliselt samad, kuid hariduse ja sotsiaalsete sidemete mõju rahulolule on naiste puhul veidi suurem. Nii sissetulekul, haridusel kui ka sotsiaalsetel sidemetel on üksikutele inimestele suurem mõju kui abieluinimestele. Näiteks on klubikoosolekute mõju üksikute inimeste rahulolule kaks korda suurem kui abieluinimeste rahulolule. Teisisõnu, kui jätta kõrvale abielu, mis on ise võimas eluga rahulolu suurendaja, muutuvad muud tegurid tähtsamaks. Samas on abielu isegi vaestele, hariduseta ja sotsiaalselt isoleeritud inimestele oluliseks rahulolupuhvriks.
24. DDB Needhami elustiiliuuringu ja Harrise küsitlusandmete analüüs autorilt.
25. Martin E. P. Seligman, „Boomer Blues", *Psychology Today*, oktoober 1988, 50–55.

21. PEATÜKK: DEMOKRAATIA

1. Ehkki seda asjalikku märkust seostatakse enamasti Wilde'iga, ei õnnstunud mul sellele kinnitust leida.
2. Joseph Schumpeter, *Capitalism, Socialism, and Democracy* (London: Harper and Brothers, 1942).
3. Jefferson Kerchevalile, 12. juuli 1816, teoses Merrill Peterson (toim.), *Writings* (New York Library of America, 1984), 1227, tsiteeritud teosest James P. Young, *Reconsidering American Liberalism* (Boulder: Westview Press, 1996), 86.
4. Tocqueville, *Democracy in America*, 511. [Siin on kasutatud Henno Rajandi tõlget prantsuse keelest: Alexis de Tocqueville, *Tähelepanekuid Ameerika demokraatiast* (Tallinn: Hortus Litterarum, 1995), 269–270.]
5. Tekst kirjutisest John Stuart Mill, *Considerations on Representative Government* (1861), english-www.hss.cmu.edu/philosophy/mill-representative-govt.txt.
6. John Dewey, *The Public and its Problems*, tsiteeritud teosest Robert B. Westbrook, *John Dewey and American Democracy* (Ithaca, N.Y.: Cornell University Press, 1991), 314.
7. James Madison, *Federalist*, 10.
8. Michael Schudson, *The Good Citizen: A History of American Civic Life* (New York: Free Press, 1998), 55.
9. Vt nt Peter L. Berger ja Richard John Neuhaus, *To Empower People: From State to Civil Society* (Washington, D.C.: AEI Press, 1977, 1996).
10. Tocqueville, *Democracy in America*, 190. [Siin on kasutatud Henno Rajandi tõlget prantsuse keelest: Alexis de Tocqueville, *Tähelepanekuid Ameerika demokraatiast* (Tallinn: Hortus Litterarum, 1995), 117.]
11. Amy Gutmann, „Freedom of Association: An Introductory Essay", teoses Amy Gutmann (toim.), *Freedom of Association* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1998), 3.
12. Karl-Dieter Opp ja Christiane Gern, „Dissident Groups, Personal Networks, and Spontaneous Cooperation: The East German Revolution of 1989", *American Sociological Review* 58 (1993): 659–680.
13. Tocqueville, *Democracy in America*, 515. [Siin on kasutatud Henno Rajandi tõlget prantsuse keelest: Alexis de Tocqueville, *Tähelepanekuid Ameerika demokraatiast* (Tallinn: Hortus Litterarum, 1995), 276.]
14. William Kornhauser, *The Politics of Mass Society* (Glencoe, Ill.: Free Press, 1959), 73.
15. Verba, Schlozman, Brady, *Voice and Equality*, 304–333.

16. William A. Muraskin, *Middle-Class Blacks in a White Society: Prince Hall Freemasonry in America* (Berkeley: University of California Press, 1975), 27.
17. Verba, Schlozman, Brady, *Voice and Equality*, 378.
18. Frederick C. Harris, „Religious Institutions and African American Political Mobilization", teoses Paul Peterson (toim.) *Classifying by Race* (Princeton: Princeton University Press, 1995), 299. Tõendid näitavad, et sellised kogudusepõhise kuraldusega kirikud nagu protestantlikud konfessioonid pakuvad elanikele kodanikuoskuste arendamiseks enamasti rohkem võimalusi kui hierarhilise struktuuriga kirikud, sealhulgas katoliiklikud ja evangeelsed konfessioonid. Protestandid ütlevad kolm korda suurema tõenäosusega kui katoliiklased, et neil on olemas võimalused kodanikuoskuste rakendamiseks. Verba, Schlozman, Brady, *Voice and Equality*, 321–322, 329.
19. Verba, Schlozman, Brady, *Voice and Equality*, 385.
20. Jon Elster (toim.), *Deliberative Democracy* (Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1998); Amy Gutmann ja Dennis Thompson, *Democracy and Disagreement* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1996); J. Bohman, *Public Deliberation* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1996); C. Nino, *The Constitution of Deliberative Democracy* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1996).
21. Gutmann, „Freedom of Association", 25.
22. Vt nt Will Kymlicka, „Ethnic Associations and Democratic Citizenship", teoses Amy Gutmann (toim.), *Freedom of Association*, 177–213.
23. Vt Michael Walzer, „The Civil Society Argument", teoses Ronald Beiner (toim.), *Theorizing Citizenship* (Albany: State University of New York Press, 1995).
24. Michael Hanks, „Youth, Voluntary Associations, and Political Socialization", *Social Forces* 60 (1981): 211–223.
25. David Sally, „Conversation and Cooperation in Social Dilemmas: A Meta-Analysis of Experiments from 1958 to 1992", *Rationality and Society* 7, nr 1 (1995): 58–92.
26. Gutmann ja Thompson, *Democracy and Disagreement*, 52–53.
27. Vt nt Nancy Rosenblum, *Membership and Morals* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1998); Daniel Schulman, „Voluntary Organization Involvement and Political Participation", *Journal of Voluntary Action Research* 7 (1978): 86–105.
28. Theodore Lowi, The End of Liberalism: Ideology, Policy, and the Crisis of Public Authority (New York: Norton, 1969); Jonathan Rauch, *Demosclerosis: The Silent Killer of American Government* (New York: Times Books, 1994).
29. Michael Walzer, „The Civil Society Argument", teoses Ronald Beiner (toim.), *Theorizing Citizenship* (Albany: State University of New York Press, 1995).
30. Vt nt Hausknecht, *The Joiners*; Verba, Schlozman, Brady, *Voice and Equality*; David Horton Smith, „Determinants of Voluntary Association Participation and Volunteering: A Literature Review", *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 23, nr 3 (sügis 1994): 243–263.
31. E. E. Schattschneider, *The Semisovereign People: A Realist's View of Democracy in America* (New York: Holt, Rinehart & Winston, 1960).
32. Seymour Martin Lipset, *Political Man: The Social Bases of Politics* (Garden City, N.Y.: Doubleday, 1960); Samuel Stouffer, *Communism, Conformity and Civil Liberties* (New York: Doubleday, 1955); Sheri Berman, „Civil Society and the Collapse of the Weimar Republic", *World Politics* 49 (aprill 1997): 401–429.
33. Samuel P. Huntington, „The Democratic Distemper", *The Public Interest* 41 (sügis 1975): 9–38.
34. Rosenblum, *Membership and Morals*, 155.
35. Morris P. Fiorina, „Extreme Voices: The Dark Side of Civic Engagement", teoses Theda Skocpol ja Morris Fiorina (toim.) *Civic Engagement in American Democracy*. Fiorina käsitlus on arukas ning tema kirjutise lõpus esitatud üleskutse suuremale kodanikuosalusele õige. Kahjuks on mõnes tema essee lõigus aetud segi a) kodanikuosaluse kõrge tase kogukonnas ja b) esindatuse süsteem või otsuste tegemise protsess; mis seab kodanikuosaluse prioriteediks olenemata sellest kui vähe on osalejaid. Esimene on käitumuslik tunnus, teine institutsiooniline. (Need kaks võivad olla põhjuslikult või ajalooliselt seotud, kuid nad pole üks ja seesama). Segadust tekitab see, et Fiorina kasutab mõistet *kodanikuosalus* nende mõlema kohta, kuid tema essee tõestab variandi "b" varjukülge, mitte variandi "a" varjukülge. Vastupidiselt essee pealkirjale kinnitavad tema tõendid hoopis kodanikuosaluse *puudumise* varjukülge.
36. Käesolevas ja järgmises lõigus esitatud üldistused tuginevad autori analüüsile Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste arhiivide põhjal. Ideoloogiline enesekirjeldus põhineb järgmisel küsimusel: „Kuidas te kirjeldaksite poliitilisest ja sotsiaalsest aspektist oma üldist maailmavaadet – kas kui väga konservatiivset, mõõdukalt konservatiivset, vahepealset, mõõdukalt liberaalset või väga liberaalset?"
37. Olen välja arvutanud aastate 1974–1994 lineaarse trendi osaluse kõigi kaheteistkümne põhivormi kohta enese ideoloogilise kuuluvuse kindlakstegemise kõigi viie kategooria puhul ning esitanud kahekümne ühe aasta jooksul toimunud netomuutuse osakaaluna osaluse määrast 1994. aastal. See lähenemisviis on aastaste väärtuste suhtes vähem tundlik kui muud võimalikud meetodid ning võimaldab eri osalusvorme paremini võrrelda, kuid iga vastuvõetav mõõdustik annab sama tulemuse: mida äärmuslikum on inimese ideoloogiline seisukoht tema enda hinnangul, seda väiksem on osaluse määra suhteline langus kõnealuse kahe aastakümne jooksul.
38. Gabriel Weimann, „On the Importance of Marginality: One More Step in the Two-Step Flow of Communication", *American Sociological Review* 47 (detsember 1982): 764–773; Gabriel Weimann, „The Strength of Weak Conversational Ties in the Flow of Information and Influence", *Social Networks* 5 (1983), 245–267; Matthew A. Crenson, „Social Networks and Political Processes in Urban Neighborhoods", *American Journal of Political Science* 22, nr 3 (august 1978): 578–594; Michael MacKuen ja Courtney Brown, „Political Context and Attitude Change", *American Political Science Review* 81 (juuni 1987): 471–490; Robert Huckfeldt ja John Sprague, *Citizens, Politics, and Social Communication: Information and Influence in an Election Campaign* (New York: Cambridge University Press, 1995).
39. Cathy J. Cohen ja Michael C. Dawson, „Neighborhood Poverty and African American Politics", *American Political Science Review* 87 (1993): 286–302.
40. Michael Schudson, „What If Civil Life Didn't Die?" *The American Prospect* 25 (1996): 17–20, tsitaat lk 18.
41. Tarrow, *Power in Movement*, 133.
42. Theda Skocpol, „Advocates without Members: The Recent Transformation of American Civic Life", teoses Theda Skocpol ja Morris P. Fiorina (toim.), *Civic Engagement in American Democracy*, 505–506.
43. Peter Skerry, „The Strange Politics of Affirmative Action", *Wilson Quarterly* (talv 1997): 39–46.

44. James T. Hamilton, „Testing for Environmental Racism: Prejudice, Profits, Political Power?", *Journal of Policy Analysis and Management* 14, nr 1 (1995): 107–132.
45. Robert D. Putnam koostöös Robert Leonardi ja Raffaella Nanettiga, *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1993).
46. Daniel Elazar, *American Federalism: A View from the States* (New York: Crowell, 1966).
47. Ira Sharkansky, „The Utility of Elazar's Political Culture", *Polity* 2 (1969): 66–83.
48. Pearsoni korrelatsioonikoefitsient r=0,77, kusjuures 1 tähendaks täiesti lineaarset suhet.
49. Charles A. Johnson, „Political Culture in American States: Elazar's Formulation Examined", *American Journal of Political Science* 20 (1976): 491–509; Ira Sharkansky, *Regionalism in American Politics* (Indianapolis, Ind.: Bobbs-Merrill, 1970); Richard A. Joslyn, „Manifestations of Elazar's Political Subcultures: State Public Opinion and the Content of Political Campaign Advertising", John Kincaid, „Political Culture and the Quality of Urban Life", ning Susan Welch ja John G. Peters, „State Political Culture and the Attitudes of State Senators Toward Social, Economic Welfare, and Corruption Issues", kõik teoses John Kincaid (toim.), *Political Culture, Public Policy and the American States* (Philadelphia: Institute for the Study of Human Issues, 1982), 59–80; 121–149; 151–159; Tom W. Rice ja Alexander F. Sumberg, „Civic Culture and Government Performance in the American States", *Publius* 27 (1997): 99–114; Maureen Rand Oakley, „Explaining the Adoption of Morality Policy Innovations: The Case of Fetal Homicide Policy", Ameerika Politoloogia Assotsiatsiooni aastakoosolekul esitatud ettekanne (Atlanta, Ga., september 1999).
50. Patronaažipoliitika aluseks on sageli siduv sotsiaalne kapital. Ehkki see võib põhjustada ebatõhusat valitsemist või võimendada etnilisi lõhesid, on see sageli väga tulemuslik poliitilisel mobiliseerimisel.
51. Margaret Weir, „Power, Money, and Politics in Community Development", teoses Ronald F. Ferguson ja William T. Dickens (toim.), *Urban Problems and Community Development* (Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 1999).
52. Jeffrey M. Berry, Kent E. Portney ja Ken Thomson, *The Rebirth of Urban Democracy* (Washington, D.C.: Brookings Institution Press, 1993).
53. Osariikide nõuetekohase maksumaksmise määra ennustavas regressioonanalüüsis osutus üksnes sotsiaalse kapitali indeks statistiliselt oluliseks muutujaks. Teised muutujad – sissetulek inimese kohta, sissetulekute ebavõrdsus, rassiline koosseis, urbanism, haridus – ei olnud olulised. Sotsiaalse kapitali ja usalduse rolli kohta nõuetekohase maksumaksmise toetamisel vt Tyler, „Trust and Democratic Governance".
54. Young-dahl Song ja Tinsley E. Yarbrough, „Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey", *Public Administration Review* 38 (1978): 442–452; Steven M. Sheffrin ja Robert K. Triest, „Can Brute Deterrence Backfire: Perceptions and Attitudes in Taxpayer Compliance", teoses Joel Slemrod (toim.), *Why People Pay Taxes: Tax Compliance and Enforcement* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1992): 193–222; Scholz ja Lubell, „Trust and Taxpaying"; ning Scholz, „Trust, Taxes, and Compliance".
55. Martha E. Kropf ja Stephen Knack, „Viewers Like You: Community Norms and Contributions to Public Broadcasting", avaldamata käsikiri (Kansas City: University of Missouri, Kansas City Department of Political Science, 1999).
56. Jennifer M. Coston, Terry Cooper ja Richard A. Sundeen, „Response of Community Organizations to the Civil Unrest in Los Angeles", *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 22 (1993): 357, ning Krzysztof Kaniasty ja Fran H. Norris, „In Search of Altruistic Community: Patterns of Social Support Mobilization Following Hurricane Hugo", *American Journal of Community Psychology* 23 (1995): 447–477. Väikeste rühmade solidaarsust ja sõjalist efektiivsust käsitlev kirjandus on tohutu ning suur osa sellest puudutab otseselt ka sotsiaalse kapitali teooriat. Vt Edward A. Shils ja Morris Janowitz, „Cohesion and Disintegration in the Wehrmacht in World War II", *Public Opinion Quarterly* 12 (1948): 280–315; Samuel A. Stouffer *et al.*, *The American Soldier* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1949), ning Anthony Kellett, *Combat Motivation: The Behavior of Soldiers in Battle* (Boston: Kluwer-Nijhoff, 1982).

22. PEATÜKK: SOTSIAALSE KAPITALI VARJUKÜLG

1. Henry David Thoreau, „Life without Principle", *Atlantic Monthly* XII (1863): 484–495, tsiteeritud teosest McWilliams, *The Idea of Fraternity in America*, 296.
2. Sinclair Lewis, *Babbitt* (New York: Harcourt, Brace & World, 1950 [1922]): 203. [Siin on kasutatud Johannes Seidendali tõlget: Sinclair Lewis, *Babbitt* (Tartu: Loodus, 1935): 17–18, 229–230.] Sõnastikus *The American Heritage Dictionary of the English Language* on sõna 'babbitt' määratlusena toodud „keskklassi inimene, kelle kiindumus oma äritegevusse ja ühiskondlikesse ideaalidesse teeb sellest isikust kitsarinnalisuse ja enesega rahulolu kehastuse".
3. *The Collected Works of Walter Bagehot*, toim. Norman St John-Stevas (London: The Economist, 1965–1986), vol. iii, 243.
4. Gallupi ühiskonnaaudit (*Gallup Poll Social Audit*; eri aastad); John L. Sullivan, James E. Piereson ja George E. Marcus, *Political Tolerance and American Democracy* (Chicago: University of Chicago Press, 1982), eriti 26–53; Glenn, „Social Trends in the United States"; John Mueller, „Trends in Political Tolerance", *Public Opinion Quarterly* 52 (1988): 1–25; Davis, „Changeable Weather in a Cooling Climate atop the Liberal Plateau"; Benjamin I. Page ja Robert Y. Shapiro, *The Rational Public: Fifty Years of Trends in Americans' Policy Preferences* (Chicago: University of Chicago Press, 1992); Thomas C. Wilson, „Trends in Tolerance Toward Rightist and Leftist Groups, 1976–1988", *Public Opinion Quarterly* 58 (1994): 539–556; George E. Marcus, John L. Sullivan, Elizabeth Theiss-Morse ja Sandra L. Wood, *With Malice Toward Some: How People Make Civil Liberties Judgments* (New York: Cambridge University Press, 1995); Howard Schumann, Charlotte Steeh, Lawrence Bobo ja Maria Krysan, *Racial Attitudes in America: Trends and Interpretations*, parand. tr. (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1997). Uurijad on tuliselt vaielnud selle üle, kas kasvanud on sallivus üldiselt või ainult sallivus mõnede konkreetsete (vasakpoolsete) rühmitiste suhtes; praegu paistab üldine seisukoht olevat, et sallivus on nihkunud, kuid ka üldiselt kasvanud.
5. Michael Schudson, *The Good Citizen*; Alan Wolfe, *One Nation After All* (New York: Viking Press, 1998).
6. Eelmises kahes lõigus esitatud andmete allikad: Schumann *et al.*, *Racial Attitudes in America*, 104–105; 117; uurimiskeskuse Pew Research Centre for the People & the Press arhiivid (**www.people-press.org/**); Gallupi ühiskonnaaudit (eri aastad) ning üldise ühiskonnauuringu ja DDB Needhami elustiiliuuringu arhiivide analüüs autorilt. Uurijad on eri meelt selles, kas positiivsed suundumused valgete vastustes rassi puudutavatele küsimustele kajastavad lihtsalt poliitilist korrektsust või siiski tegelikke käitumismuutusi, kuid suur osa on seisukohal, et need muutused on liiga suured ja liiga järjepidevad, et neid mitte arvestada.

7. Võtsin selle kujundi Amy Gutmanni teravast kriitikast kommunitaristliku poliitilise filosoofia pihta: „Communitarian Critics of Liberalism", *Philosophy & Public Affairs* 14 (1985): 308–322, lk 319.
8. Schudson, *The Good Citizen*, 307 (autori kursiiv).
9. Eelmises kahes lõigus esitatud tõendite allikad: üldise ühiskonnauuringu arhiivi ning USA haridusministeeriumi haridusteemalise riikliku uuringu (*National Household Education Survey*) raames korraldatud täiskasvanute kodanikuoskust käsitleva 1996. aasta uuringu analüüs autorilt; Berry, Portney ja Thomson, *Rebirth of Urban Democracy*, 220–221; Samuel Stouffer, *Communism, Conformity and Civil Liberties* (New York: Doubleday, 1956); Clyde Z. Nunn, Harry J. Crockett ja J. Allen Williams Jr., *Tolerance for Nonconformity* (San Francisco: Jossey-Bass, 1978); Herbert McClosky ja Alida Brill *Dimensions of Tolerance: What Americans Believe about Civil Liberties* (New York: Russell Sage Foundation, 1983); James L. Gibson ja Richard D. Bingham, *Civil Liberties and Nazis: The Skokie Free Speech Controversy* (New York: Praeger, 1985); Page ja Shapiro, *Rational Public*; John L. Sullivan, Patrick Walsh, Michal Shamir, David G. Barnum ja James L. Gibson, „Why Are Politicians More Tolerant? Selective Recruitment and Socialization Among Political Elites in New Zealand, Israel, Britain, and the United States", *British Journal of Political Science* 23 (1993): 51–76. Mitte kõigist uuringutest pole selgunud *positiivne* korrelatsioon sallivuse ja kodanikuosaluse vahel, kuid üheski pole leitud *negatiivset* korrelatsiooni. Lori Weber (*The Effects of Democratic Deliberation on Political Tolerance* [doktoritöö, University of Colorado, 1999]: 24–42) leiab Verba, Schlozmani ja Brady uurimusele (*Voice and Equality*) tuginedes, et poliitilise osaluse „sotsiaalsed" vormid (näiteks koosolekutel käimine) on seotud suurema poliitilise sallivusega, kuid poliitilise osaluse „individuaalsed" vormid (näiteks kontakteerumine ametnikega) ei ole. Teisest küljest on kümned uuringud seostanud usuelus osalemist poliitilise sallimatusega, võttes arvesse potentsiaalseid segavaid muutujaid; vt nt Stouffer, *Communism, Conformity and Civil Liberties*; Nunn, Crockett ja Williams, *Tolerance for Nonconformity*; ning Kathleen Beatty ja Oliver Walter, „Religious Preference and Practice: Reevaluating Their Impact on Political Tolerance", *Public Opinion Quarterly* 48 (1984): 318–329.
10. Koondasin osariigi tasandile kõik kolm tabelis 7 esitatud sallivuse näitajat. Keskmise sallivuse piisavalt usaldusväärsed näitajad on saadaval neljakümne viie osariigi kohta. Ruumi kokkuhoiu eesmärgil on kõik kolm sallivuse näitajat (sallivus sooliste ja rassiliste erinevuste ning kodanikuvabaduste suhtes) ühendatud joonisel 91 üheks indeksiks, kuna kõik need näitajad on üle osariikide üsna tugevas korrelatsioonis. Sama seaduspärasus kehtib aga ka kõigi näitajate puhul eraldi. Joonisel 91 on esitatud kahemõõtmeline seos sotsiaalse kapitali ja sallivuse vahel, kuid mitmemuutujalises analüüsis on see seos väga tugev ning sama tugev ka mis tahes sallivuse näitaja puhul eraldi. Kui kõrvaldada hariduse, sissetuleku, rassi, urbanismi, sissetulekute ebavõrdsuse ja isegi piirkonna (põhi/lõuna) mõju, ilmneb oluline korrelatsioon sotsiaalse kapitali indeksi ja soolise võrdõiguslikkuse suhtes üles näidatava sallivuse vahel (r=0,48), sotsiaalse kapitali indeksi ja kodanikuvabaduste toetamise vahel (r=0,44), sotsiaalse kapitali indeksi ja rassilise sallivuse vahel valgete hulgas (r=0,45) ning sotsiaalse kapitali indeksi ja joonisel 91 toodud sallivuse koondindeksi vahel (r=0,50). Sotsiaalne kapital on osariigi tasandil palju otsustavamaks sallivust määravaks teguriks kui ükskõik missugune neist standardsetest sotsiaal-majanduslikest teguritest.
11. Ka teised uurijad on märkinud, et sallivuse kasv sõltub peamiselt sõjaeelsete ja sõjajärgsete põlvkondade erinevustest, mitte viimase aja põlvkondade erinevustest. Vt Davis, „Changeable Weather in a Cooling Climate atop the Liberal Plateau"; Thomas C. Wilson, „Trends in Tolerance toward Rightist and Leftist Groups, 1976–1988: Effects of Attitude Change and Cohort Succession", *Public Opinion Quarterly* 58 (1994): 539–556; Schumann *et al.*, *Racial Attitudes in America*; Kevin A. Hill, „Generations and Tolerance: Is Youth Really a Libaralizing Factor?", teoses Craig ja Bennett, *After the Boom*; ning Kenneth H. Stehlik-Barry, „The Growth of Political Tolerance 1976–96", Ameerika Politoloogia Assotsiatsiooni aastakoosolekul esitamiseks koostatud ettekanne (Boston, 3.–6. september 1998).
12. Gallupi ühiskonnaaudit, 1997, saadaval veebilehel www.gallup.com/Special_Reports/black-white.htm.
13. Amy Gutmann, „An Introductory Essay", 19, 25.
14. Robert D. Plotnick, Eugene Smolensky, Eirik Evenhouse ja Siobhan Reilly, „The Twentieth Century Record of Inequality and Poverty in the United States" (Madison, Wisc.: University of Wisconsin, Institute for Research on Poverty, Discussion Paper no. 1166-98, 1998); Williamson ja Lindert, *American Inequality*.
15. Majandusliku ebavõrdsuse kasvu kohta kahekümnenda sajandi kolmel viimasel aastakümnel vt Edward N. Wolff, *Top Heavy: A Study of the Increasing Inequality of Wealth in America* (New York: Twentieth Century Fund Press, 1995); Mishel, Bernstein ja Schmitt, *State of Working America*, 37–90.
16. Joonisel 92 kasutatud majandusliku ebavõrdsuse näitaja põhineb sissetulekute jaotusel; täpsemalt on see 1- Gini sissetulekute ebavõrduse indeks. Saadaval on palju erinevaid majandusliku võrdsuse näitajaid, kuid iga vastuvõetav alternatiiv annab põhimõtteliselt sama tulemuse: sotsiaalne kapital ja majanduslik võrdsus on positiivses korrelatsioonis. Joonisel 93 kasutatud ühiskondliku võrdsuse indeks põhineb klassierinevustel poliitilise osaluse määras vastavalt Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuringutele. Konstrueerisime nendes uuringutes mõõdetud poliitilise osaluse kõigi kaheteistkümne vormi kohta (petitsioonide allkirjastamine, avalikel koosolekutel käimine jne) sissetulekute jaotuse kõrgeimas ja madalaimas kvintiilis esinemise suhtarvu. Need ühiskondliku ebavõrdsuse mitmesugused näitajad olid ka omavahel tihedalt seotud ning me konstrueerisime neist faktorkaalu (jättes kõrvale ametikohale kandideerimisel põhineva, kuna see oli ebanormaalse jaotusega). Skaala pöörasime ümber, nii et positiivne arv tähistab suhteliselt suurt ühiskondlikku võrdsust ehk teisisõnu üsna väheseid erinevusi elanikkonna rikkaima ja vaeseima viiendiku kodanikuosaluse esinemissageduse vahel. Olen väga tänulik Bruce P. Kennedyle selle mõõdustiku loomise eest, ehkki mina üksi vastutan selle kasutamise eest siin.
17. Erasuhtlus.
18. Olen tänulik Lara Putnamile nende dilemmade selgitamise eest.

23. PEATÜKK: AJALOO ÕPPETUNNID: KULDAJASTU JA PROGRESSIVISMIPERIOOD

1. Järgnev jutt on küll kooskõlas üldtuntud ajaloofaktidega, kuid ei püüagi olla kõikehõlmav ülevaade Ühendriikide ajaloost aastatel 1865 kuni 1920. Kuldajastu ja progressivismiperioodi kohta vt Nell Irvin Painter, *Standing at Armageddon: The United States, 1877-1919* (New York: Norton, 1987); Richard L. Mc-Cormick, "Public Life in Industrial America, 1877–1917", väljaandes *The New American History*, toim. Eric Foner (Philadelphia: Temple University Press, 1990), 93-117; John Whiteclay Chambers II, *The Tyranny of Change: America in the Progressive Era, 1890-1920* (New York: St. Martin's Press, 1992); Sean Dennis Cashman, *America in the Gilded Age: From the Death of Lincoln to the Rise of Theodore Roosevelt*, 3. tr (New York: New York University Press, 1993); *The Gilded Age: Essays on the Origins of Modern America*, toim. Charles W. Calhoun (Wilmington, Del.: Scholarly Resources, 1996); Mark Wahlgren Summers, *The Gilded Age: or, The Hazard of New Functions* (Upper Saddle River, N.J.: Prentice-Hall, 1997); Steven J. Diner, *A Very Different Age: Americans of the Progressive Era* (New York: Hill & Wang, 1998); Sidney M. Milkis ja Jerome M. Mileur (toim.), *Progressivism and the New Democracy* (Amherst, Mass.: University of Massachusetts Press, 1999). Klassikaliste tõlgenduste hulka kuuluvad Benjamin Parke De Witt, *The Progressive Movement: A Non-partisan, Comprehensive Discussion of Current Tendencies in American Politics* (Seattle: University of Washington Press, 1968 [1915]); Richard Hofstadter, *The Age of Reform: From Bryan to F.D.R.* (New York: Alfred A. Knopf, 1985 [1955]); Samuel P. Hays, *The Response to Industrialism, 1885-1914* (Chicago: University of Chicago Press, 1957); Robert H. Wiebe, *The Search for Order: 1877-1920* (New York: Hill and Wang, 1967); Thomas Bender, *Toward an Urban Vision: Ideas and Institutions in Nineteenth Century America* (Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 1982); Paul Boyer, *Urban Masses and Moral Order in America: 1820-1920* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1978). Mitteajaloolasena kordan ma inglise sotsioloogi T. H. Marshalli kaitseväidet: "Ajaloolaste ülesanne on sõeluda läbi kahtlaste allikate kirev kollektsioon ja anda teistele oma hoolika professionaalse mõttetöö viljad. Kindlasti ei hakka nad sotsioloogile ette heitma, et see usub, mida ajaloolased kirjutavad." T. H. Marshall, *Class, Citizenship, and Social Development* (New York: Doubleday & Co., 1964), 35.
2. *Historical Statistics of the United States*, vol. 2, 958-959; Cashman, *America in the Gilded Age*, 100; Calhoun, *Gilded Age*, xii; Howard Husock, "Elks Clubs, Settlement Houses, Labor Unions and the Anti-Saloon League: Nineteenth and Early Twentieth-Century America Copes with Change", John F. Kennedy School of Government case no. C105-97-1381.0 (Cambridge, Mass.: Harvard University, 1997), 1-2. Käesolevas peatükis tuginen ma sageli sellele kokkuvõttele; olen tänulik Howard Husockile meie tõendite oskusliku esitamise eest, samuti tema ulatuslike teadmiste eest progressivismiperioodist.
3. Tsiteeritud väljaandest Cashman, *America in the Gilded Age*, 19.
4. Cashman, *America in the Gilded Age*, 8-9, 23. "Saareliste kogukondade" kohta vt Wiebe, *Search for Order*.
5. Diner, *Very Different Age*, 49; Summers, *Gilded Age*, 283; Ralph Nelson, *Merger Movements in American Industry: 1895-1956* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1959); Devra L. Golbe ja Lawrence J. White, "Mergers and Acquisitions in the U.S. Economy: An Aggregate and Historical Overview", väljaandes *Mergers and Acquisitions*, toim. Alan J. Auerbach (Chicago: University of Chicago Press, 1988), 25-47, eriti joonised 9.7 ja 9.8 lk 273 ja 275; *Mergers and Acquisitions*, toim. Gregory Marchildon (Cambridge, Mass.: Cambridge University Press, 1991); Patrick Gaughan, *Mergers, Acquisitions, and Corporate Restructurings* (New York: John Wiley & Sons, Inc., 1996). Viimase aja andmeid vt Mergerstati koduleheküljelt **atwww.mergerstat.com/free_reports/free_reports_m_ja_a_activity.html.**
6. Glenn Porter, "Industrialization and the Rise of Big Business", väljaandes Calhoun, *Gilded Age*, 9, 14-15.
7. Thomas C. Cochran ja William Miller, *The Age of Enterprise: A Social History of Industrial America* (New York: Harper, 1961), 230, nagu seda on tsiteeritud väljaandes Husock, "Elks Clubs, Settlement Houses", 2; *Historical Statistics of the United States*, vol. 1, 224-225.
8. Wahlgren Summers, *Gilded Age*, 138, 122; Cashman, *America in the Gilded Age*, 354; Painter, *Standing at Armageddon*, xix-xx; Eric Arnesen, "American Workers and the Labor Movement in the Late Nineteenth Century", väljaandes Calhoun, *Gilded Age*, 42-43; Williamson ja Lindert, *American Inequality*; Claudia Goldin ja Lawrence F. Katz, "The Returns to Skill across the Twentieth Century United States" avaldamata käsikiri (Cambridge, Mass.: Harvard University Department of Economics, 1999). Majandusajaloolased paistavad olevat ühel meelel, et ebavõrdsus suurenes 1830. või 1840. aastatest kuni ligikaudu 1910. aastani (kusjuures kasv oli kiireim selle perioodi algul), et seejärel kasv rauges ja võib-olla järgnes ka vähenemine umbes 1910. aastast kuni ligikaudu 1940. aastani, et ebavõrdsus kindlasti vähenes laias laastus 1940. kuni 1970. aastani ja et see hakkas kindlasti suurenema 1970. aasta paiku. Ebavõrdsuse vähenemine koondus I ja II maailmasõja ümber.
9. Arnesen, "American Workers", 42; McCormick, "Public Life", 103. Väljaande *Historical Statistics*, vol. 1, 224, järgi suurenes tegelik SKT *per capita* igal aastal ajavahemikul 1896 kuni 1912, välja arvatud mõõdukas vähenemine aastatel 1902, 1904, ja 1907-1908.
10. *Historical Statistics*, vol. 1, 8, 11-12; Robert G. Barrows, "Urbanizing America", väljaandes Calhoun, *Gilded Age*, 91-110. "Linnana" käsitas rahvastikubüroo tol ajal paika, mille elanike arv oli vähemalt 2500. Ligikaudu pooled uued linnaelanikud pärinesid USA maapiirkondadest ja pooled olid immigrandid.
11. *Historical Statistics*, vol. 1, 105-06; Calhoun, *Gilded Age*, xiii; Cashman, *America in the Gilded Age*, 146. Neist sisserännulainetest hoolimata suurenes võõrsil sündinud inimeste osakaal elanikkonnas 13,2 protsendilt 1860. aastal kõigest 14,5 protsendini 1910. aastal. 1997. aastal oli see näitaja 9,7 protsenti: Dianne Schmidley ja Herman A. Alvarado, "The Foreign-Born Population in the United States: March 1997 (Update)", *Current Population Reports*, no. P20-507 (Washington, D.C.: U.S. Census Bureau, märts 1998).
12. Diner, *Very Different Age*, 5.
13. Cashman, *America in the Gilded Age*, 92; vt ka Diner, *A Very Different Age*, 101.
14. Husock, "Elks Clubs, Settlement Houses…", 4, kus on tsiteeritud väljaannet Cochran ja Miller, *Age of Enterprise*; Painter, *Standing at Armageddon*, xx.
15. Painter, *Standing at Armageddon*, 172; McCormick, "Public Life in Industrial America", 103; Cashman, *America in the Gilded Age*, 20; Wahlgren Summers, *Gilded Age*, 4.
16. Tsiteeritud teosest Cashman, *America in the Gilded Age*, 354.
17. Tsiteeritud teosest James T. Patterson, *America in the Twentieth Century: A History*, 2. tr (New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1983), 33.
18. Stacy A. Cordery, "Women in Industrializing America", väljaandes Calhoun, *Gilded Age*, 111-135.
19. Henry Adams, *The Education of Henry Adams: An Autobiography* (Boston: Houghton Mifflin, 1961 [1918]), 53.
20. Husock, "Elks Clubs, Settlement Houses…", 4; Painter, *Standing at Armageddon*, xxii; Cashman, *America in the Gilded Age*, 148. Usaldusväärset kuritegevuse statistikat 19. sajandi kohta on napilt, kuid tapmised – mida tavaliselt peetakse vägivaldse kuritegevuse ilmekaimaks näitajaks – sagenesid 20. sajandi esimestel kümnenditel järsult. Vt Ted Robert Gurr, "Historical Trends in Violent Crime: A Critical Review of the Evidence", väljaandes *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, vol. 3, toim. Michael Tonry ja Norval Morris (Chicago: University of Chicago Press, 1981), 295-353, eriti joonis 2 lk 325; Bureau of Justice Statistics, "Homicide Trends in the U.S.", **www.ojp.usdoj.gov/bjs**.

21. Jacob Riis, *How the Other Half Lives* (New York: Penguin Books, 1997 [1890]), 6.
22. Nagu on tsiteeritud väljaandes Painter, *Standing at Armageddon*, xxii-xxiii.
23. Josiah Strong, *The Twentieth Century City* (New York: Baker ja Taylor, 1898), 181, nagu on tsiteeritud väljaandes Richard Hofstadter, *The Age of Reform: From Bryan to F.D.R.* (New York: Knopf, 1955), 175.
24. Don S. Kirschner, *The Paradox of Professionalism: Reform and Public Service in Urban America, 1900-1940* (New York: Greenwood Press, 1986), 179; Jon C. Teaford, *The Unheralded Triumph: City Government in America, 1870-1900* (Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 1984); Terrence J. McDonald, *The Parameters of Urban Fiscal Policy: Socio-Economic Change and Political Culture in San Francisco, 1860-1906* (Berkeley: University of California Press, 1986); Barrows, "Urbanizing America", väljaandes Calhoun, *Gilded Age*, 107; Lincoln Steffens, *The Shame of the Cities* (New York: Hill and Wang, 1957 [1904]), 2.
25. Diner, *A Very Different Age*, 5. Charles W. Calhoun, "The Political Culture: Public Life and the Conduct of Politics", väljaandes *Gilded Age*, toim. Calhoun, 185-213, kritiseerib kuldajastu konventsionaalseid stereotüüpe poliitikutest.
26. Cashman, *America in the Gilded Age*, 36-72, 100-134; Arnesen, "American Workers ja the Labor Movement", 39-61.
27. Painter, *Standing at Armageddon*, xxix; Cashman, *America in the Gilded Age*, 97-98; Wahlgren Summers, *Gilded Age*, 174-178; Joseph R. Gusfield, *Symbolic Crusade: Status Politics and the American Temperance Movement* (Urbana: University of Illinois Press, 1963); Bordin, *Woman and Temperance;* Paul Aaron ja David Musto, "Temperance and Prohibition in America: A Historical Overview", väljaandes *Alcohol and Public Policy: Beyond the Shadow of Prohibition*, toim. Mark H. Moore ja Dean R. Gerstein (Washington, D.C.: National Academy Press, 1981), 127-181.
28. McCormick, "Public Life in Industrial America", 110; Cashman, *America in the Gilded Age*, 238-240, 242; Wahlgren Summers, *Gilded Age*, 156-161, 259; Leslie H. Fishel Jr., "The African-American Experience", väljaandes Calhoun, *Gilded Age*, 137-161.
29. Wahlgren Summers, *Gilded Age*, 157; McWilliams, *Idea of Fraternity in America*, 503; Eileen L. McDonagh, "Race, Class, and Gender in the Progressive Era", väljaandes *Progressivism*, toim. Milkis ja Mileur, 145-191.
30. *Emporia* (Kan.) *Gazette*, 1. veebruar 1912, tsiteeritud väljaandes Jean B. Quandt, *From the Small Town to the Great Community: The Social Thought of Progressive Intellectuals* (New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1970), 17.
31. Diner, *A Very Different Age*, 45.
32. Quandt, *From the Small Town to the Great Community*, 23-35. Tänan Brad Clarke'i ülevaate eest progressivistlikust poliitilisest mõttest.
33. William Allen White, *The Old Order Changeth: A View of American Democracy* (New York: Macmillan, 1910), 250-252.
34. Nagu on tsiteeritud väljaandes Michael J. Sandel, *Democracy's Discontent: America in Search of a Public Philosophy* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1996), 208.
35. Quandt, *From the Small Town to the Great Community*, 44-45, kus on tsiteeritud väljaannet Mary Parker Follett, *The New State* (New York: Longmans, Green, 1918), 251.
36. Quandt, *From the Small Town to the Great Community*, 39, 41.
37. Robert Park, *Society: Collective Behavior, News and Opinion, Sociology and Modern Society*, toim. Everett Cherrington Hughes *et al.* (Glencoe, Ill.: Free Press, 1955 [1918]), 147, nagu on tsiteeritud väljaandes Quandt, *From the Small Town to the Great Community*, 146; John Dewey, *The Public and Its Problems* (Denver, Colo.: Alan Swallow, 1927), 138-139.
38. Clarke Chambers, *Seedtime of Reform: American Social Service and Social Action, 1918-1933* (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1963); Kathleen D. McCarthy, *Noblesse Oblige: Charity and Cultural Philanthropy in Chicago, 1849-1929* (Chicago: University of Chicago Press, 1982); Paul Starr, *The Social Transformation of American Medicine* (New York: Basic Books, 1982); Judith Ann Trolander, *Professionalism and Social Change: From the Settlement House Movement to Neighborhood Centers, 1886 to the Present* (New York: Columbia University Press, 1987); William H. Wilson, *The City Beautiful Movement* (Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press, 1989); Robyn Muncy, *Creating a Female Dominion in American Reform, 1890-1935* (New York: Oxford University Press, 1991); Robert Fisher, *Let the People Decide: Neighborhood Organizing in America*, 2. tr (New York: Twayne Publishers, 1994); Steven G. Brint, *In an Age of Experts: The Changing Role of Professionals in Politics and Public Life* (Princeton, N.J.: Princeton University Press, 1994).
39. Painter, *Standing at Armageddon*, xliii; Wahlgren Summers, *Gilded Age*, 119; Patterson, *America in the Twentieth Century*, 40.
40. Diner, *A Very Different Age*, 203-205; Patterson, *America in the Twentieth Century*, 40.
41. Walter Lippman, *Drift and Mastery* (Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 1961 [1914]), 92, tsiteeritud väljaandest Sandel, *Democracy's Discontent*, 205-206, minu rõhutus.
42. Booth Tarkington, *The Turmoil* (New York: Grosset & Dunlap, 1915), 2, nagu on tsiteeritud artiklis Barrows, "Urbanizing America", väljaandes Calhoun, *Gilded Age*, 91.
43. Barrows, "Urbanizing America", väljaandes Calhoun, *Gilded Age*, 91. Cooleyt on tsiteeritud väljaandes *Roderick D. McKenzie on Human Ecology*, toim. Amos H. Hawley (Chicago: University of Chicago Press, 1968), 72.
44. Quandt, *From the Small Town to the Great Community*, 5, 7.
45. Benjamin Disraeli, *Sybil, or, The Two Nations* (London: H. Colburn, 1845), 2. rmt, 5. ptk; Quandt, *From the Small Town to the Great Community*, 19.
46. Quandt, *From the Small Town to the Great Community*, 10.
47. Boyer, *Urban Masses*, eriti 161; Charles, *Service Clubs*, 25; Bender, *Urban Vision;* Hays, *Response to Industrialism;* Quandt, *From the Small Town to the Great Community*, eriti 28; McWilliams, *Idea of Fraternity*, eriti 484.
48. Woodrow Wilson, *The New Freedom* (New York: Doubleday, Page & Company, 1913), nagu on tsiteeritud väljaandes Diner, *A Very Different Age*, frontispiss ja 200.
49. McWilliams, *Idea of Fraternity*, 487.
50. McCormick, "Public Life in Industrial America", väljaandes Foner, *New American History*, 103-104.
51. Skocpol, "How Americans Became Civic".
52. Theda Skocpol, "Civic America, Then and Now", väljaandes Putnam, *Dynamics of Social Capital in Comparative Perspective;* Wahlgren Summers, *Gilded Age*, 49.
53. Ulatusliku bibliograafia esitavad Gamm ja Putnam, "Growth of Voluntary Associations".
54. Metodoloogiliste üksikasjade kohta vt Gamm ja Putnam, "Growth of Voluntary Associations"; just on pärit joonis 94 ja osa sellega seotud tekstist.
55. Vt Glenn R. Carroll, "Organizational Ecology", *Annual Review of Sociology* 10 (1984): 71-93, eriti joonis 2c lk 88.

56. Skocpol, "How Americans Became Civic". Nende organisatsioonide suhtarv, mis vähemalt kordki nii suured olid, on 29/58. Rohkem kui pooled kõigist sellistest suure liikmeskonnaga organisatsioonidest, mis veel praegugi eksisteerivad (ükskõik kui kõhnunult), asutati aastatel 1870-1920; vastav suhtarv on 24/43.
57. *Encarta 2000 New World Almanac 2000.* See nimekiri ei sisalda kõiki suuremaid ühendusi, kuid paistab laias laastus Ühendriikide organisatsioone hästi esindavat. Kõikide 1999. aasta *World Almanac*'is sisalduvate ühenduste samasugune analüüs andis peaaegu identse tulemuse. Claudia Goldin ja Lawrence F. Katz, "The Shaping of Higher Education: The Formative Years in the United States, 1890 to 1940", *Journal of Economic Perspectives* 13 (1999): 37-61, ja NBER Working Paper No. W6537 (aprill 1998), näitavad, et aastad 1890-1910 olid USA ajaloo tipp-perioodiks ka ülikoolide ja õpetatud seltside asutamise mõttes.
58. Nelja eelmise lõigu kohta vt W. S. Harwood, "Secret Societies in America", *North American Review* 164 (1897): 617, 620, ja David T. Beito, *From Mutual Aid to the Welfare State: Fraternal Societies and Social Services, 1890-1967* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2000), tsitaadid lk 14, 10, 3, 27. Beito on kindlaks teinud, et üheks vennaskondlike organisatsioonide keskseks ülesandeks oli elu-, tervise- ja õnnetuskindlustuse tagamine, ja kui eraettevõtted ning valitsus need funktsioonid alates 1920. ja 1930. aastatest üle võtsid, kaotasid säärased ordud suure osa oma olemasolu mõttest.
59. McCormick, "Public Life in Industrial America", väljaandes Foner, *New American History*, 108; Skocpol, *Protecting Soldiers and Mothers*, 6. ptk; Painter, *Standing at Armageddon*, eriti 105.
60. Diner, *A Very Different Age*, 72, 76-101, tsitaat lk 92. Vt ka Beito, *From Mutual Aid to the Welfare State*, 2. ptk immigrantide kogukondade vastastikusest abist.
61. Rowland Berthoff, *An Unsettled People: Social Order and Disorder in American History* (New York: Harper & Row, 1971), 273; Diner, *A Very Different Age*, 91.
62. W. E. B. Du Bois, *The Philadelphia Negro: A Social Study* (New York: Schocken Books, 1967 [1899]), 224-233, nagu on tsiteeritud väljaandes Loretta J. Williams, *Black Freemasonry and Middle-Class Realities* (Columbia: University of Missouri Press, 1980), 85; Jesse Thomas Moore Jr., *A Search for Equality: The National Urban League, 1910-1961* (University Park: Pennsylvania State University Press, 1981); Ralph Watkins, "A Reappraisal of the Role of Volunteer Associations in the African American Community", *Afro-Americans in New York Life and History* 14 (1990): 51-60; Evelyn Brooks Higginbotham, *Righteous Discontent: The Women's Movement in the Black Baptist Church, 1880-1920* (Cambridge: Harvard University Press, 1993); Firor Scott, "Most Invisible of All"; Diner, *A Very Different Age*, 141-147; Wahlgren Summers, *Gilded Age*, 288. Seda kasvuseaduspärasust kinnitavad avaldamata andmed projektist, mida on kirjeldanud Gamm ja Putnam, "Growth of Voluntary Associations".
63. E. Brooks Holifield, "Toward a History of American Congregations", väljaandes James P. Wind ja James W. Lewis (toim.), *American Congregations*, vol. 2 (Chicago: University of Chicago Press, 1994), 23-53, tsitaat lk 39-41.
64. Higginbotham, *Righteous Discontent*, 7; Arthur S. Link ja Richard L. McCormick, *Progressivism* (Wheeling, Ill.: Harlan Davidson, 1983), 23; Cashman, *America in the Gilded Age*, 370; McWilliams, *Idea of Fraternity*, 479-481. Chautauqua kohta vt Theodore Morrison, *Chatauqua: A Center for Education, Religion, and the Arts in America* (Chicago: University of Chicago Press, 1974), tsitaat lk 181.
65. Painter, *Standing at Armageddon*, 44, 95, *et passim;* Husock, "Elks Clubs, Settlement Houses…", 7; Leo Troy, *Trade Union Membership, 1897-1962* (New York: National Bureau of Economic Research; levitajaks Columbia University Press, 1965), 2. Liikmeskonna kasv takerdus aastatel 1905 kuni 1909, kuid pärast seda taastus.
66. Cochran ja Miller, *Age of Enterprise*, 235.
67. Boyer, *Urban Masses;* LeRoy Ashby, *Saving the Waifs: Reformers and Dependent Children, 1890-1917* (Philadelphia: Temple University Press, 1984); Dominick Cavallo, *Muscles and Morals: Organized Playgrounds and Urban Reform, 1880-1920* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1981); Lela B. Costin, "Unraveling the Mary Ellen Legend: Origins of the 'Cruelty' Movement", *Social Service Review* 65 (1991): 203-223; Michael B. Katz, "Child-Saving", *History of Education Quarterly* 26 (1986): 413-424; Macleod, *Building Character in the American Boy;* Franklin M. Reck, *The 4-H Story* (Chicago: National Committee on Boys and Girls Club Work, 1951); Michael Rosenthal, *The Character Factory: Baden-Powell and the Origins of the Boy Scout Movement* (New York: Pantheon Books, 1984); Claudia Goldin, "America's Graduation from High School: The Evolution and Spread of Secondary Schooling in the Twentieth Century," *Journal of Economic History* 58 (1998): 345-374.
68. Wahlgren Summers, *Gilded Age*, 177.
69. Husock, "Elks Clubs, Settlement Houses…", 9; Painter, *Standing at Armageddon*, 107; McCormick, "Public Life in Industrial America", väljaandes Foner, *New American History*, 109; Diner, *A Very Different Age*, 21-23; Allen F. Davis, *Spearheads for Reform: The Social Settlements and the Progressive Movement, 1890-1914* (New Brunswick, N.J.: Rutgers University Press, 1984). Teistsugust vaadet sotsiaalmajade liikumisele pakuvad Ruth Hutchinson Crocker, *Social Work and Social Order: The Settlement House Movement in Two Industrial Cities, 1889-1930* (Urbana: University of Illinois Press, 1992), ja Elizabeth Lasch-Quinn, *Black Neighbors: Race and the Limits of Reform in the Settlement House Movement* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1993) ja seal tsiteeritud teosed.
70. Peter Levine, *The New Progressive Era: Toward a Fair and Deliberative Democracy* (Boulder, Colo.: Rowman & Littlefield, 2000), xi. Peter G. Filene, "An Obituary for 'The Progressive Movement'", *American Quarterly* 22 (1970): 20-34.
71. Myron T Scudder, "Rural Recreation: A Socializing Factor", *Country Life* 40 (märts 1912): 175-190, tsitaat lk 185-86. Vt ka Cavallo, *Muscles ja Morals*, 8.
72. Michael Sandel, *Democracy's Discontent*, 210; McWilliams, *Idea of Fraternity*, 475.
73. Husock, "Elks Clubs, Settlement Houses…", 8; Marvin Lazerson, "Urban Reform and the Schools: Kindergartens in Massachusetts, 1870-1915", *History of Education Quarterly* (suvi 1971), 115-142; Michael Steven Shapiro, *Child's Garden: The Kindergarten Movement from Froebel to Dewey* (University Park: Pennsylvania State University Press, 1983). Tänan Melissa Buisi selle ja teiste USA ajaloos tähtsate sotsiaalse kapitali aspektide uurimise eest.
74. McCormick, "Public Life in Industrial America", väljaandes Foner, *New American History*, 107. Ühendriikide sotsiaalteadused sündisid just sel perioodil reformismi ümmardajana; vt Anthony Oberschall, "The Institutionalization of American Sociology", väljaandes *The Establishment of Empirical Sociology: Studies in Continuity, Discontinuity, and Institutionalization*, toim. Anthony Oberschall (New York: Harper & Row, 1972), eriti 198, ja Dorothy Ross, *The Origins of American Social Science* (Cambridge, U.K.: Cambridge University Press, 1991). Mõistva ja põhjaliku ülevaate progressivistide pühendumusest kodanikuosalusele ja arutlusdemokraatiale annab Levine, *New Progressive Era.*

75. Diner, *A Very Different Era*, 21, 202.
76. Ida M. Tarbell, *All in the Day's Work: An Autobiography* (New York: Macmillan, 1939), 82, nagu on tsiteeritud väljaandes Painter, *Standing at Armageddon*, 72; Painter, *Standing at Armageddon*, 211, 245; Diner, *A Very Different Age*, 210.
77. Skocpol, "How Americans Became Civic", 61.
78. Kevin Mattson, *Creating a Democratic Public: The Struggle for Urban Participatory Democracy During the Progressive Era* (University Park: Pennsylvania State University Press, 1998), tsitaadid lk 56, 59. Samasuguse loo jutustab David C. Hammack, "Community Foundations: The Delicate Question of Purpose", taastrükk väljaandes *Making the Nonprofit Sector in the United States: A Reader*, toim. David C. Hammack (Bloomington: Indiana University Press, 1998), 330-353.
79. Gamm ja Putnam, "Growth of Voluntary Associations"; Claudia Goldin ja Lawrence Katz, "Human Capital and Social Capital: The Rise of Secondary Schooling in America, 1910-1940", *Journal of Interdisciplinary History* 29 (1999): 683-723; Link ja McCormick, *Progressivism*, 9.
80. Jon C. Teaford, *The Unheralded Triumph;* Kenneth Fox, *Better City Government: Innovation in American Urban Politics, 1850-1937* (Philadelphia: Temple University Press, 1977); Martin J. Schiesl, *The Politics of Efficiency: Municipal Administration and Reform in America, 1880-1920* (Berkeley: University of California Press, 1977); Link ja McCormick, *Progressivism*, 28-32.
81. Vt ajaloolase Morton Kelleri triloogiat *Affairs of State: Public Life in Late Nineteenth-Century America* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1977); *Regulating a New Economy: Public Policy and Economic Change in America, 1900-1933* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1990); *Regulating a New Society: Public Policy and Social Change in America, 1900-1933* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1994); Skocpol, *Protecting Soldiers and Mothers*.
82. Skocpol, *Protecting Soldiers and Mothers*, 321-372; Elisabeth S. Clemens, "Securing Political Returns to Social Capital: Women's Associations in the United States, 1880s—1920s", *Journal of Interdisciplinary History* 29 (1999): 613-638.
83. Link ja McCormick, *Progressivism*, eriti 3. ptk "Social Justice and Social Control"; McCormick, "Public Life in Industrial America", väljaandes Foner, *New American History*, 110-114; McWilliams, *Idea of Fraternity*, 498-502; Philip J. Ethington, "The Metropolis and Multicultural Ethics: Direct Democracy versus Deliberative Democracy in the Progressive Era", väljaandes *Progressivism*, toim. Milkis ja Mileur, 192-225, tsitaat lk 192. Valimisaktiivsuse kohta vt 2. ptk joonis 1 siinses raamatus.
84. Linda Gordon, *Heroes of their Own Lives: The Politics and History of Family Violence, Boston 1880-1960* (New York: Penguin, 1988); Painter, *Standing at Armageddon*, xii.
85. C. H. Henderson, "The Place and Function of Voluntary Associations", *American Journal of Sociology* 1 (1895): 327-334; Louis Wirth, "Urbanism as a Way of Life", *American Journal of Sociology* 44 (1938): 1-24; Arthur M. Schlesinger, "Biography of a Nation of Joiners", *American Historical Review* 50 (October 1944): 1-25; Oscar ja Mary Handlin, *The Dimensions of Liberty* (Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 1961).
86. Tsiteeritud väljaandest Kirschner, *Paradox of Professionalism*, 15.
87. Husock, "Elks Clubs, Settlement Houses…", 6. Teise Ku Klux Klani ideoloogia sisaldas ka immigrantide-, katoliikluse- ja kuritegevusevastaseid ning fundamentalistlikke elemente ja liikumine oli kõige tugevam Kesk-Läänes, mitte lõunas.

24. PEATÜKK: SOTSIAALKAPITALISTIDE ÜLESANNETEST

1. Saguaro seminar koosneb 33 silmapaistvast mõtlejast ja tegutsejast, kes saavad regulaarselt kokku ja arutlevad praktiliselt teostatavate ideede üle, et edendada ameeriklaste seotust ühisteisega ja kogukondlike institutsioonidega. Osalejad on erineva tausta ja elukutsega ning pärit riigi eri piirkondadest; nende hulka on kuulunud Xavier de Souza Briggs, Bliss Browne, Kirbyjon Caldwell, John Dilulio, E. J. Dionne, Carolyn Doggett, Lewis Feldstein, Chris Gates, Stephen Goldsmith, Amy Gutmann, Henry Izumizaki, Louise Kennedy, Vanessa Kirsch, Carol Lamm, Liz Lerman, Glenn Loury, John Mascotte, Martha Minow, Mark Moore, Barack Obama, Peter Pierce, Ralph Reed, Paul Resnick, Kris Rondeau, Tom Sander, Juan Sepúlveda, Robert Sexton, Harry Spence, George Stephanopoulos, Dorothy Stoneman, Lisa Sullivan, Jim Wallis, Vin Weber ja William Julius Wilson. Ükski neist ei kanna mingit vastutust minu siin esitatud soovituste eest. Lisainformatsiooni Saguaro seminari kohta saab, kui võtta ühendust seminari töötajatega Harvardi ülikooli juures tegutsevas *John F. Kennedy School of Government*'is, samuti veebilehelt **ksgwww.harvard.edu/saguaro**. Kokkuvõtte soovitustest USA demokraatia taaselustamiseks on esitanud ka Levine, *New Progressive Era*.
2. Delli Carpini ja Keeter, *What Americans Know About Politics and Why It Matters;* A. D. Lutkus *et al.*, *The NAEP 1998 Civics Report Card for the Nation* (Washington, D.C.: U.S. Department of Education, National Center for Education Statistics, 1999).
3. Fred M. Newmann ja Robert A. Rutter, "The Effects of High School Community Service Programs on Students' Social Development" (Washington, D.C.: National Institute of Education, detsember 1983); Virginia Hodgkinson ja Murray S. Weitzman, *Volunteering and Giving Among Teenagers 12 to 17 Years of Age* (Washington, D.C.: Independent Sector, 1997); Richard Battistoni, "Service Learning and Democratic Citizenship", *Theory into Practice* 35 (1997): 150-156; Thomas Janoski, Mark Musick ja John Wilson, "Being Volunteered? The Impact of Social Participation and Pro-Social Attitudes on Volunteering", *Sociological Forum* 13 (september 1998): 495-519; Alan Melchior ja Larry Orr, *Evaluation of National and Community Service Programs, Overview: National Evaluation of Serve-America (Subtitle B1)* (Washington, D.C.: Corporation for National Service, 20 oktoober, 1995); Alexander W. Astin ja Linda J. Sax, "How Undergraduates Are Affected by Service Participation", *Journal of College Student Development* 39, nr 3 (mai/juuni 1998): 251-263; Dwight E. Giles Jr. ja Janet Eyler, "The Impact of a College Community Service Laboratory on Students' Personal, Social, and Cognitive Outcomes", *Journal of Adolescence* 17 (1994): 327-339; Richard G. Niemi, Mary Hepburn ja Chris Chapman, "Community Service by High School Students: A Cure for Civic Ills?", *Political Behavior* (ilmumas, 2000) ja seal tsiteeritud teosed. "Teenistuslik õppimine" viitab koolitööga kaasnevale kogukondlikule teenistusele ja enamik vaatlejaid usub, et see aitab paremini tekitada kodanikuharjumusi. 1999. aastal osales umbes 57 protsenti Ühendriikide 6.-12. klassi õpilastest mingis vormis kogukondlikus teenistuses, kusjuures 1996. aastal oli see näitaja 49 protsenti; teisest küljest oli ainult pisut üle poole neist (30 protsenti kõigist õpilastest) kaasatud teenistuslikesse õppeprogrammidesse. Vt "Youth Service-Learning and Community Service among 6th- through 12th-Grade Students in the United States, 1996 and 1999" (Washington, D.C.: National Center for Education Statistics, 1999).
4. James Youniss, Jeffrey A. McLellan ja Miranda Yates, "What We Know about Engendering Civic Identity", *American Behavioral Scientist* (märts/aprill 1997): 620-631; Elizabeth Smith, "Extracurricular Activities and Political Participation: Exploring the Connection", 1998. aastal Kesk-Lääne Politoloogia Assotsiatsioonis peetud ettekanne, avaldamata käsikiri; Michael Hanks, "Youth, Voluntary Associations, and Political Socialization", *Social Forces* 60 (1981): 211-223; Verba, Schlozman ja Brady, *Voice and Equality*, 423-442, 449, 452; Paul Allen Beck ja M. Kent Jennings, "Pathways to Participation", *American Political Science Review* 76 (1982): 94-108; David Ziblatt, "High School Extracurricular Activities and Political Socialization", *Annals of the American Academy of Political and Social Science* 361 (1965): 20-31; John Wilson ja Thomas Janoski, "Contribution of Religion to Volunteer Work", *Sociology of Religion* 56 (1995): 137-152; Nicholas Zill, Christin Winquist Nord ja Laura Spencer Loomis, "Adolescent Time Use, Risky Behavior, and Outcomes: An Analysis of National Data" (**http://aspe.os.dhhs.gov/hsp/cyp/xstimuse.htm**).

5. Sandra E. Black ja Lisa M. Lynch, "How to Compete: The Impact of Workplace Practices and Information Technology on Productivity" (Cambridge, Mass.: National Bureau of Economic Research, töödokument, seeria #6120, august 1997); *Report on the American Workforce 1999*, 103. Üldisemat teavet töö, perekonna ja kogukonnaga seotud küsimuste kohta vt Pere- ja Tööinstituudi publikatsioonidest leheküljel **www.familiesandwork.org/**.
6. Üks selles vallas eksperimenteerivaid rühmi on *Working Today* (**www.workingtoday.org**).
7. Läbimõeldult arutlevad eeslinnastumise vähendamise alternatiivide üle Richard Moe ja Carter Wilkie raamatus *Changing Places: Rebuilding Community in the Age of Sprawl* (New York: Henry Holt, 1997).
8. Ülevaate annab William Fulton, *New Urbanism: Hope or Hype for American Communities?* (Cambridge, Mass.: Lincoln Institute of Land Policy, 1996). Uue Urbanismi Kongress (**www.cnu.org**) on välja töötanud harta, millele on alla kirjutanud ehitajad, arhitektid, linnaplaneerijad, valitsusametnikud jt.
9. Nüansirikkalt edastavad isikliku mulje *Celebration*'ist Douglas Frantz ja Catherine Collins, *Celebration, U.S.A.: Living in Disney's Brave New Town* (New York: Henry Holt, 1999), ja Jarew Ross, *The Celebration Chronicles: Life, Liberty and the Pursuit of Property Value in Disney's New Town* (New York: Ballantine Books, 1999).
10. John L. McKnight ja John P. Kretzmann, *Building Communities from the Inside Out: A Path Toward Finding and Mobilizing a Community's Assets* (Chicago, Ill.: ACTA Publications, 1993); Harry C. Boyte ja Nancy N. Kari, *Building America: The Democratic Promise of Public Work* (Philadelphia: Temple University Press, 1996). Texase *Industrial Areas Foundation*, mida juhib Ernesto Cortes, on esimesena kasutusele võtnud palju tõhusaid kogukonna organiseerimise võtteid; hea ülevaate neist annab Mark Russell Warren, *Social Capital and Community Empowerment: Religion and Political Organization in the Texas Industrial Areas Foundation* (Ph.D. diss., Harvard University Department of Sociology, 1995). Piirkondlike arendusühingute ja sotsiaalse kapitali kohta vt *Urban Problems and Community Development*, toim. Ferguson ja Dickens, ning Xavier de Souza Briggs ja Elizabeth Mueller, *From Neighborhood to Community: Evidence on the Social Effects of Community Development* (New York: Community Development Research Center, New School for Social Research, 1997).
11. William G. McLoughlin, *Revivals, Awakenings, and Reform;* Marshall William Fishwick, *Great Awakenings: Popular Religion and Popular Culture* (New York: Haworth Press, 1995); Anne Boylan, *Sunday School: The Formation of an American Institution, 1790-1880* (New Haven, Conn.: Yale University Press, 1988); Boyer, *Urban Masses and Moral Order, MSI.*
12. Diane Winston, *Red-Hot and Righteous: The Urban Religion of the Salvation Army* (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1999).
13. 1995. aastal moodustas rühm evangeliste eesotsas Jim Wallisega usuühingust *Sojourners* evangeelse koalitsiooni, mis hõlmab kogu poliitilist spektrit ultraliberaalidest ultrakonservatiivideni. Vt Jim Wallis, *Faith Works* (New York: Random House, 2000). Vt ka Howard Husock, "Bringing Back the Settlement House", *The Public Interest* 109 (sügis 1992): 53-72.
14. Lewis A. Frjedlja, Jay Rosen ja Lisa Austin, *Civic Journalism: A New Approach to Citizenship* (1994) aadressil **www.cpn.org/sections/topics/journalism**; Jay Rosen ja Paul Taylor, *The New News v. the Old News: Press and Politics in the 1990s* (New York: Twentieth Century Fund Press, 1992); James Fallows, *Breaking the News* (New York: Vintage Books, 1997); Frank Denton ja Esther Thorson, "Civic Journalism: Does It Work?" (erikettekanne ühendusele *Pew Center for Civic Journalism*, 1997), **www.pewcenter.org/doingcj/research/r_doesit.html**. Mõistvat kriitikat selle kohta vt Charlotte Grimes, "Whither the Civic Journalism Bandwagon?", aruteludokument D-36, *Joan Shorenstein Center on Press and Politics* (John F. Kennedy School of Government, Harvard University: 1999).
15. Keith Hampton ja Barry Wellman, "Examining Community in the Digital Neighborhood: Early Results from Canada's Wired Suburb", väljaandes *Lecture Notes in Computer Science*, toim. Tom Ishida ja Katherine Isbister (Berliin: Springer-Verlag, 2000); Jarea Kavanaugh, "The Impact of the Internet on Community: A Social Network Analysis" (Blacksburg, Va.: Blacksburg Electronic Village, Virginia Polytechnic Institute and State University, 1999); Jarew S. Patrick, "Personal and Social Impacts of Going On-Line: Lessons from the National Capital FreeNet" (Ottawa, Canada: Communications Research Center, 1997), aadressil **http://debra.dgbt.doc.ca/services-research/survey/impacts**. Neisse esialgsetesse tulemustesse oleks mõistlik suhtuda ettevaatlikult, eriti arvestades enesevaliku võimalust. Üldisemalt sama teema kohta vt Douglas Schuler, *New Community Networks: Wired for Change* (New York: Addison-Wesley, 1996).
16. Mõnede siin mainitud projektide kohta annavad informatsiooni Liz Lermani *Dance Exchange* aadressil **www.danceexchange.org/lizhome.html**; *Roadside Theater* aadressil **www.appalshop.org/rst/99rstabt.htm**; Baltimore'i kunstimuuseum aadressil **www.artbma.org**; *Gallery 37* aadressil **www.gallery37.org**. Vt ka *Opening the Door to the Entire Community: How Museums Are Using Permanent Collections to Engage Audiences* (New York: Lila Wallace Reader's Digest Fund, november 1998), **www.wallacefunds.org/lilaframesetpub.htm**.
17. Indianapolise *Front Porch Alliance*'i kohta vt **www.indygov.com/mayor/fpa/**. Piirkondliku juhtimise kohta vt Berry, Portney ja Thomson, *The Rebirth of Urban Democracy.*

LISA I: SOTSIAALSETE MUUTUSTE MÕÕTMINE

1. Näiteid selliste vigade kohta vt Lester M. Salamon, "The Rise of the Nonprofit Sector", *Foreign Affairs* 73 (1994): 109-122, eriti. 111, ja Nicholas Freudenberg ja Carol Steinsapir, "Not in Our Backyards: The Grassroots Environmental Movement", väljaandes *American Environmentalism: The U.S. Environmental Movement, 1970-1990*, toim. Riley E. Dunlap ja Angela G. Mertig (New York: Taylor & Francis, 1992), 29.
2. David Horton Smith, "The Rest of the Nonprofit Sector: Grassroots Associations as the Dark Matter Ignored in Prevailing 'Flat Earth' Maps of the Sector", *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 26 (June 1997): 115-131.
3. Verba, Schlozman ja Brady (*Voice and Equality*, 62) teatavad, et vastuseks üheleainsale küsimusele organisatsioonide liikmeks oleku kohta – "näiteks ametiühingud või ametialased organisatsioonid, vennaskondlikud ühendused, meelelahutusorganisatsioonid, poliitilised ühendused, kogukondlikud või kooliseltsid jne" – vastas 49 protsenti kõigist küsitletutest, et kuulub vähemalt ühte organisatsiooni. Pärast põhjalikumat uurimist konkreetsete organisatsioonitüüpide kohta kinnitas koguni 79 protsenti vastanutest, et kuulub vähemalt ühte ühendusse.

4. Ka asjatundjad eksivad mõnikord selle elementaarse reegli vastu; vt näiteks Jarew Kohut, "Trust and Citizen Engagement in Metropolitan Philadelphia: A Case Study" (Washington, D.C.: Pew Research Center on the People & the Press, 1997), ja Ameerika Pensionäride Ühendus, *Maintaining America's Social Fabric: The AARP Survey of Civic Involvement* (Washington, D.C.: AARP, 1996).
5. Need sageli tsiteeritud vastupidised näited (näiteks Nicholas Lemann, "Kicking in Groups: Alleged Decline of America's Communal Capital", *Atlantic Monthly* [aprill 1996]: 22-27; Robert J. Samuelson, "'Bowling Alone' Is Bunk", *Washington Post* [10. aprill 1996]: A19) on tegelikult ekslikud. Nagu 6. peatükis öeldud, kinnitavad neli üleriigiliste uuringute arhiivi, et pehmepalli mängimine 1980. aastate keskelt kuni 1990. aastate lõpuni *vähenes* kolmandiku võrra. Jalgpall, mille tähtsus küll vaieldamatult kasvab, hõlmab isegi pealtvaatajatena ainult väikest osa täiskasvanutest. Ameerika Sporditarvete Assotsiatsiooni andmetel mängis 1993. aastal alla 20 protsendi USA koolilastest jalgpalli rohkem kui ühe korra. Et alla 30 protsendi ameeriklastest on koolilaste vanemad, siis oli 1993. aastal vähem kui kuuel protsendil täiskasvanutel jalgpalli mängivad lapsed; seevastu keeglit käis samal aastal rohkem kui korra mängimas 18 protsenti kõigist täiskasvanutest. Lühidalt, keeglimängijaid on Ameerika Ühendriikides kolm korda rohkem kui jalgpalli mängivate laste vanemaid. Isegi kui iga selline lapsevanem hakkaks regulaarselt oma lapse jalgpallimatšidel kohal käima – mis üsna ebausutav –, ei tasakaalustaks nende arv keeglimängijate arvu vähenemist. Tegelikult viitab DDB Needhami elustiiliuuring sellele, et lapsevanemad käisid 1990. aastatel spordiüritustel *harvem* kui 1970. aastatel. Regulaarselt jalgpallivõistlusi külastavad lapsevanemad küll suurendavad sotsiaalset kapitali, kuid neid on liiga vähe, et arvestatavat vastutrendi moodustada.
6. Kriitilise käsitluse näiteks, milles andmed aasta või paari jooksul toimunud "muutustest" ja andmed poole sajandi jooksul toimunud "muutustest" valimatult ühte patta pannakse, on Everett C. Ladd, "The Data Just Don't Show Erosion of America's 'Social Capital'", *The Public Perspective!* (juuni/juuli 1996): 5-22.
7. Neljast peamisest uuringuteseeriast, millele meil on võimalik tugineda, sai üldine ühiskonnauuring alguse 1972. aastal, Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste uuring 1974. aastal ja DDB Needhami elustiiliuuring 1975. aastal. Üleriigilist valimisuuringut hakati korraldama 1952. aastal, kuid selle pikaajalised andmed käivad peamiselt valimis- ja kampaaniakäitumise kohta.
8. Teiseks teemaks, kus seda absoluutse ja suhtelise muutuse küsimust tuleb arvestada, on raha. Nagu ma 7. peatükis selgitasin, tuleks annetamist uurides mõõta heategevuseks loovutatud summa osakaalu inimese või riigi sissetulekus, mitte absoluutväärtust dollarites.
9. Norman H. Nie, Jane Junn ja Kenneth Stehlik-Barry, *Education and Democratic Citizenship in America* (Chicago: University of Chicago Press, 1996).
10. John Helliwell ja Robert D. Putnam, "Education and Social Capital", avaldamata käsikiri.
11. Informatsioon ligipääsu kohta kõikidele peamistele siinses uurimuses kasutatud andmearhiividele on saadaval aadressil at **www.bowling alone.com**.
12. Joonistel 53, 65 ja 73 on mitmemõõtmelised kontrollnäitajad siiski kaasatud.
13. Üleriigilise valimisuuringu andmed on kättesaadavad Michigani ülikooli juures tegutsevast ülikoolidevahelisest poliitiliste ja sotsiaaluuringute konsortsiumist. Üldise ühiskonnauuringu andmed on kättesaadavad Roperi avaliku arvamuse uurimise keskusest Connecticuti ülikoolis (Storrs).
14. Nende uuringute algandmed talletati Roperi avaliku arvamuse uurimise keskusesse Connecticuti ülikoolis (Storrs). Arhiveerimisraskuste tõttu avanes juurdepääs andmetele nende analüüsimiseks siiski alles hiljuti – tänu Harvardi ja California Berkeley ülikooli ühise töörühma jõupingutustele. Olen tänulik Steve Yonishile ja Henry Bradyle ning tema kolleegidele herakleslike pingutuste eest selle augeiasliku ülesande täitmisel. Üheks varasemaks Roperi koondandmetel põhinevaks poliitilise osaluse analüüsiks on Rosenstone ja Hansen, *Mobilization, Participation, ja Democracy*. Roperi küsitlused jätkusid pärast 1994. aasta detsembrit, kuid need algandmed on uurijatele kättesaamatud, liiatigi muutustol ajal oluliselt põhiküsimuste formaat, nii et otsene võrdlus varasemate andmetega pole enam võimalik. Esimese 1995. aasta küsitluse tulemused näitasid kõigi kaheteistkümne kodanikuaktiivsuse vormi järsku ühekordset tõusu, kuid sellest uuest, kõrgemast tähisest alates jätkasid kõik aktiivsusvormid oma langustrendi. Teisisõnu, ehkki Roperi andmete analüüs piirdub käesolevas raamatus aastatega 1973-1994, on alust arvata, et kodanikuosaluse langus jätkus ka pärast seda perioodi. Roperi uuringute koondandmed ajavahemikust 1995-1998, mida siin raamatus on kasutatud, pärinevad iga kahe kuu tagant ilmuvast *Roper Reports*'ist (New York: Roper Starch Worldwide, 1995-98), millega on võimalik tutvuda Roperi keskuses Connecticuti ülikoolis.
15. Olen tänulik Minnesota ülikooli endisele üliõpilasele Dhavan Shah'le ja tema juhendajale, professor William Wellsile, kes juhtisid mu tähelepanu DDB Needhami elustiiliuuringute olemasolule. Marty Horn, Doug Hughes, Chris Callahan ja nende kolleegid DDB Needhamis tegid need andmed mulle analüüsimiseks lahkelt kättesaadavaks ja vastasid hilisematele järelepärimistele. Sid Groeneman ja tema kolleegid Market Factsist aitasid mul mõista kasutatud metoodikat ning selle võimalikke plusse ja miinuseid. Tausta kohta vt *Life Style and Psychographics*, toim. William D. Wells (Chicago: American Marketing Association, 1974), ja William D. Wells, "Psychographics: A Critical Review", *Journal of Marketing Research* 12 (1975): 196-213.
16. Vastus kõigile neile küsimustele on "jah".
17. Vastav teisendus seisnes abielus ja vallaliste vastajate "taseme"-erinevuse hindamises aastate 1985-1999 kohta, selle erinevuse kasutamises vallaliste vastajate iga-aastase hulga määramiseks aastate 1975-1984 kohta ja seejärel iga-aastase elanikkonna hulga hindamises aastate 1975-1984 kohta "kunstliku" valimi loomise teel, milles oleks ettenähtud osa abielus ja vallalisi vastajaid. Neil vähestel juhtudel, kui abielus ja vallaliste vastajate "taseme"-erinevus aastatel 1985-1999 muutus, pikendasin seda erinevust tagasi aastatele 1975-1984. See protseduur ei võta arvesse aasta ja abielustaatuse võimalikku mittelineaarset vastastikmõju, kuid ma ei leidnud ühtki tõendit sellisest vastastikmõjust mitte ühegi siinses uurimuses huvipakkuva muutuja puhul.
18. Robert D. Putnam ja Steven Yonish, "How Important Is Response Rate? An Evaluation of a 'Mail Panel' Survey Archive", avaldamata käsikiri (Cambridge, Mass.: Harvard University, 1999).
19. Mõnikord antakse vastajatele eriti tülika küsimustiku täitmise eest sümboolne kingitus – pakk märkmepaberit või väike kandekott.
20. Sid Groeneman ("Multi-purpose Household Panels and General Samples: How Similar and How Different?", 1994. aastal Danversis Massachusettsis Ameerika Avaliku Arvamuse Uuringute Assotsiatsiooni aastakonverentsil peetud ettekan-

ne; originaali rõhutus) teatab, et valim "moodustatakse nii, et see oleks ligikaudses vastavuses *üheksa rahvaloendusjaotuse* leibkonna sissetuleku, rahvastikutiheduse, paneeliliikme vanuse ja leibkonna suuruse tegeliku jaotusega". Seejärel omistatakse tegelikele vastajatele kaal, nii et lõppvalimi demograafiline koosseis vastaks sihtpopulatsioonile. Küsimustik saadetakse posti teel umbes 5000 inimesele; kasutatavaid vastuseid saadakse keskmiselt 3500-4000 inimeselt.
21. See on nii ka tavapärase valimi koostamise meetodi korral, kuid postinimekirja puhul on erinevus suurem.
22. Ehkki küsimused ei ole täpselt võrreldavad, on tõendeid, et DDB andmetes on üldise ühiskonnauuringu andmetega võrreldes 10 protsenti liiga palju koduomanikke. Mõningaid tõendeid on ka selle kohta, et madalama haridusega inimeste liiga väike esindatus valimis on hakanud viimastel aastatel vähenema.
23. Groeneman ("Multi-purpose Household Panels") on võrrelnud paneeli- ja mittepaneelivalimeid, kasutades Market Factsilt saadud andmeid uuringute kohta, mille aluseks oli kas postinimekiri või juhuslik telefoninumbri valik. Erinevus ühte või teise parteisse kuulumises oli küll statistiliselt oluline, kuid siiski väga väike. 1996. aastal sattus üleriigilisse valimisuuringusse 39 protsenti demokraate, 28 protsenti vabariiklasi ja 33 protsenti sõltumatuid; sama aasta elustiiliuuringute valimis oli 37 protsenti demokraate, 31 protsenti vabariiklasi ja 32 protsenti sõltumatuid.
24. Jarew Kohut, "Conservative Opinions Not Underestimated, but Racial Hostility Missed" (Washington, D.C.: Pew Research Center on the People & the Press, 1998). Vt ka Penny Visser, Jon Krosnick, Jesse Marquette ja Michael Curtin, "Mail Surveying for Election Forecasting: An Evaluation of the *Columbus Dispatch* Poll", *Public Opinion Quarterly* 60 (1996): 181-227.
25. Ma ei ole neist kahest uuringust leidnud küsimustepaare, mis seaksid kahtluse alla kahe andmekogu põhimõttelise võrreldavuse. Seega ei ole ma oma järeldusi toetavaid võrdlusi eraldi esile tõstnud.
26. Putnam ja Yonish, "How Important Is Response Rate?".
27. Ühtlasi võrdlesin 1982. ja 1984. aasta DDB Needhami elustiiliuuringute tulemusi samal ajal tehtud ja üldjoontes võrreldavate Roperi uuringute tulemustega väljas einetamise, kinos käimise ja spordivõistluste külastamise kohta. Roperi uuringus küsiti "Kas te tegelesite sellega viimase *nädala* jooksul?", samal ajal kui elustiiliuuringute küsimus kõlas: "Kui tihti te tegelesite sellega möödunud *aastal*?" Kui Roperi "viimase nädala" vastused konverteerida "kordadeks aastas" (korrutades need 52ga), on tulemused peaaegu identsed elustiiliuuringute vastustega (väljas lõunatamine: mõlema puhul 19 korda aastas; kinos käimine: mõlema puhul viis korda aastas; spordivõistlused: Roperi uuringus neli korda aastas, elustiiliuuringus viis korda aastas).
28. Kogu üldise ühiskonnauuringu valimi ulatuses korreleeruvad meie intervallide näitajad tasemel R^2=0,99 nendega, mille genereerib täiesti sõltumatu algoritm, mille ma avastasin pärast enda oma defineerimist (Michael Hout ja Jarew Greeley, "Exchange on Overreporting of U.S. Church Attendance", *American Sociological Review* 63 [1998]: 116).
29. 2. tr (University Park: Pennsylvania State University, 1999). Olen tänulik professor Robinsonile, kes loovutas mulle analüüsimiseks valitud andmeid selle uuringu 1995. aasta lainest.

Selle raamatu lugu

KÄESOLEVA RAAMATU olemasolu lükkab ümber selles esitatud peamise eelduse. Väidan muu hulgas, et langusteel on vastastikune seotus, teiste abistamine vastutasu ootamata. Siiski poleks ma suutnud seda raamatut kirjutada ilma heldekäelise abita, mida pakuti küsimata, ootamatult ja midagi vastu soovimata. Tahangi siinkohal kirjutada sellest, kui suur tänuvõlglane ma paljude ees olen.

Tõsisem töö käesoleva raamatu kallal algas 1992. aastal, kui olin just lõpetamas eelmist teost *Making Democracy Work* („Kuidas panna demokraatia toimima"), kahekümne aasta jooksul valminud uurimust Itaalia kohaliku omavalitsuse toimimisest. Olin just vabanenud dekaani ametist Harvardi ülikooli allasutuses *Kennedy School of Government*, kus tegelesin Ameerika demokraatia probleemidega. Vähehaaval taipasin, et ühel Itaaliat puudutava uurimistöö järeldusel – et demokraatia sõltub sotsiaalsest kapitalist – võib olla kandepinda ka tänapäeva Ameerikas.

Järgmise kahe aasta jooksul kutsusin Ameerika Kunsti- ja Teadusakadeemia ning kadunud Joel Orleni abiga kokku rea akadeemilisi töötube, mis tegelesid sotsiaalse kapitali ja selle mõjuga majandusarengule, linnavaesusele ja Ameerika demokraatiale. Lõpuks ühinesid projekti juhtimisega ka Peter B. Evans, Susan Pharr ja Theda Skocpol ning ma õppisin palju nende kontseptsioonidest, mis minu omadest olulistes punktides erinesid. Meie tööd toetasid heldelt *Carnegie Corporation, The Ford Foundation* ja *The Rockefeller Foundation*. Minu tänu kuulub sellistele inimestele nagu Alberta Arthurs, Clifford Chanin, Barbara Finberg, Peter Goldmark, David Hamburg, Michael Lipsky, Geraldine Mannion ja nende kolleegidele valmisoleku eest panustada ideedesse, mille elujõud ja praktilisus olid ebaselged. Võlgnen neile – ja kolmele juhututtavale ajakirjandusmaailmast, David Boldtile, Jonathan S. Cohnile ja Paul Solmanile – tänu ka õrna, ent järjekindla surve eest viia diskussioon sotsiaalse kapitali üle ka väljapoole akadeemilisi ringkondi.

Üsna sihitult hakkasin vaatama, milliseid statistilisi tõendeid mul Ameerika kodanikuaktiivsuse suundumuste väljatoomiseks leida õnnestuks, omamata mingitki kindlust, et andmed mu kõhutunnet kinnitavad. Harold A. Pollack, kes moodustas tol hetkel mu „uurimisrühma", kogus esialgsed andmed kokku oskuslikult, energiliselt ja vajalikku skeptitsismi üles näidates. 1994. aasta alguseks olime kogunud piisavalt andmeid, näiteks ühendustesse kuulumise kohta, et lühikirjelduste tasandilt edasi liikuda. Ühe kevadise hommikusöögi ajal märkis hea sõber Peter Ackerman, et suundumused keegliklubide tegevuses näivad minu kujuneva

üldpildiga kokku sobivat. Paar nädalat hiljem seda kuulnud, tuli kolleeg Jack Donahue lagedale mõttega üksi keeglit mängivatest ameeriklastest ning me leidsime, et see on hea pealkiri mu tol hetkel töös olnud ettekandele. Juba olid sõbrad mind aitamas.

Nagu eelmistegi uurimistööde puhul oli mul plaan koostada oma väidetest esmane ülevaade, kuulata kolleegide kriitikat selle kohta ning seejärel kujundada juba täielikum versioon. Axel Hadeniuse, Dietrich ja Marilyn Rueschemeyeri ja Björn Wittrocki kutsel nõustusin esitama mõningaid esmaseid tähelepanekuid paaril Rootsis Uppsalas toimunud akadeemilisel konverentsil 1994. aasta augustis. Maikuus kirjutasin ühele sõbrale, et „1995. aastal loodan jõuda valmis ühe õhukese väljaandega sotsiaalsest kapitalist, mis poleks mõeldud ainult akadeemilisele lugejaskonnale". (Käesoleva köite lugejad mõistavad, et eksisin nii mõnegi asjaga.) 1995. aasta jaanuaris ilmus Uppsalas peetud ettekande lühendatud variant tunnustatud, kuid vähe tuntud väljaandes *Journal of Democracy*, ja siis läks lahti.

Nagu üks kriitik veidi hiljem tabavalt märkis, olin 1995. aasta jaanuarini olnud üsna tähelepandamatu õpetlane. Olin eelnenud kolmekümne aasta jooksul küll avaldanud mitmeid raamatuid ja artikleid (mida tagasihoidlikkuseta uskusin olevat märksa elegantsemad teadustööd kui *Üksi keeglisaalis*), kuid avalikku tähelepanu polnud neist pälvinud ükski. Nüüd kutsuti mind presidendi puhkeresidentsi *Camp Davidisse*, mind varitsesid jutusaadete juhid ning (ilmaliku vastena pühakuks kuulutamisele tänapäeva Ameerikas) fotod minust ja mu naisest Rosemaryst ilmusid ajakirjas *People*. Põhjuseks polnud mitte hilisküps geniaalsus, vaid lihtsalt asjaolu, et olin tahtmatult sõnadesse vorminud ebamugavustunde, mis oli juba hakanud paljude tavaliste ameeriklaste meeltes tekkima. (See periood näitas mulle üsna ruttu, kui võimsa tähelepanuavalduste laine toob kaasa meedia huviorbiiti sattumine: sõprade, sugulaste, kolleegide ja võhivõõraste spontaanne heldekäelisus tegi minust üsna pea riigi parima keeglisuveniiride kogu omaniku – mu trofeede hulka kuulusid keegliteemalised rinnamärgid, rätikud, lipsud, isegi soola- ja pipratoosside komplektid.) See oli joovastav, kuid nagu ma kirjutasin oma kahele sõbrale 1995. aasta veebruaris, „hakkab see värk üsna hästi pähe, aga hoiab mind eemale arvutist, mille taga ma peaksin täielikuma variandi kalla töötama. [---] On oht, et meie turundusüritused on tootearendusest liigagi kaugele ette jõudnud."

Teadsin väga hästi, et väide, millega mind nüüd seostati, tugines piiratud hulgale tõenditele. Oma argumentide tugevdamiseks oli mul vaja rohkem aega ja rohkem abi. Heatahtlikud toetajad, sealhulgas *Aspeni Institute's Nonprofit Sector Research Fund*, Colin Campbell (ja *Rockefeller Brothers Fund*), Craig Dykstra ja Susan Wisely (ja *Lilly Endowment*), Charles Heck (ja *Trilateral Commission*), Paul Light ja Rebecca Rimel (ja *Pew Charitable Trusts*) ning Frank Weil (ja *Norman Foundation*) astusid minu juurest läbi, et pakkuda nii julgustust kui vajalikke vahendeid. Eriti tänulik olen

selle eest, et kuigi projekti tolle staadiumi toetajad põlesid soovist teada saada, „mida ette võtta", olid nad väga aupaklikud vajaduse suhtes enne edasiliikumist faktid korralikult paika saada.

Et seda teha, pidin ma tutvuma hulga minu jaoks uue kirjandusega. Enamik mu väiteist – ja suurem osa käesolevast raamatustki – seob lihtsalt kokku suure hulga teemakohaseid uuringuid, mida on mitme aastakümne jooksul teinud asjatundjad kümnetes eri valdkondades. Et sellega enne surma ühele poole saada, vajasin ma abi. Kahtlen, kas on teist uurimisprojekti, mida oleks õnnistatud nii leidliku, mõtlemisvõimelise ja energilise meeskonnaga kui minu oma. Rühm, millesse pidevalt lisandus värsket verd, hakkas regulaarselt koos käima individuaalsete ettekannete esitamiseks, millele järgnenud arutelud olid intellektuaalselt ühed enim rahuldust pakkunud mu elus. Kuigi peaaegu kõik osalejad olid veendunud, et uurime erakordselt tähtsat teemat, tuli kõige viljakamat kriitikat just nendelt kokkusaamistelt. 1999. aastaks oli uurijate nimekiri pikenenud ligi poolesajani, teiste seas olid selles Cindy Adams, Neil Allison, Maryann Barakso, Ben Berger, Jay Braatz, Melissa Buis, David E. Campbell, Brad Clarke, Zoe Clarkwest, Ben Deufel, Dan Defroye, Karen Ferree, Kate Fitzpatrick, Archon Fung, Arkadi Gerney, Kristin Goss, Louise Hayes, Isadora Helfgott, Adam Hickey, Scott Jacobs, Bertram Johnson, Jeffrey Kling, Lisa Laskin, Kristen Lasky, Jonathan Leeman, Kimberley Lochner, Karen Mapp, Stephen Marshall, Jason Mazzone, Victor Mendiola, Rob Mickey, Elizabeth Morton, Chad Noyes, Amy Perlmutter, David Pinto-Duchinsky, John Rector, A. J. Robinson, Emily Ryo, Alexandra Samuel, Andrew Schneller, Rustin Silverstein, Zach Stern, Hannah Stires, Maurits van der Veen, Geoffrey Vaughan, Christian Warren, Mark Warren, Aaron Wicks ja Steve Yonish. Paljud nende hulgast väärivad erilist äramärkimist, kuna panustasid projekti oma aega, energiat ja loomingulisust sisuliselt kogu uurimistöö vältel: Melissa Buis, David E. Campbell, Ben Deufel, Arkadi Gerney, Kristin Goss, Adam Hickey, Jason Mazzone ja Steve Yonish. Minu mustandite ja üldsõnalise kirjelduse põhjal pani Kristin Goss oskuslikult kokku materjali, millest sai suurem osa käesoleva raamatu 4. osast.

Esimene tähelepanulaine, mis mu väidet 1995. aasta alguses tervitas, oli suuresti kiidusõnaline ja seda peamiselt põhjusel, et teised teadlased, näiteks Steve Knack, Wendy Rahn, Michael Walzer ja *Habits of the Heart* autor Robert Bellah koos kolleegidega, olid juba väljendanud sama muret kodanikupassiivsuse pärast. Teisest küljest kutsus minu raamatu kurikuulsus teisi üles esitama vastupidiseid tõlgendusi endiselt üsna nappidele tõenditele, mis olid tõesti mitmeti tõlgendatavad. 1995. aasta lõppedes oli järellainetus kõike muud kui meeldiv – „*Üksi keeglisaalis* on jamps", kõlas üks meeldejäävamaid pealkirju, kuid siiski oli kriitika õpetlik ning lõppkokkuvõttes produktiivsem kui kiitus.

Järgnenud väitluses õppisin palju oma kriitikutelt, kelle hulka kuulusid ka Carles Boix, Bob Edwards, Michael W. Foley, Charles Heying, Particia Landolt, Nicholas Lemann, Daniel N. Posner ja Alejandro Portes. Mis veel-

gi tänuväärsem – järgnenud aastatel leidsid mõned teravaimad avalikud kriitikud aega mulle ka isiklikult arukat nõu anda. Seda laadi ebaharilikku kollegiaalsuse eest, mis meie võitluslikus ametis on üsna haruldane, kuulub minu eriline tänu Marshall Ganzile, Kenneth Newtonile, Pippa Norrisele, Michael Schudsonile, Theda Skocpolile, Richard M. Valellyle ja Robert Wuthnow'le. Tõendite selginedes panime koos mõnede kriitikutega küll peaaegu sama diagnoosi, kuid erinevused jäid. Tavapärane lõppsõna tänuavaldustele, mis ütleb, et siin mainitud head nõuandjad ei kanna mingit vastutust lõpptulemuse eest, on erakordselt asjakohane.

Minu enda kindlust väite suhtes, mida *Üksi keeglisaalis* esitab, kõigutati ootamatult 1996. aasta alguses, mil ma koos majandusteadlasest sõbra ja kolleegi John Helliwelliga avastasin, et üldises ühiskonnauuringus avaldatud versioon (mille andmetele olin kohati tugevalt toetunud) on vigane. Arvutusvigade korrigeerimise tulemusel muutus seni ilmne langus formaalsete organisatsioonide liikmelisuses märksa tagasihoidlikumaks. Mu ainsaks lohutuseks oli, et märkasime viga enne kriitikuid. Sel perioodil polnud mulle väärtuslik mitte ainult Johni sõbratugi ja kiire teadlasetaip, vaid ka meelekindlus järgneda tõendeile, kuhu iganes need peaksid viima.

Vahepeal vedas mul taas kord kaastöötajatega, kui hakkasin tööle Ameerika kodanikuühenduste arengu kallal koos poliitikaajaloolase Gerald Gammiga. Mitme järgnenud aasta jooksul talutas ta mind kannatlikult läbi ajaloolase igapäevatöö kitsaskohtadest, jagades samas mu entusiasmi ootamatute avastuste üle.

Käesoleva raamatu kõige sagedamini märgitud nõrkus on mulle teada olnud päris algusest peale – peamiselt konkreetsete formaalsete ühenduste liikmelisust puudutavatele andmetele tuginedes olin eiranud võimalust, et samavõrra võis olla kasvanud teist tüüpi ühenduste liikmelisus või mitteformaalne sotsiaalne sidusus. Mõnede väidetavate vastunäidete, näiteks jalgpalli ja pehmepalli puhul tõi tõsine töö päevavalgele ümberlükkamatud tõendid, mis kartusi ei kinnitanud, kuid see hetkeline selgus jättis siiski õhku rippuma küsimuse, kas mõnd teist tüüpi, vaatluse alt välja jäänud sotsiaalse kapitali vormid ei võinud sellegipoolest kasvada. Mul lihtsalt ei tulnud pähe ühtki allikat, kust ammutada süsteemseid andmeid üldise kodanikuaktiivsuse uurimisel, veel vähem selliste raskesti tabatavate tegevuste kohta nagu piknikud või kaardimänguõhtud. Kolleegid Kristin Goss ja Steve Yonish veetsid sadu tunde, püüdes leidlikult (kuid tihtipeale viljatult) avastada süsteemseid tõendeid selle kohta, mida me nimetasime sotsiaalse sidususe „märkamatuteks indikaatoriteks".

Üks esimesi läbimurdeid toimus siis, kui avastasime, et seni analüüsimata uuringute varasalv – mida ma Lisas I kirjeldan kui Roperi ühiskondlike ja poliitiliste suundumuste andmearhiivi – võib olla kättesaadav. Carolina ülikooli uuringukeskuse juht Henry Brady suhtus küll ebalevalt minu kodanikuaktiivsust puudutavatesse väidetesse, kuid soostus siiski heldelt abistama mind andmete kogumisel ja analüüsimisel. Arhiiv oli

palju tolmusem, kui olime arvanud, kuid Steve Yonishi ränk töö Harvardis ja Dorie Apollonio, Andrea Campbelli ja Laurel Elmsi pingutused Berkleys paljastasid aasta hiljem hindamatu väärtusega andmepanga. See tohutu hulk uut materjali kodanikuaktiivsuse kohta avaldas muljet isegi meie meeskonna skeptikuile.

Iroonilisel kombel ootas meid veelgi hämmastavam avastus 1997. aasta keskel ühe üliõpilase *Üksi keeglisaalis* käsitlevas kriitilises kirjutises – või täpsemalt selle joonealuses märkuses –, mille saatis mulle Wendy Rahn. Sain kasu kümnetest seda laadi läkitustest, kuid ükski ei osutunud nii õpetlikuks kui see Dhavan Shahi essee ajast, mil ta oli veel William Wellsi juhendatav Minnesota ülikoolis. Tema töö oli see, mis juhtis mu tähelepanu DDB Needhami elustiiliuuringute andmearhiivile. Steve Yonish pääses neile andmeile ligi ning Jim Crimminsi, Chris Callahani ja Marty Horni, DDB analüütiku Doug Hughesi ja *Market Facts*'i töötaja Sid Croenemani abiga lisandus meie nimestikku, nagu Lisas I kirjeldatud, veel üks ainulaadne andmeallikas. Keegi oli siiski piknikud ja kaardimänguõhtud kirja pannud ning meie kollektiivseks hämminguks võimaldasid uued tõendid näidata, et *Üksi keeglisaalis* võis olla Ameerikas toimuva sotsiaalse teisenemise sügavust ja ulatust isegi alahinnanud. Uute tõendite analüüsimine ja kontrollimine võttis veel kaks aastat aega, kuid süvendas meie veendumust, et olime millegi jälil.

Kõigi nende aastate jooksul heitlesin vastuolulise sisemise sunniga tegutseda ühtaegu täpselt ja kiirelt. 1994. aasta aprillis kirjutasin kauaaegsele sõbrale ja kõhklevale kriitikule Tom Rochonile:

> See ei tõesta küll midagi, aga siiski pean märkima, kui suur on erinevus akadeemilise ja avaliku publiku reaktsiooni vahel. Akadeemikud tahavad *alati* teada, kas on ikka tõsi, et me muutume üha passiivsemaks – aga kõik need uued ühiskondlikud liikumised? Aga internet? Aga *New Age*'i rühmad? Jne, jne. Peaaegu *mitte kunagi* ei kuule neilt kommentaare selle kohta, mida tuleks ette võtta, *kui* see peaks tõsi olema. Avalikkus ei küsi aga *kunagi*, kas see on tõsi, sest oma kogemusist võivad nad öelda, et on küll. *Alati* aga huvitab neid see, kuidas seda probleemi lahendada. Ja nende küsimused on märksa kõvemad pähklid.

Olin juba alustanud vabas vormis kõnelusi oma teooriate praktilistest kasutusvõimalustest New Hampshire'is asuva *Charitable Foundation*'i presidendi Lewis Feldsteiniga, kellega olin tutvunud ühiste sõprade kaudu. Järgmiseks kevadeks olid need vestlused küpsenud ametlikuks ettepanekuks korraldada üritustesari, millest hiljem kasvas välja Ameerika kodanikuaktiivsust käsitlev Saguaro seminar. Järgmisel viiel aastal kujunes koostööst Lewisega üks mu nauditavamaid ja produktiivsemaid tööalaseid suhteid. Toetudes pikaajalisele praktilisele idealismile, näitas ta mulle meie arenevat uurimistööd uues valguses. Lewisel olid ka ühiskondli-

ku liikumise käivitamise, planeerimise ja haldamise oskused, mis minul täielikult puudusid. Lewis ei vastuta selle eest, kuhu ma oma väidetega jõudnud olen, küll aga selle eest, et keskendusin oma uuringus niihästi tegelikult toimunule kui ka sellele, mida ette võtta.

1997. aastaks olime koos Lewise, Tom Sanderi ja mõni aeg hiljem ka ühenduse *National Civic League* presidendi Chris Gatesiga värvanud rühma esmaklassilisi ühiskonnategelasi ja õpetlasi üle terve riigi ning liitnud nad Saguaro seminariga. (Nime panime Ühendriikide kaguosas leiduva kaktuse järgi, mis kasvab aastakümneid peitununa, enne kui ajab end püsti, saades elupaigaks mitmetele taime- ja loomapopulatsioonidele – igati sobilik metafoor sotsiaalsele kapitalile.) Saguaro seminari toetasid heldelt *Carnegie Corporation* New Yorgis, *Lilly Endowment, John D. and Catherine T. MacArthur Foundation, Charles Stewart Mott Foundation, Surdna Foundation, Rockefeller Brothers Fund, Rockefeller Foundation* ja *Lila Wallace Reader's Digest Fund*. Saguaro osalised ei olnud kitsid pühendama oma aega, kogemusi ja loomingulisust, kui rühkisime koos edasi kodanikuaktiivsuse taaselustamiseks elluviidava tegevuskava väljatöötamise suunas. Minu Saguaro-kolleegid leiavad äramärkimist 24. peatükis, mis põhineb ki peamiselt meie kohtumistest saadud inspiratsioonil. Meie seminari järelduste kohta ilmub kogumik varsti pärast käesoleva raamatu ilmumist.

Kogu uurimistöö jooksul nautisin ootamatut toetust ja tarku nõuandeid väga paljudelt tuttavatelt, nii vanadelt kui uutelt. Minu haruldasest kirjastusagendist Rafe Sagalynist sai sõber ja visa teejuht, kes ühtaegu jagas ja ohjas minu entusiasmipuhanguid, kuni need saavutasid kirjastatava vormi. Nick Mitropoulos, kelles on ühinenud klassikaliste hellenistlike voorustena hea sõber ja hea kodanik ning klassikaliste Bostoni voorustena lojaalsus ja sidemed, ilmus mu kõrvale julgustust ja lahendusi pakkuma igal keerulisel hetkel viimase kümne aasta jooksul. Angela Glover Blackwell, toonane *Rockefeller Foundation*'i president ja vankumatu skeptik mõnede mu väidete suhtes, pakkus sellegipoolest vajalikku tuge ja ilmutas kannatlikku meelt oma arusaamade selgitamisel. Maailmapanga asepresident ja peaökonomist, kadunud Michael Bruno, Cambridge'i ülikooli majandus- ja poliitikateaduskonna juhataja Partha Dasgupta ning Maailmapanga säästva arengu asepresident Ismail Serageldin ütlesid kõik julgustavaid sõnu distsipliinidevahelisi piire ületavale uustulnukale. Väljapaistev poliitikafilosoof ja Valge Maja vanemnõunik William A. Galston jagas mu entusiasmi liberaalse kommunitarismi suhtes, hoolitsedes samal ajal selle eest, et mu faktid õiged oleksid. Michael Woolcockist, keda ma esmakordselt „kohtasin" kui ühe suurepärase (ehkki kriitilise) retsenseeritava artikli anonüümset autorit, sai mu hea sõber ja kaasvõndeseltslane värskes sotsiaalse kapitali liikumises. Kui uurisin, kuidas rohujuuretasandil sotsiaalset kapitali taasluuakse, tutvustas Ernie Cortes mulle Texase osariiki, Milda Hedblom ja Ris Rapson Minnesotat ning Ethan Seltzer ja Lynn Youngbar Oregoni. Marcia Sharp andis otsekohest ja väärtuslikku nõu mitmes olulises pöördepunktis. Ed Skloot *Surdna Foundation*'ist ja

Alice Mayhew *Simon & Schuster*'ist – mõlemad agarad toetajad, kes aga ootasid kiiremat edasiminekut, kui ma seda suutsin – kihutasid mind pidevalt tagant; kahetsen, et valmistasin neile kummalegi ise moel meelehärmi. Ning *last, but not least*, käesoleva raamatu iga lehekülje – ja kogu mu viimase kümne aasta töö – halastamatult aus, intellektuaalselt nõudlik ja konstruktiivselt loominguline toimetaja oli mu tütar Lara Putnam.

Sajad õpetlased, uurijad ja tavakodanikud jagasid minuga kirja teel oma julgustavaid ja kriitilisi mõtteid – liiga paljud, et neid kõiki siin üles lugeda, kuid kõik nad andsid oma panuse. Piisab, kui nimetada illustratsiooniks paari kõige ootamatumat: kindral Bernard Trainor pani kirja pika ülevaate USA mereväe pingutustest tagada solidaarsus väikestes üksustes, lootes, et sellest võiks ka tsiviilelus midagi õppida olla; nagu välk selgest taevast saabus mulle Texase A&M ülikooli professori David Scotti kiri tema bridži sotsioloogia alasest uurimistööst, millest lõpuks kasvasid välja käesoleva raamatu avaread. Kahetsen sügavalt, et ei saa nimeliselt tunnustada kõiki neid, kes mind omal algatusel abistasid – nad veensid mind rohkem kui ükski statistiline tõestus, et Ameerika kodanikuaktiivsuse taassünni allikates on siiski veel piisavalt voolujõudu.

Uurimistöö vältel jagasid paljud kolleegid ja ühendused lahkesti oma projektide käigus kogutud andmeid, teiste seas Julian Baym *Mediamark*'ist, Christopher J. Bosso, Steven Brint, Frank M. Bryan ja Margot Cella Toiduturundusinstituudist, Anne Costain, Russell Dalton, Ronald Inglehart ja Ann Káplan *AAFRC Trust of Philanthropy*'st, Ichiro Kawachi, Bruce Kennedy, William G. Mayer, Peter Nardulli ja Lisa Parmalee Connecticuti ülikooli *Roper Center*'ist, John P. Robinson, Theda Skocpol, Robert Smith, M. Dane Waters, Don Winter ja J. Walker Smith *Yankelovich Partners*'ist. Paljude kodanikuühenduste personal kulutas lahkelt oma aega ja energiat, et tuua arhiividest välja raskesti kättesaadavaid andmeid ning täiendada neid ajalooliste üksikasjadega. Erilist tunnustust väärivad paljude asjatundjate oskused, kohusetundlikkus ja vastutulelikkus, mida kogesin rahvastikubüroos, tööstatistikabüroos, Kongressi raamatukogus ja teistes valitsusasutustes, mis kiirelt ja tõhusalt reageerisid minu ja mu meeskonna teabenõuetele ning kelle pädevus ja energilisus seadsid korduvalt kahtluse alla valitsusametnike kohta käibivad stereotüübid.

Olen tänulik paljudele kolleegidele, kes kogu projekti vältel mulle üksikasjalikku ja läbinägelikku nõu ja abi andsid, millest osa (kuid omal riisikol mitte kõik) ma ka vastu võtsin. Suur tänu järgnevatele: Joel Aberbach, Lorien Abroms, Robert Axelrod, Benjamin Barber, Daniel Bell, Lisa F. Berkmann, Peter Berkowitz, Derek Bok, Harry Boyte, Xavier de Souza Briggs, Steven Brint, Richard Cavanagh, Mark Chaves, kadunud James S. Coleman, Susan B. Crawford, Russell Dalton, Jack Donahue, Michael A. Dover, Lewis Feldstein, Claudia Goldin, Sid Croeneman, Vaughn L. Grisham Jr., Glenn Firebaugh, Robert Frank, Marc Galanter, Gerald Gamm, Peter Dobkin Hall, David Halpern, Russell Hardin, Frederick C. Harris, Scott Hemphill, Virginia Hodgkinson, Bonnie Honig, Howard Husock,

Helen Ingram, Kathleen Hall Jamieson, Christopher Jencks, Lawrence F. Katz, Morton Keller, Gary King, Robert Keohane, Robert Klitgaard, Steven Knack, Margaret Levi, Seymor Martin Lipset, Glenn Loury, Robert Luskin, Doug McAdam, Eileen McDonagh, Steven Macedo, Jane Mansbridge, Peter Marsden, John D. McCarthy, David G. Myers, Carl Milofsky, Martha Minow, Mark Moore, Katherine Newman, Richard Niemi, Susan Olzak, Elinor Ostrom, Virginia Park, David Pinto-Duchinsky, Jane Piliavin, Fred Pryor, Wendy Rahn, Paul Resnick, Tom Rochon, Nancy Rosenblum, Robert I. Rotberg, Peter Rowe, Kay Schlozman, Juliet Schor, Dhavan Shah, Dietlind Stolle, Janet Topolsky, Eric Uslaner, Sidney Verba, Robert Vos, Mark Warren, Margaret Weir, Barry Wellmann, Edwenna Werner, Grant Williams, Shirley Williams, Thad Williamson, John Wilson, Alan Wolfe, Michael Woolcock, Robert Wuthnow, Alan Zaslavsky ja Alan Zuckerman.

Lisaks neile professionaalidest kolleegidele märkasid puudusi mu väidetes ja tõendites ka väga paljud tudengid, laiendades mu „perifeerset nägemist" ootamatult asjakohaste ideedega lähedastest distsipliinidest ning (eelkõige) sisendades mulle kindlustunnet, et (hoolimata mõnedest järeldustest, mida on käesolevas raamatus esitatud andmete põhjal liigagi lihtne teha) nooremate põlvkondade leidlikkus ja idealism kujutavad endast võimsat vahendit kodanikuaktiivsuse taastamisel.

Uurimistöö kujunes märksa nõudlikumaks, kui olin osanud ette näha, ning selle üheks tõsiseks tagajärjeks oli see, et pidevalt kannatasid mu mitmed teised samateemalised projektid. Siiski näitasid nende projektide kaastöötajad üles suurt kannatlikkust, pakkudes mulle endiselt intellektuaalset turgutust ja isiklikku sõprust. Eriti tahan tänu avaldada Jean-Claude Casanovale, Charles Heckile ja kadunud Seizaburo Satole, kes töötasid minuga *Trilateral Commission*'i projektis *Democracy in the Contemporary World*; Eva Coxile, Peter Hallile, Takashi Inoguchile, Claus Offele, Victor M. Pérez-Díazile, Bo Rothsteinile, Dirk Rumbergile, Theda Skocpolile, Volker Thenile, Jean-Pierre Wormsile ja Robert Wuthnow'le, kes olid mu kolleegid ja toetajad *Bertelsmann Science Foundation*'i projektis Euroopa, Põhja-Ameerika ja Ida-Aasia sotsiaalse kapitali kohta; ja oma lähedasele sõbrale ja kolleegile Susan J. Pharrile, kes hakkas juhtima *Trilateral Commission*'i projekti *Democracy in the Contemporary World*. Samal ajal vaidlustasid ja rikastasid mu uurimistööd teaduskonnakolleegid Harvardi ülikooli *Kennedy School of Government*'is, ja seda tihti viisil, millest nad ise teadlikudki polnud, kandes samal ajal kollegiaalselt koormat, mis mul selle lõputuna näiva projekti tõttu õlult libises.

Projekti võõrustajateks olid järjestikku Jorge I. Domínguezi juhitav *Weatherford Center for International Affairs* ja Alan Altshuleri juhitav *Taubman Center for State and Local Government*. Jorge ja Alan on mulle juba üle kahekümne aasta headeks sõpradeks olnud ning mõlemad olid selle projekti väsimatud toetajad. Olen tänulik ka dekaanidele Jeremy R. Knowlesile ja Joseph S. Nye'le nii intellektuaalse kui organisatsioonilise abi eest.

Kogu uurimistöö vältel oli mul uskumatult palju abi tõsisest tööst ja teadmistest, mida pakkusid kolleegid, kes kogu asja käigus hoidsid, teiste seas Cindy Adams, Lisa Adams, Anette Mann Bourne, Jeffrey Boutwell, Alicia Carrasquillo, Zoe Clarkwest, Anne Emerson, Kate Fitzpatrick, Sarah Hagan, Roger Labrie, Steve Minicucci, Marissa Murtagh, Erin Quinn, Julissa Reynoso, Karen Rogers, Barbara Salisbury, Corinne Schelling ja Katie Tenney.

Vaatamata kogu sellele abile, mida mul on olnud hea meel siin üles lugeda, poleks seda raamatut sündinud ega sellega seotud püüded aidata kaasa Ameerika demokraatia taassünnile vilja kandnud ilma mu kahe töökaaslase, Louise Kennedy ja Tom Sandersita. Nad muutsid heade kavatsuste kaose meeliülendavaks seikluseks.

Kui Tom projektiga liitus, ütlesin talle, et keegi peab igal hommikul üles ärkama murega, kuidas mobiliseerida Ameerika kodanikuenergiat, ja et mina ei kavatse see olla. Äärmiselt intelligentse ning mõõtmatust kodanikuteadvusest kantud inimesena on Tom rassinud selle projekti kõikmõeldavate aspektide kallal neli meeletut aastat. Kogu Saguaro seminar – salapärasest nimest muljet avaldava osalejate nimekirjani, viimse detailini paika pandud koosolekutest lõppraportini – on Tomi töö. Ka käesolev raamat kannab tema energia ja loovuse kustumatut pitserit. Pärast seda kui mina olin ühe pärastlõuna jooksul mõtisklenud näiteks advokaaditöö suundumuste üle, nägi tema ööd ja päevad vaeva numbreid taga ajades, tõlgendusi lahterdades ja vasturääkivusi kõrvaldades. Ilma kellegi käsuta sai temast projekti valvekoer, kes kontrollis iga üldistust, et olla kindel, kas ma pole kuskil tõega vastuollu sattunud. Ta on imeline kolleeg.

Viie erakordse aasta jooksul on Louise hallanud mu ametialast elu, olles terve mõistuse, peene taktitunde ja legendaarse lojaalsuse kehastus. Peitudes enamasti süütult kõlava juhiabi tiitli taha, on just tema olnud paljude konverentside ja töötubade ajuks, kamandanud pooltsadat assistenti, korraldanud mitmemiljonilist raamatupidamist, kavandanud ja kujundanud meediastrateegiat, maandanud tekkinud pingeid, kannatanud välja mu eufooriad ja meeleheited, planeerinud ja ümberplaneerinud sadu reise, koostanud sotsiaalsete muutuste strateegiaid, tuletanud mulle meelde vajadust viisakalt käituda ja (kõige selle kõrvalt) juhtinud Saguaro seminari kultuuri- ja kunstiteemalist tööd ning kujundanud meie veebilehte. Tema hinnang, olgu suurtele või väikestele asjadele, on alati eksimatu. Ja mis kõige olulisem: nagu Tomgi ei kahelnud ta kunagi meie missiooni väärtuses.

Mitte igal autoril ei ole olnud õnne omada nii armastavat ja toetavat perekonda kui minu oma. Christin Campbell, Mario Perez ning Jonathan ja Lara Putnam nokkisid heasoovlikult mu kallal projekti igikestvuse pärast (nagu kõik teisedki tuttavad!), leides samas lugematul hulgal tarku ja julgustavaid sõnu. Ema Ruth Putnam ning hilisemad naisevanemad Louis ja Zelda Werner andestasid mulle armulikult mu puudumised, olles seejuures heaks näiteks „ebatavaliselt pikast aktiivsest põlvkonnast". Abikaasa

Rosemary tegi tuhandel eri moel võimalikuks minu pühendumise sellele projektile. Kasutades oma raamatukogundusalaseid teadmisi, kataloogis ta kõik need kümned tuhanded dokumendid, käsikirjad, aruanded ja väljalõiked, mis projekti jooksul kogunesid. Samas kannatas ta välja – peaaegu alati heatujuliselt – asjaolu, et veetsin enamiku viimasest viiest aastast meie majas Frost Pondil New Hampshire'is selle projekti kallal töötades, samal ajal kui tema pidi iga nädalavahetus linna vahet sõitma. Kui asi edeneda ei tahtnud, turgutas ta mu vaimu, ja kui mu ego liiga suureks paisus, tuletas mulle meelde, et ma emale helistaksin. Igaüks vajab head sõpra; mind on õnnistatud sellega, et olen enda omaga abielus.

Indeks

A

AARP (*American Association of Retired Persons* – Ameerika Pensionäride Ühendus) 51-53, 174, 395, 453
Aasia 77, 381, 386, 524
ABA (*American Bar Association* – Ameerika Ühendriikide Advokatuur) 85-87
Adams, Henry 383
Addams, Jane 383, 390, 403, 404
AIDS 153, 174
AJLA (*American Junior League Association* – heategevusorganisatsioon) 277
Alabama 51, 155
Allen, Woody 62
AMA (*American Medical Association* – Ameerika Meditsiiniühing) 86, 87
Amazon.com 386
Ameerika Punane Rist 119, 198, 261, 275-277, 395, 398, 453, 497
American Camping Association (lastelaagreid korraldav ühendus) 397
American Dental Association (Ameerika Hambaarstide Liit) 453
American Federation of Labour (Ameerika Tööföderatsioon) 396
American Legion (Ameerika Leegion) 397, 452
Amnesty International 163
Amway 330
ANA (*American Nurses Association* – Ameerika Meditsiiniõdede Ühing) 86, 87
Anderson, Elijah 321
Anderson, Sherwood 23
Andrews, Kenneth 156
Ann Arbor News 27
Anonüümsed Alkohoolikud (AA) 51, 153
Anonüümsed Hasartmängusõltlased 153
Argyle, Michael 245
Aristoteles 117
Arizona 167
Arrow, Kenneth 296
ASME (*American Society of Mechanical Engineers* – Ameerika Mehaanikainseneride Ühendus) 86, 275
Associated Press 174
AT&T 404
Atlanta, Georgia 51
Austraalia 242

B

B'nai B'rith (juudi vabamüürlaste loož) 50, 54, 55, 399, 401, 440, 452
Bagehot, Walter 361, 368
Baltimore'i kunstimuuseum 422
Barlow, John Perry 176
Barrows, Robert 384, 389
Barton, Clara 275
Batman 276
Baumgartner, M. P. 216
Beebibuumipõlvkond 16, 24, 25, 34, 36, 57, 74-76, 81, 106, 109, 112, 132-135, 144, 192, 224, 232, 256, 258, 261, 263-268, 270, 282, 367, 368, 414, 461, 498
Beecher, Henry Ward 401
Beito, David 399
Bell, Alexander Graham 170
Bell, Daniel 15
Bender, Eugene I. 154
Berkeley, California 155

Berkman, Lisa 336
Berla, Nancy 311
Berliini müür 347
Berra, Yogi 19
Berrien, Jenny 326
Berthoff, Rowland 400
Berwyn, Illinois 13
Big Brothers (poisteorganisatsioon) 395, 396
Big Sisters (tüdrukuteorganisatsioon) 397
Birkerts, Sven 251
Blackman, Toni 422
Blacksburg, Virginia 181
Bonchek, Mark 177
Boorstin, Daniel 173
Boschma, Andy 27
Bosnia 372
Bosso, Christopher 161-163
Boston, Massachusetts 69, 408, 441
Boston Red Sox (pesapallivõistkond) 116
Bourdieu, Pierre 18
Bowden, Sue 245, 449
Boyer, Paul 391
Boyte, Harry 418
Brace, Charles Loring 383
Brehm, John 243
Brokaw, Tom 295
Brooklyn, New York 330
Brown, John Seeley 176, 178, 181
Bryk, Anthony S. 312
Burkina Faso 333
Burt, Ronald S. 329

C

California 76, 155, 167, 168, 216, 266, 300, 322, 332, 335
Campfire Girls (tüdrukskautide organisatsioon) 395, 397, 403
Cappelli, Peter 90, 91
CAPS (*Chicago Alternative Policing Strategy* – Chicago alternatiivne korrakaitsestrateegia) 326
Carnegie, Andrew 119, 379
Carnegie Melloni ülikool 340
Carson, Rachel 15
Cashman, Sean Dennis 379, 381
Castells, Manuel 179
CBC (*Canadian Broadcasting Corporation*) 241
CDVO (*Civilian Defense Volunteer Office* – vabatahtlike tsiviilkaitsebüroo) 277
Charles, Jeffrey A. 391
Chicago, Illinois 13, 14, 215, 276, 290, 311, 312, 321, 326, 329, 381, 383, 407, 431, 443
Chicago ülikool 407
Christie, Agatha 190
Cleveland, Ohio 219
Clinton, Bill 261
Clinton, Iowa 385
Cochran, Thomas 403
Cohen, Cathy J. 352
Coleman, James S. 18
Coleman, Jeff 20
Colorado 167
Colson, Charles 79
Comer, James 312
Comstock, George 242
Concord, Massachusetts 351
Connecticut 51, 309
Cooley, Charles Horton 389
Cornelli ülikool 184
Cortes, Ernesto 418
Croly, Herbert 387, 392
Crosby, Bing 276
Csikszentmihalyi, Mihaly 244, 245, 492, 494

D

D-päev 266
Dallas, Texas 249
Danielsen, Karen 216
Darley, John M. 95
Davis, James C. 367
Dawson, Michael C. 352
Dayton, Ohio 290
DDB Needhami elustiiliuuringud 60, 62, 100, 111, 202, 220, 229, 232, 246, 249, 269, 271, 318, 342, 432-437, 440-450, 461, 462, 465-469, 471-481, 485-501, 505, 507, 514, 515, 521, 528

Debs, Eugene 402
Delli Carpini, Michael 264
Denver, Colorado 381
Dertouzos, Michael L. 176
Detroit, Michigan 439, 450
Detroit Free Press 245
Dewey, John 118, 346, 387, 388, 407
Diana, Walesi printsess 250
Dietrich, Marlene 276
Dilbeck, Pat 13
DiMaggio, Joe 278
Dimaggio, Paul 329
Diner, Steven 381, 384
Disraeli, Benjamin 390
Doheny-Farina, Stephen 182
Dole, Bob 31
Dorchester 67
Dorr, Rheta Childe 406
Džungel 389
Duany, Andres 216
Du Bois, W. E. B. 401, 404
Duguid, Paul 176, 178, 181
Dunne, Finley Peter 382
Du Pont 379
Durkheim, Émile 390

E

E-post (e-kirjad) 92, 94, 97, 107, 174, 176, 180, 184, 236, 487
Earls, Felton 321
Easton, Ohio 418
Eastwood, Clint 23
Eccles, Robert G. 180
EDF (*Environmental Defence Fund* – Keskkonnakaitse Fond) 54
Elazar, Daniel 302, 356
Eliot, T. S. 223
Elks 20, 54-56, 275, 293, 426, 452
Ellis, Susan 274
Encarta 2000 398, 449
Equal Rights Amendment (võrdõigusliikkust puudutav põhiseadusparandus) 158
Ethington, Philip 409

F

Finke, Roger 78
Fiorina, Morris 351
First National Bank 290
Fischer, Claude S. 18, 97
Fischer, David Hackett 23
Florida 20, 156
Follett, Mary Parker 387
Ford Motor Company 379
Foulke, William Dudley 410
Fountain, Jane 333
Frank, Robert 19
Freestyle Union 422
Front-Porch Alliance 423
Fukuyama, Francis 1, 333
Fundamentalistlikud protestandid 79
Föderaalreserv 408

G

Gable, Clark 278
Galanter, Marc 149
Gallup 70, 440, 443
Gambetta, Diego 138
Gans, Herbert 215
Garreau, Joel 217
Gary, Indiana 277, 279
General Electric 404
George, Henry 214
GFWC (*General Federation of Women's Clubs* – Naisühenduste Liit) 56, 400, 406
Gifford, Walter Sherman 404
Gilson, R. J. 150
Godbey, Geoffrey 196, 228, 247, 436
Goffman, Erving 180
Gold Beach, Oregon 19
Goldsmith, Stephen 423
Goodman, Benny 404
GOTV (*Get out the vote* – valima kutsuv loosung) 37
Grange 55, 56, 88, 275, 393, 407, 452
Granovetter, Mark 21, 327
Greene, Thomas 21, 22
Greenpeace 52, 54, 157, 160, 161, 162, 163
Grosse Point, Michigan 326

Groves, W. Byron 322
Gutmann, Amy 347, 368

H

Hadassah (juudi naisteorganisatsioon) 51, 54, 55, 56, 162, 395, 397, 401, 411, 452
Hamilton, Diana 88
Hamilton, James T. 354
Hammond, Phillip 66
Hanifan, Lyda Judson 17, 18, 19, 405, 407
Hannibal, Missouri 276
Hansen, Karen V. 97
Harding, Warren 402
Harnett, Susan 326
Hart, Roderick 248
Harvardi ülikool 2
Harwood, W. S. 399
Heckscher, Charles 90
Held, Virginia 15
Henderson, Anne 311
Herbert Hoover 404
Heying, Charles 290
Higginbotham, Evelyn 402
Hiltz, Starr Roxanne 175
Hitler, Adolf 266
Hochschild, Arlie Russell 88
Holiday keegliklubi 251
Holifield, E. Brooks 66, 401
Hoover, Herbert 404
Hoover, J. Edgar 404
Horowitz, Ruth 323
House, James 335
Hull House 383, 396, 403, 404, 407
Hume, David 136
Huttenlocher, Dan 184

I

IEEE (*Institute of Electrical and Electronic Engineers* – Elektri- ja Elektroonikainseneride Instituut) 86, 87
Illinois 51, 381, 443
I Love Lucy 250, 264
Independent Order of Odd Fellows (vennaskondlik organisatsioon) 390, 393, 399, 401, 464, 483
India 333
Indianapolis, Indiana 51
Indoneesia 333
Internet 8, 34, 151, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 182, 183, 184, 185
Investeeringute Halduse ja Uuringute Assotsiatsioon (*Asociation of Investment management and research*) 398
Iowa 304, 318, 381, 385, 386
Itaalia 333, 338, 354, 355, 378
Iyengar, Shanto 248
Izaak Waltoni Liiga 160

J

Jaapan 277
Jackson, Kenneth T. 216
Jackson, Robert 189
Jacobs, Jane 18, 316
James, William 414
Janowitz, Morris 189
Jefferson, Thomas 345
Jeruusalemm 174
Jim Crow 33, 302, 385
John Birchi Ühing 165
Johnson, Tom 407

K

Kanada 18, 241, 300, 381
Katz, Alfred H. 154
Kelley, Florence 404, 407
Kennedy, John F. 15, 31, 250, 279
Kingsley House 404
Kirschner, Don 384
Kissell, Tom 13
Kiwanis 51, 87, 119, 275, 360, 397, 400, 452
Kollock, Peter 177
Kolumbuse Rüütlid (*Knights of Columbus*) 22, 51, 54, 55, 361, 395
Kongress 405, 406
Konstitutsioon, vt põhiseadus
Kubey, Robert 244
Kuidas teine pool elab 383, 388
Ku Klux Klan 349, 397, 410
Kunstler, James Howard 229

L

Ladina-Ameerika 77
Lambert, John 27
Lane, Robert E. 15, 443
Lang, Robert 216
Lapsevanemate ja Õpetajate Assotsiatsioon (PTA, *Parent-Teacher Association*) 21, 50, 54, 57-60, 119, 124, 159, 202, 256, 261, 275, 285, 310, 311, 331, 347, 395, 396, 405, 429, 440, 453
Latané, Bibb 95
Lee, Barrett A. 108
Lehrer, Jim 358
Lerman, Liz 422
Levine, Peter 404
Levittown, N. J. 215
Lewis, Sinclair 360, 368
Lexington, Massachusetts 23
Life 14, 15, 108, 157, 316
Light, Paul 263
Lincoln, C. Eric 70
Lindert, Peter 380
Lingeman, Richard 275
Link, Arthur 408
Lions (heategevusorganisatsioon) 18, 20, 51, 56, 119, 275, 323, 355, 397, 398, 400, 452
Lippmann, Walter 389
LISC (*Local Initiatives Support Corporation* – kohalike algatuste toetusorganisatsioon) 418
Little Rock, Arkansas 13
Los Angeles, California 446
Louch, Hugh 329
Louisiana 318
Loury, Glenn 18
Lowi, Theodore 349
Lõuna-Aafrika 333
Lõuna-Carolina 300
Lõuna-Dakota 318
Lääne-Virginia 318

M

Maa Päev 159
Madison, James 346
Maine, Sir Henry 390
Marsden, George 79
Martin, William McChesney 278
Marx, Karl 289
Massachusetts 21, 76, 88, 168, 220, 281, 351, 468, 514
Massachusettsi Tehnoloogiainstituut (MIT) 176, 220
Mattole Valley, California 422
Mayer, Margit 157
Mayer, Martin 172
McAdam, Doug 16, 156
McBride, Allan 248
McCarthy, John 157, 162, 163
McCormic, Richard 385
McDonagh, Eileen 373
McGrattan, Ellen 195
McKinney, William 75
McLean, George 331
McMullen, Craig 67
McVeigh, Timothy 20
McWilliams, William Carey 386
Mehrabian, Albert 179
Meyer, David 170
Meyersohn, Rolf 243
Meyrowitz, Joshua 247
Michels, Robert 163
Michigan 27, 335, 439, 444, 450
Michigani ülikool 444
Mill, John Stuart 346
Miller, Arthur 365
Miller, William 403
Milwaukee, Wisconsin 378
Minkoff, Debra 157
Minneapolis, Minnesota 423
Minnesota 300, 304, 318, 357
Mississippi 156, 279, 300, 411
Mnookin, Robert 150
Modern Woodmen of America (heategevusorganisatsioon) 399
Montgomery, Ward 379, 386
Moose (meeste heategevusorganisatsioon) 55, 162, 396, 452, 453
Moral Majority (evangelistlik-poliitiline organisatsioon) 157, 165

Morgan, J. P. 379
Morgenthau, Henry 276
Mother Jones 178
Mumford, Lewis 216
Muraskin, William 348
Myerson, Alix 14

N

NAACP (*National Association for the Advancement of Colored People* – mittevalgete õiguste eest võitlev organisatsioon) 13, 51, 353, 397, 401, 410, 453
Naisvalijate Liiga (*League of Women Voters*) 55, 56, 87, 397
NARAL (*National Abortion ans Reproductive Rights Action League* – abordiõiguse eest võitlev organisatsioon) 162
NAS (*National Audubon Society* – Ameerika Auduboni Ühing) 159, 164
NBC News 226, 447
Nebraska 304, 318
4-H 54, 56, 277, 396, 403, 407, 416, 424, 452
Nell Irvin Painter 385
Nevada 300
New Bedford, Massachusetts 21
New Hampshire 222, 300, 318
New London, Connecticut 251
New Mexico 318
New York (linn) 6, 51, 67, 87, 214, 408, 439, 440, 441, 442, 443, 445, 447, 449, 450
New York (osariik) 6, 51, 67, 87, 214, 408, 439, 440, 441, 442, 443, 445, 447, 449, 450
Nie, Norman 220
NIMH (*National Institute of Mental Health* – Riiklik Vaimse Tervise Instituut) 60
Nixon, Richard M. 31
Nohria, Nitin 180
Norris, Pippa 179
Noyes, Katherine 274
NPD (turu-uuringute firma) 109
NRA (*National Rifle Association* – Ameerika Tulirelvaassotsiatsioon) 53, 162, 395
Nõukogude Liit 14

O

Offer, Avner 245, 449
Oklahoma City 20
Oldenburg, Ray 104
Oliver, Eric 216
Olmsted, Frederick Law 405
Oregon 357
Ostrom, Elinor 296

P

Paik, Haejung 242
Park, Robert 388
Park Forest, Illinois 215
Pascagoula, Mississippi 279
Peabody, Elizabeth Palmer 405
Perot, Ross 31, 42
Pestillo, Peter 84
Philadelphia 290, 321, 401
Pittsburgh, Pennsylvania 331
Plater-Zyberk, Elizabeth 216
Pleasantville 253, 360
Polenberg, Richard 278
Poliitilise tegevuse komiteed (PAC, *political action committees*) 40
Pool, Ithiel de Sola 172, 262
Pope, Alexander 96
Porter, Glenn 379
Portland, Oregon 357
Portsmouth, New Hampshire 422
Powell, Walter 333
Prantsuse revolutsioon 361
Providence, R. I. 118, 219
Põhiseadus (konstitutsioon) 158, 361
Põhja-Carolina 76, 309
Põhja-Dakota 167, 304
Püütia Rüütlid (*Knights of Pythias*) 275, 393, 399

Q

Quandt, Jean 387

R

Rahn, Wendy 138, 243, 280
Rahvaloendusbüroo 179, 213, 284
Rauch, Jonathan 349
Raudenbush, Stephen 321
Reed, Ralph 165
Revere, Paul 23
Rheingold, Howard 176
Riis, Jacob 383, 388
Roanoke, Virginia 13
Robert, Henry Martyn 394
Robertson, Pat 165
Robinson, John 63, 196, 228, 247, 436
Rochester, New York 333
Rogerson, Richard 195
Ronsvalle, Sylvia 128
Roof, Wade Clark 75, 79
Roosevelt, Eleanor 404
Roosevelt, Theodore 402
Rosenblum, Nancy 350
Roseto, Pennsylvania 338
Rotary (heategevusorganisatsioon) 18, 21, 52, 56, 119, 164, 275, 397, 400, 453
Roxbury, Massachusetts 387
Runyan, Desmond K. 307
Russell, Cheryl 265

S

Salem, Massachusetts 365
Sampson, Robert J. 315
San Francisco, California 442, 449
Schattschneider 350
Schlicht, Ekkehart 18
Schlozman, Kay 35
Schneider, Barbara 270
Schudson, Michael 346, 353, 362, 365
Seeger, Pete 412
Seligman, Martin 267, 270, 344
Seneca, Illinois 279
Shakur, Sanyika 323
Shaler, Nathaniel 386
Shreveport, Louisiana 290
Siebel, Julie 277
Silicon Valley, California 332, 333
Simmel, Georg 390
Simpson, David 422
Simpson, O. J. 250
Sinclair, Upton 389
Skerry, Peter 353
Skocpol, Theda 274, 353, 395, 407, 449
Skogan, Wesley 326
Smith, Christian 166
Smith, David Horton 50
Smith, Marc 177
Smith, Tom 59
Souza Briggs, Xavier de 20
Spaur, Charles B. 380
Spielberg, Steven 283
St. Paul, Minnesota 357
Stack, Carol 324
Stark, Rodney 78
Steffens, Lincoln 383, 384, 388
Stevenson, David 270
Strangelove, Michael 175
Strong, Josiah 384
Suitsetajate Tekitatava Saaste Vastane Ühing (GASP, *Group Against Smoker's Pollution*) 398
Sullivan, Louis 382
Sullivan, Mark 379
Summers, Mark Wahlgren 404
Sumner, William Graham 274
Suurbritannia 245
Suur depressioon 55, 148, 198, 278
Sõbrad 52, 98, 111
Sõnavabadus 94
Swain, Carroll 13
Swope, Gerard 404

Z

Zald, Mayer 163

T

Taft, Robert 404
Tarbell, Ida 388, 406
Tarkington, Booth 389
Tarrow, Sidney 170
Taylor, Michael 136
Tewksbury, Massachusetts 14
Thoreau, Henry David 360, 368

Tilly, Charles 261
Tocqueville, Alexis de 23, 49, 137, 223, 300, 345, 355
Toole, Jeremy 87
Transue, John 138
Tupelo, Mississippi 331, 332
Turoff, Murray 175
Twain, Mark 214
Tweed, William Marcy (boss Tweed) 384
Tönnies, Ferdinand 390
Töörüütlid (*Knights of Labor*) 402
Tyler, Elizabeth 88

U

UCLA (*University of California at Los Angeles* – California ülikool Los Angeleses) 266, 267, 446
Uzzi, Brian 329
Utah 300
Uus kurss (*New Deal*) 33, 82, 148

V

Vabamüürlased 43, 56, 96, 348, 360, 395, 399, 401, 409
Verba, Sidney 35, 197, 220
Vermont 304
Vietnami sõda 13, 47, 149, 155, 168, 193, 198, 263, 278, 279, 341

Ü

Üldine ühiskonnauuring 60, 73, 93, 108, 111, 362, 431, 435-437, 442, 443, 445, 446, 448-450, 463-469, 472-474, 479-482, 484, 485, 487-492, 495-499, 507, 508, 514, 515, 520
Üleriigilised valimisuuringud (NES, *National Election Studies*) 431, 439, 443, 461, 462, 465-469, 470, 480, 482, 490, 495

W

Wal-Mart 290, 386
Wald, Kenneth 68
Wallace, George 165
Warner, Lloyd 278
Warner, Stephen 75
Washington, D. C. 1, 159, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 447, 448, 449
Watergate 193, 264
WCTU (*Women's Christian Temperance Union* – Naiste Kristlik Karskusliit) 400
Wellman, Barry 23, 175
Westbrook, Robert 346
White, William Allen 386
Whitman, Walt 23
Whittlesey, Roger 14
Whyte, William 215
Willard, Frances 400
Williams, Jody 177
Williams, Tannis MacBeth 241
Williamson, Jeffrey 380
Williamson, Oliver 296
Wilson, William Julius 2, 320
Wilson, Woodrow 391
Winship, Christopher 326
Wisconsin 442
Wolfe, Alan 87, 93, 362
Wolfe, Tom 19
Wuthnow, Robert 79, 80, 151, 155, 165

X

X-põlvkond (X-generatsioon) 25, 36, 76, 112, 144, 258, 261, 265-268, 270, 282, 414

Y

Yaale Ve'Yavo 174
Yahoo 174
Yonish, Steven 435
Ypsilanti, Michigan 27, 279